ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

13

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ Β′
(ΟΜΙΛΙΑ Κ′—ΝΔ′)

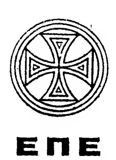
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ
Ὑπὸ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ
Φιλολόγου

Επόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημιου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ὑφηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1978

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

13

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ Β′

(ΟΜΙΛΙΑ Κ′—ΝΔ′)

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ Κ'.

'Ιω. 1,43 - 48

«Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ· 'Ακολούθει μοι. Ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ, ἐκ τῆς πόλεως 'Ανδρέου καὶ Πέτρου».

1. Παντὶ τῷ μεριμνῶντι ἔνεστί τι περισσόν, ὁ παροιμιώδης λόγος φησί. Ὁ δὲ Χριστὸς καί τι πλέον ἠνίξατο εἰπών· «Ὁ ζητῶν εὑρίσκει». Ὅθεν καὶ ἔπεισί μοι λοιπὸν θαυμάζειν, πόθεν ὁ Φίλιππος ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ 'Ανδρέας ἀκούσας παρὰ 'Ιωάννου καὶ ὁ Πέτρος παρὰ 'Ανδρέου· οὗτος δὲ παρ' οὐδενὸς οὐδὲν μαθὼν ἢ τοῦτο μόνον εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτόν, «'Ακολούθει μοι», ἐπείσθη τε εὐθέως καὶ οὐκ ἀνεχώρησεν, ἀλλὰ καὶ κῆρυξ ἑτέροις γίνεται. Δραμὼν γὰρ ἐπὶ τὸν Ναθαναήλ, «Ὃν ἔγραψε», φησί, «Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν». Ὁρᾷς πῶς μεμεριμνημένην διάνοιαν εἶχε καὶ συνεχῶς ἐμελέτα τὰ Μωϋσέως καὶ προσεδόκα τὴν παρουσίαν; Καὶ γὰρ τό, «Εὑρήκαμεν», ζητούντων πώς ἐστιν ἀεί. «Τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθεν ὁ 'Ιησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Πρὶν ἢ γὰρ αὐτῷ τινα κολληθῆναι, οὐδένα καλεῖ.

Ποιεῖ δὲ αὐτὸ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν καὶ σύνεσιν. Εἰ μὲν γάρ, μηδενὸς αὐτομάτου προσελθόντος, αὐτὸς αὐτοὺς ἐφειλκύσατο, κἂν ἀπεπήδησαν ἴσως· νῦν δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ἑλόμενοι τοῦτο, βέβαιοι λοιπὸν ἔμενον. Τὸν δὲ Φίλιππον καλεῖ, μᾶλλον αὐτῷ γνώριμον ὄντα, ἅτε γὰρ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ γεννηθεὶς καὶ τραφείς, μᾶλλον αὐτὸν ἐπεγίνωσκε. Λαβὼν τοίνυν τοὺς μαθητάς, ἔρχεται λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἄγραν τῶν λοιπῶν, καὶ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Να-

---

1. 'Ιω. 1, 44-45.
2. Πρόκειται περὶ παροιμίας, ποὺ ἐχρησιμοποίουν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ οἱ Ἑβραῖοι.
3. Ματθ. 7, 8.
4. 'Ιω. 1, 45.

ΟΜΙΛΙΑ Κ'.

'Ιω. 1,43 - 48

«Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀπεφάσισεν ὁ 'Ιησοῦς νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ συναντᾷ τὸν Φίλιππον καὶ λέγει εἰς αὐτόν: «'Ακολούθησέ με». Κατήγετο δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴν Βηθσαϊδά, τὴν πατρίδα τοῦ 'Ανδρέου καὶ τοῦ Πέτρου»[1].

1. Ὅπως λέγει ἡ παροιμία, ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει ἐπιμελῶς διὰ κάτι, ἔχει κάποιαν ὠφέλειαν[2]. Ὁ Χριστὸς ὅμως ὑπενόει κάτι περισσότερον, ὅταν ἔλεγεν «ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ, εὑρίσκει»[3]. 'Απὸ αὐτὸ λοιπὸν γεννᾶται ἡ ἀπορία μου, διατί ὁ Φίλιππος ἠκολούθησε τὸν Χριστόν. Ὁ 'Ανδρέας πάντως τὸν ἠκολούθησεν, διότι εἶχεν ἀκούσει περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν 'Ιωάννην καὶ ὁ Πέτρος εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν 'Ανδρέαν. Ὁ Φίλιππος ὅμως, χωρὶς ν' ἀκούσῃ τίποτε ἀπὸ κανένα, ἀλλὰ μόνον τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ «'Ακολούθησέ με» ὑπήκουσεν ἀμέσως καὶ δὲν ἀπεχώρησεν, ἀλλ' ἔγινε κῆρυξ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἄλλους. Διότι, ἀφοῦ ἐπῆγεν εἰς τὸν Ναθαναήλ, τοῦ εἶπεν: «Εὑρήκαμεν αὐτόν, περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸν νόμον καὶ προανήγγελαν οἱ προφῆται»[4]. Βλέπεις πόσον ἐπιμελημένην σκέψιν εἶχε καὶ πόσον συχνὰ ἐμελέτα τὰ γραπτὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐπερίμενε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ; Διότι τὸ «Εὑρήκαμεν» ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος πάντοτε ζητεῖ: «Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπῆγεν ὁ 'Ιησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Καὶ δὲν προσκαλεῖ κανένα, πρὶν ἀκούσῃ κάτι περὶ αὐτοῦ.

Καὶ αὐτὸ τὸ κάμνει πράγματι ὄχι χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ μὲ ὑπερτάτην σοφίαν καὶ σύνεσιν. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνος τοὺς προσείλκυσε χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἴσως ἔπειτα νὰ ἀπεμακρύνοντο. Ὅταν ὅμως διαλέγουν τοῦτο μὲ τὴν θέλησίν των, εἰς τὸ ἑξῆς θὰ παραμείνουν ἀκλόνητοι. 'Εκάλεσε λοιπὸν πλησίον του τὸν Φίλιππον, ἐπειδὴ ἦτο γνωστότερός του, διότι, ἀφοῦ εἶχε γεννηθῆ καὶ ἀνατραφῆ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν ἐγνώριζε περισσότερον. 'Αφοῦ λοιπὸν ἐπῆρε μαζί του τοὺς μαθητάς του, ἐπῆγε νὰ ἀγρεύσῃ τοὺς ἄλλους καὶ

θαναὴλ ἐπισπᾶσαι. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τούτου οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν, ὅτι καὶ ἡ ἀκοὴ τοῦ Ἰησοῦ ἀπεληλύθει εἰς τὴν Συρίαν ἅπασαν. Τὸ δὲ θαυμαστόν, τὸ τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Φίλιππον ἦν, οὐχ ὅτι μόνον πρὸ τῶν σημείων ἐπείσθησαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὄντες, ὅθεν οὐδὲ προφήτης ἐγείρεται, οὐδὲ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι. Ἀγροικότερον γάρ πως καὶ ἀγριώτερον καὶ παχύτερον οὗτοι διέκειντο.

Ὁ δὲ Χριστὸς κἀντεῦθεν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἐνέφηνεν, ἀπὸ τῆς οὐδένα φερούσης καρπὸν γῆς τοὺς τῶν μαθητῶν ἐκκρίτους ἐκλέγων. Εἰκὸς μὲν οὖν τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς περὶ Πέτρον ἰδόντα καὶ παρὰ τοῦ Ἰωάννου ἀκηκοότα, ἀκολουθῆσαι, εἰκὸς δὲ καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ ἐργάσασθαί τι ἐν αὐτῷ. Οἶδε γὰρ τοὺς μέλλοντας ἔσεσθαι ἐπιτηδείους. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς ἅπαντα ἐπιτέμνεται ταῦτα. Ὅτι μὲν οὖν ὁ Χριστὸς ἔμελλεν ἥξειν, ἠπίστατο, ὅτι δὲ οὗτος ὁ Χριστὸς ἦν, ἠγνόει, ὅπερ αὐτὸν ἢ παρὰ Πέτρου ἢ παρὰ Ἰωάννου ἀκηκοέναι φημί. Λέγει δὲ καὶ τὴν κώμην αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης, ἵνα μάθῃς ὅτι τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός. «Εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ καὶ λέγει αὐτῷ· Ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ». Λέγει δὲ ταῦτα ἀξιόπιστον ποιῶν τὸ κήρυγμα εἴ γε ἀπὸ Μωϋσέως ἐστὶ καὶ τῶν προφητῶν, καὶ δυσωπῶν τὸν ἀκροατὴν ἐντεῦθεν.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ναθαναὴλ ἀκριβὴς ἦν καὶ πάντα διεσκεμμένος μετὰ ἀληθείας, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε καὶ τὸ ἔργον ἔδειξεν, εἰκότως αὐτὸν ἐπὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας παρέπεμψεν, ἵνα οὕτω παραδέξηται τὸν κηρυττόμενον. Εἰ δὲ υἱὸν Ἰωσὴφ αὐτὸν λέγει, μὴ θορυβηθῇς. Ἔτι γὰρ τούτου παῖς ἐνομίζετο εἶναι. Καὶ πόθεν δῆλον, ὦ Φί-

5. Ἰω. 1, 46.

προσελκύει τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Ναθαναήλ. Καὶ δὲν πρέπει ν' ἀπορῇ κανεὶς μὲ αὐτό, διότι ἡ φήμη τοῦ Ἰησοῦ εἶχεν ἁπλωθῆ εἰς ὁλόκληρον τὴν Συρίαν. Καὶ τὸ παράδοξον ἦτο, ὅτι τὸν ἠκολούθησαν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Φίλιππος, ὄχι μόνον διότι εἶχον πιστεύσει πρὶν ἀπὸ τὰς ἀποδείξεις περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι κατήγοντο ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὔτε προφήτης οὔτε κάτι καλὸν ἠμποροῦσε νὰ προέλθῃ. Διότι ἦτο γένος ἀγροτικόν, ἄξεστον καὶ σκληρόν.

Καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀπέδειξεν ὁ Ἰησοῦς τὴν δύναμίν του, ἀφοῦ ἀπὸ γῆν ποὺ δὲν παράγει κανένα καρπόν, ἐξήγαγε τὴν ἐκλεκτὴν μερίδα τῶν μαθητῶν του. Πιθανὸν λοιπὸν εἶναι, ὅτι ὁ Φίλιππος τὸν ἠκολούθησε, διότι εἶδε τὸν Πέτρον καὶ ἤκουσε περὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης πιθανόν, ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἔκαμε ν' ἀσχοληθῇ μέσα του. Ὅλα αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὰ ἀφηγεῖται κεφαλαιωδῶς. Ἐκεῖνος ἐγνώριζε τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστός, ἠγνόει ὅμως, ὅτι αὐτὸς ἐδῶ ἦτο ὁ Χριστὸς καὶ νομίζω, ὅτι αὐτὸ τὸ ἔμαθεν ἢ ἀπὸ τὸν Πέτρον ἢ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην. Ἀναφέρει μάλιστα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου του ὁ Ἰωάννης, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδιάλεξε τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου. «Συναντᾷ ὁ Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ καὶ τοῦ λέγει· Εὑρήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ, ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Μωϋσῆς καὶ προανήγγειλαν οἱ προφῆται»[5]. Καὶ τὰ λέγει αὐτὰ διὰ νὰ κάμῃ τὸ κήρυγμα ἀξιόπιστον, συνδέων αὐτὸ μὲ τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς προφήτας καὶ διὰ νὰ κάμῃ ὡς ἐκ τούτου τὸν ἀκροατὴν εὐσεβέστερον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Ναθαναὴλ ἦτο ἔμπειρος καὶ φιλόπονος μελετητὴς τῆς ἀληθείας, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς ἐδήλωσε καὶ ἐμπράκτως ἀπέδειξε, δικαίως τὸν παρέπεμψεν εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς Προφήτας, διὰ νὰ παραδεχθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν κηρυσσόμενον. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνον τὸν ὀνομάζῃ υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ, νὰ μὴ ταραχθῇς. Διότι μέχρι τώρα

λιππε, ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστι; τί λέγεις ἡμῖν τεκμήριον; Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μόνον τὸ ἀποφήνασθαι. Ποῖον σημεῖον εἶδες; ποῖον θαῦμα; Οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον πιστεύειν ἁπλῶς ὑπὲρ τοιούτων πραγμάτων. Ποίαν οὖν ἔχεις ἀπόδειξιν; Τὴν αὐτὴν τῷ Ἀνδρέᾳ, φησί. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος παραστῆσαι τὸν πλοῦτον ὃν εὗρεν οὐκ ἔχων, οὐδὲ διὰ ῥημάτων ἐπιδείξασθαι δυνάμενος τὸν θησαυρόν, ἄγει πρὸς τὸν εὑρεθέντα τὸν ἀδελφόν. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος, πῶς μὲν αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ Χριστός, καὶ πῶς αὐτὸν οἱ προφῆται προανεκήρυξαν, οὐκ εἶπεν, ἕλκει δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἀποστησόμενον λοιπὸν εἰδώς, ἂν τῶν ῥημάτων γεύσηται καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκείνου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· «Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Ἔρχου καὶ ἴδε. Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν». Ἐπειδὴ εἶπεν, «Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;» ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει τὸν ἄνθρωπον. Καὶ μὴν ἐγκληθῆναι αὐτὸν ἐχρῆν; Οὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ ἀπιστοῦντος ἦν τὰ ῥήματα, οὐδὲ ἐγκλημάτων ἄξια, ἀλλ' ἐπαίνων. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι Φιλίππου μᾶλλον οὗτος ἐσκεμμένος ἦν τὰ προφητικά. Καὶ γὰρ ἦν ἀκούσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ δεῖ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν καὶ ἀπὸ τῆς κώμης ἐν ᾗ ἦν Δαυΐδ. Τοῦτο γοῦν καὶ παρὰ Ἰουδαίοις ἐκράτει, καὶ ὁ προφήτης ἄνωθεν ἐκήρυττε λέγων· «Καὶ σύ, Βηθλεέμ, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ». Ἐπεὶ οὖν ἤκουσεν, ὅτι ἐκ Ναζαρέτ, ἐθορυβήθη

6. Ἰω. 1, 48.
7. Μιχ. 5, 2. Ματθ. 2, 6. Ἰω. 7, 42.

ἐθεωρεῖτο υἱὸς τοῦ 'Ιωσήφ. Καὶ ἀπὸ ποῦ ὁμολογεῖται, Φίλιππε, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖς; Ποίαν ἀπόδειξιν μᾶς δίδεις; Διότι δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ νὰ τὸ διακηρύσσῃς. Ποῖον σημεῖον εἶδες; Ποῖον θαῦμα; Δὲν εἶναι ἄνευ κινδύνου τὸ νὰ δίδῃ κανεὶς πίστιν εἰς τέτοια πράγματα ἀφελῶς. Ποίαν λοιπὸν ἀπόδειξιν ἔχεις; Τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς, λέγει, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ 'Ανδρέας. Διότι ἐκεῖνος, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε νὰ παραστήσῃ τὸν πλοῦτον ποὺ εἶχεν εὕρει, οὔτε νὰ περιγράψῃ μὲ λόγια τὸν θησαυρόν, ὁδηγεῖ τὸν ἀδελφόν του πρὸς τὸν εὑρεθέντα. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον καὶ αὐτὸς δὲν τοῦ ἐξήγησε, πῶς ἐκεῖνος ἦτο ὁ Χριστὸς καὶ πῶς ἐκεῖνον εἶχον προαναγγείλει οἱ προφῆται, ἀλλὰ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὸν 'Ιησοῦν, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι, ἂν γευθῇ τοὺς λόγους καὶ τὴν διδασκαλίαν του, δὲν πρόκειται νὰ φύγῃ πλέον. Καὶ τὸν ἐρώτησεν ὁ Ναθαναήλ: «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ»; Καὶ ὁ Φίλιππος τοῦ ἀπήντησε: «Ἔλθὲ καὶ ἴδε». Καὶ εἶδεν ὁ 'Ιησοῦς, ὅτι ὁ Ναθαναὴλ ἐπήγαινε πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπε: «Νὰ ἕνας ἀληθινὸς 'Ισραηλίτης, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχει δόλος»[6]. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Ναθαναὴλ εἶχεν ἐρωτήσει, «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ;», δι' αὐτὸ τὸν ἐπαινεῖ καὶ τὸν θαυμάζει. Μήπως ἦτο προτιμότερον νὰ ἐπιπληχθῇ; Καθόλου. Διότι οὔτε τὰ λόγια προήρχοντο ἀπὸ ἄνθρωπον ποὺ δὲν πιστεύει, οὔτε ἄξια τιμωρίας ἦσαν, ἀλλὰ ἐπαίνου.

Πῶς καὶ διατί; Διότι ὁ Ναθαναὴλ εἶχε μελετήσει τὰς προφητείας περισσότερον ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Εἶχε μάθει δηλαδὴ ἀπὸ τὰς Γραφάς, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ γεννηθῇ εἰς τὴν Βηθλεέμ, εἰς τὴν κώμην ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο καὶ ὁ Δαυΐδ. Αὐτὴ ἡ ἄποψις ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν 'Ιουδαίων καὶ ὁ προφήτης τὴν εἶχε προαναγγείλει κάποτε μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Καὶ σύ, Βηθλεέμ, δὲν εἶσαι καθόλου μικροτέρα μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ 'Ιούδα. Διότι ἀπὸ σὲ θὰ γεννηθῇ ἀρχηγός, ποὺ θὰ διοικήσῃ τὸν λαόν μου τὸν 'Ισραήλ»[7].

καὶ διηπόρησεν, οὐχ εὑρίσκων συμβαίνουσαν τοῦ Φιλίππου τὴν ἐπαγγελίαν τῇ προφητικῇ προρρήσει. Θέα δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ διαπορήσει τὴν σύνεσιν καὶ ἐπιείκειαν. Οὐ γὰρ εἶπεν εὐθέως· «Ἀπατᾷς με, ὦ Φίλιππε, καὶ ψεύδῃ. Οὐ πείθομαι, οὐ παραγίνομαι. Ἔμαθον ἀπὸ τῶν προφητῶν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν δεῖ, σὺ δὲ λέγεις, ἀπὸ Ναζαρέτ. Οὐ τοίνυν οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν». Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ τί; Παραγίνεται καὶ οὗτος, τῷ μὲν μὴ καταδέξασθαι ἐκ Ναζαρὲτ αὐτὸν εἶναι, τὴν ἀκρίβειαν τὴν περὶ τὰς Γραφὰς δηλῶν καὶ τῶν τρόπων ἀνεξαπάτητον, τῷ δὲ μὴ διαπτύσαι τὸν ἀπαγγείλαντα, τὸν πολὺν πόθον, ὃν εἶχε περὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ἐμφαίνων. Ἐνενόησε γάρ, ὅτι εἰκὸς ἦν Φίλιππον περὶ τὸν τόπον ἐσφάλθαι.

2. Θέα δέ μοι καὶ τὴν παραίτησιν, πῶς ἐπιεικῆ πεποίηται καὶ ἐν ἐρωτήσεως τάξει. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Οὐδὲν ἀγαθὸν ἡ Γαλιλαία φέρει, ἀλλὰ πῶς; «Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;». Σφόδρα δὲ ἦν καὶ ὁ Φίλιππος συνετός. Οὐ γὰρ ὡς ἀπορηθεὶς ἀγανακτεῖ καὶ δυσχεραίνει, ἀλλ' ἐπιμένει τὸν ἄνδρα βουλόμενος ἀγαγεῖν καὶ ἐκ προοιμίων τὴν ἀποστόλῳ προσήκουσαν εὐτονίαν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Χριστός φησιν· «Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν». Ὥστε ἔνι καὶ ψευδὴς Ἰσραηλίτης. Ἀλλ' οὐχ οὗτος τοιοῦτος. Ἀδέκαστος γὰρ αὐτοῦ, φησίν, ἡ κρίσις, οὐδὲν πρὸς χάριν, οὐδὲ πρὸς ἀπέχθειαν φθέγγεται. Καίτοι Ἰουδαῖοι ἐπερωτηθέντες, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, εἶπον ὅτι ἐν Βηθλεὲμ καὶ τὴν μαρτυρίαν παρήγαγον λέγοντες·

Ὅταν λοιπὸν ὁ Ναθαναὴλ ἤκουσεν, ὅτι ἦτο ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, ἐταράχθη καὶ ἤρχισε ν' ἀμφιβάλλῃ, διότι ἔβλεπεν ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Φιλίππου δὲν ἦσαν σύμφωνοι μὲ τὴν προφητικὴν πρόβλεψιν. Ἀξίζει δὲ νὰ παρατηρηθῇ, πόσον συνετὸς καὶ μετρημένος ἦτο εἰς τὴν ἀμφιβολίαν του. Διότι δὲν εἶπε· Μὲ ἀπατᾷς, Φίλιππε, καὶ ψεύδεσαι. Δὲν πιστεύω καὶ δὲν θὰ ἔλθω μαζί σου. Ἔμαθα ἀπὸ τοὺς προφήτας, ὅτι ὁ Χριστὸς πρόκειται νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Βηθλεὲμ καὶ σὺ λέγεις ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ. Ἑπομένως αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ Χριστός. Φυσικὰ δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τί ἔκαμεν; Ἐπῆγε καὶ αὐτὸς εἰς συνάντησιν τοῦ Ἰησοῦ καὶ μὲ τὸ ὅτι δὲν παρεδέχετο, ὅτι κατάγεται ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζε καλὰ τὰς Γραφὰς καὶ ὅτι ὁ χαρακτήρ του ἀπεστρέφετο τὴν ἀπάτην, ἐνῷ μὲ τὸ ὅτι δὲν ἀπέπεμψε τὸν ἀναγγείλαντα εἰς αὐτὸν ταῦτα, ἔδειξε τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν ποὺ εἶχε διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐσκέπτετο, ὅτι δυνατὸν ὁ Φίλιππος νὰ εἶχε κάμει λάθος ὡς πρὸς τὸν τόπον.

2. Παρατήρησε ἐπίσης καὶ τὴν ἄρνησίν του, πῶς τὴν ἔχει κάμει σωφρόνως καὶ μὲ ποῖον τρόπον ἐρωτᾷ. Δὲν εἶπε δηλαδή, «Κανὲν καλὸν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν», ἀλλά, «Εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὴν Ναζαρὲτ νὰ προέλθῃ κάτι καλόν;». Ἦτο δὲ ὁ Φίλιππος πάρα πολὺ συνετός. Διότι, ὅταν ὁ Ναθαναὴλ ἀπορῇ, δὲν ἀγανακτεῖ οὔτε στενοχωρεῖται, ἀλλ' ἐπιμένει, ἐπειδὴ θέλει νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἄνδρα εἰς τὸν Χριστὸν καὶ νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν ἁρμόζουσαν ἀποστολικὴν σταθερότητα. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει: «Νὰ ἕνας ἀληθινὰ Ἰσραηλίτης, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ὑπάρχει δόλος». Ὥστε ὑπάρχει καὶ ψευδὴς Ἰσραηλίτης. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν εἶναι τοιοῦτος. Διότι ἡ κρίσις του, λέγει, εἶναι ἀδέκαστος καὶ δὲν λέγει τίποτε πρὸς εὐχαρίστησιν ἢ πρὸς δυσαρέσκειαν. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀκόμη, ὅταν ἠρωτήθησαν, ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός, εἶπαν ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ καὶ προσεκόμισαν τὴν ἑξῆς ἀπόδειξιν: «Καὶ

«Καὶ σύ, Βηθλεέμ, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα». Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν πρὶν ἰδεῖν ἐμαρτύρουν ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ εἶδον, ὑπὸ τῆς βασκανίας τὴν μαρτυρίαν ἀπέκρυψαν λέγοντες· «Τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί».

Ὁ δὲ Ναθαναὴλ οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ἣν ἐξ ἀρχῆς περὶ αὐτοῦ γνώμην εἶχε, ταύτην ἔμεινε διατηρῶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ Ναζαρέτ. Πῶς οὖν αὐτὸν Ναζωραῖον οἱ προφῆται καλοῦσιν; Ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν. Οὐκ εἰμὶ ἐκ Ναζαρέτ, καθὼς ἀπήγγειλέ σοι Φίλιππος, ἀλλ᾽ ἐκ Βηθλεέμ, παρίησιν, ὥστε μὴ εὐθέως ἀμφισβητήσιμον ποιῆσαι τὸν λόγον. Χωρὶς δὲ τούτων, ὅτι, εἰ καὶ ἔπεισε, τοῦτο οὐκ ἂν ἱκανὸν τεκμήριον ἔδωκε τοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Τί γὰρ ἐκώλυε καὶ μὴ ὄντα Χριστὸν ἀπὸ Βηθλεὲμ εἶναι κατὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκεῖ γεννηθέντας; Τοῦτο μὲν οὖν παρίησιν, ὃ δὲ μάλιστα αὐτὸν δύναται ἐπαγαγέσθαι, τοῦτο ποιεῖ. Δείκνυσι γὰρ ἑαυτὸν παρόντα διαλεγομένοις αὐτοῖς. Εἰπόντος οὖν ἐκείνου, «Πόθεν με γινώσκεις;» λέγει· «Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε».

Ὅρα ἄνθρωπον εὐσταθῆ καὶ βεβηκότα. Εἰπόντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ· «Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης», οὐκ ἐχαυνώθη τοῖς ἐπαίνοις, οὐκ ἐπέδραμε τοῖς ἐγκωμίοις, ἀλλ᾽ ἐπιμένει ζητῶν καὶ ἀκριβέστερον διερευνώμενος, καὶ βούλεταί τι σαφὲς μαθεῖν. Αὐτὸς μὲν οὖν ὡς ἄνθρωπος ἐξήταζεν ἔτι, ὁ δὲ Ἰησοῦς ὡς Θες ἀπεκρίνατο. Καὶ γὰρ εἶπεν, ὅτι «ἄνωθέν σε οἶδα» καὶ τῶν τρόπων αὐτοῦ τὴν ἐπιείκειαν, οὐχ ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ παρηκολουθηκώς, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ὡς Θεὸς ἔγνω.

Καί, «νῦν εἶδόν σε ἐν τῇ συκῇ», ὅτε οὐδεὶς αὐτόθι παρῆν,

---

8. Ἰω. 9, 29.

σύ, Βηθλεέμ, δὲν εἶσαι καθόλου μικροτέρα μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ 'Ιούδα». 'Αλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐχρησιμοποίουν αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν, πρὶν ἰδοῦν τὸν Χριστόν. Όταν ὅμως εἶδαν αὐτόν, ἀπέκρυψαν τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ φθόνον λέγοντες: «Δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ κατάγεται αὐτός»[8].

'Αλλ' ὁ Ναθαναὴλ δὲν ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὴν γνώμην ποὺ εἶχε σχηματίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὴν διετήρει συνεχῶς, ὅτι δηλ. δὲν κατάγεται ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ. Πῶς λοιπὸν οἱ προφῆται ὀνομάζουν αὐτὸν Ναζωραῖον; 'Απὸ τὸ ὅτι ἀνετράφη καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ. Τὸ νὰ εἰπῆ λοιπόν, Δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, ὅπως σὲ ἐπληροφόρησεν ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, τὸ ἄφησεν, ὥστε νὰ μὴ κάμῃ ἀμέσως τὸν λόγον ἀμφισβητήσιμον. 'Εκτὸς ὅμως αὐτοῦ καὶ ἂν ἀκόμη τὸν ἔπειθε, πάλιν αὐτὸ δὲν θὰ τοῦ ἔδιδεν ἱκανοποιητικὴν ἀπόδειξιν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι, τί ἠμπόδιζε καὶ ἂν δὲν ἦτο Χριστός, νὰ κατάγεται ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, ποὺ εἶχον γεννηθῆ ἐκεῖ; Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀφήνει κατὰ μέρος καὶ κάμνει ἐκεῖνο, ποὺ ἠμπορεῖ νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν εἰς τὴν πίστιν. 'Αποδεικνύει δηλαδή, ὅτι ἦτο παρών, ὅταν αὐτοὶ συνεζήτουν. Διότι, ὅταν ὁ Ναθαναὴλ ἠρώτησε «'Απὸ ποῦ μὲ γνωρίζεις», τοῦ ἀπήντησε: «Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν, πρὶν σὲ καλέσῃ ὁ Φίλιππος».

Βλέπε ἄνθρωπον σταθερὸν καὶ βέβαιον. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς εἶπε «Νὰ ἕνας ἀληθινὰ 'Ισραηλίτης», δὲν ἐκολακεύθη ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους, οὔτε παρεσύρθη ἀπὸ τὰ ἐγκώμια, ἀλλὰ ζητεῖ ἐπιμόνως καὶ ἐρευνᾷ μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καὶ θέλει νὰ μάθῃ κάτι τὸ σαφές. Καὶ ὁ μὲν Ναθαναὴλ ἐξήταζεν ἀκόμη ὡς ἄνθρωπος, ὁ δὲ 'Ιησοῦς ἀπήντησεν ὡς Θεός. Διότι εἶπεν «'Απὸ ἐπάνω σὲ γνωρίζω», τὴν δὲ σωφροσύνην τοῦ χαρακτῆρος του δὲν τὴν εἶχε παρακολουθήσει ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὴν ἐγνώρισεν ἀπὸ ἐπάνω ὡς Θεός.

Καὶ προσέθεσε «Τώρα σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν»,

ἀλλὰ μόνος Φίλιππος ἦν καὶ Ναθαναήλ, καὶ κατ᾽ ἰδίαν ἅπαντα ταῦτα εἶπον. Διὰ δὴ τοῦτο εἴρηται, ὅτι «Ἰδὼν αὐτὸν πόρρωθεν, εἶπεν· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης» ἵνα μάθῃ ὅτι πρὶν ἢ πλησιάσαι τὸν Φίλιππον ταῦτα ἐφθέγγετο ὁ Χριστός ὥστε μὴ ὕποπτον γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν. Διὸ καὶ τὸν καιρὸν εἶπε, καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ δένδρον. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε μόνον, «Πρὸ τοῦ Φίλιππον ἐλθεῖν πρὸς σέ, εἶδόν σε», κἂν ὑπωπτεύθη, ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἀπεσταλκώς, καὶ οὐδὲν μέγα λέγων. Νῦν δὲ τῷ τὸν τόπον εἰπεῖν, καθ᾽ ὃν διέτριβε φωνούμενος παρὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ δένδρου τὴν προσηγορίαν, καὶ τῆς διαλέξεως τὸν καιρόν, ἀναμφισβήτητον τὴν πρόρρησιν ἔδειξεν οὖσαν.

Οὐ τὴν πρόρρησιν δὲ μόνον ἐδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως αὐτὸν ἐπαίδευσεν. Εἰς ὑπόμνησιν γὰρ αὐτῶν ἤγαγε τῶν τότε λεχθέντων, οἷον, ὅτι «Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;» ἐφ᾽ ᾧ καὶ μάλιστα μείζονος αὐτὸν ἀπεδέξατο καὶ ὅτι ταῦτα αὐτοῦ φθεγξαμένου, οὐ κατέγνω, ἀλλ᾽ ἐπῄνεσε καὶ ἐθαύμασε. Διὸ καὶ ἐκ τούτου συνεῖδεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ὄντως ἐστίν, ἀπό τε τῆς προρρήσεως, ἀπό τε τοῦ τὴν γνώμην ἐξετάσαι μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ, ὅπερ δεικνύντος ἦν, ὅτι καὶ τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ἠπίστατο. Ἄλλως τε καὶ τὸ καθ᾽ ἑαυτοῦ δόξαντα λέγειν, μὴ μέμψασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσαι. Ὅτι μὲν οὖν ἐφώνησεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος, εἶπε, τί δὲ αὐτῷ διελέχθη καὶ τί οὗτος ἐκείνῳ, παρῆκεν, ἀφεὶς αὐτοῦ τῷ συνειδότι καὶ οὐ βουλόμενος αὐτὸν ἐπὶ πλέον ἐλέγχειν.

3. Τί οὖν; πρὶν ἢ τὸν Φίλιππον φωνῆσαι εἶδεν αὐτὸν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸ τούτου ἑώρα τῷ ἀκοιμήτῳ ὄμματι;

ὅταν δὲν ἦτο κανεὶς ἄλλος παρὼν ἐκεῖ, ἀλλὰ ἦτο μόνον ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ναθαναὴλ καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπαν ἰδιαιτέρως. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐλέχθη, ὅτι «Ὅταν εἶδεν αὐτὸν ἀπὸ μακρυά, εἶπεν: Νὰ ἕνας ἀληθινὸς Ἰσραηλίτης», διὰ νὰ μάθῃ ὁ Ναθαναήλ, ὅτι πρὶν ἀκόμη πλησιάσῃ ὁ Φίλιππος, ὁ Χριστὸς ἔλεγεν ἤδη αὐτά, ὥστε ἡ μαρτυρία νὰ μὴ προκαλέσῃ ὑποψίαν. Δι' αὐτὸ εἶπε καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ δένδρον. Διότι, ἐὰν ἔλεγε μόνον, Σὲ εἶδα, πρὶν σὲ πλησιάσῃ ὁ Φίλιππος, ἴσως ὑπωπτεύετο, ὅτι αὐτὸς εἶχε στείλει τὸν Φίλιππον καὶ θὰ ἦτο ἀνάξιον λόγου. Τώρα ὅμως μὲ τὸ νὰ εἰπῇ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκετο, ὅταν τὸν ἐκάλεσεν ὁ Φίλιππος, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δένδρου καὶ τὸν χρόνον τῆς συζητήσεως, ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ προαναγγελία ἦτο ἀναμφισβήτητος.

Καὶ δὲν ἐδήλωσε μόνον τὴν προαναγγελίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον ἐδίδαξε τὸν Ναθαναήλ. Ὑπενθύμισε δηλαδὴ εἰς τὸν Ναθαναὴλ ἐκεῖνα ποὺ ἐλέχθησαν τότε, ὅπως δηλ. «Ἀπὸ τὴν Ναζαρὲτ δύναται νὰ προέλθῃ κάτι καλόν;», διὰ τὸ ὁποῖον μάλιστα μὲ μεγαλυτέραν διάθεσιν ἐδέχθη αὐτὸν καὶ ὅτι, ἐνῷ αὐτὸς εἶχεν εἰπεῖ αὐτά, δὲν τὸν ἀπεδοκίμασεν, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸν ἐπήνεσε καὶ τὸν ἐθαύμασε. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ναθαναὴλ ἐξ αὐτοῦ ἐπίστευσεν, ὅτι πράγματι ἦτο ὁ Χριστὸς καὶ ἐκ τῆς προφητείας καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἶχεν ἐξετάσει μὲ ἀκρίβειαν τὴν γνώμην αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπεδείκνυεν, ὅτι ἐκεῖνος ἐγνώριζε καὶ ὅσα εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ μάλιστα καὶ διὰ τὸ ὅτι εἶπεν, ὅσα ὁ ἴδιος ἐπίστευεν, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐμέμφθη ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπήνεσε. Καὶ εἶπε μέν, ὅτι τὸν ἐκάλεσεν ὁ Φίλιππος, τί ὅμως συνεζήτησε μὲ αὐτὸν καὶ τί αὐτὸς μὲ ἐκεῖνον, τὸ παρέλειψε, διὰ ν' ἀφήσῃ ἥσυχον τὴν συνείδησίν του καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἐλέγξῃ αὐτὸν περισσότερον.

3. Τί συνέβη λοιπόν; Πρὶν καλέσῃ τὸν Φίλιππον εἶδεν αὐτὸν μόνον καὶ δὲν τὸν εἶχεν ἰδεῖ προηγουμένως μὲ τὸν ἀκοίμητον ἐκεῖνον ὀφθαλμόν του; Τὸν εἶχεν ἰδεῖ καὶ κα-

Ἑώρα, καὶ οὐδεὶς ἂν ἀντείποι. Ἀλλὰ τέως τοῦτο τὸ κατεπεῖγον ἦν εἰπεῖν. Τί οὖν ἐκεῖνος; Ἐπειδὴ τεκμήριον ἀναμφισβήτητον ἔλαβε τῆς προγνώσεως, ἦλθεν ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν καὶ τῇ ἀναβολῇ τῇ προτέρᾳ τὴν ἀκρίβειαν δηλῶν καὶ τῇ μετὰ ταῦτα συγκαταθέσει τὴν εὐγνωμοσύνην. Ἀπεκρίθη γάρ, φησί, καὶ λέγει αὐτῷ· «Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ;».

Εἶδες ψυχὴν περιχαρῆ γενομένην ἀθρόον, καὶ τοῖς ῥήμασι περιπτυσσομένην τὸν Ἰησοῦν; Σὺ εἶ, φησίν, ὁ προσδοκώμενος, ἐκεῖνος ὁ ζητούμενος. Εἶδες ἐκπληττόμενον, θαυμάζοντα, σκιρτῶντα, πηδῶντα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς; Οὕτω καὶ ἡμᾶς χαίρειν δεῖ, καταξιωθέντας μαθεῖν τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱόν. Χαίρειν δέ, οὐ κατὰ διάνοιαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τοῦτο δεικνύναι. Τί δὲ τῶν χαιρόντων ἐστί; Πείθεσθαι τῷ γνωρισθέντι. Πειθομένων δέ ἐστι, τὸ ποιεῖν ἅπερ ἂν ἐκεῖνος βούληται. Ἐπεὶ εἰ μέλλοιμεν τὰ παροξύνοντα αὐτὸν πράττειν, πόθεν δηλώσομεν ὅτι χαίρομεν; Οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐν οἰκίαις, ὅταν τίς τινα ὑποδέχηται τῶν ποθουμένων, πῶς μετὰ χαρᾶς πάντα πράττει πανταχοῦ περιτρέχων, καὶ εἰ δέοι πάντα τὰ ὄντα προέσθαι, μηδενὸς φειδόμενος, ὥστε ἀρέσαι τῷ παραγενομένῳ; Εἰ δὲ καλῶν τις μὴ ὑπακούοι, καὶ τὰ ἀναπαύοντα αὐτὸν μὴ πράττοι, κἂν μυριάκις λέγῃ τῇ παρουσίᾳ χαίρειν, οὐκ ἂν πιστευθείη ποτὲ παρὰ τοῦ ξενιζομένου, δικαίως. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἔργων τοῦτο ἐπιδεικνύναι χρή.

Οὐκοῦν ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς ἦλθε, δείξωμεν ὅτι χαίρομεν καὶ μηδὲν τῶν παροξυνόντων αὐτὸν πράττωμεν. Καλλωπίσωμεν τὴν οἰκίαν εἰς ἣν παρεγένετο. Τοῦτο

---

9. Ἰω. 1,50.

νεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀντείπῃ. Ἀλλὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ λεχθῇ αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν ἀπόλυτος ἀνάγκη. Τί ἔκαμε λοιπὸν ἐκεῖνος; Ἐπειδὴ εἶχε λάβει ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς προγνώσεως, ἦλθεν εἰς τὴν ὁμολογίαν δηλώνων καὶ τὴν μεταμέλειάν του διὰ τὴν προηγουμένην ἀργοπορίαν καὶ τὴν εὐσέβειάν του διὰ τὴν μετὰ ταῦτα συγκατάθεσιν. Διότι, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, ἀπήντησε καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν: «Διδάσκαλε, σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶσαι ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ»'.

Εἶδες ψυχήν, ποὺ ἐγέμισεν ὅλη ἀπὸ χαρὰν καὶ ποὺ διὰ τῶν λόγων περιπτύσσεται τὸν Ἰησοῦν; Σὺ εἶσαι, τοῦ λέγει, ἐκεῖνος ποὺ περιμένομεν, ἐκεῖνος ποὺ ζητοῦμεν. Εἶδες, πῶς ἐκπλήσσεται, πῶς θαυμάζει, πῶς σκιρτᾷ καὶ πηδᾷ ἀπὸ χαράν; Ἔτσι πρέπει νὰ χαίρωμεν καὶ ἡμεῖς, ποὺ ἠξιώθημεν νὰ γνωρίσωμεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Νὰ χαίρωμεν δέ, ὄχι μόνον κατὰ διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποδεικνύωμεν αὐτὸ ἐμπράκτως. Τί δὲ εἶναι ἴδιον τῶν χαιρόντων; Νὰ πείθωνται εἰς ἐκεῖνον μὲ τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσθησαν. Ἔργον δὲ τῶν πειθομένων εἶναι, τὸ νὰ κάμνουν ἐκεῖνα, ποὺ θέλει αὐτός. Διότι, ἂν πρόκειται νὰ πράττωμεν ὅσα τὸν ἐξοργίζουν, ἀπὸ ποῦ θὰ φανῇ, ὅτι χαίρομεν; Δὲν βλέπετε καὶ εἰς τὰς οἰκίας, ὅταν κάποιος ὑποδέχεται κάποιον ἀπὸ τοὺς προσφιλεῖς του, πῶς τὰ κάμνει ὅλα μὲ χαράν, τρέχων ἐπάνω - κάτω καὶ ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαθέσῃ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, χωρὶς νὰ φείδεται κανενός, ὥστε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν φιλοξενούμενον; Ἐὰν δὲ κάποιος, ἐνῷ προσκαλεῖ, δὲν ὑπακούῃ καὶ δὲν κάμνῃ ἐκεῖνα ποὺ εὐχαριστοῦν αὐτὸν καὶ ἂν μυρίας φορὰς λέγῃ, ὅτι χαίρει διὰ τὴν παρουσίαν του, ποτὲ δὲν θὰ γίνῃ πιστευτὸς ἀπὸ τὸν φιλοξενούμενον. Διότι αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποδεικνύεται μὲ τὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ Χριστὸς ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, ἂς δείξωμεν ὅτι χαίρομεν καὶ ἂς μὴ κάμνωμεν κανὲν ἀπὸ ὅσα τὸν ἐξοργίζουν. Ἂς στολίσωμεν τὴν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθε. Διότι αὐτὸ εἶναι ἔργον τῶν ἀνθρώπων, ποὺ χαί-

γὰρ χαιρόντων· παραθῶμεν ἄριστον ὃ βούλεται φαγεῖν· τοῦτο γὰρ ἀγαλλομένων. Ποῖον δέ ἐστι τοῦτο τὸ ἄριστον; Αὐτός φησιν· «Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Θρέψωμεν αὐτὸν πεινῶντα, ποτίσωμεν διψῶντα. Κἂν ψυχροῦ δῷς ποτήριον, δέχεται. Φιλεῖ γάρ σε. Τὰ δὲ παρὰ τῶν φιλουμένων, κἂν μικρὰ τυγχάνῃ, μεγάλα τῷ ποθοῦντι φαίνεται. Μόνον σὺ μὴ κατοκνήσῃς. Κἂν ὀβολοὺς δύο καταβάλῃς, οὐκ ἀποστρέφεται, ἀλλ' ὡς πολὺν δέχεται πλοῦτον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνενδεής ἐστι καὶ οὐ χρείας ἕνεκεν ταῦτα λαμβάνει, εἰκότως οὐκ ἐν τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει τοῦ παρέχοντος τὸ πᾶν ὁρίζεται. Μόνον δεῖξον ὅτι φιλεῖς παραγενόμενον αὐτόν, ὅτι σπουδάζεις ἅπαντα ὑπὲρ τούτου, ὅτι χαίρεις ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ.

Ὅρα αὐτὸς πῶς πρὸς σὲ διάκειται. Ἦλθε διὰ σέ, τὴν ψυχὴν ἔθηκεν ὑπὲρ σοῦ. Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα οὐδὲ ἱκετεύειν σε παραιτεῖται. «Ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν», φησίν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν». Καὶ τίς οὕτω μαινόμενος, φησίν, ὡς μὴ φιλεῖν τὸν δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ; Τοῦτο καὶ ἐγὼ λέγω, καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐκ ἂν ἀρνηθείη τοῦτο τοῖς ῥήμασι καὶ τῇ διανοίᾳ. Ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων δείκνυσθαι βούλεται ὁ φιλούμενος τοῦτο. Ἂν γὰρ λέγωμεν τοῦτο, μὴ ποιῶμεν δὲ τὰ τῶν ποθούντων, γέλως τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπεὶ οὖν τὸ διὰ τῶν λόγων μόνον ὁμολογεῖν, διὰ δὲ τῶν ἔργων ἐναντιοῦσθαι, οὐχὶ ἀνόνητον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὲς ἡμῖν, παρακαλῶ, τὴν διὰ τῶν ἔργων ὁμολογίαν

10. Ἰω. 4, 54.

ρουν. Ἂς παραθέσωμεν γεῦμα, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ φάγῃ. Διότι αὐτὸ εἶναι ἔργον τῶν ἀνθρώπων, ποὺ εὐφραίνονται. Ποῖον δὲ εἶναι αὐτὸ τὸ γεῦμα; Ὁ ἴδιος τὸ λέγει: «Ἰδική μου τροφὴ εἶναι νὰ ἐκτελέσω τὸ θέλημα, ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε»[10]. Ἂς θρέψωμεν λοιπὸν αὐτὸν ποὺ πεινᾷ καὶ ἂς δώσωμεν ὕδωρ εἰς αὐτὸν ποὺ διψᾷ. Καὶ ἂν τοῦ δώσῃς ποτήριον κρύου ὕδατος, τὸ δέχεται. Διότι σὲ ἀγαπᾷ. Τὰ δὲ δῶρα τῶν φίλων καὶ ἂν κατὰ τύχην εἶναι μικρᾶς ἀξίας, εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ μεγάλα φαίνονται. Μόνον ἐσὺ νὰ μὴ φανῇς ὀκνηρός. Καὶ ἂν καταθέσῃς δύο ὀβολούς, δὲν τοὺς ἀρνεῖται, ἀλλὰ ὡς μεγάλον πλοῦτον τοὺς δέχεται. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε καὶ δὲν λαμβάνει ταῦτα ἀπὸ ἀνάγκην, δικαίως ὄχι ἀπὸ τὸ μέτρον τῶν προσφερομένων, ἀλλ' ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ δωρίζοντος ἐξετάζεται τὸ πᾶν. Μόνον δεῖξε, ὅτι τὸν ἀγαπᾷς ποὺ ἦλθεν, ὅτι κάμνεις τὰ πάντα πρὸς χάριν του καὶ ὅτι χαίρεις διὰ τὴν παρουσίαν του.

Βλέπε, ποίαν διάθεσιν ἔχει αὐτὸς πρὸς ἐσέ. Ἦλθε πρὸς χάριν σου καὶ διὰ σὲ παρέδωσε τὴν ζωήν του. Καὶ κατόπιν ὅλων αὐτῶν δὲν ἀρνεῖται νὰ παρακαλῇ δι' ἐσέ. «Διότι, λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ κάμνομεν πρεσβείαν, ὥστε νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν δι' ἡμᾶς». Καὶ ποῖος εἶναι τόσον παράλογος, λέγει, ὥστε νὰ μὴ ἀγαπᾷ τὸν Κύριόν του; Αὐτὸ λέγω καὶ ἐγὼ καὶ γνωρίζω, ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀρνηθῇ αὐτὸ καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὴν σκέψιν. Καὶ ὄχι μόνον μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα θέλει νὰ φαίνεται ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾶται. Διότι ἂν μόνον λέγωμεν αὐτό, δὲν κάμνωμεν ὅμως ἐκεῖνα, ποὺ θέλουν αὐτοί, ποὺ ἀγαπῶμεν, τότε τὸ πρᾶγμα εἶναι γελοῖον, ὄχι μόνον διὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ νὰ ὁμολογῇ κανεὶς μόνον μὲ λόγια, μὲ τὰς πράξεις δὲ νὰ κάμνῃ τὰ ἀντίθετα, δὲν εἶναι μόνον ἀνωφελές, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον δι' ἡμᾶς, παρακαλῶ νὰ ἀ-

προσθῶμεν, ἵνα καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ τύχωμεν ὁμολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς ὁμολογῇ τοὺς ἀξίους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν .

ποδείξωμεν τὴν ὁμολογίαν μὲ τὰ ἔργα, διὰ νὰ τύχωμεν τῆς ἐκ μέρους του ὁμολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν θὰ ὁμολογῇ εἰς τὸν Πατέρα τοὺς ἀξίους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τοῦ Πατρός, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄.

Ἰω. 1,49 - 2,4

«Ἀπεκρίθη Ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ραββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ. Ὅτι εἶπόν σοι. Εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μείζω τούτων ὄψει».

1. Πολλῆς ἡμῖν, ἀγαπητοί, δεῖ τῆς μερίμνης, πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε δυνηθῆναι τὸ βάθος κατοπτεῦσαι τῶν θείων Γραφῶν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ καθεύδοντας ἔνι τὸ βούλημα αὐτῶν εὑρεῖν, ἀλλὰ δεῖ μὲν ἐρεύνης ἀκριβοῦς, δεῖ δὲ καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς, ἵνα δυνηθῶμεν μικρόν τι διαβλέψαι πρὸς τὰ ἄδυτα τῶν θείων λογίων. Ἰδοὺ γὰρ καὶ τήμερον οὐ μικρὸν ἡμῖν ζήτημα πρόκειται, ἀλλὰ καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐρεύνης.

Εἰπόντος γὰρ τοῦ Ναθαναήλ, «Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ὁ Χριστός φησιν· «Ὅτι εἶπόν σοι, Εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μείζονα τούτων ὄψει». Τί ποτ' οὖν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ τὸ ζητούμενον; Ὅτι Πέτρος μὲν μετὰ τοσαῦτα θαύματα καὶ διδασκαλίαν τοιαύτην ὁμολογήσας, ὅτι «Σὺ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ», μακαρίζεται, ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀποκάλυψιν δεξάμενος, ὁ δὲ Ναθαναὴλ καὶ πρὸ τῶν σημείων, καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας τὸ αὐτὸ τοῦτο εἰπών, οὐδὲν τοιοῦτον ἤκουσεν, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδὲν εἰρηκὼς τοσοῦτον, ὅσον ἐχρῆν εἰπεῖν, ἐπὶ μείζω προσάγεται. Τί ποτ' οὖν τὸ αἴτιον; Ὅτι τὰ μὲν ρήματα τὰ αὐτὰ ἐφθέγξατο καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ναθαναήλ, οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ διανοίας ἑκάτερος, ἀλλ' ὁ μὲν Πέτρος ὡμολόγησεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς Θεὸν ἀληθῆ, ὁ δὲ ἄνθρωπον ψιλόν.

Καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο ἡμῖν; Ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα εἰρημένων. Εἰπὼν γάρ, «Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ἐπήγαγε· «Σὺ

---

1. Ἰω. 1, 51.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄.

Ἰω. 1,49 - 2,4

«Ὁ Ναθαναὴλ ἀπήντησε καὶ λέγει εἰς αὐτόν: Διδάσκαλε, σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶσαι ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ἀπήντησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν εἰς αὐτόν: ἐπειδὴ σοῦ εἶπα: Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν, ἐπίστευσες; Θὰ ἰδῇς πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»[1].

1. Ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν φροντίδα, ἀγαπητοί μου, καὶ ἀπὸ μεγάλην ἀγρυπνίαν, ὥστε νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸ βάθος τῶν ἁγίων Γραφῶν. Διότι, οὔτε χωρὶς κόπον οὔτε ἡσυχάζοντες εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν τὸ νόημά των, ἀλλὰ χρειάζεται λεπτομερὴς ἔρευνα καὶ συνεχὴς προσοχή, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν ἔστω καὶ ὀλίγον νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα μυστήρια. Διότι ἰδοὺ καὶ σήμερον δὲν πρόκειται δι' ἀσήμαντον ζήτημα, ἀλλὰ διὰ ζήτημα ποὺ ἔχει ἀνάγκην καὶ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐρεύνης.

Διότι, ὅταν ὁ Ναθαναὴλ εἶπε, «Σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Ἐπειδὴ σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν, πιστεύεις; Θὰ ἰδῇς μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά». Τί τέλος πάντων ζητοῦμεν εἰς αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν; Ὅτι ὁ μὲν Πέτρος ἀφοῦ ὡμολόγησεν ἔπειτα ἀπὸ τόσα θαύματα καὶ τοιαύτην διδασκαλίαν «Σὺ εἶσαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», μακαρίζεται ὡς δεχθεὶς τὴν ἀποκάλυψιν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὁ δὲ Ναθαναὴλ ἂν καὶ εἶπε τὸ ἴδιο καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν, δὲν ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν κάτι παρόμοιον, ἀλλ' ἐπὶ πλέον σὰν νὰ μὴ εἶχεν εἰπεῖ κάτι τέτοιο, παρὰ ὅσον ἦτο ἀναγκαῖον νὰ εἰπῇ, παραπέμπεται εἰς μεγαλύτερα; Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τούτου; Ὅτι τὰ ἴδια λόγια εἶπε καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ναθαναήλ, ἀλλ' ὄχι μὲ τὸ ἴδιο νόημα ὁ καθένας, ἀλλὰ ὁ μὲν Πέτρος ὡμολόγησεν ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς ἀληθινός, ὁ δὲ Ναθαναὴλ ὅτι εἶναι ἁπλῶς ἄνθρωπος.

Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ βλέπομεν τοῦτο; Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν κατόπιν. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Ναθαναὴλ εἶπε «Σὺ εἶ-

εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ». Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐ τοῦ Ἰσραήλ ἐστι βασιλεὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον τοῦτο δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς. Τῷ μὲν γὰρ Πέτρῳ οὐδὲν ὕστερον προσέθηκεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ὡς ἀπηρτισμένης αὐτῷ τῆς πίστεως, τὴν Ἐκκλησίαν ἔφησεν ἐπὶ τὴν ὁμολογίαν οἰκοδομήσειν τὴν ἐκείνου. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. Ὡς γὰρ πολλοῦ τινος καὶ τοῦ βελτίονος μέρους τῇ ὁμολογίᾳ λείποντος, τὰ λοιπὰ προσέθηκε. Τί γάρ φησιν; «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπάρτι ὄψεσθαι τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου».

Ὁρᾷς πῶς αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει κατὰ μικρὸν καὶ ποιεῖ μηκέτι φαντάζεσθαι ἄνθρωπον ἁπλῶς; Ὧ γὰρ ἄγγελοι διακονοῦσι, καὶ ἐφ' ὃν ἄγγελοι ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσι, πῶς ἂν οὗτος ἄνθρωπος εἴη; Διὰ τοῦτο εἶπε, «Μείζονα τούτων ὄψει» καὶ δεικνὺς αὐτό, ἐπήγαγε τὴν τῶν ἀγγέλων διακονίαν. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. Μέγα σοι, φησίν, ὦ Ναθαναήλ, ἔδοξεν εἶναι τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτό με βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ ὡμολόγησας. Τί οὖν ἐρεῖς, ὅταν ἴδῃς τοὺς ἀγγέλους ἐπ' ἐμὲ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας; Διὰ τούτων πείθων καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτὸν ὁμολογῆσαι Δεσπότην.

Ὡς γὰρ ἐπὶ υἱὸν βασιλέως γνήσιον, οὕτως ἀνῄεσαν καὶ κατῄεσαν οἱ διάκονοι οἱ βασιλικοί, τοῦτο μὲν παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ, τοῦτο δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως, καὶ πρὸ τούτου δέ, ὅτε προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ, ὅτε εὐηγγελίζοντο αὐτοῦ τὸν τόκον, ὅτε ἐβόων· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη», ὅτε πρὸς τὴν Μαριὰμ ἦλθον, ὅτε πρὸς τὸν Ἰωσήφ. Ὅπερ

2. Ἰω. 1, 51.
3. Λουκᾶ 2, 14.

σαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ἐπρόσθεσε «Σὺ εἶσαι ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ». Ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μόνον βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι φανερὸν μόνον ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς: Εἰς τὸν Πέτρον δηλαδὴ τίποτε πλέον δὲν ἐπρόσθεσεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ σὰν ἡ πίστις του νὰ ἦτο τελεία, εἶπεν ὅτι θὰ οἰκοδομήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπάνω εἰς τὴν ὁμολογίαν του. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἔκαμε κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον μάλιστα. Διότι σὰν νὰ ἔλειπε τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ καλύτερον μέρος τῆς ὁμολογίας, προσέθεσεν τὰ ὑπόλοιπα Τί εἶπεν δηλαδή; «Ἀλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς τὸ λέγω, θὰ ἰδῆτε τὸν οὐρανὸν ν' ἀνοίγῃ καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ν' ἀνεβαίνουν καὶ νὰ κατεβαίνουν ἐπάνω ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου»[2].

Βλέπεις πῶς ἀποσπᾷ αὐτὸν βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὸν κάμνει νὰ μὴ τὸν φαντάζεται πλέον ἄνθρωπον ἁπλῶς; Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὑπηρετοῦν ἄγγελοι καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄγγελοι ἀνεβαίνουν καὶ κατεβαίνουν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄνθρωπος; Δι' αὐτὸ εἶπε «Θὰ ἰδῆς μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ» καὶ ἀφοῦ ἔδειξεν αὐτό, προσέθεσε τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀγγέλων. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἑξῆς: Αὐτὸ σοῦ ἐφάνη μεγάλο, Ναθαναήλ, καὶ δι' αὐτὸ μὲ ὡμολόγησες βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ. Τί θὰ εἰπῇς λοιπόν, ὅταν ἰδῇς τοὺς ἀγγέλους ν' ἀνεβαίνουν καὶ νὰ κατεβαίνουν ἐπάνω ἀπὸ ἐμέ; Μὲ αὐτὰ προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτόν, ὥστε νὰ τὸν ὁμολογήσῃ καὶ Κύριον τῶν ἀγγέλων.

Διότι, ὅπως εἰς ἀληθινὸν υἱὸν βασιλέως, ἔτσι ἀνήρχοντο καὶ κατήρχοντο οἱ βασιλικοὶ ὑπηρέται, ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς σταυρώσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως, ἀλλὰ καὶ προηγουμένως, ὅταν προσῆλθον καὶ τὸν ὑπηρέτουν, ὅταν ἀνήγγελον τὴν γέννησίν του, ὅταν ἔψαλλον «Δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»[3], ὅταν παρουσιάσθησαν ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν Μαρίαν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὸν Ἰωσήφ. Καὶ ἐκεῖνο

δὲ ἐπὶ πολλῶν ἐποίησε, τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ. Δύο λέγει προρρήσεις καὶ τῆς μὲν ἤδη τὸν ἔλεγχον δίδωσι, τὴν δὲ μέλλουσαν ἀπὸ τῆς παρούσης βεβαιοῖ. Καὶ γὰρ τῶν λεχθέντων τὰ μὲν τὴν ἀπόδειξιν ἔλαβεν, οἷόν ἐστι, «Πρὸ τοῦ Φίλιππον φωνῆσαί σε, ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε», τὰ δὲ ἐκβήσεσθαι ἔμελλε, καὶ ἐκ μέρους ἐξέβη, ἡ τῶν ἀγγέλων κατάβασις καὶ ἀνάβασις, ἡ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἡ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως, ὃ καὶ αὐτὸ διὰ τῶν εἰρημένων ἀξιόπιστον ποιεῖ καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως. Ὁ γὰρ ἐπὶ τοῖς παρελθοῦσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν γνοὺς καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀκούων, εὐκολώτερον καταδέχοιτο ἂν καὶ ταύτην τὴν πρόρρησιν.

Τί οὖν ὁ Ναθαναήλ; Οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς μέχρι τούτου τὸν λόγον ἔστησε τὸν πρὸς αὐτόν, συγχωρῶν κατ᾽ ἰδίαν ἀναλογίσασθαι τὰ λεχθέντα, καὶ οὐ βουλόμενος πάντα ἀθρόως ἐκχέειν, ἀλλὰ καταβαλὼν εἰς εὔφορον γῆν τὰ σπέρματα, ἀφίησιν αὐτὴν ἐπὶ σχολῆς βλαστῆσαι λοιπόν. Ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ δεικνὺς ἔλεγεν· «Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα. Καὶ ἐν τῷ καθεύδειν αὐτόν, ἐπέρχεται ἐχθρὸς καὶ σπείρει ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου».

«Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς γάμους. Ἦν δὲ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ». Εἶπον καὶ φθάσας, ὅτι ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ μᾶλλον γνώριμος ἦν. Διὸ καὶ καλοῦσιν αὐτὸν εἰς τὸν γάμον, καὶ παραγίνεται. Οὐδὲ γὰρ πρὸς ἀξίαν ἑώρα τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐεργεσίαν τὴν ἡμετέραν. Ὁ γὰρ μὴ ἀπαξιώσας δούλου μορφὴν λαβεῖν, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν ἐπηξίωσεν εἰς γάμον ἐλθεῖν δούλων. Ὁ τελώναις καὶ ἁμαρτωλοῖς συναναπεσών, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν παρῃτήσατο τοῖς ἐν τῷ γάμῳ παροῦσι συγκατακλίνεσθαι. Οὐ μὴν οἱ καλέ-

---

4. Ματθ. 13, 24-25.
5. Ἰω. 2, 1-2.

πού εἶχε κάμει πολλὰς φοράς, αὐτὸ κάμνει καὶ τώρα. Λέγει δύο προφητείας καὶ τῆς μὲν πρώτης δίδει ἤδη τὴν ἀπόδειξιν, τὴν δὲ μέλλουσαν βεβαιώνει ἀπὸ τὴν παροῦσαν. Διότι ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, ἄλλα μὲν ἀπεδείχθησαν, ὅπως παραδείγματος χάριν «Πρὶν σὲ καλέσῃ ὁ Φίλιππος, σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν», ἄλλα δὲ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν καὶ συνέβησαν ἀργότερα, ὅπως ἡ κάθοδος καὶ ἡ ἄνοδος τῶν ἀγγέλων κατὰ τὴν σταύρωσιν, κατὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀξιόπιστον διὰ τῶν λεχθέντων καὶ πρὸ τῆς ἐκπληρώσεώς των. Διότι ἐκεῖνος πού ἐγνώρισε τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὸ παρελθόν, ὅταν ἀκούῃ καὶ διὰ τὸ μέλλον, εὐκολώτερον θὰ παρεδέχετο καὶ αὐτὴν τὴν προφητείαν.

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Ναθαναήλ; Δὲν ἀπήντησε τίποτε εἰς τοῦτο. Δι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς μέχρις ἐδῶ ἔθεσε τέλος εἰς τὸν λόγον πρὸς αὐτόν, διὰ ν᾽ ἀφήσῃ χρόνον νὰ σκεφθῇ τὰ λόγια του κατ᾽ ἰδίαν καὶ διότι δὲν ἤθελε ὅλα νὰ τὰ παραχωρήσῃ ἀθρόως, ἀλλ᾽ ἀφοῦ ἔρριψεν εἰς εὔφορον γῆν τοὺς σπόρους, ἀφήνει αὐτὴν νὰ καρποφορήσῃ μὲ ἡσυχίαν. Αὐτὸ τὸ ἴδιον ἐδήλωσεν ἀλλοῦ μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον, πού σπέρνει καλὸν σπόρον. Ἀλλ᾽ ἐνῷ αὐτὸς κοιμᾶται, πηγαίνει ὁ ἐχθρός του καὶ σπέρνει ζιζάνια ἀνάμεσα εἰς τὸν σῖτον»[4].

«Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγινε γάμος εἰς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ εἶχε προσκληθῆ ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς γάμους. Ἦτο δὲ ἐκεῖ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ, καθὼς καὶ οἱ ἀδελφοί του»[5]. Ἔχω ἤδη εἰπεῖ, ὅτι ἦτο γνωστότερος εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δι᾽ αὐτὸ καὶ προσκαλοῦν αὐτὸν εἰς τὸν γάμον καὶ πηγαίνει. Διότι δὲν ἀπέβλεπε πρὸς τὴν ἰδικήν του ἀξίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ νὰ μᾶς εὐεργετήσῃ. Διότι αὐτὸς πού δὲν ἀπηξίωσε νὰ λάβῃ μορφὴν δούλου, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἀπηξίωνε νὰ μεταβῇ εἰς γάμον δούλων. Αὐτὸς πού συνανεστράφῃ μὲ τελώνας καὶ ἁμαρτωλούς, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ συγκαθήσῃ μαζὶ μὲ τοὺς προσκεκλημένους

σαντες τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ κρίσιν εἶχον, οὐδ' ὡς μέγαν τινὰ ἐκάλουν, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς τῶν πολλῶν ἕνα καὶ ὡς γνώριμον. Καὶ τοῦτο ἠνίξατο ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπών· «Ἦν δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ». Ὥσπερ οὖν ἐκείνην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐκάλεσαν, ἐκάλεσαν καὶ τὸν Ἰησοῦν. «Καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ· Οἶνον οὐκ ἔχουσιν». Ἄξιον ἐνταῦθα ζητῆσαι, πόθεν ἐπῆλθε τῇ μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ τοῦ παιδός. Οὐδὲ γὰρ σημεῖον ἦν τι πεποιηκώς. «Ταύτην γάρ», φησίν, «ἀρχὴν ἐποίησε τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας».

2. Εἰ δὲ λέγει τις, μὴ εἶναι τοῦτο τεκμήριον ἱκανὸν τοῦ ταύτην ἀρχὴν εἶναι τῶν σημείων, διὰ τὸ ἁπλῶς προσκεῖσθαι, «Ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας», ὡς ἐγχωροῦν πρῶτον ἐκεῖ γεγενῆσθαι, μὴ μέντοι πάντως καὶ πρῶτον (εἰκὸς γὰρ αὐτὸν ἀλλαχοῦ πεποιηκέναι ἕτερα), ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν, ὃ καὶ ἔμπροσθεν εἴπομεν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅπερ Ἰωάννης φησίν· «Ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων». Εἰ δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἐθαυματούργει, οὐκ ἂν ἐδεήθησαν Ἰσραηλῖται ἑτέρου τοῦ φανερώσαντος αὐτόν. Ὁ γὰρ εἰς ἄνδρας ἐλθών, καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν θαυμάτων οὐ τοῖς ἐν Ἰουδαίᾳ γνωρισθεὶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν Συρίᾳ καὶ περαιτέρω, καὶ ταῦτα ἐν τρισὶν ἔτεσι μόνον ταῦτα πεποιηκώς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῶν τριῶν τούτων δεηθεὶς εἰς τὸ δεῖξαι ἑαυτόν, εὐθέως γὰρ καὶ ἐκ τῆς πρώτης πανταχοῦ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ ἀπῆλθεν. Ὁ τοίνυν ἐν βραχεῖ καιρῷ οὕτω καὶ διὰ τοῦ πλήθους τῶν θαυμάτων ἐκλάμψας, ὥστε αὐτοῦ τὸ ὄνομα κατάδηλον γενέσθαι πᾶσι, πολλῷ μᾶλλον εἰ παῖς ὢν ἐκ πρώτης ἡλι-

εἰς τὸν γάμον. Διότι βεβαίως ἐκεῖνοι ποὺ τὸν εἶχαν προσκαλέσει δὲν εἶχαν περὶ αὐτοῦ τὴν γνώμην ποὺ ἔπρεπεν, οὔτε τὸν προσεκάλεσαν σὰν κάποιον μεγάλον ἄνθρωπον, ἀλλ' ἁπλῶς σὰν ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ σὰν γνωστόν τους. Καὶ αὐτὸ ὑπεδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅταν εἶπεν «Ἦτο δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ, καθὼς καὶ οἱ ἀδελφοί του». Ὅπως λοιπὸν εἶχαν καλέσει ἐκείνην καὶ τοὺς ἀδελφούς του, ἔτσι ἐκάλεσαν καὶ τὸν Ἰησοῦν. «Καὶ ἐπειδὴ εἶχε τελειώσει ὁ οἶνος, λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ: Δὲν ἔχουν οἶνον». Ἀξίζει νὰ ἐξετασθῇ ἐδῶ, ἀπὸ ποῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν τῆς μητρὸς νὰ φαντασθῇ κάτι μεγάλο περὶ τοῦ υἱοῦ της. Διότι μέχρι τότε δὲν εἶχε κάμει κανὲν θαῦμα. «Μὲ αὐτὸ λοιπόν, λέγει, ἔκαμε τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας».

Ἂν δὲ ἀντιλέγῃ κανείς, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἀπόδειξις περὶ τοῦ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν θαυμάτων, διότι ἁπλῶς προσετέθη «εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας», σὰν νὰ εἶναι τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἔλαβε χώραν ἐκεῖ, ὄχι ὅμως καὶ τὸ πρῶτον ἀπολύτως (διότι εἶναι πιθανὸν νὰ εἶχε κάμει καὶ ἄλλα θαύματα εἰς ἄλλα μέρη), ἐκεῖνο θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτόν, τὸ ὁποῖον καὶ προηγουμένως εἴπαμεν: Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ λέγει ὁ Ἰωάννης: «Ἐγὼ δὲν ἐγνώριζα αὐτόν, ἀλλὰ ἦλθα διὰ νὰ βαπτίζω, ὥστε νὰ φανερωθῇ εἰς τὸ Ἰσραήλ». Ἐὰν λοιπὸν ἔκαμνε θαύματα ἀπὸ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν, δὲν θὰ εἶχον οἱ Ἰσραηλῖται τὴν ἀνάγκην ἄλλου, διὰ νὰ τὸν φανερώσῃ. Διότι, ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν καὶ ἐδοξάσθη τόσον πολὺ ἀπὸ τὰ θαύματά του ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἀκόμη μακρύτερον, καὶ ὅταν ὅλα αὐτὰ τὰ ἔκαμε μόνον εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν, μᾶλλον δὲ ὅταν οὔτε αὐτὰ τὰ τρία ἔτη ἐχρειάζετο διὰ νὰ δείξῃ τὴν δόξαν του, διότι ἀμέσως καὶ μὲ τὸ πρῶτον θαῦμα ἔφθασε παντοῦ ἡ φήμη του, αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἐλαμπρύνθη εἰς τόσον μικρὸν χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν θαυμάτων του, ὥστε τὸ ὄνομά του νὰ γίνῃ πασίγνωστον εἰς ὅλους, πολὺ περισσότερον δὲν ἐπρόκειτο νὰ λη-

κίας ἐθαυματούργει, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἔμελλε λήσεσθαι. Τά τε γὰρ γινόμενα παραδοξότερα ἂν ἔδοξεν εἶναι, ἅτε παρὰ μειρακίου γινόμενα, ὅ τε χρόνος διπλασίων καὶ τριπλασίων καὶ πολλῷ πλείων ἦν ἄν.

Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἐποίησε παῖς ὤν, ἀλλ' ἓν τοῦτο μόνον ἐμαρτύρησεν ὁ Λουκᾶς, ὅτι ἐκαθέζετο δωδεκαετὴς ὢν τῶν διδασκάλων ἀκροώμενος καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐδόκει θαυμαστὸς εἶναι. Καὶ ἄλλως δὲ εἰκότως καὶ κατὰ λόγον οὐκ ἤρξατο τῶν σημείων ἐκ πρώτης ἡλικίας εὐθέως. Ἐνόμισαν γὰρ ἂν φαντασίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα. Εἰ γὰρ ἐν ἡλικίᾳ γενομένου πολλοὶ τοῦτο ὑπώπτευσαν, πολλῷ μᾶλλον ἐὰν μειράκιον ὢν κομιδῇ ἐθαυματούργει, καὶ θᾶττον δὲ καὶ πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὥρμησαν ἄν, τῇ βασκανίᾳ τηκόμενοι καὶ αὐτὰ τὰ τῆς οἰκονομίας δ' ἂν ἠπιστήθη πράγματα.

Πόθεν οὖν ἐπῆλθε τῇ μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ; φησίν. Ἀποκαλύπτεσθαι λοιπὸν ἤρχετο καὶ ἐξ Ἰωάννου κατάδηλος ἦν καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένων αὐτῷ καὶ πρὸ τούτων δὲ ἁπάντων, αὐτὴ ἡ σύλληψις καὶ τὰ μετὰ τὴν γέννησιν γενόμενα πάντα, μεγίστην αὐτῇ περὶ τοῦ παιδὸς ἐνέθηκε τὴν ὑπόνοιαν. Ἤκουσε γάρ, φησί, πάντα τὰ περὶ τοῦ παιδός, «Καὶ συνετήρει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς».

Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησίν, οὐ πρὸ τούτου ταῦτα ἔλεγεν; Ὅτι, ὅπερ ἔφην, τότε λοιπὸν ἀρχὴν τοῦ φανεροῦσθαι ἐλάμβανε. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου ὡς τῶν πολλῶν εἷς ὤν, οὕτω διῆγεν. Ὅθεν οὐδὲ ἐθάρρει τοιοῦτόν τι πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ εἰπεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἤκουσεν, ὅτι Ἰωάννης δι' αὐτὸν ἦλθε καὶ ὅτι αὐτῷ ἐμαρτύρησεν ἅπερ ἐμαρτύρησε καὶ ὅτι μαθητὰς ἔσχε, τότε λοιπὸν θαρροῦσα παρακαλεῖ, καὶ ὑστε-

6. Λουκᾶ 2, 46.
7. Αὐτόθι 2, 51.

σμονηθῇ, ἐὰν ἔκαμνε θαύματα ἀπὸ τὴν παιδικήν του ἀκόμη ἡλικίαν. Διότι καὶ τὰ γινόμενα θὰ ἐφαίνοντο ὅτι εἶναι ἐκπληκτικώτερα, ἀφοῦ θὰ εἶχαν γίνει ἀπὸ μικρὸ παιδὶ καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα θὰ ἦτο διπλάσιον, τριπλάσιον καὶ πολὺ περισσότερον.

'Αλλὰ βεβαίως τίποτε δὲν ἔκαμεν, ὅταν ἦτο ἀκόμη παιδί, ἀλλὰ μόνον ἓν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λουκᾶ[6], ὅτι δηλαδὴ ἐνῷ ἦτο δώδεκα ἐτῶν ἐκάθησε διὰ ν' ἀκούσῃ τοὺς διδασκάλους καὶ ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις του ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἀξιοθαύμαστος. Καὶ μάλιστα δικαίως καὶ λογικῶς δὲν ἤρχισε τὰ θαύματα ἀμέσως ἀπὸ μικρὴν ἡλικίαν. Διότι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐνόμιζον, ὅτι πρόκειται διὰ φανταστικὰ πράγματα. Διότι, ἂν πολλοὶ εἶχον αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, ὅταν ἦτο πλέον ἀνήρ, πολὺ περισσότερον, ἐὰν ἔκαμνε θαύματα, ἐνῷ ἦτο ἀκόμη παιδὶ καὶ ἐνωρίτερον ἀπὸ τὸν καθωρισμένον χρόνον θὰ τὸν ὡδήγουν εἰς τὸν σταυρόν, παρακινούμενοι ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ ἔτσι τὰ πράγματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν θείαν οἰκονομίαν δὲν θὰ ἐγίνοντο πιστευτά.

'Απὸ ποῦ λοιπὸν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν τῆς μητρός του, θὰ εἰπῇς, νὰ μεγαλοφρονήσῃ περὶ αὐτοῦ; Ἤρχισε λοιπὸν ν' ἀποκαλύπτεται καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ 'Ιωάννου καὶ ἀπὸ ὅσα εἶχον λεχθῆ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ ἐκτὸς ὅλων αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν σύλληψιν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μετὰ τὴν γέννησιν, ποὺ ἐνέβαλον εἰς αὐτὴν μεγάλην ἰδέαν περὶ τοῦ υἱοῦ της. Διότι εἶχεν ἀκούσει, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, ὅλα ὅσα ἐλέγοντο περὶ αὐτοῦ «Καὶ διετήρει εἰς τὴν καρδίαν της ὅλα αὐτά»[7].

Διατί λοιπόν, θὰ εἰπῇς, δὲν ἔλεγε ταῦτα προηγουμένως; Διότι, ὅπως εἶπα, τότε ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὸ κοινόν. Διότι πρὸ αὐτοῦ ἔζη σὰν νὰ ἦτο εἷς ἀπὸ τοὺς πολλούς. Καὶ δι' αὐτὸ ἡ μήτηρ του δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ εἰπῇ εἰς αὐτὸν κάτι τέτοιο. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι ὁ 'Ιωάννης εἶχεν ἔλθει δι' αὐτὸν καὶ ὅτι πρὸς χάριν του εἶχε δώσει τὴν μαρτυρίαν, ποὺ ἔδωσε, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε μαθητάς,

ρήσαντος οἴνου, λέγει· «Οἶνον οὐκ ἔχουσιν». Ἐβούλετο γὰρ καὶ ἐκείνοις καταθέσθαι χάριν καὶ ἑαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδός. Καὶ τάχα τι καὶ ἀνθρώπινον ἔπασχε, καθάπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, λέγοντες, «Δεῖξον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ», βουλόμενοι τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς σφοδρότερον ἀπεκρίνατο, λέγων· «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου».

Ἐπεὶ ὅτι σφόδρα ᾐδεῖτο τὴν τεκοῦσαν, ἄκουσον τοῦ Λουκᾶ διηγουμένου πῶς ὑποτεταγμένος τοῖς γονεῦσιν ἦν καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου τοῦ εὐαγγελιστοῦ δεικνύντος, πῶς αὐτῆς προενόησε καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸν καιρόν. Ἔνθα μὲν γὰρ ἂν μηδὲν ἐμποδίζωσι, μηδὲ παρεγκόπτωσί τι τῶν κατὰ Θεὸν πραγμάτων οἱ γονεῖς, ἀναγκαῖον εἴκειν καὶ ὀφειλόμενον καὶ τὸ μὴ τοῦτο ποιεῖν, κίνδυνος μέγας. Ὅταν δὲ ἀκαίρως τι ζητῶσι καὶ ἐγκόπτωσί τι τῶν πνευματικῶν, οὐκ ἀσφαλὲς πείθεσθαι. Διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;». Οὐδέπω γὰρ ἣν ἐχρῆν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὤδινεν αὐτόν, ἠξίου κατὰ τὴν λοιπὴν τῶν μητέρων συνήθειαν, οὕτως ἅπαντα ἐπιτάττειν αὐτῷ, δέον ὡς Δεσπότην σέβειν καὶ προσκυνεῖν. Διὰ τοῦτο οὖν τότε οὕτως ἀπεκρίνατο.

Ἐννόησον γὰρ οἷον ἦν παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ δήμου περιεστῶτος αὐτὸν καὶ τοῦ πλήθους τῆς ἀκροάσεως ἐκκρεμαμένου καὶ τῆς διδασκαλίας προτεθείσης, ἐκείνην παρελθοῦσαν μέσην, ἀπαγαγεῖν μὲν αὐτὸν τῆς παραινέσεως, ἰδίᾳ δὲ διαλέγεσθαι, μηδὲ ἔνδον ἀνέχεσθαι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἕλκειν αὐτὸν ἔξω μόνον πρὸς ἑαυτήν. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Τίς ἐστιν

8. Ἰω. 7, 4.
9. Αὐτόθι 2, 4.
10. Μάρκ. 3, 33.

τότε μὲ ἐμπιστοσύνην πλέον τὸν παρακαλεῖ καὶ ἐπειδὴ ὁ οἶνος ἐτελείωσε, λέγει: «Δὲν ἔχουν οἶνον». Διότι ἤθελε καὶ ἐκείνους νὰ συνδέσῃ μὲ τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὸν ἑαυτόν της νὰ καταστήσῃ λαμπρότερον διὰ τοῦ υἱοῦ της. Καὶ ἴσως εἶχε πάθει κάτι τὸ ἀνθρώπινον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἀδελφοί του, ὅταν ἔλεγαν: «Φανερώσου εἰς τὸν κόσμον»[8], ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ὠφεληθοῦν τὴν δόξαν ἀπὸ τὰ θαύματά του. Διὰ τοῦτο ἀπήντησε τραχύτερον, λέγων: «Τί συμβαίνει σ' ἐσένα, γυναῖκα; Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου»[9].

Ὅτι ὅμως ἐσέβετο πάρα πολὺ τὴν μητέρα του, ἄκουσε τὴν ἀφήγησιν τοῦ Λουκᾶ πόσον ἐπειθάρχει εἰς τοὺς γονεῖς του, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Εὐαγγελιστὴς δεικνύει, πόσον ἐπρονόησε διὰ τὴν μητέρα του, ἀκόμη καὶ ὅταν ἦτο ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν. Ὅπου δηλαδὴ οἱ γονεῖς δὲν ἐμποδίζουν ἢ δὲν δυσχεραίνουν κάτι ἀπὸ τὰ θεῖα πράγματα, πρέπει κανεὶς νὰ ὑποχωρῇ καὶ ἂν παρὰ ταῦτα δὲν γίνεται τοῦτο, ὑπάρχει μεγάλος κίνδυνος. Ὅταν ὅμως μᾶς ζητοῦν κάτι ἀκαίρως καὶ μᾶς ἀποτρέπουν ἀπὸ τὰ πνευματικά, δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ πειθώμεθα εἰς αὐτούς. Δι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ ἀπήντησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ εἰς ἄλλο μέρος πάλιν: «Ποία εἶναι ἡ μήτηρ μου καὶ ποῖοι εἶναι οἱ ἀδελφοί μου;»[10]. Διότι ποτὲ δὲν εἶχε περὶ αὐτοῦ τὴν γνώμην ποὺ ἔπρεπεν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἐγέννησεν, εἶχε τὴν ἀξίωσιν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἄλλων μητέρων, νὰ προστάζῃ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνῇ καὶ νὰ τὸν σέβεται ὡς Κύριον. Δι' αὐτὸ λοιπὸν τότε ἀπήντησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Σκέψου δηλαδή, τί θὰ συνέβαινεν, ἐάν, ἐνῷ ὅλος ὁ λαὸς εἶχε περικυκλώσει αὐτὸν καὶ ἐνῷ τὸ πλῆθος ἤκουεν αὐτὸν μὲ ἔντονον προσοχὴν καὶ ἐνῷ αὐτὸς ἀνέπτυσσε τὴν διδασκαλίαν του, νὰ προσήρχετο ἐκείνη εἰς τὸ μέσον, νὰ ἀποσπᾷ αὐτὸν ἀπὸ τὸ κήρυγμα, νὰ συζητῇ ἰδιαιτέρως μαζί του καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήνῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ νὰ τὸν σύρῃ ἔξω μόνον μαζί της. Δι' αὐτὸ ἐκεῖνος ἔλεγε:

ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου;» οὐχ ὑβρίζων τὴν γεγεννηκυῖαν, ἄπαγε, ἀλλ' ὠφελῶν τὰ μέγιστα καὶ οὐκ ἀφιεὶς ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ φρονεῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἄλλων ἐκήδετο καὶ πάντα ἔπραττεν ὥστε ἐνθεῖναι αὐτοῖς τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ μητρός. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν καὶ ἀκούσασαν παρὰ τοῦ παιδὸς μὴ βούλεσθαι μηδὲ οὕτω πεισθῆναι, ἀλλ' ἀξιοῦν ἑαυτὴν πανταχοῦ τῶν πρωτείων, ἅτε μητέρα οὖσαν. Διὰ τοῦτο οὕτως ἀπεκρίνατο πρὸς τοὺς εἰπόντας.

Οὐδὲ γὰρ ἂν ἑτέρως αὐτὴν ἀνήγαγεν ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως ταύτης πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο, εἰ προσεδόκα ὡς παρὰ παιδὸς ἀεὶ τιμηθήσεσθαι, ἀλλὰ μὴ ὡς Δεσπότην ἥξειν αὐτόν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὖν ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως ἔλεγε· «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, ὦ γύναι;». Καὶ δι' ἑτέραν δὲ ἀναγκαίαν αἰτίαν οὐχ ἧττον. Ποίαν δὲ ταύτην; Ὥστε μὴ ὑποπτευθῆναι τὰ γινόμενα θαύματα. Παρὰ γὰρ τῶν δεομένων παρακληθῆναι ἐχρῆν, οὐ παρὰ τῆς μητρός. Τί δήποτε; Ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῆς τῶν οἰκείων παρακλήσεως γινόμενα, κἂν μεγάλα ᾖ, προσίσταται τοῖς ὁρῶσι πολλάκις. Ὅταν δὲ οἱ χρείαν ἔχοντες, οὗτοι δέωνται, ἀνύποπτον τὸ θαῦμα γίνεται καὶ καθαρὸς ὁ ἔπαινος καὶ πολλὴ ἡ ὠφέλεια.

3. Καὶ γὰρ ἰατρὸς εἴ τις ἄριστος, εἰς οἰκίαν καμνόντων πολλῶν εἰσελθών, παρὰ μὲν τῶν ἀρρωστούντων μηδὲν ἀκούοι μηδὲ τῶν προσηκόντων ἐκείνοις, ὑπὸ δὲ τῆς οἰκείας μητρὸς παρακαλοῖτο μόνης, ὕποπτός τε παρὰ τοῖς κάμνουσιν καὶ ἔσται καὶ ἐπαχθὴς καὶ οὔτε τῶν κειμένων οὔτε τῶν πα-

«Ποία εἶναι ἡ μήτηρ μου καὶ ποῖοι εἶναι οἱ ἀδελφοί μου;». Ὄχι διότι ἤθελε νὰ λυπήσῃ ἐκείνην ποὺ τὸν εἶχε γεννήσει, κάθε ἄλλο, ἀλλὰ διότι ἤθελε νὰ τὴν ὠφελήσῃ καὶ νὰ μὴ τὴν ἀφήσῃ νὰ σκέπτεται ταπεινὰ περὶ αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν περὶ τῶν ἄλλων ἐφρόντιζε καὶ ἔκαμνε τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἐμβάλλῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γνώμην ποὺ ἔπρεπε διὰ τὸν ἑαυτόν του, πολὺ περισσότερον θὰ ἔκαμνεν αὐτὸ διὰ τὴν μητέρα του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦτο πιθανόν, ὅτι αὐτή, μολονότι τόσα εἶχεν ἀκούσει διὰ τὸν υἱόν της, ἐν τούτοις δὲν ἤθελε νὰ πεισθῇ, ἀλλὰ διεξεδίκει νὰ ἔχῃ πάντοτε τὴν πρώτην θέσιν ἐπειδὴ ἦτο μήτηρ του, δι' αὐτὸ ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρὸς τοὺς εἰπόντας.

Διότι δὲν ἠμποροῦσε μὲ ἄλλον τρόπον ν' ἀναβιβάσῃ ἐκείνην ἀπὸ τὴν εὐτελῆ αὐτὴν γνώμην πρὸς ἐκείνην τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν, ἐὰν ἐκείνη ἐπερίμενεν, ὅτι θὰ τιμᾶται πάντοτε ἀπὸ τὸν υἱόν της ἀλλὰ ὅτι δὲν θὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὡς Κύριός της. Καὶ ἐδῶ μὲν ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας ἔλεγε· «Τί συμβαίνει μ' ἐσένα γυναίκα;». Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἐπίσης αἰτία ὄχι ὀλιγώτερον ἀναγκαία ἠμπορεῖ ν' ἀναφερθῇ. Ποία δὲ εἶναι αὐτή; Τὸ νὰ μὴ καταστοῦν ὕποπτα τὰ θαύματα, ποὺ ἐγίνοντο. Διότι ἔπρεπε νὰ παρακληθῇ ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν μητέρα του. Διατί; Διότι ἐκεῖνα ποὺ γίνονται μὲ τὴν παράκλησιν τῶν οἰκείων, ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι μεγάλα, ὑποτιμῶνται πολλὰς φορὰς ἀπὸ τοὺς παρόντας. Ὅταν ὅμως αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, αὐτοὶ παρακαλοῦν, τότε τὸ θαῦμα ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν ὑποψίαν καὶ οἱ ἔπαινοι εἶναι καθαροὶ καὶ ἡ ὠφέλεια μεγάλη.

3. Διότι ἂν ἕνας ἰατρός, ὁ πλέον ἄριστος, ἀφοῦ ἐπισκεφθῇ τὴν οἰκίαν πολλῶν ἀσθενῶν, δὲν ἀκούῃ καθόλου τοὺς ἀσθενεῖς οὔτε τοὺς συγγενεῖς ἐκείνων, ἀλλὰ μόνον τὰς παρακλήσεις τῆς μητρός, θὰ καταστῇ ὕποπτος καὶ ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ κανείς, οὔτε ἀπὸ αὐτοὺς οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς περιποιοῦνται, δὲν θὰ πιστεύσῃ,

ρεστώτων αὐτοῖς οἰήσεταί τις αὐτὸν μέγα τι καὶ γενναῖον ἐπιδείξασθαι δύνασθαι. Διὸ καὶ τότε ἐπετίμησε, λέγων· «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι;», παιδεύων αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον μηκέτι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν. Ἔμελε γὰρ αὐτῷ καὶ τῆς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς πολλῷ δὲ πλέον τῆς σωτηρίας τῆς κατὰ ψυχὴν καὶ τῆς τῶν πολλῶν εὐεργεσίας, δι' ἣν καὶ τὴν σάρκα ὑπέδυ. Οὐ τοίνυν ἀπαυθαδιαζομένου πρὸν τὴν μητέρα ταῦτα τὰ ῥήματα ἦν, ἀλλ' οἰκονομίας πολλῆς ῥυθμιζούσης αὐτήν τε ἐκείνην, καὶ τὰ θαύματα μετὰ τῆς προσηκούσης γενέσθαι παρασκευαζούσης ἀξίας.

Ἐπεὶ ὅτι σφόδρα αὐτὴν ἐτίμα καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων αὐτὸ τοῦτο τὸ δοκοῦν ἐπιτιμητικῶς εἰρῆσθαι, μάλιστα ἱκανὸν ἐμφῆναι. Τῷ γὰρ δυσχερᾶναι ἔδειξεν ὅτι σφόδρα αὐτὴν δυσωπεῖται. Πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ, τῇ ἑξῆς τοῦτο ἐροῦμεν. Ταῦτα οὖν ἐννοῶν, καὶ ὅταν ἀκούσῃς γυναικός τινος λεγούσης· «Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας», εἶτα αὐτοῦ ἀποκρινομένου· «Μενοῦν γε μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου»· ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης κἀκεῖνα εἰρῆσθαι νόμιζε τὰ ῥήματα. Οὐ γὰρ ἀπωθουμένου τὴν μητέρα ἡ ἀπόκρισις ἦν, ἀλλὰ δεικνύντος ὅτι οὐδὲν αὐτὴν ὁ τόκος ὤνησεν ἄν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν ἀγαθὴ καὶ πιστή. Εἰ δὲ τὴν Μαρίαν οὐδὲν ὠφελεῖ χωρὶς τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς, τὸ γεννηθῆναι παρ' αὐτῆς τὸν Χριστόν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς κἂν πατέρα, κἂν ἀδελφόν, κἂν παῖδα ἔχωμεν ἐνάρετον καὶ γενναῖον, αὐτοὶ δὲ πόρρω ὦμεν τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδὲν τοῦτο ὠφελῆσαι δυνήσεται. «Ἀδελφὸς γάρ, φησὶν ὁ Δαυΐδ, οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος;».

Ἐν οὐδενὶ γὰρ ἑτέρῳ, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν δεῖ. Ἐπεί, εἰ τοῦτο ἔμελλεν ὠφελήσειν καθ'

---

11. Λουκᾶ 11, 27.
12. Αὐτόθι 28.
13. Ψαλμ. 48, 8.

ὅτι ἠμπορεῖ αὐτὸς νὰ ἐπιτύχῃ κάτι μεγάλο καὶ σπουδαῖον. Δι' αὐτὸ καὶ τότε ἐπέπληξεν αὐτὴν λέγων: «Τί συμβαίνει μ' ἐσένα, γυναῖκα;», ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὴν νουθετήσῃ ὥστε εἰς τὸ μέλλον νὰ μὴ κάμνῃ τοιαῦτα πράγματα. Διότι αὐτὸς ἐφρόντιζε καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν μητέρα τιμήν, πολὺ δὲ περισσότερον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τὴν εὐεργεσίαν τῶν πολλῶν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐσαρκώθη. Ἑπομένως αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἐσήμαιναν αὐθάδειαν πρὸς τὴν μητέρα, ἀλλὰ μεγάλην οἰκονομίαν, ἡ ὁποία καὶ ἐκείνην ἐδίδασκε καὶ τὰ θαύματα προέβλεπε νὰ γίνωνται μὲ τὴν .ἁρμόζουσαν ἀξίαν.

Ἀλλ' ὅτι αὐτὴν ἐτίμα πολύ, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται, ὅτι ἐλέχθη ἐπιτιμητικῶς, εἶναι πάρα πολὺ ἀρκετὸν διὰ νὰ τὸ ἀποδείξῃ. Διότι μὲ τὴν δυσαρέσκειαν ἀπέδειξεν, ὅτι ἐσέβετο αὐτὴν πολύ. Ἀλλὰ καὶ μὲ ποῖον τρόπον, αὐτὸ θὰ τὸ εἰποῦμεν εἰς τὴν ἑπομένην ὁμιλίαν. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅταν ἀκούσῃς κάποιαν γυναῖκα νὰ λέγῃ «Εὐτυχισμένη ἡ κοιλία, ποὺ σὲ ἐκράτησε καὶ εὐτυχισμένοι οἱ μαστοὶ ποὺ σὲ ἐθήλασαν»[11], ἔπειτα δὲ τὸν Ἰησοῦν ν' ἀπαντᾷ «Εὐτυχισμένοι μᾶλλον ἐκεῖνοι ποὺ κάμνουν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου»[12], νὰ θεωρῇς, ὅτι αὐτὰ ἐλέχθησαν μὲ τὴν ἰδίαν γνώμην. Διότι ἡ ἀπάντησις δὲν ἐδόθη πρὸς ἀπώθησιν τῆς μητρός του, ἀλλὰ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οὐδόλως θὰ ὠφέλει αὐτὴν ἡ γέννησις, ἂν δὲν ἦτο εὐσεβὴς καὶ πιστή. Ἐὰν δὲ οὐδόλως ὠφελεῖ τὴν Μαρίαν τὸ ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ αὐτὴν ὁ Χριστός, ἂν δὲν εἶχε τὴν ἐσωτερικὴν ἀρετήν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἠμπορεῖ αὐτὸ νὰ ὠφελήσῃ ἡμᾶς, ἔστω καὶ ἂν ἔχωμεν πατέρα, ἢ ἀδελφόν, ἢ υἱὸν ἐνάρετον καὶ γενναῖον, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ἐκείνου. Διότι λέγει ὁ Δαυῒδ «Ὁ ἀδελφὸς δὲν ἐξαγοράζει, θὰ ἐξαγοράσῃ ὁ ἄνθρωπος;»[13].

Εἰς οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν παρὰ μόνον εἰς τὰ καλά μας ἔργα, μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας. Διότι, ἂν ὁ τοκετὸς ἐπρόκειτο ὡς πρὸς

ἑαυτὸ τὴν παρθένον, ὠφέλησεν ἂν καὶ Ἰουδαίους (συγγενὴς γὰρ ἦν αὐτῶν κατὰ σάρκα ὁ Χριστός), ὠφέλησεν ἂν καὶ τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἐτέχθη, ὠφέλησεν ἂν καὶ τοὺς ἀδελφούς. Νῦν δὲ καὶ οἱ ἀδελφοί, ἕως μὲν ἑαυτῶν ἠμέλουν, οὐδὲν αὐτοὺς τὸ τῆς συγγενείας ἀξίωμα ὠφέλει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ λοιποῦ κατεγινώσκοντο κόσμου. Τότε δὲ ἐθαυμάσθησαν, ὅτε ἀπὸ τῆς οἰκείας ἔλαμψαν ἀρετῆς. Ἀλλ᾽ ἡ πόλις καὶ ἔπεσε καὶ ἐνεπρήσθη, μηδὲν ἀπὸ τούτου κερδάνασα, κατεσφάγησαν δὲ καὶ ἀπώλοντο σφόδρα ἐλεεινῶς καὶ οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς, οὐδὲν ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸν συγγενείας εἰς τὸ σωθῆναι κερδάναντες, ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς προστασίαν οὐκ εἶχον.

Πάντων δὲ μείζους ἀνεφάνησαν οἱ ἀπόστολοι, ἐπειδὴ τὸν ἀληθινὸν καὶ ζηλωτὸν τρόπον τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως μετῆλθον, τὸν διὰ τῆς ὑπακοῆς. Κἀντεῦθεν οὖν μανθάνομεν, ὅτι πίστεως ἡμῖν πανταχοῦ χρεία, καὶ βίου λάμποντος καὶ φαιδροῦ. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς μόνον διασῶσαι δυνήσεται. Ἐπειδὴ καὶ μέχρι πολλοῦ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἐθαυμάζοντο πανταχοῦ, οἳ καὶ Δεσπόσυνοι ἐλέγοντο, ἀλλ᾽ ὅμως αὐτῶν μὲν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἴσμεν, τῶν δὲ ἀποστόλων καὶ ὁ βίος καὶ τὰ ὀνόματα ᾄδεται πανταχοῦ.

Μὴ τοίνυν μέγα φρονῶμεν ἐπὶ εὐγενείᾳ τῇ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κἂν μυρίους ἔχωμεν προγόνους θαυμαστούς, αὐτοὶ σπουδάσωμεν ὑπερβαλέσθαι τὰς ἐκείνων ἀρετάς, εἰδότες ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἑτέρων σπουδῆς εἰς τὴν μέλλουσαν κερδανοῦμεν κρίσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κρῖμα ἔσται σφοδρότερον. Ἀγαθῶν γὰρ ὄντες πατέρων καὶ οἴκοθεν ἔχοντες τὸ ὑπόδειγμα, οὐδὲ οὕτω μιμούμεθα τοὺς διδασκάλους.

Ταῦτα δὲ λέγω νῦν, ἐπειδὴ ὁρῶ Ἕλληνας πολλούς,

αὐτὸ νὰ ὠφελήσῃ τὴν Παρθένον, θὰ ὠφέλει καὶ τοὺς Ἰουδαίους (διότι ὁ Χριστὸς ἦτο συγγενὴς των κατὰ σάρκα), θὰ ὠφέλει καὶ τὴν πόλιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη, θὰ ὠφέλει ἐπίσης καὶ τοὺς ἀδελφούς του. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδελφοί του, ἐφ' ὅσον δὲν ἐφρόντιζον περὶ τοῦ ἑαυτοῦ των, οὐδεμίαν ὠφέλειαν εἶχον ἀπὸ τὸν δεσμὸν τῆς συγγενείας, ἀλλ' ἦσαν καταδικασμένοι μαζὶ μὲ τὸν ὑπόλοιπον κόσμον. Τότε δὲ ἔγιναν ἄξιοι θαυμασμοῦ, ὅταν ἔλαμψαν ἕνεκα τῆς ἰδικῆς των ἀρετῆς. Ἀλλ' ἡ πόλις καὶ κατεστράφη καὶ ἐπυρπολήθη, χωρὶς νὰ ἔχῃ κανὲν κέρδος ἀπὸ αὐτό, κατεσφάγησαν δὲ καὶ ἐχάθησαν ἀθλίως καὶ οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν διὰ τὴν σωτηρίαν των ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγγένειαν, ἐπειδὴ εἶχαν στερηθῆ ἀπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἀρετῆς.

Ἀλλὰ μεγαλύτεροι ὅλων ἀνεδείχθησαν οἱ ἀπόστολοι, ἐπειδὴ ἠκολούθησαν τὸν ἀληθινὸν καὶ ἐπιθυμητὸν τρόπον τῆς συνδέσεως μὲ αὐτόν, δηλαδὴ τὸν τρόπον τῆς ὑπακοῆς. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ λοιπὸν διδασκόμεθα, ὅτι παντοῦ ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ πίστιν καὶ ἀπὸ εὐσεβῆ καὶ λάμπουσαν ζωήν. Διότι μόνον αὐτὸ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς παράσχῃ σωτηρίαν. Βεβαίως καὶ διὰ πολὺν χρόνον οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἐθαυμάζοντο παντοῦ καὶ ἐλέγοντο Δεσπόσυνοι, ἀλλ' αὐτῶν μὲν τὰ ὀνόματα δὲν γνωρίζομεν, τῶν ἀποστόλων ὅμως καὶ ὁ βίος καὶ τὰ ὀνόματα δοξάζονται παντοῦ.

Ἂς μὴ μεγαλοφρονῶμεν λοιπὸν διὰ τὴν εὐγενῆ καταγωγήν μας, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν ἀπείρους ἐνδόξους προγόνους, ἂς φροντίσωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ ὑπερβῶμεν τὰς ἀρετὰς ἐκείνων, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν οὐδὲν κέρδος θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τὰς ἀρετὰς τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ ἡ κρίσις μας θὰ εἶναι βαρυτέρα. Διότι ἂν καὶ καταγόμεθα ἀπὸ ἐναρέτους γονεῖς καὶ ἂν καὶ ἔχομεν οἴκοθεν τὸ παράδειγμα, οὔτε κατ' αὐτὸν τουλάχιστον τὸν τρόπον δὲν μιμούμεθα τοὺς διδασκάλους.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ λέγω τώρα, ἐπειδὴ βλέπω ὅτι πολλοὶ

ὅταν ἐπὶ τὴν πίστιν αὐτοὺς ἄγωμεν, καὶ παρακαλῶμεν γενέσθαι Χριστιανούς, ἐπὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς προγόνους καταφεύγοντας καὶ τὴν οἰκίαν, καὶ λέγοντας· Πάντες οἱ προσήκοντές μοι καὶ ἐπιτήδειοι καὶ συνοικοῦντες, πιστοὶ Χριστιανοὶ τυγχάνουσι. Τί οὖν τοῦτο πρός σέ, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε; Τοῦτο γάρ σε μάλιστα ἀπολεῖ, ὅτι οὐδὲ τὸ πλῆθος τῶν συνοικούντων αἰδεσθεὶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔδραμες.

Πάλιν ἄλλοι τινές, πιστοὶ μὲν ὄντες, βίου δὲ ἠμελημένως τυγχάνοντες, παρακαλούμενοι πρὸς ἀρετήν, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο προβάλλονται λέγοντες· Ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς καὶ ὁ πάππος καὶ ὁ ἐπίπαππος σφόδρα εὐσεβεῖς καὶ σπουδαῖοι ἐτύγχανον ὄντες. Ἀλλὰ τοῦτο δή σε κατακρινεῖ μάλιστα, ὅτι τοιούτων ὢν ἔγγονος, ἀνάξια τῆς οἰκείας ἔπραξας ῥίζης. Ἄκουσον γὰρ ὁ Προφήτης τί φησι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικὶ καὶ ἐν γυναικὶ ἐφυλάξατο»· καὶ πάλιν ὁ Χριστός, «Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη». Καὶ πανταχοῦ τὰ τῶν προγόνων κατορθώματα οὐ μόνον ἀντ' ἐγκωμίων, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ μείζονος αὐτοῖς προσφέρουσι τῆς κατηγορίας.

Τοῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ ἡμεῖς ἅπαντα πράττωμεν, ὥστε διὰ τῶν οἰκείων ἔργων σωθῆναι δυνηθῆναι, ἵνα μὴ μάτην ἑαυτοὺς ταῖς εἰς ἑτέρους ἀπατήσαντες ἐλπίσι, τότε μάθωμεν ὅτι μάτην ἠπατήθημεν, ὅτε τῆς γνώσεως ἡμῖν ταύτης ὄφελος οὐδέν. «Ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ», φησί, «τίς ἐξομολογήσεταί σοι;». Οὐκοῦν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ὥστε τῶν αἰωνίων τυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

14. Ὠσ. 12, 12.
15. Ἰω. 8, 56.
16. Ψαλμ. 6, 6.

ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, ὅταν τοὺς προτρέπωμεν καὶ τοὺς παρακαλοῦμεν νὰ γίνουν χριστιανοί, καταφεύγουν εἰς τοὺς συγγενεῖς, εἰς τοὺς προγόνους καὶ εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ λέγουν: Ὅλοι οἱ συγγενεῖς μου καὶ οἱ φίλοι μου καὶ οἱ συγκάτοικοί μου εἶναι κατὰ τύχην χριστιανοί. Τί σὲ ὠφελεῖ λοιπὸν αὐτό, ἄθλιε καὶ δυστυχῆ; Αὐτὸ λοιπὸν θὰ σὲ καταστρέψῃ πάρα πολύ, διότι δὲν ἐσεβάσθης οὔτε τοὺς συνοίκους σου, διὰ νὰ σπεύσῃς εἰς τὴν ἀρετήν.

Μερικοὶ ἄλλοι πάλιν, ποὺ εἶναι μὲν πιστοί, τυχαίνει ὅμως νὰ παραμελοῦν τὴν ζωήν των, ὅταν προτρέπωνται εἰς τὴν ἀρετήν, αὐτὸ τὸ ἴδιο ἰσχυρίζονται, λέγοντες: Ὁ πατήρ μου, ὁ πάππος μου καὶ ὁ πρόπαππός μου ἦσαν κατὰ τύχην πολὺ εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι. Ἀλλ' αὐτὸ σὲ καταδικάζει τὰ μέγιστα, διότι, ἐνῷ εἶσαι ἀπόγονος τοιούτων προγόνων, ἔπραξες ἀνάξια τῆς καταγωγῆς σου. Διότι ἄκουσε, τί λέγει ὁ Προφήτης πρὸς τοὺς Ἰουδαίους: «Ὑπεδουλώθη τὸ Ἰσραὴλ ἀπὸ γυναῖκα καὶ πάλιν ἀπὸ γυναῖκα ἐσώθη»[14], καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς «Ὁ πατήρ σας Ἀβραὰμ εἶχεν ἐπιθυμήσει πάρα πολὺ νὰ ἴδῃ τὴν ἰδικήν μου ἡμέραν. Καὶ τὴν εἶδε καὶ ὑπῆρξεν εὐτυχής»[15]. Καὶ πανταοῦ αἱ ἀρεταὶ τῶν προγόνων ὄχι μόνον πρὸς ἔπαινον προσφέρονται, ἀλλὰ καὶ πρὸς μεγαλυτέραν κατηγορίαν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἐπειδὴ γνωρίζομεν, ἂς κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ σωθῶμεν μὲ τὰ ἰδικά μας ἔργα, διὰ νὰ μὴ ἐξαπατῶμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἐλπίζοντες ματαίως εἰς τὰ ἔργα τῶν ἄλλων καὶ διδαχθῶμεν τότε, ὅτι ἠπατήθημεν, ματαίως, ὅταν ἡ ὠφέλεια δι' ἡμᾶς ἀπὸ αὐτὴν τὴν γνῶσιν εἶναι μηδαμινή. «Διότι εἰς τὸν Ἅδην, λέγει, ποῖος θὰ ἐξομολογηθῇ εἰς ἐσέ;»[16]. Ἐδῶ λοιπὸν ἂς μετανοήσωμεν, ὥστε ν' ἀποκτήσωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τῷ Πατρί, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'.

Ἰω. 2,4 - 11

«Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου».

1. Ἔχει μέν τινα πόνον τὸ λέγειν καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν· μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ». Ἀλλὰ τὸν μὲν πόνον τοῦτον ὑμεῖς κύριοι καὶ κοῦφον ποιῆσαι καὶ βαρύν. Ἂν μὲν γὰρ ἀποπτύητε τὰ λεγόμενα, ἢ μὴ ἀποπτύητε μέν, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις μὴ δεικνύητε, βαρὺς ὁ κόπος ἡμῖν ἔσται διὰ τὸ πονεῖν εἰκῇ καὶ μάτην. Ἂν δὲ προσέχητε καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν παρέχητε, οὐδὲ αἴσθησιν ληψόμεθα τῶν ἱδρώτων. Ὁ γὰρ ἀπὸ τῶν πόνων τικτόμενος καρπὸς οὐκ ἀφήσει φαίνεσθαι τοῦ πόνου τὸ σφοδρόν.

Ὥστε εἰ βούλεσθε ἡμῖν τὴν προθυμίαν διεγεῖραι καὶ μὴ σβέσαι, μηδὲ ἀσθενεστέραν ποιῆσαι, δείξατε ἡμῖν, παρακαλῶ, τὸν καρπόν, ἵνα κομῶντα ὁρῶντες τὰ λήϊα, καὶ ἡμεῖς ταῖς τῆς εὐθηνίας ἐλπίσι τρεφόμενοι, καὶ τὸν πλοῦτον ἡμῶν ἀναλογιζόμενοι μὴ ναρκῶμεν ἐμπορευόμενοι τὴν καλὴν ταύτην πραγματείαν. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἡμῖν καὶ τήμερον πρόκειται ζήτημα. Τῆς γὰρ μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ εἰπούσης, ὅτι «Οἶνον οὐκ ἔχουσιν», ὁ Χριστός φησι, «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου»· καὶ τοῦτο εἰπών, ἔπραξεν ὅπερ εἶπεν ἡ μήτηρ. Τοῦτο δὲ τοῦ προτέρου οὐκ ἔλλατόν ἐστιν εἰς ζητήσεως λόγον. Αὐτὸν οὖν τοῦτον παρακαλέσαντες τὸν τὸ θαῦμα ἐργασάμενον, οὕτως ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν λύσιν.

Οὐ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον εἴρηται, ἀλλὰ καὶ προϊὼν ὁ αὐτὸς φαίνεται εὐαγγελιστὴς λέγων· Οὐκ ἠδύναντο αὐτὸν

1. Ἰω. 2,4.
9 Δ' Τ.Ι. < 17

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ΄.

«Διατί ἐπεμβαίνεις εἰς τὰ ἰδικά μου γυναῖκα; Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου»[1].

1. Ἔχει κάποιον κόπον ἡ ὁμιλία καὶ ὁ Παῦλος διὰ νὰ δηλώσῃ τοῦτο, ἔλεγεν: «Οἱ ἱερεῖς ποὺ κυβερνοῦν καλά, πρέπει νὰ τιμῶνται διπλᾶ καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι, ποὺ κοπιάζουν διὰ νὰ κηρύξουν καὶ νὰ διδάξουν»[2]. Ἀλλὰ τὸν κόπον αὐτὸν σεῖς ἠμπορεῖτε νὰ τὸν κάμετε εἴτε ἐλαφρόν, εἴτε βαρύν. Διότι, ἂν μὲν ἀποκρούετε τὰ λόγια, ἢ δὲν τὰ ἀποκρούετε μέν, ἀλλὰ δὲν τὰ ἀποδεικνύετε μὲ τὰ ἔργα, ὁ κόπος μας θὰ εἶναι βαρύς, διότι κοπιάζομεν ματαίως. Ἂν ὅμως προσέχετε καὶ τὸ ἀποδείξετε μὲ τὰ ἔργα, οὔτε καὶ θὰ αἰσθανθῶμεν τοὺς ἱδρῶτας μας. Διότι ὁ καρπὸς ποὺ παράγεται ἀπὸ τὰ ἔργα, δὲν θὰ ἀφήσῃ νὰ φαίνεται ἡ ὀξύτης τοῦ κόπου.

Ὥστε, ἐὰν θέλετε νὰ διεγείρετε τὴν προθυμίαν μας καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξαφανίσετε, οὔτε νὰ τὴν ἐξασθενήσετε, δείξατέ μας, παρακαλῶ, τὸν καρπόν, ἵνα, βλέποντες ὅτι ἀποκομίζετε τὰς καλυτέρας ὠφελείας καὶ ὅτι ἡμεῖς τρεφόμεθα μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν καλῶν σας ἔργων, καὶ ἀναλογιζόμενοι τὸν πλοῦτον μας, μὴ ἀδιαφορῶμεν, ἀλλ᾽ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν τόσον εὐχάριστον διαπραγμάτευσιν. Διότι, δὲν πρόκειται σήμερα εἰς ἡμᾶς μικρὸν ζήτημα. Διότι, ὅταν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ εἶπε «Δὲν ἔχουν οἶνον», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν εἰς αὐτὴν «Διατί ἐπεμβαίνεις εἰς τὰ ἰδικά μου γυναῖκα; Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου» καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτό, ἔκαμεν ὅ,τι ἀκριβῶς εἶπεν ἡ μήτηρ του. Αὐτὸ δὲ τὸ ζήτημα δὲν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον. Ἀφοῦ λοιπὸν παρακαλέσωμεν αὐτὸν ποὺ ἔκαμε τὸ θαῦμα, ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν λύσιν.

Ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ἐδῶ, δὲν εἶναι τὸ μόνον, διότι ὁ ἴδιος Εὐαγγελιστὴς φαίνεται νὰ λέγῃ παρακάτω τὰ ἑξῆς: Δὲν ἠμποροῦσαν νὰ συλλάβουν αὐτὸν «Διότι δὲν εἶ-

πιάσαι «Ὅτι οὔπω ἥκει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· καὶ πάλιν· «Οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· καὶ πάλιν· «Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· Δόξασόν σου τὸν Υἱόν».

Ταῦτα πάντα δι' ὅλου τοῦ Εὐαγγελίου εἰρημένα ἐνταῦθα συνήγαγον, ἵνα πᾶσι μίαν ἐπαγάγω τὴν λύσιν. Τίς ποτ' οὖν ἐστι τῶν λεγομένων ἡ λύσις; Οὐκ ἀνάγκῃ καιρῶν ὁ Χριστὸς ὑποκείμενος, οὐδὲ ὥρας παρατηρήσει, ἔλεγεν, «Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου»· (πῶς γὰρ ὁ τῶν καιρῶν ποιητής, καὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων δημιουργός;) ἀλλὰ διὰ τῶν οὕτως εἰρημένων τοῦτο δηλῶσαι βούλεται, ὅτι πάντα μετὰ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐργάζεται, οὐχ ὁμοῦ πάντα ποιῶν, ἐπεὶ σύγχυσίς τις ἔμελλεν ἔσεσθαι καὶ ἀταξία ἐντεῦθεν, εἰ μὴ τοῖς προσήκουσι καιροῖς ἕκαστον ἐδημιούργει, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα ἔφυρε, καὶ γέννησιν, καὶ ἀνάστασιν, καὶ κρίσιν.

Σκόπει δέ· Ἔδει γενέσθαι τὴν κτίσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ πᾶσαν· καὶ τὸν ἄνθρωπον δὲ μετὰ τῆς γυναικός, ἀλλ' οὐδὲ τούτους ὁμοῦ. Ἔδει θανάτῳ καταδικασθῆναι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὴν ἀνάστασιν γενέσθαι, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἑκατέρων. Ἐχρῆν δοθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ' οὐχ ὁμοῦ καὶ τὴν χάριν, ἀλλ' ἕκαστα καιροῖς τοῖς προσήκουσιν οἰκονομεῖσθαι. Οὐ τοίνυν ὁ Χριστὸς ὑπέκειτο τῇ τῶν καιρῶν ἀνάγκῃ, ὃς καὶ τοῖς καιροῖς μάλιστα τάξιν ἐπέθηκεν, ἐπεὶ καὶ ποιητὴς αὐτῶν ἐστιν.

Ἀλλ' Ἰωάννης ἐνταῦθα τό, «Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου», εἰσάγει τὸν Χριστὸν λέγοντα, δεικνὺς ὅτι οὔπω δῆλος ἦν τοῖς πολλοῖς καὶ ὅτι οὐδὲ τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν πάντα εἶχεν, ἀλλ' Ἀνδρέας αὐτῷ ἠκολούθει καὶ μετ' αὐτοῦ Φίλιππος, ἄλλος δὲ οὐδείς, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὗτοι πάντες ὡς ἐ-

---

1. Ἰω. 8, 20.
2. Αὐτόθι 7, 50.
3. Ἰω. 7, 50.
4. Αὐτόθι 17, 1.

χεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»[1]· καὶ πάλιν, «Κανεὶς δὲν ἥπλωσεν ἐπάνω του τὰ χέρια, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»[2]· καὶ πάλιν: «Ἔχει ἔλθει ἡ ὥρα μου. Δόξασε τὸν υἱόν σου»[3].

Ὅλα αὐτά, ποὺ ἔχουν λεχθῆ εἰς ὅλον τὸ Εὐαγγέλιον, τὰ συνεκέντρωσα ἐδῶ, διὰ νὰ δώσω εἰς ὅλα μίαν λύσιν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ λύσις ὅλων αὐτῶν; Ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ χρόνου, οὔτε εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς ὥρας, ἔλεγε: «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου»[4], (διότι, πῶς θὰ ὑπέκειτο εἰς ταῦτα ὁ ποιητὴς τῶν καιρῶν καὶ ὁ Δημιουργὸς τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων;), ἀλλὰ μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπε, θέλει νὰ δηλώσῃ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀσχολεῖται μὲ ὅλα εἰς τὸν καιρὸν ποὺ πρέπει καὶ ὅτι δὲν τὰ κάμνει ὅλα μαζί, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ θὰ προέκυπτε σύγχυσις καὶ ἀταξία, ἐὰν δὲν ὥριζε διὰ τὸ καθὲν τὸν κατάλληλον χρόνον ἀλλ' ἐὰν ἀνεμίγνυεν ὅλα μαζί, καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν.

Παρατήρησε τὸ ἑξῆς: Ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ δημιουργία, ἀλλ' ὄχι ὅλη συγχρόνως. Ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῆ καὶ ὁ ἀνὴρ μετὰ τῆς γυναικός, ἀλλ' ὄχι καὶ οἱ δύο ταυτοχρόνως. Ἔπρεπε νὰ καταδικασθῆ μὲ θάνατον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ νὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασίς του, ἀλλὰ νὰ μεσολαβήσῃ πολὺ διάστημα μεταξύ των. Ἔπρεπε νὰ δοθῆ ὁ νόμος, ἀλλ' ὄχι συγχρόνως καὶ ἡ χάρις, ἀλλὰ ἔπρεπε τὸ καθένα νὰ τακτοποιῆται κατὰ τὸν ἁρμόζοντα χρόνον. Δὲν ὑπέκειτο λοιπὸν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν καιρῶν, αὐτὸς ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐταξινόμησε τοὺς καιρούς, ἀφοῦ ἦτο καὶ ὁ δημιουργός των.

Ἀλλ' ἐδῶ ὁ Ἰωάννης εἰσάγει τὸν Χριστὸν λέγοντα, «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου», διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν εἶχε φανερωθῆ ἀκόμη εἰς τοὺς πολλούς, ὅτι δὲν εἶχε συμπληρώσει ὅλην τὴν χορείαν τῶν μαθητῶν του καὶ ὅτι ἠκολούθει αὐτὸν ὁ Ἀνδρέας καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν ὁ Φίλιππος καὶ κανεὶς ἄλλος μᾶλλον δὲ ὅτι ὅλοι αὐτοί, καθὼς ἡ μήτηρ του

χρῆν αὐτὸν ἐγίγνωσκον, οὐδὲ ἡ μήτηρ, οὐδὲ οἱ ἀδελφοί. Μετὰ γὰρ τὰ πολλὰ θαύματα τοῦτο περὶ τῶν ἀδελφῶν ἔφησεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «Οὐδὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν». Ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν ᾔδεισαν· ἢ γὰρ ἂν αὐτοὶ προσῆλθον καὶ παρεκάλεσαν, ἐν χρείᾳ καταστάντες. Διὰ τοῦτό φησιν, «Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου». Οὐδέπω γνώριμός εἰμι τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσασιν ὅτι ὑστέρησεν ὁ οἶνος. Ἔασον αὐτοὺς αἰσθέσθαι τοῦτο πρῶτον. Οὐδὲ γὰρ παρὰ σοῦ ταῦτά με ἀκούειν ἐχρῆν. Μήτηρ γὰρ εἶ καὶ τὸ θαῦμα ὕποπτον ποιεῖς. Ἐχρῆν δὲ τοὺς δεομένους προσελθεῖν καὶ δεηθῆναι, οὐκ ἐπειδὴ τούτου χρήζω, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ τὸ γινόμενον μετὰ πολλῆς δέξωνται τῆς συγκαταθέσεως.

Ὁ μὲν γὰρ εἰδὼς ὅτι ἐν χρείᾳ καθέστηκεν, ἐπειδὰν τύχῃ ὧνπερ αἰτεῖ, πολλὴν ἔχει τὴν χάριν. Ὁ δὲ τῆς χρείας μὴ λαβὼν αἴσθησιν, οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας σαφῆ καὶ τρανὴν αἴσθησιν λήψεται.

Καὶ τίνος φησίν, ἕνεκεν εἰπών, «Οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου», καὶ παραιτησάμενος, ἔπραξεν ὅπερ εἶπεν ἡ μήτηρ; Μάλιστα μέν, ὥστε καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι, καὶ ὥρᾳ αὐτὸν ὑποκεῖσθαι νομίζουσιν, ἱκανὴν γενέσθαι ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ὑποκεῖσθαι αὐτὸν ὥρᾳ. Εἰ γὰρ ὑπέκειτο, πῶς ἂν τῆς προσηκούσης ὥρας μὴ παραγενομένης ἔπραξεν ἂν ὅπερ ἔπραξεν;

Ἔπειτα δὲ καὶ τιμῶν τὴν μητέρα, ἵνα μὴ διαπαντὸς ἀντιλέγειν αὐτῇ δόξῃ, ἵνα μὴ ἀσθενείας λάβῃ δόξαν, ἵνα μὴ αἰσχύνῃ τὴν τεκοῦσαν, παρόντων τοσούτων. Καὶ γὰρ προσήγαγεν αὐτῷ τοὺς διακόνους. Ἐπεὶ καὶ τῇ Χαναναίᾳ λέγων, «Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ

---

5. **Αὐτόθι 7, 5.**

καὶ οἱ ἀδελφοί του, δὲν τὸν ἐγνώριζαν, ὅπως ἔπρεπε. Διότι μετὰ τὰ πολλὰ θαύματα, τὸ ἑξῆς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τῶν ἀδελφῶν του, ὅτι δηλαδὴ «οὔτε οἱ ἀδελφοί του ἐπίστευον εἰς αὐτόν[5]. Ἀλλ' οὔτε οἱ προσκεκλημένοι τοῦ γάμου ἐγνώριζαν αὐτόν. Διότι ἄλλως οἱ ἴδιοι θὰ προσήρχοντο καὶ θὰ τὸν παρεκάλουν, ὅταν θὰ εὑρίσκοντο εἰς κατάστασιν ἀνάγκης. Δι' αὐτὸ λέγει «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου», δηλαδὴ δὲν εἶμαι ἀκόμη γνωστὸς εἰς τοὺς παρόντας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν ξέρουν, ὅτι ἔχει τελειώσει ὁ οἶνος. Ἄφησέ τους νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν πρῶτα. Διότι δὲν ἔπρεπεν αὐτὰ νὰ τὰ ἀκούσω ἀπὸ σέ. Διότι εἶσαι ἡ Μήτηρ μου καὶ κάμνεις τὸ θαῦμα ὕποπτον. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ προσέλθουν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀνάγκην καὶ νὰ μὲ παρακαλέσουν, ὄχι ἐπειδὴ τὸ χρειάζομαι, ἀλλὰ διὰ νὰ δεχθοῦν αὐτοὶ τὸ θαῦμα μὲ μεγαλυτέραν κατανόησιν.

Διότι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει, ὅτι ἔχει περιέλθει εἰς ἀνάγκην, ὅταν ἐπιτύχῃ αὐτὰ ποὺ ζητεῖ, χρεωστεῖ μεγάλην εὐγνωμοσύνην. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ δὲν ἔχει συναίσθησιν τῆς ἀνάγκης, δὲν θὰ λάβῃ σαφῆ καὶ μεγάλην αἴσθησιν τῆς εὐεργεσίας.

Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, ἀφοῦ εἶπεν «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα μου» καὶ ἠρνήθη, ἔκαμεν αὐτὸ ποὺ εἶχεν εἰπεῖ ἡ μήτηρ του; Διὰ ν' ἀποδείξῃ ἀρκούντως εἰς ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀντιρρήσεις καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ ἐνόμιζαν, ὅτι εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τὸν χρόνον, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ὑποτεταγμένος καθόλου εἰς τὸν χρόνον. Διότι, ἂν εἶχεν ὑποταχθῆ, πῶς θὰ ἔκαμνεν αὐτὰ ποὺ ἔκαμεν, ἀφοῦ δὲν εἶχε φθάσει ἀκόμη ἡ ὥρα, ποὺ ἔπρεπεν;

Προσέτι ἔκαμεν αὐτὸ διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν μητέρα του, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἀντιλέγει εἰς αὐτὴν συνεχῶς, διὰ νὰ μὴ ἀποκτήσῃ φήμην ἀδυναμίας, διὰ νὰ μὴ προσβάλῃ αὐτὴν ποὺ τὸν ἐγέννησεν ἐνώπιον τόσων ἀνθρώπων. Διότι αὐτὴ τοῦ εἶχε προσκομίσει τοὺς ὑπηρέτας. Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν γυναῖκα τὴν Χαναναίαν ἀφοῦ εἶπε, «Δὲν εἶναι καλὸ νὰ πά-

δοῦναι τοῖς κυναρίοις», ἔδωκε μετὰ τὸ εἰπεῖν, τὴν προσεδρείαν αὐτῆς αἰδεσθείς. Καίτοι γε μετ' ἐκείνου καὶ τοῦτο εἶπεν, ὅτι «Οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ», ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰπών, ἐθεράπευσε τὸ θυγάτριον τῆς γυναικός.

2. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι κἂν ἀνάξιοι ὦμεν, πολλάκις τῇ προσεδρείᾳ ποιοῦμεν ἀξίους ἑαυτοὺς τοῦ λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μήτηρ καὶ παρέμενε καὶ σοφῶς τοὺς διακόνους προσῆγεν, ὥστε παρὰ πλειόνων γενέσθαι τὴν αἴτησιν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθηκε τό, «Ὅ τι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε». Ἤδει γὰρ ὅτι οὐκ ἀσθενείας ἡ παραίτησις ἦν, ἀλλὰ τοῦ ἀκομπάστου, καὶ τοῦ μὴ δόξαι ἁπλῶς ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν τῷ θαύματι. Διὸ καὶ τοὺς διακόνους προσῆγεν.

«Ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι κείμεναι ἓξ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· «Ἐμπλήσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. Καὶ ἐνέπλησαν ἕως ἄνω». Οὐχ ἁπλῶς εἶπε, «Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων», ἀλλ' ἵνα μή τινες τῶν ἀπίστων ὑποπτεύσωσιν, ὅτι τρυγὸς ἔνδον ἀπομεινάσης, εἶτα τοῦ ὕδατος ἐπιβληθέντος καὶ κραθέντος, οἶνος λεπτότατος γέγονε. Διὰ τοῦτό φησι, «Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων», δεικνὺς ὅτι οὐδέποτε ἐκεῖνα οἴνου γέγονε δοχεῖα τὰ σκεύη. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνυδρός ἐστιν ἡ Παλαιστίνη καὶ οὐκ ἦν πολλαχοῦ κρήνας καὶ πηγὰς εὑρίσκειν, ἐπλήρουν ἀεὶ τὰς ὑδρίας ὕδατος, ὥστε μὴ τρέχειν εἰς ποταμούς, εἴποτε ἀκάθαρτοι γένοιντο, ἀλλ' ἐγγύθεν ἔχει τοῦ καθαρσίου τὸν τρόπον.

Καὶ τί δήποτε πρὶν ἢ γεμίσαι οὐκ ἐποίησε τὸ σημεῖον, ὃ πολλῷ θαυμαστότερον ἦν; Ἕτερον γάρ ἐστιν ὕλην ὑποκειμένην εἰς ποιότητα μεταβαλεῖν καὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἐξ οὐκ ὄντων ποιῆσαι· θαυμαστότερον μὲν γὰρ ἐκεῖνο. Ἀλλ' οὐχ

6. Ματθ. 15, 26.
7. Αὐτόθι 15, 24.
8. Ἰω. 2, 7.

ρω τὸν ἄρτον τῶν παιδιῶν σου καὶ νὰ τὸν ρίψω εἰς τὰ σκυλιά»[6], ὑπεχώρησε μετὰ τὸν λόγον αὐτόν, διότι παρεκινήθη ἀπὸ τὴν ἐπιμονήν της. Καὶ μολονότι εἰς ἐκεῖνο ποὺ εἶπε, προσέθεσε «Δὲν ἀπεστάλην παρὰ διὰ τὰ χαμένα πρόβατα τῆς γενεᾶς τοῦ 'Ισραὴλ»[7] ὅμως, ἀφοῦ εἶπε καὶ αὐτά, ἐθεράπευσε τὴν μικρὴν κόρην τῆς γυναικός.

2. 'Απὸ αὐτὰ διδασκόμεθα, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη εἴμεθα ἀνάξιοι, πολλὰς φορὰς μὲ τὴν ἐπιμονὴν γινόμεθα ἄξιοι ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ μήτηρ του καὶ ἐπέμενε καὶ φρονίμως ὡδήγησε τοὺς ὑπηρέτας, ὥστε ἡ αἴτησις νὰ γίνῃ ἀπὸ περισσοτέρους. Δι' αὐτὸ προσέθεσε «Κάμετε, ὅ,τι σᾶς εἰπῇ». Διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ ἄρνησις δὲν προήρχετο ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἀπὸ μετριοφροσύνην καὶ διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι προβάλλει τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸ θαῦμα. Δι' αὐτὸ καὶ ὡδήγησε τοὺς ὑπηρέτας. «Ὑπῆρχαν δὲ ἐκεῖ ὑδροδοχεῖα λίθινα κατὰ τὸ 'Ιουδαϊκὸν ἔθιμον τοῦ καθαρμοῦ, ποὺ ἐχωροῦσαν ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς μετρητάς. Λέγει ὁ 'Ιησοῦς εἰς τοὺς ὑπηρέτας: Γεμίσατε αὐτὰ τὰ ὑδροδοχεῖα μὲ ὕδωρ. Καὶ τὰ ἐγέμισαν ἕως ἐπάνω»[8]. Καὶ δὲν εἶπε χωρὶς λόγον «κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ καθαρμοῦ τῶν 'Ιουδαίων», ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθοῦν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς δυσπίστους, ὅτι, ἐπειδὴ εἶχον ἀπομείνει ἐντὸς τῶν ὑδροδοχείων ὑπολείμματα οἴνου, μόλις ἐρρίφθη τὸ ὕδωρ καὶ ἀνεμίχθη, μετεβλήθη εἰς οἶνον πολὺ ἀραιόν. Διὰ τοῦτο λέγει· «κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ καθαρμοῦ τῶν 'Ιουδαίων», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι οὐδέποτε εἶχον θέσει ἐντὸς αὐτῶν οἶνον. Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Παλαιστίνη εἶναι ἄνυδρος καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν εἰς πολλὰ μέρη κρῆναι καὶ πηγαί, ἐγέμιζαν τὰ ὑδροδοχεῖα μὲ ὕδωρ, ὥστε νὰ μὴ πηγαίνουν συχνὰ εἰς τοὺς ποταμούς, ἄν ποτε ἦσαν ἀκάθαρτοι, ἀλλὰ νὰ ἔχουν πλησίον των τὸ μέσον τοῦ καθαρμοῦ.

'Αλλὰ διατί δὲν ἔκαμε τὸ θαῦμα, πρὶν γεμίσουν τὰ ὑδροδοχεῖα, πρᾶγμα ποὺ ἦτο ἐκπληκτικώτερον; Διότι ἄλλο εἶναι νὰ μεταβάλῃ κανεὶς τὴν ὕλην ποὺ ἐξουσιάζει εἰς ποιότητα καὶ ἄλλο αὐτὴν τὴν οὐσίαν νὰ τὴν δημιουργήσῃ

οὕτως ἂν ἔδοξεν εἶναι πιστὸν τοῖς πολλοῖς. Διὰ τοῦτο γοῦν πολλάκις τῶν θαυμάτων περικόπτει τὸ μέγεθος ἑκών, ὥστε εὐπαράδεκτον μᾶλλον γενέσθαι. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, οὐχὶ τὸ ὕδωρ αὐτὸς παρήγαγε, καὶ τότε τὸν οἶνον ἔδειξεν, ἀλλὰ τοῖς διακόνοις ἐκέλευσε; Διὰ τὴν αὐτὴν πάλιν αἰτίαν, καὶ ἵνα αὐτοὺς μάρτυρας ἔχῃ τοῦ γινομένου τοὺς ἀντλήσαντας καὶ ὅτι οὐδεμία φαντασία ἦν τὸ τελούμενον. Εἰ γὰρ ἔμελλόν τινες ἀναισχυντεῖν, ἠδύναντο πρὸς αὐτοὺς λέγειν οἱ διακονησάμενοι· Ἡμεῖς τὸ ὕδωρ ἠντλήσαμεν.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀναφυόμενα δόγματα ἀνατρέπει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσί τινες οἳ τοῦ κόσμου δημιουργὸν ἕτερον εἶναί φασι, καὶ οὐκ αὐτοῦ ἔργα τὰ ὁρώμενα, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς ἐναντίου θεοῦ καὶ τούτων ἐπιστομίζων τὴν μανίαν, οὕτω τὰ πλείονα ποιεῖ τῶν θαυμάτων ἐκ τῶν ὑποκειμένων οὐσιῶν. Εἰ γὰρ ἐναντίος ὁ δημιουργὸς ἦν αὐτῷ, οὐκ ἂν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐχρήσατο πρὸς τὴν τῆς οἰκείας δυνάμεως ἐπίδειξιν. Νῦν μέντοι δεικνύς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐν ταῖς ἀμπέλοις τὸ ὕδωρ μεταβάλλων καὶ τὸν ὑετὸν διὰ τῆς ῥίζης εἰς οἶνον τρέπων, ὅπερ ἐν τῷ φυτῷ διὰ πολλοῦ χρόνου γίνεται, τοῦτο ἀθρόον ἐν τῷ γάμῳ εἰργάσατο.

Ἐπειδὴ δὲ ἐγέμισαν τὰς ὑδρίας, φησίν· «Ἀντλήσατε νῦν, καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. Καὶ ἤνεγκαν. Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστὶν (οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ), φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος, καὶ λέγει αὐτῷ· Πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι, καὶ ὅταν μεθυσθῶσι, τότε τὸν ἐλάσσω. Σὺ τετήρηκας τὸν

ἐκ τοῦ μηδενός. Διότι αὐτὸ εἶναι ἐκπληκτικώτερον. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν θὰ ἐφαίνετο εἰς πολλοὺς ἀξιόπιστον. Δι' αὐτὸ λοιπὸν πολλὰς φορὰς μειώνει ἑκουσίως τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων, ὥστε νὰ γίνεται περισσότερον ἀποδεκτόν. Καὶ διατί, θὰ εἰπῇς, δὲν ἤντλησεν ὁ ἴδιος τὸ ὕδωρ, ὥστε νὰ τὸ μεταβάλῃ τότε εἰς οἶνον, ἀλλὰ διέταξε τοὺς ὑπηρέτας; Πάλιν διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν, δηλαδὴ καὶ διὰ νὰ ἔχῃ μάρτυρας τοῦ γεγονότος τοὺς ἰδίους ποὺ ἤντλησαν τὸ ὕδωρ καὶ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ἦτο ἀπάτη αὐτὸ ποὺ ἐτελέσθη. Διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο ν' ἀρνηθοῦν τοῦτο μερικοὶ ἀναιδεῖς, ἠμποροῦσαν νὰ εἴπουν πρὸς αὐτοὺς οἱ ὑπηρέται: «Ἡμεῖς ἠντλήσαμεν τὸ ὕδωρ.

Ἐκτὸς δὲ αὐτῶν ποὺ ἐλέχθησαν, ἀνατρέπει καὶ τὰ δόγματα ποὺ ἀνεφύησαν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου εἶναι ἄλλος καὶ ὅτι, ὅσα βλέπομεν, δὲν εἶναι ἰδικά του ἔργα, ἀλλὰ κάποιου ἄλλου ἀντιθέτου πρὸς αὐτὸν θεοῦ, διὰ ν' ἀποστομώσῃ τὴν μανίαν των, κάμνει τὰ περισσότερα θαύματα ἀπὸ τὰς ὑποκειμένας εἰς αὐτὸν οὐσίας. Διότι, ἐὰν ὁ δημιουργὸς ἀντετίθετο εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσῃ ξένας οὐσίας πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἰδικῆς του δυνάμεως. Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ ἀπέδειξεν, ὅτι εἶναι αὐτὸς ποὺ μεταβάλλει εἰς τὰς ἀμπέλους τὸ ὕδωρ καὶ μετατρέπει τὴν βροχὴν εἰς οἶνον διὰ τῆς ρίζης, πρᾶγμα ποὺ εἰς τὸ φυτὸν γίνεται μὲ τὴν πάροδον μακροῦ χρόνου, ἔκαμε τοῦτο εἰς τοὺς γάμους ἀπροσδοκήτως.

Ἀφοῦ λοιπὸν εἶχαν γεμίσει τὰ ὑδροδοχεῖα, λέγει: «Πάρετε τώρα καὶ φέρετε εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον. Καὶ τὰ ἔφεραν. Μόλις δὲ ἐγεύθη ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ ποὺ εἶχε μεταβληθῆ εἰς οἶνον — καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀπὸ ποῦ ἦλθεν, οἱ δὲ ὑπηρέται ποὺ εἶχαν ρίψει τὸ ὕδωρ, ἐγνώριζαν — καλεῖ ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸν γαμβρὸν καὶ τοῦ λέγει: Κάθε ἄνθρωπος προσφέρει πρῶτα τὸν καλὸν οἶνον καὶ ὅταν πιοῦν ἀρκετόν, τότε προσφέρει τὸν κατωτέρας ποιότητος. Σὺ ὅ-

καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι». Πάλιν ἐνταῦθά τινες ἐπισκώπτουσι λέγοντες· Οὕτω μεθυόντων ἀνθρώπων ὁ σύλλογος ἦν καὶ ἡ αἴσθησις τῶν κρινόντων διεφθαρμένη καὶ οὐχ ἱκανὴ ἀντιλαβέσθαι τῶν γινομένων, οὐδὲ κρῖναι τοῖς πραττομένοις, ὡς μηδὲ εἰδέναι πότερον ὕδωρ ἢ οἶνος τὸ γινόμενον ἦν. Ὅτι γὰρ ἐμέθυον, αὐτὸς ὁ ἀρχιτρίκλινος ἔδειξε δι' ὧν εἶπεν. Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο γελοῖον, πλὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτῶν ἐξέκοψε τὴν ὑποψίαν ὁ εὐαγγελιστής. Οὐ γὰρ τοὺς δαιτυμόνας εἶναί φησι τοὺς ψηφιζομένους περὶ τοῦ γενομένου, ἀλλὰ τὸν ἀρχιτρίκλινον τὸν νήφοντα καὶ οὐδενὸς οὐδέπω γεγευμένον.

Ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο πάντες, ὅτι μάλιστα πάντων οἱ τὴν διακονίαν τῶν τοιούτων ἐμπεπιστευμένοι δείπνων, οὗτοι μάλιστά εἰσιν οἱ νήφοντες, ἓν ἔργον ἔχοντες, τὸ ἐν κόσμῳ καὶ ἐν τάξει πάντα διατιθέναι. Διὰ τοῦτο τὴν νήφουσαν αἴσθησιν ταύτην εἰς μαρτυρίαν τῶν γινομένων ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Οἰνοχοήσατε τοῖς ἀνακειμένοις, ἀλλά, «Φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστὶν (οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν), φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος».

Καὶ τίνος ἕνεκεν μὴ τοὺς διακόνους ἐφώνησεν; οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ θαῦμα ἐξεκαλύφθη. Ὅτι οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐξεκάλυπτε τὸ γεγονός, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐβούλετο γνωρισθῆναι τῶν σημείων τὴν δύναμιν. Εἰ μὲν οὖν τότε ἠλέγχθη, οὐκ ἂν διηγούμενοι οἱ διάκονοι ταῦτα ἂν ἐπιστεύθησαν, ἀλλ' ἔδοξαν ἂν μαίνεσθαι, ἀνθρώπῳ ψιλῷ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκοῦντι τότε τοιαῦτα μαρτυροῦντες. Αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ διὰ τῆς πείρας τὸ σαφὲς ἔγνωσαν. Οὐ γὰρ δὴ ταῖς ἑαυτῶν χερσὶν ἔμελλον ἀπιστεῖν, ἑτέρους δὲ πι-

---

9. Ἰω. 2, 7-11.

μως ἐφύλαξες τὸν καλὸν οἶνον μέχρι τώρα»[9]. Πάλιν ἐδῶ μερικοὶ εἰρωνεύονται λέγοντες: Τόσον μεθυσμένοι ἦσαν οἱ ἄνθρωποι, ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ καὶ τόσον εἶχεν ἀμβλυνθῆ τὸ αἴσθημα τῆς γεύσεως καὶ τόσον ἀνίκανοι ἦσαν ν' ἀντιληφθοῦν τὰ συμβάντα καὶ νὰ κρίνουν τὰ γεγονότα, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν ἂν αὐτὸ ἦτο ὕδωρ ἢ οἶνος. Καὶ ὅτι ἦσαν μεθυσμένοι, ὁ ἴδιος ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ἀπέδειξε μὲ ὅσα εἶπε. Καὶ αὐτὸ μὲν εἶναι πάρα πολὺ γελοῖον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν των ἀνῄρεσεν ὁ Εὐαγγελιστής. Διότι λέγει, ὅτι δὲν ἦσαν οἱ συνδαιτημόνες ἐκεῖνοι ποὺ ἐγνωμάτευον διὰ τὸ γεγονός, ἀλλ' ὁ ἀρχιτρίκλινος, ὁ ὁποῖος ἦτο νηφάλιος καὶ δὲν εἶχε γευθῆ ἀπολύτως τίποτε.

Γνωρίζετε ἀσφαλῶς ὅλοι τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ κυρίως ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἀνατίθεται ἡ φροντὶς τῶν τοιούτων συμποσίων, αὐτοὶ εἶναι πάρα πολὺ νηφάλιοι καὶ ἔχουν ἓν μόνον ἔργον, νὰ τακτοποιοῦν τὰ πάντα μὲ εὐκοσμίαν καὶ εὐταξίαν. Δι' αὐτὸ ἐπεκαλέσθη ὡς μαρτυρίαν αὐτὸ τὸ αἴσθημα νηφαλιότητος διὰ τὰ γεγονότα. Διότι δὲν εἶπε: Προσφέρετε οἶνον εἰς τοὺς συνδαιτημόνας, ἀλλὰ «Φέρετε εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον. Μόλις δὲ ἐγεύθη ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εἶχε μεταβληθῆ εἰς οἶνον, καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀπὸ ποῦ εἶναι (οἱ δὲ ὑπηρέται ἐγνώριζαν), καλεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρίκλινος».

'Αλλὰ διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐκάλεσε τοὺς ὑπηρέτας; Διότι τότε θ' ἀπεκαλύπτετο τὸ θαῦμα. Διότι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ 'Ιησοῦς δὲν ἀπεκάλυπτε τοῦτο, ἀλλ' ἤθελε νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ δύναμις τῶν θαυμάτων βραδέως καὶ κατ' ὀλίγον. Διότι, ἂν ἀπεκαλύπτετο ἀμέσως τότε, δὲν θὰ ἐγίνοντο πιστευτοὶ οἱ ὑπηρέται διηγούμενοι ταῦτα, ἀλλὰ θὰ ἐθεωροῦντο ὅτι εἶχον παραφρονήσει, ἐπειδὴ ἀνέφεραν τοιαῦτα περὶ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν τότε ἦτο ἁπλοῦς ἄνθρωπος. Αὐτοὶ βεβαίως ἐγνώριζαν σαφῶς τὸ πρᾶγμα ἐκ πείρας. Διότι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ δυσπιστοῦν εἰς τὰς ἰδικάς των χεῖρας, ἀλλὰ καὶ νὰ κάμουν τοὺς ἄλλους

στοῦσθαι οὐκ ἦσαν ἱκανοί. Διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς ἐξεκάλυψεν ἅπασιν, ἀλλὰ τῷ μάλιστα συνιδεῖν τὸ γεγονὸς δυναμένῳ, τὴν σαφεστέραν αὐτοῦ γνῶσιν τῷ μέλλοντι χρόνῳ τηρῶν.

Μετὰ γὰρ τὴν τῶν λοιπῶν σημείων ἐπίδειξιν καὶ τοῦτο ἔμελλεν εἶναι πιστόν. Ὅτε γοῦν τοῦ βασιλικοῦ τὸν υἱὸν ὕστερον θεραπεύει, δι᾽ ὧν ἐκεῖ λέγει, δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι καὶ τοῦτο σαφέστερον γέγονε. Διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἐκάλεσεν ἐκεῖνος, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον ἐγνωκὼς ἦν, ὥσπερ ἔφην. Ὃ καὶ δηλῶν Ἰωάννης ἔλεγεν· «Ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον»· οὐχ ἁπλῶς δὲ οἶνον, ἀλλ᾽ οἶνον κάλλιστον.

3. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὰ θαύματα, πολλῷ τῶν διὰ φύσεως τελουμένων ὡραιότερα γίνεται καὶ βελτίω. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅτε μέλος διώρθου σώματος χωλεῦον, τῶν ὑγιαινόντων ἐδείκνυ τοῦτο ἄμεινον. Ὅτι μὲν οὖν οἶνος, καὶ οἶνος κάλλιστος ἦν ὁ γεγενημένος, οὐχ οἱ διάκονοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμφίος καὶ ὁ ἀρχιτρίκλινος μαρτυρεῖν ἔμελλον. Ὅτι δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γεγενημένος, οἱ τὸ ὕδωρ ἀντλήσαντες. Ὥστε εἰ καὶ μὴ τότε ἐξεκαλύφθη τὸ θαῦμα, ἀλλ᾽ ὅμως εἰς τέλος σιγηθῆναι οὐκ εἶχεν. Οὕτω πολλὰς καὶ ἀναγκαίας αὐτῷ πρὸς τὸ μέλλον προαπέθετο μαρτυρίας. Τοῦ μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ οἶνον ποιῆσαι τοὺς διακόνους μάρτυρας εἶχε, τοῦ δὲ καλὸν γενέσθαι τὸν οἶνον, τὸν ἀρχιτρίκλινον καὶ τὸν νυμφίον.

Εἰκὸς μὲν οὖν τὸν νυμφίον ἀποκρίνασθαί τι πρὸς ταῦτα καὶ εἰπεῖν, πλὴν ἀλλ᾽ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπειγόμενος πρὸς τὰ ἀναγκαιότερα τῶν πραγμάτων, ἀψάμενος τοῦ σημείου τούτου μόνον, παρέδραμε τὰ λοιπά. Τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ἦν μαθεῖν,

νὰ πιστεύουν δὲν ἦσαν ἱκανοί. Δι' αὐτὸ οὔτε ὁ ἴδιος ἀπεκάλυψεν εἰς ὅλους, ἀλλὰ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἠμποροῦσε μάλιστα νὰ κατανοήσῃ τὸ γεγονός, διατηρῶν εἰς τὸ μέλλον σαφεστέραν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ.

Μετὰ λοιπὸν τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν ἄλλων θαυμάτων, ἐπρόκειτο καὶ αὐτὸ νὰ γίνῃ πιστευτόν. Διότι, ὅταν μετὰ ταῦτα ἐθεράπευσε τὸν υἱὸν τοῦ ἀξιωματούχου τοῦ βασιλέως, μὲ ὅσα ἀναφέρει ἐκεῖ ὁ Εὐαγγελιστής, δεικνύει ὅτι καὶ τοῦτο ἔγινε σαφέστερον. Δι' αὐτὸ μάλιστα ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐκεῖ, ἐπειδή, ὅπως εἶπα, ἦτο γνώστης τοῦ θαύματος. Καὶ αὐτὸ θέλων νὰ δηλώσῃ ὁ 'Ιωάννης ἔλεγεν: «Ἦλθεν ὁ 'Ιησοῦς εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου μετέβαλε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον» καὶ ὄχι ἁπλῶς εἰς οἶνον, ἀλλ' εἰς οἶνον ἐξαίρετον.

3. Τοιαῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα γίνονται ὡραιότερα καὶ καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐπιτελεῖ ἡ φύσις. Τὸ ἴδιο ἐγίνετο καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅταν ἀποκαθίστα ἀνάπηρον μέλος τοῦ σώματος, αὐτὸ ἐδεικνύετο ἰσχυρότερον ἀπὸ τὰ ὑγιῆ. Ὅτι λοιπὸν ὁ οἶνος ποὺ εἶχε γίνει, ἦτο οἶνος ἐξαιρετικώτατος, ἐπρόκειτο νὰ εἶναι μάρτυρες ὄχι μόνον οἱ ὑπηρέται, ἀλλὰ καὶ ὁ γαμβρὸς καὶ ὁ ἀρχιτρίκλινος. 'Αλλ' ὅτι εἶχε γίνει ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, μάρτυρες ἦσαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἤντλησαν τὸ ὕδωρ. Ὥστε καὶ ἂν τότε δὲν ἀπεκαλύφθη τὸ θαῦμα, ὅμως δὲν ἠμποροῦσε ν' ἀποσιωπηθῇ τελείως. Τόσαι πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι μαρτυρίαι προαπετίθεντο διὰ τὸ μέλλον. Διότι, τὸ ὅτι ἔκαμε τὸ ὕδωρ οἶνον εἶχε μάρτυρας τοὺς ὑπηρέτας, τὸ ὅτι δὲ ὁ οἶνος ἦτο ἐξαίρετος, εἶχε μάρτυρας τὸν ἀρχιτρίκλινον καὶ τὸν γαμβρόν.

Καὶ ἦτο μὲν πολὺ φυσικὸν ὁ γαμβρὸς ν' ἀπαντήσῃ καὶ νὰ εἴπῃ κάτι δι' αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἠπείγετο διὰ περισσότερον ἀναγκαῖα, ἀφοῦ ἔθιξεν ἁπλῶς μόνον αὐτὸ τὸ σημεῖον, παρεσιώπησε τὰ ὑπόλοιπα. Διότι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ γνωσθῇ, ὅτι ἔκαμε τὸ ὕδωρ οἶνον καὶ μάλιστα

ὅτι οἶνον τὸ ὕδωρ ἐποίησε, καὶ οἶνον καλόν. Τί δὲ πρὸς τὸν ἀρχιτρίκλινον εἶπεν ὁ νυμφίος, οὐκ ἔτι ἀναγκαῖον ἐνόμισεν εἶναι προσθεῖναι. Πολλὰ γὰρ τῶν σημείων πρότερον ὄντα ἀμυδρότερα τοῦ χρόνου προϊόντος σαφέστερα γέγονεν, ὑπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς εἰδότων αὐτὰ ἀκριβέστερον ἀγγελθέντα.

Τότε μὲν οὖν οἶνον ἐξ ὕδατος ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς καὶ τότε δὲ καὶ νῦν προαιρέσεις χαύνας καὶ διαρρεούσας μεταβάλλων οὐ παύεται. Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν ἄνθρωποι οὐδὲν ὕδατος διαφέροντες, οὕτω ψυχροὶ καὶ χαῦνοι καὶ οὐδέποτε ἑστηκότες. Τοὺς δὴ οὕτω διακειμένους προσάγωμεν τῷ Κυρίῳ, ὥστε αὐτῶν τὴν προαίρεσιν εἰς τὴν τοῦ οἴνου μεταθεῖναι ἕξιν, ὥστε μηκέτι διαρρεῖν, ἀλλ' ἔχειν τὸ ἐπεστυμμένον, καὶ εὐφροσύνης καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις γίνεσθαι αἰτίους.

Τίνες δ' ἂν εἶεν οὗτοι οἱ ψυχροί, ἢ οἱ τοῖς ῥέουσι τοῦ παρόντος βίου προσέχοντες πράγμασιν, οἱ μὴ καταγελῶντες τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς, οἱ δόξης καὶ δυναστείας ἐρασταί; Ταῦτα γὰρ πάντα ῥεύματά ἐστιν, ἱστάμενα μὲν οὐδαμοῦ, κατὰ δὲ πρανοῦς ἀεὶ φερόμενα μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης. Καὶ γὰρ ὁ σήμερον πλούσιος, αὔριον πένης, ὁ σήμερον μετὰ κήρυκος καὶ ζώνης καὶ ὀχήματος καὶ πολλῶν τῶν ῥαβδούχων φαινόμενος, πολλάκις τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ τὸ δεσμωτήριον ᾤκησεν, ἑτέρῳ καὶ ἄκων τῆς φαντασίας παραχωρήσας ἐκείνης.

Ὁ τρυφῶν πάλιν καὶ διασπώμενος, ἐπειδὰν διαρρήξῃ τὴν ἑαυτοῦ γαστέρα, μέχρι μιᾶς ἡμέρας οὐ δύναται τὴν ἐκ τούτων ἐγγενομένην αὐτῷ χορηγίαν κατασχεῖν, ἀλλά, διαπνευσθείσης ἐκείνης, ἀναγκάζεται πάλιν ἕτερα ἐπεμβάλλειν, οὐδὲν διαφέρων χειμάρρου. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τοῦ προτέ-

οἶνον ἐξαίρετον. Τί ὅμως εἶπεν ὁ γαμβρὸς εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον, δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ προσθέσῃ. Διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ ἦσαν προηγουμένως ἀσαφέστερα, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔγιναν σαφέστερα, ὅταν ἔγινεν ἀκριβεστέρα ἡ διήγησίς των ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ τὰ εἶχαν ἰδεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Καὶ τότε μὲν ὁ Ἰησοῦς ἔκαμεν οἶνον ἀπὸ τὸ ὕδωρ. Ἀλλὰ καὶ τότε καὶ τώρα δὲν παύει νὰ ἀλλάσσῃ πρὸς τὸ καλύτερον θελήσεις ἀσθενεῖς καὶ ρευστάς. Διότι ὑπάρχουν, ὑπάρχουν λέγω, ἄνθρωποι ποὺ δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὸ ὕδωρ, τόσον ψυχροὶ καὶ ἀσθενεῖς εἶναι καὶ οὐδέποτε σταθεροί. Αὐτοὺς λοιπόν, ποὺ εὑρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἂς ὁδηγήσωμεν εἰς τὸν Κύριον, ὥστε νὰ μεταβάλῃ τὴν θέλησιν αὐτῶν εἰς ἰδιότητα τοῦ οἴνου, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πλέον ρευστοί, ἀλλὰ νὰ ἔχουν σταθερότητα καὶ νὰ γίνωνται αἴτιοι χαρᾶς καὶ διὰ τοὺς ἑαυτούς των καὶ διὰ τοὺς ἄλλους.

Ποῖοι λοιπὸν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι αὐτοὶ οἱ ψυχροὶ παρὰ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ ρευστὰ πράγματα αὐτοῦ τοῦ βίου, οἱ ὁποῖοι δὲν περιφρονοῦν τὰς ἀπολαύσεις αὐτοῦ τοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖοι ἀγαποῦν τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν; Διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ρευστὰ καὶ δὲν μένουν σταθερά, ἀλλὰ φέρονται πάντοτε κατὰ κρημνῶν καὶ μὲ μεγάλην ὁρμήν. Διότι αὐτὸς ποὺ σήμερα εἶναι πλούσιος, αὔριον εἶναι πτωχὸς καὶ αὐτὸς ποὺ σήμερον ἐπιδεικνύεται μὲ κήρυκα, μὲ ζώνην, μὲ ὄχημα καὶ μὲ πολλοὺς ραβδούχους, πολλὰς φορὰς τὴν ἑπομένην ἡμέραν ὁδηγεῖται εἰς τὰς φυλακάς, ἀφοῦ παραχωρήσῃ ἀκουσίως εἰς ἄλλον αὐτὴν τὴν λαμπρότητα.

Ἄλλος πάλιν, ὁ ὁποῖος ἔχει παραδοθῇ εἰς τὴν λαιμαργίαν, ἀφοῦ γεμίσῃ τὴν κοιλίαν του μέχρι διαρρήξεως, δὲν ἠμπορεῖ οὔτε διὰ μίαν ἡμέραν νὰ ἱκανοποιηθῇ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ αὐτά, ποὺ τοῦ παρέχονται, ἀλλ' ἀφοῦ τὰ ἐξατμίσῃ, ἀναγκάζεται πάλιν νὰ συγκεντρώνῃ ἄλλα, χωρὶς νὰ διαφέρῃ καθόλου ἀπὸ χείμαρρον. Διότι, ὅπως ἐκεῖ, καθὼς προ-

ρου ρεύματος προχωροῦντος, ἕτερα ἐπέρχεται πάλιν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τῆς προτέρας ἐξισταμένης τροφῆς, ἑτέρας ἡμῖν δεῖ πάλιν. Καὶ τοιαύτη τῶν βιωτικῶν ἡ φύσις, τὸ μηδέποτε ἑστάναι λαχοῦσα, ἀλλ' ἀεὶ ρεῖν καὶ παρασύρεσθαι. Ἐπὶ δὲ τῆς τρυφῆς, οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ παραρρεῖν καὶ παραστέχειν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἡμῖν ἕτερα παρέχει πράγματα. Ἐν τῷ γὰρ παριέναι μετὰ ρύμης τό τε ἰσχυρὸν ἀποξύει τοῦ σώματος, τό τε ἀνδρεῖον παρασύρει τῆς ψυχῆς καὶ οὐχ οὕτω τὰ σφοδρὰ τῶν ποταμίων ρευμάτων τὰς ὄχθας εἴωθε διατρώγειν, καὶ ποιεῖν ὑφιζάνειν, ὡς τρυφὴ καὶ σπατάλη τὰ τῆς ὑγείας ἡμῶν ἐρείσματα πάντα ὑποσύρει ρᾳδίως.

Κἂν ἔλθῃς εἰς ἰατρεῖον καὶ προσελθὼν ἐρωτήσῃς, πάσας σχεδὸν τῶν νοσημάτων τὰς αἰτίας ἐκεῖθεν εὑρήσεις οὔσας. Ἡ μὲν γὰρ εὐτέλεια καὶ ἡ λιτὴ τράπεζα, ὑγείας μήτηρ ἐστίν. Διὰ τοῦτο καὶ ἰατρῶν παῖδες οὕτως αὐτὴν ὠνόμασαν, τό γε μὴ κορέννυσθαι, ὑγείαν καλέσαντες· «Ἀκορίη γὰρ τροφῆς, ὑγιείη»· τό τε ἐνδεῶς ἑστιᾶσθαι, μητέρα ὑγείας εἰπόντες. Εἰ δὲ ἡ ἔνδεια μήτηρ ὑγείας, εὔδηλον ὅτι ἡ πλησμονὴ μήτηρ νόσου καὶ ἀρρωστίας ἐστὶ καὶ τίκτει πάθη καὶ αὐτῶν ὑπερβαίνοντα τῶν ἰατρῶν τὴν τέχνην. Καὶ γὰρ ποδαλγίαι καὶ καρηβαρίαι καὶ ἀμβλυωπίαι καὶ χειραλγίαι καὶ τρόμοι καὶ παρέσεις καὶ ἴκτερος καὶ πυρετοὶ μακροὶ καὶ φλογώδεις καὶ ἕτερα τούτων πολλῷ πλείονα (οὐ γὰρ καιρὸς πάντα ἐπιέναι), οὐκ ἀπὸ ἐνδείας καὶ φιλοσόφου διαίτης, ἀλλ' ἐξ ἀδηφαγίας καὶ πλησμονῆς τίκτεσθαι πέφυκεν.

Εἰ δὲ βούλει καὶ τῆς ψυχῆς τὰς νόσους ἰδεῖν τὰς ἐντεῦθεν φυομένας, ὄψει ὅτι πλεονεξίαι, βλακεῖαι, μελαγχολίαι, νωθεῖαι, ἀσέλγειαι, ἀμαθία πᾶσα ἐντεῦθεν ἔχει τὴν ἀρχήν. Ὄνων γὰρ οὐδὲν ἄμεινον ἀπὸ τῶν τοιούτων τραπε-

χωρεῖ τὸ πρῶτον ρεῦμα, ἔρχονται ἐν συνεχείᾳ ἄλλα, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀφοῦ κατηναλώσαμεν τὰς προηγουμένας τροφάς, ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ ἄλλας. Καὶ ἡ φύσις τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ μένῃ σταθερή, ἀλλὰ νὰ ρέῃ συνεχῶς καὶ νὰ παρασύρεται. Ὡς πρὸς τὴν λαιμαργίαν δέ, αὐτὴ ὄχι μόνον ρέει μὲ ὁρμήν, ἀλλὰ καὶ παρέχει εἰς ἡμᾶς πολλὰς ἐνοχλήσεις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ διασκορπίζεται μὲ ὁρμὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ σώματος ἐξασθενίζει καὶ τὴν ἀνδρείαν τῆς ψυχῆς παρασύρει, καὶ τὰ ὁρμητικὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν δὲν κατατρώγουν συνήθως τόσον πολὺ τὰς ὄχθας, οὔτε τὰς ἐπιφέρουν τόσην καθίζησιν, ὅσον ὑποσκάπτουν εὔκολα τὰ στηρίγματα τῆς ὑγείας μας ἡ λαιμαργία καὶ ἡ σπατάλη.

Ἂν μεταβῇς εἰς ἰατρὸν καὶ ἐρωτήσῃς, θὰ μάθῃς ὅτι ὅλα σχεδὸν τὰ νοσήματα προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν. Διότι ἡ εὐτελὴς καὶ λιτὴ τροφὴ εἶναι μήτηρ τῆς ὑγείας. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ ὠνόμασαν αὐτὴν τοιουτοτρόπως, καλέσαντες ὑγείαν τὸν μὴ κορεσμόν. «Διότι ἡ φειδὼ εἰς τὴν τροφὴν εἶναι ὑγεία», τὴν δὲ ἀπέριττον δίαιταν ἀπεκάλεσαν μητέρα τῆς ὑγείας. Ἐὰν δὲ ἡ λιτότης εἶναι μήτηρ τῆς ὑγείας, εἶναι ὁλοφάνερον, ὅτι ἡ ἀφθονία εἶναι μήτηρ νόσου καὶ καχεξίας καὶ γεννᾷ παθήσεις, ποὺ ὑπερβαίνουν τὴν τέχνην καὶ αὐτῶν τῶν ἰατρῶν. Διότι οἱ πόνοι τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς, αἱ ἀμβλυωπίαι καὶ οἱ πόνοι τῶν χειρῶν, οἱ σπασμοί, αἱ παραλύσεις, ὁ ἴκτερος, οἱ διαρκεῖς καὶ φλογώδεις πυρετοὶ καὶ πολὺ περισσότεραι ἀπὸ αὐτὰς τὰς νόσους (διότι δὲν ὑπάρχει χρόνος διὰ νὰ τὰς ἀπαριθμήσωμεν ὅλας) ἐκ φύσεως γεννῶνται ὄχι ἀπὸ τὴν στέρησιν καὶ τὴν μετρημένην δίαιταν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πολυφαγίαν καὶ τὴν κατάχρησιν.

Ἐὰν πάλιν θέλῃς νὰ μάθῃς καὶ διὰ τὰς ἀσθενείας τῆς ψυχῆς, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ, θὰ ἰδῇς, ὅτι ἡ πλεονεξία καὶ ἡ βλακεία, ἡ μελαγχολία, ἡ ἀναισθησία, ἡ ἀκολασία καὶ γενικῶς ἡ ἀμάθεια ἐδῶ ἔχουν τὴν ἀρχήν τους.

ζῶν αἱ τρυφῶσαι γίνονται ψυχαί, ὑπὸ τοιούτων διασπώμεναι θηρίων. Εἴπω καὶ λύπας ὅσας ἔχουσι καὶ ἀηδίας οἱ προσεδρεύοντες τῇ τρυφῇ; Ἀλλὰ πάσας μὲν ἐπελθεῖν δυνατόν, ἑνὶ δὲ καὶ τούτῳ κεφαλαίῳ τὸ πᾶν ποιήσω φανερόν. Τῆς γὰρ τραπέζης, ταύτης δὲ λέγω τῆς πολυτελοῦς, μεθ' ἡδονῆς οὐδέποτε ἀπογεύονται. Ἡ μὲν γὰρ ἔνδεια, ὥσπερ ὑγείας, οὕτω καὶ ἡδονῆς μήτηρ ἐστίν, ἡ πλησμονὴ δέ, ὥσπερ νόσων, οὕτω καὶ ἀηδίας ἐστὶ πηγὴ καὶ ῥίζα. Ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ κόρος, ἐπιθυμίαν εἶναι οὐκ ἔστιν· ἐπιθυμίας δὲ οὐκ οὔσης, πῶς ἂν εἴη ποτὲ ἡδονή; Διὰ τοῦτο οὐ μόνον συνετωτέρους καὶ ὑγιεινοτέρους τοὺς πενομένους τῶν πλουσίων εὕροιμεν ἄν, ἀλλὰ καὶ πλείονα καρπουμένους τὴν εὐφροσύνην.

Ἅπερ πάντα ἐννοήσαντες, φύγωμεν μέθην τε καὶ τρυφήν, μὴ τὴν ἐν τραπέζαις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τὴν ἐν πράγμασι βιωτικοῖς καὶ ἀντ' ἐκείνης ἀνταλλαξώμεθα τὴν ἀπὸ τῶν πνευματικῶν ἡδονήν, καὶ κατὰ τὸν Προφήτην κατατρυφήσωμεν τοῦ Κυρίου (Κατατρύφησον γὰρ τοῦ Κυρίου, φησί, καὶ δώῃ σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου)· ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10. Ψαλμ. 36, 4.

Αἱ ψυχαὶ ποὺ τέρπονται ἀπὸ αὐτὰς τὰς τραπέζας δὲν γίνονται καλύτεραι ἀπὸ τοὺς ὄνους, ἀφοῦ κατασπαράσσονται ἀπὸ τοιαῦτα θηρία. Νὰ ὁμιλήσω καὶ διὰ τὸ πόσην λύπην καὶ ἀποστροφὴν προκαλοῦν, ὅσοι ἐπιμένουν εἰς αὐτὴν τὴν τέρψιν; Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ περιγράψω ὅλα, ἀλλὰ μὲ μίαν λέξιν καὶ μάλιστα κεφαλαιωδῶς θὰ τὰ ἐκφράσω ὅλα. Αὐτὴν τὴν τράπεζαν, ἐννοῶ τὴν πολυτελῆ, ποτὲ αὐτὴν δὲν τὴν ἀπολαύουν μὲ εὐχαρίστησιν. Διότι ἡ μὲν ἔλλειψις εἶναι μήτηρ τόσον τῆς ὑγείας, ὅσον καὶ τῆς εὐχαριστήσεως, ἡ δὲ ἀφθονία εἶναι πηγὴ καὶ ρίζα τόσον τῶν ἀσθενειῶν, ὅσον καὶ τῆς ἀποστροφῆς. Διότι, ὅπου ὑπάρχει κορεσμός, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ἐπιθυμία. Καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἐπιθυμία, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ποτὲ εὐχαρίστησις; Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἠμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν ὅτι εἶναι συνετώτεροι καὶ ὑγιέστεροι οἱ πτωχοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀπολαύουν περισσότερον τὴν χαράν.

Αὐτὰ ὅλα ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἂς ἀποφεύγωμεν τὴν μέθην καὶ τὴν τέρψιν ὄχι μόνον τὴν τέρψιν τῶν τραπεζῶν, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλην ποὺ ἠμπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ ἂς ἀνταλλάξωμεν αὐτὴν μὲ τὴν πνευματικὴν εὐχαρίστησιν καὶ κατὰ τὸν προφήτην, ἂς ἐντρυφήσωμεν εἰς τὸν Κύριον («Ἐντρύφησε, λέγει, εἰς τὸν Κύριον καὶ θὰ σοῦ δώσῃ ὅλα τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου»[10]), διὰ ν' ἀπολαύσωμεν τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄.

Ἰω. 2,11 - 23

«Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας».

1. Πολὺς ὁ διάβολος ἔγκειται καὶ σφοδρός, πάντοθεν πολιορκῶν τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν. Δεῖ τοίνυν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν καὶ πανταχόθεν ἐπιτειχίζειν αὐτοῦ τὴν ἔφοδον. Κἂν γὰρ μικρᾶς ἐπιλάβηταί τινος ἀφορμῆς, εὐρεῖαν ἑαυτῷ κατασκευάζει λοιπὸν τὴν εἴσοδον, καὶ ὅλην εἰσάγει κατὰ μικρὸν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. Εἰ τοίνυν λόγος τις ἡμῖν ἐστι τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς αὐτῷ συγχωρῶμεν ἡμῖν ἐπιέναι, ἵνα ἀπὸ τούτων τὰ μεγάλα προαναστείλωμεν. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη, ἐκεῖνον μὲν τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι σπουδήν, ὥστε τὴν ἡμετέραν ἀπολλύναι ψυχήν, ἡμᾶς δὲ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας μηδὲ τὸ ἴσον ἄγειν μέτρον.

Ταῦτά μοι οὐ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ἐπειδὴ δέδοικα, μήποτε ἐν μέσῳ τῷ σηκῷ καὶ νῦν ὁ λύκος οὗτος ἑστήκῃ μὴ καθορώμενος ἡμῖν, καὶ θηριάλωτον ἐκ τούτου γένηται πρόβατον, ῥαθυμίᾳ καὶ ἐπιβουλῇ πονηρᾷ ἀποβουκοληθὲν τῆς ἀγέλης καὶ τῆς ἀκροάσεως. Εἰ μὲν γὰρ ἦν αἰσθητὰ τὰ τραύματα, ἢ καὶ τὸ σῶμα τὰς πληγὰς ἐλάμβανεν, οὐκ ἦν ἔργον διαγνῶναι τὰς τοιαύτας ἐπιβουλάς. Ἐπειδὴ δὲ ἀόρατος ἡ ψυχὴ καὶ αὐτὴ τὰ ἕλκη δέχεται, πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε ἕκαστον ἑαυτὸν δοκιμάζειν. «Οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ».

Ὁ μὲν γὰρ λόγος ἅπασι διαλέγεται καὶ κοινὸν πρόκειται φάρμακον τοῖς δεομένοις, ἑνὸς δὲ ἑκάστου τῶν ἀκροωμένων λαβεῖν ἐστι τὸ ἐπιτήδειον τῷ νοσήματι. Οὐκ οἶδα

---

1. Ἰω. 2, 11.
2. Α΄ Κορ. 2, 11.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄.

Ἰω. 2,11 - 23

«Μὲ αὐτὸ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων ὁ Ἰησοῦς εἰς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας»[1].

1. Μὲ μεγάλην σφοδρότητα ἐπιτίθεται ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος πολιορκεῖ τὴν σωτηρίαν μας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀγρυπνῶμεν καὶ νὰ εἴμεθα νηφάλιοι καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ περιτειχισθῶμεν κατὰ τῶν ἐπιθέσεών του. Διότι ἂν εὕρῃ ἔστω καὶ μικρὴν εὐκαιρίαν, ἑτοιμάζει εὐρεῖαν εἴσοδον καὶ εἰσάγει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁλόκληρον τὴν δύναμίν του. Ἐὰν λοιπὸν ἔχωμεν κάποιον λόγον διὰ τὴν σωτηρίαν μας, οὔτε εἰς τὰ μικρὰ πράγματα δὲν θὰ τοῦ ἐπιτρέψωμεν νὰ προχωρήσῃ διὰ νὰ προφυλάξωμεν διὰ τούτων τὰ μεγαλύτερα. Διότι θὰ ἦτο ἐσχάτη ἀνοησία, ἐκεῖνος μὲν νὰ ἐπιδεικνύῃ τόσον ζῆλον διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ψυχήν μας, ἡμεῖς δὲ χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν τῶν ἰδίων νὰ μὴ λαμβάνωμεν οὔτε τὸ ἀντίστοιχον μέτρον.

Αὐτὰ λοιπὸν δὲν ἔχουν λεχθῆ ἄνευ αἰτίας ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβοῦμαι, μήπως εἰς τὸ μέσον τοῦ ποιμνοστασίου εἶναι καὶ τώρα κρυμμένος αὐτὸς ὁ λύκος, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς δὲν βλέπομεν καὶ κατόπιν τούτου ἁρπάσῃ κανὲν πρόβατον, τὸ ὁποῖον ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀγέλην καὶ ἀπὸ τὸ ἀκροατήριον εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίαν εἴτε ἀπὸ πονηρὰν σκέψιν. Διότι, ἐὰν τὰ τραύματα ὑπέπιπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις ἢ τὸ σῶμα ἐδέχετο τὰς πληγάς, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προφυλασσώμεθα ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐνέδρας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ψυχὴ εἶναι ἀόρατος καὶ αὐτὴ δέχεται τὰς πληγάς, ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ἐπαγρύπνησιν, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ ἐξετάζῃ τὸν ἑαυτόν του. «Διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ξέρει, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εὑρίσκεται μέσα του»[2].

Διότι ὁ μὲν λόγος διαδίδεται εἰς ὅλους καὶ τὸ κοινὸν φάρμακον προσφέρεται εἰς ὅλους τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἀλλ' ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς ἠμπορεῖ νὰ λάβῃ ὅ,τι

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄.

᾿Ιω. 2,11 - 23

«Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ ᾿Ιησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας».

1. Πολὺς ὁ διάβολος ἔγκειται καὶ σφοδρός, πάντοθεν πολιορκῶν τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν. Δεῖ τοίνυν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν καὶ πανταχόθεν ἐπιτειχίζειν αὐτοῦ τὴν ἔφοδον. Κἂν γὰρ μικρᾶς ἐπιλάβηταί τινος ἀφορμῆς, εὑρεῖαν ἑαυτῷ κατασκευάζει λοιπὸν τὴν εἴσοδον, καὶ ὅλην εἰσάγει κατὰ μικρὸν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν. Εἰ τοίνυν λόγος τις ἡμῖν ἐστι τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς αὐτῷ συγχωρῶμεν ἡμῖν ἐπιέναι, ἵνα ἀπὸ τούτων τὰ μεγάλα προαναστείλωμεν. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη, ἐκεῖνον μὲν τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι σπουδήν, ὥστε τὴν ἡμετέραν ἀπολλύναι ψυχήν, ἡμᾶς δὲ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας μηδὲ τὸ ἴσον ἄγειν μέτρον.

Ταῦτά μοι οὐ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ᾿ ἐπειδὴ δέδοικα, μήποτε ἐν μέσῳ τῷ σηκῷ καὶ νῦν ὁ λύκος οὗτος ἑστήκῃ μὴ καθορώμενος ἡμῖν, καὶ θηριάλωτον ἐκ τούτου γένηται πρόβατον, ῥᾳθυμίᾳ καὶ ἐπιβουλῇ πονηρᾷ ἀποβουκοληθὲν τῆς ἀγέλης καὶ τῆς ἀκροάσεως. Εἰ μὲν γὰρ ἦν αἰσθητὰ τὰ τραύματα, ἢ καὶ τὸ σῶμα τὰς πληγὰς ἐλάμβανεν, οὐκ ἦν ἔργον διαγνῶναι τὰς τοιαύτας ἐπιβουλάς. ᾿Επειδὴ δὲ ἀόρατος ἡ ψυχὴ καὶ αὐτὴ τὰ ἕλκη δέχεται, πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε ἕκαστον ἑαυτὸν δοκιμάζειν. «Οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ».

῾Ο μὲν γὰρ λόγος ἅπασι διαλέγεται καὶ κοινὸν πρόκειται φάρμακον τοῖς δεομένοις, ἑνὸς δὲ ἑκάστου τῶν ἀκροωμένων λαβεῖν ἔστι τὸ ἐπιτήδειον τῷ νοσήματι. Οὐκ οἶδα

---

1. ᾿Ιω. 2, 11.
2. Α΄ Κορ. 2, 11.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄.

'Ιω. 2,11 - 23

«Μὲ αὐτὸ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων ὁ Ἰησοῦς εἰς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας»[1].

1. Μὲ μεγάλην σφοδρότητα ἐπιτίθεται ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος πολιορκεῖ τὴν σωτηρίαν μας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀγρυπνῶμεν καὶ νὰ εἴμεθα νηφάλιοι καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ περιτειχισθῶμεν κατὰ τῶν ἐπιθέσεών του. Διότι ἂν εὕρῃ ἔστω καὶ μικρὴν εὐκαιρίαν, ἑτοιμάζει εὐρεῖαν εἴσοδον καὶ εἰσάγει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁλόκληρον τὴν δύναμίν του. Ἐὰν λοιπὸν ἔχωμεν κάποιον λόγον διὰ τὴν σωτηρίαν μας, οὔτε εἰς τὰ μικρὰ πράγματα δὲν θὰ τοῦ ἐπιτρέψωμεν νὰ προχωρήσῃ διὰ νὰ προφυλάξωμεν διὰ τούτων τὰ μεγαλύτερα. Διότι θὰ ἦτο ἐσχάτη ἀνοησία, ἐκεῖνος μὲν νὰ ἐπιδεικνύῃ τόσον ζῆλον διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ψυχήν μας, ἡμεῖς δὲ χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν τῶν ἰδίων νὰ μὴ λαμβάνωμεν οὔτε τὸ ἀντίστοιχον μέτρον.

Αὐτὰ λοιπὸν δὲν ἔχουν λεχθῆ ἄνευ αἰτίας ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβοῦμαι, μήπως εἰς τὸ μέσον τοῦ ποιμνοστασίου εἶναι καὶ τώρα κρυμμένος αὐτὸς ὁ λύκος, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς δὲν βλέπομεν καὶ κατόπιν τούτου ἁρπάσῃ κανὲν πρόβατον, τὸ ὁποῖον ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀγέλην καὶ ἀπὸ τὸ ἀκροατήριον εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίαν εἴτε ἀπὸ πονηρὰν σκέψιν. Διότι, ἐὰν τὰ τραύματα ὑπέπιπτον εἰς τὰς αἰσθήσεις ἢ τὸ σῶμα ἐδέχετο τὰς πληγάς, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προφυλασσώμεθα ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐνέδρας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ψυχὴ εἶναι ἀόρατος καὶ αὐτὴ δέχεται τὰς πληγάς, ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ἐπαγρύπνησιν, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ ἐξετάζῃ τὸν ἑαυτόν του. «Διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ξέρει, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εὑρίσκεται μέσα του»[2].

Διότι ὁ μὲν λόγος διαδίδεται εἰς ὅλους καὶ τὸ κοινὸν φάρμακον προσφέρεται εἰς ὅλους τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἀλλ' ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς ἠμπορεῖ νὰ λάβῃ ὅ,τι

ἐγὼ τοὺς ἀρρωστοῦντας, οὐκ οἶδα τοὺς ὑγιαίνοντας. Διὰ τοῦτο πάντα λόγον κινῶ καὶ πᾶσιν ἐπιτήδειον πάθεσι, νῦν μὲν πλεονεξίας κατηγορῶν, αὖθις δὲ τρυφῆς, πάλιν ἀσελγείας καθαπτόμενος, εἶτα ἐλεημοσύνης συντιθεὶς ἔπαινον καὶ παράκλησιν, εἶτα τῶν ἄλλων ἑκάστου κατορθωμάτων. Δέδοικα γὰρ μήποτε περὶ ἓν τῶν λόγων ἡμῖν ἀσχολουμένων, λάθω θεραπεύων πάθος ἕτερον, ἀλλὰ καμνόντων ὑμῶν.

Ὥστε εἰ μὲν εἷς ἦν ἐνταῦθα ὁ συλλεγόμενος, οὐκ ἂν οὕτω σφόδρα ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισα πολυειδῆ τὸν λόγον ποιῆσαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν πλήθει τοσούτῳ πολλὰ εἶναι καὶ πάθη εἰκός, οὐκ ἀπεικότως ποικίλλομεν τὴν διδασκαλίαν· πάντως γὰρ εὑρήσει τὴν ἑαυτοῦ χρείαν ὁ λόγος ἅπασιν ἐφαπλούμενος. Διά τοι τοῦτο καὶ ἡ Γραφὴ πολυειδής τίς ἐστι, περὶ μυρίων ἡμῖν διαλεγομένη πραγμάτων, ἐπειδὴ κοινῇ τῇ φύσει διαλέγεται τῶν ἀνθρώπων. Ἐν δὲ πλήθει τοσούτῳ πάντα ἀνάγκη τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι εἰ καὶ μὴ πάντα ἐν πᾶσι. Τούτων τοίνυν ἑαυτοὺς ἐκκαθάραντες, οὕτω τῶν θείων λόγων ἀκούσωμεν, καὶ μετὰ συντεταμένης διανοίας καὶ τῶν σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντων ἀκούσωμεν.

Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; «Ταύτην ἐποίησε», φησί, «τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας». Εἶπον καὶ πρώην ὅτι τινὲς οὐκ ἀρχὴν ταύτην εἶναί φασι. Τί γάρ, φησίν, εἰ πρόσκειται ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας; «Τὴν γὰρ ἀρχήν», φησί, «ταύτην ἐποίησεν ἐν Κανᾶ». Ἐγὼ δὲ ὑπὲρ τούτων μὲν οὐδὲν ἂν ἀκριβολογησαίμην, ἀλλ' ὅτι μέντοι μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν σημείων ἤρξατο καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐδὲν ἐθαυματούργησε καὶ ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν. Εἴτε δὲ τοῦτο, εἴτε ἕτερον πρῶτον σημεῖον ἐγένετο τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα γενομένων, οὐ σφόδρα διισχυρίζεσθαι ἀναγκαῖ-

εἶναι κατάλληλον διὰ τὸ νόσημά του. Ἐγὼ δὲν γνωρίζω τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω καὶ τοὺς ὑγιεῖς. Δι' αὐτὸ ὁμιλῶ περὶ ὅλων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶναι κατάλληλα δι' ὅλα τὰ πάθη, τώρα μὲν κατηγορῶν τὴν πλεονεξίαν, ἔπειτα δὲ τὴν ἀπόλαυσιν, ἄλλοτε ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῆς ἀσελγείας, ἔπειτα ἐπαινῶν τὴν ἐλεημοσύνην καὶ παρακινῶν εἰς αὐτὴν καὶ τέλος διὰ τὰ ἄλλα νοσήματα τοῦ καθενός. Διότι φοβοῦμαι, μήπως, ἐνῷ ἀσχολοῦμαι μὲ μίαν μόνον ἀσθένειαν, θεραπεύσω κατὰ λάθος ἄλλο νόσημα, ἐνῷ ἐσεῖς ἀπὸ ἄλλα πάσχετε.

Ὥστε, ἐὰν ἕνας μόνον παρίστατο ἐδῶ, δὲν θὰ ἐνόμιζα, ὅτι ἦτο τόσον πολὺ ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσω διὰ πολλά. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τόσον πλῆθος εἶναι φυσικὸν νὰ εἶναι καὶ τὰ πάθη πολλά, δὲν ποικίλλομεν τὴν διδασκαλίαν χωρὶς αἰτίαν. Διότι ὁπωσδήποτε ὁ λόγος θὰ ἔχῃ τὴν ὠφέλειάν του, ὅταν ἐξαπλωθῇ εἰς ὅλους. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἡ Ἁγία Γραφὴ ἔχει ποικιλίαν, ὁμιλοῦσα εἰς ἡμᾶς περὶ ἀπείρων πραγμάτων, ἐπειδὴ ἀπευθύνει τὸν λόγον εἰς τὴν κοινὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τόσον δὲ πλῆθος ἀνθρώπων εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν ὅλα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἂν ὄχι καὶ ὅλα εἰς ὅλους. Ἀφοῦ λοιπὸν καθαρισθῶμεν ἀπὸ αὐτά, ἂς ἀκούσωμεν τοὺς θείους λόγους καὶ μὲ ἐντεταμένην τὴν διάνοιαν ἂς ἀκούσωμεν αὐτὰ ποὺ ἀνεγνώσθησαν σήμερον.

Ποῖα λοιπὸν εἶναι αὐτά; «Μὲ αὐτό», λέγει, «ἔκαμε τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων ὁ Ἰησοῦς εἰς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας». Εἶπα καὶ προηγουμένως, ὅτι μερικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν θαυμάτων. Διότι, λέγουν, τί σημαίνει, ἂν αὐτὸ λέγεται μόνον περὶ τῆς Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας; «Διότι, λέγει, μὲ αὐτὸ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν εἰς Κανᾶ». Ἐγὼ λοιπὸν δὲν θὰ ἀκριβολογήσω περὶ αὐτῶν, ὅτι ὅμως ἤρχισε τὰ θαύματα μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ ὅτι κανένα θαῦμα δὲν ἔκαμε πρὸ τοῦ βαπτίσματος, τὸ ἐδηλώσαμεν προηγουμένως. Εἴτε αὐτό, εἴτε κάποιο ἄλλο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον θαῦμα, ἀπὸ ὅσα ἔγιναν μετὰ τὸ βάπτισμα, δὲν μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι

ον εἶναί μοι δοκεῖ.

«Καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ». Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Οὐδὲ γὰρ πολλοὶ προσεῖχον τῷ γινομένῳ, ἀλλ' οἱ διάκονοι καὶ ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ ὁ νυμφίος. Πῶς οὖν ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ; Τό γε αὐτοῦ μέρος. Εἰ δὲ καὶ μὴ τότε, ἀλλ' ὕστερον ἔμελλον τὸ θαῦμα ἀκούσεσθαι ἅπαντες. Μέχρι γὰρ τοῦ νῦν ᾄδεται, καὶ οὐ διέλαθεν. Ὅτι γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐ πάντες ᾔδεσαν, ἀπὸ τῶν ἐπαγομένων δῆλον. Εἰπὼν γάρ, «Ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ», ἐπήγαγε· «Καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ», οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες αὐτόν.

Ὁρᾷς ὅτι τὰ σημεῖα τότε μάλιστα ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖν, ὅτε οἱ εὐγνώμονες καὶ προσέχοντες τοῖς γινομένοις σαφῶς παρῆσαν; Οὗτοι γὰρ ἔμελλον καὶ πιστεύειν εὐκολώτερον, καὶ μετὰ ἀκριβείας προσέχειν τοῖς γινομένοις. Καὶ πῶς ἂν ἐγένετο γνώριμος τῶν σημείων χωρίς; Ὅτι καὶ διδασκαλία ἱκανὴ καὶ προφητεία καὶ τὸ θαῦμα ἐνθεῖναι ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς, ὥστε μετὰ διαθέσεως προσέχειν τοῖς γινομένοις, τῆς ψυχῆς προοικειωμένης ἤδη. Διά τοι τοῦτο πολλαχοῦ καὶ ἀλλαχοῦ φασιν οἱ εὐαγγελισταί, μὴ πεποιηκέναι σημεῖον αὐτόν, διὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων σκαιὸν τῶν ἐκεῖ διατριβόντων.

«Καὶ μετὰ ταῦτα κατέβη εἰς Καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἦσαν ἐκεῖ οὐ πολλὰς ἡμέρας». Τίνος οὖν ἕνεκεν παραγίνεται μετὰ τῆς μητρὸς εἰς Καπερναούμ; Οὔτε γὰρ θαῦμα οὐδὲν εἰργάσατο αὐτόθι, οὔτε οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ἐκείνην τῶν ὑγιῶς πρὸς αὐτὸν ἐχόντων ἦσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν σφόδρα διεφθαρμένων. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς εἰπών· «Καὶ σύ, Καπερναούμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα ἕως ᾅδου κα-

3. Ἰω. 2, 12.

ἀναγκαῖον νὰ διισχυρίζωμαι.

«Καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν του». Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Διότι δὲν ἐπρόσεξαν πολλοὶ τὸ γεγονός, ἀλλ' οἱ ὑπηρέται, ὁ ἀρχιτρίκλινος καὶ ὁ γαμβρός. Πῶς λοιπὸν ἐφανέρωσε τὴν δόξαν του; Ἀπὸ τὸ ἰδικόν του μέρος. Διότι, ἂν ὄχι τότε, ἀλλ' ἀργότερον ἐπρόκειτο ὅλοι νὰ ἀκούσουν διὰ τὸ θαῦμα. Διότι ἀκόμη καὶ μέχρι σήμερα ὑμνεῖται καὶ δὲν ἔχει λησμονηθῆ. Ἀλλ' ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν ἔλαβον γνῶσιν ὅλοι, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Ὅταν εἶπε δηλαδὴ «ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ» προσέθεσε: «Καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταί του», οἱ ὁποῖοι καὶ πρὸ τούτου ἐθαύμαζον αὐτόν.

Βλέπεις, ὅτι τότε ἦτο πάρα πολὺ ἀναγκαῖον νὰ κάμῃ τὰ θαύματα, ὅταν ἦσαν παρόντες ἄνθρωποι εὐσεβεῖς καὶ προσέχοντες καλῶς ὅσα ἐγίνοντο; Διότι αὐτοὶ ἐπρόκειτο καὶ νὰ πιστεύσουν εὐκολώτερον καὶ νὰ προσέξουν μὲ ἀκρίβειαν τὰ γεγονότα. Καὶ πῶς θὰ ἐγίνετο γνωστὸς χωρὶς τὰ θαύματα; Ἀσφαλῶς καὶ ἡ διδασκαλία ἦτο ἀρκετὴ καὶ ἡ προφητεία καὶ τὸ θαῦμα νὰ διεισδύσουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν, ὥστε νὰ προσέχουν μὲ προθυμίαν εἰς τὰ τελούμενα, ἀφοῦ πλέον ἡ ψυχὴ εἶχεν ἐξοικειωθῆ μὲ αὐτά. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰ σημεῖα πολλάκις οἱ Εὐαγγελισταὶ λέγουν, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε κάμει κανὲν θαῦμα, ἕνεκα τῆς σκαιότητος τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔμεναν ἐκεῖ.

«Ἔπειτα κατῆλθεν εἰς τὴν Καπερναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ του καὶ οἱ ἀδελφοί του καὶ οἱ μαθηταί του· καὶ ἔμειναν ἐκεῖ ὀλίγας ἡμέρας»[3]. Διατί μετέβη μετὰ τῆς μητρός του εἰς τὴν Καπερναούμ; Διότι οὔτε κανὲν θαῦμα ἔκαμεν ἐκεῖ, οὔτε οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐκείνης ἦσαν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ διέκειντο φιλικῶς πρὸς αὐτὸν καὶ μάλιστα ἦσαν ἀπὸ τοὺς πολὺ διεφθαρμένους. Καὶ αὐτὸ ἐδήλωσεν ὁ Χριστός, ὅταν εἶπεν: «Καὶ σύ, Καπερναούμ, ἡ ὁποία ὑψώθης

ταβιβασθήσῃ». *Τίνος οὖν ἕνεκεν παραγίνεται; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπειδὴ μικρὸν ὕστερον ἔμελλεν ἀνιέναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, διὰ τοῦτο τότε ἀπελθεῖν, ὥστε μὴ πανταχοῦ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπισύρεσθαι καὶ τὴν μητέρα. Ἀπελθὼν γοῦν καὶ ὀλίγον διατρίψας χρόνον διὰ τὴν εἰς τὴν μητέρα τιμήν, οὕτω πάλιν ἐπιλαμβάνεται τῶν θαυμάτων, ἀποκαταστήσας τὴν γεγεννηκυῖαν. Διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα. Πρὸ ὀλίγων ἄρα ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐβαπτίσατο. Ἀνελθὼν δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τί ποιεῖ; Πρᾶγμα πολλῆς αὐθεντίας γέμον. Τοὺς γὰρ καπήλους ἐκείνους, τοὺς τραπεζίτας, τοὺς τὰς περιστερὰς πωλοῦντας καὶ βόας καὶ πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖ διατρίβοντας, ἐξέβαλε.*

2. Καὶ ἕτερος μὲν εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι ἐκβάλλων ἔλεγε· «Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου σπήλαιον λῃστῶν»· οὗτος δέ φησιν, «Οἶκον ἐμπορίου», οὐκ ἐναντίως ἀλλήλοις λέγοντες, ἀλλὰ δεικνύντες ὅτι ἐκ δευτέρου τοῦτο ἐποίησε καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀμφότερα γέγονεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐν προοιμίοις, νῦν δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος ἐλθών, τοῦτο ποιεῖ. Διὸ καὶ σφοδρότερον τοῖς λόγοις χρησάμενος, σπήλαιον ἐκάλεσεν ἐνταῦθα, ἐν δὲ ἀρχῇ τῶν σημείων οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑφειμένῃ μᾶλλον τῇ ἐπιτιμήσει κέχρηται. Ὅθεν εἰκὸς δεύτερον τοῦτο πεποιηκέναι.

Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, αὐτὸ τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστὸς καὶ τοσαύτῃ σφοδρότητι κέχρηται κατ' αὐτῶν, ὅπερ οὐδαμοῦ φαίνεται ποιῶν καὶ ταῦτα ὑβριζόμενος, λοιδορούμενος, καὶ Σαμαρείτης καὶ δαιμονῶν κληθεὶς παρ' αὐτῶν; Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τοῖς λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ φραγγέλλιον λαβών, οὕτως αὐτοὺς ἐξέβαλεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἑτέρων μὲν εὐεργετουμένων, ἐγκαλοῦσι καὶ ἀγριαίνουσιν, ὅτε δὲ εἰκὸς ἦν ἐκθηριωθῆναι ἐπιτιμωμένους, οὐ τοιούτῳ κέ-

4. Λουκ. 10, 15.

ἕως τὸν οὐρανόν, θὰ καταβῇς ἕως τὸν Ἅδην»[1]. Διατί λοιπὸν ἐπῆγεν; Ἐγὼ νομίζω ὅτι, ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἐπρόκειτο ν' ἀνέλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα, δι' αὐτὸ ἐπῆγε τότε ἐκεῖ, ὥστε νὰ μὴ τραβᾷ μαζί του παντοῦ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὴν μητέρα του. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπῆγε καὶ ἔμεινεν ἐπ' ὀλίγον διὰ νὰ τιμήσῃ τὴν μητέρα του, καὶ ἀφοῦ ἀποκατέστησεν αὐτήν, ἤρχισε πάλιν. Δι' αὐτὸ λέγει ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἑπομένως ἐβαπτίσθη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἀφοῦ δὲ ἀνῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τί κάμνει; Πρᾶγμα ποὺ εἶναι πλῆρες αὐτοπεποιθήσεως. Ἐξεδίωξε δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ναὸν τοὺς ἐμπόρους, τοὺς τραπεζίτας καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπώλουν περιστεράς, βώδια καὶ πρόβατα καὶ οἱ ὁποῖοι δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἔμεναν ἐκεῖ.

2. Καὶ ἄλλος μὲν Εὐαγγελιστὴς λέγει ὅτι, ὅταν τοὺς ἐξεδίωκεν, ἔλεγε: «Μὴ κάμνετε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου σπήλαιον λῃστῶν», ὁ δὲ Ἰωάννης λέγει «Οἶκον ἐμπορίου»· καὶ δὲν λέγουν ἀντίθετα μεταξύ των, ἀλλ' ἀποδεικνύουν, ὅτι τοῦτο ἔπραξε διὰ δευτέραν φορὰν καὶ ὅτι δὲν ἔγιναν καὶ τὰ δύο κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, ἀλλὰ τὸ ἔκαμεν αὐτὸ τὴν μὲν πρώτην φορὰν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προαναγγελίας, τὴν δὲ δευτέραν ὅταν ἐπορεύετο πρὸς τὸ πάθος. Δι' αὐτὸ χρησιμοποιῶν αὐστηρότερα λόγια ὠνόμασεν ἐδῶ σπήλαιον, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων ἔχει χρησιμοποιήσει μᾶλλον μετριοπαθεστέραν τὴν ἐπιτίμησιν. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ἔκαμε τοῦτο διὰ δευτέραν φοράν.

Καὶ διατί, λέγουν, ἔκαμεν αὐτὸ ὁ Χριστὸς καὶ μετεχειρίσθη τόσην σφοδρότητα ἐναντίον των, πρᾶγμα ποὺ δὲν φαίνεται νὰ ἔκαμε πουθενὰ ἀλλοῦ καὶ μάλιστα ὅταν ὑβρίζετο, ὅταν περιεπαίζετο καὶ ὅταν ἐκαλεῖτο ἀπὸ αὐτοὺς Σαμαρείτης καὶ δαιμονισμένος; Διότι δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὰ λόγια, ἀλλ' ἀφοῦ ἔλαβε μαστίγιον, τοὺς ἐξεδίωξε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, ὅταν μὲν εὐεργετοῦνται ἄλλοι, ἐξοργίζονται καὶ ἀγανακτοῦν, ὅταν ὅμως ἦτο φυσικὸν καὶ ἀποθηριωθοῦν ἐπιπληττόμενοι, δὲν χρησι-

χρῆνται πρὸς αὐτὸν τρόπῳ. Οὐ γὰρ ἐπετίμησαν, οὐδὲ ὕβρισαν· ἀλλὰ τί φασι; «Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;». Ὁρᾷς βασκανίας ὑπερβολὴν καὶ πῶς αἱ τῶν ἄλλων εὐεργεσίαι μᾶλλον αὐτοὺς παρώξυναν;

Ποτὲ μὲν οὖν σπήλαιον λῃστῶν τὸν ναὸν ὑπ' αὐτῶν ἔλεγε γενέσθαι, δεικνὺς ὅτι τὰ πωλούμενα ἀπὸ κλοπῆς ἦν καὶ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας καὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ἐπλούτουν συμφορῶν, ποτὲ δὲ οἶκον ἐμπορίου, τὰς ἀναισχύντους αὐτῶν καπηλείας ἐνδεικνύμενος. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τοῦτο πεποίηκεν; Ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐν Σαββάτῳ θεραπεύειν καὶ πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ἃ ἐδόκει παρ' αὐτοῖς τοῦ νόμου παράβασις εἶναι, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἀντίθεός τις καὶ ἐξ ἐναντίας ἥκων τῷ Πατρὶ ταῦτα ποιεῖν, ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης ὑπονοίας αὐτῶν ποιεῖται τὴν διόρθωσιν. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσοῦτον ζῆλον ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ τοῦ οἴκου, τῷ τοῦ οἴκου Δεσπότῃ καὶ ἐν αὐτῷ θεραπευομένῳ ἔμελλεν ἐναντιοῦσθαι.

Ἦν μὲν οὖν ἱκανὰ καὶ τὰ πρότερα ἔτη, ἐν οἷς κατὰ τὸν νόμον ἐβίω, δεῖξαι τὴν πρὸς τὸν νομοθέτην αἰδῶ καὶ ὅτι οὐκ ἀντινομοθετῶν ἦλθεν. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν ἐκεῖνα λήθῃ παραδοθῆναι τῷ χρόνῳ, ἅτε οὐ πᾶσιν ὄντα γνώριμα, διὰ τὸ ἐν οἰκίᾳ τρέφεσθαι πτωχῇ καὶ εὐτελεῖ, παρόντων πάντων λοιπὸν (καὶ γὰρ πολλοὶ παρῆσαν, ἅτε ἑορτῆς πλησίον οὔσης), τοῦτο ποιεῖ καὶ παρακεκινδυνευμένως. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε, καὶ τὸ ἀργύριον ἐξέχεε, διδοὺς αὐτοῖς ἐκ τούτων λογίσασθαι, ὅτι οὐκ ἂν ὁ εἰς κινδύνους ῥίπτων ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου, τοῦ Δεσπότου τοῦ οἴκου κατεφρόνησεν ἄν· Εἰ γὰρ

μοποιοῦν τὸν ἴδιον τρόπον ἀπέναντί του. Διότι οὔτε τὸν ἐπέπληξαν, οὔτε τὸν ὕβρισαν. Ἀλλὰ τί εἶπαν; «Ποῖο σημεῖον μᾶς δεικνύεις, διὰ νὰ κάμνῃς αὐτά;». Βλέπεις τὴν ὑπερβολικήν των ζηλοτυπίαν καὶ πῶς τοὺς ἐξώργιζαν περισσότερον αἱ εὐεργεσίαι τῶν ἄλλων;

Ἄλλοτε λοιπὸν ἔλεγεν ὅτι ὁ ναὸς εἶχε μεταβληθῆ ἀπὸ αὐτοὺς εἰς σπήλαιον ληστῶν, δεικνύων ὅτι τὰ ἐμπορεύματα προήρχοντο ἀπὸ κλοπήν, ἀπὸ ἁρπαγὴν καὶ ἀπὸ πλεονεξίαν καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐπλούτιζαν ἀπὸ τὰς ξένας συμφοράς, ἄλλοτε δὲ οἶκον ἐμπορίου, διὰ νὰ δείξῃ τὸ ἀναίσχυντον ἐμπόριόν των. Ἀλλὰ διατί εἶχε κάμει τοῦτο; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ θεραπεύῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου καὶ νὰ κάμῃ πολλὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἐθεώρουν ὅτι εἶναι παράβασις τοῦ νόμου, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὡς ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἦλθε διὰ νὰ κάμῃ ταῦτα ἐναντίον τοῦ Πατρός, δι' αὐτὸ ἀρχίζει νὰ διορθώνῃ τὴν τοιαύτην γνώμην των. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔδειξε τόσον ζῆλον διὰ τὸν οἶκον, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐναντιώνεται εἰς τὸν Κύριον τοῦ οἴκου καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἐλατρεύετο ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἦσαν λοιπὸν ἀρκετὰ καὶ τὰ προηγούμενα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἔζησε συμφώνως πρὸς τὸν νόμον, διὰ ν' ἀποδείξῃ τὸν σεβασμόν του πρὸς τὸν νομοθέτην καὶ ὅτι δὲν ἦλθε διὰ νὰ νομοθετήσῃ ἀντιθέτως πρὸς ἐκεῖνον. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο φυσικὸν ἐκεῖνα νὰ παραδοθοῦν εἰς τὴν λήθην μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἦσαν εἰς ὅλους γνωστά, ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου εἶχεν ἀνατραφῆ εἰς οἰκίαν πτωχὴν καὶ ταπεινήν, κάμνει αὐτὸ ἐπὶ παρουσίᾳ ὅλων (διότι ἦσαν παρόντες πολλοί, ἐπειδὴ ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ) καὶ μάλιστα μὲ κινδύνους. Διότι δὲν τοὺς ἐξεδίωξεν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀναποδογύρισε τὰ τραπέζια των καὶ διεσκόρπισε τὰ νομίσματα, διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐννοήσουν, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ρίπτει τὸν ἑαυτόν του εἰς κινδύνους χάριν τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιφρονήσῃ τὸν οἶκον τοῦτον. Διότι, ἂν αὐτὰ τὰ ἔκαμνεν ἀπὸ προσποίησιν,

ὑποκρινόμενος ταῦτα ἐποίει, παραινέσαι ἐχρῆν μόνον. Τὸ δὲ καὶ εἰς κινδύνους καταστῆναι, πάνυ τολμηρόν.

Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν ἦν καὶ θυμῷ τοσούτῳ ἀγοραίων ἑαυτὸν ἐκδοῦναι καὶ δῆμον πολλῆς γέμοντα ἀλογίας καπήλων ἀνθρώπων καθ' ἑαυτοῦ παροξῦναι ὑβρίζοντα, ζημιοῦντα· οὐχ ὑποκρινομένου ἦν, ἀλλὰ πάντα αἱρουμένου πάθη, ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο οὐδὲ δι' ὧν ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν λέγει, δείκνυσι τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, Τὸν οἶκον τὸν ἅγιον, ἀλλά, «Τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου». Ἰδοὺ καὶ Πατέρα καλεῖ, καὶ οὐκ ὀργίζονται· ᾤοντο γὰρ ἁπλῶς αὐτὸν λέγειν. Ἐπειδὴ δὲ προϊὼν τρανότερον ἐφθέγγετο, ὡς ἐκείνην παραστῆσαι τὴν διάνοιαν τὴν τῆς ἰσότητος, τότε ἀγριαίνουσιν. Τί οὖν ἐκεῖνοι; «Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν», φησίν, «ὅτι ταῦτα ποιεῖς;». Ὢ τῆς ἐσχάτης μανίας! Σημείου γὰρ χρεία ἦν, ὥστε τὰ κακῶς γινόμενα παῦσαι, καὶ τὸν οἶκον ἀπαλλάξαι τοσαύτης αἰσχύνης; Τὸ δὲ ζῆλον τοιοῦτον λαβεῖν ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, οὐ μέγιστον σημεῖον ἀρετῆς ἦν.

Οἱ γοῦν εὐγνώμονες καὶ ἐντεῦθεν ἐδείκνυντο. «Καὶ γὰρ ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τότε», φησίν, «ὅτι ἔστι γεγραμμένον· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με». Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τῆς προφητείας ἐμνήσθησαν, ἀλλά, «Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν;» ἔλεγον, ἅμα μὲν ὑπὲρ τῆς αἰσχροκερδείας τῶν ἑαυτῶν ἀλγοῦντες ἐκκοπτομένης καὶ προσδοκῶντες ταύτῃ κωλύειν αὐτόν, καὶ ἐκκαλέσασθαι εἰς θαῦμα βουλόμενοι, καὶ ἐπισκῆψαι τοῖς γινομένοις. Διὰ τοῦτο οὐδὲ δίδωσιν αὐτοῖς σημεῖον. Ἐπεὶ καὶ πρότερον προσελθοῦσι καὶ αἰτοῦσι, τὸ αὐτὸ ἀπεκρίνατο· «Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ». Ἀλλὰ τότε μὲν σαφέστερον, νυνὶ

---

5. Ἰω. 2, 17.
6. Ματθ. 16, 4.

ἔπρεπε μόνον νὰ συμβουλεύσῃ. Ἀλλὰ τὸ νὰ διακινδυνεύσῃ, ἦτο πολὺ τολμηρόν.

Διότι δὲν ἦτο καθόλου τυχαῖον νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν τόσην ὀργὴν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς καὶ νὰ παρακινήσῃ ἐναντίον του πλῆθος ἀνθρώπων, δηλ. τῶν ἐμπόρων, τὸ ὁποῖον ἦτο πλῆρες παραλογισμοῦ, διὰ νὰ τὸν ὑβρίζῃ καὶ νὰ τὸν περιπαίζῃ. Αὐτὸ δὲν ἦτο ἴδιον ὑποκριτοῦ ἀλλ' ἐκείνου ποὺ προτιμᾷ νὰ ὑποστῇ ὅλους τοὺς κινδύνους χάριν τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον μὲ ὅσα κάμνει ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα λέγει δεικνύει τὴν συμφωνίαν πρὸς αὐτόν. Διότι δὲν εἶπε «Τὸν οἶκον τὸν ἅγιον», ἀλλὰ «Τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου». Ἰδοὺ καὶ Πατέρα τὸν ὀνομάζει καὶ δὲν ὀργίζονται. Διότι ἐνόμιζον ὅτι τὸ λέγει ἁπλῶς. Ὅταν ὅμως ἔπειτα ὡμίλησε σαφέστερον, διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἰδικήν του ἰσότητα μὲ τὸν Πατέρα, τότε ἐξωργίσθησαν. Καὶ τί εἶπαν; «Τί σημεῖον δεικνύεις εἰς ἡμᾶς, ὅτι κάμνεις αὐτά;». Τί ἀνοησία! Ποῖον σημεῖον τοὺς ἐχρειάζετο, διὰ νὰ παύσουν τὰς κακὰς πράξεις καὶ διὰ ν' ἀπαλλάξουν τὸν οἶκον ἀπὸ τόσην καταισχύνην; Καὶ τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔδειξε τοιοῦτον ζῆλον ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, δὲν ἦτο ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις ἀρετῆς;

Ἀλλ' οἱ εὐσεβεῖς ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἀπὸ τὸ ἑξῆς: «Διότι τότε ἐνεθυμήθησαν οἱ μαθηταί του, λέγει, ὅτι εἶναι γραμμένον· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου θὰ μὲ καταφάγῃ»[5]. Ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐνεθυμήθησαν τὴν προφητείαν, ἀλλὰ ἐπέμεναν νὰ λέγουν «Τί σημεῖον δεικνύεις εἰς ἡμᾶς;», ἀφ' ἑνὸς μὲν πονοῦντες ἐπειδὴ τοὺς ἀφῃρεῖτο ἡ αἰσχροκέρδια καὶ ἤλπιζαν ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ τὸν ἐμποδίσουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θέλοντες νὰ τὸν προκαλέσουν εἰς ἐπιτέλεσιν θαύματος, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν τὸ ἔργον του. Δι' αὐτὸ δὲν ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς σημεῖον. Ἀλλὰ καὶ προηγουμένως, ὅταν προσῆλθον καὶ ἐζήτησαν, τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν ἔδωσεν: «Ἡ γενεὰ ἡ πονηρὴ καὶ ἡ μοιχαλὶς ζητεῖ θαῦμα, ἀλλὰ θαῦμα ἄλλο δὲν θὰ τοὺς δοθῇ, παρὰ τὸ θαῦμα τοῦ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου»[6]. Ἀλλὰ τότε μὲν ὡμίλησε μὲ μεγαλυτέραν σαφή-

δὲ αἰνιγματωδέστερον. Ποιεῖ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀναισθησίαν. Οὐ γὰρ ἂν ὁ μὴ αἰτοῦντας προλαμβάνων καὶ σημεῖα διδούς, οὗτος αἰτοῦντας ἂν ἀπεστράφη, εἰ μὴ τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἶδε πονηρὰν καὶ δολεράν, καὶ ὕπουλον αὐτῶν τὴν προαίρεσιν.

Αὐτὸ γὰρ εὐθέως τὸ ἐρώτημα ἐννόησον ὅσης κακίας μεστὸν ἦν. Δέον γὰρ αὐτὸν ἀποδέξασθαι τῆς σπουδῆς καὶ τοῦ ζήλου, δέον ἐκπλαγῆναι, ὅτι τοσαύτην τοῦ οἴκου ποιεῖται πρόνοιαν, οἱ δὲ ἐγκαλοῦσι, καπηλείαν ἐξεῖναι λέγοντες, λύειν δὲ τὴν καπηλείαν οὐκ ἐξὸν εἶναι, ἂν μὴ σημεῖόν τι ἐπιδείξηται.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν». Πολλὰ τοιαῦτα φθέγγεται, τοῖς μὲν τότε ἀκούουσιν οὐκ ὄντα δῆλα, τοῖς δὲ μετὰ ταῦτα, ἐσόμενα. Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; Ἵνα δειχθῇ προειδὼς ἄνωθεν τὰ μετὰ ταῦτα, ὅταν ἐξέλθῃ καὶ τῆς προρρήσεως τὸ τέλος, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς προφητείας ταύτης γέγονεν. «Ὅτε γάρ», φησίν, «ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, τότε ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε· καὶ ἐπίστευσαν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν Ἰησοῦς. Ὅτε δὲ ἐλέγετο, οἱ μὲν ἠποροῦντο τί ποτ' ἂν εἴη τὸ εἰρημένον, οἱ δὲ ἀμφέβαλλον, λέγοντες· «Τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;». Τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἓξ ἔτη ἔλεγον, τὴν ὑστέραν οἰκοδομὴν δηλοῦντες· ἡ γὰρ προτέρα εἰς εἴκοσιν ἐτῶν ἀπηρτίσθη χρόνον.

3. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἔλυσε τὸ αἴνιγμα καὶ εἶπεν, ὅτι· Οὐ περὶ τοῦ ναοῦ λέγω τούτου, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἐμῆς, ἀλλ' ὁ μὲν εὐαγγελιστὴς ὕστερον γράφων τὸ Εὐ-

---

7. Ἰω. 2, 19.
8. Αὐτόθι 2, 22.
9. Αὐτόθι 2, 20.

νειαν, τώρα ὅμως περισσότερον αἰνιγματικῶς. Καὶ αὐτὸ τὸ κάμνει ἕνεκα τῆς τελείας ἀναισθησίας των. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐπρολάμβανε καὶ ἔδιδε σημεῖα εἰς ἐκείνους ποὺ δὲν ἐζήτουν, δὲν θὰ ἀπέκρουε τὴν αἴτησίν των, ἐὰν δὲν ἔβλεπεν, ὅτι ἡ σκέψις των ἦτο πονηρὰ καὶ δολία καὶ ἡ πρόθεσίς του ὕπουλος.

Ἠμπορεῖς νὰ καταλάβῃς ἀμέσως, ἀπὸ πόσην κακίαν ἦτο γεμάτη αὐτὴ ἡ ἐρώτησις. Διότι, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἐπιδοκιμάσουν τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ζῆλον του, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν, διότι ἐδείκνυε τόσην φροντίδα, ἐκεῖνοι τὸν κατηγοροῦν, λέγοντες ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ ἐμπορεύωνται καὶ ὅτι δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ ἐμπόριον, ἂν δὲν τοὺς δείξῃ σημεῖον.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Κρημνίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»[7]. Λέγει πολλὰ τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα εἰς ἐκείνους μὲν ποὺ ἤκουαν τότε δὲν ἦσαν φανερά, θὰ ἐγίνοντο ὅμως εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Διατί κάμνει τοῦτο; Διὰ ν' ἀποδειχθῇ ὅτι, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλος τῆς προαναγγελίας, αὐτὸς ἤδη ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων ἄνωθεν τὰ μετὰ ταῦτα. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἔγινε καὶ μὲ αὐτὴν τὴν προφητείαν. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής: «Ὅταν ἀνεστήθη ἐκ νεκρῶν, ἐνεθυμήθησαν οἱ μαθηταί του, ὅτι αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν Γραφὴν καὶ εἰς τὸν λόγον ποὺ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς»[8]. Ὅταν ὅμως ἐλέγοντο αὐτά, ἄλλοι μὲν εὑρίσκοντο εἰς ἀπορίαν διὰ τὴν σημασίαν τοῦ λεχθέντος, ἄλλοι δὲ ἀμφέβαλλον λέγοντες: «Τεσσαράκοντα ἓξ ἔτη ἐχρειάσθησαν διὰ νὰ κτισθῇ αὐτὸς ὁ ναὸς καὶ σὺ θὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃς εἰς τρεῖς ἡμέρας;»[9]. Ἔλεγον τεσσαράκοντα ἓξ ἔτη διὰ νὰ δηλώσουν τὴν τελευταίαν οἰκοδόμησιν, διότι ἡ προηγουμένη ἐτελείωσεν εἰς χρονικὸν διάστημα εἴκοσιν ἓξ ἐτῶν.

3. Διατί λοιπὸν δὲν ἔλυσε τὸ αἴνιγμα καὶ δὲν εἶπεν· Δὲν ὁμιλῶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ ἀλλὰ περὶ τοῦ ἰδικοῦ μου σώματος, ἀλλὰ ὁ μὲν Εὐαγγελιστής, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ

αγγέλιον, ἑρμηνεύει τὸ εἰρημένον, αὐτὸς δὲ ἐσίγησε τότε; Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐσίγησεν; Ὅτι οὐκ ἂν τὸν λόγον ἐδέξαντο. Εἰ γὰρ μηδὲ οἱ μαθηταὶ ἱκανοί πως συνιέναι τὸ λεχθὲν ἦσαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὄχλοι. «Ὅτε γάρ», φησίν, «ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἐμνήσθησαν καὶ ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ καὶ τῇ Γραφῇ». Δύο γὰρ ἦν αὐτοῖς τὰ προϊστάμενα τέως· ἓν μὲν τὸ τῆς ἀναστάσεως, ἕτερον δὲ τὸ τούτου μεῖζον, εἰ Θεὸς ἦν ὁ ἔνδον οἰκῶν· ἅπερ ἀμφότερα ᾐνοίξατο εἰπών· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»· ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος οὐ μικρὸν εἶναι σημεῖόν φησι θεότητος, οὕτω λέγων· «Τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

«Διατί δὲ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο δίδωσι σημεῖον, καὶ πανταχοῦ, νῦν μὲν λέγων, «Ὅταν ὑψωθῶ», καί, «Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι»· νῦν δέ, «Οὐ δοθήσεται ὑμῖν σημεῖον, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν· «Ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»; Ὅτι τοῦτο μάλιστα ἦν τὸ δεικνύον αὐτὸν οὐκ ὄντα ἄνθρωπον ψιλόν, τὸ δυνηθῆναι κατὰ τοῦ θανάτου στῆσαι τρόπαιον, τὸ τὴν τυραννίδα αὐτοῦ τὴν μακράν, καὶ τὸν χαλεπὸν καταλῦσαι πόλεμον οὕτω ταχέως. Διὰ τοῦτό φησι, «Τότε εἴσεσθε». Τότε· πότε; Ὅταν ἀναστὰς ἐπισπάσωμαι τὴν οἰκουμένην, τότε εἴσεσθε, ὅτι καὶ ταῦτα ὡς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱός γνήσιος ἐποίουν, ἐκδικῶν τὴν εἰς τὸν Πατέρα ὕβριν.

Τί δήποτε δὲ οὐκ εἶπε καὶ ποίων σημείων χρεία πρὸς τὸ παῦσαι τὸ γινόμενον κακῶς, ἀλλ' ἐπηγγείλατο δώσειν σημεῖον; Ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἂν αὐτοὺς πλέον παρώξυνε, ταύ-

---

10. **Ρωμ. 1, 4.**
11. **Ἰω. 12, 32, 8, 28 καὶ Ματθ. 12, 39.**

Εὐαγγέλιον πολὺ ἀργότερον, ἐξηγεῖ ἐκεῖνο ποὺ ἐλέχθη, ὁ ἴδιος δὲ τότε ἐσιώπησε; Διὰ ποῖον λόγον ἐσιώπησε; Διότι δὲν θὰ ἐπίστευον εἰς τὸν λόγον του. Διότι, ἂν ἀκόμη καὶ οἱ μαθηταί του δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ καταλάβουν κάπως τὸν λόγον του, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ ἦσαν ἱκαναὶ αἱ μᾶζαι. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής: «Ὅταν ὁ Χριστὸς ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἐνεθυμήθησαν καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν λόγον καὶ εἰς τὴν Γραφήν». Διότι τότε εἶχον τεθῆ ἐνώπιόν των δύο τινά, τὸ μὲν ἓν ἦτο ἡ ἀνάστασις, τὸ δὲ ἄλλο, τὸ μεγαλύτερον τούτου, ἂν ἦτο ὁ Θεὸς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατώκει ἐντὸς αὐτοῦ. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὑπεδήλωσεν, ὅταν εἶπε: «Κρημνίσατε τὸν ναὸν αὐτὸν καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀνοικοδομήσω αὐτόν». Αὐτὸ ὁ Παῦλος θεωρεῖ, ὅτι δὲν εἶναι μικρὸν σημεῖον τῆς θεότητος, ὅταν λέγῃ: «Τοῦ διακηρυχθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μὲ δύναμιν κατὰ τὸ Πνεῦμα ἁγιωσύνης διὰ τῆς ἀναστάσεως ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»[10].

Ἀλλὰ διατί τόσον ἐκεῖ, ὅσον καὶ ἐδῶ καὶ παντοῦ δίδει αὐτὸ τὸ σημεῖον, τώρα μὲν λέγων «Ὅταν θὰ ἔχω ὑψωθῆ» καὶ «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε θὰ μάθετε, ὅτι εἶμαι ἐγώ», τώρα δὲ «Δὲν θὰ σᾶς δοθῇ ἄλλο σημεῖον, παρὰ τὸ σημεῖον τοῦ Ἰωνᾶ», καὶ πάλιν, «Εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀνοικοδομήσω αὐτόν»[11]; Διότι αὐτὸ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀπεδείκνυεν, ὅτι δὲν ἦτο ἁπλοῦς ἄνθρωπος, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἠδυνήθη νὰ στήσῃ τρόπαιον ἐναντίον τοῦ θανάτου καὶ ἐναντίον τῆς μακρᾶς τυραννίας του καὶ τὸ ὅτι ἐτελείωσε τόσον ταχέως τὸν δύσκολον πόλεμον. Δι' αὐτὸ εἶπε: «Τότε θὰ μάθετε». Τότε, ἀλλὰ πότε; Ὅταν μετὰ τὴν ἀνάστασιν θὰ προσελκύσω τὴν οἰκουμένην, τότε θὰ μάθετε, ὅτι αὐτὰ τὰ ἔκαμα ὡς Θεὸς καὶ γνήσιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ τιμωρήσω τὴν ἐναντίον τοῦ Πατρός μου ὕβριν.

Διατί ὅμως δὲν εἶπε, ποίων σημείων εἶχεν ἀνάγκην, διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ κακὸν ποὺ ἐγίνετο, ἀλλ' ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ δώσῃ σημεῖον; Διότι μὲ τὸ πρῶτον θὰ τοὺς ἐξώργιζε

τῃ δὲ μᾶλλον κατέπληξεν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν πρὸς τοῦτο εἶπον· καὶ γὰρ ἔδοξεν αὐτοῖς ἄπιστον λέγειν, καὶ οὐδὲ ἐρωτῆσαι ἠνείχοντο, ἀλλ' ὡς ἀδύνατον ὂν παρέδραμον. Εἰ δὲ νοῦν εἶχον, εἰ καὶ τότε ἄπιστον ἔδοξεν αὐτοῖς εἶναι, ὅτε τὰ πολλὰ ἐποίησε σημεῖα τότε ἂν προσελθόντες ἠρώτησαν, τότε ἂν ἠξίωσαν τὴν ἀπορίαν αὐτοῖς λυθῆναι· ἀλλ' ἀνόητοι ὄντες, τοῖς μὲν οὐδ' ὅλως προσεῖχον τῶν λεγομένων, τὰ δὲ μετὰ πονηρᾶς ἤκουον διανοίας. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιγματωδῶς πρὸς αὐτοὺς ἐφθέγγετο.

Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον ἐκεῖνό ἐστι· Πῶς οἱ μαθηταὶ οὐκ ᾔδεισαν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστῆναι; Ὅτι οὔπω τῆς τοῦ Πνεύματος ἦσαν καταξιωθέντες χάριτος. Διὸ συνεχῶς τοὺς περὶ ἀναστάσεως ἀκούοντες λόγους, οὐδὲν συνίεσαν ἀλλὰ διελογίζοντο καθ' ἑαυτούς, τί ποτε τοῦτό ἐστι. Καὶ γὰρ πολὺ ξένον καὶ παράδοξον ἦν τὸ λεγόμενον, τὸ ἑαυτόν τινα δύνασθαι ἀνιστᾶν, καὶ ἀνιστᾶν οὕτω. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρος ἐπετιμήθη, ἐπειδὴ οὐδὲν εἰδὼς περὶ ἀναστάσεως, ἔλεγεν· «Ἵλεώς σοι». Καὶ οὐδὲ ὁ Χριστὸς πρὸ τοῦ πράγματος αὐτοῖς ἀπεκάλυψε τοῦτο σαφῶς, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν ἐν ἀρχῇ διαπιστοῦντες τῷ λεγομένῳ διὰ τὸ πολὺ παράδοξον, καὶ μηδέπω σαφῶς αὐτὸν εἰδέναι ὅστις ἐστίν.

Τοῖς μὲν γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων βοωμένοις οὐδεὶς ἂν διαπισσήσειε· τοῖς δὲ διὰ τῶν λόγων λεγομένοις, εἰκὸς ἦν τινας διαπιστεῖν. Διὰ τοῦτο ἐκ πρώτης εἴασε συγκεκαλυμμένον εἶναι τὸν λόγον. Ὅτε δὲ διὰ τῆς πείρας πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἤγαγε τὰ εἰρημένα, τότε λοιπὸν ἔδωκε καὶ τῶν

περισσότερον, ἐνῷ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν μᾶλλον τοὺς ἐφόβησεν. Ἀλλὰ δὲν ἀπήντησαν τίποτε ὡς πρὸς αὐτό, διότι ἐνόμισαν, ὅτι τοὺς λέγει κάτι ἀπίστευτον καὶ δὲν ἐνδιεφέρθησαν νὰ ἐρωτήσουν, ἀλλὰ σὰν νὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ πιστευτόν, τὸ ἄφησαν. Ἂν ὅμως εἶχον νοῦν, μολονότι τότε τοὺς ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἀπίστευτον, ὅταν ἔκαμνε τὰ πολλὰ θαύματα, τότε θὰ ἠμποροῦσαν, ἀφοῦ προσέλθουν, νὰ ἐρωτήσουν καὶ τότε θὰ εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ λυθῇ ἡ ἀπορία τους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἀνόητοι, εἰς ἄλλους μὲν ἀπὸ τοὺς λόγους του δὲν ἔδιδον προσοχήν, ἄλλους δὲ ἤκουον μὲ κακὴν διάθεσιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ὡμίλει πρὸς αὐτοὺς αἰνιγματικῶς.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἤδη ζητεῖται, εἶναι τοῦτο: Πῶς οἱ μαθηταί του δὲν ἐγνώριζαν, ὅτι πρέπει ν' ἀναστηθῇ ἐκ τῶν νεκρῶν; Διότι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἄξιοι τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος. Δι' αὐτό, ἂν καὶ ἤκουαν συνεχῶς τὰ λόγια περὶ ἀναστάσεως, δὲν καταλάβαιναν τίποτε, ἀλλὰ ἐσκέπτοντο ἀπὸ μέσα τους, τί τέλος πάντων σημαίνει τοῦτο. Διότι αὐτὸ ποὺ ἐλέγετο ἦτο πολὺ ἐκπληκτικὸν καὶ ἀπροσδόκητον, τὸ νὰ ἠμπορῇ δηλαδὴ κανεὶς ν' ἀνασταίνεται καὶ ν' ἀνασταίνεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Πέτρος ἐπεπλήχθη, ἐπειδή, ἂν καὶ δὲν ἐγνώριζε τίποτε περὶ ἀναστάσεως, ἔλεγεν: «Ἂς φανῇ εὐσπλαγχνικὸς εἰς ἐσέ». Ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων καθαρὰ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ σκανδαλισθοῦν, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ δυσκολίαν ἐπίστευον εἰς τὰ λεγόμενα, τὰ ὁποῖα ἦσαν πάρα πολὺ παράδοξα καὶ μάλιστα ἐπειδὴ δὲν ἤξεραν ἀκόμη καλά, ποῖος ἦτο ὁ Ἰησοῦς.

Ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα μὲν τὰ ὁποῖα ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀρνηθῇ νὰ πιστεύσῃ. Εἰς ἐκεῖνα ὅμως, ποὺ ἐκφράζονται μὲ τὰ λόγια ἦτο πιθανὸν ν' ἀρνηθοῦν μερικοὶ νὰ πιστεύσουν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν ὡμίλησε συγκεκαλυμμένα. Ὅταν ὅμως μὲ τὴν πεῖραν οἱ λόγοι του ἀπεδείχθησαν ἀληθεῖς, τότε πλέον ἔδω-

ρημάτων τὴν σύνεσιν καὶ τοσαύτην τοῦ Πνεύματος τὴν χάσιν, ὥστε ἀθρόον πάντα ἀπολαβεῖν. «Ἐκεῖνος γάρ», φησιν, «ἀναμνήσει ὑμᾶς πάντα». Οἱ γὰρ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν αἰδῶ ἐν μιᾷ μόνον ἐκβαλόντες ἑσπέρᾳ καὶ φυγόντες καὶ οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν φάσκοντες, σχολῇ γ' ἂν τῶν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ γενομένων τε καὶ λεχθέντων ἐμνημόνευσαν, εἰ μὴ πολλῆς ἀπήλαυσαν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

Καὶ εἰ παρὰ τοῦ Πνεύματος, φησίν, ἀκούσεσθαι ἔμελλον, τίς χρεία ἦν συγγίνεσθαι αὐτοὺς τῷ Χριστῷ, μέλλοντας μὴ κατέχειν τὰ λεγόμενα; Ὅτι οὐκ ἐδίδασκε τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἀνεμίμνησκεν ἃ προλαβὼν Χριστὸς εἶπεν. Οὐ μικρὸν δὲ εἰς τὴν δόξαν συντελεῖ τοῦ Χριστοῦ τὸ παραπεμφθῆναι εἰς τὴν μνήμην τῶν λεχθέντων αὐτοῖς.

Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐγένετο τὸ ἐπιπτῆναι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν οὕτω δαψιλῆ καὶ πολλήν· ὕστερον δὲ τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς, τὸ κατασχεῖν τὴν δωρεάν. Βίον γὰρ ἐπεδείξαντο λαμπρόν, καὶ πολλὴν τὴν σοφίαν, καὶ μεγάλους τοὺς πόνους, καὶ κατεγέλασαν μὲν τῆς παρούσης ζωῆς, οὐδὲν δὲ ἡγήσαντο τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ἀνώτεροι πάντων ἐγένοντο, καὶ καθάπερ τινὲς ἀετοὶ κοῦφοι ὑψηλὰ πετώμενοι, διὰ τῶν ἔργων πρὸς αὐτὸν ἀφείλκοντο τὸν οὐρανὸν καὶ διὰ τούτων ἔσχον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἄφατον.

Τούτους τοίνυν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ μὴ σβέσωμεν τὰς λαμπάδας, ἀλλὰ διατηρήσωμεν φαιδρὰς δι' ἐλεημοσύνης. Τούτου τοῦ πυρὸς τὸ φέγγος οὕτω διακρατεῖται. Συνάξωμεν τοίνυν εἰς ἀγγεῖα τὸ ἔλαιον, ἕως ἐνταῦθά ἐσμεν. Οὐδὲ γὰρ ἔστι τοῦτο πρίασθαι ἀπελθόντας ἐκεῖ, οὐδὲ ἀλλαχόθεν αὐτὸ λαβεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρός.

σε καὶ τὴν κατανόησιν τῶν λόγων του καὶ τόσην τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὥστε νὰ τὰ ἀντιλαμβάνωνται ὅλα ἀμέσως. Διότι τοὺς ἔλεγεν «Ἐκεῖνος θὰ σᾶς ὑπενθυμίσῃ τὰ πάντα». Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀπέβαλαν ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχαν φύγει καὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι οὔτε τὸν ἐγνώριζαν, δυσκόλως θὰ ἐνεθυμοῦντο ὅλα ὅσα ἔγιναν καὶ ἐλέχθησαν εἰς τόσον μεγάλο χρονικὸν διάστημα, ἐὰν δὲν εἶχον ἀπολαύσει πολλὴν τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐὰν ὅμως, λέγουν μερικοί, ἐπρόκειτο ν' ἀκούσουν αὐτὰ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ποία ἀνάγκη ὑπῆρχεν αὐτοὶ νὰ συναναστραφοῦν μὲ τὸν Χριστόν, ἀφοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ κατανοήσουν ἐκεῖνα ποὺ ἐλέγοντο; Διότι δὲν ἐδίδασκε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ὑπενθύμιζεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰπεῖ προηγουμένως ὁ Χριστός. Καὶ δὲν συντελεῖ ὀλίγον εἰς τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅτι ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦτο νὰ ὑπενθυμίζῃ, ὅσα εἶχον λεχθῆ εἰς αὐτούς.

Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν ἡ τόσον ἄφθονος καὶ μεγάλη χορήγησις τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὕστερα ὅμως ἡ κατοχὴ τῆς δωρεᾶς ἔγινε διὰ τῆς ἀρετῆς των. Διότι ἔζων βίον πλήρη ἁγιότητος καὶ ἐπεδείκνυον πολλὴν σοφίαν καὶ μεγάλους κόπους καὶ περιεφρόνουν μὲν τὴν παροῦσαν ζωήν, ἐθεώρουν δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὡς μηδαμινά, ἀλλ' ἀνεδείχθησαν ἀνώτεροι ὅλων καί, ὅπως μερικοὶ ἐλαφροὶ ἀετοὶ ὑψηλὰ πετῶντες, μὲ τὰ ἔργα των προσήγγισαν πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν καὶ μὲ τὰ ἔργα των ἀπέκτησαν τὴν μεγάλην χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἂς μιμηθῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς καὶ ἂς μὴ σβήσωμεν τὰς λαμπάδας, ἀλλ' ἂς τὰς διατηρήσωμεν φωτεινὰς μὲ τὴν ἐλεημοσύνην. Τὸ φῶς αὐτοῦ τοῦ πυρὸς ἔτσι διατηρεῖται. Ἂς συγκεντρώσωμεν λοιπὸν τὸ ἔλαιον εἰς τὰ ἀγγεῖα, ἐφ' ὅσον ζῶμεν. Διότι, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωήν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀγοράσωμεν ἐκεῖ, οὔτε νὰ

Συλλέξωμεν τοίνυν ἐντεῦθεν ἤδη μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας, εἴ γε βουλόμεθα μετὰ τοῦ νυμφίου εἰσελθεῖν· εἰ δὲ μή, ἔξω μένειν τοῦ νυμφῶνος ἀνάγκη. Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον, κἂν μυρία κατορθώσωμεν ἀγαθά, τῆς ἐλεημοσύνης χωρὶς ἐπιβῆναι τῶν τῆς βασιλείας προθύρων. Διὸ μετὰ πολλῆς ταύτης ἐπιδειξώμεθα τῆς δαψιλείας, ὥστε ἀπολαῦσαι τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος πάντοτε, καὶ νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὸ λάβωμεν ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ, παρὰ μόνον ἀπὸ τὸ χέρι τῶν πτωχῶν. Ἂς συλλέξωμεν λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ ἐδῶ ἀφθόνως, ἐὰν βεβαίως θέλωμεν νὰ εἰσέλθωμεν μαζὶ μὲ τὸν νυμφίον. Ἄλλως, εἶναι ἀνάγκη νὰ μείνωμεν ἔξω τοῦ νυμφῶνος. Διότι εἶναι ἀδύνατον, ἐπαναλαμβάνω, εἶναι ἀδύνατον, ἔστω καὶ ἂν κάμωμεν μυριάδες ἀγαθὰ ἔργα, νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς βασιλείας χωρὶς τὴν ἐλεημοσύνην. Δι' αὐτὸ ἂς ἀποδείξωμεν αὐτὴν μὲ πολλὴν γενναιοδωρίαν, ὥστε ν' ἀπολαύσωμεν τὰ ἀνέκφραστα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος πάντοτε καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ΄.

᾽Ιω. 2,23 - 3,4

«῾Ως δὲ ἦν ἐν τοῖς ᾽Ιεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν».

1. Τῶν ἀνθρώπων τῶν τότε οἱ μὲν τῇ πλάνῃ προσεῖχον, οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀντείχοντο, ἀλλὰ καὶ τούτων ἔνιοι πρὸς ὀλίγον αὐτῆς ἀντιλαμβανόμενοι, πάλιν αὐτῆς ἐξέπιπτον. Τούτους καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος, σπέρμασι παρέλαβε τοῖς οὐ κατὰ βάθους κειμένοις, ἀλλὰ τὰς ῥίζας ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἔχουσιν, οὓς καὶ ταχέως ἀπολεῖσθαι ἔφη. Τούτους καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα ἡμῖν ἐδήλωσεν, οὕτω λέγων, ὅτι «῾Ως ἦν ἐν τοῖς ᾽Ιεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίει». Αὐτὸς δὲ ὁ ᾽Ιησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς». ᾽Εκεῖνοι γὰρ ἀκριβέστεροι ἦσαν οἱ μαθηταί, ὅσοι μὴ ἀπὸ σημείων προσήεσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς διδασκαλίας. Τοὺς μὲν γὰρ παχυτέρους τὰ σημεῖα ἐφείλκετο, τοὺς δὲ λογικωτέρους αἱ προφητεῖαι καὶ αἱ διδασκαλίαι.

῞Οσοι γοῦν ἀπὸ διδασκαλίας κατεσχέθησαν, οὗτοι τῶν ἀπὸ σημείων ἦσαν βεβαιότεροι· οὓς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμακάριζε λέγων, «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες». ῞Οτι δὲ οὐ τῶν γνησίων ἦσαν οὗτοι, δείκνυσι καὶ ἡ ἐπαγωγή· «Αὐτὸς γάρ», φησίν, «ὁ ᾽Ιησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς». Διατί; «Διὰ τὸ γινώσκειν πάντα, καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ». ῝Ο δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐ προσεῖχε τοῖς ἔξωθεν ῥήμασι, ταῖς καρδίαις ἐμβατεύων αὐταῖς καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν εἰσιών· καὶ τὴν πρόσ-

1. ᾽Ιω. 2, 23.
2. Αὐτόθι 20, 29.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ΄.

'Ιω. 2,23 - 3,4

«Ὅταν δὲ ἦτο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν»[1].

1. Ἀπὸ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἄλλοι μὲν ἐπέμεναν εἰς τὴν πλάνην, ἄλλοι δὲ παρεδέχοντο τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπειδὴ μόνον ὀλίγον κατεῖχον αὐτήν, πάλιν ἐξέφευγον ἀπὸ αὐτήν. Αὐτοὺς ὑπαινισσόμενος ὁ Χριστός, τοὺς συνέκρινε μὲ σπόρους, οἱ ὁποῖοι δὲν εὑρίσκονται εἰς τὸ βάθος, ἀλλὰ ριζοβολοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ οἱ ὁποῖοι, εἶπε, θὰ καταστραφοῦν ταχέως. Αὐτοὺς ὑπενθυμίζει ἐπίσης ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐδῶ, ὅταν λέγῃ: «Ὅταν δὲ ἦτο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ἔβλεπον τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμνεν. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐνεπιστεύετο τὸν ἑαυτόν του εἰς αὐτούς». Σταθερώτεροι ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ μαθηταί του, οἱ ὁποῖοι παρεκινήθησαν νὰ προσέλθουν ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Διότι τοὺς μὲν ἀφελεστέρους προσείλκυον τὰ θαύματα, τοὺς δὲ λογικωτέρους αἱ προφητεῖαι καὶ ἡ διδασκαλία.

Ὅσοι λοιπὸν ἐδελεάσθησαν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν, αὐτοὶ ἦσαν σταθερώτεροι ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν ἕνεκα τῶν θαυμάτων. Αὐτοὺς ἐμακάριζε καὶ ὁ Χριστὸς λέγων: «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μὲ εἶδαν καὶ ὅμως ἐπίστευσαν»[2]. Ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ δὲν ἦσαν ἀληθινοὶ μαθηταί, ἀποδεικνύει καὶ αὐτὸ ποὺ προσέθεσε. Διότι, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, «ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐνεπιστεύετο τὸν ἑαυτόν του εἰς αὐτούς». Διατί; «Διότι τοὺς ἐγνώριζεν ὅλους καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ τοῦ εἰπῇ κανεὶς τίποτε διὰ τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὁ ἴδιος ἤξευρε, τί ὑπῆρχε μέσα εἰς τὸν ἄνθρωπον». Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει τοῦτο: Δὲν ἐπρόσεχεν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ λόγια, διότι διείσδυεν εἰς αὐτὰς τὰς καρδίας καὶ εἰσεχώρει εἰς τὴν διάνοιαν καὶ μολονότι ἐγνώριζε καλῶς

καιρον αὐτῶν θερμότητα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἐθάρρει αὐτοῖς ὡς μαθηταῖς ἀπηρτισμένοις, οὐκ ἐνεχείριζε πάντα τὰ δόγματα αὐτοῖς ὡς ἤδη βεβαίως πιστοῖς γενομένοις.

Τὸ δὲ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων εἰδέναι, τοῦ πλάσαντος κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἐστὶ Θεοῦ. «Σὺ γάρ», φησίν, «ἐπίστασαι καρδίας μονώτατος». Οὐκ ἐδεῖτο τοίνυν μαρτύρων ὥστε τῶν οἰκείων πλασμάτων μαθεῖν τὴν διάνοιαν· ὅθεν οὐδὲ ἀπὸ τῆς προσκαίρου πίστεως αὐτοῖς ἐθάρρει. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα εἰδότες, πολλάκις καὶ τοῖς δολερῶς προσιοῦσι καὶ τοῖς μικρὸν ὕστερον ἀποστησομένοις, ἅπαντα χωρίς τινος ὑποστολῆς καὶ λέγουσι καὶ ἐγχειρίζουσιν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως. Ἤδει γὰρ αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα πάντα σαφῶς. Τοιοῦτοι πολλοὶ καὶ νῦν εἰσι, τὸ μὲν τῆς πίστεως ὄνομα ἔχοντες, εὐρίπιστοι δὲ καὶ εὐάγωγοι. Διὰ τοῦτο οὐδὲ νῦν ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν ἐμπιστεύει, ἀλλὰ τὰ πλείονα ἀποκρύπτεται.

Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς οὐ τοῖς ἁπλῶς φίλοις, ἀλλὰ τοῖς γνησίοις θαρροῦμεν, οὕτω καὶ ὁ Θεός. Ἄκουσον γοῦν τί φησι τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός· «Οὐκ ἔτι ὑμᾶς λέγω δούλους· ὑμεῖς γὰρ φίλοι μού ἐστε». Πόθεν, καὶ διατί; «Ὅτι πάντα, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός, ἀπεκάλυψα ὑμῖν». Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ σημεῖα ἐδίδου αἰτοῦσιν, ὅτι πειράζοντες ἦτουν. Ἄρα οὖν τὸ σημεῖα αἰτεῖν, πειραζόντων ἐστὶ καὶ τότε καὶ νῦν· Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσιν οἱ ζητοῦντες καὶ λέγοντες· Διατί μὴ καὶ νῦν σημεῖα γίνεται; Εἰ γὰρ πιστὸς εἶ, ὡς εἶναι χρή, καὶ φιλεῖς τὸν Χριστόν, ὡς φιλεῖν δεῖ, οὐ χρείαν ἔχεις σημείων· ταῦτα γὰρ τοῖς ἀπίστοις δίδοται. Πῶς οὖν Ἰουδαίοις οὐκ ἐδόθη, φησί; Μάλιστα μὲν ἐδόθη·

---

3. Γʹ Βασ. 8, 39.
4. Ἰω. 15, 14.

τὸν πρόσκαιρον ζῆλον των, δὲν ἐθεώρει αὐτοὺς ὡς τελείους μαθητὰς καὶ δὲν ἐνεπιστεύετο εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ δόγματα, διότι δὲν ἐπίστευον ἀκόμη μετὰ βεβαιότητος.

Ἀλλ' ἡ γνῶσις ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἔργον μόνον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπλασε τὰς καρδίας. «Σὺ μόνος, λέγει, γνωρίζεις τὰς καρδίας»[3]. Δὲν εἶχε λοιπὸν ἀνάγκην μαρτύρων, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἰδικῶν του πλασμάτων. Δι' αὐτὸ δὲν εἶχεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν πρόσκαιρον πίστιν των. Διότι ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι, ἐνῷ δὲν γνωρίζουν τίποτε οὔτε ἀπὸ τὰ παρόντα, οὔτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα, τὰ λέγουν καὶ τὰ παραδίδουν ὅλα χωρὶς φόβον εἰς ἐκείνους ποὺ τοὺς πλησιάζουν μὲ δόλον καὶ ποὺ πρόκειται μετ' ὀλίγον ν' ἀπομακρυνθοῦν. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἔκαμεν ἔτσι. Διότι ἐγνώριζεν ὅλα τὰ μυστικά των. Τέτοιοι ἄνθρωποι ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸ ὄνομα τοῦ πιστοῦ, ἀλλ' εἶναι εὐμετάβλητοι εἰς τὴν πίστιν καὶ ἀσταθεῖς. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς δὲν ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ἀποκρύπτει τὰ περισσότερα.

Ὅπως ἀκριβῶς ἡμεῖς ἔχομεν ἐμπιστοσύνην ὄχι εἰς ὁποιουσδήποτε ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀληθινοὺς φίλους, ἔτσι καὶ ὁ Θεός. Ἄκουσε λοιπόν, τί λέγει ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς μαθητάς του. «Δὲν σᾶς ὀνομάζω πλέον δούλους, διότι εἶσθε φίλοι μου». Ἀπὸ ποῦ καὶ διατί; «Διότι ὅλα ὅσα ἤκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, τὰ ἐφανέρωσα εἰς σᾶς»[4]. Δι' αὐτὸ δὲν ἔδιδε τὰ σημεῖα εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ τὰ ἐζήτουν, διότι τὰ ἐζήτουν διὰ νὰ τὸν δοκιμάσουν. Ἑπομένως, τὸ νὰ ζητῇ κανεὶς σημεῖα εἶναι ἴδιον αὐτῶν ποὺ θέλουν νὰ δοκιμάσουν καὶ τότε καὶ τώρα. Διότι καὶ τώρα ὑπάρχουν αὐτοὶ ποὺ τὰ ζητοῦν καὶ λέγουν: Διατί δὲν γίνονται καὶ σήμερα θαύματα; Διότι, ἂν εἶσαι πιστός, ὅπως πρέπει νὰ εἶσαι, καὶ ἂν ἀγαπᾷς τὸν Χριστόν, ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾷς, δὲν ἔχεις ἀνάγκην ἀπὸ θαύματα. Διότι αὐτὰ δίδονται εἰς τοὺς ἀπίστους. Διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν ἐδόθησαν εἰς τοὺς Ἰου-

εἰ δέ ἐστιν ὅπου καὶ αἰτοῦντες οὐκ ἔλαβον, ἐπειδὴ οὐχ ὑπὲρ τοῦ τῆς ἀπιστίας ἀπαλλαγῆναι ταῦτα ᾔτουν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μᾶλλον αὐτῶν βεβαιῶσαι τὴν πονηρίαν.

«Καὶ ἦν ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων· οὗτος ἦλθε πρὸς αὐτὸν νυκτός». Οὗτος καὶ ἐν μέσῳ τῷ Εὐαγγελίῳ φαίνεται τὸν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ποιούμενος λόγον· λέγει γάρ· «Ὁ νόμος ἡμῶν οὐδένα κρίνει, ἐὰν μὴ πρότερον ἀκούσῃ». Πρὸς τοῦτον καὶ Ἰουδαῖοι δυσχεραίνουσι λέγοντες· «Ἐρώτησον καὶ ἴδε ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται». Καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν δὲ πολλὴν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ταφῆς τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος πεποίηται. «Ἦλθε γάρ», φησί, «καὶ Νικόδημος ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Κύριον νυκτός, φέρων μῖγμα μύρου καὶ ἀλόης ὡς λίτρας ἑκατόν». Καὶ νῦν δὲ διέκειτο μὲν περὶ τὸν Χριστόν, οὐχ ὡς ἐχρῆν δέ, οὔτε μετὰ διανοίας τῆς προσηκούσης, ἀλλ' ἔτι ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς κατείχετο ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο καὶ νυκτὸς ἦλθε, δεδοικὼς ἐν ἡμέρᾳ τοῦτο ποιῆσαι.

Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπώσατο, οὐδὲ διήλεγξεν, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀπεστέρησεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς ἐπιεικείας διαλέγεται, καὶ δόγματα αὐτῷ παρανοίγει τὰ σφόδρα ὑψηλά, αἰνιγματωδῶς μέν, παρανοίγει δὲ ὅμως. Πολλῷ γὰρ μᾶλλον οὗτος συγγνώμης ἄξιος ἦν τῶν διὰ πονηρίαν τοῦτο ποιούντων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πάσης εἰσὶν ἀπολογίας ἐκτός, οὗτος δὲ καὶ αὐτὸς καταγνώσεως μὲν ὑπεύθυνος ἦν, οὐ μὴν τοσαύτης. Πῶς οὖν ὁ εὐαγγελιστὴς οὐδὲν τοιοῦτον εἶπε περὶ αὐτοῦ; Εἶπε μὲν οὖν ἀλλαχοῦ, ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ

---

5. Αὐτόθι 3, 1.
6. Ἰω. 7, 51.
7. Αὐτόθι 7, 52.
8. Αὐτόθι 19, 39.

δαίους; Βεβαίως ἐδόθησαν. Ἐὰν ὅμως ἐνίοτε δὲν τὰ ἔλαβον, ὅταν τὰ ἐζήτουν, αὐτὸ συνέβη, ἐπειδὴ τὰ ἐζήτουν ὄχι διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν κακίαν των.

«Ὑπῆρχε κάποιος ἐκ τῶν Φαρισαίων, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἦτο Νικόδημος, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὸς ἦλθε τὴν νύκτα εἰς τὸν Ἰησοῦν»[5]. Αὐτὸς καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ Εὐαγγελίου φαίνεται ὅτι ὑπερασπίζει τὸν Χριστόν. Διότι λέγει: «Ὁ νόμος μας οὐδένα καταδικάζει, ἐὰν προηγουμένως δὲν τὸν ἀκούσῃ»[6]. Ἐναντίον αὐτοῦ ἠγανάκτουν οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες: «Ἐρεύνησε καὶ θὰ ἴδῃς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν»[7]. Καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν πολλὴν φροντίδα ἔδειξε διὰ τὴν ταφὴν τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής: «Ἦλθεν ἐπίσης καὶ ὁ Νικόδημος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει τὴν πρώτην φορὰν εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἔφερε μῖγμα ἀπὸ σμύρναν καὶ ἀλόην περίπου ἑκατὸ λίτρας»[8]. Καὶ τώρα μὲν εἶχε καλὴν διάθεσιν διὰ τὸν Χριστόν, ὄχι ὅμως ὅπως ἔπρεπεν, οὔτε μὲ τὴν ἁρμόζουσαν διάνοιαν, ἀλλὰ κατείχετο ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀδυναμίαν. Διὰ τοῦτο ἐπῆγε κατὰ τὴν νύκτα, ἐπειδὴ ἐφοβήθη νὰ κάμῃ τοῦτο τὴν ἡμέραν.

Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς οὔτε τὸν ἀπέπεμψεν, οὔτε τὸν ἐξήλεγξεν, οὔτε τὸν ἐστέρησεν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλὰ συζητεῖ μαζί του μὲ μεγάλην ἠρεμίαν καὶ ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὸν τὰ πολὺ ὑψηλὰ δόγματα, αἰνιγματικῶς μέν, τὰ ἀποκαλύπτει ὅμως. Διότι αὐτὸς ἦτο ἄξιος μεγαλυτέρας συγγνώμης ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔκαμναν αὐτὸ ἀπὸ πονηρίαν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν εἶναι ἀνάξιοι κάθε συγγνώμης, αὐτὸς ὅμως ἦτο καὶ ὁ ἴδιος ὑπεύθυνος καταδίκης, ὄχι ὅμως τόσον μεγάλης. Διατί λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπε τοιοῦτόν τι περὶ αὐτοῦ; Εἶπε βεβαίως εἰς ἄλλο μέρος, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας εἶχον πιστεύσει εἰς αὐτόν[9], δὲν ὡ-

9. Αὐτόθι 12, 48.

ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ δὲ τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται. Ἐνταῦθα δὲ τὸ πᾶν διὰ τῆς κατὰ τὴν νύκτα παρουσίας ᾐνίξατο. Τί οὖν αὐτός φησι; «Ραββί, οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιῆσαι, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ».

2. Ἔτι κάτω στρέφεται ὁ Νικόδημος, ἔτι ἀνθρωπίνην ἔχει περὶ αὐτοῦ διάνοιαν καὶ ὡς περὶ προφήτου διαλέγεται, οὐδὲν μέγα ἀπὸ τῶν σημείων φανταζόμενος. «Οἴδαμεν», φησίν», «ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος». Τί οὖν νυκτὸς ἔρχῃ καὶ λανθάνων πρὸς τὸν τὰ τοῦ Θεοῦ λέγοντα; πρὸς τὸν ἐκεῖθεν ἥκοντα; τί μὴ μετὰ παρρησίας διαλέγῃ; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, οὐδὲ διήλεγξεν αὐτόν· «Κάλαμον γὰρ συντετριμμένον οὐ κατεάξει», φησί, «καὶ λίνον τυφώμενον οὐ σβέσει». Καὶ αὐτὸς πάλιν· «Οὐκ ἐρίσει», φησίν, «οὐδὲ πράξει»· καὶ πάλιν· «Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον».

Οὐδεὶς δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. Ἐκεῖνος μέντοι ἔτι κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς φθέγγεται, ἐνεργούμενον αὐτὸν καὶ τῆς ἑτέρων βοηθείας δεόμενον ταῦτα πράττειν, ἅπερ ἔπραττε, λέγων. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅρα συγκαταβάσεως ὑπερβολήν· οὐκ εἶπε μέν, ὅτι Οὐδὲν δέομαι τῆς ἑτέρων βοηθείας, ἀλλά, Μετ' ἐξουσίας πάντα πράττω· καὶ γὰρ Υἱός εἰμι γνήσιος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς τῷ γεγεννηκότι δυνάμεως· παρῃτήσατο δὲ τέως διὰ τὰ πρόσαντες εἶναι τῷ ἀκούοντι. Ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι τὸ σπουδαζόμενον ἦν τῷ Χριστῷ οὐχ οὕτω τέως τὴν ἀξίαν ἐκκαλύψαι τὴν ἑαυτοῦ, ὡς

10. Αὐτόθι 2, 2.
11. Ἠσ. 42, 3 καὶ Ματθ. 12, 20.
12. Ματθ. 12, 19.

μολόγουν ὅμως τοῦτο ἕνεκα τῶν Ἰουδαίων, διὰ νὰ μὴ ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ τὴν συναγωγήν. Ἀλλ' ἐδῶ τὸ πᾶν ὑπηνίχθη διὰ τῆς νυκτερινῆς του παρουσίας. Τί εἶπε λοιπὸν αὐτός; «Διδάσκαλε, γνωρίζομεν ὅτι ἦλθες ὡς διδάσκαλος ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα κάμνεις ἐσύ, ἐὰν δὲν εἶναι ὁ Θεὸς μαζί του»[10].

2. Ἀκόμη πρὸς τὰ χαμηλὰ στρέφεται ὁ Νικόδημος, ἀκόμη ἔχει ἀνθρωπίνην ἰδέαν περὶ αὐτοῦ καὶ συζητεῖ ὡς νὰ πρόκειται περὶ Προφήτου, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ φαντασθῇ τίποτε τὸ ἐξαιρετικὸν ἀπὸ τὰ θαύματα. «Γνωρίζομεν, λέγει, ὅτι ἔχεις ἔλθει ὡς διδάσκαλος ἀπὸ τὸν Θεόν. Διατί λοιπὸν ἔρχεσαι νύκτα καὶ κρυφὰ πρὸς αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ; πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν; Διατί δὲν ὁμιλεῖς μὲ θάρρος; Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς οὔτε αὐτὸ εἶπεν, οὔτε τὸν ἐξήλεγξεν. «Διότι κάλαμον ραγισμένον δὲν θὰ τὸν σπάσῃ, λέγει, καὶ ξύλον ποὺ καίεται, δὲν θὰ τὸ σβήσῃ[11]. Καὶ ὁ ἴδιος πάλιν λέγει: «Δὲν θὰ φιλονεικῇ, οὔτε θὰ φωνάζῃ»[12], καὶ πάλιν· «Δὲν ἦλθα διὰ νὰ καταδικάσω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»[13].

«Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ αὐτὰ τὰ θαύματα, ἐὰν δὲν εἶναι ὁ Θεὸς μαζί του». Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁμιλεῖ ἀκόμη σύμφωνα μὲ τοὺς αἱρετικούς, λέγων ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἄλλον κινεῖται καὶ ὅτι ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας ἄλλων διὰ νὰ κάμνῃ αὐτά, ποὺ ἔκαμνε. Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; Βλέπε τὴν ὑπερβολικήν του ἐπιείκειαν. Δὲν εἶπε· Δὲν ἔχω ἀνάγκην τῆς βοηθείας ἄλλων, ἀλλά: Μὲ ἰδικήν μου δύναμιν κάμνω αὐτά. Διότι εἶμαι ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχω τὴν αὐτὴν δύναμιν μὲ τὸν Γεννήτορα. Προηγουμένως ὅμως ἀπέφυγε νὰ ἐκφρασθῇ, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὸν ἀκροατὴν πρὸς αὐτόν. Διότι ἐκεῖνο ποὺ λέγω πάντοτε, αὐτὸ θὰ εἰπῶ καὶ τώρα, ὅτι δηλαδὴ τὸ σπουδαιότερον διὰ τὸν Χριστὸν δὲν ἦτο ν' ἀποκαλύψῃ τὴν ἀξίαν του, ὅσον τὸ νὰ πείσῃ,

13. Ἰω. 12, 47.

τὸ πεῖσαι ὅτι οὐδὲν ἐξ ἐναντίας ἔπραττε τῷ Πατρί. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς ῥήμασι πολλαχοῦ μετριάζων φαίνεται, ἐν δὲ τοῖς πράγμασιν οὐ οὕτω ποιῶν. Ὅταν γὰρ θαυματουργῇ, μετ᾽ ἐξουσίας πάντα ποιεῖ, λέγων· «Θέλω, καθαρίσθητι». «Ταλιθά, ἀνάστηθι». «Ἔκτεινον τὴν χεῖρα». «Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι». «Σιώπα, πεφίμωσο». «Ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου». «Σοὶ λέγω, τὸ πονηρὸν δαιμόνιον, ἔξελθε ἀπ᾽ αὐτοῦ». «Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις». «Ἄν τις ὑμῖν εἴπῃ· τί ποιεῖτε τοῦτο; ἐρεῖτε· ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει». «Σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». «Ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει». «Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων».

Καὶ πανταχοῦ πολλὴν ὁρῶμεν τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ οὖσαν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πράγμασιν οὐδεὶς ἂν ἐπελάβετο τῶν γινομένων. Πῶς γάρ; Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐξῄει τὰ λεγόμενα, μηδὲ τέλος ἐλάμβανεν οἷον ἐκέλευεν, εἶχεν ἄν τις εἰπεῖν ἐκείνων, ὅτι ἀπονοίας ἦν τὰ ἐπιτάγματα· ἐπειδὴ δὲ ἐξέβαινε, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς ἐπεστόμιζεν ἡ τοῦ τέλους τῶν γινομένων ἀλήθεια. Ἐπὶ δὲ τῶν λόγων ἠδύναντο πολλάκις, κατὰ τὴν αὐτῶν ἀναισχυντίαν, ἀπόνοιαν ἐπισκήπτειν αὐτῷ.

Ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ Νικοδήμου νῦν, φανερῶς μὲν οὐδὲν ὑψηλὸν φθέγγεται, αἰνιγματωδῶς δὲ αὐτὸν ἀνάγει τῆς ταπεινότητος, διδάσκων ὅτι αὐτάρκης αὐτός ἐστιν ἑαυτῷ εἰς τὴν τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν. Τέλειον γὰρ αὐτὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ, καὶ αὐταρκοῦντα ἑαυτῷ, καὶ οὐδὲν ἀτελὲς ἔχοντα.

---

14. Μάρκ. 1, 41.
14α. Μάρκ. 5, 4.
15. Ματθ. 12, 13.
15α. Ματθ. 9, 5.
16. Μάρκ. 4, 39.
16α. Μάρκ. 2, 11.
17. Μάρκ. 5, 8.
18. Ματθ. 15, 28.
19. Μάρκ. 11, 3.
20. Λουκ. 23, 43.
21. Ματθ. 5, 21-22.

ὅτι δὲν ἔκαμνε τίποτε τὸ ἀντίθετον πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Πατρός. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ λόγια φαίνεται συχνὰ μετριοπαθής, ἐνῷ εἰς τὰ ἔργα δὲν κάμνει τοῦτο. Διότι, ὅταν θαυματουργῇ, κάμνει τὰ πάντα μὲ ἰδικήν του δύναμιν λέγων: «Θέλω, ἠμπορεῖς νὰ καθαρισθῇς»[11] καὶ «Ταλιθά, σήκω ἐπάνω»[14α]. «Ἅπλωσε τὸ χέρι σου»[15]. «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι σου»[15α]. «Σώπα, βουβάσου»[16]. «Πάρε τὸ κρεββάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὸ σπίτι σου»[16α]. «Εἰς ἐσὲ λέγω, πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἔβγα ἔξω ἀπὸ αὐτόν»[17]. «Ἂς γίνῃ ὅπως θέλεις»[18]. «Καὶ ἐὰν σᾶς εἰπῇ κανεὶς διατί τὸ κάμνετε αὐτό; νὰ εἰπῆτε· Ὁ Κύριος τὸ ἔχει ἀνάγκην»[19]. «Σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου εἰς τὸν παράδεισον»[20]. «Ἠκούσατε ὅτι εἶπαν εἰς τοὺς ἀρχαίους: Δὲν θὰ φονεύσῃς. Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω, ὅτι καθένας ποὺ ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον, πρέπει νὰ δικασθῇ»[21]. «Ἐλᾶτε ἀκολουθήσατέ με καὶ θὰ σᾶς κάμω ἁλιεῖς ἀνθρώπων»[22].

Βεβαίως παντοῦ βλέπομεν, ὅτι τὸ κῦρος του ἦτο μεγάλο. Διότι εἰς τὴν πραγματικότητα κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ αὐτά, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς. Μὲ ποῖον τρόπον; Διότι ἐὰν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔλεγεν αὐτὸς δὲν ἐπραγματοποιοῦντο καὶ δὲν ἐτελείωναν, ὅπως διέτασσε, θὰ ἠμποροῦσε κάποιος ἀπὸ ἐκείνους νὰ εἰπῇ, ὅτι ὅλαι αἱ ἐντολαὶ ἦσαν ἀποτελέσματα ἀνοησίας. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον αἰσίαν ἔκβασιν, ἡ ἀλήθεια τῶν γεγονότων τοὺς ἀπεστόμωσε καὶ χωρὶς νὰ θέλουν. Διὰ τοῦ λόγου ὅμως ἠμποροῦσαν, ἕνεκα τῆς ἀναιδείας των, ν' ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν μωρίαν.

Αὐτὸ συμβαίνει καὶ τώρα μὲ τὸν Νικόδημον. Φανερῶς μὲν δὲν λέγει τίποτε τὸ ὑψηλόν, αἰνιγματικῶς ὅμως ἀνυψώνει αὐτὸν ἀπὸ τὴν ταπεινὴν γνώμην, διδάσκων ὅτι αὐτὸς εἶναι αὐτάρκης διὰ τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν θαυμάτων. Διότι ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν αὐτὸν τέλειον καὶ αὐτάρκη διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ χωρὶς καμμίαν ἀτέλειαν. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν μὲ ποῖον τρόπον ἀποδεικνύει τοῦ-

22. Ματθ. 4, 19.

Ἀλλ' ἴδωμεν δὲ πῶς αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζει· Εἶπεν ἐκεῖνος· «Ῥαββί, οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος, καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται ποιεῖν ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ». Ἐνόμισε μεγάλα τινὰ εἰρηκέναι, ταῦτα εἰρηκὼς περὶ τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ὁ Χριστός; Δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τῶν προθύρων τῆς προσηκούσης γνώσεως ἐπέβη, οὐδὲ ἐν τοῖς προπυλαίοις ἔστη, ἀλλ' ἔξω που τῆς βασιλείας πλανᾶται ἔτι, καὶ αὐτός, καὶ ὅστις ἂν ἕτερος ταῦτα λέγῃ, καὶ οὐδέπω πρὸς τὴν ἀληθῆ παρέκυψε γνῶσιν, ὁ ταύτην περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἔχων τὴν δόξαν· τί φησιν; Ἀμήν, ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», τουτέστιν, Ἐὰν σὺ μὴ γεννηθῇς ἄνωθεν, καὶ τὴν τῶν δογμάτων παραλάβῃς ἀκρίβειαν, ἔξω που πλανᾶσαι, καὶ πόρρω τῆς βασιλείας εἶ τῶν οὐρανῶν.

Ἀλλ' οὕτω μὲν σαφῶς οὔ φησιν· ἵνα δὲ ἀνεπαχθέστερον ποιήσῃ τὸν λόγον, οὐ πρὸς αὐτὸν ἀποτείνεται φανερῶς, ἀλλ' ἀορίστως λέγει· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ»· μονονουχὶ λέγων, ὅτι Κἂν σύ, κἂν ὁστισοῦν ἕτερος ᾖ τοιαῦτα περὶ ἐμοῦ δοξάζων, ἔξω που τῆς βασιλείας ἐστίν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο βουλόμενος κατασκευάσαι ταῦτα ἔλεγε, καὶ ἀνάρμοστος πρὸς τὰ εἰρημένα ἡ ἀπόκρισις ἦν. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν εἰ ταῦτα ἤκουσαν, καταγελάσαντες ἀνεχώρησαν ἄν· οὗτος δὲ καὶ ἐν τοῦτο τὸ φιλομαθὲς δείκνυσι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀσαφῶς πολλαχοῦ φθέγγεται ὁ Χριστός, πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοὺς ἀκούοντας διαναστῆσαι βουλόμενος, καὶ προσεκτικωτέρους ἐργάσασθαι. Τὸ μὲν γὰρ σαφῶς λεχθέν, πολλάκις καὶ παρατρέχει τὸν ἀκροατήν· τὸ δὲ ἀσαφὲς περιεργότερον αὐτὸν ποιεῖ καὶ σπουδαῖον.

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐὰν μὴ γεννηθῇς ἄνωθεν, ἐὰν μὴ μετάσχῃς Πνεύματος τοῦ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας,

το. Ὁ Νικόδημος εἶχεν εἰπεῖ· «Διδάσκαλε, γνωρίζομεν ὅτι σὺ ἦλθες ἀπὸ τὸν Θεὸν ὡς διδάσκαλος καὶ ὅτι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ αὐτὰ ποὺ κάμνεις, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μαζί του». Ἐφαντάσθη, ὅτι εἶπε σπουδαῖά τινα περὶ τοῦ Χριστοῦ. Τί εἶπεν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ τοῦ ἔδειξεν ὅτι δὲν εἶχε πλησιάσει οὔτε εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἀληθινῆς γνώσεως, ἀλλ' οὔτε εἰς τὰ προπύλαια δὲν ἐστάθη, ἀλλ' ὅτι περιπλανᾶται ἔξω ἀπὸ τὴν βασιλείαν καὶ αὐτὸς καὶ ὅποιος ἄλλος λέγει τέτοια, καὶ ὅτι δὲν εἶχε προσεγγίσει ἀκόμη πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν, αὐτὸς ποὺ εἶχεν αὐτὴν τὴν γνώμην περὶ τοῦ Μονογενοῦς, τί λέγει; «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σοῦ λέγω, ἐὰν δὲν γεννηθῇ κανεὶς ἀπὸ ἐπάνω, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Δηλαδή, ἐὰν σὺ δὲν ἔχῃς γεννηθῆ ἀπὸ ἐπάνω καὶ δὲν ἔχῃς λάβει τὴν ἀλήθειαν τῶν δογμάτων, κάπου ἔξω περιπλανᾶσαι καὶ εὑρίσκεσαι μακρὰν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ἀλλὰ δὲν ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ σαφῶς. Ἀλλὰ διὰ νὰ κάμῃ ὀλιγώτερον ἐπαχθῆ αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν ἀπευθύνεται φανερὰ εἰς τὸν Νικόδημον ἀλλὰ λέγει ἀορίστως· «Ἐὰν κανεὶς δὲν γεννηθῇ», σὰν νὰ λέγῃ: Εἴτε σὺ εἴτε κάποιος ἄλλος εἶναι, ποὺ φαντάζεται τοιαῦτα περὶ ἐμοῦ, εὑρίσκεται κάπου ἔξω ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Διότι, ἐὰν δὲν εἶχεν εἰπεῖ αὐτὰ μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ἡ ἀπάντησις δὲν θὰ ἦτο ἀνάλογος πρὸς ὅσα εἶχον λεχθῆ. Ἐὰν μὲν ἤκουαν αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι, θὰ ἀνεχώρουν περιγελῶντες. Ἀλλ' ὁ Νικόδημος καὶ εἰς αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν φιλομάθειάν του. Διὰ τοῦτο πολλὰς φορὰς ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ ἀσαφῶς, διότι θέλει νὰ προετοιμάσῃ τοὺς ἀκροατὰς διὰ τὴν ἐρώτησιν καὶ νὰ τοὺς κάμῃ προσεκτικωτέρους. Διότι ἐκεῖνο ποὺ λέγεται μὲ σαφήνειαν, διαφεύγει συχνὰ τῆς προσοχῆς τοῦ ἀκροατοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἀσαφὲς κάμνει αὐτὸν περιεργότερον καὶ προσεκτικώτερον.

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ εἶπε, σημαίνει τὸ ἑξῆς: Ἐὰν δὲν γεννηθῇς ἀπὸ ἐπάνω, ἐὰν δὲν μετάσχῃς τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς ἀναγεννήσεως, δὲν ἠμπορεῖς νὰ λάβῃς

οὐ δύνασαι περὶ ἐμοῦ δόξαν λαβεῖν τὴν προσήκουσαν. Αὕτη γὰρ οὐ πνευματικὴ ἡ δόξα, ἀλλὰ ψυχική. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε παραιτούμενος αὐτὸν πλῆξαι, τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισενεγκόντα καὶ ὅσον ἐγχωρεῖ φθεγξάμενον, ἀνάγει δὲ ἀνυπόπτως ἐπὶ τὴν μείζονα γνῶσιν αὐτόν, λέγων· «Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν». Τὸ «Ἄνωθεν» ἐνταῦθα, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φασιν, οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς. Τὸν γὰρ μὴ οὕτω γεννηθέντα, οὐ δυνατὸν ἰδεῖν, φησί, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἑαυτὸν ἐνταῦθα δεικνύς, καὶ δηλῶν ὅτι οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ὁρώμενον μόνον, ἀλλ' ἑτέρων ἡμῖν ὀφθαλμῶν δεῖ, ὥστε ἰδεῖν τὸν Χριστόν.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Νικόδημος, φησί· «Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων ὤν;». Ραββὶ αὐτὸν καλεῖς, καὶ ἀπὸ Θεοῦ ἐληλυθέναι λέγεις, καὶ οὐ δέχῃ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τὴν πολλοὺς θορύβους ἐπεισάγουσαν λέξιν φθέγγῃ πρὸς τὸν διδάσκαλον; Τὸ γάρ, «Πῶς», τοῦτο, τῶν οὐ σφόδρα πιστευόντων ἐστὶν ἐπαπόρησις, τῶν ἀπὸ τῆς ὄντων ἔτι. Ἐπεὶ καὶ ἡ Σάρρα διὰ τοῦτο ἐγέλασεν, ἐπειδὴ τὸ Πῶς εἶπε· καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοῦτο ζητήσαντες, τῆς πίστεως ἐξέπεσον.

3. Οὕτω καὶ αἱρετικοὶ μένουσιν ἐπὶ τῆς αἱρέσεως, ταύτην πολλαχοῦ τὴν λέξιν ἐπιζητοῦντες, οἱ μὲν λέγοντες, Πῶς ἐσαρκώθη; οἱ δὲ λέγοντες, Πῶς ἐγεννήθη; καὶ τῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀσθενείᾳ τὴν ἄπειρον ἐκείνην ὑποβάλλοντες οὐσίαν. Ἅπερ οὖν εἰδότας φεύγειν χρὴ τὴν ἄκαιρον ταύτην πολυπραγμοσύνην. Οὔτε γὰρ τὸ Πῶς εἴσονται καὶ οἱ ταῦτα ζητοῦντες, καὶ πίστεως ἐκπεσοῦνται τῆς ὀρθῆς. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος διαπορῶν, τὸν τρόπον ἐπιζητεῖ (καὶ γὰρ συνῆκεν ὅτι καὶ πρὸς αὐτὸν λέγεται τὸ λεγόμενον), καὶ θορυβεῖται καὶ

περὶ ἐμοῦ τὴν προσήκουσαν γνώμην. Ἡ ἰδική σου γνώμη δὲν εἶναι πνευματική, ἀλλὰ ζωϊκή. Ἀλλὰ δὲν ἐχρησιμοποίησεν αὐτὰ τὰ λόγια ἀποφεύγων νὰ φοβίσῃ τὸν Νικόδημον, ὁ ὁποῖος ὡμίλησεν ὅσον ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν αἱ γνώσεις του, ὁδηγεῖ δὲ αὐτὸν χωρὶς ὑποψίαν εἰς μεγαλυτέραν γνῶσιν λέγων: «Ἐὰν κανεὶς δὲν γεννηθῇ ἀπὸ ἐπάνω». Αὐτὸ τὸ «Ἀπὸ ἐπάνω» ἄλλοι τὸ ἐξηγοῦν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Διότι, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐγεννήθη τοιουτοτρόπως, δὲν εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ ἰδῇ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, σημαίνων ἐδῶ τὸν ἑαυτόν του καὶ δηλῶν, ὅτι δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ ποὺ βλέπομεν, ἀλλ' ἔχομεν ἀνάγκην ἄλλων ὀφθαλμῶν διὰ νὰ ἴδωμεν τὸν Χριστόν.

Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Νικόδημος, εἶπε· «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθῇ ἕνας ἄνθρωπος, ὅταν εἶναι γέρων;». Διδάσκαλον ὀνομάζεις αὐτὸν καὶ παραδέχεσαι ὅτι ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ δὲν παραδέχεσαι τὰ λόγια του καὶ ἀναφέρεις εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν λέξιν, ποὺ ἠμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ πολὺ μεγάλην σύγχυσιν. Διότι ἐκεῖνο τὸ «Πῶς» προκαλεῖ ἀπορίαν ὄχι μόνον εἰς τοὺς πιστεύοντας πάρα πολύ, ἀλλὰ προσέτι καὶ εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι προσκολλημένοι εἰς τὴν γῆν. Καὶ μάλιστα ἡ Σάρρα δι' αὐτὸ ἐγέλασεν, ἐπειδὴ εἶπε τὸ Πῶς. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ποὺ ἔκαμαν τὴν ἰδίαν ἐρώτησιν, ἐξέφυγαν ἀπὸ τὴν πίστιν.

3. Τοιουτοτρόπως καὶ οἱ αἱρετικοὶ ἐπιμένουν εἰς τὴν αἵρεσιν μὲ τὸ νὰ ἐρωτοῦν μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ἄλλοι μὲν λέγοντες, Πῶς ἐσαρκώθη; ἄλλοι δέ, Πῶς ἐγεννήθη; ὑποβάλλοντες εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἰδικῶν των γνώσεων τὴν ἄπειρον ἐκείνην οὐσίαν. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὴν ἄκαιρον αὐτὴν πολυπραγμοσύνην. Διότι ὅσοι ζητοῦν αὐτά, οὔτε τὸ Πῶς θὰ μάθουν καὶ ἐπὶ πλέον θὰ ἐκφύγουν ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Νικόδημος εἰς ἀπορίαν περιελθὼν ἐρευνᾷ τὸν τρόπον (διότι ἐκατάλαβεν, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς εἰς αὐτὸν ἀπέβλεπον), ταράσσεται καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ ζά-

ἰλιγγιᾷ καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ἐστίν, ἐλθὼν μὲν ὡς εἰς ἄνθρωπον, ἀκούων δὲ μείζονα ἢ παρὰ ἀνθρώπου, καὶ ἃ μηδεὶς ἤκουσε πάντοτε· καὶ ὅταν ἵσταται μὲν πρὸς τὸ ὕψος τῶν λεγομένων τέως, σκοτοῦται δέ, καὶ οὐχ ἵσταται, πανταχοῦ περιφερόμενος καὶ συνεχῶς ἐκπίπτων τῆς πίστεως.

Διὸ καὶ ἐπιμένει κατασκευάζων τὸ ἀδύνατον, ὥστε εἰς σαφεστέραν αὐτὸν ἐκκαλέσασθαι διδασκαλίαν. «Μὴ δύναται» γάρ, φησίν, «ἄνθρωπος εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεγεννηθῆναι;». Ὁρᾶτε πῶς, ὅταν τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς ἐπιτρέψῃ τις τὰ πνευματικὰ καὶ καταγέλαστα φθέγγεται καὶ ληρεῖν δοκεῖ καὶ μεθύειν, ὅταν περιεργάζηται παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν τὰ εἰρημένα, καὶ μὴ δέχηται τὴν τῆς πίστεως συγκατάθεσιν;

Ἤκουσε γεννήσεως πνευματικῆς καὶ οὐκ ἐνόησε πνευματικήν, ἀλλ' εἰς τὴν ταπεινότητα τῆς σαρκὸς καθείλκυσε τὸ εἰρημένον καὶ μέγα δόγμα οὕτω καὶ ὑψηλὸν τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας ἐξήρτησε. Διὰ τοῦτο λοιδωρίας πλάττει λοιπὸν καὶ ἀπορίας καταγελάστους. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος». Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τὴν αἰδὼ τὴν ἐν Χριστῷ φυλάττει. Οὐ γὰρ ἔσκωψε τὸ λεχθέν, ἀλλ' ἀδύνατον εἶναι νομίζων, ἐσίγησε. Δύο γὰρ ἦν τὰ ἄπορα, ἥ τε γέννησις ἡ τοιαύτη, ἥ τε βασιλεία. Οὔτε γὰρ βασιλείας ὄνομα ἠκούσθη παρὰ Ἰουδαίοις ποτέ, οὔτε γεννήσεως τοιαύτης. Ἀλλὰ τέως περὶ τὸ πρότερον ἵσταται, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν διάνοιαν κατέσεισε.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες μὴ λογισμῷ τὰ περὶ Θεοῦ ζητοῦμεν, μηδὲ ὑπὸ τὴν ἀκολουθίαν τὴν παρ' ἡμῖν ἄγωμεν τὰ ἐκεῖθεν, μηδὲ ἀνάγκῃ φύσεως ὑποβάλλωμεν· ἀλλ' εὐσεβῶς πάντα νοῶμεν, πιστεύοντες ὡς εἶπον αἱ Γραφαί. Ὁ γὰρ περίεργος

23. Α΄ Κορ. 2, 14.

λην καὶ εὑρίσκεται εἰς ἀμηχανίαν, διότι, ἐνῷ ἐνόμιζεν ὅτι ἦλθεν εἰς ἄνθρωπον, ἀκούει περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ὁποῖα δὲν εἶχεν ἀκούσει κανεὶς ποτέ. Καὶ ἀνυψώνει τὴν διάνοιάν του πρὸς τὸ ὕψος τῶν μέχρι τότε λόγων, ἀλλὰ συσκοτίζεται καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ μείνῃ σταθερὸς καὶ περιφέρεται παντοῦ καὶ συνεχῶς ἐκφεύγει ἀπὸ τὴν πίστιν.

Δι' αὐτὸ ἐπιμένει νὰ ἐπιχειρῇ τὰ ἀδύνατα, ὥστε νὰ προσκαλέσῃ τὸν Ἰησοῦν εἰς σαφεστέραν διδασκαλίαν. Διότι λέγει: «Μήπως ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ εἰσέλθῃ διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του καὶ νὰ γεννηθῇ;». Βλέπετε πῶς, ὅταν ἐμπιστευθῇ κανεὶς τὰ πνευματικὰ εἰς τὰς ἰδικάς του γνώσεις, λέγει γελοῖα πράγματα καὶ φαίνεται ὅτι φλυαρεῖ καὶ μεθύει, ὅταν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ ἐρευνᾷ μὲ περιέργειαν τὰ λεχθέντα καὶ δὲν δέχεται τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως;

Ἤκουσε περὶ γεννήσεως πνευματικῆς καὶ δὲν ἀντελήφθη, ὅτι αὐτὴ ἦτο πνευματική, ἀλλὰ κατεβίβασε τὸ λεχθὲν εἰς τὴν εὐτέλειαν τῆς σαρκὸς καὶ ἐξήρτησε τὸ τόσον μεγάλο καὶ ὑψηλὸν δόγμα ἀπὸ τὴν φυσικὴν σειράν. Διὰ τοῦτο ἐπινοεῖ ἤδη φλυαρίας καὶ ἀπορίας γελοίας. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι «Ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος δὲν δέχεται ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»[23]. Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Νικόδημος διατηρεῖ τὴν εὐσέβειάν του πρὸς τὸν Χριστόν. Διότι δὲν κατεγέλασε τὸ λεχθέν, ἀλλ' ἐσιώπησεν, ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον. Διότι δύο ἦτο δυνατὸν νὰ προκαλέσουν ἀπορίαν, ἡ τοιαύτη γέννησις καὶ ἡ βασιλεία. Διότι οὔτε τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας εἶχεν ἀκουσθῇ ποτὲ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οὔτε τοιαύτης γεννήσεως. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιμένει εἰς τὸ προηγούμενον, τὸ ὁποῖον διήγειρε πάρα πολὺ τὴν διάνοιάν του.

Ἔχοντες λοιπὸν αὐτὰ ὑπ' ὄψιν, ἂς μὴ ἐρευνῶμεν τὰ θεῖα διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, ἂς μὴ ἀποδώσωμεν ἐκεῖνα εἰς τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων καὶ ἂς μὴ τὴν ὑπο-

καὶ πολυπράγμων κερδαίνει μὲν οὐδέν, πρὸς δὲ τῷ τὸ ζητούμενον μὴ εὑρεῖν καὶ δίκην δώσει τὴν ἐσχάτην.

Ἤκουσας ὅτι ἐγέννησε· πίστευσον ὅπερ ἤκουσας· τὸ δὲ πῶς, μὴ ζήτει, μηδὲ διὰ τοῦτο ἀνέλῃς τὴν γέννησιν. Ἀγνωμοσύνης γὰρ ταῦτα ἐσχάτης. Εἰ γὰρ οὗτος ἀκούσας γέννησιν, οὐκ ἐκείνην τὴν ἀπόρρητον, ἀλλὰ ταύτην τὴν κατὰ χάριν, ἐπειδὴ μηδὲν μέγα περὶ αὐτῆς ὑπώπτευσεν, ἀλλὰ ἀνθρώπινα καὶ γεώδη, διὰ τοῦτο ἐσκοτώθη καὶ ἠπόρησεν. Οἱ τὴν φρικωδεστάτην ἐκείνην καὶ πάντα ὑπερβαίνουσαν καὶ λόγον καὶ νοῦν περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες, πόσης ἂν εἶεν ἄξιοι τιμωρίας; Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ σκοτόδινον, ὡς ἀνθρώπινος λογισμός, ἀπὸ τῆς γῆς πάντα φθεγγόμενος καὶ μὴ ἀνεχόμενος φωτίζεσθαι ἄνωθεν. Πολλὴν γὰρ ἔχει τὴν ἰλὺν τὸ γεῶδες τῶν λογισμῶν.

Διὰ τοῦτο τῶν ἄνωθεν ἡμῖν ναμάτων χρεία, ἵνα τῆς ἰλύος ὑφιζανούσης, ὅσον αὐτοῦ καθαρόν, τοῦτο ἄνω φέρηται καὶ τοῖς ἐκεῖσε διδάγμασιν ἀναμιγνύηται. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν καὶ ψυχὴν εὐγνώμονα καὶ ὀρθὸν ἐπιδειξώμεθα βίον. Ἔστι γάρ, ἔστι καὶ ἀπὸ τρόπων διεφθαρμένων, οὐκ ἀπὸ πολυπραγμοσύνης μόνον ἀκαίρου, σκοτωθῆναι τὴν διάνοιαν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος Κορινθίοις ἔλεγε· «Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα. Οὔπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρεις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;».

Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δέ, καὶ πολλαχοῦ τῶν πονηρῶν δογμάτων ταύτην ἴδοι τις ἂν τὸν Παῦλον τὴν αἰτίαν

---

24. Α΄ Κορ. 3, 2-3.

βάλλωμεν εἰς τὴν φυσικὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἂς τὰ σκεπτώμεθα ὅλα μὲ εὐσέβειαν, πιστεύοντες εἰς τὰ λόγια τῶν Γραφῶν. Διότι ὁ περίεργος καὶ ὁ πολυάσχολος δὲν κερδίζει τίποτε, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκει αὐτὸ ποὺ ζητεῖ, θὰ τιμωρηθῇ μὲ τὴν ἐσχάτην ποινήν.

Ἤκουσες ὅτι τὸν ἐγέννησεν ὁ Πατήρ. Πίστευε εἰς αὐτὸ ποὺ ἤκουσες. Τὸ πῶς, μὴ ζητῇς, μήτε δι' αὐτὸ ν' ἀρνηθῇς τὴν γέννησιν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης. Διότι, ἂν ὁ Νικόδημος, ὅταν ἤκουσε περὶ γεννήσεως, ἠννόησεν ὄχι τὴν μυστικήν, ἀλλὰ αὐτὴν ποὺ γίνεται σύμφωνα μὲ τὴν χάριν, ἐπειδὴ δὲν ἐσκέφθη περὶ αὐτῆς κάτι τὸ μεγάλο, ἀλλὰ κάτι τὸ ἀνθρώπινον καὶ γήϊνον, δι' αὐτὸ περιῆλθεν εἰς ἀμφιβολίαν καὶ εἰς σύγχυσιν. Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὴν φοβερὰν αὐτὴν γέννησιν, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει καὶ τὴν λογικὴν καὶ τὸν νοῦν, μετὰ περιεργείας ἐρευνοῦν καὶ ἐξετάζουν, ποίας τιμωρίας ἄξιοι θὰ εἶναι; Διότι τίποτε δὲν γεννᾷ τόσον σκότος, ὅσον ὁ ἀνθρώπινος λογισμός, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ πάντοτε διὰ τὰ γήϊνα καὶ δὲν ἀνέχεται τὸν ἄνωθεν φωτισμόν. Διότι μεγάλην φαυλότητα ἔχουν οἱ γήϊνοι λογισμοί.

Διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην τῶν θείων ναμάτων, ἵνα, ἀφοῦ κατακαθήσῃ ὁ πηλός, ὅσον μείνει καθαρόν, αὐτὸ φέρεται πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἀναμιγνύεται μὲ τὰ ἐκεῖ διδάγματα. Ἐπιτυγχάνεται δὲ αὐτό, ὅταν ἐπιδείξωμεν καὶ εὐσεβῆ ψυχὴν καὶ ὀρθὸν βίον. Διότι εἶναι δυνατὸν ἡ διάνοια νὰ σκοτισθῇ ὄχι μόνον ἀπὸ ἀνεπίκαιρον περιέργειαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ διεστραμμένα ἤθη. Δι' αὐτοῦ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν εἰς τοὺς Κορινθίους: «Γάλα σᾶς ἐπότισα καὶ ὄχι τροφήν. Διότι δὲν ἠμπορούσατε νὰ τὴν δεχθῆτε, ἀλλ' οὔτε καὶ τώρα ἀκόμη ἠμπορεῖτε. Διότι εἶσθε ἀκόμη σαρκικοί. Διότι, ὅταν ὑπάρχῃ μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία καὶ διαίρεσις, δὲν εἶσθε σαρκικοί;»[24].

Καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν του καὶ ἀλλοῦ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανείς, ὅτι ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι αὐτὴ εἶναι

εἶναι λέγοντα. Τὴν γὰρ ἐμπαθῆ ψυχὴν οὐ δύνασθαι μέγα τι γενναῖον ἰδεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ὑπό τινος λήμης θολουμένην, ἀμβλυωπίαν ὑπομένειν τὴν χαλεπωτάτην. Ἐκκαθάρωμεν οὖν ἑαυτούς, φωτίσωμεν φῶς γνώσεως, μὴ σπείρωμεν ἐπ' ἀκάνθαις. Τί δὲ τὸ τῶν ἀκανθῶν πλῆθος, ἴστε, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν. Καὶ γὰρ πολλάκις ἠκούσατε τοῦ Χριστοῦ, τὴν μέριμναν τοῦ παρόντος βίου καὶ τὴν ἀπάτην τοῦ πλούτου τῷ τῶν ἀκανθῶν καλοῦντος ὀνόματι. Καὶ εἰκότως. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖναι ἄκαρποι, οὕτω καὶ ταῦτα. Καθάπερ ἐκεῖναι τοὺς ἁπτομένους σπαράττουσιν, οὕτω καὶ ταῦτα τὰ πάθη. Καὶ ὥσπερ εὐάλωτοι τῷ πυρί, καὶ μισηταὶ τῷ γεωργοῦντι αἱ ἄκανθαι, οὕτω καὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα. Καὶ ὥσπερ ἐν ταῖς ἀκάνθαις θηρία κρύπτονται, καὶ ἔχεις καὶ σκορπίοι, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλούτου.

Ἀλλ' ἐπαφῶμεν τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος, ἵνα καὶ τὰς ἀκάνθας δαπανήσωμεν καὶ τὰ θηρία φυγαδεύσωμεν, ἵνα καθαρὰν παράσχωμεν τῷ γεωργῷ τὴν ἄρουραν, καὶ μετὰ τὸ καθᾶραι τοῖς πνευματικοῖς αὐτὴν ἀρδεύσωμεν νάμασι. Φυτεύσωμεν τὴν κατάκαρπον ἐλαίαν, τὸ ἡμερώτατον φυτόν, τὸ ἀειθαλές, τὸ φωτιστικόν, τὸ θρεπτικόν, τὸ ὑγιείας ποιητικόν. Ταῦτα πάντα ἡ ἐλεημοσύνη ἔχει, ὡς σφραγὶς οὖσα μετὰ τῶν κεκτημένων αὐτήν. Τοῦτο οὐδὲ θάνατος ἐπελθὼν ξηραίνει τὸ φυτόν, ἀλλ' ἕστηκεν ἀεὶ φωτίζον τὴν διάνοιαν, τρέφον τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, τὴν ἰσχὺν δυνατωτέραν ἐργαζόμενον. Ἂν ταύτην ἔχωμεν διηνεκῶς, δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας καὶ τὸν νυμφίον ἰδεῖν, καὶ εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσελθεῖν· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἡ αἰτία τῶν διεστραμμένων δογμάτων. Διότι ἡ ἐμπαθὴς ψυχὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κάτι μεγάλο καὶ γενναῖον, ἀλλὰ σὰν νὰ θολώνῃ ἀπὸ κάποιαν λήμην, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπομένῃ τὴν δυσκολωτάτην ἀμβλυωπίαν. Ἂς καθαρίσωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτούς μας, ἂς τοὺς φωτίσωμεν μὲ τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ ἂς μὴ ρίπτωμεν τὸν σπόρον εἰς τὰς ἀκάνθας. Πόση δὲ εἶναι ἡ ἀφθονία τῶν ἀκανθῶν, γνωρίζετε, ἔστω καὶ ἂν ἡμεῖς σιωπήσωμεν. Διότι πολλὰς φορὰς ἠκούσατε τὸν Χριστὸν νὰ ἀποκαλῇ τὴν φροντίδα τοῦ παρόντος βίου καὶ τὴν ἀπάτην τοῦ πλούτου μὲ τὸ ὄνομα τῶν ἀκανθῶν. Καὶ δικαίως. Διότι ὅπως ἐκεῖναι δὲν παράγουν καρπόν, ἔτσι καὶ τὰ πλούτη. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖναι κεντοῦν τοὺς ἁπτομένους, ἔτσι καὶ αὐτὰ τὰ πάθη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αἱ ἄκανθαι εἶναι εὔκολον νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸ πῦρ καὶ εἶναι μισηταὶ εἰς τοὺς γεωργούς, ἔτσι εἶναι καὶ τὰ κοσμικὰ πράγματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰς ἀκάνθας κρύπτονται θηρία καὶ ἔχιδναι καὶ σκορπιοί, ἔτσι καὶ εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ πλούτου.

Ἀλλ᾿ ἂς μιμηθῶμεν τὸ πῦρ τοῦ πνεύματος, διὰ νὰ ἐξαφανίσωμεν τὰς ἀκάνθας καὶ διὰ νὰ ἐκδιώξωμεν τὰ θηρία, ὥστε νὰ παραδώσωμεν τὸν ἀγρὸν καθαρὸν εἰς τὸν γεωργὸν καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν ἂς τὸν ποτίσωμεν μὲ τὰ πνευματικὰ νάματα. Ἂς φυτεύσωμεν τὴν πολύκαρπον ἐλαίαν, τὸ ἡμερώτατον καὶ ἀειθαλὲς φυτόν, αὐτὸ ποὺ φωτίζει, ποὺ τρέφει, ποὺ παρέχει ὑγείαν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχει μέσα της ἡ ἐλεημοσύνη ἡ ὁποία εἶναι σὰν σφραγὶς ἐκείνων ποὺ τὴν ἀσκοῦν. Αὐτὸ τὸ φυτὸν δὲν τὸ ξηραίνει οὔτε ὁ θάνατος, ὅταν ἔλθῃ, ἀλλὰ στέκει πάντοτε διὰ νὰ φωτίζῃ τὸν νοῦν, διὰ νὰ τρέφῃ τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς, διὰ νὰ κάμνῃ δυνατωτέραν τὴν δύναμιν. Ἂν ἔχωμεν αὐτὴν διαρκῶς, θὰ ἠμπορέσωμεν μὲ ἐμπιστοσύνην καὶ τὸν νυμφίον νὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὸν νυμφῶνα νὰ εἰσέλθωμεν. Εἴθε τοῦτο νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ΄.

Ἰω. 3,5

«Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν λέγω σοι· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».

1. Τὰ παιδία τὰ μικρὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶντα καὶ δέχεται τὰ μαθήματα καὶ ἀποδίδωσι καὶ οὐδέποτε παύεται ταύτης τῆς κτήσεως, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰς νύκτας προστίθησι ταῖς ἡμέραις, καὶ ταῦτα ὑπὲρ ἐπικήρων καὶ προσκαίρων πραγμάτων παρ' ὑμῶν ἀναγκάζεται ποιεῖν. Ἀλλ' οὐχ ὑμᾶς τοὺς ἐν ἡλικίᾳ γενομένους ἡμεῖς τοσοῦτον ἀπαιτοῦμεν πόνον, ὅσον ὑμεῖς τοὺς παῖδας τοὺς ὑμετέρους. Οὐ γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ δύο μόνον τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας παρακαλοῦμεν προσέχειν τοῖς λεγομένοις πρὸς βραχὺ τῆς ἡμέρας μέρος, ὥστε κοῦφον ὑμῖν γενέσθαι τὸν πόνον. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ μικρὸν διαξαίνομεν ὑμῖν τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα, ἵνα μετ' εὐκολίας ἐξῇ λαβεῖν ὑμῖν αὐτὰ καὶ τοῖς ταμείοις ἐναποθέσθαι τῆς διανοίας καὶ οὕτω πάντα διὰ μνήμης ποιεῖσθαι σπουδάζειν, ὡς δύνασθαι καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτὸ μετὰ ἀκριβείας ὑμᾶς· πλὴν εἰ μή τις σφόδρα ὑπνηλὸς εἴη καὶ νωθὴς καὶ παιδίου μικροῦ ῥαθυμότερος.

Ἀλλὰ φέρε πάλιν ἀψώμεθα τῆς ἀκολουθίας τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων καὶ ἴδωμεν πῶς τοῦ Νικοδήμου καταπεσόντος καὶ πρὸς τὴν ἐνταῦθα γέννησιν ἕλκοντος τὸ εἰρημένον καὶ λέγοντος ἀδύνατον εἶναι γέροντα γεννηθῆναι ἄνωθεν, ὁ Χριστὸς σαφέστερον ἀποκαλύπτει τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, ἔχοντα μὲν καὶ οὕτω δυσκολίαν τῷ ψυχικῶς ἐρωτῶντι, δυνάμενον δὲ ὅμως ἀπὸ τῆς ταπεινότητος ἀναγαγεῖν τὸν ἀκούοντα.

Τί γάρ φησιν; «Ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βα-

1. Ἰω. 3, 5.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ΄.

'Ιω. 3,5

«'Απεκρίθη ὁ 'Ιησοῦς: 'Αλήθεια σοῦ λέγω, ἐὰν δὲν γεννηθῇ κανεὶς ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»[1].

1. Τὰ μικρὰ παιδιὰ πηγαίνουν συνήθως κάθε ἡμέραν εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ λαμβάνουν μαθήματα καὶ διαβάζουν καὶ ποτὲ δὲν παύουν νὰ κάμνουν αὐτό, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τὰς νύκτας προσθέτουν εἰς τὰς ἡμέρας, ἀναγκάζονται δὲ ἀπὸ σᾶς νὰ κάμνουν αὐτὰ χάριν ἀσταθῶν καὶ προσκαίρων πραγμάτων. 'Αλλ' ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν ἀπὸ σᾶς, ποὺ εὑρίσκεσθε εἰς ὥριμον ἡλικίαν, τόσον κόπον, ὅσον σεῖς ζητεῖτε ἀπὸ τὰ παιδιά σας. Διότι ὄχι κάθε ἡμέραν, ἀλλὰ μόνον δύο ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος σᾶς προτρέπομεν νὰ προσέχετε εἰς τὰ λεγόμενά μας καὶ μάλιστα μικρὸν μέρος τῆς ἡμέρας, διὰ νὰ εἶναι ὁ κόπος σας ἐλαφρός. Δι' αὐτὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποσπῶμεν πρὸς χάριν σας τὰ ὅσα λέγονται εἰς τὰς Γραφάς, διὰ νὰ ἠμπορέσετε νὰ τὰ δεχθῆτε εὐκολώτερον καὶ νὰ τὰ τοποθετήσετε εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς διανοίας σας, ὥστε νὰ ἠμπορῆτε νὰ τὰ μεταδίδετε μὲ ἀκρίβειαν εἰς τοὺς ἄλλους. 'Εκτὸς ἐὰν κανεὶς ἀπὸ σᾶς εἶναι πάρα πολὺ ὑπναλέος καὶ ἀδρανὴς καὶ νωθρότερος ἀπὸ μικρὸ παιδί.

'Αλλ' ἐμπρός, ἂς θίξωμεν πάλιν μὲ τὴν σειρὰν αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ ἂς ἴδωμεν πῶς, ὅταν ὁ Νικόδημος ἐξέπεσεν εἰς τὰ ταπεινὰ καὶ ἰσχυρίζετο, ὅτι τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνεφέρετο εἰς τὴν γηΐνην γέννησιν καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἕνας γέρων νὰ γεννηθῇ ἄνωθεν, ὁ Χριστὸς ἐξηγεῖ καθαρώτερον τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ὁ ὁποῖος ἦτο δύσκολον νὰ γίνῃ κατανοητὸς ἀπὸ αὐτόν, ποὺ ἠρώτα κατὰ γήϊνον τρόπον, ἀλλ' ὁ ὁποῖος ὅμως ἠμποροῦσε ν' ἀνυψώσῃ τὸν ἀκροατὴν ἐπάνω ἀπὸ τὰ ταπεινά.

Καὶ τί τοῦ λέγει; «'Αλήθεια σοῦ λέγω, ἐὰν δὲν γεννηθῇ κανεὶς ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσέλ-

σιλείαν τοῦ Θεοῦ». Ὃ δὲ διὰ τούτου δηλοῖ, τοῦτό ἐστι· Σὺ μὲν ἀδύνατον αὐτὸ φῄς εἶναι, ἐγὼ δὲ οὕτως αὐτὸ σφόδρα δυνατὸν εἶναι λέγω, ὡς καὶ ἀναγκαῖον εἶναι καὶ μηδὲ δυνατὸν ἄλλως σωθῆναι. Τὰ γὰρ ἀναγκαῖα, σφόδρα ἡμῖν εὔκολα πεποίηκεν ὁ Θεός. Ἡ μὲν γὰρ γηΐνη γέννησις ἡ κατὰ σάρκα ἀπὸ τοῦ χοός ἐστι· διὸ καὶ ἀποτετείχισται τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς αὐτῇ· τί γὰρ κοινὸν τῇ γῇ πρὸς τὸν οὐρανόν; ἐκείνη δὲ ἐκ Πνεύματος οὖσα, ῥᾳδίως ἡμῖν τὰς ἁψῖδας ἀναπετάννυσι τὰς ἄνω.

Ἀκούσατε ὅσοι τοῦ φωτίσματός ἐστε ἐκτός· φρίξατε, στενάξατε· φοβερὰ γὰρ ἡ ἀπειλή, φοβερὰ ἡ ἀπόφασις. Οὐκ ἔστι, φησί, τὸν μὴ γεννηθέντα ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι τὸ τοῦ θανάτου φορεῖ ἔνδυμα, τὸ τῆς κατάρας, τὸ τῆς φθορᾶς· οὐδέπω τὸ Δεσποτικὸν ἔλαβε σύμβολον· ξένος ἐστὶ καὶ ἀλλότριος· οὐκ ἔχει τὸ σύνθημα τὸ βασιλικόν.

«Ἐὰν μή τις», φησί, «γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἀλλ' ὁ Νικόδημος οὐδὲ οὕτω συνῆκεν. Οὐδὲν γὰρ χεῖρον τοῦ τοῖς λογισμοῖς τὰ πνευματικὰ ἐπιτρέπειν. Τοῦτο καὶ τοῦτον οὐκ ἀφῆκεν ὑψηλόν τι καὶ μέγα φαντασθῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πιστοὶ καλούμεθα, ἵνα τῶν λογισμῶν τὴν ἀσθένειαν ἀφέντες τὴν κάτω, πρὸς τὸ ὕψος τῆς πίστεως ἀναβῶμεν καὶ τὰ πλείονα τῶν ἀγαθῶν τῶν ἡμετέρων τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἐπιτρέψωμεν· ὅπερ εἰ καὶ Νικόδημος ἐποίησεν, οὐκ ἂν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀδύνατον εἶναι ἐνομίσθη.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀπάγων αὐτὸν τῆς ἐννοίας ταύτης τῆς χαμαὶ συρομένης, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ περὶ ταύτης διαλέγεται τῆς γεννήσεως, λέγει τό, «Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ

θη εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», ποὺ σημαίνει τοῦτο: Σὺ μὲν ἰσχυρίζεσαι, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον, ἐγὼ ὅμως σὲ βεβαιώνω, ὅτι αὐτὸ εἶναι δυνατόν, καθὼς καὶ ἀναγκαῖον καὶ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ σωθῇ κανεὶς μὲ ἄλλον τρόπον. Διότι ὁ Θεὸς ἔχει κάμει τὰ ἀναγκαῖα πάρα πολὺ εὔκολα δι' ἡμᾶς. Διότι ἡ μὲν γηΐνη γέννησις, σύμφωνα μὲ τὴν σάρκα, εἶναι ἀπὸ τὸ χῶμα. Δι' αὐτὸ ἔχει ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὰ ἐπουράνια. Διότι, τί κοινὸν ἔχει ἡ γῆ μὲ τὸν οὐρανόν; Ἡ γέννησις ὅμως ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εὔκολα μᾶς ἀνοίγει τὰς οὐρανίους ἀψῖδας.

Ἂς ἀκούσετε, ὅσοι δὲν ἔχετε φωτισθῆ ἀκόμη. Ἂς φρίξετε καὶ ἂς ἀναστενάξετε. Διότι εἶναι φοβερὰ ἡ ἀπειλή, φοβερὰ ἡ ἀπόφασις. Δὲν εἶναι δυνατόν, τονίζει, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι φορεῖ τὸ ἔνδυμα τοῦ θανάτου, τῆς κατάρας καὶ τῆς φθορᾶς καὶ οὐδέποτε ἔλαβε τὸ Δεσποτικὸν σύμβολον. Εἶναι περιπλανώμενος καὶ ξένος καὶ δὲν ἔχει τὸ βασιλικὸν σημεῖον.

«Ἐὰν κανείς, λέγει, δὲν γεννηθῇ ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἀλλ' ὁ Νικόδημος οὔτε ἔτσι ἐκατάλαβε. Διότι δὲν ὑπάρχει χειρότερον ἀπὸ τὸ νὰ ἐμπιστεύεται κανεὶς τὰ πνευματικὰ ζητήματα εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους συλλογισμούς. Αὐτὸ ἠμπόδισε καὶ τὸν Νικόδημον ἀπὸ τὸ νὰ σκεφθῇ κάτι τὸ ὑψηλὸν καὶ μεγάλο. Δι' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ὀνομαζόμεθα πιστοί, ἵνα, ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν, ἀνέλθωμεν εἰς τὸ ὕψος τῆς πίστεως καὶ συνδέσωμεν μὲ αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν τὸ σύνολον τῶν ἰδικῶν μας ἀγαθῶν. Ἐὰν καὶ ὁ Νικόδημος ἔκαμνεν αὐτό, δὲν θὰ ἐνόμιζεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀδύνατον.

Καὶ τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀπομακρύνῃ αὐτὸν ἀπὸ αὐτὴν τὴν σκέψιν ποὺ ἐσύρετο εἰς τὰ ταπεινὰ καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς τῆς γεννήσεως, λέγει: «Ἐὰν κανεὶς δὲν γεννηθῇ ἀπὸ ὕδωρ καὶ

ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ταῦτα δὲ ἐφθέγγετο, τῷ φόβῳ τῆς ἀπειλῆς ἐπισπάσασθαι πρὸς τὴν πίστιν αὐτὸν βουλόμενος, καὶ πεῖσαι τὸ πρᾶγμα μὴ νομίζειν εἶναι ἀδύνατον, καὶ τῆς περὶ τὴν σαρκικὴν γέννησιν φαντασίας ἀποστῆσαι σπουδάζων. Ἑτέραν λέγω γέννησιν, φησίν, ὦ Νικόδημε· τί τὸν λόγον ἕλκεις πρὸς τὴν γῆν; τί τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ τὸ πρᾶγμα ὑποβάλλεις; Ἀνώτερός ἐστι τῶν τοιούτων ὠδίνων οὗτος ὁ τόκος, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ὑμᾶς· γέννησις μὲν γὰρ καὶ αὕτη λέγεται, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι κοινωνεῖ, τῷ δὲ πράγματι διέστηκεν.

Ἀπόστησον σαυτὸν τῆς κοινῆς συνηθείας· ἑτέραν εἰσάγω λοχείαν εἰς τὸν κόσμον· ἄλλως βούλομαι γεννᾶσθαι τοὺς ἀνθρώπους· ξένον ἦλθον κομίζων δημιουργίας τρόπον. Ἔπλασα ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος· οὐκ ἐγένετο χρήσιμον τὸ πλασθέν, ἀλλὰ διεστράφη τὸ σκεῦος. Οὐκ ἔτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος πλάσαι βούλομαι, ἀλλ' ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος. Εἰ δέ τις ἐρωτᾷ, Πῶς ἀπὸ ὕδατος; ἐρωτῶ κἀγώ, Πῶς ἀπὸ γῆς; πῶς γὰρ ὁ πηλὸς εἰς διάφορα μέρη κατεμερίσθη; πῶς τὸ μὲν ὑποκείμενον μονοειδὲς (γῆ γὰρ ἦν μόνη), τὰ δὲ ἐξ αὐτῆς γενόμενα ποικίλα καὶ παντοδαπά; Πόθεν ὀστᾶ καὶ νεῦρα καὶ ἀρτηρίαι καὶ φλέβες; πόθεν ὑμένες καὶ ἀγγεῖα ὀργανικὰ καὶ χόνδροι καὶ χιτῶνες, ἧπαρ καὶ σπλὴν καὶ καρδία; πόθεν δέρμα καὶ αἷμα καὶ φλέγματα καὶ χολή; πόθεν αἱ τοσαῦται ἐνέργειαι; πόθεν χρώματα ποικίλα; ταῦτα γὰρ οὐ γῆς, οὐδὲ πηλοῦ.

Πῶς ἡ γῆ δεχομένη σπέρματα βλαστάνει, ἡ δὲ σὰρξ δεχομένη σπέρματα σήπει; πῶς ἡ γῆ τρέφει τὰ βαλλόμενα, ἡ δὲ σὰρξ τρέφεται ὑπὸ τούτων, οὐ τρέφει ταῦτα; Οἷον ἡ γῆ ἡ δεχομένη ὕδωρ, οἶνον ποιεῖ· ἡ σὰρξ δεχομένη πολλά-

Πνεῦμα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ἔλεγε δὲ αὐτά, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν εἰς τὴν πίστιν μὲ τὸν φόβον τῆς ἀπειλῆς, καὶ νὰ τὸν πείσῃ νὰ μὴ θεωρῇ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀδύνατον καὶ ἐπειδὴ ἐπεθύμει ν' ἀπομακρύνῃ τὴν σκέψιν του ἀπὸ τὴν σαρκικὴν γέννησιν. Ἐγὼ ἐννοῶ ἄλλην γέννησιν, Νικόδημε, τονίζει. Διατί φέρεις τὸν λόγον εἰς τὴν γῆν; Διατί ὑποβάλλεις τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως; Αὐτὸς ὁ τοκετὸς εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ σᾶς. Διότι καὶ αὐτὴ γέννησις λέγεται, ἀλλὰ εἶναι κοινὴ κατὰ τὸ ὄνομα, διαφέρει ὅμως κατὰ τὸ πρᾶγμα.

Ἄφησε τὴν κοινὴν συνήθειαν. Εἰσάγω εἰς τὸν κόσμον νέον τοκετόν. Θέλω οἱ ἄνθρωποι νὰ γεννῶνται κατ' ἄλλον τρόπον. Ἦλθα διὰ νὰ φέρω νέον τρόπον δημιουργίας. Ἔπλασα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ χῶμα καὶ ὕδωρ, καὶ δὲν ὑπῆρξε χρήσιμον τὸ πλάσμα, ἀλλὰ τὸ δοχεῖον ἔπαθε διαστροφήν. Δὲν θέλω λοιπὸν νὰ πλάσω πλέον ἀπὸ χῶμα καὶ ὕδωρ, ἀλλ' ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ κανεὶς ἐρωτήσῃ· Πῶς ἀπὸ ὕδωρ; θὰ τὸν ἐρωτήσω καὶ ἐγώ, Πῶς ἀπὸ χῶμα; Διότι, πῶς ἐμοιράσθη ὁ πηλὸς εἰς διάφορα μέρη; Πῶς τὸ μὲν ὑποκείμενον ἦτο ἑνὸς μόνον εἴδους (ἦτο δηλ. μόνον χῶμα) ὅσα ὅμως προῆλθον ἀπὸ αὐτὸ εἶναι διάφορα καὶ παντὸς εἴδους; Ἀπὸ ποῦ ἔγιναν ὀστᾶ, νεῦρα, ἀρτηρίαι καὶ φλέβες; Ἀπὸ ποῦ μεμβράναι, ὀργανικὰ ἀγγεῖα, χόνδροι, χιτῶνες, σηκῶτι, σπλὴν καὶ καρδία; Ἀπὸ ποῦ δέρμα, αἷμα, φλέγμα καὶ χολή; Ἀπὸ ποῦ τόσαι πολλαὶ ἐργασίαι; Ἀπὸ ποῦ διάφορα χρώματα; Διότι αὐτὰ δὲν γίνονται ἀπὸ χῶμα, οὔτε ἀπὸ πηλόν.

Καὶ πῶς ἡ γῆ, ὅταν δέχεται τὸν σπόρον, καρποφορεῖ, ἡ δὲ σάρξ, ὅταν δέχεται τὰ σπέρματα σαπίζει; Πῶς ἡ γῆ τρέφει τοὺς ριπτομένους σπόρους, ἡ δὲ σὰρξ τρέφεται ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὰ τρέφει; Παραδείγματος χάριν, ὅταν ἡ γῆ δέχεται τὸ ὕδωρ, τὸ μεταβάλλει εἰς οἶνον. Ἡ σὰρξ ὅταν

κις οἶνον, εἰς ὕδωρ μετέβαλε. Πόθεν οὖν δῆλον ὅτι ἀπὸ τῆς γῆς ταῦτα, τῆς γῆς ἐναντίως ἐχούσης πρὸς τὸ σῶμα, κατὰ τὰ εἰρημένα; Λογισμῷ μὲν εὑρεῖν οὐ δύναμαι, πίστει δὲ δέχομαι μόνῃ. Εἰ τοίνυν τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα καὶ ψηλαφώμενα πίστεως δεῖται, πολλῷ μᾶλλον τὰ ἀπορρητότερα τούτων καὶ πνευματικώτερα. Καθάπερ γὰρ ἡ γῆ ἡ ἄψυχος, ἡ ἀκίνητος, ἐνεδυναμώθη τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοσαῦτα ἐξ αὐτῆς τὰ θαύματα γέγονεν, οὕτω καὶ τοῦ Πνεύματος τῷ ὕδατι παρόντος, τὰ παράδοξα ταῦτα καὶ λογισμὸν ὑπερβαίνοντα εὐκόλως πάντα γίνεται.

2. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ μὴ ὁρᾷς αὐτά, ἀπίστει. Ἐπεί, οὐδὲ τὴν ψυχὴν εἶναί τι παρὰ τὸ σῶμα. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπὸ τούτου τοῦ παραδείγματος αὐτὸν ἐνῆγεν, ἀλλ' ἑτέρου. Τοῦτο μὲν γάρ, εἰ καὶ ἀσώματόν ἐστιν, ἡ ψυχὴ λέγω, διὰ τοῦτο οὐ παρήγαγεν αὐτό, ἐπειδὴ ἔτι παχύτερον ἐκεῖνος διέκειτο. Τίθησι δὲ ἕτερον ὑπόδειγμα, ὁ μήτε κοινωνίαν τινὰ πρὸς τὴν τῶν σωμάτων ἔχει παχύτητα, μήτε εἰς τὴν τῶν ἀσωμάτων ἀνέβη φύσιν· ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνέμου φορά. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἄρχεται, τοῦ λεπτοτέρου μὲν τῆς γῆς, παχυτέρου δὲ τοῦ ἀνέμου. Ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ ὑπέκειτο στοιχεῖον ἡ γῆ, τὸ δὲ πᾶν τοῦ διαπλάττοντος ἦν, οὕτω καὶ νῦν ὑπόκειται μὲν στοιχεῖον τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ πᾶν τῆς τοῦ Πνεύματός ἐστι χάριτος. Καὶ τότε μὲν «Εἰς ψυχὴν ζῶσαν ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος», νῦν δὲ εἰς Πνεῦμα ζωοποιοῦν. Πολὺ δὲ τὸ μέσον ἑκατέρων. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ οὐχ ἑτέρῳ παρέχει τὸ ζῆν, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐ καθ' ἑαυτὸ ζῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις παρέχει τοῦτο. Οὕτω γοῦν καὶ νε-

2. Γεν. 2, 7.

δέχεται συνήθως τὸν οἶνον, τὸν μεταβάλλει εἰς ὕδωρ. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἶναι φανερόν, ὅτι αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν γῆν, ἐνῷ ἡ γῆ ἀντιτίθεται εἰς τὸ σῶμα, σύμφωνα μὲ αὐτὰ ποὺ εἴπαμεν; Εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ εὕρω μὲ τὸν συλλογισμόν, ἀλλὰ τὸ δέχομαι μόνον μὲ τὴν πίστιν. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ γίνονται καὶ θίγονται καθημερινῶς ἔχουν ἀνάγκην πίστεως, πολὺ μεγαλυτέραν ἀνάγκην ἔχουν ὅσα ἐκ τούτων εἶναι περισσότερον μυστηριώδη καὶ πνευματικά. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἄψυχος, ἡ ἀκίνητος γῆ ἔλαβε δύναμιν μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχουν προέλθει ἀπὸ αὐτὴν τόσα θαύματα, ἔτσι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ συγχρόνως γίνονται εὐκόλως ὅλα αὐτὰ τὰ παράδοξα καὶ τὰ ὑπερβαίνοντα τὴν λογικήν.

2. Μὴ ἀρνῆσαι λοιπὸν νὰ πιστεύῃς εἰς αὐτά, ἐπειδὴ δὲν τὰ βλέπεις. Ἐπειδὴ οὔτε τὴν ψυχὴν τὴν βλέπεις καὶ ὅμως πιστεύεις, ὅτι ἔχεις ψυχὴν καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ τὸ σῶμα. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἐδίδασκεν αὐτὸν μὲ τὸ παράδειγμα τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλο. Καὶ αὐτὸ μὲν τὸ παράδειγμα, δηλαδὴ ἡ ψυχή, ἐπειδὴ εἶναι ἀσώματον, δὲν τὸ ἐχρησιμοποίησε, διότι ὁ Νικόδημος ἦτο ἀκόμη ἄπειρος. Θέτει ὅμως ἄλλο παράδειγμα, τὸ ὁποῖον οὔτε μὲ τὴν πυκνότητα τῶν σωμάτων ἔχει σχέσιν οὔτε φθάνει εἰς τὴν ἀσώματον φύσιν, δηλαδὴ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνέμου. Καὶ ἀρχίζει πρῶτα ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ εἶναι λεπτότερον μὲν ἀπὸ τὸ χῶμα, πυκνότερον ὅμως ἀπὸ τὸν ἀέρα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ πρῶτον ὑποκείμενον στοιχεῖον ἦτο τὸ χῶμα καὶ τὸ πᾶν ἦτο ἔργον τοῦ δημιουργοῦ, ἔτσι καὶ τώρα τὸ μὲν ὕδωρ εἶναι τὸ ὑποκείμενον στοιχεῖον, τὸ πᾶν δὲ εἶναι ἔργον τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος. Καὶ τότε μὲν «Ἔγινεν ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν»[2], τώρα δὲ εἰς ζωοποιὸν Πνεῦμα.

Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶναι μεγάλη. Διότι ἡ μὲν ψυχὴ δὲν παρέχει ζωὴν εἰς τὸ ἄλλο, τὸ δὲ Πνεῦμα δὲν ζῇ μόνον καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα

κροὺς ἀνέστησαν οἱ ἀπόστολοι. Καὶ τότε μὲν τῆς κτίσεως γενομένης, ὁ ἄνθρωπος ὕστερον πλάττεται. Νῦν δὲ τοὐναντίον· πρὸ γὰρ τῆς καινῆς κτίσεως ὁ ἄνθρωπος ὁ νέος δημιουργεῖται. Καὶ γὰρ πρῶτος οὗτος γεννᾶται καὶ τότε ὁ κόσμος μετασχηματίζεται. Καὶ καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρον ἔπλασεν, οὕτω καὶ νῦν ὁλόκληρον αὐτὸν δημιουργεῖ. Καὶ τότε μέν φησι, «Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν»· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Ὁ γὰρ τὴν τοῦ Πνεύματος λαβὼν χάριν, τίνος δεήσεται βοηθοῦ ἑτέρου; ὁ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τελῶν, ποίαν ἔχει λοιπὸν συμμαχίας χρείαν; Τότε κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, νῦν αὐτῷ τῷ Θεῷ ἥνωσε. Τότε ἰχθύων ἄρχειν καὶ θηρίων ἐκέλευσε, νῦν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν ἀνήγαγε. Τότε παράδεισον ἔδωκε τὴν δίαιταν, νῦν δὲ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν ἀνέῳξε. Τότε ἐπλάσθη τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, ἐπειδὴ ἔμελλε καὶ συντελεῖσθαι ὁ αἰών. Νῦν δὲ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἐν προοιμίοις, ὅτε καὶ τὸ φῶς.

Ἐξ ὧν πάντων δῆλον, ὅτι ἑτέρας ζωῆς ἀμείνονος τὰ τελούμενα ἦν καὶ καταστάσεως πέρας οὐκ ἐχούσης. Ἡ μὲν οὖν προτέρα πλάσις ἀπὸ γῆς, ἡ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἡ μετ' ἐκείνην, ἡ τῆς γυναικός, καὶ ἀπὸ σπέρματος ἡ μετ' αὐτήν, ἡ τοῦ Ἄβελ. Ἀλλ' ὅμως οὐδεμιᾶς ἐφικέσθαι δυνάμεθα τούτων, οὐδὲ παραστῆσαι λόγῳ τὰ γενόμενα, καίτοι παχύτατα ὄντα. Πῶς οὖν περὶ τῆς νοητῆς τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος γεννήσεως δυνησόμεθα δοῦναι εὐθύνας τῆς πολλῷ τούτων ὑψηλοτέρας καὶ λογισμοὺς ἀπαιτεῖσθαι τῆς θαυμαστῆς καὶ παραδόξου ταύτης λοχείας; ἐπεὶ καὶ ἄγγελοι τῇ γεννήσει ταύτῃ παρεστήκασι γινομένῃ.

Εἰπεῖν δὲ τὸν τρόπον οὐκ ἂν ἔχοι τις τῆς θαυμαστῆς ἐ-

3. Αὐτόθι 2, 18.

παρέχει ζωήν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἀπόστολοι ἀνέστησαν ἀκόμη καὶ νεκρούς. Καὶ τότε μὲν ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη μετὰ τὴν δημιουργίαν. Τώρα ὅμως συνέβη τὸ ἀντίθετον. Διότι ὁ νέος ἄνθρωπος δημιουργεῖται πρὸ τῆς νέας δημιουργίας. Διότι γεννᾶται αὐτὸς πρῶτος καὶ ἔπειτα μεταμορφώνεται ὁ κόσμος. Καὶ ὅπως ἔπλασεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁλόκληρον, ἔτσι καὶ τώρα τὸν δημιουργεῖ ὁλόκληρον. Καὶ τότε μὲν εἶπεν «Ἃς δώσωμεν εἰς αὐτὸν βοηθόν»[3], ἐδῶ ὅμως δὲν εἶπε τίποτε τέτοιο. Διότι ἐκεῖνος ποὺ λαμβάνει τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ποίου ἄλλου βοηθοῦ ἔχει ἀνάγκην; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ποίαν ἄλλην βοήθειαν χρειάζεται; Τότε ἔκαμε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ, τώρα τὸν ἥνωσε μὲ τὸν Θεόν. Τότε διέταξε νὰ ἐξουσιάζῃ ὁ ἄνθρωπος τοὺς ἰχθεῖς καὶ τὰ ζῶα, τώρα ἀνεβίβασε τὰ πρωτεῖα μας ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Τότε ἔδωσε διὰ κατοικίαν τὸν Παράδεισον, τώρα ἤνοιξεν εἰς ἡμᾶς τὸν οὐρανόν. Τότε ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ συμπληρωθῇ ὁ αἰών. Τώρα δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, ἀπὸ τὴν ἀρχήν, μαζὶ μὲ τὸ φῶς.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν γίνεται φανερόν, ὅτι, ὅσα ἐτελοῦντο, ἀπέβλεπον εἰς ἄλλην καλυτέραν ζωὴν καὶ εἰς κατάστασιν ποὺ δὲν εἶχε τέλος. Ἡ προηγουμένη λοιπὸν δημιουργία τοῦ Ἀδὰμ ἦτο ἀπὸ χῶμα, ὅπως καὶ ἡ δημιουργία τῆς γυναικὸς ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ' ἡ δημιουργία τοῦ Ἄβελ ἦτο ἀπὸ σπέρμα. Ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐρευνήσωμεν καμμίαν ἀπὸ αὐτάς, οὔτε ν' ἀναπαραστήσωμεν μὲ λόγια τὰ γεγονότα, μολονότι εἶναι πολὺ χονδροειδῆ. Πῶς λοιπὸν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ αἰτιολογήσωμεν τὴν πνευματικὴν γέννησιν διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ὑψηλοτέρα καὶ πῶς ἔχομεν τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἐξηγήσωμεν μὲ τὴν λογικήν μας αὐτὸν τὸν θαυμαστὸν καὶ παράδοξον τοκετόν; Διότι καὶ ἄγγελοι παρευρέθησαν κατὰ τὴν γέννησιν αὐτήν.

Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν θαυμαστὴν

κείνης γεννήσεως τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ παρεστήκασι τελοῦντες μὲν οὐδέν, μόνον ὁρῶντες δὲ τὰ γινόμενα. Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα πάντα ἐργάζεται. Πειθώμεθα τοίνυν τῇ ἀποφάσει τοῦ Θεοῦ· ὄψεως γάρ ἐστιν αὐτὴ πιστοτέρα. Ἡ μὲν γὰρ ὄψις πολλαχοῦ καὶ σφάλλεται· ἐκείνην δὲ ἀμήχανον διαπεσεῖν. Πειθώμεθα γὰρ αὐτῇ. Ἡ γὰρ τὰ μὴ ὄντα παραγαγοῦσα, ἀξιόπιστος ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν διαλεγομένη.

Τί οὖν αὕτη φησίν; Ὅτι γέννησίς ἐστι τὸ τελούμενον. Εἰ δέ τίς σοι λέγοι Πῶς; ἐπιστόμισον αὐτὸν τῇ ἀποφάσει τοῦ Χριστοῦ, ἥπερ ἐστὶ μεγίστη καὶ σαφὴς ἀπόδειξις. Εἰ δὲ τις ἐρωτῴη, τίνος ἕνεκεν τὸ ὕδωρ παρείληπται; ἀντερωτήσωμεν καὶ ἡμεῖς· Τίνος δὲ ἕνεκεν ἡ γῆ παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν παρήγετο; Ὅτι γὰρ καὶ τῆς γῆς χωρὶς ποιῆσαι ἄνθρωπον αὐτῷ δυνατὸν ἦν, παντί που δῆλον.

Μηδὲν τοίνυν περιεργάζου. Ὅτι γὰρ ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἡ τοῦ ὕδατος χρεία, οὕτως ἂν μάθοις. Τοῦ Πνεύματός ποτε καταπτάντος πρὸ τοῦ ὕδατος, οὐκ ἔστη μέχρις ἐκείνου ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίου καὶ τούτου καὶ οὐ περισσοῦ, ὅρα τί φησι· «Μήτι τὸ ὕδωρ δύναταί τις κωλῦσαι, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς;». Τίς οὖν ἐστιν ἡ τοῦ ὕδατος χρεία; Καὶ ταύτην ἤδη λοιπὸν ἐρῶ, τὸ μυστήριον ἐκκαλύπτων ὑμῖν τὸ ἀποκεκρυμμένον.

Εἰσὶ μὲν γάρ τινες καὶ ἕτεροι ἀπόρρητοι λόγοι τοῦ πράγματος, τέως δὲ ἐκ τῶν πολλῶν ὑμῖν ἐγὼ ἕνα ἐρῶ. Τίς οὖν οὗτός ἐστι; Θεῖα τελεῖται ἐν αὐτῷ σύμβολα, τάφος καὶ νέκρωσις, καὶ ἀνάστασις καὶ ζωή, καὶ ταῦτα ὁμοῦ γίνεται πάντα. Καθάπερ γάρ, ἔν τινι τάφῳ, τῷ ὕδατι κατα-

---

4. Πράξ. 10, 47.

ἐκείνην διὰ τοῦ βαπτίσματος γέννησιν. Καὶ παρευρέθησαν μὲν οἱ ἄγγελοι χωρὶς νὰ κάμνουν τίποτε, ἀλλὰ μόνον βλέποντες τὰ ὅσα ἐγίνοντο. Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργοῦν τὰ πάντα. Ἂς ὑπακούωμεν λοιπὸν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὴ εἶναι ἀσφαλεστέρα ἀπὸ τὴν ὅρασιν. Διότι ἡ ὅρασις πολλὰς φορὰς περιπίπτει εἰς σφάλματα, ἐνῷ ἐκείνη εἶναι ἀδύνατον νὰ περιπέσῃ. Ἂς ὑπακούωμεν λοιπὸν εἰς αὐτήν. Διότι αὐτὴ ποὺ παρήγαγε τὰ ὅσα δὲν ὑπῆρχαν, αὐτὴ θὰ εἶναι ἀξιόπιστος διὰ νὰ κάμῃ λόγον περὶ αὐτῶν.

Τί λέγει λοιπὸν αὐτή; Ὅτι αὐτὸ ποὺ τελεῖται εἶναι γέννησις. Καὶ ἂν σοῦ εἰπῇ κανεὶς Πῶς; ἀποστόμωσέ τον μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι ἡ μεγαλύτερη καὶ σαφὴς ἀπόδειξις. Καὶ ἂν κανεὶς ἐρωτήσῃ· Διατί ἔχει χρησιμοποιηθῆ τὸ ὕδωρ; ἡμεῖς θὰ ἀντερωτήσωμεν αὐτόν; Διατί ἐχρησιμοποιήθη τὸ χῶμα ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου; Διότι εἶναι ὁλοφάνερον, ὅτι οὗτος ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ χωρὶς τὸ χῶμα.

Μὴ ἐρευνᾷς λοιπὸν μὲ περιέργειαν. Διότι ἀπὸ τὰ ἑπόμενα θὰ μάθῃς, ὅτι ἦτο ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαία ἡ χρῆσις τοῦ ὕδατος. Ὅταν δηλαδὴ κάποτε εἶχε κατέλθει τὸ Πνεῦμα πρὸ τοῦ ὕδατος, ὁ Ἀπόστολος δὲν ἐστάθη μέχρις ἐκείνου, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ὕδωρ εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὄχι περιττόν, ἄκουσε, τί λέγει: «Μήπως ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐμποδίσῃ τὸ ὕδωρ, ὥστε νὰ βαπτισθοῦν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὅπως καὶ ἡμεῖς;»[4]. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν χρησιμοποιεῖ τὸ ὕδωρ; Αὐτὸ λοιπὸν θὰ σᾶς εἰπῶ τώρα, ἀποκαλύπτων εἰς σᾶς τὸ μυστήριον ποὺ ἦτο κρυμμένον.

Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ ἄλλοι ἀπόρρητοι λόγοι περὶ τοῦ πράγματος, ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἐγὼ θὰ εἰπῶ ἕνα ἀπὸ τοὺς πολλούς. Ποῖος εἶναι λοιπὸν αὐτός; Θεῖα σύμβολα ἐπιτελοῦνται κατὰ τὸ βάπτισμα, ταφὴ καὶ θάνατος, ἀνάστασις καὶ ζωὴ καὶ αὐτὰ γίνονται ὅλα συγχρόνως. Καὶ γίνεται αὐτὸ ὅπως ἀκριβῶς εἰς κάποιαν ταφήν. Ὅταν βυθίζωμεν

λυόντων ἡμῶν τὰς κεφαλάς, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος θάπτεται, καί, καταδὺς κάτω, κρύπτεται ὅλος καθάπαξ· εἶτα ἀνανευόντων ἡμῶν, ὁ καινὸς ἄνεισι πάλιν.' Ὥσπερ γὰρ εὔκολον ἡμῖν βαπτίσασθαι, καὶ ἀνανεῦσαι, οὕτως εὔκολον τῷ Θεῷ θάψαι τὸν ἄνθρωπον τὸν παλαιόν, καὶ ἀναδεῖξαι τὸν νέον. Τρίτον δὲ τοῦτο γίνεται, ἵνα μάθῃς, ὅτι δύναμις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου ἅπαντα ταῦτα πληροῖ.

Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἄκουσον Παύλου λέγοντος· «Συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον»· καὶ πάλιν· «Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη»· καὶ πάλιν, «Σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ». Οὐ μόνον δὲ τὸ βάπτισμα σταυρὸς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ σταυρὸς βάπτισμα. «Τὸ γὰρ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι», φησί, «βαπτισθήσεσθε»· καὶ πάλιν, «Βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι, ὃ ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς εὐκόλως βαπτιζόμεθα καὶ ἀνανεύομεν, οὕτω καὶ αὐτὸς εὐκόλως ἀποθανών, ὅτε ἠθέλησεν, ἀνέστη· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ ῥᾷον, εἰ καὶ τὰς τρεῖς ἡμέρας διὰ μυστηρίου τινὸς οἰκονομίαν ἀνέμενε.

3. Τηλικούτων οὖν μυστηρίων καταξιωθέντες, βίον ἐπιδειξώμεθα ἄξιον τῆς δωρεᾶς, πολιτείαν ἀρίστην. Οἱ δὲ μηδέπω τούτων καταξιωθέντες, πάντα πράττετε ὥστε καταξιωθῆναι, ἵνα γενώμεθα σῶμα ἕν, ἵνα ὦμεν ἀδελφοί. Ἕως μὲν γὰρ ἂν κατὰ τοῦτο διεστήκωμεν, κἂν πατήρ τις ᾖ, κἂν ἀδελφός, κἂν ὁστισοῦν, οὐδέπω συγγενής ἐστι γνήσιος, τῆς ἄνωθεν συγγενείας διεσπασμένος. Τί γὰρ ὄφελος ἀπὸ τοῦ πηλίνου γένους συνῆφθαι, ὅταν ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ μὴ συνημμένοι ὦμεν; ποῖον δὲ κέρδος τῆς ἐν τῇ γῇ ἀγχιστείας, ὅταν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀλλότριοι ὦμεν; Ἀλλότριος

---

5. Κολοσ. 2, 12.
6. Ρωμ. 6, 6.
7. Αὐτόθι 6, 5.
8. Μάρκ. 10, 39.

τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ ὕδωρ, θάπτεται ὁ παλαιὸς ἑαυτός μας καὶ ὅταν βυθισθῇ κάτω, ἐξαφανίζεται ὁλόκληρος, ἔπειτα, ὅταν ἀναδυώμεθα, ἐξέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὁ νέος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι εὔκολον νὰ βυθισθῶμεν καὶ ν' ἀναδυθῶμεν, ἔτσι εἶναι εὔκολον εἰς τὸν Θεὸν νὰ ἐνταφιάσῃ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ν' ἀναδείξῃ τὸν νέον. Καὶ αὐτὸ γίνεται τρεῖς φοράς, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πληροῖ ὅλ' αὐτά.

Καὶ ὅτι δὲν εἶναι εἰκασία αὐτὸ ποὺ εἶπα, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος: «Ἐνταφιάσθημεν μαζί του κατὰ τὸ βάπτισμα εἰς τὸν θάνατον»[5]. Καὶ πάλιν: «Ὁ παλαιός μας ἑαυτὸς ἐσταυρώθη μαζί του»[6]. Καὶ πάλιν: «Ἡνώθημεν εἰς θάνατον ὅμοιον μὲ τὸν ἰδικόν του»[7]. Καὶ δὲν λέγεται μόνον τὸ βάπτισμα σταυρός, ἀλλὰ καὶ ὁ σταυρὸς βάπτισμα. Διότι λέγει: «Νὰ βαπτισθῆτε τὸ βάπτισμα, ποὺ ἐγὼ βαπτίζομαι»[8]. Καὶ πάλιν· «Ἔχω νὰ βαπτισθῶ ἕνα βάπτισμα, ποὺ σεῖς δὲν γνωρίζετε»[9]. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡμεῖς βαπτιζόμεθα εὐκόλως καὶ ἀναδυόμεθα, ἔτσι καὶ αὐτὸς εὐκόλως ἀπέθανε καὶ ἀνεστήθη, ὅταν ἠθέλησε καὶ μᾶλλον εὐκολώτερον, ἂν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας».

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγίναμεν ἄξιοι τόσον μεγάλων μυστηρίων, ἂς δείξωμεν ζωὴν ἀνταξίαν τῆς δωρεᾶς καὶ διαγωγὴν ἀρίστην. Καὶ ὅσοι δὲν ἐγίνατε ποτὲ ἄξιοι αὐτῶν, νὰ κάμνετε τὰ πάντα, ὥστε ν' ἀξιωθῆτε, διὰ νὰ γίνωμεν ἓν σῶμα, διὰ νὰ εἴμεθα ἀδελφοί. Διότι, ἐφ' ὅσον θὰ εἴμεθα χωρισμένοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, οὔτε ὁ πατήρ, ὁποιος καὶ ἂν εἶναι, οὔτε ὁ ἀδελφός, οὔτε ὁ οἱοσδήποτε συγγενὴς δὲν θὰ εἶναι ἀληθινός, ἂν θὰ ἔχῃ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄνωθεν συγγένειαν. Διότι ποίαν ὠφέλειαν ἔχομεν ἀπὸ τὴν σαρκικὴν συγγένειαν, ὅταν δὲν εἴμεθα ἡνωμένοι πνευματικῶς; Διότι ὁ

9. Λουκᾶ 12, 50.

γὰρ ὁ κατηχούμενος τοῦ πιστοῦ. Οὐ γὰρ ἔχει κεφαλὴν τὴν αὐτήν, οὐκ ἔχει πατέρα τὸν αὐτόν, οὐκ ἔχει πόλιν τὴν αὐτήν, οὐ τροφήν, οὐκ ἔνδυμα, οὐ τράπεζαν, οὐκ οἰκίαν, ἀλλὰ πάντα ἐξηλλαγμένα. Καὶ γὰρ πάντα ἐπὶ γῆς τούτῳ, τὰ πάντα ἐν οὐρανοῖς ἐκείνῳ· βασιλεὺς τούτῳ Χριστός, ἐκείνῳ δὲ ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ διάβολος· τρυφὴ τούτῳ μὲν ὁ Χριστός, ἐκείνῳ δὲ ἡ σηπομένη καὶ φθειρομένη. Καὶ ἔνδυμα πάλιν, τούτῳ μὲν τὰ σητῶν ἔργα, ἐκείνῳ δὲ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης· πόλις τούτῳ μὲν ὁ οὐρανός, ἐκείνῳ δὲ ἡ γῆ.

Ὅταν οὖν μηδὲν ἔχωμεν κοινόν, κατὰ τί κοινωνήσομεν, εἰπέ μοι; Ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ἐλύσαμεν ὠδῖνας, καὶ ἐκ μιᾶς προήλθομεν γαστρός; Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς συγγένειαν τὴν ἀκριβεστάτην. Σπουδάσωμεν τοίνυν τῆς ἄνω πόλεως γενέσθαι πολῖται. Μέχρι τίνος ἐπὶ τῆς ὑπερορίας μένομεν; Δέον τὴν ἀρχαίαν πατρίδα ἀπολαβεῖν· Οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ὁ κίνδυνος. Ἀλλ' εἰ γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπροσδοκήτου τῆς τελευτῆς ἐπελθούσης, ἀμυήτους ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, κἂν μυρία ἔχωμεν ἀγαθά, οὐδὲν ἡμᾶς ἕτερον διαδέξεται, ἢ γέεννα καὶ σκώληξ ἰοβόλος, καὶ πῦρ ἄσβεστον, καὶ δεσμὰ ἄλυτα.

Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τῶν ταῦτα ἀκουόντων ἐκείνης πειραθῆναι τῆς κολάσεως. Τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν τῶν ἁγίων καταξιωθέντες μυστηρίων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ τὸν θεμέλιον. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα ἀπελθόντες ἐκεῖ φανῆναι πλούσιοι, ὅταν μὴ ἐνταῦθα χρήματα καταλείψωμεν, ἀλλὰ μετακομίσωμεν πρὸς τοὺς ἀσύλους θησαυροὺς διὰ τῶν χειρῶν τῶν πενήτων, ὅταν δανείσωμεν τῷ Χριστῷ. Πολλὰ ὀφείλομεν ἐκεῖ, οὐ χρήματα, ἀλλ' ἁμαρτήματα. Δανείσωμεν τοίνυν αὐτῷ χρήματα, ἵνα λά-

κατηχούμενος εἶναι ξένος πρὸς τὸν πιστόν. Διότι δὲν ἔχει τὸν ἴδιον ἀρχηγόν, δὲν ἔχει τὸν ἴδιον πατέρα, δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν πόλιν, οὔτε τροφήν, οὔτε ἔνδυμα, οὔτε τράπεζαν, οὔτε οἰκίαν, ἀλλ' εἶναι χωρισμένος ἀπὸ ὅλα αὐτά. Διότι ὁ μὲν ἕνας ἔχει ὅλα τὰ ἐπίγεια, ὁ δὲ ἄλλος ὅλα τὰ ἐπουράνια. Βασιλεὺς τοῦ ἑνὸς εἶναι ὁ Χριστός, τοῦ ἄλλου ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ διάβολος. Ἐντρύφημα τοῦ ἑνὸς εἶναι ὁ Χριστός, τοῦ ἄλλου ἡ σῆψις καὶ ἡ διαφθορά. Καὶ τοῦ ἑνὸς μὲν ἔνδυμα εἶναι ἔργον τῶν σκωλήκων, τοῦ δὲ ἄλλου ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων. Πόλις τοῦ ἑνὸς μὲν ἡ γῆ, τοῦ δὲ ἄλλου ὁ οὐρανός.

Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχωμεν τίποτε τὸ κοινόν, πῶς θὰ ἐπικοινωνήσωμεν, εἰπέ μου; Ἀλλὰ μήπως ἐλύσαμεν τοὺς ἰδίους πόνους καὶ προήλθαμεν ἀπὸ τὴν ἰδίαν κοιλίαν; Ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν τελείαν συγγένειαν. Ἂς προσπαθήσωμεν λοιπὸν νὰ γίνωμεν πολῖται τῆς ἄνω πολιτείας. Ἕως πότε θὰ παραμένωμεν εἰς ἐξορίαν; Πρέπει νὰ ἀνακτήσωμεν τὴν παλαιάν μας πατρίδα. Διότι ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι διὰ πρᾶγμα ἄνευ ἀξίας. Ἀλλ' ἐὰν συμβῆ, ποὺ εἴθε νὰ μὴ συμβῆ, ἕνεκα ἀπροσδοκήτου θανάτου, νὰ φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ ἀμύητοι, ἔστω καὶ ἂν ἔχωμεν χιλιάδες ἀγαθά, τίποτε ἄλλο δὲν θὰ μᾶς διαδεχθῆ, παρὰ ἡ γέεννα καὶ ὁ δηλητηριώδης σκώληξ καὶ πῦρ ἄσβεστον καὶ δεσμὰ ἄλυτα.

Ἀλλ' εἴθε νὰ μὴ συμβῆ εἰς κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς τῶν λόγων μου νὰ λάβη πεῖραν ἐκείνης τῆς τιμωρίας. Ἐφ' ὅσον θὰ ζῶμεν, ἐὰν θὰ εἴμεθα ἄξιοι τῶν ἁγίων μυστηρίων, θὰ τοποθετήσωμεν εἰς αὐτὸ τὸ θεμέλιον χρυσόν, ἄργυρον καὶ πολυτίμους λίθους. Διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν, ὅταν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, νὰ φανῶμεν πλούσιοι, ὅταν δὲν θ' ἀφήσωμεν ἐδῶ χρήματα, ἀλλὰ θὰ τὰ μεταφέρωμεν εἰς τοὺς ἀσφαλεῖς ἐκείνους θησαυροὺς διὰ τῶν χειρῶν τῶν πτωχῶν, ὅταν θὰ δανείσωμεν τὸν Χριστόν. Ἐκεῖ χρεωστοῦμεν πολλά, ὄχι χρήματα, ἀλλ' ἁμαρτήματα. Ἂς δανείσωμεν λοιπὸν εἰς

βωμεν ἁμαρτημάτων συγχώρησιν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ δικάζων.

Μὴ περιίδωμεν αὐτὸν ἐνταῦθα πεινῶντα, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἡμᾶς διαθρέψῃ. Ἐνταῦθα ἐνδύσωμεν αὐτόν, ἵνα μὴ ἀφῇ ἡμᾶς γυμνοὺς τῆς ἀσφαλείας τῆς παρ' αὐτοῦ. Ἐὰν ἐνταῦθα αὐτὸν ποτίσωμεν, οὐκ ἐροῦμεν κατὰ τὸν πλούσιον, «Πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ ἐπιστάξῃ τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ἀποτιγανιζομένῃ». Ἐὰν ἐνταῦθα εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν αὐτὸν δεξώμεθα, ἐκεῖ πολλὰς παρασκευάσει μονὰς ἡμῖν. Ἐὰν ἀπέλθωμεν πρὸς αὐτὸν ἐν φυλακῇ ὄντα, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξει τῶν δεσμῶν. Ἐὰν ξένον ὄντα συναγάγωμεν, οὐ περιόψεται ξένους ἡμᾶς ὄντας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ μεταδώσει ἡμῖν τῆς πόλεως τῆς ἄνω. Ἐὰν ἀσθενῆ ὄντα ἐπισκεψώμεθα, ταχέως ἐλευθερώσει ἡμᾶς καὶ αὐτὸς τῶν ἀσθενειῶν ἡμῶν. Ὡς οὖν μεγάλα λαμβάνοντες καὶ μικρὰ διδόντες, κἂν τὰ μικρὰ δῶμεν ἵνα ἐμπορευσώμεθα τὰ μεγάλα.

Ὡς ἔτι καιρός, σπείρωμεν, ἵνα ἀμήσωμεν. Ὅταν ὁ χειμὼν καταλάβῃ, ὅταν ἡ θάλασσα οὐκ ἔτι πλέηται, οὐκ ἔτι κύριοι τῆς ἐμπορίας ἐσμέν. Πότε δὲ ἔσται ὁ χειμών; Ὅταν ἡ ἡμέρα ἐπισταίη ἡ μεγάλη, τότε ἐκείνη καὶ ἐπιφανής. Τότε γὰρ οὐκ ἔτι πλευσόμεθα τὴν θάλασσαν ταύτην τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον. Ταύτῃ γὰρ ὁ παρὼν ἔοικε βίος. Νῦν ὁ τοῦ σπεῖραι καιρός, τότε ὁ τοῦ ἀμᾶσθαι καὶ κερδαίνειν. Ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σπόρου μὴ καταβάλῃ σπέρματα, ἐν ἀμήτῳ σπείρων, πρὸς τῷ μηδὲν ἀνύειν καὶ καταγέλαστος ἔσται. Εἰ δὲ σπόρου ἐστὶν ὁ παρὼν καιρός, οὐ τοῦ συλλέγειν, ἀλλὰ τοῦ σκορπίζειν καιρὸς ἂν εἴη λοιπόν.

Σκορπίσωμεν τοίνυν, ἵνα συναγάγωμεν. Μὴ βουληθῶμεν συναγαγεῖν νῦν, ἵνα μὴ τὸν ἀμητὸν ἀπολέσωμεν. Οὗτος

---

10. Λουκᾶ 16, 24.

αὐτὸν χρήματα, διὰ νὰ λάβωμεν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ δικαστής.

Ἂς μὴ ἀνεχθῶμεν νὰ ἴδωμεν αὐτὸν πεινῶντα, διὰ νὰ μᾶς διαθρέψῃ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ. Ἂς ἐνδύσωμεν αὐτὸν ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ γυμνοὺς ἀπὸ τὴν ἰδικήν του προστασίαν. Ἐὰν δώσωμεν εἰς αὐτὸν νὰ πιῇ, δὲν θὰ εἰποῦμεν, ὅπως ὁ πλούσιος: «Στεῖλε τὸν Λάζαρον νὰ στάξῃ μὲ τὴν ἄκρην τοῦ δακτύλου του ὕδωρ εἰς τὴν γλῶσσαν μου, ποὺ εἶναι καταφλογισμένη»[10]. Ἐὰν δεχθῶμεν αὐτὸν ἐδῶ εἰς τὰς οἰκίας μας, ἐκεῖ θὰ μᾶς ἑτοιμάσῃ πολλὰς διαμονάς. Ἐὰν ἐπισκεφθῶμεν αὐτὸν ποὺ εὑρίσκεται εἰς τὴν φυλακὴν καὶ αὐτὸς θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δεσμά. Ἐὰν τὸν δεχθῶμεν ὡς ξένον, δὲν θὰ μᾶς ἀποξενώσῃ ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ θὰ μᾶς κάμῃ κοινωνοὺς τῆς οὐρανίου πόλεως. Ἐὰν τὸν ἐπισκεφθῶμεν, ὅταν εἶναι ἀσθενής, ταχέως καὶ αὐτὸς θὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς ἀσθενείας μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν λαμβάνομεν μεγάλα δῶρα καὶ δίδομεν μικρά, ἂς δώσωμεν τὰ μικρά, διὰ νὰ κερδίσωμεν τὰ μεγάλα.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπάρχῃ ἀκόμη καιρός, ἂς σπείρωμεν, διὰ νὰ θερίσωμεν. Ὅταν ἔλθῃ κακοκαιρία, ὅταν ἡ θάλασσα δὲν θὰ ταξιδεύεται πλέον, τότε δὲν θὰ εἴμεθα πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐμπορευθῶμεν. Καὶ πότε θὰ εἶναι ἡ κακοκαιρία; Ὅταν θὰ φθάσῃ ἡ μεγάλη καὶ περιφανὴς ἐκείνη ἡμέρα. Διότι τότε δὲν θὰ ταξιδεύσωμεν πλέον εἰς αὐτὴν τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην καὶ βαθεῖαν. Διότι μὲ αὐτὴν ὁμοιάζει ἡ παροῦσα ζωή. Τώρα εἶναι ὁ καιρὸς τῆς σπορᾶς, τότε τῆς συγκομιδῆς καὶ τοῦ κέρδους. Ἐὰν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς σπορᾶς δὲν ρίψῃ κανεὶς τοὺς σπόρους, ἐὰν σπείρῃ κατὰ τὴν συγκομιδήν, ὄχι μόνον δὲν θὰ κατορθώσῃ τίποτε, ἀλλὰ θὰ γίνῃ καὶ καταγέλαστος. Ἐὰν λοιπὸν ὁ παρὼν καιρὸς εἶναι καιρὸς σπορᾶς καὶ ὄχι συγκομιδῆς, ὁ ὑπόλοιπος θὰ εἶναι καιρὸς τῆς σπορᾶς.

Ἂς σπείρωμεν λοιπόν, διὰ νὰ συγκομίσωμεν. Ἂς μὴ θελήσωμεν νὰ συγκομίσωμεν τώρα, διὰ νὰ μὴ χάσωμεν

γάρ, ὅπερ ἔφην, ὁ καιρὸς ἐπὶ τὸ σπείρειν καλεῖ, καὶ δαπανᾶν καὶ ἀναλίσκειν, οὐκ ἐπὶ τὸ συλλέγειν καὶ ἀποτίθεσθαι. Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλὰ δαψιλῆ τὸν σπόρον καταβάλωμεν, καὶ μηδενὸς φεισώμεθα τῶν ἔνδον, ἵνα μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀπολάβωμεν τῆς ἀντιδόσεως χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὴν συγκομιδήν. Διότι, ὅπως εἶπα, αὐτὸς ὁ καιρὸς μᾶς καλεῖ νὰ σπείρωμεν, νὰ δαπανήσωμεν καὶ νὰ ἐξοδεύσωμεν καὶ ὄχι νὰ συλλέξωμεν καὶ νὰ ἀποθηκεύσωμεν. Ἂς μὴ χάσωμεν λοιπὸν τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλ᾽ ἂς ρίψωμεν ἄφθονον σπόρον καὶ ἂς μὴ φεισθῶμεν κανενὸς ἀπὸ τὰ οἰκογενειακά μας, διὰ νὰ λάβωμεν τὴν ἀνταμοιβήν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ΄.

Ἰω. 3,6 - 11

«Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σάρξ ἐστι· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν».

1. Μεγάλων ἡμᾶς μυστηρίων κατηξίωσεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μεγάλων καὶ οἵων ἡμεῖς οὐκ ἦμεν ἄξιοι, ἀλλ' οἵων αὐτῷ παρέχειν πρέπον ἦν. Ἂν μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν τὴν ἡμετέραν λογίσηταί τις, οὐ μόνον τῆς δωρεᾶς ἦμεν ἀνάξιοι, ἀλλὰ καὶ κολάσεως ὑπεύθυνοι καὶ τιμωρίας. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πρὸς τοῦτο εἶδεν, οὐ μόνον κολάσεως ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν ἐχαρίσατο πολλῷ τῆς προτέρας λαμπροτέραν, εἰς ἄλλον ἡμᾶς εἰσήγαγε κόσμον, ἑτέραν ἐδημιούργησε κτίσιν. «Εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις», φησί. Ποία καινὴ κτίσις; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Παράδεισον ἐπιστεύθημεν καὶ οὐδὲ τῆς ἐν αὐτῷ διαγωγῆς ἐφάνημεν ἄξιοι καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἡμᾶς ἀνήγαγεν.

Ἐν τοῖς πρώτοις οὐχ εὑρέθημεν πιστοὶ καὶ μείζονα ἐνεχείρισεν. Ἑνὸς ἀποσχέσθαι ξύλου οὐκ ἰσχύσαμεν, καὶ τὴν ἄνω παρέσχε τρυφήν. Ἐν παραδείσῳ οὐκ ἐκαρτερήσαμεν καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἡμῖν ἀνεπέτασεν. Εἰκότως ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ». Οὐκ ἔτι μήτηρ, οὐκ ἔτι ὠδῖνες, οὔτε ὕπνοι, καὶ συνουσίαι καὶ περιπλοκαὶ σωμάτων. Ἄνω λοιπὸν ὑφαίνεται τῆς ὑμετέρας φύσεως ἡ κατασκευή, ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου καὶ ὕδατος. Τὸ δὲ ὕδωρ παρείληπται, τόκος τῷ τικτομένῳ γινόμενον. Ὅπερ γάρ ἐστιν ἡ μήτρα τῷ ἐμβρύῳ, τοῦτο τῷ πιστῷ τὸ ὕδωρ· ἐν γὰρ τῷ ὕδατι διαπλάττεται καὶ μορφοῦται. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἐλέγετο· «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπε-

---

1. Ἰω. 3, 6.
2. Β΄ Κορ. 5, 17.
3. Ἰω. 5, 6.
4. Ρωμ. 11, 33.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ΄.
Ἰω. 3,6 - 11

«Ὅ,τι ἔχει γεννηθῆ ἀπὸ τὴν σάρκα, εἶναι σὰρξ καὶ ὅ,τι ἔχει γεννηθῆ ἀπὸ τὸ πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα»[1].

1. Ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μᾶς ἔκρινεν ἀξίους μεγάλων μυστηρίων καὶ μάλιστα τοιούτων, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἴμεθα ἄξιοι, ἀλλὰ ἔπρεπεν αὐτὰ νὰ τὰ παράσχῃ. Διότι, ἂν ἀναλογισθῇ κανεὶς τὴν ἀξίαν μας, ὄχι μόνον εἴμεθα ἀνάξιοι τῆς δωρεᾶς, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ὑπόδικοι κολασμοῦ καὶ τιμωρίας. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Θεὸς δὲν ἀπέβλεψεν εἰς αὐτό, ὄχι μόνον μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ μᾶς ἐχάρισε ζωὴν πολὺ λαμπροτέραν ἀπὸ τὴν προηγουμένην, μᾶς εἰσήγαγεν εἰς νέον κόσμον καὶ ἔκαμε νέον δημιούργημα. «Διότι, ἐὰν κανεὶς εἶναι ἡνωμένος μὲ τὸν Χριστόν, εἶναι νέον δημιούργημα», λέγει ὁ Ἀπόστολος[2]. Ἀλλὰ ποῖο εἶναι αὐτὸ τὸ νέον δημιούργημα; Ἄκουσε, τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «Ἐὰν δὲν ἔχῃ γεννηθῆ κανεὶς ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[3]. Εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς ἡμᾶς τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ δὲν ἐφάνημεν ἄξιοι νὰ ζήσωμεν ἐκεῖ καὶ ὅμως μᾶς μετέφερεν εἰς τοὺς οὐρανούς.

Εἰς τὰ πρῶτα ἀγαθὰ δὲν εὑρέθημεν πιστοὶ καὶ ὅμως μᾶς ἐνεπιστεύθη μεγαλύτερα. Δὲν ἠμπορέσαμεν ν' ἀρνηθῶμεν τὸν καρπὸν ἑνὸς μόνον δένδρου καὶ ὅμως μᾶς ἐχάρισε τὴν οὐράνιον ἀπόλαυσιν. Δὲν ἐδείξαμεν ὑπομονὴν εἰς τὸν Παράδεισον καὶ ὅμως μᾶς ἤνοιξε τοὺς οὐρανούς. Δικαίως εἶπεν ὁ Παῦλος: «Ὢ ὕψος, πλούτου σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ»[4]. Δὲν ὑπάρχουν πλέον οὔτε μήτηρ, οὔτε πόνοι, οὔτε τοκετός, οὔτε ὕπνοι, οὔτε ἐναγκαλισμοὶ καὶ σωματικαὶ περιπτύξεις. Ἡ κατασκευὴ τῆς φύσεώς μας ὑφαίνεται πλέον ἄνωθεν μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ. Καὶ τὸ ὕδωρ ἔχει παραληφθῆ, διὰ νὰ γίνῃ τοκετὸς διὰ τὸν γεννώμενον. Διότι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἡ μήτρα διὰ τὸ ἔμβρυον, εἶναι τὸ ὕδωρ διὰ τὸν πιστόν. Διότι μὲ τὸ ὕδωρ διαπλάσσεται καὶ

τὰ ψυχῶν ζωσῶν», ἐξ οὗ δὲ ἐπέβη τῶν Ἰορδάνου ρείθρων ὁ Δεσπότης, οὐκ ἔτι ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς καὶ πνευματοφόρους τὸ ὕδωρ ἀναδίδωσι.

Καὶ ὃ περὶ τοῦ ἡλίου εἴρηται ὅτι «Ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ», τοῦτο περὶ τῶν πιστῶν καιρὸς ἂν εἴη μᾶλλον εἰπεῖν. Πολλῷ γὰρ φαιδροτέρας ἀφιᾶσι τὰς ἀκτῖνας ἐκείνου. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν τῇ μήτρᾳ διαπλαττόμενον, χρόνου δεῖται, ἐν τῷ ὕδατι δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ἐν μιᾷ ροπῇ πάντα γίνεται. Ἔνθα μὲν γὰρ ἐπίκηρος ἡ ζωὴ καὶ ἀπὸ σωματικῆς φθορᾶς ἔχει τὴν ἀρχήν, βραδύνει τὸ τικτόμενον, (τοιαύτη γὰρ τῶν σωμάτων ἡ φύσις· χρόνῳ προσλαμβάνει τὸ τέλειον). Ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτω. Τί δήποτε; Ὅτι τέλεια ἐξ ἀρχῆς κατασκευάζεται τὰ γινόμενα.

Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ Νικόδημος ἀκούων ταῦτα συνεχῶς ἐταράττετο, ὅρα πῶς αὐτῷ παρανοίγει τὸ ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ σαφὲς ἐργάζεται τὸ ἀσαφὲς ἐκείνῳ τέως, «Τὸ γεγεννημένον, λέγων, ἐκ τῆς σαρκός, σάρξ ἐστι· τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν». Ἀπάγει τῶν αἰσθητῶν αὐτὸν ἁπάντων, καὶ οὐκ ἀφίησι τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις περιεργάσασθαι τὴν μυσταγωγίαν. Οὐ γὰρ περὶ σαρκὸς διαλεγόμεθα, φησίν, ἀλλὰ περὶ Πνεύματος, ὦ Νικόδημε. Τέως αὐτὸν τῷ λόγῳ τούτῳ πρὸς τὸ ἄνω παρέπεμψε. Μηδὲν τοίνυν τῶν αἰσθητῶν ἐπιζήτει. Τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐκ ἂν φανείη τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις, μηδὲ νόμιζε, ὅτι σάρκα τίκτει τὸ Πνεῦμα.

Πῶς οὖν, ἴσως εἴποι ἄν τις, ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ ἐτέχθη; Οὐκ ἀπὸ Πνεύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σαρκός. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Γενόμενος ἐκ γυναικός,

---

5. Γεν. 1, 20.
6. Ψαλμ. 18, 6.
7. Γαλ. 4, 4.

μορφοποιεῖται. Πρῶτα ἐλέγετο: «Ἂς παραγάγουν τὰ ὕδατα ἑρπετὰ μὲ ζώσας ψυχάς»[5], ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ ὁ Κύριος εἰσῆλθεν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ἰορδάνου, τὸ ὕδωρ δὲν παράγει πλέον ἑρπετὰ μὲ ζώσας ψυχάς, ἀλλὰ ψυχὰς λογικὰς μέσα εἰς τὰς ὁποίας κατοικεῖ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λεχθῇ περὶ τοῦ ἡλίου, ὅτι δηλαδὴ «ὁμοιάζει μὲ τὸν σύζυγον, ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν νυμφικὸν θάλαμον[6], εὐκαιρία εἶναι νὰ τὸ εἴπωμεν διὰ τοὺς πιστούς. Διότι αὐτοὶ ἐκπέμπουν ἀκτῖνας λαμπροτέρας ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἀλλὰ τὸ μὲν παιδὶ ποὺ διαπλάσσεται εἰς τὴν μήτραν ἔχει ἀνάγκην χρόνου, εἰς τὸ ὕδωρ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον. Διότι, ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι πρόσκαιρος καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σωματικὴν φθοράν, ὁ τοκετὸς συντελεῖται βραδέως (διότι αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις τῶν σωμάτων· νὰ τελειοποιοῦνται δηλαδὴ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου). Εἰς τὰ πνευματικὰ ὅμως πράγματα δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Διατί; Διότι αὐτὰ κατασκευάζονται τέλεια ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Νικόδημος ἐταράσσετο ἀκούων αὐτὰ συνεχῶς, κοίταξε μὲ ποῖον τρόπον ὁ Χριστὸς ἀνοίγει εἰς αὐτὸν τὸ ἀπόρρητον τοῦ μυστηρίου καὶ κάμνει σαφές, ἐκεῖνο ποὺ προηγουμένως ἦτο δι' ἐκεῖνον ἀσαφές: «Ὅ,τι ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὴν σάρκα, εἶναι σὰρξ καὶ ὅ,τι ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα». Ἀποσπᾷ αὐτὸν ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητὰ πράγματα καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ ἐρευνήσῃ τὰ μυστήρια διὰ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν. Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς σαρκός, Νικόδημε, τοῦ λέγει, ἀλλὰ περὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὑψώνει αὐτὸν εἰς ἀνώτερα πράγματα. Μὴ ζητῇς λοιπὸν τίποτε ἀπὸ τὰ αἰσθητά, διότι τὸ Πνεῦμα δὲν συλλαμβάνεται μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, οὔτε νὰ φαντάζεσαι, ὅτι τὸ Πνεῦμα γεννᾷ σάρκα.

Πῶς λοιπόν, ἠμπορεῖ νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς ἴσως, ἐγεννήθη ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου; Ὄχι μόνον ἀπὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σάρκα. Τοῦτο δηλώνει ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Ἐγεννήθη ἀπὸ γυναῖκα καὶ διετέλεσεν ὑπὸ τὸν νόμον»[7].

γενόμενος ὑπὸ νόμον». Τὸ μὲν γὰρ Πνεῦμα αὐτὸν διέπλασεν οὕτως, οὐ μὴν ἐξ οὐκ ὄντων· ἐπεὶ τί ἔδει τῆς μήτρας; ἀλλ' ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς παρθενικῆς· τὸ δέ, πῶς, οὐ δύναμαι ἑρμηνεύειν. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα μή τις ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας εἶναι νομίσῃ φύσεως τὸ τικτόμενον. Εἰ γὰρ τούτου γενομένου εἰσί τινες οἳ διαπιστοῦσι τῇ τοιαύτῃ γεννήσει, εἰ μὴ τῆς σαρκὸς ἐκοινώνησε τῆς παρθενικῆς, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσαν ἀσεβείας οὗτοι;

«Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν». Ὁρᾷς Πνεύματος ἀξίαν; Τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἔργον φαίνεται ποιοῦν. Ἀνωτέρω μὲν οὖν ἔλεγεν, ὅτι Ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθησαν· ἐνταῦθα δέ, ὅτι τὸ Πνεῦμα αὐτοὺς γεννᾷ. «Τὸ γεγεννημένον», φησίν, «ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνευματικός ἐστι. Γέννησιν γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὴν κατ' οὐσίαν λέγει, ἀλλὰ τὴν κατὰ τιμὴν καὶ χάριν. Εἰ τοίνυν καὶ ὁ Υἱὸς οὕτω γεγέννηται, τί πλέον ἕξει τῶν ἀνθρώπων τῶν οὕτω γεγεννημένων; Πῶς δὲ μονογενής ἐστι; Καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ ἐκ Θεοῦ γεγέννημαι, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν μηδὲ αὐτὸς ἐκ τῆς οὐσίας, τί κατὰ τοῦτο διενήνοχεν ἡμῶν; Εὑρεθήσεται δὲ ἄρα καὶ τοῦ Πνεύματος οὕτως ἐλάττων. Ἡ γὰρ τοιαύτη γέννησις ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος γίνεται χάριτος. Ἆρ' οὖν ἵνα μένῃ Υἱός, τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος δεῖται βοηθείας; Καὶ τί ταῦτα Ἰουδαϊκῶν διέστηκε δογμάτων;

Εἰπὼν τοίνυν ὁ Χριστός, ὅτι ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν, ἐπειδὴ θορυβούμενον πάλιν εἶδεν, ἐπὶ αἰσθητὸν παράδειγμα ἄγει τὸν λόγον. «Μὴ θαυ-

Διότι τὸ Πνεῦμα διέπλασεν αὐτὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ γεννηθῇ ἐκ τοῦ μηδενός. Διότι ἄλλως, τί θὰ ἐχρειάζετο ἡ μήτρα; Ἀλλὰ διέπλασεν αὐτὸν ἐκ τῆς παρθενικῆς σαρκός. Κατὰ ποῖον τρόπον ὅμως, δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐξηγήσω. Καὶ αὐτὸ ἔγινε, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανείς, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐγεννᾶτο, ἦτο ξένος πρὸς τὴν ἰδικήν μας φύσιν. Διότι, ἐάν, ἐνῷ αὐτὸ ἔγινεν, ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς τοιαύτην γέννησιν, χωρὶς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν παρθενικὴν σάρκα, εἰς ποῖον βαθμὸν ἀσεβείας ἔχουν περιπέσει οὗτοι;

«Ὅ,τι ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα». Βλέπεις τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος; Διότι φαίνεται, ὅτι αὐτὸ ἐκτελεῖ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀνωτέρω μὲν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν· «Ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθησαν». Ἐδῶ ὅμως ὁ Χριστὸς λέγει, ὅτι τοὺς γεννᾷ τὸ Πνεῦμα. «Ὅ,τι ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα», δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνευματικός. Καὶ ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ περὶ τῆς οὐσιαστικῆς, ἀλλὰ περὶ τῆς τιμητικῆς καὶ χαρισματικῆς γεννήσεως. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει γεννηθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, κατὰ τί θὰ πλεονεκτῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ ἐγεννήθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Καὶ πῶς εἶναι Μονογενής; Διότι καὶ ἐγὼ ἔχω γεννηθῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ τὴν οὐσίαν του.

Ἂν πάλιν οὔτε ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, τότε τί διαφέρει ἀπὸ ἡμᾶς ὡς πρὸς τοῦτο; Ἑπομένως θὰ εὑρεθῇ καὶ αὐτὸς τοιουτοτρόπως κατώτερος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Διότι ἡ τοιαύτη γέννησις ἐπιτελεῖται μὲ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Ἄρα, διὰ νὰ παραμένῃ Υἱός, ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ Πνεύματος; Καὶ εἰς τί διαφέρουν αὐτὰ ἀπὸ τὰ Ἰουδαϊκὰ δόγματα;

Ὅταν λοιπὸν εἶπεν ὁ Χριστὸς ὅτι, ἐκεῖνο ποὺ ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα, ἐπειδὴ παρετήρησεν ὅτι ὁ Νικόδημος πάλιν ἐταράχθη, ἔφερε τὸν λόγον εἰς

μάσῃς γάρ», φησίν, «ὅτι εἶπόν σοι, ὅτι δεῖ ὑμᾶς γεγεννηθῆναι ἄνωθεν. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνέει». Τῷ γὰρ εἰπεῖν, Μὴ θαυμάσῃς, δείκνυσιν αὐτοῦ τὸν θόρυβον τῆς ψυχῆς, καὶ ἐπὶ τὸ λεπτότερον αὐτὸν ἄγει τῶν σωμάτων. Τῶν μὲν γὰρ σαρκικῶν ἀπήγαγεν εἰπών, «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν». Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ᾔδει τί ποτέ ἐστιν ὅ φησι, Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν, λοιπὸν αὐτὸν πρὸς ἑτέραν μεταφέρει εἰκόνα, οὔτε εἰς τὴν τῶν σωμάτων ἄγων παχύτητα, οὔτε περὶ ἀσωμάτων καθαρῶς διαλεγόμενος (οὐδὲ γὰρ ἐδύνατο ἀκούων χωρεῖν ἐκεῖνος), ἀλλ' εὑρών τι μέσον σώματός τε καὶ ἀσωμάτου, τὴν τοῦ ἀνέμου φοράν, ἐντεῦθεν αὐτὸν ἀνάγει.

Περὶ γὰρ αὐτοῦ φησιν, ὅτι «Τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει». Εἰ δὲ λέγει, Ὅπου θέλει πνεῖ, οὐχ ὡς προαίρεσίν τινα τοῦ ἀνέμου ἔχοντος λέγει τοῦτο, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως φορὰν τὴν ἀκώλυτον καὶ μετ' ἐξουσίας γινομένην δηλῶν. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφὴ καὶ περὶ τῶν ἀψύχων οὕτω διαλέγεσθαι, ὡς ὅταν λέγῃ· «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἑκοῦσα». Τὸ οὖν, «Ὅπου θέλει πνεῖ, τὸ ἀκάθεκτόν ἐστι δηλοῦντος, καὶ ὅτι διαχεῖται πανταχοῦ, καὶ ὁ κωλύων οὐδεὶς τῇδε κἀκεῖσε φέρεσθαι· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας σκεδάννυται, καὶ οὐδεὶς ὁ ἰσχύων παρατρέψαι τὴν ῥύμην αὐτοῦ.

2. «Καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις», τουτέστι, τὸν πάταγον, τὸν κτύπον, «ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος». Ἐνταῦθά ἐστι τὸ συμπέρασμα ἅπαν. Εἰ γὰρ τούτου, φησί, τοῦ πνεύματος, οὗ τὴν αἴσθησιν δέχῃ τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ

---

8. Ἰω. 3, 7.
9. Γαλ. 4, 4.

αἰσθητὸν παράδειγμα. «Μὴ σοῦ φαίνεται περίεργον», λέγει, «ἐπειδὴ σοῦ εἶπα, ὅτι πρέπει νὰ γεννηθῆτε ἀπὸ ἐπάνω. Ὁ ἄνεμος φυσᾷ, ὅπου θέλει»[8]. Μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε, δηλαδὴ «Μὴ σοῦ φαίνεται παράξενον» ἐπισημαίνει τὴν ψυχικὴν ταραχὴν τοῦ Νικοδήμου, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὸ λεπτότερον ἀπὸ τὰ σωματικά. Διότι ἀπὸ τὰ σαρκικὰ τὸν ἀπέσπασεν, ὅταν εἶπεν: «Ὅ,τι ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα». Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Νικόδημος δὲν εἶχε καταλάβει, τί ἦτο αὐτό, ποὺ ἔλεγεν ὁ Χριστός, δηλαδὴ ὅ,τι ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα, τὸν μεταφέρει εἰς ἄλλην εἰκόνα χωρὶς νὰ φέρῃ τὸν λόγον εἰς τὴν πυκνότητα τῶν σωμάτων καὶ χωρὶς νὰ ὁμιλῇ περὶ τῶν καθαρῶς ἀσωμάτων (διότι ἐκεῖνος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταλάβῃ μὲ τὴν ἀκοήν), ἀλλὰ ἀφοῦ εὗρε κάτι μεταξὺ σωματικοῦ καὶ ἀσωμάτου, δηλαδὴ τὸ φύσημα τοῦ ἀνέμου, ἀποσπᾷ αὐτὸν πάλιν ἀπὸ τὰ ἐπίγεια.

Λέγει λοιπὸν περὶ τοῦ ἀνέμου· «Ἀκούεις τὴν βοήν του, ἀλλὰ δὲν ξεύρεις ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ πηγαίνει». Ἐὰν δὲ λέγῃ «φυσᾷ ὅπου θέλει», δὲν τονίζει τοῦτο σὰν νὰ ἔχῃ ὁ ἄνεμος κάποιαν προτίμησιν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπισημάνῃ τὴν ἀνεμπόδιστον φυσικὴν ὁρμὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνέμου. Διότι ἐγνώριζεν, ὅτι καὶ ἡ Γραφὴ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀψύχων, ὅπως, ὅταν λέγῃ· «Ἡ πλάσις ὑπετάγη εἰς τὴν ματαιότητα, χωρὶς νὰ θέλῃ»[9]. Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ «φυσᾷ, ὅπου θέλει» σημαίνει τὴν ὁρμητικότητα τοῦ ἀνέμου καὶ ὅτι διασκορπίζεται παντοῦ καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν σταματήσῃ νὰ πηγαίνῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ τρέχει μὲ μεγάλην ταχύτητα καὶ κανεὶς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀνακόψῃ τὴν ὁρμήν του.

2. «Καὶ ἀκούεις τὴν βοήν του», δηλαδὴ τὸν θόρυβον καὶ τὸν ἦχον, «ἀλλὰ δὲν ξεύρεις ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ πηγαίνει. Ἔτσι εἶναι καθένας, ποὺ ἔχει γεννηθῇ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα». Ἐδῶ εὑρίσκεται ὁλόκληρον τὸ συμπέρασμα. Διότι, ἐὰν δὲν ξεύρῃς, λέγει, νὰ ἐξηγήσῃς τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ

ἁφῆ, τὴν ὁρμὴν ἑρμηνεῦσαι οὐκ οἶδας, οὐδὲ τὴν ὁδόν, πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνέργειαν περιεργάζῃ, τὴν τοῦ ἀνέμου οὐκ ἐπιστάμενος, καίτοι φωνὴν ἀκούων; Τὸ τοίνυν, «Ὅπου θέλει πνεῖ», καὶ πρὸς παράστασιν τῆς τοῦ Παρακλήτου εἴρηται ἐξουσίας. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ γὰρ τοῦτο οὐδεὶς κατέχει, ἀλλ' ὅπου θέλει φέρεται, πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν οὐ φύσεως δυνήσονται νόμοι κατασχεῖν, οὐχ ὅροι σωματικῆς γεννήσεως, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν.

Ὅτι δὲ περὶ ἀνέμου εἴρηται τὸ «Τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις», δῆλον ἐκεῖθεν. Οὐ γὰρ ἂν ἀπίστῳ διαλεγόμενος καὶ οὐκ εἰδότι τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν εἶπε, «Τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις». Ὥσπερ οὖν ὁ ἄνεμος οὐ φαίνεται, καίτοι γε φωνὴν διδούς, οὕτως οὐδὲ ἡ τοῦ πνευματικοῦ φαίνεται γέννησις ὀφθαλμοῖς σώματος, καίτοι γε σῶμα ὁ ἄνεμος, εἰ καὶ λεπτότατον. Τὸ γὰρ αἰσθήσει ὑποβαλλμενον, σῶμα. Εἰ τοίνυν τὸ σῶμα οὐκ ἀσχάλλεις ὅτι μὴ ὁρᾷς, οὐδὲ ἀπιστεῖς διὰ τοῦτο, τί δήποτε περὶ τοῦ Πνεύματος ἀκούων ἰλιγγιᾷς καὶ τοσαύτας ἀπαιτεῖς εὐθύνας, ἐπὶ σώματος τοῦτο οὐ ποιῶν;

Τί οὖν ὁ Νικόδημος; Ἔτι ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας μένει καὶ ταῦτα παραδείγματος οὕτω σαφῶς λεχθέντος αὐτῷ. Ὧ καὶ ἀπορητικῶς πάλιν εἰπόντι, «Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;» λοιπὸν πληκτικώτερον πρὸς αὐτὸν ὁ Χριστὸς διαλέγεται, «Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος, λέγων, τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;». Ὅρα πῶς οὐδαμοῦ πονηρίαν κατηγορεῖ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' εὐήθειαν καὶ ἀφέλειαν μᾶλλον.

Καὶ τί κοινὸν αὕτη πρὸς τὰ ἰουδαϊκὰ ἡ γέννησις ἔχει;

τοῦ ἀνέμου, τὸν ὁποῖον αἰσθάνεσαι μὲ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ἀφήν, οὔτε τὴν πορείαν του, πῶς ἐξετάζεις μὲ περιέργειαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνῷ δὲν καταλαβαίνεις τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνέμου, ἂν καὶ ἀκούεις τὴν βοήν του; Τὸ «Ὅπου θέλει, φυσᾷ» λοιπὸν ἔχει λεχθῆ ἐπὶ πλέον καὶ διὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐξουσίας τοῦ Παρακλήτου. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ἂν δηλαδὴ δὲν ἠμπορῇ κανεὶς νὰ ἐξουσιάση τὸν ἄνεμον, ἀλλὰ πηγαίνει, ὅπου θέλει αὐτός, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ἠμπορέσουν οἱ νόμοι τῆς φύσεως νὰ ἐξουσιάσουν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὔτε οἱ ὅροι τῆς φυσικῆς γεννήσεως, οὔτε κανὲν ἄλλο ἐκ τούτων.

Ἀλλὰ ὅ,τι περὶ τοῦ ἀνέμου ἔχει λεχθῆ τὸ «Ἀκούεις τὴν βοήν του» εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὰ ἑξῆς· Δὲν θὰ ἔλεγε δηλαδὴ «ἀκούεις τὴν βοήν του», ἐὰν συνομίλει μὲ ἄνθρωπον ἄπιστον καὶ μὴ γνωρίζοντα τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἄνεμος δὲν φαίνεται, καίτοι ἐκβάλλει βοήν, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ γέννησις δὲν εἶναι ὁρατὴ εἰς τοὺς ὑλικοὺς ὀφθαλμούς, καίτοι ὁ ἄνεμος εἶναι ὑλικὸν σῶμα καὶ μάλιστα πολὺ ἐλαφρόν. Διότι κάθε τι ποὺ ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις εἶναι ὑλικὸν σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν στενοχωρῆσαι, διότι δὲν βλέπεις τὸ σῶμα, οὔτε δυσπιστῇς διὰ τὴν ὕπαρξίν του, διατί, ὅταν ἀκούῃς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ζαλίζεσαι καὶ ζητεῖς τόσας πολλὰς ἀποδείξεις, ἐνῷ δὲν κάμνεις τὸ ἴδιο περὶ τοῦ σώματος;

Τί κάμνει λοιπὸν ὁ Νικόδημος; Ἐπιμένει εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν μικρότητα καὶ μάλιστα ἐνῷ τοῦ ἐδόθη τόσον σαφὲς παράδειγμα. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν εἶχεν ἀπορίαν καὶ ἠρώτησε «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν αὐτά;», ὁ Χριστὸς τοῦ ἀπαντᾷ αὐστηρότερον· «Σὺ εἶσαι διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ δὲν τὰ ξεύρεις;». Βλέπε, πῶς δὲν κατηγορεῖ καθόλου τὸν ἄνθρωπον διὰ πονηρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον δι' ἀφέλειαν καὶ ἄγνοιαν.

Καὶ τί κοινὸν ἔχει αὐτὴ ἡ γέννησις μὲ τὰ Ἰουδαϊκά;

εἴποι τις ἄν. Τί γὰρ οὐ κοινόν, εἰπέ μοι; Ὅ τε γὰρ πρῶτος γενόμενος ἄνθρωπος, ἥ τε ἀπὸ τῆς πλευρᾶς γενομένη γυνὴ καὶ αἱ στεῖραι καὶ τὰ διὰ τῶν ὑδάτων ἐπιτελεσθέντα, λέγω δὲ τὰ κατὰ τὴν πηγὴν ἐξ ἧς ὁ Ἐλισσαῖος τὸ σιδήριον ἐμετεώρισε, τὰ κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἣν διέβησαν οἱ Ἰουδαῖοι, τὰ κατὰ τὴν κολυμβήθραν ἣν ὁ ἄγγελος ἐκίνει, τὰ κατὰ τὸν Σῦρον Νεεμὰν τὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καθαρθέντα, ταῦτα πάντα τὴν γέννησιν καὶ τὸν καθαρμὸν τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι, ὡς ἐν τύπῳ προανεφώνει.

Καὶ τὰ παρὰ τῶν προφητῶν εἰρημένα τοῦτον αἰνίττεται τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, οἷον τὸ «Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη, καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, ὃν ἐποίησεν ὁ Κύριος», τό· «Ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σοῦ», τό· «Φωτίζου Ἰερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται», τό· «Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι». Καὶ ὁ Ἰσαὰκ δὲ τύπος ἦν τῆς γεννήσεως ταύτης. Εἰπὲ γάρ, ὦ Νικόδημε, πῶς ἐκεῖνος ἐτέχθη; ἆρα νόμῳ φύσεως; Οὐδαμῶς. Οὕτω μέσος ὁ τρόπος ταύτης κἀκείνης τῆς γεννήσεως οὗτος ἦν· ἐκείνης μέν, ὅτι ἐκ συνουσίας, ταύτης δέ, ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων ἐτέχθη.

Ἐγὼ δὲ δείκνυμι ὅτι οὐ ταύτην μόνον τὴν γέννησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ παρθένου προανεφώνουν οὗτοι οἱ τρόποι. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄν τις ῥαδίως ἐπίστευσεν ὅτι παρθένος τίκτει, στεῖραι προέλαβον, εἶτα οὐ στεῖραι μόνον, ἀλλὰ καὶ γεγη-

10. Ψαλμ. 21, 34.
11. Ψαλμ. 102, 5.
12. Ἠσ. 60, 1.
13. Ψαλμ. 31, 1.

ἠμπορεῖ νὰ ἐρωτήσῃ κάποιος. Καὶ τί κοινὸν δὲν ἔχει; θὰ τοῦ ἀπαντήσω. Διότι καὶ ἡ δημιουργία τοῦ πρώτου ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ποὺ ἔγινεν ἀπὸ τὴν πλευράν του καὶ αἱ στεῖραι γυναῖκες καὶ τὰ θαύματα ποὺ ἐπετεύχθησαν διὰ τῶν ὑδάτων, ἐννοῶ δὲ τὰ ὕδατα τῆς πηγῆς ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Ἐλισσαῖος ἔκαμε τὸν σίδηρον νὰ ἐπιπλεύσῃ, τὰ ὕδατα τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, διὰ τῶν ὁποίων ἐπέρασαν οἱ Ἰουδαῖοι, τὰ ὕδατα τῆς δεξαμενῆς τὰ ὁποῖα ἀνετάρασσεν ὁ ἄγγελος, τὰ ὕδατα τοῦ Ἰορδάνου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκαθαρίσθη ὁ Σῦρος Νεεμάν, ὅλα αὐτὰ προέλεγαν ὑποδειγματικῶς τὴν γέννησιν καὶ τὸν καθαρισμὸν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ.

Ἀλλὰ καὶ ὅλα ὅσα προελέχθησαν ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ὑπαινίσσονται αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ὅπως π.χ. «Θὰ ἀναγγελθῇ εἰς τὸν Κύριον ἡ μέλλουσα γενεὰ καὶ θὰ ἀναγγείλουν τὴν δικαιοσύνην του εἰς τὸν λαὸν ποὺ πρόκειται νὰ γεννηθῇ, τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Κύριος»[10], ἐπίσης· «Θὰ ἀνανεωθῇ ἡ νεότης σου, ὅπως ἀνανεώνεται ἡ νεότης τοῦ ἀετοῦ»[11], ἐπίσης· «Λαμπροφωτίσου, Ἰερουσαλήμ, ἰδοὺ ἔρχεται ὁ βασιλεύς σου»[12], ἐπίσης· «Εὐτυχισμένοι εἶναι ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἔχουν ἐξαλειφθῇ αἱ ἁμαρτίαι»[13]. Καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἐπίσης ἦτο ὑπόδειγμα τῆς γεννήσεως αὐτοῦ τοῦ τρόπου. Εἰπέ μου, Νικόδημε, πῶς ἐγεννήθη ἐκεῖνος; Μήπως σύμφωνα μὲ τὸν φυσικὸν νόμον; Καθόλου. Ἔτσι ὁ τρόπος ποὺ ἐγεννήθη ἦτο μέσος τρόπος μεταξὺ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς φυσικῆς γεννήσεως. Ἡ μὲν μία γέννησις δεικνύει, ὅτι ἐγεννήθη ἐκ συνουσίας, ἡ δὲ ἄλλη, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξ αἵματος συγγένειαν.

Ἐγὼ ὅμως ἀποδεικνύω, ὅτι αὐτοὶ οἱ τρόποι προανήγγελλον ὄχι μόνον τὴν πνευματικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου γέννησιν. Ἐπειδὴ ὅμως κανεὶς δὲν θὰ ἐπίστευεν εὐκόλως ὅτι ἡ παρθένος γεννᾷ, πρὶν ἀπὸ αὐτὴν ἐγέννησαν στεῖραι γυναῖκες καὶ ἐν συνεχείᾳ ὄχι μόνον στεῖραι, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἡλικιωμέναι. Καὶ ὅμως τὸ ὅτι

ρακυῖαι. Καίτοι τῆς στείρας πολὺ θαυμαστότερον τὸ ἀπὸ πλευρᾶς γενέσθαι γυναῖκα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνο ἀρχαῖον ἦν καὶ παλαιόν, πάλιν ἄλλος γίνεται τρόπος νέος καὶ πρόσφατος, ὁ τῶν στειρῶν, προοδοποιῶν τῇ πίστει τῆς παρθενικῆς ὠδῖνος. Τούτων οὖν αὐτὸν ἀναμιμνήσκων, ἔλεγε· «Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις; Ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβάνει». Ταῦτα ἐπήγαγε καὶ ἑτέρωθεν πάλιν ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου συγκαταβαίνων τῇ λέξει.

3. Τί δέ ἐστιν ὅ φησιν· «Ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν»; Ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ὄψις ἐστὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων πιστοτέρα, κἂν βουληθῶμέν τινα πιστώσασθαι, οὕτω λέγομεν, ὅτε τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἑωράκαμεν, οὐκ ἐξ ἀκοῆς οἴδαμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀνθρωπινώτερον πρὸς αὐτὸν διαλέγεται, τὸν λόγον κἀντεῦθεν πιστούμενος. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι καὶ οὐδὲν ἄλλο παραστῆσαι βούλεται, οὐδὲ ὄψιν αἰσθητὴν ἐμφαίνει, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰπὼν γάρ· «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σάρξ ἐστι»· καί, «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν», ἐπήγαγεν· «Ὃ οἴδαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν».

Τοῦτο δὲ οὐδέπω γεγεννημένον ἦν. Πῶς οὖν λέγει, «Ὃ ἑωράκαμεν»; Οὐκ εὔδηλον ὅτι λέγει παρὰ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως, καὶ οὐκ ἄλλως ἐχούσης; «Καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβάνει». Τὸ μὲν οὖν, «Ὃ οἴδαμεν», ἤτοι περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρός φησιν, ἢ περὶ ἑαυτοῦ μόνου, τὸ

ἐγέννησε στεῖρα ἦτο πολὺ παραδοξώτερον ἀπὸ τὸ ὅτι ἔγινε γυναῖκα ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδάμ. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ αὐτὸ εἶχε γίνει εἰς παλαιοτάτους καιρούς, ἠκολούθησε πάλιν νέος καὶ πρόσφατος τρόπος γεννήσεως, αὐτὸς τῶν στείρων γυναικῶν, ποὺ προετοίμαζε τὴν ὁδὸν διὰ τὴν πίστιν εἰς τὸν τοκετὸν τῆς Παρθένου. Αὐτὰ λοιπὸν ὑπενθυμίζων ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν Νικόδημον, ἔλεγεν· «Σὺ εἶσαι ὁ διδάσκαλος Ἰσραὴλ καὶ δὲν τὰ ξεύρεις; Ὁμιλοῦμεν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν καὶ μαρτυροῦμεν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ καὶ ὅμως οὐδεὶς δέχεται τὴν μαρτυρίαν μας». Αὐτὰ προσέθεσε καὶ διὰ νὰ κάμῃ τὸν λόγον του περισσότερον ἀξιόπιστον καὶ διὰ νὰ προσαρμόσῃ τὸ λεκτικόν του πρὸς τὴν ἀδυναμίαν ἐκείνου.

3. Τί ὅμως σημαίνει αὐτὸ ποὺ εἶπε, δηλαδὴ «Ὁμιλοῦμεν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν καὶ μαρτυροῦμεν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ καὶ ὅμως οὐδεὶς δέχεται τὴν μαρτυρίαν μας»; Ἐπειδὴ δι᾽ ἡμᾶς ἡ ὅρασις εἶναι περισσότερον πιστευτὴ ἀπὸ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις, ὅταν θέλωμεν νὰ πείσωμεν κάποιον, ἔτσι τοῦ λέγομεν, ὅτι δηλαδὴ ἔχομεν ἰδεῖ μὲ τὰ μάτια μας καὶ ὅτι δὲν τὸ γνωρίζομεν μόνον ἐξ ἀκοῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς συζητεῖ μὲ τὸν Νικόδημον ἀνθρωπινώτερα, διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ πιστεύσῃ μ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὰ λόγια του. Καὶ ὅτι αὐτὸ συμβαίνει καὶ δὲν θέλει νὰ παρουσιάσῃ τίποτε ἄλλο, οὔτε ὁμιλεῖ ἀπὸ αἰσθητὴν ἄποψιν, εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς· Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ «Ὅ,τι ἔχει γεννηθῆ ἀπὸ τὴν σάρκα, εἶναι σάρξ, καὶ ὅ,τι ἔχει γεννηθῆ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα», προσέθεσεν· «Ὁμιλοῦμεν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν καὶ μαρτυροῦμεν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ».

Ἀλλ᾽ αὐτὸ δὲν εἶχε γίνει ἀκόμη. Πῶς λοιπὸν λέγει «δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ»; Δὲν εἶναι φανερόν, ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τῆς τελείας γνώσεως, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πλανᾶται; «Καὶ τὴν μαρτυρίαν μας οὐδεὶς δέχεται». Καὶ τὸ μὲν «δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν» ἢ διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν Πατέρα εἶπεν, ἢ μόνον διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὸ δὲ

δέ, «Οὐδεὶς λαμβάνει», οὐ δυσχεραίνοντός ἐστι τὸ ῥῆμα νῦν, ἀλλὰ τὸ γινόμενον ἀπαγγέλλοντος. Οὐ γὰρ εἶπε· Τί δὲ ὑμῶν ἀναισθητότερον γένοιτ' ἄν, οἳ τὰ παρ' ἡμῶν οὕτως ἀκριβῶς ἐπαγγελθέντα οὐ προσίεσθε; ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν ῥημάτων πᾶσαν ἐπιείκειαν ἐνδεικνύμενος, τούτων μὲν οὐδὲν ἐφθέγξατο, πράως δὲ καὶ ἡμέρως τὸ συμβησόμενον προανεφώνησεν. Ἐντεῦθεν εἰς πᾶσαν καὶ ἡμᾶς ἐνάγων πραότητα καὶ παιδεύων ἡμᾶς, ὅταν πρός τινας διαλεγώμεθα καὶ μὴ πείθωμεν, μὴ δυσχεραίνειν, μηδὲ ἐκθηριοῦσθαι. Οὐ γάρ ἐστι ἀνύσαι τὸν χαλεπαίνοντα, ἀλλὰ ἀπειθέστερον ἐργάσασθαι μᾶλλον.

Διὰ τοῦτο χρὴ τῆς μὲν ὀργῆς ἀπέχεσθαι, πάντοθεν δὲ ἀξιόπιστον ποιεῖν τὸν λόγον, οὐ τῷ μὴ ὀργίζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ μηδὲ κράζειν. Ὕλη γὰρ ὀργῆς ἡ κραυγή. Συμποδίσωμεν τοίνυν τὸν ἵππον, ἵνα καταστρέψωμεν τὸν ἀναβάτην. Περικόψωμεν τὰ πτερὰ τοῦ θυμοῦ, καὶ οὐκ ἔτι πρὸς ὕψος ἀρθήσεται τὸ κακόν. Ὀξὺ γὰρ ἡ ὀργὴ πάθος, ὀξύ, καὶ δεινὸν κλέψαι τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Διὰ τοῦτο χρὴ πάντοθεν ἀποφράττειν αὐτῷ τὴν εἴσοδον. Καὶ γὰρ ἄτοπον θηρία μὲν δύνασθαι ἡμεροῦν, τὴν δὲ ἡμετέραν διάνοιαν ἀγριαίνουσαν περιορᾶν.

Πῦρ ἐστι σφοδρὸν ὁ θυμὸς πάντα διατρώγων. Καὶ γὰρ καὶ σῶμα λυμαίνεται, καὶ ψυχὴν διαφθείρει, καὶ ἀηδῆ κατασκευάζει καὶ αἰσχρὸν ἰδεῖν. Καὶ εἰ τὸν ὀργιζόμενον ἦν δυνατὸν ἑαυτῷ δῆλον εἶναι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὀργῆς, οὐκ ἂν ἑτέρας ἐδεήθη παραινέσεως. Οὐδὲν γὰρ ἀτερπέστερον ὄψεως ὀργιζομένης. Μέθη τις ἐστὶν ἡ ὀργή, μᾶλλον δὲ μέθης χαλεπωτέρα καὶ δαίμονος ἐλεεινοτέρα. Ἀλλ' ἂν μελετήσωμεν μὴ κράζειν, ἀρίστην ὁδὸν φιλοσοφίας εὑ-

«κανεὶς δὲν δέχεται» δὲν ἐλέχθη τώρα διὰ τὸν βαρέως φέροντα, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀναγγέλλοντα τὸ γεγονός. Διότι δὲν εἶπε: Τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ περισσότερον ἀναίσθητον ἀπὸ σᾶς, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλετε νὰ δεχθῆτε τὰς τόσον ἀληθινὰς ἀναγγελίας μας; Ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ ἔργα κάθε εὐμενῆ διάθεσιν, ἀπὸ αὐτὰ μὲν δὲν εἶπε τίποτε, ἀλλὰ μὲ πρᾳότητα καὶ ἠρεμίαν προανήγγειλεν αὐτὸ ποὺ θὰ συμβῆ, ἐπειδὴ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει νὰ παιδεύσῃ καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν πρᾳότητα καὶ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ μὴ δυσανασχετοῦμεν καὶ ἐξοργιζώμεθα, ὅταν συζητοῦμεν μὲ κάποιον καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν πείσωμεν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται, οὐδὲν ἐπιτυγχάνει ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀπειθέστερος γίνεται.

Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ συγκρατῶμεν τὴν ὀργὴν καὶ νὰ κάμνωμεν πειστικώτερον τὸν λόγον μας, ὄχι μόνον μὲ τὸ νὰ μὴ ὀργιζώμεθα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ φωνάζωμεν. Διότι ἡ φωνὴ εἶναι τροφὴ τῆς ὀργῆς. Ἂς πεδικλώσωμεν λοιπὸν τὸν ἵππον, διὰ νὰ ρίψωμεν κάτω τὸν ἀναβάτην. Ἂς περικόψωμεν τὰ πτερὰ τῆς ὀργῆς καὶ τὸ κακὸ δὲν θὰ πάρῃ πλέον ἔκτασιν. Διότι ἡ ὀργὴ εἶναι φοβερὸν πάθος καὶ φοβερὸν εἰς τὸ νὰ ἐξουσιάσῃ τὰς ψυχάς μας. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ περιφράξωμεν τὰς εἰσόδους ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Διότι εἶναι παράλογον τὸ νὰ ἠμποροῦμεν νὰ ἐξημερώνωμεν ἄγρια θηρία, ἀλλὰ ν' ἀνεχώμεθα νὰ ἐξαγριώνεται ἡ διάνοιά μας.

Ὁ θυμὸς εἶναι ὁρμητικὸν πῦρ, ποὺ τὰ κατατρώγει ὅλα. Διότι καὶ τὸ σῶμα λυμαίνεται καὶ τὴν ψυχὴν καταστρέφει καὶ κάμνει τὸν ἄνθρωπον ἀηδῆ καὶ ἄσχημον εἰς τὴν ὄψιν. Καὶ μάλιστα, ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ἰδῇ ὁ ὀργιζόμενος τὸν ἑαυτόν του κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὀργῆς, τότε δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ ἄλλην συμβουλήν. Διότι δὲν ὑπάρχει ἀποκρουστικώτερον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ὀργιζομένου.

Ἡ ὀργὴ εἶναι κάτι σὰν μέθη καὶ μᾶλλον χειροτέρα ἀπὸ τὴν μέθην καὶ ἀθλιωτέρα ἀπὸ τὸν δαίμονα. Ἀλλ' ἂν προσπαθήσωμεν νὰ μὴ φωνάζωμεν, θὰ εὕρωμεν τὴν καλυτέραν

ρήσομεν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος μετὰ τῆς ὀργῆς καὶ τὴν κραυγὴν ἀναιρεῖν γράφει, λέγων· «Πᾶσα ὀργὴ καὶ κραυγὴ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν».

Οὐκοῦν πειθώμεθα τῷ πάσης φιλοσοφίας διδασκάλῳ. Καὶ ὅταν ὀργιζώμεθα πρὸς τοὺς οἰκέτας, τὰ ἁμαρτήματα τὰ ἑαυτῶν ἐννοῶμεν καὶ τὴν ἐπιείκειαν αἰσχυνώμεθα τὴν ἐκείνων. Ὅταν γὰρ σὺ ὑβρίζῃς, ἐκεῖνος δὲ σιγῇ φέρῃ τὴν ὕβριν, καὶ σὺ μὲν ἀσχημονῇς, ἐκεῖνος δὲ φιλοσοφῇ, τοῦτο ἀντὶ πάσης δέχου νουθεσίας. Εἰ γὰρ καὶ οἰκέτης ἐστίν, ἀλλ' ἄνθρωπος καὶ ψυχὴν ἔχων ἀθάνατον καὶ τοῖς αὐτοῖς παρὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου τιμηθεὶς δώροις. Εἰ δὲ ὁ ἐν τοῖς μείζοσι καὶ πνευματικωτέροις ὁμότιμος ἡμῖν ὤν, δι' ἀνθρωπίνην τινὰ εὐτελῆ καὶ μικρὰν ὑπεροχὴν οὕτω πράως φέρει τὰ παρ' ἡμῶν, τίνος ἂν εἴημεν συγγνώμης ἄξιοι ἢ ποίας ἀπολογίας ἡμεῖς, οἱ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μὴ δυνάμενοι φιλοσοφεῖν, μᾶλλον δὲ οὐ βουλόμενοι, ὥσπερ ἐκεῖνος διὰ τὸν ἡμέτερον;

Ταῦτα οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ἐννοοῦντες, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, μελετῶμεν ἠρέμα πανταχοῦ φθέγγεσθαι, ἵνα ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ γενόμενοι, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἀνάπαυσιν εὕρωμεν, τήν τε παροῦσαν, τήν τε μέλλουσαν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

14. Ἐφ. 4, 31.

ὁδὸν τῆς σκέψεως. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος μαζὶ μὲ τὴν ὀργὴν ἀπαγορεύει καὶ τὴν κραυγὴν λέγων: «Κάθε ὀργὴ καὶ κραυγὴ ἂς φύγῃ μακρὰν ἀπὸ σᾶς»[14].

Ἂς ὑπακούωμεν λοιπὸν εἰς τὸν διδάσκαλον κάθε σοφίας. Καὶ ὅταν ὀργιζώμεθα ἐναντίον τῶν ὑπηρετῶν, ἂς σκεπτώμεθα τὰ ἰδικά μας σφάλματα καὶ ἂς ἐντρεπώμεθα διὰ τὴν ἠρεμίαν ἐκείνων. Διότι, ὅταν σὺ ὑβρίζῃς κάποιον, ἐκεῖνος δὲ ἀνέχεται τὴν ὕβριν σιωπηρῶς, καὶ ὅταν σὺ μὲν ἀσχημονῇς, ἐκεῖνος δὲ φιλοσοφεῖ, αὐτὸ νὰ τὸ θεωρῇς ὡς τὸ ὡραιότερον μάθημα. Διότι, μολονότι εἶναι δοῦλος, ὅμως εἶναι ἄνθρωπος καὶ ἔχει ἀθάνατον ψυχὴν καὶ εὐηργετήθη μὲ τὰ ἴδια δῶρα ἀπὸ τὸν κοινὸν Κύριον, ὅπως καὶ σύ. Ἂν δὲ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἰσότιμος μὲ ἡμᾶς εἰς τὰ μεγαλύτερα καὶ πνευματικώτερα, ὑποφέρῃ μὲ τόσην πρᾳότητα τὰς ὕβρεις μας, ἕνεκα μιᾶς ἀσημάντου καὶ μικρᾶς ἀνθρωπίνης ὑπεροχῆς μας, ποίας συγγνώμης ἢ ποίας ἀπολογίας θὰ εἴμεθα ἡμεῖς ἄξιοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμποροῦμεν, ἢ μᾶλλον δὲν θέλομεν, νὰ φιλοσοφῶμεν διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ὅπως κάμνουν ἐκεῖνοι διὰ τὸν ἰδικόν μας;

Ἀφοῦ λοιπὸν σκεφθῶμεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἀφοῦ καταλάβωμεν τὰ σφάλματά μας ἀλλὰ καὶ τὴν κοινὴν φύσιν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἂς προσέχωμεν νὰ ὁμιλῶμεν παντοῦ μὲ ἠρεμίαν, διὰ νὰ εὕρωμεν ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν μας εἰς τὴν παροῦσαν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἀφοῦ γίνωμεν ταπεινοὶ εἰς τὴν καρδίαν. Εἴθε αὐτὴν τὴν ἀνάπαυσιν νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ΄.

Ἰω. 3,12 - 16

«Εἰ τὰ ἐπείγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ».

1. Ὃ πολλάκις εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, καὶ οὐ παύσομαι λέγων. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὅτι μέλλων ὁ Ἰησοῦς ὑψηλῶν ἅπτεσθαι δογμάτων, διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν ἑαυτὸν κατέχει πολλάκις καὶ οὐ συνεχῶς τοῖς ἀξίοις τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ λόγοις ἐνδιατρίβει, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς συγκατάβασιν ἔχουσι. Τὸ μὲν γὰρ ὑψηλὸν καὶ μέγα καὶ ἅπαξ λεχθέν, ἱκανὸν παραστῆσαι τὴν ἀξίαν ἐκείνην, καθόσον ἡμῖν ἀκοῦσαι δυνατόν. Τὰ δὲ ταπεινότερα καὶ ἐγγὺς τῆς τῶν ἀκροωμένων διανοίας, εἰ μὴ διηνεκῶς ἐλέγετο, οὐ ταχέως κατέσχε τὰ ὑψηλὰ τὸν χαμαίζηλον ἀκροατήν. Διὰ δὴ τοῦτό ἐστι καὶ τὰ πλείονα ταπεινότερα τῶν ὑψηλῶν εἰρημένα παρ᾽ αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἵνα μὴ τοῦτο ἑτέραν τινὰ ἐργάσηται βλάβην πάλιν, κατέχον κάτω τὸν μαθητήν, οὐχ ἁπλῶς τὰ καταδεέστερα τίθησιν, ἂν μὴ πρότερον εἴπῃ καὶ τὴν αἰτίαν δι᾽ ἣν ταῦτα λέγει· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ βαπτίσματος ἅπερ εἶπε καὶ τῆς κατὰ χάριν γεννήσεως τῆς ἐν τῇ γῇ γινομένης, βουλόμενος καὶ εἰς τὴν γέννησιν καθεῖναι τὴν ἑαυτοῦ τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην καὶ ἄφραστον, τέως διαβαστάζει καὶ οὐ καθίησιν, εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν λέγει, δι᾽ ἣν οὐ καθίησι. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Ἡ παχύτης καὶ ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων. Καὶ ταύτην αἰνιττόμενος ἐπήγαγε λέγων· «Εἰ τὰ ἐπίγεια

1. Ἰω. 3, 12-14.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ΄.

'Ιω. 3,12 - 16

«'Εὰν δὲν πιστεύετε, ὅταν σᾶς ὁμιλῶ διὰ τὰ γήϊνα, πῶς θὰ πιστεύσετε, ἐὰν σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὰ ἐπουράνια; Κανεὶς δὲν ἔχει ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανόν, παρὰ ἐκεῖνος ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν»[1].

1. Αὐτὸ ποὺ εἶπα πολλὰς φοράς, αὐτὸ θὰ εἰπῶ καὶ τώρα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνω. Ποῖο εἶναι αὐτό; Ὅτι, ὅταν ὁ 'Ιησοῦς πρόκειται νὰ θίξῃ ὑψηλὰ δόγματα, προσαρμόζεται πολλὰς φορὰς πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν του καὶ δὲν χρονοτριβεῖ εἰς λόγους ἀνταξίους τῆς μεγαλωσύνης του, ἀλλὰ εἰς λόγους ποὺ εἶναι πολὺ μετριώτεροι. Διότι τόσον ὁ ὑψηλός, ὅσον καὶ ὁ μεγάλος λόγος, ἔστω καὶ ἂν ἐκφρασθῇ μίαν φοράν, εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀξίαν του, ὅσον βέβαια ἡμεῖς ἔχομεν τὴν δύναμιν νὰ τὸν κατανοήσωμεν διὰ τῆς ἀκοῆς. 'Αλλὰ τὰ μετριώτερα καὶ προσεγγίζοντα τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν, ἂν δὲν ἐπανελαμβάνοντο συχνά, ἐπειδὴ ἀναφέρονται εἰς ὑψηλὰ πράγματα, δὲν θὰ εἰσέδυον ταχέως εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀμαθοῦς ἀκροατοῦ. 'Αλλὰ διὰ νὰ μὴ προξενήσῃ αὐτὸ πάλιν κάποιαν ἄλλην ζημίαν, μὲ τὸ νὰ κρατῇ τὸν μαθητὴν εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον, δὲν καταφεύγει μόνον εἰς τὰ ἁπλούστερα λόγια, ἀλλὰ ἐκθέτει καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν τὰ λέγει, πρᾶγμα ποὺ ἔχει κάμει καὶ ἐδῶ.

'Αφοῦ δηλαδὴ εἶπε διὰ τὸ βάπτισμα, ὅσα εἶπε, καθὼς καὶ διὰ τὴν γέννησιν ποὺ γίνεται εἰς τὴν γῆν κατὰ χάριν, ἐπειδὴ θέλει νὰ φθάσῃ καὶ εἰς τὴν ἰδικήν του γέννησιν τὴν μυστηριώδη καὶ ἀνέκφραστον, μέχρι τινὸς συγκρατεῖται καὶ δὲν συνεχίζει, κατόπιν δὲ λέγει καὶ τὴν αἰτίαν ἕνεκα τῆς ὁποίας δὲν συνεχίζει. Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ἡ παχυλὴ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν. Καὶ αὐτὴν ὑπαινισσόμενος προσέθεσε τὰ ἑξῆς· «'Εὰν δὲν πιστεύετε, ὅταν σᾶς ὁμιλῶ διὰ τὰ γήϊνα, πῶς θὰ πιστεύσετε, ἐὰν

εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε;». Ὥστε ὅπουπερ ἂν εἴπῃ μέτριόν τι καὶ ταπεινόν, τῇ τῶν ἀκουόντων ἀσθενείᾳ λογιστέον αὐτό.

Τὰ δὲ ἐπίγεια ἐνταῦθα τινὲς μὲν περὶ τοῦ ἀνέμου φασὶν εἰρῆσθαι, τουτέστιν, εἰ καὶ ὑπόδειγμα ἀπὸ τῶν ἐπιγείων ἔδωκα καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπείσθητε, πῶς δυνήσεσθε τὰ ὑψηλότερα μαθεῖν; Εἰ δὲ τὸ βάπτισμα ἐπίγειον ἐνταῦθα λέγοι, μὴ θαυμάσῃς. Ἢ γὰρ διὰ τὸ ἐν τῇ γῇ τελεῖσθαι, ἢ πρὸς σύγκρισιν τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως τῆς φρικωδεστάτης ἐκείνης ὀνομάζων οὕτως αὐτὸ καλεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἐπουράνιος αὕτη ἡ γέννησις, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην παραβαλλομένη τὴν ἀληθῆ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας οὖσαν, ἐπίγειός ἐστι.

Καὶ καλῶς οὐκ εἶπεν, Οὐχὶ νοεῖτε, ἀλλ', «Οὐ πιστεύετε». Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς ἐκεῖνά τις δυσκολαίνῃ, ἃ διὰ τοῦ νοῦ λαβεῖν ἐστι, καὶ μὴ ῥᾳδίως καταδέχηται, εἰκότως ἂν ἄνοιαν ἐγκαλοῖτο. Ὅταν δὲ ταῦτα μὴ δέχηται, ἃ λογισμῷ μὲν οὐκ ἔστι λαβεῖν, πίστει δὲ μόνῃ, οὐκ ἔτι ἀνοίας, ἀλλ' ἀπιστίας ἐστὶ τὸ ἔγκλημα. Ἀπάγων οὖν αὐτὸν τοῦ μὴ ζητεῖν λογισμοῖς τὸ λεχθέν, σφοδρότερον αὐτοῦ καθικνεῖται, ἀπιστίαν ἐγκαλῶν. Εἰ δὲ τὴν ἡμετέραν πίστει χρὴ δέχεσθαι γέννησιν, τίνος ἂν εἶεν ἄξιοι οἱ τὴν τοῦ Μονογενοῦς λογισμοῖς περιεργαζόμενοι;

Ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, καὶ τίνος ἕνεκεν ἐλέγετο ταῦτα, εἰ μὴ ἔμελλον πιστεύειν οἱ ἀκούοντες; Ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνοι μὴ ἐπίστευον, ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοὺς ἔμελλον αὐτὰ δέχεσθαι καὶ κερδαίνειν. Καθικνούμενος τοίνυν αὐτοῦ σφοδρότατα, δείκνυσι λοιπὸν ὅτι οὐ ταῦτα οἶδε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῷ πλείω τούτων καὶ μείζω. Ὅθεν καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἐδήλωσεν, οὕτως εἰπών· «Καὶ οὐδεὶς ἀναβέ-

σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὰ ἐπουράνια;». Ὥστε, ὅπου ὁμιλήσῃ μὲ μέτρια καὶ ἁπλᾶ λόγια, πρέπει νὰ σκεφθῶμεν ὅτι αὐτὸ γίνεται ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν.

Ὡς πρὸς «τὰ ἐπίγεια», μερικοὶ νομίζουν ὅτι ἐδῶ ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν ἄνεμον, σὰν νὰ εἶπε· Μολονότι σᾶς ἔφερα παράδειγμα ἀπὸ τὰ ἐπίγεια καὶ οὔτε ἔτσι δὲν ἐπείσθητε, πῶς θὰ ἠμπορέσετε νὰ δεχθῆτε τὰ ὑψηλότερα; Καὶ μὴ ἀπορήσῃς, διότι λέγει ἐδῶ τὸ βάπτισμα ἐπίγειον. Τὸ ὀνομάζει ἔτσι ἢ διότι τελεῖται εἰς τὴν γῆν ἢ διότι θέλει νὰ τὸ συγκρίνῃ μὲ τὴν ἰδικήν του μυστηριώδη γέννησιν μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Διότι, ἂν καὶ ἡ γέννησις αὐτὴ εἶναι ἐπουράνιος, συγκρινομένη μὲ τὴν ἀληθινήν, ποὺ προέρχεται ἐκ τοῦ Πατρός, εἶναι ἐπίγειος.

Καὶ ὀρθῶς δὲν εἶπε «Δὲν καταλαβαίνετε», ἀλλὰ «Δὲν πιστεύετε». Διότι, ὅταν κάποιος δυσκολεύεται νὰ καταλάβῃ ἐκεῖνα, ποὺ ἠμπορεῖ νὰ συλλάβῃ μὲ τὴν λογικὴν καὶ δὲν τὰ παραδέχεται εὔκολα, δικαίως θὰ θεωρῆται ἀνόητος. Ὅταν ὅμως δὲν παραδέχεται αὐτά, ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς λογικῆς, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς πίστεως, τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον ἔνοχος ἀνοησίας, ἀλλὰ ἀπιστίας. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποτρέψῃ τὸν Νικόδημον ἀπὸ τὸ νὰ ζητῇ ἐξήγησιν αὐτοῦ ποὺ ἐλέχθη μὲ συλλογισμούς, τὸν ἐπιπλήττει δριμύτερον κατηγορῶν αὐτὸν δι' ἀπιστίαν. Ἐὰν δὲ πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν ἰδικήν μας γέννησιν διὰ τῆς πίστεως, ποίας τιμωρίας θὰ εἶναι ἄξιοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐρευνοῦν μὲ περιέργειαν διὰ συλλογισμῶν τὴν γέννησιν τοῦ Μονογενοῦς;

Ἀλλὰ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐρωτήσῃ ἴσως· Καὶ διατί ἔλεγεν αὐτὰ ὁ Χριστός, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσουν οἱ ἀκροαταί του; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὰ ἐπίστευαν ἐκεῖνοι, ὅμως οἱ μεταγενέστεροι ἐπρόκειτο νὰ τὰ δεχθοῦν καὶ νὰ ὠφεληθοῦν. Ἐνῷ λοιπὸν ἐπιπλήττει τὸν Νικόδημον δριμύτατα, δεικνύει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι δὲν γνωρίζει μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα καὶ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν ἐδήλωσε μὲ τὴν ἀποτροπὴν πρὸς

βηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ».

Καὶ ποία αὕτη ἡ ἀκολουθία, φησί; Μεγίστη μὲν οὖν, καὶ σφόδρα τοῖς ἔμπροσθεν συνᾴδουσα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν, ὅτι «Οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος», τοῦτο αὐτὸ διορθοῦται, μονονουχὶ λέγων. Μὴ νομίσῃς με οὕτως εἶναι διδάσκαλον ὡς τοὺς πολλοὺς τῶν προφητῶν ἀπὸ γῆς ὄντας. Ἐξ οὐρανοῦ γὰρ πάρειμι νῦν. Τῶν μὲν γὰρ προφητῶν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν ἐκεῖ, ἐγὼ δὲ ἐκεῖ διατρίβω. Εἶδες πῶς καὶ τὸ σφόδρα δοκοῦν ὑψηλὸν εἶναι, σφόδρα ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλωσύνης ἐστίν; Οὐ γὰρ ἐν οὐρανῷ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ, καὶ πάντα πληροῖ.

Ἀλλ' ἔτι πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀκροατοῦ διαλέγεται, κατὰ μικρὸν αὐτὸν ἀνάγειν βουλόμενος. Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτόν, ἵν' οὕτως εἴπω, ὠνόμασε νῦν. Καὶ γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ, πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν. «Καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ», φησίν, «οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Πάλιν καὶ τοῦτο δοκεῖ ἀπηρτῆσθαι τῶν ἔμπροσθεν, πολλὴν δὲ καὶ αὐτὸ τὴν συνάφειαν ἔχει. Εἰπὼν γὰρ τὴν μεγίστην εἰς ἀνθρώπους γεγεννημένην εὐεργεσίαν διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐπάγει καὶ τὴν ταύτης αἰτίαν, καὶ ἐκείνης οὐκ ἐλάττονα, τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ. Ὥσπερ οὖν καὶ Παῦλος Κορινθίοις διαλεγόμενος, ταύτας ὁμοῦ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, οὕτω λέγων· «Μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;». Μάλιστα γὰρ πάντων τὰ δύο ταῦτα τὴν ἄφατον αὐτοῦ δείκνυσιν ἀγά-

---

2. Α' Κορ. 1, 13.

τὸν Νικόδημον, ὅταν εἶπεν· «Καὶ κανεὶς δὲν ἔχει ἀνεβῇ εἰς τὸν οὐρανόν, παρὰ ἐκεῖνος ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν οὐρανόν».

Καὶ θὰ ἐρωτήσῃς: Ποία εἶναι ἡ συνέπεια αὐτοῦ; Εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ συμφωνεῖ τελείως μὲ τὰ προηγούμενα. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Νικόδημος εἶχεν εἰπεῖ, «Γνωρίζομεν ὅτι ἦλθες ὡς διδάσκαλος ἀπὸ τὸν Θεόν», ὁ Χριστὸς διορθώνει τοῦτο, σὰν νὰ λέγῃ· Μὴ νομίσῃς, ὅτι ἐγὼ εἶμαι διδάσκαλος ὅπως οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ποὺ ἦσαν ἀπὸ τὴν γῆν. Διότι ἔρχομαι τώρα ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς Προφήτας δὲν ἔχει ἀνεβῇ ἐκεῖ, ἐγὼ ὅμως ἐκεῖ κατοικῶ. Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ἀκόμη καὶ αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ ὑψηλόν, πόσον πολὺ εἶναι ἀνάξιον τῆς μεγαλωσύνης του; Διότι δὲν κατοικεῖ μόνον εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ εὑρίσκεται παντοῦ καὶ τὰ πάντα πληροῖ.

Ἀλλ' ἀκόμη περισσότερον προσαρμόζεται πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀκροατοῦ, ἐπειδὴ θέλει νὰ τὸν ἀνυψώσῃ ἀνεπαισθήτως. Υἱὸν δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐδῶ δὲν ἀπεκάλεσε τὴν σάρκα, ἀλλά, διὰ νὰ ἐκφρασθῶ ἔτσι, ὠνόμασεν ὅλον τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον εὐγενὲς μέρος τῆς οὐσίας του. Διότι συνηθίζει ν' ἀποκαλῇ τὸ πᾶν ἄλλοτε μὲν ἀπὸ τὴν θείαν, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. «Καὶ ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν εἰς τὴν ἔρημον, ἔτσι πρέπει νὰ ὑψωθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Καὶ αὐτὸ πάλιν φαίνεται νὰ μὴ συνδέεται μὲ τὰ προηγούμενα, ἀλλ' ὅμως ἔχει μεγάλην σχέσιν. Διότι, ἀφοῦ ἀνέπτυξε τὴν μεγάλην εὐεργεσίαν ποὺ ἔχει παραχωρηθῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ βάπτισμα, προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν εὐεργεσίαν διὰ τοῦ σταυροῦ, ποὺ δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σημαντικὴ ἀπὸ ἐκείνην. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Κορινθίους συνδέει μαζὶ αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας, λέγων· «Μήπως ὁ Παῦλος ἐσταυρώθη πρὸς χάριν σας, ἢ μήπως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου ἐβαπτίσθητε;»[2]. Διότι περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, αὐτὰ τὰ δύο δεικνύουν τὴν ἀπεριόριστον ἀγά-

πην, ὅτι τε ὑπὲρ ἐχθρῶν ἔπαθε, καὶ ὅτι ἀποθανὼν ὑπὲρ ἐχθρῶν, διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁλόκληρον τῶν ἁμαρτημάτων τὴν συγχώρησιν ἐδωρήσατο.

2. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπε σαφῶς, ὅτι μέλλω σταυροῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν παλαιὸν παρέπεμψε τύπον τοὺς ἀκροατάς; Πρῶτον μέν, ἵνα μάθωμεν ὅτι συγγενῆ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς καὶ οὐκ ἀλλότρια τούτων ἐκεῖνα· ἔπειτα ἵνα γνῷς, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἤρχετο· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἵνα μάθῃς, ὅτι οὔτε αὐτῷ τις ἀπὸ τοῦ πράγματος γίνεται βλάβη, καὶ πολλοῖς ἐντεῦθεν τίκτεται σωτηρία. Ἵνα γάρ μή τις λέγῃ καὶ πῶς ἔνι εἰς τὸν σταυρωθέντα πιστεύσαντας σωθῆναι, ὅταν καὶ αὐτὸς ὑπὸ θανάτου κατεσχημένος ᾖ, ἐπὶ τὴν παλαιὰν ἡμᾶς ἱστορίαν ἄγει. Εἰ γὰρ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν ὄφεως ἰδόντες Ἰουδαῖοι διέφυγον θάνατον, πολλῷ μᾶλλον οἱ εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πιστεύοντες, εἰκότως καὶ πολλῷ μείζονος ἀπολαύσονται τῆς εὐεργεσίας. Οὐ γὰρ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σταυρουμένου, οὐδὲ διὰ τὸ περιγενέσθαι Ἰουδαίους τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ «Ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον», διὰ τοῦτο ὁ ἔμψυχος αὐτοῦ ναὸς σταυροῦται. «Ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον».

Ὁρᾷς τὴν τοῦ σταυροῦ αἰτίαν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ σωτηρίαν; Ὁρᾷς τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν συγγένειαν; Ἐκεῖ θάνατον διέφυγον Ἰουδαῖοι ἀλλὰ τὸν πρόσκαιρον, ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον οἱ πιστεύοντες. Ἐκεῖ δήγματα ὄφεων ἰᾶτο ὁ κρεμάμενος ὄφις, ἐνταῦθα δὲ τοῦ νοητοῦ δράκοντος ἐθεράπευσε τὰς πληγὰς ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς. Ἐκεῖ ὁ τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ὁρῶν, πάντα ἀποτίθεται τὰ ἁμαρτήματα. Ἐκεῖ χαλκὸς τὸ κρεμάμενον ἦν εἰς σχῆμα ὄφεως διατυπωθείς, ἐνταῦθα σῶμα δεσποτικὸν ὑπὸ Πνεύματος κατασκευασθέν. Ὄφις ἔδακνεν ἐκεῖ καὶ ὄφις ἰᾶτο. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα θάνατος ἀπώλεσε καὶ θάνατος ἔσωσεν.

πην του καὶ ὅτι ὑπέφερε χάριν τῶν ἐχθρῶν του καὶ ὅτι ἀφοῦ ἀπέθανε χάριν τῶν ἐχθρῶν του, μᾶς ἐχάρισε τὴν συγχώρησιν ὅλων τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος,

2. Διατί ὅμως δὲν ἐδήλωσε σαφῶς, ὅτι πρόκειται νὰ σταυρωθῇ, ἀλλὰ παρέπεμψε τοὺς ἀκροατὰς εἰς τὸ παλαιὸν παράδειγμα; Πρῶτον μὲν διὰ νὰ μάθουν, ὅτι τὰ παλαιὰ συνδέονται μὲ τὰ νέα καὶ δὲν εἶναι ξένα τὰ μεταξύ των, καὶ ἔπειτα διὰ νὰ ξέρῃς, ὅτι δὲν βαδίζει εἰς τὸ πάθος χωρὶς νὰ θέλῃ. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἀντείπῃ κανείς, πῶς εἶναι δυνατὸν ἀφοῦ πιστεύσωμεν εἰς τὸν σταυρωθέντα νὰ σωθῶμεν, ὅταν μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος ἀνηρπάγη ἀπὸ τὸν θάνατον, μᾶς φέρει εἰς τὴν παλαιὰν ἱστορίαν. Διότι, ἂν οἱ Ἑβραῖοι διέφυγαν τὸν θάνατον, ὅταν εἶδαν τὴν χαλκίνην εἰκόνα τοῦ ὄφεως, δικαίως θὰ ἀπολαύσουν πολὺ μεγαλυτέραν εὐεργεσίαν ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν εἰς τὸν ἐσταυρωμένον. Ἀλλὰ δὲν συνέβη αὐτό, ὄχι ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας τοῦ σταυρωθέντος καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐπειδὴ «Ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον», δι' αὐτὸ ἐσταυρώθη ὁ ζωντανός του. «Διὰ νὰ μὴ χαθῇ, ὅποιος πιστεύει εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον».

Βλέπεις, ποία εἶναι ἡ αἰτία τοῦ σταυροῦ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ σωτηρία; Βλέπεις τὴν συνάφειαν μεταξὺ τῆς εἰκόνος τοῦ ὄφεως καὶ τῆς ἀληθείας; Ἐκεῖνοι οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέφυγαν τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸν προσωρινόν. Ἐδῶ οἱ πιστοὶ ἀποφεύγουν τὸν αἰώνιον. Ἐκεῖ ὁ κρεμασμένος ὄφις ἐθεράπευε τὰ δαγκώματα τῶν ὄφεων. Ἐδῶ ὁ σταυρωθεὶς Χριστὸς ἐθεράπευσε τὰς πληγὰς τοῦ πνευματικοῦ δράκοντος. Ἐκεῖ ἐθεραπεύετο ἐκεῖνος ποὺ βλέπει μὲ τοὺς ὑλικοὺς ὀφθαλμούς. Ἐδῶ ἐκεῖνος ποὺ βλέπει μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἀποβάλλει ὅλας τὰς ἁμαρτίας. Ἐκεῖ ὁ κρεμασμένος χαλκὸς εἶχε κατασκευασθῆ εἰς εἰκόνα ὄφεως. Ἐδῶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου κατεσκευασμένον ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκεῖ ὄφις ἐδάγκωνε καὶ ὄφις ἐθεράπευεν. Ἔτσι καὶ ἐδῶ θάνατος κατέστρεψε καὶ θάνατος ἔσωσεν. Ἀλλ' ὁ μὲν ὄφις ποὺ ἐ-

Ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἀπολλὺς ὄφις, ἰὸν εἶχεν, ὁ δὲ σώζων ἰοῦ καθαρὸς ἦν.

Καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πάλιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀπολλὺς θάνατος μαρτίαν εἶχεν, ὥσπερ τὸν ἰὸν ὁ ὄφις, ὁ δὲ τοῦ Δεσπότου, ἁμαρτίας πάσης ἀπήλλακτο, ὥσπερ οὖν ὁ χαλκοῦς ὄφις, ἰοῦ. «Ἁμαρτίαν γάρ», φησίν, «οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅ φησι Παῦλος· «Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ». Καθάπερ γάρ τις ἀθλητὴς γενναῖος, ὅταν ἐπὶ μετεώρου τὸν ἀνταγωνιστὴν ἄρας καὶ καταρράξας, λαμπροτέραν ἀποφαίνῃ τὴν νίκην, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὁρώσης, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις κατέβαλε καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἐρημίας πληττομένους ἰασάμενος, πάντων τῶν θηρίων ἀπήλλαξε κρεμασθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἀλλ᾽ οὐκ εἶπε, κρεμασθῆναι δεῖ, ἀλλ᾽ «Ὑψωθῆναι». Ὅπερ γὰρ εὐφημότερον εἶναι ἐδόκει διὰ τὸν ἀκροώμενον, καὶ ἐγγὺς τοῦ τύπου, τοῦτο τέθεικεν.

«Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. Μὴ θαυμάσῃς ὅτι ἐγὼ μέλλω ὑψοῦσθαι, ἵνα σωθῆτε ὑμεῖς. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑμᾶς ἠγάπησεν, ὡς ὑπὲρ τῶν δούλων δοῦναι τὸν Υἱὸν καὶ δούλων ἀγνωμόνων. Καίτοι οὐκ ἄν τις οὐδὲ ὑπὲρ φίλου τοῦτο ποιήσειεν, (οὐδὲ ὑπὲρ δικαίου ταχέως, ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε)· «Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται».

Ἀλλ᾽ ἐκεῖνος μὲν πλατύτερον, ἐπειδὴ πρὸς πιστοὺς διε-

3. Α′ Πέτρ. 2, 22.
4. Κολ. 2, 15.
5. Ρωμ. 5, 7.

φόνευεν, εἶχε δηλητήριον, ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἔσωζεν ἦτο καθαρὸς ἀπὸ δηλητήριον.

Καὶ ἐδῶ πάλιν τὸ ἴδιο συνέβη. Δηλαδὴ ὁ μὲν θάνατος ποὺ ἠφάνιζεν εἶχεν ἁμαρτίαν, ὅπως ὁ ὄφις εἶχε δηλητήριον. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου ἦτο ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χάλκινος ὄφις ἀπὸ τὸ δηλητήριον. «Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἁμαρτίαν δὲν ἔκαμεν, οὔτε εὑρέθη δόλος εἰς τὸ στόμα του»[3]. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἶπεν ὁ Παῦλος· «Ἀπεγύμνωσε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τὰς διεπόμπευσε δημοσίᾳ σύρων αὐτὰς εἰς τὴν θριαμβευτικὴν πομπήν του»[4]. Ὅπως ἀκριβῶς ἕνας ρωμαλέος ἀθλητής, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ σηκώση εἰς τὸν ἀέρα τὸν ἀντίπαλόν του καὶ ἀφοῦ τὸν ρίψη κατὰ γῆς, κατακτᾷ μίαν λαμπρὰν νίκην, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐνίκησεν ὅλας τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις καὶ ἀφοῦ ἐθεράπευσεν ὅλους ἐκείνους, ποὺ εἶχαν πληγωθῆ εἰς τὴν ἔρημον, τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ ὅλα τὰ θηρία κρεμασθεὶς ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν. Ἀλλὰ δὲν εἶπεν ὅτι πρέπει νὰ κρεμασθῇ, ἀλλὰ «νὰ ὑψωθῇ». Διότι ἐκείνην τὴν ἔκφρασιν ἐχρησιμοποίησεν, ἡ ὁποία τοῦ ἐφαίνετο ὅτι εἶναι ἀνεκτικωτέρα διὰ τὸν ἀκροατὴν καὶ πλησιεστέρα πρὸς τὴν εἰκόνα.

«Διότι τόσον πολὺ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε ἔδωσε τὸν Υἱόν του τὸν Μονογενῆ, διὰ νὰ μὴ χαθῇ, ὅποιος πιστεύει εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἑξῆς· Μὴ ἀπορῇς, διότι πρόκειται νὰ σταυρωθῶ ἐγώ, διὰ νὰ σωθῇς ἐσύ. Διότι καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἐφάνη καλὸν αὐτὸ καὶ αὐτὸς τόσον πολὺ σᾶς ἠγάπησεν, ὥστε νὰ δώσῃ τὸν Υἱόν του χάριν τῶν δούλων καὶ μάλιστα δούλων ἀγνωμόνων. Καὶ ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ἔκαμνε κανεὶς οὔτε χάριν τῶν προσφιλῶν του οὔτε χάριν τοῦ δικαίου προφανῶς, πρᾶγμα ποὺ ὁ Παῦλος διδάσκει, ὅταν λέγῃ· «Διότι μετὰ δυσκολίας θ' ἀποθάνῃ κανεὶς χάριν τοῦ δικαίου»[5].

Ἀλλ' ὁ μὲν Παῦλος ὡμίλησε διεξοδικώτερον, ἐπειδὴ

λέγετο, ἐνταῦθα δὲ συνεσταλμένως μὲν ὁ Χριστός, ἐπειδὴ πρὸς Νικόδημον ἦν ὁ λόγος, ἐμφαντικώτερον δέ. Καὶ γὰρ ἑκάστη λέξις πολλὴν ἔχει τὴν ἔμφασιν. Τῷ τε γὰρ εἰπεῖν, «Οὕτως ἠγάπησε», καὶ τῷ, «Ὁ Θεὸς τὸν κόσμον», πολλὴν δείκνυσι τῆς ἀγάπης τὴν ἐπίτασιν. Πολὺ γὰρ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον ἦν. Ὁ γὰρ ἀθάνατος, ὁ ἄναρχος, ἡ μεγαλωσύνη ἡ ἀπέραντος, τοὺς ἀπὸ γῆς καὶ σποδοῦ, τοὺς μυρίων γέμοντας ἁμαρτημάτων, τοὺς διὰ παντὸς προσκεκρουκότας τοῦ χρόνου, τοὺς ἀγνώμονας, τούτους ἠγάπησε.

Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν ὁμοίως ἐμφαντικά, ἅπερ ἐπήγαγε λέγων· «Ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν»· οὐ δοῦλον, οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελόν φησι. Καίτοι γε οὐδ' ἂν περὶ παῖδά τις τοσαύτην ἐπεδείξατο σπουδήν, ὅσην περὶ τοὺς οἰκέτας τοὺς ἀγνώμονας ὁ Θεός. Τὸ μὲν οὖν πάθος οὐ σφόδρα γυμνῶς τίθησιν, ἀλλὰ συνεσκιασμένως, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ πάθους κέρδος, σαφῶς καὶ ἀνακεκαλυμμένως, λέγων οὕτως· «Ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον».

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ὑψωθῆναι δεῖ καὶ τὸν θάνατον ἠνίξατο, ἵνα μὴ κατηφὴς ὁ ἀκροατὴς ἀπὸ τούτων γένηται τῶν ῥημάτων, ἀνθρώπινόν τι περὶ αὐτοῦ ὑποπτεύων καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ νομίζων ἀνυπαρξίαν εἶναι, σκόπει πῶς αὐτὸ διορθοῦται. Υἱόν τε Θεοῦ λέγων εἶναι τὸν διδόμενον καὶ ζωῆς αἴτιον εἶναι καὶ ζωῆς αἰωνίου. Οὐκ ἂν δὲ ὁ τοῖς ἄλλοις ζωὴν παρέχων διὰ τοῦ θανάτου, αὐτὸς ἔμελλεν εἶναι ἐν τῷ θανάτῳ διηνεκῶς. Εἰ γὰρ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν ἐσταυρωμένον οὐκ ἀπόλλυνται, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς σταυρωθεὶς οὐκ ἀπολεῖται. Ὁ γὰρ τῶν ἄλλων τὴν ἀπώλειαν ἀναιρῶν, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς ταύτης ἀπήλλακται. Ὁ τοῖς ἄλ-

ἀπηυθύνετο εἰς πιστούς, ἐδῶ ὅμως ὁ Χριστὸς συντομώτερον λέγει ταῦτα καὶ παραστατικώτερον, ἐπειδὴ συνωμίλει μὲ τὸν Νικόδημον. Καὶ διότι κάθε λέξις ἔχει μεγάλην ἔμφασιν. Διότι μὲ τὰς λέξεις «τόσον πολὺ ἠγάπησε» καὶ «ὁ Θεὸς τὸν κόσμον» δεικνύει τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῆς ἀγάπης. Διότι μεγάλη καὶ ἀπεριόριστος ἦτο ἡ μεταξύ των ἀπόφασις. Διότι ὁ ἀθάνατος Θεός, ποὺ δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος, ἡ ἀπέραντος μεγαλωσύνη, ἠγάπησεν αὐτούς, ποὺ ἐπλάσθησαν ἀπὸ χῶμα καὶ τέφραν, ποὺ εἶναι φορτωμένοι ἀπὸ ἀπείρους ἁμαρτίας, αὐτοὺς ποὺ ἐξώκειλαν συνεχῶς, τοὺς ἀχαρίστους.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ἑπόμενα προσέθεσε, ποὺ εἶναι ἐξ ἴσου ἐμφαντικά, λέγων· «Διότι ἔδωσε τὸν Υἱόν του τὸν Μονογενῆ». Δὲν λέγει οὔτε δοῦλον, οὔτε ἄγγελον, οὔτε ἀρχάγγελον. Καὶ ὅμως ποτὲ ἕνας πατὴρ δὲν θὰ ἐδείκνυε τόσην προθυμίαν διὰ τὸν υἱόν του, ὅσην ἔδειξεν ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς ἀχαρίστους δούλους του. Καὶ τὸ μὲν πάθος του δὲν τὸ τοποθετεῖ πολὺ καθαρά, ἀλλὰ μὲ ἀσάφειαν, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὸ πάθος μὲ σαφήνειαν· «Διὰ νὰ μὴ χαθῇ, ὅποιος πιστεύει εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον».

Ἐπειδὴ ὅμως εἶχεν εἰπεῖ «Πρέπει νὰ ὑψωθῇ» καὶ μὲ αὐτὸ ὑπηνίχθη τὸν θάνατον, διὰ νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῇ ὁ ἀκροατὴς ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια σχηματίζων ἀνθρωπίνην ἰδέαν περὶ αὐτοῦ καὶ φανταζόμενος ὅτι ὁ θάνατος εἶναι τέλος τῆς ὑπάρξεως πρόσεξε πῶς τὸ προσαρμόζει, διασαφηνίζων ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐδόθη εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ μάλιστα τῆς αἰωνίου ζωῆς. Καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ παρέχει εἰς τοὺς ἄλλους ζωὴν διὰ τοῦ θανάτου, νὰ παραμένῃ διαρκῶς εἰς τὸν θάνατον. Διότι, ἂν δὲν χάνωνται αὐτοὶ ποὺ πιστεύουν εἰς τὸν ἐσταυρωμένον, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ χαθῇ ὁ ἴδιος ὁ σταυρωθείς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀπαλλάσσει τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν, ἔχει ἀπαλλαγῆ πολὺ περισσότερον ὁ ἴδιος ἀπὸ αὐτόν. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παρέχει ζωὴν εἰς τοὺς ἄλλους,

λοις παρέχων ζωήν, πολλῷ μᾶλλον ἑαυτῷ πηγάζει ζωήν.

Ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ πίστεως χρεία; Τὸν γὰρ σταυρὸν πηγὴν ζωῆς εἶναί φησιν, ὃ λογισμὸς μὲν οὐκ ἂν ῥᾳδίως παραδέξαιτο· καὶ μαρτυροῦσιν ἔτι καὶ νῦν Ἕλληνες καταγελῶντες, ἡ δὲ τὴν τῶν λογισμῶν ἀσθένειαν ὑπερβαίνουσα πίστις, ῥᾳδίως ἂν αὐτὸ καὶ δέξαιτο καὶ κατάσχοι. Πόθεν δὲ οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; Ἄλλοθεν μὲν οὐδαμόθεν, ἐξ ἀγαθότητος δὲ μόνης.

3. Ἐντραπῶμεν τοίνυν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, αἰσχυνθῶμεν τῆς φιλανθρωπίας τὴν ὑπερβολήν. Αὐτὸς μὲν γὰρ οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς ἐφείσατο δι᾿ ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ καὶ χρημάτων φειδόμεθα καθ᾿ ἑαυτῶν. Αὐτὸς καὶ τὸν γνήσιον Υἱὸν ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἀργυρίου καταφρονοῦμεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ᾿ οὐδὲ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ πῶς ἂν εἴη ταῦτα συγγνώμης ἄξια; Κἂν μὲν ἄνθρωπον ἴδωμεν κινδύνους καὶ θανάτους ὑπὲρ ἡμῶν καταδεξάμενον, πάντων προτίθεμεν καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ἀριθμοῦμεν τῶν φίλων καὶ πάντα αὐτῷ τὰ ἡμέτερα ἐγχειρίζομεν καὶ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ ἡμέτερα εἶναί φαμεν καὶ οὐδὲ οὕτως ἡγούμεθα ἀντίδοσιν ἀξίαν αὐτῷ διδόναι.

Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τοῦτο τὸ μέτρον τῆς εὐγνωμοσύνης φυλάττομεν. Ἀλλ᾿ ἐκεῖνος μὲν τὴν ψυχὴν ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἐξέχεε δι᾿ ἡμᾶς, τοὺς οὐκ εὔνους οὐδὲ ἀγαθοὺς γεγενημένους, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρήματα χέομεν δι᾿ ἑαυτούς, ἀλλὰ περιορῶμεν αὐτὸν γυμνὸν καὶ ξένον ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. Καὶ τίς ἡμᾶς τῆς μελλούσης ἐξαιρήσεται κολάσεως; Εἰ γὰρ μὴ ὁ Θεός, ἀλλ᾿ ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἐκολάζομεν, ἆρα οὐκ ἂν καθ᾿ ἑαυτῶν τὴν ψῆφον ἐξηνέγκαμεν; ἆρα οὐκ ἂν τὸ τῆς γεέννης ἑαυτοὺς κατεδι-

πολὺ περισσότερον πηγάζει ζωὴν διὰ τὸν ἑαυτόν του.

Βλέπεις, ὅτι παντοῦ χρειάζεται πίστις; Ὁ Χριστὸς βεβαιώνει, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι πηγὴ τῆς ζωῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡ λογικὴ δὲν θὰ παραδεχθῇ εὔκολα. Καὶ μάρτυρες ἀκόμη καὶ σήμερα εἶναι οἱ Ἐθνικοί, οἱ ὁποῖοι περιγελοῦν τοῦτο. Ἀλλ' ἡ πίστις ποὺ ὑπερβαίνει τὴν ἀδυναμίαν τῶν συλλογισμῶν εὐκόλως αὐτὸς θὰ δεχθῇ καὶ θὰ τὸ διατηρήσῃ. Καὶ διατί ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον; Διὰ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀγαθός.

3. Ἂς ἐντραπῶμεν λοιπὸν ἐνώπιον τῆς ἀγάπης του καὶ ἂς αἰσχυνθῶμεν διὰ τὴν ὑπερβολικήν του φιλανθρωπίαν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἐλυπήθη πρὸς χάριν μας οὔτε τὸν Μονογενῆ Υἱόν του, ἡμεῖς ὅμως καὶ τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ λυπούμεθα χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μας. Αὐτὸς ἔδωσε πρὸς χάριν μας τὸν Μονογενῆ Υἱόν του τὸν ἀληθινόν, ἡμεῖς ὅμως οὔτε τὸ χρῆμα δὲν περιφρονοῦμεν χάριν αὐτοῦ καὶ χάριν ἡμῶν. Καὶ πῶς αὐτὰ θὰ εἶναι ἄξια συγγνώμης; Καὶ ἂν ἰδοῦμεν, ὅτι ἕνας ἄνθρωπος ὑπέστη κινδύνους καὶ θανάτους χάριν ἡμῶν, τὸν προτιμοῦμεν ἀπὸ ὅλα, τὸν συγκαταλέγομεν μεταξὺ τῶν πρώτων φίλων μας, παραχωροῦμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα καὶ λέγομεν, ὅτι εἶναι μᾶλλον ἰδικά του παρὰ ἰδικά μας καὶ οὔτε μ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν θεωροῦμεν, ὅτι ἀνταποδίδομεν τὴν εἰς αὐτὸν ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην.

Πρὸς χάριν ὅμως τοῦ Χριστοῦ δὲν τηροῦμεν οὔτε αὐτὸ τὸ μέτρον τῆς εὐγνωμοσύνης. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἔδωσε τὴν ζωήν του πρὸς χάριν μας καὶ ἔχυσε τὸ πολύτιμον αἷμα δι' ἡμᾶς, ποὺ δὲν ὑπήρξαμεν οὔτε ἀγαθοὶ οὔτε εὐγνώμονες, ἡμεῖς ὅμως δὲν σκορπίζομεν οὔτε χρήματα διὰ τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλ' ἀνεχόμεθα αὐτὸν ποὺ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν γυμνὸν καὶ ξένον. Καὶ ποῖος θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν μέλλουσαν κόλασιν; Διότι, ἂν ἐπρόκειτο νὰ κριθῶμεν ὄχι ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, ἆρα δὲν θὰ ἐψηφίζαμεν ἐναντίον τῶν ἑαυτῶν μας; ἆρα δὲν θὰ κατεδικάζαμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης, ἐὰν ἀνεχώ-

κάσαμεν πῦρ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν θέντα λιμῷ τηκόμενον περιορῶντες;

Καὶ τί λέγω χρήματα; Εἰ γὰρ μυρίας εἴχομεν ψυχάς, οὐχ ἁπάσας ὑπὲρ αὐτοῦ θεῖναι ἐχρῆν; Καίτοι γε οὐδὲ οὕτως ἄξιόν τι τῆς εὐεργεσίας ἐποιήσαμεν ἄν. Ὁ μὲν γὰρ πρώτως εὐεργετῶν, φανερὰν ἐπιδείκνυται τὴν χρηστότητα, ὁ δὲ εὐεργετηθείς, ὅ,τι ἂν ἀντιδῷ, ὀφειλὴν ἀποδίδωσιν, οὐ χάριν κατατίθεται καὶ μάλιστα ὅταν ὁ κατάρξας ἐχθροὺς εὐεργετῶν εἴη καὶ ὁ ἀντιδιδοὺς καὶ εἰς εὐεργέτην κατατιθῆται τὰ γινόμενα καὶ αὐτὸς αὐτῶν ἀπολαύῃ πάλιν.

Ἀλλ' ἡμᾶς οὐδὲ ταῦτα ἐφέλκεται, ἀλλ' οὕτως ἐσμὲν ἀγνώμονες, ὡς οἰκέταις μὲν καὶ ἡμιόνοις καὶ ἵπποις περιδέραια χρυσᾶ περιτιθέναι, τὸν δὲ Δεσπότην γυμνὴν περιϊόντα καὶ θύρας ἐκ θυρῶν ἀμείβοντα καὶ ἀεὶ πρὸς ταῖς ἐξόδοις ἱστάμενον καὶ χεῖρας ἐκτείνοντα περιορᾶν, πολλάκις δὲ καὶ ἀπηνεῖ βλέπειν αὐτὸν ὀφθαλμῷ· καίτοι γε καὶ τοῦτο αὐτὸ δι' ἡμᾶς ὑπομένει. Ἡδέως γὰρ πεινᾷ, ἵνα σὺ τραφῇς, καὶ γυμνὸς περίεισιν, ἵνα σοι παράσχῃ τοῦ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύματος τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτω προΐεσθε τῶν ὑμετέρων οὐδέν, ἀλλὰ τῶν ἱματίων τὰ μέν ἐστι σητόβρωτα, τὰ δὲ ἄχθος τῷ κιβωτίῳ καὶ περιττὴ φροντὶς τοῖς κεκτημένοις. Ὁ δὲ καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα πάντα δεδωκώς, γυμνὸς περίεισιν. Ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κιβωτίῳ αὐτὰ ἀποτίθεσθε, ἀλλ' αὐτοὶ περιβεβλημένοι καλλωπίζεσθε; Εἰπέ, τί τὸ πλέον ὑμῖν ἀπὸ τούτων; Ἵνα τὸ τῶν ἀγοραίων ἴδῃ πλῆθος ὑμᾶς; Καὶ τί τοῦτο; Οὐ γὰρ τὸν περικείμενόν σε ταῦτα θαυμάσονται, ἀλλὰ τὸν τοῖς δεομένοις παρέχοντα.

Ὥστε εἰ βούλει θαυμάζεσθαι, ἑτέρους περιβάλλων, μάλ-

μεθα νὰ λειώνῃ ἀπὸ τὴν πεῖνα ἐκεῖνος, ποὺ ἔδωσε τὴν ζωήν του πρὸς χάριν μας;

Καὶ διατί μνημονεύω μόνον τὰ χρήματα; Διότι, ἐὰν εἴχαμεν χιλίας ζωάς, δὲν ἔπρεπε νὰ τὰς δώσωμεν ὅλας ὑπὲρ αὐτοῦ; Καὶ ὅμως οὔτε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐκάμναμεν κάτι ἀντάξιον τῆς εὐεργεσίας. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εὐεργετεῖ προτύτερα, ἀποδεικνύει φανερὰ τὴν καλωσύνην του, ἐνῷ ἐκεῖνος ποὺ εὐεργετεῖται, ὅποιαν ἀνταπόδοσιν καὶ ἂν κάμῃ, ἀνταποδίδει ὀφειλήν, δὲν ἀποδίδει εὐγνωμοσύνην καὶ μάλιστα ὅταν ἐκεῖνος ποὺ ἔκαμε τὴν ἀρχὴν εὐεργετῇ ἐχθροὺς ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνταποδίδει καὶ εἰς τὸν εὐεργέτην παραδίδει τὰ ἀγαθὰ καὶ ὁ ἴδιος θὰ τὰ ἀπολαύσῃ πάλιν.

᾿Αλλ᾿ ἡμᾶς οὔτε αὐτὰ μᾶς ἑλκύουν, ἀλλὰ εἴμεθα τόσον ἀχάριστοι, ὥστε νὰ στολίζωμεν μὲ χρυσᾶ περιδέραια τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς ἡμιόνους καὶ τοὺς ἵππους, ν᾿ ἀνεχώμεθα δὲ τὸν Κύριον νὰ περιφέρεται γυμνὸς νὰ ἐπαιτῇ ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, νὰ στέκεται συνεχῶς εἰς τὰς τριόδους, ν᾿ ἁπλώνῃ τὰ χέρια καὶ νὰ τὸν βλέπωμεν πολλὰς φορὰς μὲ βλοσσυροὺς ὀφθαλμούς. Καὶ ὅμως καὶ αὐτὸ τὸ ὑπομένει πρὸς χάριν μας. Διότι εὐχαρίστως πεινᾷ διὰ νὰ τραφῇς ἐσὺ καὶ περιφέρεται γυμνός, διὰ νὰ σοῦ προσφέρῃ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας. Σεῖς ὅμως ποτὲ δὲν τοῦ δίδετε τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά σας, ἀλλ᾿ ἀπὸ τὰ ἐνδύματά σας ἄλλα μὲν τὰ ἔχει φάγει ὁ σκῶρος, ἄλλα δὲ μένουν κλεισμένα εἰς τὰ κιβώτια καὶ ἀποτελοῦν περιττὴν φροντίδα διὰ τοὺς κατόχους των. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ σᾶς ἔχει δώσει αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, περιφέρεται γυμνός. ᾿Αλλὰ διατί δὲν τὰ τοποθετεῖτε εἰς τὰ κιβώτια, ἀλλὰ τὰ φορεῖτε καὶ καμαρώνετε; Εἰπέ μου, ποίαν ὠφέλειαν ἔχετε ἀπὸ αὐτό; Διὰ νὰ σᾶς ἰδῇ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς; Καὶ τί μ᾿ αὐτό; Δὲν θὰ θαυμάσουν βεβαίως ἐσέ, ἐπειδὴ τὰ φορεῖς, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ χαρίζει εἰς τοὺς πτωχούς.

῞Ωστε, ἐὰν θέλῃς νὰ θαυμάζεσαι, νὰ ἐνδύσῃς ἄλλους

λον μυρίων ἀπολαύσῃ κρότων. Τότε σε καὶ ὁ Θεὸς ἐπαινέσεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Νυνὶ δὲ ἐπαινέσεται μὲν οὐδείς, φθονήσουσι δὲ ἅπαντες, τὸ μὲν σῶμα κοσμούμενον ὁρῶντες, τὴν δὲ ψυχὴν ἠμελημένην ἔχοντα. Οὗτος καὶ γυναιξὶ πόρναις πρόσεστιν ὁ κόσμος, πολλάκις δὲ καὶ πολυτελέστερα καὶ φαιδρότερα παρ' ἐκείναις τὰ ἱμάτια. Ὁ δὲ τῆς ψυχῆς κόσμος παρὰ τοῖς ἐν ἀρετῇ ζῶσι μόνον ἐστί.

Ταῦτα συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὐ πενήτων οὕτω κηδόμενος, ὡς τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. Ἐκείνοις μὲν γάρ, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως ἑτέρωθεν ἔσται τις παραμυθία· κἂν μὴ γένηται παραμυθία, ἀλλὰ λιμῷ διαφθαρῶσιν, οὐδὲν μέγα τὸ τῆς ζημίας αὐτοῖς. Τί γὰρ ἔβλαψε τὸν Λάζαρον ἡ πενία καὶ τὸ λιμῷ τήκεσθαι; Ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ἐξαιρήσεται τῆς γεέννης, ἂν μὴ τῆς παρὰ τῶν πενήτων τύχητε βοηθείας. Ἀλλ' ἐροῦμεν τὰ αὐτὰ τῷ πλουσίῳ, τῷ διηνεκῶς μὲν τηγανιζομένῳ, παραμυθίας δὲ μηδεμιᾶς τυγχάνοντι. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο, μηδένα ταῦτα ἀκοῦσαί ποτε τὰ ῥήματα, ἀλλ' εἰς τοὺς κόλπους Ἀβραὰμ ἀπελθεῖν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ τότε θὰ ἀκούσῃς χιλιάδες χειροκροτήματα. Τότε μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους θὰ σὲ ἐπαινέσῃ καὶ ὁ Θεός. Τώρα ὅμως κανεὶς δὲν θὰ σὲ ἐπαινέσῃ, ἀλλὰ ὅλοι θὰ σὲ φθονήσουν, ὅταν βλέπουν ὅτι στολίζεις τὸ σῶμα σου καὶ παραμελεῖς τὴν ψυχήν σου. Ὁ στολισμὸς αὐτὸς ἁρμόζει εἰς τὰς πόρνας καὶ πολλὰς φορὰς μάλιστα τὰ ἐνδύματα ἐκείνων εἶναι πολυτελέστερα καὶ λαμπρότερα. Ὁ στολισμὸς ὅμως τῆς ψυχῆς ἁρμόζει μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ ἀρετήν.

Αὐτὰ τὰ ἔχω εἰπεῖ πολλὰς φορὰς καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ ἐπαναλαμβάνω, ὄχι ἐπειδὴ φροντίζω διὰ τοὺς πτωχοὺς τόσον, ὅσον διὰ τὰς ψυχάς σας. Διότι δι' ἐκείνους θὰ ὑπάρξῃ κάποια ἀνακούφισις ἀπὸ ἀλλοῦ, ἂν δὲν ὑπάρξῃ ἀπὸ ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ὑπάρξῃ, θὰ ἀποθάνουν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ ἡ ζημία δὲν θὰ εἶναι μεγάλη δι' αὐτούς. Διότι κατὰ τί ἔβλαψε τὸν Λάζαρον ἡ φτώχεια καὶ τὸ ὅτι ἔλειωσεν ἀπὸ τὴν πεῖναν; Ἀλλὰ ἐσᾶς δὲν θὰ σᾶς γλυτώσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν γέενναν, ἂν δὲν σᾶς βοηθήσουν οἱ πτωχοί. Ἀλλὰ τὰ ἴδια θὰ ἐπαναλάβω καὶ διὰ τὸν πλούσιον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐψήνετο συνεχῶς καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲν εὕρισκε βοήθειαν. Ἀλλ' εἴθε αὐτὸ νὰ μὴ συμβῇ καὶ νὰ μὴ ἀκούσῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ λόγια καὶ νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ΄.

Ἰω. 3,17 - 21

«Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον».

1. Πολλοὶ τῶν ῥᾳθυμοτέρων εἰς ἁμαρτημάτων μέγεθος καὶ ὀλιγωρίας ὑπερβολὴν τῇ τοῦ Θεοῦ κεχρημένοι φιλανθρωπίᾳ, ταῦτα φθέγγονται τὰ ῥήματα. Οὐκ ἔστι γέεννα, οὐκ ἔστι κόλασις, πάντα ὁ Θεὸς ἀφίησιν ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα. Οὕσπερ ἐπιστομίζων σοφός τις ἀνήρ φησι· «Μὴ εἴπῃς, Ὁ οἰκτιρμὸς αὐτοῦ πολύς, τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου ἐξιλάσεται· ὅτι ἔλεος καὶ ὀργὴ παρ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ», καὶ πάλιν, «Κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ, πολὺς καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ». Καὶ ποῦ, φησί, τὰ τῆς φιλανθρωπίας, εἰ τὰ κατ' ἀξίαν ἀποληψόμεθα τῶν ἁμαρτημάτων; Ὅτι μὲν τὰ κατ' ἀξίαν ἀποληψόμεθα, ἄκουε καὶ τοῦ Προφήτου καὶ τοῦ Παύλου, λέγοντος, τοῦ μέν, ὅτι «Σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ», τοῦ δέ, «Ὃς ἀποδώσει ἑκάστω κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ».

Ὅτι δὲ καὶ οὕτω πολλὴ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δῆλον. Εἰς γὰρ δύο ζωῆς αἰῶνας τὰ ἡμέτερα διελὼν ὁ Θεὸς τούτους, τὸν παρόντα καὶ τὸν μέλλοντα βίον, καὶ τὸν μὲν ἐν ἀγώνων τάξει, τὸν δὲ ἐν χώρᾳ στεφάνων ποιήσας εἶναι, πολλὴν κἀντεῦθεν τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδίξατο. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι πράξαντος πολλὰ καὶ χαλεπὰ ἁμαρτήματα καὶ οὐ διαλιπόντας ἀπὸ νεότητος εἰς ἔσχατον γῆρας μυρίοις τὴν ψυχὴν καταρρυπαίνειν ἑαυτῶν κακοῖς, οὐδενὸς τούτων ἀπῄτησεν εὐθύνας ἡμᾶς τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῶν ἄφεσιν διὰ λουτροῦ παλιγγε-

1. Ἰω. 3, 17.
2. Ἐκκλ. 5, 6.
3. Αὐτόθι 16, 15.
4. Ψαλμ. 61, 13.
5. Ρωμ. 2, 6.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ΄.

'Ιω. 3,17 - 21

«Διότι δὲν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱόν του διὰ νὰ καταδικάση τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώση τὸν κόσμον»[1].

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀκνηρούς, ποὺ κάμνουν κατάχρησιν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἁμαρτημάτων των καὶ μὲ τὴν ὑπερβολικήν των ἀμέλειαν, ἰσχυρίζονται τὰ ἑξῆς· Δὲν ὑπάρχει γέεννα, δὲν ὑπάρχει τιμωρία, ὁ Θεὸς συγχωρεῖ ὅλα τὰ ἁμαρτήματά μας. Αὐτοὺς τοὺς ἀποστομώνει κάποιος σοφός, ποὺ λέγει· «Μὴ λέγης· Ἡ φιλανθρωπία του εἶναι μεγάλη, θὰ εὐσπλαγνισθῇ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου». Διότι ἡ ὀργή του δὲν εἶναι μικρότερη ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνία του καὶ ἡ ὀργή του θὰ ξεσπάση εἰς τοὺς ἁμαρτωλούς»[2]. Καὶ πάλιν· «Ὅπως εἶναι μεγάλη ἡ εὐσπλαγχνία του, εἶναι μεγάλος καὶ ὁ ἔλεγχός του»[3]. Καί, θὰ ἐρωτήσης, ποῦ εἶναι ἡ φιλανθρωπία του, ἂν ἀνταμειφθῶμεν συμφώνως πρὸς τὰ ἁμαρτήματά μας; Ὅτι θ' ἀνταμειφθῶμεν ἀναλόγως, ἄκουσε καὶ τὸν Προφήτην καὶ τὸν Παῦλον ποὺ λέγουν, ὁ μὲν πρῶτος, «Σὺ θ' ἀνταμείψης τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του»[4], ὁ δὲ δεύτερος «ὁ ὁποῖος θ' ἀνταμείψη τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του»[5].

'Αλλ' ὅτι παρὰ ταῦτα ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ εἶναι μεγάλη, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα· 'Εὰν δηλαδὴ ὁ Θεός, ἀφοῦ ἐχώριζε τὰ ἰδικά μας εἰς δύο χρονικὰς περιόδους ζωῆς, τὴν παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν, καὶ ἀφοῦ εἰς τὴν μὲν μίαν κατέτασσε τοὺς ἀγῶνας, τὴν δὲ ἄλλην ἔκαμνε χῶρον ἀπονομῆς βραβείων, θὰ ἀπεδείκνυε καὶ πάλιν τὴν φιλανθρωπίαν του. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὸ ὅτι, ἂν καὶ διεπράξαμεν πολλὰ καὶ σοβαρὰ ἁμαρτήματα καί, ἂν καὶ δὲν παρελείψαμεν νὰ ρυπαίνωμεν τὴν ψυχήν μας μὲ ἄπειρα κακὰ ἀπὸ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν μας ὡς τὰ γεράματά μας, διὰ κανὲν ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα δὲν μᾶς ἐζήτησε λόγον, ἀλλ' ἐπὶ πλέον συνεχώρησε ταῦτα μὲ τὸ βάπτισμα τῆς παλιγγε-

νεσίας καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν ἐχαρίσατο.

Τί οὖν, φησίν, ἂν ἐκ πρώτης ἡλικίας μυστηρίων καταξιωθείς τις μετὰ ταῦτα μυρία ἁμάρτῃ; Ὁ τοιοῦτος λοιπὸν μείζονος κολάσεως ἄξιος. Τῶν γὰρ αὐτῶν ἁμαρτημάτων οὐ τὰς αὐτὰς τίννυμεν δίκας, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπωτέρας, ὅταν μετὰ μυσταγωγίαν πλημμελήσωμεν. Καὶ δηλοῖ Παῦλος οὕτω λέγων· «Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐνυβρίσας;». Μείζονος οὖν ἔσται κολάσεως ἄξιος ὁ τοιοῦτος.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτῳ μετανοίας ἀνέῳξε θύρας καὶ πολλοῖς τρόποις ἔδωκεν ἀπονίψασθαι τὰ πεπλημμελημένα, ἂν ἐθέλῃ. Ἐννόησον οὖν ἡλίκα ταῦτα φιλανθρωπίας δείγματα. τὸ καὶ χάριτι ἀφεῖναι καὶ μετὰ τὴν χάριν τὸν ἁμαρτόντα καὶ ἄξιον ὄντα κολάσεως μὴ κολάζειν, ἀλλὰ διδόναι καιρὸν καὶ προθεσμίαν ἀπολογίας αὐτῷ. Διὰ ταῦτα πάντα ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Νικόδημον ἔλεγεν· «Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον». Δύο γάρ εἰσιν αἱ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαι, ἡ ἤδη γεγενημένη καὶ ἡ μέλλουσα· οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ αἱ δύο ἀλλ' ἡ μὲν προτέρα γέγονεν, οὐχ ἵνα ἐξετάσῃ τὰ πεπραγμένα ἡμῖν, ἀλλ' ἵνα ἀφῇ· ἡ δὲ δευτέρα οὐχ ἵνα ἀφῇ, ἀλλ' ἵνα ἐξετάσῃ.

Διὰ τοῦτο περὶ μὲν τῆς προτέρας φησίν· «Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον»· περὶ δὲ τῆς δευτέρας· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν καὶ τὰ ἐρίφια ἐξ

6. Ἑβρ. 10, 28-29.

νεσίας καὶ μᾶς ἐχάρισε δικαιοσύνην καὶ ἁγιότητα.

Τί θὰ γίνῃ λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃς, ἂν κάποιος, ἀφοῦ ἠξιώθη ἀπὸ μικρὴν ἡλικίαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, περιπέσῃ μετὰ ταῦτα εἰς ἄπειρα ἁμαρτήματα; Αὐτὸς ἀσφαλῶς εἶναι ἄξιος μεγαλυτέρας τιμωρίας. Διότι διὰ τὰ ἴδια ἁμαρτήματα δὲν τιμωρούμεθα μὲ τὰς ἰδίας ποινάς, ἀλλὰ πολὺ βαρυτέρας, ὅταν μάλιστα ἀνοσιουργήσωμεν μετὰ τὴν μύησίν μας. Καὶ τὸ ἐπισημαίνει ὁ Παῦλος λέγων· «Ἐὰν παραβῇ κανεὶς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως θανατώνεται χωρὶς εὐσπλαγχνίαν ἐπὶ τῇ καταθέσει δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Πόσον αὐστηροτέρα τιμωρία νομίζετε ὅτι ἀξίζει εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος κατεπάτησε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐθεώρησε μολυσμένον τὸ αἷμα τῆς διαθήκης καὶ ὕβρισε τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος;»[6]. Ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι ἄξιος μεγαλυτέρας τιμωρίας.

Πλὴν ὅμως καὶ εἰς αὐτὸν ἤνοιξε θύρας μετανοίας καὶ ἔδωσε πολλοὺς τρόπους ν' ἀποπλύνῃ τὰ πλημμελήματά του, ἂν βέβαια θέλῃ. Σκέψου λοιπὸν πόσον μεγάλαι εἶναι αὐταὶ αἱ ἀποδείξεις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, διότι καὶ διὰ τῆς χάριτος συγχωρεῖ καὶ μετὰ τὴν χάριν δὲν τιμωρεῖ τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἄξιον τιμωρίας, ἀλλὰ δίδει εἰς αὐτὸν εὐκαιρίαν καὶ προθεσμίαν ἀπολογίας. Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν εἰς τὸν Νικόδημον· «Δὲν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱόν του διὰ νὰ καταδικάσῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον». Δύο εἶναι αἱ παρουσίαι τοῦ Χριστοῦ, αὐτὴ ποὺ ἤδη ἔχει γίνει καὶ ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ αἱ δύο, ἀλλὰ ἡ μὲν πρώτη ἔγινεν ὄχι διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰ ὅσα ἐπράξαμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ συγχωρήσῃ, ἡ δὲ δευτέρα θὰ γίνῃ ὄχι διὰ νὰ συγχωρήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ κρίνῃ.

Δι' αὐτὸ περὶ τῆς μὲν πρώτης λέγει· «Δὲν ἦλθα διὰ νὰ καταδικάσω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον», περὶ δὲ τῆς δευτέρας· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μὲ ὅλην τὴν δόξαν τοῦ Πατρός του, τότε θὰ τοποθετήσῃ τὰ πρόβατα πρὸς τὰ δεξιά του καὶ τὰ ἐρίφια πρὸς τὰ

εὐωνύμων. Καὶ ἀπελεύσονται οἱ μὲν εἰς ζωήν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν αἰώνιον».

Καίτοι γε καὶ ἡ προτέρα παρουσία κρίσεως ἦν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Διατί; Ὅτι πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας νόμος ἦν φυσικός, καὶ προφῆται καὶ γραπτὸς πάλιν νόμος καὶ διδασκαλία καὶ μυρίαι ἐπαγγελίαι καὶ σημείων ἐπιδείξεις καὶ κολάσεις καὶ τιμωρίαι καὶ πολλὰ ἕτερα τὰ διορθοῦν δυνάμενα· καὶ ἀκόλουθον ἦν τούτων πάντων ἀπαιτῆσαι εὐθύνας. Ἀλλ' ἐπειδὴ φιλάνθρωπός ἐστιν, οὐ ποιεῖται ἐξέτασιν, ἀλλὰ συγχώρησιν τέως. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἐποίησεν, ἅπαντες ἂν ἀθρόον ἀνηρπάσθησαν· «Πάντες γὰρ ἥμαρτον», φησί, «καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ». Εἶδες φιλανθρωπίας ἄφατον ὑπερβολήν;

«Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται». Καὶ μὴν εἰ μὴ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, πῶς ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, εἰ μηδέπω πάρεστι τῆς κρίσεως ὁ καιρός; Ἢ τοῦτο οὖν φησιν ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπιστεῖν ἀμετανόητα, κόλασίς ἐστι, τὸ γὰρ ἐκτὸς εἶναι τοῦ φωτός, καὶ κατ' αὐτὸ μεγίστην ἔχει τὴν τιμωρίαν, ἢ τὸ μέλλον προαναφωνεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ φονεύων κἂν μὴ τῇ ψήφῳ τοῦ κρίνοντος καταδικασθῇ, τῇ τοῦ πράγματος καταδεδίκασται φύσει, οὕτω καὶ ὁ ἄπιστος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀδὰμ ᾗ ἡμέρᾳ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανεν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ ἀπόφασις εἶχεν· «Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου», φησίν, «ἀποθανεῖσθε». Καίτοι γε ἔζη. Πῶς οὖν ἀπέθανε; Τῇ ἀποφάσει καὶ τῇ τοῦ πράγματος φύσει. Ὁ γὰρ ὑπεύθυνον ἑαυτὸν τῇ κολάσει ποιήσας, ὑπὸ τὴν τιμωρίαν ἐστί, κἂν μὴ τῷ πράγματι τέως, ἀλλὰ τῇ ψήφῳ. Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας τις, ὅτι «Οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον», ἀτιμωρητὶ νομίσῃ ἁμαρτάνειν καὶ ῥαθυμότερος γένηται, καὶ ταύτην

7. Ματθ. 25, 31-36.
8. Ρωμ. 3, 23.
9. Γεν. 2, 17.

ἀριστερά του. Καὶ θὰ μεταβοῦν οἱ μὲν δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ εἰς κόλασον αἰώνιον»[7].

Καὶ ὅμως καὶ ἡ πρώτη παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἦτο παρουσία κρίσεως κατὰ τὴν αὐστηρὰν λογικήν. Διατί; Διότι πρὸ τῆς παρουσίας του ὑπῆρχεν ἄγραφος νόμος· καὶ προφῆται, ἐπίσης γραπτὸς νόμος καὶ διδασκαλία καὶ ἄπειραι ὑποσχέσεις καὶ ποιναὶ καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ ἠμποροῦσαν νὰ ἐπανορθώσουν τὸ κακόν. Καὶ τὸ ἐπακόλουθον ὅλων αὐτῶν ἦτο νὰ ζητήσῃ εὐθύνας. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι φιλάνθρωπος, δὲν κρίνει, ἀλλὰ συγχωρεῖ μέχρις ἑνὸς σημείου. Διότι, ἐὰν ἔκρινε, τότε ὅλοι ἀνεξαιρέτως θὰ κατεστρέφοντο. «Διότι ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ», λέγει ὁ Ἀπόστολος[8]. Βλέπεις, πόσον ὑπερβολικὴ εἶναι ἡ φιλανθρωπία του;

«Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν κρίνεται, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ». Ἀλλά, ἐὰν δὲν ἦλθε διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον, πῶς ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ, ἀφοῦ δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ὁ καιρὸς τῆς κρίσεως; Ἢ ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀπιστία χωρὶς μετάνοιαν εἶναι ἀξία τιμωρίας, διότι τὸ νὰ μένῃ κανεὶς χωρὶς τὸ φῶς εἶναι καθ' ἑαυτὸ μεγάλη τιμωρία, ἢ προαναγγέλλει τὰ μέλλοντα. Διότι, ὅπως ὁ φονεὺς καὶ ἂν ἀκόμη δὲν καταδικασθῇ μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστοῦ, ἔχει καταδικασθῆ ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ἐγκλήματός του, ἔτσι καὶ ὁ ἄπιστος. Δι' αὐτὸ ἀπέθανε καὶ ὁ Ἀδάμ, ὅταν ἔφαγε τὸν καρπόν. Διότι αὐτὴ ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ· «Τὴν ἡμέραν ποὺ θὰ φάγετε αὐτὸν τὸν καρπόν, θὰ ἀποθάνετε»[9]. Καὶ ὅμως ἔζησε. Πῶς ἀπέθανε λοιπόν; Ἕνεκα τῆς ἀποφάσεώς του καὶ τῆς παρακοῆς του. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὁ ἴδιος καθιστᾷ τὸν ἑαυτόν του ὑπεύθυνον τῆς τιμωρίας ἔχει ἤδη τιμωρηθῆ, ἂν ὄχι μέχρις ἑνὸς σημείου πραγματικά, ἀλλὰ πνευματικά. Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανείς, ὅτι ἠμπορεῖ ν' ἁμαρτάνῃ ἀτιμώρητα, ὅταν ἀκούῃ «Δὲν ἦλθα διὰ νὰ καταδικάσω τὸν κόσμον», ἀφαιρεῖ καὶ αὐτὴν τὴν πρόφασιν λέγων, «Ἔ-

ἀποτειχίζει τὴν ὀλιγωρίαν, λέγων, «Ἤδη κέκριται».

Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἡ κρίσις καὶ οὔπω παρῆν, ἐγγὺς ἄγει τὸν φόβον τῆς τιμωρίας καὶ δείκνυσιν ἤδη τὴν κόλασιν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ πολλῆς φιλανθρωπίας ἐστί, τὸ μὴ μόνον δοῦναι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς κρίσεως ἀναβάλλεσθαι καιρόν, ἵνα γένηται ἐξουσία τοῖς ἡμαρτηκόσι καὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν ἀπονίψασθαι τὰ πεπλημμελημένα. «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται»· ὁ πιστεύων, οὐχ ὁ περιεργαζόμενος· ὁ πιστεύων οὐχ ὁ πολυπραγμονῶν. Τί οὖν, ἂν ἀκάθαρτον βίον ἔχῃ καὶ πράξεις οὐκ ἀγαθάς; Μάλιστα μὲν τοὺς τοιούτους οὐδὲ γνησίους εἶναι πιστοὺς ὁ Παῦλός φησι· «Θεὸν γὰρ ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται». Πλὴν ἐνταῦθα ἐκεῖνό φησιν, ὅτι κατ' αὐτὸ τοῦτο οὐ κρίνεται, ἀλλὰ τῶν μὲν ἔργων χαλεπωτέραν δώσει δίκην, ἀπιστίας δὲ ἕνεκα οὐ κολάζεται διὰ τὸ πιστεῦσαι ἅπαξ.

2. Ὁρᾷς πῶς ἀπὸ φοβερῶν ἀρξάμενος, εἰς αὐτὰ δὴ ταῦτα πάλιν κατέληξεν; Ἀρχόμενος μὲν γὰρ ἔλεγεν, «Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», ἐνταῦθα δὲ πάλιν, ὅτι «Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἤδη κέκριται», τουτέστι, μὴ νομίσῃς τὴν ἀναβολὴν ὠφελεῖν τι τὸν ὑπεύθυνον ἤδη γεγενημένον, ἐὰν μὴ μεταβάληται. Τῶν γὰρ ἤδη καταδικασθέντων καὶ κολαζομένων οὐδὲν ἄμεινον διακείσεται ὁ μὴ πιστεύσας. «Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Διὰ τοῦτο κολάζονται, ὅτι σκότος ἀφεῖναι καὶ φωτὶ προσδραμεῖν οὐκ ἠβουλήθησαν.

Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ ἀπολογίας αὐτοὺς ἀποστερεῖ πάσης. Εἰ μὲν γὰρ ἦλθον κολάζων, φησί, καὶ ἀπαιτῶν εὐθύνας τῶν

10. Τίτ. 1, 16.
11. Ἰω. 3, 19.

χει ἤδη κριθῆ».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐβράδυνεν ἡ κρίσις καὶ δὲν ἦτο ἀκόμη παροῦσα, φέρει πλησίον τὸν φόβον τῆς τιμωρίας καὶ δεικνύει ἤδη τὴν ποινήν. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης εἶναι ἀπόδειξις τῆς μεγάλης του φιλανθρωπίας, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ δίδῃ μόνον ὁ Υἱός, ἀλλὰ καὶ τὸ ν' ἀναβάλλῃ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, διὰ νὰ δοθῇ εὐκαιρία εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τοὺς ἀπίστους ν' ἀπονίψουν τὰ πλημμελήματά των. «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν, δὲν κρίνεται», ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει ὅμως, ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ἐρευνᾷ μὲ περιέργειαν, ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποὺ πολυπραγμονεῖ. Τί συμβαίνει λοιπόν, ἂν ὁ πιστὸς ἔχῃ ἀκάθαρτον ζωὴν καὶ κάμνῃ κακὰς πράξεις; Ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δὲν εἶναι καθόλου πιστοί· «Διότι μὲ τὰ λόγια ὁμολογοῦν, ὅτι εἶναι πιστοί, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τὸ ἀρνοῦνται»[10]. Ἀλλ' ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ δὲν κρίνονται δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἀλλὰ διὰ τὰ μὲν ἔργα των θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότερον, δὲν κρίνονται ὅμως δι' ἀπιστίαν, ἐπειδὴ ἤδη ἐπίστευσαν.

2. Βλέπεις, πῶς, ἀφοῦ ἤρχισεν ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προκαλοῦν φόβον, πάλιν κατέληξεν εἰς τὰ ἴδια; Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχεν εἰπεῖ· «Ἐὰν δὲν ἔχῃ γεννηθῆ κανεὶς ἀπὸ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα, δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ πάλιν εἶπεν, ὅτι· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ἤδη καταδικασθῆ», δηλαδή· Μὴ νομίσῃς, ὅτι ἡ ἀναβολὴ ὠφελεῖ αὐτὸν ποὺ εἶναι ἤδη ὑπαίτιος, ἐὰν δὲν σωφρονισθῇ. Διότι ὁ ἄπιστος δὲν θὰ ἔχῃ καλυτέραν τύχην ἀπὸ αὐτούς, ποὺ ἤδη κατεδικάσθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν. «Αὐτὴ δὲ ἡ κρίσις συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ φῶς ἔχει ἔλθει εἰς τὸν κόσμον, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἠγάπησαν τὸ σκότος παρὰ τὸ φῶς»[11]. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἑξῆς περίπου· Διὰ τοῦτο οὗτοι τιμωροῦνται, διότι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀφήσουν τὸ σκότος καὶ νὰ τρέξουν πρὸς τὸ φῶς.

Μὲ αὐτὰ λοιπὸν τὰ λόγια τοὺς στερεῖ ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν. Διότι, λέγει, ἂν μὲν εἶχα ἔλθει διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσω

πεπραγμένων, εἶχον εἰπεῖν ὅτι διὰ τοῦτο ἀπεπηδήσαμεν. Νῦν δὲ ἦλθον ἀπαλλάξαι σκότους καὶ πρὸς φῶς ἀγαγεῖν. Τίς οὖν τὸν μὴ βουλόμενον ἀπὸ σκότους φωτὶ προσελθεῖν ἐλέγσειεν ἄν; Οὐδὲν γὰρ ἔχοντες ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ μυρία εὐεργετούμενοι, φησίν, ἀποπηδῶσιν ἡμῶν. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγεν, «Ἐμίσησάν με δωρεάν», καὶ πάλιν· «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον». Ὁ μὲν γὰρ ἐν ἀπουσίᾳ φωτὸς ἐν σκότει καθήμενος, ἴσως ἂν συγγνώμην σχοίη, ὁ δὲ μετὰ τὴν παρουσίαν αὐτῷ τῷ σκότει προσεδρεύων, διεστραμμένης γνώμης καὶ φιλονείκου τεκμήριον ἐπιφέρει καθ' ἑαυτοῦ.

Εἶτα ἐπειδὴ ἐδόκει τὸ εἰρημένον ἄπιστον εἶναι τοῖς πολλοῖς (οὐδεὶς γὰρ ἂν σκότος προτιμήσειε φωτός), τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς τοῦτο ἔπαθον. Τίς οὖν ἐστιν αὕτη; «Ἦν γὰρ αὐτῶν», φησί, «πονηρὰ τὰ ἔργα. Πᾶς δὲ ὁ τὰ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐχ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα». Καὶ μὴν οὐ κρίνων ἐξετάζων ἦλθεν, ἀλλὰ συγχωρῶν καὶ ἀφιεὶς τὰ πλημμεληθέντα καὶ ἀπὸ πίστεως σωτηρίαν διδούς. Πῶς οὖν ἔφυγον; Εἰ μὲν γὰρ εἰς δικαστήριον ἐλθὼν ἐκάθισεν, εἶχέ τινα λόγον τὸ εἰρημένον. Ὁ γὰρ πονηρὰ συνειδὼς ἑαυτῷ, τὸν δικάζοντα φεύγειν εἴωθε, τῷ δὲ συγχωροῦντι καὶ προστρέχουσιν οἱ πεπλημμεληκότες.

Εἰ τοίνυν συγχωρῶν ἦλθε, τούτους μάλιστα προσδραμεῖν εἰκὸς ἦν, τοὺς πολλὰ συνειδότας ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ πολλῶν γέγονε. Καὶ γὰρ καὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες, συναπέκειντο τῷ Ἰησοῦ. Τί οὖν ἐστι

12. Ἰω. 15, 25.
13. Αὐτόθι 15, 24.
14. Αὐτόθι 3, 20.

καὶ νὰ ζητήσω εὐθύνας τῶν πράξεών των, ἠμποροῦσαν νὰ ἰσχυρισθοῦν: δι' αὐτὸ ἀπεμακρύνθημεν. Τώρα ἔχω ἔλθει διὰ νὰ τοὺς βγάλω ἀπὸ τὸ σκοτάδι καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσω εἰς τὸ φῶς. Καὶ ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ λυπηθῇ ἐκεῖνον, ποὺ δὲν θέλει νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς; Διότι, ἐνῷ δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς κατηγορήσουν εἰς τίποτε, λέγει, ἀλλ' ἀντιθέτως ἔχουν χιλίας φορὰς εὐεργετηθῆ, ἀπομακρύνονται ἀπὸ ἡμᾶς. Τὴν ἰδίαν κατηγορίαν ἀπευθύνων κατ' αὐτῶν εἰς ἄλλα μέρη, λέγει· «Μὲ ἐμίσησαν χωρὶς λόγον»[12]. Καί πάλιν· «Ἐὰν δὲν εἶχα ἔλθει καὶ ὁμιλήσει, δὲν θὰ εἶχαν ἁμαρτίαν»[13]. Διότι ἐκεῖνος ποὺ κάθεται εἰς τὸ σκότος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει φῶς, ἠμπορεῖ νὰ συγχωρηθῇ. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ κάθεται εἰς τὸ σκότος, φέρει μαζί του τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι εἶναι διεστραμμένος καὶ ἰσχυρογνώμων.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐφαίνετο ἀπίστευτον εἰς πολλοὺς αὐτὸ ποὺ εἶχεν εἰπεῖ (διότι κανεὶς δὲν θὰ ἐπροτίμα τὸ σκοτάδι ἀπὸ τὸ φῶς), ἐκθέτει τὴν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας συμβαίνει τοῦτο. Ποία εἶναι λοιπὸν αὐτή; «Διότι τὰ ἔργα των ἦσαν πονηρά, λέγει. Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, μισεῖ τὸ φῶς, διὰ νὰ μὴ γίνουν φανερὰ τὰ ἔργα του»[14]. Ἀσφαλῶς ὁ Χριστὸς δὲν ἦλθεν οὔτε διὰ νὰ κρίνῃ, οὔτε διὰ νὰ τιμωρήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσῃ συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ νὰ χαρίσῃ σωτηρίαν διὰ τῆς πίστεως. Διατί ὅμως οἱ ἄνθρωποι ὀπέφυγαν. Διότι, ἐὰν εἶχεν ἔλθει διὰ νὰ τοὺς καθίσῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ὑπῆρχε κάποια πρόφασις διὰ ν' ἀποφύφουν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πονηρὰν συνείδησιν συνηθίζει ν' ἀποφεύγῃ τὸν δικαστήν, ἀλλὰ εἰς ἐκεῖνον ποὺ συγχωρεῖ, προστρέχουν ὅλοι ὅσοι ἔχουν ὑποπέσει εἰς σφάλματα.

Ἐὰν λοιπὸν εἶχεν ἔλθει διὰ νὰ συγχωρήσῃ, ἔπρεπε πρῶτα νὰ τρέξουν πρὸς αὐτόν, ὅσοι εἶχον συνείδησιν τῶν ἁμαρτημάτων των, πρᾶγμα ποὺ ἔγινεν εἰς πολλὰς περιπτώσεις. Διότι καὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοί, ἀφοῦ προσῆλθαν συνανεστρέφοντο μὲ τὸν Χριστόν. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ

τὸ λεγόμενον; Περὶ τῶν αἱρουμένων διαπαντὸς ἐν κακίᾳ μένειν ταῦτα λέγει. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα τὰ μὲν πρότερα ἀφῇ ἁμαρτήματα, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἀσφαλίσηται. Ἐπειδὴ δέ τινές εἰσιν οὕτω χαῦνοι καὶ διαλελυμένοι πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς πόνους, ὡς εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς βούλεσθαι προσεδρεύειν τῇ πονηρίᾳ, καὶ μηδέποτε αὐτῆς ἀφίστασθαι, τούτους ἐπισκώπτων ἐνταῦθα δηλοῖ.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος καὶ πολιτείαν ὑγιαίνουσαν ἀπαιτεῖ, δεδοίκασι, φησί, μεταθέσθαι πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ μὴ βούλονται βίον ὀρθὸν ἐπιδείξασθαι. Τὸν μὲν γὰρ ἐν Ἑλληνισμῷ ζῶντα οὐδεὶς ἂν διελέγξειεν. Ὁ γὰρ θεοὺς τοιούτους ἔχων καὶ ἑορτὰς ὁμοίως τοῖς θεοῖς αἰσχρὰς καὶ καταγελάστους, ἄξια τῶν δογμάτων καὶ τὰ ἔργα ἐπιδείκνυται, οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ, ῥαθύμως ζῶντες, ἅπαντας εὐθύνοντας ἔχουσι καὶ κατηγόρους. Τοσοῦτον καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας ἐστὶ τὸ θαῦμα.

Ὅρα τοίνυν πῶς μετὰ ἀκριβείας τίθησιν ὃ φησιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ φαῦλα πράξας οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἀλλ', ὁ πράσσων ἀεί, τουτέστιν, ὁ ἀεὶ βουλόμενος ἐγκαλινδεῖσθαι τῷ τῆς ἁμαρτίας βορβόρῳ, οὐ βούλεται τοῖς νόμοις ἑαυτὸν ὑποβάλλειν τοῖς ἐμοῖς, ἀλλ' ἔξω μένων πορνεύει μετὰ ἀδείας καὶ τὰ ἄλλα πάντα πράττει τὰ κεκωλυμένα. Ἐνταῦθα γὰρ ἐλθών, ὡς ἐν φωτὶ κλέπτης, κατάδηλος γίνεται. Διὰ ταῦτα τὴν ἀρχὴν φεύγει τὴν ἐμήν.

Πολλῶν γοῦν ἔστιν ἀκοῦσαι καὶ νῦν Ἑλλήνων λεγόντων, διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν πίστιν τὴν ἡμετέραν προσελθεῖν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μέθης καὶ πορνείας καὶ

πού εἶπεν; Αὐτὰ τὰ εἶπεν δι' ἐκείνους πού προτιμοῦν νὰ μένουν συνεχῶς εἰς τὴν ἀκολασίαν. Διότι αὐτὸς δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἦλθε, διὰ νὰ συγχωρήσῃ δηλαδὴ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀσφαλίσῃ διὰ τὰ μέλλοντα. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ τόσον ὀκνηροὶ καὶ μαλθακοὶ εἰς τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς, ὥστε νὰ θέλουν νὰ παραμένουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἀπὸ τὴν πρώτην ἕως τὴν τελευταίαν των πνοὴν καὶ νὰ μὴ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ αὐτὴν ποτέ, αὐτοὺς ἐπισημαίνει ἐδῶ, διὰ νὰ τοὺς προσβάλῃ.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Χριστιανισμὸς ἀπαιτεῖ καὶ ὀρθότητα τῶν δογμάτων καὶ ἐντιμότητα ἠθῶν, ἐφοβήθησαν, λέγει, νὰ ἔλθουν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν νὰ ἐπιδείξουν ὀρθὴν ζωήν. Καὶ ἐκεῖνον μὲν πού ζῇ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν ἐλέγξῃ κανείς, Διότι ἐκεῖνος πού λατρεύει τέτοιους θεοὺς καὶ ἔχει ἑορτὰς ὁμοίας μὲ τοὺς θεοὺς αἰσχρὰς καὶ γελοίας, ἐπιδεικνύει ἔργα ἀντάξια τῶν δογμάτων. Ἐκεῖνοι ὅμως πού λατρεύουν τὸν Θεόν, ἐὰν ζοῦν ραθύμως, ὅλοι τοὺς ἐπιτιμοῦν καὶ τοὺς κατηγοροῦν. Τόσον πολὺ ἀξιοθαύμαστη εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς της.

Κοίτα λοιπὸν μὲ πόσην ἀκρίβειαν τοποθετεῖ αὐτὰ πού λέγει. Δὲν εἶπε δηλαδή, ἐκεῖνος πού ἔχει κάμει φαυλότητας δὲν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἀλλ' ἐκεῖνος πού τὰς κάμνει συνεχῶς, δηλαδὴ ἐκεῖνος πού θέλει νὰ κυλιέται συνεχῶς εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἁμαρτίας, πού δὲν θέλει νὰ ὑποταχθῇ εἰς τοὺς ἰδικούς μου νόμους, ἀλλὰ πού μένων ἔξω ἀπὸ αὐτοὺς θέλει νὰ πορνεύῃ ἐλευθέρως καὶ νὰ κάμνῃ ὅλα ὅσα ἀπαγορεύονται. Διότι, ὅταν ἔλθῃ εἰς αὐτά, φανερώνεται ὅπως ὁ κλέπτης εἰς τὸ φῶς. Δι' αὐτὸ ἀποφεύγει τὴν ἰδικήν μου ἐξουσίαν.

Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ν' ἀκούσῃς καὶ τώρα πολλοὺς εἰδωλολάτρας νὰ λέγουν, ὅτι δι' αὐτὸ δὲν ἠμποροῦν νὰ προσέλθουν εἰς τὴν ἰδικήν μας πίστιν, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦν ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν μέθην, τὴν πορνείαν καὶ ὅλα αὐτὰ

τῶν τοιούτων ἀφίστασθαι πλημμελημάτων. Τί οὖν; φησίν· οὐκ εἰσὶ καὶ Χριστιανοὶ τὰ φαῦλα πράσσοντες καὶ Ἕλληνες ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντες; Χριστιανοὶ μὲν ὅτι φαῦλα πράσσοντές εἰσιν, οἶδα κἀγώ· εἰ δὲ καὶ Ἕλληνες ὀρθῶς βιοῦντες, τοῦτο οὐκ ἔτι οἶδα σαφῶς. Μὴ γάρ μοι τοὺς ἀπὸ φύσεως εἴπῃς ἐπιεικεῖς καὶ κοσμίους· οὐ γάρ ἐστι τοῦτο ἀρετή, ἀλλ' εἰπὲ τὸν πολλὴν ἀπὸ τῶν παθῶν ὑπομένοντα βίαν καὶ φιλοσοφοῦντα.

Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Εἰ γὰρ βασιλείας ἐπαγγελία καὶ γεέννης ἀπειλὴ καὶ ἄλλη διδασκαλία τοσαύτη, μόλις κατέχουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ, σχολῇ γ' ἂν οἱ περὶ μηδενὸς πεπεισμένοι τούτων μετέλθοιεν ἀρετήν. Εἰ δέ τινες καὶ ὑποκρίνονται, δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦσιν· ὁ δὲ δόξης ἕνεκα τοῦτο ποιῶν, ὅταν ἐξῇ λαθεῖν, οὐ φείσεται τοῦ χρήσασθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς. Πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ δόξωμέν τισιν εἶναι φιλόνεικοι, συγχωρήσωμεν ὀρθῶς βιοῦντας εἶναι ἐν Ἕλλησιν· οὐδέποτε γὰρ τοῦτο ἐναντιοῦται τῷ λόγῳ. Τὸ γὰρ ἐπὶ πολὺ συμβαῖνον εἶπεν, οὐ τὸ σπανιάκις γινόμενον.

3. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἑτέρωθεν ἀποστερεῖ πάσης ἀπολογίας αὐτούς, εἰπών, ὅτι Ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον. Μὴ γὰρ αὐτοί, φησίν, αὐτὸ ἐζήτησαν; μὴ γὰρ ἔκαμον; μὴ γὰρ ἐπόνησαν ἵνα εὕρωσιν; Αὐτὸ τὸ φῶς ἦλθε πρὸς αὐτοὺς καὶ οὐδὲ οὕτω προσέδραμον. Πλὴν ἐπεί τινας καὶ παρὰ Χριστιανοῖς εἶναι πονηρῶς βιοῦντας, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐ περὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων Χριστιανῶν καὶ ἐκ προγόνων διαδεξαμένων τὴν εὐσέβειαν τοῦτο λέγει, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ οὗτοι πολλάκις ἀπὸ βίου πονηροῦ ἐκ τῆς τῶν δογμάτων ἀκριβείας παρεσαλεύθησαν. Ἀλλ' ὅμως οὐ

τὰ πλημμελήματα. Δὲν ὑπάρχουν λοιπόν, λέγουν, Χριστιανοὶ ποὺ κάμνουν φαυλότητας καὶ εἰδωλολάτραι, ποὺ ζοῦν μὲ φρόνησιν; Ὅτι ὑπάρχουν Χριστιανοί, ποὺ κάμνουν φαυλότητας, τὸ γνωρίζω. Ἂν ὅμως ὑπάρχουν καὶ εἰδωλολάτραι ποὺ ζοῦν ἀψόγως, αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζω καλά. Μὴ μοῦ παρουσιάσῃς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀγαθοὶ καὶ ἐγκρατεῖς ἀπὸ τὴν φύσιν τους, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρετή, ἀλλὰ δεῖξε μου ἐκεῖνον ποὺ ὑπομένει τὴν μεγάλην ὁρμὴν τῶν παθῶν καὶ ὅμως εἶναι σώφρων.

Ἀσφαλῶς δὲν ἠμπορεῖς. Διότι, ἂν ἡ ὑπόσχεσις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀπειλὴ τῆς γεέννης καὶ ἡ τόση ἄλλη διδασκαλία μετὰ βίας συγκρατοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς, πολὺ δυσκολώτερον θὰ ἀσκήσουν αὐτὴν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἐὰν δὲ μερικοὶ ὑποκρίνωνται, αὐτὸ τὸ κάμνουν ἀπὸ ματαιοδοξίαν. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ κάμνει αὐτὸ ἀπὸ ματαιοδοξίαν, ὅταν ἠμπορέσῃ εἰς τὰ κρυφά, δὲν θ' ἀποφύγῃ τὴν χρῆσιν τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φανῶμεν εἰς μερικούς, ὅτι εἴμεθα φιλόνεικοι, ἂς παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν ποὺ ζοῦν ἐναρέτως. Διότι αὐτὸ δὲν ἀντιτίθεται ποτὲ εἰς τὰ λόγια μας. Διότι εἶπεν ἐκεῖνο ποὺ συμβαίνει συχνὰ καὶ ὄχι ἐκεῖνο ποὺ γίνεται σπανίως.

3. Κοίτα λοιπὸν μὲ ποῖον ἄλλον τρόπον τοὺς στερεῖ ἀπὸ κάθε ἄλλην ἀπολογίαν, ὅταν εἶπεν ὅτι: Ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον. Μήπως, λέγει, τὸ ἐζήτησαν αὐτοί; Μήπως ἐκοπίασαν; Μήπως ἐκουράσθησαν διὰ νὰ τὸ εὕρουν; Αὐτὸ τὸ φῶς ἐπῆγεν εἰς αὐτοὺς καὶ δὲν ἠξιώθησαν νὰ τρέξουν πρὸς αὐτό. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ποὺ ζοῦν πονηρῶς, τὸ ἑξῆς θὰ τοὺς ἀπαντήσωμεν, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ὁμιλεῖ δι' ἐκείνους ποὺ ὑπῆρξαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν Χριστιανοὶ καὶ ποὺ ἐδέχθησαν τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των, ἂν καὶ αὐτοὶ πολλὰς φορὰς ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τῶν δογμάτων ἕνεκα κακῶν συνηθειῶν. Ἀλλὰ νομίζω, ὅτι τώρα δὲν ὁμιλεῖ

περὶ τούτων αὐτὸν οἶμαι νῦν λέγειν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐξ Ἑλλήνων ἢ Ἰουδαίων ὀφειλόντων πρὸς τὴν ὀρθὴν μεταθέσθαι πίστιν. Δείκνυσι γὰρ ὅτι οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο ἐν πλάνῃ ζῶν ἐπὶ τὴν πίστιν ἐλθεῖν, μὴ πρότερον ἐπιγράψας ἑαυτῷ βίον ὀρθὸν καὶ οὐδεὶς ἂν ἐν ἀπιστίᾳ μείνειε, μὴ πρότερον ἑλόμενος διαπαντὸς εἶναι κακός.

Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι σωφρονεῖ καὶ οὐχ ἁρπάζει. Οὐ γὰρ δὴ ταῦτα μόνα ἐστὶν ἀρετή. Τί γὰρ ὄφελος, ὅταν ταῦτα μὲν ἔχῃ, δόξης δὲ ᾖ δοῦλος κενῆς καὶ φίλων ἑταιρίαν αἰσχυνόμενος ἐπὶ τῆς πλάνης μένῃ; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθῶς βιοῦν. Ὁ δόξης δοῦλος τοῦ πορνεύοντος οὐκ ἐλάττων ἐστίν· οὗτος πολλῷ πλείονα καὶ χαλεπώτερα ἐργάζεται κατὰ ἐκεῖνον. Ἀλλ' εἰπέ μοί τινα πάντων ἀπηλλαγμένον τῶν παθῶν καὶ πάσης κακίας ἐλεύθερον καὶ μένοντα παρ' Ἕλλησιν. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Καὶ γὰρ οἱ τὰ μεγάλα παρ' αὐτοῖς καμπάσαντες καὶ χρημάτων καὶ γαστρὸς περιγενόμενοι, καθώς φασι, δόξῃ μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ἐδουλώθησαν· ὃ πάντων αἴτιόν ἐστι τῶν κακῶν. Οὕτω καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μεμενήκασι. Διὸ καὶ ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγε· «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες;».

Καὶ τί δήποτε τῷ Ναθαναήλ, ᾧ καὶ ἀλήθειαν ἐμαρτύρησεν, οὐ διελέχθη περὶ τούτων, οὐδὲ ἐξέτεινε λόγον μακρόν; Ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος μετὰ τοσαύτης παρεγένετο σπουδῆς. Οὗτος μὲν γὰρ τοῦτο ἔργον ἐτίθετο, καὶ ὃν ἄλλοι καιρὸν ἀναπαύσεως εἶχον, τοῦτον οὗτος καιρὸν ἀκροάσεως ἐποιεῖτο. Ἐκεῖνος δὲ παρ' ἑτέρου πεισθεὶς ἀφίκετο· πλὴν οὐδὲ ἐκεῖνον παρέδραμε· πρὸς γὰρ ἐκεῖνόν φησιν· «Ἀπάρτι

15. Ἰω. 5, 44.

περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ περὶ ἐκείνων ἐκ τῶν εἰδωλολατρῶν ἢ τῶν Ἰουδαίων, ποὺ ὀφείλουν νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν. Διότι δεικνύει, ὅτι κανείς, ποὺ ζῇ εἰς πλάνην, δὲν θὰ προτιμήσῃ νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν πίστιν, ἐὰν πρῶτα δὲν προδιαγράψῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του κανόνας ὀρθῆς ζωῆς, καὶ κανεὶς δὲν θὰ μείνῃ εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἐὰν πρῶτα δὲν ἀποφασίσῃ νὰ μείνῃ κακὸς εἰς ὅλην του τὴν ζωήν.

Μὴ μοῦ εἰπῇς, ὅτι αὐτὸς εἶναι σώφρων καὶ δὲν προσποιεῖται. Διότι τὴν ἀρετὴν δὲν τὴν ἀποτελοῦν μόνον αὐτά. Διότι ποία εἶναι ἡ ὠφέλεια, ὅταν αὐτὰ τὰ ἔχῃ, εἶναι ὅμως δοῦλος τῆς κενοδοξίας καὶ ὅταν μένῃ εἰς τὴν πλάνην, ἐπειδὴ ἐντρέπεται τοὺς φίλους του; Διότι αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἡ ὀρθὴ ζωή. Ὁ δὲ δοῦλος τῆς κενοδοξίας δὲν ἁμαρτάνει ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν πόρνον. Ὁ πρῶτος κάμνει πολὺ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα κακὰ ἀπὸ τὸν δεύτερον. Δεῖξε μου ὅμως κάποιον ποὺ παραμένει εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη καὶ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε κακίαν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμπορέσῃς. Διότι καὶ ὅσοι ἐξ αὐτῶν ὑπερηφανεύθησαν πολὺ καὶ περιεφρόνησαν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς κοιλίας, ὅπως ἰσχυρίζονται, ὑπεδουλώθησαν εἰς τὴν κενοδοξίαν πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν κακῶν. Ἔτσι ἐπέμεναν εἰς αὐτὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἐπιτιμᾷ λέγων: «Πῶς ἠμπορεῖτε σεῖς νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους;»[15].

Διατί ὅμως δὲν ὡμίλησε περὶ αὐτῶν, οὔτε ἐπεξετάθη, εἰς τὸν Ναθαναήλ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμαρτύρησε τὴν ἀλήθειαν; Διότι οὔτε καὶ αὐτὸς εἶχε προσέλθει μὲ μεγάλην προθυμίαν. Ἀντιθέτως ὁ Νικόδημος ἔδειξε μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ τὸν χρόνον ποὺ οἱ ἄλλοι εἶχον διαθέσει δι' ἀνάπαυσιν, αὐτὸς τὸν ἐχρησιμοποίησεν ὡς εὐκαιρίαν διδασκαλίας. Ὁ Ναθαναὴλ ὅμως εἶχε προσέλθει, ἐπειδὴ εἶχε πεισθῆ ἀπὸ ἄλλον. Ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνον ἀπέφυγε, διότι τοῦ εἶπεν: «Ἀ-

ὄψεσθε τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας». Τούτῳ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν εἶπε, περὶ δὲ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διαλέγεται, διαφόρως ἑκάστῳ πρὸς τὴν ὑποκειμένην προαίρεσιν φθεγγόμενος. Ἐκείνῳ μὲν γάρ, ἐπειδὴ καὶ τὰ τῶν προφητῶν ἠπίστατο καὶ οὐδὲ δειλὸς οὕτως ἦν, ἤρκει τοσοῦτον ἀκοῦσαι μόνον· οὗτος δὲ ἐπειδὴ δειλίᾳ ἔτι κατείχετο, σαφῶς μὲν αὐτῷ τὸ πᾶν οὐκ ἐξεκάλυψε, κατέσεισε δὲ αὐτοῦ τὴν γνώμην, ὥστε φόβῳ φόβον ἐκβαλεῖν, τόν τε μὴ πιστεύοντα λέγων κρίνεσθαι καὶ τὸ μὴ πιστεύειν ἀπὸ πονηρᾶς γίνεσθαι συνειδήσεως.

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξης πολὺν ἐποιεῖτο λόγον καὶ ταύτης μᾶλλον ἢ τῆς κολάσεως «Πολλοὶ γάρ», φησί, «τῶν ἀρχόντων ἐπίστευον εἰς αὐτόν, διὰ δὲ τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὡμολόγουν», καὶ ἀπὸ ταύτης αὐτοῦ καθάπτεται καὶ δείκνυσι δι' ὧν λέγει, ὅτι οὐκ ἔνεστι τὸν ἐμοὶ μὴ πιστεύοντα δι' ἄλλο τι μὴ πιστεύειν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ βίον ἀκάθαρτον ἔχειν. Καὶ προϊὼν μέν φησιν· «Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς», ἐνταῦθα δέ· «Ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον». Ἐν γὰρ προοιμίοις συνεσκιασμένως μᾶλλον ἐφθέγγετο, προϊὼν δέ, σαφέστερον. Ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τῆς δόξης ὁ ἄνθρωπος κατείχετο τῆς τῶν πολλῶν, διὸ καὶ οὐδὲ παρρησιάζεσθαι ἠνείχετο ὡς ἐχρῆν.

Φεύγωμεν τοίνυν τὴν κενὴν δόξαν· τοῦτο γάρ ἐστι πάντων τὸ πάθος τυραννικώτερον. Ἐντεῦθεν πλεονεξία καὶ χρημάτων ἔρως, ἐντεῦθεν μῖσος καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι. Ὁ γὰρ τοῦ πλείονος ἐρῶν, οὐδαμοῦ στῆναι δυνήσεται. Ἐρᾷ δὲ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δόξης ἐρᾶν κενῆς. Τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, πλῆθος εὐνούχων καὶ ἀνδρα-

---

16. Αὐτόθι 1, 51.
17. Αὐτόθι 5, 44.

πὸ τώρα θὰ βλέπετε τὸν οὐρανὸν ἀνοικτὸν καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ν' ἀνεβαίνουν καὶ νὰ κατεβαίνουν»[16]. Εἰς αὐτὸν ὅμως δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ κάμνει λόγον περὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὁμιλῶν διαφορετικὰ πρὸς τὸν καθένα, ἀναλόγως μὲ τὴν ὑποκειμενικήν του διάθεσιν. Εἰς τὸν μὲν Ναθαναὴλ ἦτο ἀρκετὸν τὸ ὅτι εἶχεν ἀκούσει ταῦτα, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τοὺς Προφήτας καὶ δὲν ἦτο τόσον βραδύνους. Εἰς τὸν Νικόδημον ὅμως, ἐπειδὴ κατείχετο ἀκόμη ἀπὸ φόβον, δὲν ἀπεκάλυψεν ἀμέσως τὰ πάντα, ἀλλὰ ἐτάραξε τὴν σκέψιν του, ὥστε νὰ ἐκδιώξῃ τὸν φόβον μὲ φόβον, ὅταν μάλιστα ἐτόνισεν, ὅτι πρέπει νὰ κριθῇ ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει καὶ ὅτι ἡ ἀπιστία προέρχεται ἀπὸ πονηρὰν συνείδησιν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔκαμνε πολὺν λόγον διὰ τὴν κακοδοξίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ περισσότερον δι' αὐτὴν παρὰ διὰ τὴν τιμωρίαν («Διότι πολλοί, εἶπεν, ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ὡμολόγουν ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων»)[17] καὶ δι' αὐτὸ τὸν ἐπιπλήττει καὶ δεικνύει μὲ ὅσα λέγει, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει εἰς αὐτὸν δὲν τὸ κάμνει δι' ἄλλον λόγον, παρὰ διότι ἡ ζωή του εἶναι ἀκάθαρτος. Καὶ ἐν συνεχείᾳ τονίζει· «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς», ἀλλ' ἐδῶ λέγει· «Ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον». Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν ὡμιλοῦσε μᾶλλον ἀσαφῶς, ὅσον δὲ προχωρεῖ, ὁμιλεῖ σαφέστερον. Ἀλλ' ὅμως ὁ Νικόδημος κατείχετο ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὁμιλήσῃ μὲ περισσότερον θάρρος, ὅπως ἔπρεπε.

Ἂς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν κενοδοξίαν. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ τυραννικώτερον πάθος ἀπὸ ὅλα. Ἀπὸ αὐτὸ προέρχονται ἡ πλεονεξία καὶ ἡ φιλοχρηματία, ἀπὸ αὐτὸ προέρχονται μῖσος, πόλεμοι καὶ μάχαι. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ πολλά, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σταματήσῃ πουθενά. Ἐπιθυμεῖ δὲ ὄχι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ κενοδοξίαν. Σ' ἐρωτῶ, διὰ ποίαν αἰτίαν πολλοὶ ἐπιδεικνύουν τόσην ὑπεροψίαν μὲ τὸ πλῆθος τῶν εὐνούχων καὶ τὰς ἀγέ-

πόδων ἀγέλας καὶ πολλὴν οἱ πολλοὶ περιβάλλονται φαντασίαν; Οὐ χρείας ἕνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μάρτυρας ἔχειν τῆς ἀκαίρου ταύτης φαντασίας τοὺς ἀπαντῶντας.

Ἂν τοίνυν ταύτην ἀποτέμωμεν, μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας ἀνελοῦμεν μέλη καὶ οὐδὲν τὸ κωλῦσον ἔσται τὴν γῆν ἡμᾶς οἰκεῖν ὡς τὸν οὐρανόν. Οὐδὲ γὰρ πρὸς κακίαν μόνον ὠθεῖ τοὺς ἁλόντας, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀρεταῖς παρυφέστηκε. Καὶ ὅταν ἡμᾶς ἐκεῖθεν ἐκβαλεῖν μὴ δυνηθῇ, ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ πολλὴν τὴν ζημίαν ἐργάζεται, τοὺς μὲν πόνους ὑποστῆναι ἀναγκάζουσα, τῶν δὲ καρπῶν ἀποστεροῦσα. Ὁ γὰρ πρὸς ταύτην βλέπων, καὶ νηστεύων καὶ εὐχόμενος καὶ ἐλεῶν, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

Τί ταύτης τῆς ζημίας ἐλεεινότερον γένοιτ' ἄν, ἀλλ' ἢ ὅταν συμβαίνῃ κόπτεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην καὶ καταγέλαστον γίνεσθαι καὶ τῆς ἄνωθεν ἐκπίπτειν δόξης; Οὐ γάρ ἐστιν ἀμφοτέρων ἐφιέμενον, ἀμφοτέρων τυχεῖν. Τυχεῖν μὲν γάρ ἐστιν ἀμφοτέρων, ὅταν δὴ μὴ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἐπιθυμῶμεν τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν· ἀμφοτέρων δὲ ἐρῶντα οὐκ ἔστιν ἀμφοτέρων τυχεῖν. Διόπερ εἰ βουλόμεθα δόξης ἐπιτυγχάνειν, φεύγωμεν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνης ἐπιθυμῶμεν. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτης κἀκείνης ἐπιτευξόμεθα· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λας τῶν ὑπηρετῶν; Ὄχι ἀπὸ ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχουν τοὺς γείτονάς των μάρτυρας τῆς παρακαίρου αὐτῆς πολυτελείας.

Ἂν λοιπὸν ἀποκόψωμεν αὐτήν, μαζὶ μὲ τὴν κεφαλὴν θὰ ἐξαφανίσωμεν καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς κακίας καὶ τίποτε δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίσῃ νὰ κατοικοῦμεν εἰς τὴν γῆν, ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι ἡ κενοδοξία δὲν ὠθεῖ εἰς τὴν κακίαν μόνον αὐτοὺς ποὺ ἔχει αἰχμαλωτίσει, ἀλλὰ ὑπεισέρχεται δολίως καὶ εἰς τὰς ἀρετάς. Καὶ ὅταν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ τὴν βγάλωμεν ἀπὸ ἐκεῖ προξενεῖ μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν ἀρετήν, διότι ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ ὑπομένῃ μὲν τοὺς κόπους, νὰ στερῆται ὅμως τῶν καρπῶν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀποβλέπει εἰς τὴν κενοδοξίαν, ποὺ νηστεύει, ποὺ προσεύχεται καὶ κάμνει ἐλεημοσύνας, χάνει τὴν ἀνταμοιβήν.

Ποία χειρότερη ζημία ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ αὐτήν, ἀπὸ τὸ νὰ ματαιοπονῇ κανείς, νὰ γίνεται καταγέλαστος καὶ νὰ στερῆται τῆς ἐπουρανίου δόξης; Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ καὶ τὰ δύο, νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὰ δύο. Διότι εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ δύο, ἀλλ' ὅταν ἐπιθυμοῦμεν τὴν μίαν δόξαν ἀπὸ τὰς δύο, τὴν ἐπουράνιον. Ὅταν ὅμως ἐπιθυμῇ κανεὶς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην καὶ τὴν ἐπουράνιον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ καὶ τὰς δύο. Δι' αὐτό, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν δόξαν, ἂς ἀποφεύγωμεν τὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἂς ἐπιθυμῶμεν μόνον τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἔτσι θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην. Εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ΄.

Ἰω. 3,22 - 30

«Ἦλθε δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν».

1. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας φανερώτερον, οὐδὲ ἰσχυρότερον γένοιτ' ἄν, ὥσπερ τοῦ ψεύδους οὐδὲν ἀσθενέστερον, κἂν μυρίοις παραπετάσμασι συσκιάζηται. Εὐφώρατόν τε γὰρ καὶ οὕτω γίνεται καὶ καταρρεῖ ῥαδίως. Ἡ δὲ ἀλήθεια γυμνὴ πρόκειται πᾶσι τοῖς βουλομένοις αὐτῆς τὴν ὥραν περισκοπεῖν· καὶ οὔτε λανθάνειν βούλεται, οὔτε κίνδυνον δέδοικεν, οὐκ ἐπιβουλὰς τρέμει, οὐ δόξης ἐφίεται τῆς παρὰ τῶν πολλῶν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶν ὑπεύθυνος, ἀλλὰ πάντων ἕστηκεν ἀνωτέρω, δεχομένη μὲν μυρίας ἐπιβουλάς, μένουσα δὲ ἀκαταγώνιστος. Καὶ τοὺς πρὸς αὐτὴν καταφεύγοντας, ὥσπερ ἐν ἀσφαλεῖ τειχίῳ φυλάττουσα, τῇ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὑπερβολῇ· καὶ τὰς μὲν λαθραίους ἐκτρεπομένη καταδύσεις, πᾶσι δὲ εἰς τὸ μέσον προτιθεῖσα τὰ παρ' ἑαυτῆς. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Χριστὸς τῷ Πιλάτῳ διαλεγόμενος ἐδήλου λέγων· «Ἐγὼ πάντοτε παρρησίᾳ ἐδίδαξα καὶ ἐν κρυφῇ ἐλάλησα οὐδέν».

Τοῦτο καὶ τότε εἶπε, καὶ νῦν ἔπραξε. «Μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ διέτριβε καὶ ἐβάπτιζεν». Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἑορταῖς εἰς τὴν πόλιν ἀνῄει, ὥστε ἐν μέσοις αὐτοῖς προτιθέναι τὰ δόγματα καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων ὠφέλειαν. Μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὰς ἑορτάς, ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πολλάκις ἤρχετο, ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα πολλοὶ συνέτρεχον. Τοὺς δὲ πολυοχλοῦντας ἀεὶ κατελάμβανε τόπους, οὐκ ἐπιδεικνύμενος οὐδὲ φιλοτιμούμενος, ἀλλὰ πλείοσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν ὠφέλει-

1. Ἰω. 3, 22.
2. Αὐτόθι 18, 20.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ΄.

'Ιω. 3,22 - 30

«'Επῆγε λοιπὸν ὁ 'Ιησοῦς καὶ οἱ μαθηταί του εἰς τὴν 'Ιουδαίαν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ μαζί τους καὶ ἐβάπτιζεν»[1].

1. Τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καθαρώτερον καὶ ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ὅπως δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀνισχυρότερον ἀπὸ τὸ ψεῦδος, ὅσον καὶ ἂν σκεπάζεται κάτω ἀπὸ ἀπείρους ἰσχυρισμούς. Διότι πολὺ εὔκολα αὐτὸ καρποφορεῖ καὶ εὔκολα καταρρέει. 'Αλλ' ἡ ἀλήθεια παρουσιάζεται γυμνὴ εἰς ὅλους ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ἰδοῦν τὴν ὡραιότητά της καὶ οὔτε θέλει νὰ κρυφθῇ, οὔτε φοβᾶται τὸν κίνδυνον, οὔτε τρέμει τὰς συκοφαντίας, οὔτε τὴν δόξαν τῶν πολλῶν ἐπιθυμεῖ, οὔτε εἰς τὰ ἀνθρώπινα ὑπακούει, ἀλλὰ εἶναι ὑπεράνω ὅλων. Καὶ ἐνῷ δέχεται ἀπείρους κατηγορίας, ἐν τούτοις παραμένει ἀκαταγώνιστος, ἐκείνους ποὺ καταφεύγουν εἰς αὐτὴν τοὺς προφυλάσσει σὰν μέσα εἰς ἀσφαλὲς τεῖχος, μὲ τὴν ὑπερβολικήν της δύναμιν, καὶ τὰς μὲν λαθραίας ἐπιθέσεις ἀποκρούει, ἀποδεικνύει δὲ εἰς ὅλους τὴν ὑπεροχήν της. Αὐτὸ ἐτόνισε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν Πιλᾶτον, ὅταν εἶπεν· «'Εγὼ πάντοτε φανερὰ ὡμίλησα εἰς τὸν κόσμον καὶ κρυφὰ τίποτε δὲν εἶπα»[2].

'Εκεῖνο ποὺ ὁ 'Ιησοῦς εἶχε εἰπεῖ τότε, τὸ ἔκαμε τώρα. Καὶ προσθέτει ὁ Εὐαγγελιστής· «Μετὰ ταῦτα ἐπῆγεν εἰς τὴν 'Ιουδαίαν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταί του καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ καὶ ἐβάπτιζε. Κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας δηλαδὴ ἐπήγαινεν εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ παρουσιάσῃ εἰς τοὺς κατοίκους τὴν διδασκαλίαν του καὶ διὰ νὰ ὠφεληθοῦν οὗτοι ἀπὸ τὰ θαύματά του. Μετὰ τὸ πέρας ὅμως τῶν ἑορτῶν, ἐπήγαινε πολλὰς φορὰς εἰς τὸν 'Ιορδάνην, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ ἐμαζεύοντο πολλοὶ ἄνθρωποι. Καὶ μάλιστα ἔπιανε ἐκεῖνα τὰ μέρη ποὺ ἐμαζεύοντο πολλοί, ὄχι διὰ νὰ ἐπιδειχθῇ οὔτε ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλὰ διότι ἐφρόντιζε νὰ ὠφελῇ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους.

αν σπουδάζων.

Καίτοι προϊών φησιν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τοῦτο λέγει, ὅτι αὐτοὶ ἐβάπτιζον μόνοι. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, οὐκ ἐβάπτιζεν; Προλαβὼν Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι «Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί»· Πνεῦμα δὲ οὔπω ἦν δεδωκώς. Εἰκότως οὖν οὐκ ἐβάπτιζεν· οἱ δὲ μαθηταὶ τοῦτο ἔπραττον, βουλόμενοι πολλοὺς προσάγειν τῇ σωτηριώδει διδασκαλίᾳ. Καὶ τί δήποτε, τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ βαπτιζόντων, οὐκ ἐπαύσατο Ἰωάννης τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ γεγένηκε καὶ αὐτὸς βαπτίζων καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰσαγωγῆς τοῦτο ἔπραττε; Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνὼν» καὶ ἐπαγαγεῖν· «Οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακήν», δηλοῦντος ἦν, ὅτι ἕως τότε οὐκ ἐπαύσατο τοῦτο ποιῶν.

Καὶ τίνος, φησίν, ἕνεκεν ἕως τότε ἐβάπτιζε; Καίτοι γε σεμνοτέρους ἂν ἀπέφηνε τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ, εἴ γε ἐκείνων ἀρξαμένων αὐτὸς ἐπαύσατο. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβάπτιζεν; Ἵνα μὴ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς πλείονα ζῆλον ἐμβάλῃ καὶ φιλονεικοτέρους ἐργάσηται. Εἰ γὰρ μυριάκις βοῶν καὶ τῶν πρωτείων ἀεὶ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν καὶ τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐλαττῶν, οὐκ ἔπεισεν αὐτοὺς αὐτῷ προσδραμεῖν, εἰ καὶ τοῦτο προσέθηκε, πολλῷ φιλονεικοτέρους ἂν ἐποίησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤρξατο κηρύττειν, ὅτε ἐκποδὼν ὁ Ἰωάννης ἐγένετο. Οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι τὴν τελευτὴν Ἰωάννου καὶ ταχίστην αὐτῷ γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τοῦ πλήθους τὴν διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν μετελθεῖν καὶ μηκέτι ταῖς περὶ ἀμφοτέρων ἑαυτοὺς σχίζεσθαι γνώμαις. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ ἐν τῷ

---

3. Λουκᾶ 3, 17.
4. Ἰω. 3, 23-24.

Καὶ ὅμως προχωρῶν εἰς τὴν ἀφήγησίν του ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι δὲν ἐβάπτιζεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' οἱ μαθηταί του, ἀπὸ ὅπου εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἴδιο, ὅτι ἐβάπτιζαν μόνον αὐτοί. Καὶ διὰ ποῖον λόγον, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν ἐβάπτιζεν ὁ ἴδιος; Προηγουμένως ὁ Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι «Αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσῃ μὲ Πνεῦμα ἅγιον καὶ πῦρ»[3]. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα δὲν εἶχε δοθῆ ἀκόμη εἰς αὐτόν. Δικαίως λοιπὸν δὲν ἐβάπτιζεν, ἀλλ' ἔκαμνον τοῦτο οἱ μαθηταί του, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ προσελκύσουν πολλοὺς εἰς τὴν σωτήριον διδασκαλίαν. Καὶ διατί, ἐνῷ ἐβάπτιζον οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἔπαυσε νὰ κάμνῃ τοῦτο ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ βαπτίζῃ καὶ αὐτὸς καὶ ἔκαμνε τοῦτο μέχρι τοῦ ἐγκλεισμοῦ του εἰς τὴν φυλακήν; Διότι μὲ ἐκεῖνο ποὺ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής· «Ἐβάπτιζεν ἐπίσης καὶ ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν Αἰνών», προσθέσας· «Διότι δὲν εἶχε ριφθῆ ἀκόμη εἰς τὰς φυλακάς»[4], θέλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι μέχρι τότε δὲν εἶχε παύσει νὰ βαπτίζῃ».

Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, ἐβάπτιζε μέχρι τότε; Διότι θὰ ἀπεδείκνυεν ἀξιωτέρους τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ, ἐὰν αὐτὸς ἐσταματοῦσεν, ἐνῷ ἐκεῖνοι ἤρχιζαν. Διατί λοιπὸν ἐβάπτιζε; Διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ εἰς τοὺς ἰδικούς του μαθητὰς μεγαλυτέραν ζηλοτυπίαν καὶ διὰ νὰ μὴ τοὺς κάμῃ περισσότερον ἐριστικούς. Διότι, ἐάν, μολονότι ἐφώναζε πάρα πολλὰς φορὰς καὶ παρεχώρει πάντοτε εἰς τὸν Χριστὸν τὴν πρώτην θέσιν καὶ ἐμείωνε τόσον πολὺ τὸν ἑαυτόν του, δὲν ἠμπόρεσε νὰ πείσῃ τοὺς μαθητάς του νὰ προσχωρήσουν πρὸς αὐτόν, ἐὰν προσέθετε καὶ τὴν διακοπὴν τοῦ βαπτίσματος, θὰ τοὺς ἔκαμνε πολὺ περισσότερον φιλονείκους. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤρχισε νὰ κηρύττῃ, ὅταν ἐφυλακίσθη ὁ Ἰωάννης. Νομίζω μάλιστα, ὅτι καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐπετράπη καὶ ἐπεταχύνθη ὁ θάνατος τοῦ Ἰωάννου, ὥστε ὁλόκληρος ἡ ψυχικὴ διάθεσις τοῦ πλήθους νὰ μεταστραφῆ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ νὰ μὴ διχάζωνται πλέον αἱ γνῶμαι ὡς πρὸς αὐτοὺς τοὺς δύο. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ

βαπτίζειν οὐκ ἐπαύσατο συνεχῶς παραινῶν καὶ μεγάλα καὶ σεμνὰ δεικνὺς τὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐβάπτιζε δ' οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν, ἵνα πιστεύσωσιν.

Ὁ τοίνυν τοῦτο κηρύττων, πῶς ἂν σεμνοὺς ἀπέφηνε τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ; Παυσάμενος γάρ, τοὐναντίον ἂν ἔδοξε ζήλῳ ἢ ὀργῇ τοῦτο ποιεῖν, τῷ δὲ ἐπιμεῖναι κηρύττων, ἰσχυρότερα ταῦτα ἀπέφηνεν. Οὐ γὰρ ἑαυτῷ τὴν δόξαν ἐκτᾶτο, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ παρέπεμπε τοὺς ἀκροωμένους· καὶ οὐχ ἧττον τῶν μαθητῶν αὐτῷ συνέπραττεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ ἀνύποπτος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἦν καὶ πολλῷ μείζονα δόξαν παρὰ πᾶσιν εἶχεν ἐκείνων. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι «Ἐξήρχοντο καὶ ἐβαπτίζοντο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου».

Καὶ τῶν μαθητῶν δὲ βαπτιζόντων, οὐ διέλιπον πολλοὶ πρὸς αὐτὸν τρέχοντες. Εἰ δέ τις ἐξετάζοι καὶ τί πλέον εἶχε τὸ τῶν μαθητῶν βάπτισμα, τοῦ Ἰωάννου; ἐροῦμεν, ὅτι οὐδέν. Ἑκάτερα γὰρ ὁμοίως τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος χάριτος ἄμοιρα ἦν καὶ αἰτία μία ἀμφοτέροις ἦν τοῦ βαπτίζειν, τὸ τῷ Χριστῷ προσάγειν τοὺς βαπτιζομένους. Ἵνα γὰρ μὴ ἀεὶ περιτρέχοντες οὕτω συνάγωσι τοὺς ὀφείλοντας πιστεύειν ὅπερ ἐπὶ τοῦ Σίμωνος ὁ ἀδελφὸς ἐποίησε καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ὁ Φίλιππος, τὸ βαπτίσαι ἐνεστήσαντο, ὥστε δι' αὐτοῦ ἅπαντας ἐπάγεσθαι ἀπονητὶ καὶ τῇ μελλούσῃ προοδοποιεῖν πίστει.

Ὅτι δὲ οὐδὲν πλέον εἶχεν ἀλλήλων τὰ βαπτίσματα, τὰ

---

5. Ματθ. 3, 5.

καὶ ἐνῷ ἀκόμη ὁ 'Ιωάννης ἐβάπτιζε, δὲν ἔπαυε νὰ συμβουλεύῃ καὶ νὰ προλέγῃ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ διὰ τὸν 'Ιησοῦν. Δὲν ἐβάπτιζε δὲ διὰ κανέναν ἄλλον λόγον, παρὰ μόνον διὰ νὰ πιστεύσουν εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἤρχετο μετὰ ἀπὸ αὐτόν.

'Εκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἐκήρυττεν αὐτά, πῶς θ' ἀπεδείκνυεν, ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ ἦσαν ἀνώτεροι; Διότι, ἂν ἔπαυε νὰ βαπτίζῃ, θὰ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἔκαμνεν αὐτὸ ἀπὸ ζηλοτυπίαν ἢ ἀπὸ ὀργήν, μὲ τὸ νὰ ἐπιμένῃ ὅμως νὰ κηρύττῃ, ἔκαμνεν ἰσχυροτέραν τὴν μαρτυρίαν του. Διότι δὲν ἤθελε ν' ἀποκτήσῃ φήμην διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ παρέπεμπε τοὺς ἀκροατάς του εἰς τὸν Χριστὸν καὶ συνετέλει εἰς αὐτὸ ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερον. Διότι, ὅσον ὀλιγώτερον ὕποπτος ἦτο ἡ μαρτυρία του, τόσον μεγαλυτέραν φήμην ἀπὸ ἐκείνους ἀπέκτα μεταξὺ ὅλων. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν λέγῃ· «Τότε ἐξήρχοντο καὶ ἐβαπτίζοντο ἀπὸ αὐτὸν ὁλόκληρη ἡ 'Ιουδαία καὶ τὰ περίχωρα τοῦ 'Ιορδάνου»[5].

'Αλλά, μολονότι ἐβάπτιζαν καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ 'Ιησοῦ, δὲν παρέλιπαν πολλοὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὸν 'Ιωάννην. 'Εὰν δὲ ἐρωτήσῃ κανείς, ὡς πρὸς τί ἐπλεονέκτει τὸ βάπτισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸ βάπτισμα τοῦ 'Ιωάννου, θὰ ἀπαντήσωμεν· 'Ως πρὸς τίποτε. Διότι τόσον τὸ ἕν, ὅσον καὶ τὸ ἄλλο ἐστεροῦντο τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἡ αἰτία καὶ τῶν δύο βαπτισμάτων ἦτο νὰ προσελκύουν τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ νὰ μὴ περιφέρωνται λοιπὸν συνεχῶς καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον συγκεντρώνουν αὐτοὺς ποὺ ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν, ὅπως ἔκαμε διὰ τὸν Σίμωνα ὁ ἀδελφός του καὶ διὰ τὸν Ναθαναὴλ ὁ Φίλιππος, ἐπενόησαν νὰ βαπτίζουν κατὰ τρόπον ὥστε νὰ προσελκύουν εἰς τὸ βάπτισμα ὅλους χωρὶς κόπον καὶ νὰ τοὺς προετοιμάζουν διὰ τὴν μέλλουσαν πίστιν.

'Αλλ' ὅτι δὲν εἶχον καμμίαν διαφορὰν μεταξύ των τὰ

ἐχόμενα δηλοῖ. Ποῖα δὴ ταῦτα; «Ἐγένετο», φησί, «ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου περὶ καθαρισμοῦ». Ζηλοτύπως γὰρ ἔχοντες ἀεὶ πρὸς τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ εἶδον αὐτοὺς βαπτίζοντας, ἤρξαντο διαλέγεσθαι πρὸς τοὺς βαπτιζομένους, ὡς τοῦ παρ' αὐτοῖς βαπτίσματος πλέον τι τοῦ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ ἔχοντος. Καὶ λαβόντες ἕνα τῶν βαπτισθέντων ἐπεχείρουν τοῦτον πείθειν, ἀλλ' οὐκ ἔπειθον. Ὅτι γὰρ αὐτοὶ οἱ ἐπιδραμόντες εἰσίν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ἐζήτησεν, ἄκουσον πῶς τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς ᾐνίξατο. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἰουδαῖός τις μετ' αὐτῶν ἐζήτησεν, ἀλλ' ὅτι ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἐγένετο μετὰ Ἰουδαίου τινὸς περὶ καθαρισμοῦ.

2. Σκόπει δέ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Οὐ γὰρ καταφορικῶς ἐχρήσατο τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅση δύναμις, παραμυθεῖται τὸ ἔγκλημα, ζήτησιν γενέσθαι ἁπλῶς λέγων. Ἐπεὶ ὅτι γε ἀπὸ ζηλοτυπίας ἐλέγετο τὰ λεγόμενα, τὰ ἑξῆς δηλοῖ, ἃ καὶ αὐτὰ ἐνεπαχθῶς τέθεικεν. «Ἦλθον», γάρ, φησί, «πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ εἶπον αὐτῷ· Ραββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν», τουτέστιν, ὃν ἐβάπτισας σύ. Τοῦτο γὰρ αἰνίττονται λέγοντες, «Ὧ σὺ μεμαρτύρηκας», οἷον, ὃν σὺ λαμπρὸν ἔδειξας καὶ περίβλεπτον ἐποίησας, τὰ αὐτά σοι τολμᾷ.

Ἀλλ' οὐκ εἶπον, ὃν σὺ ἐβάπτισας· ἢ γὰρ ἂν ἠναγκάσθησαν καὶ τῆς φωνῆς ἀναμνῆσαι τῆς ἄνωθεν κατενεχθείσης καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως. Ἀλλὰ τί; «Ὃς ἦν

---

6. Ἰω. 3, 25.
7. Αὐτόθι 3, 26-27.

βαπτίσματα, ἀποδεικνύουν τὰ ἑπόμενα. Ποῖα εἶναι αὐτά; «Ἔγινε», λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, «συζήτησις μεταξὺ μερικῶν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰωάννου μὲ κάποιον Ἰουδαῖον περὶ καθαρισμοῦ»[6]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου ἐφθόνουν πάντοτε τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, ὅταν τοὺς εἶδαν νὰ βαπτίζουν, ἤρχισαν συζήτησιν μὲ τοὺς βαπτιζομένους, ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὸ ἰδικόν τους βάπτισμα ἐπλεονέκτει ἀπὸ τὸ βάπτισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἐπῆραν ἕναν ἀπὸ τοὺς βαπτισθέντας προσεπάθουν νὰ τὸν πείσουν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἔπειθαν. Ἄκουσε λοιπὸν μὲ ποῖον τρόπον ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν περὶ αὐτοῦ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἦσαν ποὺ ἤρχισαν τὴν συζήτησιν καὶ ὄχι ὁ Ἰουδαῖος. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι κάποιος Ἰουδαῖος συνεζήτησε μαζί τους, ἀλλ' ὅτι ἡ συζήτησις περὶ καθαρισμοῦ μὲ τὸν Ἰουδαῖον ἔγινεν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου.

2. Κοίταξε λοιπὸν καὶ τὴν ἀνεκτικότητα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Δὲν ὡμίλησε μὲ ἐχθρικὴν διάθεσιν ἀλλ' ὅσον ἠμπόρεσεν ἐμείωσε τὸ πταῖσμα τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου, λέγων ἁπλῶς ὅτι ἔγινε συζήτησις. Ἀλλ' ὅτι τὰ ὅσα ἐλέχθησαν, προήρχοντο ἀπὸ ζηλοτυπίαν, ἀποδεικνύουν τὰ ἑξῆς, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ μὲ ἀνεκτικότητα ἔχει ἀφηγηθῆ. Διότι λέγει· «Ἐπῆγαν εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ τοῦ εἶπαν· 'Διδάσκαλε, ἐκεῖνος ποὺ ἦτο μαζί σου πέραν ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην, διὰ τὸν ὁποῖον σὺ ἔδωσες μαρτυρίαν, αὐτὸς βαπτίζει καὶ ὅλοι πηγαίνουν πρὸς αὐτόν'»[7], δηλαδὴ αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἐβάπτισες ἐσύ. Διότι αὐτὸ ὑπαινίσσονται, ὅταν λέγουν «διὰ τὸν ὁποῖον ἐσὺ ἔδωσες μαρτυρίαν», δηλαδὴ αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἐσὺ ἐλάμπρυνες καὶ ἔκαμες ξακουστόν, αὐτὸς τολμᾷ νὰ κάμνῃ τὰ ἴδια, ποὺ κάμνεις ἐσύ.

Ἀλλὰ δὲν εἶπαν, αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἐσὺ ἐβάπτισες. Διότι ἀσφαλῶς θὰ ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ ἐνθυμηθοῦν καὶ τὴν φωνὴν ποὺ ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ τί εἶπαν; «Αὐτὸς ποὺ ἦτο

μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας», τουτέστιν, ὃς μαθητοῦ τάξιν ἐπεῖχεν, ὃς ἡμῶν πλέον εἶχεν οὐδέν οὗτος ἑαυτὸν ἀποσχίσας βαπτίζει. Οὐ τούτῳ δὲ μόνον ᾤοντο παρακνίζειν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ αὐτῶν παρευδοκιμεῖσθαι λοιπόν· Πάντες γάρ, φησίν, ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὔτε τοῦ Ἰουδαίου περιεγένοντο, μεθ' οὗ τὴν ζήτησιν ἔσχον. Ταῦτα δὲ ἔλεγον, ἀτελέστερον ἔτι διακείμενοι καὶ οὐδέπω φιλοτιμίας ὄντες καθαροί.

Τί οὖν ὁ Ἰωάννης; Οὐδὲ αὐτὸς αὐτοῖς σφοδρῶς ἐπιτιμᾷ, δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτοῦ πάλιν ἀποσχισθέντες ἑτερόν τι κακὸν ἐργάσωνται· ἀλλὰ τί φησι; «Οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων λαμβάνειν οὐδέν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ». Εἰ δὲ ταπεινότερον φθέγγεται περὶ τοῦ Χριστοῦ, μὴ θαυμάσῃς. Οὐ γὰρ ἦν τοιούτῳ πάθει προκατειλημμένους ἀθρόον καὶ ἐκ προοιμίων διδάξαι τὸ πᾶν, ἀλλὰ θέλει τέως αὐτοὺς καταπλῆξαι καὶ φοβῆσαι καὶ δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑτέρῳ, ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ πολεμοῦσιν, αὐτῷ πολεμοῦντες. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Γαμαλιὴλ ἔλεγεν· «Οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε»· τοῦτο καὶ αὐτὸς λανθανόντως ἐνταῦθα κατασκευάζει. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Οὐδεὶς δύναται λαμβάνειν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», ἐντεῦθεν οὐδὲν ἄλλο δηλοῦντός ἐστιν ἢ ὅτι καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσι καὶ ὅτι θεομάχοι ἐντεῦθεν πάλιν εὑρίσκονται. Τί οὖν; οἱ περὶ Θευδᾶν οὐκ ἔλαβον ἀφ' ἑαυτῶν; Ἔλαβον, ἀλλ' εὐθέως διελύθησαν καὶ ἀπώλοντο· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐ τοιαῦτα.

Ἐντεῦθεν αὐτοὺς καὶ παραμυθεῖται ἠρέμα, δεικνὺς ὅτι

---

8. Πράξ. 5, 39.

μαζί σου πέραν ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην, διὰ τὸν ὁποῖον ἐσὺ ἔδωσες μαρτυρίαν», δηλαδὴ αὐτὸς ποὺ εἶχε θέσιν μαθητοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο εἰς τίποτε ἀνώτερός μας, αὐτός, ἀφοῦ ἐχώρισεν ἀπὸ σέ, βαπτίζει. Καὶ δὲν ἐνόμιζαν ὅτι μόνον μὲ αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸν διεγείρουν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἡ φήμη των εἶχεν ἀρχίσει πλέον νὰ παρακμάζῃ. Διότι ὅλοι, λέγουν, πηγαίνουν εἰς αὐτόν. Ἀπὸ αὐτὸ ἀποδεικνύεται, ὅτι οὔτε τὸν Ἰουδαῖον, μὲ τὸν ὁποῖον συνεζήτησαν, κατάφεραν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος των. Ἔλεγον δὲ αὐτά, ἐπειδὴ δὲν εἶχον γίνει ἀκόμη τέλειοι καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον ἀκόμη ἀποβάλει τὴν φιλοδοξίαν.

Ἀλλὰ τί ἔκαμεν ὁ Ἰωάννης; Δὲν τοὺς ἐπέπληξε πολύ, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μήπως, ἀφοῦ ἀποχωρήσουν ἀπὸ αὐτόν, κάμουν κανὲν ἄλλο κακόν. Καὶ τί τοὺς εἶπε; «Δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ τίποτε ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν τοῦ ἔχῃ δοθῇ ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Μὴ ἀπορήσῃς ὅμως, διότι ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰς χαμηλότερον τόνον. Διότι δὲν ἠμποροῦσεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ν' ἀποκαλύψῃ τὰ πάντα εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταληφθῇ ἀπὸ τόσον μεγάλον φθόνον, ἀλλὰ θέλει νὰ τοὺς τρομάξῃ μέχρις ἑνὸς σημείου καὶ νὰ τοὺς ἐκφοβίσῃ καὶ ν' ἀποδείξῃ ὅτι, ὅταν πολεμοῦν ἐναντίον ἐκείνου, πολεμοῦν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ ἔλεγε καὶ ὁ Γαμαλιήλ· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ καταστρέψετε αὐτὸ τὸ ἔργον, διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθῆτε ὅτι μάχεσθε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ»[8], αὐτὸ ἐκφράζει καὶ ὁ Ἰωάννης ἐδῶ, ἀλλὰ μὲ ἀσάφειαν. Διότι μὲ τὸ νὰ εἰπῇ· «Δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ τίποτε ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν τοῦ ἔχῃ δοθῇ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο ἐδῶ, παρὰ ὅτι ἐπιχειροῦν τὰ ἀδύνατα καὶ δι' αὐτὸ γίνονται ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ. Τί σημαίνει αὐτό; Μήπως οἱ μαθηταὶ τοῦ Θευδᾶ δὲν ἐπῆραν τὴν ἐντολὴν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν τους; Τὴν ἐπῆραν βεβαίως, ἀλλ' ἐμέσως διελύθησαν καὶ ἐχάθησαν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο μὲ τὸν Χριστόν.

Μὲ αὐτὰ ὁ Ἰωάννης συμβουλεύει τοὺς μαθητάς του μὲ

οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεός ἐστιν ὁ παρευδοκιμῶν αὐτούς. Ὅθεν εἰ καὶ λαμπρὰ τὰ ἐκείνου καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἔρχονται, θαυμάζειν οὐ χρή· τοιαῦτα γὰρ τὰ θεῖα καὶ Θεός ἐστιν ὁ ταῦτα κατασκευάζων· οὐδὲ γὰρ τοσαῦτα ἴσχυσέ ποτε. Τὰ μὲν οὖν ἀνθρώπινα ἅπαντα, εὐφώρετα καὶ σαθρὰ καὶ καταρρεῖ ταχέως καὶ ἀπόλλυται· ταῦτα δὲ οὐ τοιαῦτα· οὐκ ἄρα ἀνθρώπινα. Καὶ ὅρα πῶς ὅτε εἶπον, «Ὧ σὺ μεμαρτύρηκας», τότε καὶ τοῦτο ὃ ᾤοντο προβαλέσθαι εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ καθαίρεσιν, εἰς αὐτοὺς αὐτὸ περιέτρεψεν. Καὶ γὰρ πρότερον δείξας ὅτι οὐ παρὰ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας τὸ λάμψαι αὐτῷ γέγονε, μετὰ ταῦτα ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἐπιστομίζει, «Οὐ δύναται», λέγων, «ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν οὐδὲ ἕν, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ».

Τί ἐστι τοῦτο; Εἰ ὅλως ἔχεσθε τῆς ἐμῆς μαρτυρίας, φησί, καὶ ἀληθῆ ταύτην ἡγεῖσθε, μάθετε ὅτι διὰ ταύτην μάλιστα οὐκ ἐμὲ ἐκείνου, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐμοῦ προτιμᾶν ἐχρῆν. Τί γὰρ ἐμαρτύρησα; Ὑμᾶς καλῶ τούτου μάρτυρας. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Αὐτοὶ ὑμεῖς μοι μαρτυρεῖτε, ὅτι εἶπον, ὅτι Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ Χριστός, ἀλλ' ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου». Εἰ τοίνυν ἐχόμενοι τῆς ἐμῆς μαρτυρίας ταῦτα προτείνεσθέ μοι λέγοντες, «Ὧ σὺ μεμαρτύρηκας», οὐ μόνον οὐδὲν ἠλάττωται ἐκ τοῦ τὴν ἐμὴν δέξασθαι μαρτυρίαν, ἀλλὰ πλεονεκτεῖ μάλιστα ἐκ τούτου. Ἄλλως τε οὐδὲ ἐμὴ ἡ μαρτυρία, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἦν. Ὥστε εἰ ἀξιόπιστος ὑμῖν εἶναι δοκῶ, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶπον, ὅτι Ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου.

Ὁρᾷς πῶς δείκνυσι κατὰ μικρὸν θείαν τὴν φωνὴν οὖσαν; Ὃ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Διάκονός εἰμι, καὶ τὰ τοῦ

ἠρεμίαν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι αὐτὸς ποὺ ὑπερεῖχεν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἦτο ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεός. Ἑπομένως, ἂν τὰ ἔργα ἐκείνου εἶναι λαμπρὰ καὶ ὅλοι πηγαίνουν πρὸς ἐκεῖνον, δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήσσωνται. Διότι ἔτσι εἶναι τὰ θεῖα καὶ ἐκεῖνος ποὺ κάμνει αὐτὰ εἶναι Θεός. Ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα ἄλλωστε διακρίνονται εὔκολα, εἶναι σαθρὰ καὶ ταχέως καταρρέουν καὶ χάνονται. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι τέτοια καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ἀνθρώπινα. Καὶ κοίταξε μὲ ποῖον τρόπον, ἐκεῖνο ποὺ εἶπαν· «Διὰ τὸν ὁποῖον σὺ ἔχεις δώσει μαρτυρίαν», καὶ μὲ τὸ ὁποῖον ἐφαντάζοντο ὅτι θὰ συμβάλλουν εἰς τὴν μείωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰωάννης τὸ στρέφει ἐναντίον των. Διότι, ἀφοῦ εἶχεν ἀποδείξει προηγουμένως, ὅτι ἡ λαμπρότης τοῦ Χριστοῦ δὲν ἔγινεν ἕνεκα τῆς ἰδικῆς του μαρτυρίας, ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἀποστομώνει λέγων· «Δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ τίποτε ὁ ἄνθρωπος μόνος του, ἐὰν δὲν τοῦ ἔχῃ δοθῇ ἀπὸ τὸν οὐρανόν».

Τί σημαίνει αὐτό; Ἐάν, λέγει, δέχεσθε πλήρως τὴν μαρτυρίαν μου καὶ θεωρῆτε ταύτην ἀληθινήν, πρέπει νὰ ξέρετε, ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς μαρτυρίας ἔπρεπε νὰ προτιμήσετε ὄχι ἐμὲ ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνον ἀπὸ ἐμέ. Διότι, ποίαν μαρτυρίαν ἔδωσα; Σᾶς καλῶ μάρτυρας αὐτῆς. Δι' αὐτὸ προσθέτει· «Σεῖς οἱ ἴδιοι εἶσθε μάρτυρες, ὅτι εἶπα· 'Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλὰ εἶμαι ἀπεσταλμένος πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον'». Ἐὰν λοιπόν, ἐνῷ δέχεσθε τὴν μαρτυρίαν μου, ὑπενθυμίζετε εἰς ἐμὲ ταῦτα, λέγοντες· «Διὰ τὸν ὁποῖον σὺ ἔχεις δώσει μαρτυρίαν», ὄχι μόνον ἐκεῖνος δὲν ἔχει μειωθῇ ἕνεκα τοῦ ὅτι σεῖς ἐδέχθητε τὴν μαρτυρίαν μου, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τούτου ἀκριβῶς πλεονεκτεῖ. Ἄλλωστε ἡ μαρτυρία δὲν προήρχετο ἀπὸ ἐμέ, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Θεόν. Ὥστε, ἐὰν νομίζετε ὅτι εἶμαι ἀξιόπιστος, μεταξὺ τῶν ἄλλων σᾶς ἐτόνισα καὶ τοῦτο, ὅτι εἶμαι ἀπεσταλμένος πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον.

Βλέπεις, πῶς ἀποδεικνύει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅτι ὁ λόγος του ἦτο ἐκ Θεοῦ; Διότι αὐτὸ ποὺ εἶπε σημαίνει· Ἐγὼ εἶμαι ὑπηρέτης καὶ λέγω ἐκεῖνα ποὺ μοῦ εἶπεν αὐτὸς ποὺ

πέμψαντος λέγω, οὐκ ἀνθρωπίνῃ χάριτι κολακεύων αὐτὸν ἀλλὰ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ τῷ πέμψαντί με διακονούμενος. Οὐκ ἄρα ἐχαρισάμην τὴν μαρτυρίαν, ἀλλ' ὅπερ ἀπεστάλην εἰπεῖν εἶπον. Μὴ τοίνυν διὰ τοῦτο νομίσητε μέγαν εἶναι ἐμέ. Τοῦτο γὰρ ἐκεῖνον δείκνυσι μέγαν. Ὁ γὰρ Κύριος τῶν πραγμάτων ἐκεῖνός ἐστιν. Ὁ καὶ δηλῶν πάλιν ἐπάγει καὶ λέγει «Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου». Καὶ πῶς ὁ εἰπών, «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος λῦσαι αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος», φίλον αὐτοῦ νῦν φησιν ἑαυτὸν εἶναι; Οὐκ ἐπαίρων τὸ καθ' ἑαυτόν, οὐδὲ κομπάζων ταῦτα λέγει, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς τοῦτο μάλιστα σπεύδει καὶ οὔτε ἄκοντος αὐτοῦ οὐδὲ λυπουμένου ταῦτα γίνεται, ἀλλ' ἐπιθυμοῦντος καὶ σπουδάζοντος καὶ ὅτι ταῦτά ἐστιν ὑπὲρ ὧν μάλιστα πάντα ἔπραττε,ν ἃ καὶ σφόδρα συνετῶς διὰ τῆς τοῦ φίλου προσηγορίας ἐδήλωσεν.

Οὐ γὰρ οὕτως οἱ διάκονοι τοῦ νυμφίου, ὡς οἱ φίλοι χαίρουσι καὶ εὐφραίνονται ἐν τοῖς τοιούτοις. Οὐ τοίνυν τὸ ὁμότιμον· ἄπαγε· ἀλλὰ τὸ πολὺ τῆς ἡδονῆς παραστῆσαι βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, φίλον ἑαυτὸν λέγει εἶναι. Ἐπεὶ καὶ τὴν διακονίαν ᾐνίξατο τῷ εἰπεῖν, ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ τὸ νομίζειν αὐτοὺς δάκνεσθαι τοῖς γινομένοις, φίλον ἑαυτὸν ἐκάλεσε τοῦ νυμφίου, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐ δάκνεται, ἀλλὰ καὶ σφόδρα χαίρει.

Ἐπεὶ τοίνυν τοῦτο παρεγενόμην ἀνύσαι, τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ ἀλγῆσαι τοῖς πραττομένοις, ὅτι τότε μάλιστα ἂν ἤλ-

---

9. Μάρκ. 1, 7.

μ' ἔστειλεν, ὄχι ἐπειδὴ θέλω νὰ φανῶ εὐχάριστος εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλω νὰ ὑπηρετήσω τὸν Πατέρα του, ὁ ὁποῖος μὲ ἀπέστειλεν. Ἑπομένως δὲν ἔδωσα τὴν μαρτυρίαν διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσω, ἀλλὰ εἶπα αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἀπεστάλην νὰ εἰπῶ. Μὴ φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἐγὼ εἶμαι μεγάλος δι' αὐτὸν τὸν λόγον. Διότι αὐτὸ ποὺ ἔγινεν, ἀποδεικνύει τὴν μεγαλωσύνην ἐκείνου. Διότι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Κύριος τῶν πραγμάτων. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διασαφηνίσῃ τοῦτο, πάλιν προσθέτει καὶ λέγει τὰ ἑπόμενα· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν νύμφην εἶναι ὁ γαμβρός, ὁ δὲ φίλος τοῦ γαμβροῦ ποὺ στέκεται καὶ τὸν ἀκούει, χαίρει πολὺ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ γαμβροῦ». Καὶ πῶς αὐτὸς ποὺ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ λύσω τὰ λουριὰ ἀπὸ τὰ ὑποδήματά του»[9], ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι φίλος του; Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε διὰ νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ νὰ ὑπερηφανευθῇ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐφρόντιζε τόσον πολὺ καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν ἐγίνοντο παρὰ τὴν θέλησίν του, οὔτε τὸν ἐστενοχωροῦσαν, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ ἐπεθύμει καὶ ἐφρόντιζε καὶ ὅτι ὅλα τὰ ἔκαμνε δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν. Αὐτὰ μὲ μεγάλην περίσκεψιν τὰ ἐδήλωσε μὲ τὴν ὀνομασίαν τοῦ φίλου,

Ἀλλ' οἱ ὑπηρέται τοῦ γαμβροῦ δὲν χαίρουν τόσον, ὅσον χαίρουν καὶ εὐχαριστοῦνται εἰς αὐτὰς τὰς περιπτώσεις οἱ φίλοι. Δὲν λέγει λοιπὸν τὸν ἑαυτόν του ἰσότιμον μὲ τὸν Χριστόν. Κάθε ἄλλο. Ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν μεγάλην του χαρὰν καὶ συγχρόνως νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν διανοητικήν των ἀδυναμίαν λέγει ὅτι εἶναι φίλος μὲ αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ὑπηνίχθη, ἀφοῦ εἶπεν· «Ἔχω σταλῆ πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον». Δι' ὅλα αὐτὰ καὶ διότι ἀντελήφθη ὅτι οἱ μαθηταί του ἐζήλευσαν πολὺ μὲ ὅσα ἐγίνοτο, ὠνόμασε τὸν ἑαυτόν του φίλον τοῦ γαμβροῦ καί, ἀπέδειξεν ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἐζήλευσεν, ἀλλ' ἀντιθέτως ὅτι ἐχάρη.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχω ἔλθει διὰ νὰ ἐπιτύχω τοῦτο, τόσον ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ λυποῦμαι δι' ὅσα γίνονται, ὥστε τότε μό-

γησα, εἰ μὴ τοῦτο ἐγένετο. Εἰ μὴ γὰρ προσῆλθεν ἡ νύμφη τῷ νυμφίῳ, τότε ἂν ἐδήχθην· ἀλλ' οὐχὶ νῦν, φησίν, ὅταν τὰ ἡμέτερα ἤνυσται. Καὶ γὰρ τῶν ἐκείνου προκοπτόντων, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ εὐδοκιμοῦντες· ὃ γὰρ ἐβουλόμεθα, γέγονε, καὶ ἐπιγινώσκει τὸν νυμφίον ἡ νύμφη. Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε αὐτοὶ λέγοντες, ὅτι «Πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν». Τοῦτο γὰρ καὶ ἐσπούδαζον, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἔπραττον. Ὅθεν καὶ τοῦτο νῦν ἐκβεβηκὸς ὁρῶν, χαίρω καὶ ἀγάλλομαι καὶ σκιρτῶ.

3. Τί δέ ἐστιν, «Ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου; Ἀπὸ τῆς παραβολῆς τὸν λόγον μετήγαγεν ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ἐπειδὴ γὰρ νυμφίου καὶ νύμφης ἐμνημόνευσε, δείκνυσιν, ἡ νυμφαγωγία πῶς γίνεται, ὅτι διὰ φωνῆς καὶ διδασκαλίας. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἁρμόζεται τῷ Θεῷ. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ». Διὰ ταύτην οὖκοῦν ἐγὼ χαίρω τὴν φωνήν. Καὶ τό· «Ὁ ἑστηκὼς» δέ, οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλὰ δηλῶν ὅτι τὰ αὐτοῦ πέπαυται καὶ ὅτι αὐτὸν λοιπὸν ἑστάναι χρὴ καὶ ἀκούειν, ἐκείνῳ παραδόντα τὴν νύμφην· καὶ ὅτι λειτουργός ἐστι καὶ διάκονος καὶ τὰ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος αὐτῷ καὶ τῆς εὐφροσύνης ἐξῆλθεν εἰς ἔργον. Διὸ καὶ ἐπάγει τοῦτο δεικνύς· «Αὕτη οὖν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπλήρωται, τουτέστιν ἤνυσται παρ' ἐμοῦ τὸ ἔργον, ὃ γενέσθαι ἔδει, καὶ πλέον οὐδὲν δυνάμεθα ἐργάσασθαι λοιπόν.

Εἶτα οὐχὶ τὴν παροῦσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν τοῦ πάθους αὔξησιν γίνεσθαι κωλύων καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀποφαίνεται λέγων, ἀπὸ τῶν εἰρημένων τε καὶ γεγενημένων ἤδη καὶ ταῦτα πιστούμενος. Διὸ ἐπάγει λέγων, «Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι», τουτέστι, τὰ

10. Ρωμ. 10, 17.

νον θὰ ἐλυπούμην πολύ, ἐὰν δὲν ἐγίνοντο. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἐπήγαινεν ἡ νύμφη εἰς τὸν γαμβρόν, τότε θὰ ἐστενοχωρούμην. Ὄχι ὅμως τώρα, λέγει, ποὺ ἔχει περατωθῆ τὸ ἔργον μου. Διότι, ὅταν προκόπτουν τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, τότε εὐτυχοῦμεν καὶ ἡμεῖς. Διότι αὐτὸ ποὺ ἠθέλαμεν, ἔγινε καὶ ἡ νύμφη ἐγνώρισε τὸν γαμβρόν. Ἄλλωστε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι εἶσθε μάρτυρες, ὅταν βεβαιώνετε ὅτι «Ὅλοι πηγαίνουν εἰς αὐτόν». Δι' αὐτὸ ἐφρόντιζα καὶ δι' αὐτὸ ἔκαμνα τὰ πάντα. Ἑπομένως, ἐπειδὴ βλέπω, ὅτι τοῦτο ἔχει τώρα ἐπιτευχθῆ, χαίρω καὶ καμαρώνω καὶ σκιρτῶ.

3. Τί σημαίνει λοιπὸν «Ἐκεῖνος ποὺ στέκεται καὶ τὸν ἀκούει, χαίρει πολὺ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ γαμβροῦ»; Ἀπὸ τὴν παραβολὴν μετέφερε τὸν λόγον εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Ἰωάννης ἐνεθυμήθη τὸν γαμβρὸν καὶ τὴν νύμφην, δεικνύει πῶς γίνεται ἡ μνηστεία, ὅτι δηλαδὴ γίνεται μὲ τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν. Διότι ἔτσι ἑνώνεται ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἡ πίστις ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀκοὴν καὶ ἡ ἀκοὴ διεγείρεται ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ»[10]. Δι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν φωνὴν χαίρω καὶ ἐγώ. Καὶ τὸ «αὐτὸς ποὺ στέκεται» δὲν τὸ ἐτοποθέτησεν ὁ Ἰωάννης εἰς τὸν λόγον ἀδιαφόρως, ἀλλὰ διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι τὸ ἔργον του ἔχει τελειώσει καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ πρέπει νὰ στέκεται καὶ ν' ἀκούῃ, ἀφοῦ παρέδωσε πλέον εἰς ἐκεῖνον τὴν νύμφην καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὑπηρέτης καὶ δοῦλος του καὶ ὅτι ἐπραγματοποιήθη ἡ καλή του ἐλπὶς καὶ ἡ χαρά του. Καὶ αὐτὸ ἐκφράζει λέγων· «Αὐτὴ λοιπὸν ἡ χαρά μου ἔχει ἐκπληρωθῆ», δηλαδὴ ἔχει ἐπιτευχθῆ τὸ ἔργον, ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνῃ, καὶ τοῦ λοιποῦ δὲν ἠμπορῶ πλέον νὰ κάμω τίποτε.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ θέλει νὰ ἐμποδίσῃ ὄχι μόνον τὴν παροῦσαν ἀλλὰ καὶ τὴν μελλοντικὴν αὔξησιν τοῦ φθόνου καὶ τῶν μαθητῶν του, προλέγει τὰ μέλλοντα, ἐπιβεβαιώνων ταῦτα ἀπὸ ὅσα ἤδη ἐλέχθησαν καὶ ἔγιναν. Διὰ τοῦτο προσθέτει· «Ἐκεῖνος πρέπει ν' αὐξάνῃ, ἐγὼ δὲ νὰ μικραίνω»,

μὲν ἡμέτερα ἔστη καὶ ἐπαύσατο λοιπόν, αὔξάνει δὲ τὰ ἐκείνου. Τοῦτο οὖν ὃ δεδοίκατε, οὐχὶ νῦν ἔσται μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μᾶλλον προϊόν. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ μάλιστα λαμπρὰ δείκνυσι τὰ ἡμέτερα. Διὰ τοῦτο δὴ καὶ ἦλθον καὶ χαίρω ὅτι τὰ αὐτοῦ πολλὴν ἔλαβε τὴν ἐπίδοσιν καὶ γέγονε ταῦτα δι᾿ ἅπερ πάντα τὰ παρ᾿ ἡμῶν ἐγένετο.

Εἶδες πῶς ἠρέμα καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σοφίας τό τε πάθος αὐτῶν κατεπράϋνε καὶ τὴν βασκανίαν ἔσβεσε καὶ ἀδυνάτοις καὶ ἐπιχειροῦντας ἔδειξεν, ᾧ μάλιστα παύεται κακία; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ᾠκονομήθη, ἔτι ζῶντος αὐτοῦ καὶ βαπτίζοντος, ταῦτα γενέσθαι, ἵνα αὐτὸν μάρτυρα τῆς ὑπεροχῆς ἔχωσι καὶ μηδεμίαν, εἰ μὴ πείθοιντο, ἀπολογίαν ἔχειν. Οὐδὲ γὰρ ἀφ᾿ ἑαυτοῦ ἐπὶ τὸ ταῦτα εἰπεῖν ἦλθεν, οὔτε ἑτέρων ἐρωτησάντων. Αὐτοὶ γὰρ ἦσαν καὶ οἱ πυθόμενοι καὶ οἱ ἀκούσαντες. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἀφ᾿ ἑαυτοῦ λέγοντι ἐπείθοντο, ὡς αὐτοκατάκριτον τὴν ψῆφον εἶχον, μετὰ τὴν ἐρώτησιν ἀκούοντες ἀποκρινομένου· ὥσπερ οὖν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα δή, τὸ οἴκοθεν ἀποστεῖλαι πρὸς αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι ἅπερ ἤκουσαν καὶ μὴ πεισθῆναι, πάσης ἑαυτοὺς ἀπολογίας ἐξέβαλον.

Τί τοίνυν ἐντεῦθεν παιδευόμεθα; Ὅτι πάντων αἴτιον τῶν κακῶν ἡ κενοδοξία. Τοῦτο γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ζηλοτυπίαν ἤγαγε, τοῦτο πάλιν αὐτοὺς μικρὸν λωφήσαντας διήγειρε. Διὸ καὶ προσελθόντες τῷ Ἰησοῦ λέγουσι· «Διατί οἱ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσι;». Φύγωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, τὸ πάθος. Ἂν γὰρ τοῦτο φύγωμεν, τῆς γεέννης ἀπαλλαγησόμεθα. Τοῦτο γὰρ μάλιστα αὐτοῖς ἀνάπτει τὸ πῦρ· οὕτω πανταχοῦ τὴν ἀρχὴν ἐξέτεινε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἡλικίαν πᾶσαν καὶ ἀξίαν κατέχει τυραννικῶς. Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἄνω

---

11. Ματθ. 9, 14.

δηλαδὴ τὰ ἰδικά μου ἔργα ἔχουν σταματήσει καὶ ἔπαυσαν, τὰ ἰδικά του ὅμως αὐξάνουν. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἔχετε φοβηθῆ, ὄχι μόνον θὰ πραγματοοιηθῇ τώρα, ἀλλὰ καὶ θ' αὐξάνῃ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Διότι αὐτὸ λαμπρύνει τὰ ἔργα μας. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἔχω ἔλθει καὶ χαίρω, διότι τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ ἔχουν πάρει αὐτὴν τὴν ἔκτασιν καὶ ἔχουν πραγματοποιηθῆ, διότι προηγήθησαν τὰ ἰδικά μας.

Εἶδες μὲ πόσην ἠρεμίαν καὶ μεγάλην σύνεσιν κατεπράϋνε τὸν φθόνον καὶ ἐξηφάνισε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν μαθητῶν του καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτούς, ὅτι ἐπιχειροῦν ἀδύνατα, πρᾶγμα ποὺ μάλιστα καταπαύει τὴν κακίαν; Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐπρονοήθη νὰ συμβοῦν αὐτά, ἐφ' ὅσον ὁ Ἰωάννης ἔζη καὶ ἐβάπτιζε, διὰ νὰ ὑπάρχῃ μάρτυς τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ νὰ μὴ ἔχουν καμμίαν δικαιολογίαν, ἂν δὲν ἐπίστευαν. Διότι ὁ Ἰωάννης δὲν παρεκινήθη ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ εἰπῇ αὐτά, οὔτε ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ἄλλων. Διότι οἱ ἴδιοι οἱ μαθηταί του ἦσαν ποὺ ἠρώτησαν καὶ ἤκουσαν. Οὔτε καὶ θὰ ἐπίστευαν, ἐὰν ὡμίλει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀφοῦ εἶχαν ἀποφασίσει νὰ δυσπιστοῦν, ὅταν ἤκουσαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησίν των. Ὅπως ἀκριβῶς διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐστερήθησαν ἀπὸ κάθε συγχώρησιν, ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευσαν, παρ' ὅλον ὅτι τὸν εἶχον πλησιάσει καὶ ἤκουσαν τὴν διδασκαλίαν του.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Ὅτι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ κενοδοξία. Διότι αὐτὴ τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν ζηλοτυπίαν καὶ αὐτὴ πάλιν τοὺς ἀνεστάτωσεν, ἐνῷ εἶχον ἡσυχάσει προσωρινά. Δι' αὐτό, ἀφοῦ ἐπλησίασαν τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἠρώτησαν· «Διατί οἱ μαθηταί σου δὲν νηστεύουν;»[11]. Ἄς ἀποφύγωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, αὐτὸ τὸ πάθος. Διότι, ἂν τὸ ἀποφύγωμεν, θ' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν γέενναν. Διότι αὐτὸ τὸ πάθος κατακαίει τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅπου αὐτὸ ἔχει ἁπλώσει τὴν ἐξουσίαν του, γίνεται τυραννικὸν διὰ κάθε ἡλικίαν καὶ διὰ κάθε ἀξίωμα. Αὐτὸ ἔχει κάμει τὰς Ἐκκλησίας ἄνω-κάτω, αὐτὸ λυμαίνεται καὶ τὰς

καὶ κάτω πεποίηκε, τοῦτο καὶ τοῖς πολιτικοῖς λυμαίνεται πράγμασι, τοῦτο καὶ οἰκίας ὁλοκλήρους ἀνέτρεψε καὶ πόλεις καὶ δήμους καὶ ἔθνη.

Καὶ τί θαυμάζεις, ὅπου γε καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἐξῆλθε καὶ πολλὴν αὐτοῦ κἀκεῖ τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο; Οἱ γὰρ πολλὰ χρήμασι χαίρειν εἰπόντες καὶ τῇ τοῦ κόσμου φαντασίᾳ πάσῃ καὶ μηδενὶ συγγινόμενοι καὶ τῆς τυραννικωτέρας τῶν σωμάτων κρατοῦντες ἐπιθυμίας, οὗτοι πολλάκις, ἁλόντες ὑπὸ κενοδοξίας, πάντα ἀπώλεσαν. Διὰ τοῦτο τὸ πάθος ὁ πολλὰ καμὼν τοῦ μηδὲν καμόντος, ἀλλὰ μυρία ἁμαρτάνοντος, ὁ Φαρισαῖος τοῦ Τελώνου, διὰ τοῦτο τὸ νόσημα, ἧττον ἔχων ἀπῆλθεν.

Ἀλλὰ τὸ μὲν κατηγορεῖν τοῦ πάθους, οὐδὲν ἔργον ἐστὶ (πάντες γὰρ τὰ αὐτὰ ψηφίζονται), τὸ δὲ ζητούμενον, ὅπως αὐτοῦ περιγενώμεθα. Πῶς οὖν αὐτοῦ περιγενώμεθα; Ἂν ἀντιστήσωμεν δόξαν δόξῃ. Ὥσπερ γὰρ τοῦ τῆς γῆς πλούτου καταφρονοῦμεν, ὅταν πρὸς ἕτερον ἴδωμεν πλοῦτον καὶ τῆς ζωῆς ταύτης ὑπερορῶμεν, ὅταν ἐννοήσωμεν τὴν πολλῷ ταύτης ἀμείνω, οὕτω καὶ δόξαν τὴν ἐνταῦθα διαπτύσαι δυνησόμεθα, ὅταν τὴν ταύτης ἐννοήσωμεν μακρῷ σεμνοτέραν, τὴν ὄντως δόξαν. Ἡ μὲν γὰρ κενή τίς ἐστι καὶ ματαία, ὄνομα ἔχουσα πράγματος ἔρημον· ἐκείνη δὲ ἀληθής, ἡ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὸν τῶν ἀρχαγγέλων Δεσπότην, μᾶλλον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπαινέτας ἔχουσα.

Ἂν πρὸς ἐκεῖνο τὸ θέατρον ἴδῃς, ἂν τοὺς ἐκεῖ μάθῃς στεφάνους, ἂν πρὸς τὸν ἐκεῖθεν κρότον σεαυτὸν μεταθῇς, οὐδέποτέ σε δυνήσεται τὰ ἐνταῦθα κατασχεῖν, οὐδὲ γινόμενα ἡγήσῃ μεγάλα, οὐδὲ ἀπόντα ζητήσεις. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τούτοις οὐδεὶς τῶν τῷ βασιλεῖ παρεστηκότων δορυφόρων, ἀφεὶς ἀρέσαι τῷ τὸ διάδημα ἔχοντι καὶ ἐπὶ τοῦ

ὑποθέσεις τῆς πολιτείας, αὐτὸ ἔχει καταστρέψει ὁλοκλήρους οἰκογενείας καὶ πολιτείας καὶ λαοὺς καὶ ἔθνη.

Καὶ διατί ἀπορεῖς, ὅτι αὐτὸ τὸ πάθος ἔφθασεν ἕως τὴν ἔρημον καὶ ὅτι καὶ ἐκεῖ ἔκαμε μεγάλην ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς του; Διότι ἄνθρωποι ποὺ ἀπηρνήθησαν τὰ πλούτη καὶ ὅλην τὴν κοσμικὴν ἐπίδειξιν, οἱ ὁποῖοι μὲ κανέναν δὲν συνανεστράφησαν καὶ οἱ ὁποῖοι ἐδάμασαν τὰς ἰσχυροτέρας ἐπιθυμίας τοῦ σώματος, ὅταν κατελήφθησαν ἀπὸ κενοδοξίαν, τὰ ἔχασαν ὅλα. Ἕνεκα αὐτοῦ τοῦ πάθους ὁ Φαρισαῖος, ὁ ὁποῖος εἶχε κοπιάσει πολύ, ἐταπεινώθη λόγῳ αὐτῆς τῆς ἀσθενείας, ἀπὸ τὸν Τελώνην, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον δὲν εἶχε κοπιάσει καθόλου, ἀλλ' εἶχε κάμει καὶ πολλὰ ἁμαρτήματα.

Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ κατηγορῶμεν τὸ πάθος, δὲν ἐπιτυγχάνομεν τίποτε (διότι ὅλοι τὰ ἴδια ἀποφασίζουν), ἐκεῖνο ὅμως ποὺ πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν, εἶναι πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὸ ξεπεράσωμεν. Πῶς λοιπὸν θὰ τὸ ξεπεράσωμεν; Ἂν ἀντιθέσωμεν τὴν μίαν δόξαν εἰς μίαν ἄλλην. Ὅπως δηλαδὴ περιφρονοῦμεν τὰ ἐπίγεια πλούτη, ὅταν ἀποβλέπωμεν εἰς τὰ οὐράνια πλούτη, καὶ περιφρονοῦμεν αὐτὴν τὴν ζωήν, ὅταν σκεπτώμεθα τὴν καλυτέραν ἀπὸ αὐτήν, ἔτσι καὶ τὴν γηΐνην δόξαν θὰ ἠμπορέσωμεν ν' ἀπωθήσωμεν, ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν πολὺ σεμνοτέραν ἀπὸ αὐτήν, ποὺ εἶναι ἡ ἀληθινὴ δόξα. Διότι ἡ ἐπίγειος εἶναι κενὴ καὶ ματαία καὶ τὸ ὄνομά της εἶναι κενὸν περιεχομένου. Ἐκείνη ὅμως, ἡ ἐπουράνιος, εἶναι ἀληθινή, τὴν ὁποίαν ἐπαινοῦν ὄχι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ οἱ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι καὶ ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων.

Ἂν παρακολουθήσῃς ἐκεῖνο τὸ θέαμα, ἂν ἰδῇς ἐκείνους τοὺς στεφάνους, ἂν μεταφερθῇς νοερὰ ἐκεῖ ποὺ ἀκούονται τὰ χειροκροτήματα, ποτὲ δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ σὲ κρατήσουν τὰ ἐπίγεια, οὔτε θὰ θεωρήσῃς σπουδαῖα αὐτὰ ποὺ γίνονται ἐδῶ, οὔτε θὰ ζητήσῃς αὐτὰ ποὺ λείπουν. Διότι εἰς αὐτὰ τὰ βασίλεια κανεὶς ἀπὸ τοὺς δορυφόρους τοῦ βασιλέως δὲν θέλει νὰ γίνεται ἀρεστὸς εἰς ἐκεῖνον ποὺ

θρόνου καθημένῳ, κολοιῶν περιεργάζεται φωνάς, ἢ μυιῶν καὶ κωνώπων περιιπταμένων καὶ βομβούντων θόρυβον· οὐδὲν γὰρ τούτων ἄμεινον αἱ τῶν ἀνθρώπων εὐφημίαι διάκεινται.

Εἰδότες τοίνυν τῶν ἀνθρωπίνων τὴν εὐτέλειαν, πάντα εἰς τοὺς ἀσύλους συναγάγωμεν θησαυροὺς καὶ τὴν μένουσαν καὶ ἀκίνητον δόξαν ἐπιζητῶμεν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

12. Κολοιός: Εἶδος κόρακος, ἡ καλιακούδα.

φορεῖ τὸ διάδημα καὶ κάθεται ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον, οὔτε μιμεῖται τὰς φωνὰς τῶν κολοιῶν[12] ἢ τὴν βοὴν τῶν κωνώπων καὶ τῶν μυιῶν, ποὺ βομβοῦν, ὅταν πετοῦν. Διότι οἱ ἔπαινοι τῶν ἀνθρώπων δὲν διαφέρουν πολὺ ἀπὸ αὐτά.

Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζομεν τὴν μηδαμινότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἂς τὰ μεταφέρωμεν ὅλοι εἰς ἀσφαλῆ θησαυροφυλάκια καὶ ἂς ἐπιζητῶμεν τὴν διαρκῆ καὶ αἰωνίαν δόξαν, τὴν ὁποίαν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Λ'.

'Ιω. 3,31 - 34

«Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστι καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ».

1. Δεινὸν ὁ τῆς δόξης ἔρως, δεινὸν καὶ πολλῶν γέμον κακῶν. Ἄκανθα τίς ἐστι δυσαπόσπαστος καὶ θηρίον ἀτίθασσον καὶ πολυκέφαλον, κατὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ ὁπλιζόμενον. Καθάπερ γὰρ ὁ σκώληξ τὰ ξύλα ἀφ' ὧν τίκτεται διατρώγει καὶ ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον ὅθεν πρόεισι δαπανᾷ καὶ οἱ σῆτες τὰ ἔρια, οὕτω καὶ ἡ κενοδοξία τὴν τρέφουσαν αὐτὴν ἀπόλλυσι ψυχήν. Διὸ πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, ὥστε ἀφανίσαι τὸ πάθος.

Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα ὅσα ἐπᾴδει τοῖς μαθηταῖς τοῦτο πάσχουσιν ὁ Ἰωάννης καὶ μόλις αὐτοὺς καταπραΰνει. Μετὰ γὰρ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων καὶ ἑτέροις αὐτοὺς ἐπαντλεῖ λόγοις. Ποίοις δὴ τούτοις; «Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος», λέγων, «ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ἐκ τῆς γῆς ὤν, ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ». Ἐπειδή, φησί, τὴν ἐμὴν ἄνω καὶ κάτω περιστρέφετε μαρτυρίαν, καὶ ταύτῃ με ἀξιοπιστότερον εἶναί φατε, ἐκεῖνο ὑμᾶς ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὡς οὐκ ἔνι τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐρχόμενον, ἀξιόπιστον ἀπὸ τοῦ τὴν γῆν οἰκοῦντος γενέσθαι.

Τὸ δέ, «Ἐπάνω πάντων», τί ποτέ ἐστι καὶ τί βούλεται δηλοῦν; Τοῦτό ἐστι. Δείκνυσι γὰρ διὰ τούτου, ὅτι οὐδενὸς δεῖται, ἀλλ' ἀρκῶν ἐστιν αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ ὅτι πάντων μείζων ἀσυγκρίτως. Ἐκ τῆς γῆς δὲ ὄντα καὶ λαλοῦντα ἑαυτὸν

1. Ἰω. 3, 31.

ΟΜΙΛΙΑ Λ΄.

'Ιω. 3,31 - 34

«'Εκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ἐπάνω εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν γῆν, ἀνήκει εἰς τὴν γῆν καὶ ὁμιλεῖ περὶ γηΐνων πραγμάτων»[1].

1. Φοβερὸν εἶναι τὸ πάθος τῆς κενοδοξίας, φοβερὸν καὶ γεμᾶτον ἀπὸ ἐλαττώματα. Εἶναι δυσκολοξερρίζωτον ἀγκάθι καὶ ἀτίθασσον θηρίον μὲ πολλὰς κεφαλάς, τὸ ὁποῖον ὁπλίζεται ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τὸ τρέφουν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σκουλήκι ροκανίζει τὰ ξύλα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλει τὴν γέννησίν του, ὅπως ἡ σκουριὰ κατατρώγει τὸν σίδηρον ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχεται καὶ ὅπως ὁ σκῶρος τὰ μάλλινα, ἔτσι καὶ ἡ κενοδοξία καταστρέφει τὴν ψυχήν, ποὺ τὴν ἐκτρέφει. Δι' αὐτὸ χρειάζεται συνεχὴς φροντίς, ὥστε νὰ ἐξαφανίσωμεν αὐτὸ τὸ πάθος.

Κοίταζε λοιπὸν καὶ ἐδῶ, πόσα συμβουλεύει ὁ 'Ιωάννης τοὺς μαθητάς του, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ αὐτὸ τὸ νόσημα καὶ μὲ πόσον κόπον τοὺς καθησυχάζει. Διότι μετὰ τὰ ὅσα εἶπε προηγουμένως προσπαθεῖ νὰ τοὺς κερδίσῃ μὲ τὰ ἑπόμενα λόγια. Καὶ ποῖα εἶναι αὐτά; «'Εκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ἐπάνω», λέγει, «εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους καὶ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν γῆν, ἀνήκει εἰς τὴν γῆν καὶ ὁμιλεῖ περὶ γηΐνων πραγμάτων». 'Επειδή, λέγει, περιφέρετε παντοῦ τὴν μαρτυρίαν μου καὶ ἕνεκα αὐτῆς μὲ θεωρεῖτε ἀξιοπιστότερον, πρέπει νὰ γνωρίζετε τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ θεωρῆται περισσότερον ἀξιόπιστος ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ κατοικεῖ εἰς τὴν γῆν.

'Εκεῖνο ὅμως τὸ «'Επάνω ἀπὸ ὅλους» τί σημαίνει τέλος πάντων καὶ τί θέλει νὰ δείξῃ; Σημαίνει τὸ ἑξῆς· Δεικνύει δηλαδὴ μὲ αὐτό, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε, ἀλλ' ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι διὰ τὸν ἑαυτόν του ἐπαρκὴς καὶ ὅτι εἶναι μεγαλύτερος ὅλων ἔξω ἀπὸ κάθε σύγκρισιν. Διὰ τὸν ἑαυτόν

λέγει, οὐχ ὅτι ἐξ οἰκείας διανοίας ἐφθέγγετο, ἀλλ' ὥσπερ ὁ Χριστὸς εἶπεν· «Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε»· τὸ βάπτισμα οὕτω καλῶν, οὐκ ἐπειδὴ ἐπίγειον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ γέννησιν παρέβαλλε τὸ εἰρημένον. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης εἶπε, πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν τὰ αὐτοῦ παραβάλλων. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο δηλοῖ τὸ Ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν, ἢ ὅτι μικρὰ καὶ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ τοῖς ἐκείνου παραβαλλόμενα τὰ ἐμὰ καὶ τοιαῦτα, οἷα εἰκὸς γηΐνην δέξασθαι φύσιν. Παρὰ γὰρ ἐκείνῳ «Πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι». Ὅτι δὲ οὐ περὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων λέγει, δῆλον ἐκεῖθεν. «Ὁ ἐκ τῆς γῆς ὤν», φησίν, «ἐκ τῆς γῆς ἐστι». Καίτοι γε οὐκ ἐκ τῆς γῆς ἦν αὐτῷ τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὰ κυριώτερα οὐράνια· καὶ γὰρ ψυχὴν εἶχε καὶ πνεύματος μετεῖχεν οὐκ ἐκ τῆς γῆς. Πῶς οὖν ἀπὸ τῆς γῆς αὐτὸς εἶναι λέγει; Οὐδὲν ἄλλο ἐντεῦθεν αἰνίττεται, ἢ ὅτι Μικρὸς ἐγὼ καὶ οὐδενὸς ἄξιος λόγου, ἅτε χαμαὶ ἐρχόμενος καὶ ἐν τῇ γῇ τεχθείς, ὁ δὲ Χριστὸς ἄνωθεν ἡμῖν ἀφῖκται.

Διὰ δὴ τούτων πάντων σβέσας τὸ πάθος πρῶτον, τότε λοιπὸν μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας φθέγγεται περὶ τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου περιττὸν ἦν ῥήματα προΐεσθαι, μηδέποτε χώραν ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκροωμένων ἔχειν δυνάμενα. Ἐπειδὴ δὲ τὰς ἀκάνθας ἀνέσπασεν, ἄρχεται μετὰ ἀδείας λοιπὸν καταβάλλειν τὰ σπέρματα, λέγων· «Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστί· καὶ ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει». Μέγα τι καὶ ὑψηλὸν εἰπὼν περὶ αὐτοῦ, πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον ἄγει. Τὸ γάρ, «Ὃ ἤκουσε καὶ ἑώρακεν», ἀνθρωπινώτερον εἴρηται. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ παραλαβεῖν

2. Αὐτόθι 3, 12.
3. Κολ. 2, 3.

του ὅμως ὁ Ἰωάννης λέγει ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν γῆν καὶ ὁμιλεῖ, ὄχι ὅτι ὡμίλει ἀπὸ τὴν ἰδικήν του σκέψιν, ἀλλ' ὅπως εἶπεν ὁ Χριστός, «Ἂν σᾶς ὡμίλησα διὰ τὰ ἐπίγεια καὶ δὲν ἐπιστεύσατε»[2], ὀνομάζων ἔτσι τὸ βάπτισμα, ὄχι ἐπειδὴ ἦτο ἐπίγειον, ἀλλ' ἐπειδὴ παρέβαλλε τὸ λεχθὲν πρὸς τὴν ἀπόρρητον γέννησιν ἐκείνου. Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν γῆν καὶ ὁμιλεῖ, συγκρίνων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἰδικήν του. Διότι δὲν σημαίνει τὸ «ὁμιλεῖ περὶ γηΐνων πραγμάτων», παρὰ ὅτι τὰ ἰδικά μου συγκρινόμενα πρὸς τὰ τοῦ Χριστοῦ εἶναι μικρά, ἀσήμαντα καὶ ἀναξιόλογα καὶ μάλιστα σχεδὸν ὅμοια πρὸς τὴν γηΐνην φύσιν. Διότι εἰς τὸν Χριστὸν «εἶναι κρυμμένοι ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας»[3]. Καὶ ὅτι δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀνθρωπίνων διαλογισμῶν, φαίνεται ἀπὸ τὸ ἑξῆς· «Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὴν γῆν, ἀνήκει εἰς τὴν γῆν». Καὶ ὅμως ὁ Ἰωάννης δὲν ἦτο ὁλόκληρος ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὰ κυριώτερα μέρη του ἦσαν οὐράνια. Διότι καὶ ψυχὴν εἶχε καὶ μετεῖχε τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι γήϊνον. Πῶς λοιπὸν λέγει, ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴν γῆν; Τίποτε ἄλλο δὲν ὑπαινίσσεται ἐδῶ, παρὰ ὅτι: Ἐγὼ εἶμαι μικρὸς καὶ ἀναξιόλογος, ἐπειδὴ προέρχομαι ἀπὸ τὴν γῆν καὶ ἔχω γεννηθῇ εἰς τὴν γῆν, ἐνῷ ὁ Χριστὸς ἔχει ἔλθει δι' ἡμᾶς ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ ὅλα αὐτὰ κατέσβησε πρῶτα τὸ πάθος τῶν μαθητῶν του, ἔπειτα ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ μὲ μεγαλύτερον θάρρος. Διότι προηγουμένως ἐθεώρει περιττὸν ν' ἀναπτύξῃ θέματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συγκρατηθοῦν εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν. Ὅταν ὅμως ἐξερρίζωσε τὰ ἀγκάθια, ἤρχισε πλέον εὔκολα νὰ ρίπτῃ τοὺς σπόρους λέγων· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ καὶ ἀκούσει καὶ ὅμως κανεὶς δὲν δέχεται τὴν μαρτυρίαν του». Καὶ ἀφοῦ ὡμίλησε περὶ αὐτοῦ εἰς ὕφος μεγαλοπρεπὲς καὶ ὑψηλόν, πάλιν καταβιβάζει τὸν λόγον. Διότι ἐκεῖνο τὸ «δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ καὶ ἀκούσει» ἔχει δια-

ὄψει, οὐδ' ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαι ᾔδει ἃ ᾔδει, ἐν τῇ φύσει τὸ πᾶν εἶχε, τέλειος ἐκ τῶν πατρικῶν προελθὼν κόλπων καὶ οὐ δεόμενος τοῦ διδάσκοντος. «Καθὼς γάρ», φησί, «γινώσκει με ὁ Πατήρ, οὕτω κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα».

Τί οὖν ἐστιν, «Ὃ ἤκουσε, λαλεῖ, καὶ ὃ ἑώρακε, μαρτυρεῖ»; Ἐπειδὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων τούτων ἡμεῖς πάντα μανθάνομεν ἀκριβῶς καὶ ἀξιόπιστοι δοκοῦμεν εἶναι διδάσκαλοι, ὑπὲρ ὧν ἢ ὄψει παραλάβωμεν ἢ ἀκοῇ δεξώμεθα, ἅτε οὐ πλαττόμενοι, οὐδὲ ψευδῆ λέγοντες· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάσαι βουλόμενος ὁ Ἰωάννης εἶπε τό, «Ἃ ἤκουσε καὶ ἑώρακε»· τουτέστιν, οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ ψεῦδός ἐστιν, ἀλλὰ πάντα ἀληθῆ.

Οὕτω δήπου καὶ ἡμεῖς περιεργαζόμενοι πολλάκις ἐρωτῶμεν· σὺ ἤκουσας; σὺ εἶδες; κἂν δειχθῇ τοῦτο, ἀναμφίβολος ἡ μαρτυρία. Καὶ αὐτὸς δὲ ὅταν λέγῃ, «Καθὼς ἀκούω, κρίνω», καί· «Ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου, λαλῶ», καί· «Ὃ ἑωράκαμεν, λαλοῦμεν»»· καὶ ὅσα ἂν ἕτερα τοιαῦτα φθέγγηται, οὐχ ἵνα μάθωμεν ὅτι διδασκόμενος λέγει ἃ λέγει (τοῦτο γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἐστὶ νομίζειν), ἀλλ' ἵνα μηδὲν τῶν λεγομένων ὑποπτεύηται παρὰ τῶν ἀναισχύντων Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, ἐκεῖθεν ἀξιόπιστα ποιῶν τὰ λεγόμενα.

2. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, ὅπου γε αὐτὸς πολλάκις καὶ ἐπὶ τοὺς προφήτας καὶ ἐπὶ τὰς Γραφὰς ἔρχεται; ὡς ὅταν λέγῃ, «Ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυ-

---

4. Ἰω. 5, 30.
5. Αὐτόθι 8, 26.
6. Αὐτόθι 3, 11.
7. Αὐτόθι 5, 39.

τυπωθῇ κατὰ τρόπον ποὺ ἁρμόζει εἰς ἄνθρωπον. Διότι, ὅσα ἐγνώριζε, δὲν τὰ ἐγνώριζεν, ἐπειδὴ τὰ εἶχεν ἰδεῖ, οὔτε ἐπειδὴ τὰ εἶχεν ἀκούσει, ἀλλ' εἶχεν ἀπὸ τὴν φύσιν του τὸ πᾶν, ἀφοῦ εἶχε προέλθει τέλειος ἀπὸ τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην διδασκάλου. Διότι λέγει· «ὅπως ὁ Πατὴρ γνωρίζει ἐμέ, ἔτσι καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα».

Τί σημαίνει λοιπόν, «ὁμιλεῖ δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἀκούσει καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ»; Ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ ἐξηγήσῃ ἐδῶ, ὅτι ἡμεῖς διδασκόμεθα ὅλα μὲ ἀκρίβειαν διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ θεωροῦμεν ὅτι εἶναι ἀξιόπιστοι διδάσκαλοι ὅσοι πληροφορούμεθα μὲ τὴν ὅρασιν ἢ μὲ τὴν ἀκοὴν καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ ὑποπίπτωμεν εἰς πλάνην οὔτε νὰ λέγωμεν ψέμματα, εἶπε τὸ «Αὐτὰ ποὺ ἔχει ἀκούσει καὶ ἔχει ἰδεῖ», δηλαδὴ ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτο ψευδής, ἀλλὰ ὅλοι εἶναι ἀληθινοί.

Μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον ἐρωτῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὅταν πολλὰς φορὰς ἔχομεν περιέργειαν. Τὸ ἤκουσες ἐσύ; Καὶ ἂν αὐτὸ ἀποδειχθῇ, ἡ μαρτυρία εἶναι ἀναμφίβολος. Ἔτσι καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς λέγῃ «καθὼς ἀκούω, κρίνω»[4], ἢ «ὅσα ἔχω ἀκούσει ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, αὐτὰ λέγω»[5], ἢ «δι' ὅσα ἔχομεν ἰδεῖ, ὁμιλοῦμεν»[6], καὶ ἄλλα παρόμοια, τὰ λέγει ὄχι διὰ νὰ μάθωμεν ὅτι ἐδιδάχθη τὰ ὅσα λέγει (διότι τὸ νὰ φαντάζεται κανεὶς αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλη ἀνοησία), ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν ἀμφιβολίαν τῶν ἀναισχύντων Ἰουδαίων διὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς λόγους του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχαν ποτὲ περὶ αὐτοῦ τὴν πρέπουσαν γνώμην, συνεχῶς καταφεύγει εἰς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ κάμῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ λεγόμενά του ἀξιόπιστα.

2. Καὶ διατί ἀπορεῖς, διότι καταφεύγει εἰς τὸν Πατέρα, ἀφοῦ ὁ ἴδιος πολλὰς φορὰς ἀνατρέχει εἰς τοὺς Προφήτας καὶ τὰς Γραφάς; Ὅπως π.χ. ὅταν λέγῃ, «Ἐκεῖναι θὰ δώσουν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ»[7]. Ἐπομένως, θὰ ἰσχυρισθῶμεν,

ροῦσαι περὶ ἐμοῦ». Ἆρ' οὖν καὶ τῶν προφητῶν ἐλάττονα αὐτὸν εἶναι φήσομεν, ἐπειδὴ τὰς ἐκεῖθεν ἕλκει μαρτυρίας; Ἄπαγε. Διὰ γὰρ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν οὕτω μεθοδεύει τὸν λόγον καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀκηκοώς φησι λαλεῖν ἅπερ ἐλάλει, οὐχ ὡς διδασκάλου δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι πιστεύσωσι μηδὲν εἶναι ψεῦδος τῶν λεγομένων. Ὃ δὲ λέγει Ἰωάννης, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ δέομαι ἀκοῦσαι τῶν παρ' ἐκείνου. Ἄνωθεν γὰρ ἔρχεται, τὰ ἐκεῖθεν ἀπαγγέλλων, ἃ μόνος αὐτὸς εἶδε σαφῶς· τὸ γάρ, «Ἑώρακε καὶ ἤκουσε», τοῦτό ἐστι δηλοῦντος. «Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει».

Καίτοι καὶ μαθητὰς εἶχε καὶ πολλοὶ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. Πῶς οὖν φησιν, ὅτι «οὐδείς»; Τοῦτο ἀντὶ τοῦ, ὀλίγοι, εἴρηται νῦν. Ἐπειδὴ εἰ μηδένα ἔλεγε, πῶς ἐπήγαγεν; «Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν»; Ἐνταῦτα καὶ τῶν ἰδίων καθάπτεται μαθητῶν, ὡς οὐ σφόδρα μελλόντων αὐτῷ πιστεύειν τέως. Ὅτι γὰρ οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἐπίστευσαν αὐτῷ τὰ ῥήματα, δῆλον καὶ ἐκ τῶν μετέπειτα λεχθέντων. Διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοὺς καὶ δεσμωτήριον οἰκῶν ἐκεῖθεν ἔπεμψε πρὸς αὐτόν, ἵνα αὐτῷ συνδήσῃ μᾶλλον. Οἱ δὲ καὶ τότε μόλις ἐπίστευον, ὅπερ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος εἶπε· «Καὶ μακάριος ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί».

Δι' οὐδὲν τοίνυν ἕτερον εἶπε, «Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει» ἢ τοὺς μαθητὰς ἀσφαλιζόμενος τοὺς ἑαυτοῦ καὶ μονονουχὶ λέγων· μὴ ἐπειδὴ μέλλουσιν αὐτῷ ὀλίγοι τέως πιστεύειν, διὰ τοῦτο ψευδῆ νομίσητε εἶναι τὰ λεγόμενα· «Ἃ» γὰρ «ἑώρακε, μαρτυρεῖ», φησί. Ταῦτα δὲ λέγει ἅμα

---

8. Ματθ. 11, 6.

ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κατώτερος τῶν Προφητῶν, ἐπειδὴ παίρνει ἀπὸ αὐτοὺς τὰς ἀποδείξεις; Ὄχι βέβαια. Ἀλλὰ ἕνεκα τῆς διανοητικῆς ἀδυναμίας τῶν μαθητῶν του μεθοδεύει τὸν λόγον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ λέγει, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει, τὰ ἔχει ἀκούσει ἀπὸ τὸν Πατέρα του, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διδασκάλου, ἀλλὰ διὰ νὰ πιστεύσουν ἐκεῖνοι, ὅτι ἀπὸ τὰ λόγια του κανὲν δὲν εἶναι ψευδές. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ λέγει ὁ Ἰωάννης, ἔχει τὴν ἑξῆς ἔννοιαν· Ἔχω ἀνάγκην νὰ διδαχθῶ ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸν διὰ ν' ἀναγγείλῃ τὰ ἐπουράνια, τὰ ὁποῖα μόνον αὐτὸς γνωρίζει καλά. Διότι τό, «Ἔχει ἰδεῖ καὶ ἀκούσει» ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν. Ἐν τούτοις «Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ δὲν τὴν δέχεται κανείς».

Καὶ ὅμως καὶ μαθητὰς εἶχεν ὁ Ἰησοῦς καὶ πολλοὶ ἐπρόσεχαν τὰ λόγια του. Πῶς λοιπὸν λέγει, ὅτι «κανείς»; Αὐτὸ ἔχει λεχθῇ ἐδῶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ὀλίγοι. Διότι ἂν ἐσήμαινε κανείς, πῶς θὰ ἐπρόσθετεν «Ἐκεῖνος ποὺ ἐδέχθη τὴν μαρτυρίαν του, ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός»; Ἐδῶ ὁ Ἰωάννης ἐπιπλήττει τοὺς μαθητάς του, διότι μέχρις ἑνὸς σημείου δὲν ἐπρόκειτο νὰ πολυπιστεύσουν εἰς τὸν Χριστόν. Διότι ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν κατόπιν, ὅτι οὔτε μετὰ ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους του. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ παρ' ὅλον ὅτι εὑρίσκετο εἰς τὰς φυλακάς, ἔστειλεν ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς μαθητάς του εἰς τὸν Χριστόν, διὰ νὰ τοὺς συνδέσῃ στενότερον μὲ αὐτόν. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀκόμη καὶ τότε μὲ δυσκολίαν ἐπίστευον, πρᾶγμα ποὺ ὁ Χριστὸς ὑπαινισσόμενος εἶπε· «Καὶ μακάριος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ δὲν θὰ κλονισθῇ δι' ἐμέ»[8].

Διὰ κανέναν ἄλλον λόγον, ἑπομένως, δὲν εἶπεν ὁ Ἰωάννης «Καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ κανεὶς δὲν τὴν δέχεται», παρὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ τοὺς μαθητάς του, σχεδὸν σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Μὴ νομίσετε, ὅτι εἶναι ψευδεῖς οἱ λόγοι του, ἐπειδὴ μέχρις ἑνὸς σημείου ὀλίγοι πρόκειται νὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν. Διότι λέγει «Δι' ἐκεῖνα ποὺ ἔχει ἰδεῖ

καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς καθαπτόμενος ἀναισθησίας. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀρχόμενος ἐπετίμησεν αὐτοῖς, οὕτω λέγων, ὅτι «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον». Τοῦτο δὲ οὐκ αὐτοῦ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν μὴ δεξαμένων κατηγορία. «Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν». Ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ φοβεῖ· δείκνυσι γάρ, ὅτι ὁ μὴ τούτῳ πιστεύων, οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Πατρὶ ἀπιστεῖ. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ».

Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐκείνου φθέγγεται ὅ τε πιστεύων, ὅ τε ἀπιστῶν, ἐκείνῳ καὶ πιστεύει καὶ ἀπιστεῖ. Τὸ δὲ «Ἐσφράγισεν», ἔδειξέν ἐστιν. Οὕτως εἰπὼν καὶ ἔτι αὔξων τὸν φόβον, προστίθησιν· «Ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι», δεικνύς, ὡς ἂν ἄλλως τις ἀπιστήσειε τούτῳ εἰ μὴ ψεῦδος καταγνοίῃ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Θεοῦ. Ἐπεὶ τοίνυν οὐδὲν ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς λέγει, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐκείνου, ὁ παρακούων τούτου, τοῦ πέμψαντος παρήκουσεν.

Ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς καὶ διὰ τούτων καταπλήττει; Τέως γὰρ οὐδὲν μέγα ἐνόμιζον εἶναι παρακοῦσαι τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο τηλικοῦτον κίνδυνον ἐπεκρέμασε τοῖς ἀπίστοις, ἵνα μάθωσιν, ὅτι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παρακούουσιν οἱ τοῦ Χριστοῦ παρακούοντες. Εἶτα καὶ ἐπεξέρχεται τῷ λόγῳ τούτῳ, πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς διανοίας αὐτῶν καταβαίνων καὶ λέγων· «Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα». Πάλιν, ὅπερ ἔφην, ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἄγει τὸν λόγον, ποικίλλων αὐτὸν καὶ εὐ-

---

9. Ἰω. 1, 11.

δίδει μαρτυρίαν». Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει ἐπειδὴ ἤθελε νὰ θίξῃ καὶ τὴν ἀναισθησίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἄλλωστε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰς τὴν ἀρχὴν ἤλεγξε τοὺς Ἰουδαίους λέγων· «Εἰς τοὺς ἰδικούς του ἦλθεν, ἀλλ' οἱ ἰδικοί του δὲν τὸν ἐδέχθησαν»[9]. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι σφάλμα ἰδικόν του, ἀλλὰ κατηγορία κατ' ἐκείνων ποὺ ἠρνήθησαν νὰ τὸν δεχθοῦν. «Ἐκεῖνος ποὺ δέχθη τὴν μαρτυρίαν του, βεβαιώνει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός».

Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια θέλει νὰ τοὺς φοβερίσῃ, διότι, ὅποιος δὲν πιστεύει εἰς αὐτόν, δὲν ἀπιστεῖ μόνον ἔναντι αὐτοῦ ἀλλὰ δὲν πιστεύει καὶ εἰς τὸν Πατέρα. Δι' αὐτὸ προσθέτει· «Ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἔστειλεν ὁ Θεός, λαλεῖ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς λαλεῖ τὰ λόγια του Θεοῦ, τόσον ὁ πιστὸς ὅσον καὶ ὁ ἄπιστος εἰς τὸν Θεὸν πιστεύει ἢ ἀπιστεῖ. Καὶ τὸ «ἐσφράγισε» σημαίνει ἔδειξεν. Ἀφοῦ ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐμεγάλωσε τὸν φόβον των περισσότερον, ἐπρόσθεσεν, «Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός», ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τονίσῃ, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ πιστεύσῃ κανεὶς εἰς αὐτὸν κατ' ἄλλον τρόπον, ἐκτὸς ἐὰν ἤθελε νὰ κατηγορήσῃ ὡς ψεύστην τὸν Θεόν, ποὺ τὸν εἶχε στείλει. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς δὲν λέγει τίποτε ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα θέλει ὁ Πατήρ, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὑπακούει εἰς αὐτόν, δὲν ὑπακούει καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔστειλεν.

Βλέπεις λοιπόν, πῶς τοὺς ἐντυπωσιάζει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια; Διότι μέχρι τώρα δὲν ἐφαντάζοντο, ὅτι ἦτο τόσον σπουδαῖον νὰ μὴ ὑπακούουν εἰς τὸν Χριστόν. Δι' αὐτὸ ἔδειξεν, ὅτι ἐπικρέμαται τόσον μεγάλος κίνδυνος διὰ τοὺς ἀπίστους, διὰ νὰ μάθουν, ὅτι ὅσοι δὲν ὑπακούουν εἰς τὸν Χριστόν, δὲν ὑπακούουν εἰς τὸν ἴδιον τὸν Θεόν. Ἔπειτα συνεχίζει μὲ τὰ ἑπόμενα λόγια, προσαρμόζων ταῦτα εἰς τὴν διανοητικήν των ἀδυναμίαν καὶ λέγων· «Διότι ὁ Θεὸς δὲν δίδει μὲ μέτρον τὸ Πνεῦμα». Καί, ὅπως εἶπα, πάλιν κατεβάζει τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, διὰ νὰ τὸν διαφοροποιήσῃ καὶ νὰ τὸν κάμῃ περισσότερον

παράδεκτον ποιῶν τοῖς ἀκούουσι τότε. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως ἐπᾶραι καὶ αὐξῆσαι τὸν φόβον. Εἰ μὲν γάρ τι περὶ αὐτοῦ εἶπε μέγα καὶ ὑψηλόν, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ κατεφρόνησαν ἄν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγει τὸ πᾶν, πάλιν ὡς περὶ ἀνθρώπου τοῦ Χριστοῦ τέως, διαλεγόμενος. Τί δέ ἐστιν ὅ φησιν, «Οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα»; Θέλει δεῖξαι, ὅτι πάντες ἡμεῖς μέτρῳ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἐλάβομεν· Πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ μεριζομένη, οὗτος δὲ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ὁλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἡ οὐσία.

Ὁρᾷς καὶ τὸ Πνεῦμα ἄπειρον; Ὁ τοίνυν πᾶσαν τοῦ Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνέργειαν, ὁ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰδώς, ὁ λέγων, «Ὃ ἠκούσαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν», πῶς ἂν εἴη δίκαιος ὑποπτεύεσθαι; Οὐδὲν γάρ φησιν, ὃ μὴ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, οὐδὲ ὃ μὴ τοῦ Πνεύματός ἐστι. Καὶ τέως περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου οὐδὲν φθέγγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος ἀξιόπιστον ποιεῖται τὴν διδασκαλίαν. Ὅτι μὲν γὰρ Θεός ἐστιν, ᾔδεσαν, καὶ ὅτι Πνεῦμά ἐστιν, ἠπίσταντο, εἰ καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον· ὅτι μέντοι Υἱός ἐστιν, οὐκ ᾔδεσαν. Διὰ τοῦτο ἀεὶ ἐπὶ τὸν Πατέρα καὶ ἐπὶ τὸ Πνεῦμα καταφεύγει, ἐκεῖθεν πιστούμενος τὰ λεγόμενα.

Ἐπεὶ ἐάν τις ταύτην ἀνελὼν τὴν αἰτίαν καθ' ἑαυτὸν ἐξετάσῃ τὸν λόγον, σφόδρα ἀποδέει τῆς ἀξίας τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀξιόπιστος αὐτοῖς, ἐπειδὴ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν ἔχει· οὐ γὰρ τῆς ἐκεῖθεν δεῖται βοηθείας, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἀρκῶν ἑαυτῷ. Τέως δὲ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀτε-

κατανοητὸν εἰς τοὺς τότε ἀκροατάς του. Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν μὲ ἄλλον τρόπον νὰ προκαλέσῃ καὶ νὰ μεγαλώσῃ τὸν φόβον των. Διότι, ἐὰν ἔλεγε διὰ τὸν ἑαυτόν του κάτι μεγάλο καὶ ὑψηλόν, ὄχι μόνον δὲν θὰ τὸν ἐπίστευαν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν περιεφρόνουν. Δι' αὐτὸ ἀποδίδει τὸ πᾶν εἰς τὸν Πατέρα, ὁμιλῶν μέχρι τινὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς νὰ πρόκειται περὶ ἀνθρώπου. Καὶ τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει «Δὲν δίδει ὁ Θεὸς μὲ τὸ μέτρον τὸ Πνεῦμα»; Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ὁ Ἰωάννης θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὅλοι ἡμεῖς ἔχομεν λάβει μὲ μέτρον τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διότι μὲ τὴν λέξιν Πνεῦμα ἐννοεῖ τὴν χάριν. Διότι αὐτὴ εἶναι ποὺ μοιράζεται, ὁ Θεὸς ὅμως ἔχει χωρὶς μέτρον καὶ ἀνεξάντλητον ὅλην τὴν χάριν. Ἐὰν δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι χωρὶς μέτρον, πολὺ περισσότερον ἀμέτρητος εἶναι ἡ οὐσία του.

Βλέπεις, πόσον ἀπέραντον εἶναι τὸ Πνεῦμα; Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἔλαβεν ὅλην τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος λέγει, «Δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἀκούσει ὁμιλοῦμεν καὶ δίδομεν μαρτυρίαν δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ», πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλῇ ἀμφιβολίαν; Διότι ὑποστηρίζει, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα. Καὶ μέχρι τινὸς ὁ Ἰωάννης δὲν λέγει τίποτε διὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καθιστᾷ ἀξιόπιστον τὴν διδασκαλίαν του συνδέων αὐτὴν μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐγνώριζαν, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἐγνώριζαν ἐπίσης, ὅτι ὑπάρχει Πνεῦμα, ἂν καὶ δὲν εἶχαν περὶ αὐτοῦ τὴν γνώμην ποὺ ἔπρεπε. Δὲν ἐγνώριζαν ὅμως, ὅτι ὑπάρχει Υἱός. Δι' αὐτὸ ὁ Ἰωάννης καταφεύγει συνεχῶς εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα, θέλων νὰ κάμῃ πιστευτὰ τὰ λόγια του.

Ἐὰν ἀφαιρέσῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ ἐξετάσῃ τὸν λόγον καθ' ἑαυτόν, ἀπομακρύνεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ Χριστοῦ. Διότι οὗτος δὲν εἶναι ἀξιόπιστος δι' αὐτούς, ἐπειδὴ ἔχει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς βοηθείας του, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀρκεῖ πλήρως διὰ

λεστέρων φθέγγεται, ἀπὸ τῶν ταπεινῶν κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀναγαγεῖν βουλόμενος. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ ἁπλῶς τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα παρατρέχωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν καὶ πολλὰ ἕτερα τὰ ἐν αὐταῖς καταμανθάνωμεν. Οὐ γὰρ πάντα ὡς βούλονται οἱ διδάσκαλοι φθέγγονται, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ὡς ἡ ἕξις ἀσθενούντων ἀπαιτεῖ. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· «Οὐ ἠδυνήθην ὑμῶν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα». Ἐβουλόμην μὲν γάρ, φησίν, ὡς πνευματικοῖς λαλῆσαι, οὐκ ἠδυνάμην δέ. Πῶς; Οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἀδυνάτως εἶχεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οὐκ ἠδύναντο οὕτως ἀκοῦσαι. Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐβούλετο μεγάλα τινὰ διδάξαι τοὺς μαθητάς, ἀλλ' οὐδέπω δέξασθαι ἠνείχοντο ἐκεῖνοι· διὰ τοῦτο τοῖς ταπεινοτέροις ἐνδιατρίβει μάλιστα.

3. Χρὴ τοίνυν διερευνᾶσθαι μετὰ ἀκριβείας πάντα. Καὶ γὰρ ὅπλα ἐστὶ τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν πνευματικά. Ἀλλ' ἂν μὴ εἰδῶμεν ἁρμόσαι τὰ ὅπλα καὶ καθοπλίσαι καλῶς τοὺς μαθητάς, αὐτὰ μὲν ἔχει τὴν οἰκείαν ἰσχύν, τοὺς δεχομένους δὲ οὐδὲν ὠφελῆσαι δύναται. Θῶμεν γὰρ εἶναι θώρακα ἰσχυρὸν καὶ κράνος καὶ ἀσπίδα καὶ δόρυ· εἶτα λαβέτω τις ταῦτα τὰ ὅπλα καὶ τὸν μὲν θώρακα περιτιθέτω τοῖς ποσί, τὸ δὲ κράνος, ἀντὶ τῆς κεφαλῆς, τῇ ὄψει, καὶ τὴν ἀσπίδα μὴ πρὸ τοῦ στήθους προβαλλέσθω, ἀλλὰ φιλονεικείτω περιαρτῆσαι τοῖς ποσίν· ἆρα δυνήσεταί τι τῶν ὅπλων ἀπόνασθαι τούτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ βλαβήσεται; Παντί που δῆλον. Ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὅπλων, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπειρίαν τοῦ οὐκ εἰδότος αὐτοῖς χρήσασθαι καλῶς.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Γραφῶν. Ἂν τὴν τάξιν αὐτῶν συγχέωμεν, τὴν μὲν οἰκείαν αὗται δύναμιν ἕξουσι καὶ οὕτως, ἡμᾶς δὲ οὐδὲν ὠφελήσουσι. Ταῦτα ἀεὶ καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ

10. Α' Κορ. 3, 1-2.

τὸν ἑαυτόν του. Λέγω δὲ αὐτά, διὰ νὰ μὴ παρασιωπῶμεν αὐτὰ ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰς Γραφὰς ὡς ἀσήμαντα, ἀλλὰ διὰ νὰ διδασκώμεθα λεπτομερῶς καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ὁμιλητοῦ καὶ τὴν διανοητικὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ ὑπάρχουν εἰς αὐτάς. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Δὲν ἠμπόρεσα νὰ σᾶς ὁμιλήσω ὅπως θὰ ἥρμοζεν εἰς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅπως ἥρμοζεν εἰς γηΐνους. Γάλα σᾶς ἐπότισα καὶ ὄχι στερεὰν τροφήν»[10]. Θὰ ἤθελα, τοὺς λέγει, νὰ σᾶς ὁμιλήσω ὅπως ἁρμόζει εἰς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσα. Διατί; Ὄχι ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἦτο διανοητικῶς ἀδύνατος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς μαθητάς του ὑψηλὰ μαθήματα, ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἕτοιμοι νὰ τὰ καταλάβουν. Διὰ τοῦτο περιορίζεται πολὺ εἰς τὰ ἁπλούστερα.

3. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετάζωνται τὰ πάντα προσεκτικά. Διότι τὰ λόγια τῶν Γραφῶν εἶναι πνευματικὰ ὅπλα. Ἀλλ' ἂν δὲν ξεύρωμεν νὰ προσαρμόσωμεν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐξοπλίσωμεν μὲ αὐτὰ τοὺς μαθητάς, αὐτὰ μὲν ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὴν δύναμίν των, δὲν ἠμποροῦν ὅμως νὰ ὠφελήσουν καθόλου τοὺς ὁπλιζομένους. Διότι, ἂς ὑποθέσωμεν, ὅτι εἶναι ἰσχυρὸς ὁ θῶραξ, τὸ κράνος, ἡ ἀσπὶς καὶ τὸ δόρυ. Ἔπειτα ἂς πάρῃ κάποιος αὐτὰ τὰ ὅπλα καὶ ἂς προσπαθήσῃ νὰ βάλῃ τὸν θώρακα εἰς τὰ πόδια του, τὸ κράνος εἰς τὸ πρόσωπον, ἀντὶ εἰς τὸ κεφάλι του, καὶ τὴν ἀσπίδα ἂς μὴ τὴν προβάλῃ ἔμπροσθεν τοῦ στήθους του, ἀλλ' ἂς παιδεύεται νὰ τὴν κρεμάσῃ ἀπὸ τὰ πόδια του. Θὰ ἠμπορέσῃ ἆρά γε νὰ ὠφεληθῇ κάτι ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὅπλα; μήπως δὲν θὰ πάθῃ καὶ βλάβην; Αὐτὸ εἶναι ὁλοφάνερον. Καὶ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ὅπλων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν πείρας ἐκείνου ποὺ δὲν ξεύρει νὰ τὰ χειρισθῇ καλά.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰς Γραφάς. Ἂν δὲν χρησιμοποιοῦμεν αὐτὰς μὲ τάξιν, θὰ διατηρήσουν βεβαίως καὶ ἔτσι τὴν δύναμίν τους, ἡμᾶς ὅμως δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσουν.

διαλεγόμενος ὑμῖν, οὐδὲν ἀνύω πλέον· καὶ γὰρ τοῖς βιωτικοῖς πάντα τὸν χρόνον προσηλωμένους ὑμᾶς ὁρῶ, τῶν πνευματικῶν οὐδὲ ὄναρ μετέχοντες. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βίος ἡμῖν ἠμέληται καὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζόμενοι, οὐ πολλὴν ἔχομεν τὴν ἰσχύν, ἀλλὰ καταγέλαστοι γινόμεθα καὶ παρ' Ἕλλησι, καὶ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ παρὰ αἱρετικοῖς. Καὶ εἰ μὲν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀμελοῦντες, τὴν αὐτὴν καὶ ἐνταῦθα ῥαθυμίαν ἐπεδείκνυσθε, ἦν μὲν οὐδὲ οὕτως ἀπολογίας ἄξιον τὸ γινόμενον. Νυνὶ δὲ ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς ἕκαστος ξίφους ἐστὶ τομώτερος, καὶ οἱ τὰς τέχνας μετιόντες καὶ οἱ τὰ πολιτικὰ πράττοντες πράγματα· ἐν δὲ τοῖς ἀναγκαίοις καὶ πνευματικοῖς πάντων ἐσμὲν ῥαθυμότεροι, τοῖς μὲν παρέργοις ὡς ἔργοις κεχρημένοι, ἃ δὲ πάντων ἔργων ἀναγκαιότερα τίθεσθαι ἐχρῆν, ταῦτα οὐδὲ πάρεργα εἶναι νομίζοντες. Ἢ οὐκ ἴστε ὅτι οὐ διὰ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους μόνον ἐγράφη τὰ γραφέντα, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι «Ταῦτα δὲ εἰς νουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησαν· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν»;

Καὶ οἶδα μὲν εἰκῇ λέγων· πλὴν οὐ παύσομαι λέγων. Τοῦτο γὰρ ποιῶν ἀπολογήσομαι τῷ Θεῷ, κἂν μηδεὶς ὁ ἀκούων ᾖ. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς προσέχουσιν λέγων, ἔχει παραμυθίαν τοῦ λέγειν τὴν πειθὼ τῶν ἀκροωμένων· ὁ δὲ συνεχῶς λέγων, καὶ μὴ ἀκουόμενος, εἶτα οὐ παυόμενος τοῦ λέγειν, πλείονος ἂν εἴη τιμῆς ἄξιος, διὰ τὸ τῷ Θεοῷ δοκοῦν καὶ μηδενὸς προσέχοντος, τὸ αὐτοῦ πᾶν πληρῶν. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ ἡμῖν ὁ μισθὸς μείζων ἐκ τῆς ὑμετέρας παρακοῆς,

11. Α´ Κορ. 10, 11.
12. Ρωμ. 15, 4.

Παρ' ὅλον ὅτι περὶ αὐτῶν σᾶς ὡμίλησα συχνὰ καὶ κατ' ἰδίαν καὶ δημοσίως δὲν ἐπέτυχα τίποτε. Διότι σᾶς βλέπω πάντοτε προσκολλημένους εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ δὲν συμμετέχετε εἰς τὰς πνευματικὰς οὔτε εἰς τὸ ὄνειρόν σας. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ζωήν μας ἔχομεν παραμελήσει καὶ ἐνῷ ἀγωνιζόμεθα διὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν εἴμεθα ἕτοιμοι δι' αὐτήν, ἀλλὰ γινόμεθα καταγέλαστοι καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰς τοὺς αἱρετικούς. Καὶ ἂν μὲν ἐδεικνύατε τὴν ἰδίαν ἀμέλειαν, ποὺ δεικνύετε ἐδῶ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ὑποθέσεις, ἴσως τὸ γεγονὸς αὐτὸς νὰ μὴ ἤξιζε τόσον δι' ἀπολογίαν. Τώρα ὅμως εἰς μὲν τὰς βιωτικὰς ὑποθέσεις ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς εἶναι κοπτερώτερος ἀπὸ ξίφος, τόσον ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἐπαγγέλματα, ὅσον καὶ ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ πολιτικά. Εἰς τὰ ἀπαραίτητα ὅμως καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ εἴμεθα οἱ ὀκνηρότεροι ὅλων, διότι τὰ μὲν πάρεργα τὰ ἀσκοῦμεν ὡς κύρια ἔργα, ὅσα δὲ ἔπρεπε νὰ ἀσκοῦμεν ὡς ἀναγκαιότερα ὅλων τῶν ἔργων, αὐτὰ δὲν τὰ θεωροῦμεν οὔτε ὡς πάρεργα. Ἢ δὲν γνωρίζετε, ὅτι αἱ Γραφαὶ δὲν ἐγράφησαν μόνον διὰ τοὺς παλαιούς, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς; Δὲν ἔμαθες ὅτι ὁ Παῦλος λέγει ὅτι: «Ὅλα αὐτὰ ἐγράφησαν διὰ νὰ μᾶς νουθετήσουν»[11] καὶ «ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ παρηγορίας τῶν Γραφῶν διατηρῶμεν τὴν ἐλπίδα»[12];

Γνωρίζω βεβαίως, ὅτι ματαίως ὁμιλῶ, ἀλλὰ δὲν θὰ παύσω νὰ ὁμιλῶ. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ συγχωρηθῶ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἔστω καὶ ἂν δὲν μὲ ἀκούῃ κανείς σας. Διότι ἐκεῖνος μὲν ποὺ ὁμιλεῖ εἰς προσεκτικοὺς ἀκροατάς, ἔχει ὡς ἱκανοποίησιν τῶν λόγων του τὴν πειθὼ τῶν ἀκροατῶν του. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ὁμιλεῖ συνεχῶς καὶ ἐνῷ δὲν εἰσακούεται ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς του, ἐν τούτοις ἐξακολουθεῖ νὰ ὁμιλῇ, θὰ εἶναι ἄξιος μεγαλυτέρας τιμῆς, διότι λέγει αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεὸν καὶ παρ' ὅλον ὅτι δὲν τὸν ἀκούει κανείς, ὅμως ἐκπληρώνει τελείως τὸ καθῆκον του. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἡ ἀμοιβή μας θὰ εἶναι μεγαλυτέρα, ἐνε-

ὅμως ἐπιθυμοῦμεν τοῦτον ἐλαττωθῆναι μᾶλλον, καὶ τὴν ὑμετέραν αὐξηθῆναι σωτηρίαν, μισθὸν μέγαν τὴν ὑμετέραν εὐδοκίμησιν εἶναι νομίζοντες.

Καὶ ταῦτα λέγομεν νῦν, οὐχ ἵνα ἐπαχθῆ καὶ βαρὺν ποιήσωμεν τὸν λόγον, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀλγηδόνα ὑμῖν ἐπιδείξωμεν, ἣν ἔχομεν διὰ τὴν ὑμετέραν ῥαθυμίαν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας, τῆς πνευματικῆς ἔχεσθαι σπουδῆς, καὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κα τῆς ἰδικῆς σας παρακοῆς, ὅπως ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐλαττωθῇ περισσότερον καὶ ἡ ἰδική σας σωτηρία ν' αὐξηθῇ, ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι ἡ μεγαλυτέρα μας ἀμοιβὴ εἶναι ἡ ἰδική σας ἐπιτυχία.

Καὶ λέγομεν αὐτὰ τώρα, ὄχι διὰ νὰ γίνωμεν ὀχληροὶ καὶ φορτικοὶ μὲ τὰ λόγια μας, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξωμεν εἰς σᾶς τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν δοκιμάζομεν ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν σας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ὅλοι μας, ἂς ἀσχολούμεθα μὲ τὴν πνευματικὴν μελέτην, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ οὐράνια ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ΄.

Ἰω. 3,35

«Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ὁ δὲ ἀπιστῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν».

1. Πολὺ τῆς συγκαταβάσεως τὸ κέρδος ἐν ἅπασι δείκνυται πράγμασιν. Οὕτω τὰς τέχνας κατωρθώσαμεν, οὐκ ἀθρόον παρὰ τῶν διδασκάλων πάντα μανθάνοντες, οὕτω πόλεις ἐδειμάμεθα, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αὐτὰς συνιστῶντες, οὕτω τὴν ζωὴν διακρατοῦμεν τὴν ἡμετέραν. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τὸ πρᾶγμα τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, ὅπου γε καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς πολλὴν ἄν τις εὕροι ταύτης τῆς σοφίας οὖσαν τὴν δύναμιν.

Οὕτω γὰρ καὶ ἠδυνήθησαν ἀπαλλαγῆναι τῆς εἰδωλολατρίας Ἰουδαῖοι, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐναγόμενοι καὶ μηδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑψηλὸν ἀκούοντες, μήτε δογμάτων, μήτε πολιτείας ἕνεκεν. Οὕτω μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὅτε καὶ ὑψηλοτέρων δογμάτων ὁ καιρὸς ἦν, ἅπαντας προσήγοντο οἱ ἀπόστολοι, οὐδὲν ἐκ πρώτης ὑψηλὸν φθεγγόμενοι. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς πλείοσι διελέγετο παρὰ τὴν ἀρχήν.

Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐποίησε νῦν, ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλεγόμενός τινος θαυμαστοῦ καὶ τὰ ὑψηλὰ συνεσκιασμένως παρεντιθείς. Ἀρχόμενος γοῦν οὕτως ἔλεγεν· «Οὐ δύναται ἄνθρωπος ἀφ' ἑαυτοῦ λαμβάνειν οὐδέν». Εἶτα ὑψηλόν τι συνάψας καὶ εἰπών, «Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστί», πάλιν εἰς τὰ ταπεινὰ τὸν λόγον κατάγει, λέγων

1. Ἰω. 3, 35-36.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ΄.

'Ιω. 3,35

«Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ παρέδωσεν ὅλα εἰς τὰ χέρια του. Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀπιστεῖ εἰς τὸν Υἱόν, δὲν θὰ ἰδῇ τὴν ζωήν, ἀλλὰ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του»[1].

1. Μεγάλην ὠφέλειαν παρέχει ἡ προσαρμογὴ εἰς ὅλα τὰ πράγματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐτελειοποιήσαμεν τὰς τέχνας, χωρὶς νὰ διδαχθῶμεν ὅλας τὰς λεπτομερείας ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατεσκευάσαμεν τὰς πόλεις κτίζοντες αὐτὰς ἤρεμα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διατηροῦμεν τὴν ζωήν μας. Καὶ μὴ ἀπορήσῃς, διότι εἰς τὴν ζωὴν τὰ πράγματα ἔχουν τόσην δύναμιν, ἀφοῦ καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ ζητήματα ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει ἡ δύναμις αὐτῆς τῆς συνέσεως.

Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠμπόρεσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ ὁποῖοι διεσώθησαν βραδέως καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν εἶχαν διδαχθῆ ὑψηλοὺς λόγους, οὔτε περὶ δογμάτων, οὔτε περὶ συγκροτήσεως τῆς ζωῆς. Τοιουτοτρόπως μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἦλθεν ὁ καιρὸς διὰ ὑψηλοτέραν διδασκαλίαν, οἱ ἀπόστολοι προσείλκυσαν ὅλους τοὺς Ἰουδαίους, χωρὶς εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ τοὺς εἰποῦν τίποτε τὸ ὑψηλόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὡμίλει καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὴν ἀρχὴν πρὸς τοὺς περισσοτέρους.

Τὸ ἴδιο κάμνει τώρα καὶ ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὁμιλῶν σὰν νὰ πρόκειται περὶ ἑνὸς ἀξιοθαυμάστου ἀνθρώπου καὶ παρεμβάλλων τὰ ὑψηλὰ λόγια εἰς τὴν διδασκαλίαν του κατὰ τρόπον σκοτεινόν. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν τουλάχιστον ἔλεγε· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πάρῃ τίποτε ἀπὸ μόνος του». Ἔπειτα ἀφοῦ συνέδεσεν ὑψηλὸν νόημα μὲ τὰ προηγούμενα καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ἐπάνω εἶναι ἀνώτερος ὅλων», πάλιν καταβιβάζει τὸν λόγον

ἄλλα τε πολλὰ καὶ ὅτι, «Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα»· εἶτα ἐπάγει, λέγων· «Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ».

Εἶτα καὶ εἰδὼς ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς κολάσεως γινομένην τὴν ὄνησιν καὶ οὐχ οὕτω τῇ τῶν χρηστῶν ἐπαγγελίᾳ τοὺς πολλοὺς ἐπαγομένους, ὡς τῇ τῶν φοβερῶν ἀπειλῇ, ἐνταῦθα κατακλείει τὸν λόγον λοιπὸν καὶ φησίν· «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν». Πάλιν κἀνταῦθα ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγει τὸν τῆς κολάσεως λόγον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ ὀργὴ τοῦ Υἱοῦ, καίτοι γε αὐτός ἐστιν ὁ κριτής, ἀλλὰ τὸν Πατέρα αὐτοῖς ἐπέστησε, μᾶλλον φοβῆσαι βουλόμενος. Ἆρα οὖν ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι εἰς τὸν Υἱόν, φησί, πρὸς τὸ ζωὴν ἔχει αἰώνιον; Οὐδαμῶς. Καὶ ἄκουε τοῦ Χριστοῦ τοῦτο δεικνύντος καὶ λέγοντος· «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· καὶ ἡ εἰς τὸ Πνεῦμα δὲ βλασφημία ἀρκεῖ καὶ μόνη εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν.

Καὶ τί λέγω περὶ μέρους δόγματος; Κἂν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα τις καὶ τὸν Υἱὸν ὀρθῶς πιστεύσῃ καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, βίον δὲ μὴ ἔχῃ ὀρθόν, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν. Οὐκοῦν καὶ ὅταν λέγῃ, «Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν», μὴ νομίσωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν τὸ λεγόμενον. Δεῖ γὰρ ἡμῖν καὶ βίου καὶ πολιτείας ἀκριβεστάτης· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα εἴρηκεν, «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον»· ἀλλὰ τὸ τούτου ἑξῆς τέθεικε σφοδρότερον. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν χρηστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων τὸν λόγον ὑφαίνει.

Καὶ ὅρα πῶς. Ἐπήγαγε γάρ· «Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν».

---

2. Ματθ. 7, 21.
3. Ἰω. 17, 3.

εἰς τὰ ἁπλούστερα λέγων καὶ πολλὰ ἄλλα καὶ ὅτι «ὁ Θεὸς δὲν δίδει μὲ μέτρον τὸ Πνεῦμα» καὶ προσθέτει· «Ὁ Πατὴρ ἠγάπησε τὸν Υἱὸν καὶ παρέδωσεν ὅλα εἰς τὰ χέρια του».

Ἔπειτα ἐπειδὴ ἀντελήφθη ὅτι ἡ ὠφέλεια προῆλθεν ἀπὸ τὸν λόγον του περὶ κολάσεως καὶ ὅτι πολλοὶ παρεκινήθησαν ὄχι τόσον ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ τῶν ἀγαθῶν ὅσον ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν περὶ τῶν δεινῶν, τελειώνει ἐδῶ τὸν λόγον του καὶ τονίζει· «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀπιστεῖ εἰς τὸν Υἱὸν δὲν θὰ ἰδῇ ζωήν, ἀλλὰ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του». Πάλιν καὶ ἐδῶ στρέφει τὸν λόγον περὶ τῆς κολάσεως εἰς τὸν Πατέρα. Διότι δὲν εἶπεν ἡ ὀργὴ τοῦ Υἱοῦ, μολονότι αὐτὸς εἶναι ὁ κριτής, ἀλλ' ὑπενθύμισεν εἰς αὐτοὺς τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς φοβερίσῃ περισσότερον. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἐρωτήσῃς· Εἶναι ἄρα ἀρκετὸν νὰ πιστεύῃ κανεὶς εἰς τὸν Υἱόν, διὰ νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον; Καθόλου. Ἄκουσε πῶς τὸ ξεκαθαρίζει αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς καὶ λέγει· «Δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καθένας ποὺ λέγει «Κύριε, Κύριε»[2], ἀλλὰ καὶ ἡ βλασφημία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀρκεῖ καὶ μόνη της νὰ τὸν ρίψῃ εἰς τὴν γέενναν.

Καὶ τί λέγω διὰ μέρος τῶν δογμάτων; Καὶ ἂν κανεὶς ὀρθῶς πιστεύσῃ εἰς τὸν Πατέρα, εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν κάμνει ὀρθὴν ζωήν, οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἔχει ἀπὸ τὴν πίστιν διὰ τὴν σωτηρίαν του. Ἑπομένως, ὅταν ὁ Χριστὸς λέγῃ «Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰώνιος ζωή, τὸ νὰ γνωρίζουν μόνον σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»[3], ἂς μὴ φαντασθῶμεν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Διότι ἔχομεν ἀνάγκην καὶ ἀπὸ καθαρὸν ἦθος καὶ ἀπὸ εὐσεβῆ ζωήν. Καὶ μολονότι ὁ Ἰωάννης εἶχεν εἰπεῖ, «ὅποιος πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον», ὅμως ἐτόνισε περισσότερον τὰ ἑπόμενα. Διότι συνθέτει τὸν λόγον ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ καλὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα τούτων.

Καὶ πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον. Ἐπρόσθεσε δηλαδή, «Ἐκεῖνος ποὺ ἀπιστεῖ εἰς τὸν Υἱόν, δὲν θὰ ἰδῇ τὴν ζωήν,

Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθέν φαμεν ἀρκεῖν τὴν πίστιν εἰς σωτηρίαν μόνην. Καὶ δείκνυσι τὰ περὶ βίου πολλαχοῦ τῶν Εὐαγγελίων τὰ εἰρημένα. Διά τοι τοῦτο οὐκ εἶπεν, αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ μόνη, οὐδέ, ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν μόνον ἔχει αἰώνιον ζωήν, ἀλλ' ἐν ἑκατέρῳ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἔχει ζωὴν τὸ πρᾶγμα. Ἂν μέντοι τὰ τῆς πολιτείας μὴ ἀκολουθῇ, πολλὴ ἕψεται ἡ κόλασις. Καὶ οὐκ εἶπε· 'Μένει αὐτόν', ἀλλ' «Ἐπ' αὐτόν», δηλῶν ὅτι οὐδέποτε ἀπ' αὐτοῦ ἀποστήσεται.

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς θάνατον εἶναι πρόσκαιρον τό, «Οὐκ ὄψεται ζωήν», ἀλλὰ πιστεύσῃς ὅτι διηνεκὴς ἡ κόλασις, τοῦτο τέθεικε τὸ ῥῆμα, δεικνὺς ὅτι ἐνιζάνει αὐτῷ διηνεκῶς. Ἐποίησε δὲ τοῦτο, διὰ τούτων αὐτοὺς τῶν ῥημάτων ὠθῶν πρὸς τὸν Χριστόν. Διόπερ οὐδὲ ἰδίᾳ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραίνεσιν ἐποιήσατο, ἀλλὰ καθολικὴν καὶ ὡς ἂν μάλιστα αὐτοὺς ἐπαγαγέσθαι ἐδύνατο. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἐὰν πιστεύσητε' καὶ 'ἐὰν μὴ πιστεύσητε', ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κοινοῦ προάγει τὸν λόγον, ὥστε ἀνύποπτα γενέσθαι τὰ λεγόμενα· καὶ σφοδρότερον ἢ ὁ Χριστὸς τοῦτο πεποίηκεν.

Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς εἶπεν, ὅτι «Ὁ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται», οὗτος δέ, «Οὐκ ὄψεται τὴν ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν»· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἦν αὐτόν τινα περὶ ἑαυτοῦ λέγειν καὶ ἕτερον περὶ αὐτοῦ. Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν ἐνόμισαν ἂν φιλαυτίας ἕνεκεν ταῦτα πολλάκις φθέγγεσθαι καὶ κομπάζειν, ὁ δὲ Ἰωάννης ταύτης ἀπήλλακτο τῆς ὑποψίας. Εἰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Χριστὸς σφοδροτέρῳ κέχρηται λόγῳ, ἀλλ' ὅτε μεγάλην τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἔσχον λοιπόν. «Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἤ-

ἀλλ᾽ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του». Ἀλλ᾽ οὔτε καὶ μὲ αὐτὸ παραδεχόμεθα, ὅτι ἀρκεῖ μόνον ἡ πίστις διὰ τὴν σωτηρίαν. Καὶ προβάλλει τὰ ὅσα ἔχουν γραφῇ εἰς τὰ πολλὰ χωρία τῶν Εὐαγγελίων περὶ τῆς χρηστῆς ζωῆς. Δι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἶπεν, αὐτὴ μόνη εἶναι ἡ αἰώνιος ζωή, οὔτε ὅτι μόνον ὅποιος πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει αἰώνιον ζωήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν τονίζει τοῦτο, ὅτι δηλ. πραγματοποιεῖται ἡ ζωή. Ἂν λοιπὸν δὲν ἀκολουθῇ εὐσεβῆ ζωήν, ἡ τιμωρία θὰ εἶναι μεγάλη. Καὶ δὲν εἶπε τὸν περιμένει, ἀλλὰ «Μένει ἐπάνω του», διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν θ᾽ ἀπαλλαγῇ ποτὲ ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ.

Διὰ νὰ μὴ νομίσῃς λοιπόν, ὅτι τό, «Δὲν θὰ ἴδῃ τὴν ζωήν», σημαίνει πρόσκαιρον θάνατον, ἀλλὰ διὰ νὰ πεισθῇς, ὅτι ἡ κόλασις θὰ εἶναι διαρκής, δι᾽ αὐτὸ ἐτοποθέτησεν αὐτὸ τὸ ρῆμα, θέλων ν᾽ ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὴ ἐνεδρεύει διαρκῶς κατ᾽ αὐτοῦ. Ἔκαμε δὲ τοῦτο ὁ Ἰωάννης, διότι ἤθελε μὲ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ τοὺς ὠθήσῃ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Χριστοῦ. Δι᾽ αὐτὸ δὲν ἀπηύθυνε τὴν συμβουλὴν ἰδιαιτέρως ἀλλὰ γενικῶς καὶ μάλιστα ὅσον ἠμποροῦσε νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς περισσότερον. Διότι δὲν εἶπεν, ἐὰν πιστεύσετε καὶ ἐὰν δὲν πιστεύσετε, ἀλλ᾽ ὡμίλησε γενικῶς, ὥστε οἱ λόγοι του νὰ μὴ προκαλέσουν ὑποψίαν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμεν αὐστηρότερον ἀπὸ τὸν Χριστόν.

Διότι ὁ μὲν Χριστὸς εἶπεν, ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ», ἐνῷ ὁ Ἰωάννης λέγει· «Δὲν θὰ ἴδῃ τὴν ζωήν, ἀλλ᾽ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του». Καὶ πολὺ δικαίως. Διότι κατ᾽ ἄλλον τρόπον ὁμιλεῖ κανεὶς διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ κατ᾽ ἄλλον ὁ ἄλλος περὶ αὐτοῦ. Διότι θὰ ἐνόμιζαν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν αὐτὰ πολλὰς φορὰς ἀπὸ φιλοδοξίαν ἢ ἀπὸ κομπασμόν, ἐνῷ ὁ Ἰωάννης ἦτο ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τοιαύτην ὑποψίαν. Ἐὰν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Χριστὸς ἐχρησιμοποίησεν αὐστηροτέραν γλῶσσαν, αὐτὸ τὸ ἔκαμεν, ὅταν αὐτοὶ ἐσχημάτισαν σοβαρὰν γνώμην περὶ αὐτοῦ. «Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς ἔμαθεν, ὅτι οἱ Φαρι-

κουσαν οἱ Φαρισαῖοι, ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης (καίτοι γε αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ), ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν».

Αὐτὸς μὲν οὖν οὐκ ἐβάπτιζεν, οἱ δὲ ἀπαγγέλλοντες, βουλόμενοι διεγεῖραι τοὺς ἀκούοντας εἰς φθόνον, οὕτως ἀπήγγελλον. Τί δήποτε οὖν, φησίν, ἀνεχώρει; Οὐ δειλίας ἕνεκεν, ἀλλ' ἐκκόπτων αὐτῶν τὴν βασκανίαν καὶ παραμυθούμενος τὸν φθόνον. Δυνατὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ ἐπελθόντας ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν, ὥστε μὴ ἀπιστεῖσθαι τῆς σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν. Εἰ γὰρ συνεχῶς κρατούμενος διέφευγε, τοῦτο ἂν ὑπωπτεύθη παρὰ πολλοῖς. Διά τοι τοῦτο τὰ πολλὰ ἀνθρωπινώτερον ᾠκονόμει. Ὥσπερ γὰρ ἐβούλετο πιστευθῆναι ὅτι Θεὸς ἦν, οὕτως ὅτι Θεὸς ὤν, σάρκα ἐφόρει. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πρὸς τὸν μαθητὴν ἔλεγε· «Ψηλάφησον καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει». Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρῳ ἐπετίμησεν, εἰπόντι· «Ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται τοῦτο». Οὕτω σφόδρα αὐτῷ τὸ πρᾶγμα περισπούδαστον ἦν.

2. Ἐπεὶ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων οὐ μικρὸν τοῦτο τὸ μέρος ἐστὶ καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας τὸ κεφάλαιον τοῦτο καὶ δι' οὗ τὰ πάντα γεγένηται καὶ κατώρθωται. Οὕτω γὰρ καὶ θάνατος ἐλύθη καὶ ἁμαρτία ἀνῃρέθη καὶ κατάρα ἠφανίσθη καὶ τὰ μυρία εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον ἀγαθά. Διὸ μάλιστα ἐβούλετο πιστεύεσθαι τὴν οἰκονομίαν, τὴν ῥίζαν καὶ πηγὴν ἡμῖν τῶν μυρίων γενομένην ἀγαθῶν. Οἰκονομῶν δὲ τὰ ἀνθρώπινα, οὔτε τὰ θεῖα συσκιάζεσθαι ἠφίει.

Ἀναχωρήσας γοῦν, πάλιν τῶν αὐτῶν εἴχετο ὧν καὶ πρότερον. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν ἀπήρχετο, ἀλ-

---

4. Ἰω. 4, 1-4.
5. Λουκᾶ 24, 39.
6. Ματθ. 16, 22.

σαῖοι ἐπληροφορήθησαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποκτᾷ καὶ βαπτίζει περισσοτέρους μαθητὰς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, (ἂν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐβάπτιζεν ὁ ἴδιος, ἀλλ' οἱ μαθηταί του), ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν»[4].

Αὐτὸς μὲν δὲν ἐβάπτιζεν, οἱ δὲ κήρυκες ἔτσι διέδιδαν, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ προκαλέσουν τὸ μῖσος τῶν ἀκροατῶν. Διατί τότε ἔφυγεν; ἠμπορεῖ νὰ ἐρωτήσῃς. Ὄχι ἕνεκα δειλίας, ἀλλὰ διὰ νὰ ξερριζώσῃ τὸ μῖσος των καὶ διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸν φθόνον των. Διότι ἠμποροῦσε νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ, ἂν ἐπήρχοντο ἐναντίον του, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ κάμνῃ αὐτὸ συχνά, διὰ νὰ μὴ τοὺς κινήσῃ τὴν δυσπιστίαν διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν. Διότι, ἐὰν διέφευγε συνεχῶς, ὁσάκις συνελαμβάνετο, αὐτὸ θὰ προεκάλει ὑποψίαν εἰς πολλούς. Διὰ τοῦτο ἐνήργει σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἤθελε νὰ πιστευθῇ, ὅτι ἦτο Θεός, καὶ μολονότι ἦτο Θεός, ἔφερε σάρκα. Δι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἀνάστασίν του εἶπε πρὸς τὸν μαθητήν του: «Ψηλάφησε καὶ ἴδε, ὅτι τὸ φάντασμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστᾶ»[5]. Δι' αὐτὸ ἐπέπληξε καὶ τὸν Πέτρον, ὅταν τοῦ εἶπεν· «Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ φανῇ εὐσπλαγχνικός, Κύριε, ὥστε νὰ μὴ σοῦ συμβῇ τοῦτο»[6]. Τόσον μεγάλην φροντίδα κατέβαλλε περὶ αὐτοῦ.

2. Ἐπειδὴ τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σπουδαῖον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελεῖ τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας μας, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχουν γίνει καὶ ἔχουν πληρωθῆ τὰ πάντα. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ θάνατος κατελύθη καὶ ἡ ἁμαρτία συνεχωρήθη καὶ ἡ κατάρα ἐξηφανίσθη καὶ ἄπειρα ἀγαθὰ εἰσῆλθαν εἰς τὴν ζωήν μας. Διὰ τοῦτο ἤθελε πάρα πολὺ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἡ κατὰ σάρκα γέννησις ὑπῆρξεν ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ τῶν ἀναριθμήτων ἀγαθῶν. Καὶ ἐνῷ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δὲν ἄφηνε τὴν θείαν εἰς τὴν σκιάν.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνεχώρησεν ἀπὸ ἐκεῖ, πάλιν ἠσχολεῖτο μὲ ὅσα προηγουμένως. Διότι δὲν ἐπήγαινε χωρὶς αἰτίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀλλὰ θέλων νὰ κάμῃ μεγάλα πράγμα-

λὰ μεγάλα τινὰ κατασκευάζων πράγματα τὰ κατὰ τοὺς Σαμαρείτας· καὶ οὐχ ἁπλῶς οἰκονομῶν αὐτά, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας καὶ τοῦ μηδεμίαν καταλιπεῖν Ἰουδαίοις μηδὲ ἀναισχύντου τινὸς ἀπολογίας πρόφασιν. Ὅπερ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἐπήγαγεν, «Ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας», δεικνὺς ὁδοῦ πάρεργον αὐτὸν τοῦτο ποιούμενον. Οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐποίουν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι διωκόμενοι τῶν Ἰουδαίων, τότε ἐπὶ τὰ ἔθνη ἤρχοντο· οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ὅτε αὐτὸν ἀπήλασαν, τότε καὶ ἐκείνων ἥπτετο, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Συροφοινικίσσης ἐποίησε γυναικός. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, ὥστε πᾶσαν ἐκκοπῆναι Ἰουδαίοις ἀπολογίαν, καὶ ἵνα μὴ ἐξῇ αὐτοῖς λέγειν, ὅτι καταλιπὼν ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἀκροβύστους ἀπῆλθε.

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ ἀπολογούμενοι ἔλεγον· «Ὑμῖν Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἀπήλασαν, θύραν τοῖς ἔθνεσιν ἀνέῳξαν. δὴ δὲ ἀναξίους κρίνετε ἑαυτούς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Καὶ αὐτὸς πάλιν· «Οὐκ ἦλθον εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ»· καὶ πάλιν· «Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις». ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπει-Καὶ οὐδὲ οὕτω προηγουμένως ἐπ' ἐκείνους ἔρχεται, ἀλλὰ παριών. Παριὼν τοίνυν, «Ἦλθεν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγοχένην Συχάρ, πλησίον τοῦ χωρίου, οὗ ἔδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ». Τίνος ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ τύπου; Ἵνα ὅταν ἀκούσῃς τῆς γυναικὸς λαλούσης, «Ἰακὼβ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἔδωκεν ἡμῖν τὴν πηγὴν ταύτην», μὴ ξενισθῇς. Ὁ γὰρ τόπος ἐκεῖνος ἦν ἔνθα ὑπὲρ τῆς Δείνας οἱ περὶ τὸν Λευῒ καὶ Συμεὼν ἀγανακτοῦντες, τὸν χαλεπὸν ἐκεῖνον εἰργάσαντο φόνον.

7. Πράξ. 13, 46.
8. Ματθ. 15, 24.

τα εἰς τοὺς Σαμαρείτας καὶ διὰ νὰ τὰ ἐπιτύχῃ, ἐνήργει μὲ τὴν τελειοτέραν φρόνησιν, ὥστε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς ἀναισχύντους 'Ιουδαίους κάθε πρόφασιν συγχωρήσεως. Τοῦτο ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν: «Ἔπρεπε δὲ αὐτὸς νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμνεν ὡς ἐν παρέργῳ. Ἔτσι ἔκαμναν καὶ οἱ 'Απόστολοι. Διότι, ὅπως ἐκεῖνοι κατέφευγον εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, ὅταν κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς 'Ιουδαίους, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅταν τὸν ἐξεδίωκαν, τότε ἐπήγαινεν εἰς τοὺς ἐθνικούς, ὅπως ἔκαμε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Συροφοινικίσσης γυναικός. Ἔγινε δὲ αὐτό, ὥστε νὰ περικοπῇ κάθε συγχώρησις διὰ τοὺς 'Ιουδαίους, καὶ διὰ νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι, ἀφοῦ μᾶς ἄφησεν, ἐπῆγεν εἰς τοὺς ἀπεριτμήτους.

Δι' αὐτὸ καὶ οἱ μαθηταὶ ἔλεγον ἀπολογούμενοι· «Ἦτο ἀναγκαῖον νὰ κηρυχθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρῶτα εἰς σᾶς. 'Επειδὴ ὅμως δὲν κρίνετε τοὺς ἑαυτούς σας ἀξίους, στρεφόμεθα τώρα πρὸς τὰ ἔθνη»[7]. Καί, πάλιν ὁ ἴδιος· «Δὲν εἶμαι σταλμένος παρὰ εἰς τὰ πρόβατα τὰ χαμένα τοῦ 'Ισραήλ»[8]. Καί πάλιν· «Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ πάρω τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν καὶ νὰ τὸ ρίψω εἰς τὰ σκυλιά»[9]. 'Επειδὴ λοιπὸν τὸν ἐξεδίωξαν, ἤνοιξαν τὴν θύραν εἰς τοὺς ἐθνικούς. Καὶ δὲν ἤρχετο εἰς ἐκείνους κατ' ἐξαίρεσιν, ἀλλὰ διερχόμενος. 'Ενῷ λοιπὸν διήρχετο, «Ἔφθασεν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, ποὺ λέγεται Συχάρ, κοντὰ εἰς τὸ χωράφι, ποὺ ἔδωσεν ὁ 'Ιακὼβ εἰς τὸν 'Ιωσήφ, τὸν υἱόν του. 'Εκεῖ ὑπῆρχε τὸ φρέαρ τοῦ 'Ιακώβ». Διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀσχολεῖται μὲ τόσην ἀκρίβειαν διὰ τὸν τόπον; Διὰ νὰ μὴ παραξενευθῇς, ὅταν ἀκούσῃς τὴν γυναῖκα νὰ λέγῃ: «Ὁ πατήρ μας ὁ 'Ιακὼβ μᾶς ἔδωσεν αὐτὴν τὴν πηγήν». Διότι ὁ τόπος ἦτο ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκδικούμενοι διὰ τὴν Δείναν οἱ ἀδελφοί της Λευῒ καὶ Συμεών, ἔκαμαν ἐκείνην τὴν φοβερὰν σφαγήν.

---

9. Αὐτόθι 15, 26.

Ἄξιον δὲ εἰπεῖν καὶ πόθεν οἱ Σαμαρεῖται συνέστησαν. Καὶ γὰρ ὁ τόπος οὗτος ἅπας Σαμάρεια καλεῖται. Πόθεν οὖν τὴν προσηγορίαν ἔλαβον; Σομὸρ τὸ ὄρος ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ κτησαμένου, καθάπερ καὶ Ἡσαΐας φησί· «Καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων, Ἐφραΐμ»· ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες οὐ Σαμαρεῖται, ἀλλ' Ἰσραηλῖται ἐλέγοντο. Χρόνου δὲ προϊόντος, προσέκρουσαν τῷ Θεῷ· καὶ βασιλεύσαντος Φακεέ, ἀνελθὼν Θεγλὰθ Φαλασάρ, πόλεις τε εἷλε πολλὰς καὶ ἐπέθετο τῷ Ἠλᾷ καὶ ἀνελὼν αὐτὸν Ὡσηὲ τὴν βασιλείαν ἔδωκεν. Ἐπὶ τοῦτον ἐλθὼν ὁ Σαλμανασάρ, εἷλε πόλεις ἑτέρας καὶ ὑποφόρους ἐποίησε καὶ ὑποτελεῖς.

Ἀλλ' οὗτος τὸ μὲν πρῶτον εἶξεν· ὕστερον δὲ ἀπέστη τῆς ἀρχῆς, καὶ πρὸς τὴν τῶν Αἰθιόπων κατέφυγε συμμαχίαν. Ἔγνω τοῦτο ὁ Ἀσσύριος καὶ ἐπιστρατεύσας, καὶ ἀνελὼν αὐτούς, οὐκ ἔτι τὸ ἔθνος ἐκεῖ μένειν ἀφίησι, διὰ τὰς τοιαύτας τῆς ἀποστάσεως ὑποψίας· ἀλλὰ τούτους μὲν εἰς Βαβυλῶνα ἤγαγε καὶ Μήδους, ἐκεῖθεν δὲ ἔθνη ἐκ διαφόρων τόπων ἀγαγών, κατῴκισεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὥστε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν εἶναι, τῶν οἰκείων ἐχόντων τὸν τόπον.

Τούτων δὲ γενομένων, βουλόμενος ὁ Θεὸς δεῖξαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ὡς οὐ δι' ἀσθένειαν ἐξέδωκεν Ἰουδαίους, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίας τῶν ἐκδοθέντων, ἐπαφίησι λέοντας τοῖς βαρβάροις· οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὸ ἔθνος ἅπαν. Ἀπηγγέλη ταῦτα τῷ βασιλεῖ καὶ πέμπει ἱερέα τινὰ τὸν παραδώσοντα αὐτοῖς τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ἀσεβείας ἀπέστησαν, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας. Χρόνου δὲ προϊόντος, πάλιν τῶν μὲν εἰδώλων ἀπε-

---

10. Ἠσ. 7, 9.

Ἀξίζει λοιπὸν νὰ διηγηθῶ ἀπὸ ποῦ ἔχουν τὴν καταγωγήν τους οἱ Σαμαρεῖται. Διότι ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ αὐτὴ ὀνομάζεται Σαμάρεια. Ἀπὸ ποῦ ἐπῆραν λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὄνομα; Σομὸρ ἐλέγετο τὸ ὄρος ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτου του, ὅπως λέγει ὁ Ἠσαΐας· «Καὶ ἡ κεφαλὴ τῶν Σομόρων εἶναι Ἐφραΐμ»[10]. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι δὲν ὠνομάζοντο Σαμαρεῖται, ἀλλὰ Ἰσραηλῖται. Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου ἔπεσαν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅταν ἦτο βασιλεὺς ὁ Φακεέ, ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς Θεγλὰθ Φαλασάρ, ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις, ἐπετέθη ἐναντίον τοῦ Ἠλᾶ καὶ ἀφοῦ ἐφόνευσεν αὐτόν, παρέδωσε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Ὠσηέ. Ἐναντίον τούτου ἐπετέθη ὁ Σαλμανασάρ, ὁ ὁποῖος ἐκυρίευσε καὶ ἄλλας πόλεις καὶ τὰς ἔκαμε φόρου ὑποτελεῖς.

Ἀλλ' ὁ Ὠσηὲ κατ' ἀρχὰς τουλάχιστον ὑπεχώρησεν. Ἔπειτα ὅμως ἐπανεστάτησε καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Αἰθιόπων. Ὅταν ἐπληροφορήθη τοῦτο ὁ Ἀσσύριος, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον των καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐφόνευσε, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν φυλὴν νὰ κατοικῇ ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴ ἐξεγερθῇ καὶ πάλιν. Ἀλλ' αὐτοὺς μὲν μετέφερεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ εἰς τὴν Μηδείαν, ἀφοῦ δὲ ἐπῆρε διαφόρους ἄλλας φυλὰς ἀπὸ ἐκεῖ, τὰς ἔβαλε νὰ κατοικήσουν εἰς τὴν Σαμάρειαν, ὥστε τοῦ λοιποῦ νὰ εὑρίσκεται εἰς ἀσφάλειαν τὸ κράτος του, ἀφοῦ ἡ περιοχὴ εἶχε παραδοθῇ εἰς πιστοὺς ὑπηκόους του.

Ὅταν ἔγιναν αὐτά, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του, καὶ ὅτι δὲν εἶχε παραδώσει τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας τῶν κατοίκων, ἔστειλεν ἐναντίον τῶν βαρβάρων λέοντας, οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνοντο ὅλην τὴν περιοχήν. Ταῦτα ἀνηγγέλθησαν εἰς τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἔστειλεν ἕναν ἱερέα, διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὅμως οὔτε καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν, παρὰ μόνον οἱ ἡμίσεις. Ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἐγκατέλειψαν τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, ἐλάτρευον δὲ τὸν

πήδησαν, ἔσεβον δὲ τὸν Θεόν.

Τῶν οὖν πραγμάτων ἐν τούτοις ὄντων, ἐπανελθόντες Ἰουδαῖοι λοιπόν, ζηλοτύπως πρὸς αὐτοὺς εἶχον ἅτε πρὸς ἀλλοφύλους καὶ πολεμίους, οἵ καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους Σαμαρείτας αὐτοὺς ἐκάλουν. Ἰουδαῖοι δὲ οὐ μικρὰ καὶ ἐντεῦθεν ἦν πρὸς αὐτοὺς ἡ φιλονεικία. Οὐδὲ γὰρ ταῖς Γραφαῖς πάσαις ἐκέχρηντο, ἀλλὰ τὰ Μωϋσέως μόνα δεχόμενοι, τῶν προφητῶν οὐ πολὺν ἐποιοῦντο λόγον. Ἐφιλονείκουν μέντοι εἰς τὴν εὐγένειαν εἰσωθεῖν ἑαυτοὺς τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ καὶ πρόγονον αὐτὸν ἐπεγράφοντο, ἅτε ἀπὸ τῆς Χαλδαίας ὄντα· καὶ τὸν Ἰακὼβ δὲ πατέρα ἐκάλουν, ἅτε ἐκείνου ὄντα ἀπόγονον· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι μετὰ πάντων καὶ τούτους ἐβδελύσσοντο.

Ὅθεν καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα ὠνείδιζον λέγοντες· «Σαμαρείτης εἶ σὺ καὶ δαιμόνιον ἔχεις». Καὶ ἐπὶ τοῦ καταβάντος ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ, ταύτης ἕνεκεν τῆς ὑποθέσεως ὁ Χριστὸς Σαμαρείτην εἰσάγει, τὸν ἔλεον εἰς αὐτὸν πεποιηκότα τὸν εὐτελῆ, τὸν εὐκαταφρόνητον, τὸν βδελυκτὸν παρ' αὐτοῖς· καὶ ἐπὶ τῶν δέκα λεπρῶν, ἀλλογενῆ τὸν ἕνα φησὶ διὰ τοῦτο (Σαμαρείτης γὰρ ἦν)· καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς οὕτω λέγων ἐκέλευσεν· «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε».

3. Οὐ τῆς ἱστορίας δὲ ἕνεκεν μόνης τοῦ τόπου μόνον ἀνέμνησεν ἡμᾶς τοῦ Ἰακὼβ ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν ἀποβολὴν τὴν Ἰουδαϊκὴν πάλαι γεγενημένην. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτῶν τοὺς τόπους ἀντ' αὐτῶν κατέσχον ἐκεῖνοι. Ἃ γὰρ οἱ πρόγονοι αὐτῶν εἶχον, οὐκ ὄντα αὐτῶν, ταῦτα διὰ τὴν ῥαθυμίαν αὐτῶν καὶ παρανομίαν, ὄντα αὐτῶν, ἀπώλεσαν οὗτοι. Οὕτως οὐδὲν κέρδος, προγόνων εἶ-

11. Ἰω. 8, 43.
12. Λουκᾶ 10, 37.
13. Ματθ. 10, 5.

Θεόν.

Ἐνῷ λοιπὸν εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὑρίσκοντο τὰ πράγματα, ἀφοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπέστρεψαν, συμπεριεφέροντο ὑπεροπτικῶς πρὸς αὐτούς, ὡς πρὸς ἀλλοφύλους καὶ ἐχθρούς, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον Σαμαρείτας ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους. Καὶ ἦτο μεγάλη ἡ φιλονεικία μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων καὶ αὐτῶν. Διότι οὗτοι δὲν ἀπεδέχοντο ὅλας τὰς Γραφάς, ἀλλὰ μόνον τὰ βιβλία τοῦ Μωϋσέως καὶ δὲν ἐφρόντιζον πολὺ διὰ τοὺς Προφήτας. Προσεπάθουν λοιπὸν οἱ Σαμαρεῖται νὰ ἀποδείξουν τὴν ἰουδαϊκήν τους καταγωγὴν καὶ ὑπερηφανεύοντο διὰ τὸν Ἀβραάμ, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν γενάρχην των, διότι ἦτο ἀπὸ τὴν Χαλδαίαν, τὸν δὲ Ἰάκωβον ὠνόμαζον πατέρα, διότι ἦτο ἀπόγονος ἐκείνου. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπεστρέφοντο.

Δι' αὐτὰ ἐμέμφοντο καὶ τὸν Χριστὸν λέγοντες· «Σαμαρείτης εἶσαι καὶ ἔχεις δαιμόνιον»[11]. Καὶ εἰς τὴν παραβολὴν ἐκείνην τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐπήγαινεν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τὴν Ἰεριχώ, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Χριστὸς εἰσάγει τὸν Σαμαρείτην, «ποὺ ἔδειξεν εἰς αὐτὸν εὐσπλαγχνίαν»[12], ποὺ ἦτο πρόσωπον ἀναξιόλογον, εὐκαταφρόνητον καὶ ἄξιον ἀποστροφῆς εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Δι' αὐτὸ καὶ τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς δέκα λεπροὺς ὀνομάζουν ἀλλόφυλον (διότι ἦτο Σαμαρείτης). Καὶ ὁ ἴδιος ὁμιλῶν εἰς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς μὴ πηγαίνετε καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴν εἰσέλθετε»[13].

3. Καὶ δὲν ὑπενθύμισεν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰς ἡμᾶς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου μόνον ἕνεκα τοῦ Ἰακώβ, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἐξορίαν τῶν Ἰουδαίων ποὺ συνέβη κάποτε. Διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν προγόνων των κατεῖχον ἤδη ἐκεῖνοι τὸν τόπον τους. Διότι τοὺς τόπους ποὺ κατεῖχον οἱ πρόγονοί των, ποὺ δὲν ἦτο ἰδικός των, αὐτοὺς τοὺς ἔχασαν ἀπὸ τὴν ὀκνηρίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀσέβειάν των. Δι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει καμμία ὠφέλεια ἀπὸ τὴν καταγωγὴν ἐξ ἀγα-

ναι χρησιμῶν, ὅταν μὴ τοιαῦτα τύχωσιν οἱ ἐξ ἐκείνων ὄντες. Οἱ μὲν γὰρ βάρβαροι, ἵνα λεόντων πεῖραν λάβωσι μόνον, πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν εὐσέβειαν ἐπανῆλθον εὐθέως· ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτας ὑπομένοντες τιμωρίας, οὐδὲ οὕτως ἐσωφρονίσθησαν.

Ἐνταῦθα τοίνυν ὁ Χριστὸς παρεγένετο, τὸν μὲν βάναυσον καὶ ὑγρὸν ἐκβάλλων βίον ἀεί, τὸν δὲ ἐπίπονον εἰσάγων καὶ συνεσταλμένον. Οὐ γὰρ ὑποζυγίοις κέχρηται, ἀλλ' οὕτω βαδίζει συντόνως, ὡς καὶ κοπιᾶσαι ἐκ τῆς ὁδοιπορίας. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ παιδεύει, τὸ αὐτουργὸν εἶναι καὶ ἀπέριττον καὶ τὸ μὴ πολλῶν δεῖσθαι. Οὕτω γὰρ βούλεται τῶν περιττῶν ἀλλοτρίους ἡμᾶς εἶναι, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων πολλὰ περικόπτειν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ». Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι τὰ πλείονα διατρίβει, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν τοῖς ἐρήμοις.

Τοῦτο καὶ ὁ Δαυῒδ ἀνακηρύττων ἔλεγεν, «Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται», τὸ εὐσταλὲς αὐτοῦ τοῦ βίου δηλῶν. Τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐνταῦθα δείκνυσιν· «Ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. «Ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη. Ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλῆσαι ὕδωρ. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Δός μοι πιεῖν. Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγοράν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν». Ἐντεῦθεν μανθάνομεν καὶ τὸ περὶ τὰς ὁδοιπορίας εὔτονον αὐτοῦ, καὶ τὸ περὶ τὰς τροφὰς ἠμελημένον καὶ πῶς παρέργως τῷ πράγματι κέχρηται. Οὕτω γοῦν καὶ οἱ μαθηταὶ ἐπαιδεύθησαν τὰ καθ' ἑαυτοὺς διατίθεσθαι. Οὐ γὰρ ἐπήγοντο ἐφόδια. Καὶ δηλοῖ τοῦτο ἕτερος εὐαγγελιστὴς λέγων, ἡνίκα περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων αὐτοῖς διελέγετο,

---

14. Ματθ. 8, 20.
15. Ψαλμ. 109, 7.
16. Ματθ. 16, 11.

θῶν προγόνων, ὅταν οἱ ἀπόγονοι ἔχουν ἐκφυλισθῆ. Διότι οἱ μὲν βάρβαροι μόνον ὅταν ἐδοκίμασαν τὴν ἀγριότητα τῶν λεόντων, ἐπανῆλθον ἀμέσως εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν λατρείαν. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ ὑπέφεραν τόσας τιμωρίας, δὲν ἐσωφρονίσθησαν οὔτε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον.

Ἔφθασε λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐκεῖ ἀποφεύγων τὸν μαλθακὸν καὶ χαλαρὸν τρόπον ζωῆς καὶ χρησιμοποιῶν παραδειγματικῶς τὸν κοπιαστικὸν καὶ πλήρη ἐμποδίων. Διότι δὲν εἶχε χρησιμοποιήσει ὑποζύγια, ἀλλὰ περιπατεῖ τόσον πολύ, ὥστε νὰ κουρασθῇ ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν. Καὶ τοῦτο διδάσκει παντοῦ, δηλαδὴ νὰ ἐργάζεται ὁ καθένας διὰ τὸν ἑαυτόν του, νὰ μὴ ζητῇ τὰ περιττὰ καὶ νὰ μὴ ἔχῃ ἀνάγκην ἀπὸ πολλά. Διότι θέλει νὰ εἴμεθα ξένοι πρὸς τὰ περιττὰ τόσον, ὥστε νὰ περικόπτωμεν καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Δι' αὐτὸ ἔλεγεν· «Αἱ ἀλώπεκες ἔχουν φωλεὰς καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ κατοικίας, ἐνῷ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ποῦ νὰ γύρῃ τὸ κεφάλι του»[14]. Δι' αὐτὸ ἔμενεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν νύκτα.

Τοῦτο προανήγγειλε καὶ ὁ Δαυῒδ λέγων· «Ἀπὸ τὸν χείμαρρον πίνει καθ' ὁδόν»[15]. Αὐτὸ δεικνύει καὶ ἐδῶ ὁ Ἰωάννης· «Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν κουρασμένος ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν, ἐκάθησεν ὅπως ἦτο κοντὰ εἰς τὸ φρέαρ. Ἡ ὥρα ἦτο περίπου ἡ ἕκτη. Ἔρχεται κάποια γυναῖκα ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν διὰ νὰ πάρῃ ὕδωρ. Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς. Δῶσε μου νὰ πιῶ. Οἱ δὲ μαθηταί του εἶχαν φύγει εἰς τὴν πόλιν διὰ ν' ἀγοράσουν τρόφιμα». Ἀπὸ ἐδῶ μανθάνομεν καὶ τὴν ἀντοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδοιπορίαν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν του διὰ τὴν τροφὴν καὶ πόσον θεωρεῖ αὐτὴν ἀναξιόλογον. Μὲ αὐτὸν ἐπίσης τὸν τρόπον ἐξεπαιδεύθησαν καὶ οἱ μαθηταί του νὰ ρυθμίζουν τὰ ἰδικά τους πράγματα. Διότι δὲν ἐκουβαλοῦσαν μαζί τους τρόφιμα. Καὶ τὸ ἀναφέρει τοῦτο ἄλλος Εὐαγγελιστής[16], λέγων ὅτι, ὅταν ὁ Χριστὸς ὡμίλει πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων, ἐκεῖνοι ἐφαντάζοντο

ὅτι ἐκεῖνοι ἐνόμιζον ὅτι ἄρτους οὐκ ἐβάσταζον. Καὶ ὅταν πεινῶντας εἰσάγῃ καὶ τίλλοντας τῶν ἀσταχύων καὶ ἐσθίοντας καὶ ὅταν λέγῃ αὐτὸν ἐπὶ τὴν συκῆν διὰ τὴν πεῖναν ἐληλυθέναι, οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο διὰ πάντων ἡμᾶς παιδεύει, τὸ καταφρονεῖν γαστρὸς καὶ μὴ περισπούδαστον τὴν αὐτῆς νομίζειν εἶναι λειτουργίαν.

Σκόπει γοῦν αὐτοὺς καὶ ἐνταῦθα, οὔτε ἐπιφερομένους τι, οὔτε ἐπειδὴ μὴ ἐβάσταζον, ἐκ προοιμίων καὶ εὐθὺς τῆς ἡμέρας τούτου φροντίζοντας, ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρόν, καθ' ὃν ἅπαντες ἀριστοποιοῦνται, τροφὰς ἀγοράζοντας. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, οἳ εὐθέως ἀπὸ κλίνης διανιστάμενοι πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο σκοπούμεθα, μαγείρους καὶ τραπεζοποιοὺς καλοῦντες καὶ μετὰ πολλῆς ταῦτα ἐπισκήπτοντες τῆς σπουδῆς καὶ μετ' ἐκεῖνα τῶν ἄλλων οὕτως ἁπτόμενοι, τὰ βιωτικὰ πρὸ τῶν πνευματικῶν σπουδαῖα ποιούμενοι καὶ ἃ πάρεργον ἔχειν ἐχρῆν, ὡς ἀναγκαῖα τιμῶντες. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνεται. Τοὐναντίον γὰρ ἐχρῆν ἁπάντων τῶν πνευματικῶν πολὺν ποιησαμένους λόγον, μετὰ τὸ πληρῶσαι ἐκεῖνα, τότε ἅπτεσθαι τούτων.

Οὐ τὸ ἐπίπονον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτυφον ἐντεῦθεν δείκνυται, οὐ τῷ κοπιᾶσαι, οὐδὲ τῷ καθίσαι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ καταλειφθῆναι μόνον καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπελθεῖν. Καίτοι γε ἐξῆν, εἴ γε ἐβούλετο, ἢ μὴ πάντας ἐκπέμψαι ἢ ἀπελθόντων ἐκείνων, ἑτέρους διακόνους ἔχειν· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε· καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς οὕτως εἴθισε πάντα τῦφον καταπατεῖν. Καὶ τί μέγα, φησίν, εἰ ἐμετρίαζον, ἴσως εἴποι τις ἄν, ἁλιεῖς ὄντες καὶ σκηνοποιοί; (Ἁλιεῖς μὲν ἦσαν καὶ σκηνοποιοί), ἀλλ' ἀθρόον εἰς αὐτὴν ἀνέβησαν τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν καὶ πάντων ἐγένοντο βασιλέων σεμνώ-

ὅτι τοὺς τὰ ἔλεγε, διότι δὲν εἶχον μαζί τους ἄρτον. Καὶ ὅταν τοὺς παρουσιάζει νὰ πεινοῦν καὶ νὰ τρίβουν τὰ στάχυα διὰ νὰ φάγουν καὶ ὅταν λέγῃ, ὅτι ἐπῆγεν εἰς τὴν συκῆν ἀπὸ τὴν πεῖναν, δὲν μᾶς διδάσκει τίποτε ἄλλο μὲ ὅλα αὐτά, παρὰ μόνον τοῦτο, νὰ περιφρονοῦμεν δηλαδὴ τὴν κοιλίαν καὶ νὰ μὴ φροντίζωμεν τόσον πολὺ δι' αὐτήν.

Παρατήρησε λοιπόν, ὅτι καὶ ἐδῶ οὔτε ἔφερον μαζί τους τίποτε, οὔτε ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἔφερον, ἐφρόντιζαν ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα περὶ τούτου, ἀλλ' ὅτι ἠγόραζον τρόφιμα εἰς τὴν ὥραν τους, ὅταν δηλαδὴ γευματίζει ὅλος ὁ κόσμος. Καὶ δὲν ἔκαμναν, ὅπως ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι μόλις σηκωθοῦμεν ἀπὸ τὸ κρεββάτι πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο δι' αὐτὸ φροντίζομεν καὶ φωνάζομεν τοὺς μαγείρους καὶ τοὺς τραπεζοκόμους καὶ δίδομεν παραγγελίαν μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ μετὰ τοῦτο δι' ἄλλα φροντίζομεν, θεωροῦντες σπουδαιότερα τὰ βιωτικὰ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ καὶ προτιμῶντες ὡς ἀπαραίτητα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ τὰ ἔχωμεν πάρεργα. Δι' αὐτὸ ὅλα γίνονται ἄνω - κάτω. Ἀντιθέτως ἔπρεπεν, ἀφοῦ ἐκάμναμεν πολὺν λόγον δι' ὅλα τὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ ἀφοῦ ἐτελειώναμεν αὐτά, ἔπειτα νὰ ἀσχολούμεθα μὲ τὰ βιωτικά.

Ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὄχι μόνον ἡ ἀντοχὴ τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς κόπους ἀλλὰ καὶ πόσον μακρὰν εὑρίσκετο οὗτος ἀπὸ τὴν ὑπεροψίαν. Ὄχι μόνον διότι ἦτο κουρασμένος, οὔτε διότι εἶχε καθίσει μόνος εἰς τὴν ὁδόν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον διότι εἶχε μείνει ὁλομόναχος καὶ οἱ μαθηταί του εἶχαν φύγει. Καὶ ὅμως ἠμποροῦσεν, ἐὰν ἤθελεν, ἢ νὰ μὴ τοὺς ἀποστείλῃ ὅλους, ἤ, ἀφοῦ ἐκεῖνοι ἔφυγαν, νὰ ἔχῃ ἄλλους ὑπηρέτας. Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε. Διότι ἔτσι εἶχε συνηθίσει τοὺς μαθητάς του, ὥστε νὰ περιφρονοῦν κάθε ὑπεροψίαν. Καὶ ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ κανείς: Τί τὸ ἀξιοθαύμαστον νὰ μετριοφρονοῦν, ἀφοῦ ἦσαν ἁλιεῖς καὶ σκηνοποιοί; (Ἦσαν μὲν ἁλιεῖς καὶ σκηνοποιοί), ἀλλ' ἀμέσως ἀνῆλθον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀνεδείχθησαν ἐνδοξότεροι

τεροι, ὁμιληταὶ γενέσθαι καταξιωθέντες τοῦ τῆς οἰκουμένης Δεσπότου καὶ παρακολουθῆσαι τῷ θαυμαζομένῳ πάντοθεν.

Ἴστε δὲ κἀκεῖνο, ὅτι μάλιστα οἱ ἐκ ταπεινῶν ὄντες, ὅταν ἀξιωμάτων ποτὲ λάβωνται, εὐκολώτερον αἴρονται πρὸς ἀπόνοιαν, ἅτε ἀπειροκάλως ἔχοντες πρὸς τὴν τοσαύτην τιμήν. Κατέχων οὖν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταπεινοφροσύνης, ἐπαίδευεν αὐτοὺς διὰ πάντων συνεστάλθαι καὶ μηδαμοῦ δεῖσθαι τῶν διακονησομένων. Αὐτὸς δὲ «Κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας», φησίν, «ἐκάθητο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ».

Ὁρᾷς ὅτι διὰ τὸν κόπον ἡ καθέδρα γέγονε, διὰ τὸ καῦμα, διὰ τὸ περιμεῖναι τοὺς μαθητάς; Ἤδει μὲν γὰρ συμβησόμενον τὸ κατὰ τοὺς Σαμαρείτας. Οὐκ ἐπὶ τοῦτο δὲ ἦλθε προηγουμένως· οὐ μὴν ἐπειδὴ διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθε, παραγενόμενον τὸ γύναιον ἀπώσασθαι ἐχρῆν, οὕτω πολλὴν φιλομάθειαν ἐπιδεικνύμενον. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐρχόμενον ἀπήλαυνον, οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν καὶ ἀλλαχοῦ βαδίζοντα πρὸς ἑαυτοὺς εἷλκον· καὶ οἱ μὲν ἐφθόνουν, οἱ δὲ ἐπίστευον· ἐκεῖνοι ἠγανάκτουν, οὗτοι ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν.

Τί οὖν; ἔδει τοσούτων σωτηρίαν ὑπεριδεῖν καὶ προθυμίαν οὕτω γενναίαν ἀφεῖναι; Τοῦτο μὲν οὖν ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας· διόπερ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας πάντα τὰ παρόντα οἰκονομεῖ. Ἐκάθητο μὲν γάρ, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν ἀναψύχων αὐτό. Αὐτὸ γὰρ ἦν τῆς ἡμέρας τὸ μεσαίτατον, ὅπερ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐδήλωσεν εἰπών· «Ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη· καὶ ἐκάθητο οὕτως». Τί δέ ἐστιν, «Οὕτως»; Οὐκ ἐπὶ θρόνου, φησίν, οὐκ

ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς, ἀφοῦ ἠξιώθησαν νὰ γίνουν οἰκεῖοι τοῦ Κυρίου τῆς οἰκουμένης καὶ ἀκόλουθοι τοῦ διδασκάλου, ὁ ὁποῖος ἐθαυμάζετο παντοῦ.

Νὰ ξεύρετε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ προέρχονται ἀπὸ κατωτέραν τάξιν, ὅταν πάρουν καμμιὰ φορὰ ἀξιώματα, εὐκολώτερον τρέπονται πρὸς τὴν ὑπεροψίαν, ἐπειδὴ προηγουμένως ἐστεροῦντο τόσον μεγάλης τιμῆς. Συγκρατῶν λοιπὸν αὐτοὺς εἰς αὐτὴν τὴν ταπεινοφροσύνην, τοὺς ἐδίδασκε νὰ εἶναι εἰς ὅλα ταπεινοὶ καὶ νὰ μὴ ἔχουν ποτὲ ἀνάγκην ὑπηρέτου. Αὐτὸς δὲ «Κουρασμένος ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν», λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, «ἐκάθητο πλησίον τῆς πηγῆς».

Βλέπεις, ὅτι εἶχε καθήσει ἕνεκα τοῦ κόπου καὶ τοῦ καύσωνος, διὰ νὰ περιμένῃ τοὺς μαθητάς; Διότι ἤξευρεν αὐτὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβῇ εἰς τοὺς Σαμαρείτας. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔλθει κυρίως δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν. Καὶ μολονότι δὲν εἶχεν ἔλθει δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκείνην τὴν γυναῖκα, ἡ ὁποία τόσην προθυμίαν ἔδειξε νὰ διδαχθῇ ἀπὸ αὐτόν. Διότι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, ἐνῷ ἐπήγαινε πρὸς αὐτούς, τὸν ἐξεδίωκον, οἱ δὲ ἐθνικοί, ἐνῷ ἐβάδιζεν ἀλλοῦ, τὸν προσείλκυον πρὸς τὸ μέρος των. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὸν ἐφθόνουν, οἱ δὲ ἐθνικοὶ τὸν ἐπίστευον. Οἱ μὲν πρῶτοι τὸν ἐμίσουν, οἱ δὲ δεύτεροι τὸν ἐθαύμαζον καὶ τὸν ἐλάτρευον.

Τί λοιπόν; Μήπως ἔπρεπε νὰ καταφρονήσῃ τὴν σωτηρίαν τόσων ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τόσον μεγάλην προθυμίαν των; Αὐτὸ θὰ ἦτο ἀνάξιον τῆς φιλανθρωπίας του. Δι' αὐτὸ μὲ τὴν ἁρμόζουσαν εἰς αὐτὸν σοφίαν ρυθμίζει ὅλα τὰ παρόντα. Ἐκάθητο λοιπὸν διὰ νὰ ξεκουράσῃ τὸ σῶμα του καὶ διὰ νὰ τὸ δροσίσῃ πλησίον τῆς πηγῆς. Διότι ἦτο ἤδη μεσημβρία, πρᾶγμα ποὺ τὸ ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων· «Ἡ ὥρα ἦτο περίπου ἡ ἕκτη καὶ ἐκάθισεν, ὅπως ἦτο». Τί σημαίνει «Ὅπως ἦτο»; Δὲν ἐκάθισεν, ἐννοεῖ, ἐπάνω εἰς θρόνον, οὔτε ἐπάνω εἰς προσκέφαλον, ἀλλ' ἁ-

ἐπὶ προσκεφαλαίου, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπ' ἐδάφους. «Ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλῆσαι ὕδωρ».

4. Ὅρα πῶς καὶ τὴν γυναῖκα δι' ἄλλο δείκνυσιν ἐξελθοῦσαν, πανταχοῦ τὴν ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων ἐπιστομίζων ἀντιλογίαν καὶ ἵνα μή τις λέγῃ ὅτι ἐναντιοῦται ἑαυτοῦ τῷ προστάγματι, εἰς μὲν πόλιν κελεύων μὴ εἰσιέναι Σαμαρειτῶν, Σαμαρείταις δὲ διαλεγόμενος. Διὸ καὶ τό· «Ἀπεληλύθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι», τέθεικεν ὁ Εὐαγγελιστής, πολλὰς εἰσάγων αἰτίας τῆς πρὸς αὐτὴν διαλέξεως. Τί οὖν ἡ γυνή; Ἀκούσασα, «Δός μοι πιεῖν», σφόδρα συνετῶς εἰς κατασκευὴν ἐρωτήσεως τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ λόγον λαμβάνει, καὶ λέγει· «Πῶς σύ, Ἰουδαῖος ὤν, αἰτεῖς παρ' ἐμοῦ πιεῖν οὔσης γυναικὸς Σαμαρείτιδος; Οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις».

Καὶ πόθεν αὐτὸν Ἰουδαῖον ἐνόμιζεν εἶναι; Ἀπὸ τοῦ σχήματος ἴσως καὶ ἀπὸ τῆς διαλέξεως. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς διεσκεμμένον τὸ γύναιον ἦν. Εἰ γὰρ ἐχρῆν φυλάξασθαι, τὸν Ἰησοῦν ἐχρῆν, οὐκ ἐκείνην. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Σαμαρεῖται τοῖς Ἰουδαίοις οὐ συγχρῶνται, ἀλλ', Ἰουδαῖοι Σαμαρείτας οὐ προσίενται. Ἀλλ' ὅμως ἡ γυνὴ καίτοι κατηγορίας ἀπηλλαγμένη, ἐπειδὴ ἐνόμισεν ἕτερον αὐτῇ ἀντιπίπτειν, οὐδὲ οὕτως ἐσίγησεν ἀλλ' ὡς οἴεται διορθοῦται τὸ μὴ κατὰ νόμον γινόμενον.

Ἀλλ' ἐκεῖνο ἄν τις διαπορήσειε, πῶς ὁ Ἰησοῦς ἐζήτησε παρ' αὐτῆς πιεῖν, τοῦ νόμου οὐκ ἐπιτρέποντος; Εἰ γὰρ λέγοι τις, ὅτι τὸ προειδέναι μὴ δώσουσαν, δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐδὲ αἰτῆσαι ἐχρῆν. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ὅτι ἀδιάφορον αὐτῷ λοιπὸν ἦν τὰς τοιαύτας ἐκβάλλειν παρατηρήσεις.

πλῶς, ὅπως ἦτο, ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα. «Ἔρχεται μία γυναῖκα ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν διὰ νὰ πάρῃ ὕδωρ».

4. Βλέπε, πῶς δεικνύει, ὅτι ἡ γυνὴ εἶχεν ἐξέλθει δι' ἄλλον λόγον καὶ ἀποστομώνει μὲ αὐτὸ τὴν ἀναίσχυντον ἀντιλογίαν τῶν Ἰουδαίων, διὰ νὰ μὴ ἰσχυρισθῇ κανείς, ὅτι, ὅσα πράττει, ἀντιτίθενται εἰς τὸ πρόσταγμά του, ἐπειδὴ εἶχε προστάξει νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς τὴν πόλιν τῶν Σαμαρειτῶν, ἐνῷ ὁ ἴδιος συνωμίλει μὲ Σαμαρείτας. Δι' αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐτοποθέτησε τὴν φράσιν «Εἶχον φύγει οἱ μαθηταί του εἰς τὴν πόλιν, διὰ ν' ἀγοράσουν τρόφιμα», δικαιολογῶν ἔτσι τὴν συνομιλίαν αὐτοῦ μὲ τὴν γυναῖκα. Τί ἔκαμε λοιπὸν ἡ γυνή; Ὅταν ἤκουσε «Δῶσε μου νὰ πιῶ», εὑρίσκει πολὺ ὡραίαν εὐκαιρίαν τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ διὰ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ καὶ λέγει· «Πῶς ἐσύ, ποὺ εἶσαι Ἰουδαῖος, ζητεῖς νὰ πιῇς ἀπὸ ἐμέ, ποὺ εἶμαι γυνὴ Σαμαρεῖτις; Διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν συγχρωτίζονται μὲ τοὺς Σαμαρείτας».

Καὶ πῶς αὐτὴ ἀντελήφθη ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο Ἰουδαῖος; Ἴσως ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν του, ἴσως ἀπὸ τὴν προφοράν του. Ἐσὺ ὅμως παρατήρησε, πόσον ὀξυδερκὴς ἦτο ἡ γυνή. Διότι, ἂν ἔπρεπε νὰ προφυλαχθῇ κάποιος, αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι ἐκείνη. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι οἱ Σαμαρεῖται δὲν συγχρωτίζονται μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι δὲν πλησιάζουν τοὺς Σαμαρείτας. Ἀλλ' ἡ γυνή, ἂν καὶ ἦτο ἀμέτοχος τῆς κατηγορίας, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ κατηγορηθῇ ἀντὶ αὐτῆς, δὲν ἐσιώπησεν, ἀλλὰ διορθώνει κατὰ τὴν γνώμην της ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε παρὰ τὸν νόμον.

Ἀλλὰ μὲ τὸ ἑξῆς ἠμπορεῖ ν' ἀπορήσῃ κανείς· πῶς δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὴν νὰ πιῇ νερό, ἐνῷ ὁ νόμος ἀπηγόρευε τοῦτο; Διότι, ἐὰν ἰσχυρισθῇ κανείς, ὅτι προέβλεπεν, ὅτι δὲν θὰ τοῦ δώσῃ, τότε δὲν ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τοῦτο. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἐδείκνυεν ἀδιαφορίαν εἰς τὴν κατάργησιν τοιούτων παρατηρήσεων. Διότι, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἐδίδασκε τοὺς ἄλλους

Ὁ γὰρ τοὺς ἄλλους ἐνάγων εἰς τὸ λύειν, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς αὐτὰς ἂν παρέδραμεν. Οὐ γὰρ τὸ εἰσπορευόμενον, φησί, κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον.

Οὐ μικρὰ δὲ κατηγορία γένοιτ' ἂν τῶν Ἰουδαίων ἡ πρὸς τὴν γυναῖκα διάλεξις, διότι ἐκεῖνοι μὲν πολλάκις ἐπεσπῶντο, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων καὶ οὐκ ἠνείχοντο· αὕτη δέ, ὅρα πῶς κατέχεται ἀπὸ ψιλῆς ἐρωτήσεως. Αὐτὸς μὲν γὰρ οὐκ ἐνεστήσατο τέως ταύτην τὴν πραγματείαν, οὐδὲν τὴν ὁδόν· εἰ δέ τινες παρεγένοντο, οὐκ ἐκώλυε. Καὶ γὰρ τοῖς μαθηταῖς ἁπλῶς ἔλεγεν, εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθεῖν, οὐχὶ καὶ προσιόντας διακρούεσθαι· σφόδρα γὰρ ἀνάξιον ἦν αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀποκρίνεται τῇ γυναικί, καί φησιν· «Εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, 'Δός μοι πιεῖν' σὺ ἂν ᾔτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν». Πρότερον δείκνυσιν ἀξίαν οὖσαν ἀκοῦσαι, καὶ μὴ παροφθῆναι· καὶ τότε ἑαυτὸν ἐκκαλύπτει. Καὶ γὰρ ἔμελλεν εὐθέως μαθοῦσα ὅστις ἐστίν, ὑπακούσεσθαι καὶ προσέξειν αὐτῷ· ὅπερ περὶ Ἰουδαίων οὐκ ἄν τις εἴποι. Καὶ γὰρ μαθόντες, ᾔτησαν αὐτὸν οὐδέν, οὐδὲ ἐπεθύμησάν τι μαθεῖν τῶν χρησίμων, ἀλλὰ καὶ ὕβριζον καὶ ἀπήλαυνον.

Ἡ δὲ γυνὴ ταῦτα ἀκούσασα, ὅρα πῶς ἐπιεικῶς ἀποκρίνεται· Κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;». Τέως αὐτὴν τῆς ὑπονοίας τῆς ταπεινῆς ἀνέστησε καὶ τοῦ νομίζειν ἕνα τῶν

17. Ματθ. 15, 11.

νὰ τὰς παραβαίνουν, πολὺ περισσότερον θὰ παρέβαινεν αὐτὰς ὁ ἴδιος. Διότι, ἔλεγε, δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο ποὺ εἰσέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα[17].

Καὶ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ δώσῃ μικρὰν ἀφορμὴν κατηγορίας εἰς τοὺς 'Ιουδαίους αὐτὴ ἡ συνομιλία, διότι πολλὰς φορὰς ἐκεῖνοι, μολονότι προσειλκύοντο ἀπὸ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, ἐν τούτοις δὲν ὑπήκουον. Κοίταξε δέ, πῶς αὐτὴ ἡ γυνὴ προσελκύεται ἀπὸ μίαν ἁπλῆν ἐρώτησιν. Διότι ὁ μὲν Χριστὸς μέχρι τινὸς δὲν ἐπέμενεν εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἐπίεζε κανένα πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. 'Αλλὰ καὶ δὲν ἠμπόδιζε κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προσήρχοντο. Διότι εἰς τοὺς μαθητάς του ἔλεγεν ἁπλῶς νὰ μὴ εἰσέλθουν εἰς πόλιν τῶν Σαμαρειτῶν, ὄχι ὅμως καὶ νὰ τοὺς ἀποκρούουν, ἐὰν ἐκεῖνοι ἤθελαν νὰ προσέλθουν. Διότι τοῦτο ἦτο πάρα πολὺ ἀνάξιον τῆς φιλανθρωπίας του. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπαντᾷ εἰς τὴν γυναῖκα καὶ λέγει· «Ἐὰν ἤξευρες τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ καὶ ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ σοῦ λέγει, «Δῶσε μου νὰ πιῶ», σὺ θὰ τὸν παρακαλοῦσες καὶ θὰ σοῦ ἔδιδεν ὕδωρ ζωντανόν». Πρῶτα μᾶς δεικνύει, ὅτι αὐτὴ ἦτο ἀξία ν' ἀκούσῃ καὶ νὰ μὴ ἀπορρίψῃ τὰ λόγια του καὶ ἔπειτα ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτόν του. Διότι, μόλις αὐτὴ θὰ ἤκουε ποῖος εἶναι, ἐπρόκειτο ἀμέσως νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν της. Τοῦτο δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἰσχυρισθῇ κανεὶς περὶ τῶν 'Ιουδαίων. Διότι, ἂν καὶ ἤκουσαν περὶ αὐτοῦ, δὲν τοῦ ἐζήτησαν τίποτε, οὔτε ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ μάθουν κάτι χρήσιμον, ἀλλὰ τὸν ὕβριζαν καὶ τὸν κατεδίωκον.

Ὅταν λοιπὸν ἡ γυνὴ ἤκουσεν αὐτά, κοίτα μὲ πόσην ταπεινοφροσύνην ἀπαντᾷ· «Κύριε, οὔτε ὑδροδοχεῖον ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ εἶναι βαθύ. 'Απὸ ποῦ λοιπὸν ἔχεις τὸ ζῶν ὕδωρ;». Ἤδη εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ταπεινὴν γνώμην οὕτως ὥστε νὰ μὴ θεωρῇ ὅτι εἶναι ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους. Διότι δὲν τὸν ἀποκαλεῖ ἁπλῶς

πολλῶν εἶναι. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐνταῦθα καλεῖ Κύριον, ἀλλὰ πολλὴν ἀπονέμουσα τὴν τιμήν. Ὅτι γὰρ τιμῶσα ταῦτα ἔλεγεν, ἀπὸ τῶν ἑξῆς εἰρημένων δῆλον. Οὐ γὰρ κατεγέλασεν, οὐδὲ ἐκωμῴδησεν, ἀλλὰ διηπόρει τέως. Εἰ δὲ μὴ εὐθέως τὸ πᾶν ἐνενόησε, μὴ θαυμάσῃς· οὐδὲ γὰρ ὁ Νικόδημος. Τί γὰρ ἐκεῖνός φησι; «Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;»· καὶ πάλιν· «Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι, γέρων ὤν;»· καὶ πάλιν· «Μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι;».

Αὕτη δὲ αἰδεσιμώτερον· «Κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;». Ἄλλο πρὸς αὐτὴν ἔλεγεν, ἄλλο δὲ ὑπώπτευεν ἐκείνη, οὐδὲν πλέον ἀκούουσα τῶν ῥημάτων, οὐδὲ ἐννοῆσαι τέως τι ὑψηλὸν δυναμένη. Καίτοι γε ἐνῆν εἰπεῖν προπετῶς φθεγγομένην, ὅτι εἰ εἶχες τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, οὐκ ἂν ᾔτησας παρ᾽ ἐμοῦ, ἀλλὰ σαυτῷ παρέσχες ἂν προτέρῳ· νῦν δὲ κομπάζεις. Ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ μετ᾽ ἐπιεικείας ἀποκρίνεται πολλῆς καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ φησι· «Πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν αἰτεῖς παρ᾽ ἐμοῦ πιεῖν;». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἅτε πρὸς ἀλλόφυλον, καὶ ἐχθρὸν διαλεγομένη· Μή μοι γένοιτό σοι μεταδοῦναι ἀνθρώπῳ πολεμίῳ καὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἠλλοτριωμένῳ. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἀκούσασα μεγάλα λέγοντος, ἐφ᾽ ᾧ μάλιστα δάκνονται οἱ ἐχθροί, οὐ κατεγέλασεν, οὐδὲ διέσυρεν· ἀλλὰ τί φησι; «Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ;».

Ὁρᾷς πῶς εἰσωθεῖ ἑαυτὴν εἰς τὴν εὐγένειαν τὴν Ἰουδαϊκήν; Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐκεῖνος τούτῳ ἐκέχρητο τῷ ὕδατι καὶ πλέον ἔσχεν οὐδὲν δοῦναι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε,

Κύριον, ἀλλὰ τοῦ ἀποδίδει μεγάλην τιμήν. Ὅτι μάλιστα ἔλεγεν αὐτά, διὰ νὰ τὸν τιμήσῃ, εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὰ ἑξῆς: Δὲν ἐγέλασε δηλαδὴ μὲ τὰ λόγια του, οὔτε τὸν διεκωμώδησεν, ἀλλ' εἶχε μερικὰς ἀμφιβολίας. Καὶ ἐὰν δὲν ἐκατάλαβεν ἀμέσως τὸ πᾶν, μὴ ἀπορήσῃς. Διότι οὔτε καὶ ὁ Νικόδημος εἶχε καταλάβει. Διότι, τί εἶχεν εἰπεῖ ἐκεῖνος; «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν αὐτά;». Καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ξαναγεννηθῇ· ἕνας ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι ἤδη γέρων;». Καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Μήπως ἠμπορεῖ διὰ δευτέραν φορὰν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του καὶ νὰ γεννηθῇ;».

Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις ἐρωτᾷ μὲ μεγαλύτερον σεβασμόν· «Κύριε, οὔτε ὑδροδοχεῖον ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ εἶναι βαθύ. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἔχεις τὸ ζῶν ὕδωρ;». Ἄλλο ἔλεγεν ὁ Χριστὸς εἰς αὐτήν, ἄλλο καταλάβαινεν αὐτή, χωρὶς νὰ προσέχῃ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λόγια καὶ χωρὶς νὰ ἠμπορῇ νὰ ἐννοήσῃ μέχρι τινὸς κάτι τὸ ὑψηλόν. Καὶ ὅμως θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀπαντήσῃ μὲ αὐθάδειαν· Ἐὰν εἶχες τὸ ζῶν ὕδωρ, δὲν θὰ ἐζήτεις ἀπὸ ἐμέ, ἀλλὰ θὰ τὸ ἔδιδες πρῶτα εἰς τὸν ἑαυτόν σου. Τώρα ὅμως καυχᾶσαι. Δὲν εἶπεν ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἔπειτα ἀπαντᾷ μὲ μεγάλην μετριοπάθειαν. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶπε· «Πῶς ἐσύ, ποὺ εἶσαι Ἰουδαῖος, ζητεῖς νὰ πιῇς ἀπὸ ἐμέ;». Καὶ δὲν εἶπεν, ἐπειδὴ συνωμίλει μὲ ἀλλόφυλον καὶ ἐχθρόν· Εἴθε νὰ μὴ ἠμπορέσω νὰ δώσω εἰς ἐσέ, ποὺ εἶσαι ἐχθρὸς καὶ ξένος εἰς τὴν φυλήν μου. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅταν ἤκουσε νὰ λέγῃ μεγάλα λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ ἐχθροὶ ἐξοργίζονται πολύ, δὲν ἐγέλασεν, οὔτε ἐκάγχασεν. Ἀλλὰ τί εἶπε; «Μήπως ἐσὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ, ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸ φρέαρ καὶ ἤπιε ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος καὶ τὰ παιδιά του καὶ τὰ ζῶα του;».

Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον θέλει νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἰουδαϊκὴν καταγωγήν; Αὐτὸ δὲ ποὺ εἶπε, σημαίνει· Ἐκεῖνος εἶχε χρησιμοποιήσει αὐτὸ τὸ ὕδωρ καὶ δὲν εἶχε πλέον

δεικνῦσα πῶς ἐκ πρώτης ἀποκρίσεως ἐδέξατο νόημα μέγα καὶ ὑψηλόν. Τὸ γάρ, «Αὐτὸς ἔπιεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ», οὐδὲν ἄλλο αἰνιττομένης ἐστίν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἔσχε μὲν ἔννοιαν μείζονος ὕδατος, οὐχ εὕρισκε δὲ αὐτό, οὐδὲ ᾔδει σαφῶς. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον εἴπω, ὃ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστιν· Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, φησίν, ὅτι Ἰακὼβ μὲν ἡμῖν ταύτην ἔδωκε τὴν πηγήν, ἑτέρᾳ δὲ αὐτὸς ἐχρήσατο· καὶ γὰρ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπ' αὐτῆς ἔπιον, οὐκ ἂν πιόντες, εἴ γε βελτίονα εἶχεν ἑτέραν. Ἀπὸ ταύτης μὲν οὖν οὐδὲ αὐτὸς δυνήσῃ δοῦναι, ἑτέραν δὲ βελτίονα οὐκ ἔστι σε ἔχειν, εἰ μὴ καὶ τοῦ Ἰακὼβ ὁμολογεῖς μείζονα εἶναι σαυτόν. Πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ ὃ ἐπαγγέλλῃ δώσειν ἡμῖν.

Ἀλλ' οὐχὶ Ἰουδαῖοι οὕτω προσηνῶς αὐτῷ διαλέγονται, καίτοι καὶ αὐτοῖς περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διελέχθη, τοῦ τοιούτου μνημονεύσας ὕδατος· ἀλλ' οὐδὲν ἐκέρδαναν. Ὅτε δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμνημόνευσε καὶ λίθοις βάλλειν αὐτὸν ἐπεχείρουν. Ἀλλ' οὐχ ἡ γυνὴ τοῦτον αὐτῷ τὸν τρόπον προσφέρεται; ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας ἐν μέσῳ καύματι καὶ ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ καὶ λέγει καὶ ἀκούει πάντα μετὰ μακροθυμίας πολλῆς καὶ οὐδὲν ἐννοεῖ τι τοιοῦτον οἷον εἰκὸς Ἰουδαίους εἰπεῖν, ὅτι Μαίνεται καὶ ἐξέστηκεν οὗτος, προσέδησέ με πηγῇ καὶ φρέατι, παρέχων μὲν οὐδέν, φυσῶν δὲ τοῖς ῥήμασιν· ἀλλὰ καρτερεῖ καὶ προσεδρεύει, ἕως ἂν εὕρῃ τὸ ζητούμενον.

5. Εἰ δὲ γυνὴ Σαμαρεῖτις τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν τι χρήσιμον, καὶ παραμένει τῷ Χριστῷ, καίτοι γε ἀγνοοῦσα αὐτόν· τίνος ἡμεῖς τευξόμεθα συγγνώ-

τίποτε νὰ δώσῃ. Τὰ ἔλεγε δὲ αὐτὰ διὰ ν' ἀποδείξῃ πῶς ἀπὸ τὴν πρώτην ἀπάντησιν εἶχε ἀντιληφθῆ κάτι τὸ σπουδαῖον καὶ ὑψηλόν. Διότι μὲ τὰ λόγια της, «ἤπιε ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος καὶ τὰ παιδιά του καὶ τὰ ζῶα του», δὲν ὑπαινίσσεται ἄλλο τι, παρὰ ὅτι εἶχε μὲν εἰς τὸν νοῦν της ἄλλο ἐξαιρετικότερον ὕδωρ, ἀλλὰ δὲν τὸ εὕρισκεν, οὔτε τὸ ἐγνώριζε καλά. Διὰ νὰ ὁμιλήσω σαφέστερον, ἐκεῖνο ποὺ θέλει νὰ εἰπῇ, εἶναι τὸ ἑξῆς· Δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἰσχυρισθῇς, ὅτι ὁ Ἰακὼβ ἔδωσε μὲν εἰς ἡμᾶς τὴν πηγήν, αὐτὸς ὅμως ἐχρησιμοποίει ἄλλην. Διότι τόσον αὐτός, ὅσον καὶ τὰ παιδιά του ἀπὸ αὐτὴν ἔπιναν καὶ δὲν θὰ ἔπιναν, ἂν εἶχεν ἄλλην καλυτέραν. Ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν οὔτε ἐσὺ ὁ ἴδιος ἠμπορεῖς νὰ δώσῃς, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃς ἄλλην καλυτέραν, παρ' ὅλον ὅτι ὁμολογεῖς, ὅτι εἶσαι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἰακώβ. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἔχεις τὸ ὕδωρ, ποὺ ὑπόσχεσαι νὰ μᾶς δώσῃς;

Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὴν αὐτὴν ἠπιότητα, ἂν καὶ ὡμίλησε πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ἔκαμε μνείαν διὰ τὸ αὐτὸ ὕδωρ. Ἀλλὰ δὲν ἀπεκόμισαν καμμίαν ὠφέλειαν. Ὅταν δὲ ὑπενθύμισε τὸν Ἀβραάμ, ἐπεχείρησαν νὰ τὸν λιθοβολήσουν. Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις δὲν συμπεριεφέρθη μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλὰ πολὺ ἤπια καὶ μέσα εἰς τὸν καύσωνα καὶ ἐνῷ ἦτο μεσημέρι, λέγει καὶ ἀκούει τὰ πάντα μὲ μεγάλην ὑπομονήν, ὅτι σκέπτεται κάτι παρόμοιον μὲ ἐκεῖνο ποὺ εἶχαν εἰπεῖ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι δηλαδὴ οὗτος εἶναι τρελλὸς καὶ ἔχει χάσει τὰ λογικά του καὶ μὲ ἐξαπατᾷ μὲ πηγὴν καὶ φρέαρ, χωρὶς μὲν νὰ μοῦ παρέχῃ τίποτε, ἀλλὰ ὁμιλῶν μὲ φουσκωμένα λόγια. Ἀλλὰ κάμνει ὑπομονὴν καὶ ἀκούει μὲ προσοχήν, ἕως ὅτου ἀνακαλύψῃ, αὐτὸ ποὺ ζητεῖ.

5. Ἐὰν δὲ ἡ Σαμαρεῖτις δεικνύῃ τόσην προθυμίαν διὰ νὰ μάθῃ κάτι χρήσιμον καὶ πιστεύει εἰς τὸν Χριστόν, ἂν καὶ δὲν τὸν γνωρίζει, ποίας συγχωρήσεως θὰ τύχωμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ γνωρίζομεν αὐτὸν καὶ ἂν καὶ δὲν

μης, οἱ καὶ εἰδότες αὐτὸν καὶ μήτε ὄντες παρὰ φρέαρ, μήτε ἐν ἐρημίᾳ, μήτε ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, μήτε ἀκτῖνος καιούσης, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἕω καὶ ὑπὸ τοιοῦτον ὄροφον σκιᾶς ἀπολαύοντες καὶ εὐψυχίας καὶ μὴ καρτεροῦντες ἀκοῦσαί τι τῶν λεγομένων, ἀλλ' ἀποκναίοντες; Ἀλλ' οὐκ ἐκείνη τοιαύτη, ἀλλ' οὕτω κατέχεται τοῖς λεγομένοις, ὡς καὶ ἑτέρους καλέσαι. Ἰουδαῖοι δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐκάλουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους προσελθεῖν ἐκώλυον καὶ ἐνεπόδιζον· διὸ καὶ ἔλεγον· «Μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; Ἀλλ' ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσι».

Μιμησώμεθα τοίνυν τὴν Σαμαρεῖτιν· διαλεχθῶμεν τῷ Χριστῷ. Καὶ γὰρ καὶ νῦν μέσος ἡμῶν ἕστηκε, καὶ διὰ τῶν προφητῶν καὶ διὰ τῶν μαθητῶν ἡμῖν φθεγγόμενος. Ἀκούσωμεν οὖν καὶ πεισθῶμεν. Μέχρι τίνος ζῶμεν εἰκῇ καὶ μάτην; Τὸ γὰρ μὴ τὰ δοκοῦντα τῷ Θεῷ ποιεῖν, εἰκῇ ζῆν ἐστι· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ. Ὅταν γὰρ τὸν δοθέντα ἡμῖν χρόνον ἀναλώσωμεν εἰς οὐδὲν δέον, ἀπελευσόμεθα δίκην δώσοντες τὴν ἐσχάτην τῆς ἀκαίρου δαπάνης. Οὐ γὰρ δήπου ὁ μὲν χρήματα ἐμπορεύσασθαι λαβών, εἶτα καταφαγών, λόγον ἀπαιτηθήσεται παρὰ τοῦ πιστεύσαντος· ὁ δὲ ζωὴν τοιαύτην δαπανήσας μάτην, οὐ δώσει δίκην. Οὐ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἤγαγεν εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ ψυχὴν ἐνέπνευσεν, ἵνα τῷ παρόντι χρησώμεθα μόνον, ἀλλ' ἵνα πάντα πρὸς τὴν μέλλουσαν πραγματευσώμεθα ζωήν.

Τὰ γὰρ ἄλογα μόνα τῷ παρόντι χρήσιμα βίῳ· ἡμεῖς δὲ διὰ τοῦτο ψυχὴν ἀθάνατον ἔχομεν, ἵνα πρὸς τὴν ἐκείνης τῆς ζωῆς παρασκευὴν πάντα πράξωμεν. Ἵππων μὲν γὰρ

18. Ἰω. 7, 48-49.

εὑρισκόμεθα πλησίον τοῦ φρέατος, οὔτε εἰς τὴν ἐρημίαν, οὔτε κατὰ τὴν μεσημβρίαν, οὔτε κάτω ἀπὸ τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν αὐγὴν καὶ τὴν ἀπολαυστικὴν προστασίαν τῆς σκιᾶς καὶ τῆς δροσιᾶς, ἐν τούτοις δὲν ἔχομεν τὴν ὑπομονὴν ν' ἀκούσωμεν τὰ λόγια του, ἀλλὰ ἡσυχάζομεν ἐν ἀπραξίᾳ; Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις δὲν συμπεριεφέρθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ τόσον πολὺ προσέχει εἰς τὰ λόγια του, ὥστε ἐκάλεσε καὶ ἄλλους. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐκάλουν, ἀλλὰ παρεκώλυον καὶ ἠμπόδιζαν ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ προσέλθουν. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Μήπως κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; Ὅσον δι' αὐτὸν τὸν ὄχλον, ποὺ δὲν γνωρίζει τὸν νόμον, εἶναι καταραμένος»[18].

Ἂς μιμηθῶμεν λοιπὸν τὴν Σαμαρεῖτιν καὶ ἂς συνομιλήσωμεν μὲ τὸν Χριστόν. Διότι ἤδη ἔχει σταθῆ εἰς τὸ μέσον ἡμῶν καὶ ὁμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν μαθητῶν. Ἂς ἀκούσωμεν λοιπὸν καὶ ἂς πιστεύσωμεν. Μέχρι πότε θὰ ζῶμεν ματαίως καὶ ἀνωφελῶς; Διότι, ὅταν δὲν κάμνωμεν ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, δὲν σημαίνει ὅτι ζῶμεν ἀνωφελῶς; Καὶ μᾶλλον δὲν ζῶμεν μόνον ἀνωφελῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζημίᾳ. Διότι, ὅταν σπαταλήσωμεν τὸν χρόνον ποὺ μᾶς ἐδόθη ἀνωφελῶς, θὰ φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ διὰ νὰ τιμωρηθῶμεν αὐστηρῶς διὰ τὴν ἄσκοπον σπατάλην. Διότι, ὅταν λάβῃ κανεὶς χρήματα διὰ νὰ ἐμπορευθῇ, τὰ ἐσπατάλησε καὶ τὰ ἔφαγε, θὰ δώσῃ λόγον εἰς ἐκεῖνον, ποὺ τοῦ τὰ ἐνεπιστεύθη. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐσπατάλησε τὴν ζωὴν ἀσκόπως, δὲν θ' ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἔφερεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, οὔτε μᾶς ἐνεφύσησε ψυχήν, διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσωμεν μόνον εἰς τὸ παρόν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ πραγματευθῶμεν ὅλα διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν.

Διότι μόνον τὰ ἄλογα ζῶα εἶναι χρήσιμα διὰ τὴν παροῦσαν ζωήν. Ἡμεῖς ὅμως δι' αὐτὸ ἔχομεν ἀθάνατον ψυχήν, διὰ νὰ κάμωμεν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἀποβλέπουν εἰς προ-

καὶ ὄνων καὶ βοῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων βοσκημάτων ἂν ἐρωτήσῃ τις τὴν χρείαν, οὐδεμίαν ἄλλην ἐροῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ διακονίαν. Περὶ δὲ ἡμῶν οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλ' ἡ βελτίων κατάστασις, ἡ μετὰ τὴν ἐντεῦθέν ἐστιν ἀποδημίαν· καὶ δεῖ πάντα ποιεῖν, ἵνα ἐκεῖ λάμψωμεν, ἵνα μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν, ἵνα τῷ βασιλεῖ παραστήκωμεν διαπαντὸς ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἀπεράντοις.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχή, καὶ τὸ σῶμα δὲ ἔσται ἀθάνατον, ἵνα τῶν ἀτελευτήτων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Ἂν δὲ τῇ γῇ προσηλωμένος ᾖς τῶν οὐρανίων προκειμένων, ἐννόησον ὅση γίνεται ὕβρις εἰς τὸν δωρούμενον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὰ ἄνω σοι προτείνει, σὺ δὲ οὐ πολὺν αὐτῶν ποιούμενος λόγον, τὴν γῆν ἀνταλλάσσῃ. Διὰ ταῦτα καὶ γέενναν ἠπείλησεν, ἅτε καταφρονούμενος, ἵνα μάθῃς ἐντεῦθεν, ὅσων σαυτὸν ἀποστερεῖς καλῶν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο πεῖραν λαβεῖν τῆς κολάσεως ἐκείνης, ἀλλ' εὐαρεστήσαντας ἡμᾶς τῷ Χριστῷ, τῶν αἰωνίων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ετοιμασίαν διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν. Ἂν ἐρωτήσῃ κανείς, ποία εἶναι ἡ χρησιμότης τῶν ἵππων, τῶν ὄνων, τῶν βοδιῶν καὶ τῶν ἄλλων ζώων, θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη, ἀπὸ τὸ νὰ ὑπηρετοῦν τὴν παροῦσαν ζωήν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῶμεν τὸ ἴδιο καὶ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἡ καλυτέρα κατάστασις εἶναι ἡ ἀναχώρησίς μας ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον. Ἑπομένως πρέπει νὰ κάμνωμεν τὰ πάντα, διὰ νὰ εἴμεθα ἐκεῖ λαμπρότεροι, διὰ νὰ ἀνήκωμεν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀγγέλων, διὰ νὰ εὑρισκώμεθα πλησίον τοῦ Βασιλέως διαρκῶς εἰς τοὺς ἀπεριορίστους αἰῶνας.

Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ψυχή μας εἶναι ἀθάνατος, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα θὰ εἶναι ἀθάνατον, διὰ ν' ἀπολαύωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά. Ἂν ὅμως εἶσαι προσκολλημένος εἰς τὴν γῆν, ἐνῷ σοῦ προτείνεται ὁ οὐρανός, σκέψου πόσην ἀγνωμοσύνην προσφέρεις εἰς τὸν δωρητήν. Διότι ἐκεῖνος μὲν σοῦ προσφέρει τὰ ἐπάνω, ἐσὺ ὅμως τὰ ἀνταλλάσσεις μὲ τὴν γῆν, ἐπειδὴ δὲν προτιμᾷς ἐκεῖνα. Δι' αὐτὸ καὶ ἠπείλησε μὲ τὴν γέενναν, σὲ ποὺ τὸν περιφρονεῖς, διὰ νὰ μάθῃς, ἀπὸ πόσα ἀγαθὰ σὲ ἀποστερεῖ. Ἀλλ' εἴθε νὰ μὴ γνωρίσωμεν ποτὲ ἐκείνην τὴν κόλασιν, ἀλλὰ ἀφοῦ παρακαλέσωμεν τὸν Χριστόν, εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄.

Ἰω. 4,13 - 20

[1]«Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ᾿ ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος, ἁλλομένη εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἡ Γραφὴ ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα παραστατικὰ τὰ ὀνόματα ἀλλ᾿ ἐνεργείας. Οὐδὲ γὰρ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν οὐσιῶν τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδὲς ὄν. Τὸ μὲν οὖν ὁ Ἰωάννης δηλεῖ, οὕτω λέγων· [2]«Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί», τὸ δὲ ὁ Χριστός, [3]«Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, φησίν, «οὗ ἔμελλον λαμβάνειν».

Οὕτω καὶ τῇ γυναικὶ διαλεγόμενος, ὕδωρ καλεῖ τὸ Πνεῦμα· «Ὃς γὰρ ἂν πίῃ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Οὕτω δὲ τὸ Πνεῦμα καλεῖ, διὰ μὲν τῆς τοῦ πυρὸς προσηγορίας, τὸ διεγηγερμένον καὶ θερμὸν τῆς χάριτος καὶ δαπανητικὸν ἁμαρτημάτων αἰνιττόμενος, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος τόν τε καθαρμὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν πολὺν παραψυχὴν ταῖς ὑποδεχομέναις αὐτὸ διανοίαις ἐμφῆναι. Εἰκότως. Ὥσπερ γάρ τινα παράδεισον παντοίοις δένδροις κομῶντα καρποφόροις τε καὶ ἀειθαλέσιν, οὕτω τὴν πρόθυμον κατασκευάζει ψυχήν, οὔτε ἀθυμίας, οὔτε σατανικῆς συγχωροῦσα ἐπιβουλῆς αἰσθέσθαι, ἅτε ραδίως σβεννῦσα τοῦ Πονηροῦ πάντα τὰ πεπυρωμένα βέλη.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ Χριστοῦ τὴν σοφίαν, πῶς ἠρέμα ἀνάγει τὸ γύναιον. Οὐ γὰρ ἐκ πρώτης εἶπεν· «Εἰ ᾔδεις τίς

1. Ἰω. 4, 13-15.
2. Ματθ. 3, 11.
3. Ἰω. 7, 38-39.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ'.

'Ιω. 4,13 - 20

«Ὁ Ἰησοῦς τῆς ἀπεκρίθη· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψάσῃ καὶ πάλιν. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ποὺ θὰ τοῦ δώσω, θὰ γίνῃ ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποὺ θ' ἀναβρύῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον»[1].

1. Τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Γραφὴ ἄλλοτε μὲν ὀνομάζει πῦρ, ἄλλοτε δὲ ὕδωρ, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἔχει ἀποτελεσθῆ ἀπὸ διαφόρους οὐσίας, ἐπειδὴ εἶναι ἀόρατον καὶ μονοειδές. Ἄλλο βεβαίως θέλει νὰ εἰπῇ ὁ Ἰωάννης ὅταν λέγῃ· «Αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσῃ μὲ Πνεῦμα ἅγιον καὶ μὲ πῦρ»[2] καὶ ἄλλο ὁ Χριστός· «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ζῶντος ὕδατος. Αὐτὸ τὸ εἶπε διὰ τὸ Πνεῦμα ποὺ θὰ ἔπαιρναν»[3].

Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁμιλῇ μὲ τὴν γυναῖκα, ὀνομάζει ὕδωρ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. «Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀνομάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὑπαινισσόμενος μὲ τὴν λέξιν πῦρ τὴν δύναμιν καὶ τὴν θερμότητα τῆς χάριτος καὶ μὲ τὴν λέξιν ὕδωρ θέλων νὰ δείξῃ τὸν ἐξ αὐτοῦ καθαρμὸν καὶ τὴν μεγάλην ἀναψυχὴν τῶν ψυχῶν ποὺ τὸ λαμβάνουν. Καὶ δικαίως. Διότι, ὅπως ἕνας κῆπος, ποὺ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ διάφορα δένδρα καρποφόρα καὶ ἀειθαλῆ, ἔτσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα στολίζει τὴν ψυχὴν μὲ ἑτοιμότητα, διὰ νὰ μὴ ἀφήνῃ νὰ αἰσθάνεται οὔτε λύπην, οὔτε σατανικὴν ἐπιβουλήν, ἐπειδὴ κατασβήνει εὔκολα τὰ πυρακτωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ.

Σὺ δὲ κοίταξε, σὲ παρακαλῶ, τὴν σοφίαν τοῦ Χριστοῦ, μὲ πόσην δηλαδὴ ἠρεμίαν προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τῆς γυναικός. Διότι δὲν εἶπεν εἰς αὐτὴν ἀμέσως «Ἐὰν ἤξευρες,

ἦν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν»· ἀλλ' ὅτε αὐτῇ ἀφορμὴν παρέσχεν Ἰουδαῖον αὐτὸν καλέσαι καὶ ὑπὸ ἔγκλημα ἤγαγεν, ἀποκρουόμενος τὴν κατηγορίαν, τότε τοῦτο λέγει. Εἰπὼν δέ, «Εἰ ᾔδεις τίς ἦν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτόν»· καὶ ἀναγκάσας τῷ μεγάλα ἐπαγγείλασθαι μνησθῆναι τοῦ πατριάρχου, οὕτω δίδωσι διαβλέψαι τῇ γυναικί. Εἶτα ἀντεπαγαγούσης ἐκείνης, «Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;», οὐκ εἶπεν, Ναί, μείζων εἰμί· ἔδοξε γὰρ ἂν κομπάζειν μόνον, τῆς ἀποδείξεως μηδέπω φαινομένης· δι' ὧν δὲ λέγει, τοῦτο κατασκευάζει.

Καὶ γὰρ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, Δώσω σοι ὕδωρ· ἀλλὰ πρότερον ἀνελὼν τὸ τοῦ Ἰακώβ, τότε ἐπαίρει τὸ ἑαυτοῦ, ἀπὸ τῆς τῶν διδομένων φύσεως, τὸ μέσον τῶν προσώπων, ὅσον καὶ τὸ διάφορον τῶν διδόντων, παραστῆσαι βουλόμενος καὶ τὴν ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην. Εἰ γὰρ θαυμάζεις, φησί, τὸν Ἰακώβ, ὅτι τοῦτο ἔδωκε τὸ ὕδωρ, ἂν πολὺ τούτου βέλτιον δῶ σοι, τί ἐρεῖς; Προλαβοῦσα μείζονα ὡμολόγησας εἶναί με τοῦ Ἰακώβ, τῷ ἀνθυπενεγκεῖν καὶ εἰπεῖν, «Μὴ μείζων εἶ σὺ τοῦ Ἰακώβ», ὅτι ἐπαγγέλλῃ βέλτιον ὕδωρ διδόναι; ἂν λάβῃς ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, πάντως ὁμολογήσεις μείζονα εἶναί με.

Ὁρᾷς κρίσιν ἀδέκαστον τῆς γυναικός, ἀπὸ τῶν πραγμάτων ψηφιζομένης καὶ τῷ πατριάρχῃ καὶ τῷ Χριστῷ; Ἀλλ' οὐκ Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ καὶ δαίμονας ὁρῶντες ἐκβάλλοντα αὐτόν, οὐ μόνον τοῦ πατριάρχου οὐκ ἔλεγον μείζονα, ἀλλὰ καὶ δαιμονῶντα ἐκάλουν. Ἡ δὲ γυνὴ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐντεῦθεν φέρει τὴν ψῆφον, ὅθεν ὁ Χριστὸς βούλεται, ἀπὸ τῆς

ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοῦ λέγει, δῶσε μου νὰ πιῶ», ἀλλὰ ὅταν ἔδωσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν νὰ τὸν ὀνομάσῃ καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ ὡς Ἰουδαῖον, τότε μόνον εἶπεν αὐτὸ διὰ ν' ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν. Ἀφοῦ δὲ εἶπεν, «Ἐὰν ἤξευρες ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοῦ λέγει 'Δῶσε μου νὰ πιῶ' σὺ θὰ ἐζήτεις ἀπὸ αὐτὸν» καὶ ἠνάγκασεν αὐτὴν μὲ τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Πατριάρχην, τότε ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς τῆς γυναικός. Καὶ ὅταν ἐκείνη ἀνταπήντησε, «Μήπως σὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ», δὲν εἶπεν, Ναί, εἶμαι μεγαλύτερος, διότι θὰ ἐφαίνετο ὅτι κομπορρημονεῖ, ἀφοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη δοθῇ ἡ περὶ τούτου ἀπόδειξις. Ἀλλὰ μὲ ὅσα λέγει, αὐτὸ προετοιμάζει.

Διότι εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν δὲν εἶπεν ἁπλῶς, Θὰ σοῦ δώσω ὕδωρ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεσκεύασε πρῶτα, ὅ,τι ἐκείνη εἶπεν διὰ τὸν Ἰακώβ, ἔπειτα ἐξαίρει τὸν ἑαυτόν του, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν διδομένων δώρων τὴν ἀπόστασιν ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν προσώπων, καθὼς καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν χορηγούντων τὰ δῶρα καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ὑπεροχήν του ἔναντι τοῦ πατριάρχου. Διότι, λέγει, ἂν θαυμάζῃς τὸν Ἰακώβ, διότι ἔδωσεν αὐτὸ τὸ ὕδωρ, τί θὰ εἰπῇς, ἂν σοῦ δώσω πολὺ καλύτερον ἀπὸ αὐτό; Διότι προηγουμένως ὡμολόγησες, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, ὅταν ἀνεγνώρισες τοῦτο καὶ εἶπες· «Μήπως σὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ;», διότι ὑπόσχεσαι νὰ δώσῃς καλύτερον ὕδωρ; Ἂν λάβῃς ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, θὰ ὁμολογήσῃς ὁπωσδήποτε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀνώτερος.

Βλέπεις τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα λέγει τὴν γνώμην της περὶ τοῦ πατριάρχου καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως δὲν ἔκαμαν τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔβλεπαν ὅτι αὐτὸς ἐκβάλλει δαιμόνια, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐθεώρουν ἀνώτερον τοῦ πατριάρχου, ἀλλὰ τὸν ἀπεκάλουν καὶ δαιμονισμένον. Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις δὲν κάμνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ στηρίζει τὴν γνώμην

τῶν ἔργων ἀποδείξεως. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐντεῦθεν δικάζεται, οὕτω λέγων· «Εἰ μὴ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύσατέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύσητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε». Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ τῇ πίστει προσάγεται. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀκούσας, «Μὴ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;», τὸν Ἰακὼβ ἀφείς, περὶ τοῦ ὕδατος διαλέγεται λέγων· «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν»· καὶ τὴν σύγκρισιν οὐκ ἀπὸ κατηγορίας, ἀλλ' ἐξ ὑπεροχῆς ποιεῖται.

Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ὅτι εὐτελὲς καὶ εὐκαταφρόνητον· ἀλλ' ὅπερ καὶ ἡ φύσις μαρτυρεῖ τοῦτο τίθησι· «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Ἤκουσεν ὕδωρ ζῶν ἡ γυνὴ πρὸ τούτου, ἀλλ' οὐκ ἐνόησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὕδωρ ζῶν τὸ ἀένναον καὶ διαπαντὸς ἀναβλύζον λέγεται, τῶν κρουνῶν οὐ διακοπτομένων, τοῦτο ἐνόμισεν ἡ γυνὴ λέγεσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο σαφέστερον αὐτῇ λοιπὸν ὃ ἔλεγε καθιστὰς καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ποιούμενος ἐπήγαγε λέγων· «Ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Διὰ τούτου, ὥσπερ ἔφην, δεικνὺς τὴν ὑπεροχήν, καὶ διὰ τῶν ἑξῆς εἰρημένων· τούτων γὰρ οὐδὲν ἔχει τὸ αἰσθητὸν ὕδωρ. Τίνα δέ ἐστι τὰ ἑξῆς, «Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»; Ὥσπερ γὰρ ὁ πηγὴν ἔνδον ἔχων ἀποκειμένην, οὐκ ἂν ἁλοίη δίψῃ ποτέ, οὕτως οὐδὲ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχων.

Καὶ ἐπίστευσεν εὐθέως ἡ γυνή, πολὺ τοῦ Νικοδήμου συνετωτέρα φανεῖσα· οὐ συνετωτέρα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρειοτέρα. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μυρίων τοιούτων ἀκούων, οὔτε

---

4. Ἰω. 10. 37.

της ἐπὶ τῆς βάσεως ποὺ θέλει ὁ Χριστός, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως διὰ τῶν ἔργων. Διότι καὶ ὁ ἴδιος κρίνεται, ὅταν λέγῃ· «Ἐὰν δὲν κάμνω τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ μὲ πιστεύετε. Ἐὰν ὅμως τὰ κάνω, τότε καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσατε εἰς τὰ ἔργα»[4]. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ Σαμαρεῖτις προσέρχεται εἰς τὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Χριστὸς ἤκουσε, «Μήπως εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ;», ἀφοῦ ἄφησε τὸν Ἰακὼβ πάλιν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὕδατος· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψάσῃ πάλιν» καὶ κάμνει τὴν σύγκρισιν ἐξ ὑπεροχῆς, ἀφοῦ ἄφησε τὴν κατηγορίαν.

Διότι δὲν λέγει, ὅτι αὐτὸ τὸ ὕδωρ δὲν ἀξίζει τίποτε, οὔτε ὅτι εἶναι ἀναξιόλογον καὶ εὐκαταφρόνητον, ἀλλ' ὑπόσχεται ἐκεῖνο ποὺ μαρτυρεῖ ἡ ἰδία ἡ φύσις του· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψάσῃ πάλιν. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ». Εἶχεν ἀκούσει ἤδη ἡ γυνὴ διὰ τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀλλὰ δὲν ἐκατάλαβεν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ λέγεται ζῶν ὕδωρ ἐκεῖνο ποὺ δὲν στερεύει καὶ ἀναβλύζει συνεχῶς, χωρὶς νὰ διακόπτεται ἡ ἀνάβλυσις, αὐτὸ εἶχε φαντασθῆ ἡ γυνή, ὅτι ἐννοεῖ. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, διὰ νὰ κάμῃ σαφέστερον εἰς τὸ ἑξῆς αὐτὸ ποὺ ἔλεγε, προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ», δεικνύων, ὅπως εἶπα, τὴν ὑπεροχὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἑπόμενα. Διότι ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν ὕδωρ. Καὶ ποῖα εἶναι αὐτά; «Θὰ γίνῃ μία ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποὺ θ' ἀναβλύζῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μίαν πηγὴν εἰς τὸ ἐσωτερικόν του δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ ὕδωρ.

Καὶ ἐπίστευσεν ἀμέσως ἡ γυνὴ ἀποδειχθεῖσα πολὺ συνετωτέρα ἀπὸ τὸν Νικόδημον. Καὶ ὄχι μόνον συνετωτέρα, ἀλλὰ καὶ δυνατοτέρα. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἂν καὶ ἤκουε πάρα πολλά, οὔτε κανέναν ἄλλον προσεκάλεσεν, οὔτε ὁ ἴδιος

ἄλλον τινὰ ἐπὶ τοῦτο ἐκάλεσεν, οὔτε αὐτὸς ἐπαρρησιάσατο· αὕτη δὲ ἀποστολικὰ ἐπιδείκνυται πράγματα, πάντας εὐαγγελιζομένη καὶ καλοῦσα πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ πάλιν ὁλόκληρον ἕλκουσα ἔξω πρὸς αὐτόν. Κἀκεῖνος μὲν ἀκούσας, ἔλεγε· «Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;»· καὶ τοῦ Χριστοῦ θέντος παράδειγμα σαφὲς τὸ τοῦ ἀνέμου, οὐδὲ οὕτω τὸν λόγον κατεδέξατο· ἡ γυνὴ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρει, ὕστερον δὲ οὐ μετὰ κατασκευῆς δεξαμένη τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν ἀποφάσεως τάξει, ἐπὶ τὴν λῆψιν εὐθέως ἐπείγεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστός· «Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»· εὐθέως φησὶν ἡ γυνή· «Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν».

2. Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος ἀνάγεται; Πρῶτον ἐνόμισεν αὐτὸν παράνομον εἶναί τινα Ἰουδαῖον· εἶτα ἐπειδὴ ταύτην ἀπεκρούσατο τὴν κατηγορίαν (ἔδει γὰρ μὴ εἶναι τὸ πρόσωπον ὕποπτον τὸ μέλλον τοιαῦτα αὐτὴν κατηχεῖν), ἀκούσασα ὕδωρ ζῶν, ἐνόμισε περὶ αἰσθητοῦ τοῦτο λέγεσθαι. Ὕστερον δὲ μαθοῦσα ὅτι πνευματικὰ ἦν τὰ λεγόμενα, ἐπίστευσεν μὲν ὅτι δύναται τὸ ὕδωρ ἀναιρεῖν τοῦ δίψους τὴν χρείαν, οὔπω δὲ τί ποτε τοῦτό ἐστιν ᾔδει, ἀλλ' ἔτι διηπόρει, ἀνωτέρω μὲν τῶν αἰσθητῶν εἶναι νομίζουσα τὸ δὲ σαφὲς οὐκ ἐπισταμένη.

Ἐνταῦθα δὲ ἀκριβέστερον μὲν διαβλέψασα, οὐ μὴν τὸ πᾶν κατιδοῦσα («Δὸς γάρ μοι», φησί, «τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν»), τέως προετίμησεν αὐτὸν τοῦ Ἰακώβ. Οὐ δέομαι γὰρ ταύτης τῆς πηγῆς, ἐὰν λάβω παρὰ σοῦ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο. Ὁρᾷς πῶς αὐτὸν προτίθησι τοῦ πατριάρχου; Τοῦτο ψυχῆς εὐγνώμονος. Ἔδειξεν

ἀπέκτησεν ἐμπιστοσύνην. Αὐτὴ ὅμως ἀναλαμβάνει ἀποστολικὸν ἔργον, ἀναγγέλλουσα εἰς ὅλους τὴν εἴδησιν καὶ προσκαλοῦσα εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ παρασύρουσα ὁλόκληρον πόλιν ἔξω πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Νικόδημος, ὅταν ἤκουσε τὸν Χριστόν, ἠρώτησε· «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν αὐτά;». Καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς τοῦ ἔφερε τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνέμου, δὲν ἐδέχθη οὔτε τὸν λόγον. Μὲ τὴν γυναῖκα ὅμως δὲν συνέβη τὸ ἴδιο, ἀλλ' αὐτὴ πρῶτα μὲν ἤρχισε ν' ἀπορῇ, ὕστερα δὲ ἀφοῦ ἐδέχθη τὸν λόγον ὄχι μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν, ἀμέσως ὁδηγεῖται εἰς τὴν παραδοχήν. Διότι, ὅταν εἶπεν ὁ Χριστὸς «Θὰ γίνῃ ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποὺ θ' ἀναβλύζῃ πάντοτε, ἡ γυνὴ ἀπήντησεν ἀμέσως· «Δῶσε μου αὐτὸ τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ μὴ διψῶ, οὔτε νὰ ἔρχωμαι ἐδῶ νὰ ἀντλῶ».

2. Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁδηγεῖται εἰς τὸ ὕψος τῶν δογμάτων; Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνόμισεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι κάποιος περαστικὸς Ἰουδαῖος. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν αὐτὴν τὴν κατηγορίαν (διότι τὸ πρόσωπον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὴν κατηχήσῃ εἰς ταῦτα ἔπρεπε νὰ μὴ προκαλῇ ὑποψίαν), ὅταν ἤκουσε περὶ ζῶντος ὕδατος, ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ κοινοῦ ὕδατος. Ὅταν τέλος ἀντελήφθη, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐλέγοντο ἦσαν πνευματικά, ἐπίστευσε μὲν ὅτι ἠμπορεῖ τὸ ὕδωρ νὰ ἐκδιώκῃ τὴν ἀνάγκην τῆς δίψης, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταλάβει ἀκόμη, τί τέλος πάντων ἦτο αὐτό,, ἀλλ' ἀμφέβαλλεν ἀκόμη, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι αὐτὰ ἦσαν βεβαίως ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἠμποροῦν νὰ γίνουν κατανοητὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε καλῶς, περὶ τίνος ἀκριβῶς ἐπρόκειτο.

Τώρα ὅμως ἐπειδὴ ἔβλεπε καλύτερα, ἀλλὰ δὲν κατενόει τὸ πᾶν (διότι εἶπε, «Δῶσε μου αὐτὸ τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ μὴ διψῶ, οὔτε νὰ ἔρχωμαι ἐδῶ πρὸς ἄντλησιν»), ἤδη ἐπροτίμησεν αὐτὸν ἀπὸ τὸν Ἰακώβ. Δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴν πηγήν, ἐὰν λάβω ἀπὸ ἐσὲ ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ. Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον προτιμᾷ αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατριάρχην; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα εὐσεβοῦς ψυχῆς. Ἔδειξε πόσον

ἡλίκην εἶχε περὶ τοῦ Ἰακὼβ δόξαν· εἶδε τὸν βελτίονα, καὶ οὐ κατεσχέθη τῇ προλήψει. Οὔτε οὖν εὔκολος ἡ γυνὴ (οὐ γὰρ ἁπλῶς κατεδέξατο τὰ λεγόμενα· πῶς γὰρ ἡ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐκζητήσασα;), οὔτε ἀπειθὴς καὶ φιλόνεικος. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἀπὸ τῆς αἰτήσεως. Καίτοι καὶ Ἰουδαίοις εἶπέ ποτε· «Ὃς ἂν φάγῃ ἐκ τῆς σαρκός μου, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε». Ἀλλ' οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνὴ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ παραμένει καὶ αἰτεῖ. Ἰουδαίοις μὲν οὖν ἔλεγεν, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει»· τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ παχύτερον, «Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, οὐ μὴ διψήσει». Ἐπαγγελία γὰρ ἦν πνευματικῶν καὶ οὐχ ὁρωμένων πραγμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπάρας αὐτῆς τὸν νοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἔτι τοῖς αἰσθητοῖς ἐνδιατρίβει ῥήμασι, διὰ τὸ μηδέπω δύνασθαι χωρῆσαι τῶν πνευματικῶν τὴν ἀκρίβειαν. Εἰ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἐὰν πιστεύσῃς εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσεις, οὐκ ἂν ἐνόησε τὸ εἰρημένον, οὐκ εἰδυῖα τίς ποτέ ἐστιν ὁ διαλεγόμενος, οὐδὲ περὶ ποίου δίψους ἔλεγεν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐποίησεν; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πολλὰ σημεῖα ἑωρακότες ἦσαν· αὕτη δὲ σημεῖον μὲν εἶδεν οὐδέν, τῶν δὲ ῥημάτων ἤκουσε πρῶτον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ προφητείας ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ τί φησιν; «Ὕπαγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ὧδε. Ἡ δέ φησιν· Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Καλῶς εἶπες, ὅτι Ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες καὶ νῦν, ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ. Τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας. Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ».

Βαβαί, πόση τῆς γυναικὸς ἡ φιλοσοφία! πῶς πράως τὸν ἔλεγχον δέχεται! Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε, φησί; Διατί,

5. Ἰω. 6, 35.

μεγάλην γνώμην εἶχε περὶ τοῦ 'Ιακώβ, εἶδε τὸν καλύτερον ἀπὸ τὸν 'Ιακὼβ καὶ δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρώτην γνώμην της. Δὲν ἦτο ἡ Σαμαρεῖτις εὔπιστος (διότι δὲν ἐδέχθη ἄνευ κρίσεως τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ἠρεύνησε μὲ τόσην ἀκρίβειαν), οὔτε ἄπιστος καὶ φιλόνεικος. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξε μὲ τὴν αἴτησίν της. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ κάποτε εἰς τοὺς 'Ιουδαίους· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ φάγῃ ἀπὸ τὴν σάρκα μου δὲν θὰ πεινάσῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμὲ δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ»[5]. Καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐπίστευσαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνὴ ὅμως δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο· παραμένει καὶ ζητεῖ. Καὶ εἰς τοὺς μὲν 'Ιουδαίους ἔλεγεν, «Ὅποιος πιστεύει εἰς ἐμέ, δὲν θὰ διψάσῃ», ἐνῷ εἰς τὴν γυναῖκα εἶπε κατὰ τρόπον ὀλιγώτερον λεπτόν, «Ἐκεῖνος ποὺ πίνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, δὲν θὰ διψάσῃ». Διότι ἦτο ὑπόσχεσις πνευματικῶν καὶ ὄχι ὁρατῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τὴν ἐπλήρωσε μὲ ἐλπίδας διὰ τῶν ὑποσχέσεων, ἐπιμένει ἀκόμη εἰς τὰ αἰσθητά, ἐπειδὴ ἐκείνη δὲν ἠμποροῦσε νὰ κατανοήσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὰ πνευματικά. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν· Ἐὰν πιστεύσῃς εἰς ἐμέ, δὲν θὰ διψάσῃς, δὲν θὰ ἐκαταλάβαινεν, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε ποῖος ἦτο ὁ συνομιλητής της, οὔτε περὶ ποίας δίψης ὡμίλει.

Διατί ὅμως δὲν ὡμίλησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ εἰς τοὺς 'Ιουδαίους; Διότι ἐκεῖνοι μὲν εἶχον ἰδεῖ πολλὰ θαύματα, ἐνῷ αὐτὴ δὲν εἶδε κανὲν θαῦμα, ἀλλὰ πρῶτα ἤκουσε λόγια. Διὰ τοῦτο ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὴν τὴν δύναμίν του μὲ τὴν προφητείαν καὶ δὲν τὴν ἐλέγχει ἀμέσως. 'Αλλὰ τί λέγει; «Πήγαινε, φώναξε τὸν ἄνδρα σου καὶ ἔλα ἐδῶ. Αὐτὴ δὲ ἀποκρίνεται· 'Δὲν ἔχω ἄνδρα'. Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ 'Ιησοῦς· Καλὰ εἶπες, ὅτι δὲν ἔχεις ἄνδρα, διότι πέντε ἄνδρας ἐπῆρες καὶ τώρα ἐκεῖνος ποὺ ἔχεις, δὲν εἶναι ἄνδρας σου. Εἰς αὐτὸ εἶπες ἀλήθεια. Λέγει εἰς αὐτὸν ἡ γυνή· Κύριε, βλέπω, ὅτι σὺ εἶσαι προφήτης».

'Αλήθεια, πόσο μεγάλη ἦτο ἡ σύνεσις τῆς γυναικός! Πόσον ἥσυχα δέχεται τὸν ἔλεγχον! Διατί, θὰ ἐρωτήσῃς,

εἰπέ μοι· οὐχὶ καὶ Ἰουδαίους ἤλεγξε πολλάκις, καὶ τούτου μείζονα; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον τὰ ἐν διανοίᾳ ἀπόρρητα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ πρᾶγμα γινόμενον λάθρᾳ κατάδηλον ποιεῖν. Τὸ μὲν γὰρ Θεοῦ μόνον ἐστί, καὶ οὐδεὶς ἕτερος οἶδεν εἰ μὴ ὁ ἐν διανοίᾳ ἔχων· τὰ δέ, οἱ κοινωνοῦντες ἐπίστανται ἅπαντες. Ἀλλ' ὅμως ἐλεγχθέντες οὐ φέρουσι πράως· ἀλλ' εἰπόντος, «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;», οὐ μόνον οὐ θαυμάζουσιν ὡς ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ λοιδοροῦσι καὶ ὑβρίζουσι. Καίτοι γε ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἀπὸ ἄλλων σημείων εἶχον τὴν ἀπόδειξιν, αὕτη δὲ τοῦτο μόνον ἦν ἀκηκουῖα· ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον οὐκ ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισαν λέγοντες, «Δαιμόνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;».

Αὕτη δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ θαυμάζει καὶ ἐκπλήττεται, καὶ προφήτην εἶναι ὑπονοεῖ· καίτοι μειζόνως ἂν ὁ ἔλεγχος οὗτος τῆς γυναικὸς ἥψατο, ἢ ἐκείνων ἐκεῖνος. Τοῦτο μὲν γὰρ ταύτης μόνης ἁμάρτημα ἦν, ἐκεῖνο δὲ κοινόν. Οὐχ οὕτω δὲ ἐπὶ τοῖς κοινοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις δακνόμεθα. Κἀκεῖνοι μὲν μέγα ᾤοντό τι κατορθοῦν, ἂν τὸν Χριστὸν ἀνέλωσι· τὸ δὲ τῆς γυναικὸς ὡμολόγητο παρὰ πᾶσι πονηρὸν εἶναι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐδυσχέρανεν ἡ γυνή, ἀλλ' ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμαζεν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ προηγουμένως τὴν προφητείαν εἰσήγαγεν, οὐδὲ εἶπεν, «Εἶδόν σε ὑπὸ τὴν συκῆν», ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος εἶπε, «Πόθεν με γινώσκεις», τότε τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἐβούλετο γὰρ καὶ τῶν προρρήσεων καὶ τῶν θαυμάτων τὰς ἀρχὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τῶν προσιόντων αὐτῷ, ὥστε καὶ οἰκειοῦσθαι τοῖς γινομένοις μᾶλλον αὐτοὺς καὶ τὴν τοῦ κενοδοξεῖν διαφυγεῖν ὑπόνοιαν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Τὸ μὲν γὰρ προηγουμένως ἐλέγξαι, ὅτι «Ἄνδρα οὐκ ἔχεις»,

6. Ἰω. 7, 20.

δὲν ἀντέδρασε; Διατί; Μήπως καὶ τοὺς Ἰουδαίους δὲν ἤλεγξε πολλὰς φορὰς καὶ μάλιστα αὐστηρότερον; Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ν' ἀποκαλύπτῃ κανεὶς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ νὰ κάμνῃ φανερὸν κάτι ποὺ γίνεται κρυφά. Διότι τὸ πρῶτο μὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει εἰς τὴν ψυχήν του. Τὸ δεύτερον ὅμως εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς οἰκείους. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν ἠνείχοντο ἥσυχα τὸν ἔλεγχον. Καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἠρώτησε, «Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ σκοτώσετε», ὄχι μόνον δὲν θαυμάζουν, ὅπως ἡ γυνή, ἀλλὰ τὸν λοιδοροῦν καὶ τὸν ὑβρίζουν. Καὶ ὅμως οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἶχον ἀποδείξεις περὶ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ἄλλα θαύματα, ἐνῷ ἡ Σαμαρεῖτις μόνον τοῦτο εἶχεν ἀκούσει. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὄχι μόνον δὲν ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὕβρισαν λέγοντες· «Δαιμόνιον ἔχεις. Ποῖος ζητεῖ νὰ σὲ σκοτώσῃ;»[6].

Ἡ Σαμαρεῖτις ὅμως ὄχι μόνον δὲν τὸν ὑβρίζει, ἀλλὰ θαυμάζει καὶ ἐκπλήσσεται καὶ ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι προφήτης. Καὶ ὅμως ὀξύτερον ἤλεγξεν αὐτήν, παρὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι τοῦτο μόνον ἦτο τὸ ἁμάρτημα ἐκείνης, ἐνῷ ὅλων τῶν ἄλλων ἦτο κοινόν. Καὶ δὲν λυπούμεθα συνήθως διὰ τὰ κοινά, ἀλλὰ διὰ τὰ ἰδιαίτερα ἁμαρτήματα. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐνόμιζαν, ὅτι θὰ ἐπιτύχουν κάτι τὸ σπουδαῖον, ἂν φονεύσουν τὸν Χριστόν. Τῆς γυναικὸς ὅμως τὸ ἁμάρτημα ἦτο γνωστὸν εἰς ὅλους. Ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἐστενοχωρήθη, ἀλλ' ἔδειξεν ἔκπληξιν καὶ θαυμασμόν.

Τὸ αὐτὸ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς μὲ τὸν Ναθαναήλ. Διότι δὲν ἀνέφερε τὴν προφητείαν ἐνωρίτερον, οὔτε εἶπε, «Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν», ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνος ἠρώτησεν· «Ἀπὸ ποῦ μὲ γνωρίζεις», τότε τοῦ ἀπήντησε. Διότι ἤθελε νὰ κάμνῃ ἀρχὴν τῶν θαυμάτων καὶ τῶν προφητειῶν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ προσήρχοντο εἰς αὐτόν, ὥστε καὶ νὰ συμφιλιώνωνται αὐτοὶ περισσότερον μὲ ὅσα ἐγίνοντο καὶ αὐτὸς νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ὑποψίαν τῆς κενοδοξίας. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι θὰ

ἐδόκει φορτικὸν εἶναι καὶ περιττόν· τὸ δὲ παρ' αὐτῆς λαβόντα τὴν αἰτίαν, πάντα ταῦτα διορθοῦν, καὶ σφόδρα ἀκόλουθον ἦν καὶ τὴν ἀκούουσαν πρᾳοτέραν εἰργάζετο.

Καὶ ποία ἀκολουθία, φησί, τὸ εἰπεῖν, «Ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου»; Περὶ δωρεᾶς ἦν ὁ λόγος καὶ χάριτος ὑπερβαινούσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐπέκειτο ἡ γυνὴ ζητοῦσα λαβεῖν, καὶ λέγει· «Φώνησόν σου τὸν ἄνδρα», ὡσανεὶ ἐνδεικνύμενος ὅτι κἀκεῖνον δεῖ κοινωνῆσαι τούτων. Ἡ δὲ σπεύδουσα λαβεῖν καὶ κρύπτουσα τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος καὶ οἰομένη πρὸς ἄνθρωπον διαλέγεσθαι, φησίν, «Οὐκ ἔχω ἄνδρα». Ταῦτα ἀκούσας ὁ Χριστός, εὐκαίρως λοιπὸν ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, ἀμφότερα μετὰ ἀκριβείας λέγων. Τούς τε γὰρ προτέρους ἠρίθμησεν ἅπαντας, καὶ τὸν νῦν κρυπτόμενον ἤλεγξε.

Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐδὲ ἀφεῖσα ἔφυγεν, οὐδὲ ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισεν εἶναι· ἀλλὰ θαυμάζει μᾶλλον αὐτὸν καὶ προσκαρτερεῖ πλέον· «Θεωρῶ γάρ», φησίν, «ὅτι προφήτης εἶ σύ». Καὶ σκόπει αὐτῆς τὴν σύνεσιν· Οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως ἐπέδραμεν, ἀλλ' ἔτι περισκοπεῖται καὶ θαυμάζει. Τὸ γάρ, «Θεωρῶ», τουτό ἐστι, Φαίνῃ μοι προφήτης εἶναι. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο ὑπώπτευσεν, οὐδὲν βιωτικὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ σώματος ὑγιείας, οὐ περὶ χρημάτων, οὐ περὶ πλούτου, ἀλλὰ περὶ δογμάτων εὐθέως. Τί γάρ φησιν, «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν»· τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ λέγουσα· καὶ γὰρ ἐκεῖ φασι τὸν υἱὸν ἀνηνέχθαι· «Καὶ πῶς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου χρὴ προσκυνεῖν;».

3. Εἶδες πῶς ὑψηλοτέρα τῇ διανοίᾳ γέγονεν; Ἡ γὰρ ὑπὲρ τοῦ μὴ σκύλλεσθαι διὰ τὸ δίψην μεριμνῶσα, καὶ ὑπὲρ

εἶναι ἐνοχλητικὸν καὶ δυσάρεστον, ἐὰν τὴν κατηγόρει ἀμέσως λέγων, «Δὲν ἔχεις ἄνδρα». Τὸ νὰ διορθώσῃ ὅμως πάντα ταῦτα, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν καὶ πολὺ εὔλογον ἦτο καὶ τὴν ἀκούουσαν ἔκαμνε πραοτέραν.

Καὶ ποία συμφωνία, θὰ ἐρωτήσῃς, ὑπάρχει μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «Πήγαινε, φώναξε τὸν ἄνδρα σου;». Ἐπρόκειτο περὶ δωρεᾶς καὶ χάριτος, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐστέκετο ἡ γυνὴ καὶ ἐπέμενε νὰ μάθῃ, ἐνῷ ἐκεῖνος τῆς εἶπε· «Φώναξε τὸν ἄνδρα σου», σὰν νὰ ἤθελε νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνος νὰ γίνῃ μέτοχος αὐτῶν. Ἐκείνη ὅμως ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ μάθῃ καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κρύψῃ τὴν ἐντροπήν της καὶ ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι συζητεῖ μὲ ἄνθρωπον, ἀπαντᾷ· «Δὲν ἔχω ἄνδρα». Ὅταν ὁ Χριστὸς ἤκουσεν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν, τὴν ἐλέγχει καταλλήλως, ἐξηγῶν ἀμφότερα μὲ ἀκρίβειαν. Διότι ἀπηρίθμησεν ὅλους τοὺς προηγουμένους ἄνδρας καὶ ἀπεκάλυψε καὶ αὐτὸν ποὺ τώρα ἐκρύπτετο.

Τί ἔκαμεν ἡ γυνή; Δὲν ἐστενοχωρήθη, οὔτε τὸν ἄφησε καὶ ἔφυγεν, οὔτε ἐνόμισεν ὅτι τοῦτο ἦτο ὑβριστικόν, ἀλλὰ τὸν θαυμάζει περισσότερον καὶ ἐπιμένει περισσότερον. «Νομίζω, ὅτι εἶσαι προφήτης», τοῦ λέγει. Καὶ πρόσεχε τὴν σύνεσιν αὐτῆς. Δὲν ἔτρεξεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐξετάζει ἀκόμη καὶ θαυμάζει. Διότι τὸ «Νομίζω» σημαίνει μοῦ φαίνεσαι ὅτι εἶσαι προφήτης. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ὑπωπτεύθη κάτι τέτοιο, δὲν τὸν ἐρωτᾷ τίποτε τὸ γήϊνον, οὔτε περὶ σωματικῆς ὑγείας, οὔτε περὶ χρημάτων, οὔτε περὶ πλούτου, ἀλλ' ἀμέσως περὶ δογμάτων. Διότι, τί εἶπεν; «Οἱ πατέρες μας εἰς τὸ ὄρος τοῦτο ἐλάτρευσαν τὸν Θεόν», ἐννοοῦσα τὸν Ἀβραάμ. Διότι ἐκεῖ λέγουν, ὅτι ὡδηγήθη ὁ υἱός του. «Καὶ πῶς σεῖς λέγετε, ὅτι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ λατρεύεται ὁ Θεός;».

3. Βλέπεις, πῶς ἔγινεν ὑψηλοτέρα κατὰ τὸν νοῦν; Διότι ἐνῷ ἐφρόντιζε διὰ νὰ σβήσῃ τὴν δίψαν της, τώρα

δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔλυσε τὸ ζήτημα (οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ περισπούδαστον, πρὸς τὰ λεγόμενα ἁπλῶς ἀποκρίνεσθαι· παρέλκον γὰρ ἦν), ἀλλὰ ἄγει τὴν γυναῖκα πάλιν ἐπὶ τὸ μεῖζον ὕψος· καὶ οὐ πρότερον αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, ἕως ὡμολόγησεν ὅτι προφήτης ἐστίν, ὥστε καὶ μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας ἀκοῦσαι λοιπὸν τῶν λεγομένων. Ἡ γὰρ τοῦτο πεισθεῖσα, οὐκ ἔτι λοιπὸν περὶ τῶν ῥηθησομένων ἀμφιβάλλειν εἶχεν.

Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν καὶ ἐρυθριάσωμεν λοιπόν. Γυνὴ πέντε ἄνδρας ἐσχηκυῖα καὶ Σαμαρεῖτις οὖσα, τοσαύτην περὶ δογμάτων ποιεῖται σπουδήν, καὶ οὐχ ὁ καιρὸς τῆς ἡμέρας, οὐ τὸ ἐφ' ἕτερόν τι παραγενέσθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν ἀπήγαγε τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήσεως· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον περὶ δογμάτων οὐ ζητοῦμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε διακείμεθα. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἠμέληται. Τίς γὰρ ὑμῶν, εἰπέ μοι, ἐν οἰκίᾳ γενόμενος, πυκτίον ἔλαβε χριστιανικὸν μετὰ χεῖρας καὶ τὰ ἐγκείμενα ἐπῆλθε καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Οὐδεὶς ἂν ἔχοι ταῦτα εἰπεῖν· ἀλλὰ πεττοὺς μὲν καὶ κύβους παρὰ τοῖς πλείοσιν εὑρήσομεν ὄντας, βιβλία δὲ οὐδαμοῦ, ἀλλὰ καὶ παρ' ὀλίγοις.

Καὶ οὗτοι δὲ τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὁμοίως διάκεινται, δήσαντες αὐτὰ καὶ ἀποθέμενοι διαπαντὸς ἐν κιβωτίοις· καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῖς σπουδὴ περὶ τὴν τῶν ὑμένων λεπτότητα καὶ τὸ τῶν γραμμάτων κάλλος, οὐ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ὠφελείας καὶ κέρδους τὴν κτῆσιν αὐτῶν πεποίηνται, ἀλλὰ πλούτου καὶ φιλοτιμίας ἐπίδειξιν ποιούμενοι, περὶ ταῦτα ἐσπουδάκασι· τοσαύτη τῆς κενοδοξίας ἡ ὑπερβολή. Οὐδενὸς γὰρ ἀκούω φιλοτιμουμένου, ὅτι οἶδε τὰ ἐγκείμενα, ἀλλ' ὅτι χρυσοῖς ἔχει γράμμασιν ἐγγεγραμμένον.

πλέον ἐρωτᾷ περὶ δογμάτων. Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Δὲν ἔλυσε τὸ ζήτημα (διότι δὲν ἦτο τοῦτο ἡ μεγάλη φροντίς του, τὸ ν' ἀπαντᾷ δηλαδὴ εἰς τὰς ἐρωτήσεις λεπτομερῶς. Διότι τοῦτο ἦτο περιττόν), ἀλλ' ὁδηγεῖ πάλιν τὴν γυναῖκα εἰς μεγαλύτερον ὕψος. Καὶ δὲν ὡμίλησεν εἰς αὐτὴν περὶ τούτων ἐνωρίτερον, παρὰ ὅταν ἐκείνη παρεδέχθη ὅτι εἶναι προφήτης, διὰ νὰ δώση τοῦ λοιποῦ μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὰ λόγια του. Διότι αὐτή, ὅταν ἐπίστευσε τοῦτο, ἔπαυσε πλέον νὰ ἔχῃ ἀμφιβολίας δι' ὅσα ἐπρόκειτο νὰ λεχθοῦν εἰς τὸ ἑξῆς.

Ἂς ἐντραπῶμεν λοιπὸν καὶ ἂς κοκκινίσωμεν ἀπὸ ἐντροπήν. Γυνὴ ποὺ εἶχε πέντε ἄνδρας καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο Σαμαρεῖτις, δεικνύει τόσην προθυμίαν περὶ τῶν δογμάτων καὶ οὔτε ἡ ὥρα τῆς ἡμέρας, οὔτε ἄλλη ἀπασχόλησις ἢ κάποια ἄλλη ἐργασία δὲν τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἡμεῖς ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐρωτῶμεν περὶ δογμάτων, ἀλλ' εἴμεθα εἰς ὅλα ἀδιάφοροι καὶ ἀμελεῖς. Δι' αὐτὸ ἔχουν παραμεληθῆ τὰ πάντα. Διότι, ἐρωτῶ, ποῖος ἀπὸ σᾶς, εὑρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔπιασε εἰς τὰ χέρια του χριστιανικὸν βιβλίον καὶ ἐμελέτησε τὰ ἀναγραφόμενα καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ κάτι τέτοιο. Ἀλλ' ἀστραγάλους καὶ ζάρια θὰ εὕρωμεν εἰς τοὺς περισσοτέρους, βιβλία ὅμως πουθενά, ἢ μόνον εἰς ὀλίγους.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὁμοιάζουν μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν, διότι τὰ φυλάσσουν ἀφοῦ τὰ ἔδεσαν καὶ τὰ ἐτοποθέτησαν εἰς τὰ κιβώτια. Καὶ ὅλη ἡ φροντίς των ἐξαντλεῖται γύρω ἀπὸ τὴν λεπτότητα τῶν μεμβρανῶν καὶ τὴν ὡραιότητα τῶν γραμμάτων καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Διότι δὲν ἀπέκτησαν ταῦτα χάριν ὠφελείας καὶ κέρδους, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμνουν ἐπίδειξιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς φιλοδοξίας των, δι' αὐτὰ μόνον ἀσχολοῦνται. Τόσον ἀπέραντος εἶναι ἡ κενοδοξία των. Διότι δὲν ἀκούω ὅτι ἐφιλοτιμήθη κανεὶς νὰ διαβάσῃ τὰ γραφόμενα, ἀλλ' ὅτι ἐπιγράφει τὰ βιβλία του μὲ χρυ-

Καὶ τί τὸ κέρδος; εἰπέ μοι. Οὐ γὰρ διὰ ταῦτα ἐδόθησαν αἱ Γραφαί, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν καρδίαις αὐτὰς ἐγκολάψωμεν.

Ὡς αὕτη γε ἡ κτῆσις Ἰουδαϊκῆς ἐστι φιλοτιμίας, τὸ ἐν τοῖς γράμμασι κατατίθεσθαι μόνον τὰς ἐντολάς· ἡμῖν δὲ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὕτως ὁ νόμος ἐδόθη, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων βιβλία κεκτῆσθαι, ἀλλὰ καὶ παραινῶ τοῦτο καὶ σφόδρα εὔχομαι· βούλομαι δὲ ἐξ ἐκείνων καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα εἰς τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι τὴν ἡμετέραν, ἵνα οὕτω καθαίρηται δεχομένη τὴν τῶν γραμμάτων νόησιν. Εἰ γὰρ ἐν οἰκίᾳ, ἔνθα ἂν Εὐαγγέλιον ᾖ κείμενον, οὐ τολμήσει προσελθεῖν ὁ διάβολος, πολλῷ μᾶλλον ψυχῆς νοήματα τοιαῦτα περιφερούσης οὐχ ἅψεταί ποτε, οὐδὲ ἐπιβήσεται δαίμων, ἢ ἁμαρτίας φύσις.

Ἁγίασον τοίνυν τὴν ψυχήν σου, ἁγίασόν σου τὸ σῶμα, ἀεὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχων. Εἰ γὰρ ἡ αἰσχρολογία καταρρυποῖ, καὶ δαίμονας καλεῖ, εὔδηλον ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνάγνωσις ἁγιάζει καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπισπᾶται χάριν. Θεῖαί εἰσιν ἐπῳδαὶ τὰ γράμματα. Ἐπᾴδωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ πάθεσιν τὰ ἀπ' ἐκείνων φάρμακα κατασκευάζωμεν. Ἂν γὰρ εἰδῶμεν τίνα ἐστὶ τὰ ἀναγινωσκόμενα, μετὰ πολλῆς ταῦτα ἀκουσόμεθα τῆς προθυμίας.

Ταῦτα ἀεὶ λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθημένους καὶ ἡνιόχων καὶ ὀρχηστῶν καὶ ὀνόματα καὶ γένη καὶ πόλεις καὶ ἐνεργείας λέγειν τρόπους καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἵππων καὶ ἀρετὴν καὶ κακίαν μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγέλλειν· τοὺς δὲ ἐνταῦ-

σᾶ γράμματα. Εἰπέ μου, λοιπόν, ποῖο εἶναι τὸ κέρδος; Διότι αἱ Γραφαὶ δὲν μᾶς ἐδόθησαν, διὰ νὰ τὰς ἔχωμεν μόνον εἰς τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὰς χαράξωμεν εἰς τὰς καρδίας μας.

Ἀσφαλῶς αὐτὴ ἡ ἀπόκτησις βιβλίων εἶναι δεῖγμα τῆς Ἰουδαϊκῆς φιλοδοξίας, τὸ νὰ ἐγγράφωνται δηλαδὴ αἱ ἐντολαὶ μόνον μὲ τὰ γράμματα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ὁ νόμος δὲν ἐδόθη ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' εἰς σαρκικὰς πλάκας τῆς καρδίας. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτά, διὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω ν' ἀποκτήσετε βιβλία, ἀλλ' ἐπὶ πλέον σᾶς ἐπαινῶ διὰ τοῦτο καὶ εὔχομαι νὰ γίνεται. Θέλω ὅμως ἀπὸ τὰ βιβλία νὰ περιστρέφωνται τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα εἰς τὸν νοῦν σας, διὰ νὰ καθαρίζεται δεχόμενος τὸ νόημα τῶν συγγραφέων. Διότι, ἐὰν εἰς μίαν οἰκίαν, ὅπου ὑπάρχει τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ εἰσέλθῃ ὁ διάβολος, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ θίξῃ ποτὲ τὴν ψυχὴν ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τοιαῦτα διανοήματα, οὔτε θὰ τὴν κυριεύσῃ ὁ δαίμων, ἢ ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας.

Ἁγίασε λοιπὸν τὴν ψυχήν σου, ἁγίασε τὸ σῶμα σου, ἔχων ταῦτα διαρκῶς εἰς τὴν καρδίαν σου καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν σου. Διότι, ἐὰν ἡ αἰσχρολογία καταρρυπαίνῃ καὶ προσκαλῇ τοὺς δαίμονας, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνάγνωσις ἁγιάζει καὶ προσελκύει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι αἱ Γραφαὶ εἶναι θεῖα ἄσματα. Ἂς ψάλωμεν λοιπὸν ἐσωτερικῶς καὶ ἂς μεταχειριζώμεθα ἐκεῖνα τὰ φάρμακα διὰ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Διότι, ἐὰν γνωρίσωμεν αὐτὰ ποὺ ἀναγινώσκονται, μὲ μεγάλην προθυμίαν θὰ ἀκούσωμεν ταῦτα.

Αὐτὰ λέγω πάντοτε καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω. Διότι, πῶς δὲν εἶναι παράλογον, αὐτοὶ ποὺ κάθηνται εἰς τὴν ἀγορὰν νὰ διηγοῦνται τὰ ἐλαττώματα τῶν ἡνιόχων καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χορευτῶν, τὴν καταγωγήν, τὰς πόλεις καὶ τὰς πράξεις καὶ νὰ γνωρίζουν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τῶν ἵππων, ὅσοι ὅμως συγκεντρώνονται ἐδῶ,

θα ἀπαντῶντας μηδὲν τῶν ὧδε γινομένων εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βίβλων τὸν ἀριθμὸν ἀγνοεῖν; Εἰ γὰρ ἡδονῆς ἕνεκεν ἐκεῖνα διώκεις, πλείονα ταύτην ἐνταῦθα οὖσαν ἐπιδείξω. Τί γὰρ ἥδιον, εἰπέ μοι, τί δὲ θαυμαστότερον, ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ παλαίοντα ἰδεῖν ἢ ἄνθρωπον διαβόλῳ πυκτεύοντα καὶ σῶμα ἀσωμάτῳ δυνάμει συμπλεκόμενον καὶ νικῶντα; Ταύτας θεωρῶμεν τὰς πάλας· ταύτας γὰρ καὶ μιμήσασθαι εὐπρεπὲς καὶ λυσιτελὲς καὶ μιμουμένους στεφανωθῆναι ἔνι· ἀλλὰ μὴ ἐκείνας, ὧν ὁ ζῆλος αἰσχύνην φέρει τῷ μιμουμένῳ. Ἐκείνην μὲν γὰρ μετὰ δαιμόνων θεωρεῖς τὴν πάλην, ἂν ἄρα θεωρῇς· ταύτην δὲ μετὰ ἀγγέλων καὶ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου.

Εἰπὲ γάρ μοι· εἴ γε σοι ἐξῆν μετὰ ἀρχόντων ἢ βασιλέων καθήμενον θεωρεῖν καὶ ἀπολαύειν τῆς θεωρίας, οὐ μεγίστην ἡγοῦ τιμὴν εἶναι τοῦτο; Ἐνταῦθα δὲ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν ἀγγέλων θεωρῶν καὶ ὁρῶν ἐκ μέσων κατεχόμενον τῶν νώτων τὸν διάβολον καὶ πολλὰ μὲν φιλονεικοῦντα περιγενέσθαι, ἰσχύοντα δὲ οὐδέν, οὐ τρέχεις εἰς τοιαύτην θεωρίαν; Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο γενέσθαι; φησίν. Ἂν τὸ βιβλίον μετὰ χεῖρας ἔχῃ. Ὄψει γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ σκάμματα καὶ τοὺς μακροὺς διαύλους καὶ τὰς λαβὰς τὰς ἐκείνου καὶ τοῦ δικαίου τὴν τέχνην. Ταῦτα δὲ θεωρῶν, εἴσῃ καὶ αὐτὸς οὕτω παλαίειν καὶ ἀπαλλαγήσῃ δαιμόνων. Δαιμόνων γὰρ πανηγύρεις, οὐκ ἀνθρώπων θέατρα, τὰ ἔξω τελούμενα. Εἰ γὰρ ἐν εἰδωλείῳ οὐ θέμις εἰσιέναι, πολλῷ μᾶλλον εἰς ἑορτὴν σατανικήν.

Ταῦτα λέγων καὶ διενοχλῶν οὐ παύσομαι, ἕως ἂν τὴν ἐπιστροφὴν ἴδω. Ταῦτα γὰρ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν,

νὰ μὴ γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα γίνονται ἐδῶ ἀλλὰ καὶ ν' ἀγνοοῦν τὸν ἀριθμὸν καὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων; Διότι, ἐὰν ἐπιδιώκῃς ἐκεῖνα δι' εὐχαρίστησίν σου, θὰ σοῦ ἀποδείξω ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει μεγαλυτέρα. Διότι, ἐρωτῶ, τί εἶναι περισσότερον εὐχάριστον καὶ ἀξιοθαύμαστον, νὰ βλέπῃς νὰ παλαίῃ ἄνθρωπος ἐναντίον ἀνθρώπου, ἢ νὰ πυγμαχῇ ἄνθρωπος ἐναντίον διαβόλου, νὰ συμπλέκεται σῶμα μὲ ἀσώματον δύναμιν καὶ νὰ νικᾷ; Ἂς παρατηροῦμεν αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας. Διότι αὐτοὺς εἶναι εὐπρεπὲς καὶ ὠφέλιμον νὰ μιμούμεθα καὶ εἶναι δυνατὸν μιμούμενοι νὰ λάβωμεν τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἀλλ' ὄχι ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιθυμία ἐντροπιάζει τὸν μιμητήν. Διότι ἐκείνη ἡ πάλη ἀποβλέπει ἐναντίον τῶν δαιμόνων ἂν τὴν προσέξῃς. Παρατήρησε ὅμως καὶ αὐτὴν μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ μὲ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων.

Εἰπέ μου, λοιπόν, ἐὰν σοῦ ἦτο δυνατὸν καθήμενος μαζὶ μὲ ἄρχοντας ἢ βασιλεῖς νὰ βλέπῃς καὶ ν' ἀπολαύῃς τὸ θέαμα, δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγάλη τιμή; Ἐδῶ δὲ ἐνῷ παρατηρεῖς μὲ τὸν Βασιλέα τῶν ἀγγέλων καὶ βλέπεις ὅτι ὁ διάβολος ἔχει συλληφθῇ ἀπὸ τὰ νῶτα καὶ ὅτι ἀγωνίζεται πολὺ νὰ ὑπερισχύσῃ, δὲν κατορθώνει ὅμως τίποτε, δὲν τρέχεις εἰς αὐτὸ τὸ θέαμα; Καὶ πῶς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό; θὰ ἐρωτήσῃς. Ἂν κρατῇς εἰς τὰ χέρια σου τὸ βιβλίον. Διότι μέσα εἰς αὐτὸ θὰ ἴδῃς τοὺς αὔλακας, τὰς μακρὰς διορθώσεις, τὰς ἀφορμὰς ποὺ δίδει καὶ τὴν τέχνην τοῦ δικαίου. Ὅταν δὲ παρατηρήσῃς αὐτά, θὰ μάθῃς καὶ ἐσὺ νὰ παλαίῃς καὶ θ' ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τοὺς δαίμονας. Τὰ ἐξωτερικὰ ὅμως θεάματα εἶναι πανηγύρεις δαιμόνων καὶ ὄχι ἀνθρώπινα θεάματα. Διότι, ἂν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος εἰς εἰδωλολατρικὸν ναόν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἐπιτρέπεται εἰς σατανικὴν ἑορτήν.

Δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω ταῦτα καὶ νὰ σᾶς παρα[illegible]ικῶ, ἕως ὅτου ἴδω ὅτι ἔχετε ἀλλάξει. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸ νὰ τὰ λέγω, δι' ἐμὲ βεβαίως δὲν εἶναι βαρετόν,

φησίν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Μὴ δὴ βαρύνεσθε τὴν παραίνεσιν. Εἰ γὰρ βαρύνεσθαι ἔδει, ἐμὲ ἔδει τὸν πολλάκις λέγοντα καὶ οὐκ ἀκουόμενον, οὐχ ἡμᾶς τοὺς ἀεὶ μὲν ἀκούοντας, ἀεὶ δὲ παρακούοντας. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο διαπαντὸς ταῦτα ὑμᾶς ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ ἀπαλλαγέντας ταύτης τῆς αἰσχύνης, καταξιωθῆναι τῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ τῆς μελλούσης δόξης ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

7. Φιλ. 3, 1.

διὰ σᾶς ὅμως παρέχει ἀσφάλειαν[7]. Μὴ βαρύνεσθε λοιπὸν μὲ τὴν συμβουλήν μου. Διότι, ἐὰν κάποιος ἔπρεπε νὰ βαρύνεται, αὐτὸς εἶμαι ἐγώ, ὁ ὁποῖος ὁμιλῶ διαρκῶς χωρὶς νὰ εἰσακούωμαι καὶ ὄχι σεῖς, οἱ ὁποῖοι πάντοτε μὲν ἀκούετε, πάντοτε δὲ παρακούετε. Ἀλλ' εἴθε νὰ μὴ κατηγορηθῆτε ποτὲ ἕνεκα τούτων, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰσχύνην, ν' ἀξιωθῆτε τοῦ πνευματικοῦ θεάματος καὶ ν' ἀπολαύσετε τὴν μέλλουσαν δόξαν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ'.

Ἰω. 4,21 - 27

«Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Γύναι, πίστευσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρί. Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν».

1. Πανταχοῦ πίστεως ἡμῖν δεῖ, ἀγαπητοί, πίστεως, τῆς μητρὸς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ τῆς σωτηρίας φαρμάκου· καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἔστι κατασχεῖν τῶν μεγάλων δογμάτων. Ἀλλ' ἐοίκασι τοῖς πέλαγος νηὸς χωρὶς ἐπιχειροῦσι διαπερᾶν, οἳ μέχρι μὲν ὀλίγου νηχόμενοι διαρκοῦσι χερσὶν ὁμοῦ καὶ ποσὶ χρώμενοι, περαιτέρω δὲ προελθόντες, ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων βαπτίζονται· οὕτω καὶ οἱ τοῖς οἰκείοις χρώμενοι λογισμοῖς, πρὶν ἤ τι μαθεῖν, ναυάγιον ὑπομένουσι· καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν, «Οἵτινες περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν».

Ὅπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάθωμεν, τὴν ἱερὰν κατέχωμεν ἄγκυραν, δι' ἧς καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Χριστὸς ἐπάγεται νῦν. Εἰπούσης γὰρ ἐκείνης, «Πῶς ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ δεῖ προσκυνεῖν;», ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Πίστευσόν μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσκυνήσετε τῷ Πατρί». Πολὺ μέγα αὐτῇ δόγμα ἀπεκάλυψε καὶ ὅπερ οὐδὲ Νικοδήμῳ, οὐδὲ τῷ Ναθαναὴλ εἶπεν. Αὕτη μὲν οὖν ἐσπούδαζε σεμνότερα δεῖξαι τὰ αὐτῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν πατέρων ἐσοφίζετο· ὁ δὲ Χριστὸς οὐ πρὸς ταύτην ἀπήντησε τὴν ἐρώτησιν. Παρέλκον γὰρ τέως ἦν τοῦτο εἰπεῖν καὶ δεῖξαι, διατί μὲν οἱ πατέρες ἐν τῷ ὄρει, διατί δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν Ἱεροσολύμοις προσεκύνουν.

---

1. Ἰω. 4, 21-23.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Ἰω. 4,21 - 27

«Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· Πίστευσέ μου, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται ὥρα ποὺ οὔτε εἰς τὸ ὄρος τοῦτο οὔτε εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα θὰ λατρεύετε τὸν Πατέρα. Σεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς λατρεύομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν, διότι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»[1].

1. Παντοῦ ἔχομεν ἀνάγκην πίστεως, ἀγαπητοί, πίστεως ποὺ εἶναι μήτηρ τῶν ἀγαθῶν καὶ φάρμακον τῆς σωτηρίας. Χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὰ μεγάλα δόγματα. Ἀλλ' ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπιχειροῦν νὰ διαπλεύσουν τὸ πέλαγος χωρὶς πλοῖον μόνον ἐπ' ὀλίγον ἠμποροῦν νὰ κολυμβήσουν χρησιμοποιοῦντες χεῖρας καὶ πόδας, ἀλλ' ἀφοῦ προχωρήσουν μακρύτερα, ταχέως βυθίζονται ἀπὸ τὰ κύματα, ἔτσι ὁμοιάζουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ χρησιμοποιοῦν τοὺς ἰδικούς των συλλογισμοὺς καὶ οἱ ὁποῖοι ναυαγοῦν πρὶν μάθουν κάτι. Εἶναι αὐτοὶ διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Παῦλος λέγει ὅτι «Αὐτοὶ ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν».

Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτό, ἂς κρατοῦμεν τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, διὰ τῆς ὁποίας τώρα ὁ Χριστὸς ὁδηγεῖ τὴν Σαμαρεῖτιν. Διότι, ὅταν ἐκείνη ἠρώτησε· «Πῶς σεῖς λέγετε ὅτι εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ λατρεύωμεν;», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Πίστευσέ με, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ποὺ οὔτε εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα οὔτε εἰς τὸ ὄρος τοῦτο θὰ λατρεύετε τὸν Πατέρα». Μέγιστον δόγμα ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτήν, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεκοίνωσεν οὔτε εἰς τὸν Νικόδημον, οὔτε εἰς τὸν Ναθαναήλ. Ἡ μὲν Σαμαρεῖτις ἀπέβλεπε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἰδικά της ἦσαν ἀνώτερα ἀπὸ τὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο ἐστηρίζετο εἰς τὸ κῦρος τῶν πατέρων. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐρώτησιν. Διότι ἐθεώρησε περιττὸν πλέον νὰ εἰπῇ καὶ ν' ἀποδείξῃ, διατί οἱ μὲν πατέρες αὐτῆς ἐλάτρευον τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰς τὰ Ἰεροσόλυμα.

Διὸ τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν· ἀμφοτέρων δὲ τῶν τύπων τὰ πρεσβεῖα ἀνελών, διανίστησιν αὐτῆς τὴν ψυχήν, δεικνὺς ὅτι οὐδὲ Ἰουδαῖοι οὐδὲ αὐτοὶ ἔχουσί τι μέγα πρὸς τὸ μέλλον δωρεῖσθαι· καὶ τότε τὴν διαφορὰν εἰσάγει. Πλὴν καὶ οὕτω σεμνοτέρους τοὺς Ἰουδαίους ἀπέφηνεν, οὐ τόπον τόπου προτιμῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκείνης τὴν προεδρείαν διδούς, ὡσανεὶ ἔλεγε· Τόπου μὲν ἕνεκεν, οὐδὲν δεῖ λοιπὸν φιλονεικεῖν. Ἰουδαῖοι μέντοι τῷ τρόπῳ τὸ πλέον τῶν Σαμαρειτῶν ἔσχον «Ὑμεῖς» μὲν γάρ, φησί, «προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν».

Πῶς οὖν οὐκ ᾔδεσαν οἱ Σαμαρεῖται ὃ προσεκύνουν; Ὅτι τοπικὸν καὶ μερικὸν Θεὸν ἐνόμιζον εἶναι· οὕτω γοῦν αὐτὸν καὶ ἐθεράπευον· οὕτω καὶ Πέρσαις πέμψαντες ἀπήγγειλαν ὅτι Ὁ τοῦ τόπου τούτου Θεὸς ἡμῖν ἀγανακτεῖ, οὐδὲν πλέον περὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τῶν εἰδώλων φανταζόμενοι. Διόπερ ἔμενον καὶ δαίμονας καὶ αὐτὸν θεραπεύοντες καὶ τὰ ἄμικτα μιγνύντες.

Ἰουδαῖοι δὲ ταύτης ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑπονοίας καὶ τῆς οἰκουμένης αὐτὸν ᾔδεσαν εἶναι Θεόν, εἰ καὶ μὴ πάντες. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν». Μὴ θαυμάσῃς δὲ ὅτι μετὰ Ἰουδαίων ἑαυτὸν ἀριθμεῖ· πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν τῆς γυναικὸς διαλέγεται, ὡς προφήτης ὢν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ τό, «Προσκυνοῦμεν», τέθεικεν. Ὅτι γὰρ τῶν προσκυνουμένων ἐστί, παντί που δῆλον. Τὸ μὲν γὰρ προσκυνεῖν, τῆς κτίσεως, τὸ δὲ προσκυνεῖσθαι, τοῦ τῆς κτίσεως Δεσπότου. Ἀλλὰ τέως ὡς Ἰουδαῖος διαλέγεται. Τὸ οὖν, «Ἡμεῖς»,

Δι' αὐτὸ τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν, ἀφοῦ ὅμως ἀφήρεσε καὶ τῶν δύο τόπων τὴν ὑπεροχήν, ἀνύψωσε τὴν ψυχήν της, ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε οἱ πατέρες της ἠμποροῦσαν νὰ δωρήσουν κάτι τὸ σπουδαῖον εἰς τὸ μέλλον. Καὶ τότε παρουσιάζει τὴν διαφοράν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀνώτεροι, ὄχι συγκρίνων τόπον μὲ τόπον, ἀλλὰ παρέχων τὰ πρωτεῖα μόνον εἰς ἐκείνην τὴν λογικὴν τῶν Ἰουδαίων, σὰν νὰ ἔλεγε· Δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ φιλονεικοῦμεν διὰ τὸν τόπον. Διότι εἰς τὴν λατρείαν οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερέχουν κατὰ πολὺ τῶν Σαμαρειτῶν. Διότι λέγει· «Σεῖς μὲν λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς ὅμως λατρεύομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν».

Διατί δὲν ἐγνώριζαν οἱ Σαμαρεῖται ἐκεῖνο ποὺ ἐλάτρευαν; Διότι ἐνόμιζαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ ὁρισθῇ εἰς τόπον καὶ νὰ μερισθῇ. Ἔτσι λοιπὸν ἐλάτρευαν αὐτόν. Ἔτσι ἀνήγγειλαν μὲ ἀπεσταλμένους εἰς τοὺς Πέρσας, λέγοντες ὅτι ὁ Θεὸς αὐτοῦ τοῦ τόπου ἔχει ὀργισθῇ ἐναντίον τους, ἐπειδὴ δὲν ἐφαντάζοντο περὶ αὐτοῦ κάτι τὸ εὐρύτερον ἀπὸ τὰ εἴδωλα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπέμεναν νὰ λατρεύουν καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν καὶ τοὺς δαίμονας, συγχέοντες καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀναμιχθοῦν.

Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν δοξασίαν καὶ ἐγνώριζαν ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεὸς ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, ἂν καὶ δὲν ἐπίστευαν ὅλοι. Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Χριστός, «Σεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς δὲ λατρεύομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν». Μὴ ἀπορῇς ὅμως, ἐπειδὴ συγκαταλέγει τὸν ἑαυτόν του μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην τῆς γυναικός, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι προφήτης τῶν Ἰουδαίων. Δι' αὐτὸ ἐχρησιμοποίησε τὴν λέξιν «λατρεύομεν». Ὅτι βέβαια ἐλατρεύετο, δὲν εἶναι εἰς κανένα ἄγνωστον. Διότι ἴδιον τῆς μὲν δημιουργίας εἶναι νὰ λατρεύῃ, τοῦ δὲ Κυρίου τῆς δημιουργίας νὰ λατρεύεται. Ἀλλ' ὁμιλεῖ πλέον ὡς Ἰουδαῖος.

ἐνταῦθα, Ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, φησίν.

Ἐπάρας τοίνυν τὰ Ἰουδαϊκά, πάλιν ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ποιεῖ, καὶ πείθει μᾶλλον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις προσέχειν, ἀνύποπτον ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ τῇ πρὸς τὸ ὁμόφυλον συγγενείᾳ τὰ ἐκείνων ἐπαίρει. Ὁ γὰρ περὶ τοῦ τόπου ταῦτα ἀποφηνάμενος, ἐφ' ᾧ μάλιστα ηὔχουν Ἰουδαῖοι καὶ πλεονεκτεῖν πάντων ἐνόμιζον καὶ τὰ σεμνὰ τούτων καθελών, εὔδηλον ὅτι οὐδὲ κατὰ ταῦτα πρὸς χάριν τινὸς ἔλεγεν, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας καὶ προρρητικῇ δυνάμει.

Ἐπεὶ οὖν τῶν τοιούτων λογισμῶν τέως ἀπέστησεν εἰπών, «Πίστευσόν μοι, γύναι», καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπάγει, «Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἢ ὅτι τὰ ἀγαθὰ τῇ οἰκουμένῃ ἐκεῖθεν γέγονε (τὸ γὰρ εἰδέναι Θεὸν καὶ τὸ καταγινώσκειν εἰδώλων, ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν· καὶ τὰ ἄλλα πάντα δόγματα, καὶ παρ' ὑμῖν δὲ αὐτὸ τὸ τῆς προσκυνήσεως, εἰ καὶ μὴ ὀρθῶς, ἀπὸ γοῦν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀρχὴν ἔλαβε)· σωτηρίαν οὖν ἢ ταῦτα ἢ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν καλεῖ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι ἀμφότερα ταῦτα σωτηρίαν καλῶν, ἣν εἶπεν ἐκ τῶν Ἰουδαίων εἶναι. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός».

Ὁρᾷς πῶς συγκροτεῖ τὴν Παλαιάν, καὶ ῥίζαν δείκνυσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ διὰ πάντων οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ νόμῳ, εἴγε ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν ὑπόθεσιν εἶναι πάντων τῶν ἀγαθῶν φησιν; «Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρί». Πλεονεκτοῦμεν μὲν ὑμῶν, ὦ γύναι, φησί, τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος τέλος ἕξει λοιπόν. Οὐ γὰρ τὰ

---

2. Ρωμ. 9, 5.

Καὶ μὲ τὴν λέξιν «ἡμεῖς» ἐννοεῖ ἐδῶ 'ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι'.

Ἀφοῦ ἐξύψωσε λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους, πάλιν γίνεται ἀξιόπιστος καὶ συνδέει τὴν πίστιν μὲ τὰ λόγια του ἀπομακρύνων κάθε ὑποψίαν καὶ ἀποδεικνύων, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξάρει αὐτοὺς ἕνεκα συγγενείας. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐκφράζει αὐτὴν τὴν γνώμην περὶ τοῦ τόπου, διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἰουδαῖοι ἐκαυχῶντο πάρα πολὺ καὶ ἐφαντάζοντο ὅτι ὑπερέχουν ἀπὸ ὅλους, καὶ ὁ ὁποῖος ἀφῄρεσε τὴν ὑπεροχήν των, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν τὰ ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ κανένα, ἀλλὰ τὰ ἔλεγε πρὸς χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς προφητικῆς του δυνάμεως.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπεμάκρυνε πλέον τὴν Σαμαρεῖτιν ἀπὸ τοιούτους διαλογισμοὺς καὶ ἀφοῦ εἶπε· «Πίστευσέ με, γυναῖκα», προσθέτει καὶ τὰ ἑξῆς· «Διότι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὰ ἑξῆς· ἢ δηλαδὴ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν προέλθει ὅλα τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν οἰκουμένην (διότι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καταδίκη τῶν εἰδώλων ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν τὴν καταγωγὴν καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δόγματα καὶ ἡ ἰδική σου λατρεία, ἂν καὶ δὲν εἶναι ὀρθή, ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατάγονται), ἢ ὅλ' αὐτὰ ἢ τὴν ἰδικήν του ἔλευσιν ὀνομάζει σωτηρίαν. Καὶ μᾶλλον δὲν θὰ πέσῃ κανεὶς ἔξω, ἂν καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὀνομάσῃ σωτηρίαν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶπεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν Ἰουδαίων. Τοῦτο ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· «Ἐκ τῶν ὁποίων κατάγεται κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεός»[2].

Βλέπεις, μὲ ποῖον τρόπον ἐξαίρει τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ δεικνύει, ὅτι αὐτὴ εἶναι ρίζα ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅτι αὐτὸς μὲ κανένα τρόπον δὲν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν νόμον; Ἂν βεβαίως, λέγει, ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι. «Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ ἤδη ἦλθεν, ποὺ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ θὰ λατρεύσουν τὸν Πατέρα». Ὑπερέχομεν, γυναῖκα, ἀπὸ σᾶς, λέγει, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς λατρείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος. Διότι δὲν

τῶν τόπων ἀμειφθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας, καὶ ταῦτα ἐπὶ θύραις ἕστηκεν· «Ἔρχεται γὰρ ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν».

2. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προφῆται πρὸ μακρῶν ἔλεγον χρόνων ἅπερ ἔλεγον, τοῦτο ἀναιρῶν ἐνταῦθα εἶπε «Καὶ νῦν ἐστι». Μὴ νομίσῃς, φησί, ταύτην τοιαύτην εἶναι τὴν προφητείαν, ὡς μετὰ πολὺν γενήσεσθαι χρόνον. Τὰ γὰρ πράγματα ἐφέστηκεν ἤδη, καὶ ἐπὶ θύραις ἐστίν, «Ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ». Εἰπὼν ἀληθινούς, συνεξέβαλε Σαμαρείταις Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνων ἀμείνους οὗτοι, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐλάττους πολλῷ, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀληθείας τύπος. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἡ ἀληθὴς προσκύνησις καὶ Θεῷ πρέπουσα αὕτη ἐστίν. «Καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν».

Οὐκοῦν εἰ τοιούτους πάλαι ἐζήτει, οὐ βουλόμενος ἐκείνοις συνεχώρησε τὸν τρόπον, ἀλλὰ συγκαταβαίνων, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ τούτους εἰσαγάγῃ. Τίνες οὖν εἰσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί; Οἱ μήτε τόπῳ περικλείοντες τὴν λατρείαν, καὶ Θεὸν ἐν πνεύματι θεραπεύοντες· καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ὧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «Παρακαλῶ ὑμᾶς παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν». Ὅταν δὲ εἴπῃ, «Πνεῦμα ὁ Θεός», οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ ἀσώματον. Δεῖ τοίνυν τοῦ ἀσωμάτου καὶ τὴν λατρείαν τοιαύτην εἶναι καὶ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἀσωμάτου προσφέρεσθαι· τουτέστι, διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος. Διό φησι· «Καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν».

---

3. Ρωμ. 1, 9.
4. Αὐτόθι 12, 1.

θ' ἀλλάξουν μόνον οἱ τόποι, ἀλλὰ καὶ οἱ τρόποι τῆς λατρείας καὶ αὐτὰ εὑρίσκονται πολὺ πλησίον. «Διότι ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθεν».

2. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ προφῆται ἔλεγαν πρὸ μακροῦ χρόνου αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν, ταῦτα ἀκυρώνων ἐδῶ εἶπε, «Καὶ ἤδη ἦλθεν». Μὴ φαντασθῇς, λέγει, ὅτι αὐτὴ ἡ προφητεία θὰ ἐκπληρωθῇ μετὰ παρέλευσιν μακροῦ χρόνου. Διότι τὰ πράγματα εἶναι παρόντα καὶ πολὺ πλησίον ἡ ὥρα, «Ὅταν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ θὰ λατρεύουν τὸν Πατέρα πνευματικὰ καὶ ἀληθινά». Ὅταν εἶπεν ἀληθινοί, ἀπέκλεισε μαζὶ μὲ τοὺς Σαμαρείτας καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ἂν οἱ τελευταῖοι εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι πολὺ κατώτεροι καὶ μάλιστα τόσον, ὅσον διαφέρει ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν εἰκόνα. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ λατρεία καὶ ἁρμόζουσα εἰς τὸν Θεόν. «Διότι τέτοιους θέλει ὁ Πατὴρ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν λατρεύουν».

Ἐὰν λοιπὸν τέτοιους ἐζήτει προσκυνητὰς δὲν συνεχώρησε ἐξ ἰδίας θελήσεως κάποτε τὸν τρόπον λατρείας των, ἀλλ' ἐξ εὐσπλαγχνίας, διὰ νὰ κάμῃ καὶ αὐτοὺς ἀληθινοὺς προσκυνητάς. Ποῖοι εἶναι λοιπὸν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί; Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν περικλείουν τὴν λατρείαν εἰς τόπον, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι λατρεύουν τὸν Θεὸν πνευματικά. Ὅπως εἶπε καὶ ὁ Παῦλος· «Τὸν ὁποῖον λατρεύω μὲ τὸ πνεῦμα μου εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Υἱοῦ του»[3] καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Σᾶς παρακαλῶ νὰ προσφέρετε τοὺς ἑαυτούς σας θυσίαν ζωντανὴν καὶ ἁγίαν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, τὴν λογικήν σας λατρείαν»[4]. Καὶ ὅταν εἰπῇ, «Ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα», δὲν δηλώνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ἀσώματον. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἀσωμάτου νὰ εἶναι τέτοια καὶ νὰ προσφέρεται δι' ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ἡμῶν εἶναι ἀσώματον, δηλαδὴ διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ. Δι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν λατρεύουν, πρέπει νὰ τὸν λατρεύουν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά».

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς μὲν ψυχῆς ἠμέλουν, πολλὴν δὲ περὶ τὸ σῶμα σπουδὴν ἐποιοῦντο, καθαίροντες αὐτὸ παντοδαπῶς, φησὶν ὅτι οὐ τῇ τοῦ σώματος καθαρότητι, ἀλλὰ τῷ ἐν ἡμῖν ἀσωμάτῳ, τουτέστι τῷ νῷ, ὁ ἀσώματος θεραπεύεται. Μὴ τοίνυν πρόβατα θύετε καὶ μόσχους, ἀλλ' ὅλον σαυτὸν ἀνάθες τῷ Θεῷ καὶ ὁλοκαύτωσον· τοῦτο γάρ ἐστι θυσίαν ζῶσαν παραστῆσαι. Ἐν γὰρ ἀληθείᾳ δὴ προσκυνεῖν· ὡς τά γε πρότερα τύπος ἦν, ἡ περιτομή, τὰ ὁλοκαυτώματα, τὰ θύματα, τὰ θυμιάματα· νυνὶ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἀλήθεια τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ σάρκα, ἀλλὰ πονηροὺς δεῖ περικόπτειν λογισμοὺς καὶ σταυροῦν ἑαυτὸν καὶ τὰς ἀλόγους ἀναιρεῖν ἐπιθυμίας καὶ κατασφάττειν.

Ἰλιγγίασεν ἡ γυνὴ πρὸς τὰ λεχθέντα καὶ ἀπηγόρευσε πρὸς τὸ ὕψος τῶν εἰρημένων καὶ καμοῦσα ἄκουσον τί φησιν· «Οἶδα ὅτι ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι». Καὶ πόθεν Σαμαρείταις τὸ προσδοκᾶν τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, τὸν Μωϋσέα δεξάμενοι μόνον; Ἀπ αὐτῶν τῶν Μωϋσέως γραμμάτων. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψε. Τὸ γάρ, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Πρὸς τὸν Υἱὸν εἴρητο· καὶ τῷ Ἀβραὰμ ἐν τῇ σκηνῇ οὗτός ἐστιν ὁ διαλεγόμενος· καὶ ὁ Ἰακὼβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλεγεν· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μωϋσῆς φησι· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε». Καὶ τὰ κατὰ τὸν ὄφιν καὶ τὰ κατὰ τὴν ῥάβδον τὴν Μωϋσέως καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸ πρόβατον καὶ πολλὰ ἕτερα ἐνῆν βουλομένοις ἐκλέγειν τὴν

5. Γεν. 1, 26.
6. Αὐτόθι 49, 10.
7. Δευτ. 18, 15.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ οἱ Σαμαρεῖται καὶ οἱ Ἰουδαῖοι παρημέλουν μὲν τὴν ψυχήν των, ἐφρόντιζον δὲ πολὺ διὰ τὸ σῶμα, καθαρίζοντες αὐτὸ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους, τονίζει ὅτι ὁ ἀσώματος λατρεύεται ὄχι μὲ τὴν σωματικὴν ἀλλὰ μὲ τὴν πνευματικὴν καθαρότητα, δηλαδὴ μὲ τὸν νοῦν. Μὴ θυσιάζῃς λοιπὸν πρόβατα καὶ μοσχάρια, ἀλλὰ πρόσφερε τὸν ἑαυτόν σου ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν Θεόν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσφέρεις ζωντανὴν θυσίαν. Καὶ πρέπει νὰ τὸν λατρεύῃς ἀληθινά. Ὅλα τὰ προηγούμενα, ὅπως ἡ περιτομή, τὰ ὁλοκαυτώματα, τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, τὰ θυμιάματα, ἦσαν τύπος. Τώρα δὲν εἶναι πλέον, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἀλήθεια. Διότι δὲν πρέπει νὰ περιορίζῃ κανεὶς τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὰς πονηρὰς σκέψεις καὶ νὰ σταυρώνῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ ἐξαφανίζῃ καὶ νὰ θυσιάζῃ τὰς παραλόγους ἐπιθυμίας.

Αὐτὰ προκάλεσαν ἴλιγγον εἰς τὴν γυναῖκα καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῶν λεχθέντων καὶ ἐπειδὴ ἐκουράσθη, ἄκουσε, τί ἀπήντησε· «Ξεύρω ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας, ὁ λεγόμενος Χριστός. Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, θὰ μᾶς τὰ γνωρίσῃ ὅλα. Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ ὁμιλῶ μαζί σου». Καὶ ἀπὸ ποῦ Σαμαρεῖται ἐπερίμεναν τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ παρεδέχοντο μόνον τὸν Μωϋσῆν; Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραπτὰ τοῦ Μωϋσέως. Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπεκάλυψε τὸν Υἱόν. Διότι τό, «Ἂς κάμωμεν ἄνθρωπον σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν»[5], εἶχε λεχθῆ διὰ τὸν Υἱόν. Καὶ ὁ Ἰακὼβ προφητεύων περὶ αὐτοῦ ἔλεγε· «Δὲν θὰ ἐξέλθῃ ἄρχων ἀπὸ τὸν Ἰούδα, οὔτε σκῆπτρον ἀπὸ τοὺς μηρούς του, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο προορίζεται καὶ ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν»[6]. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς εἶπεν· «Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς θὰ ἀναδείξῃ Προφήτην ἀπὸ τὸ μέσον τῶν ἀδελφῶν σας, ὅμοιον μὲ ἐμὲ καὶ πρέπει ν' ἀκούσετε αὐτόν»[7]. Καὶ ὅσα περὶ τοῦ ὄφεως, περὶ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσέως, περὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ προβάτου καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ

παρουσίαν αὐτοῦ ἀνακηρύττοντα.

Καὶ τί δήποτε, φησίν, οὐκ ἀπὸ τούτων ἐνῆγε τὴν γυναῖκα ὁ Χριστός, ἀλλὰ τῷ μὲν Νικοδήμῳ τὸν ὄφιν εἰς μέσον ἤγαγε καὶ τῷ Ναθαναὴλ προφητείας ἀνέμνησε, ταύτῃ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν; Τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ διατί; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄνδρες ἦσαν, καὶ ἐν τούτοις ἐστρέφοντο· αὕτη δὲ γυνὴ πενιχρά, καὶ ἀμαθής, καὶ Γραφῶν ἄπειρος. Διὰ τοῦτο αὐτῇ οὐκ ἀπὸ τούτων διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς προρρήσεως αὐτὴν ἐπισπᾶται, καὶ διὰ τούτων εἰς μνήμην ἄγει τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκκαλύπτει λοιπὸν ἑαυτόν· ὅπερ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητησάσῃ τῇ γυναικὶ εἶπεν, ἔδοξεν ἂν αὐτῇ ληρεῖν, καὶ εἰκῇ φθέγγεσθαι. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν μνήμην ἄγων εὐκαίρως ἑαυτὸν ἀπεκάλυψε.

Καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς λέγουσιν, «Ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰπὲ ἡμῖν, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός»· τούτους μὲν οὐκ ἀπεκρίνατο σαφῶς, ταύτῃ δὲ εἶπε φανερῶς αὐτὸς εἶναι. Εὐγνωμονεστέρα γὰρ ἦν ἡ γυνὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐζήτουν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κωμῳδεῖν αὐτὸν ἀεί. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο μαθεῖν, ἱκανὴ καὶ ἡ διὰ τῶν ῥημάτων καὶ ἡ διὰ τῶν Γραφῶν καὶ ἡ διὰ τῶν σημείων διδασκαλία ἦν. Αὕτη δὲ ἐξ ἀδεκάστου γνώμης καὶ ἁπλῆς διανοίας ἐφθέγγετο ἅπερ ἐφθέγγετο· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτῆς γενομένων. Καὶ γὰρ ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγήνευσε· καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἔστιν ἰδεῖν τὸ ἠκριβωμένον καὶ τὸ πιστόν. «Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ». Σφόδρα εἰς καιρὸν ἀπήντησαν, τῆς διδασκαλίας ἀπαρτισθείσης. «Καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. Οὐδεὶς μέντοι εἶπε, Τί ζητεῖς; ἢ Τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;».

---

8. Ἰω. 10, 24.

ἠμπορεῖ νὰ συγκεντρώσῃ κανείς, μαρτυροῦν τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ.

Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν ἐχρησιμοποίησε ταῦτα ὁ Χριστός, διὰ νὰ πείσῃ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' εἰς μὲν τὸν Νικόδημον ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν ὄφιν, εἰς τὸν Ναθαναὴλ ὑπενθύμισε προφητείας, ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν εἶπε τίποτε; Διατί καὶ διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν ἄνδρες καὶ ἠσχολοῦντο μὲ αὐτά, αὐτὴ δὲ ἦτο πτωχὴ καὶ ἀμαθὴς γυναῖκα καὶ ἑπομένως δὲν ἐγνώριζε τὰς Γραφάς. Διὰ τοῦτο δὲν κάμνει λόγον εἰς αὐτὴν περὶ τούτων, ἀλλὰ τὴν προσελκύει μὲ τὸ ὕδωρ καὶ μὲ τὴν προφητείαν καὶ μὲ αὐτὰ ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην της τὸν Χριστὸν καὶ ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτόν του. Ἐὰν τὸ ἔλεγεν αὐτὸ εἰς τὴν γυναῖκα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν χωρὶς νὰ τὸ ζητήσῃ, θὰ ἐφαίνετο ὅτι φλυαρεῖ καὶ ματαιοπονεῖ. Τώρα ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνακαλῶν εἰς τὴν μνήμην της ταῦτα, ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτόν της καταλλήλως.

Καὶ εἰς τοὺς μὲν Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς ἠρώτων, «Ἕως πότε θὰ μᾶς κρατῇς εἰς ἀμφιβολίαν; Ἐὰν ἐσὺ εἶσαι ὁ Χριστός, νὰ μᾶς τὸ εἰπῇς»[8], δὲν ἀπήντησε σαφῶς, εἰς αὐτὴν ὅμως εἶπε φανερά, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ἡ γυνὴ ἦτο προθυμοτέρα ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠρώτων διὰ νὰ μάθουν, ἀλλὰ πάντοτε διὰ νὰ τὸν διασύρουν. Διότι, ἐὰν ἤθελον νὰ μάθουν, ἦτο ἀρκετὴ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Γραφῶν καὶ ἡ παράδοσις. Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις μὲ ἀδέκαστον κρίσιν καὶ ἁπλῆν διάνοιαν ὡμίλησεν ὅσα ὡμίλησε. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸν ἀπὸ ὅσα ἔκαμε μετὰ ταῦτα. Διότι καὶ ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε καὶ ἄλλους ἔφερεν εἰς τὴν πίστιν. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς παντοῦ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν πίστιν τῆς γυναικός. «Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἦλθον οἱ μαθηταί του». Ἐπικαίρως εἶχαν ἔλθει, ἐνῷ ἤδη εἶχε περατωθῆ ἡ διδασκαλία. «Καὶ ἠπόρησαν, διότι ὡμίλει μὲ γυναῖκα. Κανεὶς ὅμως δὲν εἶπε· Τί ζητεῖς; ἢ Διατί ὁμιλεῖς μαζί της;».

3. Τί δὲ ἐθαύμαζον; Τὸ ἄτυφον, τὸ ταπεινὸν μεθ' ὑπερβολῆς, ὅτι οὕτω περίβλεπτος ὤν, ἠνείχετο μετὰ τοσαύτης ταπεινοφροσύνης γυναικὶ διαλέγεσθαι πενιχρᾷ καὶ Σαμαρείτιδι. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκπλαγέντες οὐκ ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν διατηρεῖν, οὕτως αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν καὶ ᾐδοῦντο. Εἰ γὰρ καὶ μηδέπω τὴν ἀξίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅμως ὡς θαυμαστῷ τινι προσεῖχον καὶ πολλὴν αὐτῷ ἀπένεμον τὴν αἰδῶ.

Καίτοι γε πολλαχοῦ φαίνονται πολλὰ παρρησιαζόμενοι· οἷον, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐπιπίπτῃ αὐτοῦ τῷ στήθει, ὅταν αὐτῷ προσιόντες λέγωσι, «Τίς μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν;», ὅταν δὲ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου παρακαλῶσιν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα οὐκ ἠρώτησαν; Ὅτι ἐκεῖνα μὲν πάντα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξετάζειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς τοσοῦτον διέφερε τὸ γιγνόμενον.

Καὶ Ἰωάννης δὲ μετὰ πολὺν χρόνον τοῦτο ἐποίησε πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει, ὅτε πλείονος ἀπήλαυσε παρρησίας, καὶ ἐθάρρει τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ· «Οὗτος γὰρ ἦν», φησίν, «ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς». Τί τούτου τοῦ μακαρισμοῦ γένοιτ' ἂν ἴσον; Ἀλλὰ μὴ μέχρι τούτου στῶμεν, ἀγαπητοί, τοῦ μακαρίζειν τὸν Ἀπόστολον, ἀλλ' ὥστε καὶ τῶν μακαριζομένων γενέσθαι, πάντα πράττωμεν καὶ μιμησώμεθα τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἴδωμεν τίνα ἦν ἃ τὴν ἀγάπην ἐποίησε τὴν τοσαύτην. Τίνα οὖν ἦν ταῦτα; Ἀφῆκε πατέρα καὶ πλοῖον καὶ δίκτυον καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο κοινὸν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἦν καὶ πρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν ἀποστόλων. Τί δὴ οὖν τὸ ἐξαίρετον ἦν, ὃ πολλὴν τὴν ἀγάπην ἐποίησεν;

---

9. Ματθ. 19, 1.
10. Μάρκου 10, 35-37.
11. Ἰω. 19, 26.

3. Διατί ὅμως ἠπόρουν; Διὰ τὴν προσήνειαν καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ταπεινότητα, διότι, ἐνῷ ἦτο τόσον περίβλεπτος, ἠνείχετο νὰ συζητῇ μὲ τόσην ταπεινοφροσύνην μὲ πτωχὴν γυναῖκα καὶ μάλιστα Σαμαρεῖτιν. Καὶ ὅμως, παρ' ὅλον ὅτι ἐξεπλάγησαν, δὲν ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν. Τόσον πειθαρχημένοι ἦσαν εἰς τὸ νὰ τηροῦν τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν πάντοτε, τόσον τὸν ἐφοβοῦντο καὶ τὸν ἐσέβοντο. Διότι, ἐνῷ δὲν εἶχον ἀκόμη σχηματίσει ἀνταξίαν γνώμην περὶ αὐτοῦ, ὅμως τὸν ἐτίμων σὰν ἀξιοθαύμαστον ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἀπέδιδαν μεγάλον σεβασμόν.

Καὶ ὅμως πολλὰς φορὰς φαίνονται θαρραλεώτεροι, ὅπως ὅταν ὁ Ἰωάννης ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ στήθους του, ὅταν προσερχόμενοι τὸν ἠρώτων· «Ποῖος θὰ εἶναι ἄρα γε ὁ μεγαλύτερος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[9], ὅταν τὰ παιδιὰ τοῦ Ζεβεδαίου τὸν παρεκάλουν νὰ καθίσουν ὁ ἕνας ἀπὸ τὰ δεξιά του καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὰ ἀριστερά του[10]. Διατί λοιπὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν τὸν ἠρώτησαν; Διότι τότε μὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσουν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἰδικῶν των πραγμάτων, τώρα ὅμως δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τόσον πολὺ τὸ γεγονὸς αὐτό.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου ἔκαμε τὸ ἴδιο διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ὅταν ἀπήλαυσε μεγαλυτέρας πεποιθήσεως καὶ ὅταν ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἀγάπην ἀπὸ τὸν Χριστόν. «Διότι αὐτὸς ἦτο ὁ μαθητής, τὸν ὁποῖον ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς»[11]. Τί εἶναι ὅμοιον μὲ αὐτὸν τὸν μακαρισμόν; Ἀλλὰ ἂς μὴ σταθῶμεν, ἀγαπητοί, εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ νὰ μακαρίζωμεν δηλαδὴ τὸν Ἀπόστολον, καὶ ἂς ἰδοῦμεν ποῖα εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπροκάλεσαν αὐτὴν τὴν ἀγάπην. Ποῖα λοιπὸν ἦσαν αὐτά; Ἐγκατέλειψε τὸν πατέρα του, τὸ πλοῖον του καὶ τὰ δίκτυα καὶ ἠκολούθησε τὸν Ἰησοῦν. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο εἶχε κάμει ὁ ἀδελφός του, ὁ Πέτρος, ὁ Ἀνδρέας καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι. Ποῖο λοιπὸν ἦτο αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸν τὸν ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὴν μεγάλην ἀγάπην;

Αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ ἑαυτοῦ οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἠγαπᾶτο μόνον· τὰ δὲ κατορθώματα αὐτοῦ, δι' ἃ ἠγαπᾶτο, ἀπεσιώπησε μετριάζων. Ὅτι γὰρ αὐτὸν ἐξαίρετόν τινα ἀγάπην ἠγάπησε, παντί που δῆλον ἦν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ διαλεγόμενος, οὐδὲ ἐρωτῶν φαίνεται κατ' ἰδίαν αὐτόν, καθὼς Πέτρος πολλάκις, καθὼς Φίλιππος, καθὼς Ἰούδας καὶ Θωμᾶς· ἀλλ' ὅτε τῷ συναποστόλῳ χαρίσασθαι καὶ ὑπακοῦσαι ἠθέλησε, τότε μόνον. Ὅτε γὰρ ὁ κορυφαῖος αὐτὸν ἠνάγκασε τῶν ἀποστόλων νεύσας, τότε ἠρώτησε· πολλὴν γὰρ οὗτοι πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἀγάπην. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὁμοῦ φαίνονται ἀναβαίνοντες καὶ κοινῇ δημηγοροῦντες.

Καίτοι γε ὁ Πέτρος θερμότερον πολλαχοῦ καὶ κινεῖται καὶ φθέγγεται· καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ ἀκούει τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Πέτρε, φιλεῖς με πλέον τούτων;». Ὁ δὲ πλέον τούτων ἀγαπῶν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἠγαπᾶτο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Ἰησοῦν, ἐκεῖνο δὲ ἐκ τοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ δῆλον ἐγένετο. Τί οὖν ἐστιν, ὃ τὴν ἐξαίρετον ἀγάπην ἐποίησεν; Ἐμοὶ δοκεῖ πολλὴν τὸν ἄνδρα ἐπιείκειαν ἐπιδείκνυσθαι καὶ πραότητα· διόπερ οὐδὲ παρρησιαζόμενος πολλαχοῦ φαίνεται. Τοῦτο δὲ ἡλίκον ἐστὶν καὶ ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως δῆλον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον τοῦτο εἰργάσατο.

Οὐδὲν γὰρ ταπεινοφροσύνης ἴσον. Διὰ τοῦτο τῶν μακαρισμῶν ἐντεῦθεν ἤρξατο ὁ Χριστός. Ὥσπερ γάρ τινα θεμέλιον καὶ κρηπῖδα μεγίστης οἰκοδομῆς καταβάλλεσθαι μέλλων, οὕτω τὴν ταπεινοφροσύνην πρώτην ἔθηκεν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ταύτης σωθῆναι χωρίς· ἀλλὰ κἂν νηστεύῃ τις κἂν εὔχηται κἂν ἐλεημοσύνην ποιῇ μετὰ ἀπονοίας, βδελυκτὰ πάντα, ταύτης μὴ παρούσης· ὥσπερ οὖν ποθεινὰ καὶ

---

12. Ἰω. 21, 15.
13. Ματθ. 5, 3.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης δὲν λέγει τίποτε ἄλλο περὶ αὐτοῦ, παρὰ μόνον ὅτι ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διότι εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερόν, ὅτι τὸν ἠγάπα ἰδιαιτέρως. Ἀλλὰ πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ ὁμιλῇ κατ' ἰδίαν μαζί του οὔτε νὰ τὸν ἐρωτᾷ, ὅπως ἔκαμνε πολλὰς φορὰς μὲ τὸν Πέτρον, μὲ τὸν Ἰούδαν καὶ μὲ τὸν Θωμᾶν, ἀλλὰ μίαν μόνον φοράν, ὅταν ἠθέλησε νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ νὰ ἀκούσῃ τὸν συναπόστολον. Διότι, ὅταν ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων τοῦ ἔνευσε, τότε ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ, διότι αὐτοὶ εἶχον μεγάλην ἀγάπην μεταξύ των. Δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὸν ναὸν φαίνονται ν' ἀνεβαίνουν μαζὶ καὶ ἀπὸ κοινοῦ νὰ δημηγοροῦν.

Καὶ ὅμως ὁ Πέτρος πολλὰς φορὰς κινεῖται καὶ ὁμιλεῖ θερμότερον. Καὶ τέλος ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ τὸν ἐρωτᾷ· «Πέτρε, μὲ ἀγαπᾷς περισσότερον ἀπὸ αὐτούς;»[12]. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ τὸν ἠγάπα περισσότερον, εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ ἠγαπᾶτο περισσότερον. Ἀλλ' ἦτο φανερόν, ὅτι ἄλλο ἦτο ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἄλλο τὸ ν' ἀγαπᾶται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ποὺ ἐπροκάλεσε τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Ἰωάννην; Ἐγὼ νομίζω ὅτι οὗτος ἐδείκνυε μεγάλην ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, δι' αὐτὸ καὶ πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ ἐνεργῇ μὲ θάρρος. Πόσον δὲ μεγάλο εἶναι τοῦτο, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Διότι καὶ ἐκεῖνος κατὰ τὸν ἴδιον ἐνήργει τρόπον.

Πράγματι, δὲν ὑπάρχει τίποτε ὅμοιον μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἤρχισε τοὺς μακαρισμοὺς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρετήν[13]. Διότι ὅπως ἀκριβῶς προκειμένου νὰ οἰκοδομήσῃ μεγίστην οἰκοδομὴν τοποθετεῖ τὸν θεμέλιον λίθον καὶ τὸ κρηπίδωμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἐτοποθέτησε πρώτην τὴν ταπεινοφροσύνην. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῶμεν χωρὶς αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ ἂν νηστεύῃ κανεὶς καὶ ἂν προσεύχεται καὶ ἂν κάμνῃ ἐλεημοσύνας μὲ ἐπίδειξιν, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα, ὅταν ἀπουσιάζῃ ἡ ταπεινοφροσύνη, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι εὐκταῖα καὶ ἀξιαγάπητα, καὶ μὲ ἀσφάλειαν ἀσκοῦνται, ὅταν αὐτὴ

ἐπέραστα παρούσης καὶ μετὰ ἀσφαλείας πάντα γίνεται.

Μετριάζωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, μετριάζωμεν. Καὶ γὰρ σφόδρα ῥάδιον τὸ κατόρθωμα, ἐὰν νήφωμεν. Τί γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ πρὸς ἀπόνοιάν σε ἐπαῖρον, ἄνθρωπε; Οὐχ ὁρᾷς τὸ τῆς φύσεως εὐτελές; τῆς προαιρέσεως τὸ εὐόλισθον; Ἐννόησον σαυτοῦ τὴν τελευτήν· ἐννόησον τῶν ἁμαρτημάτων τὸ πλῆθος. Ἀλλ' ἴσως πολλὰ κατορθῶν μέγα φρονεῖς; Αὐτῷ μὲν οὖν τούτῳ πάντα ἀπολεῖς. Διόπερ οὐχ οὕτω τὸν ἁμαρτάνοντα, ὡς τὸν κατορθοῦντα σπουδάζειν χρὴ μετριάζειν. Τί δήποτε; Ὅτι ὁ μὲν ἔχει τὴν ἀνάγκην τοῦ συνειδότος· ὁ δὲ ἂν μὴ σφόδρα νήφῃ, ταχέως, ὥσπερ ὑπό τινος πνεύματος ἀναρριπισθείς, αἴρεταί τε καὶ ἀφανίζεται καθάπερ ὁ Φαρισαῖος.

Ἀλλὰ πένησι παρέχεις; Ἀλλ' οὐ τὰ σά, ἀλλὰ τὰ τοῦ Δεσπότου, τὰ κοινὰ τῶν ὁμοδούλων. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ταπεινοῦσθαι χρή, ἐν ταῖς τῶν ὁμογενῶν συμφοραῖς τὰ ἑαυτοῦ προορῶντα, καὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐν ἐκείνοις μανθάνοντα. Ἴσως καὶ ἡμεῖς τοιούτων ἦμεν προγόνων. Εἰ δὲ μετέστη πρὸς ἡμᾶς ὁ πλοῦτος, ἀλλ' εἰκὸς αὐτὸν καὶ καταλιπεῖν πάλιν ἡμᾶς. Τί δὲ ὅλως καὶ ὁ πλοῦτός ἐστιν; Σκιὰ ἀδρανής, καπνὸς διαλυόμενος, ἄνθος χόρτου, μᾶλλον δὲ καὶ ἄνθους εὐτελέστερος. Τί οὖν ἐπὶ χόρτῳ μέγα φρονεῖς; Οὐχὶ καὶ λῃσταῖς παραγίνεται πλοῦτος καὶ μαλακοῖς καὶ πόρναις καὶ τυμβωρύχοις; Τοῦτο οὖν σε ἐπαίρει, ὅτι τοιούτους ἔχεις κοινωνοὺς τοῦ κτήματος;

Ἀλλὰ τιμῆς ἐρᾷς; Ἀλλ' οὐδὲν εἰς τιμὴν λόγον ἐλεημοσύνης ἐπιτηδειότερον. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ κατηναγκασμέναι εἰσὶ καὶ μετὰ μίσους, αἱ τιμαὶ αἱ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυναστείας, αὗται δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀπὸ συνειδότος

εἶναι παροῦσα.

Ἂς εἴμεθα μετριόφρονες, ἀγαπητοί, ἂς εἴμεθα μετριόφρονες. Διότι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ εὔκολη, ἂν εἴμεθα νηφάλιοι. Διότι, τί εἶναι ἐκεῖνο, ἄνθρωπε, ποὺ σὲ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν; Δὲν βλέπεις τὴν μηδαμινότητα τῆς φύσεως, τὴν ἐπιθυμίαν ποὺ εἶναι ἕτοιμη εἰς τὸ ὀλίσθημα; Σκέψου τὸν θάνατόν σου. Σκέψου τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων σου. Ἀλλ' ἴσως μεγαλοφρονεῖς, ἐπειδὴ ἠμπορεῖς νὰ κατορθώσῃς πολλά; Ἕνεκα ὅμως αὐτοῦ τοῦ λόγου θὰ χάσῃς τὰ πάντα. Ἕνεκα τούτου ὄχι τόσον ὁ ἁμαρτωλός, ὅσον ὁ ἐπιδιώκων τὴν ἀρετὴν πρέπει νὰ μετριοφρονῇ. Διατί; Διότι ὁ μὲν ἕνας σκέπτεται τοῦτο ἐκ συνειδήσεως, ὁ δὲ ἄλλος, ἂν δὲν εἶναι πολὺ νηφάλιος ταχέως σὰν νὰ ἔχῃ ἁρπαγῇ ἀπὸ κάποιον ἄνεμον χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται, ὅπως ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος.

Ἀλλὰ δίδεις εἰς τοὺς πτωχούς; Δὲν εἶναι ὅμως ἰδικά σου, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου καὶ κοινὰ εἰς τοὺς ὁμοδούλους. Καὶ δι' αὐτὸ μάλιστα πρέπει νὰ εἶσαι ταπεινός, ὅταν εἰς τὰς συμφορὰς τῶν συνανθρώπων σου προβλέπεις τὰς ἰδικάς σου καὶ ὅταν διδάσκεσαι ἀπὸ ἐκείνας τὴν ἰδικήν σου φύσιν. Ἴσως καὶ ἡμεῖς νὰ καταγώμεθα ἀπὸ τοιούτους προγόνους. Ἐὰν δὲ τὰ πλούτη μετεφέρθησαν πρὸς ἡμᾶς, φυσικὸν εἶναι πάλιν νὰ μᾶς ἐγκαταλείψουν. Καὶ τί εἶναι τὰ πλούτη; Σκιὰ ἀδρανής, καπνὸς ποὺ διαλύεται, ἄνθος χόρτου μᾶλλον δὲ καὶ εὐτελέστερα ἀπὸ τὰ ἄνθη. Διατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὸ χόρτον; Μήπως τὰ πλούτη δὲν πηγαίνουν καὶ εἰς λῃστὰς καὶ εἰς τοὺς διεφθαρμένους καὶ εἰς τὰς πόρνας καὶ εἰς τοὺς τυμβωρύχους; Ὑπερηφανεύεσαι λοιπόν, διότι ἔχεις τέτοιους κοινοὺς συνιδιοκτήτας;

Ἀλλ' ἐπιθυμεῖς τὰς τιμάς; Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε καταλληλότερον διὰ τὴν τιμὴν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι αἱ τιμαὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν εἶναι ἀναγκαστικαὶ καὶ μισηταί, ἀλλ' αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν καλὴν θέλησιν καὶ ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῶν τιμών-

τῶν τιμώντων. Διόπερ οὐδὲ ἐκβάλλειν αὐτὰς δύνανταί ποτε οἱ τιμῶντες. Εἰ δὲ ἄνθρωποι τοσαύτην τῆς ἐλεημοσύνης ἀπονέμουσι τὴν αἰδὼ καὶ πάντα αὐτοῖς συνεύχονται τὰ ἀγαθά, ἐννόησον πηλίκην παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ λήψονται τὴν ἀντίδοσιν, οἵαν τὴν ἀμοιβήν. Τοῦτον τοίνυν ζητῶμεν τὸν πλοῦτον, τὸν ἀεὶ μένοντα καὶ μηδέποτε δραπετεύοντα· ἵνα καὶ ἐνταῦθα μεγάλοι καὶ ἐκεῖ γενόμενοι λαμπροί, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

των. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ τιμῶντες δὲν ἠμποροῦν νὰ τὰς ἀποβάλλουν ποτέ. Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀπονέμουν τόσον σεβασμὸν εἰς τὴν ἐλεημοσύνην καὶ εὔχονται μετ' αὐτῆς ὅλα τὰ ἀγαθά, σκέψου πόσην ἀνταμοιβὴν θὰ λάβουν ἀπὸ τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, ποίαν ἀμοιβήν. Ἂς ζητοῦμεν λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτον ποὺ μένει καὶ δὲν δραπετεύει ποτέ, ἵνα, ἀφοῦ γίνωμεν καὶ ἐδῶ μεγάλοι καὶ ἐκεῖ λαμπροί, ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ΄.

Ἰω. 4,28 - 39

«[1]Ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;».

1. Πολλῆς ἡμῖν θερμότητος δεῖ καὶ σπουδῆς διεγηγερμένης· ταύτης γὰρ ἄνευ οὐκ ἔνεστι τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ Χριστός φησι, νῦν μέν· «[2]Ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος»· νῦν δέ· «[3]Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη;», δι' ἀμφοτέρων τούτων τὸν διακαῆ καὶ πεπυρωμένον μαθητὴν καὶ πρὸς πάντα κίνδυνον παρεσκευασμένον ἡμῖν παραστῆσαι βουλόμενος.

Τοιαύτη τις ἦν καὶ αὕτη ἡ γυνή. Οὕτω γὰρ ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀνήφθη, ὡς καὶ τὴν ὑδρίαν ἀφεῖναι καὶ τὴν χρείαν δι' ἣν παρεγένετο καὶ δραμοῦσαν εἰς τὴν πόλιν, πάντα τὸν δῆμον ἑλκύσαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. «Δεῦτε γάρ», φησί, «καὶ ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Σκόπει σπουδὴν καὶ σύνεσιν· Ἦλθεν ὑδρεύσασθαι· καὶ ἐπειδὴ τῆς ἀληθινῆς πηγῆς ἐπέτυχε, κατεφρόνησε λοιπὸν τῆς αἰσθητῆς, διδάσκουσα ἡμᾶς, εἰ καὶ διὰ μικροῦ παραδείγματος, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ τῶν πνευματικῶν ἀκροάσει πάντων ὑπερορᾶν τῶν βιωτικῶν καὶ μηδένα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι.

Κατὰ γὰρ τὴν ἰδίαν δύναμιν, ὅπερ οἱ ἀπόστολοι ἐποίησαν καὶ αὕτη πεποίηκε μειζόνως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κληθέντες ἀφῆκαν τὰ δίκτυα· αὕτη δὲ αὐτομάτως, οὐδενὸς πα-

---

1. Ἰω. 4, 28-30.
2. Ματθ. 10, 38.
3. Λουκᾶ 12, 40.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ΄.

Ἰω. 4,28 - 39

«Ἄφησε λοιπὸν τὴν ὑδρίαν της ἡ γυναῖκα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ μοῦ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἔκαμα. Μήπως εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός;»[1].

1. Ἔχομεν ἀνάγκην μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ διακαοῦς ζήλου, διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑπεσχημένα εἰς ἡμᾶς ἀγαθά. Αὐτὸ θέλει νὰ ἐπισημάνῃ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ ἄλλοτε μέν· «Ἐὰν δὲν πάρῃ κανεὶς τὸν σταυρόν του καὶ δὲν μὲ ἀκολουθήσῃ, δὲν μοῦ εἶναι ἄξιος»[2], ἄλλοτε δέ· «Πῦρ ἦλθα νὰ βάλω εἰς τὴν γῆν καὶ πῶς θὰ ἤθελα νὰ εἶχεν ἤδη ἀνάψει»[3]. Μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς λόγους του θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ, πόσον θερμὸς καὶ γεμᾶτος ἀπὸ ζῆλον καὶ ἕτοιμος διὰ κάθε κίνδυνον πρέπει νὰ εἶναι ὁ μαθητής.

Τέτοια ἦτο καὶ αὐτὴ ἡ γυναῖκα. Διότι τόσον διακαὴς ἐνθουσιασμὸς τὴν κατέλαβεν, ὥστε καὶ τὴν ὑδρίαν ν' ἀφήσῃ καὶ τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ ἔτρεξεν εἰς τὴν πόλιν νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅλον τὸν λαόν, λέγουσα· «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ μοῦ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἔχω κάμει». Πρόσεξε τὴν προθυμίαν της καὶ τὴν σύνεσίν της. Ἐπῆγε διὰ νὰ πάρῃ ὕδωρ καὶ ἐπειδὴ ἐπέτυχε τὴν ἀληθινὴν πηγήν, περιεφρόνησε πλέον τὴν ὑλικήν, διδάσκουσα ἡμᾶς, ἂν καὶ μὲ μικρὸν παράδειγμα, ὅτι πρέπει, ὅταν ἀκούωμεν νὰ γίνεται λόγος διὰ τὰ πνευματικά, νὰ περιφρονῶμεν ὅλα τὰ βιωτικὰ καὶ καθόλου νὰ μὴ τὰ λογαριάζωμεν.

Διότι καὶ αὐτή, ἀναλόγως μὲ τὴν δύναμίν της ἔκαμε τὸ ἴδιο ποὺ εἶχαν κάμει οἱ Ἀπόστολοι καὶ μάλιστα μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμόν. Διότι οἱ μὲν Ἀπόστολοι ἄφησαν τὰ δίκτυα, ἐπειδὴ προσεκλήθησαν. Αὐτὴ ὅμως ἑκουσίως καὶ χωρὶς νὰ τὴν διατάξῃ κανείς, ἀφήνει τὴν ὑδρίαν καὶ

ραγγειλαντος, ἀφίησι τὴν ὑδρίαν καὶ εὐαγγελιστῶν ἔργον ποιεῖ ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἀναπτερωθεῖσα. Καὶ οὐχ ἕνα καλεῖ καὶ δεύτερον, καθάπερ Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος, ἀλλὰ πόλιν ὁλόκληρον ἀναστήσασα καὶ δῆμον τοσοῦτον, οὕτω πρὸς αὐτὸν ἤγαγε. Καὶ σκόπει πῶς συνετῶς λέγει. «Δεῦτε, ἴδετε τὸν Χριστόν», ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μετὰ συγκαταβάσεως, μεθ' ἧς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἐσαγήνευσεν, ἐπισπᾶται τοὺς ἄνδρας. «Δεῦτε γάρ, ἴδετε ἄνθρωπον», φησίν, «ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Καὶ οὐκ ᾐσχύνθη εἰπεῖν, ὅτι «Εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Καίτοι γε ἐνῆν εἰπεῖν ἑτέρως· Δεῦτε, ἴδετε προφητεύοντα· ἀλλ' ὅταν πυρωθῇ ψυχῇ τῷ πυρὶ τῷ θείῳ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῇ λοιπὸν ὁρᾷ, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνην, ἀλλ' ἑνός ἐστι μόνου, τῆς κατεχούσης αὐτὴν φλογός.

«Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ὅρα πάλιν σοφίαν πολλὴν γυναικός. Οὔτε ἀπεφήνατο σαφῶς, οὔτε ἐσίγησεν. Ἐβούλετο γὰρ οὐκ ἐκ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως εἰσάγειν αὐτούς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῆς ἐκείνου τῆς ψήφου ταύτης ποιῆσαι κοινωνούς· ὃ μᾶλλον εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον. Καίτοι οὐ πάντα αὐτῆς τὸν βίον ἐξήγγειλεν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν εἰρημένων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπέπειστο. Καὶ οὐκ εἶπε, Δεῦτε, πιστεύσατε, ἀλλά, «Δεῦτε, ἴδετε», ὃ τούτων κουφότερον ἦν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφείλκετο.

Εἶδες τῆς γυναικὸς τὴν σοφίαν; Ἤδει γάρ, ἤδει σαφῶς, ὅτι γευσάμενοι μόνον τῆς πηγῆς ἐκείνης, τὰ αὐτὰ πείσονται ἅπερ καὶ αὐτή. Καίτοι γε εἴ τις τῶν ἄλλων ἦν τῶν παχυτέρων, καὶ συνεσκίασεν ἂν τὸν ἔλεγχον· αὕτη δὲ ἐκπομπεύει τὸν ἑαυτῆς βίον καὶ εἰς μέσον προτίθησιν, ὥστε πάντας ἐπισπάσασθαι καὶ ἑλεῖν.

«Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέ-

ἀναλαμβάνει ἀποστολικὸν ἔργον, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ τῆς ἔδωσε πτερά. Καὶ δὲν προσκαλεῖ ἕνα καὶ δύο, ὅπως ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεστάτωσε τὴν πόλιν καὶ ὅλον τὸν λαόν, τὸν ἔφερεν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσην σύνεσιν ὁμιλεῖ. Διότι δὲν εἶπεν, Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸν Χριστόν, ἀλλὰ προσελκύει τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως μὲ τὴν ἰδίαν συγκαταβατικότητα, μὲ τὴν ὁποίαν προσείλκυσεν αὐτὴν ὁ Χριστός. Διότι εἶπεν· «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν ὅλα ὅσα ἔχω κάμει». Καὶ δὲν ἐντράπηκε νὰ εἰπῇ· «Μοῦ εἶπε ὅλα ὅσα ἔχω κάμει». Καὶ ὅμως ἠμποροῦσε νὰ ὁμιλήσῃ κατ' ἄλλον τρόπον· Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸν Προφήτην. Ἀλλ' ὅταν θερμανθῇ ἡ ψυχὴ μὲ τὸ θεῖον πῦρ, δὲν βλέπει τίποτε ἀπὸ τὰ γήϊνα, οὔτε δόξαν οὔτε ἐντροπήν.

«Μήπως αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»; Βλέπεις πάλιν τὴν μεγάλην σοφίαν τῆς γυναικός; Διότι καθαρὰ ὡμίλησεν, οὔτε ἐσιώπησε. Διότι δὲν ἤθελε νὰ τοὺς παρασύρῃ μὲ τὴν ἰδικήν της γνώμην, ἀλλ' ἀφοῦ ἀκούσουν τὸν Χριστόν, νὰ γίνουν κοινωνοὶ μὲ ἰδικήν τους ἀπόφασιν. Αὐτὸ ἔκαμνε τὸν λόγον της περισσότερον εὐπρόσδεκτον. Καὶ ὅμως δὲν ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον τὸν βίον της, ἀλλ' εἶχε πεισθεῖ ὅτι οὗτος ἐγνώριζε τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ὅσα αὐτὸς εἶχεν εἰπεῖ. Καὶ δὲν εἶπεν· Ἐλᾶτε, πιστεύσατε, ἀλλὰ «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε», τὸ ὁποῖον ἦτο ἐλαφρότερον καὶ τοὺς προσείλκυε περισσότερον.

Εἶδες τὴν σοφίαν τῆς γυναικός; Διότι ἤξευρε καὶ ἤξευρε καλά, ὅτι, ἐὰν ἐδοκίμαζαν μόνον ἀπὸ ἐκείνην τὴν πηγὴν θὰ συνέβαινε καὶ εἰς αὐτοὺς ὅ,τι εἶχε συμβῇ καὶ εἰς ἐκείνην. Καὶ ὅμως, ἂν ἦτο κάποια ἄλλη μὲ μεγαλυτέραν ἀναισθησίαν, θ' ἄφηνεν εἰς τὸ σκότος τὸ παράπτωμά της. Αὐτὴ ὅμως ἀποκαλύπτει ὅλον τὸν βίον της καὶ τὸν φέρει εἰς τὸ μέσον ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ νὰ τοὺς αἰχμαλωτήσῃ ὅλους.

«Ἐν τῷ μεταξὺ τὸν παρεκάλουν οἱ μαθηταί του λέγον-

γοντες· Ραββί, φάγε». Τὸ «Ἠρώτων», ἐνταῦθα Παρεκάλουν ἐστί, τῇ ἐγχωρίῳ αὐτῶν φωνῇ. Ὁρῶντες γὰρ αὐτὸν κεκμηκότα ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐπικειμένης φλογός, παρεκάλουν αὐτόν. Οὐ γὰρ ἦν προπετείας τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ σιτίων, ἀλλὰ φιλοστοργίας τῆς περὶ τὸν διδάσκαλον. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Ἔλεγον οὖν πρὸς ἀλλήλους· Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;».

Τί τοίνυν θαυμάζεις εἰ ἡ γυνή, ὕδωρ ἀκούσασα, ἔτι ὕδωρ ἐφαντάζετο, ὅπου γε καὶ οἱ μαθηταὶ ἔτι ταῦτα πάσχουσι καὶ οὐδὲν οὔπω πνευματικὸν νοοῦσιν, ἀλλὰ ἀποροῦσι μέν, πάλιν δὲ τὴν αἰδὼ τὴν συνήθη καὶ τὴν τιμὴν τῷ διδασκάλῳ νέμουσι, πρὸς ἀλλήλους μὲν διαλεγόμενοι, αὐτῷ δὲ πεῦσιν οὐ τολμῶντες προσαγαγεῖν; Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ποιοῦσιν, ἐπιθυμοῦντες μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ ἐρωτῶντες δέ. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐμὸν βρῶμά ἐστι», φησίν, «ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον». Τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐνταῦθα βρῶσιν ἐκάλεσε, δεικνὺς ὅσην ἐπιθυμίαν ἔχει τῆς ἡμετέρας προνοίας. Ὥσπερ γὰρ ἡμῖν ποθεινὸν τὸ ἐσθίειν, οὕτως αὐτῷ τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

Ἄκουε δὲ πῶς πανταχοῦ οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου πάντα ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ πρῶτον εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλει τὸν ἀκροατήν, ἵνα ἀρξάμενος ζητεῖν τί τὸ λεγόμενον, εἶτα ἀπορῶν καὶ κάμνων, μετὰ πλείονος ἀποδέξηται προθυμίας φανὲν τὸ ζητούμενον, καὶ μᾶλλον διαναστῇ πρὸς τὴν ἀκρόασιν. Διατί γὰρ μὴ εὐθέως εἶπε, «Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου»; καίτοι οὐδὲ τοῦτο σαφὲς ἦν, ἀλλὰ τοῦ προτέρου σαφέστερον· ἀλλὰ τί; «Ἐγώ», φησί, «βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». Πρότερον γὰρ αὐτούς, ὅπερ ἔφην, τῇ διαπορήσει προσεκτικωτέρους ἐργάσασθαι βούλεται, καὶ ἐθίσαι καὶ διὰ τοιούτων αἰνιγμάτων

τες. Διδάσκαλε, φάγε». Τὸ «ἠρώτων» ἐδῶ σημαίνει παρεκάλουν, κατὰ τὴν τοπικήν των διάλεκτον. Τὸν παρεκάλουν νὰ φάγῃ, ἐπειδὴ τὸν ἔβλεπαν κουρασμένον ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν καὶ ἀπὸ τὸν καύσωνα. Τὸ ὅτι τὸν παρεκάλουν νὰ φάγη, δὲν ἦτο ἔνδειξις αὐθαδείας, ἀλλὰ φιλοστοργίας διὰ τὸν διδάσκαλον. Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἐγὼ ἔχω φαγητὸν νὰ φάγω, τὸ ὁποῖον σεῖς δὲν ξεύρετε. Ἔλεγαν τότε οἱ μαθηταὶ μεταξύ των· «Μήπως τοῦ ἔφερε κανεὶς νὰ φάγῃ;».

Διατί λοιπὸν ἀπορεῖς, ποὺ ὅταν ἡ γυναίκα ἤκουσεν ὕδωρ, εἶχεν ἀκόμη εἰς τὸν νοῦν της ὕδωρ, ἀφοῦ καὶ οἱ μαθηταὶ ἀκόμη ἔπαθαν τὰ ἴδια καὶ δὲν ἐννοοῦν ἀκόμη τίποτε τὸ πνευματικόν, ἀλλ' ἀποροῦν μέν, ὅμως ἀποδίδουν εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ τὸν σεβασμόν, ἀλλὰ δὲν τολμοῦν νὰ τὸν ἐρωτήσουν; Τὸ ἴδιο ἔχουν κάμει καὶ ἄλλας φοράς, ἐπιθυμοῦν δηλαδὴ νὰ τὸν ἐρωτήσουν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐρωτοῦν. Τί ἀπήντησε λοιπὸν ὁ Χριστός; «Τὸ ἰδικόν μου φαγητὸν εἶναι νὰ κάμω τὸ θέλημα αὐτοῦ ποὺ μὲ ἔστειλε καὶ νὰ τελειώσω τὸ ἔργον του». Τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ὠνόμασεν ἐδῶ φαγητόν, ἀποδεικνύων πόσην προθυμίαν ἔχει νὰ προβλέπῃ δι' ἡμᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς φροντίζει διὰ τὴν τροφήν μας, ἔτσι φροντίζει καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἄκουε λοιπόν, μὲ ποῖον τρόπον ἀποκαλύπτει τὰ πάντα ὄχι ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα προκαλεῖ εἰς τὸν ἀκροατὴν ἀπορίαν, διὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ ἐρευνᾷ, τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγεται, ἔπειτα, ὅταν ἀρχίσῃ ν' ἀμφιβάλῃ καὶ νὰ κουράζεται, διὰ νὰ δεχθῇ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ ποὺ ἐρευνᾷ καὶ διὰ νὰ ἐντείνῃ περισσότερον τὴν προσοχήν του. Διατί λοιπὸν δὲν εἶπεν ἀμέσως «Ἰδικόν μου φαγητὸν εἶναι νὰ κάμω τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου», μολονότι καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο σαφές, ἀλλ' ὁπωσδήποτε σαφέστερον ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε προηγουμένως. Διότι ὅπως εἶπα, ἤθελε νὰ τοὺς κάμῃ προσεκτικωτέρους διὰ τῆς ἀπορίας καὶ νὰ τοὺς συνηθίσῃ ν' ἀκούουν τὰ λόγια του διὰ τοιούτων αἰνιγμά-

ἀκούειν τὰ λεγόμενα. Τί δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός; Λέγει λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἑρμηνεύει· «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετράμηνόν ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμόν».

2. Ἰδοὺ πάλιν τοῖς συντρόφοις ὀνόμασιν ἀνάγει πρὸς τὴν τῶν μεγίστων θεωρίαν αὐτούς. Καὶ γὰρ «Βρῶμα» εἰπών, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλωσεν, ἢ τὴν τῶν μελλόντων παραγίνεσθαι σωτηρίαν ἀνθρώπων· καὶ ἡ χώρα δὲ καὶ ὁ θερισμὸς τὸ αὐτὸ δηλοῖ, τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν τῶν ἑτοίμων πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ κηρύγματος. Ὀφθαλμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ τοὺς τῆς διανοίας, καὶ τοὺς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἑώρων λοιπὸν τὸ πλῆθος ἐρχόμενον τῶν Σαμαρειτῶν· τὴν δὲ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ἑτοιμότητα, τὰς χώρας τὰς λευκαινομένας φησίν. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἀστάχυες ἐπειδὰν λευκανθῶσι πρὸς ἄμητόν εἰσιν ἕτοιμοι· οὕτω καὶ οὗτοι νῦν, φησί, πρὸς σωτηρίαν εἰσὶ παρεσκευασμένοι καὶ εὐτρεπεῖς.

Καὶ διατί μὴ εἶπε σαφῶς, ὅτι ἔρχονται πιστεῦσαι οἱ ἄνθρωποι καὶ ἕτοιμοί εἰσι πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ λόγου, κατηχηθέντες μὲν παρὰ τῶν προφητῶν καὶ τὸν καρπὸν λοιπὸν ἀποδιδόντες, ἀλλὰ χώραν καὶ θερισμὸν ἐκάλεσε; τί βούλονται αὐτῷ αὗται αἱ τροπαί; Οὐ γὰρ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦτο ποιεῖ· καὶ οἱ προφῆται δὲ τῷ αὐτῷ κέχρηνται τρόπῳ, μεταφορικῶς πολλὰ λέγοντες. Τί δήποτ' οὖν τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ ἁπλῶς ταῦτα τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἐνομοθέτησεν· ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν, καὶ διατί; Δυοῖν ἕνεκεν προφάσεων· μιᾶς μέν, ὥστε ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον ὑπ' ὄψιν ἄγειν τὰ λεγόμενα. Ἡ γὰρ διάνοια, τῆς συντρόφου τῶν πραγμάτων εἰκόνος ἐπιλαβομένη, διανίσταται μᾶλλον, καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰ πράγματα ὁρῶσα, κατέχεται μειζόνως.

των. Ποῖο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός του; Τὸ λέγει καὶ τὸ ἑρμηνεύει· «Σεῖς δὲν λέγετε, Τέσσαρας μῆνας ἀκόμη καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Σᾶς λέγω λοιπόν, σηκώσετε τοὺς ὀφθαλμούς σας καὶ κοιτάξετε τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι λευκά, ἕτοιμα πρὸς θερισμόν».

2. Νὰ πάλιν, μὲ τὰ λόγια ποὺ τοῦ ἦσαν οἰκεῖα, ἀνυψώνει αὐτοὺς εἰς τὴν θεώρησιν τῶν ὑψίστων πραγμάτων. Διότι μὲ τὴν λέξιν «βρῶμα» δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ τὸ χωράφι καὶ ὁ θερισμὸς τὸ ἴδιο σημαίνει, δηλαδὴ τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν, ποὺ εἶναι ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸ κήρυγμα. Μὲ τὴν λέξιν ὀφθαλμοὺς ἐννοεῖ ἐπίσης τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος. Διότι ἔβλεπαν ἤδη τὸ πλῆθος τῶν Σαμαρειτῶν, ποὺ ἤρχετο. Καὶ τὴν ἑτοιμασίαν τῆς θελήσεως ἐκείνων ὀνομάζει λευκὰ χωράφια. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ στάχεις, ὅταν ἀσπρίσουν, εἶναι ἕτοιμοι πρὸς θερισμόν, ἔτσι καὶ οἱ Σαμαρεῖται τώρα εἶναι ἕτοιμοι καὶ πρόσφοροι διὰ τὴν σωτηρίαν.

Καὶ διατί δὲν εἶπε καθαρά, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται διὰ νὰ πιστεύσουν καὶ εἶναι ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸν λόγον, ἀφοῦ ἤδη ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς Προφήτας καὶ πρόκειται ν' ἀποδώσουν τὸν καρπόν, ἀλλὰ τοὺς ὠνόμασε χωράφι καὶ θερισμόν; Τί ἐννοοῦν δι' αὐτὸν αὐταὶ αἱ μεταφοραί; Ὄχι μόνον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ Εὐαγγέλιον κάμνει τοῦτο. Ἄλλωστε καὶ οἱ Προφῆται τὸν ἴδιον τρόπον μεταχειρίζονται λέγοντες πολλὰ μὲ μεταφορικὴν σημασίαν. Ποία εἶναι ἡ αἰτία; Διότι βεβαίως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος δὲν ἐτακτοποίησεν αὐτὰ χωρὶς κρίσιν. Ἀλλὰ διὰ ποῖον λόγον; Διὰ δύο αἰτίας: Ἡ μία εἶναι, ὅτι ἔτσι ὁ λόγος γίνεται ἐντονώτερος καὶ παραστατικώτερος. Διότι, ὅταν ἡ σκέψις συλλάβῃ τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων ποὺ εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ λόγια, κινεῖται περισσότερον καὶ αἰχμαλωτίζεται εὐκολώτερον, σὰν νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα ζωγραφισμένα.

Ἑνὸς μὲν οὖν ἕνεκα τούτου· δευτέρου δέ, ὥστε καὶ γλυκαίνεσθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμωτέραν εἶναι τῶν λεγομένων τὴν μνήμην. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόφασις χειροῦται καὶ ἐνάγει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολύν, ὡς ἡ διὰ τῶν πραγμάτων διήγησις, καὶ ἡ ὑπογραφὴ πείρας. Ὃ διὰ τῆς παραβολῆς ἔστι μετὰ πολλῆς γινόμενον ἰδεῖν τῆς σοφίας.

«Καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον». Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀμήτου τούτου καρπός, οὐκ εἰς αἰώνιον ζωήν, ἀλλ' εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην προχωρεῖ· ὁ δὲ πνευματικός, εἰς τὴν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον. Ὁρᾷς πῶς αἰσθητὰ μὲ τὰ ῥήματα, πνευματικὰ δὲ τὰ νοήματα καὶ δι' αὐτῶν τῶν λέξεων διαιρεῖ τὰ γήινα ἀπὸ τῶν οὐρανίων; Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος ἐποίησε, τὸ ἰδιάζον αὐτοῦ θείς, ὅτι «Ὁ πίνων τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐ μὴ διψήσει», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον λέγων τὸν καρπὸν συνάγεσθαι τοῦτον· «Ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων».

Τίς ἐστιν ὁ σπείρων καὶ τίς ὁ θερίζων; Οἱ προφῆταί εἰσιν οἱ σπείραντες· ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐθέρισαν, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπεστέρηνται τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀμοιβῆς τῶν πόνων, ἀλλὰ συνήδονται καὶ χαίρουσι σὺν ἡμῖν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσιν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἀμητὸς ἔργον τοῦ σπόρου. Ἔνθα οὖν ἐλάττων ἐστὶ μὲν ὁ πόνος, μείζων δὲ ἡ ἡδονή, ἐνταῦθα ὑμᾶς ἐτήρησα, οὐκ ἐν τῷ σπόρῳ. Πολλὴ γὰρ ἐκεῖ ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ πόνος. Ἐν γὰρ τῷ ἀμητῷ ἡ μὲν πρόσοδος πολλή, πόνος δὲ οὐ τοσοῦτος, ἀλλὰ καὶ πολλὴ ἡ εὐκολία. Ἐνταῦθα δὲ βούλεται κατασκευάσαι διὰ τούτων, ὅτι Καὶ προφητῶν θέλημα τοῦτό ἐστι, τὸ ἐμοὶ τοὺς ἀνθρώπους προσελθεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ νόμος κατεσκευά-

Αὐτὴ εἶναι ἡ μία αἰτία. Ἡ ἄλλη εἶναι, ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ διήγησις γίνεται περισσότερον εὐχάριστος καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν λόγων διαρκεῖ περισσότερον. Διότι δὲν εἶναι ἡ θέλησις ποὺ καθηλώνει καὶ πείθει τοὺς πολλοὺς ἀκροατὰς τόσον, ὅσον ἡ περιγραφὴ ἐκείνων τῶν πραγμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἰδίαν πεῖραν. Καὶ αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανείς, ὅτι γίνεται διὰ τῆς παραβολῆς μὲ μεγάλην σοφίαν.

«Καὶ ὁ θεριστὴς παίρνει μισθὸν καὶ μαζεύει καρπὸν διὰ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον». Δηλαδὴ ὁ καρπὸς αὐτοῦ τοῦ θερισμοῦ εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ὄχι διὰ τὴν αἰώνιον, ὁ πνευματικὸς ὅμως καρπὸς εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν ἀγήραστον καὶ ἀθάνατον ζωήν. Βλέπεις, πῶς τὰ μὲν λόγια εἶναι αἰσθητά, τὰ δὲ νοήματα πνευματικὰ καὶ πῶς μὲ τὰς λέξεις αὐτὰς χωρίζει τὰ γήϊνα ἀπὸ τὰ οὐράνια; Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἔκαμεν ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὕδατος, ὅταν ἔδειξε τὴν ἰδιότητά του, λέγων, «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ πιῇ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ», τὸ ἴδιο κάμνει καὶ τώρα, ὅταν λέγῃ, ὅτι αὐτὸς ὁ καρπὸς θὰ μαζευθῇ εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν, «Διὰ νὰ χαίρουν μαζὶ καὶ ὁ σπορεὺς καὶ ὁ θεριστής».

Ποῖος εἶναι ὁ σπορεὺς καὶ ποῖος ὁ θεριστής; Σπορεῖς ἦσαν οἱ Προφῆται, ἀλλὰ δὲν ἐθέρισαν ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι. Ἀλλὰ δὲν ἐστερήθησαν ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων των, ἀλλὰ εὐχαριστοῦνται καὶ χαίρουν μαζί μας, ἂν καὶ θερίζουν μαζί μας. Διότι ὁ θερισμὸς δὲν εἶναι ἔργον τῆς σπορᾶς. Ὅπου λοιπὸν ὁ μὲν κόπος εἶναι μικρότερος, ἡ δὲ εὐχαρίστησις μεγαλυτέρα, ἐκεῖ σᾶς ἐτοποθέτησα καὶ ὄχι εἰς τὴν σποράν. Διότι εἰς αὐτὴν εἶναι μεγάλη ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ κόπος. Ἀλλ' εἰς τὸν θερισμὸν καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι μεγάλη, ὁ δὲ κόπος δὲν εἶναι τόσος ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκολία μεγάλη. Μὲ αὐτὰ θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο θέλημα τῶν Προφητῶν τοῦτο, τὸ νὰ ἔλθω δηλαδὴ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλωστε αὐτὸ εἶχε προετοιμασθῇ καὶ ἀπὸ τὸν νόμον. Δι' αὐτὸ ἔσπειραν, διὰ νὰ παραγάγουν τὸν

ζεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔσπειραν, ἵνα τοῦτον τέκωσι τὸν καρπόν.

Δείκνυσι δὲ ὅτι κἀκείνους αὐτὸς ἀπέστειλε, καὶ ὅτι πολλὴ ἡ συγγένεια τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιάν, καὶ πάντα ὁμοῦ διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης κατασκευάζει. Μέμνηται δὲ καὶ λόγου περοιμιώδους περιφερομένου παρὰ πολλῶν. «Ἐν γὰρ τούτῳ», φησίν, «ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθής, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων». Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ πολλοί, εἴποτε ἄλλοι μὲν τοὺς πόνους ὑπέστησαν, ἄλλοι δὲ τοὺς καρποὺς ἐδρέποντο· καὶ λέγει, ὅτι οὗτος ὁ λόγος ἐνταῦθα μάλιστα τὴν ἀλήθειαν ἔχει. Ἐπόνησαν μὲν γὰρ οἱ προφῆται, ὑμεῖς δὲ τοὺς καρποὺς τοὺς ἐκ τῶν ἐκείνων πόνων ἀμᾶσθε.

Καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς μισθούς· οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ἄμισθος ὁ πολὺς ἐκεῖνος πόνος· ἀλλά, τοὺς καρπούς. Τοῦτο καὶ Δανιὴλ ἐποίησε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς παροιμίας μέμνηται λεγούσης· «Ἐξῆλθεν ἐξ ἀνόμων πλημμέλεια». Καὶ ὁ Δαυῒδ ἐν τῷ θρηνεῖν μέμνηται τοιαύτης παροιμίας. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε, «Ἵνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων». Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν ὅτι ἄλλος ἔσπειρε καὶ ἄλλος θερίζει, ἵνα μή τις, ὅπερ ἔφην, ἀποστερῆσθαι τοὺς προφήτας νομίσῃ τοῦ μισθοῦ, ξένον τι λέγει καὶ παράδοξον καὶ τοῖς αἰσθητοῖς οὐ συμβαῖνον, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἐξαίρετον ὄν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πράγμασι τοῖς αἰσθητοῖς ἐὰν συμβῇ ἕτερον σπεῖραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ χαίρουσιν, ἀλλὰ ἀλγοῦσιν οἱ σπείραντες, ἅτε ἑτέροις καμόντες, χαίρουσι δὲ οἱ θερίζοντες μόνοι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ θερίζοντες ἅπερ ἔσπειραν, ὁμοίως τοῖς ἀμῶσι χαίρουσιν· ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦσι τῶν μισθῶν.

«Ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασι καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν

4. Α' Βασ. 24, 14.

καρπὸν τοῦτον.

Δεικνύει ἐπίσης ὅτι καὶ ἐκείνους αὐτὸς τοὺς εἶχεν ἀποστείλει καὶ ὅτι ὑπάρχει μεγάλη συγγένεια μεταξὺ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτυγχάνει συγχρόνως μὲ αὐτὴν τὴν παραβολήν. Ἐνθυμεῖται ἐπίσης καὶ μίαν παροιμίαν, ποὺ ἐλέγετο ἀπὸ πολλούς. «Ἐδῶ ἀληθεύει ἡ παροιμία, ὅτι ἄλλος σπέρνει καὶ ἄλλος θερίζει». Αὐτὰ τὰ ἔλεγαν πολλοί, διότι ἄλλοι ἐκοπίαζαν καὶ ἄλλοι ἐθέριζαν τοὺς καρπούς. Καὶ τονίζει, ὅτι αὐτὴ ἡ παροιμία ἀληθεύει ἐντελῶς εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν. Διότι ἐκοπίασαν οἱ Προφῆται ἐσεῖς ὅμως θερίζετε τοὺς καρποὺς ἀπὸ τοὺς κόπους ἐκείνων.

Δὲν εἶπε τὸν μισθόν, διότι καὶ ὁ κόπος ἐκείνων δὲν ἦτο χωρὶς μισθόν, ἀλλὰ τοὺς καρπούς. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Δανιήλ. Διότι καὶ αὐτὸς ἐνεθυμήθη αὐτὴν τὴν παροιμίαν καὶ εἶπεν· «Ἀπὸ τοὺς ἀνόμους προῆλθε τὸ ἔγκλημα»[4]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυΐδ εἰς τὸν θρῆνον του ἐνεθυμήθη αὐτὴν τὴν παροιμίαν. Δι' αὐτὸ προηγουμένως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ· «Διὰ νὰ χαίρουν μαζὶ καὶ ὁ σπορεὺς καὶ ὁ θεριστής». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰπῇ, ὅτι ἄλλος ἔσπειρε καὶ ἄλλος θερίζει, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανείς, ὅπως εἶπα, ὅτι οἱ Προφῆται εἶχον στερηθῆ τοῦ μισθοῦ, λέγει κάτι παράξενον καὶ ἀπροσδόκητον, ποὺ δὲν συμβαίνει εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα, ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν μόνον εἰς τὰ πνευματικά. Διότι εἰς τὰ πράγματα ποὺ ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ἐὰν συμβῇ ἄλλος νὰ σπείρῃ καὶ ἄλλος νὰ θερίσῃ, δὲν χαίρουν καὶ οἱ δύο μαζί, ἀλλὰ λυποῦνται ἐκεῖνοι ποὺ ἔσπειραν καὶ χαίρουν μόνον ἐκεῖνοι ποὺ θερίζουν, ἐπειδὴ ἄλλοι ἐκοπίασαν. Εἰς αὐτὴν ὅμως ἐδῶ τὴν περίπτωσιν δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θερίζουν, ὅσα ἔσπειραν, χαίρουν ἐξ ἴσου μ' ἐκείνους ποὺ θερίζουν. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι καὶ αὐτοὶ μετέχουν εἰς τὸν μισθόν.

«Ἐγὼ σᾶς ἔστειλα νὰ θερίσετε ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἐκοπιάσατε. Ἄλλοι ἔχουν κοπιάσει καὶ σεῖς εἰσήλθατε

εἰσεληλύθατε». Ταύτῃ προτρέπει μᾶλλον αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει ἐπίπονον εἶναι τὸ πρᾶγμα τὸ τὴν οἰκουμένην περιελθεῖν καὶ κηρῦξαι, δείκνυσιν ὅτι καὶ ῥᾷστόν ἐστι. Τὸ γὰρ σφόδρα ἐπίπονον ἐκεῖνο ἦν, ὃ πολλοῦ καμάτου ἐδεῖτο, τὸ καταβαλεῖν τὰ σπέρματα καὶ ψυχὴν ἀμύητον ἐναγαγεῖν εἰς θεογνωσίαν. Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα φθέγγεται; Ἵνα ὅταν αὐτοὺς ἀποστείλῃ εἰς τὸ κηρῦξαι, μὴ θορυβηθῶσιν, ὡς εἰς πρᾶγμα ἐπίπονον πεμπόμενοι. Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον τῶν προφητῶν ἦν, φησί, καὶ μαρτυρεῖ τὸ ἔργον τῷ λόγῳ, ὅτι ὑμεῖς ἐπὶ τὰ εὔκολα ἤλθετε. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ θερισμοῦ μετ' εὐκολίας μὲν ὁ καρπὸς συνάγεται καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἡ ἅλως πληροῦται τῶν δραγμάτων, οὐκ ἀναμενόντων τὰς τῶν καιρῶν τροπάς, καὶ χειμῶνα καὶ ἔαρ καὶ ὄμβρον· οὕτω καὶ νῦν γίνεται· καὶ τὰ ἔργα βοᾷ.

Μεταξὺ οὖν λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, ἐξῄεσαν οἱ Σαμαρεῖται καὶ συνήγετο ἀθρόον ὁ καρπός. Διὰ τοῦτο εἶπεν· «Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ βλέπετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσιν». Εἶπε ταῦτα καὶ τὸ ἔργον ἐφάνη καὶ τὰ ῥήματα ἐκ τῶν πραγμάτων ἑωρᾶτο. «Ἐκ γὰρ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοί», φησίν, «ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικός, μαρτυρούσης, ὅτι Εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Συνεώρων γὰρ ὅτι οὐκ ἂν ἐθαύμασε πρὸς χάριν ἡ γυνὴ τὸν διελέγξαντα αὐτῆς τὰ πλημμελήματα, οὐδ' ἂν ὑπὲρ τοῦ χαρίσασθαι ἑτέρῳ τὸν ἑαυτῆς ἐξεπόμπευσε βίον.

3. Μιμησώμεθα δὴ τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκ τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι μὴ αἰσχυνώμεθα ἀνθρώπους, ἀλλὰ φοβώμεθα ὡς χρὴ Θεὸν τὸν καὶ νῦν ὁρῶντα τὸ γινόμενον καὶ τότε κολάζοντα τοὺς μὴ μετανοήσαντας νῦν· ὡς νῦν γε τοὐναντίον ποιοῦμεν. Τὸν μὲν γὰρ μέλλοντα κρίνειν, οὐ δεδοίκαμεν, τοὺς δὲ οὐδὲν ἡμᾶς παραβλάπτοντας, τούτους φρίτ-

εἰς τὸν κόπον των». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς προτρέπει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαίνετο ὅτι εἶναι πολὺ κοπιαστικὸν νὰ περιέλθουν τὴν οἰκουμένην καὶ νὰ κηρύξουν, ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ πολὺ εὔκολον. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἦτο πολὺ κοπιαστικὸν καὶ ἐχρειάζετο μεγάλον κόπον, ἦτο νὰ ρίψουν τοὺς σπόρους καὶ τὴν ἀμύητον ψυχὴν νὰ φέρουν εἰς θεογνωσίαν. Διὰ ποῖον λόγον λέγει ταῦτα; Διὰ νὰ μὴ φοβηθοῦν, ὅταν τοὺς στείλῃ νὰ κηρύξουν, σὰν νὰ πηγαίνουν εἰς κάτι τὸ πολὺ κοπιαστικόν. Διότι, λέγει, τὸ καθῆκον τῶν Προφητῶν ἦτο πολὺ κοπιαστικώτερον, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα, ἐνῷ ἐσεῖς ἤλθατε εἰς τὰ εὐκολώτερα. Διότι, ὅπως εἰς τὸν θερισμὸν ὁ καρπὸς μαζεύεται μὲ εὐκολίαν καὶ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος τὸ ἀλώνι γεμίζει ἀπὸ δεμάτια, ποὺ δὲν περιμένουν τὰς καιρικὰς μεταβολάς, τὸν χειμῶνα, τὴν ἄνοιξιν καὶ τὴν βροχήν, ἔτσι γίνεται καὶ τώρα καὶ τὰ ἴδια τὰ ἔργα φωνάζουν.

Ἐνῷ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν αὐτά, εἰς τὸ μεταξὺ ἐξήρχοντο οἱ Σαμαρεῖται καὶ ἐμαζεύετο πυκνὰ ὁ καρπός. Δι' αὐτὸ εἶπε· «Σηκώσατε τοὺς ὀφθαλμούς σας καὶ βλέπετε τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι λευκά». Αὐτὸ εἶπε καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπεδείχθη, διότι τὰ λόγια ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰ ἔργα. «Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ἐξ αἰτίας τῆς μαρτυρίας τῆς γυναικός. 'Μοῦ εἶπεν ὅλα ὅσα ἔκαμα'». Διότι ἔβλεπαν, ὅτι δὲν θὰ ἐπαινοῦσεν ἡ γυνὴ χαριστικῶς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὴν ἤλεγξε διὰ τὰ ἁμαρτήματά της οὔτε καὶ θὰ διεπόμπευε τὸν βίον της διὰ νὰ φανῇ εὐχάριστος εἰς ἄλλον.

3. Ἂς μιμηθῶμεν λοιπὸν τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς καὶ ἂς μὴ ἐντρεπώμεθα διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας τοὺς ἀνθρώπους, ἂς φοβώμεθα ὅπως πρέπει τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα βλέπει τὰ ἔργα μας καὶ τότε θὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς ποὺ τώρα δὲν μετανοοῦν. Ἀλλ' ἡμεῖς κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Διότι ἐκεῖνον ποὺ θὰ μᾶς κρίνῃ δὲν φοβούμεθα, ἀλλὰ φοβούμεθα αὐτοὺς ποὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς βλάψουν καὶ

τομεν, καὶ τὴν παρ᾽ αὐτῶν αἰσχύνην τρέμομεν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ δεδοίκαμεν, ἐν τούτῳ τὴν τιμωρίαν δίδομεν. Ὁ γὰρ αἰσχύνην ἀνθρώπων ὑφορώμενος νῦν μόνον, Θεοῦ δὲ ὁρῶντος μὴ αἰσχυνόμενος πρᾶξαί τι ἄτοπον, μὴ θέλων μετανοῆσαι καὶ μεταβαλέσθαι, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐνώπιον ἑνὸς καὶ δευτέρου, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης παραδειγματίζεται.

Ὅτι γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ τῶν οὐ τοιούτων μέγα θέατρον ἐκεῖ κάθηται, ἡ τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐρίφων παραβολὴ παιδευέτω σε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων· «Δεῖ γὰρ ἡμᾶς», φησί, «παραστῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Καὶ πάλιν· «Ὃς φανερώσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους». Ἔπραξάς τι πονηρὸν ἢ ἐνενόησας καὶ κρύπτεις ἄνθρωπον; Ἀλλὰ τὸν Θεὸν οὐ κρύπτεις. Ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων σοι μέλει· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτό σοι φόβος. Οὐκοῦν ἐννόησον ὅτι οὐδὲ ἀνθρώπους λαθεῖν δυνήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Πάντα γὰρ ὡς ἐν εἰκόνι τότε στήσεται κατ᾽ ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὡς αὐτοκατάκριτον ἕκαστον γενέσθαι.

Καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ πλουσίου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν ὑπεροφθέντα πένητα, τὸν Λάζαρον λέγω, πρὸ ὀφθαλμῶν εἶδεν ἑστῶτα ὁ πλούσιος, καὶ ὃν πολλάκις ἐβδελύξατο δάκτυλον, τοῦτον παρακαλεῖ παραμυθίαν αὐτῷ γενέσθαι τότε. Παρακαλῶ τοίνυν, κἂν μηδεὶς ἴδῃ τὰ ἡμέτερα, ἕκαστον ἡμῶν εἰς τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς εἰσελθεῖν, καὶ καθίσαι ἑαυτῷ δικαστὴν τὸν λογισμόν, καὶ εἰς μέσον ἄγειν τὰ πεπλημμελημένα· καὶ εἰ μὴ βούλοιτο ἐκπομπευθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ, ἐπι-

---

5. Β΄ Κορ. 5, 10.
6. Α΄ Κορ. 4, 50.

τρέμομεν νὰ μὴ κακοχαρακτηρισθῶμεν ἀπὸ αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὅποιον φοβούμεθα, αὐτὸν τιμωροῦμεν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει νὰ μὴ φαίνεται αἰσχρὸς μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἐντρέπεται ὅμως νὰ κάμῃ κάτι τὸ κακόν, ἐπειδὴ μόνον ὁ Θεὸς τὸν βλέπει, ἂν δὲν θέλῃ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ἀλλάξῃ, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ γίνῃ καταγέλαστος ὄχι ἐνώπιον ἑνὸς καὶ δύο, ἀλλ' ἐνώπιον τῆς οἰκουμένης ὁλοκλήρου.

Διότι, ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει μεγάλη συγκέντρωσις τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν πράξεων, σὲ διδάσκει ἡ παραβολὴ τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐριφίων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος λέγει· «Διότι πρέπει ὅλοι ἡμεῖς νὰ φανερωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθεὶς ὅ,τι τοῦ ἁρμόζει δι' ὅσα ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν»[5]. Καὶ πάλιν· «Ὁ ὁποῖος θὰ φέρῃ εἰς τὸ φῶς τὰ ὅσα κρύπτονται εἰς τὸ σκότος»[6]. Ἔκαμες ἢ ἐσκέφθης κάτι κακὸν καὶ προσπαθεῖς νὰ τὸ κρύψῃς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Ἀλλ' ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ κρύψῃς. Ἀλλ' ἀπὸ αὐτὰ δὲν σ' ἐνδιαφέρει τίποτε. Ὁ μόνος φόβος σου εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων. Πρέπει λοιπὸν νὰ καταλάβῃς, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν θὰ ἠμπορέσῃς οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ κρυφθῇς. Διότι τότε θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας ὅλα τὰ ἔργα μας σὰν εἰς εἰκόνα, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ κρίνῃ τὸν ἑαυτόν του.

Τοῦτο εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου. Διότι καὶ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον ποὺ εἶχε καταφρονήσει, τὸν Λάζαρον ἐννοῶ, τὸν εἶδεν ὁ πλούσιος νὰ στέκεται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὸν δάκτυλόν του, ποὺ πρῶτα ἐσιχαίνετο, τώρα τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν παρηγορήσῃ. Παρακαλῶ λοιπόν, καὶ ἂν δὲν βλέπῃ κανεὶς τὰ ἰδικά μας ἔργα, ὁ καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ νὰ κάμῃ τὴν λογικὴν δικαστὴν τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον τὰ ἁμαρτήματά του. Καὶ ἂν δὲν θέλῃ νὰ διαπομπευθῇ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν, ἂς

τιθέτω τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας, καὶ ἰασάσθω τὰ τραύματα. Ἔξεστι γάρ, ἔξεστι μυρίων γέμοντα τραυμάτων, ἀπελθεῖν ὑγιαίνοντα. «Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε», φησίν, «ἀφέωνται ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε, οὐκ ἀφέωνται».

Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι καταχωννύμενα τὰ ἁμαρτήματα οὐκ ἔτι φαίνεται· οὕτω καὶ ταῦτα ἀφανισθήσεται, ἐὰν θελήσωμεν μετανοῆσαι. Ἔστι δὲ μετάνοια τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ ποιεῖν. «Ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶν, ἔοικε τῷ κυνὶ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπανιόντι», καὶ τῷ κατὰ τὴν παροιμίαν εἰς πῦρ ξαίνοντι καὶ εἰς τετρημένον ἀντλοῦντι πίθον. Δεῖ τοίνυν ἀφίστασθαι καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν τολμηθέντων καὶ ἀποστάντας φάρμακα ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι τὰ ἐναντία τῶν ἁμαρτημάτων. Οἷόν τι λέγω· Ἥρπασας καὶ ἐπλεονέκτησας; Ἀπόστηθι τῆς ἁρπαγῆς, καὶ ἐπίθες ἐλεημοσύνην τῷ τραύματι. Ἐπόρνευσας; Ἀπόστηθι τῆς πορνείας καὶ ἐπίθες ἁγνείαν τῷ ἕλκει. Κακῶς εἶπες τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔβλαψας; Παῦσαι κακηγορῶν καὶ ἐπίθες φιλοφροσύνην.

Καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω ποιῶμεν τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν καὶ μὴ ἁπλῶς παρατρέχωμεν τὰ ἁμαρτήματα· ἐφέστηκε γὰρ λοιπόν, ἐφέστηκεν ὁ τῶν εὐθυνῶν καιρός. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε». Ἀλλ' ἡμῖν τάχα τοὐναντίον ἔστιν ἐπιλέγειν· Ὁ Κύριος ἐγγύς, μεριμνᾶτε. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καλῶς ἤκουον, «Μηδὲν μεριμνᾶτε», ἐν θλίψει καὶ πόνοις καὶ ἀγῶσιν ὄντες· οἱ δὲ ἐν ἁρπαγαῖς ζῶντες καὶ ἐν τρυφῇ, οἱ χαλεπὰς εὐθύνας μέλλοντες διδόναι, οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν ἀκούσαιεν εἰκότως· Ὁ Κύριος ἐγγύς, μεριμνᾶτε.

---

7. Ματθ. 6, 14-15.
8. Β' Πέτρ. 2, 21-22.
9. Φιλιπ. 4, 5-6.

χρησιμοποιήση τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας καὶ ἂς θεραπεύσῃ τὰ τραύματα. Διότι εἶναι δυνατόν, καὶ ἂν κανεὶς εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τραύματα, νὰ φύγῃ ὑγιής. «Διότι, ἐὰν συγχωρήσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅ,τι κακὸν ἔχουν κάμει, θὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἰδικαί σας ἁμαρτίαι. Ἐὰν ὅμως δὲν τοὺς συγχωρήσετε, τότε δὲν θὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἰδικαί σας»[7].

Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἁμαρτήματα ἀποπλυνόμενα μὲ τὸ βάπτισμα δὲν φαίνονται πλέον, ἔτσι καὶ αὐτὰ θὰ ἐξαφανισθοῦν, ἐὰν θέλωμεν νὰ μετανοήσωμεν. Ἡ δὲ μετάνοια συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ κάμνῃ κανεὶς τὰ ἴδια. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχειρεῖ τὰ ἴδια, ὁμοιάζει μὲ τὸν σκύλον ποὺ ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἔμετόν του»[8] καὶ μὲ ἐκεῖνον ποὺ κατὰ τὴν παροιμίαν κτυπᾷ τὴν φωτιὰ καὶ προσπαθεῖ ν' ἀντλήσῃ ὕδωρ ἀπὸ τρύπιο πιθάρι. Πρέπει λοιπὸν καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τὰ λόγια νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα καί, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦμεν νὰ βάλωμεν φάρμακα ἐπάνω εἰς τὰ τραύματα, αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀντίθετα τῶν ἁμαρτημάτων. Παραδείγματος χάριν. Ἤσουν ἅρπαξ καὶ πλεονέκτης; Ν' ἀπέχῃς ἀπὸ τὴν ἁρπαγὴν καὶ βάλε ἐπάνω εἰς τὸ τραῦμα τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐπόρνευσες; Ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν πορνείαν καὶ βάλε ἐπάνω εἰς τὴν πληγὴν τὸ φάρμακον τῆς ἁγνότητος. Ἐκακολόγησες καὶ ἔβλαψες τὸν ἀδελφόν σου; Παῦσε νὰ κατηγορῇς καὶ χρησιμοποίησε τὴν φιλοφροσύνην.

Καὶ διὰ τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας ἂς κάμνωμεν τὸ ἴδιο καὶ ἂς μὴ τὰ παρατρέχωμεν ἁπλῶς. Διότι ἔχει φθάσει ὁ καιρὸς τῶν εὐθυνῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον. Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε»[9]. Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς πρέπει νὰ λεχθῇ τὸ ἀντίθετον. Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον, μεριμνᾶτε. Διότι ἐκεῖνοι μὲν καλῶς ἤκουον «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε», ἐπειδὴ εὑρίσκοντο εἰς θλῖψιν, εἰς κόπους καὶ εἰς ἀγῶνας. Ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ ζοῦν ἀπὸ ἁρπαγὰς καὶ μὲ πολυτέλειαν, ποὺ θὰ λογοδοτήσουν βαρέως, ὄχι τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον θ' ἀκούσουν δικαίως· Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον, μεριμνᾶτε.

Οὐ δὲ γὰρ πολὺς λείπεται τῆς συντελείας ὁ χρόνος, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ὁ κόσμος ἐπείγεται. Τοῦτο οἱ πόλεμοι δηλοῦσι, τοῦτό αἱ θλίψεις, τοῦτο οἱ σεισμοί, τοῦτο ἡ ἀγάπη ψυγεῖσα. Καθάπερ γὰρ σῶμα ψυχορραγοῦν καὶ ἐγγὺς ὂν τῆς τελευτῆς, μυρίας ἐπισπᾶται κακώσεις· καὶ οἰκίας μελλούσης καταπίπτειν, πολλὰ προπίπτειν εἴωθε καὶ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς καὶ ἀπὸ τῶν τοίχων· οὕτω καὶ τῆς οἰκουμένης ἐγγὺς καὶ ἐπὶ θύραις ἕστηκεν ἡ συντέλεια, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μυρία διέσπαρται πανταχοῦ κακά. Εἰ γὰρ τότε ὁ Κύριος ἐγγύς, πολλῷ μᾶλλον νῦν ἐγγύς. Εἰ πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν ὅτε ταῦτα ἐλέγετο καὶ πλήρωμα τῶν χρόνων τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁ Παῦλος ἐκάλει, πολλῷ μᾶλλον τὸν παρόντα.

Ἀλλ' ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπιστοῦσί τινες. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο πιστεύειν χρὴ μᾶλλον. Πόθεν γὰρ οἶδας, ἄνθρωπε, ὅτι οὐκ ἐγγὺς τὸ τέλος καὶ μετὰ βραχὺν χρόνον ἀπαντήσεται τὰ εἰρημένα; Ὥσπερ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ τέλος, οὐ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν λέγομεν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσχατον μῆνα, καίτοι γε τριάκοντα ἡμέρας ἔχοντα, οὕτω καὶ τῶν τοσούτων ἐτῶν κἂν τετρακόσια ἔτη τέλος εἴπω, οὐχ ἁμαρτήσομαι. Ὥστε ἔκτοτε προανεφώνει τὸ τέλος. Συστείλωμεν οὖν ἑαυτούς, ἐντρυφήσωμεν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἐν ἀδείᾳ διατριβόντων ἡμῶν, οὐ σφόδρα μεριμνώντων οὐδὲ προσδοκώντων, ἐπιστήσεται ἀθρόον ἡ παρουσία.

Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Λώτ, οὕτως ἔσται καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου». Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, καὶ ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ». Τί ἐστιν, «Ἡ ὠδὶν τῇ

10. Ματθ. 24, 57.
11. Α΄ Θεσσ. 5, 3.

Διότι δὲν εἶναι μακρὰν ὁ χρόνος τῆς συντελείας, ἀλλ' ὁ κόσμος βαδίζει ἤδη πρὸς τὸ τέλος του. Αὐτὸ φανερώνουν οἱ πόλεμοι, αἱ θλίψεις, οἱ σεισμοὶ καὶ ἡ ἀγάπη ποὺ ἔχει σβήσει. Διότι, ὅπως ὅταν ψυχορραγῇ τὸ σῶμα καὶ εὑρίσκεται πλησίον τοῦ θανάτου, ὑφίσταται ἀπείρους πόνους, καὶ ἡ οἰκία, ὅταν πρόκειται νὰ καταρρεύσῃ, καταρρέουν συνήθως ἐνωρίτερον τμήματα ἀπὸ τὴν ὀροφὴν καὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους, ἔτσι πλησιάζει καὶ εὑρίσκεται εἰς τὰ πρόθυρα ἡ συντέλεια καὶ δι' αὐτὸ ἔχουν διασπαρεῖ παντοῦ τὰ κακά. Διότι, ἐὰν τότε ἦτο πλησίον ὁ Κύριος, τώρα εἶναι πολὺ περισσότερον. Διότι, ὅταν αὐτὰ ἐλέγοντο πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν καὶ ὁ Παῦλος ὠνόμαζε τὸν καιρὸν ἐκεῖνο πλήρωμα τῶν χρόνων, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἔτσι ὁ σημερινὸς καιρός.

Ἀλλ' ἴσως δι' αὐτὸ δὲν πιστεύουν μερικοί. Καὶ ὅμως δι' αὐτὸ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ πιστεύουν. Διότι, ἀπὸ ποῦ ξεύρεις, ἄνθρωπε, ὅτι δὲν πλησιάζει τὸ τέλος καὶ ὅτι δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ ἀνωτέρω μετ' ὀλίγον χρόνον; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ τέλος τοῦ ἔτους δὲν λέγομεν ὅτι εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα, οὔτε ὁ τελευταῖος μήν, ἂν καὶ ἔχῃ τριάκοντα ἡμέρας, ἔτσι καὶ ἂν εἴπω τὸ τέλος τόσων ἐτῶν, μολονότι εἶναι τετρακόσια, δὲν θὰ πέσω ἔξω. Ὥστε ἀπὸ τότε προανήγγελε τὸ τέλος. Ἂς χαλιναγωγήσωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἂς ἐντρυφήσωμεν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅταν ἡμεῖς περνοῦμεν τὸν καιρόν μας ἐν ἀκολασίᾳ καὶ δὲν φροντίζωμεν καθόλου, οὔτε περιμένωμεν, ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ θὰ ἔλθῃ αἰφνιδίως.

Αὐτὸ θέλων νὰ τονίσῃ ὁ Χριστός, ἔλεγεν· «Ὅπως ἦσαν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε καὶ εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Λώτ, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου»[10]. Τοῦτο θέλων νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν λέγουν «Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια», τότε ἔρχεται ἐπάνω τους αἰφνιδία καταστροφή, ὅπως ὁ πόνος τοῦ τοκετοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναικός»[11]. Καὶ τί εἶναι «Ὁ πόνος τοῦ τοκετοῦ

ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ»; Πολλάκις αἱ κύουσαι γυναῖκες παίζουσαι ἢ ἀριστοποιοῦσαι ἢ ἐν βαλανείῳ ἢ ἐν ἀγορᾷ διάγουσαι, οὐδὲν τῶν μελλόντων προορώμεναι, ὑπὸ τῆς ὀδύνης κατεσχέθησαν ἀθρόον. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα καὶ τὰ ἡμέτερα, ὦμεν ἀεὶ παρεσκευασμένοι. Οὐ γὰρ ἀεὶ ταῦτα ἀκουσόμεθα· οὐκ ἀεὶ τούτων ἐξουσίαν ἕξομεν. «Ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ», φησί, «τίς ἐξομολογήσεταί σοι;».

Οὐκοῦν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ἵνα οὕτως ἵλεω τὸν Θεὸν ἔχωμεν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, καὶ πολλῆς ἀπολαῦσαι δυνηθῶμεν συγγνώμης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

12. Ψαλμ. 6, 8.

εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναικός»; Πολλὰς φορὰς αἱ γυναῖκες ποὺ κυοφοροῦν, ἐνῷ παίζουν ἢ γευματίζουν ἢ εὑρίσκονται εἰς τὸ λουτρόν ἢ χρονοτριβοῦν εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπειδὴ δὲν προβλέπουν τίποτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα, καταλαμβάνονται αἰφνιδίως ἀπὸ τὸν πόνον. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὰ ἰδικά μας εἶναι τέτοια, πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι συνεχῶς. Διότι δὲν θὰ ἀκούωμεν συνεχῶς τὰ ἴδια, οὔτε θὰ ἔχωμεν πάντοτε αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν. Διότι λέγει ὁ Προφήτης, «Εἰς τὸν Ἅδην ποῖος θὰ ὁμολογήσῃ;»[12].

Ἂς μετανοήσωμεν λοιπόν, διὰ νὰ ἔχωμεν τὸν Θεὸν εὐμενῆ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν ν' ἀπολαύσωμεν πλήρη τὴν συγγνώμην. Εἴθε αὐτὴν ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

Ἰω. 4,40 - 53

«Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς. Καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον, ὅτι Οὐκ ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν καὶ οἴδαμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν».

1. Οὐδὲν φθόνου καὶ βασκανίας χεῖρον, οὐδὲν κενοδοξίας χαλεπώτερον· αὕτη τὰ μυρία εἴωθε διαφθείρειν ἀγαθά. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι πλείονα τῶν Σαμαρειτῶν γνῶσιν ἔχοντες καὶ τοῖς προφήταις συντραφέντες, ὕστεροι τούτων ἐφάνησαν ἐντεῦθεν. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας ἐπίστευσαν τῆς γυναικὸς καὶ σημεῖον ἰδόντες οὐδέν, ἐξῆλθον παρακαλοῦντες τὸν Χριστὸν μεῖναι παρ᾽ αὐτοῖς· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ θαύματα θεασάμενοι, οὐ μόνον οὐ κατεῖχον αὐτὸν παρ᾽ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπήλαυνον, καὶ πάντα ἔπραττον, ὥστε καὶ τῆς χώρας αὐτὸν ἐκβαλεῖν, καίτοι γε αὕτη ἡ παρουσία δι᾽ ἐκείνους ἐγεγόνει.

Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν ἀπήλαυνον, οὗτοι δὲ καὶ μεῖναι ἠξίουν παρ᾽ ἑαυτοῖς. Τούτους οὖν οὐκ ἐχρῆν προσίεσθαι παρακαλοῦντας, εἰπέ μοι, καὶ δεομένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπιβουλεύουσι καὶ διακρουομένοις προσεδρεύειν, τοῖς δὲ ἀγαπῶσι καὶ βουλομένοις αὐτὸν κατέχειν, μὴ διδόναι ἑαυτόν; Ἀλλ᾽ οὐκ ἦν ἄξιον τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. Διὰ τοῦτο καὶ

1. Ἰω. 3, 40-44.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

'Ιω. 4,40 - 53

«Όταν λοιπὸν ἦλθαν οἱ Σαμαρεῖται πρὸς αὐτόν, τὸν παρεκάλουν νὰ παραμείνῃ πλησίον τους. Καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλοὶ περισσότεροι ἐπίστευσαν ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπεν, εἰς δὲ τὴν γυναῖκα ἔλεγαν· Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πιστεύομεν δὲν εἶναι πλέον τὰ ὅσα μᾶς εἶπες, ἀλλὰ διότι τὸν ἠκούσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ξεύρομεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν»[1].

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον ἐλάττωμα ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν, οὔτε βαρύτερον ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν. Διότι αὐτὴ καταστρέφει συνήθως ἄπειρα ἀγαθά. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἂν καὶ ἐγνώριζαν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας καὶ εἶχον διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἐφάνησαν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν κατώτεροι ἀπὸ αὐτούς. Διότι οἱ μὲν Σαμαρεῖται ἐπίστευσαν μόνον ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῆς γυναικὸς καὶ μολονότι δὲν εἶχαν ἰδεῖ κανὲν θαῦμα, ἐβγῆκαν καὶ παρεκάλουν τὸν Χριστὸν νὰ μείνῃ πλησίον τους. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἂν καὶ εἶχαν ἰδεῖ θαύματα, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐκράτησαν πλησίον τους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔδιωχναν καὶ ἔκαμναν τὰ πάντα διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ χώραν, παρ' ὅλον ὅτι ἡ παρουσία του εἶχε γίνει πρὸς χάριν των.

Ἀλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὸν ἐξεδίωκαν, οἱ δὲ Σαμαρεῖται τὸν παρεκάλουν νὰ μείνῃ πλησίον τους. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πλησιάσῃ αὐτοὺς ποὺ τὸν παρεκάλουν καὶ εἶχαν ἀνάγκην, ἀλλὰ νὰ παραμένῃ μὲν πλησίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐμίσουν καὶ τὸν ἐχθρεύοντο, νὰ ἐγκαταλείψῃ δὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠγάπων καὶ ἤθελαν νὰ τὸν κρατοῦν πλησίον των; Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἦτο ἀντάξιον τῆς προνοίας του. Δι' αὐτὸ ἐδέχθη καὶ ἔμεινε πλησίον των δύο ἡμέρας.

ἐδέξατο καὶ ἔμεινε παρ' αὐτοῖς ἡμέρας δύο. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐβούλοντο διηνεκῶς αὐτὸν κατέχειν (τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπών, ὅτι «Ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς»)· αὐτὸς δὲ οὐκ ἠνείχετο, ἀλλ' ἡμέρας δύο μόνον ἔμεινεν, καὶ ἐν ταύταις πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Καίτοι γε τούτους εἰκὸς ἦν πιστεῦσαι, τῷ τε σημεῖον μηδὲν ἑωρακέναι, καὶ τῷ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰουδαίους ἔχειν· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀληθείας ἐδίκαζον, οὐ προσέστη τοῦτο αὐτοῖς, ἀλλ' ὑψηλοτέραν τῶν κωλυμάτων ἔλαβον ἔννοιαν, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ τὸ μειζόνως θαυμάζειν αὐτόν. «Τῇ γὰρ γυναικί», φησίν, «ἔλεγον· Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν αὐτῷ· αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ οἴδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός».

Οἱ μαθηταὶ τὸν διδάσκαλον ὑπερηκόντισαν. Οὗτοι γὰρ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατηγορήσαιεν ἂν δικαίως καὶ τὸ πιστεῦσαι καὶ τῷ δέξασθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπὲρ ὧν πᾶσαν τὴν πραγματείαν συνεστήσατο, συνεχῶς αὐτὸν ἐλίθαζον· οὗτοι δὲ οὐδὲ πρὸς αὐτοὺς ὁρμώμενον εἵλκυσαν πρὸς ἑαυτούς. Καὶ οἱ μὲν μετὰ σημείων ἀδιόρθωτοι μένουσιν· οὗτοι δὲ χωρὶς σημείων πολλὴν περὶ αὐτὸν τὴν πίστιν ἐπεδείξαντο, καὶ τούτῳ αὐτῷ φιλοτιμοῦνται, τῷ χωρὶς σημείων πιστεῦσαι· ἐκεῖνοι δὲ οὐ παύσονται καὶ σημεῖα ζητοῦντες καὶ πειράζοντες. Οὕτως εὐγνώμονος ψυχῆς πανταχοῦ χρεία. Κἂν ἐπιλάβηται τοιαύτης ἡ ἀλήθεια, κρατεῖ ῥαδίως· κἂν μὴ κρατήσῃ, οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης ἀγνωμοσύνην τοῦτο γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος ὅταν λάβῃ καθαροὺς ὀφθαλμούς, φωτίζει ῥαδίως· ἂν δὲ μὴ φωτίσῃ, τῆς ἐκείνων ἀρρωστίας τὸ ἁμάρτημα, οὐ τῆς ἀσθενείας τούτου.

Διότι οἱ Σαμαρεῖται ἤθελαν νὰ τὸν ἔχουν διαρκῶς πλησίον τους (αὐτὸ ἄλλωστε ἐδήλωσε καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπε, «Παρεκάλουν αὐτὸν νὰ μείνῃ πλησίον τους). Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἠρνήθη, ἀλλ' ἔμεινε μόνον δύο ἡμέρας καὶ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν πολὺ περισσότεροι. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ πιστεύσουν, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ἰδεῖ κανένα θαῦμα καὶ ἐμίσουν τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ ὅμως ἔκριναν τὰ λόγια του σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθειαν, αὐτὸ δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, ἀλλ' ἐσχημάτισαν ὑψηλοτέραν ἰδέαν περὶ τῶν προσκομμάτων καὶ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ τὸν θαυμάζουν περισσότερον. Καὶ ἔλεγαν εἰς τὴν γυναῖκα· «Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πιστεύομεν δὲν εἶναι τὰ ὅσα μᾶς εἶπες, ἀλλὰ διότι τὸν ἠκούσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ξεύρομεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός».

Οἱ μαθηταὶ ὑπερέβαλαν τὸν διδάσκαλον. Διότι οὗτοι δικαίως θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κατηγορήσουν τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐπειδὴ ἐπίστευσαν καὶ ἐπειδὴ ἐδέχθησαν τὸν Χριστόν. Διότι οἱ τελευταῖοι, χάριν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὅλο τὸ ἔργον, συνεχῶς τὸν ἐλιθοβόλουν. Ἀλλ' οἱ Σαμαρεῖται τὸν προσείλκυσαν μὲ τὸ μέρος τους, χωρὶς νὰ σκοπεύῃ νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ. Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι μένουν ἰσχυρογνώμονες παρὰ τὰ θαύματα, οἱ δὲ Σαμαρεῖται ἔδειξαν μεγάλην πίστιν πρὸς αὐτὸν χωρὶς θαύματα καὶ ἕνεκα τούτου δοξάζονται, διότι ἐπίστευσαν χωρὶς νὰ ἰδοῦν θαύματα, ἐνῷ οἱ πρῶτοι δὲν παύουν νὰ ζητοῦν θαύματα καὶ νὰ τὸν πειράζουν. Ὑπάρχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ τόσον εὐσεβῆ ψυχήν. Ἂν ἡ ἀλήθεια εἰσέλθῃ εἰς τοιαύτην ψυχήν, τότε τὴν κυριεύει εὐκόλως. Καὶ ἂν δὲν τὴν κυριεύσῃ, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν της, ἀλλὰ ἕνεκα τῆς ἀγνωμοσύνης της. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἥλιος φωτίζει εὐκόλως, ὅταν ἔχῃ κανεὶς ὑγιεῖς ὀφθαλμούς. Ἂν πάλιν δὲν φωτίσῃ, τὸ σφάλμα δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἄκουσον γοῦν οὗτοι τί λέγουσιν. «Οἴδαμεν», φησίν, «ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός». Ὁρᾷς πῶς εὐθέως ἐνόησαν ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσασθαι ἤμελλεν καὶ ἐπὶ διορθώσει τῆς κοινῆς ἦλθε σωτηρίας, ὅτι οὐκ ἐν Ἰουδαίοις ἤμελλεν ἀποκλείειν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ πανταχοῦ σπείρειν αὐτοῦ τὸν λόγον; Ἀλλ' οὐκ Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Οὗτοι δὲ ὁμολογοῦσιν ἅπαντας ἐν ἐπιτιμίοις εἶναι, ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν δηλοῦντες, ὅτι «Πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι». Εἰπόντες γὰρ ὅτι Σωτήρ ἐστι τοῦ κόσμου, ἔδειξαν ὅτι τοῦ ἀπολωλότος· καὶ οὐχ ἁπλῶς Σωτήρ, ἀλλ' ἐν σφόδρα μεγάλοις.

Ἦλθον μὲν γὰρ πολλοὶ σῶσαι, καὶ προφῆται καὶ ἄγγελοι· ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ οὗτός ἐστι, φησί, ὁ τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν παρέχων, οὐ τὴν πρόσκαιρον μόνον. Τοῦτο πίστεως εἰλικρινοῦς. Καὶ γάρ εἰσιν ἀμφοτέρωθεν θαυμαστοὶ καὶ ὅτι ἐπίστευσαν καὶ ὅτι χωρὶς σημείων· οὓς καὶ ὁ Χριστὸς μακαρίζει λέγων· «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»· καὶ ὅτι εἰλικρινῶς τοῦτο. Καίτοι τῆς γυναικὸς ἀμφιβόλως λεγούσης ἀκούσαντες, «Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;», οὐκ εἶπον καὶ αὐτοί, ὅτι Καὶ ἡμεῖς ὑποπτεύομεν, οὐδ' ὅτι Νομίζομεν, ἀλλ' ὅτι «Οἴδαμεν»· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι «Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς τοῦ κόσμου ὁ Σωτήρ». Οὐ γὰρ ὡς ἕνα τῶν πολλῶν τὸν Χριστὸν ὡμολόγουν, ἀλλὰ τὸν ὄντως Σωτῆρα.

Καίτοι τίνα εἶδον σωθέντα; Τῶν ῥημάτων ἤκουσαν μόνον καὶ εἶπον ἅπερ ἄν, εἰ καὶ θαύματα ἐθεάσαντο πολλὰ

2. Ρωμ. 3, 23.
3. Ἰω. 20, 29.

Ἄκουσε λοιπόν, τί λέγουν οἱ Σαμαρεῖται· «Ξεύρομεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός». Βλέπεις, πῶς ἐκατάλαβαν ἀμέσως, ὅτι θὰ προσείλκυε τὴν οἰκουμένην καὶ ὅτι ἦλθε διὰ νὰ ἐργασθῇ χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, ὅτι δὲν ἦτο μέλημα τῶν Ἰουδαίων νὰ ἀποκλείσουν τὴν πρόνοιάν του, ἀλλ᾽ ὅτι θὰ διεσπείρετο παντοῦ ὁ λόγος του. Ἀλλ᾽ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔπραξαν τοῦτο καὶ ἐνῷ ἐζήτουν ν᾽ ἀποκαταστήσουν τὴν ἰδικήν τους δικαίωσιν, δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν δικαίωσιν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν. Οἱ Σαμαρεῖται ὅμως ὁμολογοῦν ὅτι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, ἐπιβεβαιώνοντες τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου· «Ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ ὅλοι στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ παίρνουν τὴν δικαίωσιν δωρεὰν μὲ τὴν χάριν ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν»[2]. Διότι, ὅταν εἶπαν ὅτι εἶναι Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἠθέλησαν νὰ δηλώσουν τοῦ κόσμου ποὺ ἐχάθη καὶ ὄχι μόνον ὅτι ἦτο Σωτήρ, ἀλλὰ εἰς τὰ μέγιστα πράγματα.

Διότι ἦλθαν πολλοὶ διὰ νὰ σώσουν τὸν κόσμον καὶ Προφῆται καὶ ἄγγελοι. Ἀλλ᾽ ὁ ἀληθινὸς Σωτήρ, ποὺ παρέχει τὴν ἀληθινὴν σωτηρίαν καὶ ὄχι τὴν πρόσκαιρον, εἶναι αὐτός. Αὐτὴ εἶναι ἀπόδειξις εἰλικρινοῦς πίστεως. Διότι καὶ ἀπὸ ἄλλην πλευρὰν οἱ Σαμαρεῖται εἶναι ἀξιοθαύμαστοι, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐπίστευσαν καὶ μάλιστα ὅτι ἐπίστευσαν χωρὶς θαύματα. Αὐτοὺς μακαρίζει καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ, «Μακάριοι αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶδαν καὶ ὅμως ἐπίστευσαν»[3], καὶ μάλιστα ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς. Καὶ ὅταν ἤκουσαν τὴν γυναῖκα νὰ ὁμιλῇ μὲ ἀμφιβολίαν, «Μήπως αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός;», δὲν εἶπαν καὶ αὐτοί· Καὶ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, οὔτε νομίζομεν, ἀλλὰ «Ξεύρομεν»· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ὅτι, «Αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου». Διότι δὲν ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ σὰν πραγματικὸν Σωτῆρα.

Καὶ ὅμως, ποῖον εἶδαν ὅτι ἐσώθη ἀπὸ αὐτόν; Μόνον τὰ λόγια του ἤκουσαν καὶ εἶπαν ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔλεγαν, ἂν

καὶ μεγάλα, εἶπον. Καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα οὐ λέγουσιν ἡμῖν οἱ εὐαγγελισταὶ τὰ ῥήματα καὶ ὅτι θαυμαστῶς διελέχθη; Ἵνα μάθῃς ὅτι πολλὰ τῶν μεγάλων παρατρέχουσιν, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τὸ πᾶν ἐδήλωσαν. Ἔπεισε γὰρ δῆμον ὁλόκληρον καὶ πόλιν ὅλην διὰ τῶν εἰρημένων. Ἔνθα δὲ μὴ πείθονται, τότε ἀναγκάζονται λέγειν τὰ εἰρημένα, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν ἀκουόντων καταψηφίζηταί τις τοῦ δημηγοροῦντος.

«Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν, ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει». Διατί τοῦτο πρόσκειται; Ὅτι εἰς Καπερναοὺμ οὐκ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖθεν εἰς τὴν Κανᾶ; Ἵνα γὰρ μὴ ἐξετάσῃς, διατί παρὰ μὲν τοῖς αὐτοῦ οὐκ ἔμεινε, παρὰ δὲ τοῖς Σαμαρείταις ἔμεινε, τίθησι τὴν αἰτίαν, λέγων, ὅτι οὐ προσέσχον αὐτῷ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ὥστε μὴ μεῖζον αὐτοῖς γενέσθαι τὸ κρῖμα.

2. Καὶ γὰρ πατρίδα αὐτὸν ἐνταῦθα ἡγοῦμαι λέγειν τὴν Καπερναούμ. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπήλαυσεν ἐκεῖ τιμῆς, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Καὶ σύ, Καπερναούμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθης, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ». Πατρίδα δὲ ἰδίαν καλεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας δηλῶν λόγον, καὶ τούτῳ τὸ πλέον ἐνδιατρίβων. Τί οὖν; οὐχ ὁρῶμεν, φησί, καὶ παρὰ τοῖς οἰκείοις πολλοὺς θαυμαζομένους; Μάλιστα δὲν οὐκ ἀπὸ τῶν σπανιζόντων τὰ τοιαῦτα δεῖ ψηφίζεσθαι. Εἰ δέ τινες ἐν τῇ αὐτῶν ἐτιμῶντο, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ· ἡ γὰρ συνήθεια εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴωθεν.

«Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες, ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις

---

4. Λουκᾶ 10, 15.

τὸν ἔβλεπαν νὰ κάμνῃ πολλὰ καὶ μεγάλα θαύματα. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν μᾶς λέγουν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ὅτι ὡμίλησε πρὸς τοὺς Σαμαρείτας κατὰ τρόπον, ποὺ ἐπροκάλεσε τὸν θαυμασμόν των; Διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἀφήνουν κατὰ μέρος πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα, διὰ ν' ἀποδείξουν τὸ πᾶν ἀπὸ τὴν ἔκβασιν. Διότι ἔπεισε μὲ τὰ λόγια του τὸν λαὸν καὶ ὁλόκληρον τὴν πόλιν. Ὅπου ὅμως οἱ ἀκροαταὶ δὲν πείθονται, τότε οἱ Εὐαγγελισταὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀποδώσῃ κανεὶς κατηγορίαν εἰς τὸν ὁμιλητὴν ἕνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀκροατῶν.

«Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἐβεβαίωσεν, ὅτι προφήτης δὲν τιμᾶται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του». Διατί προστίθεται τοῦτο; ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Καπερναούμ, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Κανᾶ; Διὰ νὰ μὴ ἐρευνᾷς, διατί δὲν ἔμεινεν εἰς τοὺς ἰδικούς του, ἔμεινεν ὅμως εἰς τοὺς Σαμαρείτας, προβάλλει τὴν αἰτίαν καὶ λέγει, ὅτι δὲν τὸν ἐπρόσεχαν. Δι' αὐτὸ δὲν ἐπῆγεν ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴ ὑποστοῦν τὴν κρίσιν βαρυτέραν.

2. Διότι νομίζω, ὅτι πατρίδα του ἐννοεῖ τὴν Καπερναούμ. Ἀλλ' ὅτι ἐκεῖ δὲν ἀπήλαυε τιμῆς, ἄκουσε αὐτόν, ὅταν λέγῃ· «Καὶ σύ, Καπερναούμ, ποὺ ὑψώθης ὥς τὸν οὐρανόν, θὰ κατεβῇς ὥς τὸν Ἅδην»[4]. Ὀνομάζει δὲ αὐτὴν ἰδικήν του πατρίδα λόγῳ τῆς σαρκώσεώς του καὶ διότι ἔμεινεν ἐκεῖ πολὺν χρόνον. Τί λοιπόν; θὰ ἐρωτήσῃς. Δὲν βλέπομεν, ὅτι πολλὰ τιμῶνται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των; Βεβαίως βλέπομεν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σπάνια παραδείγματα δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐκφράσωμεν γενικὴν γνώμην. Ἀλλ' ἂν μερικοὶ ἐτιμῶντο εἰς τὴν πατρίδα των, πολὺ περισσότερον ἐτιμῶντο εἰς τὴν ξένην. Διότι ἡ συνήθεια δημιουργεῖ κατὰ κανόνα τὴν περιφρόνησιν.

«Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν ἐδέχθησαν οἱ Γαλιλαῖοι, ἐπειδὴ εἶχαν ἰδεῖ ὅλα, ὅσα ἔκαμεν εἰς τὰ Ἱερο-

ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν». Ὁρᾷς ὅτι οἱ κακιζόμενοι, οὗτοι μάλιστα αὐτῷ προσιόντες εὑρίσκονται; Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν, «Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;», ἄλλος δέ, «Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται». Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸν ὑβρίζοντες ἔλεγον, ἐπειδὴ ἐκ Ναζαρὲτ ἐδόκει τοῖς πολλοῖς εἶναι· καὶ τὸ Σαμαρείτην δὲ εἶναι ὠνείδιζον. «Σαμαρείτης γὰρ εἶ καὶ δαιμόνιον ἔχεις», φησίν.

Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι, φησί, πιστεύουσιν εἰς αἰσχύνην τῶν Ἰουδαίων. Εὑρίσκονται δὲ καὶ Γαλιλαίων οἱ Σαμαρεῖται βελτίους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο ῥημάτων· οὗτοι δὲ ἑωρακότες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν. «Ἦλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον». Ἀναμιμνήσκει τοῦ θαύματος τὸν ἀκροατήν, τὸ ἐγκώμιον τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρων. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέξαντο· οἱ Σαμαρεῖται δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ διδασκαλίας μόνης. Ὅτι μὲν οὖν ἦλθεν ἐκεῖ, εἶπε· τὴν δὲ αἰτίαν οὐ προσέθηκε, δι' ἣν ἦλθεν. Εἰς μὲν γὰρ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν φθόνον τὸν Ἰουδαϊκὸν παρεγένετο· εἰς δὲ Κανᾶ τίνος ἕνεκεν; Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν καλούμενος εἰς γάμον· νῦν δὲ τίνος ἕνεκεν, καὶ διατί; Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ θαύματος πίστιν ἐγγινομένην ἰσχυροτέραν ποιῶν διὰ τῆς παρουσίας, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκόμενος τῷ αὐτόκλητος παραγενέσθαι καὶ τὴν μὲν ἰδίαν ἀφεῖναι πατρίδα, προτιμῆσαι δὲ ἐκείνους.

«Ἦν δέ τις βασιλικός, οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καπερναούμ. Οὗτος ἀκούσας, ὅτι Ἰησοῦς ἥκει ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας

---

5. Ἰω. 1, 47.
6. Αὐτόθι 7, 52.

σόλυμα κατὰ τὴν ἑορτήν. Διότι εἶχαν μεταβῆ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑορτήν». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐκάκιζαν, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προσέρχονται εἰς αὐτόν; Διότι ὁ ἕνας ἔλεγεν· «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;»[5], καὶ ὁ ἄλλος· «Ἐρεύνησε καὶ θὰ ἰδῇς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει Προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν»[6]. Καὶ ἔλεγον ταῦτα διὰ νὰ τὸν ἐμπαίξουν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἦτο ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ. Μερικοὶ μάλιστα τὸν κατηγόρουν ὡς Σαμαρείτην καὶ τοῦ ἔλεγαν· «Εἶσαι Σαμαρείτης καὶ εἶσαι δαιμονισμένος».

Ἀλλὰ νὰ ποὺ πιστεύουν εἰς αὐτὸν Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι πρὸς καταισχύνην τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μάλιστα οἱ Σαμαρεῖται ἀπεδείχθησαν καλύτεροι ἀπὸ τοὺς Γαλιλαίους. Διότι οἱ μὲν Σαμαρεῖται ἐπίστευσαν ἀπὸ τὰ λόγια τῆς γυναικός, ἐνῷ οἱ Γαλιλαῖοι εἶχαν ἰδεῖ τὰ θαύματα ποὺ ἔκαμεν. «Ἐπῆγε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔκαμε τὸ ὕδωρ οἶνον». Ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἀκροατὴν τὸ θαῦμα, διὰ νὰ ἐξάρῃ τὸν ἔπαινον τῶν Σαμαρειτῶν. Διότι οἱ μὲν Γαλιλαῖοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οἱ Σαμαρεῖται ὅμως μόνον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Καὶ εἶπε μὲν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπῆγεν ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσθεσε τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπῆγεν. Εἰς τὴν Γαλιλαίαν δηλαδὴ ἐπῆγεν ἕνεκα τοῦ φθόνου τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλ' εἰς τὴν Κανᾶ, διατί; Τὴν πρώτην φορὰν βέβαια, διότι προσεκλήθη εἰς τὸν γάμον. Τώρα ὅμως διὰ ποῖον λόγον; Ἐγὼ νομίζω διὰ νὰ κάμῃ μὲ τὴν παρουσίαν του ἰσχυροτέραν τὴν πίστιν, ποὺ προῆλθεν ἀπὸ τὸ θαῦμα καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς περισσότερον μὲ τὸ ὅτι ἐπῆγε χωρὶς νὰ τὸν καλέσουν καὶ μὲ τὸ ὅτι ἄφησε τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ ἐπροτίμησεν ἐκείνους.

«Ἦτο ἐκεῖ κάποιος ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς ἦτο ἀσθενὴς εἰς τὴν Καπερναούμ. Ὅταν αὐτὸς ἤκουσεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν

εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα ἵνα ἔλθῃ καὶ ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱόν»· ἤτοι τοῦ γένους ὢν τοῦ βασιλικοῦ ἢ ἀξίωμά τι ἀρχῆς ἕτερον οὕτω καλούμενον ἔχων. Τινὲς μὲν οὖν τοῦτον εἶναι νομίζουσι τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ· δείκνυται δὲ ἕτερος ὢν παρ' ἐκεῖνον, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ βουλόμενον τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, ἀξιοῖ μένειν· οὗτος δὲ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐπαγγελλόμενον, εἰς τὴν οἰκίαν ἕλκει. Κἀκεῖνος μέν φησιν· «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς»· οὗτος δὲ καὶ ἐπείγει· «Κατάβηθι», λέγων, «πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου». Κἀκεῖ μὲν ἀπὸ τοῦ ὄρους καταβὰς εἰς Καπερναοὺμ εἰσήει· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ Σαμαρείας καὶ οὐκ εἰς Καπερναούμ, ἀλλ' εἰς Κανᾶ ἐλθόντος παρεγένετο οὗτος.

Κἀκείνου μὲν ὁ παῖς παρέσει κατέκειτο· ὁ δὲ τούτου υἱὸς πυρετῷ. «Καὶ ἐλθὼν ἠρώτα ἵνα ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱόν· ἤμελλε γὰρ ἀποθνήσκειν». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε». Καὶ μὴν τοῦτο πίστεως ἦν, καὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ τὸ παρακαλέσαι· καὶ μετὰ ταῦτα δὲ αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων, ὅτι εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ. «Πορεύου, ὁ υἱός σου ζῇ, ἐπίστευσε τῷ λόγῳ αὐτοῦ καὶ ἐπορεύετο». Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν ἐνταῦθα; Ἤτοι τοὺς Σαμαρείτας θαυμάζων ἔλεγε ταῦτα, ὅτι σημείων χωρὶς ἐπίστευσαν· ἢ τῆς δοκούσης αὐτοῦ πόλεως εἶναι καθαπτόμενος τῆς Καπερναούμ, ὅθεν οὗτος ἦν. Ἐπεὶ καὶ ἕτερός τις ἐν τῷ Λουκᾷ λέγων, «Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ», ἔλεγε πάλιν.

Ὥστε εἰ καὶ οὗτος ἐπίστευσεν, ἀλλ' οὐχ ὁλοκλήρως, οὐδὲ ὑγιῶς. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ἐκ τοῦ πυνθάνεσθαι ποίᾳ ὥρᾳ

---

7. Ματθ. 8, 8.
8. Μάρκου 9, 23.

εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐπῆγεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν παρεκάλει νὰ μεταβῇ μαζί του καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸν υἱόν του». Αὐτὸς ὠνομάζετο βασιλικὸς ἢ διότι κατήγετο ἀπὸ βασιλικὴν γενιάν, ἢ διότι εἶχε κάποιο ἀξίωμα ἐξουσίας. Μερικοὶ ἑρμηνευταὶ νομίζουν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνον ποὺ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος. Ἀποδεικνύεται ὅμως ὅτι εἶναι διάφορος ἀπὸ ἐκεῖνον ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πίστιν. Διότι ἐκεῖνος, μολονότι ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὸ κάμῃ. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως καὶ χωρὶς ὁ Χριστὸς νὰ τὸ ὑποσχεθῇ τίποτε, τὸν σύρει εἰς τὴν οἰκίαν του. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶπε· «Δὲν εἶμαι ἄξιος διὰ νὰ εἰσέλθῃς κάτω ἀπὸ τὴν στέγην μου»[7], αὐτὸς ἐδῶ ὅμως ἐπείγεται λέγων, «Κατέβα, πρὶν πεθάνῃ τὸ παιδί μου». Καὶ εἰς τὴν πρώτην μὲν περίπτωσιν, ἀφοῦ κατῆλθεν ἀπὸ τὸ ὄρος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Καπερναούμ. Εἰς τὴν προκειμένην ὅμως περίπτωσιν, οὗτος ἔφθασεν, ὅταν ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὴν Κανᾶ.

Τοῦ πρώτου ὁ δοῦλος ἦτο κατάκοιτος ἀπὸ παράλυσιν. Τοῦ δευτέρου ἀπὸ πυρετόν. «Καὶ ἀφοῦ ἐπῆγε, τὸν παρεκάλει νὰ θεραπεύσῃ τὸν υἱόν του. Διότι ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἐὰν δὲν ἰδῆτε θαύματα καὶ τέρατα, δὲν θὰ πιστεύσετε». Καὶ τὸ ὅτι ἦλθε καὶ τὸν παρεκάλεσεν, ἦτο καὶ αὐτὸ ἀπόδειξις πίστεως. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς μαρτυρεῖ τὸ ἑξῆς· Ὅταν δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς εἶπε, «Πήγαινε, ὁ υἱός σου ζῇ, ἐπίστευσεν εἰς τὸν λόγον του καὶ ἔφυγε». Τί σημαίνει αὐτό, ποὺ λέγει ἐδῶ; Ἢ ὅτι ἔλεγεν αὐτὸ πρὸς ἔπαινον τῶν Σαμαρειτῶν, ἐπειδὴ ἐπίστευσαν χωρὶς θαύματα, ἢ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διασύρῃ τὴν πόλιν Καπερναούμ, ποὺ ἐνομίζετο ὅτι ἦτο πατρίς του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο. Ὅταν ἕνας ἄλλος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ παρεκάλει λέγων, «Πιστεύω, Κύριε, βοήθησε τὴν ἀπιστίαν μου»[8], ὁ Χριστὸς ἀπήντησε μὲ τὰ ἴδια λόγια.

Ὥστε, παρ' ὅλον ὅτι ἐπίστευσε καὶ αὐτός, δὲν ἐπίστευσεν ὅμως πλήρως, οὔτε τελείως. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύε-

ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. Ἐβούλετο γὰρ μαθεῖν, εἴτε αὐτομάτως, εἴτε ἐκ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γέγονεν. «Ὡς οὖν ἔγνω ὅτι χθὲς ὥραν ἑβδόμην, ἐπίστευσε καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Ὁρᾷς ὅτι τότε ἐπίστευσεν, ὅτε οἱ παῖδες εἶπον, οὐχ ὅτε ὁ Χριστός; Τὴν διάνοιαν τοίνυν ἐλέγχει αὐτοῦ, μεθ' ἧς προσελθών, ταῦτα ἔλεγεν· οὕτω γὰρ μᾶλλον καὶ εἰς πίστιν ἀφείλκετο· πρὸ γὰρ τοῦ σημείου οὐ σφόδρα ἦν πεπιστευκώς. Εἰ δὲ καὶ ἦλθε καὶ παρεκάλεσε, θαυμαστὸν οὐδέν. Εἰώθασι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς φιλίας οὐ μόνον οἷς θαρροῦσιν ἰατροῖς προσιέναι, ἀλλὰ καὶ οἷς μὴ θαρροῦσι διαλέγεσθαι, μηδὲν ὅλως παραλιπεῖν βουλόμενοι. Ἐπεὶ ὅτι ἐκ παρέργου προσῆλθεν, ὅτε ἦλθεν εἰς Γαλιλαίαν, τότε αὐτὸν εἶδεν· ὡς εἴ γε ἦν σφόδρα αὐτῷ πεπιστευκώς, οὐκ ἂν ὤκνησε, τοῦ παιδὸς μέλλοντος τελευτᾶν, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν. Εἰ δὲ ἐδεδοίκει, οὐδὲ τοῦτο ἀνεκτόν.

Ὅρα γοῦν καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα πῶς ἐμφαίνει τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνδρός. Δέον γὰρ εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ τὴν διάνοιαν ἐλέγξαι, μέγα τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, ἄκουσον πῶς ἔτι χαμαὶ σύρεται. «Κατάβηθι», γάρ, φησί, «πρὶν ἢ ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου», ὡς οὐ δυναμένου μετὰ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀναστῆσαι, καὶ ὡς οὐκ εἰδότος οἷα τὰ τοῦ παιδίου πράγματα ἕστηκε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐλέγχει καὶ τοῦ συνειδότος καθάπτει· δεικνὺς ὅτι τὰ σημεῖα προηγουμένως τῆς ψυχῆς ἕνεκεν ἐγένετο. Ἐνταῦθα γὰρ οὐχ ἧττον τοῦ παιδὸς τὸν πατέρα ἀσθενοῦντα περὶ τὴν διάνοιαν

ται ἀπὸ τὸ ὅτι ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸν υἱόν του. Διότι ἤθελε νὰ μάθῃ, ἂν αὐτὸ εἶχε γίνει ἀπὸ μόνο του ἢ κατόπιν τῆς διαταγῆς τοῦ Χριστοῦ. «Ὅταν λοιπὸν ἔμαθεν, ὅτι χθὲς περὶ τὴν ἑβδόμην ὥραν, ἐπίστευσε καὶ αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Βλέπεις, ὅτι ἐπίστευσε τότε ποὺ τὸν ἐβεβαίωσαν οἱ ὑπηρέται καὶ ὄχι ὅταν τοῦ εἶπεν ὁ Χριστός; Ἐλέγχει λοιπὸν τὴν σκέψιν του, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε προσέλθει λέγων ταῦτα. Διότι ἔτσι ἔφερεν αὐτὸν περισσότερον εἰς τὴν πίστιν. Διότι πρὶν ἀπὸ τὸ θαῦμα δὲν εἶχε πιστεύσει καὶ τόσον πολύ. Τὸ ὅτι ἦλθε καὶ παρεκάλεσε, δὲν εἶναι παράδοξον. Διότι οἱ γονεῖς συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἰατρούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουν θάρρος ἕνεκα μεγάλης φιλίας, ἀλλὰ νὰ συζητοῦν καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν θάρρος, ἐπειδὴ θέλουν νὰ μὴ παραλείψουν τίποτε. Ἐπὶ πλέον μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀφίξεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οὗτος ἦλθε πρὸς αὐτόν, μόλις τὸν εἶδεν. Ἐὰν ὅμως εἶχε πιστεύσει πολὺ εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἐδίσταζεν, ἀφοῦ τὸ παιδί του ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἐὰν τὸ ἐφοβεῖτο, οὔτε αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ συγχωρηθῇ.

Πρόσεχε καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια του, πῶς προδίδουν τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐνῷ ἔπρεπεν, ἂν ὄχι προηγουμένως, τουλάχιστον μετὰ ἀπὸ ἔλεγχον τῆς σκέψεώς του, νὰ σκεφθῇ κάτι τὸ μεγάλο περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἄκουσε πῶς ἀκόμη σύρεται χαμηλά. Διότι λέγει εἰς αὐτόν· «Κατέβα πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί μου», ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἀναστήσῃ καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἐγνώριζεν εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκετο τὸ παιδί. Διὰ τοῦτο ἐλέγχει αὐτὸν καὶ ἐπιπλήττει τὴν συνείδησίν του, ἀποδεικνύων ὅτι τὰ θαύματα γίνονται μάλιστα ἕνεκα τῆς ψυχῆς. Διότι ἐδῶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παιδὶ θεραπεύει τὸν πατέρα, ποὺ ἦτο ἀσθενὴς κατὰ τὸν νοῦν, θέλων νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον ἀπὸ

θεραπεύει, πείθων ἡμᾶς μὴ ἀπὸ σημείων, ἀλλὰ ἀπὸ διδασκαλίας προσέχειν αὐτῷ. Τὰ σημεῖα γὰρ οὐ τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις καὶ παχυτέροις.

3. Τότε μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ πάθους οὐ σφόδρα προσεῖχε τοῖς λεγομένοις, ἢ μόνοις τοῖς περὶ τοῦ παιδός. Ὕστερον δὲ ἤμελλε τὸ λεχθὲν ἀναλαμβάνειν, καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδαίνειν· ὃ δὴ καὶ γέγονε. Τί δήποτε δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου αὐτεπάγγελτος ὑπέσχετο παραγίνεσθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ καλούμενος ἄπεισιν; Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ πίστις ἀπήρτιστο. Διὸ καὶ ὑπέσχετο ἀπιέναι, ἵνα μάθωμεν τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐγνωμοσύνην· ἐνταῦθα δὲ ὅτι οὗτος ἀτελὴς ἦν.

Ἐπεὶ οὖν ἄνω καὶ κάτω ἤπειγεν αὐτὸν λέγων, «Κατάβηθι», καὶ οὔπω ᾔδει σαφῶς ὅτι καὶ ἀπὼν δύναται θεραπεῦσαι, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο δυνατὸν αὐτῷ, ἵν' ὅπερ οἴκοθεν ὁ ἑκατόνταρχος ἔσχε, τοῦτο οὗτος ἐκ τοῦ μὴ παραγενέσθαι τὸν Ἰησοῦν μάθῃ. Ὅταν οὖν εἴπῃ, «Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε», τοῦτο λέγει· ὅτι τὴν προσήκουσαν πίστιν οὐδέπω ἔχετε, ἀλλ' ἔτι ὡς περὶ προφήτου διάκεισθε. Ἐκκαλύπτων οὖν ἑαυτὸν καὶ δεικνὺς ὅτι καὶ χωρὶς σημείων ἔδει πιστευθῆναι αὐτόν, ἔλεγεν ἅπερ καὶ τῷ Φιλίππῳ φησίν· «Πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; Εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα πιστεύσατέ μοι».

«Ἤδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, ἀπήντησαν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λέγοντες, ὅτι ὁ παῖς σου ζῇ. Ἐπυνθάνετο οὖν παρ' αὐτῶν τὴν ὥραν ἐν ᾗ κομψότερον ἔσχεν. Καὶ εἶπον αὐτῷ, ὅτι Χθὲς ὥραν ἑβδόμην ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. Ἔγνω

---

9. Ἰω. 14, 10.

τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Διότι τὰ θαύματα γίνονται ὄχι διὰ τοὺς πιστούς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀμαθεστέρους.

3. Τότε λοιπόν, ἐπειδὴ ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως κατείχετο ἀπὸ μεγάλην λύπην, δὲν ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, παρὰ μόνον εἰς ἐκεῖνα ποὺ ἀνεφέροντο εἰς τὸ παιδί του. Ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὰ λόγια του καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ὠφεληθῇ. Τοῦτο, ὡς γνωστόν, εἶχεν ἤδη συμβῇ. Διατί λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου ὁ Χριστὸς ὑπεσχέθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, τώρα ὅμως ἂν καὶ καλεῖται δὲν πηγαίνει; Διότι εἰς ἐκείνην μὲν τὴν περίπτωσιν ἡ πίστις εἶχεν ἤδη ἀπαρτισθῇ. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν ἑκατόνταρχον, ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρός. Ἐδῶ ὅμως, διότι ἡ πίστις δὲν ἦτο τελεία.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως ἐπέμενε τόσον πολὺ λέγων εἰς τὸν Χριστὸν «Κατέβα» καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη καλά, ὅτι ἐκεῖνος ἠμπορεῖ ἀκόμη καὶ ἀπὼν νὰ θεραπεύσῃ, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ αὐτὸ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ, ἵνα ἐκεῖνο ποὺ ὁ ἑκατόνταρχος ἤξευρεν ἀφ' ἑαυτοῦ, αὐτὸς θὰ τὸ μάθῃ ἀπὸ τὴν μὴ μετάβασιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς λέγῃ, «Ἐὰν δὲν ἴδῆτε θαύματα καὶ τέρατα, μὴ πιστεύετε» ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχετε ἀκόμη τὴν πρέπουσαν πίστιν, ἀλλὰ μὲ θεωρεῖτε ἀκόμη σὰν Προφήτην. Ἀποκαλύπτων λοιπὸν τὸν ἑαυτόν του καὶ δεικνύων, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιστευτὸς χωρὶς θαύματα, ἔλεγεν ὅσα εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς τὸν Φίλιππον· **«Δὲν πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί; Ἀλλοιῶς ἕνεκα αὐτῶν τῶν ἔργων πιστεύετέ με»**.

«Ἐνῷ δὲ αὐτὸς κατέβαινεν ἤδη, τὸν συνήντησαν οἱ δοῦλοι του καὶ τοῦ εἶπαν· **Τὸ παιδί σου ζῇ. Ἐζήτησε** λοιπὸν νὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὥραν, ποὺ ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸ παιδί. Καὶ ἀπήντησαν εἰς αὐτόν, ὅτι χθὲς κατὰ τὴν ἑβδόμην ὥραν ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸ παιδί. Κατάλαβε λοι-

οὖν ὁ πατὴρ ὅτι ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἐν ᾗ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι 'ὁ παῖς σου ζῇ'. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Ὁρᾷς πῶς τὸ θαῦμα δῆλον ἐγένετο; Οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ ἀθρόον, ὡς φαίνεσθαι μηκέτι φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Πρὸς γὰρ αὐτὰς ἐλθὼν τοῦ θανάτου τὰς πύλας, ὡς καὶ ὁ πατὴρ ἐδήλωσεν εἰπών. «Κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον», ἀθρόον ἀπηλλάγη τῆς νόσου· ὅπερ οὖν καὶ τοὺς οἰκέτας διανέστησεν.

Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἴσως οὐχ ὡς εὐαγγελιζόμενοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς περιττὴν λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ τὴν παρουσίαν εἶναι νομίσαντες, ἀπήντησαν· καὶ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν ἐκεῖ παραγενόμενον· ὅθεν καὶ κατ' αὐτὴν αὐτῷ τὴν ὁδὸν περιέτυχον. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀνεθεὶς τοῦ φόβου, λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν διέκυψε, θέλων δεῖξαι ὅτι τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τὸ ἔργον γέγονε, καὶ φιλοτιμεῖται λοιπὸν ὥστε μὴ δόξαι εἰκῇ διεγηγέρθαι· ὅθεν μετὰ ἀκριβείας πάντα ἐμάνθανεν. «Καὶ ἐπίστευσεν αὐτός, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Καὶ γὰρ ἦν ἀναμφισβήτητος ἡ μαρτυρία λοιπόν. Οὐ γὰρ μὴ παρόντες, μηδὲ ἀκούσαντες τοῦ Χριστοῦ διαλεγομένου, μηδὲ τὸν καιρὸν εἰδότες, οὗτοι παρὰ τοῦ δεσπότου μαθόντες, ὅτι οὗτος ἦν ὁ καιρός, ἀναμφισβήτητον ἔσχον τὴν ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ἐπίστευσαν.

Τί τοίνυν ἀπὸ τούτων παιδευόμεθα; Μὴ θαύματα περιμένειν, μηδὲ ἐνέχυρα ζητεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ὁρῶ γὰρ καὶ νῦν πολλοὺς τότε εὐλαβεστέρους γινομένους, ὅταν ἢ τοῦ παιδὸς κακουμένου ἢ γυναικὸς ἀρρωστούσης, παραμυθίας τινὸς ἀπολαύσωσι. Χρὴ δὲ καὶ μὴ τυγχάνοντας παραμένειν ὁμοίως εὐχαριστοῦντας, δοξάζοντας. Τοῦτο γὰρ οἰκετῶν εὐγνωμόνων ἐστί· τοῦτο στερρῶν τε καὶ φιλούντων, ὡς

πὸν ὁ πατήρ, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ποὺ τοῦ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Τὸ παιδί σου ζῇ, ἐθεραπεύθη. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον ἔγινε φανερὸν τὸ θαῦμα; Δὲν ἐγλύτωσε τὸ παιδὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνον κατὰ κοινὸν τρόπον, οὔτε τυχαῖα, ἀλλ' ἀμέσως, ὥστε νὰ φανῇ ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔγινε δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐνῷ τὸ παιδὶ εἶχε φθάσει εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, ὅπως ἐδήλωσε καὶ ὁ πατὴρ, ὅταν εἶπεν εἰς τὸν Χριστόν, «Κατέβα, πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί», ἐγλύτωσεν ἀμέσως ἀπὸ τὴν νόσον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ εἰς τοὺς δούλους.

Διότι οἱ μὲν δοῦλοι ἦλθον εἰς προϋπάντησιν τοῦ κυρίου των ὄχι μόνον διὰ νὰ τοῦ δώσουν τὴν εὐχάριστον εἴδησιν ἀλλὰ καὶ διότι ἴσως ἐθεώρησαν περιττὴν τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐγνώριζαν, ὅτι αὐτὸς θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ. Δι' αὐτὸ καὶ συνήντησαν τὸν κύριόν των καθ' ὁδόν. Αὐτὸς ὅμως, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὸν φόβον, προσῆλθεν εἰς τὴν πίστιν, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ἔργον εἶχεν ἐπιτελεσθῇ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ καὶ προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ φανῇ ὅτι ματαίως εἶχε κάμει τόσην πορείαν. Δι' αὐτὸ ἐζήτει νὰ τὰ μάθῃ ὅλα λεπτομερῶς. «Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Διότι ἡ μαρτυρία ἦτο ἀναμφισβήτητος. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἦσαν παρόντες, οὔτε ἤκουσαν τὸν Χριστὸν νὰ ὁμιλῇ, οὔτε ἐγνώριζαν τὸν χρόνον, ὅταν ἔμαθαν ἀπὸ τὸν κύριόν τους ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ χρόνος, εἶχαν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ αὐτοί.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Νὰ μὴ ζητῶμεν θαύματα οὔτε τεκμήρια τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Διότι βλέπω ὅτι καὶ τώρα πολλοὶ διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάποιαν παρηγορίαν, τότε γίνονται εὐσεβέστεροι, ὅταν ἢ τὸ παιδί των κακοπαθαίνῃ ἢ ἡ γυναίκα των εἶναι ἄρρωστη. Πρέπει ὅμως καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἐπιτυγχάνουν, ἐξ ἴσου νὰ μένουν σταθεροὶ εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸ εἶναι

χρή, τὸν Δεσπότην, μὴ μόνον ἀνιεμένους, ἀλλὰ καὶ μαστιζομένους προστρέχειν αὐτῷ.

Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργα. «Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν», φησίν, «ὃν παραδέχεται». Ὅταν δὲ ἐν ἀνέσει τις αὐτὸν θεραπεύῃ μόνον, οὐ πολλῆς ἐπιδείκνυται ἀγάπης σημεῖα, οὐδὲ καθαρῶς φιλεῖ τὸν Χριστόν. Καὶ τί λέγω ὑγίειαν καὶ χρημάτων ἀφθονίαν, ἢ πενίαν ἢ νόσον; Κἂν γὰρ γέενναν ἀκούσῃς κἂν ἕτερον χαλεπὸν οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρὴ τῆς περὶ τὸν Δεσπότην εὐφημίας· ἀλλὰ πάντα πάσχειν καὶ φέρειν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Τοῦτο γὰρ καὶ οἰκετῶν εὐγνωμόνων καὶ ψυχῆς ἀκλινοῦς· καὶ ὁ τοῦτον διακείμενος τὸν τρόπον, καὶ τὰ παρόντα διοίσει ῥᾳδίως, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτεύξεται ἀγαθῶν καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται παρὰ τῷ Θεῷ παρρησίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπόδειξις τῶν πιστῶν ὑπηρετῶν. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ εἶναι σταθεροὶ καὶ ἀγαποῦν, ὅπως πρέπει, τὸν Θεόν, τὸ νὰ προστρέχουν δηλαδὴ εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον, ὅταν εὐτυχοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν δυστυχοῦν.

Διότι καὶ αὐτά εἶναι ἔργα τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Διότι ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδαγωγεῖ καὶ μαστιγώνει κάθε υἱὸν τὸν ὁποῖον δέχεται»[10]. Ὅταν λοιπὸν λατρεύῃ κανεὶς τὸν Χριστὸν μόνον ὅταν εὐτυχῇ, δὲν παρέχει πολλὰ σημεῖα ἀγάπης, οὔτε τὸν ἀγαπᾷ καθαρά. Καὶ τί νὰ εἰπῶ διὰ τὴν ὑγείαν, διὰ τὸν πλοῦτον ἢ διὰ τὴν πενίαν ἢ διὰ τὴν νόσον; Διότι καὶ ἂν ἀκούσῃς διὰ τὴν γέενναν ἢ διὰ κάτι φοβερώτερον, οὔτε τότε δὲν πρέπει νὰ παύσῃς νὰ δοξάζῃς τὸν Κύριον, ἀλλὰ ὅλα νὰ τὰ πάσχῃς καὶ νὰ τὰ ὑποφέρῃς ἕνεκα τῆς ἀγάπης σου πρὸς αὐτόν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις καὶ τῶν πιστῶν δούλων καὶ τῆς ἀκάμπτου ψυχῆς. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τέτοιαν διάθεσιν καὶ τὰ παρόντα θὰ τακτοποιήσῃ εὐκόλως καὶ θὰ ἐπιτύχῃ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ θ' ἀπολαύσῃ τῆς μεγάλης ἐμπιστοσύνης τοῦ Θεοῦ. Ταύτην εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΣΤ΄.

Ἰω. 4,54 - 5,6

«Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα».

1. Καθάπερ ἐν τοῖς μετάλλοις τοῦ χρυσίου οὐδὲ τὴν βραχυτάτην φλέβα παριδεῖν ἄν τις ἀνάσχοιτο τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν, ἅτε πολὺν ἐργαζομένην πλοῦτον, οὕτω καὶ ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἰῶτα ἓν ἢ μίαν κεραίαν οὐκ ἀζήμιον παραδραμεῖν, ἀλλὰ πάντα διερευνᾶσθαι χρή. Πνεύματι γὰρ ἁγίῳ πάντα εἴρηται καὶ οὐδὲν παρέλκον ἐν αὐταῖς. Σκόπει γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής· «Τοῦτο πάλιν δεύτερον ἐποίησε σημεῖον ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Οὐδὲ γὰρ τό· «Δεύτερον», ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλ' ἔτι τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρει, δεικνὺς ὅτι καὶ δευτέρου σημείου γενομένου, οὐδέπω πρὸς τὸ ὕψος ἐκείνων ἔφθασαν οὗτοι οἱ τεθεαμένοι τῶν οὐδὲν ἑωρακότων.

«Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Ποία ἑορτή; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς. «Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα». Συνεχῶς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πόλει· τοῦτο μέν, ἵνα δόξῃ μετ' αὐτῶν ἑορτάζειν, τοῦτο δέ, ἵνα τὸ πλῆθος ἐπισπάσηται τὸ ἄδολον. Μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις οἱ ἀφελέστερον διακείμενοι συνέτρεχον.

«Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα, ἐπιλεγομένη ἑβραϊστὶ Βηθεσδά, πέντε στοὰς ἔχουσα. Ἐν ταύταις κατέκειτο πολὺ πλῆθος τῶν ἀσθενούντων, χωλῶν, τυφλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Τίς

1. Ἰω. 4, 54.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΣΤ'.

'Ιω. 4,54 - 5,6

«Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερον θαῦμα ποὺ ἔκαμεν ὁ 'Ιησοῦς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν 'Ιουδαίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ὕστερ' ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἑορτὴ τῶν 'Ιουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ 'Ιησοῦς εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα»[1].

1. Ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ μέταλλα τοῦ χρυσοῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραμελήσῃ κανεὶς οὔτε τὴν μικροτέραν φλέβαν, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη ἠμπορεῖ ν' ἀντλήσῃ πολὺν πλοῦτον, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς δὲν ἠμπορεῖς νὰ παραλείψῃς χωρὶς ζημίαν οὔτε ἕνα ἰῶτα ἢ μίαν κεραίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ διερευνᾷς τὰ πάντα. Διότι ὅλα ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὰς τίποτε τὸ περιττόν. Πρόσεξε λοιπόν, τί λέγει ἐδῶ ὁ Εὐαγγελιστής· «Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερον θαῦμα ποὺ ἔκαμεν ὁ 'Ιησοῦς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν 'Ιουδαίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Δὲν ἐπρόσθεσε τυχαίως τὴν λέξιν «δεύτερον», ἀλλ' ἐξαίρει ἀκόμη τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι, ἂν καὶ ἔγινε δεύτερον θαῦμα, αὐτοὶ ἐδῶ ποὺ τὸ εἶδαν, δὲν ἔφθασαν ποτὲ εἰς τὸ ὕψος ἐκείνων, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχαν ἰδεῖ τίποτε.

«Ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν 'Ιουδαίων». Ποία ἑορτή; 'Εγὼ νομίζω ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. «Καὶ ἀνέβη ὁ 'Ιησοῦς εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα». Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἔμενε συνήθως εἰς τὴν πόλιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ἑορτάζει μαζί των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ προσελκύῃ εἰς τὴν πίστιν τὸν ἁπλοῦν λαόν. Καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας συνέρρεαν εἰς τὴν πόλιν οἱ ἀφελέστεροι.

«Ὑπάρχει δὲ εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα πλησίον τῆς πύλης τῶν Προβάτων μιὰ δεξαμενή, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἑβραϊστὶ Βηθεσδὰ καὶ ἡ ὁποία ἔχει πέντε στοάς. Εἰς αὐτὰς ἦτο ἐξαπλωμένος μεγάλος ἀριθμὸς ἀσθενῶν, τυφλῶν, χωλῶν, παραλυτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπερίμεναν νὰ κινηθῆ τὸ ὕδωρ». Ποῖος

ὁ τῆς θεραπείας τρόπος οὗτος; ποῖον ἡμῖν μυστήριον αἰνίττεται; Οὐ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταῦτα ἀναγέγραπται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἡμῖν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ ὑπογράφει, ὥστε μὴ τὸ σφόδρα παράδοξον, ἀπροσδόκητον παραγενόμενον, λυμήνασθαι παρὰ τοῖς πολλοῖς τῇ τῆς πίστεως δυνάμει.

Τί οὖν ἐστιν ὃ ὑπογράφει; Ἔμελλε βάπτισμα δίδοσθαι, πολλὴν δύναμιν ἔχον καὶ δωρεὰν μεγίστην, βάπτισμα πάσας ἁμαρτίας καθαῖρον καὶ ἀντὶ νεκρῶν ζῶντας ποιοῦν. Καθάπερ οὖν ἐν εἰκόνι προγράφεται ταῦτα τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ ἑτέροις πλείοσι. Καὶ πρῶτον μὲν δέδωκεν ὕδωρ, καθαῖρον σωμάτων κηλῖδας, καὶ μολυσμοὺς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκοῦντας εἶναι, οἷον τοὺς ἀπὸ κηδείας, τοὺς ἀπὸ λέπρας, τοὺς ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων· καὶ πολλὰ ἄν τις ἴδοι δι' ὕδατος γεγονότα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως.

Πλὴν ἀλλὰ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἴωμεν νῦν. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς ἔφθην εἰπών, μολυσμοὺς σωμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀρρωστήματα διάφορα δι' ὕδατος ποιεῖ λύεσθαι. Βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐγγύτερον ἀγαγεῖν τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς, οὐκ ἔτι μολυσμοὺς ἁπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ νόσους ἰᾶται. Αἱ γὰρ ἐγγύτεραι τῆς ἀληθείας εἰκόνες, καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τρανότεραι τῶν ἀρχαιοτέρων ἦσαν. Καθάπερ γὰρ οἱ τοῦ βασιλέως ἐγγὺς τῶν πόρρωθέν εἰσι λαμπρότεροι δορυφόρων· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τύπων ἐγίνετο.

Καὶ ἄγγελος καταβαίνων ἐτάραττε τὸ ὕδωρ καὶ ἰαματικὴν ἐνετίθει δύναμιν, ἵνα μάθωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης πάντα τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ἰᾶσθαι δύναται. Ἀλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς ἰᾶτο τῶν ὑδάτων ἡ φύσις (ἢ γὰρ ἂν διαπαντὸς τοῦτο ἐγί-

τρόπος θεραπείας εἶναι αὐτός; Ποῖον μυστήριον ὑπαινίσσεται; Διότι αὐτὰ δὲν ἐγράφησαν χωρὶς αἰτίαν καὶ τυχαίως, ἀλλὰ περιγράφει τὰ μέλλοντα σὰν μίαν ἀπεικόνισιν καὶ ἀναπαράστασιν, διὰ νὰ μὴ βλάψῃ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως τῶν πολλῶν αὐτὸ τὸ πολὺ παράδοξον καὶ ἀπροσδόκητον ποὺ συνέβαινεν.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ περιγράφει; Ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ βάπτισμα, τὸ ὁποῖον ἦτο πλῆρες δυνάμεως καὶ χάριτος, βάπτισμα τὸ ὁποῖον ἐκαθάρισεν ὅλας τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ νεκροὺς τοὺς ἔκαμνε ζωντανούς. Αὐτὰ περιγράφονται ὅπως εἰς μίαν ἀπεικόνισιν καὶ διὰ τὴν δεξαμενὴν καὶ δι' ἄλλα πολλά. Καὶ κατὰ πρῶτον ἔδωσε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον καθαρίζει τὰς κηλῖδας τῶν σωμάτων καὶ τοὺς μὴ ἀληθινοὺς μολυσμούς, ὅπως ἐκείνους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν κηδείαν, ἀπὸ τὴν λέπραν καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὅτι ἔχουν γίνει πολλὰ θαύματα ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Κατὰ πρῶτον, ὅπως εἶπα μόλις, ἀπὸ μολυσμοὺς σωμάτων καὶ ἀπὸ διαφόρους ἀσθενείας μᾶς ἀπαλλάσσει διὰ τοῦ ὕδατος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ μᾶς φέρῃ πλησιέστερον πρὸς τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος θεραπεύει ὄχι πλέον μόνον μολυσμοὺς ἀλλὰ καὶ νοσήματα. Διότι αἱ ἀπεικονίσεις ποὺ πλησιάζουν περισσότερον τὴν ἀλήθειαν φαίνονται καθαρώτερα εἰς τὸ βάπτισμα, εἰς τὸ πάθος καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀπὸ τὰς παλαιοτέρας. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς δορυφόρους τοῦ βασιλέως εἶναι ἐμφανέστεροι αὐτοὶ ποὺ εὑρίσκονται πλησίον του ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὑρίσκονται μακράν, ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὰς εἰκόνας.

Καὶ ἕνας ἄγγελος ποὺ κατέβαινε, ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ καὶ τοῦ ἔδιδε θεραπευτικὴν δύναμιν, διὰ νὰ μάθουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ἠμποροῦσε πολὺ περισσότερον νὰ θεραπεύῃ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς. Ἀλλ' ὅπως ἐδῶ δὲν ἐθεράπευε μόνον ἡ ἰδιότης τῶν ὑδάτων (διότι

νετο), ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν οὐχ ἁπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ὅταν τὴν τοῦ Πνεύματος δέξηται χάριν, τότε ἅπαντα λύει τὰ ἁμαρτήματα.

Περὶ ταύτην τὴν κολυμβήθραν «Κατέκειτο πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος κίνησιν». Ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια κώλυμα τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι ἐγίνετο· νῦν δὲ κύριος ἕκαστός ἐστι προσελθεῖν. Οὐ γὰρ ἄγγελός ἐστιν ὁ ταράσσων, ἀλλὰ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. Καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· (Νῦν τὸν κάμνοντα ἄνθρωπον οὐκ ἔχω· οὐκ ἔστιν εἰπεῖν). Ἐν ᾧ ἔρχομαι κατελθεῖν, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. Ἀλλὰ κἂν ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθῃ, ἡ χάρις οὐκ ἀναλίσκεται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὁμοία μένει καὶ τοιαύτη, οἵα καὶ πρὸ τούτου. Καὶ καθάπερ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες καθ' ἑκάστην φωτίζουσι τὴν ἡμέραν καὶ οὐ δαπανῶνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορηγίας ἔλαττον αὐταῖς γίνεται τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολαυόντων αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο ἵνα οἱ μαθόντες ὅτι ἐν ὕδατι νοσήματα σώματος ἔνι θεραπεῦσαι, καὶ τούτῳ πολὺν ἐγγυμνασθέντες χρόνον, ῥᾳδίως πιστεύσωσιν, ὅτι καὶ νοσήματα ψυχῆς ἰᾶσθαι δύναται.

Καὶ τί δήποτε πάντας ἀφεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἐπὶ τὸν τριακονταοκτὼ ἔτη ἔχοντα ἦλθε; τί δὲ καὶ ἐρωτᾷ, «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;». Οὐχ ἵνα μάθῃ (τοῦτο γὰρ παρέλκον ἦν), ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῦ τοιούτου τὴν καρτερίαν καὶ ἵνα γνῶμεν ὅτι διὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους ἀφείς, ἐπὶ τοῦτον ἦλθε. Τί οὖν ὁ ἀσθενῶν; «Ἀπεκρίθη αὐτῷ καὶ λέγει, Κύριε, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει».

τοῦτο πάντοτε τὸ ἔκαμνεν), ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀγγέλου, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν ἐνεργεῖ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὅταν δεχθῇ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε συγχωρεῖ ὅλας τὰς ἁμαρτίας μας.

Πλησίον αὐτῆς τῆς δεξαμενῆς «ἦτο ξαπλωμένος μεγάλος ἀριθμὸς ἀσθενῶν, τυφλῶν, χωλῶν, παραλυτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπερίμεναν νὰ κινηθῇ τὸ ὕδωρ». Ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια ἦτο ἐμπόδιον δι' ἐκεῖνον ποὺ ἤθελε νὰ θεραπευθῇ. Τώρα ὅμως ὁ καθεὶς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ προσέλθῃ. Διότι δὲν εἶναι ὁ ἄγγελος ποὺ ταράσσει τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ὁ ὁποῖος κατορθώνει τὰ πάντα. Καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ· Τώρα δὲν ἔχω τὸν ἀσθενῆ. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ αὐτό. Ἐνῷ ἐγὼ ἑτοιμάζομαι νὰ κατεβῶ, μὲ προλαμβάνει καὶ κατεβαίνει ἄλλος. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔλθῃ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη, ἡ χάρις δὲν τελειώνει οὔτε ἡ ἐνέργεια ἐξοδεύεται, ἀλλὰ μένει ἡ ἰδία καὶ μάλιστα ὅπως ἦτο προηγουμένως. Καὶ ὅπως αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου φωτίζουν κάθε ἡμέραν καὶ δὲν ἐξοδεύονται οὔτε ἀπὸ τὴν μεγάλην παροχὴν ἐλαττώνεται τὸ φῶς των, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερον δὲν ἐλαττώνεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἕνεκα τοῦ πλήθους ποὺ τὴν ἀπολαύει. Αὐτὸ δὲ ἔγινε, διὰ νὰ πιστεύσουν εὐκόλως ἐκεῖνοι ποὺ ἤξευραν ὅτι ἠμποροῦσαν νὰ θεραπεύσουν τὰ νοσήματα τοῦ σώματος καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠσκοῦντο δι' αὐτό, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ θεραπεύσουν καὶ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς.

Καὶ διατί ὁ Ἰησοῦς ἀφοῦ ἄφησε τοὺς ἄλλους ἐπλησίασε τὸν ἀσθενῆ τῶν τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν καὶ διατί τὸν ἠρώτησε, «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;». Ὄχι διὰ νὰ μάθῃ (διότι τοῦτο ἦτο περιττόν), ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ τὴν καρτερίαν του καὶ διὰ νὰ καταλάβωμεν, ὅτι δι' αὐτὸ ἄφησε τοὺς ἄλλους καὶ ἐπῆγεν εἰς αὐτόν. Τί ἔκαμεν ὁ ἀσθενής; «Ἀπεκρίθη εἰς αὐτὸν καὶ εἶπε· Κύριε, δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενήν, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, καὶ ἐνῷ ἔρχομαι, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ ἐμέ». Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς

Διὰ τοῦτο ἠρώτησε· «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;», ἵνα ταῦτα μάθωμεν. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, Θέλεις σε θεραπεύσω; οὐδὲν γὰρ οὐδέπω μέγα ἐφαντάζετο περὶ αὐτοῦ· ἀλλά, «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;».

Ἔκπληκτος ἡ καρτερία τοῦ παραλύτου· ἔτη τριακονταοκτὼ ἔχων καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπαλλαγήσεσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν προσήδρευέ τε καὶ οὐκ ἀφίστατο. Εἰ γὰρ μὴ τὰ παρελθόντα, τὰ γοῦν μέλλοντα οὐχ ἱκανὰ ἦν αὐτόν, εἰ μὴ καρτερικὸς ἦν, ἀπαγαγεῖν τοῦ τόπου; Ἐννόησον δέ μοι, πῶς εἰκὸς ἦν ἐκεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς κάμνοντας νήφειν. Οὐδὲ γὰρ δῆλος ἦν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἐτινάσσετο τὸ ὕδωρ· ἀλλ' οἱ μὲν χωλοὶ καὶ κυλλοὶ ἠδύναντο παρατηρεῖν· οἱ δὲ τυφλοὶ πῶς ἑώρων; ἀπὸ τοῦ γινομένου θορύβου τοῦτο ἴσως ἐμάνθανον.

2. *Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν, αἰσχυνθῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ στενάξωμεν ἐπὶ τῇ πολλῇ ῥαθυμίᾳ. Τριακονταοκτὼ ἔτη εἶχε προσεδρεύων ἐκεῖνος, καὶ οὐκ ἐτύγχανεν ὧν ἐβούλετο, καὶ οὐκ ἀφίστατο· καὶ οὐκ ἐτύγχανεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπηρεαζόμενος παρ' ἑτέρων καὶ βίαν πάσχων, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνάρκα· ἡμεῖς δὲ ἐὰν δέκα ἡμέρας προσεδρεύσωμεν σπουδαίως ὑπέρ τινος παρακαλοῦντες, καὶ μὴ τύχωμεν, ὀκνοῦμεν λοιπὸν τῇ αὐτῇ κεχρῆσθαι σπουδῇ. Καὶ ἀνθρώποις μὲν τοσοῦτον προσεδρεύομεν χρόνον, στρατευόμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, καὶ διακονοῦντες δουλοπρεπεῖς διακονίας, καὶ πρὸς τῷ τέλει πολλάκις καὶ αὐτῆς τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτοντες· τῷ δὲ Δεσπότῃ τῷ ἡμετέρῳ, ἔνθα πάντως ἐστὶν ἀπολαβεῖν τὴν ἀμοιβὴν πολλῷ μείζω τῶν πόνων («Ἡ γὰρ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει», φησίν), οὐκ ἀνεχόμεθα προσεδρεύειν μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς.*

Καὶ πόσης ταῦτα κολάσεως ἄξια; Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν

2. Ρωμ. 5, 5.

τὸν ἠρώτησε· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;», διὰ νὰ μάθωμεν αὐτά. Καὶ δὲν τὸν ἠρώτησε, Θέλεις νὰ σὲ θεραπεύσω; Διότι ὁ ἀσθενὴς δὲν εἶχεν ἀκόμη μεγάλην ἰδέαν περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸν ἠρώτησε· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;».

Ἦτο ἐκπληκτικὴ ἡ ὑπομονὴ τοῦ παραλυτικοῦ. Ἐπειδὴ ἦτο παράλυτος ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη καὶ ἤλπιζε κάθε ἔτος, ὅτι θὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν, ἔμενεν ἐκεῖ καὶ δὲν ἀπεμακρύνετο. Διότι, ἂν ὄχι τὰ παρελθόντα, τουλάχιστον τὰ μέλλοντα δὲν θὰ τὸν ἔκαμναν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶχε τόσον μεγάλην ὑπομονήν; Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, πόσον ἔπρεπε ν' ἀγρυπνοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἐσθενεῖς. Διότι δὲν ἦτο φανερὸς ὁ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐταράσσετο τὸ ὕδωρ. Καὶ οἱ μὲν χωλοὶ καὶ οἱ ἀνάπηροι ἠμποροῦσαν νὰ παρατηροῦν. Οἱ τυφλοὶ ὅμως πῶς ἔβλεπαν; Ἴσως ἐκαταλάβαιναν ἀπὸ τὸν θόρυβον ποὺ ἐγίνετο.

2. Ἂς ἐντραπῶμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, ἂς ἐντραπῶμεν καὶ ἂς στενάξωμεν διὰ τὴν τόσον μεγάλην ραθυμίαν μας. Διότι ἐπὶ τριάντα ὀκτὼ ἔτη ἐπέμενεν ὁ παραλυτικὸς καὶ μολονότι δὲν ἐπετύγχανεν αὐτὸ ποὺ ἤθελεν, ἐν τούτοις δὲν ἀπεμακρύνετο. Καὶ δὲν ἐπετύγχανεν ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικήν του ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠμποδίζετο καὶ ὑφίστατο τὴν βίαν τῶν ἄλων, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἀπεγοητεύετο ἐξ αὐτοῦ. Ἡμεῖς ὅμως, ἐὰν ἐπὶ δέκα ἡμέρας μόνον ἐπιμένωμεν νὰ παρακαλοῦμεν διὰ κάτι καὶ δὲν ἐπιτύχωμεν, τοῦ λοιποῦ ἀδιαφοροῦμεν νὰ δείξωμεν τὴν ἰδίαν προθυμίαν. Καὶ πλησίον μὲν τῶν συνανθρώπων μας ἐπιμένομεν τόσον πολὺν χρόνον, στρατευόμενοι, ταλαιπωρούμενοι καὶ προσφέροντες δουλικῶς τὰς ὑπηρεσίας μας, κάνοντες πολλὰς φορὰς εἰς τὸ τέλος καὶ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, πλησίον ὅμως τοῦ Κυρίου μας, ἀπὸ ὅπου ἠμποροῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ἀμοιβὴν πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τοὺς κόπους μας (διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἡ ἐλπὶς δὲν ἐντροπιάζει»[2]) δὲν ἀνεχόμεθα νὰ ἐπιμένωμεν μὲ τὴν πρέπουσαν προθυμίαν.

Καὶ πόσην τιμωρίαν ἀξίζουν ὅλα αὐτά; Διότι καὶ ἂν

λαβεῖν ἦν, αὐτὸ τοῦτο τὸ συνεχῶς αὐτῷ διαλέγεσθαι, οὐχὶ μυρίων ἄξιον ἀγαθῶν ἦν ἡγεῖσθαι; Ἀλλ' ἐπίπονον ἡ διηνεκὴς εὐχή; Καὶ τί, εἰπέ, οὐκ ἐπίπονον τῶν τῆς ἀρετῆς; Αὐτὸ γοῦν τοῦτο, φησί, πολλῆς ἀπορίας ἐστὶ μεστόν, ὅτι τῇ μὲν κακίᾳ ἡδονή, τῇ δὲ ἀρετῇ συγκεκλήρωται πόνος. Καὶ πολλοὺς εἶμαι τοῦτο ζητεῖν. Τί δήποτε' οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; Ἔδωκεν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐλεύθερον φροντίδων βίον καὶ πόνων ἀπηλλαγμένον· οὐκ ἐχρησάμεθα εἰς δέον τῷ δώρῳ, ἀλλὰ διεστράφημεν ὑπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ἐξεπέσομεν τοῦ παραδείσου. Διὰ τοῦτο ἐπίπονον ἐποίησεν ἡμῶν τὴν ζωὴν λοιπόν, ὥσπερ ἀπολογούμενος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ λέγων· Ἔδωκα τρυφᾶν ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐγένεσθε χείρους τῇ ἀνέσει· διὰ τοῦτο ἐκέλευσα λοιπὸν πόνους ὑμῖν ἐπιτεθῆναι καὶ ἱδρῶτας.

Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ ἐκεῖνος κατεῖχεν ὁ πόνος, ἔδωκε πάλιν νόμον πολλὰς ἔχοντα ἐντολάς, καθάπερ τινὶ ἵππῳ δυσηνίῳ ψέλλια καὶ πέδας ἐπιτιθείς, ὥστε αὐτοῦ τὰ σκιρτήματα ἐπισχεῖν· οὕτω καὶ οἱ πωλοδάμναι ποιοῦσι. Διὰ τοῦτο ἐπίπονος ὁ βίος, ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν διαφθείρειν ἡμᾶς εἴωθεν. Ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν ἀργεῖν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ πρὸς κακίαν ὑποκλίνει ῥᾳδίως. Θῶμεν γὰρ μὴ δεῖσθαι πόνων τὸν σωφρονοῦντα, μηδὲ τὸν τὴν ἄλλην ἀρετὴν κατορθοῦντα, ἀλλὰ καθεύδοντας πάντα ἀνύειν, ποῦ ἂν ἐχρησάμεθα τῇ ἀνέσει; ἆρα οὐκ ἂν πρὸς ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν;

3. Ἀλλὰ διατί, φησί, πολλὴ μὲν ἡ ἡδονὴ τῇ κακίᾳ, πολὺς δὲ τῇ ἀρετῇ συνέζευκται ὁ πόνος καὶ ὁ ἱδρώς; Καὶ ποία σοι χάρις ἂν ἦν ἢ τίνος δ' ἂν ἔλαβες μισθόν, εἰ μὴ ἐπίπονον τὸ πρᾶγμα ἦν; Καὶ γὰρ νῦν πολλοὺς ἔχω δεῖξαι φύσει τὸ μίγνυσθαι γυναιξὶ μισοῦντας καὶ φεύγοντας ὡς βδελυρὰν

ἀκόμη δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβωμεν τίποτε, αὐτὴ ἡ συνεχὴς μὲ αὐτὸν συνομιλία δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ἀνταξία ἀπείρων ἀγαθῶν; Μήπως ἡ διαρκὴς προσευχὴ εἶναι ἔργον κοπιαστικόν; 'Αλλά, εἰπέ μου, ποῖο δὲν εἶναι κοπιαστικὸν ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς; Θὰ εἰπῇς, ὅτι σοῦ προκαλεῖ μεγάλην ἀπορίαν τὸ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς μὲν τὴν κακίαν ἔχει πέσει ὁ κλῆρος τῆς εὐχαριστήσεως, εἰς δὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ κόπου. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσεν ἐλεύθερον βίον καὶ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ φροντίδας καὶ κόπους. Δὲν ἐχρησιμοποιήσαμεν ὅπως ἔπρεπε τὸ δῶρον, ἀλλὰ διεφθάρημεν ἀπὸ τὴν ἀργίαν καὶ ἐχάσαμεν τὸν παράδεισον. Δι' αὐτὸ ἔκαμε γεμάτην κόπους τὴν ὑπόλοιπον ζωήν μας, σὰν νὰ δικαιολογῆται εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ νὰ λέγῃ· Σᾶς ἔδωσα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εὐχάριστον βίον, ἀλλὰ ἐσεῖς ἐγίνατε χειρότεροι ἕνεκα τῆς πραότητός μου. Δι' αὐτὸ διέταξα νὰ σᾶς δοθοῦν τοῦ λοιποῦ κόποι καὶ ἱδρῶτες.

'Επειδὴ ὅμως οὔτε ἐκεῖνος ὁ κόπος μᾶς συνεκράτησεν, ἔδωσε πάλιν νόμον μὲ πολλὰς ἐντολάς, ὅπως βάζει κανεὶς εἰς τὸν ἀχαλίνωτον ἵππον χαλινοὺς καὶ πέδικλα διὰ νὰ συγκρατῇ τὴν ὁρμητικότητά του. Ἔτσι κάμνουν καὶ οἱ ἱπποδαμασταί. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐπίπονος ὁ βίος μας, ἐπειδὴ ἡ ἀνάπαυσις συνήθως μᾶς διαφθείρει. Διότι ἡ φύσις μας δὲν ἀνέχεται τὴν ἀργίαν, ἀλλ' εὐκόλως ἀποκλίνει πρὸς τὴν κακίαν. Διότι, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ σώφρων ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κόπους, οὔτε ὁ ἄλλος ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἀρετήν, ἀλλ' ὅτι ἐπιτυγχάνομεν τὰ πάντα ἡσυχάζοντες, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐχρησιμοποιούσαμεν τὴν ἀνάπαυσιν; Ἆρα ὄχι διὰ τὴν μωρίαν καὶ ἀλαζονείαν;

3. 'Αλλά, θὰ ἐρωτήσῃς· διατί ἔχει συνδεθῆ μεγάλη εὐχαρίστησις μὲ τὴν κακίαν καὶ μὲ τὴν ἀρετὴν πολὺς κόπος καὶ ἱδρώς; Καὶ ποίαν εὐχαρίστησιν θὰ εἶχες ἢ διὰ ποῖον λόγον θὰ ἔπαιρνες ἀμοιβήν, ἂν ἡ ἀρετὴ δὲν ἦτο κοπιαστική; Διότι ἠμπορῶ νὰ σοῦ δείξω πολλούς, ποὺ ἀπὸ τὴν φύσιν

τὴν πρὸς ἐκείνας ὁμιλίαν· τούτους οὖν σώφρονας καλέσομεν, ἢ στεφανώσομεν, εἰπέ μοι, καὶ ἀνακηρύξομεν; Οὐδαμῶς. Σωφροσύνη γάρ ἐστιν ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχομένων περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δέ, ὅταν σφοδροὶ ὦσιν οἱ ἀγῶνες, τότε τὰ τρόπαια λαμπρότερα γίνεται, οὐχ ὅταν μηδεὶς ἀνταίρῃ τὰς χεῖρας.

Εἰσὶ πολλοὶ καὶ νωθεὶς ἀπὸ φύσεως· τούτους οὖν ἐπιεικεῖς προσεροῦμεν; Οὐδαμῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τρεῖς τρόπους εὐνουχισμοῦ λέγων, τοὺς μὲν δύο ἀφίησιν ἀστεφανώτους, τὸν δὲ ἕνα εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει. Καὶ τί ἔδει κακίας, φησί; Καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω. Τίς οὖν ὁ τῆς κακίας δημιουργός; Τίς δὲ ἄλλος, ἀλλ' ἢ ἡ ῥαθυμία ἡ ἐκ τῆς προαιρέσεως; Ἀλλ' ἔδει, φησίν, ἀγαθοὺς εἶναι μόνους. Καὶ τί ἴδιον ἀγαθοῦ; νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι, ἢ καθεύδειν καὶ ῥέγχειν; Καὶ διατί, φησί, μὴ τοῦτο ἐδόκει εἶναι ἀγαθόν, τὸ μὴ πονοῦντα κατορθοῦν;

Βοσκημάτων μοι ῥήματα λέγεις καὶ γαστριζομένων, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν ἡγουμένων. Ὅτι γὰρ νωθείας ταῦτα τὰ ῥήματα, ἀπόκριναί μοι· Εἰ βασιλέως ὄντος καὶ στρατηγοῦ, εἶτα τοῦ βασιλέως καὶ καθεύδοντος καὶ μεθύοντος, ταλαιπωρούμενος ὁ στρατηγὸς τὰ τρόπαια ἔστησε, τίνι ἂν ἐλογίσω τὴν νίκην; τίς δὲ ἐκαρπώσατο τῶν γινομένων τὴν ἡδονήν; Ὁρᾷς ὅτι περὶ ἐκεῖνα μᾶλλον ἡ ψυχὴ διάκειται, ὑπὲρ ὧν ἔκαμε; Διὰ τοῦτο καὶ πόνους ἀνέμιξε τῇ ἀρετῇ, οἰκειῶσαι αὐτῇ ταύτην βουλόμενος. Διὰ δὴ τοῦτο τὴν μὲν ἀρετήν, κἂν μὴ κατορθώσωμεν, θαυμάζομεν· τῆς δὲ κακίας, καὶ ἡ-

τους ἀποφεύγουν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπιμιξίαν μὲ γυναῖκας καὶ ἀποφεύγουν τὴν συναναστροφὴν μὲ αὐτὰς ὡς πρᾶξιν βδελυράν. Αὐτοὺς λοιπὸν θὰ τοὺς ὀνομάσωμεν σώφρονας, ἢ θὰ τοὺς δώσωμεν τὸν στέφανον καὶ θὰ τοὺς τιμήσωμεν; Καθόλου. Διότι ἡ σωφροσύνη εἶναι ἐγκράτεια καὶ μάχη πρὸς κατανίκησιν τῶν ἡδονῶν. Καὶ εἰς τοὺς πολέμους, ὅταν οἱ ἀγῶνες εἶναι ὀξεῖς, τότε τὰ τρόπαια γίνονται λαμπρότερα καὶ ὄχι ὅταν δὲν ἀντιστέκεται κανείς.

Ὑπάρχουν πολλοὶ ἀμβλύνοες ἐκ φύσεως. Θὰ τοὺς ὀνομάσωμεν λοιπὸν ἠπίους; Καθόλου. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἀναφέρει τρεῖς κατηγορίας εὐνούχων καὶ τὰς μὲν δύο πρώτας ἀφήνει χωρὶς στέφανον, τὴν δὲ τρίτην εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσῃς· ποία ἡ ἀνάγκη τῆς κακίας; Τὸ ἴδιο λέγω καὶ ἐγώ. Ποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀργίας; Ποῖος ἄλλος εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ραθυμίαν τῆς θελήσεώς μας; Ἀλλά, θὰ εἰπῇς, ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ἀπὸ μόνοι μας ἀγαθοί. Καὶ ποῖο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ; Νὰ εἶναι κανεὶς νηφάλιος καὶ ν' ἀγρυπνῇ ἢ νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ραθυμῇ; Καὶ διατί; θὰ παρατηρήσῃς, δὲν ἐρρυθμίσθη νὰ εἶναι κανεὶς ἀγαθός, ὥστε νὰ ἐνεργῇ ὀρθῶς χωρὶς νὰ κοπιάζῃ;

Λέγεις λόγια ἀντάξια διὰ κτήνη καὶ διὰ λαιμάργους καὶ δι' ἐκείνους ποὺ θεωροῦν ὡς θεὸν τὴν κοιλίαν των. Διὰ νὰ μάθῃς δηλαδή, ὅτι αὐτὰ εἶναι λόγια ἀνόητα ἀπάντησέ μου εἰς τὸ ἑξῆς· Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἕνας βασιλεὺς καὶ ἕνας στρατηγὸς καὶ ἐνῷ ὁ βασιλεὺς κοιμᾶται καὶ μεθοκοπᾷ, ὁ στρατηγὸς μὲ μεγάλας ταλαιπωρίας στήνει τρόπαια. Εἰς ποῖον θὰ ἀποδώσῃς τὴν νίκην; καὶ ποῖος ἐκαρπώθη τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν τῶν γεγονότων; Βλέπεις ὅτι ἡ ψυχὴ στρέφεται μᾶλλον πρὸς ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐκοπίασεν; Δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἀνέμιξε τοὺς κόπους μὲ τὴν ἀρετήν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐξοικιώσῃ τὴν ψυχὴν μὲ τὴν ἀρετήν. Δι' αὐτὸ τὴν μὲν ἀρετὴν θαυμάζομεν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὴν ἐπιτυγχάνωμεν, κατηγοροῦμεν ὅμως τὴν κακίαν, ἔστω καὶ

δίστης οὔσης, καταγινώσκομεν. Εἰ δὲ λέγεις· Διατί τοὺς φύσει καλοὺς μὴ θαυμάζομεν μᾶλλον τῶν προαιρέσει τοῦτο ὄντων; Ὅτι δίκαιον τὸν πονοῦντα τοῦ μὴ πονοῦντος προτιθέναι.

Καὶ τίνος, φησίν, ἕνεκεν νῦν πονοῦμεν; Ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν οὐκ ἤνεγκας μετρίως· μᾶλλον δὲ εἴ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσειε, καὶ ἄλλως ἡ ἀργία διαφθείρειν ἡμᾶς εἴωθε, καὶ πολὺν παρέχειν τὸν πόνον. Καὶ εἰ βούλει, συγκλείσωμεν ἄνδρα, τρέφοντες αὐτὸν μόνον καὶ γαστρίζοντες, μήτε βαδίζειν αὐτὸν ἐῶντες, μηδὲ εἰς ἔργον ἐξάγοντες· ἀλλ' ἀπολαυέτω τραπέζης καὶ κλίνης καὶ τρυφάτω διηνεκῶς· καὶ τί ταύτης τῆς ζωῆς ἀθλιώτερον γένοιτ' ἄν; Ἀλλ' ἕτερον τὸ ἐργάζεσθαι, φησί, καὶ ἕτερον τὸ πονεῖν. Ἀλλ' ἦν τότε ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων. Καὶ ἔνι, φησί, τοῦτο; Ναί, ἔνι· τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἀλλὰ σὺ οὐκ ἠνέσχου. Διὰ τοῦτο ἔθηκε γοῦν σε ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον, ἐργασίαν μὲν ὁρίσας, πόνον δὲ οὐκ ἀναμίξας. Οὐ γὰρ ἄν, εἴπερ ἐπόνει παρὰ τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο ἐν ἐπιτιμίου μέρει μετὰ ταῦτα ἔθηκεν.

Ἔστι γὰρ καὶ ἐργάζεσθαι καὶ μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι. Ὅτι γὰρ ἐργάζονται, ἄκουσον τί φησι· «Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ». Νῦν μὲν γὰρ ἡ τῆς ἰσχύος ἔνδεια πολὺν τὸν πόνον ποιεῖ· τότε δὲ οὐκέτι τοῦτο ἦν. Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, «Κατέπαυσε», φησί, «ὡς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ», ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός· οὐκ ἀργίαν λέγων ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ μὴ πονεῖν. Ὁ γὰρ Θεὸς ἔτι καὶ νῦν ἐργάζεται, καθὼς ὁ Χριστός φησιν· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι».

3. Ψαλμ. 102, 20.
4. Ἑβρ. 4, 4.

ἂν εἶναι πολὺ εὐχάριστος. Ἐὰν πάλιν ἀπορῇς, διατί δὲν θαυμάζομεν τοὺς ἐκ φύσεως καλοὺς περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι τέτοιοι ἐκ θελήσεως; Αὐτὸ γίνεται, διότι εἶναι δίκαιον νὰ προτιμῶμεν ἐκεῖνον ποὺ κοπιάζει ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν κοπιάζει.

Καὶ θὰ ἐρωτήσῃς: διὰ ποῖον λόγον τώρα κοπιάζομεν; Ἐπειδὴ ἂν δὲν κοπιάσωμεν, δὲν θὰ ὑπεμέναμεν ἥσυχως τὴν ἀργίαν. Ἐὰν μάλιστα ἐξετάσῃ κανεὶς τὸ πρᾶγμα μὲ ἀκρίβειαν, ἡ ἀργία μᾶς διαφθείρει κατ' ἄλλον τρόπον συνήθως καὶ μᾶς κουράζει πολύ. Καὶ ἂν θέλῃς, ἂς κλείσωμεν ἕναν ἄνθρωπον κάπου, τρέφοντες αὐτὸν μόνον καὶ παρέχοντες ὅσα ἐπιθυμεῖ ἡ κοιλία του, χωρὶς ν' ἀφήνωμεν αὐτὸν οὔτε νὰ βαδίζῃ, οὔτε νὰ ἐργάζεται, ἀλλὰ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ζῇ τρυφηλὴν ζωὴν συνεχῶς. Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωήν; Ἀλλά, θὰ παρατηρήσῃς, ἄλλο νὰ ἐργάζεσαι καὶ ἄλλο νὰ κοπιάζῃς. Ἦτο ὅμως κάποτε ἡ ἐργασία χωρὶς κόπους. Ἦτο δυνατὸν αὐτό; Ναί, ἦτο. Αὐτὸ τὸ ἤθελεν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν τὸ ἠνέχθης. Δι' αὐτὸ σὲ ἐτοποθέτησεν εἰς τὸν παράδεισον διὰ νὰ ἐργάζεσαι καὶ ὥρισε μὲν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀνέμιξε μὲ κόπον. Διότι, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐκοπίαζεν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, δὲν θὰ ὥριζεν ἔπειτα ὡς τιμωρίαν τὸν κόπον.

Ἦτο λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἐργάζεται κανεὶς καὶ συγχρόνως νὰ μὴ ταλαιπωρῆται, ὅπως οἱ ἄγγελοι. Διότι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐργάζονται. Καὶ ἤκουσε τί λέγει· «Εἶναι δυνατοὶ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐκεῖνοι ποὺ ἐκτελοῦν τὸν λόγον του»[3]. Διότι τώρα μὲν ἡ ἔλλειψις τῆς δυνάμεως προξενεῖ πολὺν κόπον. Τότε ὅμως δὲν ἦτο ἔτσι. Διότι ὅποιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνάπαυσίν του, «Ἀνεπαύθη ἀπὸ τὰ ἔργα του»[4], ὅπως ἀνεπαύθη ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ ἰδικά του ἔργα. Διότι ὁ Θεὸς ἀκόμη καὶ τώρα ἐργάζεται, ὅπως βεβαιώνει ὁ Χριστός· «Ὁ Πατήρ μου πάντοτε ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι»[5].

---

5. Ἰω. 5, 17.

Διὰ τοῦτο παραινῶ, πάντα ἀποθεμένους τὰ τῆς ὀλιγωρίας, ζηλοῦν τὴν ἀρετήν. Τῆς μὲν γὰρ κακίας ἡ ἡδονὴ βραχεῖα, ἡ δὲ λύπη διηνεκής· τῆς δὲ ἀρετῆς τοὐναντίον ἀγήρως ἡ χαρά, καὶ πρόσκαιρος ὁ πόνος. Κἀκείνη μὲν καὶ πρὸ τῶν στεφάνων τὸν ἐργάτην ἀνίησι τὸν ἑαυτῆς, ταῖς ἐλπίσι τρέφουσα· αὕτη δὲ καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τιμωρεῖται τὸν ἑαυτῆς ἐργάτην, τὸ συνειδὸς ἄγχουσα καὶ ἐκδειματοῦσα, καὶ πάντα ὑποπτεύειν παρασκευάζουσα.

Καίτοι πόσων ταῦτα πόνων, πόσων ἱδρώτων χείρονα! Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἦν, ἡδονὴ δὲ ἦν· τί τῆς ἡδονῆς ἐκείνης εὐτελέστερον; Ὁμοῦ τε γὰρ φαίνεται καὶ ἀφίπταται μαραινομένη καὶ φεύγουσα πρὸ τοῦ κατασχεθῆναι, κἂν τὴν τῶν σωμάτων εἴπῃς κἂν τὴν τῆς τρυφῆς κἂν τὴν τῶν χρημάτων· οὐ παύονται γὰρ καθ' ἡμέραν γηρῶσαι. Ὅταν δὲ καὶ κόλασις ᾖ καὶ τιμωρία, τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον τῶν ταύτης μετιόντων;

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἅπαντα ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ὑπομένωμεν. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἡδονῆς ἀπολαύσομεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω ἀφοῦ ἀφήσετε τὴν ἀμέλειαν, νὰ ἀκολουθήσετε τὴν ἀρετήν. Διότι ἡ ἐκ τῆς κακίας εὐχαρίστησις διαρκεῖ ὀλίγον, ἐνῷ ἡ ἐξ αὐτῆς λύπη εἶναι διαρκής. Ἀντιθέτως ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς χαρὰ εἶναι αἰωνία καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς κόπος προσωρινός. Καὶ ἡ μὲν ἀρετὴ ἀνυψώνει τὸν ἐργάτην της καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς στεφάνους τρέφουσα αὐτὸν μὲ ἐλπίδας. Ἡ κακία ὅμως τιμωρεῖ τὸν ἐργάτην της καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, δημιουργοῦσα ἄγχος καὶ φόβον εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ κάμνουσα τὰ πάντα ὕποπτα.

Καὶ ὅμως πόσον χειρότερα εἶναι αὐτὰ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἱδρῶτας! Ἂν δὲν ὑπῆρχον αὐτά, θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἡδονή. Καὶ τί ὑπάρχει εὐτελέστερον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡδονήν; Διότι συγχρόνως ἐμφανίζεται, πετᾷ, μαραίνεται καὶ φεύγει πρὶν κατακτηθῇ, ἔστω καὶ ἂν εἰπῇς διὰ τὴν σωματικὴν ἡδονὴν ἢ τὴν τρυφηλότητα ἢ τὴν ἡδονὴν τῶν χρημάτων. Ὅλα αὐτὰ δὲν παύουν νὰ γηράσκουν κάθε ἡμέραν. Ὅταν δὲ ὑπάρχῃ κόλασις καὶ τιμωρία, τί χειρότερον ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δι' αὐτοὺς ποὺ τὴν μετέρχονται;

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ταῦτα, ἂς ὑπομένωμεν τὰ πάντα χάριν τῆς ἀρετῆς. Διότι ἔτσι θ' ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀρετήν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΖ΄.

Ἰω. 5,6 - 13

«Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν· Ναί, Κύριε· ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν».

1. Μέγα τῶν θείων Γραφῶν τὸ κέρδος, καὶ διαρκὴς ἡ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς νουθεσίαν ἡμῶν προεγράφη, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν». Παντοδαπῶν γάρ ἐστι φαρμάκων θησαυρὸς τὰ θεῖα λόγια· ὥστε κἂν ἀπόνοιαν σβέσαι δέῃ κἂν ἐπιθυμίαν κοιμίσαι κἂν τὸν τῶν χρημάτων καταπατῆσαι ἔρωτα κἂν ὀδύνην ὑπεριδεῖν κἂν εὐθυμίαν ἐνθεῖναι καὶ ὑπομονὴν κατασκευάσαι; πολλὴν ἐντεῦθεν ἄν τις εὕροι τὴν ἀφορμήν.

Τίς γὰρ ἢ τῶν πενίᾳ μακρᾷ παλαιόντων ἢ τῶν νόσῳ χαλεπῇ κεκρατημένων, ἀναγνοὺς τὸ προκείμενον χωρίον, οὐ πολλὴν δέξεται τὴν παράκλησιν; Τριάκοντα γὰρ καὶ ὀκτὼ ἔτη παράλυτος μένων οὗτος καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἑτέρους μὲν ἀπαλλαττομένους ὁρῶν, ἑαυτὸν δὲ κατεχόμενον τῷ νοσήματι, οὐδὲ οὕτως ἀνέπεσε καὶ ἀπέγνω. Καίτοι γε οὐ μόνον ἡ τῶν παρελθόντων ἀθυμία, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν μελλόντων ἀνελπιστία ἱκανὴ ἦν αὐτὸν κατατεῖναι.

Ἄκουσον γοῦν οἷά φησι καὶ μάθε τῆς τραγῳδίας τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστός, «Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; Ναί, Κύριε, ἀπεκρίθη· ἀλλ' ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν». Τί τούτων τῶν ῥημάτων ἐλεεινότερον γένοιτ' ἄν; τί τῶν πραγμάτων περιπαθέστερον; Εἶδες καρδίαν συντετριμμένην ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀρρωστίας; εἶδες πᾶσαν φλεγμονὴν

---

1. Ἰω. 5, 7-8.
2. Ρωμ. 15, 4.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΖ΄.

᾿Ιω. 5,6 - 13

«Λέγει εἰς αὐτὸν ὁ ᾿Ιησοῦς· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;». ᾿Απεκρίθη εἰς αὐτὸν ὁ ἀσθενής· Ναί, Κύριε· δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενήν, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ»[1].

Μεγάλο κέρδος ἔχομεν ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφὰς καὶ μεγάλην ὠφέλειαν. Καὶ αὐτὸ θέλων νὰ δείξῃ ὁ Παῦλος, λέγει· «Διότι, ὅσα προεγράφησαν, ἐγράφησαν διὰ τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν ὥστε διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρηγορίας τῶν Γραφῶν νὰ διατηροῦμεν τὴν ἐλπίδα»[2]. Διότι αἱ ἅγιαι Γραφαὶ εἶναι θησαυρὸς παντὸς εἴδους φαρμάκων. Ὥστε, ἂν παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἐξαφανίσῃ κανεὶς τὴν ἀλαζονείαν, νὰ κοιμήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν, νὰ καταπατήσῃ τὸν πόθον τῶν χρημάτων, νὰ περιφρονήσῃ τὸν πόνον, νὰ προετοιμάσῃ τὴν ὑπομονήν, καὶ νὰ ἐσταλάξῃ τὴν χαράν, ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ μεγάλην ἀνακούφισιν εἰς ὅλα αὐτά.

Διότι, ποῖος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παλαίουν διαρκῶς μὲ τὴν πενίαν ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ βαρεῖαν νόσον, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τὸ ὡς ἄνω χωρίον, δὲν θὰ λάβῃ μεγάλην παρηγορίαν; Διότι αὐτὸς ἔμενεν ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη παράλυτος καὶ κάθε ἔτος ἔβλεπεν ἄλλους μὲν νὰ θεραπεύωνται, τὸν ἑαυτόν του δὲ νὰ κατέχεται ἀπὸ τὸ νόσημα, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ δὲν ἀπεγοητεύθη. Καὶ ὅμως ἡ λύπη τῶν παρελθόντων ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐλπίδος διὰ τὰ μέλλοντα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸν εἶχαν κλονίσει.

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει καὶ σκέψου τὸ μέγεθος τῆς τραγῳδίας του. Ὅταν δηλαδὴ τὸν ἠρώτησεν ὁ Χριστός, «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;», ἀπήντησε· «Ναί, Κύριε· ἀλλὰ δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενήν, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ». Τί χειρότερον ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Ποία μεγαλυτέρα συμφορὰ ἀπὸ αὐτήν; Εἶδες ψυχὴν νὰ ἔχῃ συντριβῇ ἀπὸ τὴν διαρκῆ ἀρρώστειαν;

κατεσταλμένην; Οὐδὲ γὰρ ἐφθέγξατό τι βλάσφημον, οἷα τοὺς πολλοὺς ἀκούομεν ἐν ταῖς περιστάσεσιν· οὐ κατηράσατο αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐδυσχέρανε πρὸς τὴν ἐρώτησιν, οὐδὲ εἶπε· Διασῦραι ἡμᾶς παραγέγονας καὶ κωμῳδῆσαι, ὅτι ἐρωτᾷς, εἰ θέλω ὑγιὴς γενέσθαι· ἀλλὰ πράως καὶ μετ' ἐπιεικείας πολλῆς. «Ναί, Κύριε».

Καίτοι γε οὐδὲ ᾔδει τίς ποτε ἦν ὁ ἐρωτῶν, οὐδὲ ὅτι θεραπεύσειν αὐτὸν ἔμελλεν· ἀλλ' ὅμως μετὰ ἐπιεικείας ἅπαντα διηγεῖται καὶ πλέον οὐδὲν ἀπαιτεῖ, ὡς πρὸς ἰατρὸν φθεγγόμενος καὶ τὸ πάθος ἀπαγγεῖλαι μόνον βουλόμενος. Προσεδόκησε γὰρ ἴσως εἰς τοῦτο χρησιμεύσειν αὐτῷ τὸν Χριστόν, εἰς τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ διὰ τούτων αὐτὸν ἐπισπάσασθαι τῶν ρημάτων βούλεται. Τί οὖν ὁ Χριστός; Δεικνὺς ὅτι λόγῳ πάντα δύναται ποιεῖν, «Ἔγειραι», φησίν, «ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει».

Τινὲς μὲν οὖν οἴονται τοῦτον εἶναι τὸν ἐν τῷ Ματθαίῳ κείμενον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι· καὶ τοῦτο πολλαχόθεν δῆλόν ἐστι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς ἐρημίας τῶν προϊσταμένων. Ἐκεῖνος μέντοι πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ φέροντας, οὗτος δὲ οὐδένα· διὸ καὶ ἔλεγεν, «Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω». Ἔπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν φθέγγεται· οὗτος δὲ πάντα διηγεῖται τὰ καθ' ἑαυτόν. Καὶ τρίτον ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ χρόνου. Οὗτος μὲν γὰρ ἐν ἑορτῇ καὶ ἐν Σαββάτῳ, ἐκεῖνος δὲ ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ. Καὶ ὁ τόπος δὲ ἑκατέρωθεν διάφορος. Ὁ μὲν γὰρ ἐν οἰκίᾳ θεραπεύεται, ὁ δὲ παρὰ τὴν κολυμβήθραν.

Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς θεραπείας ἐνηλλαγμένος. Ἐκεῖ μὲν γάρ φησι, «Τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»· ἐνταῦ-

Εἶδες νὰ ἔχῃ κατασταλῆ κάθε ὀργή; Διότι δὲν ἐξεστόμισε καμμίαν βλασφημίαν, ἀπὸ αὐτὰς ποὺ ἀκούομεν εἰς παρομοίας περιστάσεις. Δὲν κατηράσθη τὴν ἡμέραν του, δὲν ἔκαμε καμμίαν ἀναξίαν ἐρώτησιν, οὔτε εἶπεν· Ἦλθες διὰ νὰ μὲ διασύρῃς καὶ νὰ μὲ διακωμωδήσῃς, διότι μὲ ἐρωτᾷς, ἂν θέλω νὰ γίνω ὑγιής. Ἀλλ' ἀπαντᾷ μὲ ἠρεμίαν καὶ μεγάλην μετριοπάθειαν· «Ναί, Κύριε».

Καὶ ὅμως οὔτε ἤξευρε, ποῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ τὸν ἐρωτᾷ, οὔτε ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τὸν θεραπεύσῃ. Ἀλλὰ διηγεῖται τὰ πάντα μὲ ἠρεμίαν καὶ δὲν ζητεῖ τίποτε πλέον, σὰν νὰ ὁμιλῇ πρὸς ἰατρὸν καὶ θέλει νὰ ἐξηγήσῃ μόνον τὴν ἀρρώστειαν του. Διότι ἴσως ἤλπισεν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ τοῦ φανῇ χρήσιμος εἰς τοῦτο, νὰ τὸν ρίψῃ δηλαδὴ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ θέλει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια νὰ τὸν προσελκύσῃ. Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι μὲ τὸν λόγον του ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τὰ πάντα, τοῦ εἶπε· «Σήκωσε τὸ κρεββάτι σου καὶ περπάτησε».

Μερικοὶ νομίζουν ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου. Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἴδιος. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ πολλά. Πρῶτα-πρῶτα ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν ἀνθρώπων ποὺ νὰ τὸν φροντίζουν. Διότι ὁ μὲν παραλυτικὸς ἐκεῖνος εἶχε πολλοὺς ποὺ τὸν ἐφρόντιζαν καὶ τὸν μετέφεραν, ἐνῷ αὐτὸς ἐδῶ δὲν εἶχε κανένα. Καὶ δι' αὐτὸ ἔλεγε· «Δὲν ἔχω ἄνθρωπον». Ἔπειτα ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν. Διότι ἐκεῖνος μὲν δὲν λέγει τίποτε. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως διηγεῖται ὅλα ὅσα τὸν ἀφοροῦν. Καὶ τρίτον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν χρόνον. Διότι αὐτὸς ἐδῶ θεραπεύεται κατὰ ἑορτάσιμον ἡμέραν καὶ μάλιστα Σάββατον, ἐνῷ ὁ ἄλλος εἰς ἄλλην ἡμέραν. Εἶναι ἐπίσης διάφορος ὁ τόπος διὰ τὸν καθένα. Ὁ μὲν ἕνας θεραπεύεται εἰς τὴν οἰκίαν του, ὁ δὲ ἄλλος πλησίον τῆς δεξαμενῆς.

Ἀλλὰ εἶναι διαφορετικὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας. Διότι εἰς ἐκεῖνον τὸν παραλυτικὸν ὁ Χριστὸς λέγει· «Παι-

θα δὲ τὸ σῶμα συσφίγγει πρότερον καὶ τότε τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖται. Κἀκεῖ μὲν ἄφεσις· «Ἀφέωνται γάρ σου αἱ ἁμαρτίαι», φησίν· ἐνταῦθα δὲ παραίνεσις καὶ ἀπειλὴ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλιζομένη. «Μηκέτι» γάρ, φησίν, «ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται».

Καὶ τὰ ἐγκλήματα δὲ τῶν Ἰουδαίων διάφορα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ τοῦ Σαββάτου τὴν ἐργασίαν προφέρουσιν, ἐκεῖ δὲ βλασφημίαν ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ. Σὺ δέ μοι σκόπει τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὴν ὑπερβολήν. Οὐ γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνέστησεν, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν οἰκειοῦται διὰ τῆς ἐρωτήσεως, τῇ μελλούσῃ προοδοποιῶν πίστει· καὶ οὐκ ἀνίστησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κλινίδιον ἆραι κελεύει, ὥστε καὶ τὸ γινόμενον πιστώσασθαι θαῦμα καὶ μηδένα νομίσαι φαντασίαν εἶναι τὸ γεγενημένον ἢ ὑπόκρισιν. Οὐδὲ γὰρ ἄν, εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφόδρα συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἠδύνατο.

Ποιεῖ δὲ ταῦτα πολλάκις ὁ Χριστός, ἐκ περιουσίας τοὺς ἀναισχυντεῖν βουλομένους ἐπιστομίζων. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄρτων, ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, ὅτι ἁπλῶς ἐκορέσθησαν καὶ φαντασία ἦν τὸ γεγενημένον, παρασκευάζει λείψανα γενέσθαι τῶν ἄρτων πολλά· καὶ τῷ καθαρθέντι δὲ λεπρῷ λέγει· «Ὕπαγε, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ»· ἐμοῦ τε τοῦ καθαρμοῦ παρεχόμενος τὴν ἀπόδειξιν ἀκριβεστάτην, καὶ τῶν ἀντινομοθετεῖν αὐτὸν λεγόντων τῷ Θεῷ τὰ ἀναίσχυντα ἐμφράττων στόματα.

Καὶ ἐπὶ τοῦ οἴνου δὲ τοῦτο ὁμοίως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ

3. Ματθ. 9, 2.
4. Ματθ. 8, 4.

δί μου, σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι»[3]. Εἰς αὐτὸν ὅμως ἐδῶ πρῶτα θεραπεύει τὸ σῶμα καὶ ἔπειτα φροντίζει διὰ τὴν ψυχήν. Καὶ εἰς τὴν μίαν μὲν περίπτωσιν δίδεται συγχώρησις. Διότι ὁ Χριστὸς λέγει, «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι». Εἰς τὴν ἐδῶ ὅμως περίπτωσιν δίδεται συμβουλὴ καὶ ἀπειλὴ ποὺ ἀσφαλίζει τὸν παραλυτικὸν εἰς τὸ μέλλον. Διότι ὁ Χριστός τοῦ λέγει· «Μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῇ τίποτε χειρότερον».

Ἀλλὰ καὶ αἱ κατηγορίαι τῶν Ἰουδαίων εἶναι διαφορετικαί. Διότι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸν κατηγοροῦν ὅτι εἰργάσθη τὸ Σάββατον, ἐνῷ εἰς τὴν ἄλλην, ὅτι ἐβλασφήμησεν. Ἐσὺ ὅμως πρόσεξε τὴν ὑπερβολικὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἐσήκωσεν ἐπάνω τὸν παραλυτικὸν ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα τὸν ἐξοικειώνει μὲ τὴν ἐρώτησιν, διὰ ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν μελλοντικὴν πίστιν. Καὶ δὲν τὸν ἐσήκωσε μόνον ἐπάνω, ἀλλὰ τὸν διέταξε νὰ σηκώσῃ καὶ τὸ κρεββάτι του, ὥστε καὶ τὸ θαῦμα ποὺ ἔγινε νὰ διαπιστωθῇ καὶ νὰ μὴ ἠμπορέσῃ νὰ ὑποψιασθῇ κανεὶς ὅτι αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνει, ἦτο μόνον πλάσμα φαντασίας καὶ ἀπάτη. Διότι, ἐὰν τὰ μέλη τοῦ σώματος δὲν εἶχαν ἀποκτήσει σταθερότητα καὶ δύναμιν, ὁ παραλυτικὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ σηκώσῃ τὸ κρεββάτι.

Πολλὰς φορὰς ὁ Χριστὸς κάμνει αὐτά, διὰ ν' ἀποστομώσῃ ἐπὶ πλέον αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ τὸν συκοφαντήσουν. Διότι εἰς τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, διὰ νὰ μὴ εἰπῇ κανεὶς ὅτι οἱ ἄνθρωποι μόνον ἐχόρτασαν καὶ ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔγινεν ἦτο πλάσμα φαντασίας, ἐφρόντισεν ὥστε νὰ περισσεύσουν πολλὰ ὑπολείμματα τῶν ἄρτων. Καὶ εἰς τὸν λεπρὸν τὸν ὁποῖον ἐκαθάρισεν, εἶπε· «Πήγαινε, δεῖξε τὸν ἑαυτόν σου εἰς τὸν ἱερέα»[4], διὰ νὰ κάμῃ καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ καθαρισμοῦ σταθερωτάτην καὶ διὰ νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τῶν ἀναισχύντων, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι κάμνει ἔργα ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ἴδιο ἔκαμεν, ὅταν μετέβαλε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Διότι

ἁπλῶς ἔδειξε τὸν οἶνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀρχιτρικλίνῳ ἐνεχθῆναι παρεσκεύασεν, ὥστε τὸν οὐδὲν τῶν γεγενημένων εἰδότα ὁμολογοῦντα, ἀνύποπτον αὐτῷ παρασχεῖν τὴν μαρτυρίαν. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι οὐκ ᾔδει ὁ ἀρχιτρίκλινος, πόθεν ἦν, τὸ ἀδέκαστον τῆς μαρτυρίας ἐμφαίνων. Καὶ *νεκρὸν ἀναστήσας ἀλλαχοῦ λέγει· Δότε αὐτῷ φαγεῖν, τῆς ἀκριβοῦς ἀναστάσεως τοῦτο παρεχόμενος σημεῖον· καὶ διὰ τούτων πάντων πείθων τοὺς ἀνοήτους, ὅτι οὐκ ἀπατεών τις ἦν, οὐδὲ φαντασιοκόπος, ἀλλὰ διὰ σωτηρίαν παρεγένετο τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων.*

2. Τί δήποτε δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτεῖ πίστιν, ὡς ἐπὶ τῶν τυφλῶν ἐποίησε, λέγων· «Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι;». Ὅτι οὐδέπω αὐτὸν ᾔδει σαφῶς ὅστις ἦν. Οὐ γὰρ πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα τοῦτο φαίνεται ποιῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἑτέροις ἑωρακότες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως τοῦτο ἤκουον· οἱ δὲ οὐδέπω μεμαθηκότες αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων μέλλοντες εἴσεσθαι, μετὰ τὰ θαύματα ἀπαιτοῦνται τὴν πίστιν. Διὸ καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ματθαῖος εἰσάγει τοῦτο τὸν Χριστὸν εἰρηκότα, ἀλλ' ὅτε πολλοὺς ἐθεράπευσε, πρὸς μόνους τοὺς δύο τυφλούς.

Σὺ δὲ καὶ οὕτως ὅρα τοῦ παραλύτου τὴν πίστιν. Ἀκούσας γάρ, ὅτι «Ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει», οὐ κατεγέλασεν, οὐδὲ εἶπε. Τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἄγγελος κατέρχεται καὶ ταράσσει τὸ ὕδωρ καὶ ἕνα θεραπεύει μόνον· σὺ δὲ ἄνθρωπος ὤν, ἀπὸ ἐπιτάγματος ψιλοῦ καὶ ῥήματος ἤλπισας μεῖζον ἀγγέλων δυνήσεσθαι; τῦφος ταῦτα καὶ ἀλαζονεία καὶ γέλως. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόη-

5. Λουκᾶ, 8, 55.
6. Ματθ. 9, 28.

δὲν ἔδειξε μόνον τὸν οἶνον, ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ σταλῇ εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον, ὥστε αὐτὸς ποὺ ὡμολόγει, ὅτι δὲν ἤξευρε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶχαν γίνει, νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι ὁ ἀρχιτρίκλινος δὲν ἤξευρεν ἀπὸ ποῦ ἦτο ὁ οἶνος ἀποδεικνύων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀδιάψευστον τὴν μαρτυρίαν του. Καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ἀφοῦ ἀνέστησε νεκρόν, εἶπε· Δῶστε της νὰ φάγῃ[5], διὰ νὰ δώσῃ ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως. Δι' ὅλων αὐτῶν προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς ἀνοήτους, ὅτι δὲν ἦτο κάποιος ἀπατεὼν ἢ θαυματοποιός, ἀλλ' ὅτι ἦλθε διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

2. 'Αλλὰ διατί δὲν ἀπαιτεῖ πίστιν ἀπὸ τὸν παραλυτικόν, ὅπως εἶχε κάμει μὲ τοὺς τυφλοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶπε· «Πιστεύετε, ὅτι ἔχω τὴν δύναμιν νὰ κάμω αὐτὸ ποὺ ζητεῖτε;»[6]. Διότι ὁ παραλυτικὸς δὲν ἤξευρε καθόλου, ποῖος ἦτο ὁ Χριστός. Διότι αὐτὸ συνήθιζε νὰ τὸ κάμνῃ ὄχι πρίν, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ποὺ εἶχαν ἰδεῖ τὴν δύναμίν του εἰς ἄλλας περιπτώσεις, δικαίως ἤκουον αὐτό. 'Αλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὸν ἤξευραν καθόλου, ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ τὸν μάθουν ἀπὸ τὰ θαύματά του, καλοῦνται εἰς τὴν πίστιν μετὰ τὰ θαύματα. Διὰ τοῦτο ὁ Ματθαῖος δὲν παρουσιάζει τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ ταῦτα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάων, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα εἶχε θεραπεύσει πολλούς, ἔπειτα εἶπεν αὐτὸ εἰς τοὺς δύο τυφλούς.

'Εσὺ ὅμως παρατήρησε τὴν πίστιν τοῦ παραλυτικοῦ. Διότι, ὅταν ἤκουσε, «Σήκωσε τὸ κρεββάτι σου καὶ περιπάτησε», δὲν ἐγέλασεν, οὔτε εἶπεν· Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις; Ἕνας ἄγγελος κατεβαίνει καὶ ταράσσει τὸ ὕδωρ καὶ μόνον ἕναν θεραπεύει. 'Εσὺ δέ, ἐνῷ εἶσαι ἄνθρωπος, ἐλπίζεις ὅτι θὰ ἠμπορέσῃς νὰ κατορθώσῃς κάτι σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν ἄγγελον μὲ μίαν προφορικὴν μόνον διαταγήν; ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνοησία, ἀλαζονεία καὶ ἄξια διὰ γέλια. 'Αλλ' οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐσκέφθη τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀμέσως ὑπήκου-

σεν· ἀλλ' ἅμα τε ἤκουσε καὶ ἠγέρθη· καὶ γενόμενος ὑγιής, οὐκ ἠπείθησε τῷ κελεύσαντι αὐτῷ· «Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει».

Θαυμαστὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα πολλῷ πλέον· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν μηδενὸς ἐνοχλοῦντος πεισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν τοῦτο· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα μαινομένων Ἰουδαίων, καὶ πανταχόθεν ἐπικειμένων καὶ ἐγκαλούντων καὶ πολιορκούντων αὐτὸν καὶ λεγόντων, «Οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατόν σου», μὴ μόνον ὑπερορᾶν αὐτῶν τῆς μανίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ τὸν εὐεργέτην ἀνακηρύττειν καὶ τὴν ἀναίσχυντον ἐπιστομίζειν γλῶτταν, πολλῆς ἔγωγε ἀνδρείας εἶναι λέγω.

Ἐπισυστάντων γὰρ Ἰουδαίων καὶ λεγόντων ἐπιτιμητικῶς καὶ μετὰ αὐθαδείας αὐτῷ· «Σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατόν σου», ἄκουσον τί φησιν· «Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοι εἶπεν, Ἆρον τὸ κράββατόν σου, καὶ περιπάτει»· μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Ληρεῖτε καὶ παραπαίετε, κελεύοντες τὸν ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς με ἀπαλλάξαντα νόσου μὴ ἡγεῖσθαι διδάσκαλον, μηδὲ πάντα πείθεσθαι ἅπερ ἂν κελεύῃ. Καίτοι γε εἰ κακουργεῖν ἐβούλετο, ἐνῆν καὶ ἑτέρως εἰπεῖν· οἷον, ὅτι Οὐχ ἑκὼν τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ἑτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, ἐγκαλεῖτε τῷ ἐπιτάξαντι καὶ ἀποτίθεμαι τὴν κλίνην· καὶ τὴν θεραπείαν δὲ ἔκρυψεν ἄν. Καὶ γὰρ ᾔδει σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους ἐπὶ τῇ τοῦ Σαββάτου λύσει, ὡς ἐπὶ τῇ τῆς ἀρρωστίας διορθώσει.

σε καὶ ἐσηκώθη. Καὶ ἀφοῦ ἔγινεν ὑγιής, ὑπήκουσεν εἰς αὐτὸν ποὺ τὸν διέταξε «Σήκω ἐπάνω, σήκωσε τὸ κρεββάτι σου καὶ περιπάτησε».

Ἀξιοθαύμαστον εἶναι βεβαίως καὶ αὐτό, ἀλλὰ περισσότερον ἀξιοθαύμαστα εἶναι τὰ ὅσα ἠκολούθησαν. Καὶ μᾶλλον δὲν ἦτο τόσον ἀξιοθαύμαστον τὸ ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν τουλάχιστον ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστόν, ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὸν ἠνώχλει, ἀλλ' ἐγὼ νομίζω, ὅτι ὁ παραλυτικὸς ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν, ὅταν μετὰ τὸ θαῦμα, ἐνῷ οἱ Ἰουδαῖοι ἐμαίνοντο καὶ τοῦ ἐπετίθεντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ τὸν κατηγόρουν καὶ τὸν ἐπολιόρκουν λέγοντες, «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσῃς τὸ κρεββάτι σου», αὐτὸς ὄχι μόνον ἐπεριφρόνησε τὴν μανίαν τους ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλο θάρρος εἰς τὸ μέσον τοῦ θεάτρου ἀνεκήρυξε τὸν εὐεργέτην του καὶ ἀπεστόμωσε τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν των, πρᾶγμα ποὺ κατὰ τὴν γνώμην μου τουλάχιστον ἀποδεικνύει μεγάλην ἀνδρείαν.

Ὅταν δηλαδὴ συνεκεντρώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγαν ἐπιτιμητικῶς καὶ μὲ αὐθάδειαν εἰς τὸν παραλυτικόν, «Εἶναι Σάββατον, δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσῃς τὸ κρεββάτι σου», ἄκουσε, τί τοὺς ἀπήντησεν· «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔκαμεν ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· 'Σήκωσε τὸ κρεββάτι σου καὶ περιπάτησε'», σὰ νὰ τοὺς ἔλεγε· Φλυαρεῖτε καὶ ἀνοηταίνετε, ὅταν μὲ διατάσσατε νὰ μὴ θεωρῶ διδάσκαλον ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἐγλύτωσεν ἀπὸ τόσον μακροχρόνιον καὶ βαρεῖαν ἀρρώστειαν καὶ νὰ μὴ ὑπακούω εἰς τὰς ἐντολάς του. Ἂν καί, ἐὰν ἤθελε νὰ συμπεριφερθῇ κακῶς, ἠμποροῦσε νὰ ἐκφρασθῇ διαφορετικά, παραδείγματος χάριν· Δὲν κάμνω τοῦτο μὲ τὴν θέλησίν μου, ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ διέταξεν ἄλλος. Ἂν δὲ αὐτὸ εἶναι ἁμάρτημα, νὰ κατηγορήσετε αὐτὸν ποὺ μὲ διέταξε καὶ ἀφήνω κάτω τὴν κλίνην. Θὰ ἠμποροῦσεν ἐπίσης νὰ κρύψῃ καὶ τὴν θεραπείαν του. Διότι ἤξευρε καλά, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶχαν ἐκμανῆ τόσον διὰ τὴν παραβίασιν τοῦ Σαββάτου, ὅσον διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενείας.

Ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἔκρυψεν, οὔτε ἐκεῖνο εἶπεν, οὐδὲ συγγνώμην ᾔτησεν, ἀλλὰ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὴν εὐεργεσίαν ὡμολόγει καὶ ἀνεκήρυττε. Καὶ ὁ μὲν παράλυτος οὕτως· ἐκεῖνοι δὲ σκόπει πῶς κακούργως. Οὐ γὰρ εἶπον, Τίς ἐστιν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ; ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐσίγησαν· ἄνω δὲ καὶ κάτω τὴν δοκοῦσαν εἶναι παράβασιν εἰς μέσον ἦγον· «Τίς ἐστιν ὁ εἰπών σοι, Ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει; Ὁ δὲ τεθεραπευμένος οὐκ ᾔδει τίς ἐστιν. Ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξέκλινεν, ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ».

Καὶ τί δήποτε ἔκρυψεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός; Πρῶτον μέν, ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἀνύποπτος γένηται· ὁ γὰρ αἴσθησιν λαβὼν τῆς ὑγιείας, ἀξιόπιστος ἦν τῆς εὐεργεσίας μάρτυς. Ἔπειτα, ἵνα μὴ πλέον τούτων παρασκευάσῃ τὸν θυμὸν ἐκκαῆναι (οἶδε γὰρ καὶ ὄψις μόνη τοῦ φθονουμένου οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνιέναι σπινθῆρα). Διὰ τοῦτο ἀναχωρήσας, ἀφίησιν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀγωνίζεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὥστε μηκέτι αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ τι λέγειν, ἀλλὰ τοὺς τεθεραπευμένους καὶ μετ' ἐκείνων αὐτοὺς τοὺς ἐγκαλοῦντας.

Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τέως μαρτυροῦσι τῷ θαύματι. Οὐ γὰρ εἶπον, Διατί ταῦτα ἐκέλευσας, γενέσθαι ἐν Σαββάτῳ; ἀλλά, Διατί ταῦτα ποιεῖς ἐν Σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ παραλύτου φθονοῦντες. Καίτοι γε, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον ἔργον, τοῦτο μᾶλλον ἔργον ἦν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ παράλυτος· ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ῥῆμα. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ἑτέρως κελεύει λύειν τὸ Σάββατον· ἀλλαχοῦ δὲ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ἐργάζεται, φυρῶν πηλὸν καὶ ἐπιχρίων ὀφθαλμούς. Ποιεῖ δὲ ταῦτα, οὐ παραβαίνων, ἀλλ' ὑπερβαίνων τὸν νόμον. Καὶ ὑπὲρ μὲν τούτων,

'Αλλ' ὁ παραλυτικὸς οὔτε τὴν θεραπείαν ἔκρυψεν, οὔτε ἐκεῖνα εἶπεν, οὔτε συγχώρησιν ἐζήτησεν, ἀλλὰ μὲ δυνατὴν φωνὴν ὡμολόγει καὶ διέδιδε τὴν θεραπείαν του. Καὶ ὁ μὲν παραλυτικὸς αὐτὰ ἔκαμε. Πρόσεξε δέ, πόσον ἀσεβῶς ἐφέρθησαν οἱ 'Ιουδαῖοι. Διότι δὲν τὸν ἠρώτησαν· Ποῖος σὲ ἔκαμεν ὑγιῆ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀπεσιώπησαν καὶ μὲ μεγάλον θόρυβον ἔφεραν εἰς τὸ μέσον τὴν φαινομενικὴν παράβασιν· «Ποῖος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ σοῦ εἶπε, Σήκωσε τὸ κρεββάτι σου καὶ περιπάτησε;». 'Αλλ' ὁ θεραπευθεὶς δὲν ἤξευρε ποῖος εἶναι. Διότι ὑπῆρχε πολὺς κόσμος εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ὁ 'Ιησοῦς εἶχεν ἐκφύγει».

Καὶ διατί ἐκρύβη ὁ Χριστός; Πρῶτον μὲν διὰ νὰ μὴ ὑπάρχῃ καμμία ὑποψία, ἀφοῦ αὐτὸς ἀπουσίαζε. Διότι, ἀφοῦ ὁ παραλυτικὸς ᾐσθάνθη τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του, ἦτο ὁ πλέον ἀξιόπιστος μάρτυς τῆς εὐεργεσίας. Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν 'Ιουδαίων μεγαλύτερον μῖσος (διότι ἐγνώριζεν, ὅτι καὶ μόνον ἡ παρουσία αὐτοῦ ποὺ προκαλεῖ τὸ μῖσος δὲν προκαλεῖ μικρὸν σπινθῆρα εἰς τοὺς μισοῦντας). Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀπεχώρησεν, ἄφησε τὸ ἴδιο τὸ ἔργον του νὰ παλαίῃ μὲ αὐτούς, οὕτως ὥστε αὐτὸς νὰ μὴ λέγῃ πλέον τίποτε διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ νὰ συζητοῦν οἱ θεραπευθέντες μὲ τοὺς κατηγόρους του.

Διότι καὶ οἱ κατήγοροί του ἐπίσης ἔδιδον μαρτυρίαν περὶ τοῦ θαύματος. Διότι δὲν εἶπαν· Διατί διέταξες νὰ γίνουν αὐτὰ τὸ Σάββατον; ἀλλά· Διατί κάμνεις αὐτὰ τὸ Σάββατον; ὄχι ἐπειδὴ ἐδυσανασχέτουν διὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφθόνουν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ παραλύτου. Καὶ ὅμως, ἂν ἀποβλέψῃς εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἔργον, ἐκεῖνο ἦτο περισσότερον ἔργον, ποὺ ἔκαμεν ὁ παράλυτος. Ἐκεῖνο δὲ ποὺ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς ἦτο μόνον λόγος. 'Εδῶ μὲ ἄλλον τρόπον διατάσσει τὴν κατάλυσιν τοῦ Σαββάτου, ἀλλοῦ ὅμως τὸ κάμνει ὁ ἴδιος κατ' ἄλλον τρόπον, ἀναμιγνύων λάσπην καὶ τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Μὲ αὐτὰ δὲ ποὺ κάμνει, δὲν παραβαίνει ἀλλ' ὑπερβαίνει τὸν νόμον.

ὕστερον. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως πανταχοῦ περὶ τοῦ Σαββάτου παρ' αὐτῶν ἐγκαλούμενος ἀπολογεῖται· καὶ δεῖ τοῦτο παρατηρεῖν μετὰ ἀκριβείας.

3. Τέως δὲ ἴδωμεν ὅσον ἡ βασκανία κακὸν καὶ πῶς τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς πηροῖ κατὰ τῆς τοῦ ἁλόντος σωτηρίας. Καθάπερ γὰρ οἱ μαινόμενοι καθ' ἑαυτῶν πολλάκις ὠθοῦσι τὰ ξίφη· οὕτω καὶ οἱ βασκαίνοντες, πρὸς ἓν μόνον ὁρῶντες, τὴν λύμην τοῦ φθονουμένου, τῆς οἰκείας ἀλογοῦσι σωτηρίας. Οὗτοι καὶ θηρίων χείρους. Ἐκεῖνα γὰρ ἢ τροφῆς δεόμενα ἢ πρότερον ὑφ' ἡμῶν παροξυνθέντα, ὁπλίζεται καθ' ἡμῶν· οὗτοι δὲ καὶ εὐεργετηθέντες πολλάκις, τὰ τῶν ἀδικούντων τοὺς εὐεργέτας διέθηκαν.

Θηρίων μὲν οὖν οὗτοι χαλεπώτεροι, δαιμόνων δὲ ἴσοι, τάχα δὲ καὶ ἐκείνων χείρους. Ἐκεῖνοι γὰρ πρὸς μὲν ἡμᾶς ἄσπονδον ἔχουσιν ἔχθραν, τοῖς δὲ ὁμογενέσιν οὐκ ἐπιβουλεύουσιν· ὅθεν τούτῳ καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπεστόμιζεν ὁ Χριστός, ἡνίκα αὐτὸν ἐν Βεελζεβοὺλ ἔλεγον ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. Οὗτοι δὲ οὔτε τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως ᾐδέσθησαν, οὔτε ἑαυτῶν ἐφείσαντο. Πρὸ γὰρ τῶν φθονουμένων τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς κολάζουσι, θορύβου παντὸς καὶ ἀθυμίας πληροῦντας αὐτὰς εἰκῇ καὶ μάτην.

Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἀλγεῖς, ὦ ἄνθρωπε, τῆς τοῦ πλησίον καλοῖς; Ἀλγεῖν ὄντως χρὴ ἡμᾶς ἐφ' οἷς πάσχομεν κακῶς, οὐκ ἐφ' οἷς ἑτέρους εὐδοκιμοῦντας ὁρῶμεν. Διὰ τοῦτο ἁπάσης ἀπεστέρηται συγγνώμης τουτὶ τὸ ἁμάρτημα. Ὁ μὲν γὰρ πόρνος ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν εἰπεῖν καὶ ὁ κλέπτης τὴν πενίαν καὶ ὁ ἀνδροφόνος τὸν θυμόν· ψυχρὰς μὲν καὶ ἀλόγους, ὅμως δὲ ἔχουσί τινας προφάσεις εἰπεῖν. Σὺ δὲ ποίαν αἰτίαν ἐρεῖς, εἰπέ μοι; Οὐ-

Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν θὰ ὁμιλήσωμεν ἀργότερα. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν μὲ ἀκρίβειαν, ὅτι δὲν ἀπολογεῖται πάντοτε μὲ τὰ ἴδια λόγια, ὅταν κατηγορεῖται διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Σαββάτου.

3. Ἂς ἴδωμεν εἰς τὸ μεταξύ, πόσον φοβερὸν κακὸν εἶναι τὸ μῖσος καὶ πῶς τυφλώνει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς πρὸς καταστροφὴν τοῦ μισοῦντος. Διότι, ὅπως πολλὰς φορὰς οἱ μανιακοὶ στρέφουν τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των, ἔτσι καὶ οἱ μισοῦντες, ἐπειδὴ ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἐξόντωσιν ἐκείνου ποὺ μισοῦν, φέρονται ἀλογίστως διὰ τὴν ἰδικήν τους σωτηρίαν. Αὐτοὶ εἶναι χειρότεροι καὶ ἀπὸ θηρία. Διότι ἐκεῖνα ὁπλίζονται ἐναντίον μας ἢ ἐπειδὴ ἔχουν ἀνάγκην τροφῆς ἢ ἐπειδὴ προηγουμένως τὰ ἔχομεν ἐξερεθίσει. Αὐτοὶ ὅμως, ἂν καὶ ἔχουν εὐεργετηθῆ ἀπὸ ἡμᾶς πολλὰς φοράς, θεωροῦν τοὺς εὐεργέτας των ὡς ἐχθρούς.

Εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ χειρότεροι ἀπὸ θηρία, ὅμοιοι μὲ τοὺς δαίμονας καὶ ἴσως ἀπὸ ἐκείνους χειρότεροι. Διότι οἱ μὲν δαίμοντες ἔχουν ἄσπονδον ἔχθραν ἐναντίον μας, ἀλλὰ δὲν ἐπιβουλεύονται τοὺς ὁμοίους των. Μὲ αὐτὰ ἀπεστόμωνεν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἰσχυρίζοντο ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Βεελζεβοὺλ ἐξεδίωκε τὰ δαιμόνια. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε τὴν συμφωνίαν τῆς φύσεως ἐσεβάσθησαν, οὔτε τοὺς ἑαυτούς των ἐλυπήθησαν. Διότι ἕνεκα τοῦ μίσους βλάπτουν τὰς ψυχάς των, ἐπειδὴ τὰς γεμίζουν ματαίως καὶ τυχαίως ἀπὸ κάθε θόρυβον καὶ στενοχωρίαν.

Διατί, ἄνθρωπέ μου, θλίβεσαι διὰ τὰ καλὰ τοῦ πλησίον σου; Πράγματι πρέπει νὰ θλιβώμεθα διὰ τὰ κακὰ ποὺ παθαίνομεν καὶ ὄχι ἐπειδὴ βλέπομεν τοὺς ἄλλους νὰ εὐτυχοῦν. Διὰ τοῦτο αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα ἔχει στερηθῆ ἀπὸ κάθε συγχώρησιν. Διότι ὁ μὲν πόρνος ἠμπορεῖ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐπιθυμίαν, ὁ κλέπτης τὴν φτώχειαν καὶ ὁ φονεὺς τὸν θυμόν. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι ψυχροὶ καὶ παράλογοι, ἔχουν νὰ προβάλλουν μερικὰς δικαιολογίας. Ἐσὺ ὅμως, εἰπέ μου, ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλῃς; Καμμίαν ἀπολύτως, παρὰ

δεμίαν οὐδαμόθεν, ἀλλ' ἢ πονηρίαν ἐπιτεταμένην μόνην. Εἰ γὰρ ἐχθροὺς ἀγαπᾶν κελευόμεθα, ὅταν καὶ τοὺς φιλοῦντας μισῶμεν ποίαν τίσομεν δίκην; Καὶ εἰ ὁ τοὺς φιλοῦντας ἀγαπῶν, οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἐθνικῶν διακείσεται, ὁ τοῖς μηδὲν ἠδικηκόσιν ἐπηρεάζων, ποίαν ἕξει συγγνώμην; τίνα δὲ παραμυθίαν; Ἄκουσον τοῦ Παύλου τί φησιν· «Ἐὰν τὸ σῶμά μου παραδῶ ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Ὅτι δὲ ὅπου φθόνος καὶ βασκανία, τὰ τῆς ἀγάπης ἀνήρηται, παντί που δῆλόν ἐστι. Τοῦτο τὸ πάθος καὶ πορνείας καὶ μοιχείας χεῖρόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ πράξαντος ἵσταται, τῆς δὲ βασκανίας ἡ τυραννὶς Ἐκκλησίας ὁλοκλήρους ἀνέτρεψε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐλυμήνατο. Αὕτη φόνου μήτηρ ἐστίν· οὕτως ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν ὁ Κάϊν, οὕτω καὶ τὸν Ἰακὼβ ὁ Ἠσαῦ, οὕτω καὶ τὸν Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοί, οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας ὁ διάβολος.

Ἀλλὰ σὺ νῦν οὐκ ἀναιρεῖς, ἀλλὰ πολλὰ τοῦ φόνου ποιεῖς χαλεπώτερα, εὐχόμενος τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονεῖν, πάγας πανταχόθεν τιθείς, ἐκλύων τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, ἀλγῶν ὅτι τῷ τῆς οἰκουμένης ἀρέσκει Δεσπότῃ. Οὐκ ἐκείνῳ ἄρα, ἀλλὰ τῷ δι' ἐκείνου θεραπευμένῳ πολεμεῖς, ἐκεῖνον ὑβρίζεις, τὴν σαυτοῦ τιμὴν τῆς ἐκείνου προτιθείς. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀδιάφορον δοκεῖ τὸ ἁμάρτημα εἶναι, καίτοι γε τῶν ἄλλων ἐστὶ χαλεπώτερον. Κἂν γὰρ ἐλεῇς κἂν ἀγρυπνῇς κἂν νηστεύῃς, ἁπάντων ἐναγέστερος γέγονας φθονῶν τῷ ἀδελφῷ. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν· Ἐπόρνευσέ τις παρὰ Κορινθίοις ποτέ· ἀλλ' ἐνεκλήθη καὶ διωρθώθη ταχέως. Ἐφθόνησε τῷ Ἄβελ ὁ Κάϊν, ἀλλ' οὐκ ἐθεραπεύθη, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ συνεχῶς ἐπᾴδοντος αὐτοῦ τῷ ἕλκει, μᾶλλον ὤδινε καὶ ἐκυματοῦτο, καὶ πρὸς τὸν φόνον

7. Α' Κορ. 13, 3.

μόνον τεραστίαν πονηρίαν. Διότι, ἂν προτρεπώμεθα ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς μας, ὅταν ἡμεῖς μισοῦμεν καὶ αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν, ποίαν τιμωρίαν πρέπει νὰ ὑποστῶμεν; Ἀλλ' ἂν ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τοὺς φίλους του δὲν διαφέρῃ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐκεῖνος ποὺ βλάπτει αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸν ἠδίκησαν, ποίαν συγχώρησιν θὰ ἔχῃ; Καὶ ποίαν παρηγορίαν; Ἄκουσε, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Καὶ ἐὰν παραδώσω τὸ σῶμα μου νὰ καῇ, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, καμμίαν ὠφέλειαν δὲν ἔχω»[7]. Διότι εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι, ὅπου ὑπάρχει φθόνος καὶ μῖσος, ἡ ἀγάπη ἐξαφανίζεται τελείως. Αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν πορνείαν καὶ τὴν μοιχείαν. Διότι αὐτὸ μὲν τὸ ἐλάττωμα μένει εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔχει, ἐνῷ ἡ τυραννία τοῦ μίσους ἀνεστάτωσεν ὁλοκλήρους Ἐκκλησίας καὶ ἔβλαψεν ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Αὐτὴ εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ φόνου. Ἔτσι ἐφόνευσε ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφόν του, ὁ Ἡσαῦ τὸν Ἰακώβ, τὸν Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοί του καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὁ διάβολος.

Ἀλλὰ σὺ τώρα δὲν φονεύεις, κάμνεις ὅμως πολλὰ ἄλλα χειρότερα ἀπὸ τὸν φόνον, ἀφοῦ εὔχεσαι νὰ ἀσχημονῇ ὁ ἀδελφός σου, ἀφοῦ στήνῃς παντοῦ παγίδας, ἀφοῦ ἐπιχειρῇς ὕποπτα ἔργα ἀντὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀφοῦ θλίβεσαι δι' ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Κύριον τῆς οἰκουμένης. Ἑπομένως δὲν πολεμεῖς τὸν θεραπευθέντα, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ ἐθεράπευσεν, ἐκεῖνον ὑβρίζεις ἀφοῦ ἀντιθέτῃς τὴν ἰδικήν σου τιμὴν εἰς τὴν τιμὴν ἐκείνου. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων εἶναι, ὅτι θεωρεῖς τὸ ἁμάρτημά σου μικρόν, ἐνῷ εἶναι τὸ βαρύτερον ὅλων. Διότι καὶ ἂν κάμνῃς ἐλεημοσύνας καὶ ἂν ἀγρυπνῇς καὶ ἂν νηστεύῃς, εἶσαι ὁ ἐγκληματικώτερος ὅλων, ἀφοῦ μισῇς τὸν ἀδελφόν σας. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἑξῆς· Κάποτε ἐπόρνευσε κάποιος Κορίνθιος. Ἀλλ' ἀφοῦ κατηγορήθη, ταχέως ἔγινε σώφρων. Ἐμίσησεν ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ δὲν ἐθεραπεύθη καὶ μολονότι ὁ Θεὸς ὑπενθύμιζεν εἰς αὐτὸν τὴν πληγήν, ἐπονοῦσε καὶ ὠργίζε-

ἠπείγετο.

Οὕτω τοῦτο ἐκείνου τοῦ πάθους χαλεπώτερον, καὶ οὐκ εὐκόλως εἴκει τῇ θεραπείᾳ, ἐὰν μὴ προσέχωμεν. Πρόρριζον τοίνυν αὐτὸ πάντοθεν ἀνασπάσωμεν, ἐκεῖνο ἐννοοῦντες, ὅτι ὥσπερ προσκρούομεν τῷ Θεῷ, τηκόμενοι τοῖς ἀλλοτρίοις καλοῖς, οὕτως εὐδοκιμοῦμεν συγχαίροντες, καὶ κοινωνοὺς ἑαυτοὺς ποιοῦμεν τῶν ἀποκειμένων τῷ κατορθοῦντι καλῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος παραινεῖ, «Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων», ἵνα ἑκατέρωθεν μέγα καρπωσώμεθα κέρδος. Ἐννοήσαντες τοίνυν, ὅτι κἂν μὴ πονῶμεν, τῷ πονοῦντι συνηδόμενοι, μερισταὶ γινόμεθα τῶν ἐκείνου στεφάνων, πᾶσαν ἐκβάλωμεν βασκανίαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐκ ταῖς ἑαυτῶν φυτεύσωμεν ψυχαῖς, ἵνα συγκροτοῦντες τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

8. Ρωμ. 12, 15.

το περισσότερον καὶ προπαρεσκεύαζε τὸν φόνον.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐλάττωμα τοῦ μίσους εἶναι βαρύτερον τοῦ προηγουμένου καὶ δὲν ὑποχωρεῖ εὐκόλως εἰς τὴν θεραπείαν, ἐὰν δὲν προσέχωμεν. Ἂς ἀποσπάσωμεν λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ τὴν ρίζαν του ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅτι ὅπως ἁμαρτάνομεν εἰς τὸν Θεόν, ὅταν λειώνωμεν ἀπὸ μῖσος διὰ τὰ καλὰ τῶν ἄλλων, ἔτσι γινόμεθα ἀρεστοὶ εἰς αὐτόν, ὅταν χαίρωμεν καὶ κάμνωμεν τοὺς ἑαυτούς μας κοινωνοὺς μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιτυγχάνει ὀρθῶς τὰ καλά. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει, «Νὰ χαίρωμεν μὲ ἐκείνους ποὺ χαίρουν καὶ νὰ κλαίωμεν μὲ ἐκείνους ποὺ κλαίουν»[8], διὰ ν' ἀπολαύσωμεν μεγάλο κέρδος. Ἀφοῦ λοιπὸν καταλάβωμεν, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κοπιάζωμεν, ὅμως εὐχαριστούμεθα μαζὶ μ' ἐκεῖνον ποὺ κοπιάζει καὶ μοιραζόμεθα μαζί του τοὺς στεφάνους, ἂς ἐκδιώξωμεν κάθε μῖσος καὶ ἂς φυτεύσωμεν εἰς τὰς ψυχάς μας τὴν ἀγάπην, ἵνα, ἀφοῦ χειροκροτήσωμεν τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας, νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ΄.

Ἰω. 5,14 - 21

«Μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται».

1. Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, δεινὸν καὶ ψυχῆς λύμη· πολλάκις δὲ ἐκ περιουσίας καὶ σωμάτων ἥψατο τὸ κακὸν ὑπερβλύσαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πολλὰ τῆς μὲν ψυχῆς ἡμῖν καμνούσης, ἀναλγήτως ἔχομεν, τὸ δὲ σῶμα κἂν μικρὰν δέξηται βλάβην, πᾶσαν ποιούμεθα σπουδήν, ὥστε ἐλευθερῶσαι τῆς ἀρρωστίας αὐτό, διὰ τὸ τῆς ἀρρωστίας αἰσθάνεσθαι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τοῦτο κολάζει πολλάκις ὑπὲρ τῶν ἐκείνῃ πεπλημμελημένων, ὥστε διὰ τῆς τοῦ ἐλάττονος μάστιγος καὶ τὸ κρεῖττον τυχεῖν θεραπείας τινός. Οὕτω καὶ παρὰ Κορινθίοις τὸν πορνεύσαντα Παῦλος διώρθωσε, τῷ τῆς σαρκὸς ὀλέθρῳ τὸ τῆς ψυχῆς νόσημα ἐπισχών. Καὶ γὰρ τῷ σώματι τὴν τομὴν ἐπαγαγών, οὕτω κατέστειλε τὸ κακόν· καθάπερ τις ἰατρὸς ἄριστος, ὕδερον ἢ σπλῆνα, τοῖς ἔνδοθεν φαρμάκοις οὐκ εἴκοντα, κατακαίων ἔξωθεν.

Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ παραλύτου. Καὶ ὅρα πῶς δηλῶν αὐτὸς ἔλεγεν· «[1]Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται». Τί τοίνυν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; Πρῶτον μέν, ὅτι αὐτῷ ἐξ ἁμαρτιῶν ἐτέχθη τὸ νόσημα· δεύτερον δέ, ὅτι πιστὸς ὁ τῆς γεέννης λόγος· καὶ τρίτον, τὸ μακρὰν εἶναι καὶ ἄπειρον τὴν τιμωρίαν. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὅτι Ἐν ὥρᾳ μιᾷ ἐφόνευσα, καὶ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ ἐμοίχευσα καὶ ἀθάνατα κολάζομαι; Ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἐν τοσούτοις ἥμαρτεν ἔτεσιν, ἐν ὅσοις καὶ ἐκολάζετο καὶ ὁλόκληρον ὅμως ἀνθρώπου βίον ἀνάλωσεν ἐν τῷ μήκει τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν χρόνῳ τὰ

1. Ἰω. 5, 14.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ΄.

'Ιω. 5,14 - 21

«Ὕστερα τὸν εὑρῆκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ εἶπε· Ἰδές, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῇ κάτι τὸ χειρότερον»[1].

1. Ἡ ἁμαρτία εἶναι φοβερὸν πρᾶγμα, φοβερὸν καὶ καταλυτικὸν τῆς ψυχῆς. Πολλὰς φορὰς ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν ποὺ ὑπερεκχειλίζει θίγει καὶ τὰ σώματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν πονοῦμεν, ὅταν ἀσθενῇ ἡ ψυχή μας, ὅταν ὅμως τὸ σῶμα μας πάθῃ ἔστω καὶ μικρὰν βλάβην, καταβάλλομεν κάθε προσπάθειαν, διὰ νὰ τὸ ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο πολλὰς φορὰς ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὸ σῶμα διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς, ὥστε μὲ τὴν τιμωρίαν τοῦ μικροτέρου νὰ θεραπευθῇ τὸ μεγαλύτερον. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Παῦλος ἐθεράπευσε τὸν πόρνον τῆς Κορίνθου, ἀφοῦ συνεκράτησε τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ σώματος. Διότι κατέστειλε τὸ κακὸν μὲ τὴν ἐγχείρισιν τοῦ σώματος, ὅπως ἕνας ἄριστος ἰατρός, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἡ ὑδρωπικία ἢ ὁ σπλὴν δὲν ὑποχωρῇ μὲ τὰ ἐσωτερικὰ φάρμακα, τὰ καυτηριάζει ἐξωτερικῶς.

Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὸν παράλυτον. Καὶ πρόσεχε πῶς τοῦ τὸ εἶπεν· «Ἰδές, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῇ κάτι τὸ χειρότερον». Τί πληροφορούμεθα ἀπὸ αὐτά; Πρῶτον, ὅτι τὸ νόσημά του ὁ παράλυτος τὸ ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας του. Δεύτερον, ὅτι εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος περὶ τῆς γεέννης. Καὶ τρίτον, ὅτι ἡ τιμωρία εἶναι μακροχρόνιος καὶ διαρκής. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται· Διὰ τὸ διάστημα μιᾶς ὥρας ποὺ ἐφόνευσα, καὶ δι' ἐλάχιστον χρόνον ποὺ ἐμοίχευσα θὰ τιμωροῦμαι αἰωνίως; Καὶ ὁ παράλυτος δὲν ἡμάρτησεν εἰς διάστημα τόσων ἐτῶν, εἰς ὅσον ἐτιμωρεῖτο, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ὁλόκληρον ἀνθρώπινον βίον κατηνάλωσεν εἰς τὴν μακρότητα τῆς τιμωρίας. Διότι τὰ ἁμαρτήματα δὲν

ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πεπλημμελημένων.

Μετὰ τούτων κἀκεῖνο ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι, κἂν χαλεπὴν δῶμεν δίκην ὑπὲρ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων, εἶτα τοῖς αὐτοῖς περιπέσωμεν, χαλεπώτερα πολλῷ μᾶλλον πεισόμεθα πάλιν· καὶ μάλα εἰκότως· Ὁ γὰρ μηδὲ τῇ τιμωρίᾳ γενόμενος βελτίων, ὡς ἀναίσθητος λοιπὸν καὶ καταφρονητὴς ἐπὶ μείζονα ἄγεται κόλασιν. Ἤρκει μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ κόλασις συστεῖλαι, καὶ ποιῆσαι σωφρονέστερον τὸν ὀλισθήσαντα ἅπαξ· ἐπεὶ δὲ τῇ ἐπενεχθείσῃ τιμωρίᾳ μὴ σωφρονισθείς, τὰ αὐτὰ πάλιν τολμᾷ, εἰκότως ἄν τινα δίκην ὁ τοιοῦτος ὑφέξει, ταύτην αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν προκαλούμενος. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα τιμωρηθέντες, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες, χαλεπώτερον κολαζόμεθα· ὅταν μηδ' ὅλως ἁμαρτόντες τιμωρίαν ὑπόσχωμεν πῶς οὐ σφόδρα χρὴ τοῦτο μάλιστα δεδοικέναι καὶ τρέμειν, ἅτε ἀνήκεστα μέλλοντας ὑπομένειν;

Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησί, μὴ πάντες οὕτω κολάζονται; Καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶμεν, τῶν φαύλων εὐσωματοῦντας καὶ σφριγῶντας καὶ πολλῆς ἀπολαύοντας εὐημερίας. Ἀλλὰ μὴ θαρρῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μάλιστα πάντων αὐτοὺς δακρύωμεν. Τὸ γὰρ μηδὲν αὐτοὺς ἐνταῦθα παθεῖν, ἐφόδιον γίνεται μείζονος τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Νῦν δὲ κρινόμενοι ὑπὸ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, νουθεσίας, τὰ δὲ ἐκεῖ, τιμωρίας ἐστί.

Τί οὖν; πάντα, φησί, τὰ νοσήματα ἐξ ἁμαρτημάτων; Οὐ πάντα μέν, ἀλλὰ πλείονα· ἔνια δὲ καὶ ἀπὸ ῥᾳθυμίας γίγνεται. Καὶ γὰρ καὶ γαστριμαργία καὶ μέθη καὶ ἀργία τὰ τοιαῦτα

---

2. Α' Κορ. 11, 32.

διακρίνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν σύμφωνα μὲ τὴν χρονικήν των διάρκειαν ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῶν ἐγκλημάτων.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ προσέξωμεν ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὑποστῶμεν βαρεῖαν τιμωρίαν διὰ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα καὶ ἔπειτα περιπέσωμεν πάλιν εἰς τὰ ἴδια, πολὺ περισσότερον θὰ πάθωμεν χειρότερα. Καὶ πολὺ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν γίνεται καλύτερος οὔτε μὲ τὴν τιμωρίαν, ἐπισύρει μεγαλύτερον κολασμὸν ὡς ἀναίσθητος καὶ διεφθαρμένος. Διότι ἦτο ἀρκετὴ ἡ τιμωρία ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐμποδίσῃ καὶ νὰ κάμῃ σωφρονέστερον ἐκεῖνον ποὺ ἔσφαλε μίαν φοράν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐσυνετίσθη μὲ τὴν πρώτην τιμωρίαν ποὺ τοῦ ἐπεβλήθη, ἀλλὰ ἔχει τὸ θράσος νὰ κάμνῃ πάλιν τὰ ἴδια, δικαίως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ τιμωρηθῇ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος προκαλῇ τὴν τιμωρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ἐὰν δὲ παρ' ὅλον ὅτι ἐτιμωρήθημεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ὑποπίπτοντες πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, τιμωρούμεθα βαρύτερον, ὅταν δὲν τιμωρούμεθα διὰ τὰ ὅσα ἔχομεν ἁμαρτήσει, πῶς δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα καὶ νὰ τρέμωμεν, ἐπειδὴ θὰ πάθωμεν ἀναρίθμητα;

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν τιμωροῦνται ὅλοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Διότι βλέπομεν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς νὰ εἶναι ὑγιεῖς καὶ σφριγηλοὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ ν' ἀπολαύουν μεγάλην εὐημερίαν. Ἀλλ' ἂς μὴ εἴμεθα βέβαιοι καὶ ἂς δακρύωμεν περισσότερον ἀπὸ ὅλους δι' αὐτούς. Διότι, τὸ ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν αὐτοὶ δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἀποτελεῖ ἐφόδιον τῆς μεγαλυτέρας τιμωρίας των εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν. Αὐτὸ ἐξηγῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ κρινώμεθα ἀπὸ τὸν Κύριον, παιδαγωγούμεθα, διὰ νὰ μὴ κατακριθῶμεν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον»[2]. Διότι ἐδῶ μὲν δεχόμεθα συμβουλάς, ἐκεῖ ὅμως τιμωρίαν.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Ὅλα τὰ νοσήματα, θὰ ἐρωτήσῃς, προέρχονται ἀπὸ ἁμαρτίας; Ὄχι βέβαια ὅλα, πάντως τὰ περισσότερα. Διότι ἡ γαστριμαργία, ἡ μέθη καὶ ἡ ἀργία γεν-

τίκτουσι πάθη. Δεῖ δὲ πανταχοῦ διατηρεῖν ἓν μόνον, ὥστε εὐχαρίστως φέρειν πᾶσαν πληγήν. Γίγνεται δὲ καὶ δι' ἁμαρτήματα, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις ὁρῶμέν τινα ποδαλγίᾳ κατασχεθέντα διὰ τοῦτο. Γίγνεται δὲ καὶ δι' εὐδοκίμησιν, ὥσπερ τῷ 'Ιὼβ φησιν ὁ Θεός· «Μὴ ἄλλως σοι οἴει με κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος».

'Αλλὰ τί δήποτε ἐπὶ τῶν παραλυτικῶν τούτων τὰς ἁμαρτίας εἰς μέσον φέρει ὁ Χριστός; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῳ τῷ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κειμένῳ λέγει· «Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»· καὶ τούτῳ· «Ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε». Καὶ οἶδα μὲν ὅτι τινὲς τὸν παράλυτον τοῦτον διαβάλλοντές φασιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀκηκοέναι. Τί οὖν περὶ ἐκείνου τοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἀκούσαντος ἐροῦμεν; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῳ εἶπεν· «Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι». Ὅθεν δῆλον ὅτι οὐδὲ οὗτος ταύτης ἕνεκεν τῆς ὑποθέσεως ταῦτα ἤκουε.

Καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερον ἔστι μαθεῖν. «Μετὰ ταῦτα» γάρ, φησίν, «εὑρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς», ὅπερ μεγίστης εὐλαβείας σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ ἐχώρησεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὐδὲ τρυφῇ καὶ ἀνέσει ἔδωκεν ἑαυτόν· ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ διῆγε· καίτοι γε τοσαύτην μέλλων ὑπομένειν ἔφοδον καὶ παρὰ πάντων ἐλαύνεσθαι ἐκεῖθεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπεισεν αὐτὸν ἀποστῆναι τοῦ ἱεροῦ. Εὑρὼν τοίνυν αὐτὸν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις, οὐδὲν τοιοῦτον ᾐνίξατο. Εἰ δὲ τοῦτο ἐγκαλεῖν ἤθελεν, εἶπεν ἂν πρὸς αὐτόν· Πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖς

3. Γ' Βασ. 15, 23.
4. Ἰώβ, 40, 3.
5. Ματθ. 9, 2.

νοῦν αὐτὰς τὰς νόσους. Πρέπει λοιπὸν εἰς κάθε περίπτωσιν νὰ παρατηροῦμεν μόνον ἕνα, ὥστε νὰ ὑποφέρωμεν κάθε δυσκολίαν μὲ εὐχαρίστησιν. Καὶ ἕνεκα ἁμαρτημάτων γίνονται πάθη, διότι βλέπομεν εἰς τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν ὅτι κάποιος ἔπαθε ποδάγραν ἐξ αὐτοῦ[3]. Γίνονται ὅμως καὶ διὰ νὰ καταστῶμεν εὐσεβέστεροι, ὅπως λέγει ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰώβ· «Μὴ νομίσῃς, ὅτι ἔχω ἐνεργήσει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δι' ἐσέ, δι' ἄλλο τι παρὰ διὰ νὰ δείξῃς τὴν δικαιοσύνην σου»[4].

Ἀλλὰ διατί ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτει τὰς ἁμαρτίας τῶν παραλυτικῶν αὐτῶν; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του λέγει· «Ἔχε θάρρος, παιδί μου. Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι»[5]. Καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἰδές, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον». Καὶ γνωρίζω μέν, ὅτι μερικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς διέπραξεν ἔγκλημα, διότι ἔγινε κατήγορος τοῦ Χριστοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ τοῦ λέγῃ αὐτά. Τί θὰ εἰποῦμεν ὅμως καὶ διὰ τὸν παραλυτικὸν ποὺ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος, ποὺ ἤκουσε σχεδὸν τὰ ἴδια; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον εἶπεν ὁ Χριστὸς «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι». Ἑπομένως εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς δὲν ἤκουσεν αὐτὰ τὰ λόγια διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν.

Αὐτὸ εἶναι πολὺ εὔκολον νὰ τὸ μάθωμεν ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Ὕστερα τὸν εὑρῆκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναόν», πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης εὐλαβείας. Διότι δὲν ἐπῆγεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὔτε παρεδόθη εἰς τὴν τρυφηλότητα καὶ εἰς τὴν ἄνεσιν, ἀλλὰ ἐπερνοῦσε τὸν καιρόν του εἰς τὸν ναόν. Καὶ μολονότι ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῇ ἐπίθεσιν καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ ἀπὸ ἐκεῖ, κανὲν ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἔπεισεν, ὥστε ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν ναόν. Ὅταν λοιπὸν τὸν συνήντησεν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὴν συζήτησίν του μὲ τοὺς Ἰουδαίους, τίποτε παρόμοιον δὲν ὑπῃνίχθη. Διότι, ἐὰν ἤθελε νὰ τὸν κατηγορήσῃ, θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοῦ εἰπῇ· Πάλι κάμνεις τὰ ἴδια καὶ

καὶ οὔτε τῇ θεραπείᾳ γέγονας βελτίων; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίζεται μόνον.

2. Τί δήποτε οὖν καὶ χωλοὺς καὶ κυλλοὺς θεραπεύσας, οὐδαμοῦ τούτων ἐμνημόνευσεν; Ἐμοὶ δοκεῖ τούτοις μὲν ἐξ ἁμαρτημάτων τὰ νοσήματα γενέσθαι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐξ ἀσθενείας φυσικῆς. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τούτων καὶ τῶν πρὸς τούτοις εἰρημένων διελέχθη. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων πάντων τὸ νόσημα τοῦτο χαλεπώτερον, διὰ τοῦ μείζονος καὶ τὰ ἐλάττονα διορθοῦται. Ὥσπερ γὰρ θεραπεύσας τινὰ ἕτερον, παρήγγειλε δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, οὐκ ἐκείνῳ μόνῳ ταῦτα παραινῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν· οὕτω καὶ τούτοις διὰ τούτων πᾶσι καὶ τοῖς λοιποῖς παραινεῖ καὶ συμβουλεύει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τούτους εἴρηκε. Πρὸς δὲ τούτοις, κἀκεῖνο ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πολλὴν ἐνεῖδεν αὐτοῦ τῇ ψυχῇ τὴν καρτερίαν, καὶ ὡς δυναμένῳ τὸ παράγγελμα δέξασθαι παραινεῖ, τῇ τε εὐεργεσίᾳ καὶ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων κακῶν κατέχων αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὑγιείας.

Καὶ ὅρα τὸ ἀκόμπαστον. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'Ἴδε ὑγιῆ σε ἐποίησα', ἀλλ', «Ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε». Καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν, 'Ἵνα μή σε κολάσω', ἀλλ', «Ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται», ἀπροσώπως ἀμφότερα τιθεὶς καὶ δεικνὺς χάριτος μᾶλλον οὖσαν τὴν ὑγίειαν ἢ τῆς ἀξίας. Οὐ γὰρ ἐνέφηνεν ὅτι τὴν ἀξίαν δοὺς ἀπηλλάγη δίκης, ἀλλ' ὅτι φιλανθρωπίᾳ ἐσώζετο. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἶπεν ἄν· Ἰδοὺ δέδωκας τῶν ἡμαρτημένων δίκην ἱκανήν· ἀσφαλίζου λοιπόν. Νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; «Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε». Ταῦτα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς συνεχῶς ἐπιλέγωμεν, κἂν μὲν κολασθέντες ἀπαλλαγῶμεν, τοῦτο ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν λεγέτω· «Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι

ούτε μὲ τὴν θεραπείαν δὲν ἔγινες καλύτερος; Καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τὸν κάμνει προσεκτικώτερον διὰ τὸ μέλλον.

2. Διατί λοιπὸν ἐνῷ εἶχε θεραπεύσει χωλοὺς καὶ παραλύτους, πουθενὰ δὲν τοὺς ἐμνημόνευσεν; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι εἰς αὐτοὺς μὲν τὰ νοσήματα προῆλθον ἀπὸ ἁμαρτίας, ἐνῷ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπὸ σωματικὴν ἀδυναμίαν. Εἰ δ' ἄλλως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους θὰ ἔλεγεν αὐτὰ ποὺ εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς αὐτούς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ νόσημα τοῦτο ἦτο βαρύτερον πάντων, θεραπεύει τὰ μικρότερα διὰ τῶν μεγαλυτέρων. Διότι, ὅπως ὅταν, ἀφοῦ ἐθεράπευσε κάποιον, τὸν συνεβούλευσε νὰ δοξάσῃ τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν συμβουλὴν μόνον εἰς ἐκεῖνον, ἀλλὰ εἰς ὅλους, ἔτσι παραινεῖ καὶ συμβουλεύει δι' αὐτῶν ὅλους τοὺς ἄλλους μὲ τὰ ἴδια λόγια, ποὺ εἶχεν εἰπεῖ εἰς αὐτούς. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ εἰποῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ εἶδε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παραλυτικοῦ τὴν καρτερικότητα καὶ ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὴν ἐντολὴν τὸν συμβουλεύει καὶ τὸν συγκρατεῖ καὶ μὲ τὴν εὐεργεσίαν καὶ μὲ τὸν φόβον τῶν μελλοντικῶν κακῶν διὰ τὴν ὑγείαν του.

Καὶ κοίταξε τὴν ἔλλειψιν ἀλαζονείας. Διότι δὲν τοῦ εἶπεν· Ἰδὲς σὲ ἔκαμα ὑγιῆ, ἀλλὰ «Ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον». Καὶ ἐν συνεχείᾳ δὲν τοῦ εἶπεν· Διὰ νὰ μὴ σὲ τιμωρήσω, ἀλλὰ «Διὰ νὰ μὴ πάθῃς χειρότερα», ἐκφράσας καὶ τὰ δύο ἀπροσώπως καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἡ ὑγεία ἦτο ἔργον μᾶλλον τῆς χάριτος, παρὰ τῆς ἀξίας. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ὁ παραλυτικὸς ἐπαξίως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ὅτι ἐθεραπεύθη ἀπὸ φιλανθρωπίαν. Ἐπειδή, ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτο, θὰ τοῦ ἔλεγεν· Ἰδές, τώρα ἔχεις τιμωρηθῆ ἀρκετὰ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου. Εἰς τὸ ἑξῆς νὰ προσέχῃς. Δὲν τοῦ τὸ εἶπεν ὅμως ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; «Ἰδές, ἔγινες ὑγιής· μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον». Αὐτὰ ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν εἰς τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἂν μὲν ἀπαλλαγῶμεν κατόπιν τιμωρίας, ὁ καθεὶς νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του· «Ἰ-

ἁμάρτανε». Ἂν δὲ μὴ δῶμεν δίκην, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν ἐπᾴδωμεν, ὅτι «Τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν ἡμᾶς ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον ἡμῶν καρδίαν θησαυρίζομεν ἑαυτοῖς ὀργήν». Οὐ τῷ σφίγξαι δὲ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν μέγα αὐτῷ παρέσχετο τῆς οἰκείας θεότητος σημεῖον. Τῷ γὰρ εἰπεῖν «Μηκέτι ἁμάρτανε», ἐδήλωσεν εἰδότα πάντα τὰ ἔμπροσθεν αὐτῷ γεγενημένα πλημμελήματα· ὅθεν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἔμελλεν ἀξιόπιστος εἶναι.

«Ἀπῆλθεν οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπήγγειλε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ». Καὶ ὅρα αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένοντα εὐγνωμοσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών, «Ἆρον τὸν κράββατόν σου». Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ δοκοῦν ἔγκλημα τοῦτο ἀεὶ προέφερον, αὐτὸς τὴν ἀπολογίαν ἀεὶ προβάλλεται, πάλιν τὸν ἰατρὸν δῆλον ποιῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐφελκύσασθαι σπεύδων καὶ οἰκειώσασθαι. Οὐ γὰρ οὕτως ἀναίσθητος ἦν, ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ παραίνεσιν προδοῦναι τὸν εὐεργέτην, καὶ κακούργῳ διανοίᾳ τοῦτο εἰπεῖν. Εἰ γὰρ καὶ θηρίον ἦν, εἰ γὰρ ἀπάνθρωπός τις καὶ λίθινος, ἱκανὴ καὶ ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος αὐτὸν ἦν κατασχεῖν. Καὶ γὰρ ἔναυλον ἔχων τὴν ἀπειλήν, ἔδεισεν ἂν μὴ χεῖρόν τι πάθῃ, μέγιστα λαβὼν τῆς τοῦ ἰατροῦ δυνάμεως δείγματα· ἄλλως τε εἰ διαβάλλειν ἐβούλετο, τὴν ὑγίειαν σιγήσας, τὴν παράβασιν εἶπεν ἂν καὶ κατηγόρησεν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· ἀλλὰ πολλῆς παρρησίας τὰ ῥήματα καὶ εὐγνωμοσύνης καὶ ἀνακηρύττει τὸν εὐεργέτην οὐδὲν ἔλαττον τοῦ τυφλοῦ.

Τί γὰρ ἐκεῖνός φησιν; «Ἐποίησε πηλὸν καὶ ἔχρισέ μου

6. Ρωμ. 2, 4-5.

δές, ὑγιὴς ἔγινες, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον». Ἂν πάλιν δὲν τιμωρηθῶμεν, ἐπιμένοντες εἰς τὰ ἴδια, ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου· «Ἡ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς μετάνοιαν. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὴν σκληρότητά μας καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν μας, ἐπισωρεύομεν διὰ τὸν ἑαυτόν μας ὀργήν»[6]. Καὶ δὲν ἔδωσεν εἰς τὸν παραλυτικὸν ἀπόδειξιν τῆς θεότητός του μόνον μὲ τὴν στερέωσιν τοῦ σώματός του ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον. Διότι μὲ τὸ νὰ τοῦ εἰπῇ, «Μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον», ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζεν ὅλα τὰ προηγούμενα σφάλματα, ποὺ εἶχε κάμει. Ἑπομένως θὰ ἦτο ἀξιόπιστος καὶ διὰ τὰ μέλλοντα.

«Ἔφυγε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶπεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτὸς ποὺ τὸν ἔκαμεν ὑγιῆ». Καὶ βλέπε αὐτὸν πάλιν νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ὁ Χριστὸς τὸν διέταξε, «Σήκωσε τὸ κρεββάτι σου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἀνέφερον συνεχῶς αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν γνώμην τους κατηγορίαν, ὁ παραλυτικὸς προβάλλει διαρκῶς τὴν ἰδίαν ἀπολογίαν, διὰ νὰ δοξάσῃ τὸν ἰατρὸν καὶ προθυμοποιούμενος νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἄλλους. Διότι δὲν ἦτο τόσον ἀναίσθητος, ὥστε ὕστερα ἀπὸ τόσην εὐεργεσίαν καὶ συμβουλὴν νὰ προδώσῃ τὸν εὐεργέτην καὶ νὰ εἰπῇ τοῦτο μὲ κακοῦργον διάθεσιν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο θηρίον καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἀπάνθρωπος καὶ καμωμένος ἀπὸ πέτραν, ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος ἦσαν ἱκανὰ νὰ τὸν συγκρατήσουν. Διότι ἔχων ἀκόμη τὴν ἀπειλὴν εἰς τὰ αὐτιά του, θὰ ἐφοβεῖτο νὰ μὴ πάθῃ τίποτε χειρότερον, ἐπειδὴ εἶχε λάβει πολὺ μεγάλας ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως τοῦ ἰατροῦ. Ἄλλωστε, ἂν ἤθελε νὰ τὸν διαβάλῃ, θὰ ἠμποροῦσεν ἀποσιωπῶν τὴν ὑγείαν ν' ἀναφέρῃ τὴν παράβασιν καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἔκαμε τοῦτο. Ἀντιθέτως ὡμίλησε μὲ μεγάλο θάρρος καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ δοξάζει τὸν εὐεργέτην του ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν τυφλόν.

Διότι, τί εἶχεν εἰπεῖ ὁ τυφλός; «Ἔκαμε πηλὸν καὶ μοῦ

τοὺς ὀφθαλμούς»· οὕτω καὶ οὗτος· «Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας με ὑγιῆ». «Ἐδίωκον οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν Σαββάτῳ». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Ὅτε μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογήσασθαι ἔδει, τὸν Δαυῒδ τὸν ὁμόδουλον αὐτῶν εἰς μέσον ἔφερεν, «Οὐκ ἀνέγνωτε», λέγων, «τί ἐποίησε Δαυΐδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτός;». Ὅτε δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸν Πατέρα κατέφυγεν, ἑκατέρωθεν τὸ ὁμότιμον δεικνύς, τῷ τε Πατέρα εἰπεῖν ἰδιαζόντως καὶ τῷ τὰ αὐτὰ πράττειν ἐκείνῳ.

Καὶ διατί μὴ εἶπε τὰ περὶ τὴν Ἰεριχὼ γενόμενα; Ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἠθέλησεν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώπῳ προσέχωσιν, ἀλλ' ὡς Θεῷ καὶ νομοθετεῖν ὀφείλοντι. Εἰ δὲ μὴ γνήσιος ἦν Υἱὸς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἡ ἀπολογία κατηγορίας μείζων ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ὕπαρχος νόμον βασιλικὸν μεταθείς, εἶτα ἐγκαλούμενος ἀπολογοῖτο οὕτω, καὶ λέγοι, ὅτι Καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔλυσε, δυνήσεται διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μεῖζον τὸ ἔγκλημα οὕτως ἐργάσεται. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπειδὴ ἴσα τὰ τῆς ἀξίας, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς ἀπολογίας ἀπήρτισται μετὰ ἀσφαλείας ἁπάσης. Ἀφ' ὧν γάρ, φησίν, ἀπολύετε τὸν Θεὸν ἐγκλημάτων, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο καὶ προλαβὼν εἴρηκεν, «Ὁ Πατήρ μου», ἵνα καὶ ἄκοντας πείσῃ τὰ αὐτὰ αὐτῷ συγχωρεῖν, τὴν ἀκριβῆ γνησιότητα αἰδεσθέντα.

Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ ποῦ ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ καταπαύσας ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ; τὸν τρόπον μαθέτω καθ' ὃν ἐργάζεται. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας; Προνοεῖ, συγκροτεῖ τὰ γενόμενα πάντα. Ὁ-

---

7. Ἰω. 9, 6.
8. Ματθ. 12, 3.

ἤλειψε τοὺς ὀφθαλμούς»[7]. Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ παραλυτικός· «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτός, ποὺ μὲ ἔκαμεν ὑγιῆ». «Διὰ τοῦτο κατεδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν, διότι ἔκαμνε τὰ ἔργα αὐτὰ τὸ Σάββατον». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται πάντοτε καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι». Καὶ ὅταν μὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερασπίση τοὺς μαθητάς του, ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν ὁμόδουλόν τους Δαυΐδ, λέγων· «Δὲν ἐδιαβάσατε, τί ἔκαμεν ὁ Δαυΐδ, ὅταν ἐπείνασεν αὐτός;»[8]. Ὅταν ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήση διὰ τὸν ἑαυτόν του, κατέφευγεν εἰς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ δείξη καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ὅτι ἦτο ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπικαλεῖται αὐτὸν ἰδιαιτέρως καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι κάμνει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον.

Καὶ διατί δὲν ὑπέμνησεν ὅσα εἶχον γίνει εἰς τὴν Ἰεριχώ; Ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν γῆν διὰ νὰ μὴ ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν πλέον ὡς εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς Θεὸν καὶ νομοθέτην ὑποχρεωτικῶς. Ἐὰν ὅμως δὲν ἦτο ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοούσιος μὲ ἐκεῖνον, ἡ ὑπεράσπισις εἶναι βαρυτέρα ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Διότι, ἐὰν ἕνας ἔπαρχος ἀφοῦ παραβῇ βασιλικὸν νόμον, ἔπειτα ἀπολογούμενος διὰ τὴν κατηγορίαν ἀπαντᾷ· Καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς παρέβη τὸν νόμον, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀπαλλαγῇ, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιβαρύνῃ περισσότερον τὴν θέσιν του. Ἀλλ' ἐδῶ, ἐπειδὴ ἡ ἀξία εἶναι ἴση διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὑπεράσπισις ἔχει καταρτισθῇ ὥστε νὰ εἶναι καθ' ὅλα νόμιμος. Διότι λέγει, ὅτι ἀπὸ ὅσας κατηγορίας ἀπαλλάσσετε τὸν Θεόν, ἀπὸ τὰς ἰδίας θ' ἀπαλλάξετε καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο πρῶτα εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου», διὰ νὰ τοὺς πείσῃ καὶ παρὰ τὴν θέλησίν τους νὰ τοῦ συγχωρήσουν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνησιότητα.

Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃ κανείς· Καὶ ποῦ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἀνεπαύθη ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του; ἂς μάθῃ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος ἐργασίας του; Προνοεῖ καὶ συντηρεῖ

ρῶν τοίνυν ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ σελήνην τρέχουσαν καὶ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὑετοὺς καὶ φύσεως δρόμον, τὸν ἐν τοῖς σπέρμασι, τὸν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων, τὰ ἄλλα πάντα δι' ὧν τότε τὸ πᾶν συνέστηκε, μάνθανε τὴν διηνεκῆ τοῦ Πατρὸς ἐργασίαν. «Ἀνατέλλει», γάρ, φησί, «τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Καὶ πάλιν· «Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς πῦρ βαλλόμενον, οὕτως ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσι»· καὶ περὶ τῶν πετεινῶν διαλεγόμενος πάλιν· «Ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά».

3. Ἐνταῦθα μὲν οὖν διὰ ῥημάτων τὸ πᾶν ἐποίησεν ἐν Σαββάτῳ, καὶ οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ γινομένων, καὶ ἀφ' ὧν αὐτοὶ πράττουσι, λύει τὰ ἐγκλήματα· ἔνθα δὲ καὶ ἔργον γενέσθαι ἐκέλευσεν, οἷον τὸ τὴν κλίνην ἆραι, οὐδὲν μέγα πρὸς τὸ πρᾶγμα συντελοῦν, ἀλλ' ἓν τοῦτο μόνον, δεικνύων σαφῆ τοῦ Σαββάτου τὴν λύσιν, ἐπὶ τὸ μεῖζον ἀνάγει τὸν λόγον, μᾶλλον αὐτοὺς καταπλῆξαι βουλόμενος ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀξίας, καὶ ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο ὅταν περὶ Σαββάτου ᾖ ὁ λόγος, οὔτε ὡς ἄνθρωπος μόνον ἀπολογεῖται, οὔτε ὡς Θεὸς μόνον, ἀλλὰ ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἐκείνως. Ἠβούλετο γὰρ ἀμφότερα πιστεύεσθαι, καὶ τῆς οἰκονομίας τὴν συγκατάβασιν, καὶ τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Διὰ τοῦτο νῦν ὡς Θεὸς ἀπολογεῖται.

Εἰ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτοῖς ἀεὶ διαλέγεσθαι μόνον, ἔμεινεν ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταπεινότητος. Διόπερ ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, τὸν Πατέρα εἰς μέσον ἄγει. Καίτοι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐργάζεται ἐν Σαββάτῳ. Καὶ γὰρ ὁ ἥλιος τρέχει καὶ ποταμοὶ ῥέουσι καὶ πηγαὶ βρύουσι καὶ

---

9. Ματθ. 5, 45.
10. Αὐτόθι 6, 30.
11. Αὐτόθι 6, 26.

ὅλα τὰ δημιουργήματά του. Ὅταν λοιπὸν βλέπῃς τὸν ἥλιον ν' ἀνατέλλῃ, τὴν σελήνην νὰ τρέχῃ, τὰς λίμνας, τὰς πηγάς, τοὺς ποταμούς, τὴν βροχήν, τὸν δρόμον τῆς φύσεως, εἴτε εἰς τὰ ἰδικά μας σώματα εἴτε εἰς τὰ σώματα τῶν ἀλόγων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει συσταθῆ ὁλόκληρον τὸ σύμπαν, τότε θὰ καταλάβῃς τὴν διαρκῆ ἐργασίαν τοῦ Πατρός. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει· «Αὐτὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους»[9]. Καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Ἐὰν τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ ποὺ σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριον τὸ ρίπτουν εἰς τὸ πῦρ»[10] καὶ διὰ τὰ πτηνὰ «Ὁ Πατὴρ σας ὁ οὐράνιος τὰ τρέφει»[11].

3. Ἐδῶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔκαμε μὲ τὰ λόγια τὸ θαῦμα του τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου καὶ δὲν ἐπρόσθεσε πλέον τίποτε, ἀλλ' ἀπὸ ὅσα ἐγένοντο εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν Ἰουδαίων ἀποκρούει τὴν κατηγορίαν. Ὅπου ὅμως διέταξε νὰ γίνῃ ἐργασία, ὅπως τὸ νὰ σηκώσῃ ὁ παραλυτικὸς τὸ κρεββάτι, τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ δὲν ἦτο τόσον σπουδαῖον, ἀλλ' δι' ἐκεῖνο ποὺ ἐσήμαινε σαφῶς τὴν παραβίασιν τοῦ Σαββάτου, ὁ Χριστὸς ἐντείνει τὸν λόγον περισσότερον, ἐπειδὴ θέλει μᾶλλον νὰ τοὺς καταπλήξῃ μὲ τὰ ὅσα εἶπε περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ τοὺς ἀνεβάσῃ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ Σαββάτου, οὔτε ὡς Θεὸς οὔτε μόνον ὡς ἄνθρωπος ἀπολογεῖται, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν κατὰ τὸν ἕνα τρόπον, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὸν ἄλλον. Διότι ἤθελε νὰ πιστευθοῦν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ ἡ κατὰ σάρκα γέννησις καὶ ἡ ἀξία τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο τώρα ἀπολογεῖται ὡς Θεός.

Διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτοὺς πάντοτε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, τότε θὰ ἔμενεν εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀκριβῶς αὐτό, ἐπικαλεῖται τὸν Πατέρα. Καὶ ὅμως ἡ ἰδία ἡ κτίσις ἐργάζεται τὸ Σάββατον. Διότι καὶ ὁ ἥλιος διαγράφει τὴν τροχιάν του καὶ οἱ ποταμοὶ κυλοῦν καὶ αἱ πηγαὶ ἀναβλύζουν καὶ αἱ γυναῖ-

γυναῖκες τίκτουσιν. Ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τῆς κτίσεώς ἐστιν, οὐκ εἶπε, Ναί, ἐργάζομαι· καὶ γὰρ ἡ κτίσις ἐργάζεται· ἀλλὰ τί; Ναί, ἐργάζομαι καὶ γὰρ ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται. «Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι», φησίν, «ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ». Καὶ μὴν οὐκ ἐνέφηνε τοῦτο μόνον· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦτο ἐδείκνυ μόνοις, ἀλλὰ πολλῷ μάλιστα ἐν τοῖς πράγμασι. Τί δήποτε; Ὅτι τοῖς μὲν λόγοις εἶχον ἐπισκήπτειν καὶ ἀλαζονείαν ἐγκαλεῖν, τὴν δὲ τῶν πραγμάτων ὁρῶντες ἀλήθειαν ἐκβαίνουσαν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀνακηρυττομένην τὴν δύναμιν, οὐδὲν ἀντειπεῖν ἠδύναντο λοιπόν.

Ἀλλ' οἱ μὴ βουλόμενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ταῦτα δέχεσθαι, φασίν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπτευον. Οὐκοῦν ἄνωθεν φέρε τὰ εἰρημένα ἐπέλθωμεν. Εἰπὲ δή μοι, ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἢ οὐκ ἐδίωκον; Παντί που δῆλον ὅτι ἐδίωκον. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον ἢ δι' ἕτερόν τι; Καὶ τοῦτο συνομολογεῖται, ὅτι διὰ τοῦτο. Ἔλυεν οὖν τὸ σάββατον ἢ οὐκ ἔλυεν; Οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἔχοι τις ἂν ἀντειπεῖν. Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεὸν ἢ οὐκ ἔλεγε; Καὶ τοῦτο ἀληθές. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἑξῆς τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας ἔχεται. Ὥσπερ γὰρ τὸ Πατέρα λέγειν ἴδιον τὸν Θεὸν καὶ τὸ λύειν τὸ Σάββατον καὶ τὸ διώκεσθαι παρὰ τῶν Ἰουδαίων διά τε ἐκεῖνο καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον, οὐχ ὑπονοίας ἦν ἐψευσμένης, ἀλλὰ πράγματος ἀληθοῦς, οὕτω καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, τῆς αὐτῆς γνώμης ἀπόφασις ἦν.

Καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν δὲ εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον ἔστιν ἰδεῖν. Τὸ γάρ, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐρ-

κες γεννοῦν. Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἓν δημιούργημα, δὲν εἶπε· Ναί, ἐργάζομαι, ἀλλά· Ναί, ἐργάζομαι, διότι καὶ ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται. «Διὰ τοῦτο ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι ἀκόμη περισσότερον νὰ τὸν φονεύσουν, διότι ὄχι μόνον κατήργει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλεγεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατήρ μου καὶ ἔτσι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν». Καὶ μάλιστα δὲν ἀπέδειξεν αὐτὸ μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον μὲ ἔργα. Διατί λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν τοῦτο; Διότι μὲ τὰ λόγια ἠμποροῦσαν νὰ τὸν περιγελοῦν καὶ νὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς ἀσεβῆ, ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπαν ὅτι ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων συνεφώνει μὲ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἔργων, δὲν ἠμποροῦσαν πλέον νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις.

Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θέλουν μετ᾽ εὐσεβείας νὰ παραδέχωνται ταῦτα, ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ἔκαμνεν ὁ Χριστὸς τὸν ἑαυτόν των ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἀλλ᾽ οἱ Ἰουδαῖοι ὑπώπτευον τοῦτο. Ἂς συνοψίσωμεν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ. Εἰπέ μου, τὸν κατεδίωκαν οἱ Ἰουδαῖοι ἢ δὲν τὸν κατεδίωκαν; Εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερόν, ὅτι τὸν κατεδίωκαν. Καὶ τὸν κατεδίωκαν δι᾽ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἢ διὰ κάποιαν ἄλλην; Δι᾽ αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅπως λέγεται ἀπὸ ὅλους. Κατήργει τὸ Σάββατον ἢ δὲν τὸ κατήργει; Οὔτε ὡς πρὸς αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἀντίρρησιν. Ἔλεγε τὸν Θεὸν ἰδικόν του Πατέρα, ἢ δὲν τὸν ἔλεγεν; Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν. Ἑπομένως αὐτὴν τὴν σειρὰν συλλογισμῶν ἀκολουθοῦν καὶ τὰ ἑξῆς· Ὅπως δηλαδὴ τὸ ὅτι ἔλεγε τὸν Θεὸν Πατέρα του, τὸ ὅτι κατήργει τὸ Σάββατον, τὸ ὅτι κατεδιώκετο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ διὰ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ περισσότερον διὰ τὸ δεύτερον, δὲν ἦτο ψευδὴς γνώμη, ἀλλὰ πραγματικὴ ἀλήθεια, ἔτσι καὶ τὸ ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεὸν ἦτο ἀπόδειξις τῆς ἰδίας γνώμης του.

Καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῃ τοῦτο καθαρά. Διότι ἡ φράσις τοῦ Χριστοῦ, «Ὁ Πατὴρ ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», σημαίνει ὅτι ἔκαμνε

γάζομαι», ἴσον ἐστὶν ἑαυτὸν δεικνύντος τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ δείκνυ ἐν τούτοις οὐδεμίαν διαφοράν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ ὑπουργῶ· ἀλλ', Ὥσπερ ἐκεῖνος ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐγώ. Καὶ ἰσότητα πολλὴν ἐπεδείξατο. Εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς τοῦτο ἐβούλετο κατασκευάσαι, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μάτην ὑπώπτευον, οὐκ ἂν ἀφῆκεν αὐτῶν εἶναι τὴν διάνοιαν ἐσφαλμένην, ἀλλὰ καὶ διώρθωσεν ἂν τοῦτο. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸ παρεσιώπησεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν φανερῶς, ὅτι Ἰουδαῖοι μὲν οὕτως ὑπώπτευον, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, ὅταν ἴδῃ ἄλλως μὲν λεγόμενον, ἄλλως δὲ ὑποπτευόμενον τὸ λεχθέν· οἷον, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον», ἔλεγεν ὁ Χριστός, «καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ λέγων.

Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μὴ συνιέντες, καὶ νομίσαντες περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ λέγεσθαι, «Ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν», ἔλεγον, «ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;». Ἐπεὶ οὖν ἄλλο μὲν εἶπεν αὐτός, ἄλλο δὲ ὑπώπτευσαν ἐκεῖνοι (αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔλεγεν, ἐκεῖνοι δὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἑαυτῶν ἐνόμιζον τοῦτο εἰρῆσθαι), ἐπισημαινόμενος τοῦτο ὁ εὐαγγελιστής, μᾶλλον δὲ διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγε λέγων· «Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ». Ὥστε εἰ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν Χριστὸς οὐκ ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον, οὐδὲ ἐβούλετο τοῦτο παραστῆσαι, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπτευσαν, διώρθωσεν ἂν κἀνταῦθα τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζον ἑαυτὸν ἴσον ποιεῖν τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος δὲ οὐ περὶ τῆς ἰσότητος ἔλεγε.

Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα μόνον οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο φαίνεται ποιῶν καὶ ἕτερος εὐαγγελιστής. Ὅτε γὰρ παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς λέγων· «Προσέ-

τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Διότι εἰς αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορά. Διότι δὲν εἶπεν· Ἐκεῖνος μὲν ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ τὸν ὑπηρετῶ, ἀλλά· Ὅπως ἐργάζεται ἐκεῖνος, ἔτσι ἐργάζομαι καὶ ἐγώ. Καὶ ἔδειξε μεγάλην ἰσότητα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἤθελεν ὁ Χριστὸς ν' ἀποδείξη τοῦτο, ἀλλὰ ματαίως ὑπώπτευον τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν θὰ ἄφηνεν αὐτοὺς μὲ αὐτὴν τὴν σφαλερὰν γνώμην, ἀλλὰ θὰ τὴν ἐπανώρθωνεν. Οὔτε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς θὰ τὸ ἀποσιωποῦσεν, ἀλλὰ θὰ ἔλεγε φανερά, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅταν ἰδῇ ὅτι ἀλλοιῶς τὰ λέγει αὐτὸς καὶ ἀλλοιῶς ἐκλαμβάνεται ὁ λόγος του. Παραδείγματος χάριν, ὅταν ὡμίλει περὶ τοῦ σώματός του, ἔλεγε· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω».

Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν τὸ καταλάβαιναν καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζαν, ὅτι αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ, ἀπήντησαν· «Εἰς τεσσαράκοντα ἓξ ἔτη ἐκτίσθη αὐτὸς ὁ ναὸς καὶ σὺ θὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃς εἰς τρεῖς ἡμέρας;». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἄλλο εἶπεν ὁ Χριστός, ἄλλο δὲ κατάλαβαν ἐκεῖνοι (διότι αὐτὸς μὲν ὡμίλει περὶ τοῦ σώματός του, ἐκεῖνοι δὲ ἐνόμιζαν ὅτι αὐτὸ εἶχε λεχθῇ περὶ τοῦ ναοῦ των), ἐπισημαίνων αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστής, ἢ μᾶλλον διορθώνων τὴν γνώμην τους προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ὅμως ἔλεγε διὰ τὸν ναὸν τοῦ σώματός του». Ὥστε, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν ὁ μὲν Χριστὸς δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, οὔτε ἤθελε νὰ παραστήσῃ τοῦτο, θὰ ἐπανώρθωνε καὶ ἐδῶ τὴν γνώμην των καὶ θὰ τὸ ἔλεγεν. Οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζαν, ὅτι κάμνει τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἔλεγεν αὐτὰ περὶ τῆς ἰσότητος.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸς ὁ Εὐαγγελιστὴς ποὺ κάμνει αὐτὸ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν. Καὶ ἄλλος Εὐαγγελιστὴς φαίνεται ὅτι κάμνει τὸ ἴδιο εἰς ἄλλην περίπτωσιν.

χετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων», ἐκεῖνοι δὲ διελογίζοντο, λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν· καὶ ἄλλο μὲν αὐτὸς εἶπε, ζύμην τὴν διδασκαλίαν καλῶν, ἄλλο δὲ ὑπώπτευσαν οἱ μαθηταί, περὶ ἄρτων εἰρῆσθαι νομίζοντες, διορθοῦται αὐτὸ πάλιν, οὐκ ἔτι ὁ εὐαγγελιστής, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστός, οὕτω λέγων· «Πῶς οὖν νοεῖτε ὅτι προσέχειν οὐ περὶ ἄρτων εἶπον ὑμῖν;».

Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Καὶ μήν, φησίν, αὐτὸ τοῦτο ἀναιρῶν, ἐπήγαγεν ὁ Χριστός· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν»· Τοὐναντίον μὲν οὖν, ἄνθρωπε, πεποίηκεν· οὐδὲν γὰρ ἀναιρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπισφίγγων τὴν ἰσότητα τοῦτο λέγει. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· οὐδὲ γὰρ τὸ τυχόν ἐστι τὸ ζητούμενον. Τὸ γάρ, «Ἀφ' ἑαυτοῦ», τοῦτο πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς κεῖται, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ δεῖ μαθεῖν τῆς λέξεως τὴν δύναμιν, ἵνα μὴ τὰ μέγιστα ἁμαρτάνωμεν. Εἰ γὰρ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὕτως ἐκλάβοι τις, ὥσπερ ἐστὶ πρόχειρον ἐκλαβεῖν, σκόπησον ἡλίκον ἕψεται τὸ ἄτοπον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὰ μὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, τὰ δὲ οὐ δύναται, ἀλλὰ καθόλου εἶπεν· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν».

4. Ἐρώμεθα τοίνυν τὸν ἀντιλέγοντα τούτοις· Οὐδὲν οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱός, εἰπέ μοι; Κἂν εἴπῃ, ὅτι Οὐδὲν ἐροῦμεν, ὅτι Καὶ μὴν τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἀφ' ἑαυτοῦ πεποίηκε· καὶ βοᾷ Παῦλος, λέγων· «Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών». Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀλλαχοῦ· «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν καὶ οὐδεὶς αἴρει

12. Ματθ. 16, 6.
13. Αὐτόθι 16, 11.
14. Φιλ. 2, 6.

Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του λέγων· «Προσέχετε ἀπὸ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων»[12], ἐκεῖνοι δὲ ἐσκέπτοντο καὶ ἔλεγαν, ὅτι δὲν ἐπῆραν ἄρτους καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν ὠνόμασε προζύμι τὴν διδασκαλίαν του, ἐνῷ οἱ μαθηταί του ἄλλο καταλάβαιναν, νομίζοντες ὅτι αὐτὰ εἶχαν λεχθῆ περὶ τῶν πραγματικῶν ἄρτων, διορθώνει πάλιν αὐτὸ ὄχι πλέον ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς λέγων· «Πῶς δὲν καταλαβαίνετε ὅτι δὲν σᾶς εἶπα διὰ τοὺς ἄρτους ἀλλὰ διὰ νὰ προσέχετε;»[13].

Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἀλλὰ λέγει κάποιος, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνήρεσε τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ». Τὸ ἀντίθετον, ἄνθρωπέ μου, ἔχει κάμει. Διότι αὐτὸ ποὺ εἶπεν ὄχι μόνον δὲν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἰσότητα. Ἀλλὰ πρόσεχε ἀκριβῶς, διότι δὲν ζητεῖται κάτι τὸ ἀσήμαντον. Ἡ λέξις «Ἀφ' ἑαυτοῦ» ἀναφέρεται εἰς πολλὰ χωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ πρέπει νὰ μάθωμεν τὴν σημασίαν αὐτῆς τῆς λέξεως, διὰ νὰ μὴ ὑποπίπτωμεν εἰς βαρύτατον σφάλμα. Διότι, ἐὰν ἐξετάσῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν λέξιν προχείρως, πρόσεξε πόση ἀνοησία θ' ἀκολουθήσῃ. Διότι ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, ὅτι ἄλλα μὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ κάμνῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἄλλα ὅμως δὲν ἠμπορεῖ, ἀλλὰ εἶπε γενικῶς· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ κάμνῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του».

4. Ἂς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν τὸν ἀντιλέγοντα εἰς αὐτά. Εἰπέ μου, δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμνῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Καὶ ἂν ἀπαντήσῃς, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμνῃ τίποτε, τότε θὰ σοῦ εἰποῦμεν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἀγαθὸν τὸ ἔχει κάμει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Καὶ κραυγάζει ὁ Παῦλος λέγων· «Οὗτος ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴν ὕπαρξιν, δὲν ἐθεώρησε τὸ ὅτι ἦτο ἴσος πρὸς τὸν Θεὸν σὰν κάτι πρὸς ἁρπαγμόν, ἀλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτόν του μορφὴν δούλου λαβών»[14]. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἔχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω τὴν ζωήν μου καὶ ἔχω ἐξου-

αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ». Ὁρᾷς καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ τὴν τοσαύτην οἰκονομίαν ἀφ' ἑαυτοῦ ἐργασάμενον;

Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς γάρ, ὧν οὐδὲν εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν, πολλὰ ἀφ' ἑαυτῶν πράττομεν, καὶ κακίαν ἀφ' ἑαυτῶν αἱρούμενοι, καὶ ἀρετὴν ἀφ' ἑαυτῶν μετερχόμενοι. Εἰ δὲ μὴ ἀφ' ἑαυτῶν, μηδὲ ἐξουσίαν ἔχοντες, οὔτ' εἰς γέενναν ἁμαρτάνοντες ἐμπεσούμεθα, οὔτε βασιλείας κατορθοῦντες ἐπιτευξόμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τό, «Ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν», ἢ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρί, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξένον, ὃ μάλιστα τὴν ἰσότητα ἐνδεικνυμένου καὶ τὴν πολλὴν συμφωνίαν ἐστί.

Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ, ἀλλ' ὅτι «Οὐ δύναται»; Ἵνα κἀντεῦθεν δείξῃ πάλιν τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἰσότητος. Οὐ γὰρ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγορεῖ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν δύναμιν μαρτυρεῖ. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ Πατρός φησιν ὁ Παῦλος· «Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν». Καὶ πάλιν· «Εἰ ἀρνησόμεθα, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται». Καὶ οὐ δήπου τοῦτο τό, «Ἀδύνατον», δηλωτικὸν ἀσθενείας, ἀλλὰ δυνάμεώς ἐστι καὶ δυνάμεως ἀφάτου. Ὃ οὖν λέγει, τοῦτό ἐστι· Πάντων ἀνεπίδεκτος ἡ οὐσία ἐκείνη τῶν τοιούτων ἐστίν. Ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδύνατον τὸν Θεὸν ἁμαρτεῖν, οὐκ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ ἄρρητόν τινα δύναμιν αὐτοῦ μαρτυροῦμεν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ὅταν εἴπῃ, «Οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν», τοῦτο

15. Ἰω. 10, 18.
16. Ἑβρ. 6, 18.
17. Β' Τιμ. 2, 12.

σίαν πάλιν νὰ τὴν πάρω. Καὶ κανεὶς δὲν μοῦ τὴν ἀφαιρεῖ ἀλλ' ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου τὴν θυσιάζω»[15]. Βλέπεις ὅτι ἔχει ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ὅτι ἔκαμεν ἀπὸ μόνος του τὴν τόσην οἰκονομίαν;

Καὶ διατί ὁμιλῶ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τῶν ὁποίων δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε εὐτελέστερον, πολλὰ πράγματα κάμνομεν ἀπὸ μόνοι μας, ἀφοῦ καὶ τὴν κακίαν ἀπὸ μόνοι μας προτιμοῦμεν καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπὸ μόνοι μας ἀσκοῦμεν. Ἐὰν ὅμως δὲν τὰ κάμνωμεν ἀπὸ μόνοι μας, οὔτε ἔχωμεν ἐξουσίαν, τότε δὲν θὰ ριφθοῦμεν εἰς τὴν γέενναν, ἐὰν ἁμαρτάνωμεν, οὔτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θὰ ἐπιτύχωμεν, ἐὰν τὸ κατορθώσωμεν. Δὲν σημαίνει λοιπὸν τίποτε ἄλλο τὸ «Δὲν δύναμαι νὰ κάμνω τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ», παρὰ ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμνω τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα, οὔτε ξένον πρὸς αὐτόν, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει μάλιστα τὴν ἰσότητα καὶ τὴν μεγάλην συμφωνίαν.

Καὶ διατί δὲν εἶπεν, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε τὸ ἀντίθετον, ἀλλ' εἶπεν «Δὲν δύναται»; Διὰ νὰ δείξῃ καὶ μὲ αὐτὸ πάλιν τὴν ἀμετάβλητον καὶ ἀκριβῆ ἰσότητα. Διότι ἡ λέξις δὲν φανερώνει τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ἀντιθέτως μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην του δύναμιν. Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Πατρός· «Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταβλήτων, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ ὁ Θεὸς ψεύστης»[16]. Καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «Ἐὰν ἡμεῖς ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος μένει πιστός, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του»[17]. Καὶ ἡ λέξις «Ἀδύνατον» δὲν σημαίνει ἀδυναμίαν, ἀλλὰ δύναμιν καὶ μάλιστα ἀσύγκριτον. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἑξῆς· Ἐκείνη ἡ οὐσία δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὰ παρόντα πράγματα. Διότι ὅπως καὶ ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἁμαρτάνῃ ὁ Θεός, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ μαρτυροῦμεν κάποιον ἀναντίρρητον δύναμίν του, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅτα λέγῃ, «Δὲν δύναμαι νὰ κάμνω τίποτε ἀπὸ

λέγει, ὅτι Ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητόν ἐστιν ἐμὲ ποιῆσαί τι ἐναντίον τῷ Πατρί.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, τὰ ἑξῆς ἐπελθόντες, ἴδωμεν τίσι ψηφίζεται ὁ Χριστός· πότερον τοῖς παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν, ἢ τοῖς παρ' ὑμῖν. Σὺ μὲν γὰρ φῂς τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖν τὸ ῥῆμα, καὶ τὴν προσήκουσαν αὐθεντίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀσθενῆ δεικνύναι· ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι τὴν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὸ ὡσανεὶ ἐκ μιᾶς γνώμης καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως γινόμενον ἐμφαίνει τοῦτο. Οὐκοῦν αὐτὸν ἐρώμεθα τὸν Χριστὸν καὶ ἴδωμεν δι' ὧν φησιν ἑξῆς, πότερον πρὸς τὴν σὴν ὑπόνοιαν ἢ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἑρμηνεύει τὰ εἰρημένα. Τί οὖν φησιν; «Ἃ γὰρ ἂν ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ».

Εἶδες πῶς πρόρριζον ἀνεῖλε τὸ ὑμέτερον καὶ τὰ εἰρημένα παρ' ἡμῶν ἐβεβαίωσεν; Εἰ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ποιεῖ, ἔσται οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιῶν, εἴ γε ὁμοίως αὐτῷ πάντα ποιεῖ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, καὶ ἕτερον ἄτοπον ἕψεται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἃ εἶδε τὸν Πατέρα ποιοῦντα ἐποίησεν, ἀλλ', «Ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα», οὐ ποιεῖ, τῷ παντὶ παρατείνων χρόνῳ τὸν λόγον· καὶ ἔσται καθ' ὑμᾶς ἀεὶ τὰ αὐτὰ μανθάνων.

Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημά ἐστιν ὑψηλόν, ἡ δὲ ταπεινότης τοῦ ῥήματος καὶ τοὺς λίαν ἀναισχύντους καὶ μὴ βουλομένους ἀναγκάζει φυγεῖν τὸ χαμαίζηλον καὶ σφόδρα τῆς ἀξίας ἐκείνης ἀπᾷδον; Τίς γὰρ οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς εἰπεῖν τὸν Υἱὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν μανθάνειν ἃ δεῖ ποιεῖν; Πῶς δὲ ἔσται ἐκεῖνο ἀληθές, τό, «Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι»; πῶς δέ, «Καὶ πάντα δι' αὐ-

18. Ψαλμ. 101, 28.

τὸν ἑαυτόν μου», ἐννοεῖ, ὅτι εἶναι Ἀδύνατον καὶ ἀσυγχώρητον εἰς ἐμέ, νὰ κάμω κάτι ἀντίθετον εἰς τὸν Πατέρα.

Καὶ διὰ νὰ καταλάβῃς, ὅτι αὐτὰ ἐννοεῖ, ἂς ἐξετάσωμεν τὰ ἑπόμενα καὶ ἂς ἴδωμεν μὲ ποῖα ἐκ τῶν δύο συμφωνεῖ ὁ Χριστός, μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἴπαμεν ἡμεῖς, ἢ μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἰσχυρίσθης ἐσύ. Ἐσὺ ἰσχυρίζεσαι δηλαδή, ὅτι ἡ λέξις ἀναιρεῖ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἁρμόζουσαν εἰς αὐτὸν αὐθεντίαν καὶ ὅτι ἀποδεικνύει ἀσθενικὴν τὴν δύναμίν του. Ἐγὼ ὅμως λέγω, ὅτι σημαίνει τὴν ἰσότητα καὶ αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀπαράλλακτα καὶ σὰν ἀπὸ μίαν γνώμην καὶ ἀπὸ μίαν συμφωνίαν καὶ δύναμιν. Ἂς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν καὶ ἂς ἴδωμεν μὲ ὅσα λέγει παρακάτω, ἂν ἑρμηνεύῃ τὰ λόγια του σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν σου ἢ μὲ τὴν ἰδικήν μας ἄποψιν. Τί λέγει λοιπόν; «Αὐτὰ ποὺ κάμνει ὁ Πατήρ, αὐτὰ κάμνει ἐπίσης καὶ ὁ Υἱός».

Εἶδες πῶς ἀνήρεσεν ἀπὸ τὴν ρίζαν τὴν ἰδικήν σου γνώμην καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἰδικήν μας; Διότι ἂν δὲν κάμνῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε καὶ ὁ Πατὴρ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, ἂν βεβαίως κάμνει τὰ πάντα ὁμοίως μὲ τὸν Υἱόν. Διότι, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἔτσι, τότε θ' ἀκολουθήσῃ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμεν ἐκεῖνα ποὺ εἶδε νὰ κάμνῃ ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ὅτι «Ἐὰν δὲν βλέπῃ νὰ τὰ κάμνῃ ὁ Πατήρ», δὲν τὰ κάμνει καὶ αὐτός, παρατείνων τὸν λόγον εἰς ὅλον τὸν χρόνον. Καὶ κατὰ τὴν γνώμην μας τὰ ἴδια πάντοτε μανθάνει.

Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημα εἶναι ὑψηλόν, ἡ δὲ ἁπλότης τοῦ λόγου ἀναγκάζει καὶ τοὺς πολὺ ἀναισχύντους καὶ τοὺς ἰσχυρογνώμονας ν' ἀποφεύγουν τὴν εὐτέλειαν καὶ κάθε τί ποὺ δὲν ἁρμόζει μὲ τὴν ἀξίαν ἐκείνου; Διότι, ποῖος εἶναι τόσον ἄθλιος καὶ δυστυχής, ὥστε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁ Υἱὸς μανθάνει κάθε ἡμέραν ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ κάμνῃ; Καὶ πῶς εἶναι ἀληθινὸν ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὁ Προφήτης, «Σὺ εἶσαι ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ ὀλιγοστεύσουν»;[18] καὶ πῶς εἶναι ἐπίσης ἀληθινὸν τό, «Καὶ ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν

τοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν», εἴ γε τὰ μὲν ὁ Πατὴρ ποιεῖ, τὰ δὲ αὐτὸς ὁρῶν μιμεῖται; Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεχθέντων δείκνυται τῆς αὐθεντίας ἡ ἀπόδειξις; Εἰ δὲ ταπεινότερον προάγει τῶν ρημάτων ἔνια, μὴ θαυμάσῃς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδίωκον αὐτόν, τὰ ὑψηλὰ ἀκούσαντες, καὶ ἀντίθεον εἶναι ἐνόμιζον, ὀλίγον καθυφεὶς διὰ τῶν ρημάτων μόνων, πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνάγει τὸν λόγον· εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ταπεινά, ποικίλλων αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν, ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι καὶ τοῖς ἀγνώμοσι.

Σκόπει δέ· Εἰπών, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι», καὶ ἀποφήνας ἴσον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, πάλιν λέγει· «Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ὁ Υἱὸς οὐδέν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· «Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα». Εἶδες ὅσον πάλιν τὸ ταπεινόν; Εἰκότως. Ὃ γὰρ ἔφθην εἰπών, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ· ὅτι ἡνίκα ἂν λέγῃ τι χαμαίζηλον καὶ ταπεινόν, μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸ τίθησιν, ἵνα καὶ τοὺς ἀγνώμονας ἡ τῶν ρημάτων εὐτέλεια πείσῃ μετ' εὐσεβοῦς διανοίας δέξασθαι τὰ νοήματα.

Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἐννόησον πῶς ἄτοπον τὸ εἰρημένον, ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων γυμνάζων. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, «Καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα», εὑρεθήσεται πολλὰ μηδέπω μαθών, ὅπερ οὐδὲ περὶ ἀποστόλων ἔστιν εἰπεῖν. Τοῦ γὰρ Πνεύματος ἅπαξ λαβόντες τὴν χάριν, ἀθρόον πάν-

καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔχει γίνει τίποτε», ἐὰν αὐτὰ μὲν ἔκαμνεν ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱὸς μιμεῖται βλέπων; Βλέπεις ὅτι καὶ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ ὅσα ἔχουν λεχθῆ μετὰ ἀποδεικνύεται ἡ αὐθεντία του; Ἐὰν δὲ μερικὰς φορὰς ὁμιλῇ ἁπλούστερον, μὴ ἀπορήσῃς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατεδίωκαν, ὅταν ἤκουσαν νὰ ὁμιλῇ περὶ ὑψηλῶν πραγμάτων καὶ ἐνόμισαν ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔκαμεν ἁπλούστερον τὸν λόγον, ἔπειτα τὸν ἀναβιβάζει πάλιν εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ πάλιν τὸν ἁπλουστεύει, ποικίλλων τὴν διδασκαλίαν του, ὥστε νὰ γίνεται εὐχαρίστως δεκτὴ ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς.

Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Ἀφοῦ εἶχεν εἰπεῖ· «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι» καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἐπαναλαμβάνει· «Δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμνῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν δὲν βλέπῃ τὸν Πατέρα νὰ κάμνῃ». Καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ὑψηλοτέραν ἔννοιαν· «Διότι ὅ,τι κάμνει ἐκεῖνος καὶ ὁ Υἱὸς κάμνει ὁμοίως». Καὶ πάλιν εἰς τὰ ἁπλούστερα· «Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ τοῦ δεικνύει ὅλα ὅσα αὐτὸς κάμνει καὶ θὰ τοῦ δείξῃ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά». Εἶδες πῶς ἁπλουστεύει πάλιν τὸν λόγον; Καὶ δικαίως. Διότι μόλις πρὸ ὀλίγου εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω αὐτὸ ποὺ θὰ ἐπαναλάβω τώρα. Ὅτι δηλαδὴ ὅταν ὁμιλῇ διὰ κάτι εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν, τὸ ἀναφέρει μὲ ὑπερβολήν, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀσεβεῖς ἡ ἁπλότης τῶν λόγων, ὅτι πρέπει νὰ δεχθοῦν τὰ νοήματα μὲ εὐσεβῆ διάνοιαν.

Ἀλλ' ἂν δὲν συμβαίνῃ αὐτό, κοίταξε πόσον εἶναι ἀνόητον αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη, τὸ ὁποῖον θὰ καταλάβῃς, ἐὰν ἐρευνήσῃς αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι, ὅταν λέγῃ, «Καὶ θὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν μεγαλύτερα ἔργα ἀπὸ αὐτά», θὰ εὑρεθῇ, ὅτι ὑπάρχουν πολλά, ποὺ δὲν ἔχει μάθει ἀκόμη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπουμεν οὔτε διὰ τοὺς Ἀποστόλους. Διότι οὗτοι ἀφοῦ ἔλαβαν ἅπαξ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅλα πλέον τὰ ἤξευραν καὶ ἠμποροῦσαν

τα καὶ ᾔδεσαν καὶ ἐδύναντο ἐκεῖνοι, ἅπερ καὶ εἰδέναι αὐτοὺς καὶ δύνασθαι ἔδει. Οὗτος δὲ εὑρεθήσεται πολλὰ ὧν εἰδέναι ἐχρῆν, μηδέπω μαθών. Καὶ τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀτοπώτερον; Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον, Ἐπειδὴ τὸν παράλυτον ἔσφιγξε, μέλλει δὲ καὶ νεκρὸν ἐγείρειν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Θαυμάζετε ὅτι παράλυτον ἔσφιγξα; μείζονα τούτων ὄψεσθε.

Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, ταπεινότερον δέ πως διέξεισιν, ἵνα αὐτῶν παραμυθήσηται τὴν μανίαν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τό, «Δείξει», οὐ κυρίως εἴρηται, ἄκουσον τῶν ἑξῆς ὧν ἐπάγει πάλιν. «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ», φησίν, «οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ». Καίτοι τό, «Οὐδὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», τῷ, «Οὓς θέλει», ἐναντίον ἐστίν. Εἰ γὰρ οὓς θέλει, δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν (τὸ γὰρ θέλειν, ἐξουσίας)· εἰ δὲ οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔτι οὓς θέλει. Τὸ μὲν γάρ, «Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει» τῆς δυνάμεως δείκνυσι τὴν ἀπαραλλαξίαν· τὸ δέ, «Οὓς θέλει», τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα.

Ὁρᾷς ὅτι τό, «Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιροῦντός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ θελήματος ἐνδεικνυμένου; Οὕτω καὶ τό, «Δείξει αὐτῷ», νόησον. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Καὶ πάλιν, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐνέργειαν δεχόμενος ποιεῖ, «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις», φησί, «καὶ ἡ ζωή». Εἶτα ἵνα μὴ λέγῃς, ὅτι νεκροὺς μὲν ἐγείρει οὓς θέλει, καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα οὐχ οὕτω ποιεῖ, προλαβὼν πᾶσαν ἀπέκλεισεν ἀντιλογίαν τοιαύτην, εἰπών· «Ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· δηλῶν

19. Ἰω. 6, 39.
20. Ἰω. 11, 25.

ὅλα νὰ τὰ κάμουν, ὅσα ἔπρεπε καὶ νὰ ξεύρουν καὶ νὰ ἠμποροῦν. Ὁ δὲ Χριστὸς θ' ἀποκαλυφθῇ, ὅτι ἀκόμη δὲν εἶχε μάθει πολλά, ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ. Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ περισσότερον ἄτοπον ἀπὸ αὐτό; Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη; Ἐπειδὴ ἐθεράπευσε τὸν παραλυτικόν, πρόκειται δὲ ν' ἀναστήσῃ καὶ νεκρόν, διὰ τοῦτο ὡμίλησεν ἔτσι, σὰν νὰ ἔλεγε. Θαυμάζετε, διότι ἐθεράπευσα τὸν παραλυτικόν; θὰ ἰδῆτε μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά.

Ἀλλὰ δὲν ὡμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κάπως ἁπλούστερα ὅμως διεπραγματεύθη τὸ θέμα, διὰ νὰ κατασιγάσῃ τὴν μανίαν των. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸ «Θὰ δείξῃ» δὲν ἔχει λεχθῇ κυριολεκτικά, ἄκουσε αὐτὰ ποὺ προσθέτει· «Διότι ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνους ποὺ θέλει ζωοποιεῖ». Καὶ ὅμως τὸ «Δὲν δύναται νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ», εἶναι ἀντίθετον μὲ τὸ «Ἐκείνους ποὺ θέλει». Διότι, ἐὰν ζωοποιῇ ἐκείνους ποὺ θέλει, τότε δύναται νὰ τὸ κάμῃ ἀφ' ἑαυτοῦ (διότι τὸ θέλει σημαίνει δύναται), ἐὰν πάλιν δὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ, τότε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζωοποιῇ ἐκείνους ποὺ θέλει. Διότι τὸ μέν, «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει», δεικνύει τὴν ἰσότητα τῆς δυνάμεως, τὸ δέ, «Ἐκείνους ποὺ θέλει», τὴν ἰσότητα τῆς θελήσεως.

Βλέπεις ὅτι τὸ «Δὲν δύναται νὰ κάμνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ» δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀποδεικνύει τὴν ἰσότητα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θελήσεως; Ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοήσῃς καὶ τὸ «Θὰ δείξῃ εἰς αὐτόν». Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»[19]. Καὶ πάλιν διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ λαμβάνῃ δύναμιν, λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή»[20]. Ἔπειτα, διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζεσαι, ὅτι ἀνασταίνει νεκροὺς ἐκείνους ποὺ θέλει καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα δὲν τὰ κάμνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀπέκλεισεν ἐκ τῶν προτέρων αὐτὴν τὴν ἀντιλογίαν, εἰπών· «Διότι ἐκεῖνα ποὺ κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὁμοίως κάμνει καὶ ὁ Υἱός», δηλώνων ὅτι ὅλα ὅσα κάμνει ἐ-

ὅτι καὶ πάντα ἃ ἐκεῖνος, καὶ οὕτως ὡς ἐκεῖνος ποιεῖ· κἂν νεκρῶν εἴπῃς, ἀνάστασιν κἂν σωμάτων διάπλασιν κἂν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν κἂν ἀλλοτιοῦν, ὁμοίως ἐργάζεται τῷ γεγεννηκότι.

5. Ἀλλ' οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν οἱ τῆς ἑαυτῶν ἀμελοῦντες σωτηρίας· τοσοῦτον κακὸν τὸ προεδρίας ἐρᾶν. Τοῦτο τὰς αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐβεβαίωσεν ἀσέβειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἠβούλετο διὰ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου νοηθῆναι τούτου· ἐκεῖνοι δὲ ταῦτα ἀφέντες, καὶ ἀπαξιώσαντες διὰ ταύτης ἐλθεῖν τῆς διδασκαλίας, ἑτέραν ἔτεμον ἑαυτοῖς ὁδόν· διὸ καὶ τῆς οὔσης ἐξέπεσον. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξαν οὐ ζητοῦντες.

Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τοῦτο φεύγωμεν τὸ νόσημα μεθ' ὑπερβολῆς καὶ σπουδῆς ἁπάσης. Κἂν γὰρ μυρία κατορθώματα ἔχωμεν, πάντα ἱκανὴ διαλῦσαι τῆς κενοδοξίας ἡ λύμη. Εἰ τοίνυν ἐπαίνων ἐρῶμεν, τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ ζητῶμεν ἐπαίνους. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινος, οἷος ἂν ᾖ, ὁμοῦ τε ἐφάνη καὶ ἀπώλετο· κἂν μὴ ἀπόληται, τὸ κέρδος οὐδὲν ἡμῖν ἤνεγκε καὶ ἀπὸ κρίσεως δὲ γίνεται διεφθαρμένης πολλάκις. Τί γὰρ θαυμαστὸν ἡ παρὰ ἀνθρώπων ἔχει δόξα, ἧς καὶ ὀρχούμενοι ἀπολαύουσοι νέοι καὶ διεφθαρμέναι γυναῖκες καὶ πλεονέκται καὶ ἅρπαγες; Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ θαυμαζόμενος οὐ μετὰ τούτων, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων θαυμάζεται, τῶν προφητῶν λέγω, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἀγγελικὸν ἐπιδειξαμένων βίον.

Εἰ δὲ τὸ περιάγειν ὄχλους καὶ τὸ ἀποβλέπεσθαι ποθοῦμεν, ἐξετάσωμεν αὐτὸ καθ' ἑαυτό, καὶ οὐδενὸς ἄξιον εὑρήσο-

κεῖνος καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ κάμνει καὶ αὐτός, δηλαδὴ ἀνάστασιν νεκρῶν, διάπλασιν σωμάτων, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ὅ,τι δήποτε ἄλλο κάμνει ὁ Πατήρ, τὸ ἴδιο κάμνει καὶ αὐτός.

5. Ἀλλὰ δὲν προσέχουν κανὲν ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ παραμελοῦν τὴν σωτηρίαν τους. Διότι τόσον μεγάλο κακὸν εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐξουσίας. Αὐτὸ ἐγέννησε τὰς αἱρέσεις, αὐτὸ ἐβεβαίωσε τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ὁ μὲν Θεὸς ἠθέλησε τὰ ἀόρατα αὐτοῦ νὰ κατανοηθοῦν μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου τούτου. Ἐκεῖνοι ὅμως ἀφοῦ ἄφησαν αὐτὰ καὶ ἀπηξίωσαν ν' ἀκολουθήσουν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἤνοιξαν νέαν ὁδὸν διὰ τοὺς ἑαυτούς των. Δι' αὐτὸ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ὁδόν. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευσαν, ἐπειδὴ ἐπεθύμουν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ δὲν ἐζήτουν τὴν δόξαν, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν.

Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, ἂς ἀποφεύγωμεν αὐτὸ τὸ νόσημα μὲ κάθε προσπάθειαν καὶ φροντίδα. Διότι καὶ ἂν ἄπειρα μετ' εὐσεβείας κατορθώσωμεν, ὁ ὄλεθρος τῆς κενοδοξίας εἶναι ἱκανὸς νὰ τὰ διαλύσῃ ὅλα. Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν ἐπαίνους, ἂς ζητοῦμεν ἐκείνους, ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν Θεόν. Διότι ὁ ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, ἀμέσως ἐμφανίζεται καὶ ἐξαφανίζεται. Καὶ ἂν δὲν ἐξαφανίζεται, τὸ κέρδος ποὺ μᾶς παρέχει εἶναι μηδαμινὸν καὶ πολλὰς φορὰς προέρχεται ἀπὸ διεφθαρμένην κρίσιν. Διότι, τί ἀξιοθαύμαστον ἔχει ἡ δόξα, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ὁποίαν ἀπολαύουν οἱ νέοι χορεύοντες, αἱ διεφθαρμέναι γυναῖκες, οἱ πλεονέκται καὶ οἱ ἅρπαγες; Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν ἐπαινεῖται ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἐκείνους καὶ ἐννοῶ τοὺς Προφήτας καὶ τοὺς Ἀποστόλους οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἀγγελικὴν ζωήν.

Ἐὰν δέ, τὸ νὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς περικυκλώνῃ καὶ τὸ νὰ μᾶς θαυμάζῃ ὁ ὄχλος, ἐξετάσωμεν αὐτὸ εἰς τὴν οὐσίαν του, θὰ εὕρωμεν ὅτι δὲν ἀξίζει καθόλου. Ἂν δὲ γε-

μεν ὄν. Ὅλως δέ, εἰ καὶ ὄχλον ἐρᾷς, ἐφέλκου τὸν δῆμον τῶν ἀγγέλων καὶ γίνου φοβερὸς δαίμοσι καὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὐδένα ποιήσῃ λόγον· ἀλλὰ πάντα οὕτω καταπατήσεις τὰ λαμπρά, ὡς βόρβορον καὶ πηλόν· καὶ ὄψει τότε σαφῶς, ὅτι οὐδὲν οὕτω παρασκευάζει ψυχὴν ἀσχημονεῖν, ὡς τὸ δόξης ἐρᾶν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ταύτης ἐρῶντα μὴ ζῆσαι βίον ἐσταυρωμένον· ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι πατήσαντα ταύτην μὴ τὰ πλείονα τῶν παθῶν καταπατῆσαι. Ὁ γὰρ ταύτης περιγενόμενος, καὶ φθόνου καὶ φιλοχρηματίας καὶ πάντων περιέσται τῶν χαλεπῶν νοσημάτων.

Καὶ πῶς αὐτῆς περιεσόμεθα, φησίν; Ἂν πρὸς τὴν ἄλλην ἴδωμεν δόξαν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἧς ἐκβάλλειν ἡμᾶς αὕτη βιάζεται. Ἐκείνη γὰρ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπροὺς καὶ μεθ᾿ ἡμῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν συναποδημεῖ ζωὴν καὶ πάσης ἡμᾶς ἐλευθεροῖ δουλείας σαρκικῆς, ἧ μετὰ πολλῆς ἀθλιότητος δουλεύομεν νῦν, ὅλους ἑαυτοὺς τῇ γῇ καὶ τοῖς ταύτης ἐκδόντες πράγμασι. Κἂν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλῃς κἂν εἰς οἰκίαν εἰσέλθῃς κἂν εἰς τὰς ὁδοὺς κἂν εἰς τοὺς σταθμοὺς κἂν εἰς τὰ καταγώγια κἂν εἰς τὰ πανδοχεῖα κἂν εἰς πλοῖον κἂν εἰς νῆσον κἂν εἰς τὰ βασίλεια κἂν εἰς τὰ δικαστήρια κἂν εἰς βουλευτήρια, πανταχοῦ τῶν παρόντων καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ὄψει τὴν φροντίδα, καὶ ἕκαστον ὑπὲρ τούτων κοπιόμενον, τούς τε ἀπόντας, τούς τε ἐπιόντας, τοὺς ἀποδημοῦντας, τούς τε μένοντας, τοὺς πλέοντας, τοὺς γεωργοῦντας, τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς, τοὺς ἐν τοῖς πόλεσι, πάντας ἁπλῶς.

Τίς οὖν ἡμῖν ἐλπὶς σωτηρίας ἔσται, ὅταν τὴν γῆν οἰκοῦντες τοῦ Θεοῦ, μὴ τὰ τοῦ Θεοῦ φρονοῦμεν, ἀλλὰ κελευσθέντες εἶναι ξένοι τῶν ἐνταῦθα, ξένοι τῶν οὐρανῶν ὦμεν,

νικὰ ἐπιθυμῆς τὸν ὄχλον, νὰ προσελκύσῃς τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων καὶ νὰ γίνῃς φοβερὸς εἰς τοὺς δαίμονας καὶ νὰ μὴ ὁμιλῇς καθόλου διὰ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ὅλα ὅσα φαίνονται λαμπρά, νὰ τὰ καταπατήσῃς σὰν νὰ εἶναι βόρβορος καὶ πηλός. Καὶ τότε θὰ ἰδῇς καθαρά, ὅτι τίποτε δὲν ἑτοιμάζει τὴν ψυχὴν ν' ἀσχημονῇ τόσον, ὅσον ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξης. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὴν δόξαν νὰ μὴ ζήσῃ ζωὴν γεμάτην ἀπὸ βάσανα, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ τὴν περιεφρόνησε, νὰ μὴ περιφρονήσῃ καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πάθη. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ξεπερνᾷ τὴν κενοδοξίαν, θὰ εἶναι ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ ἀπὸ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ βαρύτατα νοσήματα.

Καὶ θὰ ἐρωτήσῃς· πῶς θὰ τὴν ξεπεράσωμεν; Ἂν ἀποβλέψωμεν πρὸς τὴν ἄλλην δόξαν, δηλαδὴ τὴν ἐπουράνιον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπίγειος προσπαθεῖ νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ. Διότι ἐκείνη ἡ δόξα καὶ τὴν ἐδῶ ζωὴν μας λαμπρύνει καὶ μᾶς ἀκολουθεῖ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ κάθε δουλείαν τῆς σαρκός, εἰς τὴν ὁποίαν δουλεύομεν τώρα ἀθλίως, παραδώσαντες τοὺς ἑαυτούς μας εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὰ ἐπίγεια πράγματα. Εἴτε μεταβῇς εἰς τὴν ἀγοράν, εἴτε εἰσέλθῃς εἰς οἰκίαν, εἴτε εὑρεθῇς εἰς τὰς ὁδούς, εἴτε εἰς τοὺς σταθμούς, εἴτε εἰς τὰ καταγώγια, εἴτε εἰς τὰ πανδοχεῖα, εἴτε εἰς πλοῖον, εἴτε εἰς νῆσον, εἴτε εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἴτε εἰς τὰ δικαστήρια, εἴτε εἰς τὰ βουλευτήρια, παντοῦ θὰ ἰδῇς τὴν φροντίδα διὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ τὸν καθέναν νὰ κοπιάζῃ δι' αὐτὰ καὶ τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας, τοὺς ἀποδημοῦντας καὶ τοὺς μένοντας, τοὺς ταξιδεύοντας, τοὺς γεωργούς, τοὺς ἀγρότας, τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ γενικὰ ὅλους.

Ποία σωτηρία λοιπὸν θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς, ὅταν, ἐνῷ κατοικοῦμεν τὴν γῆν τοῦ Θεοῦ, δὲν σκεπτώμεθα τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐνῷ ἔχομεν διαταχθῆ νὰ εἴμεθα ξένοι πρὸς τὰ ἐπίγεια, εἴμεθα ξένοι πρὸς τοὺς οὐρανοὺς καὶ πολῖται τοῦ

καὶ τῶν ἐνταῦθα πολῖται; Τί ταύτης τῆς ἀναισθησίας χεῖρον γένοιτ' ἄν, ὅταν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ τῆς κρίσεως, τὰ τῆς βασιλείας ἀκούοντες, τοὺς ἐπὶ τοῦ Νῶε μιμώμεθα καὶ τοὺς ἐν Σοδόμοις, τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων μένοντες πάντα μαθεῖν; Καίτοι γε διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα γέγραπται, ἵνα εἴ τις τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖ, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων σαφῆ λάβῃ καὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀπόδειξιν.

Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, καὶ τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα μικρὸν γοῦν ἀναπνεύσωμεν τῆς χαλεπῆς ταύτης δουλείας, καί τινα καὶ τῆς ψυχῆς ποιησώμεθα λόγον, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κόσμου; Τί χειρότερον ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν, ὅταν, ἂν καὶ ἀκούομεν κάθε ἡμέραν περὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μιμούμεθα αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων, περιμένοντες νὰ τὰ μάθωμεν ὅλα ἀπὸ τὴν πεῖραν τῶν πραγμάτων; Καὶ ὅμως δι' αὐτὸ ἔχουν γραφῆ ὅλα ἐκεῖνα, ὥστε, ἂν κανεὶς ἀπιστῇ διὰ τὰ μέλλοντα, νὰ λάβῃ σαφῆ ἀπόδειξιν ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἤδη γίνει καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν αὐτὰ καθὼς καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα, ἂς ἀναπνεύσωμεν ὀλίγον ἀπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτὴν δουλείαν καὶ ἂς ὁμιλήσωμεν ὀλίγον περὶ τῆς ψυχῆς διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ΄.

Ἰω. 5,22 - 30

«Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

1. Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς ἐν ἅπασιν, ἀγαπητοί. Καὶ γὰρ λόγον δώσομεν καὶ εὐθύνας ὑφέξομεν ἀκριβεῖς, καὶ ρημάτων καὶ πραγμάτων. Οὐ γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἐκδέξεται ζωῆς κατάστασις καὶ δικαστηρίῳ παραστησόμεθα φοβερῷ. «Δεῖ γὰρ ἡμᾶς παραστῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ», φησὶ Παῦλος, «ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Τοῦτο τοίνυν τὸ δικαστήριον ἐννοῶμεν ἀεὶ καὶ οὕτω διὰ παντὸς τοῦ χρόνου δυνησόμεθα εἶναι ἐν ἀρετῇ. Ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθάπερ ἵππος τὸν χαλινὸν ἀπορρήξας, εἰς κρημνοὺς φέρεται. («Βεβηλοῦνται», γάρ, φησίν, «αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ»· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν τιθείς, ἐπήγαγεν· «Ἀνταναιρεῖται τὰ κρίματά σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ»)· οὕτως ὁ διαπαντὸς τοῦτον ἔχων τὸν φόβον, σωφρόνως βαδιεῖται.

«Ἀναμιμνήσκου» γάρ, φησί, «τὰ ἔσχατά σου καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμαρτήσεις». Ὁ γὰρ ἀφεὶς ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα νῦν, οὗτος καθεδεῖται δικάζων τότε· ὁ ἀποθανὼν δι' ἡμᾶς, οὗτος φανεῖται πάλιν κρίνων τὴν φύσιν ἅπασαν. «Ἐκ δευτέρου» γάρ, φησί, «χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἐκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν». Διὸ καὶ ἐνταῦθα ἔλεγεν·

---

1. Ἰω. 6, 23.
2. Β΄ Κορ. 5, 10.
3. Ψαλμ. 9, 27.
4. Σοφ. Σειρ. 7, 36

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ΄.

Ἰω. 5,22 - 30

«Ὁ Πατήρ μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱὸν διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα»[1].

1. Ἔχομεν μεγάλην ἀνάγκην, ἀγαπητοί μου, νὰ φροντίζωμεν δι' ὅλα. Διότι θὰ λογοδοτήσωμεν καὶ θὰ ἀναλάβωμεν μεγάλας εὐθύνας καὶ διὰ τοὺς λόγους μας καὶ διὰ τὰς πράξεις μας. Διότι τὰ πράγματά μας δὲν ἔχουν περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἀλλὰ κάποια ἄλλη κατάστασις ζωῆς θὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ἐδῶ καὶ θὰ σταθῶμεν ἐνώπιον φοβεροῦ δικαστηρίου. Λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ φανερωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθένας ὅ,τι τοῦ ἁρμόζει δι' ὅσα ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν»[2]. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δικαστήριον ἂς σκεπτόμεθα διαρκῶς καὶ ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἴμεθα ἐνάρετοι πάντοτε. Διότι, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἀποβάλλει ἀπὸ τὴν ψυχήν του τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁδηγεῖται εἰς τὸν κρημνόν, σὰν τὸν ἵππον ποὺ ἔχει σπάσει τὸ χαλινάρι του (διότι, λέγει ὁ Δαυΐδ, «Οἱ δρόμοι του ρυπαίνονται ὅλον τὸν καιρὸν» καὶ τοῦτο διότι «αἱ κρίσεις σου δὲν εἶναι πλέον παροῦσαι ἐνώπιον τοῦ προσώπου του»[3]), ἔτσι θὰ βαδίζῃ σωφρόνως ἐκεῖνος ποὺ ἔχει συνεχῶς αὐτὸν τὸν φόβον.

«Ἐνθυμήσου», λέγει, «τὰ τελευταῖα σου ἁμαρτήματα καὶ δὲν θὰ ἁμαρτήσῃς αἰωνίως»[4]. Διότι αὐτὸς ποὺ συγχωρεῖ τώρα τὰς ἁμαρτίας μας, ὁ ἴδιος θὰ κάθεται τότε διὰ νὰ μᾶς δικάσῃ. Ἐκεῖνος ποὺ ἀπέθανε χάριν ἡμῶν, ἐκεῖνος θὰ ἐμφανισθῇ πάλιν διὰ νὰ κρίνῃ ὅλην τὴν φύσιν. Διότι, διὰ δευτέραν φορὰν θὰ ἐμφανισθῇ λέγει ὁ Ἀπόστολος «θὰ ἐμφανισθῇ ὄχι διὰ ζήτημα ἁμαρτίας εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀναμένουν διὰ τὴν σωτηρίαν τους»[5]. Δι' αὐτὸ εἶπεν ἐδῶ ὁ

---

5. Ἑβρ. 9, 28.

«Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Οὐκοῦν καὶ Πατέρα αὐτὸν προσεροῦμεν, φησίν; Ἄπαγε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, «Τὸν Υἱόν», ἵνα μένοντα Υἱὸν τιμῶμεν ὡς τὸν Πατέρα. Ὁ δὲ Πατέρα αὐτὸν λέγων οὐκ ἔτι τὸν Υἱὸν ὡς Πατέρα ἐτίμησεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν συνέχεεν. Ἐπεὶ τοίνυν εὐεργετούμενοι οἱ ἄνθρωποι, οὐχ οὕτω προσάγονται ὡς τιμωρούμενοι, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε φοβερῶς, ἵνα κἂν ὁ φόβος εἰς τιμὴν ἑαυτοῦ ἐπισπάσηται. «Πᾶσαν» δὲ ὅταν εἴπῃ, τοῦτο λέγει, ὅτι καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ τιμᾶν κύριός ἐστι καὶ ἑκάτερα ποιεῖν ὡς ἂν ἐθέλῃ. Τὸ δέ, «Ἔδωκεν», εἴρηται, ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν ὑποπτεύσῃς, μηδὲ δύο Πατέρας εἶναι νομίσῃς. Πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, ταῦτά ἐστι καὶ ὁ Υἱός, γεννηθεὶς καὶ μένων ἐν τῷ εἶναι Υἱός. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τό, «Ἔδωκεν», ἴσον τῷ ἐγέννησεν, ἐστίν, ἄκουσον ἐξ ἑτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλούμενον. «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ», φησίν, «οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ».

Τί οὖν; πρότερον αὐτὸν ἐγέννησε καὶ τότε ἔδωκε τὴν ζωήν; Ὁ γὰρ διδούς, ὄντι τινὶ δίδωσιν. Οὐκοῦν ἦν τῆς ζωῆς χωρὶς γεννηθείς; Ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ἂν δαίμονες ὑποπτεύσαιεν· μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει. Ὥσπερ οὖν τό «Ἔδωκε ζωήν», ἐγέννησεν αὐτὸν ζωήν ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ «Ἔδωκε κρίσιν», κριτὴν αὐτόν ἐστιν ἐγέννησεν. Ἵνα γὰρ μή, ἀκούων ὅτι αἴτιον ἔχει τὸν Πατέρα, παραλλαγὴν οὐσίας νομίσῃς, καὶ τιμῆς ἐλάττωσιν, αὐτὸς ἔρχεταί σε κρίνων, τὴν ἰσότητα καὶ ἐντεῦθεν δεικνύς. Ὁ γὰρ

Χριστός· «Ὁ Πατήρ μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν, διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα».

Λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃς, θὰ τὸν ὀνομάσωμεν καὶ Πατέρα; Καθόλου. Ἄλλωστε διὰ τοῦτο εἶπε, «Τὸν Υἱόν», ἵνα, ἐνῷ θὰ μένῃ Υἱός, τὸν τιμῶμεν ὅπως καὶ τὸν Πατέρα. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ λέγει αὐτὸν Πατέρα δὲν τιμᾷ πλέον τὸν Υἱὸν ὅπως καὶ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ συγχέει τὸ πᾶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εὐεργετοῦνται δὲν συμπεριφέρονται ἔτσι, ὅπως ὅταν τιμωροῦνται, διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ μὲ λόγια τόσον φοβερά, διὰ νὰ προκαλέσῃ ὁ φόβος τὴν τιμὴν ποὺ ὀφείλεται. Καὶ ὅταν λέγῃ, «πᾶσαν», ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ τιμωρῇ καὶ νὰ τιμᾷ καὶ νὰ κάμνῃ καὶ τὰ δύο, ὅπως θέλει. Τὸ δὲ «Ἔδωκεν» ἔχει λεχθῆ, διὰ νὰ μὴ σοῦ περάσῃ ἀπὸ τὸν νοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀγέννητος, οὔτε νὰ νομίσῃς, ὅτι ὑπάρχουν δύο Πατέρες. Διότι, ὅ,τι εἶναι ὁ Πατήρ, εἶναι καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ παμένει Υἱός. Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῇς ὅτι τὸ «ἔδωκεν» εἶναι ἴσον μὲ τὸ ἐγέννησεν, ἄκουσε πῶς τὸ καθιστᾷ φανερὸν μὲ ἄλλα λόγια. Διότι λέγει· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα του ζωήν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχῃ μέσα του ζωήν».

Τί συμβαίνει, λοιπόν; Πρῶτα τὸν ἐγέννησε καὶ μετὰ τοῦ ἔδωσε ζωήν; Διότι ἐκεῖνος ποὺ δίδει, δίδει εἰς κάποιον ποὺ ὑπάρχει. Ἐγεννήθη λοιπὸν χωρὶς ζωήν; Ἀλλ' αὐτὸ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸ σκεφθοῦν οὔτε οἱ δαίμονες. Διότι μαζὶ μὲ τὴν μεγάλην ἀσέβειαν περιέχει καὶ ἀνοησίαν. Ὅπως λοιπὸν τὸ «Ἔδωκε ζωὴν» σημαίνει ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν μὲ ζωήν, ἔτσι καὶ τό, «Ἔδωκε κρίσιν», σημαίνει ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν κριτήν. Διότι, διὰ νὰ μὴ νομίσῃς, ὅταν ἀκούῃς ὅτι αὐτὸς ἀποδίδει τὴν αἰτίαν εἰς τὸν Πατέρα, ὅτι ὑπάρχει διαφορετικὴ οὐσία καὶ μικροτέρα τιμή, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔρχεται νὰ σὲ κρίνῃ, ἀποδεικνύων καὶ μὲ αὐτὸ τὴν ἰσότητα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐξουσίαν νὰ τιμωρῇ καὶ νὰ

ἔχων ἐξουσίαν κολάζειν καὶ τιμᾶν οὓς βούλεται, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρί. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ὕστερον γεννηθεὶς ἔλαβε τὴν τιμήν, τί γέγονεν ὥστε αὐτὸν ὕστερον τιμηθῆναι; ἐκ ποίας ἐπὶ τοῦτο ἦλθε προκοπῆς ὥστε τὴν ἀξίαν ταύτην λαβεῖν καὶ χειροτονηθῆναι; Οὐκ αἰσχύνεσθε τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα καὶ εὐτελῆ νοήματα τῇ ἀκηράτῳ φύσει καὶ οὐδὲν ἐπείσακτον ἐχούσῃ ἀναισχύντως οὕτως ἐπεισάγοντες;

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτω φθέγγεται, φησίν; Ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προοδοποιῆσαι ῥήμασι. Διὰ τοῦτο ἀναμίγνυσι ταῦτα ἐκείνοις, κἀκεῖνα τούτοις. Καὶ ὅρα πῶς· καλὸν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἰδεῖν. Εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι», δεικνὺς ἐκ τούτου τὸ ἴσον καὶ τὸ ὁμότιμον· «Καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι». Τί λοιπὸν ποιεῖ; Τῇ λέξει μὲν καθυφίησι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ τίθησιν, οὕτω λέγων· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον· «Ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ», λέγων. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· «Ὁ γὰρ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ». Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινὸν ὁμοῦ καὶ ὑψηλόν· «Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκε τῷ Υἱῷ». Εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Εἶδες πῶς τὸν λόγον ποικίλλει, δι' ὑψηλῶν τε καὶ ταπεινῶν αὐτὸν ὑφαίνων ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων, ὥστε καὶ τοῖς τότε γενέσθαι εὐπαράδεκτον καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μη-

τιμᾷ ὅποιους θέλει, ἔχει τὴν ἰδίαν δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν δὲν συνέβη αὐτό, ἀλλ' ἔλαβε τὴν τιμὴν μετὰ τὴν γέννησίν του, ποία ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὥστε νὰ τιμηθῇ ὕστερον; Μὲ ποῖον τρόπον προώδευσε τόσον πολὺ ὥστε νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν ἀξίαν καὶ νὰ θεωρηθῇ ἀντάξιός της; Δὲν ἐντρέπεσθε ν' ἀποδίδετε μὲ τόσην ἀναισχυντίαν εἰς τὴν ἀθάνατον καὶ μὴ ἐπιδεχομένην καμμίαν αὔξησιν φύσιν αὐτὰς τὰς ἀνθρωπίνας καὶ ἐξευτελιστικὰς ἰδέας;

Διατί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃς, ὁμιλεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Διὰ νὰ γίνῃ εὔκολα πιστευτὸς ὁ λόγος του καὶ διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν διὰ τὰ ὑψηλότερα. Δι' αὐτὸ ἀναμιγνύει τὰ μὲν μὲ τὰ δέ, ταῦτα μὲ ἐκεῖνα. Καὶ πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον. Διότι καλὸν εἶναι νὰ παρατηρήσῃς αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Εἶπεν· «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», διὰ ν' ἀποδείξῃ μὲ αὐτό, ὅτι εἶναι ἴσος καὶ ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα. «Καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν». Τί κάμνει λοιπόν; Προσαρμόζει μὲν τὰ λόγια, θέτει ὅμως τὰς αὐτὰς ἐννοίας, ἐφ' ὅσον λέγει· «Δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ». Ἔπειτα ἀνεβάζει τὸν λόγον εἰς ὑψηλὰς ἐννοίας· «Διότι ὅσα κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς κάμνει». Ἔπειτα πάλιν ἁπλουστεύει τὸν λόγον· «Διότι ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ δεικνύει εἰς αὐτὸν ὅλα ὅσα κάμνει αὐτὸς καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ δείξῃ εἰς αὐτόν». Ἔπειτα πάλιν ἀνεβάζει τὸν λόγον ὑψηλά· «Διότι ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνους ποὺ θέλει ζωοποιεῖ». Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἁπλοῦν καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ὑψηλόν· «Διότι ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν». Ἔπειτα πάλιν εἰς τὸ ὑψηλότερον· «Διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα».

Εἶδες πῶς ποικίλλει τὸν λόγον ἀναμιγνύων τὰς ἁπλουστέρας καὶ ὑψηλοτέρας λέξεις καὶ ἐκφράσεις, ὥστε καὶ ἀπὸ τοὺς τότε ἀκροατὰς εὐκόλως νὰ γίνεται δεκτὸς καὶ οἱ μέλλοντες νὰ μὴ πάθουν καμμίαν ζημίαν, ἀφοῦ σχηματίσουν

δὲν βλαβῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ περὶ τῶν ἑτέρων τὴν προσήκουσαν λαβόντες ἔννοιαν; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστι, μηδὲ συγκαταβάσεως ἕνεκεν εἴρηται τὰ εἰρημένα, τίνος ἕνεκεν τὰ ὑψηλὰ προσέκειτο; Ὁ μὲν γὰρ ὀφείλων μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεσθαι, ὅταν μικρόν τι εἴπῃ καὶ ταπεινόν, πρόφασιν εὐπρόσωπον ἔχει, οἰκονομίας τινὸς ἕνεκεν τοῦτο ποιῶν· ὁ δὲ εὐτελῆ λέγειν ὀφείλων περὶ ἑαυτοῦ, ἂν μέγα τι εἴπῃ, τίνος ἕνεκεν τὰ ὑπερβαίνοντα αὐτοῦ τὴν φύσιν φθέγγεται; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔτι οἰκονομίας τινός, ἀλλ' ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν.

2. *Ὥστε ἡμεῖς μὲν δικαίαν καὶ τῷ Θεῷ πρέπουσαν αἰτίαν ἔχομεν εἰπεῖν τῶν ταπεινῶν ῥημάτων, τὴν συγκατάβασιν καὶ τὸ παιδεύειν μετριάζειν καὶ τὴν διὰ ταύτης ἡμῖν οἰκονομουμένην σωτηρίαν· ὃ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἀλλαχοῦ ἔλεγε· «Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὴν Ἰωάννου κατέφυγε μαρτυρίαν, τὴν ἑαυτοῦ ἀφεὶς (ὅπερ ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλωσύνης ἦν)· τῆς εὐτελείας τῆς τοσαύτης τῶν ῥημάτων τιθεὶς τὴν αἰτίαν, εἶπε τό, «Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ὑμεῖς δὲ οἱ λέγοντες μὴ ἔχειν αὐτὸν τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τῷ γεγεννηκότι, τί ἂν εἴπητε ὅταν ἀκούσητε αὐτοῦ φθεγγομένου, δι' ὧν ἴσην δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ δόξαν;*

Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τὴν αὐτὴν τιμὴν ἀπαιτεῖ, σφόδρα καταδεέστερος ὤν, ὥς φατε; Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, οὕτως εἰπών, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει λέγων· «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν». Ὁρᾷς πῶς συμπέπλεκται ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ τῇ τιμῇ τοῦ Πατρός; Καὶ τί τοῦτο, φησί; Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἔστιν ἰδεῖν· «Ὁ γὰρ

ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ νοήματα τὴν ἁρμόζουσαν κρίσιν περὶ τῶν ἄλλων; Διότι, ἐὰν τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἔτσι, οὔτε αὐτὰ εἶχον λεχθῆ ἀπὸ καθαρὰν συγκατάβασιν, διατί ἀνέμειξε τὰ ὑψηλά; Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἰπῇ μεγάλα λόγια διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἐὰν εἰπῇ κάτι ἀνάξιον καὶ ταπεινόν, δίδει βεβαίαν σχεδὸν πρόφασιν νὰ νομισθῇ, ὅτι κάμνει τοῦτο προσχεδιασμένα. Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὁμιλῇ διὰ τὸν ἑαυτόν του μὲ λόγια εὐτελῆ, ἐὰν εἰπῇ κάτι σπουδαῖον, διατί λέγει πράγματα ποὺ ὑπερβαίνουν τὴν φύσιν του; Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόδειξις κάποιας οἰκονομίας, ἀλλὰ πολὺ μεγάλης ἀσεβείας.

2. Ὥστε ἡμεῖς τουλάχιστον ἠμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν κατὰ τρόπον δίκαιον καὶ ἁρμόζοντα εἰς τὸν Θεὸν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ἁπλᾶ λόγια, ὅτι δηλαδὴ κάμνει τοῦτο ἀπὸ συγκατάβασιν καὶ διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγήσῃ εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ δι' αὐτῆς νὰ προνοήσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἰς ἄλλο μέρος δηλώνει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια· «Λέγω ταῦτα διὰ νὰ σωθῆτε». Ἐπειδὴ δηλαδὴ προσέφυγεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου, παραλείψας τὴν ἰδικήν του (πρᾶγμα ποὺ ἦτο ἀνάξιον τῆς μεγαλωσύνης του), ἀφοῦ ἀνέφερε τὴν αἰτίαν τῆς τόσον μεγάλης ἁπλότητος τῶν λόγων, προσέθεσε τό, «Αὐτὰ τὰ λέγω, διὰ νὰ σωθῆτε». Σεῖς ὅμως οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζεσθε ὅτι δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα, τί θὰ εἰπῆτε, ὅταν τὸν ἀκούσετε νὰ λέγῃ ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν δύναμιν, ἐξουσίαν καὶ δόξαν μὲ τὸν Πατέρα;

Καὶ διατὶ ἀπαιτεῖ καὶ τὴν αὐτὴν τιμήν, ἀφοῦ εἶναι πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅπως ἰσχυρίζεσθε; Καὶ οὔτε μένει ἱκανοποιημένος μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπεν, προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, οὔτε τὸν Πατέρα τιμᾷ, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστειλε». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ ἔχει συμπεριληφθῆ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Πατρός; Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, τὸ λέγει αὐτό; Διότι τὸ ἴδιο εἶναι δυ-

δεχόμενος», φησίν, «ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπειδὴ τὰ τῶν δούλων οἰκειοῦται τῶν ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ μία ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἴρηται, ἵνα τιμῶσι. Καλῶς δὲ εἶπεν, «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα».

Καὶ γὰρ εἰ δύο βασιλέων ὄντων ὁ εἷς ὑβρίζοιτο, συνυβρίζεται καὶ ὁ ἕτερος καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ὑβριζόμενος υἱὸς ᾖ. Ὑβρίζεται μὲν γὰρ καὶ ὁπλίτου παροινηθέντος· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ὡς διὰ μεσίτου. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δι' ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, «Ἵνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα»· ἵνα, ὅταν εἴπῃ, «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα», τὴν αὐτὴν ἐννοήσῃς τιμήν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς «Ὁ μὴ τιμῶν», ἀλλ', «Ὁ μὴ τιμῶν»· οὕτως ὡς εἶπον, φησίν, «οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα». Καὶ πῶς, φησί, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ πέμπων καὶ ὁ πεμπόμενος; Πάλιν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα καταφέρεις τὸν λόγον καὶ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αἴτιον εἰδῶμεν καὶ εἰς τὴν Σαβελλίου μὴ περιπέσωμεν νόσον καὶ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀσθένεια τοῦτον θεραπευθῇ τὸν τρόπον, ὥστε μὴ νομισθῆναι αὐτὸν ἀντίθεον εἶναι παρ' αὐτοῖς.

Καὶ γὰρ ἔλεγον, «Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἀπὸ Θεοῦ οὐκ ἐλήλυθε». Πρὸς δὲ τὸ τὴν ὑποψίαν ταύτην ἀνελεῖν, οὐχ οὕτω τὰ ὑψηλά, ὡς τὰ ταπεινὰ συνεβάλλετο. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν ἀπεστάλθαι, οὐχ ἵνα ἐλάττωσίν τινα αὐτοῦ νομίσῃς εἶναι τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ἵνα ἐμφράξῃ τὰ ἐκείνων στόματα. Διὰ τοῦτο καὶ καταφεύγει συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα, τιθεὶς μεταξὺ καὶ τὴν οἰκείαν αὐθεντίαν. Εἴτε γὰρ πάντα πρὸς τὴν ἀξίαν ἔλεγε τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἐδέξαντο τὰ λεγόμενα ἐκεῖνοι, ὅπου γε καὶ

6. Ὁ Σαβέλλιος ἐπίστευεν, ὅτι ἓν μόνον πρόσωπον ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν.

νατὸν νὰ τὸ ἰδοῦμεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Διότι λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ δέχεται ἐσᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὡμίλησεν ἔτσι, ἐπειδὴ κάμνει ἰδικά του τὰ πράγματα τῶν ἰδικῶν του δούλων. Ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ μία εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλωστε δὲν τὸ εἶπε διὰ τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ τὸν τιμοῦν. Καὶ καλῶς εἶπεν· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα».

Διότι, ἂν ἀπὸ δύο βασιλεῖς ὑβρίζεται ὁ ἕνας, τότε ὑβρίζεται καὶ ὁ ἄλλος καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ὑβριζόμενος εἶναι υἱός. Ὑβρίζεται ἐπίσης ὁ βασιλεύς, ὅταν ὑβρίζεται ὁ στρατιώτης, ὄχι βέβαια κατὰ τρόπον ἄμεσον, ἀλλὰ διὰ μέσου ἄλλου. Ἐδῶ ὅμως ὄχι καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Δι' αὐτὸ προηγουμένως εἶπε, «Διὰ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα». Διὰ νὰ ἐννοήσῃς τὴν ἰδία τιμήν, ὅταν λέγῃ, «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα». Διότι δὲν λέγει ἁπλῶς, «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ», ἀλλὰ «Δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα». Καὶ μὲ ποῖον τρόπον, θὰ ἐρωτήσῃς, εἶναι τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ ὁ ἀποστέλλων καὶ ὁ ἀποστελλόμενος; Πάλιν φέρεις τὸν λόγον εἰς τὰ ἀνθρώπινα καὶ δὲν καταλαβαίνεις ὅτι αὐτὰ ὅλα δὲν ἔχουν λεχθῆ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ξέρωμεν καὶ τὸν αἴτιον καὶ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν νόσον τοῦ Σαβελλίου[6] καὶ διὰ νὰ θεραπευθῇ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἀσθένεια τῶν Ἰουδαίων, ὥστε νὰ μὴ νομίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ.

Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν· «Αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν. Αὐτὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν». Καὶ διὰ ν' ἀφαιρέσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, μετεχειρίζετο ὄχι τόσον τὰ ὑψηλά, ὅσον τὰ ἁπλᾶ λόγια. Διὰ τοῦτο ἔλεγε συνεχῶς, ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος, ὄχι διὰ νὰ νομίσῃς, ὅτι εἶναι κατώτερος εἰς ὁ,τιδήποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων. Δι' αὐτὸ καταφεύγει συχνὰ εἰς τὸν Πατέρα, παρεμβάλλων ὅμως καὶ τὴν ἰδικήν του αὐθεντίαν. Διότι ἂν εἶχε ἀναφέρει ὅλα ὅσα ἀφεώρων εἰς τὴν ἀξίαν του, ἐ-

ἀπὸ ὀλίγων τοιούτων ῥημάτων ἐδίωξάν τι αὐτὸν καὶ ἐλίθασαν πολλάκις· εἴτε πρὸς ἐκείνους ἀφορῶν πάντα ἐφθέγγετο ταπεινά, μετὰ ταῦτα πολλοὶ ἐβλάβησαν ἄν. Διόπερ ἀναμίγνυσι καὶ κιρνᾷ τὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τούτων, ὅπερ ἔφην, τῶν ταπεινῶν ἐμφράττων τὰ ἐκείνων στόματα, καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν ἀξίαν λεχθέντων τὴν εὐτελῆ τῶν εἰρημένων ἀποκρουόμενος ἔννοιαν παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ δεικνὺς οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσαν ὅλως.

Τὸ γὰρ πεμφθῆναι, μεταβάσεώς ἐστιν· ὁ δὲ Θεὸς πανταχοῦ πάρεστι. Τίνος οὖν ἕνεκέν φησιν, ἀπεστάλθαι; Παχύτερα λέγει, τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμόνοιαν δηλῶν· οὕτω γοῦν καὶ τὰ ἑξῆς σχηματίζει ῥήματα, τοῦτο κατασκευάσαι θέλων. «Ἀμὴν γάρ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν», φησίν, «ὅτι ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ὁρᾷς πῶς συνεχῶς τὸ αὐτὸ τίθησι, θεραπεύων ἐκείνην τὴν ὑποψίαν καὶ ἐντεῦθεν καὶ διὰ τῶν ἑξῆς καὶ φόβῳ καὶ εὐεργεσίας ἐπαγγελίᾳ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλονεικίαν καταλύων, κἀνταῦθα πάλιν συγκαταβαίνων πολὺ τοῖς ῥήμασιν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων ἐμοί. Ἦ γὰρ ἂν τῦφον τὸ πρᾶγμα ἐνόμισαν εἶναι καὶ κόμπον ῥημάτων περιττόν.

Εἰ γὰρ μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ μυρία θαύματα τοῦτο ὑπώπτευσαν, φθεγξαμένου αὐτοῦ οὕτω, πολλῷ μᾶλλον τότε. Διὸ καὶ ἔλεγον αὐτῷ τότε· «Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ πῶς σὺ λέγεις, Ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;». Ἵν' οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκθηριωθῶσιν, ὅρα τί φησιν· «Ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Τοῦτο δὲ οὐ μικρῶς εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον,

7. Ἰω. 8, 52.

κεῖνοι δὲν θὰ παρεδέχοντο τὰ λόγια του, ὅπου μάλιστα εἶχεν εἰπεῖ ὀλίγα περὶ τούτου, τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἐλιθοβόλησαν. Ἐὰν πάλιν ὡμίλει ἁπλᾶ ἀποβλέπων εἰς ἐκείνους, θὰ ἐβλάπτοντο πολλοὶ μετὰ ταῦτα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναμιγνύει τὴν διδασκαλίαν του, ὅπως εἶπα, μὲ αὐτὰ τὰ ἁπλᾶ λόγια διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματά των καὶ ἀποκρούων μὲ ὅσα ἐξέφραζαν τὴν ἀξίαν του τὴν εὐτελῆ των ἐκτίμησιν εἰς τὸν νοῦν τῶν σωφρόνων καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὰ δὲν τοῦ ἥρμοζαν καθόλου.

Διότι, τὸ ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος, σημαίνει μετάβασιν. Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών. Διατί λοιπὸν λέγει, ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος; Χρησιμοποιεῖ περισσότερον χονδροειδεῖς ἐκφράσεις διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν συμφωνίαν μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀναφέρει τὰ ἑπόμενα, ἐπειδὴ θέλει νὰ μετριάσῃ τοῦτο. Διότι λέγει· «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλεν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Βλέπεις πόσον συχνὰ ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτό, διὰ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ ἐκείνους τὴν ὑποψίαν καὶ μὲ ὅσα λέγει ἐδῶ καὶ μὲ τὰ ἑπόμενα καὶ διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν πρὸς αὐτὸν διαμάχην μὲ τὸν φόβον καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς εὐεργεσίας καὶ δι' αὐτὸ πάλιν καταβιβάζει τὰ λόγια του πάρα πολὺ χαμηλά; Διότι δὲν εἶπεν, Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει εἰς ἐμέ. Διότι θὰ ἐνόμιζαν, ὅτι πρόκειται δι' ἀλαζονίαν καὶ περιττὴν κομπορρημοσύνην.

Διότι, ἂν ὕστερα ἀπὸ τόσον χρόνον καὶ ἄπειρα θαύματα θὰ εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, ἐπειδὴ ὡμίλησεν ἔτσι, πολὺ περισσότερον θὰ τὸ ἐνόμιζαν τώρα. Δι' αὐτὸ καὶ τοῦ ἔλεγαν· «Ὁ Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθαναν καὶ πῶς ἐσὺ λέγεις 'Ἐὰν τηρήσῃ κανεὶς τὸν λόγον μου, δὲν θὰ γευθῇ ποτὲ τὸν θάνατον;'»[7]. Διὰ νὰ μὴ ἐξαγριωθοῦν λοιπόν, πρόσεχε τί λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸν λόγον μου καὶ πιστεύει εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλεν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ὅταν ὡμίλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἦτο δυνατὸν

τὸ μαθεῖν λέγω, ὅτι τῷ Πατρὶ πιστεύουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούοντες. Τοῦτο γὰρ δεξάμενοι μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ ἔμελλον εὐκολώτερα δέχεσθαι.

Ὥστε καὶ τῷ ταπεινόν τι εἰπεῖν τοῖς ὑψηλοῖς συνετέλει καὶ προωδοποίει. Εἰπὼν δέ, «Ἔχει ζωὴν αἰώνιον», ἐπάγει· «Καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν»· δύο τούτοις εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον καὶ τῷ τὸν Πατέρα εἶναι πιστευόμενον καὶ τῷ πολλῶν ἀπολαύειν ἀγαθῶν τὸν πειθόμενον. Τὸ δέ, «Εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται», τοῦτό ἐστιν, οὐ κολάζεται. Θάνατον γὰρ οὐ τοῦτό φησι τὸν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὥσπερ οὖν καὶ ζωὴν ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». Εἰπὼν τὰ ῥήματα, λέγει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, «Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ»· ἵνα μὴ δόξῃ κόμπος εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τῦφος, παρέχεται καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν λέγων· «Ἔρχεται ὥρα». Εἶτα ἵνα μὴ μακρὸν ὑποπτεύσῃς χρόνον ἐπάγει· «Καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». Εἶδες αὐθεντίαν ἐνταῦθα καὶ ἐξουσίαν ἄφατον; Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ ἀναστάσει οὕτω καὶ νῦν ἔσται, φησί. Καὶ γὰρ τότε φωνῆς ἀκούσαντες ἐπιταττούσης ἐγειρόμεθα· «Ἐν κελεύσματι», γάρ, φησί, «Θεοῦ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται».

Καὶ πόθεν δῆλον, ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα; Ἐξ ὧν ἐπείγαγεν, ὅτι «Καὶ νῦν ἐστιν». Εἰ μὲν γὰρ εἰς τὸν μέλλοντα μόνον ἐπήγγελτο χρόνον, ἔμελλεν ὁ

8. Α' Θεσσ. 4, 16.

νὰ δεχθοῦν εὐκολώτερα τὸν λόγον του, διότι αὐτοὶ ἀντελαμβάνοντο ὅτι, ὅσοι ἀκούουν τὸν Χριστόν, πιστεύουν εἰς τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν παρεδέχοντο αὐτὸ μὲ προθυμίαν, θὰ παρεδέχοντο εὐκολώτερα καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

Ὥστε καὶ τὸ νὰ εἰπῇ κάτι τὸ ἁπλοϊκόν, συνετέλει καὶ ἑτοίμαζε τὸν δρόμον διὰ τὰ ὑψηλότερα. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «Ἔχει ζωὴν αἰώνιον», προσθέτει· «Καὶ δὲν θὰ περάσῃ ἀπὸ κρίσιν, ἀλλὰ ἔχει μεταβῇ ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωήν», κάμνων εὔκολα παραδεκτὸν τὸν λόγον μὲ αὐτὰ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔλεγεν ὅτι πιστεύει εἰς τὸν Πατέρα καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει, ἀπολαύει πολλὰ ἀγαθά. Τὸ δέ, «Δὲν θὰ περάσῃ ἀπὸ κρίσιν», σημαίνει δὲν τιμωρεῖται. Θάνατον ὅμως δὲν ἐννοεῖ τὸν ἐπίγειον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ζωὴν ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθε, ποὺ οἱ νεκροὶ θ' ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θ' ἀκούσουν, θὰ ζήσουν». Ἀφοῦ εἶπεν αὐτὰ τὰ λόγια, ἐπιβεβαιώνει ταῦτα μὲ τὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ, «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὁποίους θέλει», διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι αὐτὸ εἶναι κομπορρημοσύνη καὶ ἀλαζονεία, δίδει τὴν ἀπόδειξιν μὲ τὰ ἔργα λέγων· «Ἔρχεται ὥρα». Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπτεύσῃς πολὺν χρόνον, προσθέτει «καὶ ἤδη ἦλθε, ποὺ οἱ νεκροὶ θ' ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θ' ἀκούσουν, θὰ ζήσουν». Βλέπεις ἐδῶ αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν ἄφατον; Διότι, ὅπως θὰ εἶναι εἰς τὴν ἀνάστασιν, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ τώρα, ἐτόνισε. Διότι καὶ τότε, ὅταν ἀκούσωμεν τὴν φωνήν του νὰ διατάσσῃ, θ' ἀναστηθοῦμεν, ἀφοῦ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Μὲ παράγγελμα Θεοῦ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν»[8].

Καὶ ἠμπορεῖ ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ κανείς, ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ἀλαζονεία; Ἀπὸ ὅσα εἶπε μετά, δηλαδὴ «Καὶ ἤδη ἦλθε». Διότι, ἂν ἀνεφέρετο εἰς

λόγος ὕποπτος εἶναι παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ παρέχει τὴν ἀπόδειξιν. Ἐμοῦ γάρ, φησί, διατρίβοντος μεθ' ὑμῶν, τοῦτο γενήσεται. Οὐκ ἂν δὲ μὴ δυνάμενος ἐπηγγείλατο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὥστε μὴ πλείονα γέλωτα ὀφλεῖν ἐκ τῆς ὑποσχέσεως. Εἶτα καὶ λογισμὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικόν, λέγων· «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ».

3. Ὁρᾷς πῶς τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ἑνὶ μόνῳ τὴν διαφορὰν ἐμφαῖνον, τῷ τὸν μὲν Πατέρα εἶναι, τὸν δὲν Υἱόν; Ἡ γάρ, «Ἔδωκε», λέξις, ταύτην εἰσάγει τὴν διαίρεσιν μόνην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἴσα καὶ ἀπαράλλακτα δείκνυσιν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας πάντα ποιεῖ καὶ δυνάμεως, μεθ' ὅσης ὁ Πατὴρ καὶ οὐχ ἑτέρωθεν δυναμούμενος. Οὕτω γὰρ ἔχει ζωήν, ὥσπερ ὁ Πατήρ. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸ ἐφεξῆς εὐθέως ἐπήγαγε πάλιν, ἵνα ἀπὸ τούτου κἀκεῖνο νοήσωμεν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τό, «Ἔδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ποιεῖν». Καὶ τίνος ἕνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἄνω καὶ κάτω στρέφει; «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ»· καὶ πάλιν, «Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν, «Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ»· καὶ πάλιν, «Οἱ ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ζήσονται»· καὶ ἐνταῦθα δὴ πάλιν, «Ἔδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ποιεῖν».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα στρέφει συνεχῶς, κρίσιν λέγω καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ τὰ καὶ ἐπαγαγέσθαι δυνάμενα καὶ τὸν ἀνένδοτον ἀκροατήν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς ὅτι καὶ ἀναστήσεται καὶ τούτῳ δώσει τὰς εὐθύνας τῶν πεπλημμελημένων· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον

ιὸ μέλλον, ὁ λόγος θὰ προεκάλει εἰς αὐτοὺς ὑποψίαν. Τώρα ὅμως δίδει τὴν ἀπόδειξιν. Διότι λέγει, ὅτι αὐτὸ θὰ γίνῃ τώρα ποὺ ἐγὼ ζῶ μαζί σας. Δὲν θὰ ἠμποροῦσεν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν νὰ ὑποσχεθῇ ταῦτα, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ περισσότερον γέλωτα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν. Τέλος φέρει ἀποδεικτικὸν συλλογισμὸν δι' ὅσα εἶχεν εἰπεῖ, λέγων· «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα του ζωήν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχῃ μέσα του ζωήν.

3. Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον κάμνει σταθερὰν τὴν ἰσότητα καὶ παρουσιάζει μόνον αὐτὴν τὴν διαφοράν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνας μὲν εἶναι ὁ Πατήρ, ἄλλος δὲ ὁ Υἱός; Διότι ἡ λέξις, «Ἔδωκε», αὐτὴν μόνον τὴν διαίρεσιν εἰσάγει, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ἴσα καὶ ὅμοια. Ἑπομένως, εἶναι φανερόν, ὅτι κάμνει τὰ πάντα μὲ τόσην ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, μὲ ὅσην καὶ ὁ Πατὴρ καὶ δὲν λαμβάνει ἀπὸ ἄλλου τὴν δύναμιν. Ἔτσι δηλαδὴ ἔχει ζωήν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατήρ. Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσε πάλιν τὸ ἑπόμενον, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; «Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν νὰ κάμνῃ. Καὶ διατί τόσον συχνὰ ὑπενθυμίζει τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν; «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει». Καὶ πάλιν· «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν». Καὶ πάλιν· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα του ζωήν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχῃ μέσα του ζωήν». Καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νὰ ζήσουν». Καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, «Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν νὰ κάμνῃ».

Διατί ἀναφέρει ταῦτα τόσον συχνά, δηλαδὴ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν; Διότι αὐτὰ εἶναι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ κάμψουν καὶ τὸν πλέον ἀμετάπειστον ἀκροατήν. Διότι ὅποιος ἔχει πιστεύσει, ὅτι θ' ἀναστηθῇ καὶ ὅτι θὰ τιμωρηθῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἰδῇ

εἶδε σημεῖον, τοῦτο καταδεξάμενος προσδραμεῖται πάντως, ἥμερον κατασκευάζων ἑαυτῷ τὸν δικαστήν. «Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, μὴ θαυμάζετε τοῦτο». Παῦλος μὲν ὁ Σαμοσατεὺς οὐχ οὕτω φησίν, ἀλλὰ πῶς; «Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν». Ἀλλ' οὐδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο οὕτω λεγόμενον. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβε κρίσιν ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν (ἐπεὶ τί ἐκώλυε πάντας ἀνθρώπους εἶναι κριτάς;), ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀρρήτου οὐσίας ἐκείνης ἐστὶν Υἱός, διὰ τοῦτό ἐστι κριτής.

Οὕτω τοίνυν ἀναγνωστέον, «Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί μὴ θαυμάζετε τοῦτο». Ἐπειδὴ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι προσίστασθαι τὸ λεγόμενον καὶ πλέον οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον, τὰ δὲ λεγόμενα μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, μᾶλλον δὲ μείζονα ἢ κατὰ ἄγγελον, καὶ Θεοῦ μόνου· ταύτην λύων τὴν ἀντίθεσιν, ἐπήγαγε· «Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν· Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί· καὶ γὰρ καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστιν· ἀλλὰ τῆς ἀναστάσεως ἐμνημόνευσεν; Ἔθηκε μὲν αὐτὸ ἀνωτέρω, λέγων, «Ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ».

Εἰ δὲ ἐνταῦθα ἀπεσιώπησε, μὴ θαυμάσῃς. Τὸ γὰρ ἔργον εἰπών, ὃ Θεοῦ ἴδιον ἦν, δίδωσι τοῖς ἀκροωμένοις ἐξ αὐτοῦ συλλογίσασθαι λοιπὸν ὅτι καὶ Θεὸς ἦν καὶ Θεοῦ Παῖς. Παρ' αὐτοῦ μὲν γὰρ λεγόμενον συνεχῶς προσέστη ἂν τότε ἐκείνοις, ἀπὸ δὲ τοῦ συλλογισμοῦ τῶν θαυμάτων δεικνύμενον

ἄλλο θαῦμα, ἀφοῦ παραδεχθῇ τοῦτο θὰ τρέξῃ χωρὶς ἀμφιβολίαν, διὰ νὰ προσοικειωθῇ τὸν δικαστήν του. «Διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπορῆτε διὰ τοῦτο». Ὁ Παῦλος ὅμως ἀπὸ τὰ Σαμόσατα δὲν τὸ εἶπεν ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; «Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν νὰ κρίνῃ, διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἀλλ' αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη, δὲν ἔχει καμμίαν συνέπειαν. Διότι δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν τῆς κρίσεως, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος (διότι, τί θὰ ἠμπόδιζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι κριταί;) ἀλλ' εἶναι κριτής, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς ἐκείνης τῆς ἀνεκφράστου οὐσίας.

Πρέπει λοιπὸν ν' ἀναγνωσθῇ ὡς ἑξῆς· «Διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπορῆτε διὰ τοῦτο». Ἐπειδὴ ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀκροατάς, ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια ἦσαν ἀμφισβητήσιμα καὶ δὲν ἐπίστευον ὅτι εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἁπλοῦς ἄνθρωπος, ὅτι τὰ λεγόμενά του ἦσαν μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ μᾶλλον περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ ἕνας ἄγγελος καὶ λόγια μόνον τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ λύσῃ αὐτὴν τὴν ἀντίθεσιν, ἐπρόσθεσε· «Μὴ ἀπορῆτε, διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἔρχεται ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι ὅσοι θὰ εὑρίσκωνται εἰς τὰ μνημεῖα, θὰ ἀκούσουν τὴν φωνήν του καὶ θὰ ἐξέλθουν, ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸ θὰ ἀναστηθοῦν διὰ ζωήν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔκαμαν τὸ κακὸν θὰ ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν». Καὶ διατί δὲν εἶπε· Μὴ ἀπορῆτε, διότι εἶναι Υἱὸς ἀνθρώπου. Διότι εἶναι καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Ἀλλὰ ὑπενθύμισε τὴν ἀνάστασιν; Αὐτὸ ἤδη τὸ εἶχεν ἐκθέσει προηγουμένως, ὅταν εἶπε· «Θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ».

Μὴ ἀπορήσῃς, ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ ἀπεσιώπησε. Διότι, ἀφοῦ ἀνέπτυξε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἴδιον τοῦ Θεοῦ, ἀφήνει εἰς τοὺς ἀκροατὰς νὰ συλλογισθοῦν ἐξ αὐτοῦ τὰ ὑπόλοιπα, ὅτι δηλαδὴ ἦτο Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν τοῦτο ἐπανελαμβάνετο συνεχῶς παρ' αὐτοῦ, θὰ προεκάλει εἰς ἐκείνους ἀμφισβήτησιν, ἐνῷ μὲ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν θαυμάτων, ἔκαμνε τὴν διδασκαλίαν ὀλιγώτερον

ἀνεπαχθεστέραν τὴν διδασκαλίαν ἐποίει. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς συλλογισμοὺς πλέκοντες, ὅταν τὰ μέρη θέντες, γενναίως ἀποδείξωσι τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπάγουσιν αὐτοὶ τὸ συμπέρασμα πολλάκις, ἀλλ' εὐγνωμονέστερον κατασκευάζοντες τὸν ἀκροατὴν καὶ τὴν νίκην λαμπροτέραν ποιοῦντες, αὐτὸν ἐκεῖνον παρασκευάζουσι τὸν ἀντιλέγοντα τὴν ἀπόφασιν ἐξενεγκεῖν, ὥστε μᾶλλον αὐτοῖς ψηφίσασθαι τοὺς παρόντας τῶν ἀντιδίκων τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φερόντων ψῆφον. Τῆς μὲν οὖν κατὰ τὸν Λάζαρον μνημονεύσας ἀναστάσεως, τὴν κρίσιν ἐσίγησεν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀνέστη Λάζαρος· τὴν δὲ καθόλου εἰπὼν καὶ τοῦτο προσέθηκεν, ὅτι «Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες ἐκπορεύσονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· Οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως».

Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐπήγετο τὸν ἀκροατήν, κρίσεως μνησθείς, καὶ ὅτι, «Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὄψεται τὴν ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν». Οὕτω καὶ αὐτὸς τὸν Νικόδημον· «Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν», ἔλεγε πρὸς αὐτόν, «οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται». Οὕτω καὶ ἐνταῦθα καὶ δικαστηρίου καὶ κολάσεως μέμνηται τῆς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι· «Ὁ ἀκούων μου τὸν λόγον καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται»· ἵνα μὴ νομίσῃ τις ὅτι τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν μόνον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ βίου προσέθηκεν, εἰπών, ὅτι· «Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως».

Ἐπεὶ οὖν ἔφησεν αὐτῷ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν δώσειν λόγον καὶ πάντας ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀναστήσεσθαι τῆς αὐτοῦ, πρᾶγμα καινὸν καὶ παράδοξον καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀπιστούμενον παρὰ πολλοῖς καὶ τῶν δοκούντων πεπιστευκέναι, μήτε γε τότε παρὰ Ἰουδαίοις ἄκουσον πῶς αὐτὸ κατασκευάζει, πάλιν τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων τῶν ἀκροωμένων· «Οὐ δύναμαι

μισητήν. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ πλέκουν τοὺς συλλογισμούς, ὅταν θέτοντες τὰς προτάσεις ἀποδείξουν σαφῶς τὸ ζητούμενον, δὲν ἐξάγουν πολλὰς φορὰς οἱ ἴδιοι τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ἀφοῦ καταστήσουν τὸν ἀκροατὴν εὐνοϊκώτερον καὶ κάμουν λαμπροτέραν τὴν ἐπιτυχίαν, ἀναγκάζουν τὸν ἴδιον τὸν ἀντιλέγοντα νὰ βγάλῃ τὴν ἀπόφασιν, εἰς τρόπον ὥστε ὅσοι εἶναι παρόντες μᾶλλον ν' ἀποφασίσουν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν ἀντιδίκων. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπενθύμισε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, ἀπεσιώπησε τὴν κρίσιν. Ἀφοῦ ὅμως ὡμίλησε περὶ τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως, προσέθεσε καὶ τὸ ἑξῆς· «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸ θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωήν, ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔκαμαν τὸ κακό, θ' ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Ἰωάννης διήγειρε τὸν ἀκροατήν, ἐνθυμηθεὶς τὴν κρίσιν καὶ εἰπών· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν θὰ ἰδῇ ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του». Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν Νικόδημον· «Διότι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν κρίνεται, ἐκεῖνος ὅμως ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ». Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὑπενθυμίζει δικαστήριον καὶ κόλασιν διὰ τὰς κακὰς πράξεις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε προηγουμένως ὅτι, «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸν λόγον μου καὶ πιστεύει εἰς αὐτὸν ποὺ μὲ ἔστειλε, δὲν κρίνεται», διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι αὐτὸ μόνον ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν προσέθεσε καὶ τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ βίου λέγων· «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸ θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωήν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔκαμαν τὸ κακό, θ' ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν».

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη θὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτὸν καὶ ὅτι ὅλοι θ' ἀναστηθοῦν, ὅταν ἀκούσουν τὴν φωνήν του, πρᾶγμα ποὺ ἦτο νέον καὶ παράξενον καὶ ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπίστευτον ἀπὸ πολλοὺς καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φαίνονται ὅτι πιστεύουν, καθὼς καὶ τότε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἄκουσε κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἑτοιμάζει, προσαρμόζων αὐτὸ πάλιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν· «Ἐγὼ δὲν ἠ-

ἐγὼ ποιεῖν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Καίτοι οὐ μικρὰν τέως ἀναστάσεως ἦν δεδωκὼς ἀπόδειξιν, τὸν παράλυτον σφίγξας. Διόπερ οὐδὲ πρότερον περὶ ἀναστάσεως διελέχθη, ἕως ἐκεῖνο ἐποίησεν, ὃ τῆς ἀναστάσεως οὐ σφόδρα ἀποδέον ἦν. Καὶ τὴν κρίσιν δὲ ἠνίξατο τότε, μετὰ τὴν τοῦ σώματος σφίγξιν εἰπών, «Ἴδε ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται»· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τὴν Λαζάρου προαναφωνεῖ καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης.

Καὶ ἐπειδὴ δύο ταύτας ἀναστάσεις προεῖπε, τήν τε τοῦ Λαζάρου τὴν αὐτίκα μάλα ἐκβησομένην καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης τοῖς μακροῖς ὕστερον ἐσομένην χρόνοις, ταύτην μὲν ἀπὸ τοῦ παραλύτου πιστοῦται καὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ καιροῦ, λέγων, «Ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν»· ἐκείνην δέ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Λάζαρον ἀναστάσεως, διὰ τῶν ἤδη γινομένων τὰ μηδέπω γενόμενα ὑπ᾽ ὄψιν ἄγων. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ ποιοῦντα αὐτὸν ἔστιν ἰδεῖν, δύο τιθέντα προρρήσεις ἢ καὶ τρεῖς, καὶ τὰ ἐσόμενα ἀπὸ τῶν γινομένων ἀεὶ πιστούμενον.

4. Ἀλλ᾽ ὅμως τοσαῦτα καὶ εἰπὼν καὶ ποιήσας, ἐπειδὴ τέως ἀσθενέστεροι ἦσαν, οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλὰ καὶ δι᾽ ὧν ἐπάγει ῥημάτων αὐτῶν καταστέλλει τὴν φιλονεικίαν, λέγων· «Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Ἐπειδὴ γὰρ ξένα τινὰ καὶ παρηλλαγμένα παρὰ τοὺς προφήτας ἐδόκει λέγειν (ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς

μπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου. Καθὼς ἀκούω κρίνω καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιδιώκω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, ποὺ μὲ ἔστειλε. Καὶ ὅμως δὲν εἶχε δώσει ἤδη μικρὰν ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως, ἀφοῦ ἐθεράπευσε τὸν παράλυτον. Δι' αὐτὸ μάλιστα δὲν εἶχεν ὁμιλήσει προηγουμένως περὶ ἀναστάσεως, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἔκαμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπολείπεται πολὺ τῆς ἀναστάσεως. Καὶ τὴν κρίσιν ὑπηνίχθη τότε, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σώματος τοῦ παραλύτου, ὅταν τοῦ εἶπεν· «Ἰδές, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῇ τίποτε χειρότερον». Ἀλλ' ὅμως προαναγγέλλει καὶ τοῦ Λαζάρου τὴν ἀνάστασιν καὶ τῆς οἰκουμένης.

Καὶ ἐπειδὴ προεῖπε δύο ἀναστάσεις, δηλαδὴ καὶ ἐκείνην τοῦ Λαζάρου, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐγίνετο, καὶ τῆς οἰκουμένης, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου, τὴν μὲν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἀποδεικνύει ἀπὸ τὸν παράλυτον καὶ ἀπὸ τὴν προσέγγισιν τοῦ καιροῦ λέγων, «Ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθε», τὴν δὲ ἀνάστασιν τῆς οἰκουμένης ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, φέρων ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν δι' ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἤδη γίνει. Καὶ ἠμποροῦμεν νὰ ἰδοῦμεν ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει παντοῦ, θέτει δηλαδὴ δύο ἢ τρεῖς προαναγγελίας καὶ κάμνει πιστευτὰ τὰ μέλλοντα ἀπὸ τὰ ἤδη γενόμενα.

4. Ἐνῷ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἶχε κάμει τόσα πολλά, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν μέχρι τινὸς ἀσθενέστεροι κατὰ τὸ πνεῦμα, δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ λόγια ποὺ προσθέτει, καταστέλλει τὴν φιλονικείαν των λέγων· «Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου. Καθὼς ἀκούω, κρίνω καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιδιώκω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλεν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαίνετο ὅτι λέγει παράξενα πράγματα καὶ διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν εἰπεῖ οἱ Προφῆται (διότι ἐκεῖνοι ἔλεγαν, ὅτι

ἐστιν ὁ κρίνων τὴν γῆν ἅπασαν, τουτέστι, τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τοῦτο ὁ Δαυὶδ πανταχοῦ ἀνακηρύττων ἔλεγε, «Κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι»· καί, «Ὁ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος»· καὶ οἱ προφῆται δὲ πάντες καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὁ δὲ Χριστὸς ἔλεγεν, «Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ», ἱκανὸν δὲ τοῦτο ἦν θορυβῆσαι τὸν ἀκούοντα τότε Ἰουδαῖον καὶ παρασκευάσαι πάλιν ἀντίθεον αὐτὸν ὑποπτεύειν), σφόδρα ἐνταῦθα συγκαταβαίνει τῷ λόγῳ καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀπῄτει αὐτῶν ἡ ἀσθένεια, ὥστε τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ὑποψίαν πρόρριζον ἀνελεῖν, καί φησιν· «Ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν»· τουτέστιν, οὐδὲν ξένον, οὐδὲ παρηλλαγμένον, οὐδὲ ὃ μὴ βούλεται ὁ Πατήρ, παρ' ἐμοῦ γινόμενον ὄψεσθε, ἢ λεγόμενον ἀκούσεσθε.

Καὶ πρότερον εἰπών, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν, καὶ δείξας ὅτι ἄνθρωπον αὐτὸν τέως ὑπώπτευον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα προστίθησιν. Ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω εἰπών, «Ὃ ἀκηκόαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν»· καὶ ὁ Ἰωάννης, «Ὃ ἑώρακε, μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει»· περὶ ἀκριβοῦς δὲ ἀμφότερα εἴρηται γνώσεως, οὐχ ἁπλῶς περὶ ἀκοῆς καὶ ὄψεως· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀκοὴν εἰπών, οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ὅτι ἀδύνατον ἄλλο τι θελῆσαι αὐτόν, ἢ ὅπερ ὁ Πατήρ.

Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω σαφῶς (οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο ἐξ εὐθείας τέως οὕτως ἀκούοντες)· ἀλλὰ πῶς; Συγκαταβατικῶς καὶ ἀνθρωπίνως σφόδρα· «Καθὼς ἀκούω», κρίνω. Πάλιν οὐ διδασκαλίαν λέγων ἐνταῦθα (οὐ γὰρ εἶπε, Καθὼς διδάσκομαι, ἀλλά, «Καθὼς ἀκούω»), ἀλλ' οὐδὲ ὡς δεόμενος ἀκροάσεως ταῦτά φησιν (οὐ γὰρ μόνον τοῦ διδάσκεσθαι ἀνενδεὴς ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεῖσθαι ἀκούειν),

---

9. Ψαλμ. 95, 10.
10. Ψαλμ. 7, 12.

ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κρίνει ὅλην τὴν γῆν, δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πρᾶγμα ποὺ ὁ Δαυῒδ προέλεγε παντοῦ· «Θὰ κρίνῃ λαοὺς μὲ ἰσότητα»[9], καὶ «ὁ Θεὸς εἶναι δικαστὴς δίκαιος, δυνατὸς καὶ ὑπομονητικός»[10], ἐνῷ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ἔχει δώσει εἰς τὸν Υἱὸν τὴν κρίσιν», ἦτο δὲ τοῦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ ἀναστατώσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ὕποπτον ὡς ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ), δι' αὐτὸ ἐδῶ φροντίζει πολὺ διὰ τὰ λόγια του καὶ μάλιστα τόσον ὅσον ἀπῄτει ἡ πνευματική των ἀδυναμία ὥστε νὰ ξερριζώσῃ αὐτὴν τὴν καταστρεπτικήν των ὑποψίαν καὶ λέγει· «Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», δηλαδὴ κανὲν παράξενον ἢ διαφορετικόν, οὔτε κάτι ποὺ δὲν θέλει ὁ Πατὴρ θὰ μὲ ἰδῆτε νὰ κάμνω ἢ θ' ἀκούσετε νὰ λέγω.

Ἀλλ' ἐπειδὴ προηγουμένως εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶχεν ἀποδείξει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἐθεώρουν ἤδη ὡς ἁπλοῦν ἄνθρωπον, δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσεν ἐδῶ, ἐκεῖνο ποὺ εἶπε προηγουμένως· «Δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἀκούσει ὁμιλοῦμεν καὶ μαρτυροῦμεν δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης εἶχεν εἰπεῖ· «Δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν του κανεὶς δὲν δέχεται». Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ περὶ βεβαίας γνώσεως καὶ ὄχι ἁπλῶς περὶ ἀκοῆς καὶ ὁράσεως. Ἔτσι καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἀκοῆς, θέλει νὰ ἐξηγήσῃ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ θέλῃ κάτι ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θέλει καὶ ὁ Πατήρ.

Δὲν τὸ εἶπεν ὅμως τόσον καθαρὰ (διότι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν ν' ἀνεχθοῦν καθόλου τοῦτο, ἐὰν τὸ ἔλεγεν ἀνοικτά). Ἀλλὰ μὲ ποῖον τρόπον; Πάρα πολὺ συγκαταβατικὰ καὶ ἀνθρώπινα· «Καθὼς ἀκούω, κρίνω». Χωρὶς νὰ κάμνῃ πάλιν διδασκαλίαν ἐδῶ (διότι δὲν εἶπε, Καθὼς διδάσκομαι, ἀλλὰ «Καθὼς ἀκούω»), ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διδασκαλίας εἶπε ταῦτα (διότι ὄχι μόνον δὲν εἶχεν ἀνάγκην διδασκάλου, ἀλλ' οὔτε ἀκροάσεως), ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε ν'

τὴν δὲ ὁμόνοιαν δηλῶν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς ψήφου. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὕτω κρίνω, ὡς ἂν εἰ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ἦν ὁ κρίνων. Εἶτα ἐπάγει, «Καὶ οἶδα ὅτι ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με».

Τί λέγεις; ἔχεις γὰρ θέλημα ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα; Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ εἶπας, «Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν»· καὶ πάλιν, ἐπὶ θελήματος λέγων καὶ ὁμονοίας· «Δὸς αὐτοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι», τουτέστιν, ἐν τῇ περὶ ἡμῶν πίστει. Ὁρᾷς ὅτι τὰ μάλιστα δοκοῦντα εἶναι ταπεινά, ταῦτά ἐστιν ὅπερ ἔχει ἐγκεκρυμμένον τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ὃ γὰρ αἰνίττεται, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὐκ ἄλλο μὲν τοῦ Πατρὸς τὸ θέλημα, ἄλλο δὲ τὸ αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ μιᾶς διανοίας ἓν θέλημα, οὕτως ἐμοῦ καὶ τοῦ Πατρός. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ τοσαύτην εἶπε συνάφειαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τούτῳ κέχρηται τῷ ὑποδείγματι ὁ Παῦλος, λέγων· «Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ».

Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι Οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἕτερον καὶ ἴδιον παρὰ τοῦ Πατρός, ἀλλ' εἴ τι ἐκεῖνος βούλεται τοῦτο καὶ ἐγώ· καὶ εἴ τι ἐγώ, τοῦτο καὶ ἐκεῖνος. Ὥσπερ οὖν τῷ Πατρὶ οὐδεὶς ἂν ἐγκαλέσειε κρίνοντι, οὕτως οὐδὲ ἐμοί· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης ἑκατέρα ἡ ψῆφος φέρεται. Εἰ δὲ ἀνθρωπινώτερον ταῦτα διαλέγεται, μὴ θαυμάσῃς. Ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἔτι ἐνόμιζον εἶναι ψιλόν. Διὸ χρὴ μάλιστα ἐν τοῖς τοιούτοις μὴ τὰ λεγόμενα ἐξετάζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροωμένων προστιθέναι,

ἀποδείξῃ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἰσότητα τῆς κρίσεως μὲ τὸν Πατέρα. Τὸ νόημα τῶν λόγων του εἶναι τὸ ἑξῆς: Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κρίνω, σὰν νὰ κρίνῃ ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ. Ἔπειτα προσθέτει· «Καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλεν».

Τί λέγεις; Μήπως ἔχεις διαφορετικὸν θέλημα ἀπὸ τὸν Πατέρα; Καὶ εἰς ἄλλο μέρος εἶχες εἰπεῖ, «Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ εἴμεθα ἕνα», ὅταν ὁ λόγος ἦτο πάλιν περὶ θαλήματος καὶ ὁμονοίας. «Δῶσε εἰς αὐτούς, ὥστε αὐτοὶ μὲ ἡμᾶς νὰ εἶναι ἕνα», δηλαδὴ εἰς τὴν πίστιν πρὸς ἡμᾶς. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι αὐτὰ ποὺ φαίνονται, ὅτι εἶναι ἁπλοϊκά, αὐτὰ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ κρύπτουν τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ὑπαινίσσεται, εἶναι τὸ ἑξῆς· ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ ἄλλο τὸ ἰδικόν του, ἀλλὰ ἕνα καὶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα καὶ τοῦ Πατρός, σὰν νὰ εἶναι θέλημα μιᾶς σκέψεως. Καὶ μὴ ἀπορήσῃς, ἐπειδὴ ἔδειξε τόσον στενὴν σχέσιν. Διότι καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὸ ἴδιο παράδειγμα περὶ τοῦ Πνεύματος λέγων· «Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ξέρει τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι μέσα του; Ἔτσι καὶ τί εἶναι ὁ Θεὸς κανεὶς δὲν ξέρει παρὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ἑπομένως ὁ Χριστὸς δὲν λέγει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τοῦτο, ὅτι δηλαδή· Δὲν ἔχω ἄλλο θέλημα καὶ διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅ,τι θέλει ἐκεῖνος, τὸ ἴδιο θέλω καὶ ἐγὼ καὶ ὅ,τι θέλω ἐγώ, τὸ ἴδιο θέλει καὶ ἐκεῖνος. Καὶ ὅπως δὲν θὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ ἐγκαλέσῃ τὸν Πατέρα διὰ νὰ τὸν κρίνῃ, ἔτσι δὲν θὰ ἠμπορέσῃ καὶ ἐμέ. Διότι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο ἀποφάσεις κρίνεται ἀπὸ τὴν ἰδίαν γνώμην. Μὴ ἀπορήσῃς, ἐπειδὴ διαπραγματεύεται ταῦτα κατὰ τρόπον ἀνθρωπινώτερον. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐνόμιζαν ὅτι εἶναι ἁπλοῦς ἄνθρωπος. Δι' αὐτὸ μάλιστα πρέπει εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς νὰ μὴ ἐξετάζωμεν μόνον τὰ λόγια ἀλλὰ νὰ προσθέτωμεν καὶ τὴν γνώμην τῶν ἀκροατῶν καὶ

καὶ οὕτω τῶν λεγομένων ἀκούειν, ὡς πρὸς ἐκείνην εἰρημένων ὑπόνοιαν· ἐπεὶ πολλὰ ἕψεται τὰ ἄτοπα.

Σκόπει γάρ· Εἶπεν, «Οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν». Οὐκοῦν ἕτερόν ἐστι τὸ αὐτοῦ θέλημα, καὶ σφόδρα ἀποδέον· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς ἀποδέον, ἀλλ' οὐδὲ ὠφέλιμον οὕτως. Ἐπεὶ εἰ σωτηριῶδες ἦν καὶ συμβαῖνον τῷ τοῦ Πατρός, τίνος ἕνεκεν αὐτὸ οὐ ζητεῖς; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ εἰκότως ἂν τοῦτο λέγοιεν, ὡς πολλὰ θελήματα ἔχοντες παρὰ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα· σὺ δὲ τίνος ἕνεκεν τοῦτο φής, κατὰ πάντα ἐοικὼς τῷ Πατρί; Τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνδρὸς ἠκριβωμένου καὶ ἐσταυρωμένου εἴποι τις ἂν εἶναι τὸ ῥῆμα.

Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος οὕτως ἑαυτὸν ἐκέρασε τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰπεῖν, «Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», πῶς ὁ πάντων Δεσπότης εἶπεν ἄν, ὅτι «Οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με», ὡς ἑτέρου ὄντος ἐκείνου; Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; Ὡς ἐπ' ἀνθρώπου προσάγει τὸν λόγον καὶ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροωμένων φθέγγεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν ἀπέδειξε τὰ λεγόμενα, τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως διαλεχθείς, πάλιν ὡς ἄνθρωπος κατασκευάζει τὰ αὐτὰ καὶ λέγει, ὅτι «Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστί». Καὶ πόθεν δῆλον; «Ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Ὥσπερ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ὁ φιλαυτίας ἀπηλλαγμένος, οὐκ ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖσθαι ὡς παρὰ τὸ δέον δικάσας, οὕτως οὐδὲ ἐμοὶ νῦν δυνήσεσθε ἐπιτιμᾶν. Ὁ μὲν γὰρ θέλων τὰ ἑαυτοῦ στῆσαι, ἴσως ὑποπτευθείη ἂν παρὰ πολλῶν ταύτῃ παραφθείρειν τὸ δίκαιον· ὁ δὲ μὴ τὰ ἑαυτοῦ σκοπῶν, τίνα ἂν ἔχοι πρόφασιν τοῦ μὴ τὰ δίκαια ψηφίσασθαι;

---

11. Γαλ. 2, 20.

νὰ δεχώμεθα ἔτσι τὴν ἀπάντησιν σὰν νὰ ἔχῃ δοθῇ σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν γνώμην. Διότι ἄλλως θ᾽ ἀκολουθήσουν πολλὰ ἄτοπα.

Σκέψου λοιπόν. Ὁ Χριστὸς εἶπε· «Δὲν ζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα». Ἑπομένως ἄλλο εἶναι τὸ ἰδικόν του θέλημα καὶ μάλιστα πολὺ κατώτερον. Καὶ ὄχι μόνον κατώτερον, ἀλλ᾽ οὔτε τόσον ὠφέλιμον. Ἐπειδή, ἂν ἦτο σωτήριον καὶ συνεφώνει μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, διὰ ποῖον λόγον δὲν τὸ ζητεῖς; Δηλαδὴ οἱ μὲν ἄνθρωποι δικαίως ἠμποροῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν τοῦτο, διότι ἔχουν πολλὰ θελήματα, ποὺ δὲν εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὸν Θεόν. Σὺ δὲ ποὺ εἶσαι καθ᾽ ὅλα ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ ποῖον λόγον ἰσχυρίζεσαι τοῦτο; Διότι θὰ ἠμποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ κανείς, ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος δὲν ἁρμόζει εἰς ἕναν ἀνεπίληπτον ἄνθρωπον καὶ ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐσταυρώθη.

Διότι, ἂν ὁ Παῦλος συνέδεσε τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τόσον στενά, ὥστε νὰ τονίσῃ, «Δὲν ζῶ δὲ πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῇ μέσα μου ὁ Χριστός»[11], πῶς θὰ ἔλεγεν ὁ Κύριος ὅλων, «Δὲν ζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε», σὰν ἐκεῖνος νὰ ἦτο ἄλλος; Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; Ὁμιλεῖ σὰν ἄνθρωπος καὶ ἐκφράζεται σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀκροατῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἀπεδείχθη, ὅτι ἄλλα μὲν τὰ εἶπεν ὡς Θεός, ἄλλα δὲ ὡς ἄνθρωπος, πάλιν ὡς ἄνθρωπος τὰ προβάλλει καὶ λέγει· «Ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία». Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; «Διότι ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ποὺ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαυτίας δὲν ἠμπορεῖ δικαίως νὰ κατηγορηθῇ, ὅτι δικάζει ἀδίκως, ἔτσι δὲν θὰ ἠμπορέσετε τώρα νὰ μὲ κατηγορήσετε. Διότι ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰ προσωπικά του, ἠμπορεῖ ἴσως νὰ δώσῃ εἰς πολλοὺς τὴν ὑποψίαν ὅτι ἔτσι φθείρει τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ προσωπικά του ποίαν αἰτίαν ἔχει διὰ νὰ μὴ ἀποφασίσῃ δίκαια;

Τοῦτον τοίνυν τὸν λογισμὸν καὶ ἐπ' ἐμοῦ ἐξετάζετε. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον μὴ ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Πατρός μηδὲ εἰς ἐκεῖνον τὴν δόξαν τῶν γινομένων ἀνέφερον, ἴσως ἄν τις ὑμῶν ὑπενόησεν, ὅτι βουλόμενος ἐμαυτὸν ποιῆσαι λαμπρόν, οὐ λέγω τὰ ὄντα· εἰ δὲ ἑτέρῳ λογίζομαι καὶ ἀνατίθημι τὰ γινόμενα, τίνος ἕνεκεν, ἢ πόθεν ἂν ἔχοιτε ὑποπτεύειν τὰ λεγόμενα; Ὁρᾷς οἷ τὸν λόγον κατεβίβασε καὶ πόθεν τὴν κρίσιν τὴν ἑαυτοῦ δικαίαν εἶναι ἔφησεν, ὅθεν ἂν καὶ τῶν πολλῶν εἷς ἀπολογούμενος εἶπεν; ὁρᾷς, ὃ πολλάκις εἶπον, πῶς διαλάμπει σαφῶς; Τί δέ ἐστιν ὃ εἶπον; Ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ταπεινότητος τῶν λέξεων, αὕτη μάλιστα πείθει τοὺς νοῦν ἔχοντας, μὴ ἐκ προχείρου δεχόμενος τὰ λεγόμενα καταπίπτειν, ἀλλὰ παρασκευάζειν μᾶλλον ἐπὶ τὸ ὕψος τῶν νοημάτων ἐλθεῖν· αὕτη καὶ τοὺς χαμαὶ συρομένους τότε μετὰ πολλῆς κατὰ μικρὸν ἀνίστησι τῆς εὐκολίας.

5. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, παρακαλῶ, μὴ παρατρέχωμεν ἁπλῶς τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν ἅπαντα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν λεγομένων πανταχοῦ σκοπῶμεν· μηδὲ νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἁπλότητα. Οὐ γὰρ ἀκεραίους ἐκέλευσε μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ φρονίμους. Ἀσκῶμεν τοίνυν μετὰ τῆς ἁπλότητος καὶ τὴν φρόνησιν καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ βίου κατορθωμάτων· καὶ δικάζωμεν ἑαυτοῖς ἐνταῦθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν τότε καὶ τοιοῦτοι γινώμεθα περὶ τοὺς δούλους, οἷον βουλόμεθα περὶ ἡμᾶς γενέσθαι τὸν Δεσπότην ἡμῶν. «Ἄφες γὰρ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Καὶ οἶδα μέν, ὅτι οὐ φέρει πράως πληττομένη ἡ ψυ-

12. Ματθ. 10, 16.
13. Αὐτόθι 6, 12.

Ἐξετάσατε λοιπὸν αὐτὸν τὸν συλλογισμὸν ποὺ μὲ ἀφορᾷ. Διότι, ἐὰν μὲν σᾶς ἔλεγα ὅτι δὲν ἔχω ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, δὲν θὰ ἀπέδιδα εἰς ἐκεῖνον τὴν δόξαν τῶν ὅσων ἔχουν γίνει καὶ ἴσως κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ὑποψιάζετο, ὅτι δὲν λέγω τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ θέλω νὰ δοξάσω τὸν ἑαυτόν μου. Ἐὰν ὅμως σκέπτωμαι καὶ ἀποδίδω αὐτὰ ποὺ ἔγιναν εἰς ἄλλον, διὰ ποίαν αἰτίαν ἢ ἀπὸ ποῦ ἠμπορεῖτε νὰ ὑποπτεύεσθε τὰ λόγια μου; Βλέπεις πῶς κατεβίβασε τὸν λόγον καὶ μὲ ποῖον τρόπον ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἰδική του κρίσις εἶναι δικαία, ὅπως θὰ τὸ ἀπεδείκνυε καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ἐὰν ἀπελογεῖτο; Βλέπεις, πῶς λάμπει καθαρά, αὐτὸ ποὺ εἶπα πολλὰς φοράς; Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶπα; Ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ ἁπλούστευσις τῶν λέξεων, αὐτὴ πείθει πάρα πολὺ τοὺς νουνεχεῖς, ὥστε νὰ μὴ καταβάλλωνται, ὅταν δέχωνται λόγους ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλὰ νὰ ἑτοιμάζωνται ν' ἀνέλθουν μᾶλλον εἰς τὸ ὕψος τῶν σκέψεων. Αὐτὴ καὶ ἐκείνους ποὺ σύρονται εἰς τὴν γῆν, τοὺς ἀνυψώνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖ μὲ μεγάλην εὐκολίαν.

5. Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, παρακαλῶ νὰ μὴ κοιτάζωμεν ἐπιπολαίως αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ, ἀλλὰ ὅλα γενικὰ νὰ τὰ ἐξετάζωμεν μὲ προσοχὴν καὶ νὰ προσέχωμεν παντοῦ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν λέγονται. Οὔτε νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀφέλεια εἶναι ἀρκετὴ πρὸς δικαιολογίαν μας. Διότι ὁ Χριστὸς μᾶς συνέστησε νὰ εἴμεθα ὄχι μόνον φρόνιμοι ἀλλὰ καὶ ἄκακοι[12]. Ἂς ἀσκοῦμεν λοιπὸν μαζὶ μὲ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν φρόνησιν τόσον εἰς τὰ δόγματα ὅσον καὶ εἰς τὰς πράξεις τοῦ βίου. Καὶ ἂς δικάζωμεν τὸν ἑαυτόν μας εἰς αὐτὴν τὴν ζωήν, διὰ νὰ μὴ δικασθῶμεν μὲ αὐτὸν τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἂς συμπεριφερθῶμεν ἔτσι πρὸς τοὺς δούλους, ὅπως θὰ ἠθέλαμεν νὰ συμπεριφερθῇ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κύριός μας. «Συγχώρησε ὅ,τι κακὸν ἔχομεν κάμει, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς ἔχουν κάμει κακόν»[13].

Γνωρίζω βέβαια, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ὑποφέρει ἥσυχα τὴν

χή· ἀλλ' ἐὰν ἐννοήσωμεν ὅτι οὐχὶ τῷ λελυπηκότι, ἀλλ' ἑαυτοῖς χαριζόμεθα, ταχέως ἀφήσομεν τὸν ἰὸν τῆς ὀργῆς. Καὶ γὰρ ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια μὴ συγχωρήσας τῷ πεπλημμεληκότι οὐ τὸν ὁμόδουλον ἠδίκησεν, ἀλλ' ἑαυτὸν τοῖς μυρίοις ταλάντοις ὑπεύθυνον ἐποίησεν, ὧν πρότερον τὴν ἄφεσιν ἔλαβεν.

Ὅταν οὖν ἑτέροις μὴ ἀφῶμεν, ἑαυτοῖς οὐκ ἀφίεμεν. Μὴ τοίνυν τῷ Θεῷ λέγωμεν μόνον, Μὴ μνησθῇς τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἕκαστοι λέγοντες, μὴ μνησθῶμεν τῶν ἁμαρτημάτων τῶν συνδούλων τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. Καὶ γὰρ σὺ πρότερον δικάζεις τοῖς σοῖς, καὶ τότε ἕπεται ὁ Θεός· σὺ τὸν νόμον γράφεις τὸν περὶ ἀφέσεως καὶ τιμωρίας, καὶ τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐκφέρεις ψῆφον. Οὐκοῦν καὶ τοῦ μνησθῆναι καὶ τοῦ μὴ μνησθῆναι τὸν Θεὸν σὺ κύριος εἶ.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀφεῖναι κελεύει, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀφεῖναι ἀλλ' ὥστε μηδὲ λείψανα μένειν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς αὐτοὺς πεπλημμεληκότας ἀνέμνησεν, οὐδὲ εἶπε, Τὰ καὶ τὰ ἥμαρτες· ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε καὶ ἐξήλειψε τὸ χειρόγραφον, μηδὲ λογισάμενος τὰ παραπτώματα, καθὼς καὶ τοῦτο Παῦλος ἐδήλωσε. Τοῦτο δὴ ποιῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐξαλείφωμεν ἅπαντα. Κἂν μὲν ἀγαθόν τι γεγενημένον ᾖ παρὰ τοῦ λελυπηκότος, τοῦτο λογισώμεθα μόνον· ἂν δὲ λυπηρὸν καὶ ἐπαχθές, ἐκβάλωμεν οὕτω καὶ ἐξαλείψωμεν, ὥστε μηδὲ ἴχνος ἐναπομένειν. Εἰ δὲ μηδὲν ἀγαθὸν ἡμῖν γέγονε παρὰ τούτου, πάλιν ὁ μισθὸς μείζων συγχωροῦσιν ἡμῖν, καὶ πλείων ἡ εὐδοκίμησις.

Ἄλλοι δι' ἀγρυπνίας καὶ χαμευνίας καὶ μυρίας ταλαι-

14. Κολ. 3, 13.

ἀδικίαν. Ἀλλ' ἐὰν σκεφθῶμεν, ὅτι κάμνομεν χάριν ὄχι εἰς ἐκεῖνον ποὺ μᾶς ἔχει βλάψει, ἀλλ' εἰς τὸν ἑαυτόν μας, ταχέως θὰ ἀφήσωμεν τὸ δηλητήριον τῆς ὀργῆς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐχάρισε τὰ ἑκατὸ δηνάρια εἰς τὸν ὀφειλέτην του, δὲν ἔκαμεν ἀδικίαν εἰς βάρος τοῦ ὁμοδούλου του, ἀλλὰ κατέστησε τὸν ἑαυτόν του ὑπεύθυνον χιλίων ταλάντων, διὰ τὰ ὁποῖα προηγουμένως εἶχε λάβει τὴν συγχώρησιν.

Ὅταν λοιπὸν δὲν συγχωροῦμεν τοὺς ἄλλους, δὲν συγχωροῦμεν τοὺς ἑαυτούς μας. Νὰ μὴ λέγωμεν ἑπομένως εἰς τὸν Θεόν. Μὴ ἐνθυμηθῇς τὰς ἁμαρτίας μας, ἀλλὰ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του, Μὴ ἐνθυμηθῇς τὰς ἁμαρτίας ποὺ ἔχουν κάμει εἰς ἐσὲ οἱ ὁμόδουλοί σου. Διότι πρῶτα σὺ δικάζεις τὰ ἰδικά σου καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ ὁ Θεός. Διότι σὺ γράφεις τὸν νόμον περὶ συγχωρήσεως καὶ τιμωρίας καὶ σὺ ἀποφασίζεις περὶ αὐτῶν. Ἑπομένως ἀπὸ σένα ἐξαρτᾶται νὰ ἐνθυμηθῇ ἢ νὰ μὴ ἐνθυμηθῇ ὁ Κύριος.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συνιστᾷ νὰ συγχωρῶμεν, ἂν κάποιος ἔχει κάποιο παράπονον ἐναντίον ἄλλου. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ὄχι μόνον δὲν ἀπεκάλυψε τὰς ἁμαρτίας μας, ἀλλ' οὔτε μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι ἔχομεν ἁμαρτήσει οὔτε εἶπεν αὐτὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα ἔχεις κάμει, ἀλλὰ τὰ συνεχώρησε καὶ κατέστρεψε τὸ χειρόγραφον χωρὶς νὰ λογαριάσῃ τὰ παραπτώματά μας, καθὼς ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος[14]. Αὐτὸ λοιπὸν ἂς κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἂς ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τὸν νοῦν μας ὅλα[15]. Καὶ ὅ,τι καλὸν ἔχει γίνει εἰς ἡμᾶς ἀπὸ αὐτὸν ποὺ μᾶς ἔβλαψεν, αὐτὸ μόνον ἂς σκεπτώμεθα, ὅ,τι λυπηρὸν καὶ μισητόν, ἂς τὸ ἀποβάλλωμεν καὶ ἂς τὸ ἐξαφανίσωμεν, ὥστε νὰ μὴ ἀπομένῃ οὔτε ἴχνος. Ἂν ὅμως δὲν μᾶς ἔχῃ κάμει κανένα καλόν, πάλιν ἡ ἀμοιβή μας θὰ εἶναι μεγάλη καὶ περισσότερος ὁ ἔπαινος, ἂν τὸν συγχωρήσωμεν.

Ἄλλοι ἐξαλείφουν τὰ ἁμαρτήματά των μὲ τὴν ἀγρυπνίαν, μὲ τὸ νὰ κοιμῶνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ μὲ ἀπείρους

15. Αὐτόθι 2, 14.

πωρίας ἐξαλείφουσι τὰ ἁμαρτήματα· σοὶ διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, τοῦ μὴ μνησικακεῖν λέγω, πάντα ἔξεστιν ἀφανίσαι τὰ πλημμεληθέντα. Τί τοίνυν κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, ὡς οἱ μαινόμενοι καὶ παραπαίοντες, καὶ τῆς μελλούσης σεαυτὸν ἐκβάλλεις ζωῆς, δέον πάντα πράττειν, ὥστε αὐτῆς ἐπιτυχεῖν; Εἰ γὰρ ἡ παροῦσα οὕτω ποθεινή, τί ἂν εἴποι τις περὶ ἐκείνης, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός; Ἐκεῖ δεῖσαι θάνατον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ πέρας ἐκείνων ὑποπτεῦσαι τῶν ἀγαθῶν. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀπολαύοντες λήξεως· ὥσπερ οὖν ἄθλιοι καὶ τρισάθλιοι καὶ μυριάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἑαυτοὺς ἐκβάλλοντες.

Καὶ τί ποτέ ἐστι, φησί, τὸ ποιοῦν ἡμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς ζωῆς ἐκείνης; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, νεανίσκῳ τινὶ διαλεγομένου περὶ τούτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἠρώτησεν ἐκεῖνος, «Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;», εἰπὼν ὁ Χριστὸς αὐτῷ τὰς ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην. Καὶ τάχα ἐρεῖ τις τῶν ἀκουόντων, κατὰ τὸν πλούσιον ἐκεῖνον, ὅτι Καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐφυλαξάμεθα· οὐδὲ γὰρ ἐκλέψαμεν, οὐκ ἐφονεύσαμεν, οὐκ ἐμοιχεύσαμεν. Ἀλλ' οὐ δήπου καὶ τοῦτο εἰπεῖν δυνήσῃ, ὅτι ἠγάπησας τὸν πλησίον, ὡς ἀγαπῆσαι ἔδει. Ἢ γὰρ ἐβάσκανέ τις, ἢ ἐκακηγόρησεν, ἢ οὐκ ἤμυνεν ἀδικουμένῳ, ἢ οὐ μετέδωκε τῶν ὄντων, οὐδ' ἠγάπησε. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐπέταξεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ ἕτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα», φησί, «καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι», τὴν διὰ τῶν ἔργων μίμησιν λέγων ἀκολούθησιν.

Τί τοίνυν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; Πρῶτον μέν, ὅτι τὸν

---

16. Ματθ. 19, 16.
17. Αὐτόθι 19, 21.

ταλαιπωρίας, ἐσὺ ὅμως ἠμπορεῖς διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, δηλαδὴ μὲ τὸ νὰ μὴ μνησικακῇς, νὰ ἐξαφανίσῃς ὅλα αὐτὰ τὰ παραπτώματα. Διατὶ λοιπὸν ὠθεῖς τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, σὰν τρελλὸς καὶ ἀνόητος, καὶ διατί στερεῖς τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἐνῷ πρέπει νὰ κάμνῃς τὸ πᾶν διὰ νὰ τὴν ἐπιτύχῃς; Διότι, ἂν ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι τόσον ἐπιθυμητή, τί ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς διὰ τὴν μέλλουσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔχει φύγει τελείως ὁ πόνος, ἡ λύπη καὶ ὁ ἀναστεναγμός; Ἐκεῖ δὲν ἠμπορεῖς νὰ φοβῆσαι τὸν θάνατον, οὔτε ἠμπορεῖς νὰ ὑποπτευθῇς ὅτι δὲν ὑπάρχει τέλος ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν. Εὐτυχεῖς, τρισευτυχεῖς καὶ πανευτυχεῖς εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπολαύουν αὐτὴν τὴν μακαρίαν τύχην, ὅπως ἄθλιοι, τρισάθλιοι καὶ χιλίας φορὰς ἄθλιοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ στεροῦν τὸν ἑαυτόν τους ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν.

Καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο, θὰ ἐρωτήσῃς, ποὺ θὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀπολαύσωμεν τὴν ζωὴν ἐκείνην; Ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν δικαστήν, ποὺ συνεζήτει μὲ κάποιον νεαρὸν περὶ αὐτοῦ. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἠρώτησεν τὸν Χριστόν, «Τί καλὸν πρέπει νὰ κάμω, διὰ νὰ κληρονομήσω τὴν αἰώνιον ζωήν;»[16], ἀφοῦ τοῦ εἶπεν ὁ Χριστὸς τὰς ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ ἴσως νὰ εἰπῇ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς, ὅπως εἶπε καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος· Αὐτὰ ἡμεῖς τὰ ἐτηρήσαμεν, διότι οὔτε ἐκλέψαμεν, οὔτε ἐφονεύσαμεν, οὔτε ἐμοιχεύσαμεν. Δὲν ἠμπορεῖς ὅμως νὰ ἰσχυρισθῇς, ὅτι ἠγάπησες τὸν πλησίον σου, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπήσῃς. Διότι ἢ ἐμίσησες ἢ ἐκατηγόρησες ἢ δὲν ὑπερησπίσθης ἀδικούμενον ἢ δὲν τοῦ προσέφερες ἀπὸ τὰ ἀγαθά σου ἢ δὲν ἠγάπησες. Τώρα ὅμως δὲν διέταξε μόνον αὐτὸ ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο. Ποῖον εἶναι αὐτό; «Πούλησε ὅσα ἔχεις, μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθα με»[17], ἐννοῶν μὲ τὴν ἀκολούθησιν τὴν μίμησιν μὲ τὰ ἔργα.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Πρῶτον μέν, ὅτι

μὴ πάντα ἔχοντα ταῦτα οὐκ ἔνι τῶν πρωτείων ἐπιτυχεῖν τῶν ἐν τῇ λήξει ἐκείνῃ. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι Πάντα ἐποίησα, ὡς καταλελειμμένου μεγάλου τινὸς εἰς τελείαν εὐδοκίμησιν, λέγει· «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι». Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἔστι μαθεῖν· δεύτερον δέ, ὅτι καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον διήλεγξεν εἰκῇ κομπάζοντα. Ὁ γὰρ ἐν περιουσίᾳ τοσαύτῃ ζῶν, καὶ τοὺς ἄλλους περιορῶν ἐν πενίᾳ, πῶς ἂν τὸν πλησίον ἠγάπησεν; Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐκεῖνο ἀληθῶς εἶπεν.

Ἀλλ' ἡμεῖς κἀκεῖνο καὶ ταῦτα ποιῶμεν, καὶ σπουδάζωμεν τὰ ὄντα κενῶσαι, καὶ τὸν οὐρανὸν πρίασθαι. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀξιώματός τις βιωτικοῦ ὅλην πολλάκις τὴν οὐσίαν ἐπέδωκεν, ἀξιώματος τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα μένειν, οὐδὲ πολὺν παραμένοντος χρόνον (πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ πολλοῦ τῆς τελευτῆς ταύτην ἀπεδύσαντο τὴν ἀρχήν, ἕτεροι δὲ διὰ ταύτην ἐζημιώθησαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν πολλάκις· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰδότες, πάντα κενοῦσιν ὑπὲρ αὐτῆς)· εἰ τοίνυν ὑπὲρ ταύτης τοσαῦτα ποιοῦσιν, ὑπὲρ τῆς μενούσης ἐκείνης, καὶ ἀναφαιρέτου τί γένοιτ' ἂν ἡμῶν ἀθλιώτερον, μηδὲ ὀλίγα προϊεμένων, μηδὲ ταῦτα παρεχόντων ἃ καὶ μικρὸν ὕστερον ὄντες ἐνταῦθα ἀφήσομεν;

Ποίας οὖν ταῦτα οὐκ ἂν εἴη μανίας, ἅπερ ἄκοντες ἀφαιρούμεθα, ταῦτα παρὸν ἑκόντας δοῦναι καὶ μεθ' ἑαυτῶν λαβεῖν μὴ βουληθῆναι; Ἀλλ' εἰ μὲν ἐπὶ θάνατόν τις ἤγετο, εἶτα προὔκειτο πάντα τὰ ὄντα προέμενον ἀπαλλαγῆναι, καὶ χάριν ἂν τὸ πρᾶγμα ἐνομίσαμεν· νῦν δὲ παρὸν τὴν ἐπὶ γέεν-

ἐκεῖνος ποὺ δὲν τὰ ἔχει ὅλα αὐτά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη τὴν πρώτην θέσιν εἰς ἐκείνην τὴν μακαριότητα. Διότι, ἀφοῦ εἶχεν εἰπεῖ ἐκεῖνος εἰς τὸν Χριστόν· Ὅλα τὰ ἔχω κάμει, σὰν νὰ εἶχε παραλείψει κάτι μεγάλο διὰ τὴν τελείαν ἐπιτυχίαν του, ὁ Χριστὸς τοῦ ἀπήντησεν· «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε ὅλα ὅσα ἔχεις, μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθησέ με». Τὸ πρῶτον λοιπὸν ποὺ πρέπει νὰ διδαχθοῦμεν, εἶναι αὐτό. Δεύτερον, ὅτι καὶ ἐκεῖνον ἤλεγξε διὰ τὴν ματαίαν ἀλαζονείαν του. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ζῇ μέσα εἰς τόσα ἀγαθὰ καὶ ἀνέχεται τοὺς ἄλλους νὰ εἶναι φτωχοί, μὲ ποῖον τρόπον ἠγάπησε τὸν πλησίον του; Οὔτε ἐκεῖνος λοιπὸν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

Ἀλλ' ἡμεῖς ἂς κάμνωμεν καὶ ἐκεῖνο καὶ αὐτὰ καὶ ἂς φροντίζωμεν ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ ἐξαγοράσωμεν τὸν οὐρανόν. Διότι, ἐὰν κανεὶς διέθεσε πολλὰς φορὰς τὴν περιουσίαν του διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἐπίγειον ἀξίωμα, ἀξίωμα ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ κρατήσῃ παρὰ μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ὄχι διὰ πολὺν χρόνον, (διότι πολλοὶ ἀρκετὰ πρὸ τοῦ θανάτου των ἔχασαν τὴν ἐξουσίαν αὐτήν, ἄλλοι δὲ ἕνεκα αὐτῆς ἐτιμωρήθησαν καὶ ἔχασαν πολλὰς φορὰς καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν των καὶ ἐνῷ τὰ ξέρουν ὅλα αὐτά, τὰ παραχωροῦν ὅλα πρὸς χάριν της). Ἐὰν λοιπὸν χάριν αὐτῆς τῆς ἐξουσίας κάμνουν ταῦτα, τί ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι χάριν τῆς μονίμου καὶ ἀναφαιρέτου οὔτε ὀλίγα παρέχομεν, οὔτε καὶ δίδομεν ἐκεῖνα ποὺ θὰ τὰ ἀφήσωμεν ἔστω καὶ ἂν εἴμεθα ἐδῶ δι' ὀλίγον χρόνον;

Τί μανία λοιπὸν εἶναι αὐτή, ποὺ μᾶς κάμνει νὰ χάνωμεν ἀκουσίως ἐκεῖνα ποὺ δὲν θέλομεν νὰ δώσωμεν ἑκουσίως καὶ νὰ πάρωμεν μαζί μας; Ἀλλ' ἐὰν κάποιος μᾶς ὡδήγει εἰς τὸν θάνατον καὶ ἔπειτα μᾶς ἐπρότεινε νὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ αὐτὸν ἀφοῦ τοῦ χαρίσωμεν ὅλα μας τὰ ὑπάρχοντα, θὰ τὸ ἐθεωρούσαμεν μεγάλην εὐεργεσίαν. Τώρα δὲ ποὺ βαδίζομεν τὴν ὁδὸν ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν γέενναν, ἐνῷ μᾶς

ναν ἀγομένους ὁδόν, τὰ ἡμίση δόντας ἐλευθερωθῆναι, αἱρούμεθα καὶ κολάζεσθαι καὶ κατέχειν εἰκῇ τὰ μὴ ἡμέτερα, ὥστε τὰ ἡμέτερα προέσθαι. Τίνα οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν; ποίαν συγγνώμην, οὕτως εὐκόλου τετμημένης ἡμῖν ὁδοῦ πρὸς ζωήν, κατὰ κρημνῶν φερόμενοι, καὶ τὴν ἄκαρπον βαδίζοντες ὁδόν, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες, παρὸν ἀμφότερα καρπώσασθαι μετὰ ἀδείας; Ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, κἂν νῦν γοῦν ἀνενέγκωμεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν γενόμενοι τὰ παρόντα διαθῶμεν εἰς δέον, ἵνα καὶ τὰ μέλλοντα μετ' εὐκολίας λάβωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

προτείνεται νὰ δώσωμεν τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦμεν, προτιμοῦμεν νὰ τιμωρηθοῦμεν καὶ νὰ κατέχωμεν αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι ἰδικά μας, ὥστε νὰ χάσωμεν τὰ ἰδικά μας. Τί θὰ ἀπολογηθοῦμεν λοιπόν; Ποίας συγχωρήσεως θὰ τύχωμεν, ἐάν, ἐνῷ τόσον εὔκολη ὁδὸς διὰ τὴν ζωὴν ἔχει ἀνοιχθῇ ἐνώπιόν μας, ὁδηγούμεθα εἰς τὸν κρημνὸν καὶ βαδίζωμεν τὴν ἄκαρπον ὁδὸν καὶ στεροῦμεν ἐντελῶς τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ ὅλα τὰ ἐδῶ καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθά, ἐνῷ ἠμπορούσαμεν ἐλευθέρως νὰ τὰ ἀπολαύσωμεν; Ἀλλ' ἐὰν δὲν τὸ ἐκάμαμεν προηγουμένως ἔστω καὶ τώρα, ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀφοῦ αὐτοκυριαρχήσωμεν, ἂς διαθέσωμεν τὰ παρόντα ἀγαθά μας ὅπως πρέπει, διὰ νὰ λάβωμεν εὐκόλως τὰ μέλλοντα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Μ΄.

Ἰω. 5,31 - 38

«Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ».

1. Εἴ τις χώραν μεταλλικὴν ἀνορύττειν ἐπιχειροίη, τῆς τέχνης ταύτης ἄπειρος ὤν, χρυσίον μὲν οὐκ ἐργάσεται, πάντα δὲ ἁπλῶς καὶ ὁμοῦ συγχέων, πόνον ἀνόητον ὑπομενεῖ καὶ ἐπιβλαβῆ. Οὕτω καὶ τῶν θείων Γραφῶν οἱ τὴν ἀκολουθίαν οὐκ εἰδότες, οὐδὲ τὰ ἰδιώματα καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς ἐξετάζοντες, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ἑνὶ τρόπῳ πάντα ἐπιόντες, χρυσίου μετὰ γῆς φέροντες, οὐδέποτε τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν εὑρήσουσι. Ταῦτα δὲ εἶπον νῦν, ἐπειδὴ τὸ προκείμενον ἡμῖν χωρίον ἔχει μὲν πολὺν τὸν χρυσόν, οὐ μὴ κατάδηλον, ἀλλὰ πολλῇ κατακεχωσμένον ἄνωθεν ἀσαφείᾳ. Διὸ χρὴ διασκάπτοντας καὶ διακαθαίροντας ἐπὶ τὰ γνήσια τῶν νοσημάτων ἐλθεῖν.

Τίς γὰρ οὐκ ἂν εὐθέως θορυβηθείη ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής»; Καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται μαρτυρήσας ἑαυτῷ· τῇ γοῦν Σαμαρείτιδι διαλεγόμενος ἔλεγεν, «Ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι»· καὶ τῷ τυφλῷ ὁμοίως, «Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστι»· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιτιμῶν, «Ὑμεῖς λέγετε, ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι». Καὶ ἑτέρωθι δὲ πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ. Ἂν οὖν ἅπαντα ταῦτα ψευδῆ ᾖ, τίς ἡμῖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; Πόθεν δὲ τὴν ἀλήθειαν εὑρήσομεν, ὅταν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια λέγῃ, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής»; Οὐ τοῦτο

---

1. Ἰω. 5, 31.
2. Αὐτόθι 4, 26.
3. Αὐτόθι 9, 39 καὶ 10, 36.

ΟΜΙΛΙΑ Μ΄.

'Ιω. 5,31 - 38

«'Εὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή. ῎Αλλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ μαρτυρία του εἶναι ἀληθινή»[1].

1. 'Εὰν ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ σκάψῃ εἰς γῆν ποὺ περιέχει μέταλλα, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἰδέαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν τέχνην, χρυσὸν μὲν δὲν θὰ ἀνακαλύψῃ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναμίξῃ τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην, θὰ ὑποστῇ κόπον ἀνωφελῆ καὶ ἐπιβλαβῆ. ῎Ετσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ξέρουν τὴν συνέχειαν τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ δὲν ἐξετάζουν τὰς ἰδιότητας καὶ τοὺς νόμους της, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἐπιτροχάδην τὰς μελετοῦν, ἐπειδὴ ἀναμιγνύουν χρυσὸν μὲ χῶμα, ποτὲ δὲν θ' ἀνακαλύψουν τὸν θησαυρόν, ποὺ κρύπτεται ἐντὸς αὐτῶν. Αὐτὰ εἶπα τώρα, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ποὺ ἔχομεν ἐνώπιόν μας περιέχει μὲν πολὺν χρυσόν, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως φανερός, ἀλλὰ ἔχει σκεπασθῇ ἀπὸ ἐπάνω μὲ πολὺ χῶμα μὲ ἀσφάλειαν. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ἀληθινὰ νοήματα, ἀφοῦ σκάψωμεν καὶ καθαρίσωμεν καλά.

Διότι, ποῖος δὲν θὰ ταραχθῇ ἀμέσως, ὅταν ἀκούσῃ τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ· «'Εὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»; Διότι εἰς πολλὰ μέρη φαίνεται ὅτι ἔδωσε μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του. ῞Οταν συνωμίλει μὲ τὴν Σαμαρείτιδα, ἔλεγεν· «'Εγὼ εἶμαι ποὺ ὁμιλῶ μαζί σου». Καὶ εἰς τὸν τυφλὸν εἶπεν ἐπίσης· «Αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ μαζί σου, αὐτὸς εἶναι»[2]. Καὶ ὅταν κατηγόρει τοὺς 'Ιουδαίους, ἔλεγεν· «Σεῖς λέγετε, Βλασφημεῖς, ἐπειδὴ εἶπα, Εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»[3]. Καὶ ἀλλοῦ τὰ ἴδια λέγει. ῍Αν λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι ψευδῆ, ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχωμεν; 'Απὸ ποῦ θὰ εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἡ ἀλήθεια αὐτὴ λέγῃ, «῾Η μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»; Καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ μόνη ἀντίθε-

δὲ δοκεῖ τὸ ἐναντίωμα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. Προϊὼν γάρ φησι· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν».

Ποῖον οὖν, εἰπέ μοι, δέξομαι; ποῖον δὲ εἶναι νομίσω ψεῦδος; Εἰ γὰρ οὕτως ἐκλάβοιμεν ἁπλῶς ὡς εἴρηται, μὴ πρόσωπον περιεργασάμενοι, μὴ αἰτίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀμφότερα ἔσται ψευδῆ. Εἰ γὰρ ἡ μαρτυρία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀληθής, οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀληθές· οὐ τὸ δεύτερον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον. Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἵνα μὴ τοῖς ῥήμασιν ἐναπομείνωμεν ψιλοῖς. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ αἱρετικοὶ πλανῶνται, ὅτι μήτε τὸν σκοπὸν ἐξετάζουσι τοῦ λέγοντος, μήτε τὴν ἕξιν τῶν ἀκουόντων. Ἂν οὖν μὴ ταῦτα προσθῶμεν, καὶ ἕτερα δέ, οἷον καιρούς, καὶ τόπους, καὶ γνώμην ἀκροατοῦ, πολλὰ ἕψεται τὰ ἄτοπα.

Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; Ἔμελλον ὑποφέρειν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· «Ἐὰν σὺ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής». Διὰ τοῦτο ταῦτα προλαβὼν εἶπεν, ὡσανεὶ ἔλεγε· Πάντως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι Σοί οὐ πιστεύομεν· οὐδεὶς γάρ ποτε ἑαυτῷ μαρτυρῶν ἀξιόπιστός ἐστιν ἐν ἀνθρώποις. Τὸ οὖν, «Οὐκ ἔστιν ἀληθής», οὐχ ἁπλῶς ἀναγνωστέον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, οἷον, ὅτι Ὑμῖν οὐκ ἔστιν ἀληθής. Οὐ τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, «Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής», τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκείνων, καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσιν ἐπάγεσθαι. Ὅταν δέ, ὅτι «Κἂν ἐγὼ περὶ ἐμαυτοῦ μαρτυρῶ, ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία μου» αὐτὴν δείκνυσι τοῦ πράγματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιό-

4. Αὐτόθι 8, 14.

σις, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὄχι μικρότερη ἀπὸ αὐτήν. Διότι ὁ Χριστὸς λέγει παρακάτω· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή»[4].

Εἰπέ μου, λοιπόν,, τί νὰ δεχθῶ; Ποῖον νὰ νομίσω, ὅτι εἶναι ψεῦδος. Διότι, ἐὰν δεχθῶμεν αὐτὰ ἔτσι, ὅπως ἔχουν λεχθῆ, χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν οὔτε τὸ πρόσωπον, οὔτε τὴν αἰτίαν, οὔτε κανὲν ἄλλο ἀπὸ αὐτά, τότε καὶ τὰ δύο θὰ εἶναι ψευδῆ. Διότι ἐὰν ἡ μαρτυρία του δὲν εἶναι ἀληθινή, οὔτε αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸν καὶ ὄχι μόνον τὸ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη; Χρειάζεται μεγάλη ἀγρυπνία, ἢ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ μείνωμεν εἰς τὰς ξηρὰς λέξεις. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν πλάνην ὑποπίπτουν καὶ οἱ αἱρετικοί, ποὺ δὲν ἐξετάζουν οὔτε τὸν σκοπὸν τοῦ ὁμιλητοῦ οὔτε τὴν διάθεσιν τῶν ἀκροατῶν. Ἂν λοιπὸν δὲν προσέξωμεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὅπως τοὺς καιρούς, τοὺς τόπους καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀκροατῶν, θ' ἀκολουθήσουν πολλὰ ἄτοπα.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη; Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ εἰποῦν εἰς τὸν Χριστόν· «Ἐὰν σὺ δίδῃς μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἡ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή». Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν εἶπε ταῦτα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Ὁπωσδήποτε θὰ μοῦ εἰπῆτε, Δὲν σὲ πιστεύομεν. Διότι κανεὶς ποὺ δίδει μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του, δὲν εἶναι ποτὲ ἀξιόπιστος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ λοιπὸν τό, «Δὲν εἶναι ἀληθινή», δὲν πρέπει νὰ τὸ διαβάσωμεν ὅπως - ὅπως, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ τί ὑπενόουν ἐκεῖνοι, δηλαδή, «Διὰ σᾶς δὲν εἶναι ἀληθινή». Διότι αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγεν ἀποβλέπων εἰς τὴν ἰδικήν του ἀξίαν, ἀλλ' εἰς τὸ τί ὑπενόουν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή», ἐλέγχει τὴν γνώμην ἐκείνων, καθὼς καὶ τὴν ἀντίθεσιν ποὺ θὰ προέβαλλαν εἰς αὐτόν. Ὅταν ὅμως λέγῃ «Καὶ ἂν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή», ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθινήν του φύσιν, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν εἰς

πιστον αὐτὸν ἔδει νομίζειν καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίσιν, καὶ ὅτι ὁ πιστεύων αὐτῷ οὐ κρίνεται, ἀλλ' εἰς ζωὴν ἔρχεται, καὶ ὅτι καθεδεῖται πάντας εὐθύνας ἀπαιτήσων, καὶ ὅτι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχοι τῷ Πατρὶ καὶ δύναμιν· μέλλων πάλιν ἅπαντα ταῦτα κατασκευάζειν καὶ ἑτέρως, ἀναγκαίως τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν τέθεικε πρώτην. Εἶπον, φησίν, ὅτι «Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ»· εἶπον, ὅτι «Ὁ Πατὴρ οὐδένα κρίνει ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ»· εἶπον, ὅτι δεῖ τιμᾶν τὸν Υἱόν, ὡς τὸν Πατέρα· εἶπον, ὅτι «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμᾷ»· εἶπον, ὅτι «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων οὐκ ὄψεται θάνατον, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν»· εἶπον, ὅτι ἡ φωνή μου τοὺς νεκροὺς ἀναστήσει, τοὺς μὲν νῦν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα· εἶπον ὅτι ἀπαιτήσω λόγον τῶν πεπλημμελημένων ἅπαντας· εἶπον, ὅτι δικαίως κρινῶ καὶ ἀμείψομαι τοὺς κατορθοῦντας.

Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ταῦτα ἀπόφασις ἦν, καὶ τὰ μὲν λεγόμενα μεγάλα, ἀπόδειξις δὲ οὐκ ἦν οὐδέπω εἰρημένη σαφὴς ἐκείνοις, ἀλλ' ἀμυδροτέρα, πρότερον τὴν ἀντίθεσιν τίθησι, μέλλων ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰρημένων ὁρμᾶν, οὑτωσί πως λέγων, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖτε, Πάντα ταῦτα σὺ λέγεις, οὐκ εἶ δὲ ἀξιόπιστος μάρτυς σαυτῷ μαρτυρῶν. Τούτῳ τοίνυν πρῶτον καταλύων αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν, τῷ θεῖναι ὅπερ ἔμελλον ἐρεῖν, καὶ δεῖξαι ὅτι οἶδεν αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας, καὶ ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρεχόμε-

αὐτὸν ὡς Θεὸν ἄξιον πίστεως, ἔστω καὶ ἂν ὡμίλει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶχε κάμει λόγον περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς αὐτὸν δὲν κρίνεται, ἀλλ' ἔρχεται εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὅτι θὰ καθήσῃ νὰ ζητήσῃ εὐθύνας τῶν πράξεών μας καὶ ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἐπικυρώσῃ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀναγκαστικὰ ἔθεσε πρώτην τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν. Εἶπα ὅτι «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει», εἶπα ὅτι «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανέναν, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν», εἶπα ὅτι ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ τιμᾶται, ὅπως ὁ Πατήρ, εἶπα ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾷ οὔτε τὸν Πατέρα», εἶπα ὅτι «Ὅποιος ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει, δὲν θὰ ἰδῇ θάνατον, ἀλλὰ ἔχει περάσει ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωήν», εἶπα ὅτι ἡ φωνή μου θ' ἀναστήσῃ τοὺς νεκρούς, ἄλλους τώρα καὶ ἄλλους μετὰ θάνατον, εἶπα ὅτι θὰ ζητήσω λόγον ἀπὸ ὅλους διὰ τὰ παραπτώματα, εἶπα ὅτι θὰ κρίνω δικαίως καὶ θ' ἀνταμείψω ὅσους ἔκαμαν καλὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχαν προαναγγελθῆ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ τὰ μὲν λόγια ἦσαν μεγάλα, σαφὴς ὅμως ἀπόδειξις δὲν εἶχε δοθῆ ἀκόμη εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀλλὰ πολὺ σκοτεινοτέρα, δι' αὐτὸ θέτει πρῶτα τὴν κατηγορίαν μὲ σκοπὸν ν' ἀποκαλύψῃ ἔπειτα τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων του, σὰν νὰ προέλεγε τὴν σκέψιν των, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια των. Ἀλλ' ἴσως θὰ ἐρωτήσετε· Ὅλ' αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζεσαι ἐσὺ ἀλλὰ δὲν εἶσαι ἀξιόπιστος μάρτυς, ἀφοῦ δίδῃς μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν σου. Διαλύων λοιπὸν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν πρώτην κατηγορίαν των, προλέγει ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἰσχυρισθοῦν καὶ ἀποκαλύπτει ὅτι γνωρίζει τὰς μυστικάς των σκέψεις καὶ παρέχων τὴν πρώτην αὐτὴν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του, ἔπειτα μετὰ τὴν κατηγορίαν παρου-

νος, ὕστερον μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ ἑτέρας ἀποδείξεις παρέχεται σαφεῖς καὶ ἀναντιῤῥήτους, τρεῖς παράγων μάρτυρας τῶν λεγομένων, τὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τοῦ Ἰωάννου τὸ κήρυγμα. Καὶ τίθησι προτέραν τὴν ἐλάττω, τὴν Ἰωάννου. Εἰπὼν γάρ, «Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ», ἐπήγαγεν· «Ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ». Καίτοι γε εἰ οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἡ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις, ὅτι «Οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία Ἰωάννου», καὶ ὅτι· «Ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ»; Ὁρᾷς πῶς σαφὲς κἀντεῦθεν ἐστιν ὅτι τό, «Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής», πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν εἴρηται;

2. Τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε χάριτι; φησίν. Ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο λέγωσιν, ὅρα πῶς καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰωάννης ἐμαρτύρησέ μοι· ἀλλὰ πρότερον, «Ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην»· οὐκ ἂν δὲ ἀπεστείλατε, εἰ μὴ ἀξιόπιστον ἡγεῖσθε. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον· οὐ γὰρ ἔπεμψαν αὐτὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτῶντες, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ· [ὃν δὲ ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτοῦ] ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμιζον, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑτέρου. Πεφύκαμεν γάρ, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντες ἄνθρωποι, μὴ οὕτω πιστεύειν τοῖς περὶ ἑαυτῶν λέγουσιν, ὡς τοῖς περὶ ἄλλων. Τοῦτον δὲ οὕτως ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμισαν, ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ ἑαυτοῦ μὴ δεηθῆναι μαρτυρίας ἑτέρας. Οὐ γὰρ ἀποσταλέντες οὐκ εἶπον, Τί λέγεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλά, «Σὺ τίς εἶ; τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;». Οὕτω μέγα τοῦ ἀνδρὸς τὸ θαῦμα εἶχον.

Τοῦτο οὖν ὅλον ᾐνίξατο, διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ὑμεῖς ἀπε-

σιάζει καὶ ἄλλας σαφεῖς καὶ ἀδιαψεύστους ἀποδείξεις, ἀναφέρων τρεῖς μάρτυρας τῶν λεγομένων του· τὰ ἔργα του, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν προφητείαν τοὺ Ἰωάννου. Καὶ παρουσιάζει πρῶτα τὴν μικροτέραν, δηλαδὴ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωάννου. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ γνωρίζω ὅτι εἶναι ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία του», προσέθεσε· «Σεῖς ἐστείλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ ἔδωσε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν». Ἂν ὅμως δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις· «Γνωρίζω ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου εἶναι ἀληθινή», καὶ ὅτι «Ἔδωσε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν»; Βλέπεις, πῶς προκύπτει ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι τὸ «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινὴ» συμφωνεῖ μὲ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων;

2. Καὶ τί, θὰ ἐρωτήσῃς, ἂν ὁ Ἰωάννης ἔδωσε μαρτυρίαν πρὸς χάριν του; Διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο, πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον ἀνήρεσε καὶ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Δὲν εἶπε δηλαδή, ὁ Ἰωάννης ἔδωσε μαρτυρίαν δι᾽ ἐμέ, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτό, «Σεῖς ἐστείλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην», καὶ δὲν θὰ τοὺς ἐστέλλετε, ἐὰν ἐνομίζατε ὅτι δὲν εἶναι ἀξιόπιστος. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι, ὅτι δὲν ἔστειλαν ἀνθρώπους διὰ νὰ ἐρωτήσουν τὸν Ἰωάννην περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, αὐτὸς δὲ ποὺ ἐνόμιζαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος, πολὺ περισσότερον θὰ ἦτο περὶ ἄλλου. Διότι ἔχομεν συνηθίσει, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ δίδωμεν τόσην πίστιν εἰς ἐκείνους ποὺ ὁμιλοῦν διὰ τὸν ἑαυτόν τους, ὅσην ὅταν ὁμιλοῦν διὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἐθεώρησαν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο τόσον ἀξιόπιστος, ὥστε νὰ μὴ χρειασθῇ δι᾽ αὐτὸν ἄλλη μαρτυρία. Διότι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐστάλησαν εἰς τὸν Ἰωάννην δὲν ἠρώτησαν, Τί γνώμην ἔχεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ «Σὺ ποῖος εἶσαι; Τί λέγεις διὰ τὸν ἑαυτόν σου;». Τόσον πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν.

Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ὑπηνίχθη ὁ Χριστός, ὅταν εἶπεν εἰς

στάλκατε πρὸς Ἰωάννην». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστής, οὐχ ὅτι ἀπέστειλαν, εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀπεσταλμένων ἀκριβολογεῖται, ὅτι ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων, οὐχ οἱ τυχόντες, οὐδὲ ἀπερριμμένοι, οὐδὲ οἷοι διαφθαρῆναι καὶ παραλογισθῆναι, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἱκανοὶ μαθεῖν τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα. «Ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω». Τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν Ἰωάννου παρήγαγες; Καίτοι οὐδὲ ἡ ἐκείνου, ἀνθρώπου μαρτυρία ἦν. «Ὁ γὰρ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι», φησίν, «ἐκεῖνός μοι εἶπεν». Ὥστε καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία ἦν· παρὰ γὰρ ἐκείνου μαθὼν ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν.

Ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσι, Πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔμαθε; καὶ περὶ ταῦτα καταγίνωνται, ἐκ τοῦ περιόντος αὐτοὺς ἐπιστομίζει, ἔτι πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διαλεγόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς ταῦτα πολλοὺς εἰδέναι, ἀλλ' ὡς οἴκοθεν λέγοντι, τέως προσεῖχον τῷ Ἰωάννῃ. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐγὼ παρὰ ἀνθώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω». Καὶ εἰ μὴ ἔμελλες παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνειν, καὶ ἐντεῦθεν ἰσχυρίζεσθαι, τίνος ἕνεκεν παρῆγες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν; Ἵνα οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ἄκουσον πῶς καὶ τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν τῇ ἐπαγωγῇ διωρθώσατο. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω», ἐπήγαγεν· «Ἀλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην τῆς τούτου μαρτυρίας, Θεὸς ὤν, τῆς ἀνθρωπίνης· ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον αὐτῷ προσείχετε, καὶ πάντων ἀξιοπιστότερον ἡγεῖσθε, καὶ ἐκείνῳ μὲν ὡς προφήτῃ προσεδράμετε (καὶ γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξεχύθη), ἐμοὶ δὲ οὐδὲ θαυματουργοῦντι ἐπιστεύσατε· διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης.

«Ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος», φησί, «καὶ φαί-

τοὺς Ἰουδαίους, «Σεῖς ἐστείλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην». Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπε μόνον, ὅτι ἔστειλαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ δίδει ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῶν ἀπεσταλμένων, ὅτι δηλαδὴ ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους ὄχι οἱ τυχαῖοι, οὔτε ἀπὸ τὸν ὄχλον, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ ἠμποροῦσαν νὰ διαφθαροῦν καὶ νὰ ἐξαπατηθοῦν, ἀλλὰ ἱκανοὶ νὰ καταλάβουν μὲ ἀκρίβειαν τὰ ὅσα ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης. «Ἐγὼ ὅμως δὲν λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον». Διατί ὅμως ἐδέχθης τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου; Ἡ μαρτυρία ἐκείνου δὲν προήρχετο ἀπὸ ἄνθρωπον. Διότι εἶχεν εἰπεῖ· «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω μὲ ὕδωρ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπεν». Ὥστε καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου ἦτο μαρτυρία τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅσα ἔλεγε, τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ ἐκεῖνον.

Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐρωτοῦν· Ἀπὸ ποῦ εἶναι γνωστόν, ὅτι τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτά, τοὺς ἀποστομώνει ἀρκούντως, ὁμιλῶν ἐναντίον τῆς ἐπιμόνου ὑποψίας των. Διότι δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι ἐγνώριζαν πολλοὶ αὐτά, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι ὁ Ἰωάννης τὰ ἔλεγεν ἀπὸ μόνος του. Δι' αὐτὸ λέγει· «Ἐγὼ δὲν ἔλαβα τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον». Καὶ ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃς τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον, οὔτε νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃς ἐδῶ, διατί ἀνέφερες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου; Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτά, ἄκουσε μὲ ποῖον τρόπον ἀντέκρουσε τὴν κατηγορίαν των. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον», προσέθεσε: «Ἀλλὰ τὰ λέγω αὐτὰ διὰ νὰ σωθῆτε». Ἐγὼ μὲν δὲν εἶχα ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην μαρτυρίαν τούτου, ἐπειδὴ εἶμαι Θεός, ἐπειδὴ ὅμως ἀπεβλέψατε εἰς τὸν Ἰωάννην, ποὺ τὸν ἐθεωροῦσατε ἀξιοπιστότερον ὅλων καὶ προσετρέξατε εἰς ἐκεῖνον (διότι ἡ πόλις ἔτρεξεν εἰς τὸν Ἰωάννην), εἰς ἐμὲ ὅμως δὲν ἐπιστεύσατε, μολονότι ἔκαμα τόσα θαύματα, δι' αὐτὸ σᾶς ὑπενθυμίζω ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν.

«Ἐκεῖνος ἦτο ὁ λύχνος ποὺ ἔκαιε καὶ ἐφώτιζε καὶ

νων· ὑμεῖς δὲ ἐθελήσατε πρὸς ὥραν ἀγαλλιασθῆναι ἐν φωτὶ αὐτοῦ». Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, Τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐδεξάμεθα; δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀπεδείξαντο τὰ εἰρημένα. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοὺς τυχόντας ἔπεμψαν, ἀλλ' ἱερεῖς καὶ Φαρισαίους. Οὕτω τὸν ἄνδρα ἐθαύμαζον, καὶ τοῖς λεγομένοις ἀντειπεῖν οὐκ εἶχον τότε. Τὸ δέ, «Πρὸς ὥραν», τὴν εὐκολίαν αὐτῶν δεικνύντος ἐστί, καὶ ὅτι ταχέως αὐτοῦ ἀπεπήδησαν. «Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰωάννου». Εἰ μὲν γὰρ ἐβούλεσθε κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων παραδέχεσθαι τὴν πίστιν, ἀπὸ τῶν ἔργων μᾶλλον ὑμᾶς ἂν ἐπηγαγόμην. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἐπὶ τὸν Ἰωάννην ὑμᾶς ἄγω, οὐχ ὡς τῆς ἐκείνου δεόμενος μαρτυρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ὥστε ὑμᾶς σωθῆναι.

«Ἔχω μὲν γὰρ μαρτυρίαν Ἰωάννου μείζονα», τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων. Ἀλλ' οὐ τοῦτο σκοπῶ μόνον, ὅπως ἀπὸ τῶν ἀξιοπίστων εὐπαράδεκτος ὑμῖν γενοίμην, ἀλλ' ὅπως καὶ ἀπὸ τῶν ὑμῖν γνωρίμων, καὶ παρ' ὑμῶν θαυμαζομένων. Οὕτω καθαψάμενος αὐτῶν τῷ εἰπεῖν, ὅτι «Πρὸς ὥραν ἠθελήσατε ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ», ἔτι τε πρόσκαιρον ἐκείνην δείξας τὴν σπουδὴν καὶ ἀβέβαιον, τῷ λύχνον αὐτὸν καλέσαι, ἀνέφηνεν ὅτι οὐκ οἴκοθεν εἶχε τὸ φῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

Τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ ἔτι τέθεικεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τέως αἰνιξάμενος μόνον, καθήψατο σφόδρα αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀφ' ἧς ἐκείνου κατεφρόνησαν, οὐδὲ τῷ Χριστῷ πιστεῦσαι ἠδυνήθησαν. Καὶ γὰρ τὸν θαυμαζόμενον παρ' αὐτοῖς «Πρὸς ὥραν» ἐθαύμασαν μόνον· ὡς εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησαν, ταχέως ἂν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχειραγώγησε. Δείξας τοίνυν αὐτοὺς πάντοθεν ἀναξίους ὄντας

ἠθελήσατε νὰ χαρῆτε προσωρινῶς τὸ φῶς του». Καὶ διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται, Τί ἂν ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, ἡμεῖς ὅμως δὲν ἐδέχθημεν; ἀποδεικνύει, ὅτι ἐδέχθησαν τὰ λόγια του. Διότι δὲν ἔστειλαν εἰς τὸν Ἰωάννην τυχαίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἱερεῖς καὶ Φαρισαίους. Τόσον πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν καὶ τότε δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀντίρρησιν εἰς τὰ λόγια του. Ἐκεῖνο τὸ «προσωρινῶς» ἀποκαλύπτει τὴν μεταστροφήν των, ὅτι δηλαδὴ ταχέως τὸν ἐγκατέλειψαν. «Ἐγὼ ὅμως ἔχω μεγαλυτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Διότι, ἐὰν ἠθέλατε νὰ δεχθῆτε τὴν πίστιν σύμφωνα μὲ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων, θὰ σᾶς ὡδήγουν εἰς αὐτὴν μᾶλλον μὲ τὰ ἔργα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλετε, σᾶς ὁδηγῶ εἰς τὸν Ἰωάννην, ὄχι διότι ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἐκείνου, ἀλλ' ἐπειδὴ κάμνω τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν σας.

«Ἔχω μεγαλυτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην», δηλαδὴ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔργων του. Ἀλλὰ δὲν ἐξετάζω μόνον τοῦτο, δηλαδὴ πῶς θὰ μὲ παραδεχθῆτε σεῖς ἀπὸ τὴν ἀξιοπιστίαν ἀξιολόγων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ μὲ παραδεχθῆτε ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἀνθρώπων ποὺ γνωρίζετε καὶ θαυμάζετε. Ἔτσι ἀφοῦ τοὺς ἐμέμφθη λέγων, «Προσωρινῶς ἠθελήσατε νὰ χαρῆτε τὸ φῶς του», καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ προθυμία των ἐκείνη ἦτο προσωρινὴ καὶ ἀσταθής, μὲ τὸ νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἰωάννην λύχνον, ἀπεκάλυψεν ὅτι δὲν εἶχε τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

Ἀλλὰ δὲν παρουσίασεν ἀκόμη, ποία ἦτο ἡ διαφορά του ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἴδιος ἦτο ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἀφοῦ ὑπῃνίχθῃ ἐπ' ὀλίγον, τοὺς ἐπέπληξε βαρύτατα καὶ ἀπέδειξεν εἰς αὐτούς, ὅτι μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ποὺ περιεφρόνησαν τὸν Ἰωάννην, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ πιστεύσουν οὔτε εἰς τὸν Χριστόν. Διότι καὶ τὸν Ἰωάννην «προσωρινῶς» μόνον τὸν ἐθαύμασαν. Διότι, ἂν δὲν εἶχαν κάμει τοῦτο, ταχέως ἐκεῖνος θὰ τοὺς εἶχεν ὁδηγήσει εἰς τὸν Χριστόν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέδειξεν, ὅτι ὅλοι τους ἦσαν

συγγνώμης, ἐπήγαγε λέγων· «Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰωάννου». Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων. «Τὰ γὰρ ἔργα», φησίν, «ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα περὶ ἐμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Πατήρ με ἀπέστειλεν».

Ἐνταῦθα τοῦ παραλυθέντος καὶ ὀρθωθέντος ἀνέμνησε καὶ ἑτέρων πλειόνων· τὰ μὲν ῥήματα, εἶπεν ἴσως ἄν τις αὐτῶν, κόμπον εἶναι καὶ φιλίας τῆς Ἰωάννου χάριν· καίτοι οὐδὲ τοῦτο ἐνῆν αὐτοῖς εἰπεῖν περὶ Ἰωάννου, ἀνδρὸς μετὰ ἀκριβείας φιλοσοφεῖν εἰδότος, καὶ οὕτω παρ' αὐτοῖς θαυμασθέντος· τὰ δὲ πράγματα οὐκ ἔτι οὐδὲ παρὰ τοῖς μαινομένοις σφόδρα ταύτην ἠδύνατο τὴν ὑπόθεσιν ἔχειν. Διὰ τοῦτο δευτέραν ταύτην ἐπήγαγε μαρτυρίαν, εἰπών· «Τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ». Ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ Σαββάτου λύσεως ἵσταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἐκεῖνοι· Πῶς δύναται εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ; διὰ τοῦτο εἶπε, «Ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ». Καίτοι γε αὐθεντίᾳ ἐποίει· ἀλλὰ δεικνὺς μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ πράττει, διὰ τοῦτο καὶ τὸ πολλῷ ἔλαττον τέθεικε.

3. Καὶ διατί, φησίν, οὐκ εἶπεν, ὅτι Τὰ ἔργα, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, μαρτυρεῖ ὅτι ἴσος εἰμὶ τοῦ Πατρός; Ἀμφότερα γὰρ ἦν ἀπὸ τῶν ἔργων μαθεῖν καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ, καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶ τοῦ γεγεννηκότος. Ὅπερ ἀλλαχοῦ κατασκευάζων ἔλεγεν· «Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Ἀμφότερα οὖν αὐτῷ ἐμαρτύρει, καὶ ὅτι ἴσος ἦν τοῦ Πατρός καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ἔπραττεν ἐκείνῳ. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχ οὕτως εἶπεν,

---

5. Ἰω. 10, 38.

ἀνάξιοι συγγνώμης ἀπὸ παντοῦ, προσέθεσε· «Ἐγὼ δὲ ἔχω μαρτυρίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Ποίαν μαρτυρίαν; Τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔργων. «Διότι τὰ ἔργα ποὺ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποὺ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμὲ ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἔχει στείλει».

Ἐδῶ ὑπενθύμισε τὸν θεραπευθέντα παράλυτον καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἴσως κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς νὰ τοῦ ἔλεγεν, ὅτι τὰ λόγια εἶναι ἀλαζονεία καὶ ὁ Ἰωάννης τὰ εἶχεν εἰπεῖ πρὸς εὐχαρίστησίν του. Ἂν καὶ οὔτε τοῦτο ἠμποροῦσαν νὰ εἰποῦν περὶ τοῦ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε νὰ φιλοσοφῇ μὲ ἀκρίβειαν καὶ τόσον πολὺ εἶχε θαυμασθῇ ἀπὸ αὐτούς. Τὰ ἔργα ὅμως δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀμφισβητηθοῦν ἀκόμη οὔτε ἀπὸ τοὺς πλέον μανιακούς. Δι' αὐτὸ προσέθεσεν αὐτὴν τὴν δευτέραν μαρτυρίαν λέγων· «Τὰ ἔργα ποὺ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποὺ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμὲ ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἔχει στείλει». Ἐδῶ ἀποκρούει καὶ τὴν κατηγορίαν περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ Σαββάτου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἐρωτοῦσαν· Πῶς ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ σταλῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀφοῦ δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον; δι' αὐτὸ εἶπεν «τὰ ἔργα ποὺ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατήρ». Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ ἔργα τὰ ἔκαμνε μὲ τὴν παραχώρησιν ἐκείνου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέδειξεν ἰσχυρότερον, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα, δι' αὐτὸ παρουσίασε καὶ τὸ πολὺ μικρότερον.

3. Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν εἶπε· Τὰ ἔργα ποὺ μοῦ ἔδωσεν ὁ Πατήρ, αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι εἶμαι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα; Διότι ἀπὸ τὰ ἔργα ἦτο δυνατὸν νὰ μάθουν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Πατέρα. Τοῦτο βεβαιώνει καὶ ἀλλοῦ λέγων· «Ἐὰν δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσετε εἰς τὰ ἔργα μου, διὰ νὰ γνωρίσετε καὶ νὰ πιστεύσετε, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ»[5]. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ λοιπὸν μαρτυροῦν δι' αὐτόν, ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἔκαμνε τίποτε ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνον. Διατί

ἀλλὰ τὸ μεῖζον ἀφείς, τοῦτο τέθεικεν; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο πρῶτον ἦν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ἔλαττον τὸ πιστευθῆναι ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθε, τοῦ πιστευθῆναι ὅτι Θεός ἐστιν ἴσος αὐτῷ· ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ προφῆται εἶπον, τοῦτο δὲ οὐκέτι· ὅμως αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ἐλάττονος πολλὴν τίθεται σπουδήν, εἰδὼς ὅτι τούτου δεχθέντος καὶ ἐκεῖνο γένοιτ' ἂν λοιπὸν εὐπαράδεκτον. Καὶ τῆς μείζονος οὐδὲν μνημονεύσας μαρτυρίας, τὸ ἔλαττον αὐτῆς ἔργον τίθησι, ἵνα διὰ τούτου κἀκείνην δέξωνται.

Τοῦτο κατασκευάσας πάλιν ἐπάγει· «Ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ». Καὶ ποῦ μεμαρτύρηκε περὶ αὐτοῦ; Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, «Οὗτός ἐστι», λέγων, «ὁ Υἱός μου ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατασκευῆς ἐδεῖτο. Τὸ μὲν οὖν Ἰωάννου δῆλον ἦν· αὐτοὶ γὰρ ἀπέστειλαν, καὶ ἀρνήσασθαι οὐκ εἶχον. Κατὰ τὸ ἐκ τῶν σημείων δὲ ὁμοίως. Εἶδον γὰρ γινόμενα, καὶ παρὰ τοῦ θεραπευθέντος ἤκουσαν, καὶ ἐπίστευσαν, ὅθεν καὶ ἀνεκάλουν. Ἐλείπετο δὲ λοιπὸν τὸ περὶ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας ἀποδεῖξαι. Εἶτα μέλλων αὐτὸ κατασκευάζειν, ἐπήγαγεν. «Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε».

Καὶ πῶς Μωϋσῆς λέγει, «Ὁ Θεὸς ἐλάλει, Μωϋσῆς δὲ ἀπεκρίνατο»; πῶς δὲ ὁ Δαυῒδ φησι· «Γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔγνω ἤκουσε»; Καὶ πάλιν Μωϋσῆς, «Εἰ ἔστιν ἔθνος τοιοῦτον, ὃ ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ», «Οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε»; Καίτοι καὶ ἑωρακέναι αὐτὸν λέγονται καὶ Ἠσαΐας καὶ Ἱερεμίας καὶ Ἰεζεκιὴλ καὶ ἕτεροι πλείους. Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν ὁ Χριστὸς νῦν; Εἰς φιλόσοφον αὐτοὺς ἐνάγει δόγμα, κατὰ

6. Ἐξ. 19, 19.
7. Ψαλμ. 80, 6.
8. Δευτ. 4, 33.

λοιπὸν δὲν ὡμίλησεν ἔτσι, ἀλλ' ἀφοῦ ἄφησε τὸ σπουδαιότερον, παρουσίασε τὸ μικρότερον; Διότι αὐτὸ ἦτο τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἐζητεῖτο. Διότι, ἐὰν εἶχεν ὀλιγωτέρας πιθανότητας τὸ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Θεόν, διότι τὸ μὲν πρῶτον τὸ εἶχαν προαναγγείλει οἱ Προφῆται, τὸ δὲ δεύτερον καθόλου, ὅμως ὁ Χριστὸς φροντίζει περισσότερον διὰ τὸ μικρότερον, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι, ἂν δεχθοῦν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο θὰ ἐγίνετο εὐκόλως δεκτόν. Καὶ χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ καθόλου τὴν μεγαλυτέραν μαρτυρίαν, παρουσιάζει τὸ μικρότερον ἔργον αὐτῆς, διὰ νὰ δεχθοῦν μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ ἐκείνην.

Ἀφοῦ ἐφρόντισε περὶ τῆς προετοιμασίας αὐτοῦ ἐπρόσθεσε πάλιν· «Ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλεν, αὐτὸς ἔχει δώσει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ». Καὶ ποῦ ἔχει μαρτυρήσει περὶ αὐτοῦ; Εἰς τὸν Ἰορδάνην, ὅταν εἶπεν· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Αὐτὸν ν' ἀκούετε». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶχεν ἀνάγκην προετοιμασίας. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἰωάννην, αὐτὸ ἦτο φανερόν. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν στείλει ἀνθρώπους καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν. Φανερὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ἔργον του ἐκ τῶν θαυμάτων. Διότι τὰ εἶδαν νὰ γίνωνται καὶ ἀπὸ τὸν θεραπευθέντα τὸ ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν καὶ ἕνεκα τούτου τὸν κατηγόρουν. Ὑπελείπετο ν' ἀποδείξῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός. Καὶ διὰ νὰ τὴν προετοιμάσῃ, προσέθεσεν· «Οὔτε τὴν φωνήν του ἔχετε ἀκούσει ποτέ».

Καὶ διατί ὁ Μωϋσῆς εἶχεν εἰπεῖ, «ὁ Θεὸς ὡμίλει καὶ ὁ Μωϋσῆς ἀπήντησεν»[6]; καὶ ὁ Δαυΐδ, «Ἤκουσε γλῶσσαν ποὺ δὲν ἐγνώριζε»[7]; Καὶ διατί ὁ Μωϋσῆς εἶχεν εἰπεῖ ἀκόμη, «Δὲν ὑπῆρξε ποτὲ παρόμοιον ἔθνος ποὺ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ»[8], «Οὔτε ἔχετε ἰδεῖ ποτὲ τὴν μορφήν του»; Καὶ ὅμως λέγεται ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Θεὸν ὁ Ἠσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιὴλ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει ἐδῶ ὁ Χριστὸς τώρα; Προσπαθεῖ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς φιλοσοφικὸν δόγμα, δεικνύων ὀλίγον κατ' ὀλί-

μικρὸν δεικνύς, ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεόν, οὔτε εἶδος, ἀλλ' ἀνώτερος καὶ σχημάτων ἐστὶ καὶ φθόγγων τοιούτων. Ὥσπερ γὰρ εἰπών, ὅτι «Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε», οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι φωνὴν μὲν προΐεται, οὐκ ἀκουστὴν δέ· οὕτως εἰπών, «Οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε», οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι εἶδος μὲν ἔχει, οὐ θεατὸν δέ· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν τούτων περὶ Θεόν.

Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, Εἰκῇ κομπάζεις. Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεὸς μόνῳ (τοῦτο γοῦν καὶ ἔλεγον· «Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν, πόθεν ἐστί»)· διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε δεικνὺς ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεόν, οὔτε εἶδος. Καὶ τί λέγω ταῦτα; φησίν. Οὐ μόνον οὔτε φωνὴν αὐτοῦ οὐκ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος ἑωράκατε, ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ᾧ μάλιστα αὐχεῖτε καὶ ἐφ' ᾧ μάλιστα πάντες ἐστὲ πεπληροφορημένοι, ὅτι τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἐδέξασθε καὶ κατέχετε, οὐδὲ τοῦτο ὑμῖν δυνατὸν εἰπεῖν. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν, ἐπήγαγεν· «Οὐδὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν»· τουτέστι, τὰς διαταγάς, τὰ προστάγματα, τὸν νόμον, τοὺς προφήτας.

Εἰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, ἀλλ' ὅμως παρ' ὑμῖν οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύετέ μοι. Εἰ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτό φασιν αἱ Γραφαί, ὅτι ἐμοὶ χρὴ πιστεύειν, ὑμεῖς δὲ οὐ πιστεύετε· εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπέστη ἀφ' ὑμῶν. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπήγαγεν· «Ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε». Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς οὖν, εἰ μὴ φωνὴν αὐτοῦ ἠκούσαμεν ἡμεῖς, σοὶ ἐμαρτύρησε; λέγει· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· ἐκεῖναι γάρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»· δεικνὺς ὅτι διὰ τούτων ἐμαρτύρησε. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐμαρτύρησε, καὶ ἐν τῷ ὄρει.

Ἀλλ' οὐ φέρει εἰς μέσον τὴν φωνὴν ἐκείνην. Ἴσως γὰρ ἂν καὶ ἠπιστήθη ἐντεῦθεν. Τὴν μὲν γὰρ οὐδὲ ἤκου-

---

9. Ἰω. 9, 29.
9α. Ἰω. 5, 39.

γον εἰς αὐτούς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε φωνήν, οὔτε μορφήν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ μορφὰς καὶ ἀπὸ τοιαύτας φωνάς. Διότι, ὅταν εἶπεν, «Οὔτε τὴν φωνήν του ἔχετε ἀκούσει», δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἐκβάλλει μὲν φωνὴν ἀλλὰ δὲν ἀκούεται, οὔτε ὅταν εἶπεν, «Οὔτε τὴν μορφήν του ἔχετε ἰδεῖ» ἐννοεῖ ὅτι ἔχει μὲν μορφήν, ἀλλὰ εἶναι ἀθέατος.

Διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, Ματαίως ὑπερηφανεύεσαι. Μόνον εἰς τὸν Μωϋσῆν ὡμίλησεν ὁ Θεὸς (αὐτὸ ἀκριβῶς ἰσχυρίζοντο· «Ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς ὡμίλησεν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»[9]), δι' αὐτὸ ὡμίλησεν ἔτσι, θέλων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε φωνήν, οὔτε μορφήν. Καὶ διατί τὰ λέγω αὐτά; Ὄχι μόνον δὲν ἔχετε ἀκούσει ποτὲ τὴν φωνήν του, ὄχι μόνον δὲν ἔχετε ἰδεῖ ποτὲ τὴν μορφήν του, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὸν σεῖς νὰ ἰσχυρισθῆτε, διὰ ποῖον λόγον καυχᾶσθε τόσον πολὺ καὶ διὰ ποῖον λόγον εἶσθε τόσον πολὺ ὑπερήφανοι, ὅτι ἐδέχθητε καὶ γνωρίζετε τὰς ἐντολάς του. Διὰ νὰ δηλώσῃ λοιπὸν καὶ τοῦτο, προσέθεσεν· «Οὔτε ὁ λόγος του μένει μέσα σας», δηλαδὴ αἱ ἐντολαί του, αἱ προσταγαί του, οἱ νόμοι καὶ οἱ Προφῆται.

Διότι, ἂν καὶ ὁ Θεὸς διέταξεν αὐτά, ὅμως δὲν ὑπάρχουν μέσα σας, ἐπειδὴ δὲν μὲ πιστεύετε. Διότι, ἂν καὶ παντοῦ ἀναφέρουν αἱ Γραφαὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ πιστεύετε εἰς ἐμέ, ἐσεῖς ὅμως δὲν πιστεύετε, εἶναι ὁλοφάνερον, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει φύγει ἀπὸ σᾶς. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν ἀκόμη· «Διότι σεῖς δὲν πιστεύετε εἰς αὐτόν, ποὺ ἐκεῖνος ἀπέστειλεν». Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ ἐρωτήσουν· Πῶς λοιπὸν ἔδωσε μαρτυρίαν δι' ἐσέ, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν ἀκούσει τὴν φωνήν του, λέγει· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι αὐταὶ μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ»[9α], θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι μέσῳ αὐτῶν ἔδωσεν ὁ Θεὸς τὴν μαρτυρίαν. Διότι ἔδωσε τὴν μαρτυρίαν εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ εἰς τὸ ὄρος.

Ἀλλὰ δὲν ἀποκαλύπτει ἐκείνην τὴν φωνήν. Διότι ἴσως δὲν θὰ ἐγίνετο πιστευτός. Διότι τὴν μὲν πρώτην φωνὴν

σαν, τὴν ἐν τῷ ὄρει· τὴν δὲ ἤκουσαν μέν, οὐ προσέσχον δέ. Διὰ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς μαρτυρία ἐκεῖθέν ἐστι· πρότερον μέντοι τὰ παλαιὰ ἀνελὼν ἐφ' οἷς ἐκόμπαζον, ἢ ὡς ἑωρακότες τὸν Θεόν, ἢ ὡς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσαντες. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῦ τῇ φωνῇ διαπιστεῖν, καὶ τὰ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει φαντάζεσθαι, διορθωσάμενος τὴν περὶ ἐκείνων ὑπόνοιαν πρῶτον καὶ δείξας συγκατάβασιν ὄντα τὰ γεγενημένα, τότε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν παρέπεμψε τῶν Γραφῶν.

4. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ὅταν πρὸς αἱρετικοὺς μαχώμεθα καὶ καθοπλιζώμεθα, ἐντεῦθεν καὶ ἰσχυριζώμεθα. «Πᾶσα γὰρ Γραφὴ θεόπνευστος», φησί, «καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀπηρτισμένος». Οὐχ ἵνα τὰ μὲν ἔχῃ, τὰ δὲ μὴ ἔχῃ· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἄρτιος. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, ὅταν εὔχηται μὲν ἐκτενῶς, μὴ ἐλεῇ δὲ δαψιλῶς; ἢ ὅταν ἐλεῇ μὲν δαψιλῶς, πλεονεκτῶν δὲ καὶ βιαζόμενος; ἢ ὅταν μὴ πλεονεκτῶν, μηδὲ βιαζόμενος, πρὸς ἐπίδειξιν δὲ ἀνθρώπων καὶ φιλοτιμίαν τῶν ὁρώντων; ἢ ὅταν ἐλεῇ μὲν μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἐπαίρηται δὲ αὐτῷ τούτῳ καὶ μέγα φρονῇ; ἢ ὅταν ταπεινὸς μὲν ᾖ καὶ νηστείαις προσέχων, φιλάργυρος δὲ καὶ ἐμπορικὸς καὶ τῇ γῇ προσηλωμένος, καὶ τὴν μητέρα τῶν κακῶν ἐπεισάγων τῇ ψυχῇ; «Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστι ἡ φιλαργυρία».

Φρίξωμεν τοίνυν τὸ πρᾶγμα, φύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Τοῦτο τὴν οἰκουμένην ἀνάστατον ἐποίησε, τοῦτο πάντα συνέχεε, τοῦτο τῆς μακαριωτάτης δουλείας ἡμᾶς ἀπάγει τοῦ Χριστοῦ.

---

10. Β' Τιμ. 3, 16-17.

εἰς τὸ ὄρος δὲν τὴν ἤκουσαν, τὴν δὲ δευτέραν εἰς τὸν Ἰορδάνην τὴν ἤκουσαν μέν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσεξαν. Διὰ τοῦτο τοὺς παραπέμπει εἰς τὰς Γραφάς, θέλων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ἡ μαρτυρία τοῦ Πατρός, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἀναιρέσει ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ὑπερηφανεύοντο, δηλαδὴ ἢ ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Θεόν, ἢ ὅτι εἶχον ἀκούσει τὴν φωνήν του. Ἐπειδὴ δηλ. ἦτο πιστευτὸν νὰ μὴ εἶχον ἀκούσει τὴν φωνήν του καὶ νὰ φαντάζωνται ὅσα εἶχον συμβῇ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ἀφοῦ πρῶτα διώρθωσε τὴν ὑποψίαν περὶ ἐκείνων καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἐκεῖνα εἶχον γίνει κατὰ θείαν συγκατάβασιν, ἔπειτα τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν.

4. Ἑπομένως, ὅταν καὶ ἡμεῖς μαχώμεθα ἐναντίον αἱρετικῶν καὶ ὁπλιζώμεθα, ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ ἂς διδασκώμεθα. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Κάθε θεόπνευστος Γραφὴ εἶναι καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς διαπαιδαγώγησιν ἐν δικαιοσύνῃ, διὰ νὰ εἶναι τέλειος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, κατηρτισμένος πρὸς κάθε καλὸν ἔργον»[10]. Καὶ ὄχι ἄλλα μὲν νὰ τὰ ἔχῃ, εἰς ἄλλα δὲ νὰ ὑστερῇ. Διότι, σὲ ἐρωτῶ, ποίαν ὠφέλειαν ἔχει κανεὶς ὅταν προσεύχεται συνεχῶς, ἀλλὰ δὲν κάμνει ἐλεημοσύνην ἀφθόνως; ἢ ὅταν ἐλεῇ ἀφθόνως, ἀλλ' εἶναι πλεονέκτης καὶ ἅρπαξ; ἢ ὅταν δὲν εἶναι πλεονέκτης οὔτε ἅρπαξ, τὰ κάμνει ὅμως ἀπὸ ἐπίδειξιν καὶ κενοδοξίαν; ἢ ὅταν κάμνῃ ἐλεημοσύνας μὲ κάθε φροντίδα καὶ ὅπως εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν, ὑπερηφανεύεται ὅμως καὶ μεγαλοφρονεῖ δι' αὐτό; ἢ ὅταν εἶναι ταπεινόφρων καὶ ἀσκῇ τὴν νηστείαν, εἶναι ὅμως φιλάργυρος καὶ τοκογλύφος καὶ προσκολλημένος εἰς τὰ γήϊνα καὶ εἰσάγει εἰς τὴν ψυχήν του τὴν μητέρα τῶν κακῶν; «Διότι ἡ φιλαργυρία εἶναι ρίζα τῶν κακῶν».

Ἄς φοβηθοῦμε λοιπὸν τὴν φιλαργυρίαν καὶ ἂς ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Διότι αὐτὴ ἔχει ἀναστατώσει τὴν οἰκουμένην, αὐτὴ τὰ ἀνέμιξεν ὅλα, αὐτὴ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν μεγάλην εὐτυχίαν νὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Χριστόν.

«Οὐκ ἔστι» γάρ, φησί, «Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ». Ἐξ ἐναντίας γὰρ ἐπιτάττει τῷ Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ λέγει, Δίδου τοῖς δεομένοις· ὁ δέ, Ἅρπαζε τῶν δεομένων. Ὁ Χριστὸς λέγει, Καὶ τοῖς ἐπιβουλεύουσι καὶ ἀδικοῦσι συγχώρει· οὗτος ἔμπαλιν, Κατασκεύαζε πάγας κατὰ τῶν οὐδὲν ἀδικούντων. Ὁ Χριστὸς λέγει, Φιλάνθρωπος ἔσο καὶ ἥμερος· οὗτος ἀπ᾽ ἐναντίας, Ὠμὸς ἔσο καὶ ἀπηνής, καὶ μηδὲν εἶναι νόμιζε δάκρυα πενήτων· ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην αὐστηρὸν ἡμῖν κατασκευάσῃ τὸν δικαστήν.

Τότε γὰρ ἡμῖν πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσεται τὰ πεπραγμένα, καὶ οἱ ἠδικημένοι καὶ οἱ γυμνωθέντες παρ᾽ ἡμῶν, πᾶσαν ἀπολογίαν ἡμῖν ἐκκλείοντες. Εἰ γὰρ ὁ Λάζαρος ἀδικηθεὶς μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ πλουσίου, μὴ ἀπολαύσας δὲ τῶν ἐκείνου, πικρὸς ἔστηκε τότε κατήγορος καὶ οὐδεμιᾶς αὐτὸν ἀφῆκε τυχεῖν συγγνώμης, τίνος ἀπολογίας, εἰπέ μοι, τεύξονται οἱ πρὸς τῷ μὴ ἐλεεῖν οἴκοθεν καὶ τὰ ἀλλότρια λαμβάνοντες, καὶ τὰς τῶν ὀρφανῶν ἀνατρέποντες οἰκίας; Εἰ οἱ μὴ θρέψαντες πεινῶντα τὸν Χριστόν, τοσοῦτον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν εἵλκυσαν πῦρ οἱ τὰ μηδὲν αὐτοῖς προσήκοντα ἁρπάζοντες, καὶ μυρίας πλέκοντες δίκας, καὶ τὰ πάντων ἀδίκως περιβαλλόμενοι, ποίας ἀπολαύσονται παραμυθίας;

Ἐκβάλωμεν τοίνυν τοῦτον τὸν ἔρωτα. Ἐκβαλοῦμεν δέ, ἂν ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν ἀδικήσαντας, τοὺς πλεονεκτήσαντας καὶ ἀπελθόντας. Οὐχὶ τῶν μὲν χρημάτων αὐτῶν καὶ πόνων ἀπολαύσουσιν ἕτεροι, αὐτοὶ δὲ ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ καὶ τοῖς ἀνηκέστοις εἰσὶ κακοῖς; Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας, κόπτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν, ἵνα καὶ ζῶντες τοῖς πόνοις κατατεινώμεθα, καὶ ἀπελθόντες τὰς ἀφο-

Διότι λέγει, «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μαμωνᾶ». Διότι τοῦτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε· Δίδε εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ἀλλ' ἡ ἀπληστία λέγει· Ἅρπαξε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ὁ Χριστὸς συνιστᾷ· Νὰ συγχωρῇς αὐτοὺς ποὺ σὲ ἐπιβουλεύονται καὶ σὲ ἀδικοῦν. Ἡ ἀπληστία ἀντιθέτως· Νὰ στήνῃς παγίδας ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν σὲ ἀδικοῦν. Ὁ Χριστὸς συμβουλεύει· Νὰ εἶσαι φιλάνθρωπος καὶ πρᾶος. Ἀντιθέτως ἡ ἀπληστία, Νὰ εἶσαι ὠμὸς καὶ ἀπηνὴς καὶ νὰ μὴ λογαριάζῃς τὰ δάκρυα τῶν φτωχῶν, διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν αὐστηρὸν δι' ἐμᾶς δικαστήν.

Διότι τότε θὰ παρουσιάσῃ ὅλα ὅσα ἔχομεν πράξει μπροστὰ εἰς τὰ μάτια μας καὶ ὅσοι ἠδικήθησαν καὶ ἀπεγυμνώθησαν ἀπὸ ἡμᾶς θὰ μᾶς ἀποκλείσουν ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν. Διότι, ἐὰν ὁ Λάζαρος, ἐνῷ δὲν εἶχε καθόλου ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸν πλούσιον, καὶ ἀπήλαυσεν ἀπὸ τὸν πλοῦτον ἐκείνου, ἐστάθη ὅμως πικρὸς κατήγορος καὶ δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἐπιτύχῃ καμμίαν συγχώρησιν, εἰπέ μου, ποίαν ὑπεράσπισιν θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ἔκαμαν καμμίαν ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ἥρπασαν καὶ τὰ ξένα καὶ ἀνέτρεψαν τὰς οἰκίας τῶν ὀρφανῶν; Ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔθρεψαν τὸν Χριστόν, ὅταν ἐπεινοῦσε, τέτοια φωτιὰ ἔβαλαν εἰς τὸ κεφάλι των, ἐκεῖνοι ποὺ ἁρπάζουν ὅσα δὲν εἶναι ἰδικά των καὶ κινοῦν ἀπείρους δικαστικοὺς ἀγῶνας καὶ ἰδιοποιοῦνται ἀδίκως τὰ ἀγαθὰ ὅλων, ποίαν παρηγορίαν θ' ἀπολαύσουν;

Ἂς ἀποβάλωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν. Θὰ τὴν ἀποβάλωμεν δέ, ἐὰν σκεφθῶμεν ἐκείνους ποὺ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἔκαμαν ἀδικίας, τοὺς φιλαργύρους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπέθαναν. Λοιπόν, τὰ χρήματά των καὶ τοὺς κόπους των δὲν θ' ἀπολαύσουν ἄλλοι, ἐνῷ αὐτοὶ εὑρίσκονται εἰς κόλασιν καὶ εἰς τιμωρίαν καὶ εἰς ἀνυπόφορα κακά; Πῶς λοιπὸν αὐτὰ δὲν φανερώνουν μεγίστην ἀνοησίαν, τὸ νὰ φροντίζωμεν δηλαδὴ καὶ νὰ κοπιάζωμεν, διὰ νὰ καταβαλ-

ρήτους ὑπομένωμεν κολάσεις καὶ τιμωρίας, δέον καὶ ἐνταῦθα τρυφᾶν (οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδονὴν ἐργάζεται, ὡς ἐλεημοσύνη, συνειδὸς κεκαθαρμένον), καὶ ἀπελθόντας ἐκεῖ, πάντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, καὶ μυρίων ἐπιτυγχάνειν ἀγαθῶν;

Ὥσπερ γὰρ ἡ κακία καὶ πρὸ τῆς γεέννης τοὺς ἐνταῦθα αὐτὴν μετιόντας κολάζειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τοὺς ἐνταῦθα αὐτὴν ἐργαζομένους παρασκευάζει τρυφᾶν, ἐλπίσι χρησταῖς καὶ ἡδονῇ διηνεκεῖ συζῆν ποιοῦσα. Ἵν' οὖν ταύτης ἐπιτύχωμεν καὶ ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἐπιλαβώμεθα τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λώμεθα ἀπὸ τοὺς κόπους, ἐφ' ὅσον ζῶμεν, καὶ ὅταν ἀποθάνωμεν νὰ ὑποφέρωμεν ἀφορήτους κολασμοὺς καὶ τιμωρίας, ἐνῷ ἔπρεπε καὶ ἐδῶ νὰ ζῶμεν ἄνετα (διότι τίποτε δὲν συμβάλλει τόσον εἰς τὴν εὐχαρίστησιν, ὅσον ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ καθαρὰ συνείδησις) καὶ ὅταν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, νὰ ἔχωμεν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐπιτυγχάνωμεν ἄπειρα ἀγαθά;

Διότι ὅπως ἡ κακία τιμωρεῖ συνήθως πρὶν ἀπὸ τὴν γέενναν αὐτοὺς ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἔτσι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν προπαρασκευάζει τὴν ἄνεσιν εἰς αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀσκοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, συντελοῦσα εἰς τὸ νὰ ζοῦν μαζὶ μὲ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ μὲ διαρκῆ εὐχαρίστησιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν λοιπὸν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωήν, ἂς ἀρχίσωμεν τὰ καλὰ ἔργα. Διότι ἔτσι θ' ἀξιωθοῦμεν καὶ τοὺς μελλοντικοὺς στεφάνους τῆς νίκης. Εἴθε ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ΄.

Ἰω. 5,39 - 47

«Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· κἀκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε».

1. Πολὺν ποιώμεθα τῶν πνευματικῶν, ἀγαπητοί, λόγον, μηδὲ ἀρκεῖν ἡμῖν νομίζωμεν πρὸς σωτηρίαν, τὸ καὶ ὁπωσοῦν αὐτὰ μετιέναι. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐδὲν μέγα ἀπόνασθαι δυνήσεταί τις, παρέργως καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτοῖς κεχρημένος, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς τοῦτο συμβήσεται, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ταῦτα δεῖται σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς παραπέμπων τοὺς Ἰουδαίους ταῖς Γραφαῖς, οὐκ εἰς ἁπλῆν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' εἰς ἔρευναν ἀκριβῆ καὶ κατανενοημένην αὐτοὺς παρέπεμπεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀναγινώσκετε τὰς Γραφάς· ἀλλ' «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπιμελείας (συνεσκίαστο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τότε), διὰ τοῦτο καὶ διασκάπτειν αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας κελεύει νῦν, ἵνα τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα δυνηθῶσι εὑρεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἐπιπολῆς εἴρητο, οὐδὲ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἔρριπτο· ἀλλ' ὥσπερ τις θησαυρὸς ἐν πολλῷ τῷ βάθει κατέκειτο. Ὁ δὲ τὰ κάτω κείμενα ζητῶν ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ζητῇ καὶ πόνου, οὐδέποτε δυνήσεται εὑρεῖν τὸ ζητούμενον. Διά τοι τοῦτο καὶ εἰπών, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», ἐπήγαγεν· «Ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν». Οὐκ εἶπεν, Ἔχετε· ἀλλά, «Δοκεῖτε», δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἐκαρποῦντο μέγα τι καὶ

1. Ἰω. 5, 39-40.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ΄.

Ἰω. 5,39 - 47

«Σεῖς ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Ἐκεῖναι μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ. Καὶ ὅμως δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον»[1].

1. Ἂς ὁμιλήσωμεν διὰ μακρῶν, ἀγαπητοί μου, περὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων καὶ ἂς μὴ νομίζωμεν ὅτι ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν μας τὸ νὰ πραγματευθῶμεν αὐτὰ κατά τινα τρόπον. Διότι, ὅπως εἰς τὰ βιωτικὰ ζητήματα δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἔχῃ κανεὶς μεγάλην ὠφέλειαν, ἂν μεταχειρισθῇ αὐτὰ παρέργως καὶ τυχαίως, τοῦτο θὰ συμβῇ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ πνευματικά, ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ περισσοτέραν μελέτην. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν παρέπεμπε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὰς ἁγίας Γραφάς, δὲν τοὺς παρέπεμπε δι' ἁπλῆν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ δι' ἔρευναν λεπτομερῆ καὶ διὰ ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ νοήματά της. Διότι δὲν εἶπε· «Διαβάζετε τὰς ἁγίας Γραφάς, ἀλλὰ «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ἔρευναν (διότι εἶχον κρυφθῆ κάτω ἀπὸ σκιάν, κατὰ τὸ συμφέρον τῶν τότε), δι' αὐτὸ καὶ τοὺς προτρέπει τώρα νὰ ἐρευνοῦν αὐτοὺς μὲ ἀκρίβειαν, διὰ νὰ ἠμπορέσουν νὰ ἀνακαλύψουν αὐτὰ ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὸ βάθος. Διότι αὐτὰ δὲν ἔχουν λεχθῆ ἐπιπολαίως, ἀλλ' οὔτε ἔχουν ριφθῆ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ εὑρίσκονται εἰς μεγάλον βάθος σὰν θησαυρός. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἐρευνᾷ ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὸ βάθος, ἂν δὲν τὰ ἐρευνήσῃ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ κόπον, ποτὲ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ εὕρῃ ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖ. Δι' αὐτὸ ἀφοῦ εἶπεν «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ἐπρόσθεσεν· «Διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον». Δὲν εἶπεν, Ἔχετε, ἀλλὰ «Νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε», ἀποδεικνύων ὅτι δὲν εἶχαν νὰ ὠφεληθοῦν τίποτε

γενναῖον, ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως σωθήσεσθαι προσδοκῶντες μόνης, πίστεως ἔρημοι ὄντες.

Ὃ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐχὶ θαυμάζετε τὰς Γραφάς; οὐχὶ πάσης ζωῆς νομίζετε αἰτίας εἶναι; Ἀπὸ τούτων καὶ αὐτὸς ἰσχυρίζομαι νῦν. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε. Εἰκότως τοίνυν ἔλεγεν, ὅτι «Δοκεῖτε», διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς πείθεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ψιλῇ ἀναγνώσει μόνον αὐχεῖν.

Εἶτα ἵνα μὴ ἐκ πολλῆς κηδεμονίας φιλοδοξίας λάβῃ παρ' αὐτοῖς ὑπόνοιαν καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι πιστευθῆναι παρ' αὐτῶν τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν νομίζηται (καὶ γὰρ τῆς Ἰωάννου φωνῆς ἐνέμνησε καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ καὶ πάντα ἔλεγεν ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι καὶ ζωὴν ἐπηγγείλατο)· ἐπεὶ οὖν πολλοὺς εἰκὸς ἦν ὑποπτεύειν ὅτι δόξης ἐρῶν ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον τί ἐπάγει· «Δόξαν παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω»· τουτέστιν, Οὐ δέομαι. Οὐκ ἔστι, φησίν, ἡ φύσις ἡ ἐμὴ τοιαύτη, ὥστε δεῖσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων δόξης. Εἰ γὰρ ἥλιος ἀπὸ λυχνιαίου φωτὸς οὐκ ἂν λάβοι προσθήκην, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ τῆς ἀνθρωπίνης ἀφέξω δεηθῆναι δόξης. Καὶ τίνος, φησίν, ἕνεκεν ταῦτα λέγεις, ἐὰν οὐ δέῃ; «Ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε».

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀνωτέρω εἴρηκεν· ᾐνίξατο δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα εἰπών, «Ἵνα ζωὴν ἔχητε». Τίθησι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; «Ἀλλ' ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς». Ἐπειδὴ πολλάκις, ὡς δῆθεν τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, ἐδίωκον αὐτὸν ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει τῷ Θεῷ, ᾔδει δὲ ὅτι οὐκ ἔμελλον αὐτῷ πείθεσθαι· ἵνα μή τις εἴπῃ, Τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα λέγεις; τοῦτο εἶπεν, Ἵνα ἐλέγξω ὑμᾶς, ὅτι οὐ διὰ ἀγάπην τὴν τοῦ Θεοῦ με, φησί, διώκε-

σπουδαῖον καὶ σοβαρόν, ἐὰν ἐπερίμεναν νὰ σωθοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν, στερημένοι ἀπὸ τὴν πίστιν.

Μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει, ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς· Δὲν θαυμάζετε τὰς ἁγίας Γραφάς; Δὲν νομίζετε, ὅτι εἶναι αἰτία ὅλης τῆς ζωῆς; Τὰ ἴδια λοιπὸν ἰσχυρίζομαι καὶ ἐγὼ τώρα. Διότι αὐταὶ δίδουν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Δικαίως λοιπὸν ἔλεγε «Νομίζετε», διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσουν, ἀλλὰ μόνον νὰ καυχῶνται διὰ τὴν ἁπλῆν ἀνάγνωσιν.

Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν ὑποψίας διὰ κενοδοξίαν, ἕνεκα τῆς μεγάλης φροντίδος καὶ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ἡ πίστις ποὺ ἤθελεν ἀπὸ αὐτοὺς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἑαυτοῦ του, (διότι ὑπενθύμισε τὴν φωνὴν τοῦ Ἰωάννου, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἔργα του καὶ ἔλεγε τὰ πάντα ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ ζωὴν), ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο πιθανὸν πολλοὶ νὰ ὑποπτευθοῦν ὅτι ἔλεγεν αὐτὰ διὰ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν, ἄκουσε, τί προσθέτει· «Τιμὰς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων δὲν δέχομαι». Δηλαδὴ δὲν χρειάζομαι. Δὲν εἶναι, λέγει, ἡ φύσις μου τέτοια, ὥστε νὰ ἔχω ἀνάγκην δόξης ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Διότι, ἂν τὸ φῶς τοῦ λύχνου δὲν ἠμπορῇ νὰ προσθέσῃ τίποτε εἰς τὸν ἥλιον, πολὺ ὀλιγώτερον ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν. Καὶ διατί τὰ λέγεις αὐτά, ἐὰν δὲν ἔχῃς ἀνάγκην; «Διὰ νὰ σωθῆτε σεῖς».

Ἀλλ' αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ πάρα πάνω, τὸ ὑπῃνίχθη ὅμως καὶ ἐδῶ, ὅταν εἶπε, «Διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν σεῖς». Παρουσιάζει ὅμως καὶ ἄλλην αἰτίαν. Ποίαν; «Ἀλλὰ γνωρίζω ὅτι δὲν ἔχετε μέσα σας τὴν ἀγάπην διὰ τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς τὸν κατεδίωκον, διότι δῆθεν ἠγάπων τὸν Θεόν, διότι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἐγνώριζεν ὅτι δὲν θὰ ἐπίστευαν εἰς αὐτόν. Διὰ νὰ μὴ τὸν ἐρωτήσῃ κανείς, Διὰ ποίαν αἰτίαν τὰ λέγεις αὐτά; ἀπήντησε· Διὰ νὰ σᾶς ἐλέγξω, ὅτι δὲν μὲ καταδιώκετε διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς

τε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ μοι καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν Γραφῶν. Ὥσπερ οὖν πρὸ τούτου νομίζοντες ἀντίθεον εἶναί με ἠλαύνετε· οὕτω νῦν ἐξ οὗ ταῦτα ἀπέδειξα προσδραμεῖν ὑμᾶς ἔδει, εἴ γε ἠγαπᾶτε τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐκ ἠγαπᾶτε.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ταῦτα εἶπον, ἵνα δείξω ὑμᾶς περιττὸν ἔχοντας τῦφον καὶ κομπάζοντας εἰκῇ, καὶ τὴν οἰκείαν βασκανίαν συσκιάζοντας. Οὐκ ἀπὸ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτὰ κατασκευάζει. «Ἐγὼ γὰρ ἦλθον», φησίν, «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Ὁρᾷς ὅτι ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο λέγει ἀπεστάλθαι, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφέναι τὴν κρίσιν, καὶ οὐδὲν δύνασθαι ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἵνα πᾶσαν ἐκκόψῃ πρόφασιν ἀγνωμοσύνης; Τίνα δέ φησιν ἥξειν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ; Τὸν ἀντίχριστον ἐνταῦθα αἰνίττεται, καὶ ἀναντίρρητον τῆς ἀγνωμοσύνης αὐτῶν τίθησιν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ ὡς ἀγαπῶντες τὸν Θεόν με διώκετε, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀντιχρίστου τοῦτο γενέσθαι ἔδει. Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἐρεῖ, οὔτε ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Πατρός, οὔτε κατὰ τὴν γνώμην ἥκει τὴν ἐκείνου· ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, τυραννικῶς τὰ μηδὲν αὐτῷ προσήκοντα ἁρπάζων καὶ τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἑαυτὸν εἶναι λέγων, καθὼς καὶ Παῦλός φησιν· «Ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεός». Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ ἐλθεῖν.

Ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου παραγέγονα. Ἱκανὸν μὲν οὖν ἦν καὶ τοῦτο δεῖξαι αὐτοὺς οὐκ ἀγαπῶντας τὸν Θεόν, ὅτι τὸν λέγοντα ἀπεστάλθαι

2. Β' Θεσσ. 2, 4.

τὸν Θεόν. Διότι ὁ Θεὸς σᾶς δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμὲ καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τὰς ἁγίας Γραφάς. Ὅπως λοιπὸν πρὶν ἀπὸ αὐτὰ μὲ κατεδιώκατε, ἐπειδὴ ἐνομίζατε ὅτι εἶμαι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ τώρα, ἀφοῦ σᾶς ἔδωσα ἀποδείξεις, ἔπρεπε σεῖς νὰ τρέξετε πρὸς ἐμέ, ἂν βέβαια ἀγαπούσατε τὸν Θεόν.

Δι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς εἶπα αὐτά, διὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ἔχετε ὑπερβολικὴν ἀλαζονείαν, ὅτι ματαίως ὑπερηφανεύεσθε καὶ ὅτι προσπαθεῖτε νὰ κρύψετε τὸν φθόνον σας. Καὶ δὲν προετοιμάζει αὐτὰ μόνον ἀπὸ τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα. Διότι λέγει· «Ἐγὼ ἔχω ἔλθει ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρός μου καὶ δὲν μὲ δέχεσθε, ἐὰν ἔλθῃ ἄλλος ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθῆτε». Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὁ Χριστὸς λέγει παντοῦ, ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅτι ἔχει λάβει τὴν κρίσιν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, διὰ ν' ἀποκόψῃ κάθε δικαιολογίαν ἀσεβείας τῶν Ἰουδαίων; Ποῖον ἐννοεῖ δὲ ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὸν Ἀντίχριστον καὶ παρουσιάζει ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀσεβείας των. Διότι, ἐὰν μὲ καταδιώκετε, ἐπειδὴ δῆθεν ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πολὺ περισσότερον διὰ τὸν Ἀντίχριστον. Διότι ἐκεῖνος οὔτε τοῦτο θὰ σᾶς εἰπῇ, οὔτε ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ὅτι ἔχει ἔλθει σύμφωνα μὲ τὴν θέλησιν ἐκείνου, ἀλλ' ὅλως ἀντιθέτως, ἁρπάζων τυραννικῶς ὅσα δὲν τοῦ ἁρμόζουν καὶ ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι θεὸς ὅλων, καθὼς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἐναντίον παντὸς ποὺ λέγεται Θεὸς ἢ λατρεύεται προβάλλων τὴν ἀξίωσιν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός»[2]. Διότι αὐτὸ σημαίνει, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρός μου. Καὶ ἦτο μὲν ἀρκετὸν τοῦτο, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, διότι δὲν ἐδέχοντο ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἐβεβαίωνεν ὅτι εἶχεν ἀπο-

παρ' ἐκείνου οὐκ ἐδέχοντο· νῦν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δεικνυσιν αὐτῶν τὴν ἀναισχυντίαν, ἐκ τοῦ τὸν ἀντίχριστον μέλλειν δέχεσθαι. Ὅταν γὰρ τὸν μὲν ἀπ' ἐκείνου λέγοντα ἀπεστάλθαι μὴ δέχωνται, τὸν δὲ μὴ εἰδότα ἐκεῖνον, κομπάζοντα δὲ καὶ λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν μέλλωσι προσκυνεῖν, εὔδηλον ὅτι βασκανίας ἡ δίωξις ἦν, καὶ τοῦ μισεῖν τὸν Θεόν. Διὰ δὴ τοῦτο δύο τίθησιν αἰτίας τῶν εἰρημένων, καὶ πρῶτον μὲν τὴν χρηστοτέραν, λέγων, «Ἵνα σωθῆτε», καί, «Ἵνα ζωὴν ἔχητε»· ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον αὐτὸν χλευάζειν, τίθησι καὶ τὴν πληκτικωτέραν, δεικνὺς ὅτι κἂν μὴ πείθωνται οἱ ἀκούοντες, τὰ αὐτοῦ ὁ Θεὸς πανταχοῦ ποιεῖν εἴωθεν.

2. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος περὶ τοῦ ἀντιχρίστου διαλεγόμενος, προφητικῶς εἶπεν, ὅτι· «Πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκιμήσαντες τῇ ἀδικίᾳ». Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ εἶπεν ὅτι ἥξει· ἀλλ' «Ἐὰν ἔλθῃ», φειδόμενος τῶν ἀκουόντων. Ἐπειδὴ δὲ οὔπω πᾶσα ἀπηρτισμένη ἦν αὐτῶν ἡ ἀγνωμοσύνη, διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν τὴν αἰτίαν ἐσίγησεν αὐτοῦ τῆς παρουσίας, ὁ δὲ Παῦλος τοῖς δυναμένοις συνιδεῖν μετὰ ἀκριβείας ᾐνίξατο. Καὶ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πᾶσαν ἀπολογίαν αὐτοῖς ἀφαιρούμενος. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας αὐτῶν τίθησιν, ἐπάγων· «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν τὴν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;»· καὶ ἐντεῦθεν δεικνὺς πάλιν ὅτι οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐσκόπουν, ἀλλ' ἐν προσχήματι τοιούτῳ τὸ οἰκεῖον ἐβούλοντο πάθος ἐκδικεῖν.

Καὶ γὰρ τοσοῦτον ἀπεῖχον διὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν ποιεῖν ταῦτα, ὅτι αὐτοὶ τὴν ἀνθρωπίνην ᾑροῦντο μᾶλλον ἢ τὴν

---

3. Αὐτόθι, 2, 10-11.

σταλῆ ἐκ μέρους του. Τώρα ὅμως φανερώνουν καὶ τὴν ἀδιαντροπίαν των ἀπὸ τὸ ὅτι μέλλουν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἀντίχριστον. Διότι, ὅταν ἐκεῖνον μὲν ποὺ ἐβεβαίωνεν ὅτι εἶχεν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν τὸν δέχωνται, τὸν δὲ ἄλλον, ποὺ δὲν ἐγνώριζε τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑπερηφανεύετο καὶ ἰσχυρίζετο διὰ τὸν ἑαυτόν του ὅτι εἶναι θεὸς τῶν πάντων, πρόκειται νὰ προσκυνοῦν, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι ἡ καταδίωξις εἶχεν αἰτίαν τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προβάλλει δύο αἰτίας διὰ τὰ ὅσα λέγει καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν τὴν πλέον ἐπωφελῆ, λέγων, «Διὰ νὰ σωθῆτε», καί, «Διὰ νὰ ἔχετε ζωήν». Ἐπειδὴ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ τὸν χλευάζουν, ἀναφέρει καὶ τὴν πλέον δελεαστικήν, δεικνύων ἔτσι ὅτι ὁ Θεὸς συνηθίζει νὰ παρέχῃ τὰς εὐεργεσίας του παντοῦ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύουν αὐτοὶ ποὺ ἀκούουν τοὺς λόγους του.

2. Ὁ Παῦλος λοιπὸν ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἶπε προφητικῶς· «Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς θὰ στείλῃ εἰς αὐτοὺς μίαν ἐνέργειαν παραπλανητικήν, διὰ νὰ κατακριθοῦν ὅλοι, ὅσοι δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔδειξαν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ἀδικίαν»[3]. Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ, ἀλλ' «Ἐὰν ἔλθῃ», διότι ἐλυπήθη τοὺς ἀκροατάς του. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε συμπληρωθῆ ἀκόμη ἡ ἀγνωμοσύνη των, αὐτὸς μὲν ἀπεσιώπησε τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ Παῦλος ὅμως ὑπηνίχθη αὐτὴν μὲ ἀκρίβειαν δι' ὅσους ἠμποροῦσαν νὰ τὴν ἀντιληφθοῦν. Διότι μόνον ὁ Χριστὸς παρουσιάζει τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας των καὶ προσθέτει· «Πῶς ἠμπορεῖτε σεῖς νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ζητᾶτε τὴν τιμήν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν μόνον Θεόν;». Καὶ ἀπὸ ἐδῶ πάλιν ἀπέδειξεν, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀπεσκόπουν εἰς ἐκεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν μόνον Θεὸν ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἤθελαν νὰ ἐκπληρώσουν τὸ προσωπικόν των πάθος.

Διότι τόσον μακρὰν εὑρίσκοντο ἀπὸ τὸ νὰ κάμουν αὐτὰ διὰ τὴν δόξαν του, ἀφοῦ ἐπροτίμων μᾶλλον τὴν δόξαν

ἐκείνου. Πῶς οὖν ἔμελλον οὗτοι ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέχεσθαι τοσαύτην ἀπέχθειαν, ἧς οὕτω κατεφρόνουν, ὥστε καὶ ἀνθρωπίνην αὐτῆς προτιμᾶν; Εἰπὼν δὲ ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχουσι, καὶ ἀποδείξας τοῦτο διὰ τούτων ἑκατέρων, διά τε τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων καὶ διὰ τῶν εἰς τὸν ἀντίχριστον ἐσομένων, καὶ διελέγξας σαφῶς ὅτι πάσης εἰσὶν ἀπεστερημένοι συγγνώμης, οὕτως αὐτοῖς ἐφίστησι καὶ τὸν Μωϋσέα κατήγορον ἐπάγων, καὶ λέγων· «Μὴ δοκεῖτε ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, ἐπιστεύετε ἐν ἐμοί· περὶ ἐμοῦ γὰρ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε;».

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ ἐμοῦ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ὑβρισμένος ἐν τοῖς εἰς ἐμέ. Μωϋσεῖ γὰρ μᾶλλον ἠπιστήσατε ἢ ἐμοί. Ὅρα πῶς πανταχόθεν πάσης αὐτοὺς ἐξέβαλεν ἀπολογίας. Θεὸν ἐλέγετε ἀγαπᾶν ἐν τῷ διώκειν με, φησίν· ἔδειξα ὅτι μισοῦντες αὐτὸν τοῦτο ποιεῖτε. Λέγετε λύειν με τὸ Σάββατον καὶ παραλύειν τὸν νόμον· ἀπεδυσάμην καὶ ταύτην τὴν κατηγορίαν. Διισχυρίζεσθε Μωϋσεῖ πιστεύειν δι' ὧν κατ' ἐμοῦ τολμᾶτε· δείκνυμι πάλιν ὅτι τοῦτο μὲν οὖν ἐστι μάλιστα μὴ πιστεύειν τῷ Μωϋσεῖ. Τοσούτῳ γὰρ δέω ἐξ ἐναντίας ἥκειν τῷ νόμῳ, ὅτι οὐδὲ ἔστιν ἄλλος τις ὁ κατηγορήσων ὑμῶν, ἀλλ' ἢ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον ὑμῖν δεδωκώς. Ὥσπερ οὖν περὶ τῶν Γραφῶν ἔλεγεν· «Ἐν αἷς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν», οὕτω καὶ περὶ Μωϋσέως φησίν, «Εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε» ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς χειρούμενος

τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ἐδέχοντο οἱ Ἰουδαῖοι τόσον μῖσος ἀντὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν περιεφρόνουν τόσον πολύ, ὥστε νὰ προτιμοῦν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντὶ τῆς θείας; Ἀφοῦ λοιπὸν ἐτόνισεν, ὅτι δὲν ἔχουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξε τοῦτο μὲ τὰ ἑπόμενα δύο, δηλαδὴ μὲ ὅσα συμβαίνουν τώρα εἰς αὐτὸν καὶ μὲ ὅσα θὰ συμβοῦν εἰς τὸν Ἀντίχριστον καὶ ἀφοῦ τοὺς διεβεβαίωσε καθαρά, ὅτι ἔχουν στερηθῆ ἀπὸ κάθε συγχώρησιν, κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον τοὺς ἤλεγξε καὶ ἔκαμε τὸν Μωϋσῆν κατήγορόν των προσθέσας· «Μὴ φαντασθῆτε ὅτι ἐγὼ θὰ σᾶς κατηγορήσω εἰς τὸν Πατέρα. Ἐκεῖνος ποὺ σᾶς κατηγορεῖ εἶναι ὁ Μωϋσῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσεῖς εἴχατε στηρίξει τὰς ἐλπίδας σας. Διότι, ἐὰν ἐπιστεύατε εἰς τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἐπιστεύατε καὶ εἰς ἐμέ. Διότι ἐκεῖνος ἔγραψε περὶ ἐμοῦ. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύετε εἰς ὅσα ἐκεῖνος ἔγραψε, πῶς θὰ πιστεύσετε εἰς τὰ ἰδικά μου λόγια»;

Αὐτὰ ποὺ εἶπεν ὁ Χριστός, σημαίνουν τοῦτο· Πρὶν ἀπὸ ἐμὲ ὑβρίζετε τὸν Μωϋσῆν, μὲ ὅσα κάμνετε ἐναντίον μου. Διότι περισσότερον ἀρνεῖσθε τὴν πίστιν εἰς τὸν Μωϋσῆν παρὰ εἰς ἐμέ. Πρόσεχε πῶς τοὺς ἀπέκλεισεν ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν. Ἐνῷ μὲ καταδιώκετε, ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν. Σᾶς ἀπέδειξα ὅτι μισοῦντες αὐτὸν τὸ κάμνετε αὐτό. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι καταργῶ τὸ Σάββατον καὶ καταπατῶ τὸν νόμον. Ἀπέκρουσα καὶ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι πιστεύετε εἰς τὸν Μωϋσῆν μὲ ὅσα τολμᾶτε ἐναντίον μου. Πάλιν σᾶς ἀποδεικνύω ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν πιστεύετε καθόλου εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἀντιθέτως τόσον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ καταπατήσω τὸν νόμον, ὥστε ἐκεῖνος ποὺ θὰ σᾶς κατηγορήσῃ δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ἐκεῖνος ποὺ σᾶς ἔχει δώσει τὸν νόμον. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγε περὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν «Διὰ τῶν ὁποίων νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον», ἔτσι λέγει καὶ περὶ τοῦ Μωϋσέως «Εἰς τὸν ὁποῖον σεῖς εἴχατε στηρίξει τὰς ἐλπίδας σας»,

πανταχοῦ.

Καὶ πόθεν δῆλον, φησίν, ὅτι κατηγορήσει Μωϋσῆς, καὶ οὐ κομπάζεις; τί γὰρ σοὶ καὶ Μωϋσεῖ κοινόν; Τὸ Σάββατον ἔλυσας, ὅπερ ἐκεῖνος ἐνομοθέτησε κρατεῖν· πῶς οὖν ἡμῶν ἐκεῖνος κατηγορήσειε; Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι καὶ εἰς ἄλλον πιστεύσομεν τὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἥξοντα; Ταῦτα γὰρ πάντα ἀμάρτυρα λέγεις. Καὶ μὴν ἅπαντα ταῦτα ἄνωθεν ἔχει τὴν κατασκευήν. Ὅταν γὰρ ὁμολογηθῇ, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθον ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῆς φωνῆς Ἰωάννου, ἀπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πατρός, εὔδηλον ὅτι Μωϋσῆς αὐτῶν κατηγορήσει.

Τί γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν; ἆρ' οὐχ ὅτι ἐὰν ἔλθῃ τις σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγων, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγων μετὰ ἀληθείας, μετὰ πάσης ὑπακούειν αὐτῷ χρὴ τῆς πειθοῦς; Ὁ τοίνυν Χριστὸς μὴ οὐ πάντα ταῦτα πεποίηκε; Καὶ γὰρ σημεῖα εἰργάσατο μετὰ ἀληθείας ἁπάσης, καὶ πρὸς Θεὸν ἅπαντας εἷλκε, καὶ ταῖς προρρήσεσι τὸ τέλος ἐπήγαγεν. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἑτέρῳ πιστεύσουσιν; Ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν μισεῖν. Οἱ γὰρ τὸν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης ἥκοντα ἀποστρεφόμενοι, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸν ἀντίθεον δέξονται. Εἰ δὲ Μωϋσέα νῦν προβάλλεται, καίτοι εἰπών, «Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω», μὴ θαυμάσῃς· οὐδὲ γὰρ εἰς Μωϋσέα, ἀλλ' εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ γράμματα αὐτοὺς παραπέμπει. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Γραφαὶ ἔλαττον αὐτοὺς ἐφόβουν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ περιάγει τὸν λόγον, τὸν νομοθέτην αὐτὸν αὐτοῖς ἐφιστὰς κατήγορον, καὶ πολὺ φρικωδέστερον οὕτω τὸ δέος ποιῶν, καὶ ἕκαστον τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων ἐλέγχει.

Σκόπει δέ· Ἔλεγον διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην διώ-

4. Δευτ. 13, 1.

συλλαμβάνων αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ μὲ τὰ ἰδικά τους λόγια.

Καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζομεν, θὰ ἐρωτήσουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι θὰ μᾶς κατηγορήσῃ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὅτι σὺ δὲν τὰ λέγεις αὐτὰ ἀπὸ ἀλαζονείαν; Διότι τί κοινὸν ἔχει ὁ Μωϋσῆς μ' ἐσέ; Σὺ κατήργησες τὸ Σάββατον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ὥρισε μὲ νόμον νὰ τὸ τηροῦμεν. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν, ὅτι θὰ πιστεύσωμεν εἰς ἄλλον, ὁ ὁποῖος θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του; Διότι ὅλ' αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζεσαι χωρὶς μαρτυρίαν. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἐπιδοκιμάζονται ἀπὸ ἐπάνω. Διότι, ὅταν ἀποδειχθῇ ἀπὸ τὰ ἔργα, ἀπὸ τὴν φωνὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός, ὅτι ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι θὰ τοὺς κατηγορήσῃ ὁ Μωϋσῆς.

Τί εἶχεν εἰπεῖ δηλαδὴ ὁ Μωϋσῆς; Ἆρά γε δὲν εἶχεν εἰπεῖ ὅτι, ἐὰν ἔλθῃ κάποιος ποὺ θὰ κάμνῃ θαύματα[4], ποὺ θὰ σᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὸν Θεόν, ποὺ θὰ σᾶς προείπῃ τὰ μέλλοντα μὲ ἀλήθειαν, πρέπει νὰ πιστεύσετε εἰς αὐτὸν μὲ ὅλην σας τὴν ἀφοσίωσιν; Μήπως ὁ Χριστὸς δὲν τὰ ἔκαμεν ὅλ' αὐτά; Διότι καὶ θαύματα ἀληθινὰ ἐπετέλεσε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν σᾶς προσείλκυεν ὅλους καὶ μὲ τὰς προφητείας προέβλεψε τὸ τέλος. Καὶ ἀπὸ ποῦ προκύπτει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι θὰ πιστεύσουν εἰς ἄλλον; Ἀπὸ τὸ ὅτι μισοῦν τὸν Χριστόν. Διότι ὅσοι μισοῦν αὐτὸν ποὺ ἦλθε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁλοφάνερον, ὅτι θὰ δεχθοῦν καὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἀναφέρει ἐδῶ τὸν Μωϋσῆν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐγὼ δὲν δέχομαι τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον», μὴ ἀπορήσῃς. Διότι δὲν παραπέμπει τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν Γραφὴν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλ' εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἅγιαι Γραφαὶ ὀλιγώτερον φόβον ἐπροξένουν εἰς αὐτούς, φέρει τὸν λόγον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως, κάμνων κατήγορον αὐτῶν τὸν ἴδιον τὸν νομοθέτην καὶ προκαλῶν εἰς αὐτοὺς μεγαλύτερον φόβον καὶ ἐλέγχει τὸν κάθε λόγον των.

Πρόσεχε λοιπὸν εἰς τὰ ἑπόμενα· Ἰσχυρίζοντο οἱ Ἰ-

κειν αὐτόν· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ μισεῖν τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦσιν. Ἔλεγον ἀντέχεσθαι Μωϋσέως· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ μὴ πιστεύειν Μωϋσεῖ ταῦτα ἔπραττον. Εἰ γὰρ τὸν νόμον ἐζήλουν, ἔδει δέξασθαι τὸν ἐκεῖνον πληροῦντα· εἰ τὸν Θεὸν ἠγάπων, ἔδει πεισθῆναι τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἕλκοντι· εἰ Μωϋσεῖ ἐπίστευον, ἔδει προσκυνῆσαι τὸν ὑπ' ἐκείνου προφητευόμενον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀπιστεῖται πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ ἐμὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον ἐλαύνεσθαι παρ' ὑμῶν. Ὥσπερ οὖν καὶ θαυμάζοντας Ἰωάννην ἔδειξε καταφρονοῦντας Ἰωάννου διὰ τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων, οὕτω νομίζοντας πιστεύειν Μωϋσεῖ δείκνυσιν ἀπιστοῦντας, καὶ ἀεὶ εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν περιτρέπει πάντα, ἅπερ ἐνόμιζον ὑπὲρ ἑαυτῶν προβάλλεσθαι.

Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησίν, ἀπαγαγεῖν ὑμᾶς τοῦ νόμου, ὅτι καὶ αὐτὸν καλῶ κατήγορον ὑμῶν τὸν νομοθέτην· Ὅτι μὲν οὖν αἱ Γραφαὶ μαρτυροῦσιν, εἶπε· ποῦ δὲ μαρτυροῦσιν, οὐκέτι προσέθηκε, τὸν φόβον μείζονα αὐτοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενος, καὶ εἰς ἔρευναν παραπέμψαι, καὶ εἰς ἀνάγκην καταστῆσαι ἐρωτήσεως. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἐκ τοῦ προχείρου, καὶ μηδὲ ἐρωτῶσιν αὐτοῖς, ἀπέβαλον ἂν τὴν μαρτυρίαν· νυνὶ δὲ εἰ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, ἔδει πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν παρ' αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ἀποφάσεσι καὶ ἐν ταῖς ἀπειλαῖς πλεονάζει μᾶλλον, οὐκ ἐν ταῖς ἀποδείξεσι μόνον, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται τῷ φόβῳ τῶν λεγομένων. Οἱ δὲ καὶ οὕτω σιγῶσι. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· ὅσα ἂν τις λέγῃ καὶ ποιῇ, οὐ διανίσταται, ἀλλὰ μένει τὸν οἰκεῖον ἰὸν διατηροῦσα.

ουδαῖοι, ὅτι κατεδίωκαν τὸν Χριστὸν ἕνεκα τῆς ἀγάπης των εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Χριστὸς ἀποδεικνύει, ὅτι κάμνουν τοῦτο ἀπὸ μῖσος πρὸς τὸν Θεόν. Ἰσχυρίζοντο ὅτι ὑπήκουον εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἔκαμναν αὐτά, διότι δὲν ἐπίστευαν εἰς τὸν Μωϋσῆν. Διότι, ἐὰν ἤθελαν νὰ τηρήσουν τὸν νόμον, ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν ἐκεῖνον ποὺ ἐξεπλήρωνε τὸν νόμον. Ἐὰν ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, ἔπρεπε νὰ πεισθοῦν εἰς αὐτὸν ποὺ τοὺς προσείλκυε πρὸς ἐκεῖνον. Ἐὰν ἐπίστευον εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον, ποὺ ὁ Μωϋσῆς εἶχε προφητεύσει. Ἐὰν λοιπὸν ἠρνήθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς ἐκεῖνον πρὶν ἀπὸ ἐμέ, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι καταδιώκομαι ἀπὸ ἐσᾶς ἐγὼ ποὺ προανηγγέλθην ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Ὅπως ἀκριβῶς ἀπέδειξεν ὅτι, ὅσοι ἐθαύμαζαν τὸν Ἰωάννην, περιεφρόνουν τὸν Ἰωάννην μὲ ὅσα εἶχαν κάμει ἐναντίον αὐτοῦ, ἔτσι ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι πιστεύουν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἐπίστευαν καὶ διαρκῶς περιφέρει ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλάς των ὅλα ὅσα ἐφαντάζοντο ὅτι χρησιμεύουν διὰ τοὺς ἑαυτούς των.

Τόσον πολὺ ἀπέχω, τοὺς λέγει, ἀπὸ τὸ νὰ σᾶς ἀποσπάσω ἀπὸ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ὥστε καὶ τὸν ἴδιον τὸν νομοθέτην καλῶ κατήγορόν σας. Καὶ ὅτι μὲν μαρτυροῦν αἱ ἅγιαι Γραφαί, εἶπεν. Ποῦ ὅμως μαρτυροῦν δὲν ἐπρόσθεσεν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς προξενήσῃ μεγαλύτερον φόβον καὶ νὰ τοὺς παραπέμψῃ εἰς ἔρευναν καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρωτήσουν. Διότι, ἐὰν μὲν ὡμίλει ἐκ τοῦ προχείρου καὶ χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἐρωτοῦν, θ' ἀπέρριπτον τὴν μαρτυρίαν. Ἐὰν ὅμως ἐπρόσεχαν εἰς τὰ λόγια του, ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο τοῦτο νὰ ἐρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν ἀπὸ αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὄχι μόνον τὰς ἀποδείξεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς χρησιμοποιεῖ συχνότερον, διὰ νὰ τοὺς προξενήσῃ μὲ τὰ λόγια του τὸν φόβον. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι καὶ πάλιν σιωποῦν. Διότι ἔτσι εἶναι ἡ κακία. Δὲν ἐξεγείρεται δι' ὅσα ἠμπορεῖ νὰ λέγῃ καὶ νὰ κάμνῃ κανείς, ἀλλὰ διατηρεῖ πάντοτε τὸ δηλητήριόν της.

3. Διὸ χρὴ πᾶσαν κακίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντας, μηδένα πλέκειν μηδέποτε δόλον. «Πρὸς γὰρ τοὺς σκολιοὺς σκολιὰς ὁδοὺς ὁ Θεός», φησίν, «ἀποστέλλει». Καί, «Ἅγιον Πνεῦμα σοφίας φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων». Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ μωρούς, ὡς πονηρία. Ὅταν γὰρ ὕπουλος ᾖ τις, ὅταν ἀγνώμων, ὅταν ἀχάριστος (ταῦτα δὲ τῆς πονηρίας τὰ εἴδη), ὅταν μηδὲν ἠδικημένος λυπῇ, ὅταν πλέκῃ δόλους, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ἐξοίσει δεῖγμα;

Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φρονίμους, ὡς ἀρετή. Καὶ γὰρ εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας ἐργάζεται, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πράους, ἐπιεικεῖς· τὰ ἄλλα ἅπαντα ἀγαθὰ αὕτη τίκτειν εἴωθε. Τί δὲ τοῦ οὕτω διακειμένου συνετώτερον; Πηγὴ γὰρ ὄντως καὶ ῥίζα φρονήσεώς ἐστιν ἡ ἀρετή, ὥσπερ οὖν καὶ πᾶσα πονηρία ἐξ ἀνοίας ἔχει τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ ἀλαζὼν καὶ ὁ ὀργίλος ἐξ ἐνδείας φρονήσεως ὑπὸ τῶν παθῶν ἁλίσκεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν. «Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου. Προσῶζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου» δεικνὺς ὅτι πᾶσα ἁμαρτία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀφροσύνης ἔχει· ὥσπερ ὁ ἐνάρετος καὶ φόβον ἔχων Θεοῦ, πάντων ἐστὶ συνετώτερος. Διὸ καὶ σοφός τις λέγει, «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου». Εἰ τοίνυν τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, σοφίαν ἐστὶν ἔχειν, ὁ δὲ πονηρὸς τοῦτο οὐκ ἔχει, τῆς ὄντως σοφίας ἐστέρηται· τῆς δὲ σοφίας ἐστερημένος τῆς ὄντως, πάντων ἐστὶν ἀνοητότερος.

Καίτοι γε πολλοὶ τοὺς πονηροὺς θαυμάζουσιν, ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἀδικεῖν καὶ βλάπτειν, οὐκ εἰδότες ὅτι μάλιστα

---

5. Παρμ. 21, 8.
6. Σοφ. Σολ. 1, 5.
7. Ψαλμ. 37, 4-6.
8. Παρμ. 1, 7.

3. Δι᾽ αὐτὸ πρέπει, ἀφοῦ ἀποβάλωμεν ἀπὸ τὴν ψυχήν μας κάθε κακίαν, νὰ μὴ δολοπλοκοῦμεν ποτέ. Διότι ἡ Ἁγία Γραφὴ λέγει· «Διότι εἰς τοὺς πονηροὺς ὁ Θεὸς πονηρὰς ὁδοὺς ἀποστέλλει»[5]. Καὶ «Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς σοφίας θ᾽ ἀποφύγῃ τὸν δόλον καὶ θ᾽ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι συνεταί»[6]. Διότι τίποτε δὲν μωραίνει τόσον τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἡ πονηρία. Διότι, ὅταν κάποιος εἶναι ὕπουλος ἢ ἀγνώμων ἢ ἀχάριστος (διότι αὐτὰ εἶναι τὰ εἴδη τῆς πονηρίας), ὅταν προκαλῇ λύπην χωρὶς ν᾽ ἀδικῆται καὶ ὅταν δολοπλοκῇ, πῶς δὲν θ᾽ ἀποτελῇ παράδειγμα ὑπερτάτης μωρίας;

Τίποτε δὲν κάμνει τοὺς ἀνθρώπους τόσον συνετούς, ὅσον ἡ ἀρετή. Διότι τοὺς καθιστᾷ εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πράους καὶ μετριόφρονας. Καὶ συνήθως γεννᾷ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθά. Τί δὲ ὑπάρχει συνετώτερον ἀπὸ τὸν φρόνιμον; Διότι πράγματι πηγὴ καὶ ρίζα τῆς φρονήσεως εἶναι ἡ ἀρετή, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ κακία ἔχει ἀρχήν της τὴν μωρίαν. Διότι ὁ ἀλαζὼν καὶ ὁ ὀργίλος κυριεύεται ἀπὸ τὰ πάθη ἀπὸ ἔλλειψιν φρονήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· «Δὲν ὑπάρχει ὑγιὲς μέρος εἰς τὴν σάρκα μου. Ἐδηλητηριάσθησαν καὶ ἐσάπησαν αἱ πληγαί μου ἐξ αἰτίας τῆς ἀφροσύνης μου»[7], διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι κάθε ἁμαρτία ἔχει τὴν ἀρχήν της εἰς τὴν ἀφροσύνην, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἐνάρετος καὶ ἔχει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ συνετώτερος ὅλων. Δι᾽ αὐτὸ κάποιος σοφὸς λέγει· «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου»[8]. Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν Θεόν, σημαίνει ὅτι ἔχει σοφίαν, ὁ δὲ πονηρὸς δὲν ἔχῃ τοῦτο, ἔχει στερηθῇ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν σοφίαν. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἔχει στερηθῇ ἀπὸ τὴν σοφίαν, εἶναι ὁ ἀνοητότερος ὅλων.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ θαυμάζουν τοὺς πονηρούς, διότι τοὺς θεωροῦν ἱκανοὺς ν᾽ ἀδικοῦν καὶ νὰ βλάπτουν, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ θεωροῦν ἀθλιωτέρους ὅλων, διότι ἐνῷ νομίζουν ὅτι βλάπτουν

πάντων αὐτοὺς ταλανίζειν χρή, ὅτι νομίζοντες ἑτέρους βλάπτειν, καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθοῦσιν· ὅπερ ἀνοίας ἐστὶν ἐσχάτης, ἑαυτὸν πλήττοντα, μηδὲ αὐτὸ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' ἕτερον δοκεῖν ἀδικεῖν, ἐν τῷ κατασφάττειν ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εἰδώς, ὅτι ἐν τῷ πλήττειν ἑτέρους ἑαυτοὺς ἀναιροῦμεν, ἔλεγε· «Διατί μὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί μὴ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;». Τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖσθαι ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν κεῖται· ὥσπερ οὖν τὸ μὴ πάσχειν κακῶς ἐν τῷ μὴ ποιεῖν κακῶς· κἂν αἴνιγμα εἶναι δοκῇ τὸ λεγόμενον τοῖς πολλοῖς καὶ φιλοσοφεῖν οὐκ ἐθέλουσι.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τοὺς ἀδικουμένους μηδὲ τοὺς ἐπηρεαζομένους, ἀλλὰ τοὺς ταῦτα ποιοῦντας ταλανίζωμεν καὶ δακρύωμεν. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ μάλιστα ἠδικημένοι, οἱ τὸν Θεὸν ἑαυτοῖς ἐκπολεμοῦντες, καὶ μυρίων κατηγόρων ἀνοίγοντες στόματα, καὶ πονηρὰν κτώμενοι κατὰ τὸν παρόντα βίον ὑποψίαν, καὶ μεγάλην τὸν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐπισπώμενοι κόλασιν· ὡς οἵ γε ἀδικούμενοι καὶ πάντα φέροντες γενναίως, τόν τε Θεὸν ἔχουσιν ἵλεων, καὶ πάντας συναλγοῦντας αὐτοῖς, καὶ ἐπαινοῦντας, καὶ ἀποδεχομένους. Οἱ τοιοῦτοι καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαύσονται τῆς εὐφημίας, φιλοσοφίας μέγιστον παρεχόμενοι δεῖγμα, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῶν αἰωνίων μεθέξουσιν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

9. Α' Κορ. 6, 7.

ἄλλους, ὠθοῦν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ των. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ὑπερτάτης βλακείας, τὸ νὰ πλήττῃ δηλαδὴ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ μὴ τὸ καταλαβαίνῃ, ἀλλὰ νὰ νομίζῃ ὅτι ἀδικεῖ ἄλλον, ἐνῷ κατασφάζει τὸν ἑαυτόν του. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι μὲ τὸ νὰ πλήττωμεν τοὺς ἄλλους, φονεύομεν τοὺς ἑαυτούς μας, ἔλεγε· «Διατί νὰ μὴ ἀδικῆσθε μᾶλλον; Διατί δὲν ἀφήνετε νὰ διαρπάζεσθε μᾶλλον;»[9]. Διότι τὸ νὰ μὴ ἀδικῆται κανεὶς εὑρίσκεται εἰς τὸ νὰ μὴ ἀδικῇ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ μὴ κακοπαθαίνῃ εὑρίσκεται εἰς τὸ νὰ μὴ κακοποιῇ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ὁ λόγος ἀποτελῇ διὰ πολλοὺς αἴνιγμα καὶ μάλιστα δι' ὅσους δὲν θέλουν νὰ φιλοσοφοῦν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἂς εὐσπλαγχνισθοῦμεν καὶ ἂς δακρύσωμεν ὄχι διὰ τοὺς ἀδικουμένους, οὔτε διὰ τοὺς βλαπτομένους, ἀλλ' δι' ἐκείνους ποὺ κάμνουν τὴν ἀδικίαν. Διότι οἱ πάρα πολὺ ἀδικημένοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι καταπολεμοῦν τὸν Θεὸν καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνοίγουν τὰ στόματα ἀπείρων κατηγόρων καὶ οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν κακὴν φήμην εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ προετοιμάζουν διὰ τὸν ἑαυτόν των τὴν κόλασιν εἰς τὸν μέλλοντα βίον. Ἀλλ' ὅσοι ἀδικοῦνται καὶ ὑποφέρουν τὰ πάντα μὲ ὑπομονὴν καὶ τὸν Θεὸν ἔχουν εὔσπλαγχνον καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ τοὺς συμπονοῦν, τοὺς ἐπαινοῦν καὶ τοὺς ἐπιδοκιμάζουν. Αὐτοὶ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν θ' ἀπολαύσουν τὸν ἔπαινον, ἐπειδὴ παρέχουν μέγιστον παράδειγμα φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν θὰ εἶναι μέτοχοι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Εἴθε ταῦτα νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ'.

'Ιω. 6,1 - 15

«Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ 'Ιησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας εἰς τὰ μέρη τῆς Τιβεριάδος· καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὅτι ἑώρων τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. 'Απῆλθε δὲ εἰς ὄρος ὁ 'Ιησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ Πάσχα τῶν 'Ιουδαίων».

1. Τοῖς δεινοῖς ἀνδράσι μὴ ὁμόσε χωρῶμεν, ἀγαπητοί· ἀλλὰ μανθάνωμεν, ὅταν μηδὲν παραβλάπτῃ τὴν ἡμετέραν ἀρετήν, διδόναι τόπον αὐτῶν ταῖς πονηραῖς ἐπιβουλαῖς. Οὕτω γὰρ παύεται πᾶσα θρασύτης. Καὶ καθάπερ τα ἀκόντια ὅταν εἰς ἐντεταμένον ἐμπέσῃ τι καὶ σκληρὸν καὶ ἀντιτυπές, μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης ἐξακοντίζεται ἐπὶ τοὺς ἀποστείλαντας πάλιν, ὅταν δὲ τὸ ῥαγδαῖον τῆς ἀφέσεως μὴ ἔχῃ τὸ ἀντιπίπτον, ἐκλύεται ταχέως καὶ λήγει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θρασυνομένων ἀνθρώπων, ὅταν μὲν αὐτοῖς ὁμόσε χωρῶμεν, ἀγριαίνουσι μᾶλλον, ὅταν δὲ εἴκωμεν καὶ παραχωρῶμεν, χαλῶμεν ῥᾳδίως πᾶσαν αὐτῶν τὴν μανίαν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι 'Ιησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ 'Ιωάννης, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν φθόνον αὐτῶν σβεννύς, καὶ τὸν θυμόν, ὃν εἰκὸς ἦν ἀπὸ τούτων τεχθῆναι τῶν λόγων, διὰ τῆς ἀναχωρήσεως καταπραΰνων.

Πλὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν πάλιν ἀπερχόμενος, οὐ τοῖς αὐτοῖς ἐπιβαίνει τόποις· οὐ γὰρ εἰς Κανᾶ ἦλθεν, ἀλλὰ πέραν τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ ἠκολούθουν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Ποῖα σημεῖα; διατί μὴ αὐτὰ λέγει κατ' εἶδος; Ὅτι τὸ πλέον τοῦ βιβλίου οὗτος μάλιστα ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς δημηγορίαις καταναλῶσαι ἐσπούδασεν. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν ἐνιαυτῷ

1. 'Ιω. 6, 1-4.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ΄.

'Ιω. 6,1 - 15

«Ὕστερα ὁ Ἰησοῦς ἔφυγε πέραν ἀπὸ τὴν λίμνην τῆς Γαλιλαίας, δηλαδὴ τῆς Τιβεριάδος. Καὶ τὸν ἠκολούθει πολὺς λαός, διότι ἔβλεπαν τὰ θαύματα ποὺ ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐκάθητο ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του. Ἐπλησίαζε δὲ τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων»[1].

1. Ἂς μὴ συναναστρεφώμεθα, ἀγαπητοί μου, μὲ πονηροὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἂς διδασκώμεθα, ὅταν δὲν παραβλάπτεται ἡ ἀρετή μας, νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς πονηράς των ἐπιβουλάς. Διότι ἔτσι παύει κάθε θρασύτης των. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀκόντια, ὅταν πέσουν ἐπάνω εἰς ἀνθεκτικόν, σκληρὸν καὶ στερεὸν τόπον, ἐπανέρχονται μὲ μεγάλην ὁρμὴν εἰς ἐκείνους ποὺ τὰ ἐξεσφενδόνισαν, ὅταν δὲ ἡ σφοδρότης τῆς ρίψεως δὲν συναντᾷ ἀντίστασιν, τότε σταματᾷ ταχέως καὶ λήγει, ἔτσι καὶ οἱ θρασεῖς ἄνθρωποι, ὅταν μὲν ἀμυνώμεθα, ἐξαγριώνονται περισσότερον, ὅταν ὅμως ὑποχωρῶμεν καὶ κάμνωμεν παραχωρήσεις, εὐκόλως καταπαύομεν ὅλην τὴν μανίαν τους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἤκουσεν ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἔμαθαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποκτᾷ καὶ βαπτίζει περισσοτέρους μαθητὰς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸ μῖσος καὶ τὸν θυμόν των, ὁ ὁποῖος ἦτο φυσικὸν νὰ προκληθῇ ἀπὸ τὰ λόγια, προσπαθῶν νὰ καθησυχάσῃ αὐτοὺς μὲ τὴν ἀναχώρησίν του.

Ἀφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, δὲν ἐπῆγεν εἰς τοὺς ἰδίους τόπους. Διότι δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Κανᾶ, ἀλλὰ πέραν ἀπὸ τὴν λίμνην. Δι' αὐτὸ καὶ τὸν ἠκολούθει μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων, ποὺ εἶχαν ἰδεῖ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμνε. Ποῖα θαύματα; Διατί δὲν τὰ ἀπαριθμεῖ κατ' εἶδος; Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος ἐφρόντισε νὰ γεμίσῃ μεγάλο μέρος τοῦ βιβλίου του εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ. Κοίταξε λοιπὸν μὲ ποῖον τρόπον δι' ὁλόκληρον

ὁλοκλήρῳ, μᾶλλον δὲ πῶς καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα οὐδὲν πλέον ἡμᾶς ἐδίδαξε σημείων ἕνεκεν, ἢ ὅτι τὸν παράλυτον μόνον ἐθεράπευσε καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ. Οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζεν ὥστε ἅπαντα καταλέγειν, ἐπειδὴ μηδὲ δυνατὸν ἦν· ἀλλ' ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων ὀλίγα.

«Καὶ ἠκολούθει», φησίν, «αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὅτι ἑώρων τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει». Οὐ σφόδρα βεβαίας διανοίας ἡ ἀκολούθησις. Τοσαύτης γὰρ διδασκαλίας ἀπολαύσαντες, ἀπὸ τῶν σημείων ἐνήγοντο μᾶλλον· ὃ παχυτέρας γνώμης ἦν. «Τὰ γὰρ σημεῖα», φησί, «τοῖς ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν». Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ δῆμος ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὕτως, ἀλλ' ἄκουε πῶς. «Ἐξεπλήσσοντο πάντες ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ», φησίν, «ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων».

Τί δήποτε δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνει νῦν, καὶ ἐκεῖ κάθηται μετὰ τῶν μαθητῶν; Διὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι σημεῖον. Τὸ δὲ τοὺς μαθητὰς ἀναβῆναι μόνους, κατηγορία τοῦ πλήθους ἦν οὐκ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ. Οὐ τούτου δὲ ἕνεκεν μόνον τοῦτο ποιεῖ, τὸ ὄρος καταλαμβάνων, ἀλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ἀεὶ διαναπαύεσθαι ἀπὸ τῶν θορύβων καὶ τῆς ἐν μέσῳ ταραχῆς· ἐπιτήδειον γὰρ πρὸς φιλοσοφίαν ἐρημία. Πολλάκις δὲ καὶ μόνος αὐτὸς τὸ ὄρος καταλαμβάνει, καὶ διανυκτερεύει καὶ εὔχεται, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ἐπιζητεῖν.

«Καὶ ἦν ἐγγὺς τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Πῶς οὖν οὐκ ἀναβαίνει εἰς τὴν ἑορτήν, φησίν, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αὐτὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχεται, καὶ οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἄγων, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καπερναούμ; Ἠρέμα λοιπὸν ὑπεξέ-

2. Α' Κορ. 14, 22.
3. Ματθ. 7, 28-29.

ἔτος, ἢ μᾶλλον πῶς καὶ τώρα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα δὲν μᾶς ὑπενθύμισεν ἄλλο θαῦμα, παρὰ μόνον τὴν θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀξιωματούχου τοῦ βασιλέως. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἐσκόπευεν εἰς αὐτὸ ὥστε νὰ τὰ ἀπαριθμῇ ὅλα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν, ἀλλὰ τὰ σημαντικώτερα καὶ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ πολλά.

Καὶ προσθέτει· «Καὶ τὸν ἠκολούθει μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων, ποὺ εἶδαν τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔκαμνε». Τὸν ἠκολούθουν χωρὶς σταθερὸν πνεῦμα. Διότι, ἂν καὶ εἶχαν ἀπολαύσει τόσην διδασκαλίαν, προσήρχοντο μᾶλλον ἀπὸ τὰ θαύματα, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀπόδειξις ἀτελεστέρας διαθέσεως. Διότι λέγει ὁ 'Απόστολος «Τὰ θαύματα εἶναι ἀπόδειξις τῶν ἀπίστων καὶ ὄχι ἐκείνων ποὺ πιστεύουν»[2]. 'Αλλ' ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος, δὲν ἦτο ἔτσι, ἀλλ' ἄκουε πῶς: «'Εθαύμαζαν διὰ τὴν διδασκαλίαν του, διότι ἐδίδασκεν αὐτοὺς σὰν κάποιος ποὺ ἔχει ἐξουσίαν»[3].

Διατί ὅμως ὁ 'Ιησοῦς ἀνέβηκεν εἰς τὸ ὄρος καὶ κάθεται ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του; Διὰ τὸ θαῦμα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ. Τὸ ὅτι ὅμως ἀνέβηκαν εἰς τὸ ὄρος οἱ μαθηταί του μόνοι, εἰς αὐτὸ φταίει τὸ πλῆθος ποὺ δὲν τὸν ἠκολούθησε. Καὶ δὲν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος μόνον ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὸν θόρυβον καὶ τὸ πλῆθος δι' ἀνάπαυσιν. Διότι ἡ ἀπομόνωσις εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ στοχάζεται κανείς. Πολλὰς φορὰς μάλιστα ὁ Χριστὸς ἀνεβαίνει εἰς τὸ ὄρος μόνος του καὶ διανυκτερεύει καὶ προσεύχεται, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι διὰ νὰ πλησιάσωμεν τὸν Θεόν, πρέπει νὰ εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε θόρυβον καὶ νὰ ζητοῦμεν καιρὸν καὶ τόπον ἥσυχον ἀπὸ θόρυβον.

«Καὶ ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν 'Ιουδαίων». Διατί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν πηγαίνει εἰς τὴν ἑορτήν, ἀλλ' ἐνῷ ὅλοι τρέχουν εἰς τὰ 'Ιεροσόλυμα, αὐτὸς ἔρχεται εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνει εἰς τὴν Καπερναούμ;

λυε τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς πονηρίας. «Καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὁρᾷ ὄχλον πολύν». Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἁπλῶς ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἴσως ἀκριβολογούμενός τι πρὸς αὐτοὺς καὶ διδάσκων καὶ ἐπιστρέφων αὐτοὺς πρὸς ἑαυτόν, οὗ μάλιστα καὶ ἐντεῦθεν τὴν κηδεμονίαν ἔστι μαθεῖν καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους. Συνεκάθηντο γὰρ αὐτῷ τάχα πρὸς ἀλλήλους ὁρῶντες. «Εἶτα ἀναβλέψας ὁρᾷ τὸν ὄχλον παραγινόμενον πρὸς αὐτόν».

Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι εὐαγγελισταὶ τοὺς μαθητάς φασι προσελθόντας ἐρωτᾶν καὶ παρακαλεῖν, ὥστε μὴ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις· οὗτος δὲ εἰσάγει τὸν Φίλιππον ἐρωτηθῆναι παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Καί μοι δοκεῖ ἀμφότερα εἶναι ἀληθῆ, οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γενόμενα δὲ ὅμως καιρῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα τούτων εἶναι πρεσβύτερα· ὥστε ἕτερα μὲν ἐκεῖνα λοιπόν, ἕτερα δὲ ταῦτά ἐστι. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν Φίλιππον ἐρωτᾷ; Ἤδει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα πλείονος δεομένους διδασκαλίας. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων· «Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν». Διὰ τοῦτο ἄνωθεν αὐτὸν ἐρρύθμιζεν. Εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα· νῦν δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκάζει ὁμολογῆσαι τὴν οὖσαν σπάνιν, ἵνα γνοὺς ἐν τίσιν ἦν, ἀκριβέστερον οὕτω μάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ μέγεθος.

Καὶ ὅρα τί φησιν ἐκεῖνος· «Πόθεν ἡμῖν ἄρτοι τοσοῦτοι, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;». Οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς τὸν Μωϋσέα ἔλεγεν. Οὐ γὰρ πρότερον τὸ σημεῖον ἐποίησεν, ἕως ἂν αὐτὸν ἠρώτησε, «Τί ποτέ ἐστιν ἐν τῇ χειρί σου;». Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παράδοξα καὶ ἀθρόον συμβαίνοντα, τῶν προτέρων ἡμᾶς εἰς λήθην ἐμβαλεῖν εἴωθε, πρότερον αὐτὸν

4. Ἰω. 14, 8.
5. Ἐξ. 4, 2.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατήργει τὸν νόμον, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν κακίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι ποτὲ δὲν ἐκάθετο μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἴσως διὰ νὰ τοὺς ἀναπτύξῃ κάτι μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ καὶ νὰ τοὺς συνδέσῃ στενότερον μὲ τὸν ἑαυτόν του, ὁπόθεν μάλιστα ἠμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τὴν πρόνοιάν του περὶ αὐτῶν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην του καὶ συγκαταβατικότητα πρὸς ἐκείνους. Διότι ἐκάθηντο μαζὶ μὲ αὐτὸν ἴσως βλέποντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. «Ἔπειτα, ὅταν ἐσήκωσε τοὺς ὀφθαλμούς του, εἶδεν ὅτι ἔρχεται πρὸς αὐτὸν πολὺς κόσμος».

Οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν, τὸν ἠρώτων καὶ τὸν παρεκάλουν, νὰ μὴ τοὺς διώξῃ νηστικούς. Ὁ Ἰωάννης ὅμως λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τὸν Φίλιππον. Νομίζω ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι ἀληθινά, ἀλλ' ὅτι δὲν συνέβησαν συγχρόνως, ἀλλὰ τὰ πρῶτα εἶναι παλαιότερα ἀπὸ τὰ δεύτερα. Ὥστε ἄλλα εἶναι ἐκεῖνα καὶ ἄλλα αὐτὰ ἐδῶ. Διατί ὅμως ἐρωτᾷ τὸν Φίλιππον; Ἐγνώριζε, ποῖοι ἀπὸ τοὺς μαθητάς του εἶχαν ἀνάγκην μεγαλυτέρας διδασκαλίας. Διότι ὁ Φίλιππος ἦτο ποὺ τοῦ εἶπεν ἀργότερα· «Δεῖξε μας τὸν Πατέρα καὶ μᾶς ἀρκεῖ»[4]. Διὰ τοῦτο ἤθελε νὰ τὸν διδάξῃ προηγουμένως. Διότι ἐὰν τὸ θαῦμα ἐγίνετο χωρὶς προετοιμασίαν, δὲν θὰ ἐφαίνετο τόσον πολὺ ὡς θαῦμα. Τώρα ὅμως ἀναγκάζει τὸν Φίλιππον νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἔλλειψιν, διὰ νὰ μάθῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ θαύματος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ, γνωρίζων εἰς τί συνίστατο.

Καὶ πρόσεχε τί ἐρωτᾷ τὸν Φίλιππον· «Ἀπὸ ποῦ θὰ προμηθευτοῦμεν τόσους ἄρτους, ὥστε νὰ φάγουν ὅλοι αὐτοί;». Ἔτσι καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἔλεγεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Μωϋσῆν. Διότι δὲν ἔκαμε τὸ θαῦμα προτύτερα, παρὰ μόνον ὅταν τὸν ἠρώτησε· «Τί ἔχεις μέσα εἰς τὸ χέρι σου;»[5]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ θαύματα ποὺ γίνονται αἰφνιδίως συνήθως μᾶς κάμνουν νὰ λησμονοῦμεν τὰ προηγούμενα, πρῶτα

ἐν τῇ τοῦ παρόντος κατέδησεν ὁμολογίᾳ, ἵνα τῆς ἐκπλήξεως γενομένης, τὴν μνήμην τῶν ὁμολογηθέντων μὴ δυνηθῇ λοιπὸν ἐκβαλεῖν· εἶθ' οὕτως ἀπὸ τῆς συγκρίσεως μάθῃ καὶ τοῦ σημείου τὸ μέγεθος· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνεται λέγων· «Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν, ἵνα ἕκαστος βραχύ τι λάβῃ. Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν». Τί ἐστι, «Πειράζων αὐτόν»; ἆρα γὰρ ἠγνόει τὸ μέλλον ὑπ' αὐτοῦ ῥηθήσεσθαι; Οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν.

2. Ἀλλὰ τίς ποτε τῆς λέξεως ἡ διάνοια; Ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς δυνατὸν αὐτὴν καταμαθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ φησιν· «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ ἐπείραζεν ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν, Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ». Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τοῦτο λέγων φαίνεται, ὅτι ἀπὸ τῆς πείρας ἀνέμενεν ἰδεῖν τὸ τέλος, εἴτε ὑπακούσεται, εἴτε μή· (πῶς γὰρ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν;) ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἀμφότερα εἴρηται. Ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ, ὅτι «Ἐρευνᾷ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων», οὐκ ἀγνοίας τὴν ἔρευναν δείκνυσιν, ἀλλ' ἀκριβοῦς εἰδήσεως· οὕτω δὴ καὶ ὅταν λέγῃ ὅτι «Ἐπείρασεν», οὐδὲν ἄλλο φησίν, ἀλλ' ἢ ὅτι ἠπίστατο ἀκριβῶς. Κἂν ἕτερον δὲ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι δοκιμώτερον αὐτὸν εἰργάζετο, ὥσπερ οὖν τὸν Ἀβραὰμ τότε, οὕτω καὶ τοῦτον διὰ τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως ἐνάγων νῦν εἰς τὴν ἀκριβῆ τοῦ σημείου γνῶσιν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἵνα μὴ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνας, ὑποπτεύσῃς τι ἄτοπον περὶ τῶν εἰρημένων, ἐπήγαγεν· «Αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν».

Πλὴν ἐκεῖνο παρατηρεῖν ἀναγκαῖον, πῶς, ὅταν ᾖ ὑπόνοια πονηρά, εὐθὺς αὐτὴν ὁ εὐαγγελιστὴς μετὰ πολλῆς ἐπιδιορθοῦται τῆς σπουδῆς. Ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα, ἵνα μή τι

6. Γεν. 22, 1-2.
7. Δαν. 13, 42.
8. Ρωμ. 8, 27.

συνέδεσε τὸν Φίλιππον μὲ τὴν παραδοχὴν τῆς παρούσης καταστάσεως, ὥστε, ὅταν γίνῃ τὸ θαῦμα νὰ μὴ ἠμπορέσῃ πλέον ν' ἀρνηθῇ τὰ ὅσα παρεδέχθη καὶ ἔπειτα νὰ καταλάβῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ θαύματος κάμνων τὴν σύγκρισιν. Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται καὶ ἐδῶ. Ὅταν ὁ Φίλιππος ἠρωτήθη ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀπήντησεν· «Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ πάρῃ ὁ καθένας ἀπὸ λίγο. Αὐτὸ τὸ εἶπε διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ. Διότι αὐτὸς ἤξευρε τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ». Τί σημαίνει, «Διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ»; Ἆρα δὲν ἤξευρε, τί θὰ τοῦ ἀπαντοῦσε; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς κάτι τέτοιο.

2. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ σημασία τῆς λέξεως; Εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν μάθωμεν ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Διότι καὶ ἐκεῖ λέγει· «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐδοκίμαζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ εἶπε· «Πάρε τὸν υἱόν σου τὸν μονογενῆ, τὸν ὁποῖον ἠγάπησες, τὸν Ἰσαάκ»[6]. Ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ φαίνεται νὰ ἐννοῇ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐπερίμενε νὰ ἰδῇ τὸ τέλος τῆς δοκιμασίας, ἂν θὰ ὑπακούσῃ ἢ ὄχι (διότι πῶς ἦτο δυνατὸν δι' αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ πάντα πρὶν νὰ γίνουν;[7]), ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔχουν λεχθῇ σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὅπως δηλαδή, ὅταν λέγῃ, «Ἐρευνᾷ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων»[8] δὲν σημαίνει τὴν ἄγνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ἔτσι καὶ ὅταν λέγῃ, «Ἐδοκίμασεν», δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ κανείς, ὅτι δηλαδὴ ὅπως τότε τὸν Ἀβραὰμ ἔτσι καὶ τώρα τὸν Φίλιππον μὲ τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ θαύματος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθῇς κάτι τὸ ἀνόητον ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν ἕνεκα τῆς ἁπλότητος τῆς ἐκφράσεως, προσέθεσεν· «Διότι αὐτὸς ἐγνώριζε, τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ».

Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὅταν ἡ ὑποψία προέρχεται ἀπὸ πονηρίαν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἐπανορθώνει ἀμέσως μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ,

τοιοῦτον ὑποπτεύσωσιν οἱ ἀκούοντες, προσέθηκε τὴν ἐπιδιόρθωσιν, εἰπών· «Αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν)· οὕτω καὶ ἐκεῖ λέγων, ὅτι ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, «Οὐ μόνον ὅτι ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ», εἰ μὴ ἀπόφασις ἦν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἔργων βεβαιουμένη, προσέθηκεν ἂν κἀκεῖ τὴν ἐπιδιόρθωσιν ταύτην. Εἰ γὰρ ἐν οἷς αὐτὸς λέγει, ὑφορᾶται ὁ εὐαγγελιστής, μή τις ὑποπτεύσῃ, πολλῷ μᾶλλον ἐν οἷς ἕτεροι περὶ αὐτοῦ τοῦτο ἔλεγον, ὑπείδετο ἄν, εἰ μὴ προσήκουσαν ἑώρα περὶ αὐτοῦ κρατοῦσαν ὑπόνοιαν. Ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν· ᾔδει γὰρ αὐτοῦ τὴν γνώμην οὖσαν τοῦτο καὶ ψῆφον ἀκίνητον. Διὰ τοῦτο εἰπών, «Ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ», οὐκ ἐχρήσατο ἐπιδιορθώσει τινὶ τοιαύτῃ· οὐ γὰρ ἐκείνων ἦν ὑπόνοια διεφθαρμένη τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἀπόφασις αὐτοῦ κεκυρωμένη διὰ τῶν ἔργων

Ἐρωτηθέντος τοίνυν τοῦ Φιλίππου, «Φησὶν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου· Ἔστιν ὧδε παιδάριον ἔχον πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;». Ὑψηλότερος μὲν τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀνδρέας, οὐ μὴ εἰς τὸ πᾶν ἔφθασεν. Οἶμαι δὲ μηδὲ ἁπλῶς τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλ' ἀκηκοότα αὐτὸν τῶν προφητῶν τὰ θαύματα καὶ πῶς Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρτων σημεῖον. Διὰ δὴ τοῦτο ἀνέβη μὲν ἐπί τι ὕψος, οὐκ ἴσχυσε δὲ πρὸς αὐτὴν φθάσαι τὴν κορυφήν.

Μάθωμεν ἐντεῦθεν οἱ τῇ τρυφῇ προσέχοντες, τίνα ἐσιτοῦντο οἱ θαυμαστοὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ μεγάλοι, καὶ τῇ ποσότητι τῶν ἐπιφερομένων καὶ τῇ ποιότητι τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν τῆς τραπέζης ἴδωμέν τε καὶ μιμησώμεθα. Τὰ γοῦν

διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθοῦν κάτι παρόμοιον οἱ ἀκροαταί, προσέθεσε τὴν ἐπανόρθωσιν λέγων· «Διότι αὐτὸς ἐγνώριζε, τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ». Ἔτσι καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ποὺ ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκαν τὸν Χριστόν, «Ὄχι μόνον διότι κατήργει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἰδικός του Πατὴρ καὶ ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν», ἂν δὲν ἦτο ἀπόφασις τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἐβεβαιώνετο ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὁ Εὐαγγελιστὴς καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον θὰ ἔκαμνεν αὐτὴν τὴν ἐπανόρθωσιν. Διότι ἂν ὁ Εὐαγγελιστὴς φοβῆται, μήπως εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἰσχωρήσῃ καμμία ὑποψία, θὰ ὑπωψιάζετο πολὺ περισσότερον ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἔλεγαν ἄλλοι περὶ αὐτοῦ, ἐὰν δὲν ἔβλεπεν ὅτι ἐπεκράτει ἡ ἁρμόζουσα γνώμη περὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό· διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ γνώμη του ἦτο αὐτὴ καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἦτο ἀμετακίνητος. Δι' αὐτό, ἀφοῦ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν «Ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν», δὲν ἐχρειάσθη καμμίαν τοιαύτην ἐπανόρθωσιν. Διότι ἡ γνώμη των δὲν εἶχε διαφθαρῆ, ἀλλ' ἦτο ἐπιβεβαιωμένη μὲ τὰ ἔργα του.

Ὅταν λοιπὸν ἠρωτήθῃ ὁ Φίλιππος, «Λέγει ὁ Ἀνδρέας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σίμωνος Πέτρου· Ὑπάρχει ἐδῶ ἕνα παιδὶ ποὺ ἔχει πέντε κριθαρένους ἄρτους καὶ δύο ψάρια. Ἀλλὰ τί νὰ κάμουν αὐτὰ εἰς τόσους πολλούς»; Λεπτότερον ἀπὸ τὸν Φίλιππον σκέπτεται ὁ Ἀνδρέας, ἀλλ' ὅμως δὲν κατενόησε τὰ πάντα. Νομίζω μάλιστα, ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχεν ἀκούσει διὰ τὰ θαύματα τῶν Προφητῶν καὶ πῶς ὁ Ἐλισσαῖος ἔκαμε τὸ θαῦμα μὲ τοὺς ἄρτους. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνδρέας ἀνῆλθε μὲν εἰς τὸ ὕψωμα, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφήν.

Ἂς διδαχθῶμεν ἀπ' ἐδῶ ὅσοι ἔχομεν τὸν νοῦν μας εἰς τὴν πολυτέλειαν, τί ἔτρωγαν οἱ μεγάλοι καὶ ἀξιωθαύμαστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἂς ἴδωμεν καὶ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ἐδεσμάτων καὶ κατὰ τὴν ποιότητα τὴν λιτότητα τῆς τραπέζης των καὶ ἂς τοὺς μιμηθῶμεν. Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν

ἑξῆς τούτων πολλῆς ἀσθενείας. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, «Ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους», ἐπήγαγεν· «Ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;». Ἐνόμιζε γὰρ ὅτι ἀπὸ μὲν ἐλαττόνων ἐλάττονα, ἀπὸ δὲ πλειόνων πλείονα ἔμελλε ποιεῖν ὁ θαυματουργῶν· ὅπερ οὐκ ἦν. Ὁμοίως γὰρ ἦν αὐτῷ εὔκολον ἀπό τε πλειόνων, ἀπό τε ἐλαττόνων ποιῆσαι πηγάσαι τῶν ἄρτων τὴν φύσιν.

Οὐ γὰρ ὕλης ἐδεῖτο τῆς ὑποκειμένης· ἀλλ' ὥστε μὴ δόξαι τὴν κτίσιν ἀλλοτρίαν εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, ὡς οἱ μετὰ ταῦτα διαβάλλοντες οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσήσαντες ἔλεγον, αὐτῇ τῇ κτίσει κέχρηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν θαυμάτων. Ἐπεὶ οὖν ἀπέγνωσαν ἀμφότεροι οἱ μαθηταί, τότε θαυματουργεῖ λοιπόν· οὕτω γὰρ μᾶλλον ἐκέρδαναν, πρότερον ὁμολογήσαντες τοῦ πράγματος τὴν δυσκολίαν, ἵνα ὅταν γένηται, μάθωσι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ γὰρ γίνεσθαι σημεῖον ἔμελλε τὸ καὶ προφήταις κατορθωθέν, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἔμελλε δὲ καὶ εὐχαριστήσας αὐτὸ πρότερον ποιεῖν· ἵνα μὴ εἰς ἀσθενῆ τινα καταπέσωσιν ὑπόνοιαν, ὅρα πῶς αὐτὸ καὶ τῷ τρόπῳ διὰ πάντων ἐπῆρε καὶ τὴν διαφορὰν ἔδειξεν. Οὔπω γὰρ τῶν ἄρτων φανέντων, τὸ θαῦμα ποιεῖ, ἵνα μάθῃς ὅτι τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα αὐτῷ ὑφέστηκε, καθάπερ ὁ Παῦλός φησιν· «Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα». Ὡς ἑτοίμου γὰρ καὶ παρεσκευασμένης τῆς τραπέζης, ἐκέλευσεν αὐτοὺς εὐθέως ἀναπεσεῖν. Οὕτω καὶ διὰ τούτου τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν ἀνέστησεν.

Ὅτι δὲ καὶ ἐκέρδαναν ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως, εὐθέως ὑπήκουσαν, καὶ οὐκ ἐθορυβήθησαν, οὐδὲ εἶπον τί ποτε τοῦτό ἐστι; πῶς κελεύεις ἀναπεσεῖν, οὐδενὸς ἐν τῷ μέσῳ φαινομένου; Οὕτω καὶ πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ σημείου πιστεύειν ἤρξαν-

---

9. Ρωμ. 4, 17.

φανερώνουν μεγάλην πνευματικὴν ἀδυναμίαν. Διότι, ἀφοῦ ὁ Ἀνδρέας εἶχεν εἰπεῖ, «Ἔχει πέντε κριθαρένιους ἄρτους», ἔπειτα ἐπρόσθεσεν· «Ἀλλὰ τί νὰ κάμουν αὐτὰ εἰς τόσους πολλούς». Διότι ἐνόμιζεν ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν θαυμάτων ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερα ὀλιγώτερα καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερα περισσότερα. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἔτσι. Διότι ἦτο ἐξ ἴσου εὔκολον εἰς αὐτὸν νὰ κάμῃ μεγάλην ἀφθονίαν ἄρτων καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερα καὶ ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερα.

Διότι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ἡ δημιουργία ἦτο ξένη πρὸς τὴν ἰδικήν του σοφίαν, πρᾶγμα ποὺ μὲ τὰς συκοφαντίας των ὑπεστήριζον οἱ νοσηροὶ ὀπαδοὶ τοῦ Μαρκίωνος, χρησιμοποιεῖ τὴν ἰδίαν τὴν δημιουργίαν διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θαυμάτων. Ὅταν λοιπὸν καὶ οἱ δύο μαθηταὶ ἔπαυσαν νὰ ἐλπίζουν, τότε ἀκριβῶς κάμνει τὸ θαῦμα. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὠφελοῦντο περισσότερον, νὰ παραδέχωνται πρῶτα τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος διὰ νὰ γνωρίσουν, ὅταν γίνῃ, τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον εἶχε τελεσθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐπρόκειτο νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν πρὶν τὸ κάμῃ, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς κάποιαν ἀδύνατον ὑποψίαν, πρόσεχε πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον αἰχμαλωτίζει ὅλων τὰς σκέψεις καὶ ἀπέδειξε τὴν διαφοράν. Διότι κάμνει τὸ θαῦμα, πρὶν φανοῦν ἀκόμη οἱ ἄρτοι, διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι ὅσα δὲν ὑπῆρχον εἶχον ὑποταχθῆ εἰς αὐτὸν ὡς νὰ ὑπῆρχον, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος «ὁ ὁποῖος καλεῖ ὅ,τι δὲν ὑπάρχει σὰν νὰ ὑπῆρχε»[9]. Συνέστησεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ καθήσουν, σὰν νὰ ἦτο τὸ τραπέζι ἕτοιμον καὶ στρωμένον. Καὶ μὲ αὐτὸν ἐπίσης τὸν τρόπον διήγειρε τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν.

Ὅτι ὅμως εἶχον ὠφεληθῆ ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπήκουσαν ἀμέσως καὶ δὲν ἐταράχθησαν, οὔτε εἶπαν· τί εἶναι αὐτό; πῶς συνιστᾷς νὰ καθήσουν κάτω, χωρὶς νὰ ἔχῃ φανῆ εἰς τὸ μεταξὺ τίποτε; Ἔτσι ἤρχισαν

το οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοσοῦτον ἀποστήσαντες ὡς εἰπεῖν, «Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους;» ὅτι καὶ μετὰ προθυμίας ἀνέκλιναν τοὺς ὄχλους. Ἀλλὰ τί δήποτε τὸν παραλυτικὸν μέλλων ἀνορθοῦν οὐκ εὔχεται, οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρων, οὐδὲ τὴν θάλατταν χαλινῶν· ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῶν ἄρτων τοῦτο ποιεῖ; Δεικνὺς ὅτι τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ ἄλλως δέ, ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων αὐτὸ μάλιστα ἐργάζεται, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ δεόμενος αὐτὸ ποιεῖ. Εἰ γὰρ δεόμενος, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν μειζόνων ἂν αὐτὸ ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἐκεῖνα αὐθεντίᾳ ποιήσας, εὔδηλον ὅτι καὶ ταῦτα συγκαταβατικῶς ἔπραττεν.

3. Ἔτι τε καὶ ὅτι ὄχλος πολὺς ἦν παρών, καὶ ἐχρῆν αὐτοὺς πεισθῆναι, ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένετο. Διὰ τοῦτο ὅσον μὲν μόνος ποιῇ τι σημεῖον, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδείκνυται· ὅταν δὲ ἐπὶ πολλῶν αὐτὸ ποιῇ, ὥστε πιστεῦσαι αὐτοὺς ὅτι οὐκ ἀντίθεός τίς ἐστιν, οὐδὲ ἐναντίος τῷ γεγεννηκότι, διὰ τῆς εὐχαριστίας ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. «Καὶ ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις, καὶ ἐνεπλήσθησαν». Εἶδες πόσον δούλου καὶ δεσπότου τὸ μέσον; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐκ μέτρου ἔχοντες τὴν χάριν, οὕτως ἐθαυματούργουν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπολελυμένῃ δυνάμει ποιῶν, μετὰ πολλῆς ἅπαντα εἰργάζετο τῆς περιουσίας.

«Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς· Συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα. Οἱ δὲ συνήγαγον, καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνους». Οὐκ ἐπίδειξις ἦν τοῦτο περιττή, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης δημιουργεῖ. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐ τοῖς ὄχλοις ἔδωκεν βαστάσαι, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς; Ὅτι μάλιστα

νὰ πιστεύουν, πρὶν ἰδοῦν τὸ θαῦμα, αὐτοὶ ποὺ εἰς τὴν ἀρχὴν τόσον πολὺ δὲν ἐπίστευσαν, ὥστε νὰ ἐρωτήσουν· «Ἀπὸ ποῦ θὰ ἀγοράσωμεν ἄρτους;». Ἐπὶ πλέον μὲ προθυμίαν ἔβαλαν τὸν κόσμον νὰ καθήσῃ κάτω. Ἀλλὰ διατί δὲν προσεύχεται, ὅταν πρόκειται νὰ σηκώσῃ τὸν παραλυτικόν, οὔτε ὅταν ἀνασταίνῃ τὸν νεκρόν, οὔτε ὅταν γαληνεύῃ τὴν θάλασσαν, κάμνει ὅμως αὐτὸ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἄρτων; Διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅταν ἀρχίζωμεν νὰ τρώγωμεν, πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν. Ἄλλωστε καὶ διὰ πολὺ μικρότερα θαύματα προσεύχεται, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν τὸ κάμνει ἀπὸ ἀνάγκην. Διότι, ἂν εἶχεν ἀνάγκην, θὰ ἔκαμνε τοῦτο διὰ μεγαλύτερα θαύματα. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐτέλεσεν αὐτὰ μὲ πλήρῃ ἐξουσίαν, εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι δὲν ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ αὐτὰ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν παρὰ μόνον κατὰ συγκατάβασιν.

3. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχε καὶ πολὺς κόσμος καὶ ἔπρεπε νὰ πεισθῇ, ὅτι ἦλθε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅταν κάμνῃ κάποιο θαῦμα μόνος του, δὲν χρησιμοποιεῖ παρόμοιον τρόπον. Ὅταν ὅμως κάμνῃ θαῦμα ἐνώπιον πολλῶν χρησιμοποιεῖ τοῦτο, ὥστε νὰ πιστεύσουν ὅτι δὲν εἶναι κάποιος ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ διὰ τῆς προσευχῆς ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. «Καὶ ἐμοίρασεν εἰς τοὺς καθισμένους καὶ ἐχόρτασαν». Εἶδες διαφορὰν μεταξὺ δούλου καὶ κυρίου; Διότι οἱ μὲν μαθηταὶ ἔχοντες μὲ μέτρον τὴν χάριν ἔκαμνον θαύματα, ὁ δὲ Θεὸς ἔχων ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἔκαμεν ὅλα τὰ θαύματα μὲ πλήρη αὐθεντίαν.

«Καὶ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς· «Μαζεύσετε τὰ κομμάτια ποὺ ἐπερίσσευσαν». Αὐτοὶ δὲ τὰ ἐμάζευσαν καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνια». Αὐτὸ δὲν ἦτο περιττὴ ἐπίδειξις, ἀλλ' ἔγινε διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι τὸ γεγονὸς ἦτο φανταστικόν. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς δημιουργεῖ καὶ ἀπὸ τὴν ὕλην ποὺ ἔχει εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Διατί ὅμως δὲν ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάμουν αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ εἰς τοὺς

τούτους παιδεῦσαι ἠβούλετο τοὺς μέλλοντας εἶναι διδασκάλους τῆς οἰκουμένης. Τὸν μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν μέγα ἔμελλε καρπώσασθαι ἐκ τῶν θαυμάτων τέως· εὐθέως γοῦν ἐπελανθάνοντο αὐτοί, καὶ ᾔτουν ἕτερον θαῦμα· οὗτοι δὲ οὐ τὰ τυχόντα κερδαίνειν ἔμελλον. Ἦν δὲ καὶ τῷ Ἰούδᾳ κατάκριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ τυχόν, βαστάζοντι τὸν κόφινον. Ὅτι δὲ τῆς αὐτῶν παιδεύσεως ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, ἐκ τοῦ εἰρημένου ὕστερον δῆλον, οὗπερ ἀνέμνησεν αὐτοὺς λέγων· «Οὔπω νοεῖτε πόσους κοφίνους ἐλάβετε;». Καὶ τὸ ἰσαρίθμους εἶναι τοῖς μαθηταῖς τοὺς κοφίνους τῶν λειψάνων, τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας γέγονεν. Ὕστερον δὲ ἐπειδὴ ἐπαιδεύθησαν, οὐκ ἔτι τοσούτους, ἀλλὰ σπυρίδας ἑπτά.

Ἐγὼ δὲ οὐ τὸ πλῆθος θαυμάζω τῶν γεγονότων ἄρτων μόνον, ἀλλὰ μὴν μετὰ τοῦ πλήθους καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ περισσεύματος, ὅτι οὔτε πλεῖον οὔτε ἔλαττον ἐποίησε περισσευθῆναι, ἀλλὰ τοσοῦτον ὅσον ἐβούλετο, προειδὼς πόσα ἀναλώσουσιν· ὅπερ ἀφάτου δυνάμεως ἦν. Ἐπιστοῦτο μὲν οὖν τὰ κλάσματα τὸ γεγονός, ἀμφότερα ἐμφαίνοντα, καὶ ὅτι οὐ φαντασία τις ἦταν τὰ γεγενημένα καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνων ἦν ὧν ἐτράφησαν. Τὸ δὲ τῶν ἰχθύων, τότε μὲν ὑποκειμένων ἐγένετο· ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐκ ἔτι ἐξ ὕλης ὑποκειμένης. Τίνος ἕνεκεν; Ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ νῦν τῇ ὕλῃ ἐκέχρητο, οὐ δι' ἔνδειαν, οὐδὲ δεόμενος ὑποβάθρας, ἀλλ' ὥστε τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράξαι στόματα. «Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον, ὅτι Οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης». Ὢ γαστριμαργίας ὑπερβολή· μυρία τούτων εἰργάσατο θαυμαστότερα

10. Ματθ. 16, 9.
11. Αὐτόθι 15, 57.

μαθητάς; Διότι ἤθελε νὰ παιδαγωγήσῃ πρὸ παντὸς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ γίνουν διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης. Διότι ὁ πολὺς κόσμος δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὠφεληθῇ τίποτε τὸ σπουδαῖον ἀπὸ τὰ θαύματα πλέον. Διότι οἱ ἄνθρωποι ἐλησμόνουν ταχέως καὶ ἐζήτουν ἄλλο θαῦμα. Αὐτοὶ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἔχουν ὄχι τυχαίας ὠφελείας. Δὲν ἦτο δὲ καὶ τυχαία ἡ τιμωρία ποὺ ἔγινεν εἰς τὸν Ἰούδαν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐβάσταζε τὸ κοφίνι. Ὅτι δὲ αὐτὰ ἔγιναν μὲ σκοπὸν τὴν διαπαιδαγώγησίν των, ἀπεδείχθη ἀπὸ ἐκεῖνο· ποὺ ἐλέχθη ἀργότερα καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Χριστὸς τοὺς τὸ ὑπενθύμισε λέγων· «Δὲν γνωρίζετε πόσα κοφίνια ἐπήρατε;»[10]. Καὶ τὸ ὅτι οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἴσοι μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν περισσευμάτων τῶν κοφινιῶν, ἔγινε διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν. Ἔπειτα ὅμως, ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθησαν, δὲν ἐσήκωσαν μόνον αὐτά, ἀλλὰ ἑπτὰ γεμᾶτα καλάθια[11].

Ἐγὼ ὅμως δὲν θαυμάζω μόνον τὴν ἀφθονίαν τῶν ἄρτων ποὺ ἔγιναν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κομματιῶν ποὺ ἐπερίσσευσαν, ὅτι δηλαδὴ ἔκαμε νὰ μὴ περισσεύσουν οὔτε περισσότερα οὔτε ὀλιγώτερα, ἀλλὰ τόσον, ὅσον ἤθελε, ἐπειδὴ προέβλεψε πόσα θὰ καταναλώσουν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἀναμφισβητήτου δυνάμεως. Τὸ θαῦμα λοιπὸν ἐπεβεβαίωναν τὰ κομμάτια τοῦ ἄρτου, ποὺ ἐσήμαιναν καὶ τὰ δύο: καὶ ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔγιναν δὲν ἦσαν φανταστικὰ καὶ ὅτι τὰ κομμάτια εἶχαν περισσεύσει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔφαγαν. Τὸ δὲ θαῦμα τῶν ἰχθύων εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν ἔγινεν ἀπὸ τοὺς ἰχθῦς ποὺ τοῦ ἐδόθησαν, ὕστερα ὅμως μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του δὲν ἔγινε πλέον ἀπὸ τὴν προηγουμένην ὕλην. Διατί αὐτὴ ἡ διαφορά; Διὰ νὰ μάθης, ὅτι καὶ τώρα ἐχρησιμοποίησε τὴν ὕλην ὄχι ἀπὸ ἔλλειψιν, οὔτε διότι εἶχεν ἀνάγκην θεμελιώσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν. «Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔλεγαν· Αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ προφήτης». Ὢ ὑπερβολικὴ γαστριμαργία. Εἶχε κάμει ἄπειρα, ποὺ ἦσαν ἀξιοθαυμαστότερα τούτων, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν

καὶ οὐδαμοῦ τοῦτο ὡμολόγησαν, ἀλλ' ὅτε ἐνεπλήσθησαν

Ἄρα ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι προφήτην τινὰ προσεδόκων ἐξαίρετον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἔλεγον· «Σὺ εἶ ὁ προφήτης;»· καὶ οὗτοι· «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς, γνοὺς ὅτι μέλλουσιν ἔρχεσθαι καὶ ἁρπάζειν αὐτόν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος». Βαβαὶ πόση τῆς γαστριμαργίας ἡ τυραννίς! πόση τῆς γνώμης ἡ εὐκολία! οὐκ ἔτι αὐτοῖς τῆς τοῦ Σαββάτου παραβάσεως μέλει· οὐκ ἔτι ζηλοῦσιν ὑπὲρ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα ἔρριπτο, τῆς γαστρὸς αὐτοῖς ἐμπλησθείσης. Καὶ προφήτης ἦν παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέα χειροτονεῖν ἔμελλον· ὁ δὲ Χριστὸς φεύγει. Τί δήποτε; Παιδεύων ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν καταφρονεῖν ἀξιωμάτων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδενὸς δεῖται τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ γὰρ πάντα εὐτελῆ ἐπιλεξάμενος, καὶ μητέρα καὶ οἰκίαν καὶ πόλιν καὶ ἀνατροφὴν καὶ ἱματίων στολήν, οὐκ ἔμελλεν ὕστερον ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῇ φαίνεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, λαμπρά τε ἦν καὶ μεγάλα, ἄγγελοί τε καὶ ἀστὴρ καὶ Πατὴρ βοῶν καὶ Πνεῦμα μαρτυροῦν καὶ προφῆται πόρρωθεν ἀνακηρύττοντες· τὰ δὲ ἐν τῇ γῇ πάντα εὐτελῆ, ἵνα καὶ οὕτω μειζόνως ἡ δύναμις φαίνηται. Ἦλθε δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς καταφρονεῖν τῶν ἐνταῦθα, καὶ μηδαμοῦ τεθηπέναι μηδὲ ἐκπλήττεσθαι τὰ τοῦ βίου λαμπρά, ἀλλὰ καταγελᾶν ἁπάντων τούτων καὶ τῶν μελλόντων ἐρᾶν. Ὁ γὰρ τὰ ἐνταῦθα θαυμάζων, οὐ θαυμάσεται τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Πιλάτῳ ἔλεγεν· «Ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν», ἵνα μὴ δόξῃ λοιπὸν ἀνθρωπίνῳ φόβῳ καὶ δυναστείᾳ πρὸς τὸ πείθειν ἀποκεχρῆσθαι. Πῶς οὖν εἶπεν ὁ προφήτης· «Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι

12. Ἰω. 18, 36.

ὡμολόγησαν τοῦτο παρὰ μόνον ἀφοῦ ἐχόρτασαν.

Ἑπομένως καὶ ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερόν, ὅτι ἐπερίμενον κάποιον διάσημον προφήτην. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἠρώτων· «Σὺ εἶσαι ὁ προφήτης;». Καὶ αὐτοὶ ἐδῶ ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης. Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν ἐπειδὴ ἀντελήφθη, ὅτι πρόκειται νὰ ἔλθουν καὶ νὰ τὸν ἁρπάξουν διὰ νὰ τὸν κάμουν βασιλέα, ἔφυγε πάλιν εἰς τὸ ὄρος». Ἀλλοίμονον, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ τυραννὶς τῆς γαστριμαργίας! Πόση ἡ εὐκολία ἀλλαγῆς γνώμης τῶν Ἰουδαίων! Δὲν ἐνδιαφέρονται πλέον αὐτοὶ διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, οὔτε ἔχουν ζῆλον διὰ τὸν Θεόν, ἀλλ᾽ ἀφοῦ ἐγέμισαν τὴν κοιλίαν των, τὰ ἀπέρριψαν ὅλα. Καὶ Προφήτης ἦτο πλέον δι᾽ αὐτοὺς καὶ βασιλέα ἤθελαν νὰ τὸν στέψουν. Ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς φεύγει. Διατί; Διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονῶμεν τὰ κοσμικὰ ἀξιώματα καὶ διὰ ν᾽ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἀπὸ τὰ ἐπίγεια.

Διότι αὐτὸς ποὺ ἐπέλεξε τὰ πλέον ἀσήμαντα καὶ ὡς πρὸς τὴν μητέρα καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν πόλιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνατροφὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν, δὲν ἐνδιεφέρετο νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὰ ἐπίγεια. Διότι τὰ ἐπουράνια ἦσαν λαμπρὰ καὶ σπουδαῖα, ὅπως ἄγγελοι καὶ ἀστήρ, Πατὴρ ἐκβάλλων φωνὴν καὶ Πνεῦμα δῖδον μαρτυρίαν καὶ Προφῆται προαναγγέλλοντες αὐτὸν ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Τὰ ἐπίγεια ὅμως ἦσαν ὅλα εὐτελῆ, διὰ νὰ φαίνεται μεγαλυτέρα ἡ δύναμίς του. Ἦλθε λοιπὸν διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονῶμεν τὰ ἐπίγεια, νὰ μὴ θαυμάζωμεν καὶ νὰ μὴ ἐκπληττώμεθα ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλὰ νὰ περιφρονῶμεν ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ μέλλοντα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ θαυμάζει τὰ ἐπίγεια, δὲν θὰ θαυμάσῃ τὰ ἐπουράνια. Δι᾽ αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν εἰς τὸν Πιλᾶτον· «Ἡ ἰδική μου βασιλεία δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον»[12], διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι χρησιμοποιεῖ τὸν ἀνθρώπινον φόβον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πειθοῦς. Διατί λοιπὸν ὁ Προφήτης εἶχεν εἰπεῖ, «Ἰδές, ἔρχεται ὁ βασιλεύς σου

πραῦς, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον»; Ὅτι βασιλείαν ἐκείνην λέγει, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλ' οὐχὶ ταύτην. Διὰ δὴ τοῦτο πάλιν ἔλεγε· «Δόξαν παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω».

4. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, τῆς τιμῆς τῆς παρὰ ἀνθρώποις καταφρονεῖν καὶ μὴ ἐφίεσθαι. Τετιμήμεθα γὰρ τιμὴν μεγίστην καὶ πρὸς ἣν αὕτη παραβαλλομένη, ὕβρις καὶ γέλως καὶ κωμῳδία ὄντως ἐστίν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος πρὸς ἐκεῖνον πενία, καὶ ἡ ζωὴ αὕτη χωρὶς ἐκείνης νέκρωσις («Ἄφες», φησί, «τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς»)· οὕτω καὶ ἡ δόξα αὕτη πρὸς ἐκείνην αἰσχύνη καὶ γέλως ἐστί. Μὴ τοίνυν αὐτὴν διώκωμεν. Εἰ γὰρ οἱ παρέχοντες αὐτὴν σκιᾶς καὶ ὀνείρων εἰσὶν εὐτελέστεροι, πολλῷ μᾶλλον αὐτὴ ἡ δόξα· «Δόξα γὰρ ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου». Τί δὲ ἄνθους χόρτου εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν; Εἰ δὲ καὶ μόνιμος ἦν, τί τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι ἴσχυσεν ἄν; Οὐδέν· ἀλλὰ καὶ καταβλάπτει τὰ μέγιστα, δούλους ποιοῦσα, δούλους ἀργυρωνήτων χείρους, δούλους οὐχ ἑνὶ δεσπότῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ καὶ μυρίοις διάφορα ἐπιτάττουσιν ὑπακούοντας.

Πόσῳ βέλτιον ἐλεύθερον εἶναι, ἢ δοῦλον, ἐλεύθερον μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων δουλείας, δοῦλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας; Ὅλως δὲ εἰ βούλει δόξης ἐρᾶν, ἔρα δόξης, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου. Καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ θέατρον, καὶ μεῖζον τὸ κέρδος. Οὗτοι μὲν γάρ σε κελεύουσι δαπανώμενον ἀρέσκειν αὐτοῖς· ὁ δὲ Χριστὸς τοὐναντίον ἅπαν. Καὶ γὰρ

13. Ζαχ. 9, 9.
14. Ματθ. 8, 22.
15. Ἠσ. 40, 6.
16. Α' Πέτρ. 1, 24.

γεμᾶτος πρᾳότητα καὶ ἀνεβασμένος ἐπάνω εἰς πῶλον ὄνου»[13]; Διότι ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν βασιλείαν, τὴν ἐπουράνιον καὶ ὄχι αὐτὴν ἐδῶ. Δι' αὐτὸ ἔλεγε πάλιν, «Τιμὰς ἀπὸ ἄνθρωπον δὲν δέχομαι».

4. Ἂς μάθωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ περιφρονοῦμεν καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμοῦμεν τὰς τιμὰς ποὺ πρόερχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἔχομεν τιμηθῆ μὲ μεγίστην τιμήν, μὲ τὴν ὁποίαν ἂν συγκρίνωμεν ταύτην, θὰ ἰδοῦμεν ὅτι πράγματι εἶναι ὕβρις, γέλως καὶ κωμωδίᾳ. Ἔτσι καὶ ὁ ἐπίγειος πλοῦτος ἂν συγκριθῇ μὲ τὸν οὐράνιον εἶναι φτώχεια καὶ ἡ παροῦσα ζωὴ χωρὶς τὴν μέλλουσαν εἶναι νέκρωσις («Ἄφησε», λέγει, «τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς ἰδικούς των νεκρούς»[14]). Ἔτσι καὶ ἡ παροῦσα δόξα ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην εἶναι αἰσχύνη καὶ περίγελως. Ἂς μὴ τὴν ἐπιδιώκωμεν λοιπόν. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ παρέχουν αὐτὴν τὴν δόξαν εἶναι περισσότερον ἀσήμαντοι ἀπὸ τὴν σκιὰν καὶ τὸ ὄνειρον, πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι ἡ ἰδίᾳ ἡ δόξα. «Διότι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σὰν ἄνθος χόρτου»[15]. Διότι, τί περισσότερον ταπεινὸν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου;[16] Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο σταθερά, εἰς τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὠφελήσῃ τὴν ψυχήν; Ὄχι μόνον δὲν τὴν ὠφελεῖ καθόλου, ἀλλὰ καὶ τὴν βλάπτει πάρα πολύ, διότι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους δούλους καὶ μάλιστα δούλους χειροτέρους ἀπὸ τοὺς ἀγορασμένους δούλους ποὺ ὑπακούουν εἰς διαφόρους διαταγὰς ὄχι μόνον ἑνὸς κυρίου, ἀλλὰ δύο, τριῶν καὶ χιλιάδων ἄλλων.

Πόσον εἶναι προτιμότερον νὰ εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος παρὰ δοῦλος, ἐλεύθερος μὲν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν ἀνθρώπων, δοῦλος δὲ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Θεοῦ; Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμῇς τόσον πολὺ ν' ἀγαπᾷς τὴν δόξαν, ν' ἀγαπᾷς τὴν ἀθάνατον δόξαν. Διότι καὶ ἡ θέα της εἶναι λαμπροτέρα καὶ τὸ κέρδος μεγαλύτερον. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι σὲ διατάσσουν νὰ δαπανᾷς τὰ ἰδικά σου, διὰ νὰ εἶναι ἀρεστὸς εἰς αὐτούς. Ὁ Χριστὸς ὅμως ὅλως ἀντιθέτως. Διότι σοῦ δίδει

ἑκατονταπλασίονά σοι δίδωσι τῶν διδομένων παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴν αἰώνιον τούτοις προστίθησι. Τί τοίνυν βέλτιον, ἐν τῇ γῇ, ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὑπὸ ἀνθρώπων, ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμάζεσθαι; ἐπὶ ζημίᾳ, ἢ ἐπὶ κέρδει; στεφανοῦσθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, ἢ πρὸς ἀπείρους αἰῶνας; Δὸς τῷ δεομένῳ, καὶ μὴ δῷς τῷ ὀρχουμένῳ, ἵνα μὴ μετὰ τῶν σῶν χρημάτων καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσῃς τὴν ἐκείνου. Σὺ γὰρ αἴτιος εἶ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐκείνου διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας.

Εἰ γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ᾔδεσαν ὅτι τὸ ἐπιτήδευμα αὐτοῖς ἀκερδὲς ἔμελλεν ἔσεσθαι, πάλαι ἂν ἐπαύσαντο ταῦτα ἐπιτηδεύοντες· ὅταν δέ σε κροτοῦντα, συντρέχοντα, ἀναλίσκοντα, ἅπαντα τὰ σαυτοῦ δαπανῶντα θεάσωνται, κἂν μὴ βούλωνται τοῦτο μετιέναι, τῇ τοῦ κέρδους ἐπιθυμίᾳ κατέχονται. Εἰ δὲ ἔγνωσαν, ὅτι οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειε τὰ ἐκείνων, ταχέως ἂν ἀπέστησαν τῶν πόνων διὰ τὸ ἀκερδές· ὅταν δὲ ἴδωσι τὸ πρᾶγμα παρὰ πολλῶν θαυμαζόμενον, γίνεται δέλεαρ αὐτοῖς ὁ τῶν ἄλλων ἔπαινος.

Ἀποστῶμεν τοίνυν τῆς ἀκερδοῦς δαπάνης· μάθωμεν ἐπὶ τίσιν ἀναλίσκειν καὶ πότε χρή. Μὴ δὴ ἀμφοτέρωθεν παροξύνωμεν τὸν Θεόν, καὶ συνάγοντες ὅθεν οὐ χρή, καὶ σκορπίζοντες εἰς ἅπερ οὐ δεῖ. Πόσης γὰρ οὐκ ἂν ἄξιον εἴη ὀργῆς, ὅταν τῇ πόρνῃ διδῷς, παρατρέχων τὸν πένητα; Εἰ γὰρ καὶ ἐκ δικαίων πόνων παρεῖχες, οὐχὶ ἔγκλημα ἦν τὸ πρᾶγμα, μισθὸν κακίας παρέχειν, καὶ ὑπὲρ ὧν κολάζειν ἐχρῆν, ὑπὲρ τούτων τιμᾶν; Ὅταν δὲ καὶ ὀρφανοὺς ἀποδύων, καὶ χήρας ἀδικῶν, τρέφῃς ἀσέλγειαν, ἐννόησον ἡλίκον τοῖς ταῦτα τολμῶσιν ἔσται τὸ πῦρ. Ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «Οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι».

---

17. Ρωμ. 1, 32.

ἑκατὸ φορὰς περισσότερα ἀπὸ ὅσα τοῦ δίδεις ἐσὺ καὶ εἰς αὐτὰ προσθέτει τὴν αἰώνιον ζωήν. Τί εἶναι λοιπὸν προτιμότερον, νὰ θαυμάζεσαι εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τὸν Θεόν; Νὰ ζημιώνῃς ἢ νὰ κερδίζῃς; Νὰ ἀποκτᾷς τὸν στέφανον διὰ μίαν ἡμέραν, ἢ αἰωνίως; Δῶσε εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀνάγκην καὶ ὄχι εἰς ἐκεῖνον ποὺ χορεύει, διὰ νὰ μὴ καταστρέψῃς μαζὶ μὲ τὰ χρήματά σου καὶ τὴν ψυχὴν ἐκείνου. Διότι ἐσὺ εἶσαι ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς του μὲ τὴν ἄκαιρον φιλοδοξίαν σου.

Διότι, ἐὰν οἱ χορευταὶ ἐγνώριζαν, ὅτι τὸ ἐπάγγελμά τους θὰ εἶναι χωρὶς κέρδος, θὰ εἶχαν σταματήσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἀσκοῦν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα. Ὅταν ὅμως σὲ βλέπουν νὰ χειροκροτῇς, νὰ τρέχῃς καὶ νὰ ἐξοδεύῃς τὰ χρήματά σου, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν ν' ἀσκήσουν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα, καταλαμβάνονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κέρδους. Ἐὰν ὅμως ἤξευραν, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τοὺς ἐπαινοῦσε, ταχέως θὰ ἐγκατέλειπαν τοὺς κόπους ἀπὸ ἔλλειψιν κέρδους. Ὅταν ὅμως ἰδοῦν ὅτι τὸ πρᾶγμα προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν πολλῶν ἀνθρώπων, γίνεται δι' αὐτοὺς δόλωμα ὁ ἔπαινος τῶν ἄλλων.

Ἂς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν δαπάνην χωρὶς κέρδος. Ἂς προσέχωμεν νὰ μὴ ἐξοργίσωμεν τὸν Θεὸν ἀπὸ δύο μέρη, δηλ. καὶ συγκεντρώνοντες χρήματα ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει καὶ σκορπίζοντες αὐτὰ εἰς ὅσα δὲν πρέπει. Διότι, πόσην ὀργὴν δὲν προκαλεῖ, ὅταν δίδῃς εἰς πόρνην καὶ ἀφήνῃς τὸν πτωχόν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔδιδες χρήματα ποὺ ἀπέκτησες μὲ δικαίους κόπους, δὲν θὰ ἦταν ἔγκλημα νὰ ἀνταμείβῃς τὴν κακίαν καὶ ὅσα ἔπρεπε νὰ θεωρῇς ἄξια τιμωρίας, ἀντιθέτως νὰ τὰ ἐπαινῇς; Ὅταν δὲ τρέφῃς ἀσέλγειαν ἀπογυμνώνων ὀρφανὰ καὶ ἀδικῶν χήρας, πρέπει νὰ καταλάβῃς πόσον μεγάλον θὰ εἶναι τὸ πῦρ δι' ἐκείνους ποὺ τολμοῦν νὰ κάμνουν αὐτά. Ἄκουσε, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Ὄχι μόνον κάμνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκείνους ποὺ τὰ κάμνουν»[17].

Τάχα σφοδρῶς ὑμῶν καθηψάμεθα, ἀλλὰ κἂν ἡμεῖς μὴ καθαψώμεθα, αἱ διὰ τῶν πραγμάτων μένουσι τιμωρίαι τοὺς ἀδιόρθωτα ἁμαρτάνοντας. Τί οὖν ὄφελος ἐν τοῖς λόγοις χαρίζεσθαι τοῖς διὰ τῶν ἔργων κολάζεσθαι μέλλουσι; Συνευδοκεῖς τῷ ὀρχουμένῳ, ἀπαινεῖς καὶ θαυμάζεις; Οὐκοῦν ἐκείνου γέγονας χείρων. Τῷ μὲν γὰρ ἡ πανία συγγνώμην δίδωσιν, εἰ καὶ λόγον οὐκ ἔχουσαν· σὺ δὲ καὶ ταύτης ἀπεστέρησαι τῆς ἀπολογίας. Κἀκεῖνον μὲν ἐὰν ἔρωμαι, τί δήποτε τὰς ἄλλας τέχνας ἀφείς, ἐπὶ ταύτην ἦλθες τὴν ἐναγῆ καὶ μιαράν; ἐρεῖ, ὅτι ἔξεστιν ὀλίγα πονοῦντα, πολλὰ καρποῦσθαι. Σὲ δὲ ἐὰν ἔρωμαι, τί δήποτε θαυμάζεις τὸν ἐν ἀσελγείᾳ βιοῦντα καὶ ἐπὶ λύμῃ ζῶντα πολλῶν; οὐκ ἔχεις ἐπὶ τὴν αὐτὴν πρόφασιν καταφεύγειν, ἀλλὰ ἀνάγκη κάτω κύπτειν καὶ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν.

Εἰ δὲ παρ' ἡμῶν εὐθύνας ἀπαιτούμενος οὐδὲν ἂν σχοίης εἰπεῖν, ὅταν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον παραγένηται δικαστήριον, ἔνθα τῶν νοημάτων καὶ πραγμάτων καὶ πάντων τίνομεν εὐθύνας, πῶς στησόμεθα; ποίοις ὀφθαλμοῖς τὸν κριτὴν ὀψόμεθα; τί ἐροῦμεν; τί ἀπολογησόμεθα; ποίαν εὔλογον, ποίαν ἄλογον προβαλούμεθα πρόφασιν; τὴν τῆς δαπάνης; τὴν τῆς τέρψεως; ἢ τὴν τῆς ἑτέρων ἀπωλείας, οὓς διὰ τῆς ἐκείνου τέχνης ἀπόλλυμεν; Οὐκ ἔστιν οὐδὲν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη κολάζεσθαι κόλασιν τέλος οὐκ ἔχουσαν, πέρας οὐκ ἐπισταμένην. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, ἐντεῦθεν ἤδη πάντα φυλαξώμεθα, ἵνα μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος ἀπελθόντες, τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἴσως σᾶς ἐπεκρίναμεν βαρύτερον, ἀλλ' ἂν δὲν σᾶς ἐπικρίνωμεν ἡμεῖς, αἱ τιμωρίαι περιμένουν ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν καὶ δὲν μετανοοῦν. Ποῖον ὄφελος ὑπάρχει νὰ εἶναι κανεὶς εὐχάριστος μὲ τὰ λόγια εἰς ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν; Ἐπιδοκιμάζεις τὸν χορευτήν, τὸν ἐπαινεῖς καὶ τὸν θαυμάζεις; Ἔχεις γίνει λοιπὸν χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνον μὲν τὸν συγχωρεῖ ἡ φτώχεια, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀμέτοχος τιμωρίας. Ἐσὺ ὅμως ἔχεις στερηθῇ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπεράσπισιν. Καὶ ἐὰν ἐρωτήσω ἐκεῖνον, διατί ἄφησες τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἔμαθες αὐτὴν τὴν ἀκάθαρτον καὶ ἀσεβῆ; θ' ἀπαντήσῃ· διότι ἐπιτρέπει νὰ κουράζωμαι ὀλίγον καὶ νὰ κερδίζω πολλά. Ἐὰν πάλιν ἐρωτήσω ἐσέ, διατί θαυμάζεις αὐτὸν ποὺ ζῇ εἰς τὴν ἀσέλγειαν καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν πολλῶν; δὲν ἠμπορεῖς νὰ καταφύγῃς εἰς τὴν ἰδίαν πρόφασιν, ἀλλὰ θ' ἀναγκασθῇς νὰ σκύψῃς τὸ κεφάλι κάτω καὶ νὰ ἐντραπῇς καὶ νὰ κοκκινίσῃς.

Ἐὰν λοιπόν, ὅταν ἡμεῖς σοῦ ζητοῦμεν εὐθύνας, δὲν θὰ ἠμπορεῖς νὰ εἰπῇς τίποτε, ὅταν ἔλθῃ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον δικαστήριον, ὅπου θὰ λογοδοτήσωμεν δι' ὅλας τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις μας, πῶς θὰ σταθῶμεν; Μὲ ποῖα μάτια θ' ἀντικρύσωμεν τὸν κριτήν; Τί θὰ εἴπουμεν; Τί θ' ἀπολογηθοῦμεν; Ποίαν εὔλογον ἢ παράλογον πρόφασιν θὰ προβάλωμεν; Τὴν πρόφασιν τῆς δαπάνης; τῆς εὐχαριστήσεως; ἢ τῆς καταστροφῆς τῶν ἄλλων, ποὺ τοὺς κατεστρέψαμεν χάριν ἐκείνης τῆς τέχνης; Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαντήσωμεν τίποτε, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ τιμωρηθοῦμεν μὲ κόλασιν ποὺ δὲν ἔχει τέλος καὶ ποὺ δὲν γνωρίζει τέλος. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν αὐτό, ἂς τὰ τηρήσωμεν ὅλα ἐφ' ὅσον εὑρισκόμεθα ἐδῶ, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθά, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ. Εἴθε ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ΄.

Ἰω. 6,16 - 25

«Ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἀναβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναούμ. Καὶ σκοτία ἤδη ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Ἥ τε θάλασσα, ἀνέμου μεγάλου πνέοντος, διηγείρετο».

1. Οὐχὶ παρὼν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν γενόμενος τὸ συμφέρον οἰκονομεῖ. Καὶ γὰρ εὔπορος ὢν καὶ εὐμήχανος, διὰ τῶν ἐναντίων πραγμάτων ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κατασκευάζει. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ. Ἀφίησι τοὺς μαθητάς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ τοῦ διδασκάλου ἀπολειφθέντες, ὡς ὀψία ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μέχρι μὲν τῆς ἑσπέρας περιέμενον αὐτόν, ἥξειν προσδοκῶντες πρς αὐτούς. Γενομένης δὲ ἑσπέρας, οὐκ ἔτι ἀνέχονται μὴ ἐπιζήτησιν αὐτοῦ ἐλθεῖν· τοσοῦτος αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρως. Οὐδὲ γὰρ εἶπον· Ἑσπέρα νῦν ἐστι καὶ νὺξ κατέλαβε, ποῦ νῦν ἀπελευσόμεθα; ἐπικίνδυνος ὁ τόπος, ἐπισφαλὴς ὁ καιρός· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πόθου πυρούμενοι, ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον.

Οὐ γὰρ ἁπλῶς ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ τὸν καιρὸν ἐπισημαίνεται, ἀλλ' ὥστε διὰ τούτου τὴν θερμὴν αὐτῶν ἀγάπην ἐμφῆναι. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀφίησιν αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖ; μᾶλλον δέ, τίνος ἕνεκεν φαίνεται πάλιν μόνος ἐπὶ τῆς θαλάσσης βαδίζων; Ἐκείνῳ μὲν διδάσκων αὐτοὺς πόσον ἐστὶν ἡ ἀπόλειψις καὶ τὸν πόθον ἐργαζόμενος μείζονα· τούτῳ δὲ πάλιν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ οὐ μετὰ τοῦ ὄχλου πάντα ἤκουον, οὕτω καὶ

---

1. Ἰω. 6, 16 - 18.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ΄.

'Ιω. 6,16 - 25

«Όταν δὲ ἐβράδυασε, κατέβηκαν οἱ μαθηταί του εἰς τὴν λίμνην. Καὶ ἀφοῦ ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸ πλοιάριον, ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς λίμνης, εἰς τὴν Καπερναούμ. Εἶχε πλέον σκοτεινιάσει καὶ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ 'Ιησοῦς. Καὶ ἡ θάλασσα ἐφούσκωνε, διότι ἐφυσοῦσε δυνατὸς ἄνεμος»[1].

1. Χωρὶς νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν εὑρισκόμενος φροντίζει διὰ τὴν ὠφέλειάν τους. 'Επειδὴ δηλαδὴ εἶναι ἰσχυρὸς καὶ συνετὸς καὶ εἰς τὰς ἀντιθέτους περιστάσεις εἰς τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καταλήγει. Πρόσεχε, τί κάμνει ἐδῶ. 'Αφήνει τοὺς μαθητάς του καὶ ἀνεβαίνει εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ μαθηταί, ἐπειδὴ ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, κατέβηκαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν πλέον εἶχε βραδυάσει. Καὶ ἐπερίμεναν αὐτὸν μέχρις ἀργὰ τὸ βράδυ, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἔλθῃ πρὸς τὸ μέρος τους. Όταν ὅμως ἐβράδυασε καλά, δὲν συγκρατοῦνται πλέον νὰ μὴ τὸν ἀναζητήσουν. Τόσον πολὺ τὸν εἶχαν ἐπιθυμήσει. Διότι δὲν εἶπαν· Βράδυ εἶναι τώρα καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ νυχτώσῃ, ποῦ θὰ ταξιδεύσωμεν τέτοιαν ὥραν. Ὁ τόπος εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ὁ καιρὸς ἄστατος. 'Αλλ' ἐπειδὴ εἶχαν καταληφθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, ἐμπῆκαν εἰς τὸ πλοιάριον.

Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἐπισημαίνει τὸν καιρὸν χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ θέλει νὰ φανερώσῃ μὲ αὐτὸ τὴν θερμὴν ἀγάπην των διὰ τὸν Χριστόν. Διατί ὅμως ὁ Χριστὸς ἀφήνει τοὺς μαθητάς του καὶ φεύγει; Ἦν μᾶλλον, διατί φαίνεται πάλιν νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν; Διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἤθελε νὰ τοὺς διδάξῃ, πόσον βαρὺ εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ν' αὐξήσῃ τὴν προθυμίαν τους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δείξῃ πάλιν τὴν δύναμίν του. Διότι, ὅπως οἱ μαθηταί του δὲν ἤκουον ὅλην τὴν διδασκαλίαν του μαζὶ μὲ

ἐπὶ τῶν σημείων οὐ μετὰ τοῦ πλήθους πάντα ἑώρων. Ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς μέλλοντας ἐγχειρίζεσθαι τῆς οἰκουμένης τὴν προστασίαν, ἔχειν τι τῶν λοιπῶν πλέον. Καὶ ποῖα σημεῖα καθ' ἑαυτοὺς εἶδον; φησί. Τὴν μεταμόρφωσιν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους, τοῦτο τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πολλὰ καὶ μεγάλα ὄντα.

Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερα στοχάζομαι ἀπὸ τούτων. Ἤρχοντο δὲ εἰς Καπερναούμ, τὸ μὲν σαφὲς οὐκ εἰδότες, ἐκεῖ δὲ προσδοκῶντες, εὑρήσειν αὐτόν, ἢ καὶ κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωάννης ᾐνίξατο εἰπών, ὅτι «σκοτία ἤδη ἐγένετο καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, ἥ τε θάλασσα μεγάλου ἀνέμου πνέοντος διηγείρετο». Τί οὖν ἐκεῖνοι; Ταράσσονται· πολλὰ δὲ ἦν τὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζοντα καὶ πολλαχόθεν· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ· σκοτία γὰρ ἦν· καὶ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος· ἡ γὰρ θάλασσα διηγείρετο· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τῆς γῆς, ἀλλ' «Ἐληλακότες ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε»· καὶ ἀπὸ τοῦ παραδόξου τὸ τελευταῖον· «Θεωροῦσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα»· οἷς καὶ ταραχθεῖσι σφόδρα λέγει· «Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐφάνη; Δεικνὺς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τὸν χειμῶνα λύσων. Τοῦτο γὰρ ἐνέφηνεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπών, ὅτι «Ἤθελον λαβεῖν αὐτόν· καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγγὺς τῆς γῆς ἐγένετο». Οὐ γὰρ μόνον ἀσφαλῆ, ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρίων αὐτοῖς παρέσχε τὸν πλοῦν. Τῷ ὄχλῳ δὲ οὐκ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα· μεῖζον γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς μαθηταῖς ὤφθη ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ ἅμα τε ὤφθη καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν. Ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο

τὸν κόσμον, ἔτσι δὲν ἔβλεπον καὶ ὅλα τὰ θαύματά του μαζὶ μὲ τὸ πλῆθος. Διότι ἔπρεπεν, ἀφοῦ θὰ τοὺς ἐνεπιστεύετο τὸν φωτισμὸν τῆς οἰκουμένης, νὰ πλεονεκτοῦν ἔναντι τῶν ἄλλων. Καὶ ποῖα θαύματα εἶδαν αὐτοὶ ἰδιαιτέρως; Τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, αὐτὸ ἐδῶ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του.

Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκτὸς αὐτῶν. Ἐπήγαιναν λοιπὸν εἰς τὴν Καπερναοὺμ χωρὶς νὰ ξέρουν καλά, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὕρουν τὸν Χριστὸν ἐκεῖ ἢ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδίου των. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐννοεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ ὅτι «εἶχεν ἤδη βραδυάσει καὶ ἐφούσκωνεν ἡ θάλασσα ἐπειδὴ ἐφύσα δύνατὸς ἄνεμος». Τί κάμνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι; Ταράσσονται. Διότι πολλὰ τοὺς κάμνουν νὰ ταραχθοῦν. Καὶ πρῶτα ὁ καιρός. Διότι ὑπῆρχε πολὺ σκοτάδι. Ἔπειτα ἡ κακοκαιρία. Διότι ἡ θήλασσα. ἐφούσκωνεν. Ἔπειτα ὁ τόπος. Διότι δὲν ἦσαν πλησίον τῆς ξηρᾶς, ἀλλ' «Εἶχαν προχωρήσει περὶ τὰ εἴκοσι πέντε στάδια». Καὶ τὸ τελευταῖον ποὺ ἦτο καὶ τὸ παραδοξότερον «Βλέπουν τὸν Χριστὸν νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν». Καὶ ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν πάρα πολύ, τοὺς λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβῆσθε».

Διατί λοιπὸν ἐνεφανίσθη; Διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αὐτὸς θὰ σταματήσῃ τὴν κακοκαιρίαν. Διότι αὐτὸ ἤθελε νὰ ἐπισημάνῃ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπεν, «Ἤθελαν τότε νὰ τὸν παραλάβουν εἰς τὸ πλοιάριον. Καὶ ἀμέσως τὸ πλοιάριον ἔφθασεν εἰς τὴν ξηράν». Διότι δὲν τοὺς ἔκαμεν ἀσφαλὲς τὸ ταξίδι ἀλλὰ τοὺς ἔστειλε καὶ εὐνοϊκοὺς ἀνέμους. Ἀλλὰ δὲν ἔδειξε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν κόσμον νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν, διότι αὐτὸ τὸ θαῦμα ὑπερέβαινε τὰς πνευματικάς των δυνάμεις. Ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς παρουσιάσθη νὰ κάμνῃ τοῦτο ἐπὶ πολύ, ἀλλὰ μόλις παρουσιάσθη, ἀμέσως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτούς. Ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ θαῦμα εἶναι διαφορετικόν, ἀπὸ ἐκεῖνο

δοκεῖ τὸ σημεῖον ἕτερον εἶναι τοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κειμένου. Καὶ ὅτι ἕτερον, πολλαχόθεν δῆλον. Πολλάκις γὰρ τὰ αὐτὰ ποιεῖ σημεῖα, ὥστε παρασκευάσαι μὴ μόνον σφόδρα ξενίζεσθαι τοὺς ὁρῶντας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ δέχεσθαι πίστεως.

«Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε». Μετὰ τοῦ ῥήματος καὶ τὴν δειλίαν ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ψυχῆς. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ οὕτω ποιεῖ. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· «Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν». Πόθεν οὖν τότε μὲν οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐδέξαντο, νῦν δὲ ἐπείσθησαν; Ὅτι τότε μὲν ἔτι ὁ χειμὼν ἐπέμενε σαλεύων τὸ πλοῖον· νῦν δὲ μετὰ τῆς φωνῆς ἡ γαλήνη παρεγένετο· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τὸ πρότερον ἐκεῖνό ἐστιν ὅπερ ἔφθην εἰπών, ὅτι πολλάκις τὰ αὐτὰ ποιῶν σημεῖα, εὐπαράδεκτα τῷ χρόνῳ τὰ δεύτερα ἀπὸ τῶν προτέρων εἰργάζετο. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον; Τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ ἅμα τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι τρανότερον, καὶ δεῖξαι ὅτι τότε εὐχαριστήσας, οὐχὶ δεόμενος βοηθείας τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκείνοις συγκαταβαίνων. Καὶ εἴασε μὲν γενέσθαι τὸν χειμῶνα, ἵνα ἀεὶ αὐτὸν ἐπιζητῶσιν· ἔπαυσε δὲ πάλιν εὐθέως, ἵνα μὴ δύναμιν αὐτοῦ γνωρίσῃ· οὐκ ἀνέβη δὲ εἰς τὸ πλοῖον, ἵνα τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσηται.

«Τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑστηκὼς ἰδὼν ὅτι ἄλλο πλοιάριον οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἓν εἰς ὃ ἀνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐ συνεισῆλθεν»· ἐνέβησαν καὶ αὐτοὶ εἰς ἕτερα πλοιάρια, ἐλθόντα ἀπὸ Τιβεριάδος. Καὶ τίνος ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Ἰωάννης; διατί γὰρ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἱ δὲ ὄχλοι τῇ ἑξῆς περάσαντες ἀπῆλθον; Ἕτερόν τι ἡ-

---

2. Ματθ. 14, 28.

ποὺ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος. Καὶ ὅτι εἶναι διαφορετικόν, διαπιστώνεται ἀπὸ πολλὰς πλευράς. Πολλὰς φορὰς δηλαδὴ ὁ Χριστὸς κάμνει τὰ ἴδια θαύματα, ὥστε νὰ προετοιμάσῃ τοὺς θεατὰς ὄχι μόνον νὰ μὴ παραξενεύωνται πολύ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ δέχωνται μὲ μεγάλην πίστιν.

«Ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβῆσθε». Μαζὶ μὲ τὰ λόγια ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ψυχήν τους καὶ τὸν φόβον. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγεν ὁ Πέτρος· «Κύριε, ἐὰν εἶσαι ἐσύ, δῶσε μου διαταγὴν νὰ ἔλθω»[2]. Διατί λοιπὸν τότε δὲν παρεδέχθησαν τοῦτο ἀμέσως, ἐνῷ τώρα ἐπίστευσαν; Διότι τότε μὲν ἡ κακοκαιρία ἐπέμενε νὰ σκαμπανεβάζῃ τὸ πλοιάριον, τώρα ὅμως μαζὶ μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ ἦλθε καὶ ἡ γαλήνη. Ἢ ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, τότε εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μόλις εἶπα, ὅτι δηλαδὴ κάμνει πολλὰς φορὰς τὰ ἴδια θαύματα καὶ τὰ προετοιμάζει κατὰ τρόπον ὥστε τὰ δεύτερα νὰ γίνωνται εὔκολα παραδεκτὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα. Καὶ διατί δὲν ἀνέβη εἰς τὸ πλοιάριον; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὸ θαῦμα μεγαλύτερον καὶ ν' ἀποκαλύψῃ συγχρόνως εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν θεότητα λαμπροτέραν καὶ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι, ἂν προηγουμένως τοὺς ηὐχαρίστησε, δὲν τὸ ἔκαμε διότι ἐχρειάζετο βοήθειαν, ἀλλ' ἀπὸ συγκατάβασιν πρὸς ἐκείνους. Καὶ ἄφησε μὲν νὰ γίνῃ κακοκαιρία, διὰ ν' ἀναγκασθοῦν νὰ τὸν ζητήσουν, τὴν ἐσταμάτησεν ὅμως ἀμέσως πάλιν διὰ νὰ γίνῃ περισσότερον γνωστὴ ἡ δύναμίς του. Καὶ δὲν ἀνέβη εἰς τὸ πλοιάριον, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ θαῦμα λαμπρότερον.

«Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ κόσμος ποὺ ἐστέκετο εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην εἶδεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο πλοιάριον ἐκεῖ, παρὰ ἕν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν ἐπιβιβασθῆ οἱ μαθηταί του καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰς αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του». Ἐμπῆκαν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι εἰς ἄλλα πλοιάρια ποὺ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα. Καὶ διατί τὰ ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης μὲ τόσην ἀκρίβειαν; Διατί δηλαδὴ δὲν εἶπε· Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ

μᾶς βούλεται διδάξαι. Ποῖον τοῦτο; Ὅτι καὶ τοῖς ὄχλοις, εἰ καὶ μὴ οὕτω φανερῶς, ἔδωκε γοῦν ὅμως λανθανόντως ὑπονοῆσαι τὸ γεγενημένον.

«Εἶδον» γάρ, φησίν, «ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἕν, καὶ ὅτι Ἰησοῦς οὐ συνεισῆλθε», καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐκ Τιβεριάδος πλοιάρια, «Ἦλθον ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν εἰς Καπερναούμ». Τί γὰρ ἦν ἕτερον ὑποπτεῦσαι, ἀλλ' ἢ ὅτι τὴν θάλασσαν πεζεύων παρεγένετο; Οὐδὲ γὰρ ἔνι εἰπεῖν, ὅτι ἑτέρῳ πλοίῳ διέβη. Ἓν γὰρ ἦν, φησίν, εἰς ὃ ἐνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως μετὰ θαῦμα τηλικοῦτον ἐλθόντες, οὐκ ἠρώτησαν αὐτὸν πῶς διέβη, πῶς παρεγένετο, οὐδὲ ἐζήτησαν τὸ τοσοῦτον σημεῖον μαθεῖν· ἀλλὰ τί φασι; «Ραββί, πότε ὧδε γέγονας;». Πλὴν εἰ μὴ τὸ «Πότε» τις ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ Πῶς εἰρῆσθαι παρ' αὐτῶν.

2. Ἄξιον δὲ καὶ ἐντεῦθεν συνιδεῖν τὴν εὔκολον αὐτῶν γνώμην. Οἱ γὰρ λέγοντες, «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης»· οἱ σπουδάζοντες ἁρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλέα, εὑρόντες αὐτόν, οὐδὲν τοιοῦτον βουλεύονται, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβαλόντες, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐκ ἔτι λοιπὸν ὑπὲρ τῶν προτέρων θαυμάζουσι. Διὰ τοῦτο ἄρα ἐπεζήτουν, βουλόμενοι πάλιν τραπέζης ἀπολαύειν, οἵας καὶ πρότερον.

Διέβησαν μὲν οὖν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ Ἰουδαῖοι, Μωϋσέως ἡγουμένου, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος καὶ ὡς δοῦλος πάντα εἰργάζετο· οὗτος δέ, μετὰ ἐξουσίας ἁπάσης. Κἀκεῖ μέν, νότου τότε πνέοντος, εἶξε τὸ ὕδωρ, ὥστε ἐπὶ ξηρᾶς ποιῆσαι παρελθεῖν· ἐνταῦθα

ἐπέρασαν ἀπέναντι, ἔφυγαν; Διότι θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ κάτι ἄλλο. Ποῖο εἶναι αὐτό; Ὅτι καὶ τὸν κόσμον, ἂν καὶ δὲν ἦτο τόσον φανερόν, ἄφησε νὰ ὑποψιασθῇ αὐτὸ ποὺ εἶχε συμβῆ.

Συνεχίζει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστής· «Εἶδαν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο πλοιάριον ἐκεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ ἓν καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰς αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του» καὶ ἀφοῦ ἐμπῆκαν εἰς ἄλλα πλοιάρια ποὺ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα, «Ἦλθαν εἰς τὴν Καπερναοὺμ καὶ ἐζητοῦσαν τὸν Ἰησοῦν». Διότι, τί ἄλλο ἠμποροῦσαν νὰ ὑποπτευθοῦν, παρὰ ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν Καπερναοὺμ περιπατῶν ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν; Διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰποῦν, ὅτι ἦλθε μὲ ἄλλο πλοιάριον. Διότι, λέγει, ἕνα μόνον ὑπῆρχεν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν εἰσέλθει οἱ μαθηταί του. Ἀλλ' ὅμως ἀφοῦ ἔφθασαν ὕστερον ἀπὸ τόσον μεγάλο θαῦμα, δὲν τὸν ἠρώτησαν πῶς εἶχε διαπεραιωθῇ, πῶς εἶχεν ἔλθει, οὔτε ἐζήτησαν νὰ μάθουν δι' αὐτὸ τὸ θαῦμα. Ἀλλὰ τί τὸν ἠρώτησαν; «Διδάσκαλε πότε ἔφθασες ἐδῶ;». Ἐκτὸς ἂν δεχθῇ κανεὶς ὅτι, τὸ «Πότε» ἐδῶ ἔχει λεχθῇ ἀπὸ αὐτοὺς ἀντὶ τοῦ Πῶς.

2. Ἀξίζει νὰ ἰδῇ κανεὶς ἐδῶ τὴν εὐμετάβλητον θέλησίν των. Διότι αὐτοὶ ποὺ ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης», αὐτοὶ ποὺ ἑτοιμάζοντο νὰ τὸν ἁρπάσουν καὶ νὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλέα, ἀφοῦ τὸν συνήντησαν, δὲν σκέπτονται κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐλησμόνησαν τὸ θαῦμα, κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν τὸν θαυμάζουν πλέον διὰ τὰ προηγούμενα. Ἑπομένως τὸν ἐζήτουν, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἀπολαύσουν φαγητόν, ὅπως καὶ προηγουμένως.

Ἐπέρασαν ὡς γνωστὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ μὲ τὸ ἐδῶ γεγονὸς εἶναι μεγάλη. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς ἐνήργει τὰ πάντα προσευχόμενος καὶ ὡς δοῦλος, ὁ Χριστὸς ὅμως μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του. Καὶ τότε μέν, ἐπειδὴ ἐφύσα νότιος ἄνεμος, ὑπεχώρησε τὸ ὕδωρ καὶ τοὺς ἄφησε νὰ

δὲ τὸ θαῦμα μεῖζον ἐγίνετο. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἡ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν Δεσπότην ἐπὶ τῶν νώτων, μαρτυροῦσα ἐκείνῃ τῇ ῥήσει τῇ λεγούσῃ· «Ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους». Εἰκότως δὲ μέλλων εἰς Καπερναοὺμ ἐμβαλεῖν τὴν σκληρὰν καὶ ἀπειθῆ, τὸ σημεῖον τῶν ἄρτων εἰργάσατο· οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῇ γινομένοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω τῆς πόλεως θαυματουργουμένοις, μαλάξαι βουλόμενος τῶν ἐν αὐτῇ τὴν ἀπείθειαν. Τὸ γὰρ ὄχλους παραγενέσθαι τοσούτους εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, πολλὴν τεθειμένους σπουδήν, ποῖον οὐκ ἦν ἱκανὸν μαλάξαι λίθον; Ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τοιοῦτον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ πάλιν τροφῆς ἐπεθύμουν σωματικῆς· διὸ καὶ ὀνειδίζονται παρὰ τοῦ Ἰησοῦ.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ, καὶ τῶν αἰσθητῶν μὲν ἕνεκεν, πολλῷ δὲ μᾶλλον τῶν πνευματικῶν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς βούλεται, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα δίδωσι, τοὺς ἀτελεστέρους ἐνάγων τούτοις καὶ προπαιδεύων, ἐπειδὴ πρὸς τὸν κόσμον ἔτι κεχήνασιν. Ἀλλ' ὅταν αὐτὰ λαβόντες, ἐν αὐτοῖς ἀναπομείνωσιν, ἐγκαλοῦνται καὶ ἐπιτιμῶνται. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ πρῶτον ἐκεῖνο ἐβούλετο δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἠνείχοντο οἱ παρόντες. Εἰπόντος γάρ, ὅτι «Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι», ἔλεγον· «Οὗτος βλασφημεῖ».

Μὴ δή, παρακαλῶ, τοιοῦτον πάθωμέν τι ἡμεῖς, ἀλλ' ἐκείνων ἡμῖν πλείων ἔστω λόγος. Διατί; Ὅτι τῶν πνευματικῶν παρόντων, οὐδεμία ἀπὸ τῆς τῶν σαρκικῶν ἀπουσίας γίνεται βλάβη· ἐκείνων δὲ οὐκ ὄντων, τίς ἔσται ἡμῖν λοιπὸν ἐλπίς; τίς δὲ παραμυθία; Διὸ χρὴ περὶ τούτων ἀεὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, καὶ ταῦτα αἰτεῖν. Τοιαῦτα γὰρ καὶ ὁ

---

3. Ἰώβ, 9, 8.
4. Ματθ. 9, 2 - 3.

περάσουν σὰν ἀπὸ ξηράν. Ἐδῶ ὅμως τὸ θαῦμα ἦτο μεγαλύτερον. Διότι ἡ θάλασσα παραμένουσα εἰς τὴν φυσικήν της κατάστασιν ἐκράτει εἰς τὴν ράχην της τὸν Κύριον, ἐπιβεβαιώνουσα τὴν προφητείαν ποὺ ἔλεγεν· «Αὐτὸς ποὺ περιπατεῖ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν σὰν νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος»[3]. Δικαίως δὲ ἔκαμε τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σκληρὰν καὶ ἄπιστον Καπερναούμ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μαλακώσῃ τὴν ἀπιστίαν τῶν κατοίκων της ὄχι μόνον μὲ τὰ ὅσα εἶχον γίνει ἐντὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ θαύματα ποὺ εἶχε κάμει ἔξω ἀπὸ αὐτήν. Τὸ ὅτι εἶχαν συγκεντρωθῆ τόσοι ἄνθρωποι εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, ποὺ ἐδείκνυαν μεγάλην προθυμίαν, ποίαν πέτραν δὲν ἠμποροῦσαν νὰ μαλακώσουν; Ἀλλὰ ἐκεῖνοι ὄχι μόνον δὲν ᾐσθάνθησαν κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ ἐπεθύμουν πάλιν σωματικὴν τροφήν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπεπλήττοντο ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἂς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ἀγαπητοί μου, καὶ ἂς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν ὄχι μόνον διὰ τὰ ὑλικά, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον διὰ τὰ πνευματικὰ ἀγαθά. Διότι καὶ αὐτὸς ἔτσι θέλει καὶ δι' αὐτὸ δίδει ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ὥστε νὰ ὁδηγήσῃ καὶ νὰ ἐκπαιδεύσῃ τοὺς ἀτελεστέρους ἐπειδὴ ἀκόμη θαυμάζουν τὸν ὑλικὸν κόσμον. Ἀλλ' ὅταν ἀποκτήσουν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπιμείνουν εἰς αὐτά, τότε κατηγοροῦνται καὶ ἐπιπλήττονται. Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν παραλυτικὸν ἐκεῖνο ἤθελε νὰ δώσῃ πρῶτα, ἀλλ' οἱ παρόντες δὲν ἠνείχοντο. Διότι, ὅταν τοῦ εἶπε «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι», ἐκεῖνοι ἔλεγαν· «Αὐτὸς βλασφημεῖ»[4].

Ἂς μὴ πάθωμεν, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς κάτι παρόμοιον, ἀλλ' ἂς ὁμιλῶμεν διὰ πνευματικώτερα ἀγαθά. Διατί; Διότι ὅταν τὰ πνευματικὰ εἶναι παρόντα, καμμία ζημία δὲν γίνεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τῶν σαρκικῶν. Ὅταν ὅμως ἐκεῖνα ἀπουσιάζουν, ποία ἐλπὶς μᾶς ἀπομένει; Καὶ ποία παρηγορία; Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν περὶ αὐτῶν καὶ αὐτὰ νὰ ζητοῦμεν. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὰ μᾶς

Χριστὸς ἡμᾶς εὔχεσθαι, ἐδίδαξεν. Κἂν ἀναπτύξωμεν τὴν εὐχὴν ἐκείνην, οὐδὲν εὑρήσομεν ἐν αὐτῇ σαρκικόν, ἀλλὰ πάντα τὰ πνευματικά. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μικρόν, ἐκεῖνο τὸ αἰσθητόν, τῷ τρόπῳ γινόμενον πνευματικόν. Τὸ γὰρ παραινεῖν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τοῦ ἄρτου τοῦ ἐπιουσίου, τουτέστι, τοῦ καθημερινοῦ, πνευματικῆς ἂν εἴη καὶ φιλοσόφου διανοίας.

Τὰ δὲ πρὸ τούτου ὅρα· «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Εἶτα εἰπὼν τὸ αἰσθητὸν ἐκεῖνο, ταχέως ἀπηλλάγη αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ἦλθε διδασκαλίαν, «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν», λέγων, «ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Οὐδαμοῦ ἀρχήν, οὐδαμοῦ πλοῦτον, οὐδαμοῦ δόξαν, οὐδαμοῦ δυναστείαν, ἀλλὰ πάντα εἰς ψυχῆς ὠφέλειαν συντελοῦντα ἐνέθηκε τῇ εὐχῇ· οὐδὲν γήινον, ἀλλὰ πάντα οὐράνια.

Εἰ τοίνυν κελευόμεθα ἀπέχεσθαι τῶν βιωτικῶν καὶ παρόντων, πῶς οὐκ ἂν εἴημεν ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι ταῦτα αἰτοῦντες παρὰ Θεοῦ, ἃ ἐκέλευσε καὶ ἔχοντας ἐκβάλλειν, φροντίδος ἀπαλλάττων ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν δὲ ἐπέταξε, μηδεμίαν τίθεσθαι σπουδήν· μᾶλλον δὲ μήτε ἔχειν μήτε ἐπιθυμεῖν; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ βαττολογεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχόμενοι οὐκ ἀνύομεν. Πῶς οὖν οἱ πονηροί, φησί, πλουτοῦσι; πῶς οἱ ἄδικοι καὶ μιαροί, ἁρπάζοντες, πλεονεκτοῦντες; Οὐ τοῦ Θεοῦ παρέχοντες, ἄπαγε. Καὶ πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ; Ὅτι καὶ τῷ πλουσίῳ τότε συνεχώρησε, μείζονι τηρῶν αὐτὸν κολάσει. Ἄκουσον οὖν καὶ τί φησι πρὸς αὐτόν· «Τέκνον, ἀπέλαβες

4α. Ματθ. 6, 11.
5. Λουκᾶ, 11, 3, Ματθ. 6, 9 - 10.
6. Ματθ. 6, 12.

ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα. Διότι, ἂν ἀναλύσωμεν ἐκείνην τὴν προσευχήν, δὲν θὰ εὕρωμεν κανὲν σαρκικὸν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ ὅλα τὰ πνευματικά. Ἀκόμη καὶ τὸ πολὺ μικρὸν ὑλικὸν ἀντικείμενον ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ πνευματικὸν μὲ τὸν ἑπόμενον τρόπον. Δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ παρακαλοῦμεν μόνον οὔτε νὰ ζητοῦμεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἤτοι τὸν καθημερινόν[4α], αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις πνευματικῆς καὶ φιλοσοφικῆς διανοίας.

Βλέπε ὅμως τὰ προηγούμενα. «Ἂς τιμᾶται ὡς ἅγιον τὸ ὄνομά σου, ἂς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου, ἂς γίνῃ τὸ θέλημά σου ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν γῆν»[5]. Ἔπειτα, ἀφοῦ εἶπεν ἐκεῖνο τὸ αἰσθητόν, ταχέως τὸ ἐγκατέλιψε καὶ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, λέγων· «Συγχώρησε ὅ,τι κακὸν ἔχομεν κάμει, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς ἔχουν κάμει κακόν»[6]. Πουθενὰ τὴν ἀρχήν, πουθενὰ τὸν πλοῦτον, πουθενὰ τὴν δόξαν, πουθενὰ τὴν δύναμιν δὲν ἔβαλε μέσα εἰς τὴ προσευχήν, ἀλλὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς. Οὔτε κανὲν γήϊνον, ἀλλὰ ὅλα οὐράνια.

Ἐὰν λοιπὸν προτρεπώμεθα νὰ εἴμεθα μακρὰν τῶν βιωτικῶν καὶ τῶν παρόντων πραγμάτων, πῶς δὲν θὰ εἴμεθα ἄθλιοι καὶ δυστυχεῖς, ὅταν ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτά, ποὺ μᾶς διέταξε καὶ ἂν τὰ ἔχωμεν νὰ τὰ ἀποβάλωμεν, διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς φροντίδας, δι' ὅσα ὅμως διέταξε, νὰ μὴ καταβάλωμεν καμμίαν προσπάθειαν; καὶ μᾶλλον οὔτε νὰ ἔχωμεν, οὔτε νὰ ἐπιθυμοῦμέν; Διότι αὐτὸ εἶναι περιττολογία. Δι' αὐτὸ μὲ μόνην τὴν παράκλησιν δὲν ἐπιτυγχάνομεν τίποτε. Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσῃς, πῶς πλουτοῦν οἱ πονηροί; Πῶς οἱ ἄδικοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς γίνονται πλούσιοι μὲ τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν; Ὄχι ἐπειδὴ τοὺς τὰ δίδει, ὁ Θεός. Μὴ τὸ πιστεύσῃς. Καὶ διατί ὁ Θεὸς τοὺς συγχωρεῖ; Διότι καὶ τὸν πλούσιον ἐσυγχώρησε τότε, ἀφοῦ τοῦ ἐπεφύλαξε βαρυτέραν τιμωρίαν. Ἄκου λοιπόν, τί τοῦ εἶπεν ὁ Ἀβραάμ· «Παιδί μου, σὺ ἀπήλαυσες τὰ ἀγαθά σου,

τὰ ἀγαθά σου καὶ Λάζαρος τὰ κακά· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι».

Ἵν᾽ οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ταύτης ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς, τρυφῶντες εἰκῇ καὶ μάτην καὶ πολλὰ συνάγοντες ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα, τὸν ἀληθῆ πλοῦτον ἑλώμεθα καὶ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν, ὥστε τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅσον ἐζοῦσες καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά. Καὶ τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται καὶ ἐσὺ ὑποφέρεις».

Διὰ νὰ μὴ ἀκούσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτὴν τὴν φωνήν, ζῶντες τρυφηλὴν ζωὴν τυχαίως καὶ ματαίως καὶ συγκεντρώνοντες διὰ τοὺς ἑαυτούς μας πολλὰς ἁμαρτίας, ἂς προτιμήσωμεν τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον καὶ τὴν πραγματικὴν φιλοσοφίαν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά. Εἴθε εἰς ὅλα αὐτὰ νὰ γίνωμεν μέτοχοι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ΄.

Ἰω. 6,26 - 27

«Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· "Ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε. Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον"».

1. Τὸ προσηνὲς καὶ λεῖον οὐ πανταχοῦ χρήσιμον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τοῦ πληκτικωτέρου δεῖ τῷ διδασκάλῳ. Ὅταν γὰρ νωθὴς ᾖ ὁ μαθητὴς καὶ παχύς, κέντρῳ χρῆσθαι πρὸς αὐτὸν λοιπὸν χρή, ὥστε τῆς πολλῆς καθικέσθαι νωθείας. Τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεποίηκεν, ἀλλαχοῦ τε πολλαχοῦ, καὶ ἐν τῷ παρόντι τόπῳ. Ἐλθόντων γὰρ τῶν ὄχλων καὶ εὑρόντων τὸν Ἰησοῦν, καὶ κολακευόντων αὐτὸν καὶ λεγόντων· «Ραββί, πότε ὧδε γέγονας;», δεικνὺς ὅτι τῆς παρὰ ἀνθρώπων οὐκ ἐφίεται τιμῆς, ἀλλ' ἓν μόνον ὁρᾷ, τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, ἐπιπληκτικῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· οὐ ταύτῃ μόνον διορθῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῷ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐκκαλύψαι καὶ εἰς μέσον ἀγαγεῖν.

Τί γάρ φησιν, «Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν»· μετὰ διορισμοῦ καὶ βεβαιώσεως· «ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε» Πλήττει μὲν τῷ λόγῳ καὶ ἐλέγχει, ἀλλ' οὐκ ἀποτόμως καὶ σφόδρα, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φειδοῦς τοῦτο ποιῶν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὦ λαίμαργοι καὶ γαστρίδουλοι, τοσαῦτα ἐθαυματούργησα καὶ οὐδαμοῦ οὔτε ἠκολουθήσατε, οὔτε ἐθαυμάσατε τὰ γεγενημένα· ἀλλὰ προσηνῶς οὕτω πως καὶ ἠρέμα, «Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε»· οὐ περὶ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ παρόντος σημείου ἐμφαίνων. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτο

---

1. Ἰω. 6, 26-27.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ΄.

'Ιω. 6,26 - 27

«'Απεκρίθη ὁ 'Ιησοῦς καὶ εἶπεν· «'Αλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς λέγω, μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἴδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε. Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφὴν τὴν φθαρτήν, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφὴν ποὺ μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον»[1].

1. 'Η ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότης δὲν ὠφελοῦν πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ χρησιμοποιῇ καὶ τὴν αὐστηρότητα. Διότι, ὅταν ὁ μαθητὴς εἶναι νωθρὸς καὶ χονδροκέφαλος, τότε πρέπει νὰ χρησιμοποιῇ τὸ κέντρισμα, ὥστε νὰ ἀποβάλῃ τὴν μεγάλην νωθρότητα. Αὐτὸ ἔχει κάμει καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις καὶ εἰς τὴν παροῦσαν. Διότι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἦλθαν καὶ εὑρῆκαν τὸν 'Ιησοῦν καὶ τὸν ἐκολάκευαν καὶ τοῦ ἔλεγαν, «Διδάσκαλε, πότε ἦλθες ἐδῶ;», ἀφοῦ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τιμὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς ἕνα μόνον ἀποβλέπει, δηλαδὴ εἰς τὴν σωτηρίαν των, ἀποκρίνεται εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπιπλήττει, ὄχι μόνον διότι ἤθελε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τοὺς διορθώσῃ ἀλλὰ καὶ ν' ἀποκαλύψῃ τὴν σκέψιν των καὶ νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸ μέσον.

Τί τοὺς εἶπεν; «'Αλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς λέγω», κατὰ τρόπον ὁριστικὸν καὶ βεβαιωτικόν, «μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἴδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Τοὺς ἐπιπλήττει μὲ τὸν λόγον καὶ τοὺς ἐλέγχει, ὄχι ὅμως μὲ αὐστηρότητα μεγάλην, ἀλλὰ κάμνει αὐτὸ μὲ πολλὴν φειδώ. Διότι δὲν εἶπεν· ῏Ω λαίμαργοι καὶ κοιλιόδουλοι, τόσα θαύματα ἔκαμα καὶ ποτὲ δὲν μὲ ἠκολουθήσατε οὔτε ἐθαυμάσατε αὐτὰ ποὺ ἔγιναν. 'Αλλὰ τοὺς ὁμιλεῖ μὲ κάποιαν γλυκύτητα καὶ ἠρεμίαν· «Μὲ ζητεῖτε, ὄχι διότι εἴδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε», κάμνων λόγον ὄχι μόνον διὰ τὰ περασμένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παρὸν θαῦμα. Σὰν νὰ τοὺς λέγῃ

λέγει, δι' ὧν πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεται· Οὐ τὸ θαῦμα ὑμᾶς ἐξέπληξε τὸ ἐπὶ τοῖς ἄρτοις, ἀλλὰ τὸ ἐμπλησθῆναι. Καὶ ὅτι οὐ καταστοχαζόμενος αὐτῶν ἔλεγεν, εὐθέως ἔδειξαν ἐκεῖνοι.

Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πάλιν ἦλθον, ὡς μέλλοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ»· πάλιν ἐπὶ τροφὴν αὐτὸν ἕλκοντες σαρκικήν, ὅπερ ἦν ἔγκλημα καὶ κατηγορία μεγίστη. Ἀλλ' αὐτὸς οὐχ ἵσταται μέχρι τῶν ἐλέγχων, ἀλλὰ καὶ διδασκαλίαν τούτοις προστίθησι, λέγων· «Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δίδωσιν ὑμῖν. Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Μηδεὶς ὑμῖν ἔστω λόγος ταύτης τῆς τροφῆς, ἀλλ' ἐκείνης τῆς πνευματικῆς.

Ἀλλ' ἐπειδή τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς τρέφεσθαι, ἀποκέχρηνται τούτῳ τῷ λόγῳ, ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκόπτοντος τοῦ Χριστοῦ, εὔκαιρον καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν. Ὅλον γάρ, ὡς εἰπεῖν, διαβάλλουσι τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐπὶ ἀργίᾳ κωμῳδεῖσθαι παρασκευάζουσι. Πρότερον δὲ εἰπεῖν ἀναγκαῖον τὸ τοῦ Παύλου. Τί δὲ ἐκεῖνός φησι; «Μνημονεύετε τοῦ Κυρίου εἰρηκότος· Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν». Καίτοι πόθεν ἂν γένοιτο διδόναι τῷ οὐκ ἔχοντι; Πῶς οὖν τῇ Μάρθα ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· «Μεριμνᾷς καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο»· καὶ πάλιν, «Μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον».

Ἀναγκαῖον γὰρ πάντα νῦν ταῦτα ἐπιλῦσαι, οὐχ ἵνα μόνον παύσωμεν αὐτοὺς ἀργοῦντας, εἰ βούλοιντο, ἀλλ' ἵνα μὴ μάχην εἰσάγειν τινὰ δείξωμεν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. «Πα-

---

2. Ἰω. 6, 31.
2α. Πράξ. 20, 23.
3. Λουκᾶ, 10, 41-42.
4. Ματθ. 6, 34.

δηλαδὴ τὸ ἑξῆς, μὲ ὅσα τοὺς τονίζει· Δὲν σᾶς ἐξέπληξε τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, ἀλλ' ὁ χορτασμός σας. Καὶ ὅτι δὲν τὸ ἔλεγεν ἀπὸ εἰκασίαν, τὸ ἀπέδειξαν ἐκεῖνοι ἀμέσως.

Ἄλλωστε αὐτοὶ εἶχαν ἔλθει πάλιν μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀπολαύσουν τὰ ἴδια. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον»[2], προσπαθοῦντες νὰ ἐπιτύχουν παρ' αὐτοῦ τὴν σαρκικὴν τροφήν, ποὺ ἦτο πράγματι ἄξιον μεγάλης ἐπιτιμήσεως. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν σταματᾷ μόνον εἰς τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ καὶ προσθέτει εἰς ταῦτα διδασκαλίαν λέγων «Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφὴν τὴν φθαρτήν, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφήν, ἡ ὁποία μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον, τὴν ὁποίαν δίδει εἰς σᾶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι τοῦτον ὁ Πατήρ, ὁ Θεὸς ἐσφράγισεν». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἑξῆς· Νὰ μὴ συζητῆτε δι' αὐτὴν τὴν τροφήν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄλλην, τὴν πνευματικήν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ μερικοὶ θέλουν νὰ ζοῦν χωρὶς νὰ ἐργάζωνται, χρησιμοποιοῦν αὐτὰ τὰ λόγια, διὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι δῆθεν ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει τὴν ἐργασίαν, εἶναι εὐκαιρία κατάλληλος νὰ τοὺς ἀπαντήσωμεν. Γενικῶς συκοφαντοῦν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἑτοιμάζουν τὴν διακωμώδησίν του ἰσχυριζόμενοι, ὅτι διδάσκει τὴν ἀργίαν. Προηγουμένως ὅμως ἂς ἀκούσωμεν, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Νὰ ἐνθυμῆσθε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ποὺ εἶπεν· 'Εἶναι εὐτυχέστερον νὰ δίδῃ κανείς, παρὰ νὰ παίρνῃ»[2α]. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ νὰ δώσῃ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει τίποτε; Πῶς λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τὴν Μάρθαν· «Μεριμνᾷς καὶ ἀνησυχεῖς διὰ πολλὰ πράγματα· ἀλλὰ ἕνα μόνον εἶναι ἀναγκαῖον. Ἡ Μαρία ἐδιάλεξε τὴν καλὴν μερίδα, ἡ ὁποία δὲν θὰ τῆς ἀφαιρεθῇ»[3]. Καὶ πάλιν· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν αὔριον»[4].

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα νὰ τὰ λύσωμεν τώρα, ὄχι μόνον διὰ νὰ παρακινήσωμεν τοὺς ἀργούς, ἂν βέβαια θέλουν, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι δὲν ἀντιμάχονται μεταξύ των τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Σᾶς προτρέπομεν νὰ κά-

ρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς περισσεύειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, ἵνα εὐσχημόνως περιπατῆτε πρὸς τοὺς ἔξω»· καὶ πάλιν, «Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω· μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι». Ἐνταῦθα γὰρ ὁ Παῦλος οὐδὲ ἁπλῶς ἐργάζεσθαι ἐκέλευσεν, ἀλλ' οὕτω μετὰ πόνου, ὡς ἔχειν ἐντεῦθεν καὶ ἑτέρῳ μεταδιδόναι. Καὶ ἑτέρωθι πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, «Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται». Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων ἔλεγε· «Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; Ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ Εὐαγγέλιον». Καὶ ἐν τῇ πόλει δὲ ἐκείνῃ γενόμενος, «Ἔμενε πρὸς Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ εἰργάζετο. Ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην». Ἀλλὰ ταῦτα τὴν μάχην δείκνυσι σφοδροτέραν κατὰ τὸ ῥητόν. Οὐκοῦν ἀνάγκη λοιπὸν τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν.

Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι τὸ μὴ μεριμνᾶν οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι· τουτέστι, τὸ μὴ ποιεῖσθαι φροντίδα περὶ τῆς εἰς αὔριον ἀναπαύσεως, ἀλλὰ πάρεργον αὐτὴν εἶναι νομίζειν. Ἔνεστι γὰρ καὶ ἐργαζόμενον, μηδὲν εἰς τὴν αὔριον θησαυρίζειν, καὶ ἔνεστιν ἐργαζόμενον, μηδὲν μεριμνᾶν. Οὐ γὰρ ταὐτόν ἐστι μέριμνα καὶ ἐργασία. Οὐδὲ γὰρ ὡς τῷ ἔργῳ θαρρῶν ἐργάζεταί τις, ἀλλ' ἵνα μεταδῷ τῷ χρείαν ἔχοντι.

Καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ εἰρημένον οὐ περὶ ἔργου καὶ ἐργασίας ἐστίν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν καιρὸν εἰδέναι, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως χρόνον πρὸς τὰ σαρκικώτερα ἀναλίσκειν. Οὐ τοίνυν εἰς ἀργίαν αὐτὴν ἐμβάλλων, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ

---

5. Α' Θεσ. 4, 10-11.
6. Ἐφ. 4, 28.
7. Πράξ. 20, 34.
8. Α' Κορ. 9, 18.

μνετε τοῦτο περισσότερον καὶ νὰ φιλοδοξῆτε νὰ ἔχετε ἥσυχον ζωὴν νὰ φροντίζετε διὰ τὰς ἰδικάς σας ὑποθέσεις, διὰ νὰ συμπεριφέρεσθε ἀξιοπρεπῶς πρὸς τοὺς ἔξω»[5]. Καὶ πάλιν· «Ὁ κλέπτης νὰ μὴ κλέπτῃ πλέον, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ κοπιάζῃ ἐργαζόμενος μὲ τὰ χέρια του, διὰ νὰ ἔχῃ νὰ δώσῃ κάτι εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀνάγκην»[6]. Ἐδῶ ὁ Παῦλος δὲν προτρέπει ἁπλῶς νὰ ἐργάζωνται, ἀλλὰ μὲ τόσον κόπον, ὥστε νὰ κερδίζῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ δίδῃ καὶ εἰς ἄλλους. Καὶ ἀλλοῦ πάλιν λέγει ὁ ἴδιος· «Τὰς ἀνάγκας τὰς ἰδικάς μου καὶ τῶν συντρόφων μου ἐξυπηρέτησαν τὰ χέρια μου αὐτά»[7]. Καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε· «Ποῖος λοιπὸν ὁ μισθός μου; Τὸ νὰ κάνω ἀδάπανον τὸ Εὐαγγέλιον»[8]. Καὶ ὅταν ἐπῆγεν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν «Ἔμενε μαζὶ μὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν καὶ εἰργάζετο. Διότι ἦσαν ὡς πρὸς τὴν τέχνην σκηνοποιοί»[9]. Αὐτὰ ὅλα φαίνεται ὅτι ἀντικρούουν πολὺ ἐπιτυχῶς ἐκεῖνο ποὺ ἐλέχθη προηγουμένως. Ἑπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσωμεν τὴν λύσιν.

Τί θ' ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά; Ὅτι τὸ νὰ μὴ μεριμνᾷ κανεὶς δὲν σημαίνει καὶ νὰ μὴ ἐργάζεται, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀφοσιώνεται εἰς τὰ ἐπίγεια, δηλαδὴ νὰ μὴ φροντίζῃ διὰ τὴν αὐριανὴν ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ νὰ θεωρῇ αὐτὴν ὡς πάρεργον. Διότι εἶναι δυνατὸν καὶ ἐργαζόμενος κανεὶς νὰ μὴ ἀποταμιεύῃ διὰ τὴν αὔριον ἀλλὰ καὶ ἐργαζόμενος νὰ μὴ μεριμνᾷ. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μέριμνα καὶ ἐργασία. Διότι δὲν ἐργάζεται κανείς, ἐπειδὴ ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ δίδῃ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀνάγκην.

Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο ποὺ ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ εἰς τὴν Μάρθαν δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι πρέπει νὰ ἔχῃ ἐπίγνωσιν τοῦ χρόνου καὶ νὰ μὴ σπαταλᾷ τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως εἰς τὰ σαρκικώτερα ἔργα. Δὲν ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ τὴν παρακινήσῃ εἰς ἀργίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν προσηλώσῃ εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων

9. Πράξ. 18, 2.

προσηλῶν τῇ ἀκροάσει. Παρεγενόμην, φησίν, διδάξων ὑμᾶς τὰ δέοντα· σὺ δὲ περὶ ἄριστον ἐσπούδακας; Ὑποδέξασθαί με βούλει καὶ πολυτελῆ παρασκευάσαι τράπεζαν; Ἑτέραν παρασκεύασον ἑστίασιν, τὴν μετὰ προθυμίας ἀκρόασίν μοι παρεχομένη καὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς μιμουμένη πόθον. Οὔτε οὖν τὴν φιλοξενίαν κωλύων ταῦτα ἔλεγεν· ἄπαγε· πῶς γάρ; ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν ἀκροάσεως καιρῷ περὶ ἕτερα ἠσχολῆσθαι. Τὸ δὲ λέγειν, «Μὴ ἐργάζεσθε τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην», οὐ τοῦτό ἐστιν αἰνιττομένου, ὥστε δεῖν ἀργεῖν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα ἀπολλυμένη βρῶσίς ἐστι· («Πᾶσαν γὰρ τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία»)· ἀλλ' ὥστε ἐργάζεσθαι καὶ μεταδιδόναι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀπολλυμένη βρῶσίς ἐστι λοιπόν. Εἰ δέ τις ἀργῶν γαστρίζοιτο καὶ τρυφῆς ἐπιμελοῖτο, οὗτος τὴν βρῶσιν ἐργάζεται τὴν ἀπολλυμένην· ὥσπερ εἴ τις ἐργαζόμενος τὸν Χριστὸν τρέφοι καὶ ποτίζοι καὶ ἐνδύοι, οὐδεὶς οὕτως ἀναίσθητος καὶ ἀμαθής, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλυμένην βρῶσιν ἐργάζεσθαι τὸν τοιοῦτον, δι' ἣν τῆς βασιλείας ἡ ἐπαγγελία τῆς μελούσης καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Αὕτη γὰρ μένει διηνεκῶς ἡ βρῶσις. Ἄλλως δέ, καὶ τότε δὲ ἐπειδὴ τῆς μὲν πίστεως οὐδένα λόγον ἐποιοῦντο, οὐδὲ ἐσκόπουν μαθεῖν, τίς ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος καὶ ποίᾳ δυνάμει, ἓν δὲ μόνον ἐβούλοντο, γαστρίζεσθαι μηδὲν ποιοῦντες, τὴν τοιαύτην τροφὴν εἰκότως βρῶσιν ἀπολλυμένην ἐκάλεσεν.

Ἔθρεψα ὑμῶν τὰ σώματα, φησίν, ἵνα ἀπὸ τούτου τὴν ἑτέραν ἐπιζητήσητε τροφήν, τὴν μένουσαν, τὴν τρέφουσαν ὑμῶν τὴν ψυχήν· ὑμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν γηΐνην τρέχετε. Διὰ τοῦτο οὐ συνίετε ὅτι οὐκ ἐπὶ ταύτην ὑμᾶς ἄγω τὴν ἀτελῆ, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνην τὴν οὐ πρόσκαιρον παρέχουσαν ζωήν, ἀλλ' αἰώνιον, τὴν οὐ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν τρέφουσαν. Εἶτα

10. Σοφ. Σειρ. 33, 29.

του. Ἦλθα, τῆς λέγει, διὰ νὰ σᾶς διδάξω τὰ δέοντα καὶ σὺ ἀσχολεῖσαι μὲ τὸ γεῦμα; Θέλεις νὰ μὲ ὑποδεχθῇς καὶ ἑτοιμάζεις πολυτελὲς τραπέζι; Νὰ ἑτοιμάσῃς ἄλλην τροφήν, δηλαδὴ νὰ μὲ ἀκούσῃς μὲ προθυμίαν καὶ νὰ μιμηθῇς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀδελφῆς σου. Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὄχι διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φιλοξενίαν. Διότι πῶς ἦτο δυνατὸν τοῦτο; Ἀλλὰ ὅτι δὲν ἔπρεπε τὸν καιρὸν τῆς διδασκαλίας νὰ ἀσχολῆται μὲ ἄλλα.

Μ' ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ εἶχεν εἰπεῖ, «Νὰ μὴ ἐργάζεσθε διὰ τὴν τροφὴν τὴν φθαρτήν», δὲν ὑπαινίσσεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐργάζεται κανεὶς καθόλου, διότι καὶ αὐτὸ φθαρτὴ τροφὴ εἶναι («Διότι ὅλην τὴν κακίαν ἡ ἀργία τὴν διδάσκει»[10]), ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ ἠμπορῇ νὰ δίδῃ. Διότι αὐτὸ μόνον δὲν εἶναι βρῶσις φθαρτή. Ἐὰν ὅμως κάποιος ποὺ δὲν ἐργάζεται, εἶναι κοιλιόδουλος καὶ φροντίζῃ διὰ τρυφηλὴν ζωήν, αὐτὸς ἐργάζεται διὰ φθαρτὴν τροφήν. Ἀντιθέτως, ὅποιος μὲ τὴν ἐργασίαν του τρέφει, ποτίζει καὶ ἐνδύει τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι κανεὶς τόσον ἀναίσθητος καὶ ἀνόητος, ὥστε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται διὰ φθαρτὴν τροφήν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ ὑπόσχεσις τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Διότι αὐτὴ ἡ τροφὴ μένει αἰωνίως. Ἄλλωστε, ἐπειδὴ τότε δὲν ἔκαμναν καθόλου λόγον περὶ τῆς πίστεως, οὔτε ἐσκόπευαν νὰ μάθουν, ποῖος ἠσχολεῖτο μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ποίαν ἐξουσίαν, ἕνα δὲ μόνον ἤθελαν, νὰ τρώγουν χωρὶς νὰ κάμνουν τίποτε, δικαίως ὁ Χριστὸς ὠνόμασεν αὐτὴν φθαρτὴν τροφήν.

Ἔθρεψα τὰ σώματά σας, λέγει, διὰ νὰ ζητήσετε κατόπιν τούτου τὴν ἄλλην τροφήν, αὐτὴν ποὺ μένει, αὐτὴν ποὺ τρέφει τὴν ψυχήν σας, ἀλλὰ ἐσεῖς πάλιν εἰς τὴν γηΐνην τρέχετε. Δι' αὐτὸ δὲν καταλάβατε, ὅτι δὲν σᾶς ὁδηγῶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀτελῆ τροφήν, ἀλλ' εἰς ἐκείνην ποὺ δίδει ὄχι πρόσκαιρον, ἀλλὰ αἰωνίαν ζωήν, ἐκείνην ποὺ τρέφει ὄχι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ψυχήν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ τόσον σοβαρὰ

ἐπειδὴ οὕτω μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἐφθέγξατο, καὶ ἔφησεν αὐτὸς δώσειν αὐτήν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοῖς προστῇ τὸ λεγόμενον, ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπὶ τὸν Πατέρα τὴν χορηγίαν αὐτῆς ἀνάγει. Εἰπὼν γάρ, «Ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δώσει ὑμῖν», ἐπήγαγε, «Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός»· τουτέστιν, ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψε ταύτην ὑμῖν κομίζοντα τὴν τροφήν.

Δηλοῖ δὲ καὶ ἑτέραν ἑρμηνείαν ἡ λέξις. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Χριστός· «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, τοῦτον ἐσφράγισεν ὁ Πατήρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι»· τουτέστιν, ἀπέδειξεν ἀναντιρρήτως· ὃ δή μοι δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις αἰνίττεσθαι. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἄλλο τό, «Ἐσφράγισεν ὁ Πατήρ», ἀλλ' ἢ ἀπέδειξεν, ἐξεκάλυψε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας. Ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν εἰς μέσον ἤγαγε.

2. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, ταῦτα αἰτεῖν τὸν Θεόν, ἃ ἄξιόν ἐστι παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, ὅπως ἂν τύχῃ, τὰ βιωτικὰ λέγω, βλάβην οὐδεμίαν φέρει. Ἄν τε γὰρ πλουτήσωμεν, ἐνταῦθα μόνον ἀπολαυσόμεθα τῆς τρυφῆς· ἄν τε εἰς πενίαν καταπέσωμεν, οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν. Οὔτε γὰρ τὸ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου, οὔτε τὰ λυπηρὰ εἰς ἀθυμίας καὶ ἡδονῆς λόγον ἔχει τὴν ἰσχύν, ἀλλ' ἑκάτερα εὐκαταφρόνητα, καὶ μετὰ πολλῆς παραρρεῖ τῆς ταχυτῆτος. Διὸ καὶ ὁδὸς κέκληται εἰκότως ἅτε παροδεύοντα, καὶ ἐπὶ πλεῖστον μένειν οὐ πεφυκότα· τὰ δὲ μέλλοντα ἑκάτερα ἀθάνατα μένει, τά τε κολάσεως, τά τε τῆς βασιλείας. Ὑπὲρ ἐκείνων τοίνυν πολλὴν ποιώμεθα σπουδήν, ὥστε τὰ μὲν φυγεῖν, τὰ δὲ ἑλέσθαι.

Τί γὰρ τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς ὄφελος; Σήμερόν ἐστι, καὶ αὔριον οὐκ ἔστι· σήμερον ἄνθος λαμπρὸν καὶ αὔριον

11. Ἰω. 3, 33.

ὡμίλησε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ εἶπεν, ὅτι αὐτὸς θὰ δώσῃ αὐτὴν τὴν ζωήν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσουν τὰ λόγια του εἰς τὴν ἔχθραν των καὶ διὰ νὰ κάμῃ ταῦτα πιστευτά, ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Πατρός. Διότι ἀφοῦ εἶπε· «Τὴν ὁποίαν ζωὴν θὰ σᾶς δώσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», προσέθεσεν· «Διότι ὁ Πατήρ, ὁ Θεὸς ἐσφράγισεν αὐτόν», δηλαδὴ ἔστειλεν αὐτὸν νὰ σᾶς φέρῃ αὐτὴν τὴν τροφήν.

Ἔχει ὅμως καὶ ἄλλην σημασίαν ἡ λέξις. Διότι καὶ ἀλλοῦ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου, αὐτὸν ἐβεβαίωσεν ὁ Πατήρ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός»[11], δηλαδὴ ἐβεβαίωσεν ἀναμφισβητήτως. Αὐτὸ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσεται αὐτὴ ἡ λέξις. Διότι αὐτὸ τὸ «Ἐσφράγισεν ὁ Πατὴρ» σημαίνει ἀπέδειξεν, ἀπεκάλυψε διὰ τῆς μαρτυρίας του. Διότι ἔδειξε μὲν καὶ αὐτὸς τὸν ἑαυτόν του, ἐπειδὴ ὅμως ὡμίλει πρὸς Ἰουδαίους, προσεκόμισε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός.

2. Ἂς μάθωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἐκεῖνα μέν, ἐννοῶ τὰ ἐπίγεια, ὁπωσδήποτε δὲν προκαλοῦν καμμίαν βλάβην. Διότι, ἐὰν γίνωμεν πλούσιοι, μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν θ' ἀπολαύσωμεν τὴν τρυφήν. Καὶ ἐὰν περιπέσωμεν εἰς τὴν φτώχεια, δὲν θὰ πάθωμε τίποτε τὸ φοβερόν. Διότι οὔτε ἡ λαμπρότης τῆς παρούσης ζωῆς, οὔτε ἡ λύπη ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ στενοχώριαν καὶ εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα καὶ χάνονται μὲ μεγάλην ταχύτητα. Δι' αὐτὸ δικαίως αὐτὰ ὀνομάζονται ὁδός, ἐπειδὴ περνοῦν καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν τους δὲν μένουν πολὺν καιρόν. Τὰ μέλλοντα ὅμως μένουν καὶ τὰ δύο ἀθάνατα καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κόλασιν καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὰ τὰ πρῶτα λοιπὸν δεικνύομεν μεγάλην φροντίδα, ὥστε ἄλλα μὲν ν' ἀποφύγωμεν, ἄλλα δὲ νὰ προτιμήσωμεν.

Διότι, ποία εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἐπίγειον τρυφήν; Σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχει. Σήμερα εἶναι ἄν-

κόνις σκεδαννυμένη· σήμερον πῦρ καιόμενον καὶ αὔριον τέφρα κατασβεννυμένη. Ἀλλ' οὐ τὰ πνευματικὰ τοιοῦτα, ἀλλ' ἀεὶ μένει λάμποντα καὶ ἀνθοῦντα καὶ φαιδρότερα γινόμενα καθημέραν. Ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος οὐδέποτε ἀπόλλυται, οὐδέποτε ἐπάγει φροντίδα καὶ φθόνον καὶ κατηγορίαν, οὐ σῶμα ἐξόλλυσιν, οὐ ψυχὴν διαφθείρει, οὐ φθόνον ἔχει, οὐ βασκανίαν ἐπισωρεύει, ἅπερ ἅπαντα ταῦτα τῷ πλούτῳ πρόσεστιν. Ἡ δόξα ἐκείνη οὐκ εἰς ἀπόνοιαν αἴρει, οὐ φλεγμαίνειν παρασκευάζει, οὐδέποτε παύεται, οὐδὲ ἀμαυροτέρα γίνεται. Ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τρυφὴ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς πάλιν μένει καὶ αὕτη διηνεκής, ἀεὶ ἀκίνητος οὖσα καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἔστι γὰρ πέρας αὐτῆς καὶ τέλος εὑρεῖν.

Ταύτην, παρακαλῶ, ποθήσωμεν τὴν ζωήν. Ἂν γὰρ ποθήσωμεν αὐτήν, οὐδένα τῶν παρόντων ποιησόμεθα λόγον, ἀλλὰ καταφρονήσωμεν τούτων ἁπάντων καὶ καταγελασόμεθα, κἂν εἰς βασιλικὰς αὐλάς τις ἡμᾶς εἰσελθεῖν κελεύῃ, οὐχ αἱρησόμεθα ἐκείνην ἔχοντες τὴν ἐλπίδα· καίτοι τούτου οὐδὲν μακαριώτερον εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τοῖς κατεχομένοις τῷ τῶν οὐρανῶν ἔρωτι καὶ τοῦτο μικρὸν καὶ εὐτελὲς καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου. Πᾶν γὰρ ὃ τέλος ἔχει, οὐ σφόδρα περισπούδαστον· πᾶν ὃ παύεται, καὶ σήμερόν ἐστι, καὶ αὔριον οὐκ ἔστι, κἂν σφόδρα ᾖ μέγα, σφόδρα μικρὸν καὶ εὐκαταφρόνητον εἶναι δοκεῖ. Μὴ τοίνυν τῶν φευγόντων ἀντεχώμεθα, μηδὲ τῶν παραρρεόντων καὶ ἀπερχομένων, ἀλλὰ τῶν μενόντων καὶ ἀκινήτων, ἵνα καὶ αὐτῶν δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θος λαμπρὸν καὶ αὔριον σκόνη ποὺ σκορπίζεται. Σήμερα εἶναι πὺρ ποὺ καίεται καὶ αὔριο στάχτη ποὺ σβήνει. Ἀλλὰ τὰ πνευματικὰ δὲν εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ πάντοτε λάμπουν καὶ ἀνθίζουν καὶ κάθε ἡμέραν γίνονται λαμπρότερα. Ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος ποτὲ δὲν χάνεται, ποτὲ δὲν μεταβάλλεται, ποτὲ δὲν τελειώνει, ποτὲ δὲν συνεπάγεται φροντίδα, μῖσος καὶ κατηγορίαν, δὲν καταστρέφει τὸ σῶμα, δὲν διαφθείρει τὴν ψυχήν, δὲν μισεῖ, δὲν ἐπισωρεύει φθόνον, πράγματα τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν τὸν πλοῦτον. Ἡ δόξα ἐκείνη δὲν ὁδηγεῖ εἰς ἀλαζονείαν, δὲν γεννᾷ τὴν ὑπερηφάνειαν, δὲν σταματᾷ ποτέ, οὔτε ἀμαυρώνεται. Ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τρυφὴ εἰς τὸν οὐρανὸν πάλιν μένει ἐπειδὴ εἶναι αἰωνία, πάντοτε ἀμετάβλητος καὶ ἀθάνατος. Καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ τὸ τέλος της.

Αὐτὴν τὴν ζωήν, παρακαλῶ, ἂς ἐπιθυμήσωμεν. Διότι, ἂν ἐπιθυμήσωμεν αὐτήν, δὲν θὰ κάμωμεν καθόλου λόγον διὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ θὰ τὰ περιφρονήσωμεν ὅλα αὐτὰ καὶ θὰ τὰ θεωρήσωμεν γελοῖα καὶ ἔστω καὶ ἂν μᾶς διατάξῃ κάποιος νὰ εἰσέλθωμεν εἰς βασιλικὰς αὐλάς, δὲν θὰ τὴν προτιμήσωμεν, ἐὰν ἔχωμεν ἐκείνην τὴν ἐλπίδα. Καὶ ὅμως φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον εὐτύχημα ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ δι' ὅσους κατέχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτὸ εἶναι εὐτελὲς καὶ ἀναξιόλογον. Διότι, ὅ,τι ἔχει τέλος δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν. Κάθε τί ποὺ τελειώνει καὶ ποὺ σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριον δὲν ὑπάρχει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολὺ μεγάλο, φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ μικρὸ καὶ ἄξιον περιφρονήσεως. Ἂς μὴ ἀκολουθῶμεν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ φεύγουν, οὔτε αὐτὰ ποὺ ρέουν καὶ χάνονται, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ μένουν καὶ δὲν μεταβάλλονται διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

'Ιω. 6, 28 - 40

«Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν· 'Τί ποιοῦμεν ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;'. Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ 'Ιησοῦς· Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. Εἶπον οὖν αὐτῷ· Τί οὖν ποιεῖς σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; Τί ἐργάζῃ;».

1. Οὐδὲν γαστριμαργίας χεῖρον, οὐδὲν αἰσχρότερον. Τοῦτο παχεῖαν ποιεῖ διάνοιαν, τοῦτο σαρκικὴν ποιεῖ ψυχήν, τοῦτο πηροῖ, καὶ διαβλέπειν οὐκ ἀφίησιν. Ὅρα γοῦν καὶ ἐπὶ τῶν 'Ιουδαίων τοῦτο γινόμενον. 'Επειδὴ γὰρ πρὸς γαστριμαργίαν κεχήνασι, καὶ ὅλοι τῶν βιωτικῶν ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἐνενόουν πνευματικόν, μυρίοις αὐτοὺς λόγοις ἐνάγει ὁ Χριστὸς καὶ κέντρον ἔχουσι καὶ φειδώ· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνίστανται, ἀλλ' ἔτι κάτω μένουσι κείμενοι. Σκόπει γάρ. Εἶπεν αὐτοῖς, «Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε». Ἔπληξε διὰ τοῦ ἐλέγχου· ἔδειξεν ὁποίαν δεῖ ζητεῖν τροφήν, εἰπών· «'Εργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην»· ἔθηκεν αὐτοῖς τὸ ἔπαθλον, εἰπών· «'Αλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον»· ἔπειτα τὸ προϊστάμενον αὐτοῖς ἐθεράπευσεν, εἰπὼν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλθαι.

Τί οὖν ἐκεῖνοι; Ὥσπερ οὐδὲν ἀκηκοότες, «Τί οὖν ποιῶμεν», φασίν, «ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;». Ταῦτα δὲ ἔλεγον, οὐχ ὥστε μαθεῖν καὶ πρᾶξαι (καὶ δείκνυσι τὰ ἑξῆς), ἀλλὰ πάλιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς χορηγίαν

1. 'Ιω. 6, 28-30.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Ἰω. 6, 28 - 40

«Εἶπαν λοιπὸν εἰς αὐτόν· Τί πρέπει νὰ κάμνωμεν διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα ποὺ θέλει ὁ Θεός; Ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον ποὺ θέλει ὁ Θεός, νὰ πιστεύετε εἰς αὐτὸν ποὺ ἔστειλεν ἐκεῖνος. Τότε τοῦ εἶπαν· Τί σημεῖον λοιπὸν κάμνεις, διὰ νὰ τὸ ἰδοῦμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσέ; Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ποὺ κάμνεις;»[1].

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον, οὔτε αἰσχρότερον ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν. Αὐτὴ κάμνει βαρὺ τὸ πνεῦμα, αὐτὴ κάμνει σαρκικὴν τὴν ψυχήν, αὐτὴ τυφλώνει καὶ δὲν ἀφήνει νὰ βλέπωμεν καθαρά. Βλέπε κατὰ ποῖον τρόπον συνέβη τοῦτο εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπεθύμουν πολὺ τὴν λαιμαργίαν καὶ ὅλοι ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἐπίγεια πράγματα καὶ δὲν ἐσκέπτοντο κανὲν πνευματικόν, ὁ Χριστὸς προσπαθεῖ νὰ τοὺς προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ ἄπειρα λόγια, ποὺ ἔχουν παρακίνησιν καὶ φειδώ. Καὶ ὄχι μόνον δὲν διεγείρονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ μένουν ἀκόμη κάτω. Πρόσεχε λοιπόν, σὲ παρακαλῶ. Εἶπεν εἰς αὐτούς· «Μὲ ζητεῖτε, ὄχι διότι εἴδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Τοὺς ἐπέπληξε μὲ τὸν ἔλεγχον. Τοὺς ἔδειξε, ποίαν τροφὴν πρέπει νὰ ζητοῦν, ὅταν εἶπε· «Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφὴν τὴν φθαρτήν». Τοὺς παρουσίασε τὸ ἔπαθλον, ὅταν ἐτόνισεν· «Ἀλλ' ἐκείνην ποὺ μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον». Τέλος διώρθωσεν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἐνοχλοῦσε, μὲ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ἔχει σταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Τί ἔκαμαν οἱ Ἰουδαῖοι; Σὰν νὰ μὴ εἶχαν ἀκούσει τίποτε, τὸν ἠρώτησαν· «Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμνωμεν διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα ποὺ θέλει ὁ Θεός;». Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὄχι διὰ νὰ μάθουν καὶ νὰ τὰ πράξουν (ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἑπόμενα), ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν παρακινήσουν νὰ τοὺς χορηγήσῃ πάλιν τροφὴν καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ τὸν προκαλέ-

ἄγοντες, καὶ εἰς τὸ κορέσαι αὐτοὺς προκαλέσαι ἐθέλοντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος». Οἱ δὲ εἶπον· «Τί σημεῖον ποιεῖς, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν; Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Οὐδὲν τούτων ἀναισθητότερον, οὐδὲν ἀλογώτερον. Τοῦ σημείου ὄντος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἔτι, ὡς οὐδενὸς γεγονότος, οὕτως ἔλεγον, «Τί σημεῖον ποιεῖς;», καὶ εἰπόντες, οὐδὲ αὐτῆς τῆς αἱρέσεως τοῦ σημείου κύριον ἀφιᾶσιν εἶναι, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην αὐτὸν οἴονται μεθιστᾶν τοῦ μηδὲν ἕτερον ποιῆσαι, ἀλλ' ἢ τοιοῦτον, οἷον ἐγένετο ἐπὶ τῶν προγόνων. Διὸ δὴ καὶ λέγουσιν· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ»· διὰ τούτου νομίζοντες αὐτὸν ἐρεθίζειν, ὥστε τοιοῦτον ποιῆσαι σημεῖον, ὅπερ αὐτοὺς θρέψαι δύναται σαρκικῶς. Διατί γὰρ οὐδενὸς ἑτέρου τῶν προτέρων σημείων ἐμνημόνευσαν, καίτοι γε πολλῶν γενομένων τότε, καὶ κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ τὴν θάλατταν καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ τοῦ μάννα; ἆρ' οὐ διότι σφόδρα αὐτοῦ ἐπεθύμουν διὰ τὴν τῆς γαστρὸς τυραννίδα;

Πῶς δὲ οἱ προφήτην αὐτὸν λέγοντες καὶ βασιλέα ἐπιχειροῦντες ποιεῖν, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον εἴδετε, νῦν ὡς οὐδενὸς γενομένου ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες γεγόνατε, καὶ σημεῖον αἰτεῖτε, παρασίτων καὶ κυνῶν λιμωττόντων ῥήματα ἀφιέντες; νῦν τὸ μάννα θαυμαστὸν ὑμῖν, ὅτε ἡ ψυχὴ ὑμῶν κατάξηρος; Καὶ ὅρα εἰρωνείαν. Οὐκ εἶπον, ὅτι Μωϋσῆς τόδε ἐποίησε τὸ σημεῖον, σὺ τί ποιεῖς; νομίζοντες πλήττειν αὐτόν· ἀλλὰ τέως αὐτῷ μετὰ πολλῆς διαλέγονται τῆς τιμῆς, προσδοκίᾳ τῆς τροφῆς. Ἄλλως δὲ οὔτε τοῦτο λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς τόδε ἐποίησε· Σὺ τί ποιεῖς; ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν ἐξισοῦν τῷ Θεῷ· οὔτε Μωϋσέα παράγουσιν,

σουν νὰ τοὺς χορτάσῃ καὶ διὰ δευτέραν φοράν. Τί τοὺς εἶπεν ὅμως ὁ Χριστός; «Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον ποὺ θέλει ὁ Θεός, νὰ πιστεύετε εἰς αὐτὸν ποὺ ἔστειλεν ἐκεῖνος». Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ἀπήντησαν· «Τί σημεῖον κάμνεις, διὰ νὰ τὸ ἰδοῦμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσέ; Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον».

Δὲν ὑπάρχει περισσότερον ἀδιάντροπον καὶ παράλογον πρᾶγμα ἀπὸ αὐτούς. Ἐνῷ εἶχαν ἀκόμη μπροστὰ εἰς τὰ μάτια τους τὸ θαῦμα, τὸν ἠρώτων σὰν νὰ μὴ εἶχε συμβῆ τίποτε· «Τί σημεῖον μᾶς δίδεις;». Ἐπὶ πλέον ἀφοῦ τὸν ἠρώτησαν, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ διαλέξῃ αὐτὸς τὸ θαῦμα, ἀλλὰ φαντάζονται, ὅτι θὰ τὸν ἀναγκάσουν ν' ἀλλάξῃ γνώμην, ὥστε νὰ μὴ κάμῃ ἄλλο, παρὰ σὰν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνει τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων των. Καὶ τονίζουν· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον», νομίζοντες, ὅτι μὲ αὐτὰ τὰ λόγια θὰ τὸν προκαλέσουν, ὥστε νὰ κάμῃ τέτοιο θαῦμα, ποὺ ἠμπορεῖ νὰ τοὺς θρέψῃ σαρκικῶς. Διατί δηλαδὴ δὲν ἐνεθυμήθησαν κανὲν ἄλλο προηγούμενον θαῦμα, παρὰ μόνον τὸ μάννα, ἐνῷ τόσα εἶχαν γίνει εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ἔρημον τότε; Ἆρα ὄχι διότι ἐπεθύμουν πάρα πολὺ τοῦτο τὸ θαῦμα ἕνεκα τῆς τυραννίας τῆς κοιλίας των;

Καὶ πῶς σεῖς ποὺ τὸν ἐλέγατε προφήτην καὶ ἐπιχειρούσατε νὰ τὸν κάμετε βασιλέα, ἐπειδὴ εἴδατε τὸ θαῦμα, τώρα ἀποδεικνύεσθε ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες, ἐπειδὴ δὲν ἔγινεν ἄλλο τίποτε καὶ ζητεῖτε θαῦμα ἐκβάλλοντες κραυγὰς παρασίτων καὶ σκύλων ποὺ πεινοῦν; Τώρα σᾶς φαίνεται τὸ μάννα ἀξιοθαύμαστον, ὅταν ἡ ψυχή σας εἶναι τελείως ἀδειανή; Καὶ κοίταξε εἰρωνείαν. Δὲν εἶπαν εἰς τὸν Χριστόν· ὁ Μωϋσῆς ἔκαμε αὐτὸ τὸ θαῦμα, ἐσὺ τί κάμνεις; διότι ἐφαντάζοντο ὅτι θὰ τὸν παροξύνουν. Ἀλλὰ μέχρι τινὸς συνομιλοῦν μὲ αὐτὸν μὲ πολλὴν τιμήν, περιμένοντες τροφήν. Καὶ μάλιστα οὔτε αὐτὸ λέγουν, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἔκαμε τοῦτο, σὺ ὅμως τί κάμνεις; διὰ νὰ μὴ φανοῦν, ὅτι τὸν κά-

ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν ταπεινοῦν· ἀλλὰ μέσον αὐτὸ τεθείκασι, λέγοντες· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Καὶ ἐνῆν μὲν εἰπεῖν, ὅτι Μωϋσέως μείζονα ἐθαυματούργησα νῦν, οὐ ῥάβδου δεηθείς, οὐκ εὐχῆς χρείαν ἐσχηκώς, ἀλλὰ πάντα ποιήσας ἀπ' ἐμαυτοῦ· εἰ δὲ καὶ τοῦ μάννα μέμνησθε, ἰδοὺ καὶ ἄρτον ὑμῖν παρέσχον. Ἀλλ' οὐκ ἦν ὁ καιρὸς τούτων τῶν λόγων νῦν, ἀλλ' ἓν ἦν τὸ σπουδαζόμενον, ἐπὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοὺς ἀγαγεῖν τροφήν. Καὶ ὅρα τὴν ἄπειρον σύνεσιν, πῶς ἀποκρίνεται· «Οὐ Μωϋσῆς ἔδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν». Τί δήποτε οὖν οὐκ εἶπεν, Οὐχ ὁ Μωϋσῆς δέδωκεν, ἀλλ' ἐγώ, ἀλλ' ἀντὶ μὲν Μωϋσέως τὸν Θεόν, ἀντὶ δὲ τοῦ μάννα ἑαυτὸν τέθεικεν; Ὅτι πολλὴ ἦν τῶν ἀκουόντων ἡ ἀσθένεια καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως εἰρηκώς, οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς κατέσχε, καίτοι γε ἀρχόμενος ἔλεγε, «Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε». Καὶ ὅτι ταῦτα ζητοῦσι, καὶ διὰ τῶν ἑξῆς αὐτοὺς διωρθώσατο, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται.

Ἀλλ' οὐχ ὅτε τῇ Σαμαρείτιδι ὑπισχνεῖτο δώσειν τὸ ὕδωρ, ἐμνημόνευσε τοῦ Πατρός, ἀλλ' οὕτω πως εἶπεν· «Εἰ ᾔδεις τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν»· καὶ πάλιν, «Τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω»· καὶ οὐ παραπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ Πατρὸς μέμνηται, ἵνα μάθῃς πόση μὲν τῆς Σαμαρείτιδος ἡ πίστις, πόση δὲ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀσθένεια.

μνουν ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Ἀλλὰ οὔτε τὸν Μωϋσῆν ἀναφέρουν, διὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι τὸ κάμνουν κατώτερον. Ἀλλὰ παρουσίασαν τὸ γεγονὸς αὐτὸ μὲ τὰ ἑξῆς λόγια· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον».

Ἠμποροῦσε βεβαίως ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς ἀπαντήσῃ· Ἐγὼ ἔκαμα μεγαλύτερα θαύματα ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, ἐπειδὴ οὔτε ράβδον ἐχρειάσθην, οὔτε εἶχον ἀνάγκην προσευχῆς, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἔκαμα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεθυμήθητε τὸ μάννα, ἰδοὺ σᾶς ἔδωσα καὶ ἄρτον. Τώρα ὅμως δὲν ἦτο ὁ καιρὸς νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ ἔτσι, ἀλλὰ δι' ἓν μόνον ἐφρόντιζε, νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ δηλαδὴ εἰς τὴν πνευματικὴν τροφήν. Καὶ πρόσεξε μὲ πόσην ἄπειρον σύνεσιν τοὺς ἀπαντᾷ· «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν ἄρτον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου σᾶς δίδει τὸν ἄρτον τὸν ἀληθινὸν ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Διατί λοιπὸν δὲν εἶπε· Δὲν σᾶς ἔδωσε τὸν ἄρτον ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ ἐγώ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Μωϋσέως ἐτοποθέτησε τὸν Θεὸν καὶ ἀντὶ τοῦ μάννα τὸν ἑαυτόν του; Διότι ἦτο μεγάλη ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν του. Καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη τοὺς ὡμίλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πάλιν δὲν θὰ τοὺς ἠμπόδιζε, μολονότι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχεν εἰπεῖ· «Μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἴδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν αὐτά, προσεπάθησεν ἀκολούθως νὰ τοὺς διορθώσῃ, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἤλλαξαν γνώμην.

Ὅταν ὅμως ὑπέσχετο εἰς τὴν Σαμαρείτιδα, ὅτι θὰ τῆς δώσῃ τὸ ὕδωρ, δὲν ὑπενθύμισε τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὡμίλησεν εἰς αὐτὴν ὡς ἑξῆς· «Ἐὰν ἤξευρες, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σοῦ λέγει, 'Δῶσε μου νὰ πιῶ', ἐσὺ θὰ τὸν παρακαλοῦσες καὶ θὰ σοῦ ἔδιδεν ὕδωρ ζωντανόν». Καὶ πάλιν εἶπε· «Τὸ ὕδωρ ποὺ θὰ σοῦ δώσω ἐγὼ» καὶ δὲν ἀνέφερε τὸν Πατέρα. Ἐδῶ ὅμως ἐνθυμεῖται τὸν Πατέρα, διὰ νὰ μάθῃς, πόση ἦτο ἡ πίστις τῆς Σαμαρείτιδος καὶ πόση ἡ ἀπιστία τῶν Ἰουδαίων. Ἑπομένως τὸ μάννα δὲν ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρα-

Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦν τὸ μάννα· πῶς οὖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγεται; Ὥσπερ «Πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ», φησὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν, «Καὶ ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος». Ἄρτον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ ἐκεῖνον, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τοῦ μάννα, ἀλλ' ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια.

Μνησθεὶς δὲ Μωϋσέως, οὐχ ἑαυτὸν ἀντέθηκεν ἐκείνῳ· οὔπω γὰρ αὐτὸν προετίμων Μωϋσέως, ἀλλ' ἔτι περὶ ἐκείνου μείζονα δόξαν εἶχον. Διὰ τοῦτο εἰπών, «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν», οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ τὸν Πατέρα φησὶ διδόναι. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, λέγουσι πάλιν, «Δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον φαγεῖν». Ἔτι γὰρ αἰσθητόν τι πρᾶγμα ἐνόμιζον εἶναι, ἔτι γαστρὸς ἀπολαύειν προσεδόκων· διὸ καὶ ταχέως προσέδραμον.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνάγων αὐτοὺς κατὰ μικρόν, ἐπάγει. «Ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ» οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, φησί. Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς τροφήν, ἀλλὰ ζωὴν ἑτέραν τινὰ καὶ ἐνηλλαγμένην, ὥστε δηλῶσαι, ἐπειδὴ ἅπαντες ἦσαν νενεκρωμένοι. Οἱ δὲ ἔτι κάτω νεύουσι καὶ λέγουσι· «Δὸς ὑμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον». Ἐλέγχων δὲ αὐτούς, ὅτι ἕως μὲν αἰσθητὴν ὑπώπτευον εἶναι τὴν τράπεζαν, ἐπέτρεχον. ὅτον δὲ ἔμαθον, ὅτι πνευματική τίς ἐστιν, οὐκ ἔτι, λέγει πάλιν· «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρός με, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε. Ἀλλ' εἶπον ὑμῖν, ὅτι καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετέ μοι».

2. Οὕτω καὶ Ἰωάννης φθέγγεται ἄνωθεν προλαβών· «Ὃ οἶδε λαλεῖ καὶ ὃ ἑώρακε μαρτυρεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν

---

2. Ψαλμ. 8, 9.
3. Ψαλμ. 17, 14.

νόν. Διατί ὅμως λέγεται, ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Διότι ἡ ἁγία Γραφὴ λέγει· «Πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ»[2]. Καὶ λέγει πάλιν· «Καὶ ἐβρόντησεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὁ Κύριος»[3]. Καὶ ὀνομάζει τὸ μάννα ἄρτον πραγματικόν, ὄχι ἐπειδὴ τὸ θαῦμα τοῦ μάννα δὲν ἦτο πραγματικόν, ἀλλὰ διότι ἦτο τύπος καὶ ὄχι ἡ ἰδία ἡ ἀλήθεια.

Ἐνθυμηθεὶς ὅμως τὸν Μωϋσῆν, δὲν συνέκρινεν ἐκεῖνον μὲ τὸν ἑαυτόν του, διότι δὲν τὸν προετίμων ἀκόμη ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, ἀλλ' εἶχον περὶ ἐκείνου μεγαλυτέραν γνώμην. Δι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς», δὲν προσέθεσεν, Ἐγὼ σᾶς δίδω, ἀλλ' εἶπεν ὅτι δίδει ὁ Πατὴρ ἀντὶ νὰ εἰπῇ διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ὅταν λοιπὸν τὸν ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦ λέγουν πάλιν· «Δῶσε μας νὰ φάγωμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον». Διότι ἐφαντάζοντο, ὅτι πρόκειται διὰ κάτι ὑλικὸν καὶ ἐπερίμεναν νὰ γεμίσουν τὴν κοιλίαν των. Δι' αὐτὸ καὶ ἔδειξαν τόσον μεγάλην προθυμίαν.

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς κάμνει νὰ ὑψωθοῦν πνευματικῶς, προσθέτει· «Ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ δίδει ζωὴν εἰς τὸν κόσμον», ὄχι μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν ἁπλῶς τροφήν, ἀλλὰ κάποιαν ἄλλην καὶ διαφορετικὴν ζωὴν καὶ εἶπε τοῦτο, ἐπειδὴ ὅλοι ἦσαν νεκροί. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι σκύβουν κάτω τὸ κεφάλι καὶ λέγουν· «Δῶσε μας αὐτὸν τὸν ἄρτον». Ἐλέγχει λοιπὸν αὐτούς, διότι, ἐφ' ὅσον ὑπώπτευον ὅτι πρόκειται διὰ ὑλικὴν τράπεζαν, ἔτρεχαν. Ὅταν ὅμως ἔμαθαν ὅτι πρόκειται διὰ πνευματικὴν τράπεζαν, δὲν ἐνδιαφέροντο πλέον. Δι' αὐτὸ τοὺς λέγει πάλιν· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται εἰς ἐμέ, δὲν θὰ πεινάσῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ. Ἀλλ' ὅπως σᾶς εἶπα, ἂν καὶ μὲ εἴδατε, ὅμως δὲν πιστεύετε».

2. Αὐτὸ ἀκριβῶς τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Ἰωάννης εἰς τὰ προηγούμενα· «Ὁμιλεῖ δι' ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζει καὶ μαρτυ-

αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει». Καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «Ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε». Τοῦτο δὲ ποιεῖ, προλαμβάνων αὐτούς, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ ταράττει τὸ πρᾶγμα αὐτόν, οὐδὲ δόξης ἐφίεται, οὐδὲ ἀγνοεῖ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας αὐτῶν, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα. «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Μέλλει λοιπὸν εἰς τὴν τῶν μυστηρίων ἐμβαλεῖν παράδοσιν. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ διαλέγεται λέγων. «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Οὐδὲ γὰρ περὶ τοῦ σώματος τοῦτο εἴρηται (περὶ γὰρ ἐκείνου πρὸς τῷ τέλει λέγει· «Καὶ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν»)· ἀλλὰ τέως περὶ τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ ἐκείνη διὰ τὸν Θεὸν Λόγον ἄρτος ἐστίν· ὥσπερ οὖν καὶ οὗτος ὁ ἄρτος διὰ τὸ ἐπιφοιτῶν αὐτῷ Πνεῦμα ἄρτος οὐράνιος γίνεται.

Ἐνταῦθα δὲ οὐ κέχρηται μάρτυσι, καθάπερ ἐπὶ τῆς προτέρας δημηγορίας· εἶχε γὰρ αὐτὸ μαρτυροῦν τὸ ἔργον τῶν ἄρτων, καὶ τέως ὑποκρινομένους αὐτῷ πείθεσθαι. Ἐκεῖ δὲ ἀντέλεγον καὶ ἐνεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα καὶ ἀποφαίνεται. Οἱ δὲ ἐπειδὴ προσεδόκων ἑστιάσεως ἀπολαύσεσθαι σαρκικῆς, μένουσι, καὶ οὐ ταράττονται, ἕως ὅτε μετὰ ταῦτα ἀπέγνωσαν τῆς ἐλπίδος. Πλὴν οὐδὲ οὕτως ἐσίγησεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐντρεπτικὰ λέγει. Οἱ δέ, ἡνίκα ἤσθιον, προφήτην αὐτὸν λέγοντες, ἐνταῦθα σκανδαλίζονται καὶ τοῦ τέκτονος καλοῦσι υἱό· ἀλλ' οὐχ ὅτε τοὺς ἄρτους ἤσθιον, ἀλλ', «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης», ἔλεγον, καὶ ἤθελον αὐτὸν ποιῆσαι βασιλέα. Ἐδόκουν μὲν οὖν ἀγανακτεῖν, ἐπὶ τῷ λέγειν αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι· τὸ δὲ ἀληθές, οὐ τοῦτο ἦν τὸ ποιοῦν τὴν ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσδοκᾶν ἀπολαύσεσθαι τραπέζης σωματικῆς.

Ἐπεὶ ὄντως ἠγανάκτουν, ἐχρῆν ἐρωτᾶν καὶ πυνθάνεσθαι, πῶς ἄρτος ζωῆς ἐστι, πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβη-

ρεῖ δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν του κανεὶς δὲν τὴν δέχεται». Κάμνει δὲ τοῦτο διὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσῃ καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ταράσσεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ὅτι ἐπιθυμεῖ δόξαν, οὔτε ὅτι ἀγνοεῖ τὰ μυστικὰ τοῦ πνεύματός των, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Πρόκειται λοιπὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων. Καὶ πρῶτον κάμνει λόγον περὶ τῆς θεότητός του τονίζων· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Καὶ τοῦτο δὲν ἔχει λεχθῆ περὶ τοῦ σώματος (διότι περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ εἰς τὸ τέλος· «Καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω, εἶναι ἡ σάρξ μου»), ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς θεότητος. Διότι καὶ ἐκείνη ἄρτος εἶναι ἕνεκα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ ἄρτος γίνεται οὐράνιος ἕνεκα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐδῶ ὅμως δὲν χρησιμοποιεῖ μάρτυρας, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν του. Διότι εἶχε τὴν μαρτυρίαν τοῦ θαύματος τῶν ἄρτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰουδαίους οἱ ὁποῖοι μέχρι τινὸς ὑπεκρίνοντο, ὅτι τὸν ἐπίστευαν. Ἐκεῖ τοῦ ἀντέλεγαν καὶ τὸν κατηγόρουν, διὰ τοῦτο ἐδῶ ἀποκαλύπτεται. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θ' ἀπολαύσουν σαρκικὴν τροφὴν μένουν καὶ δὲν ταράσσονται, ἕως ὅτου ἔχασαν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τότε ἐσιώπησεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τοὺς ἐπιπλήττει πολύ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ὅταν ἔτρωγαν, τὸν ὠνόμαζαν προφήτην, τώρα ὅμως σκανδαλίζονται καὶ τὸν ὀνομάζουν υἱὸν τοῦ τέκτονος. Ὅταν ὅμως ἔτρωγαν τοὺς ἄρτους, ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης», καὶ ἤθελαν νὰ τὸν κάμουν βασιλέα. Ἐφαίνετο λοιπὸν ὅτι ἠγανάκτουν, διότι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ὅτι ἔχει κατέλθει ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ αἰτία ποὺ προεκάλει τὴν ἀγανάκτησίν τους, ἀλλ' ἡ διάψευσις τῆς ἐλπίδος ν' ἀπολαύσουν σωματικὴν τροφήν.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀγανάκτησίς των ἦτο πραγματική, ἔπρεπε νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ αὐτόν, μὲ ποῖον τρόπον ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Τώρα ὅμως

κε· νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, γογγύζουσι δέ. Καὶ ὅτι οὐ τοῦτο αὐτοὺς ἐσκανδάλιζε, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰπόντος γὰρ ὅτι «Ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον», οὐκ εἶπον, Παρακάλεσον ἵνα δῷ· ἀλλὰ τί; «Δὸς ὑμῖν τὸν ἄρτον». Καίτοι οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ', ὅτι «Ὁ Πατήρ μου δίδωσιν». Οἱ δὲ ἐπιθυμίᾳ τῆς τροφῆς καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμισαν πρὸς τὴν χορηγίαν. Οἱ τοίνυν ἀξιόπιστον εἶναι νομίσαντες πρὸς τὸ δοῦναι, πῶς ἔμελλον μετὰ ταῦτα σκανδαλίζεσθαι καὶ ταῦτα ἀκούσαντες ὅτι· «Ὁ Πατὴρ δίδωσι»; Τί οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; Ἐπειδὴ ἤκουσαν ὅτι φαγεῖν οὐκ ἔνι, πάλιν ἠπίστησαν, καὶ προβάλλονται δῆθεν τῆς ἀπιστίας προκάλυμμα τὸ ὑψηλὸν εἶναι τὸν λόγον. Διὰ τοῦτό φησι, «Καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε»· τούτῳ μὲν τὰ σημεῖα αἰνιττόμενος, τούτῳ δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίαν. «Ἐκεῖνοι γάρ εἰσι», φησίν, «αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»· καί, «Ὅτι ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου καὶ οὐ λαμβάνετέ με»· καί, «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες;».

«Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει, καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω». Ὅρα πῶς πάντα ποιεῖ διὰ τοὺς σῳζομένους. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ δόξῃ περιεργάζεσθαι, καὶ εἰκῇ ταῦτα λέγειν. Τί δὲ ἐστιν ὅ φησι; «Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει καὶ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ἧς καὶ ἀσεβεῖς μετέχουσιν, ὡς ἐξαιρέτου δώρου μέμνηται τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν; Ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἀναστάσεως μέμνηται, ἀλλὰ τῆς τοιᾶσδε ἀναστάσεως. Πρότερον γὰρ εἰπών, «Οὐ μὴ ἐκβάλω αὐτόν», καί, «Οὐ μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ», τότε εἶπε τὴν ἀνάστασιν.

ὄχι μόνον δὲν κάμνουν αὐτό, ἀλλ' ἐπὶ πλέον δυσανασχετοῦν. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ τοὺς ἐσκανδάλιζε, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἑξῆς: Ὅταν δηλαδὴ εἶπεν ὁ Χριστός· «Ὁ Πατήρ μου εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σᾶς δίδει τὸν ἄρτον», δὲν τοῦ ἀπήντησαν· Παρακάλεσέ τον νὰ μᾶς δώσῃ. Ἀλλὰ τί εἶπαν; «Δῶσε μας τὸν ἄρτον». Καὶ ὅμως δὲν τοὺς εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐγὼ δίδω», ἀλλὰ «Ὁ Πατήρ μου εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει»; Αὐτοὶ ὅμως παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τροφῆς τὸν ἐθεώρησαν καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον διὰ νὰ τοὺς χορηγήσῃ τροφήν. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ ἐνόμισαν αὐτὸν ἀξιόπιστον ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θὰ τοὺς δώσῃ τροφήν, πῶς ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ νὰ σκανδαλισθοῦν ἀκούοντες τὸ «Ὁ Πατήρ μου δίδει»; Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Ἐπειδὴ ἤκουσαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον φαγητόν, πάλιν ἐπιστρέφουν εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ προφασίζονται ὅτι δῆθεν ὁ λόγος του εἶχεν ὑψηλὰ νοήματα. Διὰ τοῦτο τοὺς λέγει· «Καὶ μὲ εἴδατε καὶ δὲν πιστεύετε». Μὲ αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπαινίσσεται τὰ θαύματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἁγίων Γραφῶν· «Διότι ἐκεῖναι εἶναι ποὺ δίδουν μαρτυρίαν δι' ἐμέ», καὶ «Ἐγὼ ἔχω ἔλθει ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρός μου καὶ δὲν μὲ δέχεσθε», καὶ «Πῶς ἠμπορεῖτε νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον;».

«Κάθε τὶ ποὺ μοῦ δίδει ὁ Πατήρ, θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἔρχεται εἰς ἐμέ, δὲν θὰ τὸν ἐκδιώξω». Πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον κάμνει τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτὸ προσέθεσε τοῦτο, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ περιέργειαν καὶ ὅτι ὁμιλεῖ τυχαίως. Καὶ τί σημαίνει, αὐτὸ ποὺ λέγει· «Κάθε τί ποὺ μοῦ δίδει ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»; Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐνθυμεῖται ὡς ἐξαίρετον δῶρον ἐκείνων ποὺ πιστεύουν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μετέχουν καὶ οἱ ἀσεβεῖς; Δὲν ἐνθυμεῖται ἁπλῶς τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ τὴν αἰωνίαν τοιαύτην. Διότι, ἀφοῦ ἐδήλωσε προηγουμένως, «Δὲν θὰ τὸν ἐκδιώξω» καὶ «Διὰ νὰ μὴ χάσω τί-

Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οἱ μὲν ἐκβάλλονται, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ, «Ἄρατε αὐτόν, καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»· οἱ δὲ ἀπόλλυνται, ὡς καὶ αὐτὸ δείκνυται ἐκ τοῦ, «Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γεέννῃ ἀπολέσαι». Ὥστε τό, «Ζωὴν αἰώνιον δίδωμι», τοῦτο δηλοῖ· «Ἐκπορεύσονται γὰρ οἱ μὲν τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως, οἱ δὲ τὰ ἀγαθά, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς». Ταύτην τοίνυν τὴν ἀνάστασιν ἐδήλωσεν ἐνταῦθα τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς.

Τί δὲ βούλεται δεῖξαι διὰ τοῦ λέγειν, «Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει»; Καθάπτεται τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ πιστεύων αὐτῷ, τὸ θέλημα παραβαίνει τοῦ Πατρός. Καὶ οὕτω μὲν αὐτὸ γυμνῶς οὔ φησιν, ὑφειμένως δὲ καὶ πανταχοῦ τοῦτο ποιοῦντα ὄψει αὐτόν, θέλοντα δεῖξαι καὶ τῷ Πατρὶ προσκεκρουκότας τοὺς ἀπιστοῦντας, οὐκ αὐτῷ μόνῳ. Εἰ γὰρ θέλημα αὐτοῦ τοῦτό ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα σώσῃ πάντα τὸν κόσμον, οἱ μὴ πιστεύοντες, τὸ θέλημα αὐτοῦ παραβαίνουσιν. Ὅταν οὖν, φησίν, ὁ Πατὴρ ὁδηγῇ τινα, οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον αὐτὸν ἐλθεῖν πρός με. Τοῦτο καὶ προϊὼν λέγει, «Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ἑλκύσῃ αὐτόν». Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν, ὅτι αὐτὸς παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ Πατρί· «Ὅταν γὰρ παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί». Ὥσπερ οὖν καὶ διδοὺς ὁ Πατήρ, οὐκ ἀποστερῶν ἑαυτὸν πρότερον τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ παραδιδοὺς ὁ Υἱός, οὐκ ἐκβάλλων ἑαυτὸν τοῦτο ποιεῖ. Λέγεται δὲ παραδιδόναι, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν.

3 Τὸ δέ, «Δι' οὗ», τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται,

---

4. Ματθ. 22, 13.
5. Λουκᾶ 12, 5.
6. Ἰω. 5, 29.
7. Α΄ Κορ. 15, 24.

ποτε ἀπὸ αὐτό», τότε ἀνέφερε τὴν ἀνάστασιν. Διότι εἰς τὴν ἀνάστασιν ἄλλοι ἐκδιώκονται, ὅπως ἠμπορεῖ νὰ μάθῃ κανεὶς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστής· «Σηκώσατέ τον καὶ ρίψατέ τον ἔξω εἰς τὸ σκότος»[4], καὶ ἄλλοι χάνονται, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅσα λέγει ἄλλος Εὐαγγελιστής, «Νὰ φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εἰς τὴν γέενναν»[5]. Ὥστε «Δίδω ζωὴν αἰώνιον» σημαίνει· «Ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸν θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωήν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔκαμαν τὸ κακὸν θ' ἀναστηθοῦν διὰ καταδίκην»[6]. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀνάστασιν, ἡ ὁποία εἶναι διὰ τοὺς καλούς, ἐννοεῖ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν.

Καὶ ποία εἶναι ἡ σημασία τῶν λόγων του, «Κάθε τί ποὺ μοῦ δίδει ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ»; Κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν ἀπιστίαν των καὶ δεικνύει ὅτι, ὅποιος δὲν πιστεύει εἰς αὐτόν, παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Καὶ δὲν τὸ λέγει τόσον ἀνοικτά, ἀλλὰ ἀφήνει νὰ ὑπονοηθῇ. Καὶ παντοῦ θὰ ἰδῇς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔτσι ἐνεργεῖ, ὅταν θέλῃ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, δὲν ἀποκρούουν μόνον αὐτὸν ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ δι' αὐτὸ ἦλθε, διὰ νὰ σώσῃ δηλαδὴ τὸν κόσμον, τότε ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, παραβαίνουν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Ὅταν λοιπόν, λέγει, ὁ Πατὴρ ὁδηγῇ κάποιον, τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ. Αὐτὸ τὸ λέγει πάρα κάτω· «Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, ἐὰν δὲν τὸν ἑλκύσῃ ὁ Πατήρ μου». Καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν ὅτι ὁ Χριστὸς τοὺς παραδίδει εἰς τὸν Πατέρα· «Ὅταν θὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα»[7]. Καθὼς λοιπὸν ὁ Πατήρ, ὅταν δίδῃ δὲν στερεῖ τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ αὐτὸ ποὺ δίδει, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός, ὅταν παραδίδῃ, δὲν παίρνει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του δι' αὐτὸ ποὺ παραδίδει. Λέγεται δὲ παράδοσις, διότι μὲ αὐτὴν ἐννοοῦμεν τὴν προσέλευσιν.

3. Ἐκεῖνο λοιπὸν τό, «Διὰ τοῦ ὁποίου», ἔχει λεχθῆ καὶ

ὥσπερ ὅταν λέγῃ· «Δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ» τουτέστι, διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός· καὶ πάλιν, «Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι». Ὃ δὲ αἰνίττεται ἐνταῦθα, μονονουχὶ τοῦτό ἐστιν· Οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα ἡ πίστις ἡ εἰς ἐμέ, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δεῖται ῥοπῆς. Καὶ τοῦτο δι' ὅλου κατασκευάζει τοῦ λόγου, δεικνὺς ὅτι ψυχῆς γενναίας τινὸς ὄντως καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐφελκομένης αὕτη δεῖται ἡ πίστις.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Εἰ πᾶν ὃ δίδωσιν ὁ Πατήρ, ἔρχεται πρὸς σέ, καὶ οὓς ἂν ἑλκύσῃ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς σέ, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν, πάσης αἰτίας εἰσὶν καὶ ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένοι οἷς οὐ δίδωσιν ὁ Πατήρ. Λόγοι ταῦτα ψιλοὶ καὶ πρόφασις· Δεόμεθα γὰρ καὶ τῆς οἴκοθεν προαιρέσεως· τὸ γὰρ διδάσκεσθαι, προαιρέσεώς ἐστι, καὶ τὸ πιστεύειν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει διὰ τοῦ, «Ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ», ἀλλ' ἢ ὅτι Οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμά ἐστι τὸ πιστεῦσαι εἰς ἐμέ, οὐδὲ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύψεως δεῖ, καὶ ψυχῆς εὐγνωμόνως δεχομένης τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ τό, «Ὁ ἐρχόμενος δὲ πρός με, σωθήσεται», τοῦτο δηλοῖ· Ἐπιμελείας ἀπολαύσεται πολλῆς. Ὑπὲρ γὰρ τούτων καὶ παρεγενόμην, φησί, καὶ σάρκα ἀνέλαβον, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπῆλθον. Εἶτα ἐπήγαγε, «Κατέβην, οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῶ, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Τί λέγεις; ἕτερον γὰρ τὸ σὸν καὶ ἕτερον τὸ ἐκείνου; Ἵνα οὖν μὴ τοῦτό τις ὑποπτεύσῃ, τῇ ἐπαγωγῇ θεραπεύει αὐτό, λέγων· «Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Τοῦτο οὖν οὐκ ἔστι σὸν θέλημα; Καὶ πῶς οὖν ἀλλα-

7α. Α' Κορ. 1, 9.
8. Ματθ. 16, 17.

διὰ τὸν Πατέρα, καθὼς ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ· «Διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθητε νὰ ἔχετε κοινωνίαν μὲ τὸν Υἱόν του»[7α], δηλαδὴ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν· «Μακάριος εἶσαι Σίμων, υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ, διότι σάρκα καὶ αἷμα δὲν σοῦ ἀπεκάλυψεν»[8]. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ὑπαινίσσεται ἐδῶ εἶναι σχεδὸν τὸ ἑξῆς· Δὲν εἶναι τυχαῖον πρᾶγμα ἡ πίστις εἰς ἐμέ, ἀλλ᾽ ἔχει ἀνάγκην τῆς ἄνωθεν χάριτος. Καὶ μὲ ὅλον τὸν λόγον του δι᾽ αὐτὸ φροντίζει, ν᾽ ἀποδείξῃ δηλαδὴ ὅτι αὐτὴ ἡ πίστις χρειάζεται γενναίαν ψυχήν, ἡ ὁποία νὰ προσελκύεται ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ἀλλ᾽ ἴσως ἐρωτήσῃ κάποιος· Ἐὰν κάθε τί ποὺ σοῦ δίδει ὁ Πατήρ, ἔρχεται πρὸς ἐσὲ καὶ ὅσους ἠμπορέσῃ νὰ ἑλκύσῃ καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐσέ, ἐὰν δὲν τοῦ ἔχῃ δοθῇ ἄνωθεν, πρέπει ν᾽ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε κατηγορίαν καὶ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν δίδει ὁ Πατήρ. Αὐτὰ εἶναι ψιλὰ λόγια καὶ προφάσεις. Διότι χρειαζόμεθα βεβαίως καὶ τὴν ἰδικήν μας θέλησιν. Διότι καὶ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ πίστις εἶναι ἀπόδειξις θελήσεως. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μοῦ δίδει ὁ Πατήρ», παρὰ ὅτι· Δὲν εἶναι τυχαῖον πρᾶγμα ἡ πίστις εἰς ἐμέ, οὔτε ἔργον τῶν ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἡ ἄνωθεν ἀποκάλυψις καὶ ἡ εὐσεβὴς ψυχὴ ποὺ δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ τό, «Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται εἰς ἐμέ, θὰ σωθῇ», σημαίνει τὸ ἑξῆς· Αὐτὸς θ᾽ ἀπολαύσῃ μεγάλην πρόνοιαν. Διότι χάριν αὐτῶν, λέγει, ἦλθον καὶ ἔλαβον σάρκα καὶ τὴν μορφὴν δούλου. Ἔπειτα προσέθεσε· «Κατέβην ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὄχι διὰ νὰ κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε». Τί λέγεις; Ἄλλο εἶναι τὸ ἰδικόν σου θέλημα καὶ ἄλλο τοῦ Πατρός; Διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθῇ κανεὶς τοῦτο, ἀπομακρύνει αὐτὴν τὴν ὑποψίαν λέγων· «Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε, ὁ καθένας ποὺ βλέπει τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ ἰδικόν σου θέ-

χοῦ λέγεις· «Πῦϱ ἦλϑον ϐαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καί τί ἤϑελον, εἰ ἤδη ἀνήφϑη»; Εἰ δὲ καὶ σὺ τοῦτο ϑέλεις, εὔδηλον ὅτι ἓν ϑέλημα· καὶ γὰϱ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Ὥσπεϱ ὁ Πατὴϱ ἐγείϱει τοὺς νεκϱοὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς ϑέλει ζωοποιεῖ».

Τί οὖν τὸ ϑέλημα τοῦ Πατϱός; ἆϱ' οὐχ ἵνα μὴ ἀπόληται ἐξ αὐτῶν μηδὲ εἷς; Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ϑέλεις. Οὐ τοίνυν ἕτεϱον μὲν ἐκεῖνο, ἕτεϱον δὲ τοῦτο. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φαίνεται τὸ πϱὸς τὸν Πατέϱα ἴσον ἔτι ϐεϐαιότεϱον παϱιστῶν τῷ λέγειν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴϱ ἐλευσόμεϑα καὶ μονὴν παϱ' αὐτῷ ποιήσομεν». Ὃ οὖν λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὐκ ἄλλο τι πϱάξων ἦλϑον, ἢ τοῦτο ὅπεϱ καὶ ὁ Πατὴϱ ϐούλεται· οὐκ ἴδιόν τι ἐμὸν παϱὰ τὸ τοῦ Πατϱὸς ἔχων ϑέλημα· πάντα γὰϱ τὰ τοῦ Πατϱὸς ἐμά ἐστι, καὶ τὰ ἐμὰ ἐκείνου. Εἰ τοίνυν κοινὰ τὰ τοῦ Πατϱὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότως φησίν· «Οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν ϑέλημα ποιῶ».

Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐνταῦϑα οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ πϱὸς τῷ τέλει τοῦτο τηϱεῖ. Τὰ γὰϱ ὑψηλά, ὅπεϱ ἔφην, τέως ἐγκϱύπτει, καὶ συσκιάζει, καὶ ϐούλεται δεῖξαι ὅτι εἰ εἶπεν, ὅτι Τὸ ϑέλημα τὸ ἐμὸν τοῦτό ἐστι, κατεφϱόνησαν ἄν. Λέγει τοίνυν, ὅτι Καὶ ἐγὼ ἐκείνῳ συμπϱάττω τῷ ϑελήματι, ϐουλόμενος αὐτοὺς μᾶλλον πλῆξαι, ὡσανεὶ ἔλεγε· Τί νομίζετε; ὅτι ἐμὲ παϱοϱγίζετε ἀπιστοῦντες; Τὸν Πατέϱα μὲν οὖν τὸν ἐμὸν παϱοξύνετε· «Τοῦτο γάϱ ἐστι τὸ ϑέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ». Δείκνυσιν ἐνταῦϑα οὐκ αὐτὸν δεόμενον τῆς αὐτῶν ϑεϱαπείας, οὐδὲ δι' οἰκείαν χϱείαν παϱαγενόμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων σωτηϱίαν, οὐ διὰ τὴν παϱ' αὐτῶν τιμήν.

Ὅπεϱ καὶ ἐν τῇ πϱοτέϱᾳ δημηγοϱίᾳ φησίν, ὅτι «Δόξαν παϱὰ ἀνϑϱώπων οὐ λαμϐάνω»· καὶ πάλιν, «Ταῦτα λέ-

9. Λουκᾶ, 12, 49.
10. Ἰω. 14, 23.
11. Ἰω. 17, 10 .

λημα; Καὶ διατί ἀλλοῦ τονίζεις· «Πῦρ ἦλθα νὰ βάλω εἰς τὴν γῆν καὶ πῶς θὰ ἤθελα νὰ εἶχεν ἤδη ἀνάψει»[9]; Ἂν καὶ ἐσὺ θέλῃς τὸ ἴδιο, εἶναι φανερόν, ὅτι ὑπάρχει ἕνα θέλημα. Διότι καὶ ἀλλοῦ ἀναφέρει· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει».

Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός; Μήπως δὲν εἶναι νὰ μὴ χαθῇ οὔτε ἕνας ἀπὸ αὐτούς; Αὐτὸ ἀκριβῶς θέλεις καὶ ἐσύ. Ἑπομένως δὲν εἶναι ἄλλο τὸ θέλημα τοῦ ἑνὸς καὶ ἄλλο τοῦ ἄλλου. Ἔτσι καὶ ἀλλοῦ φαίνεται νὰ ὁμιλῇ μετὰ μεγάλης βεβαιότητος ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθωμεν καὶ θὰ κατοικήσωμεν μαζί του»[10]. Μὲ αὐτὸ ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς· Δὲν ἦλθα νὰ κάμω τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτὸ ποὺ θέλει καὶ ὁ Πατήρ. Διότι ἐγὼ δὲν ἔχω ἰδιαίτερον θέλημα ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Πατρός, εἶναι καὶ ἰδικά μου[11]. Ἐὰν λοιπὸν διὰ τὸν Πατέρα καὶ διὰ τὸν Υἱὸν ὅλα εἶναι κοινά, δικαίως λέγει· «Ὄχι διὰ νὰ κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα».

Ἀλλ' ἐδῶ δὲν ὡμίλησεν ἔτσι, καὶ ἄφησε τοῦτο διὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του. Διότι, ὅπως εἶπα, μέχρι τινὸς ἀποκρύπτει καὶ συσκοτίζει τὰ ὑψηλὰ νοήματα καὶ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι, ἐὰν ἔλεγεν· Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδικόν μου θέλημα, οἱ Ἰουδαῖοι θὰ τὸν περιεφρόνουν. Λέγει λοιπόν· Καὶ ἐγὼ συμπράττω εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς φοβίσῃ περισσότερον, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Τί νομίζετε; ὅτι ἐξοργίζετε ἐμὲ μὲ τὴν ἀπιστίαν σας; Τὸν Πατέρα μου ἐξοργίζετε. «Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλε, νὰ μὴ χάσω τίποτε ἀπὸ ὅ,τι μοῦ ἔχει δώσει». Ἀποδεικνύει λοιπὸν ἐδῶ, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς λατρείας των, οὔτε καὶ ἦλθεν ἀπὸ προσωπικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδικήν των σωτηρίαν καὶ ὄχι διὰ νὰ τιμηθῇ ἀπὸ αὐτούς.

Αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς προηγουμένην ὁμιλίαν του· «Τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν δέχομαι». Καὶ ἐπανέλαβε·

γω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε. Ἄνω γὰρ καὶ κάτω τοῦτο σπουδάζει δεῖξαι, ὅτι διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν παρεγένετο. Λέγει δὲ καὶ τῷ Πατρὶ δόξαν παρασκευάζειν, ὥστε ἀνύποπτος δόξαι. Καὶ ὅτι διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, διὰ τῶν ἑξῆς τοῦτο σαφέστερον ἀπεκάλυψεν. «Ὁ γὰρ ζητῶν», φησί, «τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἀληθής ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Τί δήποτε συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω στρέφει τὴν ἀνάστασιν; Ἵνα μὴ τοῖς παροῦσι πράγμασι κρίνωσι μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν· ἵνα κἂν ἐνταῦθα μὴ ἀπολαύωσι, μὴ διὰ τοῦτο ὑπτιώτεροι γένωνται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐλπίζωσι, καὶ ἵνα μὴ διὰ τὸ μὴ κολάζεσθαι πρὸς τὸ παρόν, αὐτοῦ καταφρονῶσιν, ἀλλ' ἑτέραν προσδοκῶσι ζωήν.

4. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἐκέρδαναν, ἡμῖς κερδᾶναι σπουδάσωμεν ἐκ τοῦ συνεχῶς περὶ ἀναστάσεως διαλέγεσθαι. Κἂν πλεονεκτῆσαι βουληθῶμεν, κἂν ἁρπάσαι, κἂν ἄτοπόν τι πρᾶξαι, εὐθέως τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς νοῦν λαμβάνωμεν, καὶ τὸ δικαστήριον ὑπογράφωμεν· καὶ παντὸς χαλινοῦ σφοδρότερον καθέξει τὴν ὁρμὴν τὴν ἄτοπον ὁ λογισμὸς οὗτος. Καὶ λέγωμεν πρὸς ἄλλους τε ἀεὶ πρὸς ἑαυτούς· ἀνάστασίς ἐστι, καὶ δικαστήριον ἡμᾶς μένει φοβερόν.

Κἂν ἴδωμέν τινα γαυρούμενον, καὶ ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς φλεγμαίνοντα, τὸ αὐτὸ ἐπιλέγωμεν, ἐμφαίνοντες ὅτι πάντα ἐνταῦθα μένει· κἂν ἕτερον ἀλγοῦντα ἴδωμεν καὶ ἀποδυσπετοῦντα καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸ αὐτὸ φθεγγώμεθα, δηλοῦντες ὅτι τέλος ἕξει τὰ λυπηρά. Κἂν ῥαθυμοῦντα καὶ διακεχυμένον, τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπᾴδωμεν, δηλοῦντες ὅτι ἀνάγκη,

12. Ἰω. 7, 18.

«Τὰ λέγω αὐτά, διὰ νὰ σωθῆτε». Διότι παντοῦ καὶ πάντοτε τοῦτο προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἦλθε διὰ τὴν σωτηρίαν των. Λέγει δὲ ὅτι ἦλθε καὶ διὰ νὰ ἑτοιμάσῃ δόξαν εἰς τὸν Πατέρα, ὥστε νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν ὑποψίαν των. Καὶ ὅτι δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ὡμίλησεν ἔτσι, τὸ ἀπεκάλυψε καθαρώτερα μὲ τὰ ἑπόμενα· «Ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ τὸ ἰδικόν του θέλημα, ζητεῖ τὴν ἰδικήν του δόξαν. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ζητεῖ τὴν δόξαν ἐκείνου ποὺ τὸν ἔστειλεν, αὐτὸς εἶναι ἀληθὴς καὶ δὲν ὑπάρχει ψεῦδος εἰς αὐτόν. «Τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου εἶναι τοῦτο, ὁ καθένας ποὺ βλέπει τὸν Υἱόν του καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»[12]. Διατί ἐνθυμίζει τὴν ἀνάστασιν τόσο συχνά; Διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον διὰ τὰ παρόντα πράγματα καὶ ἂν δὲν ἀπολαύσουν ταῦτα εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, νὰ μὴ γίνωνται ἀπροθυμότεροι, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν εἰς τὰ μέλλοντα καὶ ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν δὲν τιμωροῦνται, νὰ μὴ ἀδιαφοροῦν δι' αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν εἰς ἄλλην ζωήν.

4. Ἀλλ' ἂν ἐκεῖνοι δὲν ὠφελήθησαν, ἂς προσπαθήσωμεν νὰ ὠφεληθοῦμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας του περὶ ἀναστάσεως. Κα! ἂν θελήσωμεν νὰ γίνωμεν πλεονέκται ἢ ἅρπαγες ἢ νὰ κάμωμεν κάτι ἄπρεπον, ἂς ἔχωμεν συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν μας τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἂς φανταζώμεθα τὸ δικαστήριον καὶ ἡ σκέψις αὐτὴ θὰ συγκρατήσῃ τὴν ἄπρεπον ὁρμήν μας καλύτερα ἀπὸ κάθε χαλινάρι. Καὶ ἂς λέγωμεν πάντοτε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς τοὺς ἑαυτούς μας· Θὰ γίνῃ ἀνάστασις καὶ μᾶς περιμένει φοβερὸν δικαστήριον.

Καὶ ἂν ἰδοῦμεν κάποιον νὰ καυχησιολογῇ καὶ νὰ χαίρεται διὰ τὰ παρόντα ἀγαθά, ἂς τοῦ ἐπαναλαμβάνωμεν τὸ ἴδιο, ἀποδεικνύοντες εἰς αὐτὸν ὅτι ὅλα μένουν ἐδῶ. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν ἄλλον νὰ βασανίζεται καὶ νὰ ταλαιπωρῆται, ἂς εἰποῦμεν τὸ ἴδιο καὶ εἰς αὐτόν, βεβαιώνοντες αὐτὸν ὅτι αἱ λῦπαι θὰ τελειώσουν. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν ἄλλον νὰ ἀμελῇ καὶ νὰ χαλαρώνῃ, ἂς ἐπαναλάβωμεν τὸ ἴδιο, ἀποδεικνύοντες εἰς αὐ-

τῆς ῥαθυμίας εὐθύνας διδόναι. Ἱκανὸν τοῦτο τὸ ῥῆμα παντὸς φαρμάκου μᾶλλον τὴν ἡμετέραν θεραπεῦσαι ψυχήν. Καὶ γάρ ἐστιν ἀνάστασις καὶ ἀνάστασις ἐπὶ θύραις, οὐ μακρὰν οὐδὲ πόρρω. «Ἔτι γὰρ μικρόν», φησὶ Παῦλος, «ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ»· καὶ πάλιν, «Πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι καὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, ἵνα κἀκεῖνοι ἐπὶ πάντων αἰσχύνωνται, καὶ οὗτοι πάλιν ἐπὶ πάντων λαμπρότεροι γένωνται. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐνταῦθα δικάζοντες καὶ πονηροὺς κολάζουσι, καὶ ἀγαθοὺς τιμῶσι δημοσίᾳ· οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖ γίνεται· ὥστε τοῖς μὲν τὴν αἰσχύνην μείζω, τοῖς δὲ τὴν λαμπρότητα γενέσθαι περιφανεστέραν.

Ταῦτα τοίνυν καθ' ἑκάστην ὑπογράφωμεν ἑαυτοῖς τὴν ἡμέραν. Ταῦτα ἂν ἀεὶ στρέφωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς τῶν παρόντων καὶ ἐπικήρων κατασχεῖν δυνήσεται πραγμάτων. «Τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια». Συνεχῶς τοίνυν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς φθεγγώμεθα, καὶ πρὸς ἀλλήλους. Ἀνάστασίς ἐστι καὶ κρίσις καὶ εὐθῦναι τῶν πεπραγμένων. Καὶ ὅσοι νομίζουσιν εἱμαρμένην εἶναι, τοῦτο λεγέτωσαν, καὶ εὐθέως ἀπαλλαγήσονται τῆς σηπεδόνος τοῦ νοσήματος. Εἰ γὰρ ἀνάστασίς ἐστι καὶ κρίσις, οὐκ ἔστιν εἱμαρμένη, κἂν μυρία φιλονεικοῦσι καὶ ἀποπνίγωνται.

Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνομαι Χριστιανοὺς περὶ ἀναστάσεως διδάσκων. Ὁ γὰρ δεόμενος μαθεῖν ὅτι ἔστιν ἀνάστασις καὶ μὴ σφόδρα πεπεικὼς ἑαυτόν, ὅτι οὐκ ἀνάγκῃ καὶ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πράγματα φέρεται, οὐκ ἂν εἴη Χριστιανός. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ καὶ δέομαι, πάντων τῶν πονηρῶν ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν καὶ πάντα πράξωμεν, ὥστε συγγνώμης τυχεῖν καὶ ἀπολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Καὶ πότε συντέλεια; πότε δὲ ἀνά-

---

13. Ἑβρ. 10, 37.
14. Β' Κορ. 5, 10.

τόν, ὅτι θὰ δώσῃ λόγον διὰ τὴν ἀμέλειάν του. Αὐτὴ ἡ λέξις εἶναι τὸ καλύτερον φάρμακον διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ψυχήν μας. Διότι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ ἀνάστασις πολὺ πλησίον καὶ δὲν εὑρίσκεται μακράν. «Διότι πολὺ ταχέως θὰ ἔλθῃ ὁ ἐρχόμενος καὶ δὲν θὰ βραδύνῃ»[13], λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ ἴδιος πάλιν λέγει· «Ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐμφανισθοῦμεν ἐμπρὸς εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ»[14], δηλαδὴ καὶ κακοὶ καὶ καλοί, οἱ μὲν πρῶτοι διὰ νὰ ἐντρέπωνται δι' ὅλα ὅσα ἔκαμαν, οἱ δὲ ἄλλοι διὰ νὰ λαμπρυνθοῦν περισσότερον δι' ὅλα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ οἱ δικασταὶ καὶ τοὺς κακοὺς τιμωροῦν καὶ τοὺς καλοὺς τιμοῦν δημοσίως, ἔτσι γίνεται καὶ ἐκεῖ, ὥστε οἱ μὲν κακοὶ νὰ ἐντρέπωνται περισσότερον, οἱ δὲ καλοὶ περισσότερον νὰ τιμῶνται.

Αὐτὰ λοιπὸν ἂς τὰ ἐνθυμούμεθα κάθε ἡμέραν. Ἂν αὐτὰ σκεπτώμεθα, κανὲν ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα καὶ ρευστὰ πράγματα δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ἀπορροφήσῃ. «Διότι ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται εἶναι πρόσκαιρα, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ δὲν βλέπονται εἶναι αἰώνια». Αὐτὰ λοιπὸν ἂς τὰ λέγωμεν συχνὰ καὶ εἰς τοὺς ἑαυτούς μας καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ κρίσις καὶ εὐθῦναι διὰ τὰς πράξεις μας. Καὶ ὅσα νομίζουν ὅτι ὑπάρχει πεπρωμένον, ἂς λέγουν τοῦτο καὶ ἂς περιμένουν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὸ φθοροποιὸν νόσημα. Διότι, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀνάστασις καὶ κρίσις, δὲν ὑπάρχει πεπρωμένον, ὅσο καὶ ἂν φιλονεικοῦν καὶ φωνάζουν.

Ἀλλ' ὅμως ἐντρέπομαι νὰ διδάσκω τοὺς Χριστιανοὺς περὶ ἀναστάσεως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ δὲν ἔχει πείσει ἀρκετὰ τὸν ἑαυτόν του, ὁτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ τυχαίως θεωρεῖ τὰ πράγματα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι χριστιανός. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ ἐκλιπαρῶ, νὰ καθαρίσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ ὅλας τὰς κακὰς πράξεις καὶ ἂς κάμωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν συγγνώμην καὶ τὴν καλὴν ἀπολογίαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἴσως ὅμως νὰ ἐρωτήσῃ κανείς· Πότε θὰ γίνῃ ἡ συν-

στασις ἔσται; ἰδοὺ πόσος γέγονε χρόνος, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη; Ἀλλ᾿ ἔσται, πιστεύσατε. Καὶ γὰρ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοιαῦτα ἔλεγον, καὶ κατεγέλων τοῦ Νῶε· ἀλλ᾿ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς καὶ παρέσυρε τούτους μὲν ἅπαντας ἀπιστοῦντας, ἐκεῖνον δὲ διέσωσε μόνον τὸν πιστεύσαντα. Καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Λὼτ οὐ προσεδόκων τὴν θεήλατον πληγὴν ἐκείνην, ἕως οἱ πρηστῆρες ἐκεῖνοι καὶ κεραυνοί, κατενεχθέντες ἅπαντας ἠφάνισαν. Καὶ οὔτε ἐπὶ τούτων, οὔτε ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Νῶε ἐγένετο προοίμιον τῶν μελλόντων συμβήσεσθαι· ἀλλὰ τρυφώντων, μεθυόντων, ἐμπαροινούντων ἁπάντων, οὕτως ἐκεῖνα γέγονε τὰ ἀφόρητα. Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις ἔσται, οὐ μετὰ προοιμίων τινῶν, ἀλλ᾿ ἐν μέσαις ὄντων ἡμῶν εὐημερίαις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγωσι». Τοῦτο δὲ οὕτως ᾠκονόμησεν ὁ Θεός, ἵνα διὰ παντὸς ὦμεν ἐναγώνιοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀσφαλείᾳ μὴ θαρρῶμεν.

Τί λέγεις; οὐ προσδοκᾷς τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι καὶ κρίσιν; δαίμονες ὁμολογοῦσι ταῦτα, καὶ σὺ οὐχ ὁμολογεῖς; «Ἦλθες» γάρ, φησίν, «ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς». Οἱ δὲ βάσανον ἔσεσθαι λέγοντες, καὶ κρίσιν ἴσασι, καὶ εὐθύνας, καὶ τιμωρίας. Μὴ τοίνυν παροξύνωμεν τὸν Θεὸν πρὸς τὸ φαῦλα τολμᾶν καὶ ἀπιστοῦντες τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ. Ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ἦρξεν ἡμῶν ὁ Χριστός, οὕτω καὶ ἐν τούτῳ. Καὶ γὰρ πρωτότοκος διὰ τοῦτο λέγεται ἐκ τῶν νεκρῶν.

Εἰ δὲ μὴ ἀνάστασις ἦν, πῶς ἔμελλε πρωτότοκος ἔσε-

---

15. Α´ Θεσσ. 5, 3.
16. Ματθ. 8, 29.
16α. Κολ. 1, 18.

τέλεια καὶ ἡ ἀνάστασις. Ἰδές, πόσος χρόνος ἐπέρασε καὶ δὲν συνέβη κάτι παρόμοιον; Ἀλλά, πιστεύσατέ με, θὰ γίνῃ. Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔζησαν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τὰ ἴδια ἔλεγαν καὶ περιγελοῦσαν τὸν Νῶε. Ἀλλ' ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς καὶ παρέσυρεν ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπίστευαν καὶ διέσωσε μόνον ἐκεῖνον ποὺ ἐπίστευε. Καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λὼτ δὲν ἐπερίμεναν τὴν πληγὴν ἐκείνην, ποὺ ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν, μέχρις ὅτου τὸ πῦρ καὶ οἱ κεραυνοὶ ποὺ ἔπεσαν τοὺς ἐξηφάνισαν ὅλους.

Καὶ οὔτε οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λώτ, οὔτε τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε ὑπῆρξε προμήνυμα τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Ἀλλ' ἐνῷ ὅλοι εἶχαν ἐπιδοθῆ εἰς τὴν τρυφὴν καὶ εἰς τὴν μέθην καὶ ἐνῷ ὅλοι ἐγλεντοκόπουν, ἐπῆλθαν ὅλα τὰ ἀφόρητα ἐκεῖνα κακά. Ἔτσι θὰ γίνῃ καὶ ἡ ἀνάστασις, χωρὶς προμήνυμα, ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον τῆς εὐημερίας μας. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅταν λέγουν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε ἔρχεται ἐπάνω των αἰφνιδία καταστροφή, ὅπως ὁ πόνος εἰς τὴν ἔγκυον καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ξεφύγουν»[15]. Ἔτσι τὰ ἐτακτοποίησεν ὁ Θεός, διὰ νὰ εἴμεθα πάντοτε ἕτοιμοι διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀσφάλειάν μας.

Τί λέγεις; Δὲν περιμένεις ὅτι θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ κρίσις; Αὐτὰ ποὺ παραδέχονται οἱ δαίμονες, αὐτὰ δὲν ὁμολογεῖς καὶ ἐσύ; Διότι οἱ δαίμονες εἶχαν εἰπεῖ εἰς τὸν Χριστόν· «Ἦλθες ἐδῶ προώρως, διὰ νὰ μᾶς βασανίσῃς;»[16]. Αὐτοὶ δὲ ποὺ ὁμιλοῦν διὰ μελλοντικοὺς βασανισμούς, αὐτοὶ γνωρίζουν ὅτι θὰ ὑπάρχῃ κρίσις καὶ θὰ ζητηθοῦν εὐθῦναι καὶ θὰ ἐπιβληθοῦν τιμωρίαι. Ἂς μὴ ἐξοργίζωμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν τολμῶντες νὰ κάμνωμεν φαῦλα ἔργα καὶ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως. Διότι, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα τὸν Χριστὸν ἔχομεν ὡς ἀρχήν, ἔτσι καὶ εἰς τοῦτο. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ὀνομάζεται πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν[16α].

Ἐὰν ὅμως δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις, πῶς θὰ ἦτο πρωτό-

σθαι, μηδενὸς αὐτῷ τῶν νεκρῶν ἑπομένου; Εἰ μὴ ἀνάστασις ἦν, ποῦ τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον σωθήσεται, τοσούτων μὲν πονηρῶν εὐημερούντων, τοσούτων δὲ ἀγαθῶν θλιβομένων, καὶ ἐν τῇ θλίψει τὸν βίον καταλυόντων; Ποῦ γὰρ τὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολήψεται τούτων, εἴ γε ἀνάστασις μὴ ἔστιν; Οὐδεὶς τῶν ὀρθῶς βεβιωκότων τῇ ἀναστάσει διαπιστεῖ, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην εὔχονται τὴν ἡμέραν, τὴν ῥῆσιν ἐκείνην τὴν ἁγίαν λέγοντες· «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τίνες οὖν εἰσιν οἱ τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντες; Οἱ βεβήλους ἔχοντες τὰς ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον τν βίον, καθάπερ ὁ Προφήτης φησί· «Βεβηλοῦνται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· ἀνταναιρεῖται τὰ κρίματά σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ». Οὐ γάρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον βίον ἔχειν καθαρόν, ἀναστάσει διαπιστοῦντα· ὡς οἵ γε μηδὲν συνειδότες ἑαυτοῖς, πονηρόν, καὶ λέγουσι, καὶ βούλονται, καὶ πιστεύουσιν ὥστε τὴν ἀνταπόδοσιν λαβεῖν.

Μὴ τοίνυν αὐτὸν παροξύνωμεν, ἀλλ' ἀκούωμεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «Φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ»· ἵνα διὰ τοῦ φόβου γενώμεθα βελτίους, καὶ τῆς ἀπωλείας ταύτης ἀπαλλαγέντες, καταξιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ προσκυνητῷ καὶ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

166. Ματθ. 6, 10.
17. Ψαλμ. 9, 26.
18. Ματθ. 10, 28.

τοκος, ἀφοῦ δὲν θὰ τὸν ἠκολούθει κανεὶς ἀπὸ τοὺς νεκρούς; Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ὑπηρετεῖτο ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον εὐημεροῦν τόσοι πονηροὶ καὶ θλίβονται τόσοι ἀγαθοὶ καὶ μάλιστα καταστρέφουν τὴν ζωήν των μὲ τὴν λύπην; Διότι, πῶς θὰ ἀμειφθῇ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξίαν του, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἀνάστασις; Κανεὶς ἀπὸ ὅσους ζοῦν ὀρθὴν ζωὴν δὲν δυσπιστεῖ διὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ προσεύχονται κάθε ἡμέραν λέγοντες ἐκείνην τὴν ἁγίαν λέξιν· «Ἂς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου»[166]. Ποῖοι λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι πού δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἀνάστασιν; Ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν μολυσμένας ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον βίον, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης· «Μολυσμέναι εἶναι αἱ ὁδοί του εἰς κάθε ἐποχήν. Θὰ ἀνταναιρέσῃς τὰς κρίσεις σου ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του»[17]. Διότι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος πού ἔχει βίον καθαρὸν καὶ δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀνάστασιν, ὅπως καὶ ὅσοι ἔχουν συνείδησιν, ὅτι δὲν εἶναι πονηροὶ καὶ λέγουν καὶ θέλουν καὶ πιστεύουν ὅτι θὰ λάβουν τὴν ἀμοιβήν των.

Ἂς μὴ ἐξοργίσωμεν λοιπὸν αὐτόν, ἀλλ' ἂς τὸν ἀκούωμεν ὅταν λέγῃ «Νὰ φοβηθῆτε ἐκεῖνον ποὺ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα νὰ χαθῇ εἰς τὴν γέενναν»[18], διὰ νὰ γίνωμεν καλύτεροι μὲ τὸν φόβον καὶ ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν καταστροφήν, γίνωμεν ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ταύτην εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ προσκυνητῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΣΤ΄

'Ιω. 6, 41 - 52

«'Εγόγγυζον οὖν οἱ 'Ιουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, 'Εγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ 'Ιωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι;».

1. «Ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν», γράφων Φιλιππησίοις ὁ Παῦλος περί τινων ἔλεγεν. Ὅτι δὲ καὶ 'Ιουδαῖοι τοιοῦτοι, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν, δῆλον δὲ καὶ ἀφ' ὧν τῷ Χριστῷ προσελθόντες διελέγοντο. Ὅτε μὲν γὰρ ἄρτον ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ τὴν γαστέρα ἐνέπλησε καὶ προφήτην ἔλεγον εἶναι καὶ βασιλέα ποιῆσαι ἐζήτουν· ὅτε δὲ αὐτοὺς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς, περὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅτε ἀπήγαγεν αὐτοὺς τῶν αἰσθητῶν, ὅτε περὶ ἀναστάσεως διελέγετο, καὶ ὑψηλοτέραν ἐποίει τὴν γνώμην· ὅτε μάλιστα θαυμάζειν αὐτὸν ἐχρῆν, τότε γογγύζουσι καὶ ἀποπηδῶσι.

Καὶ μήν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης, καθὼς ἔφθησαν εἰπόντες· «Οὗτός ἐστι περὶ οὗ φησιν ὁ Μωϋσῆς, ὅτι Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε»· ἐχρῆν αὐτοὺς τούτου ἀκούειν λέγοντος, ὅτι «'Εκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα». 'Αλλὰ οὐκ ἤκουον, ἀλλ' ἐγόγγυζον. Ἔτι γὰρ αὐτὸν ᾐδοῦντο διὰ τὸ νεαρὸν εἶναι τὸ τῶν ἄρτων σημεῖον. Διὰ τοῦτο φανερῶς μὲν οὐκ ἀντέλεγον· τῷ δὲ γογγύζειν ἐνέφαινον ὡς ἠγανάκτουν, ὅτι μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς τράπεζαν ἥνπερ ἐβούλοντο. Καὶ γογγύζοντες ἔλεγον· «Οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ υἱὸς 'Ιωσήφ;».

1. 'Ιω. 6, 41 - 42.
2. Φιλ. 3, 19.
3. Δευτ. 18, 15.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΣΤ΄

Ἰω. 6, 41 - 52

«Ἐγόγγυζον τότε οἱ Ἰουδαῖοι ἐναντίον του, διότι εἶπεν· Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος ποὺ κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλεγαν· Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ὁποίου τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ἡμεῖς γνωρίζομεν; Πῶς λοιπὸν λέγει ὅτι ἔχει κατεβῇ ἀπὸ τὸν οὐρανόν»[1].

1. «Ὁ Θεός των εἶναι ἡ κοιλία καὶ καυχῶνται διὰ τὴν καταισχύνην των»[2], ἔλεγεν ὁ Παῦλος διὰ μερικοὺς εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν. Καὶ εἶναι φανερὸν καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ἔλεγαν εἰς τὸν Χριστόν, ὅταν τὸν ἐπλησίασαν, ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ὅμοιοι μὲ αὐτούς. Διότι, ὅταν μὲν ὁ Χριστὸς τοὺς ἔδωσεν ἄρτον καὶ τοὺς ἐγέμισε τὴν κοιλίαν καὶ προφήτην τὸν ὠνόμαζαν καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν κάμουν βασιλέα. Ὅταν ὅμως τοὺς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς, περὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅταν τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ὅταν ὡμίλει περὶ ἀναστάσεως καὶ ἔφερε τὸ πνεῦμα των εἰς τὰ ὑψηλότερα καὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ τὸν θαυμάζουν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν, τότε γογγύζουν καὶ ἀποχωροῦν.

Καὶ ὅμως, ἂν αὐτὸς ἦτο ὁ Προφήτης, καθὼς μόλις εἶχαν ὁμολογήσει, «Διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὁ Μωϋσῆς, ὅτι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς θὰ ἀναδείξῃ Προφήτην πρὸς χάριν σας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, ὡσὰν ἐμέ. Εἰς αὐτὸ νὰ ὑπακούσετε»[3], ἔπρεπεν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, ὅταν ἔλεγεν· «Ἔχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Καὶ ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐγόγγυζαν. Διότι ἐσέβοντο αὐτὸν ἀκόμη, ἕνεκα τοῦ ὅτι ἦτο νωπὸν τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων. Δι' αὐτὸ δὲν ἐπρόβαλλαν ἀντιρρήσεις φανερά, ἀλλὰ μὲ τὸν γογγυσμόν των ἐδείκνυαν ὅτι ἠγανάκτουν, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἔδωσε τὴν τροφὴν ποὺ ἤθελαν. Καὶ ἔλεγαν γογγύζοντες· «Αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ;».

Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐδὲ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ καὶ παράδοξον οὐδέπω ᾔδεισαν γέννησιν. Διὰ τοῦτο γοῦν υἱὸν Ἰωσὴφ ἔτι λέγουσιν αὐτόν. Καὶ οὐκ ἐπιτιμᾷ, οὐδὲ λέγει αὐτοῖς· Οὐκ εἰμὶ υἱὸς Ἰωσήφ· οὐχ ὅτι υἱὸς Ἰωσὴφ ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω ἠδύναντο τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι τόκον. Εἰ δὲ τὸν κατὰ σάρκα οὐκ ἠδύναντο σαφῶς ἀκοῦσαι, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἄρρητον τὸν ἄνω. Εἰ τὸ ταπεινὸν οὐκ ἀπεκάλυψε, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα οὐκ ἂν ἐνεχείρησε. Καίτοι τοῦτο αὐτοὺς σφόδρα ἐσκανδάλιζε, τὸ ἐξ εὐτελοῦς εἶναι πατρός, καὶ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπεκάλυψεν, ἵνα μή, ἕτερον σκάνδαλον ἀναιρῶν, ἕτερον ποιήσῃ.

Τί οὖν αὐτός, γογγυζόντων αὐτῶν, ἀποκρίνεται; «Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν». Τοῦτο ἐπιπηδῶσι Μανιχαῖοι λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἐφ' ἡμῖν κεῖται· ὅπερ μάλιστα βεβαιοῖ κυρίους ὄντας τῆς γνώμης. Εἰ γάρ τις ἔρχεται πρὸς αὐτόν, φησί, τί δεῖ τῆς ἕλξεως; Ὃ καὶ αὐτὸ οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐμφαίνει ἡμᾶς βοηθείας δεομένοις, ὅτι δείκνυσιν ἐνταῦθα, οὐ τὸν τυχόντα ἐρχόμενον, ἀλλὰ τὸν πολλῆς ἀπολαύοντα συμμαχίας.

Εἶτα δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἕλκει. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν αἰσθητόν τι περὶ τὸν Θεὸν ὑποπτεύσωσιν, ἐπήγαγεν· «Οὐχ ὅτι τὸν Θεόν τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα». Πῶς οὖν ἕλκει; φησί. Τοῦτο ὁ προφήτης ἄνωθεν ἔδειξε, προαναφωνῶν καὶ λέγων· «Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Εἶδες τῆς πί-

Ἐξ αὐτοῦ εἶναι φανερόν, ὅτι ἀκόμη δὲν εἶχαν μάθει τίποτε διὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον γέννησίν του. Δι' αὐτὸ τὸν θεωροῦν ἀκόμη υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ δὲν τοὺς ἐπιτιμᾷ οὔτε τοὺς λέγει· Δὲν εἶμαι υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὄχι διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ διότι δὲν ἠμπόρεσαν ποτὲ ν' ἀκούσουν κάτι διὰ τὸν ἀξιοθαύμαστον ἐκεῖνον τοκετόν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ξεύρουν σαφῶς διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησίν του πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ξεύρουν τὴν ἄνωθεν μυστικὴν γέννησίν του. Ἐὰν αὐτὸ ποὺ ἦτο ἀσήμαντον δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ τοὺς ὡμίλει περὶ ἐκείνων. Καὶ ὅμως τοὺς Ἰουδαίους τοῦτο ἐσκανδάλιζε πολύ, τὸ ὅτι δηλαδὴ οὗτος εἶχε γεννηθῇ ἀπὸ ἄσημον καὶ τυχαῖον πατέρα. Ἀλλὰ δὲν τοὺς τὸ ἀπεκάλυψε, διὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ ἄλλο σκάνδαλον μὲ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ πρώτου.

Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐγόγγυζαν; «Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, ἐὰν ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε δὲν τὸν ἑλκύσῃ». Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν τίποτε ἀπὸ μόνοι μας, πρᾶγμα ποὺ ἐπιβεβαιώνει μάλιστα, ὅτι ἡ θέλησίς μας εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Διότι, ἐὰν κάποιος πηγαίνῃ εἰς ἐκεῖνον μὲ τὴν θέλησίν του, διατί πρέπει νὰ ἑλκυσθῇ; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν ἀναιρεῖ τὴν γνώμην μας, ἀλλὰ μᾶλλον φανερώνει, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην βοηθείας, διότι ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ ὁποιουδήποτε τυχόντος ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ ἐκείνου ποὺ ἀπολαύει μεγάλης βοηθείας.

Ἔπειτα δεικνύει καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἑλκύει. Καὶ διὰ νὰ μὴ σκεφθῇ κανεὶς κάτι τὸ αἰσθητὸν διὰ τὸν Θεόν, προσέθεσεν· «Ὄχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεὶς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐκεῖνος ἔχει ἰδεῖ τὸν Πατέρα». Μὲ ποῖον τρόπον λοιπὸν λέγει, ὅτι ἑλκύει; Αὐτὸ τὸ ἔδειξε προηγουμένως ὁ Προφήτης, ὁ ὁποῖος προανήγγειλε καὶ εἶπε· «Θὰ διδαχθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸν Θεόν».

στεως τὸ ἀξίωμα; Καὶ πῶς οὐ παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προεῖπεν ὅτι μέλλουσι μανθάνειν; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ποιῶν ἀξιόπιστον, ἐπὶ τοὺς προφήτας αὐτοὺς παρέπεμψεν. Καὶ εἰ εἴρηται, φησίν, ὅτι Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, πῶς τινες οὐ πιστεύουσιν; Ὅτι τὸ εἰρημένον περὶ τῶν πλειόνων εἰρημένον ἐστίν. Ἄλλως δὲ καὶ χωρὶς τούτου, οὐχ ἁπλῶς πάντας τὸ προφητικόν, ἀλλὰ πάντας δηλοῖ τοὺς βουλομένους. Διδάσκαλος γὰρ προκάθηται πᾶσιν ἕτοιμος ὢν τὰ αὐτοῦ παρασχεῖν, εἰς πάντας ἐκχέων τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτοῦ.

Καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Οὐ μικρὸν ἐνταῦθα τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀξίωμα, εἴ γε ὁ Πατὴρ προσάγει, καὶ οὗτος ἀνίστησιν· οὐχὶ διαιρούμενος πρὸς τὸν Πατέρα τὰ ἔργα· πῶς γάρ; ἀλλὰ δεικνὺς τὸ ἰσότιμον τῆς δυνάμεως. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων· «Καὶ ὁ πέμψας με Πατὴρ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ»· εἶτα ἵνα τινὲς μὴ φωνὴν περιεργάζωνται παρέπεμψεν αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, μὴ τὸ αὐτὸ ὑποπτεύσωσι παραπέμπει αὐτοὺς τοῖς προφήταις, τούτους συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω στρέφων, δεικνὺς ἑαυτὸν οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ Πατρί.

Τί δὲ οἱ πρὸ τούτου; φησίν· οὐχὶ διδακτοὶ ἦσαν ἄρα Θεοῦ; τί οὖν ἐνταῦθα τὸ ἐξαίρετον; Ὅτι τότε μὲν δι' ἀνθρώπων ἐμάνθανεν τὰ τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Εἶτα ἐπάγει· «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ»· οὐ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον ἐνταῦθα τοῦτο λέγων, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς οὐσίας. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἔλεγε, πάντες παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐσμέν· ποῦ οὖν τὸ ἐξαί-

Εἶδες τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως; Καὶ πῶς ὁ Προφήτης προεῖπεν ὅτι θὰ διδαχθοῦν ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε ἀπὸ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν; Διὰ νὰ κάμῃ λοιπὸν τὸν λόγον του ἀξιόπιστον, τοὺς παραπέμπει εἰς τοὺς Προφήτας. Καὶ ἐφ' ὅσον ἔχει λεχθῆ, ὅτι, «Θὰ διδαχθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸν Θεόν, διατί μερικοί δὲν θὰ πιστεύσουν; Διότι τὰ λόγια αὐτὰ ἐλέχθησαν διὰ τοὺς περισσοτέρους. Καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἄλλωστε, ἡ προφητεία δὲν σημαίνει ὅλους γενικῶς, ἀλλὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ θέλουν. Διότι ἔχει δοθῇ διδάσκαλος ὅλων, ἕτοιμος νὰ παραχωρήσῃ ὅλα τὰ ἰδικά του καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς ὅλους τὴν διδασκαλίαν του.

«Καὶ ἐγὼ θὰ ἀναστήσω αὐτὸν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν». Δὲν εἶναι μικρὰ εἰς τὸ παρὸν χωρίον, ἡ ἀξία τοῦ Υἱοῦ, ἐὰν ὁ Πατὴρ ἑλκύῃ καὶ αὐτὸς ἀνασταίνῃ χωρὶς νὰ μοιράζεται τὰ ἔργα μὲ τὸν Πατέρα — διότι πῶς εἶναι δυνατόν; — ἀλλὰ δεικνύων τὴν ἰσοτιμίαν τῆς δυνάμεως. Ὅπως ἀκριβῶς εἶχεν εἰπεῖ προηγουμένως, «Καὶ ὁ Πατὴρ ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλε, δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ», καὶ ἔπειτα παρέπεμψε μερικοὺς εἰς τὰς Γραφάς, διὰ νὰ μὴ τοὺς προκαλῇ τὴν περιέργειαν ὁ λόγος του, ἔτσι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν τοὺς παραπέμπει εἰς τοὺς Προφήτας διὰ νὰ μὴ σχηματίσουν τὴν ἰδίαν ὑποψίαν, ἀναφέρων αὐτοὺς συνεχῶς καὶ ἀποδεικνύων ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσῃς, ἐκεῖνοι ποὺ ὑπῆρξαν πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστόν, δὲν εἶχαν ἄραγε διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν; Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ ἐξαιρετικὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν; Τὸ ἐξαιρετικὸν εἶναι ὅτι τότε μὲν ἐδιδάσκοντο περὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἀνθρώπους, τώρα ὅμως διδάσκονται ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ προσθέτει ἐν συνεχείᾳ· «Ὄχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεὶς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν», καὶ ὁμιλεῖ ἐδῶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τῆς αἰτίας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπον τῆς οὐσίας. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν, ὅλοι εἴμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν ποῦ εἶναι ἡ ἐξαίρεσις καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ

ρετον τοῦ Υἱοῦ καὶ κεχωρισμένον; Τίνος δὲ ἕνεκεν τρανότερον αὐτὸ οὐ τέθεικε, φησί; Διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν.

Εἰ γὰρ εἰπόντος, «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», οὕτως ἐσκανδαλίσθησαν· τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθηκεν; Ἄρτον δὲ ζωῆς ἑαυτὸν καλεῖ, ὅτι τὴν ζωὴν ἡμῶν συγκροτεῖ καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ὃς ἂν φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Ἄρτον δὲ ἤτοι τὰ δόγματα λέγει ἐνταῦθα τὰ σωτήρια, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτόν, ἢ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ. Ἀμφότερα γὰρ νευροῖ τὴν ψυχήν. Καίτοι γε ἀλλαχοῦ εἰπόντος· «Ἐάν τίς μου τὸν λόγον ἀκούσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θανάτου», καὶ ἐσκανδαλίσθησαν· ἐνταῦθα δὲ οὐδέν τι τοιοῦτον ἔπαθον, τάχα διὰ τὸ ἔτι δυσωπεῖσθαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν γεγενημένων ἄρτων.

2. Ὅρα δὲ καὶ πόθεν ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ μάννα διαφοράν. Ἀπὸ τοῦ οἷον τὸ τέλος ἀκοῦσαι ἑκατέρας τῆς τροφῆς. Δεικνὺς γάρ, ὅτι οὐ ξένην τινὰ ἐκείνη παρεῖχε τὴν χρείαν, ἐπήγαγεν· «Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον». Εἶτα κατασκευάζει τὸ μάλιστα πεῖθον αὐτούς, ὅτι πολλῷ τῶν πατέρων αὐτῶν μειζόνων αὐτοὶ ἠξίωνται, τοὺς περὶ Μωϋσέα αἰνιττόμενος θαυμαστοὺς ἄνδρας ἐκείνους. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανον οἱ τὸ μάννα φαγόντες, ἐπήγαγεν· «Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Καὶ τό· «Ἐν τῇ ἐρήμῳ» δὲ οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' αἰνιττόμενος ὅτι οὐδὲ ἐξετάθη ἐπὶ χρόνον πολύν, οὐδὲ συνεισῆλθεν εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν.

Οὗτος δὲ ὁ ἄρτος οὐ τοιοῦτος. «Καὶ ὁ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς». Εἰκότως ζητήσειεν ἄν τις ἐνταῦθα διαπορῶν, ποῖος τῶν λόγων τούτων καιρὸς ἦν, οἰκοδομούντων

---

3 α. Ἰω. 8, 52.

Υἱοῦ; Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσῃς, διατί δὲν ἐξεφράσθη σαφέστερα; Λόγῳ τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του.

Διότι, ἐὰν τόσον πολὺ εἶχαν σκανδαλισθῆ, ὅταν τοὺς εἶπεν· «Ἔχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», τί θὰ ἐπάθαιναν, ἐὰν προσέθετε καὶ αὐτό; Καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του ἄρτον ζωῆς, διότι παρέχει εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωήν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπρόσθεσεν· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ φάγῃ ἀπὸ τὸν ἄρτον αὐτόν, θὰ ζήσῃ αἰωνίως». Καὶ ἄρτον ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν εἰς αὐτὸν ἢ εἰς τὸ σῶμα του. Διότι καὶ τὰ δύο ἐνδυναμώνουν τὴν ψυχήν. Καὶ ὅμως, ὅταν εἰς ἄλλην περίπτωσιν εἶχεν εἰπεῖ· «Ἐὰν δεχθῇ κανεὶς τοὺς λόγους μου, δὲν θὰ γευθῇ ποτὲ τὸν θάνατον»[3α], οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἔπαθαν κάτι παρόμοιον, ἴσως διότι τὸν ἐσέβοντο ἀπὸ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων.

2. Παρατήρησε καὶ πῶς διαφοροποιεῖ τὸ μάννα ἀπὸ τὸν ἄρτον, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς κάθε μιᾶς τροφῆς. Διότι, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ μάννα δὲν προσέφερε κάτι τὸ νέον, προσέθεσεν· «Οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον καὶ ὅμως ἀπέθαναν». Ἔπειτα διὰ νὰ τοὺς πείσῃ, τοὺς προβάλλει τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι αὐτοὶ ἔχουν ἀξιωθῆ πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς πατέρας των, ὑπαινισσόμενος τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς ἀξιοθαυμάστους ἐκείνους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι ἀπέθαναν ἐκεῖνοι ποὺ ἔφαγαν τὸ μάννα, προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον, θὰ ζήσῃ αἰωνίως». Καὶ τὰς λέξεις «Εἰς τὴν ἔρημον», δὲν τὰς ἔβαλε τυχαῖα εἰς τὸν λόγον του, ἀλλ' ὑπαινισσόμενος ὅτι ἐκεῖνο δὲν διήρκεσε πολύ, οὔτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Αὐτὸς ὅμως ὁ ἄρτος δὲν εἶναι τέτοιος. «Καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω, εἶναι ἡ σάρξ μου, τὴν ὁποίαν θὰ δώσω ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου». Εὐλόγως ἠμπορεῖ κάποιος ποὺ ἀμφιβάλλει, νὰ ἐρωτήσῃ, ποία εὐκαιρία ἐδόθη εἰς τὸν Χριστὸν διὰ νὰ εἰπῇ αὐτὰ τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν

μὲν οὐδὲν οὐδὲ χρησιμευόντων, μᾶλλον δὲ τοῖς οἰκοδομηθεῖσι καὶ λυμαινομένων. «Ἐκ τούτου», φησί, «πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, λέγοντες· «Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;». Ἐνῆν γὰρ ταῦτα μόνοις παραδοθῆναι τοῖς μαθηταῖς, καθάπερ ὁ Ματθαῖος ἔλεγεν, ὅτι «Ἰδίᾳ διελέγετο αὐτοῖς».

Τί ποτε οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Ὅτι καὶ νῦν τῶν τοιούτων ῥημάτων πολὺ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέκειντο τροφὴν αἰτοῦντες μέν, ἀλλὰ τὴν σωματικήν, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείσης ἀναμιμνήσκοντες αὐτὸν τροφῆς, τὸ μάννα μέγα ἔλεγον, δεικνὺς ὅτι πάντα ἐκεῖνα τύπος ἦν καὶ σκιά, ἡ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια ἡ παροῦσά ἐστι, μέμνηται τροφῆς πνευματικῆς. Ἀλλ' ἔδει, φησίν, εἰπεῖν, ὅτι οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα· ἐγὼ δὲ ἄρτον παρέσχον ὑμῖν. Ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἦν. Ἐδόκει γὰρ τοῦτο καὶ ἔλαττον ἐκείνου, τῷ ἐκεῖνο μὲν ἄνωθεν φέρεσθαι, τοῦτο δὲ κάτω γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων. Ἐπεὶ οὖν ἐζήτουν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φερομένην τροφήν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγεν, «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα».

Εἰ δὲ ἐξετάζοι τις, τί δήποτε καὶ τὸν περὶ μυστηρίων ἐνέβαλε λόγον; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτόν, ὅτι καὶ τούτων σφόδρα τῶν λόγων ὁ καιρὸς ἦν. Τὸ γὰρ ἀσαφὲς τῶν εἰρημένων ἀεὶ τὸν ἀκροατὴν διανίστησι καὶ προσεκτικώτερον ἐργάζεται. Οὐ τοίνυν σκανδαλίζεσθαι ἔδει, ἀλλ' ἐρωτᾶν μᾶλλον καὶ πυνθάνεσθαι. Νῦν δὲ ἀναχωροῦσιν. Εἰ γὰρ προφήτην αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ἐχρῆν πιστεῦσαι τοῖς λεγομένοις. Ὥστε τῆς ἐκείνων ἀνοίας τὸ σκάνδαλον ἦν, οὐ τῆς ἀπορίας τῶν λεγομένων. Σὺ δὲ ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν τοὺς μαθητὰς συνέδησεν ἑαυτῷ· οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ

4. Μάρκ. 4, 34.

εἶναι ἐποικοδομητικὰ καὶ δὲν χρησιμεύουν εἰς τίποτε, ἀλλὰ καὶ βλάπτουν ὅσα ἦσαν ἐποικοδομητικά; Καὶ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἔφυγαν λέγοντες· «Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος αὐτός, ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀκούῃ;». Διότι αὐτὰ ἔπρεπε ν' ἀνακοινωθοῦν μόνον εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀφοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ματθαῖος, «Τὰ ἐξήγει ὅλα ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς μαθητάς του»[4].

Τί ἔχομεν ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τοῦτο; Ὅτι καὶ σήμερα πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι καὶ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπέμεναν νὰ ζητοῦν τροφὴν καὶ εἶχαν ὑπενθυμίσει εἰς αὐτὸν τὴν τροφὴν ποὺ εἶχε δοθῇ τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων των καὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸ μάννα ἦτο μεγάλο θαῦμα, ἐνθυμεῖται ὁ Χριστὸν τὴν πνευματικὴν τροφήν, διὰ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν τύπος καὶ σκιὰ καὶ ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια ἦτο ἡ παροῦσα. Καὶ θὰ ἐρωτήσῃς· Ἔπρεπε νὰ εἰπῇ, ὅτι οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον, ἐνῷ ἐγὼ σᾶς ἔδωσα ἄρτον; Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις ἦτο πολὺ μεγάλη. Διότι τὸ θαῦμα τοῦτο ἐφαίνετο μικρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο, διὸ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἐνῷ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν τροφὴν ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανόν, δι' αὐτὸ ἔλεγε συνεχῶς· «Ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κατέβηκα».

Ἐὰν κανεὶς ὅμως ἐρωτήσῃ, διατί ὡμίλησε περὶ μυστηρίων; θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος δι' αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι ἡ ἀσάφεια τῶν λόγων πάντοτε ἐρεθίζει τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν καθιστᾷ προσεκτικώτερον. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ σκανδαλίζωνται, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐρωτοῦν καὶ νὰ πληροφοροῦνται. Τώρα ὅμως ἐκεῖνοι φεύγουν. Διότι, ἐὰν ἐπίστευον ὅτι εἶναι Προφήτης, ἔπρεπε νὰ πιστεύουν εἰς τὰ λόγια του. Ἑπομένως τὸ σκάνδαλον ἦτο ἀπόδειξις τῆς ἰδικῆς των μωρίας ὄχι τῆς ἀσαφείας τῶν λόγων. Σὺ ὅμως πρόσεχε, μὲ ποῖον τρόπον συνέδεσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς μαθητὰς μὲ τὸν ἑαυτόν του. Διότι εἶναι οἱ

λέγοντες, «Ῥήματα ζωῆς ἔχεις· ποῦ ἀπελευσόμεθα;». Πλὴν ἑαυτὸν ἐνταῦθα εἰσάγει διδόντα, οὐ τὸν Πατέρα, «Ὁ ἄρτος», λέγων, «ὃν ἐγὼ δώσω, σάρξ μού ἐστιν». Ἀλλ' οὐχ οἱ ὄχλοι οὕτως, ἀλλ' ἀπεναντίας· «Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος». Διὸ καὶ ἀναχωροῦσι.

Καίτοι οὐδὲ ξένη τις ἦν ἡ διδασκαλία, καὶ παρηλλαγμένη. Ὁ γὰρ Ἰωάννης ἄνωθεν τοῦτο ᾐνίξατο, ἀμνὸν αὐτὸν προσειπών. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ᾔδεσαν, φησίν. Οἶδα κἀγώ· ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταντο. Εἰ γὰρ περὶ ἀναστάσεως οὐδέπω τι ᾔδεσαν σαφές, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠγνόησαν τί ποτέ ἐστι τό, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»· πολλῷ μᾶλλον περὶ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γὰρ ἐκείνων ἀσαφέστερα ἦν.

Ὅτι μὲν γὰρ προφῆται ἀνέστησαν, ᾔδεσαν, εἰ καὶ μὴ οὕτω σαφῶς εἰρήκασιν αἱ Γραφαί· ὅτι δὲ σάρκα τις ἔφαγεν, οὐδέποτε οὐδεὶς εἶπεν ἐκείνων. Ἀλλ' ὅμως ἐπείθοντο καὶ ἠκολούθουν, καὶ ὡμολόγουν ῥήματα ζωῆς αἰωνίου αὐτὸν ἔχειν. Τοῦτο γὰρ μαθητοῦ, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀκούειν καὶ πείθεσθαι, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἀναμένειν τῆς λύσεως. Τί οὖν, φησίν, ὅτι τοὐναντίον συνέβη, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω; Τοῦτο παρὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν. Ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς εἰσέλθῃ, συνέρχεται καὶ ἀπιστία.

Οὕτω καὶ Νικόδημος ἐθορυβεῖτο λέγων· «Πῶς δύναται ἄνθρωπος εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ;», οὕτω καὶ οὗτοι ταράττονται λέγοντες, «Πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν φαγεῖν οὗτος τὴν σάρκα αὐτοῦ;». Εἰ γὰρ τὸ

5. Ἰω. 6, 68.
6. Αὐτόθ. 2, 19.

μαθηταί του πού εἶπαν· «Ἔχεις λόγια αἰωνίου ζωῆς. Εἰς ποῖον νὰ ὑπάγωμεν;»[5]. Ἀλλ' ἐδῶ εἰσάγει τὸν ἑαυτόν του νὰ δίδῃ καὶ ὄχι τὸν Πατέρα, καὶ λέγει· «Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ δίδω, εἶναι ἡ σάρξ μου». Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ὄχι χωρὶς ταραχὴν ἀλλ' ἀντιθέτως εἶπαν· «Σκληρὸς εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος». Δι' αὐτὸ ἔφευγαν.

Ἀλλ' ἡ διδασκαλία δὲν ἦτο νέα, οὔτε διαφορετική. Διότι ὁ Ἰωάννης εἶχε κάμει προηγουμένως ὑπαινιγμὸν περὶ τούτου, ὅταν προεῖπε τὸν Χριστόν, ἀμνόν. Ἀλλά, θὰ εἰπῇς, αὐτοὶ δὲν εἶχαν καταλάβει. Αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὸ ξεύρω. Καὶ οἱ μαθηταί του δὲν ἐγνώριζαν τοῦτο. Διότι, ἐὰν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲν τὸ καταλάβαιναν ἀρκετὰ σαφῶς, καὶ δι' αὐτὸ ἠγνόουν, τί τέλος πάντων ἐσήμαινεν, ἐκεῖνο πού εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»[6]; πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἐκαταλάβαιναν τὰ προηγούμενα, διότι αὐτὰ ἦσαν ἀσαφέστερα ἀπὸ ἐκεῖνα.

Καὶ ἐγνώριζαν μέν, ὅτι εἶχαν ἀναστηθῆ Προφῆται, ἂν καὶ αἱ Γραφαὶ δὲν τὸ ἀνέφεραν τόσον καθαρά. Ἀλλὰ κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους δὲν εἶχεν εἰπεῖ ποτέ, ὅτι κάποιος ἔφαγε σάρκα. Ὑπήκουον ὅμως εἰς τὸν Χριστόν, τὸν ἠκολούθουν καὶ ὡμολόγουν, ὅτι ἔχει λόγια ζωῆς αἰωνίου. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τοῦ καλοῦ μαθητοῦ, νὰ μὴ ἐξετάζῃ μὲ περιέργειαν τὰ λόγια τοῦ διδασκάλου του, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀκούῃ καὶ νὰ πειθαρχῇ καὶ νὰ περιμένῃ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ τὴν λύσιν. Διατί λοιπὸν λέγουν, ὅτι συνέβη τὸ ἀντίθετον καὶ ὅτι ἔφυγαν; Αὐτὸ συνέβη ἐξ αἰτίας τῆς μωρίας των. Διότι, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ ἐρώτημα, 'Πῶς', τότε μαζὶ μὲ αὐτὸ εἰσέρχεται καὶ ἡ ἀπιστία.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἶχε ταραχθῆ καὶ ὁ Νικόδημος καὶ δι' αὐτὸ ἠρώτησε· «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του;». Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ταράσσονται λέγοντες· «Πῶς ἠμπορεῖ αὐτὸς νὰ μᾶς δώσῃ νὰ φάγωμεν τὴν σάρκα του;». Διότι, ἐὰν ζητῇς τό, 'Πῶς',

πῶς ζητεῖς, διατί τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄρτων οὐκ εἶπες, πῶς τοὺς πέντε εἰς τοσούτους ἐξέτεινεν; Ὅτι τοῦ κορεσθῆναι μόνον ἦσαν τότε, οὐ τοῦ τὸ θαῦμα ἰδεῖν. Ἀλλ' ἡ πεῖρα τότε, φησίν, ἐπαίδευσεν. Οὐκοῦν ἐξ ἐκείνης ἔδει καὶ ταῦτα γενέσθαι εὐπαράδεκτα. Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ἐθαυματούργησε τὸ παράδοξον ἐκεῖνο, ἵνα δι' ἐκείνου διδαχθέντες, μηκέτι διαπιστῶσι τοῖς μετὰ ταῦτα λεγομένοις. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐδὲν ἐκαρπώσαντο τότε ἐκ τῶν εἰρημένων, ἡμεῖς δὲ τῆς εὐεργεσίας δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἀπολελαύκαμεν. Διὸ καὶ ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων, τί ποτέ ἐστι, καὶ διατί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος. «Ἓν σῶμα γενόμεθα καὶ μέλη», φησίν, «ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ». Οἱ δὲ μεμυημένοι παρακολουθείτωσαν τοῖς λεγομένοις.

3. Ἵν' οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶσεν τὴν σάρκα. Διὰ τῆς τροφῆς γὰρ τοῦτο γίνεται ἧς ἐχαρίσατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν ἔχει περὶ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν ἡμῖν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἕν τι ὑπάρξωμεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον. Τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο δεῖγμα. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Ἰὼβ αἰνιττόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκετῶν, οἷς ἦν οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινός, ὡς προσφῦναι ταῖς σαρξὶν αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πολὺν αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι πόθον ὃν εἶχον, «Τίς ἂν δῴη ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ», ἔλεγον, «ἐμπλησθῆναι;».

Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἐνάγων μείζονα, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐπιδεικνὺς τὸν περὶ ἡμᾶς, οὐκ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον παρέσχε τοῖς ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ

---

7. Ἐφ. 5, 30.
8. Ἰὼβ, 31, 31.

διατί δὲν τὸ εἶπες διὰ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, πῶς δηλαδὴ ἐπολλαπλασίασε τοὺς πέντε ἄρτους εἰς τόσους πολλούς; Διότι τότε ἐφρόντιζον μόνον διὰ νὰ χορτάσουν καὶ ὄχι νὰ ἰδοῦν τὸ θαῦμα. Ἀλλ, θὰ εἰπῇς, ἡ πεῖρα τότε τοὺς ἐδίδαξεν. Ἔπρεπε λοιπὸν ἀπὸ τὴν πεῖραν ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει τότε νὰ γίνουν εὔκολα παραδεκτά. Δι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε προηγουμένως τὸ παράδοξον ἐκεῖνο θαῦμα, διὰ νὰ μὴ δυσπιστοῦν εἰς τὰ κατοπινά του λόγια, ἀφοῦ εἶχαν διδαχθῇ ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν δὲν ἀπεκόμισαν καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ ὅσα εἶχαν λεχθῇ τότε, ἡμεῖς ὅμως ἔχομεν ἀπολαύσει τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν τῶν ἔργων. Δι᾽ αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ λεχθῇ, τί σημαίνει τὸ μυστηριῶδες θαῦμα, διατί ἔγινε καὶ ποία ἡ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἓν σῶμα γινόμεθα καὶ εἴμεθα μέλη τοῦ σώματός του καὶ ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ἀπὸ τὰ ὀστᾶ του»[7]. Καὶ οἱ μεμυημένοι ἂς παρακολουθήσουν τὰ λεγόμενά μου.

3. Διὰ νὰ μὴ γίνωμεν λοιπὸν ἓν σῶμα μόνον ἀπὸ ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικῶς, ἂς ἀναμιχθῶμεν μὲ ἐκείνην τὴν σάρκα. Διότι αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν τροφὴν ποὺ μᾶς ἐχάρισεν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μᾶς δείξῃ τὴν μεγάλην ἀγάπην, ποὺ τρέφει δι᾽ ἡμᾶς. Δι᾽ αὐτὸ ἀνέμιξε τὸν ἑαυτόν του μὲ ἡμᾶς καὶ ἀπετέλεσεν μὲ ἡμᾶς ἓν σῶμα, διὰ νὰ εἴμεθα ἕν, ὅπως τὸ σῶμα εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν κεφαλήν. Διότι αὐτὴ εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ ἀγαπῶνται πολύ. Κάμνων καὶ ὁ Ἰὼβ ὑπαινιγμὸν περὶ αὐτοῦ, ἔλεγε διὰ τοὺς ὑπηρέτας του, ὅτι τόσον πολὺ ἠγαπᾶτο ἀπὸ αὐτούς, ὥστε ἐπεθύμουν ν᾽ ἀναμιχθοῦν μὲ τὴν σάρκα του. Διότι ἐκεῖνοι, διὰ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπην ποὺ τοῦ εἶχαν, ἔλεγαν· «Ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ δώσῃ ἀπὸ τὴν σάρκα του, ὥστε νὰ χορτάσωμεν;»[8].

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός, διὰ νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς μεγαλυτέραν φιλίαν καὶ διὰ ν᾽ ἀποδείξῃ τὴν ἀγάπην του δι᾽ ἡμᾶς καὶ δὲν παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκείνους

ἅψασθαι καὶ φαγεῖν καὶ ἐμπῆξαι τοὺς ὀδόντας τῇ σαρκὶ καὶ συμπλακῆναι καὶ τὸν πόθον ἐμπλῆσαι πάντα. Ὡς λέοντες τοίνυν πῦρ πνέοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀναχωρῶμεν ἐκείνης, φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ γινόμενοι καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἡμετέραν ἐννοοῦντες καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο. Οἱ μὲν οὖν γεννήσαντες, πολλάκις ἑτέροις τρέφειν διδόασι τὰ τεχθέντα· ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτω, φησίν, ἀλλὰ ταῖς σαρξὶ τρέφω ταῖς ἐμαῖς, ἐμαυτὸν ὑμῖν παρατίθημι, πάντας ὑμᾶς εὐγενεῖς εἶναι βουλόμενος, καὶ χρηστὰς ὑμῖν περὶ τῶν μελλόντων ὑποτείνων ἐλπίδας. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα ὑμῖν ἐκδοὺς ἑαυτόν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι. Ἀδελφὸς ἠθέλησα ὑμέτερος γενέσθαι· ἐκοινώνησα σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ὑμᾶς, πάλιν αὐτὴν ὑμῖν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, δι' ὧν συγγενὴς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι.

Τοῦτο τὸ αἷμα τὴν εἰκόνα ἡμῖν ἀνθηρὰν ἐργάζεται τὴν βασιλικήν, τοῦτο κάλλος ἀμήχανον τίκτει, τοῦτο ἀπομαρανθῆναι τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφίησιν, ἄρδον αὐτὴν συνεχῶς καὶ τρέφον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σιτίων ἡμῖν αἷμα γινόμενον, οὐκ εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερόν τι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἀρδεύει, καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμποιεῖ. Τοῦτο τὸ αἷμα ἀξίως λαμβανόμενον ἐλαύνει μὲν δαίμονας καὶ πόρρωθεν ἡμῶν ποιεῖ, καλεῖ δὲ ἀγγέλους πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὅπου γὰρ ἂν ἴδωσι τὸ αἷμα τὸ Δεσποτικόν, φεύγουσι μὲν δαίμονες, συντρέχουσι δὲ ἄγγελοι. Τοῦτο τὸ αἷμα ἐκχυθὲν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξέπλυνε.

Πολλὰ περὶ τοῦ αἵματος τούτου καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐφιλοσόφησε. Τοῦτο τὸ αἷμα τὰ ἄδυτα καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἐκάθηρεν. Εἰ δὲ ὁ τύπος αὐτοῦ τοσαύτην ἔσχεν ἰσχύν, ἔν τε τῷ ναῷ τῶν Ἑβραίων, ἔν τε Αἰγύπτῳ μέσῃ, ταῖς

ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ἐγγίσουν, νὰ τὸν φάγουν, νὰ ἐμπήξουν τὰ δόντια των εἰς τὴν σάρκα του, ν' ἀναμιχθοῦν μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ χορτάσουν, αὐτὸς δὲ ἐξεπλήρωσεν ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν των. Φεύγομεν ἀπὸ τὴν τράπεζαν ἐκείνην σὰν λέοντες ποὺ βγάζουν φωτιάν, ἀφοῦ γινόμεθα φοβεροὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν διάβολον, σκεπτόμενοι αὐτὸ ποὺ ἔχομεν εἰς τὸ κεφάλι μας καὶ τὴν ἀγάπην ποὺ ἐκεῖνος μᾶς ἔδειξε. Πολλὰς φορὰς οἱ γονεῖς δίδουν τὰ παιδιά τους εἰς ἄλλους διὰ νὰ τὰ θρέψουν. Ἐγὼ ὅμως, λέγει, δὲν κάμνω τὸ ἴδιο, ἀλλὰ σᾶς τρέφω μὲ τὰς σάρκας μου, σᾶς παραθέτω τὸν ἑαυτόν μου, θέλω ὅλοι σας νὰ εἶσθε εὐγενικοὶ καὶ σᾶς προσφέρω καλὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. Διότι αὐτὸς ποὺ ἐδῶ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς σᾶς, μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν θὰ τὸ κάμῃ εἰς τὸ μέλλον. Ἠθέλησα νὰ γίνω ἀδελφός σας, διὰ σᾶς παρέσχον κοινὸν τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα μου καὶ πάλιν παραδίδω πρὸς χάριν σας αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔγινα συγγενής σας.

Αὐτὸ τὸ αἷμα καθιστᾷ εἰς ἡμᾶς βασιλικὴν καὶ ἀνθηρὰν τὴν εἰκόνα, γεννᾷ αὐτὴν τὴν ἀπίστευτον ὡραιότητα, δὲν ἀφήνει νὰ μαρανθῇ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ποτίζει καὶ τρέφει αὐτὴν συνεχῶς. Διότι τὸ αἷμα ποὺ παίρνομεν ἀπὸ τὰς τροφάς, δὲν γίνεται ἀμέσως αἷμα ἀλλὰ κάτι ἄλλο. Τὸ αἷμα ὅμως τοῦτο ποτίζει ἀμέσως τὴν ψυχὴν καὶ τῆς δίδει μεγάλην δύναμιν. Ἂν αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ λάβωμεν ἀξίως, ἐκδιώκει τοὺς δαίμονας καὶ τοὺς κρατεῖ μακρυά μας, καὶ φέρει κοντά μας τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων. Διότι, ὅπου θὰ ἰδοῦν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, οἱ μὲν δαίμονες τρέπονται εἰς φυγήν, προσέρχονται ὅμως οἱ ἄγγελοι. Ὅταν ἐχύθη αὐτὸ τὸ αἷμα, ἐξέπλυνεν ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Πολλὰς φιλοσοφικὰς σκέψεις περὶ τοῦ αἵματος τούτου ἔκαμεν ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν του. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἐκαθάρισε τὰ ἄδυτα καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Ἐὰν δὲ ἡ μορφὴ αὐτοῦ τοῦ αἵματος εἶχε τόσην δύναμιν, ὥστε ν' ἀλείφεται μὲ αὐτὸ τὸ ἀνώφλιον τοῦ ναοῦ

φλιαῖς ἐπιχριόμενον, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια. Τοῦτο τὸ αἷμα, τὸ χρυσοῦν θυσιαστήριον ἡγίασε· τούτου χωρὶς οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἄδυτα εἰσιέναι· τοῦτο τὸ αἷμα ἱερέας ἐχειροτόνει· τοῦτο ἀπέλουεν ἁμαρτίας ἐν τοῖς τύποις. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τύποις τοσαύτην ἔσχεν ἰσχύν, εἰ τὴν σκιὰν οὕτως ὁ θάνατος ἔφριξε, τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, εἰπέ μοι, πῶς οὐκ ἂν ἐφοβήθη; Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τούτῳ λούεται ἡ ψυχή, τούτῳ καλλωπίζεται, τούτῳ πυροῦται, τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργάζεται τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον, τοῦτο χρυσίου φαιδροτέραν τὴν ψυχὴν ποιεῖ, τοῦτο ἐξεχύθη τὸ αἷμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε βατόν.

4. Φρικτὰ ὄντως τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, φρικτὸν ὄντως τὸ θυσιαστήριον. Ἀνέβαινεν ἐκ τοῦ παραδείσου πηγή, ποταμοὺς αἰσθητοὺς προχέουσα· ἀπὸ τῆς τραπέζης ταύτης ἄνεισι πηγή, ποταμοὺς ἀφιεῖσα πνευματικούς. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν πεφυτευμέναι εἰσίν, οὐκ ἰτέαι ἄκαρποι, ἀλλὰ δένδρα πρὸς αὐτὸν φθάνοντα τὸν οὐρανόν, καρπὸν ἔχοντα ὥριμον ἀεὶ καὶ ἀμάραντον. Εἴ τις καυσοῦται, παρὰ ταύτην ἡκέτω τὴν πηγὴν καὶ καταψυχέτω τὸ καῦσος. Καὶ γὰρ αὐχμοὺς λύει, καὶ τὰ διακαῆ πάντα παραψύχει, οὐ τὰ ἐξ ἡλίου διακαιόμενα, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν πεπυρωμένων. Καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἄνωθεν ἔχει, καὶ τὴν ῥίζαν ἐκεῖθεν, ὅθεν καὶ ἄρδεται.

Πολλοὶ ταύτης οἱ ῥύακες τῆς πηγῆς, οὓς ἀφίησιν ὁ Παράκλητος· καὶ μεσίτης ὁ Υἱὸς γίνεται, οὐ δίκελλαν ἔχων καὶ ὁδοποιῶν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν ἀνοίγων τὴν παρ' ἡμῖν. Αὕτη ἡ πηγὴ φωτός ἐστι πηγή, ἀναβλύζουσα ἀληθείας ἀκτῖνας. Ταύτῃ καὶ αἱ ἄνω παρεστήκασι δυνάμεις, πρὸς τὸ κάλλος ἐνορῶσαι τῶν ῥείθρων, ἐπειδὴ καὶ σαφέστερον ἐκεῖναι τῶν προκειμένων θεωροῦσι τὴν δύναμιν, καὶ τὰς

τῶν Ἑβραίων καὶ τῆς μέσης Αἰγύπτου, πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν ἔχει ἡ ἀλήθεια. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἡγίασε τὸ χρυσὸν θυσιαστήριον καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἐχειροτόνει ἱερεῖς. Αὐτὸ ἀπήλλασσεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας εἰς τοὺς τύπους. Ἐὰν λοιπὸν εἰς τοὺς τύπους εἶχε τόσην δύναμιν, ἐὰν ὁ θάνατος ἐφοβήθη τὴν σκιάν του, εἰπέ μου, πῶς δὲν θὰ ἐφοβεῖτο τὴν ἀλήθειαν; Μὲ αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, μὲ αὐτὸ λούεται ἡ ψυχή μας, μὲ αὐτὸ στολίζεται, μὲ αὐτὸ φλέγεται, αὐτὸ κάμνει τὸν νοῦν μας νὰ λάμπῃ περισσότερον ἀπὸ τὸ πῦρ, αὐτὸ καθιστᾷ τὴν ψυχήν μας περισσότερον φαιδρὰν ἀπὸ τὸν χρυσόν, αὐτὸ τὸ αἷμα ἐχύθη καὶ μᾶς ἤνοιξε τὸν οὐρανόν.

4. Πράγματι προκαλοῦν δέος τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ θυσιαστήριον. Ἀπὸ τὸν παράδεισον ἀναβλύζει πηγή, ποὺ χύνει αἰσθητοὺς ποταμούς. Ἀπὸ τὴν τράπεζαν αὐτὴν ἀναβλύζει πηγή, ποὺ χύνει πνευματικοὺς ποταμούς. Πλησίον αὐτῆς τῆς πηγῆς ἔχουν φυτευθῆ ὄχι ἄκαρποι ἰτέαι, ἀλλὰ δένδρα ποὺ φθάνουν ὡς τὸν οὐρανόν, ποὺ ἔχουν καρπὸν πάντοτε ὥριμον καὶ ἀμάραντον. Ὅποιος ξεσταίνεται, ἂς ὑπάγῃ εἰς αὐτὴν τὴν πηγὴν καὶ ἂς καταδροσισθῇ ἀπὸ τὴν ζέστην. Διότι καὶ τὴν ζέστην ἐκδιώκει καὶ ὅλα ὅσα καίονται ψυχραίνει, ὄχι ἐκεῖνα ποὺ καίονται ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πυρακτωμένα βέλη. Διότι ἄνωθεν ἔχει καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ποτίζεται.

Τὰ ρυάκια αὐτῆς τῆς πηγῆς εἶναι πολλά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀφήνει ὁ Παράκλητος. Καὶ μεσίτης γίνεται ὁ Υἱός, χωρὶς νὰ κρατῇ δικέλλαν καὶ χωρὶς νὰ ἑτοιμάζῃ τὸν δρόμον, ἀλλ' ἀνοίγων τὴν ἰδικήν μας διάθεσιν. Αὐτὴ ἡ πηγὴ εἶναι πηγὴ φωτὸς καὶ ἀναβλύζει τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀληθείας. Μαζὶ μὲ αὐτὴν παρευρίσκονται καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κοιτάζουν τὴν ὡραιότητα τῶν ὑδάτων καὶ τὰς ἀπλησιάστους ἀνταυγείας, ἐπειδὴ ἐκεῖναι βλέπουν καλύτερον τὴν δύνα-

μαρμαρυγὰς τὰς ἀπροσίτους. Ὥσπερ γὰρ χρυσοῦ τηκομένου, ἄν τε τὴν χεῖρά τις ἐμβάλῃ, εἰ οἷόν τε ἦν, ἄν τε τὴν γλῶτταν, χρυσῆν εὐθέως αὐτὴν ἐποίησεν ἄν, οὕτω δὴ καὶ πολλῷ πλέον ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ἐργάζεται τὰ προκείμενα. Ἀναζεῖ μὲν γὰρ πυρὸς σφοδρότερον ὁ ποταμός, ἀλλ᾿ οὐ καίει, ἀλλὰ βαπτίζει μόνον ὅπερ ἂν λάβῃ.

Τοῦτο τὸ αἷμα ἄνωθεν προετυποῦτο ἀεί, ἐν θυσιαστηρίοις, ἐν δικαίων σφαγαῖς· τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκουμένης, τούτῳ ἠγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστός, τούτῳ κατεκόσμησεν αὐτὴν ἅπασαν. Καθάπερ γὰρ ἄνθρωπος οἰκέτας ὠνούμενος χρυσίον δίδωσι, καὶ καλλωπίσαι πάλιν αὐτοὺς βουλόμενος, χρυσῷ τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, καὶ ἠγόρασεν ἡμᾶς αἵματι, καὶ ἐκόσμησεν αἵματι. Οἱ τούτου μετέχοντες τοῦ αἵματος, μετὰ ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἑστήκασιν, αὐτὴν περικείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολήν, τὰ ὅπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. Ἀλλ᾿ οὐδὲν εἶπον οὐδέπω μέγα· αὐτὸν γάρ εἰσιν ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα.

Ἀλλ᾿ ὥσπερ ἐστὶ μέγα καὶ θαυμαστόν, οὕτως ἂν μὲν μετὰ καθαρότητος προσέλθῃς, εἰς σωτηρίαν προσῆλθες, ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. «Ὁ γὰρ ἐσθίων», φησί, «καὶ πίνων ἀναξίως τοῦ Κυρίου, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Εἰ τοίνυν οἱ ρυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικὴν κολάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαρρηγνύντες, τί ἀπεικὸς καὶ τοὺς ἀκαθάρτῳ διανοίᾳ δεχομένους τὸ σῶμα, τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν τοῖς αὐτὸ διαρρήξασι διὰ τῶν ἥλων; Ὅρα γοῦν πῶς φοβερὰν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, εἰπών· «Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει·

9. Α΄ Κορ. 11, 29.

μιν τῶν πραγμάτων ποὺ εὑρίσκονται ἔμπροσθέν των. Διότι, ὅπως ὅταν λειώνη ὁ χρυσός, ἂν κάποιος βάλῃ μέσα εἰς αὐτὸν τὸ χέρι του ἢ τὴν γλῶσσαν του, ἂν εἶναι δυνατὸν τοῦτο, ἀμέσως γίνεται χρυσῆ, ἔτσι καὶ τὰ μυστήρια ποὺ ἡ ψυχὴ ἀποκαλύπτει ἐδῶ γίνονται πολὺ περισσότερα. Διότι ὁ ποταμὸς κοχλάζει δυνατώτερα ἀπὸ τὸ πῦρ, ἀλλὰ δὲν καίει, καὶ βαπτίζει μόνον ὅ,τι θὰ λάβῃ.

Αὐτὸ τὸ αἷμα προδιεγράφετο πάντοτε εἰς τοὺς βωμοὺς καὶ εἰς τὰς σφαγὰς τῶν δικαίων. Αὐτὸ τὸ αἷμα εἶναι τὸ τίμημα τῆς οἰκουμένης, μὲ αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἐξηγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ αὐτὸ τὴν κατεστόλισεν ὁλόκληρον. Διότι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀγοράζει δούλους δίδει χρυσὸν καὶ ἂν θέλῃ νὰ τοὺς στολίσῃ, πάλιν μὲ χρυσὸν τὸ κάμνει, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς ἠγόρασε μὲ τὸ αἷμα του καὶ μᾶς ἐστόλισε μὲ τὸ αἷμα του. Ὅσοι εἶναι μέτοχοι αὐτοῦ τοῦ αἵματος, στέκονται μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις, φοροῦν τὴν βασιλικὴν στολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ κρατοῦν τὰ πνευματικὰ ὅπλα. Ἀλλ' ἀκόμη δὲν εἶπα τὸ σπουδαιότερον. Ἔχουν ἐνδυθῆ ὅπως ὁ βασιλεύς.

Ἀλλ' ὅπως αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι σπουδαῖον καὶ ἀξιοθαύμαστον, ἔτσι ἂν προσέλθῃς μὲ καθαρότητα, προσέρχεσαι εἰς σωτηρίαν, ἂν προσέρχεσαι μὲ πονηρὰν συνείδησιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει καὶ πίνει κατὰ τρόπον ἀνάξιον ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, τρώγει καὶ πίνει τὴν καταδίκην του»[9]. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ λερώνουν τὴν βασιλικὴν πορφύραν τιμωροῦνται ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴν σχίζουν, τί τὸ παράδοξον καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴν σχίζουν, τί τὸ παράδοξον καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δέχονται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μὲ ἀκάθαρτον σκέψιν ὅτι ὑφίστανται τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, ἀφοῦ σχίζουν τὸ σῶμα αὐτὸ μὲ τὰ καρφιά; Βλέπετε λοιπόν, μὲ ποῖα λόγια παρουσιάζει ὁ Παῦλος τὴν τιμωρίαν· «Ἐὰν παραβῇ κανεὶς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως θανατώνεται χωρὶς εὐσπλαγχνίαν ἐπὶ τῇ καταθέσει δύο ἢ τριῶν

πόσῳ, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος ἐν ᾧ ἡγιάσθη;».

Προσέχωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς, ἀγαπητοί, τοιούτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν· καὶ ὅταν βουληθῶμεν αἰσχρόν τι εἰπεῖν, ἢ συναρπαζομένους ἑαυτοὺς ἴδωμεν ὑπὸ ὀργῆς, ἢ ἑτέρου τινὸς τοιούτου πάθους, λογισώμεθα τίνων κατηξιώθημεν, ὅσου Πνεύματος ἀπηλαύσαμεν· καὶ ἔσται σωφρονισμὸς ἡμῖν τῶν ἀλόγων παθῶν οὗτος ὁ λογισμός. Μέχρι γὰρ τίνος τοῖς παροῦσι προσηλώμεθα; μέχρι τίνος οὐ διεγειρόμεθα; μέχρι τίνος οὐ φροντίζομεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας; Ἐννοήσωμεν τίνων ἡμᾶς κατηξίωσεν ὁ Θεός, εὐχαριστήσωμεν, δοξάσωμεν, μὴ διὰ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν· ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10. Ἑβρ. 10, 28 - 29.

μαρτύρων. Πόσης χειροτέρας τιμωρίας νομίζετε ὅτι εἶναι ἄξιος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατεπάτησε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐθεώρησε μολυσμένον τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, μὲ τὸ ὁποῖον ἡγιάσθη;»[10].

Ἂς προσέχωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, τοὺς ἑαυτούς μας, ἀφοῦ ἀπολαύωμεν τοιαῦτα ἀγαθά. Καὶ ὅταν θελήσωμεν νὰ εἰποῦμεν κάτι κακὸν ἢ ὅταν ἴδωμεν τοὺς ἑαυτούς μας νὰ καταλαμβάνωνται ἀπὸ ὀργὴν ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο παρόμοιον πάθος, ἂς σκεφθοῦμεν, τίνων πραγμάτων ἐγίναμεν ἄξιοι καὶ πόσον ἀπηλαύσαμεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ αὐτὴ ἡ σκέψις θὰ μᾶς σωφρονίσῃ ἀπὸ τὰ παράλογα πάθη. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰ παρόντα; Μέχρι πότε δὲν θὰ ἐξεγειρώμεθα; Μέχρι πότε δὲν θὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν μας; Ἂς κατανοήσωμεν ποίων πραγμάτων μᾶς ἐθεώρησεν ἀξίους ὁ Θεός, ἂς τὸν εὐχαριστήσωμεν καὶ ἂς τὸν δοξάσωμεν ὄχι μόνον μὲ τὴν πίστιν μας ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα μας, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΖʹ.

Ἰω. 6, 53 - 71

«Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ δὲ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».

1. Ὅταν περὶ πνευματικῶν διαλεγώμεθα, μηδὲν ἔστω βιωτικὸν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, μηδὲν γήινον, ἀλλὰ πάντα ἀναχωρείτω, πάντα ἐξοριζέσθω τὰ τοιαῦτα καὶ ὅλοι γινώμεθα τῆς τῶν θείων λογίων ἀκροάσεως μόνης. Εἰ γὰρ βασιλέως ἐπιβαίνοντος πόλει, ἅπας ἀπελαύνεται θόρυβος· πολλῷ μᾶλλον τοῦ Πνεύματος ἡμῖν διαλεγομένου, μετὰ πολλῆς μὲν ἡσυχίας, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς φρίκης ἀκούειν ἡμᾶς δεῖ. Καὶ γὰρ φρίκης ἄξια τὰ λεγόμενα σήμερον. Καὶ πῶς, ἄκουε. «Ἀμὴν» γάρ, φησί, «λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή τίς μου φάγῃ τὴν σάρκα καὶ πίῃ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ». Ἐπειδὴ ἔμπροσθεν ἔλεγον, ὅτι ἀδύνατον τοῦτό ἐστι, δείκνυσιν αὐτὸς οὐ μόνον οὐκ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι «Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τὸν αἰῶνα», εἰκὸς δὲ ἦν αὐτοῖς προσστῆναι τοῦτο, καθὼς καὶ πρότερον ἔλεγον, «Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ πῶς σὺ λέγεις, οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;», τὴν ἀνάστασιν ἔθηκε, λύων τὸ ζητούμενον καὶ δηλῶν ὅτι οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τέλος. Συνεχῶς δὲ στρέφει τὸν περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, δεικνὺς τοῦ πράγματος τὸ ἀναγκαῖον, καὶ ὅτι αὐτὸ πάντως γενέσθαι δεῖ.

1. Ἰω. 6, 53 - 54.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ΄.

Ἰω. 6, 53 - 71

«Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς αὐτούς. Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγετε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πίετε τὸ αἷμα του, δὲν ἔχετε ζωὴν μέσα σας. Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου ἔχει ζωὴν αἰώνιον»[1].

1. Ὅταν ὁμιλοῦμεν διὰ πνευματικὰ ζητήματα, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ τίποτε τὸ βιωτικὸν οὔτε γήϊνον εἰς τὰς ψυχάς μας, ἀλλὰ πρέπει ὅλα ν' ἀπομακρύνωνται, ὅλα τὰ παρόμοια νὰ ἐξορίζωνται καὶ ὅλοι νὰ ἀκροώμεθα μόνον τοὺς θείους λόγους. Διότι, ἐὰν ἀπομακρύνεται κάθε θόρυβος, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐπισκέπτεται μίαν πόλιν, μὲ πολὺ μεγαλυτέραν ἡσυχίαν καὶ φόβον πρέπει ν' ἀκούωμεν, ὅταν μᾶς ὁμιλῇ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι τὰ ὅσα λέγονται σήμερον εἶναι ἄξια φόβου. Καὶ ἄκουσε πῶς· «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγῃ κανεὶς τὴν σάρκα μου καὶ δὲν πίῃ τὸ αἷμα μου, δὲν ἔχει ζωὴν μέσα του». Ἐπειδὴ προηγουμένως ἰσχυρίζοντο, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, ἀποδεικνύει ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖον. Δι' αὐτὸ προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγεν, «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον δὲν θ' ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα», εὔλογον ἦτο, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ἀντέκρουον τοῦτο, ἰσχυριζόμενοι ὅπως καὶ προηγουμένως, «Ὁ Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δὲν θὰ γευθῇ θάνατον;», ὁ Χριστὸς παρουσίασε τὴν ἀνάστασιν, δίδων λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ βεβαιώνων, ὅτι δὲν θ' ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ φέρει συνεχῶς τὸν λόγον εἰς τὰ μυστήρια, διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὅτι θὰ συμβῇ ὁπωσδήποτε.

«Ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις». Τί ἐστιν ὃ λέγει; Ἢ τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀληθὴς βρῶσις αὕτη ἐστὶν ἡ ψυχὴν σῴζουσα· ἢ πιστώσασθαι αὐτοὺς περὶ τῶν εἰρημένων, ὥστε μὴ νομίζειν αἴνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον καὶ παραβολήν, ἀλλ' εἰδέναι ὅτι πάντως δεῖ φαγεῖν τὸ σῶμα. Εἶτά φησιν· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, ἐν ἐμοὶ μένει». Τοῦτο δὲ ἔλεγε δηλῶν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνακιρνᾶται.

Τὸ δὲ ἑξῆς δοκεῖ μὲν ἀσυνάρτητον εἶναί τι, ἂν μὴ τὸν νοῦν ἐξετάσωμεν. Ποία γάρ, φησίν, ἀκολουθία, μετὰ τὸ εἰπεῖν, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα ἐν ἐμοὶ μένει», ἐπαγαγεῖν, «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα»; Ἔχει δὲ πολλὴν τὴν ἁρμονίαν τὸ λεγόμενον. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγε ζωὴν αἰώνιον κατασκευάζων αὐτὸ ἐπήγαγε τό, Ἐν ἐμοὶ μένει. Εἰ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένει, ζῶ δὲ ἐγώ, δῆλον ὅτι κἀκεῖνος ζήσεται. Εἶτά φησι· «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ». Τοῦτο δέ ἐστι συγκριτικὸν καὶ ὁμοιωματικόν. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ζῶ ἐγὼ οὕτως, ὡς ὁ Πατήρ. Καὶ ἵνα μὴ ἀγέννητον νομίσῃς, προσέθηκεν εὐθὺς τό, «Διὰ τὸν Πατέρα», οὐ τοῦτο δεικνύς, ὅτι ἐνεργείας τινὸς χρείαν ἔχει πρὸς τὸ ζῆν. Ἀνωτέρω γὰρ τοῦτο ἀναιρῶν ἔλεγεν· «Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ». Εἰ δὲ δεῖται ἐνεργείας, εὑρεθήσεται ἢ ὁ Πατὴρ μὴ δεδωκὼς οὕτω, καὶ ψευδὴς ὁ λόγος, ἢ εἰ οὕτως ἔδωκεν, οὐδενὸς αὐτὸς λοιπὸν δεηθήσεται ἑτέρου τοῦ συγκροτοῦντος.

Τί οὖν ἐστι, «Διὰ τὸν Πατέρα»; Τὴν αἰτίαν ἐνταῦθα αἰνίττεται μόνον. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Καθώς ἐστι ζῶν ὁ Πατήρ, οὕτω κἀγὼ ζῶ. «Καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσει δι' ἐμέ». Ζωὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει, οὐ τὴν ἁπλῶς,

«Διότι ἡ σὰρξ μου εἶναι ἀληθινὴ τροφὴ καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθινὸν ποτόν». Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει; Ἢ θέλει νὰ εἰπῇ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀληθινὴ τροφὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ σώζει τὴν ψυχήν, ἢ θέλει νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πιστεύσουν εἰς τὰ λόγια του, ὥστε νὰ μὴ νομίζουν ὅτι αὐτὰ εἶναι αἴνιγμα καὶ παραβολή, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ξεύρουν, ὅτι θὰ φάγουν τὸ σῶμα του ὁπωσδήποτε. Καὶ προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου μένει μέσα μου». Καὶ τὸ ἔλεγεν αὐτὸ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν στενὴν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν.

Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς φαίνεται ἀνακόλουθον, ἂν δὲν προσέξωμεν, εἶναι τὸ ἑξῆς· Διότι, θὰ ἐρωτήσῃς, ποία σχέσις ὑπάρχει μετὰ τὰ λόγια του, «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου μένει μέσα μου», μὲ τὰ λόγια ποὺ ἀκολουθοῦν «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ ζωντανὸς Πατὴρ καὶ ἐγὼ ζῶ ἕνεκα τοῦ Πατρός»; Ὑπάρχει μεγάλη συνέπεια μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο φράσεων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὡμίλει παντοῦ καὶ πάντοτε διὰ τὴν αἰώνιον ζωήν, διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ αὐτό, προσέθεσε, Μένει μέσα μου. Διότι, ἐὰν μένῃ μέσα μου καὶ ἐγὼ ζῶ, εἶναι φανερὸν ὅτι θὰ ζήσῃ καὶ ἐκεῖνος. Ἔπειτα λέγει· «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ Πατὴρ ὁ ὁποῖος ζῇ». Αὐτὰ φανερώνουν σύγκρισιν καὶ ὁμοίωσιν, σημαίνουν δὲ τὸ ἑξῆς· Ἐγὼ ζῶ, ὅπως ὁ Πατήρ. Καὶ διὰ νὰ μὴ τὸν νομίσῃς ἀγέννητον, προσέθεσεν ἀμέσως, «Ἕνεκα τοῦ Πατρός», ὄχι διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν διὰ νὰ ζήσῃ. Διότι προηγουμένως ἀναιρῶν αὐτὸ ἔλεγε· «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν μέσα του, ἔτσι ἔδωσε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχῃ ζωὴν μέσα του». Ἐὰν ὅμως ἔχῃ ἀνάγκην ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν, ἕπεται ἢ ὅτι δὲν τὴν ἔχει δώσει ὁ Πατὴρ καὶ ὁ λόγος εἶναι ψευδής, ἢ ὅτι, ἐὰν τὴν ἔδωσεν, αὐτὸς τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην βοηθείας ἀπὸ κανένα.

Τί σημαίνει λοιπόν, «Ἕνεκα τοῦ Πατρός»; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται μόνον τὴν αἰτίαν. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει· Ὅπως ζῇ ὁ Πατήρ, ἔτσι ζῶ καὶ ἐγώ. «Καὶ ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἐμέ, θὰ ζήσῃ ἕνεκα ἐμοῦ». Ὅταν δὲ λέγῃ ἐδῶ ζωήν,

ἀλλὰ τὴν εὐδόκιμον. Καὶ ὅτι οὐ περὶ τῆς ἁπλῶς ζωῆς εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀπορρήτου ἐκείνης, δῆλον ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ πάντες, καὶ οἱ ἄπιστοι ζῶσι καὶ οἱ ἀμύητοι, μὴ φαγόντες ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐκείνης. Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ ταύτης ὁ λόγος ἐστὶ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης; Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, οὐκ ἀπολεῖται τελευτήσας, οὐδὲ κολασθήσεται. Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς κοινῆς φησι· καὶ γὰρ ὁμοίως πάντες ἀνίστανται· ἀλλὰ περὶ τῆς ἐξαιρέτου, τῆς ἐνδόξου καὶ μισθὸν ἐχούσης.

«Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Συνεχῶς τὸ αὐτὸ περιστρέφει, ὥστε αὐτὸ ἐντυπῶσαι τῇ τῶν ἀκουόντων διανοίᾳ (ἐσχάτη γάρ τις ἦν διδασκαλία ἡ περὶ τούτων), καὶ τὸ περὶ ἀναστάσεως δόγμα πιστῶσαι, καὶ τὸ περὶ ζωῆς αἰωνίου. Διὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν προστίθησιν, ὁμοῦ μὲν ἐπειδὴ εἶπε, ζωῆς αἰωνίου, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς ὅτι οὐ νῦν ἐστι αὕτη, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Καὶ πόθεν ταῦτα δῆλα, φησίν; Ἀπὸ τῶν Γραφῶν. Πανταχοῦ γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖ παραπέμπει, παρ' αὐτῶν κελεύων ταῦτα μαθεῖν. Εἰπὼν δέ, Ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς ζῆλον αὐτοὺς ἐνάγει, ὥστε κἂν ἀλγήσαντας ἐπὶ τῷ ἄλλους ἀπολαύειν τῆς δωρεᾶς, μὴ μεῖναι ἔξω. Συνεχῶς δὲ ἀναμιμνήσκει τοῦ μάννα, καὶ τὸ διάφορον παριστὰς καὶ αὐτοὺς εἰς πίστιν ἐνάγων. Εἰ γὰρ δυνατὸν ἐγένετο τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἀμητοῦ χωρὶς καὶ σίτου καὶ τῆς ἄλλης ἀκολουθίας διακρατῆσαι τὴν ἐκείνων ζωήν, πολλῷ μᾶλλον νῦν, ἅτε ἐπὶ μείζοσι παραγενόμενος, δυνήσεται τοῦτο. Ἄλλως δέ, καὶ

δὲν ἐννοεῖ ὁποιανδήποτε ζωήν, ἀλλὰ τὴν περιφανῆ. Καὶ ὅτι δὲν ὡμίλησεν ἁπλῶς περὶ τῆς ζωῆς ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ μυστικῆς τοιαύτης, εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὸ ἑξῆς· Δηλαδὴ ὅλοι καὶ οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ ἀμύητοι ζοῦν, ἂν καὶ δὲν ἔφαγαν ἀπὸ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ περὶ ἄλλης; Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει· Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου, δὲν θὰ χαθῇ, ὅταν ἀποθάνῃ, οὔτε θὰ τιμωρηθῇ. Ἀλλὰ οὔτε περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ὁμιλεῖ. Διότι καθ' ὅμοιον τρόπον θ' ἀναστηθοῦν ὅλοι. Ἀλλ' ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς, τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως, ἡ ὁποία ἔχει μεγάλην ὠφέλειαν.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ὄχι ὅπως τὸ μάννα ποὺ ἔφαγαν οἱ πατέρες σας καὶ ὅμως ἀπέθαναν. Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει αὐτὸν τὸν ἄρτον θὰ ζῇ αἰωνίως». Συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιο, ὥστε νὰ τὸ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν (διότι ἡ περὶ τούτων διδασκαλία του ἦτο ἡ τελευταία), καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πιστεύσουν καὶ εἰς τὸ δόγμα περὶ ἀναστάσεως καὶ εἰς τὸ δόγμα περὶ ζωῆς αἰωνίου. Καὶ προσθέτει τὴν ἀνάστασιν μαζὶ μὲ τὴν αἰώνιον ζωήν, διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ αἰώνιος ζωὴ δὲν εἶναι τώρα, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Καὶ ἀπὸ ποῦ λέγει, ὅτι ἐπιβεβαιώνονται ταῦτα; Ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφάς. Διότι εἰς αὐτὰς τοὺς παραπέμπει παντοῦ καὶ τοὺς προτρέπει ἀπὸ αὐτὰς νὰ μάθουν ταῦτα. Ὅταν δὲ εἶπε· Διὰ νὰ δώσω ζωὴν εἰς τὸν κόσμον, τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὸν ζῆλον, ὥστε καὶ ἂν ἐστενοχωρήθησαν διότι ἄλλοι ἀπολαύουν τὴν χάριν, νὰ μὴ μείνουν ἔξω. Ὑπενθυμίζει μάλιστα συνεχῶς τὸ μάννα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν διαφοράν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν πίστιν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ τοὺς συντηρήσῃ ὁ Θεὸς εἰς τὴν ζωὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη χωρὶς συγκομιδήν, χωρὶς σῖτον καὶ χωρὶς ἄλλην ἑτοιμασίαν, πολὺ περισσότερον θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κάμῃ τοῦτο τώρα ποὺ ἦλθε διὰ νὰ

εἰ ἐκεῖνα τύποι τινὲς ἦσαν καὶ χωρὶς ἱδρώτων καὶ πόνων συνέλεγον τὸ φερόμενον, πολλῷ μᾶλλον νῦν τοῦτο ἔσται, ἔνθα πολλὴ ἡ διαφορά, καὶ τὸ μηδέποτε τελευτᾶν καὶ τὸ ζωῆς ἀπολαύειν τῆς ἀληθοῦς

Καλῶς δὲ ζωῆς πολλάκις μέμνηται, ἐπειδὴ τοῦτο ποθεινὸν ἀνθρώποις, καὶ οὐδὲν οὕτως ἡδύ, ὡς τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦτο ἦν ἡ ὑπόσχεσις, μῆκος βίου, καὶ πολλαὶ ἡμέραι, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔστι μῆκος ἁπλῶς, ἀλλὰ ζωὴ τέλος οὐκ ἔχουσα. Ἅμα δὲ καὶ δεῖξαι βούλεται, ὅτι τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας γενομένην κόλασιν ἀνακαλεῖται νῦν, τὴν ψῆφον λύων ἐκείνην τὴν θανατοῦσαν· καὶ ζωὴν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' αἰώνιον εἰσάγων, ἀπεναντίας τοῖς προτέροις. «Ταῦτα εἶπεν ἐν συναγωγῇ διδάσκων ἐν Καπερναούμ», ἔνθα αἱ πλεῖσται γεγένηνται δυνάμεις, ὥστε ἐχρῆν αὐτὸν ἀκουσθῆναι μάλιστα.

2. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν συναγωγῇ ἐδίδασκε, καὶ ἐν ἱερῷ; Ὁμοῦ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν θηρεῦσαι θέλων, ὁμοῦ δὲ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ Πατρί. «Πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν μαθητῶν ἀκούσαντες ἔλεγον· Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος αὐτός». Τί ἐστι, «Σκληρός ἐστι»; Τραχύς, ἐπίπονος, μόχθον ἔχων. Καὶ μὴν οὐδὲν τοιοῦτον ἔλεγεν· οὐδὲ γὰρ περὶ πολιτείας διελέγετο, ἀλλὰ περὶ δογμάτων, ἄνω καὶ κάτω στρέφων τὴν πίστιν τὴν εἰς ἑαυτόν. Τί οὖν ἐστι, Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος; Ὅτι ζωὴν ἐπαγγέλλεται καὶ ἀνάστασιν; ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔφη καταβεβηκέναι; ἀλλ' ὅτι σωθῆναι ἀδύνατον τὸν μὴ φαγόντα αὐτοῦ τὴν σάρκα; Ταῦτα οὖν, εἰπέ μοι, σκληρά; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Τί οὖν ἐστί, «Σκληρός»;

ἑτοιμάσῃ σπουδαιότερα. Καὶ μάλιστα ἂν ἐκεῖνα ἦσαν τύποι καὶ συνέλεγαν τὸ φαγητὸν χωρὶς ἱδρῶτας καὶ κόπους, πολὺ περισσότερον τοῦτο θὰ συμβῇ τώρα, ποὺ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ καὶ ἀπουσία τοῦ θανάτου καὶ ἀπόλαυσις ἀληθινῆς ζωῆς.

Καὶ δικαίως ἐνθυμεῖται πολλὰς φορὰς τὴν ζωήν, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐπιθυμητὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ πλέον εὐχάριστον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ἀποθάνῃ κανείς. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπῆρχεν ἡ ὑπόσχεσις διὰ μακρὸν βίον καὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ τώρα δὲν ὑπάρχει ὑπόσχεσις μόνον διὰ μακρὰν ζωὴν ἀλλὰ διὰ ζωὴν ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Συγχρόνως ὅμως θέλει νὰ δείξῃ ὅτι τώρα ἀνακαλεῖ τὴν κόλασιν ποὺ προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐξαφανίζων ἐκείνην τὴν ἀπόφασιν μὲ τὸν θάνατόν του καὶ εἰσάγων ζωὴν ὄχι μόνον αἰώνιον, ἀλλ' ἀντίθετον ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ὑπῆρξε προηγουμένως. «Αὐτὰ εἶπεν εἰς συναγωγήν, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὴν Καπερναούμ, ὅπου εἶχαν γίνει πάρα πολλὰ ἀξιοθαύμαστα καὶ ἑπομένως θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιστευτὸς πάρα πολὺ ὁ λόγος του.

2. Διατί ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μάλιστα εἰς τὸν ναόν; Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσελκύσῃ τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα. «Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅταν τὰ ἤκουσαν, εἶπαν· «Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος αὐτός». Τί σημαίνει, «Εἶναι σκληρός»; Εἶναι τραχύς, ἐπίπονος, κοπιαστικός. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς δὲν ἔλεγε κάτι τέτοιο. Διότι οὔτε περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ζωῆς ὡμίλει ἀλλὰ περὶ δογμάτων, περιστρέφων συνεχῶς τὸν λόγον του εἰς τὴν πίστιν πρὸς αὐτόν. Διατί λοιπόν, Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος; Μήπως διότι ὑπόσχεται ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Μήπως διότι εἶπεν ὅτι ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Ἀλλὰ μήπως διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῇ, ὅποιος δὲν φάγῃ τὴν σάρκα του; Εἰπέ μου, αὐτὰ εἶναι σκληρά; Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸ παραδεχθῇ τοῦτο; Διατί λοιπὸν εἶναι «Σκληρός»; Διότι

Δυσπαράδεκτος, ὑπερβαίνων αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, πολὺν ἔχων τὸν φόβον. Ἐνόμιζον γὰρ μείζονα τῆς οἰκείας φθέγγεσθαι καὶ ὑπὲρ αὐτόν. Διὸ καὶ ἔλεγον· «Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;», ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπολογούμενοι τάχα, ἐπειδὴ ἔμελλον ἀποπηδᾶν.

«Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσιν οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου» (καὶ γὰρ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος, τὸ τὰ ἀπόρρητα φέρειν εἰς μέσον), εἶτα λέγει· «Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἂν οὖν ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον;». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ἐποίησε, λέγων, Ὅτι «εἶπόν σοι ὅτι, Εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; μείζονα τούτων ὄψει»· καὶ ἐπὶ Νικοδήμου, ὅτι «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τί οὖν; ἀπορίας ἀπορίαις συνάπει; Οὐχί· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῶν δογμάτων καὶ τῷ πλήθει αὐτοὺς ἐπαγαγέσθαι βούλεται.

Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἁπλῶς, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», καὶ μηδὲν πλέον προσθείς, μᾶλλον ἂν ἐσκανδάλισεν, ὁ δὲ εἰπών, ὅτι «Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου», καὶ ὁ εἰπών, ὅτι «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα»· καὶ ὁ εἰπών, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», τὴν ἀπορίαν λύει. Ὁ μὲν γὰρ ἕν τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ φθεγγόμενος, κἂν ὕποπτος γένοιτο, ὡς πλάττων· ὁ δὲ τοσαῦτα συνείρων ἐφεξῆς, πᾶσαν ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. Πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, ὥστε αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. Οὐ τοίνυν τὸ σκάνδαλον ἐπιτεῖναι θέλων, τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ λῦσαι μᾶλλον. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰωσὴφ αὐτὸν εἶναι νομίζων, οὐκ ἂν παρεδέξατο τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ πεισθείς, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέ-

2. Ἰω. 1, 50.
3. Αὐτόθ. 3, 13.

εἶναι δύσκολα παραδεκτός, διότι ὑπερβαίνει τὴν πνευματικήν των ἀδυναμίαν, διότι προκαλεῖ πολὺν φόβον. Διότι ἐνόμιζον ὅτι ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν καὶ τὴν ἀξίαν του καὶ τὴν δύναμίν του. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀκούῃ;», ἀπολογούμενοι ἴσως διὰ τοὺς ἑαυτούς των, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ φύγουν.

«Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰησοῦς ἤξευρεν ἀπὸ μέσα του, ὅτι οἱ μαθηταί του γογγύζουν δι' αὐτὸ» (διότι ἀπόδειξις τῆς θεότητός του ἦτο νὰ γνωρίζῃ τὰς κρυφὰς σκέψεις), τοὺς λέγει· «Αὐτὸ σᾶς κλονίζει; Ἂν ἰδῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀνεβαίνῃ ἐκεῖ ποὺ ἦτο προτύτερα;». Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ μὲ τὸν Ναθαναήλ· «Ἐπειδὴ σοῦ εἶπα· Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν, δι' αὐτὸ πιστεύεις; Θὰ ἰδῇς μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»[2]. Καὶ μὲ τὸν Νικόδημον· «Κανεὶς δὲν ἔχει ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανὸν παρὰ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου»[3], ποὺ εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν. Τί συμβαίνει λοιπόν; Εἰς τὴν δυσκολίαν προσθέτει δυσκολίαν; Ὄχι βεβαίως. Ἀλλὰ θέλει νὰ τοὺς συνδέσῃ μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν δογμάτων.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν εἰπεῖ, «Ἔχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν» καὶ δὲν εἶχε προσθέσει τίποτε ἄλλο, μᾶλλον θὰ ἐσκανδάλιζεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπεν «Τὸ σῶμα μου εἶναι ζωὴ τοῦ κόσμου», «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ ζωντανὸς Πατὴρ καὶ ἐγὼ ζῶ ἕνεκα τοῦ Πατρός μου», καὶ «Ἔχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», λύει τὴν ἀπορίαν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ περιαυτολογεῖ διὰ κάτι σπουδαῖον, ἠμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑποψίαν, ὅτι ψεύδεται. Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ συναρμολογεῖ μὲ τὴν σειρὰν τόσα σπουδαῖα, ἀναιρεῖ κάθε ὑποψίαν. Ὅλα δὲ ὅσα κάμνει καὶ λέγει ἀποβλέπουν εἰς τὸ παύσουν νὰ νομίζουν ὅτι πατήρ του εἶναι ὁ Ἰωσήφ. Ἑπομένως ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι διὰ νὰ ἐπιτείνῃ τὸ σκάνδαλον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ ἐξαφανίσῃ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, δὲν θὰ παρεδέχετο τὰ λεγόμενά του. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ εἶχε πεισθῆ ὅτι κατῆλθεν ἀπὸ τὸν οὐρα-

βηκε, καὶ ἐκεῖ ἀναβήσεται, εὐκολώτερον ἂν προσέσχε τοῖς λεγομένοις.

Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἑτέραν λύσιν ἐπάγει, λέγων· «Τὸ Πνεῦμά ἐστι, τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πνευματικῶς δεῖ τὰ περὶ ἐμοῦ ἀκούειν· ὁ γὰρ σαρκικῶς ἀκούσας, οὐδὲν ἀπώνατο, οὔτε χρηστόν τι ἀπέλαυσε. Σαρκικὸν δὲ ἦν τὸ ἀμφισβητεῖν πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ τὸ νομίζειν, ὅτι υἱός ἐστιν Ἰωσήφ, καὶ τό, «Πῶς δύναται ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν;». Ταῦτα πάντα σαρκικά· ἅπερ ἔδει μυστικῶς νοεῖν καὶ πνευματικῶς.

Καὶ πόθεν, φησίν, ἠδύνατο νοῆσαι τί ποτέ ἐστιν τὸ σάρκα φαγεῖν ἐκεῖνοι; Οὐκοῦν ἔδει τὸν προσήκοντα ἀναμεῖναι καιρόν, καὶ πυνθάνεσθαι, καὶ μὴ ἀπαγορεύειν. «Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωή»· τουτέστιν, θεῖα καὶ πνευματικά ἐστιν, οὐδὲν ἔχοντα σαρκικόν, οὐδὲ ἀκολουθίαν φυσικήν· ἃ καὶ ἀπήλλακται πάσης μὲν τοιαύτης ἀνάγκης, καὶ ὑπέρκειται καὶ τῶν νόμων τῶν ἐνταῦθα κειμένων· ἕτερον δὲ ἔχει νοῦν ἐξηλλαγμένον. Ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ πνευματικά, οὕτω σάρκα εἰπών, οὐ σαρκικὰ εἶπεν, ἀλλὰ τὸ σαρκικῶς ἀκοῦσαι, ἅμα καὶ αὐτοὺς αἰνιττόμενος, ὅτι ἀεὶ σαρκικῶν ἐπεθύμουν, δέον πνευματικῶν ἐφίεσθαι. Ἐὰν γὰρ αὐτὸ σαρκικῶς τις ἐκλάβοι, οὐδὲν ἀπώνατο.

Τί οὖν; οὐκ ἔστι ἡ σὰρξ αὐτοῦ σάρξ; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν. Καὶ πῶς εἶπεν, «Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν»; Οὐ περὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς λέγων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ περὶ τῶν σαρκικῶς ἐκλαμβανόντων τὰ λεγόμενα. Τί δέ ἐστι τὸ σαρκικῶς νοῆσαι; Τὸ ἁπλῶς εἰς τὰ προκείμενα ὁρᾶν, καὶ μὴ

νὸν καὶ ἐκεῖ θὰ ἀνέλθῃ, θὰ ἐπρόσεχε τὰ λόγια του μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων εἰσάγει καὶ ἄλλην λύσιν, ὅταν λέγῃ· «Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δίδει ζωήν, ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει· Ὅσα λέγονται περὶ ἐμοῦ πρέπει νὰ τὰ λαμβάνετε πνευματικῶς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἀκούει σαρκικῶς, οὔτε ὠφελήθη, οὔτε ἀπήλαυσε κάτι καλόν. Ἦτο δὲ σαρκικὸν τὸ ν' ἀμφιβάλλουν ὅτι κατέβηκεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὸ νὰ νομίζουν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τὸ «Πῶς ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ φάγωμεν τὴν σάρκα του;». Ὅλα αὐτὰ εἶναι σαρκικὰ καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ κατανοήσουν μυστικῶς καὶ πνευματικῶς.

Καί, θὰ ἐρωτήσῃς, μὲ ποῖον τρόπον ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν ἐκεῖνοι τί σημαίνει νὰ φάγουν τὴν σάρκα; Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ περιμένουν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, νὰ ζητήσουν νὰ μάθουν καὶ νὰ μὴ ἀποχωροῦν. «Τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγὼ σᾶς ὁμιλῶ, εἶναι πνεῦμα καὶ ζωή», δηλαδὴ εἶναι θεῖα καὶ πνευματικὰ καὶ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ σαρκικόν, οὔτε φυσικὴν συνέπειαν. Αὐτὰ ἔχουν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀναγκαιότητα καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τοὺς νόμους οἱ ὁποῖοι διέπουν αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ ἐπὶ πλέον ἔχουν ἄλλην ἔννοιαν. Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ εἶπε πνεῦμα, ἀντὶ νὰ εἰπῇ πνευματικά, ἔτσι εἶπε καὶ σάρξ, καὶ ὄχι σαρκικά, ὑπαινισσόμενος ὅτι αὐτοὶ ἤκουσαν μὲ τὴν σάρκα, διότι πάντοτε τὰ σαρκικὰ ἐπεθύμουν, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμοῦν τὰ πνευματικά. Διότι, ἐὰν κανεὶς δεχθῇ τοῦτο μὲ σαρκικὴν σημασίαν, δὲν ὠφελεῖται τίποτε.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Μήπως ἡ ἰδική του σὰρξ δὲν ἦτο σάρξ; Ἦτο καὶ πολὺ μάλιστα. Διατί εἶπεν, «Ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε»; Αὐτὸ βεβαίως δὲν τὸ εἶπε περὶ τῆς ἰδικῆς του σαρκός, ἀλλὰ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τοὺς λόγους του σαρκικῶς. Καὶ τί εἶναι ἡ σαρκικὴ νόησις; Νὰ κατανοῇ κανεὶς ἁπλῶς αὐτὰ ποὺ εὑρίσκονται ἐνώπιόν του καὶ νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας τίποτε πέραν

πλέον τι φαντάζεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι σαρκικῶς. Χρὴ δὲ μὴ οὕτω κρίνειν τοῖς ὁρωμένοις, ἀλλὰ πάντα τὰ μυστήρια τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς κατοπτεύειν. Τοῦτο γάρ ἐστι πνευματικῶς. Ἄρα ὁ μὴ τρώγων αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνων αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ.

Πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ σάρξ, ἧς ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι; Ὁρᾷς ὅτι τό, Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, οὐ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἴρηται, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκικῆς ἀκροάσεως; «Ἀλλ' εἰσί τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσι». Πάλιν κατὰ τὸ σύνηθες αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀξίωμα περιτίθησι, τά τε μέλλοντα προλέγων, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ τῆς ἐκείνων δόξης ἐφιέμενος ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' αὐτῶν κηδόμενος. Εἰπὼν δέ, «Τινές», τοὺς μαθητὰς ὑπεξήγαγε. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἔλεγε· «Καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετέ μοι»· ἐνταῦθα δὲ «Εἰσί τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν. Ἤδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς, τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστιν ὁ παραδώσων αὐτόν. Καὶ ἔλεγε, Διὰ τοῦτο εἴρηκα, Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρός μου».

Τὸ ἑκούσιον ἐνταῦθα τῆς οἰκονομίας ὁ εὐαγγελιστὴς ἡμῖν αἰνίττεται, καὶ τὸ ἀνεξίκακον. Καὶ τὸ «Ἐξ ἀρχῆς» δὲ οὐχ ἁπλῶς ἐνταῦθα κεῖται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς αὐτοῦ τὴν ἄνωθεν πρόγνωσιν, καὶ ὅτι πρὸ τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ οὐ μετὰ τὸ γογγύσαι, οὐδὲ μετὰ τὸ σκανδαλισθῆναι τὸν προδότην ᾔδει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, ὅπερ ἦν θεότητος. Εἶτα καὶ ἐπήγαγεν, «Ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρός μου», πείθων αὐτοὺς Πατέρα αὐτοῦ νομίζειν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὴ τὸν Ἰωσήφ, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστι τὸ τυχὸν τὸ πιστεῦσαι εἰς αὐτόν. Μονονουχὶ γάρ τοῦτό φησιν, Οὐ θορυβοῦσιν, οὐδὲ ταράττουσιν, οὐδὲ ξενίζουσί με οἱ μὴ

αὐτῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ σαρκικῶς. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν μ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ ὅσα βλέπομεν, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζωμεν ὅλα τὰ μυστήρια μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς ὀφθαλμούς. Αὐτὸ εἶναι τὰ πνευματικῶς. Ἑπομένως ἐκεῖνος ποὺ δὲν τρώγει τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν πίνει τὸ αἷμα του, δὲν ἔχει ζωὴν μέσα του.

Διατί ὅμως δὲν ὠφελεῖ ἡ σάρξ, ἀφοῦ χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῶμεν; Βλέπεις ὅτι, Ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε, δὲν ἔχει λεχθῆ περὶ τῆς ἰδικῆς του σαρκός, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκικῆς ἀκοῆς; «Καὶ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν». Πάλιν κατὰ τὴν συνήθειάν του περιβάλλει τὴν ἀξίωσίν του μὲ τὰ λόγια, προλέγων τὰ μέλλοντα καὶ βεβαιώνων ὅτι δὲν ἔλεγεν αὐτὰ ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ δοξασθῇ ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφρόντιζε περὶ ἐκείνων. Ὅταν δὲ εἶπε, «Μερικοί», ὑπελόγιζε τοὺς μαθητάς. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν· «Ἂν καὶ μὲ εἴδατε, ὅμως δὲν μὲ πιστεύετε». Καὶ τώρα ἐδῶ λέγει· «Ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν. Διότι ἤξευρεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ θὰ τὸν παραδώσῃ. Καὶ ἔλεγε. Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπα, ὅτι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, ἐὰν δὲν ἔχῃ δοθῆ αὐτὸ ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου».

Ὁ Εὐαγγελιστὴς ὑπαινίσσεται τὴν ἑκουσίαν οἰκονομίαν καὶ δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Τό, «Ἀπὸ τὴν ἀρχήν», δὲν ἐτέθη ἐδῶ χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ καταλάβῃς τὴν ἄνωθεν πρόγνωσιν καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζε τὸν προδότην πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ὄχι μετὰ τὸν γογγυσμόν, οὔτε μετὰ τὸν σκανδαλισμόν των, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτά, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀπόδειξις τῆς θεότητος. Ἔπειτα ἐπρόσθεσεν· «Ἐὰν δὲν ἔχῃ δοθῆ τοῦτο ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου», διὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ θεωροῦν Πατέρα του τὸν Θεόν, ἀλλ' ὄχι τὸν Ἰωσὴφ καὶ διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο τυχαῖον νὰ πιστεύουν εἰς αὐτόν. Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ· Δὲν μὲ ταράσσουν, οὔτε μὲ παραξενεύουν ὅσοι δὲν μὲ πιστεύουν.

πιστεύοντες· οἶδα τοῦτο ἄνωθεν πρὶν ἢ γενέσθαι· οἶδα τίσιν ἔδωκεν ὁ Πατήρ.

3. Ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι «Δέδωκε», μὴ ἀποκλήρωσιν ἁπλῶς νόμιζε, ἀλλ' ἐκεῖνο πίστευε, ὅτι ὁ παρασχὼν ἑαυτὸν ἄξιον τοῦ λαβεῖν, αὐτὸς ἔλαβεν. «Ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν». Καλῶς καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ἀνεχώρησαν, ἀλλά, «Ἀπῆλθον εἰς τὸ ὀπίσω», δηλῶν ὅτι τῆς κατὰ ἀρετὴν ἐπιδόσεως ὑπετέμοντο, καὶ ὅτι ἣν εἶχον πάλαι πίστιν ἀπώλεσαν, ἀποσχίσαντες ἑαυτούς. Ἀλλ' οὐχ οἱ δώδεκα τοῦτο ἔπαθον. Διὸ καί φησι πρὸς αὐτούς· «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;», δεικνὺς πάλιν ὅτι οὐ δεῖται τῆς διακονίας αὐτῶν καὶ τῆς θεραπείας, οὐδὲ διὰ τοῦτο αὐτοὺς περιῆγεν ἐπιδεικνύμενος. Πῶς γὰρ ὁ καὶ τούτοις ταῦτα λέγων;

Διατί οὖν αὐτοὺς μὴ ἐπήνεσε; διατί μὴ ἐθαύμασεν; Ὁμοῦ μὲν τὸ τοῦ διδασκάλου πρέπον ἀξίωμα τηρῶν, ὁμοῦ δὲ δεικνύς, ὅτι διὰ τούτου μᾶλλον ἐφέλκεσθαι ἔδει τοῦ τρόπου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπήνεσε, νομίζοντες αὐτῷ χάριν διδόναι, κἂν ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον· τῷ δὲ δεικνῦναι μὴ δεόμενον αὐτὸν τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν, κατεῖχε μᾶλλον. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ συνετῶς εἴρηκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀπέλθετε· τοῦτο γὰρ ἀπωθουμένου ἦν· ἀλλ' ἐρωτᾷ λέγων, «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;». Ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην, καὶ οὐ βουλομένου αἰδοῖ τινι προσηρτῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν εἰδέναι. Τῷ δὲ μήτε ἐκείνων κατηγορῆσαι φανερῶς, ἀλλ' ἠρέμα καθάψασθαι, ἔδειξεν ὅπως δεῖ φιλοσοφεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις.

Ἡμεῖς δὲ τἀναντία πάσχομεν· εἰκότως, ἐπειδὴ τῆς

Αὐτὸ τὸ ξεύρω ἄνωθεν, πρὶν συμβῇ. Γνωρίζω εἰς ποίους ἔδωσεν αὐτὸ ὁ Πατήρ.

3. Ὅταν ἀκούῃς τὴν λέξιν, «Ἔδωσε», νὰ μὴ νομίζῃς ὅτι πρόκειται διὰ κάποιον κλῆρον, ἀλλὰ νὰ πιστεύῃς, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ κατέστησε τὸν ἑαυτόν του ἄξιον νὰ λάβῃ, αὐτὸς λαμβάνει. «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἔφυγαν καὶ δὲν ἐπήγαιναν πλέον μαζί του». Ὀρθῶς δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀνεχώρησαν, ἀλλὰ «Ἔφυγαν», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὴν μάθησιν τῆς ἀρετῆς καὶ ὅτι μὲ τὸ ν' ἀποσχισθοῦν, ἔχασαν τὴν πίστιν ποὺ εἶχαν προηγουμένως. Ἀλλ' οἱ δώδεκα μαθηταὶ δὲν ἔπαθαν τοῦτο. Δι' αὐτὸ καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· «Μήπως θέλετε νὰ φύγετε καὶ σεῖς;», διὰ νὰ δείξῃ πάλιν, ὅτι δὲν χρειάζεται τὴν διακονίαν των καὶ τὴν ὑπηρεσίαν των καὶ ὅτι δὲν τοὺς περιέφερε μαζί του διὰ λόγους ἐπιδείξεως. Διότι, πῶς θὰ συνέβαινεν αὐτὸ τὴν στιγμὴν ποὺ τοὺς ἔλεγεν ὅλα αὐτά;

Διατί λοιπὸν δὲν τοὺς ἐπήνεσε; Διατί δὲν τοὺς ἐγκωμίασεν; Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τηρήσῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν ποὺ ἁρμόζει εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι μᾶλλον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔπρεπε νὰ τοὺς προσελκύσῃ. Διότι, ἂν τὸν ἐπαινοῦσαν, θέλοντες νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, θὰ ἐπάθαιναν ὅ,τι συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τὸ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνοδείας των, τοὺς συγκρατοῦσε περισσότερον. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσην σωφροσύνην εἶχεν ὁμιλήσει. Δὲν τοὺς εἶπε δηλαδὴ 'Φύγετε', διότι ἔτσι θὰ τοὺς ἀπωθοῦσεν, ἀλλὰ τοὺς ἐρωτᾷ· «Μήπως θέλετε καὶ σεῖς νὰ φύγετε;». Μὲ αὐτὸ ἀφαιρεῖ κάθε βίαν καὶ ἀνάγκην καὶ δὲν κρατεῖ κανένα ποὺ δὲν θέλει νὰ μείνῃ ἀπὸ ἐντροπήν, ἀλλὰ τοὺς κάμνει καὶ χάριν. Τὸ ὅτι δὲν κατηγόρησεν ἐκείνους φανερὰ ἀλλὰ μὲ ἠρεμίαν τοὺς ἔθιξε, ἔδειξε μὲ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ σκέπτεται κανεὶς εἰς παρομοίας περιπτώσεις.

Ἡμεῖς ὅμως δικαίως παθαίνομεν τὰ ἀντίθετα, ἐπειδὴ τὰ

οἰκείας ἐχόμενοι δόξης, ἅπαντα πράττομεν. Διὸ καὶ ἐλαττοῦσθαι νομίζομεν τὰ ἡμέτερα διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν θεραπευόντων. Οὕτως δὲ οὔτε ἐκολάκευσεν, οὔτε διεκρούσατο, ἀλλ' ἠρώτησεν. Οὐκ ἄρα καταφρονοῦντος ἦν, ἀλλὰ μὴ βουλομένου βίᾳ καὶ ἀνάγκῃ κατέχεσθαι. Τὸ γὰρ οὕτω μένειν ἴσον ἐστὶ τοῦ ἀπελθεῖν. Τί οὖν ὁ Πέτρος; «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὰ ῥήματα ἦν τὰ σκανδαλίζοντα, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ῥαθυμία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκουόντων; Καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ εἶπεν, ἐσκανδαλίσθησαν ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο, τροφῇ προσέχοντες ἀεὶ σωματικῇ, καὶ τῇ γῇ προσηλωμένοι.

Ἄλλως δὲ καὶ οὗτοι μετ' ἐκείνων ἤκουον· ἀλλ' ὅμως τἀναντία ἐκείνων ἀπεφήναντο λέγοντες· «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;». Πολλῆς τὸ ῥῆμα φιλοστοργίας ἐμφαντικόν. Δείκνυσι γὰρ ὅτι παντὸς αὐτοῖς ἐστιν ὁ Διδάσκαλος τιμιώτερος, καὶ πατέρων, καὶ μητέρων, καὶ τῶν ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀποστάντας αὐτοῦ οὐκ ἔνι λοιπὸν ποῦ καταφυγεῖν. Εἶτα, ἵνα μὴ δοκῇ τό, «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;», διὰ τοῦτο εἰρηκέναι αὐτόν, ὡς οὐκ ὄντων τῶν ὑποδεξαμένων αὐτούς, εὐθέως ἐπήγαγε· «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις». Οἱ μὲν γὰρ σαρκικῶς καὶ μετὰ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἤκουον, οὗτοι δὲ πνευματικῶς, καὶ τῇ πίστει τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Πνεῦμά ἐστι τὰ ῥήματα, ἃ λελάληκα ὑμῖν»· τουτέστι, μὴ ὑπολάβῃς τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθίᾳ, καὶ τῇ τῶν γινομένων ἀνάγκῃ τῶν ῥημάτων τῶν ἐμῶν τὴν διδασκαλίαν ὑποκεῖσθαι. Οὐ τοιαῦτα τὰ πνευματικά· οὐκ ἀνέχεται δουλεύειν νόμοις τοῖς ἐπὶ γῆς.

Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ, λέγων, «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν

πράττομεν ὅλα ἐξ αἰτίας τῆς δόξης μας. Δι' αὐτὸ νομίζομεν, ὅτι μειωνόμεθα, ὅταν φύγουν ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς κολακεύουν. 'Αλλ' ὁ Χριστὸς οὔτε ἐκολάκευσεν, οὔτε τοὺς ἀπέκρουσεν, ἀλλὰ τοὺς ἠρώτησεν. Ἐπομένως δὲν τοὺς περιεφρόνησεν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ παραμείνουν μὲ τὴν βίαν καὶ ἀπὸ ἀνάγκην. Διότι τὸ νὰ μένουν ἔτσι, ἦτο τὸ ἴδιο σὰν νὰ ἔφυγαν. Τί ἀπήντησεν ὁ Πέτρος; «Εἰς ποῖον νὰ ἀπέλθωμεν; Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει καὶ γνωρίσει ὅτι σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Βλέπεις, ὅτι δὲν ἦσαν τὰ λόγια ποὺ σκανδαλίζουν, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία, ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκροατῶν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὡμίλει, πάλιν θὰ ἐσκανδαλίζοντο καὶ δὲν θὰ ἔπαυαν νὰ προσέχουν συνεχῶς εἰς τὴν σωματικὴν τροφὴν καὶ νὰ εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὰ γήϊνα.

'Αλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ ἤκουαν τὰ λόγια του μαζὶ μὲ τοὺς 'Ιουδαίους, ὅμως ὡμίλησαν κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς ἐκείνους· «Εἰς ποῖον νὰ ἀπέλθωμεν;». Αὐτὴ ἡ λέξις φανερώνει μεγάλην φιλοστοργίαν. Διότι δεικνύει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Διδάσκαλος τοῦ παντὸς πολυτιμότερος καὶ ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ ἀπὸ τὰς μητέρας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἂν φύγουν ἀπὸ αὐτόν, δὲν ξεύρει κανεὶς ποῦ νὰ ὑπάγῃ. Ἔπειτα, διὰ νὰ φανῇ ὅτι αὐτὸ τό «Εἰς ποῖον ν' ἀπέλθωμεν;», δὲν τὸ εἶπεν ὁ Πέτρος, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον ἄνθρωποι νὰ τοὺς δεχθοῦν, προσέθεσεν ἀμέσως· «Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου». Οἱ μὲν 'Ιουδαῖοι ἤκουον τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ σαρκικῶς καὶ μὲ ἀνθρωπίνην λογικήν, οἱ μαθηταί του ὅμως πνευματικῶς καὶ ἀφήνοντες τὸ πᾶν εἰς τὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπήντησε· «Τὰ λόγια ποὺ σᾶς εἶπα, εἶναι πνεῦμα», δηλαδὴ νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν λόγων μου ὑπόκειται εἰς τὴν συνέπειαν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην. Διότι δὲν εἶναι τέτοια τὰ πνευματικὰ καὶ δὲν ἀνέχονται νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς γηΐνους νόμους.

Τοῦτο διακηρύσσει καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἑξῆς λόγια· «Μὴ εἴπῃς εἰς τὴν καρδίαν σου, ποῖος θὰ ἀνεβῇ εἰς τὸν οὐρανόν;

καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις». Ἤδη τὴν ἀνάστασιν οὗτοι παρεδέξαντο καὶ τὴν ἐκεῖ λῆξιν ἅπασαν. Ὅρα δὲ τὸν φιλάδελφον, τὸν φιλόστοργον, πῶς ὑπὲρ παντὸς ἀπολογεῖται τοῦ χοροῦ· οὐ γὰρ εἶπεν Ἔγνωκα, ἀλλ' «Ἐγνώκαμεν»· μᾶλλον δὲ σκόπει πῶς ἐπ' αὐτῶν ἔρχεται τῶν ρημάτων τοῦ διδασκάλου, οὐ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις φθεγγόμενος. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ»· οὗτος δέ, ὅτι «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»· καί, ὅτι «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις»· τάχα πολλάκις ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ἔδειξε γὰρ ὅτι πάντα κατέχει τὰ εἰρημένα, αὐτῶν ἀναμνήσας τῶν ρημάτων.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἐπήνεσε τὸν Πέτρον, οὐδὲ ἐθαύμασε, καίτοι ἀλλαχοῦ τοῦτο ποιήσας· ἀλλὰ τί φησιν; «Οὐχὶ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν;». Επειδὴ γὰρ εἶπε «Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν», ἐξαιρεῖ τοῦ χοροῦ τὸν Ἰούδαν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτὸς εἶπε, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· «Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε;», φησί· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν», εἰκότως οὐκ ἀφίησι τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν ἐκείνων χορόν. Τοῦτο δὲ ἐποίει, πόρρωθεν καὶ ἄνωθεν τοῦ προδότου τὴν κακίαν ἀνακρουόμενος, εἰδὼς μὲν ὅτι οὐδὲν ὀνήσει, τὸ δὲ ἑαυτοῦ πράττων.

4. Καὶ θέα τὴν σοφίαν· οὔτε αὐτὸν φανερὸν ἐποίησεν, οὔτε λαθεῖν εἴασεν· ἐκεῖνο μέν, ἵνα μὴ ἀναισχυνθῇ καὶ φιλο-

3α. Ρωμ. 10, 6 - 7.
4. Ματθ. 16, 15.

διὰ νὰ κατεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστόν, ἢ ποῖος θὰ κατεβῇ εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν; διὰ ν' ἀνεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου»[3α]. Ἤδη οἱ μαθηταὶ εἶχαν παραδεχθῇ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κατάληξιν τῶν πάντων εἰς αὐτήν. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πόσον φιλάδελφος καὶ φιλόστοργος ὑπῆρξεν ὁ Πέτρος καὶ πῶς λαμβάνει τὸν λόγον ἐκ μέρους ὅλης τῆς ὁμάδος τῶν μαθητῶν. Διότι δὲν εἶπεν, Ἔχω γνωρίσει, ἀλλὰ «Ἔχομεν γνωρίσει» ἢ καλύτερα πρόσεχε, πῶς συμφωνεῖ μὲ τὰ λόγια τοῦ διδασκάλου καὶ δὲν λέγει τὰ ἴδια μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι αὐτοὶ μὲν ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ», ἐνῷ ὁ Πέτρος διεκήρυσσε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ «Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου», ἴσως ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς εἶχεν ἀκούσει τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ τοῦτο. «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ ἐνεθυμήθη ὁ Πέτρος, ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζεν ὅλα, ὅσα εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; Οὔτε ἐπήνεσεν οὔτε ἐκολάκευσε τὸν Πέτρον, ἂν καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν τὸ εἶχε κάμει. Ἀλλὰ τί λέγει; «Δὲν ἐδιάλεξα ἐγὼ ἐσᾶς τοὺς δώδεκα; Καὶ ὅμως ἕνας ἀπὸ σᾶς εἶναι διάβολος». Ὅταν δηλαδὴ ὁ Πέτρος εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει», ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τὸν Ἰούδαν. Διότι ὁ Ματθαῖος δὲν εἶπε τίποτε περὶ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ὅταν ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τὸν Πέτρον, «Σεῖς ποῖος λέγετε ὅτι εἶμαι;», οὗτος ἀπήντησε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»[4]. Ἐδῶ ὅμως, ὅταν ὁ Πέτρος εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει», ὀρθῶς ὁ Χριστὸς δὲν περιλαμβάνει τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν χορὸν τῶν μαθητῶν. Ἔκαμνε δὲ τοῦτο, διὰ ν' ἀποκρούσῃ ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπιστίαν τοῦ προδότου, ἂν καὶ ἐγνώριζεν, ὅτι εἰς οὐδὲν θὰ ὠφελήσῃ, ἀλλ' ὅτι ἔκαμεν, ὅ,τι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν.

4. Καὶ παρατήρησε τὴν σοφίαν του. Οὔτε τὸν Ἰούδαν ἀπεκάλυψεν, οὔτε ἄφησε νὰ μείνῃ κρυπτόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν

νεικότερος γένηται· τοῦτο δέ, ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν, ἀδεῶς ἐργάσηται τὸ τόλμημα. Διὸ καὶ προϊὼν φανερωτέρους ἐπάγει τοὺς ἐλέγχους. Πρότερον μὲν γὰρ καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἠρίθμησεν, εἰπών, ὅτι «Εἰσί τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν» (ὅτι δὲ καὶ τὸν προδότην ἠρίθμησεν, ἐδήλωσεν εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστής. «Ἤδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστιν ὁ παραδώσων αὐτόν»)· ἐπειδὴ δὲ ἐνέμεινε, σφοδρότερον ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, «Εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν», καὶ κοινὸν πᾶσι τὸν φόβον καθίστησιν, ἐκεῖνον συσκιάσαι βουλόμενος.

Ἄξιον δὲ ἐνταῦθα διαπορῆσαι, τί δήποτε νῦν μὲν οὐδὲν λέγουσιν οἱ μαθηταί, ὕστερον δὲ δεδοίκασι καὶ διαποροῦνται πρὸς ἀλλήλους ὁρῶντες καὶ πυνθανόμενοι, «Μή τι ἐγώ εἰμι, Κύριε;». Καὶ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Πέτρος ἐννεύει μαθεῖν τὸν προδότην, καὶ πυθέσθαι τοῦ Διδασκάλου τίς ἐστιν. Τί ποτε οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; Οὔπω ἦν ὁ Πέτρος ἀκούσας, «Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Διὰ τοῦτο οὐδέ τι δέος εἶχεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπετιμήθη, καὶ ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως εἰπών, οὐκ εὐδοκίμησεν, ἀλλὰ καὶ σατανᾶς ἤκουσεν· ἀκούων ὅτι «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», εἰκότως λοιπὸν ἔδεισε. Ἄλλως δέ, οὐδὲ νῦν φησιν, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», ἀλλ' «Εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστι». Διόπερ οὐδὲ ᾔδεσαν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πονηρίας ᾤοντο σκώπτεσθαι μόνον.

Τί δήποτε δὲ τὸ «Οὐχὶ ἐγὼ ὑμᾶς», εἶπεν, «τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν;». Κολακείας ἀπηλλαγμένην αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν δεικνύς. Ἐπειδὴ γὰρ

---

5. Ματθ. 26, 22.

διά νὰ μὴ γίνῃ ἐκεῖνος ἀναιδέστερος καὶ σκληρότερος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ μὴ νομίζῃ ὅτι διαφεύγει τῆς προσοχῆς του καὶ ὡς ἐκ τούτου κάμῃ τὸ ἔγκλημά του μὲ μεγαλυτέραν ἀναίδειαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ ἑπόμενα ὁ Χριστὸς τὸν ἐλέγχει αὐστηρότερον. Διότι προηγουμένως ἀπηρίθμησε τὸν 'Ιούδαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ συγκεκριμένως ὅταν εἶπεν «Καὶ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν» (ἄλλωστε ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀπηρίθμησε καὶ τὸν προδότην καὶ φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέγει· «Διότι ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ 'Ιησοῦς, ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸν παραδώσῃ»), ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἐπέμενεν, ὁ Χριστὸς τὸν ἐλέγχει αὐστηρότερον. «Ἕνας ἀπὸ σᾶς εἶναι ὁ διάβολος» καὶ ἐμβάλλει τὸν φόβον ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὅλους, διὰ ν' ἀποκρύψῃ τὸν 'Ιούδαν.

'Εδῶ εἶναι ἄξιον ἀπορίας, διατί τώρα οἱ μαθηταὶ δὲν λέγουν τίποτε, καταλαμβάνονται ὅμως ἀπὸ φόβον καὶ ἀπορίαν ἀργότερα κοιτάζοντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ προσπαθοῦντες νὰ πληροφορηθοῦν, «Μήπως εἶμαι ἐγώ, Κύριε;»[5]. Καὶ ὁ Πέτρος κάμνει νόημα εἰς τὸν 'Ιωάννην νὰ ἐρωτήσῃ καὶ νὰ μάθῃ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, ποῖος εἶναι ὁ προδότης. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Δὲν εἶχεν ἀκούσει ἀκόμη ὁ Πέτρος τὴν φράσιν τοῦ Χριστοῦ, «Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Δὲν εἶχεν ὅμως κανέναν φόβον διὰ τοῦτο, ὅταν δὲ ἐπεπλήχθη καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἶχεν ὁμιλήσει εἰς τὸν Χριστὸν μὲ καλὴν διάθεσιν, ὄχι μόνον δὲν ἐπῃνέθη, ἀλλὰ ἤκουσε καὶ τὴν λέξιν σατανᾶ. Ὅταν ὅμως ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Χριστόν, «Ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ προδώσῃ», δικαίως ἐφοβήθη. Καὶ μάλιστα εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, «Ἕνας ἀπὸ σᾶς θὰ μὲ προδώσῃ», ἀλλὰ «Ἕνας ἀπὸ σᾶς εἶναι διάβολος». Δι' αὐτὸ οἱ μαθηταὶ δὲν ἐκατάλαβαν τὸν λόγον του, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι τοὺς ἐπιπλήττει ὡς πονηρούς.

Διατί λοιπὸν εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του, «'Εγὼ δὲν ἐδιάλεξα σᾶς τοὺς δώδεκα καὶ ὅμως ἕνας ἀπὸ σᾶς εἶναι διάβολος»; Ἔκαμε τοῦτο, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ διδασκαλία του

πάντων αὐτὸν ἐγκαταλειψάντων αὐτοὶ παρέμειναν μόνοι, καὶ διὰ τοῦ Πέτρου ὡμολόγουν εἶναι Χριστόν, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι διὰ τοῦτο ἔμελλεν αὐτοὺς κολακεύειν, ἀπάγει ταύτης τῆς ὑποψίας. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδέν με δυσωπεῖ πρὸς τὸ τοὺς κακοὺς μὴ ἐλέγχειν· μὴ νομίσητε ὅτι ἐπειδὴ ἐπεμείνατε, κολακεῦσαι ὑμᾶς αἱρήσομαι ἢ ἐπειδὴ ἠκολουθήσατε, οὐκ ἐλέγχω τοὺς πονηρούς. Ὃ γὰρ πολὺ τούτου μεῖζόν ἐστιν εἰς τὸ δυσωπῆσαι τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ τοῦτό με δυσωπεῖ. Ὁ μὲν γὰρ παραμένων, τῆς αὐτοῦ φιλοστοργίας παρέχεται τεκμήριον· ὁ δὲ ἐκλεγεὶς παρὰ τοῦ διδασκάλου, περιάπτει δόξαν ἀνοίας, ἐκριπτούμενος παρὰ τοῖς ἀνοήτοις.

Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτό με ἀπάγει τῶν ἐλέγχων. Τοῦτο γοῦν καὶ νῦν ἐγκαλοῦσι τῷ Χριστῷ Ἕλληνες ψυχρῶς καὶ ἀνοήτως. Οὐ γὰρ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ποιεῖν ἀγαθοὺς εἴωθεν ὁ Θεός, οὐδὲ ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ καὶ ἡ αἵρεσις βιαστικὴ τῶν καλουμένων ἐστίν, ἀλλὰ προτρεπτική. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ βιάζεται ἡ κλῆσις, σκόπει πόσους συνέβη τῶν κληθέντων ἀπολέσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι καὶ ἐν τῇ γνώμῃ κεῖται τῇ ἡμετέρᾳ, τὸ σωθῆναι καὶ ἀπολέσθαι.

5. Ταῦτα οὖν ἀκούοντες, παιδευώμεθα νήφειν ἀεὶ καὶ ἐγρηγορέναι. Εἰ γὰρ ὁ εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον χορὸν τελῶν, ὁ τοσαύτης ἀπολελαυκὼς δωρεᾶς, ὁ σημεῖα πεποιηκὼς (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἦν τῶν πεμφθέντων νεκροὺς ἐγεῖραι καὶ λεπροὺς καθαρίσαι), ἐπειδὴ ἑάλω νοσήματι δεινῷ τῷ τῆς φιλαργυρίας κακῷ, καὶ τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ προὔδωκεν, οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησαν, οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὐχ αἱ δωρεαί, οὐ τὸ μετ' αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεία,

ἦτο ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κολακείαν. Διότι, ὅταν ὅλοι τὸν εἶχαν ἐγκαταλείψει καὶ ἔμειναν πλησίον του μόνον οἱ μαθηταί του, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ στόμα τοῦ Πέτρου ὡμολόγησαν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι θὰ τοὺς ἐκολάκευε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, τοὺς ἀφαιρεῖ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Τὰ λόγια του λοιπὸν σημαίνουν· Τίποτε δὲν μ' ἐμποδίζει νὰ μὴ ἐλέγχω τοὺς κακούς. Μὴ φαντασθῆτε, ὅτι θὰ προτιμήσω νὰ σᾶς κολακεύσω, ἐπειδὴ ἐμείνατε μαζί μου, ἢ ἐπειδὴ μὲ ἠκολουθήσατε, δὲν θὰ ἐλέγξω τοὺς πονηρούς. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἠμπορεῖ πάρα πολὺ νὰ κάμψῃ τὸν διδάσκαλον, τοῦτο δὲν μὲ κάμπτει. Διότι ἐκεῖνος ποὺ παραμένει, δίδει ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης του, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐκλεγεῖ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, εἶναι ἀνόητος, ἐὰν ἀντικρούεται ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους.

'Αλλ' οὔτε τοῦτο μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ τὸν ἔλεγχον. Διότι αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἀπευθύνουν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ οἱ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ ψυχρῶς καὶ ἀνοήτως. Διότι ὁ Θεὸς δὲν κάμνει συνήθως τοὺς ἀνθρώπους καλοὺς μὲ τὸν ἐξαναγκασμὸν καὶ μὲ τὴν βίαν, οὔτε ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ προτίμησίς του διὰ τοὺς κλητοὺς γίνεται μὲ τὴν βίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν προτροπήν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἡ κλῆσις δὲν γίνεται μὲ τὴν βίαν, νὰ ἐξετάσῃς, πόσοι ἀπὸ τοὺς κληθέντας συνέβη νὰ χαθοῦν. Ἑπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀπόφασιν ἐξαρτᾶται καὶ νὰ σωθοῦμεν καὶ νὰ χαθοῦμεν.

5. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἂς ἐκπαιδευώμεθα νὰ εἴμεθα νηφάλιοι πάντοτε καὶ ν' ἀγρυπνοῦμεν. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ ἀνῆκεν εἰς τὸν ἅγιον χορὸν τῶν μαθητῶν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀπολαύσει, τόσην μεγάλην χάριν, ὁ ὁποῖος εἶχε κάμει θαύματα (διότι καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀποσταλῆ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους μαθητὰς νὰ ἀναστήσῃ νεκροὺς καὶ νὰ καθαρίσῃ λεπρούς), ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸ φοβερὸν πάθος τῆς φιλαργυρίας καὶ ἐπρόδωσε τὸν Κύριόν του, εἰς τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησαν οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὔτε αἱ δωρεαί, οὔτε ἡ συναναστροφή του μὲ τὸν Χριστόν, οὔτε ἡ οἰκειότης, οὔτε τὸ

οὐ τὸ τοὺς πόδας νίψαι, οὐ τὸ τῆς τραπέζης κοινωνῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέχειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῷ ταῦτα κολάσεως γέγονε· φοβηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, μή ποτε τὸν Ἰούδαν μιμησώμεθα διὰ τῆς φιλαργυρίας.

Οὐ προδίδως τὸν Χριστόν; Ἀλλ᾽ ὅταν περιίδῃς πένητα λιμῷ τηκόμενον, ἢ ὑπὸ ψύχους διαφθειρόμενον, τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς ἐφέλκῃ καταδίκην. Καὶ ὅταν ἀναξίως μετέχωμεν τῶν μυστηρίων, ὁμοίως ἀπολλύμεθα τοῖς χριστοκτόνοις. Ὅταν ἁρπάζωμεν, ὅταν ἄγχωμεν τοὺς καταδεεστέρους, μεγίστην ἐπισπασόμεθα τὴν τιμωρίαν· καὶ μάλα εἰκότως. Μέχρι γάρ τινος ὁ ἔρως ἡμᾶς οὕτω κατέχει τῶν παρόντων πραγμάτων τῶν περιττῶν καὶ ἀνοήτων; Ὁ γὰρ πλοῦτος ἐν τοῖς περιττοῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ὄφελος γίνεται. Μέχρι τίνος προσηλώμεθα τοῖς ματαίοις; μέχρι τίνος οὐ διαποβλέπομεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ νήφομεν, οὐ λαμβάνομεν κόρον τῶν γηΐνων τούτων καὶ παραρρεόντων; οὐ παιδευόμεθα διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν; Ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν πλουτήσαντας. Οὐχὶ ὄναρ πάντα ἐκεῖνα; οὐχὶ σκιὰ καὶ ἄνθος, οὐ ῥεῦμα παραρρέον; οὐχὶ διήγημα καὶ μῦθος; Ὁ δεῖνα πεπλούτηκε· καὶ ποῦ νῦν ὁ πλοῦτος; Ἀπώλετο καὶ διέφθαρται· ἀλλὰ τὰ δι᾽ αὐτὸν ἁμαρτήματα διαμένει, καὶ ἡ διὰ τὰ ἁμαρτήματα κόλασις. Μᾶλλον δέ, εἰ μὴ κόλασις ἦν, μηδὲ βασιλεία προὔκειτο, τὸ ὁμόφυλον καὶ τὸ ὁμογενὲς αἰδεσθῆναι ἐχρῆν, τὸ ὁμοιοπαθὲς δυσωπηθῆναι.

Νῦν δὲ κύνας μὲν τρέφομεν· πολλοὶ δὲ καὶ ὀνάγρους καὶ ἄρκτους, καὶ διάφορα θηρία· ἄνθρωπον δὲ περιορῶμεν λιμῷ τηκόμενον, καὶ τιμιώτερον ἡμῖν τὸ ἀλλότριον τοῦ συγγενοῦς, καὶ ἀτιμότερον ἡμῖν τὸ οἰκεῖον τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲ προσήκοντος. Ἀλλ᾽ οἰκοδομεῖσθαι λαμπρὰς οἰκίας καὶ πολ-

νήψιμον τῶν ποδῶν, οὔτε ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν τράπεζαν, οὔτε ἡ τήρησις τῶν λόγων, ἀλλ' ἀντιθέτως αὐτὰ ὅλα ἔγιναν ἐφόδια κολάσεως. Ἂς φυλαχθοῦμεν καὶ ἡμεῖς λοιπόν, μήπως μιμηθοῦμεν κάποτε τὸν Ἰούδαν ἕνεκα τῆς φιλαργυρίας.

Δὲν προδίδεις τὸν Χριστόν; Ἀλλ' ὅταν ἀνέχεσαι νὰ λειώνῃ ὁ πτωχὸς ἀπὸ πεῖναν ἢ νὰ πεθαίνῃ ἀπὸ κρῦο καὶ σὺ προσελκύεις τὴν ἰδίαν καταδίκην διὰ τὸν ἑαυτόν σου. Καὶ ὅταν κοινωνοῦμεν τῶν μυστηρίων χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζωμεν, καταστρεφόμεθα ἐξ ἴσου μὲ αὐτοὺς ποὺ φονεύουν τὸν Χριστόν. Ὅταν εἴμεθα ἅρπαγες, ὅταν καταπιέζωμεν τοὺς κατωτέρους μας, θὰ προκαλέσωμεν πολὺ μεγάλην τιμωρίαν. Καὶ πολὺ δικαίως. Μέχρι πότε θὰ μᾶς κυριαρχῇ τόσον πολὺ ἡ ἐπιθυμία τῶν περιττῶν καὶ ἀνωφελῶν πραγμάτων τῆς παρούσης ζωῆς; Διότι ὁ πλοῦτος εἶναι περιττὸς καὶ δὲν παρέχει καμμίαν ὠφέλειαν. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰ μάταια; Μέχρι πότε δὲν θ' ἀποβλέπωμεν εἰς τοὺς οὐρανούς, δὲν θὰ λογικευώμεθα καὶ δὲν θὰ χορταίνωμεν ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, ποὺ εἶναι γήϊνα καὶ ρευστά; Δὲν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν μηδαμινότητά των ἀπὸ τὴν πεῖραν μας; Ἂς κοιτάξωμεν αὐτοὺς ποὺ ἐπλούτισαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν ὄνειρον; Δὲν ἦσαν σκιὰ καὶ ἄνθος καὶ ὕδωρ ποὺ ρέει; Δὲν ἦσαν λόγια καὶ μῦθος; Ὁ τάδε εἶναι πλούσιος. Καὶ ποῦ εἶναι τώρα ὁ πλοῦτος; Ἐχάθη καὶ κατεστράφη, ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔγιναν ἐξ αἰτίας του παραμένουν, ὅπως παραμένει καὶ ἡ κόλασις ἕνεκα τούτου. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ὑπῆρξε κόλασις οὔτε βασιλεία, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συνανθρώπους καὶ τοὺς ὁμοιοπαθεῖς.

Τώρα ὅμως τρέφομεν σκύλους, πολλοὶ ἄνθρωποι μάλιστα τρέφουν ὀνάγρους καὶ ἄρκτους καὶ διάφορα ἄγρια ζῶα. Ἀνεχόμεθα ὅμως νὰ λειώνῃ ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ πεῖναν καὶ εἶναι δι' ἡμᾶς πολυτιμότερον τὸ ξένον γένος ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας καὶ ἀναξιότερον τὸ ἰδικόν μας ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν μᾶς ἁρμόζει. Ἀλλ' εἶναι ὡραῖον νὰ οἰκοδο-

λοὺς ἔχειν οἰκέτας, καὶ εἰς χρυσοῦν ὄροφον κατακειμένους ὁρᾶν καλόν; Περιττὸν μὲν οὖν καὶ ἀνόητον. Ἔστιν ἄλλα οἰκοδομήματα, λαμπρότερα πολλῷ καὶ σεμνότερα τούτων· ἐπὶ τοῖς τοιούτοις εὐφραίνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναγκαῖον· ὁ γὰρ κωλύσων οὐδείς. Βούλει κάλλιστον ὄροφον ἰδεῖν; Ἑσπέρας καταλαβούσης, ἴδε κατηστερισμένον τὸν οὐρανόν. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐμὸς ὄροφος, φησί. Καὶ μὴν οὗτος μᾶλλον σὸς ἢ ἐκεῖνος. Καὶ γὰρ διὰ σὲ γέγονε καὶ κοινός σοι μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐστιν· οὗτος δὲ οὐ σός, ἀλλὰ τῶν μετὰ τὴν τελευτὴν κληρονομούντων. Καὶ ὁ μὲν τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δυνήσεται, διὰ τοῦ κάλλους πρὸς τὸν Δημιουργὸν παραπέμπων· οὗτος δὲ τὰ μέγιστά σε καταβλάψει, κατήγορός σου μέγιστος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως γινόμενος, ὅταν αὐτὸς μὲν χρυσῷ περιβεβλημένος ᾖ, ὁ δὲ Χριστὸς μηδὲ ἀναγκαῖον ἔχων ἱμάτιον.

Μὴ δὴ τοσαύτην ἄνοιαν ὑπομένωμεν· μηδὲ διώκωμεν τὰ φεύγοντα, καὶ φεύγωμεν τὰ μένοντα· μηδὲ προδῶμεν ἡμῶν τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' ἀντεχώμεθα τῆς μελλούσης ἐλπίδος· οἱ μὲν γεγηρακότες, ἅτε εἰδότες φανερῶς, ὅτι ὀλίγος ἡμῖν ὑπολείπεται τῆς ζωῆς χρόνος· οἱ δὲ νέοι, ἅτε πεπεισμένοι σαφῶς, ὅτι οὐ πολὺ τὸ λειπόμενον. «Ὡς γὰρ κλέπτης ἐν νυκτί, οὕτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἔρχεται». Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ γυναῖκες ἄνδρας παρακαλῶμεν, καὶ ἄνδρες γυναῖκας νουθετῶμεν, καὶ νεωτέρους καὶ παρθένους διδάσκωμεν, καὶ πάντες ἀλλήλους παιδεύωμεν, τῶν μὲν παρόντων ὑπερορᾶν, τῶν δὲ μελλόντων ἐφίεσθαι, ἵνα καὶ τυχεῖν αὐτῶν δυνηθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

6. Α΄ Θεσ. 5, 2.

μοῦμεν πολυτελεῖς οἰκίας καὶ νὰ ἔχωμεν πολλοὺς ὑπηρέτας χρυσοστολισμένους; Καὶ αὐτὸ εἶναι περιττὸν καὶ ἀνόητον. Διότι ὑπάρχουν ἄλλα οἰκοδομήματα πολὺ πολυτελέστερα καὶ σεμνότερα ἀπὸ αὐτά. Μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τοὺς ὀφθαλμούς μας, διότι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἐμπόδιον. Θέλεις νὰ ἰδῇς ὡραιότατον οἰκοδόμημα; Ὅταν βραδυάσῃ, ἰδὲς τὸν οὐρανὸν γεμᾶτον ἀπὸ ἀστέρια. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἰδικόν μου οἰκοδόμημα, θὰ ἰσχυρισθῇς. Καὶ ὅμως αὐτὸ εἶναι περισσότερον ἰδικόν σου, παρὰ τὸ ἄλλο. Διότι ἔχει γίνει δι' ἐσὲ καὶ εἶναι κοινὸν δι' ἐσὲ καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς σου. Ἀλλ' αὐτὸ ποὺ ἔχεις δὲν εἶναι ἰδικόν σου, ἀλλὰ τῶν κληρονόμων σου, μετὰ τὸν θάνατόν σου. Καὶ ἐκεῖνος μὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ ὠφελήσῃ πάρα πολύ, διότι μὲ τὸ κάλλος του θὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὸν νοῦν σου τὸν Δημιουργόν. Τὸ ἰδικόν σου ὅμως θὰ σὲ βλάψῃ πολύ, διότι θὰ γίνῃ φοβερὸς κατήγορός σου τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὅταν σὺ μὲν θὰ λάμπῃς ἀπὸ τὸν χρυσόν, ἐνῷ ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἔχῃ οὔτε τὸ ἀπαραίτητον ἔνδυμα.

Ἂς μὴ ὑπομένωμεν αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν καὶ ἂς μὴ ἐπιδιώκωμεν ἐκεῖνα ποὺ φεύγουν καὶ ἂς μὴ ἀποφεύγωμεν ἐκεῖνα ποὺ μένουν. Καὶ ἂς μὴ προδώσωμεν τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλ' ἂς κρατῶμεν τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα, οἱ μὲν γέροντες ἐπειδὴ ξεύρουν καλὰ ὅτι ὀλίγος χρόνος ζωῆς μᾶς ἀπομένει, οἱ δὲ νέοι ἐπειδὴ ἔχουν πεισθῆ, ὅτι δὲν εἶναι μεγάλο τὸ μέρος τῆς ζωῆς ποὺ ὑπολείπεται. «Διότι ἡ ἡμέρα ἐκείνη θὰ ἔλθῃ σὰν κλέπτης τὴν νύκτα»[6]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωστά, ἂς παρακαλοῦμεν καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἂς συμβουλεύωμεν καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἂς διδάσκωμεν καὶ τοὺς νέους καὶ τὰς νέας καὶ ἂς παιδαγωγοῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ περιφρονοῦμεν τὰ παρόντα καὶ νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὰ μέλλοντα, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ταῦτα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ΄.

Ἰω. 7,1 - 8

«Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία».

1. Οὐδὲν φθόνου χεῖρον καὶ βασκανίας· οὕτως ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον τιμώμενον, οὐκ ἐνεγκὼν τὴν εὐημερίαν, πάντα ἔπραττεν ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν. Καὶ πανταχοῦ τῆς ῥίζης ταύτης τοῦτον ἴδοι τις ἂν τὸν καρπὸν γινόμενον. Οὕτω καὶ Ἄβελ ἐσφάγη, οὕτω καὶ ὁ Δαυῒδ ἔμελλεν, οὕτω καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν δικαίων· ἐντεῦθεν καὶ Ἰουδαῖοι χριστοκτόνοι γεγόνασι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγε· «Μετὰ ταῦτα περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι».

Τί λέγεις, ὦ μακάριε Ἰωάννη; Οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν ὁ δυνηθεὶς πάντα ὅσα ἠθέλησεν; ὁ εἰπών, «Τίνα ζητεῖτε», καὶ ῥίψας αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω; ὁ παρὼν καὶ μὴ ὁρώμενος, οὗτος οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν; Πῶς δὲ καὶ ὕστερον εἰς μέσον αὐτῶν παρελθών, ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, συνόδου οὔσης, καὶ τῶν φονώντων παρόντων, διελέγετο ταῦτα, ἃ μᾶλλον αὐτοὺς παρώξυνε; Τοῦτο γοῦν καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες, «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Τίνα δή ἐστι ταῦτα τὰ αἰνίγματα; Ἄπαγε· οὐχ ἵνα αἰνίγματα λέγειν νομισθῇ, οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ ὅτι καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐπεδείκνυτο καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

---

1. Ἰω. 7, 1.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ΄.

Ἰω. 7,1 - 8

«Ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ περιήρχετο ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία»[1].

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον κακὸν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος. Μὲ αὐτὰ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον. Διότι, ὅταν ὁ διάβολος εἶδεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐτιμᾶτο, μὴ δυνάμενος ν' ἀνεχθῇ τὴν εὐτυχίαν του, ἔκαμνε τὰ πάντα, διὰ νὰ τὸν κυριεύσῃ. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεὶς ὅτι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀπὸ τὸ δένδρον αὐτὸ τέτοιος καρπὸς παράγεται. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐσφάγη ὁ Ἄβελ, ἀπὸ αὐτὴν ἐκινδύνευσεν ὁ Δαυῒδ καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι εὐσεβεῖς ἄνδρες. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔγιναν φονεῖς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔγραψεν· «Ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ περιήρχετο ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν».

Τί λέγεις, μακάριε Ἰωάννη; Δὲν εἶχε δύναμιν αὐτὸς ποὺ ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ὅσα ἠθέλησεν; Αὐτὸς ποὺ εἶπε «Ποῖον ζητεῖτε» καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ ὀπισθοχωρήσουν; Αὐτὸς ποὺ ἂν καὶ ἦτο παρών, ἐν τούτοις δὲν ἐφαίνετο, αὐτὸς δὲν εἶχε δύναμιν; Πῶς ὅμως ἀργότερα παρουσιάσθη εἰς τὸ μέσον τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, εἰς τὸ μέσον τῆς ἑορτῆς, ἐνῷ ὑπῆρχε μεγάλη συγκέντρωσις καὶ ἐνώπιον τῶν φονέων ὡμίλει μὲ λόγια, ποὺ τοὺς ἐξώργιζαν περισσότερον; Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐθαύμαζαν μερικοὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγαν· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ νὰ ποὺ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὰ τὰ αἰνίγματα; Δὲν τὰ εἶπεν αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς διὰ νὰ θεωρηθῇ ὅτι πρόκειται διὰ αἰνίγματα, ἀλλὰ διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι μὲ αὐτὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, ὅτι «Ἐξουσίαν οὐκ εἶχεν», ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται, πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ποιοῦντος· ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι ἐν μέσοις αὐτοῖς εἱστήκει καὶ οὐ κατεῖχον αὐτόν, τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐνδείκνυται δηλονότι. Καὶ γὰρ ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐφαίνετο ὡς Θεός· ἀμφότερα ἀληθεύων. Τό τε γὰρ ἐν μέσοις ὄντα τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον ἐδήλου· τό τε ὑποστέλλεσθαι, τὴν οἰκονομίαν ἐβεβαίου καὶ ἐπιστοῦτο, ἵνα μήτε Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἔχῃ τι λέγειν, μήτε Μαρκίων καὶ οἱ τὰ ἐκείνων νοσοῦντες. «Διὰ τούτου τοίνυν πάντων ἐμφράττει τὰ στόματα».

«Μετὰ ταῦτα ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία». Τό, «Μετὰ ταῦτα», οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὅτι πολὺν μεταξὺ χρόνον ἐπιτεμὼν ὑπερεπήδησε. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν· ὅτε γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο, φησίν, ἦν ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα· ἐνταῦθα δὲ τῆς Σκηνοπηγίας μέμνηται, καὶ ἐν τοῖς πέντε μησὶν οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν διηγήσατο, οὔτε ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἄλλο τι, ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄρτους σημεῖον, καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαγόντας γενομένην δημηγορίαν· καίτοι αὐτὸς οὐ διελίμπανε σημεῖα ποιῶν καὶ διαλεγόμενος, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ, οὐκ ἐν ἑσπέρᾳ, πολλάκις δὲ καὶ νυκτός. Τοῖς γοῦν μαθηταῖς, οὕτως ἐπέστη, ὡς πάντες φασὶν οἱ εὐαγγελισταί. Τί δήποτε οὖν παρέλιπον ἐκεῖνο; Ὅτι οὐκ ἐνῆν ἅπαντα καταλέγειν. Ἄλλως δέ, καὶ ταῦτα λέγειν ἐσπουδάκασιν, ὑπὲρ ὧν ἢ μέμψις ἢ ἀντιλογία τις παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἔμελλε παρακολουθεῖν.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ πολλὰ ὅμοια ἦν. Καὶ γὰρ ὅτι νο-

Διότι, ὅταν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγῃ, ὅτι «Δὲν εἶχεν ἐξουσίαν», ὁμιλεῖ σὰν νὰ πρόκειται περὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κάμνει πολλὰ καὶ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον. Ὅταν ὅμως λέγῃ, ὅτι εἶχε σταθῇ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ δὲν τὸν συνέλαβαν, τότε εἶναι φανερὸν ὅτι ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τῆς θεότητος. Διότι ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ παρουσιάζετο ὡς Θεός, ἐπαληθεύων καὶ τὰ δύο. Διότι ἐφανέρωνε καὶ τὴν μὴ σύλληψίν του ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του ἂν καὶ εὑρίσκετο ἀνάμεσά τους καὶ τὴν ἀσυναγώνιστον καὶ ἀκαταμάχητον δύναμίν του. Ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔφευγεν, ἐπιβεβαίωνε καὶ ἐπεσφράγιζε τὴν κατὰ σάρκα γέννησίν του, διὰ νὰ μὴ ἠμποροῦν οὔτε ὁ Παῦλος ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, οὔτε ὁ Μαρκίων, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς ἀσθένειαν, νὰ ἰσχυρίζωνται ὁ,τιδήποτε.

«Ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία». Ἡ λέξις, «Ὕστερα ἀπὸ αὐτά», σημαίνει ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς περιέκοψεν ἀπὸ τὴν διήγησιν πολλὰ ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸ μεταξύ. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ κάτωθι. Ὅταν ἐκάθητο εἰς τὸ ὄρος, ἦτο ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστής. Ἐδῶ ἐνθυμεῖται τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν πέντε μηνῶν δὲν μᾶς διηγήθη τίποτε ἄλλο οὔτε μᾶς ἐπληροφόρησε διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον διὰ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων καὶ διὰ τὴν ὁμιλίαν ποὺ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνους ποὺ ἔφαγαν. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς δὲν ἔπαυε νὰ κάμνῃ θαύματα καὶ νὰ ὁμιλῇ οὔτε ἡμέραν, οὔτε ἑσπέραν καὶ πολλὰς φορὰς ἀκόμη καὶ νύκτα. Εἰς τοὺς μαθητάς του ἔτσι ἐνεφανίσθη, καθὼς ἀναφέρουν ὅλοι οἱ Εὐαγγελισταί. Διατί λοιπὸν παρέλειψαν αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα; Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ καταγράψουν ὅλα λεπτομερῶς. Καὶ μάλιστα ἐφρόντισαν ν' ἀναφέρουν ἐκεῖνα ἀκριβῶς, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἰουδαῖοι θὰ προέβαλλον κάποιαν κατηγορίαν ἢ ἀντιλογίαν.

Εἰς τοὺς Εὐαγγελιστὰς εὑρίσκομεν πολλὰ ὅμοια χω-

σοῦντας ἐθεράπευσε, καὶ νεκροὺς ἤγειρε, καὶ ὅτι ἐθαυμάσθη, πολλάκις ἀνέγραψαν· ἔνθα δὲ ξένον ἔχουσι λέγειν τι, ἢ μέμψιν τινὰ δοκοῦσαν κατ᾽ αὐτοῦ φύεσθαι διηγεῖσθαι, ταῦτα τιθέασιν· οἷον δὴ καὶ τὸ νῦν ἐστιν, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἠπίστουν αὐτῷ· καὶ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν ἔχει διαβολὴν τὸ πρᾶγμα. Καὶ ἄξιον θαυμάσαι τὸ φιλάληθες αὐτῶν ἦθος, πῶς οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες ταῦτα, ἃ δοκεῖ τῷ διδασκάλῳ φέρειν αἰσχύνην, ἀλλὰ καὶ ταῦτα μάλιστα τῶν ἄλλων ἐσπουδάκασιν ἀπαγγέλλειν. Καὶ νῦν γοῦν πολλὰ παραδραμὼν καὶ σημεῖα καὶ θαύματα καὶ δημηγορίας, ἐπὶ τοῦτο εὐθέως ἐπεπήδησεν.

«Εἶπον» γάρ, φησί, «πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Μετάβηθι ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταί σου θεωρήσωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ τι ποιεῖ καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. Φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν». Καὶ ποία, φησίν, ἀπιστία ἐνταῦθα; Παρακαλοῦσι γὰρ αὐτὸν θαυματουργῆσαι. Πολλὴ σφόδρα. Ἀπιστίας γὰρ καὶ τὰ ῥήματα καὶ ἡ θρασύτης, καὶ ἡ ἄκαιρος παρρησία. «Ὤοντο γὰρ ἀπὸ τῆς συγγενείας ἐξεῖναι αὐτοῖς μετὰ παρρησίας διαλέγεσθαι. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀξίωσις δῆθεν φίλων εἶναι· πολλῆς δὲ πικρίας ἦν τὰ λεγόμενα· ἐνταῦθα γὰρ αὐτῷ καὶ δειλίαν καὶ φιλοδοξίαν ὀνειδίζουσι. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, «Οὐδείς τι ἐν κρυπτῷ ποιεῖ, δειλίαν ἐγκαλούντων ἐστίν, ἅμα καὶ ὑποπτευόντων τὰ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτοῦ· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν, ὅτι «Ζητεῖ ἐν παρρησίᾳ εἶναι», φιλοδοξίας.

2. Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Ἀπὸ γὰρ τούτων τῶν ταῦτα λεγόντων τὰ ῥήματα, ὁ πρῶτος τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος γέγονεν, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, περὶ οὗ

ρία. Διότι πολλὰς φορὰς ἀνέγραψαν, ὅτι ἐθεράπευσεν ἀσθενεῖς, ὅτι ἀνέστησε νεκροὺς καὶ ὅτι ἐθαυμάσθη. Ὅπου ὅμως ἔχουν ν' ἀφηγηθοῦν κάτι τὸ ἀσυνήθιστον, ἢ κάποιαν κατηγορίαν ποὺ φαίνεται ὅτι ἐξετοξεύθη κατὰ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ τὰ παραθέτουν, ὅπως τώρα, διηγοῦνται ὅτι οἱ ἀδελφοί του δὲν τὸν ἐπίστευον. Διότι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα περιέχει μεγάλο μῖσος. Καὶ ἀξίζει νὰ θαυμάζῃ κανείς, πόσον φιλαλήθεις ὑπῆρξαν οἱ Εὐαγγελισταί, ἀφοῦ δὲν διστάζουν ν' ἀναφέρουν αὐτά, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ ἐντροπιάζουν τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον αὐτὰ ἐφρόντισαν νὰ ἀναφέρουν περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ τώρα λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀφοῦ παρέλειψε πολλὰ σημεῖα, θαύματα καὶ λόγους τοῦ Χριστοῦ, ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν διήγησιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος.

Λέγει λοιπόν· «Τοῦ εἶπαν οἱ ἀδελφοί του· Φύγε ἀπὸ ἐδῶ καὶ πήγαινε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διὰ νὰ ἰδοῦν καὶ οἱ μαθηταί σου τὰ ἔργα ποὺ κάμνεις. Διότι δὲν κάμνει κανεὶς τίποτε εἰς τὰ κρυφά, ὅταν ζητῇ νὰ γίνῃ γνωστός. Φανερώσου εἰς τὸν κόσμον. Διότι οὔτε καὶ οἱ ἀδελφοί του ἐπίστευαν εἰς αὐτόν». Καί, θὰ ἐρωτήσῃς, ποία εἶναι ἡ ἀπιστία ἐδῶ; Τὸν παρακαλοῦν νὰ κάμῃ θαύματα. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μεγάλη ἀπιστία. Διότι καὶ τὰ λόγια καὶ τὸ θράσος καὶ ἡ ἄκαιρος ἐλευθερία εἶναι ἀπόδειξις ἀπιστίας. Διότι ἐνόμιζαν ὅτι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὁμιλοῦν ἐλεύθερα ἕνεκα τῆς συγγενείας των μὲ τὸν Χριστόν. Καὶ φαίνεται βέβαια, ὅτι ἡ παρακίνησις προέρχεται ἀπὸ δῆθεν προσφιλεῖς, ὅμως τὰ λόγια τους ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ ὀξύτητα. Διότι μὲ τὴν φράσιν τους «Κανεὶς δὲν κάμνει τίποτε εἰς τὰ κρυφά», κατηγοροῦν τὸν Χριστὸν διὰ δειλίαν, ἐνῷ συγχρόνως φανερώνουν ὅτι εἶχον ὑποψίαν διὰ τὰ ἔργα του. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ προσέθεσαν, «Ζητεῖ νὰ γίνῃ γνωστόν», φανερώνει τὴν κενοδοξίαν των.

2. Σὺ ὅμως πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, ποὺ εἶχαν εἰπεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, ἔγινεν ἐπίσκοπος

καὶ Παῦλός φησιν· «Ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἰούδας θαυμαστός τε γεγονέναι. Καίτοι γε οὗτοι, καὶ ἐν Κανᾷ παρῆσαν, τοῦ οἴνου γενομένου· ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο τέως. Πόθεν οὖν αὐτοῖς ἡ τοσαύτη ἀπιστία; Ἀπὸ πονηρᾶς γνώμης καὶ φθόνου· τὸ γὰρ συγγενὲς ὑπερέχον εἴωθέ πως διαφθονεῖσθαι παρὰ τῶν οὐ τοιούτων. Τίνας δὲ ἐνταῦθα λέγουσι τοὺς μαθητάς; Τὸν ὄχλον τὸν παρεπόμενον, οὐ τοὺς δώδεκα.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅρα πῶς προσηνῶς ἀπεκρίνατο. Οὐ γὰρ εἶπεν· Ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστὲ ταῦτα συμβουλεύοντες καὶ διδάσκοντες; ἀλλὰ τί; «Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πάρεστιν». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεσθαι. Ἴσως γὰρ αὐτὸν καὶ προδοῦναι ἐβουλεύοντο, βασκαίνοντες, τοῖς Ἰουδαίοις. Διὸ καὶ τοῦτο ἐμφαίνων φησίν, «Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πάρεστι»· τουτέστιν, ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Τί οὖν πρὸ καιροῦ κατεπείγετε ἀνελεῖν; «Ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἕτοιμός ἐστιν». Ὡσεὶ ἔλεγεν· Ὑμεῖς κἂν ἀεὶ συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναιρήσουσιν ὑμᾶς τὰ αὐτὰ ζηλοῦντας αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ εὐθέως βουλήσονται ἀνελεῖν. Ὥστε ὑμῖν μὲν ἀεὶ καὶ καιρὸς συνεῖναι μὴ κινδυνεύσουσιν· ἐμοὶ δὲ τότε καιρός, ὅταν ὁ τοῦ σταυροῦ καιρὸς ἐπιστῇ, ὅταν δέῃ ἀποθανεῖν.

Καὶ γὰρ ὅτι τοῦτο λέγει, δῆλον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς· «Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς». Πῶς γὰρ τοὺς τὰ αὐτὰ βουλομένους, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τρέχοντας; «Ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐλέγχω αὐτόν, ὅτι πονηρά εἰσιν αὐτοῦ τὰ ἔργα», τουτέστιν, ὅτι Καθάπτομαι καὶ ἐλέγχω, διὰ τοῦτο μισοῦμαι. Ἀπὸ τούτων παιδευώμεθα κρατεῖν ὀργῆς, καὶ μὴ ἀνα-

2. Ὁ Σχολιαστὴς λέγει: «Ἀγνοῶ ἂν τὸ ἔχῃ εἰπεῖ καὶ ἄλλος, ὅτι ὁ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του ποὺ δὲν τὸν ἐπίστευον.

Ἱεροσολύμων. Περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Παῦλος· «Ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους δὲν εἶδα, παρὰ τὸν Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Ἰούδας ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος. Καὶ ὅμως οἱ ἀδελφοί του αὐτοὶ ἦσαν παρόντες εἰς τὴν Κανᾶ, ὅταν ἔγινε τὸ θαῦμα τοῦ οἴνου, ἀλλὰ μέχρι τότε δὲν εἶχαν ἀποκομίσει καμμίαν ὠφέλειαν. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προήρχετο ἡ τόση ἀπιστία των;[2] Ἀπὸ τὴν κακὴν των διάθεσιν καὶ ἀπὸ φθόνον. Διότι, ὅταν κάποιος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς ὑπερέχει, ἐκεῖνοι ποὺ μειονεκτοῦν συνήθως φθονοῦν. Καὶ ποίους ἐδῶ οἱ ἀδελφοί του ὀνομάζουν μαθητάς του; Τὸν κόσμον ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσεν, ὄχι τοὺς δώδεκα.

Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Κοίταξε μὲ πόσην πραότητα τοὺς ἀπήντησεν. Διότι δὲν εἶπε· Καὶ ποῖοι εἶσθε σεῖς ποὺ μὲ συμβουλεύετε καὶ διδάσκετε αὐτά; Ἀλλὰ τί τοὺς εἶπε; «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρός μου». Ἐδῶ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσετε καὶ κάτι ἄλλο. Ἴσως οἱ ἀδελφοί του ἐσκέπτοντο νὰ τὸν προδώσουν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ φθόνον. Διὰ νὰ δηλώσῃ δὲ τοῦτο, λέγει «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρός μου», δηλαδὴ ὁ καιρὸς τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Διατί λοιπὸν βιάζεσθε νὰ μὲ φονεύσετε πρὶν ἀπὸ τὴν ὥραν μου; «Δι' ἐσᾶς ὅμως ὁ καιρὸς εἶναι πάντοτε κατάλληλος», δηλαδὴ σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Σᾶς δὲν θὰ σᾶς φονεύσουν οἱ Ἰουδαῖοι, μολονότι πάντοτε εὑρίσκεσθε μαζί τους, ἐπειδὴ φρονεῖτε τὰ ἴδια μὲ αὐτούς. Ἐμὲ ὅμως θὰ θελήσουν νὰ μὲ φονεύσουν ἀμέσως. Ὥστε σεῖς ἠμπορεῖτε νὰ τοὺς συναναστρέφεσθε πάντοτε χωρὶς κίνδυνον, δι' ἐμὲ ὅμως τότε θὰ εἶναι καιρός, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ σταυροῦ, ὅταν θὰ πρέπει ν' ἀποθάνω.

Ὅτι ἐννοεῖ αὐτό, φαίνεται ἀπὸ τὰ ὅσα προσθέτει ἀμέσως· «Ὁ κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μισῇ ἐσᾶς». Καὶ πῶς ἠμπορεῖ νὰ τοὺς μισῇ, ἀφοῦ θέλουν καὶ ἐπιδιώκουν τὰ ἴδια; «Ἐμὲ ὅμως μὲ μισεῖ, διότι ἐλέγχω αὐτόν, ὅτι τὰ ἔργα του εἶναι πονηρά», δηλαδή, διότι κατηγορῶ καὶ ἐλέγχω, δι' αὐτὸ προκαλῶ τὸ μῖσος. Ἀπὸ αὐτὰ διδασκόμεθα, ὅτι πρέπει νὰ συγ-

ξιοπαθεῖν, κἂν εὐτελεῖς ὦσιν οἱ συμβουλεύοντες. Εἰ γὰρ τοὺς οὐ πιστεύοντας ὁ Χριστὸς συμβουλεύοντας ἤνεγκε πράως, καὶ συμβουλεύοντας τὰ μὴ δέοντα, καὶ συμβουλεύοντας τὰ οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς, τίνος ἡμεῖς τευξόμεθα συγγνώμης, γῆ καὶ σποδὸς ὄντες, καὶ πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας, δυσχεραίνοντες, κἂν ὀλίγον εὐτελέστεροι οἱ τοῦτο ποιοῦντες ὦσιν, ἀνάξιον ἑαυτῶν ἡγούμενοι τοῦτο;

Σκόπει γοῦν πῶς μετὰ πραότητος πάσης ἀποκρούεται τὴν κατηγορίαν. Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, «Φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ», αὐτός φησιν· «Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ ὁ κόσμος μισεῖ»· ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησί, ζητεῖν τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν, ὅτι οὐ διαλιμπάνω ἐλέγχων αὐτούς· καὶ ταῦτα εἰδὼς μῖσος ἐκ τούτου τικτόμενον, καὶ θάνατον κατασκευαζόμενον. Καὶ ποῦ ἤλεγξε, φησί; Πότε γὰρ ἐπαύσατο τοῦτο ποιῶν; οὐχὶ ἔλεγε· «Μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς»· καί, «Ἐγὼ ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε»· καί, «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;». Εἶδες πῶς ἔδειξε διὰ πάντων, ὅτι τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσος ἐποίει ὁ ἔλεγχος ὁ πεπαρρησιασμένος, οὐχ ἡ τοῦ Σαββάτου λύσις;

Τί δήποτε δὲ αὐτοὺς πέμπει εἰς τὴν ἑορτήν, λέγων· «Ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτήν, ἐγὼ οὐκ ἀναβαίνω ἄρτι»; Δεικνὺς ὅτι ταῦτα εἶπεν, οὐχὶ δεόμενος αὐτῶν, οὐδὲ κολακεύεσθαι θέλων, ἀλλὰ συγχωρῶν τὰ Ἰουδαϊκὰ ποιεῖν. Πῶς οὖν,

κρατοῦμεν τὴν ὀργήν μας καὶ νὰ μὴ ἀγανακτοῦμεν, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μηδαμινοὶ ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς συμβουλεύουν. Διότι, ἂν ὁ Χριστὸς ἠνέχθη ἥσυχα τὰς ἀχρήστους συμβουλὰς ἐκείνων ποὺ μᾶς συμβουλεύουν. Διότι, ἂν ὁ Χριστὸς ἠνέχθη ἥσυχα τὰς ἀχρήστους συμβουλὰς ἐκείνων ποὺ δὲν ἐπίστευαν καὶ μάλιστα συμβουλὰς ποὺ δὲν προήρχοντο ἀπὸ καλὴν διάθεσιν, πῶς θὰ συγχωρηθοῦμεν ἡμεῖς, ποὺ εἴμεθα χῶμα καὶ σκόνη, ποὺ ἀγανακτοῦμεν ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι μᾶς συμβουλεύουν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὀλίγον κατώτεροί μας, ἐπειδὴ θεωροῦμεν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνάξιον διὰ τὸν ἑαυτόν μας;

Σκέψου λοιπὸν μὲ πόσην πραότητα ἀποκρούει τὴν κατηγορίαν. Διότι, ὅταν τοῦ εἶπαν οἱ ἀδελφοί του «Φανερώσου εἰς τὸν κόσμον», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Ὁ κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μισῇ ἐσᾶς, ἐμὲ ὅμως μὲ μισεῖ» καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναιρεῖ τὴν κατηγορίαν των. Διότι, λέγει, τόσον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ζητῶ τὴν δόξαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε δὲν παύω νὰ τοὺς ἐλέγχω, ἐνῷ μάλιστα γνωρίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὸ παράγεται τὸ μῖσος καὶ ἑτοιμάζεται ὁ θάνατός μου. Καὶ ποῦ, θὰ ἐρωτήσῃς, τοὺς ἤλεγξεν; Καὶ πότε ἔπαυσε νὰ κάμνῃ τοῦτο; Δὲν ἔλεγε, «Μὴ νομίζετε, ὅτι ἐγὼ θὰ σᾶς κατηγορήσω εἰς τὸν Πατέρα, ἐκεῖνος ποὺ σᾶς κατηγορεῖ εἶναι ὁ Μωϋσῆς» καὶ «Ἐγὼ ξεύρω ὅτι σεῖς δὲν ἔχετε ἀγάπην διὰ τὸν Θεόν» καὶ «Πῶς ἠμπορεῖτε νὰ πιστεύετε, ὅταν δέχεσθε τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μόνον τὴν τιμὴν ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ζητεῖτε;». Εἶδες πῶς μὲ ὅλα αὐτὰ ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ ἐναντίον του μῖσος προήρχετο ἀπὸ τὸν θαρραλέον ἔλεγχον καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου;

Διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς στέλλει τοὺς ἀδελφούς του εἰς τὴν ἑορτὴν λέγων· «Πηγαίνετε σεῖς εἰς τὴν ἑορτήν, ἐγὼ δὲν θὰ πάω ἀκόμη»; Διότι ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶπεν αὐτὰ ὄχι διότι τοὺς εἶχεν ἀνάγκην, οὔτε διότι ἤθελε νὰ τοὺς κολακεύσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ κάμουν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθιμα. Διατί ὅμως, θὰ ἐρωτήσῃς, ἐπῆγεν εἰς τὴν

φησίν, ἀνέβη, εἰπών, «Οὐκ ἀναβαίνω»; Οὐκ εἶπεν καθάπαξ, Οὐκ ἀναβαίνω· ἀλλά, «Νῦν», εἶπεν, τουτέστι, μεθ' ὑμῶν· «Ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πεπλήρωται». Καὶ μὴν τῷ μέλλοντι Πάσχα σταυροῦσθαι ἔμελλε. Πῶς οὖν οὐκ ἀνέβη καὶ αὐτός; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ὁ καιρὸς οὔπω παρῆν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέβη, ἐχρῆν μηδὲ ὅλως ἀναβῆναι. Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀνέβαινεν, ἵνα πάθῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς παιδεύσῃ.

Τίνος δὲ ἕνεκεν λάθρα; Καὶ γὰρ ἐδύνατο φανερῶς ἀνελθὼν ἐν τῷ μέσῳ τε εἶναι, καὶ κατέχειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὴν ἄτακτον, ὃ πολλάκις ἐποίησεν. Ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν. Εἰ γὰρ ἀνῆλθε φανερῶς, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπήρωσε, μειζόνως ἂν τὴν ἑαυτοῦ θεότητα διαλάμπειν ἐποίει, ὃ τέως οὐκ ἔδει, καὶ μᾶλλον αὐτὴν ἐξεκάλυπτεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι δειλίας εἶναι τὸ μένειν, δείκνυσιν αὐτὸς τοὐναντίον, καὶ θάρσος ὂν καὶ οἰκονομίας καὶ ὅτι τὸν καιρὸν προειδὼς καθ' ὃν πείσεται, ὅτε λοιπὸν ἐπιστῇ, τότε μάλιστα βουλήσεται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβῆναι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τῷ μὲν εἰπεῖν «Ἀνάβητε ὑμεῖς», τοῦτο λέγειν· μὴ νομίσητε, ὅτι ἀναγκάζω ὑμᾶς σὺν ἐμοὶ μένειν μὴ βουλομένους· τῷ δὲ ἐπαγαγεῖν, «Οὔπω πεπλήρωται ὁ καιρός μου», δῆλον ποιεῖν, ὅτι ἔδει καὶ σημεῖα γενέσθαι καὶ δημηγορίας λεχθῆναι, ὥστε καὶ ὄχλους πιστεῦσαι πλείονας καὶ τοὺς μαθητὰς στερροτέρους γενέσθαι, τὴν παρρησίαν ὁρῶντας τοῦ διδασκάλου, καὶ ἅπερ ἔπαθε.

3. Μάθωμεν τοίνυν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τὴν ἐπιείκειαν, τὴν πραότητα· «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»· καὶ πᾶσαν πικρίαν ἐκβάλωμεν. Κἂν ἐπαίρηταί τις καθ' ἡμῶν, ἡμεῖς ταπεινοὶ γινώμεθα· κἂν θρασύνηταί τις, θεραπεύσωμεν· κἂν δάκνῃ καὶ κατεσθίῃ σκώπτων καὶ κωμῳδῶν, ἡμεῖς μὴ νικώμεθα, μὴ ἀμυνόμενοι ἑ-

2α. Ματθ. 11, 29.

ἑορτήν, ἐνῷ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν θὰ ὑπάγω»; Δὲν εἶπεν ἁπλῶς, 'Δὲν θὰ ὑπάγω', ἀλλά, Δὲν θὰ ὑπάγω «Τώρα», δηλαδὴ μαζὶ μὲ σᾶς. «Διότι ὁ κατάλληλος καιρὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη δι' ἐμέ». Ἐπρόκειτο κατὰ τὸ ἑπόμενον Πάσχα νὰ σταυρωθῇ. Διατί λοιπὸν δὲν ἐπῆγε καὶ ἐκεῖνος; Διότι, ἂν δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρός, δὲν ἐπῆγε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβῇ καθόλου. Δὲν μετέβη λοιπὸν ὄχι διὰ νὰ μὴ πάθῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ.

Διατί ὅμως ἐπῆγε κρυφά; Διότι ἠμποροῦσε νὰ μεταβῇ φανερὰ καὶ νὰ σταθῇ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὴν βιαίαν ὁρμητικότητά των, πρᾶγμα ποὺ εἶχε κάμει πολλὰς φοράς. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ κάμνῃ τοῦτο συνεχῶς. Διότι, ἂν ἐπήγαινε φανερά, πάλιν θὰ τοὺς ἐτύφλωνε, καὶ θὰ ἔκαμνε περισσότερον λαμπρὰν τὴν θεότητά του πρὸ τοῦ δέοντος χρόνου καὶ θ' ἀπεκάλυπτεν αὐτὴν περισσότερον. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι ἐνόμιζαν ὅτι τὸ νὰ μένῃ εἶναι ἀπόδειξις δειλίας, ὁ Χριστὸς ἀπέδειξεν ἀντιθέτως ὅτι εἶναι ἀπόδειξις θάρρους καὶ πίστεως καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν καιρὸν ποὺ θὰ πάθῃ, ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς αὐτός, τότε θὰ θελήσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι τὸ μὲν «Πηγαίνετε σεῖς» σημαίνει, μὴ νομίζετε ὅτι σᾶς ἀναγκάζω νὰ μείνετε μαζί μου χωρὶς νὰ θέλετε, ἐκεῖνο δὲ ποὺ προσέθεσε, «Δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ὁ καιρός μου», σημαίνει, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουν θαύματα καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν ὁμιλίαι, ὥστε νὰ πιστεύσουν περισσότεροι ἄνθρωποι καὶ νὰ γίνουν σταθερώτεροι οἱ μαθηταί του, βλέποντες τὸ θάρρος τοῦ διδασκάλου των καὶ τὰ ὅσα ἔπαθε.

3. Ἂς μάθωμεν λοιπὸν ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ Χριστὸς τὴν εὐμένειάν του καὶ τὴν πραότητά του. «Μάθετε ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς εἰς τὴν καρδίαν»[2a] καὶ ἂς βγάλωμεν ἀπὸ μέσα μας κάθε πικρίαν. Καὶ ἂν κάποιος χλευάζῃ εἰς βάρος μας, ἡμεῖς ἂς εἴμεθα ταπεινοί. Καὶ ἂν κάποιος ἀποθρασύνεται, ἂς τὸν καταπραΰνωμεν. Καὶ ἂν μᾶς δαγκώνῃ καὶ μᾶς κατατρώγῃ περιγελῶν καὶ διακωμωδῶν, ἡμεῖς ἂς

αυτοῖς ἀνέλωμεν ἑαυτούς. Καὶ γὰρ θηρίον ἐστὶν ὁ θυμός, θηρίον ὀξὺ καὶ θερμόν. Ἐπάδωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς τὰς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐπῳδὰς καὶ λέγωμεν, ὅτι Γῆ εἶ καὶ σποδός· καί, «Τί ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός», καί, ὅτι «Ἡ ῥοπὴ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πτῶσις αὐτῷ», καί, ὅτι «Ἀνὴρ θυμώδης, οὐκ εὐσχήμων». Οὐδὲν γὰρ αἰσχρότερον ὄψεως θυμουμένης, οὐδὲν δυσειδέστερον. Εἰ δὲ ὄψεως, πολλῷ μᾶλλον ψυχῆς. Καθάπερ γὰρ ἀνακυκωμένου βορβόρου δυσωδία εἴωθε γίνεσθαι, οὕτω ψυχῆς ταραττομένης ὑπὸ θυμοῦ, πολλὴ ἔσται ἡ ἀσχημοσύνη καὶ ἀηδία.

Ἀλλ᾽ οὐ φέρω, φησί, τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὕβριν. Τίνος ἕνεκεν; εἰπέ. Ἂν μὲν γὰρ ἀληθὴς ᾖ καὶ πρὸ ἐκείνου ὀφείλεις κατανύττεσθαι καὶ χάριν ἔχει αὐτῷ τῶν ἐλέγχων· ἂν δὲ ψευδής, καταφρόνησον. Εἶπε πένητα; Καταγέλασον. Εἶπε δυσγενῆ ἢ ἀνόητον; Στέναξον ὑπὲρ ἐκείνου λοιπόν. «Ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Ὅταν οὖν ὑβρίσῃ, ἐννόησον τὴν κόλασιν ἣν κολάζεται, καὶ οὐ μόνον οὐχ ἕξεις ὀργήν, ἀλλὰ καὶ δάκρυα ἀφήσεις. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν πυρέττοντά τις παροξύνεται, οὔτε πρὸς τὸν φλεγμαίνοντα, ἀλλ᾽ ἐλεεῖ πάντας τοὺς τοιούτους καὶ δακρύει. Τοιοῦτον γάρ ἐστι ψυχὴ ὀργιζομένη.

Ἀλλά, κἂν ἀμύνασθαι βούλῃ, σίγησον, καὶ καιρίαν ἔδωκας αὐτῷ τὴν πληγήν. Ἂν δὲ λοιδορίαν λοιδορίᾳ συνάψῃς, τὸ πῦρ ἀνῆψας. Ἀλλ᾽ ἀσθένειαν καταγινώσκουσιν οἱ παρόντες, φησίν, ἂν σιγήσωμεν. Οὐκ ἀσθένειαν καταγνώσονται, ἀλλ᾽ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ θαυμάσονται. Ἂν δὲ ὑβρισθεὶς δηχθῇς, ὕβρισας· ληχθεὶς δέ, ἀναγκάζεις ἀληθῆ νομίζεσθαι τὰ λε-

3. Γεν. 5, 10.
4. Γεν. 18, 27. Σοφ. Σειρ. 10, 9.
5. Σοφ. Σειρ. 1, 28. 22.
6. Παροιμ. 11, 25.
7. Ματθ. 5, 22.

μὴ καταβαλλώμεθα, διὰ νὰ καταστρέψωμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἀμυνόμενοι. Διότι ὁ θυμὸς εἶναι θηρίον καὶ μάλιστα θηρίον ἄγριον καὶ θερμόν. Ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν λοιπὸν ἀπὸ μέσα μας τὰ λόγια τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἂς λέγωμεν· «Χῶμα καὶ σκόνη εἶσαι»[3], ἢ «Τί ὑπερηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ σκόνη»[4], ἢ «Ἡ ἔφοδος τῆς ὀργῆς εἶναι ἡ καταστροφή του»[5], ἢ «Θυμωμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι μετριόφρων»[6]. Διότι δὲν ὑπάρχει χειρότερον οὔτε ἀσχημότερον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ θυμωμένου. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἀπὸ τοιοῦτον πρόσωπον, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀπὸ θυμωμένην ψυχήν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἀνακατεύεται ἡ λάσπη, ἀναδίδει δυσοσμίαν, ἔτσι καὶ ὅταν ταράσσεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸν θυμόν, ἐκβάλλει πολλὴν ἀσχημίαν καὶ ἀηδίαν.

Ἀλλὰ δὲν ὑποφέρω, θὰ ἰσχυρισθῇς, τὴν ὕβριν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μου. Ἀπάντησέ μου, διὰ ποῖον λόγον; Διότι, ἂν μὲν ἡ ὕβρις εἶναι ἀληθινή, ὀφείλεις νὰ τὴν ὑποστῇς καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃς, διότι σὲ ἐλέγχει. Ἂν πάλιν εἶναι ψευδής, περιφρόνησέ τον. Σὲ εἶπε πτωχόν; Γέλασε. Σὲ εἶπε ἀγενῆ καὶ ἀνόητον; Ἀναστέναξε διὰ λογαριασμόν του. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε τὸν ἀδελφόν του «Μωρὲ» θὰ παραδοθῇ εἰς τὴν φλογερὰν γέενναν»[7]. Ὅταν λοιπὸν σὲ ὑβρίσῃ, πρέπει νὰ σκεφθῇς τὴν κόλασιν ποὺ ὑφίσταται καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ὀργισθῇς, ἀλλὰ καὶ θὰ χύσῃς δάκρυα. Διότι δὲν ὀργίζεται κανεὶς ἐναντίον ἀνθρώπου ποὺ ἔχει πυρετόν, οὔτε ἐναντίον ἐκείνου ποὺ καίγεται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λυπᾶται καὶ δι' ὅλους αὐτοὺς δακρύζει. Διότι κάτι τέτοιο εἶναι ἡ ψυχή, ὅταν ὀργίζεται.

Ἀλλ' ἂν θέλῃς νὰ ἀμυνθῇς, σώπασε καὶ καταφέρεις κατ' αὐτοῦ καίριον κτύπημα. Ἂν ὅμως εἰς τὴν ὕβριν ἀντιτάξῃς ὕβριν, ἀνάπτεις τὸ πῦρ. Ἀλλά, θὰ ἰσχυρισθῇς, οἱ παρόντες θὰ μᾶς κατηγορήσουν ὡς ἀδυνάτους, ἂν σιωπήσωμεν. Δὲν θὰ μᾶς κατηγορήσουν δι' ἀδυναμίαν, ἀλλὰ θὰ μᾶς θαυμάσουν ὡς στοχαστικούς. Ἂν ὅμως ἀνάψῃς ἕνεκα ὕβρεως καὶ ὑβρίσῃς καὶ σύ, θὰ δώσῃς ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ

γόμενα. Διατί, εἰπέ μοι, ὁ πλούσιος γελᾷ ἀκούων πένης; ἆρ' οὐχ ὅτι μὴ σύνοιδεν ἑαυτῷ πενίαν; Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι, μεγίστην ἀπόδειξιν παρέξομεν τοῦ μὴ συνειδέναι τοῖς λεγομένοις. Ἄλλως δέ, μέχρι πότε τὰς τῶν ἀνθρώπων δεδοίκαμεν εὐθύνας; μέχρι πότε τοῦ κοινοῦ καταφρονοῦμεν Δεσπότου, καὶ τῇ σαρκὶ προσηλώμεθα; «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;» .

Γενώμεθα τοίνυν πνευματικοί, καὶ χαλινώσωμεν τὸ δεινὸν τοῦτο θηρίον. Ὀργῆς καὶ μανίας μέσον οὐδέν, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι δαίμων, μᾶλλον δὲ καὶ δαιμονῶντος χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ δαιμονῶν καὶ συγγνώμης ἀπολαύσαιεν ἄν· ὁ δὲ ὀργιζόμενος, μυρίων ἔσται κολάσεων ἄξιος, ἑκὼν ἑαυτὸν ἐπὶ βάραθρα τῆς ἀπωλείας φέρων καὶ πρὸ τῆς μελλούσης γεέννης ἐντεῦθεν ἤδη τὴν δίκην τιννύων, θόρυβόν τινα ἄπαυστον καὶ ζάλην ἀσίγητον διὰ πάσης μὲν νυκτός, διὰ πάσης δὲ ἡμέρας ἐπεισάγων τοῖς τῆς ψυχῆς λογισμοῖς. Ἵν' οὖν καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι κολάσεως καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τιμωρίας ἑαυτοὺς ἀπαλλάξωμεν, ἐκβαλόντες τουτὶ τὸ πάθος, πραότητα πᾶσαν ἐπιδειξώμεθα καὶ ἐπιείκειαν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀνάπαυσιν εὕρωμεν τῇ ψυχῇ ἡμῶν καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

8. Α' Κορ. 3, 3.

ὅτι ἀληθεύουν τὰ ὅσα σὲ κατηγοροῦν. Διατί, σὲ ἐρωτῶ, ὁ πλούσιος γελᾷ, ὅταν ἀκούσῃ νὰ τὸν ἀποκαλοῦν ὅτι εἶναι πτωχός; Ὄχι ἄρα γε διότι ἔχει συνείδησιν ὅτι δὲν εἶναι πτωχός; Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν διὰ τὰς ὕβρεις, θὰ δώσωμεν μεγάλην ἀπόδειξιν, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν συνείδησιν αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Καὶ ἐπὶ τέλους, μέχρι πότε θὰ φοβούμεθα τὰς κατηγορίας τῶν ἀνθρώπων; Μέχρι πότε θὰ περιφρονοῦμεν τὸν κοινόν μας Κύριον καὶ θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὴν σάρκα; «Ὅταν ὑπάρχῃ μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία καὶ διαίρεσις, δὲν εἶσθε γήϊνοι;»[8].

Ἂς γίνωμεν λοιπὸν πνευματικοὶ καὶ ἂς χαλιναγωγήσωμεν αὐτὸ τὸ φοβερὸν θηρίον. Μεταξὺ ὀργῆς καὶ μανίας δὲν ὑπάρχει διάκρισις, ἀλλ' ὑπάρχει κάποιος πρόσκαιρος δαίμων, μᾶλλον κάτι σοβαρότερον ἀπὸ τὸν δαιμονιζόμενον. Διότι ὁ μὲν δαιμονιζόμενος ἴσως τύχῃ κάποιας συγγνώμης, ἐνῷ ὁ ὀργιζόμενος θὰ εἶναι ἄξιος μυρίων κολάσεων, ἐπειδὴ ὁδηγεῖ τὸν ἑαυτόν του εἰς τοὺς κρημνοὺς τῆς καταστροφῆς καὶ ἐπειδὴ τιμωρεῖται διὰ τοῦτο πρὶν ἀπὸ τὴν μέλλουσαν γέενναν, εἰσάγων εἰς σκέψεις του ἀκατάπαυστον θόρυβον καὶ ἀκατασίγαστον ζάλην ὅλην τὴν νύκτα καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν. Διὰ ν' ἀπαλλαγῶμεν λοιπὸν καὶ τῆς παρούσης τιμωρίας καὶ τῆς μελλοντικῆς κολάσεως, ἂς ἐπιδείξωμεν κάθε ἠρεμίαν καὶ πραότητα διὰ νὰ εὕρῃ ἡ ψυχή μας τὴν ἀνάπαυσιν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποίαν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

᾿Ιω. 7, 9 - 24

«Ταῦτα εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν, οὐ φανερῶς ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ».

1. Τὰ ἀνθρωπίνως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, οὐ διὰ τοῦτο μόνον οἰκονομεῖται, ἵνα τὴν σάρκωσιν βεβαιώσηται, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ πρὸς ἀρετήν. Εἰ γὰρ πάντα ὡς Θεὸς ἔπραττε, πόθεν ἐδυνάμεθα ἡμεῖς εἰδέναι, περιπίπτοντες ἀβουλήτοις, τί χρὴ ποιεῖν; οἷόν τι λέγω· ἐν τούτῳ τε αὐτῷ ὢν τῷ χωρίῳ φονώντων τῶν ᾿Ιουδαίων εἰς μέσον εὐθέως παρελθὼν κατέστειλε τὴν ὁρμήν. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἐποίει διηνεκῶς, ἡμεῖς οὐ δυνάμενοι τοῦτο ποιεῖν, περιπίπτοντες δέ, πόθεν ἂν ἔγνωμεν πῶς δεῖ τῷ πράγματι χρῆσθαι; καὶ πότερον εὐθέως ἀποθανεῖν, ἤ τι καὶ οἰκονομῆσαι δέον, ὥστε προχωρῆσαι τὸν λόγον; ᾿Επεὶ οὖν οὐκ ἂν ἐμάθομεν ἡμεῖς, οἱ μὴ δυνάμενοι, παρελθόντες εἰς μέσον τί δεῖ ποιεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ παιδευόμεθα.

«Ταῦτα», γάρ, φησίν, «εἰπὼν ὁ ᾿Ιησοῦς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. ῾Ως δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε ἀνέβη καὶ αὐτός, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ». Τὸ εἰπεῖν, ὅτι «᾿Ανέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ», ἐμφαίνοντός ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο μετ' ἐκείνων ἀνελθεῖν. Διὸ καὶ μένει ἐν ᾧπερ ἦν, οὔτε δῆλον κατέστησεν ἑαυτόν, ἐκείνων πως κατεπειγόντων τοῦτο ποιῆσαι. Τί δήποτε δὲ ἐν παρρησίᾳ διαλεγόμενος ἀεί, ὡς ἐν κρυπτῷ νῦν τοῦτο ποιεῖ; Οὐκ εἶπεν, Κρύφα, ἀλλ' «῾Ως ἐν κρυπτῷ». Οὕτω γὰρ ἐχρῆν, ὅπερ εἶπον, παιδεύων

---

1. ᾿Ιω. 7, 10.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ'.

'Ιω. 7, 9 - 24

«'Αφοῦ τοὺς εἶπεν αὐτά, ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. 'Αλλ' ὅταν ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του εἰς τὴν ἑορτήν, τότε ἐπῆγε καὶ αὐτὸς ὄχι φανερὰ ἀλλὰ σχεδὸν κρυφά»[1].

1. Ὅσα ἔπραξεν ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος δὲν τὰ ἔπραξε μόνον μὲ σκοπὸν νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἐνσάρκωσίν του, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγήσῃ εἰς τὴν ἀρετήν. Διότι, ἐὰν τὰ ἔπραττεν ὅλα ὡς Θεός, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἠμπορούσαμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι περιπίπτομεν εἰς πλάνας, νὰ διδαχθῶμεν, τί πρέπει νὰ κάμνωμεν; Καὶ βλέπομεν λόγου χάριν εἰς τὴν παροῦσαν περικοπήν, ὅτι, ἐνῷ οἱ 'Ιουδαῖοι ἐσκέπτοντο νὰ τὸν φονεύσουν, ὁ Χριστὸς παρουσιασθεὶς ἀνάμεσά των κατέστειλεν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν των. 'Εὰν λοιπὸν ἔκαμνε τοῦτο διαρκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πράττωμεν τοῦτο ἀλλ' ἀντιθέτως ὑποκύπτομεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐμαθαίναμεν, τί ἐν προκειμένῳ ἔπρεπε νὰ γίνῃ; ποῖον ἐκ τῶν δύο, ἔπρεπε ν' ἀποθάνῃ ἢ νὰ προβλέψῃ κάτι ἄλλο, ὥστε νὰ προχωρήσῃ ὁ λόγος; 'Επειδὴ λοιπὸν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἴμεθα ἐφωδιασμένοι μὲ τοιαύτην δύναμιν, δὲν θὰ ἐμαθαίναμεν, ἔστω καὶ ἂν εὑρισκώμεθα εἰς ἀπορίαν, τί ἔπρεπε νὰ κάμωμεν, διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπὸ αὐτόν.

Λέγει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστής· «'Αφοῦ τοὺς εἶπεν αὐτὰ ὁ 'Ιησοῦς, ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. 'Αλλ' ὅταν ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του, τότε ἐπῆγε καὶ αὐτός, ὄχι φανερὰ ἀλλὰ σχεδὸν κρυφά». Ἡ φράσις, «'Επῆγαν οἱ ἀδελφοί του», σημαίνει, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ πάῃ μαζί των. Διὰ τοῦτο μένει ἐκεῖ καὶ δὲν δεικνύει φανερὰ τὴν πρόθεσίν του, μολονότι οἱ ἀδελφοί του προσεπάθουν κατὰ κάποιον τρόπον νὰ τὸν πείσουν εἰς τοῦτο. Διατί λοιπόν, ἐνῷ ὡμίλει πάντοτε φανερά, κάμνει τοῦτο σχεδὸν κρυφά; Δὲν εἶπεν «Κρυφὰ» ἀλλὰ «Σχεδὸν κρυφά». Διότι, ὅπως εἶπα, διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγή-

ἡμᾶς τὰ πράγματα οἰκονομεῖν. Καὶ χωρὶς τούτου δὲ οὐκ ἦν ἴσον ζεόντων αὐτῶν καὶ σφαδαζόντων ἐμπεσεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἑορτῆς διαλυθείσης.

«Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐζήτουν αὐτὸν καὶ ἔλεγον, Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;». Καλά γε αὐτῶν τὰ ἐν ταῖς ἑορταῖς κατορθώματα· ἐπὶ φόνον ὁρμῶσι καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ βουλεύονται αὐτὸν συλλαβεῖν. Οὕτω γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ λέγουσι· «Τί δοκεῖτε ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐν τῇ ἑορτῇ;». Καὶ ἐνταῦθα, «Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;». Ὑπὸ τοῦ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας οὐδὲ ὀνομαστὶ αὐτὸν καλεῖν ἐβούλοντο. Πολλὴ ἡ εἰς τὴν ἑορτὴν αἰδώς, μεγάλη ἡ εὐλάβεια· ἀπ' αὐτῆς τῆς ἑορτῆς αὐτὸν θηρεῦσαι ἐβούλοντο.

«Καὶ γογγυσμὸς ἦν περὶ αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς ὄχλοις». Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου παροξύνεσθαι αὐτούς, ἔνθα τὸ σημεῖον ἐγένετο καὶ ὁμοῦ ἀγριαίνειν καὶ δεδοικέναι, οὐχ οὕτως ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος ὀργιζομένους, ὡς φοβουμένους, μὴ πάλιν ἐργάσηταί τι τοιοῦτον. Ἐξέβαινε δὲ πᾶν τοὐναντίον καὶ ἄκοντες φανερὸν αὐτὸν ἐποίουν. «Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι Ἀγαθός ἐστιν, οἱ δέ, Οὔκ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον». Ἐκείνην μὲν οὖν οἶμαι τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι· ταύτην δέ, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Τὸ γὰρ διαβάλλειν τῆς ἐκείνων βασκανίας καὶ πονηρία ἐστί. «Πλανᾷ», φησί, τὸν ὄχλον. Τί ποιῶν, εἰπέ μοι; ἆρα φαντάζων καὶ οὐκ ἐργαζόμενος τὰ σημεῖα; Καὶ μὴν τοὐναντίον ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ.

«Οὐδεὶς μέντοι παρρησίᾳ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων». Ὁρᾷς πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχικὸν διεφθαρμένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ὑγιαίνοντας μὲν τῇ κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ ἀνδρείαν προσήκουσαν, ἧς μάλιστα τῷ πλήθει δεῖ; «Ἤδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης, ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐδίδασκε». Τῇ ἀναβολῇ προσεκτικωτέρους αὐτοὺς ἐποίησεν.

---

2. Ἰω. 11, 56.

ση, ἔτσι ἔπρεπε νὰ πράξῃ. Ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο τὸ ἴδιο νὰ φανερωθῇ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν αὐτοὶ ἦσαν ὠργισμένοι καὶ ὠρύοντο, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἑορτάσιμον ἡμέραν.

«Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν τὸν ἀνεζήτουν καὶ ἔλεγαν· «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;». Ὡραῖα ἦσαν τὰ ἔργα των εἰς ἑορτάσιμον ἡμέραν! Προετοιμάζονται διὰ φόνον καὶ σκέπτονται νὰ συλλάβουν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἑορτήν. Ἔτσι λέγουν καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «Τί φρονεῖτε, δὲν θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν;»[2]. Καὶ ἐδῶ ἐρωτοῦν· «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;». Ἕνεκα τοῦ μεγάλου μίσους των καὶ τοῦ φθόνου των δὲν ἤθελαν νὰ τὸν εἰποῦν οὔτε μὲ τὸ ὄνομά του. Μεγάλος ἦτο ὁ σεβασμός των καὶ μεγάλη ἡ εὐλάβειά των διὰ τὴν ἑορτήν! Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς ἤθελαν νὰ τὸν συλλάβουν.

«Καὶ μεγάλη φιλονεικία ἐγίνετο δι' αὐτὸν μεταξὺ τοῦ λαοῦ». Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ὠργίζοντο περισσότερον ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου εἶχε γίνει τὸ θαῦμα καὶ ὅτι εἶχαν ἐξαγριωθῆ, ὄχι τόσον ἀπὸ ἀγανάκτησιν δι' αὐτὸ ποὺ εἶχε γίνει εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἀπὸ φόβον μήπως κάμῃ πάλιν τὸ ἴδιο. Συνέβαινεν ὅμως τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον καὶ τὸν ἔκαμναν φανερὸν χωρὶς νὰ θέλουν. «Καὶ ἄλλοι μὲν ἔλεγαν· «Εἶναι καλὸς ἄνθρωπος», ἄλλοι ὅμως· «Ὄχι, πλανᾷ τὸν λαόν». Ἡ πρώτη γνώμη νομίζω ὅτι εἶναι τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, ἐνῷ ἡ δευτέρα εἶναι τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Διότι ἡ συκοφαντία ἦτο ἔργον τοῦ φθόνου καὶ τῆς μοχθηρίας των. «Πλανᾷ» τὸν λαόν, ἰσχυρίζοντο. Εἰπέ μου, μὲ ποῖον τρόπον; Μήπως ἔκαμνε τὰ θαύματα διὰ τῆς φαντασίας καὶ ὄχι διὰ τῶν ἔργων; Ἀλλ' ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ τὸ ἀντίθετον.

«Κανεὶς ὅμως δὲν ὡμίλει δημοσίᾳ περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τοὺς Ἰουδαίους». Βλέπεις ὅτι παντοῦ οἱ μὲν ἄρχοντες εἶναι διεφθαρμένοι ἐνῷ οἱ ἀρχόμενοι ἔχουν ὀρθὴν κρίσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ἁρμόζουσαν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαία εἰς τὸ πλῆθος; «Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἑορτῆς ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐδίδασκε». Μὲ τὴν ἀναμονὴν

Οἱ γὰρ ταῖς ἡμέραις ζητήσαντες αὐτὸν ταῖς πρώταις καὶ λέγοντες, «Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;», ἄφνω παρόντα ἰδόντες, ὅρα πῶς ἐπέστησαν, καὶ ἔμελλον ἐπικεῖσθαι λέγοντι, οἵ τε ἀγαθὸν λέγοντες, οἵ τε μὴ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐκεῖνοι μέν, ὥστε κερδάναι τι καὶ θαυμάσαι· οὗτοι δέ, ὥστε ἐπιλαβέσθαι, καὶ κατασχεῖν.

Τὸ μὲν οὖν, «Πλανᾷ τὸν ὄχλον», ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν δογμάτων ἔλεγον, οὐ νοοῦντες τὰ λεγόμενα, τὸ δέ, «Ἀγαθός», ἀπὸ τῶν σημείων. Χαλάσας τοίνυν αὐτῶν τὸν θυμὸν οὕτως ἐπέστη, ὥστε μετὰ σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μηκέτι τῆς ὀργῆς ἐμφραττούσης τὰ ὦτα. Τί μὲν οὖν ἐδίδαξεν, οὐκ εἶπεν· ὅτι δὲ θαυμαστῶς, τοῦτο μόνον λέγει, καὶ ὅτι εἷλεν αὐτοὺς καὶ μετέβαλε· τοσαύτη τῶν λεγομένων ἦν ἡ δύναμις. Οἱ δὲ εἰπόντες, ὅτι Πλανᾷ τὸν ὄχλον, μεταβαλλόμενοι ἐθαύμαζον· διὸ καὶ ἔλεγον· «Πῶς οὗτος οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς;». Ὁρᾷς πῶς δείκνυσι καὶ ἐνταῦθα πονηρίας γέμον τὸ θαῦμα αὐτῶν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζον· ἢ ὅτι ἐδέχοντο τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ἁπλῶς, «Ἐθαύμαζον»· τουτέστιν, εἰς ἐκπληξίαν ἐνέπιπτον καὶ διηπόρουν λέγοντες, Πόθεν τούτῳ ταῦτα; δέον ἀπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν ἐν αὐτῷ.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτοὶ οὐκ ἤθελον ὁμολογῆσαι, ἀλλὰ μέχρι τοῦ θαυμάζειν ἵσταντο μόνον, ἄκουσον τί φησιν αὐτός· «Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμή». Πάλιν πρὸς τὴν ἀπόνοιαν αὐτῶν ἀποκρίνεται, ἐπὶ τὸν Πατέρα αὐτοὺς ἄγων,

τοὺς ἔκαμε περισσότερον προσεκτικούς. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἀνεζήτουν κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας καὶ ἔλεγαν, «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;», μόλις τὸν εἶδαν νὰ παρουσιάζεται αἰφνιδίως, πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον προσῆλθαν εἰς αὐτὸν καὶ ἔμελλον νὰ παρακολουθήσουν τὴν ὁμιλίαν του, λέγοντες ἄλλοι μὲν ὅτι εἶναι καλός, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν εἶναι. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ ἔλεγαν ὅτι εἶναι καλός, τὸ ἔκαμναν διὰ ν' ἀποκομίσουν κάποιο κέρδος καὶ διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔλεγαν ὅτι δὲν εἶναι καλός, τὸ ἔκαμναν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν κρατήσουν.

Μὲ τὰ λόγια «Πλανᾷ τὸν λαὸν» ἐννοοῦσαν τὴν διδασκαλίαν τῶν δογμάτων, ἐπειδὴ δὲν ἐκαταλάβαιναν τὰ λεγόμενα. Μὲ τὸ «Ἀγαθὸς» πάλιν, ἐννοοῦσαν τὰ θαύματα. Ἀφοῦ λοιπὸν κατέπαυσε τὸν θυμόν των, ἐπενέβη κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του μὲ προσοχήν, ἀφοῦ πλέον ἡ ὀργὴ δὲν ἔφραττε τὰ ὦτα των. Τί ἀκριβῶς ἐδίδαξε, δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής. Λέγει μόνον ὅτι τοὺς κατέπληξε, τοὺς συνήρπασε καὶ τοὺς ἤλλαξε. Τόσον μεγάλην δύναμιν εἶχον τὰ λόγια του. Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔλεγαν «Πλανᾷ τὸν λαόν», ἤλλαξαν γνώμην καὶ τὸν ἐθαύμαζαν. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Πῶς αὐτὸς ξεύρει γράμματα, ἀφοῦ δὲν ἐσπούδασε;». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον καὶ ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ θαυμασμός των ἦτο γεμᾶτος πονηρίαν; Διότι δὲν λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι ἐθαύμαζαν τὴν διδασκαλίαν, ἢ ὅτι ἐδέχοντο τὰ λόγια του, ἀλλὰ μόνον «Ἐθαύμαζαν», δηλαδὴ κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἔκπληξιν καὶ ἀποροῦσαν λέγοντες· Ἀπὸ ποῦ τὰ ξεύρει αὐτά; Ὤφειλαν ὅμως ἀπὸ τὴν ἀπορίαν των αὐτὴν νὰ ἐννοήσουν, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὸν τίποτε τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελαν νὰ παραδεχθοῦν τοῦτο, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐθαύμαζαν, ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «Ἡ διδασκαλία μου δὲν εἶναι ἰδική μου». Πάλιν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ὑποψίαν των, ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὸν Πατέρα καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει νὰ τοὺς ἀποστομώσῃ·

κἀκεῖθεν ἐπιστομίσαι βουλόμενος. «Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδασκαλίας, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· τὴν πονηρίαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκβάλετε καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος τὸ εἰκῇ πρὸς ἐμὲ γεγενημένον καὶ οὐδὲν τὸ κωλύον ὑμᾶς γνωρίσαι, ὅτι Θεοῦ ὄντως ἐστὶ τὰ ῥήματα τὰ ἐμά. Νῦν μὲν γὰρ ὑμῖν ταῦτα ἐπισκοπεῖ, καὶ τὴν ὀρθὴν διαφθείρει κρίσιν λάμπουσαν· ἂν δὲ ταῦτα ἐξέλητε, οὐκ ἔτι τοῦτο πείσεσθε.

Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν· ἔπληξε γὰρ ἂν αὐτοὺς σφοδρῶς· πάντα δὲ ταῦτα ᾐνίξατο διὰ τοῦ εἰπεῖν. «Ὁ ποιῶν τὸ θέλημα αὐτοῦ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ»· τουτέστιν, Ἢ ἐγὼ ἀλλότριόν τι καὶ ξένον καὶ ἐναντίον φθέγγομαι. Τὸ γάρ, «Ἀπ' ἐμαυτοῦ», ἀεὶ ἐπὶ τοῦτο κεῖται, ὅτι οὐδὲν ἔξω τῶν αὐτῷ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἃ ὁ Πατὴρ βούλεται, ταῦτα κἀγώ, «Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς». Τί ἐστιν, «Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ»; Ἐάν τις ἐραστὴς ᾖ τοῦ βίου τοῦ κατ' ἀρετήν, εἴσεται τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν· ἐάν τις θέλῃ προσέχειν ταῖς προφητείαις, πότερον κατ' αὐτὰς λαλῶ ἢ οὔ.

2. Πῶς δὲ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ διδασκαλία αὕτη οὐκ ἔστιν ἐμή· ἀλλὰ πρότερον εἰπών, ὅτι «Ἐμή ἐστι», καὶ οἰκειωσάμενος αὐτήν, τότε ἐπήγαγεν, «Οὐκ ἔστιν ἐμή». Πῶς οὖν τὸ αὐτὸ δύναται εἶναι, καὶ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Αὐτοῦ μέν, ὅτι ὡς μὴ διδασκόμενος ἔλεγεν· οὐκ αὐτοῦ δέ, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ διδασκαλία. Πῶς οὖν λέγει, «Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμά ἐστι καὶ τὰ ἐμὰ αὐτοῦ»;

«Ἐὰν θέλῃ κανεὶς νὰ κάμνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ γνωρίσῃ, ἐὰν ἡ διδασκαλία μου προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν ἢ ἐὰν ἐγὼ ὁμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου». Μὲ αὐτὰ εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ· Βγάλετε ἀπὸ μέσα σας τὴν πονηρίαν, τὴν ὀργήν, τὸν φθόνον καὶ τὸ παράλογον μῖσος ποὺ τρέφετε δι' ἐμὲ καὶ τίποτε δὲν θὰ σᾶς ἐμποδίζῃ νὰ γνωρίσετε, ὅτι τὰ λόγια μου αὐτὰ προέρχονται πραγματικὰ ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι τώρα μὲν αὐτὰ ἔχουν ἀμαυρωθῆ ἀπὸ τὸ σκότος καὶ ἐμποδίζουν τὴν ὀρθήν σας κρίσιν νὰ διαλάμψῃ. Ἂν ὅμως αὐτὰ ἀποβάλλετε, δὲν θὰ πάθετε τὰ ἴδια.

Καὶ δὲν ὡμίλησε βεβαίως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι θὰ τοὺς ἐπέπληττε πάρα πολύ, ἀλλὰ τὰ ὑπηνίχθη ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ μάθῃ περὶ τῆς διδασκαλίας, ἂν αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, ἢ ἂν ἐγὼ ὁμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», δηλαδή, ἂν ἐγὼ λέγω κάτι παράξενον ἢ νέον ἢ κάτι ἀντίθετον. Διότι ἡ λέξις «Ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου» σημαίνει, ὅτι δὲν λέγω τίποτε ποὺ νὰ μὴ εἶναι ἀρεστὸν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ θέλει ὁ Πατήρ, τὰ ἴδια θέλω καὶ ἐγώ. «Ἐὰν κανεὶς θέλῃ νὰ κάμνῃ τὸ θέλημά του, θὰ γνωρίσῃ περὶ τῆς διδασκαλίας». Τί σημαίνει «Ἐὰν κανεὶς θέλῃ νὰ κάμνῃ τὸ θέλημά του»; Σημαίνει ὅτι, ἐὰν ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ζωήν του, θὰ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν τῶν λόγων μου. Ἐὰν κανεὶς θέλῃ νὰ προσέχῃ εἰς τὰς προφητείας, θὰ γνωρίσῃ ἐὰν ὁμιλῶ σύμφωνα μὲ αὐτὰς ἢ ὄχι.

2. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἰδικά του καὶ νὰ μὴ εἶναι; Διότι δὲν εἶπεν, ἡ διδασκαλία αὐτὴ δὲν εἶναι ἰδική μου, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως, «Εἶναι ἰδική μου» καὶ ἀφοῦ τὴν ἔκαμεν ἰδικήν του, ἔπειτα προσέθεσε, «Δὲν εἶναι ἰδική μου». Πῶς λοιπὸν ἠμπορεῖ τὸ ἴδιο πρᾶγμα νὰ εἶναι ἰδικόν του καὶ νὰ μὴ εἶναι; Ἦτο μὲν ἰδικόν του, διότι ὡμίλει χωρὶς νὰ ἔχῃ διδαχθῆ. Δὲν ἦτο ὅμως ἰδικόν του, διότι ἡ διδασκαλία προήρχετο ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διατί ὅμως λέγει, «Ὅλα τὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἰδικά μου καὶ ὅλα τὰ ἰδικά μου

Εἰ γὰρ ἐπειδὴ τοῦ Πατρός ἐστι, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι σή, ψεῦδος ἐκεῖνο· διὰ τοῦτο γὰρ ὤφειλεν εἶναι σή. Ἀλλὰ τό, «Οὐ ἐμή», σφόδρα αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς μίαν εἶναι δηλοῖ τὴν διδαχήν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· οὐδὲν ἔχει παρηλλαγμένον, ὡς ἑτέρου οὖσα. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ὑπόστασις ἄλλη, ἀλλ' οὕτω καὶ λέγω καὶ πράττω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἕτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ὁ Πατὴρ εἶπεν ἢ ἔπραξεν.

Εἶτα καὶ ἄλλον ἐπάγει συλλογισμὸν ἀναντίρρητον, ἀνθρώπινόν τι παράγων εἰς μέσον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ παιδεύων. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ». Τουτέστιν, ὁ βουλόμενος ἰδίαν τινὰ στῆσαι διδασκαλίαν, δι' οὐδὲν ἕτερον βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρποῦσθαι. Εἰ δὲ ἐγὼ οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν, τίνος ἕνεκεν ἰδίαν τινὰ βούλομαι στῆσαι διδασκαλίαν; «Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν»· τουτέστιν, ὁ ἴδιόν τι καὶ παρηλλαγμένον, διὰ τοῦτο λαλεῖ, ἵνα τὴν δόξαν αὐτοῦ στήσῃ. Εἰ δὲ ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός με ζητῶ, τίνος ἕνεκεν ἂν ἑλοίμην ἕτερα διδάσκειν; Ὁρᾷς ὅτι αἰτία τις ἦν, δι' ἣν καὶ ἐκεῖ ἔλεγε μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν; Τίς δὲ αὕτη; Ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι οὐ δόξης ἐφίεται τῆς τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο ὅταν μὲν ταπεινὰ λέγῃ, «Ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς ζητῶ», φησί· πανταχοῦ πεῖσαι βουλόμενος, ὅτι οὐ δόξης ἐρᾷ.

Τοῦ μὲν οὖν ταπεινὰ φθέγγεσθαι πολλαί εἰσιν αἰτίαι· οἷον τὸ μὴ ἀγέννητον νομισθῆναι, τὸ μὴ ἀντίθεον, τὸ σάρκα περιβεβλῆσθαι, τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκουόντων, τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μετριάζειν, καὶ μηδὲν περὶ ἑαυτῶν λέ-

3. Ἰω. 17, 10.

εἶναι ἰδικά του»[3]; Διότι, ἐὰν ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι ἰδική σου, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ προηγούμενον εἶναι ψευδές. Διότι ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰδική σου. 'Αλλὰ τό, «Δὲν εἶναι ἰδική μου», φανερώνει καθαρά, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς εἶναι μία. Σὰν νὰ λέγῃ, δὲν ἔχει τίποτε τὸ διαφορετικόν, σὰν νὰ προέρχεται ἀπὸ ἄλλον. Διότι, ἂν καὶ εἶναι ἄλλη ἡ ὑπόστασις, ὅμως ὁμιλῶ καὶ πράττω κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται ὅτι αὐτὸ εἶναι κάτι ἄλλο, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ εἶπε καὶ ἔπραξεν ὁ Πατήρ.

῎Επειτα προσάγει καὶ ἄλλον συλλογισμόν, ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρησιν καὶ ποὺ στηρίζεται εἰς συνηθισμένον ἀνθρώπινον παράδειγμα. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; «'Εκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ζητεῖ τὴν ἰδικήν του δόξαν». Δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐπιβάλῃ ἰδικήν του διδασκαλίαν, δὲν τὸ θέλει δι' ἄλλο τίποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ καρπωθῇ τὴν δόξαν ἀπὸ αὐτήν. ῍Αν λοιπὸν ἐγὼ δὲν θέλω νὰ καρπωθῶ δόξαν, διὰ ποῖον λόγον θέλω νὰ ἐπιβάλλω ἰδικήν μου διδασκαλίαν; «῾Ο ὁμιλῶν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του», δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ λέγει κάτι ἰδιαίτερον καὶ διαφορετικόν, τὸ λέγει διὰ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν. ῍Αν ὅμως ἐγὼ ζητῶ τὴν δόξαν ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε, διὰ ποῖον λόγον θὰ προετίμων νὰ διδάξω ἄλλα; Βλέπεις λοιπόν, ὅτι εἶχε κάποιαν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἔλεγε προηγουμένως, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του; Καὶ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία; Διὰ νὰ πιστεύσουν, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁμιλῇ διὰ ταπεινά, λέγει· «'Εγὼ ζητῶ τὴν δόξαν τοῦ Πατρός», ἐπειδὴ θέλει νὰ πείσῃ τοὺς 'Ιουδαίους, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν.

Πολλαὶ εἶναι αἱ αἰτίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων χρησιμοποιεῖ ταπεινὰ λόγια, ὅπως τὸ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ἀγέννητος, ὅτι εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Θεόν, τὸ ὅτι ἔχει περιβληθῆ σάρκα, ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, τὸ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετριοφρονοῦν καὶ νὰ μὴ περιαυ-

γειν μέγα. Τοῦ δὲ ὑψηλὰ φθέγγεσθαι μίαν εὕροι τις ἂν αἰτίαν, τῆς φύσεως τὸ μέγεθος. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ εἶπεν, Πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγώ εἰμι, ἐσκανδαλίσθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον ἀεὶ ῥημάτων ὑψηλῶν ἀκούοντες; «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;». Καὶ ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο, φησίν, ἢ τί κοινὸν πρὸς τὰ πρότερον εἰρημένα;

Δύο ἐγκλήματα ἐπήγαγον, ἕν, ὅτι τὸ Σάββατον λύει· ἄλλο, ὅτι Πατέρα ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. Ὅτι γὰρ οὐ τῆς ἐκείνων ὑπονοίας ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ γνώμης· καὶ ὅτι οὐχ ὡς οἱ πολλοί, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ ἰδιαζόντως ἔλεγε, δῆλον ἐκεῖθεν. Πολλοὶ πολλάκις πατέρα εἶπον τὸν Θεὸν ἑαυτῶν· οἷον, ὅτι «Θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς καὶ Πατὴρ εἷς πάντων ἡμῶν»· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἴσος ἦν ὁ λαὸς τῷ Θεῷ· ὅθεν οὐδὲ ἐσκανδαλίζοντο ἀκούοντες. Ὥσπερ οὖν ὅτε, «Οὐκ ἔστιν ἐκ Θεοῦ», ἔλεγον, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πολλάκις καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Σαββάτου λύσεως ἀπελογήσατο, οὕτω καὶ τοῦτο, εἰ τῆς ἐκείνων ὑποψίας ἦν καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διώρθωσεν ἂν καὶ εἶπεν· τί με νομίζετε ἴσον τῷ Θεῷ; Οὐκ εἰμὶ ἴσος. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἴσος ἐστὶ διὰ τῶν ἑξῆς.

Τὸ γάρ, «Ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός»· καί, «Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα», καί, «Τὰ ἔργα, ἃ ἂν ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· ταῦτα πάντα τῆς ἰσότητός ἐστι συστατικά. Καὶ περὶ τοῦ νόμου δὲ λέγει· «Μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς

---

4. Μαλ. 2,10.

τολογοῦν. Ἀλλὰ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν λόγων μὲ ὑψηλὰ νοήματα μίαν αἰτίαν ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ κανείς, δηλαδὴ τὴν ἔξοχον φύσιν του. Διότι, ἐὰν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν, ὅταν εἶπεν, Ἐγὼ προϋπῆρξα τοῦ Ἀβραάμ, τί θὰ ἐπάθαιναν ὅταν ἤκουον συνεχῶς λόγια μὲ ὑψηλὰ νοήματα; «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν νόμον καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν ἐκτελεῖ τὸν νόμον; Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε;». Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει αὐτό, θὰ ἐρωτήσῃς, ἢ τί κοινὸν ὑπάρχει μὲ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως;

Διὰ δύο ἐγκλήματα κατηγόρουν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστόν, ἓν ὅτι καταργεῖ τὸ Σάββατον καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι ἔλεγε τὸν Θεὸν Πατέρα του, κάμνων τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Ὅτι δηλαδὴ τοῦτο δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων ἀλλ᾽ ἀπὸ τὴν ἰδικήν του γνώμην καὶ ὅτι ὡμίλει περὶ αὐτοῦ ὄχι ὅπως οἱ πολλοὶ ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἐξαιρετικὸν καὶ ἰδιάζοντα, φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα. Πολλὰς φορὰς δηλαδὴ πολλοὶ ὠνόμασαν τὸν Θεὸν πατέρα των, παραδείγματος χάριν «Ἕνας Θεὸς μᾶς ἔπλασε καὶ ἕνας εἶναι ὁ Πατὴρ ὅλων μας»[4], ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν. Δι᾽ αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐσκανδαλίζοντο, ὅταν τὸ ἤκουον. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγαν τότε, «Δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν», καὶ ὅμως τοὺς διώρθωσε πολλὰς φορὰς καὶ ὑπερήσπισε τὸν ἑαυτόν του διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου, ἔτσι καὶ τώρα, ἂν τοῦτο προήρχετο ἀπὸ τὴν ἰδικήν των ὑποψίαν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικήν του γνώμην, θὰ τοὺς διώρθωνε καὶ θὰ τοὺς ἔλεγε· Διατί μὲ θεωρεῖτε ἴσον μὲ τὸν Θεόν; Δὲν εἶμαι ἴσος. Καὶ ὄχι μόνον δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεὸν μὲ τὰ ἑξῆς·

«Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ δίδει ζωήν, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός», «Διὰ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρας», «Τὰ ἔργα ποὺ κάμνει ἐκεῖνος, τὰ ἴδια μὲ ὅμοιον τρόπον κάμνει καὶ ὁ Υἱός». Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν τὴν ἰσότητα. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ νόμου λέγει· «Μὴ

προφήτας». Οὕτως οἶδε καὶ τὰς ἐν διανοίᾳ πονηρὰς ὑπονοίας ἐξελεῖν. Ἐνταῦθα δὲ τὴν τοῦ ἴσου ὑπόνοιαν οὐ μόνον οὐκ ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ βεβαιοῖ. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ εἰπόντων αὐτῶν, ὅτι «Ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν», οὐκ ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσεν εἰπών· «Ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει».

Ἐκεῖνο μὲν οὖν τὸ πρoτερον ἐπέτεινε, τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ λέγει καὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ διδάσκει· λοιπὸν πρὸς τὴν τοῦ Σαββάτου λύσιν ἵσταται λέγων· «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν τηρεῖ τὸν νόμον;». Ὡσανεὶ ἔλεγεν· Εἶπεν ὁ νόμος, Οὐ φονεύσεις· ὑμεῖς δὲ φονεύετε, καὶ ἐμοὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν νόμον; Διατί δὲ εἶπεν, «Οὐδείς»; Ὅτι πάντες ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰ καὶ ἔλυσα τὸν νόμον, φησίν, ἀλλὰ ἄνθρωπον σώσας· ὑμεῖς δὲ παραβαίνετε ἐπὶ κακῷ. Τὸ ἐμὸν εἰ καὶ παράβασις ἦν, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ οὐκ ἐχρῆν ὑφ' ἡμῶν τῶν τὰ μεγάλα παραβαινόντων ἐμὲ κρίνεσθαι. Τὸ γὰρ ὑμέτερον, ἀνατροπὴ τοῦ νόμου παντός.

Εἶτα καὶ ἐπαγωνίζεται, καίτοι πολλὰ καὶ πάλαι διαλεχθείς· ἀλλὰ τότε μὲν ὑψηλότερον καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, νῦν δὲ ταπεινότερον. Τί δήποτε; Ὅτι οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς παρακνίζειν αὐτούς. Νῦν γὰρ τὰ τῆς ὀργῆς ἐπιτέτατο, καὶ εἰς φόνον προήεσαν. Διὸ μένει, δύο τούτοις καταστέλλων αὐτούς· τῷ τε ἐλέγξαι αὐτῶν τὸ τόλμημα καὶ

---

5. Ματθ. 5, 17.
6. Αὐτόθι 9, 6.

νομίσετε ὅτι ἦλθα διὰ νὰ καταργήσω τὸν νόμον ἢ τοὺς Προφήτας»[5]. Ἔτσι ἐγνώριζε νὰ ἀφαιρῇ τὰς πονηρὰς ὑποψίας ποὺ εἶχαν εἰς τὸν νοῦν των. Ἐδῶ ὅμως τὴν ὑποψίαν περὶ τῆς ἰσότητος ὄχι μόνον δὲν τὴν ἀφαιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιβεβαιώνει. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ εἶπαν «Κάμνεις τὸν ἑαυτόν σου Θεόν», δὲν ἀφήρεσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὑποψίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπεβεβαίωσε καὶ εἶπεν· «Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, τότε λέγει εἰς τὸν παραλυτικόν· Σήκω ἐπάνω, πάρε τὸ κρεββάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὴν οἰκίαν σου»[6].

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἐλέχθη προηγουμένως, ἐπιβεβαιώνει, ὅτι κάμνει τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ λέγει τὰ ἴδια, ποὺ λέγει ἐκεῖνος καὶ διδάσκει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον. Τέλος φθάνει καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς καταργήσεως τοῦ Σαββάτου καὶ λέγει· «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν νόμον καὶ ὅμως κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν τηρεῖ τὸν νόμον;». Σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Εἶπεν ὁ νόμος· «Δὲν θὰ φονεύσῃς», σεῖς ὅμως φονεύετε καὶ κατηγορεῖτε ἐμὲ ὡς παραβάτην τοῦ νόμου; Καὶ διατί εἶπε «Κανείς»; Διότι ὅλοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἂν ἐγὼ παρέβην τὸν νόμον, λέγει, τὸ ἔκαμα διὰ νὰ σώσω ἄνθρωπον. Σεῖς ὅμως τὸν παραβαίνετε διὰ νὰ κάμετε τὸ κακόν. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔκαμα παράβασιν, τὸ ἔκαμα διὰ σωτηρίαν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ κρίνωμαι ἀπὸ σᾶς, ποὺ κάμνετε τὰς μεγαλυτέρας παραβάσεις. Διότι ἐκεῖνο ποὺ κάμνετε σεῖς, εἶναι τελεία ἀνατροπὴ τοῦ νόμου.

Ἔπειτα ἀγωνίζεται ἀκόμη, ἂν καὶ πολλὰ εἶχε πραγματευθῆ παλαιότερον. Ἀλλὰ τότε ὡμίλει εἰς ὕφος ὑψηλότερον καὶ σύμφωνον μὲ τὴν ἀξίαν του, τώρα ὅμως εἰς ὕφος ταπεινότερον. Διατί ἆρά γε; Διότι δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἐρεθίζῃ διαρκῶς. Διότι τώρα ἡ ὀργή των εἶχεν ἐνταθῆ καὶ εἶχαν φθάσει μέχρι τοῦ φόνου. Διὰ τοῦτο ἐπιμένει νὰ κατευνάσῃ αὐτοὺς μὲ τοὺς ἑξῆς δύο τρόπους, δηλαδὴ καὶ μὲ τὸν

εἰπεῖν, «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;», καὶ τῷ μετ᾽ ἐπιεικείας εἰπεῖν, «Ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκε», καὶ τῷ δεῖξαι ὅτι φονῶντες οὐκ εἰσὶν ἄξιοι κρίνειν ἕτερον.

Σὺ δὲ ὅρα καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸ ταπεινὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνων τὸ θρασύ. «Δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;». Ὀργῆς τὸ ῥῆμα καὶ θυμοῦ, καὶ ψυχῆς ἀναισχυντούσης ἐπὶ τῷ παραδόξως ἐληλέγχθαι, καὶ προκαταπληττομένης αὐτῶν, ὡς ᾤοντο. Καθάπερ γὰρ λησταί τινες ᾄδοντες ἐπὶ ταῖς ἐπιβουλαῖς εἶτα βουλόμενοι ἀφύλακτον ἐργάσασθαι τὸν ἐπιβουλευόμενον, διὰ τῆς σιωπῆς τοῦτο ποιοῦσιν, οὕτω καὶ οὗτοι. Αὐτὸς δὲ ἀφεὶς ἐλέγξαι τοῦτο, ὥστε μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιῆσαι, πάλιν τῆς ἀπολογίας ἅπτεται τῆς ὑπὲρ τοῦ Σαββάτου, ἀπὸ τοῦ νόμου συλλογιζόμενος αὐτούς.

3. Καὶ ὅρα πῶς συνετῶς. Οὐδὲν θαυμαστόν, φησίν, εἰ ἐμοῦ παρακούετε, ὅπου γε τοῦ νόμου, οὗ δοκεῖτε ἀκούειν καὶ ὃν νομίζετε παρὰ Μωϋσέως δεδόσθαι, παρακούετε. Οὐδὲν οὖν κοινόν, εἰ τοῖς ἐμοῖς οὐ προσέχετε λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι «Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐδὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν», δείκνυσι ὅτι καὶ εἰς ἐκεῖνον ὕβριζον· καὶ γὰρ τὸν νόμον ἐκεῖνος ἔδωκε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. «Ἓν ἔργον ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε». Σκόπει πῶς ἔνθα ἂν ἀπολογήσασθαι δέῃ καὶ ὡς ἔγκλημα δέχεσθαι τὸ γεγονός, οὐ μέμνηται τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ πρόσωπον εἰσάγει. «Ἓν ἔργον ἐποίησα». Θέλει δεῖξαι, ὅτι τὸ μὴ ποιῆσαι, λῦσαι τὸν νόμον ἦν· καὶ ὅτι ἐστὶ πολλὰ τοῦ νόμου κυριώτερα· καὶ ὅτι ἐντολὴν ἠνέσχετο δέξασθαι Μωϋσῆς κατὰ τοῦ νόμου, καὶ τοῦ

---

7. Ἰω. 9, 29.

ἔλεγχον τοῦ ἐγκλήματός των λέγων «Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε;»· καὶ μὲ τὸ ὅτι ὡμίλησε μὲ μετριοπάθειαν «Ἄνθρωπον, ποὺ σᾶς εἶπε τὴν ἀλήθειαν», ἀποδεικνύων ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἐσκέπτοντο νὰ φονεύσουν, δὲν ἦσαν ἄξιοι νὰ κρίνουν ἄλλον.

Σὺ ὅμως παρατήρησε τὴν μετριοπάθειαν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θρασύτητα τῆς ἀπαντήσεως ἐκείνων. «Δαιμόνιον ἔχεις. Ποῖος ζητεῖ νὰ σὲ φονεύσῃ;». Τὰ λόγια των φανερώνουν ὀργὴν καὶ μανίαν καὶ ψυχὴν ἀναίσχυτον, διότι ὁ ἔλεγχός των ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος καὶ ἐνόμισαν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἐπροκάλει. Διότι, ὅπως μερικοὶ λησταί, τραγουδοῦν ὅταν στήνουν ἐνέδραν καὶ ἔπειτα, ὅταν θέλουν νὰ μὴ γίνουν ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τὸ θῦμα των, ἐργάζονται σιωπηλά, ἔτσι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἀφοῦ ἔπαυσε νὰ τοὺς ἐλέγχῃ, διὰ νὰ μὴ τοὺς κάμῃ περισσότερον ἀναισχύντους, πάλιν θίγει τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου, συζητῶν μὲ αὐτοὺς διὰ τὸν νόμον.

3. Καὶ κοίταξε πόσον συνετά. Δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, λέγει, ἐὰν δὲν ὑπακούετε εἰς ἐμέ, ἐφ' ὅσον δὲν φαίνεσθε νὰ ὑπακούετε εἰς κάποιον νόμον καὶ μάλιστα δὲν πειθαρχεῖτε οὔτε εἰς αὐτὸν ποὺ θεωρεῖτε ὅτι ἐδόθη ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Δὲν εἶναι λοιπὸν κάτι τὸ νέον, ἐὰν δὲν προσέχετε εἰς τὰ λόγια μου. Καὶ ἐπειδὴ ἰσχυρίζοντο ὅτι «Ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὸν Μωϋσῆν ὡμίλησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»[7], ἀποδεικνύει ὅτι ὕβριζαν καὶ τὸν Μωϋσῆν. Διότι ἐκεῖνος τοὺς ἔδωσε τὸν νόμον, ἀλλὰ δὲν τὸν ὑπήκουον. «Ἕνα ἔργον ἔκαμα καὶ ἐμείνατε ὅλοι κατάπληκτοι». Παρατήρησε μὲ ποῖον τρόπον, ὅπου πρέπει νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ δέχεται τὸ γεγονὸς ὡς κατηγορίαν, δὲν ἐνθυμεῖται τὸν Πατέρα, ἀλλὰ εἰσάγει τὸ ἰδικόν του πρόσωπον. «Ἕνα ἔργον ἔκαμα». Θέλει ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔκαμεν, ἦτο ἡ κατάλυσις τοῦ νόμου, ὅτι ὑπῆρχαν πολὺ σπουδαιότερα ἀπὸ τὸν νόμον καὶ ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶχε λάβει ἐντολὴν ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ μάλιστα

νόμου κυριωτέραν. Τοῦ γὰρ Σαββάτου ἡ περιτομὴ κυριωτέρα· καίτοι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῶν πατέρων.

Ἐγὼ δὲ καὶ τῆς περιτομῆς τὸ κυριώτερον ἐποίησα καὶ κρεῖττον. Εἶτα οὐ μέμνηται ἐντολῆς νομικῆς· οἷον, ὅτι οἱ ἱερεῖς τὸ Σάββατον βεβηλοῦσι, καθάπερ ἤδη εἶπεν, ἀλλ' ἐκ μείζονος περιουσίας. Τὸ δέ, Θαυμάζετε, τοῦτό ἐστι, θορυβεῖσθε, ταράττεσθε. Εἰ γὰρ ἔδει εἶναι βέβαιον τὸν νόμον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ αὐτοῦ κυριωτέρα ἦν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι μεῖζον ἐποίησα τῆς περιτομῆς· ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐλέγχει τῷ εἰπεῖν· «Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος». Ὁρᾷς ὅτι τότε μάλιστα ἵσταται ὁ νόμος, ὅταν αὐτὸν λύῃ; ὁρᾷς ὅτι ἡ τοῦ Σαββάτου λύσις τήρησίς ἐστι τοῦ νόμου; ὡς εἰ μὴ ἐλύθη τὸ Σάββατον, ἀνάγκη τὸν νόμον ἦν λυθῆναι· ὥστε καὶ ἐγὼ ἔστησα αὐτόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι μεῖζον περιτομῆς εἰργασάμην· ἀλλὰ τὸ γεγονὸς νόμον εἰπών, αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ περιτομῆς ἀναγκαιότερον ὁλόκληρος ὑγίεια. Ἵνα σημεῖον λάβῃ ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν πρὸς ὑγείαν συντελοῦν, λύεται νόμος, φησίν· ἵνα νόσου τοσαύτης ἀπαλλαγῇ, δυσχεραίνετε, καὶ ἀγανακτεῖτε;

«Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν». Τί ἐστι, «Κατ' ὄψιν»; Μὴ ἐπειδὴ Μωϋσῆς μείζονα παρ' ὑμῖν ἔχει τὴν δόξαν, ἀπὸ τοῦ τῶν προσώπων ἀξιώματος φέρετε τὴν ψῆφον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δικαίως κρῖναι. Διατί γὰρ οὐδεὶς ἀνεκάλεσε Μωϋσεῖ; διατί οὐδεὶς ἠπείθησε κελεύοντι τὸ Σάββατον λύεσθαι ὑπὸ ἐντολῆς ἔξωθεν ἐπεισενεχθείσης τῷ νόμῳ; Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τοῦ οἰκείου νόμου ἀνέχεται ἐντολὴν εἶναι κυριωτέραν, ἐντολήν, τὴν οὐκ ὑπὸ τοῦ νόμου εἰσενεχθεῖσαν, ἀλλ' ἔξωθεν· ὅπερ ἐστὶ μάλιστα

μεγαλυτέρας ἀξίας ἀπὸ τὸν νόμον. Διότι ἡ περιτομὴ ἦτο σπουδαιοτέρα ἀπὸ τὸ Σάββατον, μολονότι δὲν προήρχετο ἀπὸ τὸν νόμον ἀλλ' ἀπὸ τοὺς πατέρας.

Ἐγὼ ὅμως ἔκαμα σπουδαιότερον καὶ ἀνώτερον ἔργον ἀπὸ τὴν περιτομήν. Ἔπειτα δὲν ἐνθυμεῖται νομικὴν ἐντολήν, ὅπως ὅτι οἱ ἱερεῖς παραβιάζουν τὸ Σάββατον, ὅπως ἤδη εἶπεν, ἀλλ' ὁμιλεῖ μὲ μεγαλυτέραν αὐθεντίαν. Ἡ δὲ λέξις, 'Θαυμάζετε', σημαίνει ἀνησυχεῖτε, ταράττεσθε. Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ τηρῆται ὁ νόμος αὐστηρῶς, δὲν θὰ ἦτο ἡ περιτομὴ ἰσχυροτέρα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμα ἔργον μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλὰ τοὺς ἐλέγχει μὲ αὐθεντίαν λέγων· «Ἐὰν ἕνας ἄνθρωπος περιτέμνεται». Παρατηρεῖς ὅτι τότε μάλιστα τηρεῖται ὁ νόμος, ὅταν τὸν παραβιάζῃ; Παρατηρεῖς ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ Σαββάτου εἶναι τήρησις τοῦ νόμου; καὶ ὅτι, ἂν δὲν παρεβιάσθη τὸ Σάββατον, ἦτο ἀνάγκη νὰ παραβιασθῇ ὁ νόμος; ὥστε ἐγὼ τὸν ἐπεκύρωσα. Δὲν εἶπεν, Ὀργίζεσθε ἐναντίον μου, διότι ἔκαμα ἔργον σπουδαιότερον ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνέφερε τὸ γεγονός, ἄφησεν αὐτοὺς νὰ κρίνουν, ἂν ὁλόκληρος ἡ θεραπεία ἑνὸς ἀνθρώπου ἦτο ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τὴν περιτομήν. Παραβιάζεται ὁ νόμος, λέγει, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπόδειξιν, ἡ ὁποία δὲν συμβάλλει καθόλου εἰς τὴν ὑγείαν του. Ὀργίζεσθε ὅμως καὶ ἀγανακτεῖτε, ὅταν πρόκειται ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τόσον βαρεῖαν νόσον;

«Μὴ κρίνετε κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα». Τί σημαίνει «Κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα»; Ἐπειδὴ ὁ Μωϋσῆς τιμᾶται περισσότερον ἀπὸ σᾶς, μὴ κρίνετε ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου, ἀλλ' ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ δικαία κρίσις. Διατί δὲν κατηγόρησε κανεὶς τὸν Μωϋσῆν; Διατί κανεὶς δὲν ἀπειθάρχησεν, ὅταν ἐκεῖνος ἐπέβαλε τὴν παράβασιν τοῦ Σαββάτου ἀπὸ ἐντολὴν ποὺ προσετέθη εἰς τὸν νόμον ἀπὸ ἔξω; Ἀλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀνέχεται νὰ εἶναι κυριωτέρα ἐντολὴ τοῦ νόμου, ἐντολὴ ἡ ὁποία δὲν εἰσήχθη ἀπὸ τὸν νόμον ἀλλ' ἀπὸ ἔξω, πρᾶγμα ποὺ εἶναι

θαυμαστόν· ὑμεῖς δὲ οἱ οὐ νομοθέται, πέρα τοῦ μέτρου ἐκδικεῖτε τὸν νόμον καὶ ἀμύνετε αὐτῷ.

Ἀλλὰ ἀξιοπιστότερος ὑμῶν ἐστιν ὁ Μωϋσῆς, ὁ κελεύων λύεσθαι τὸν νόμον παρὰ ἐντολῆς οὐ νομίμης. Τῷ γοῦν εἰπεῖν, Ὅλον ἄνθρωπον, δείκνυσι καὶ μερικὴν ὑγείαν οὖσαν τὴν περιτομήν. Καὶ τίς ἡ ὑγεία τῆς περιτομῆς; «Ψυχή», φησί, «πᾶσα, ἥτις ἐὰν μὴ περιτμηθῇ, ἐξολοθρευθήσεται». Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπὸ μέρους κεκακωμένον, ἀλλ' ὅλον διεφθαρμένον ἀνέστησα. «Μὴ κρίνετε, τοίνυν κατ' ὄψιν». Τοῦτο πειθώμεθα μὴ τοῖς τότε εἰρῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, ὥστε μηδενὶ πράγματι διαφθείρειν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖν· εἴτε πένης, εἴτε πλούσιος ᾖ τις, μὴ τοῖς προσώποις προσέχειν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζειν. «Οὐκ ἐλεήσεις», φησί, «πένητα ἐν κρίσει». Τί δή ἐστι τὸ λεγόμενον; Μὴ κατακλασθῇς, μηδὲ ἐπικαμφθῇς, φησίν, ἐὰν πένης ὁ ἀδικῶν τύχῃ. Εἰ δὲ πένητι χαρίζεσθαι οὐ χρή, πολλῷ μᾶλλον πλουτοῦντι.

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ πρὸς τοὺς δικάζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστε μηδαμοῦ διαφθείρειν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀκέραιον φυλάττειν. «Ἀγαπᾷ», φησί, «δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν». Μὴ δὴ μισήσωμεν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, μηδὲ ἀγαπήσωμεν ἀδικίαν. Πάντως γὰρ αὐτῆς τὸ κέρδος νῦν μικρὸν καὶ οὐδέν· ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον μεγάλα ζημιοῖ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῆς ἀπολαυσόμεθα. Ὅταν γὰρ μετὰ συνειδότος πονηροῦ τρυφῶμεν, ἆρα οὐχὶ κόλασις καὶ τιμωρία τοῦτο;

Ἀγαπήσωμεν τοίνυν τὸ δίκαιον, καὶ μηδαμοῦ παραβλάψωμεν τοῦτον τὸν νόμον. Τί γὰρ δυνησόμεθα ἐκ τοῦ παρόν-

---

8. Γεν. 17, 14.
9. Ἐξ. 23, 3.
10. Ψαλμ. 10, 6.

ἄξιον θαυμασμοῦ, σεῖς ὅμως ἂν καὶ δὲν εἶσθε οἱ νομοθέται, διεκδικεῖτε τὸν νόμον ὑπερμέτρως καὶ τὸν προστατεύετε.

Ἀλλ' ὁ Μωϋσῆς εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστος ἀπὸ σᾶς, διότι αὐτὸς διέταξε νὰ παραβιάζεται ὁ νόμος ἀπὸ ἐντολὴν ποὺ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτόν. Ὅταν λοιπὸν εἶπεν, Ὁλόκληρον ἄνθρωπον, δηλώνει ὅτι ἡ περιτομὴ εἶναι μόνον ἕνα μέρος τῆς ὑγείας. Καὶ ποία εἶναι ἡ ὑγεία ἀπὸ τὴν περιτομήν; «Κάθε ψυχή», λέγει ὁ Προφήτης, «ἐὰν δὲν περιτμηθῇ, θὰ ἐξολοθρευθῇ»[8]. Ἐγὼ ὅμως ὄχι μόνον ἐξησθενημένον μέρος ἀλλ' ὁλόκληρον ἄνθρωπον κατεστραμμένον ἐθεράπευσα. «Μὴ κρίνετε, λοιπόν, κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα». Ἂς πεισθοῦμεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἐλέχθη μόνον δι' ἐκείνους ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, διὰ νὰ μὴ προσπαθοῦμεν νὰ διαφθείρωμεν τὸ δίκαιον διὰ κανένα λόγον. Καὶ εἴτε εἶναι κανεὶς πλούσιος, εἴτε πτωχός, ἂς μὴ προσέχῃ μόνον τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ἂς ἐξετάζῃ τὰ πράγματα. «Δὲν θὰ εὐσπλαγχνισθῇς», λέγει ὁ Προφήτης, «πτωχὸν ὁ ὁποῖος κρίνεται»[9]. Τί σημαίνει τοῦτο; Νὰ μὴ λυπηθῇς, λέγει, οὔτε νὰ καμφθῇς, ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ ἀδικεῖ εἶναι κατὰ τύχην πτωχός. Ἐὰν δὲ δὲν πρέπει νὰ κάμνῃ κανεὶς χάριν εἰς τὸν πτωχόν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν πρέπει νὰ κάμνῃ εἰς τὸν πλούσιον.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μόνον εἰς τοὺς δικαστάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ μὴ παραβιάζεται ἀπὸ κανέναν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ τηροῦν ὅλοι ἀκέραιον. Διότι ὁ Προφήτης λέγει· «Ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἀγαπᾷ τὴν ἀδικίαν, τὴν ἰδικήν του ψυχὴν μισεῖ»[10]. Ἂς μὴ μισήσωμεν λοιπὸν τὰς ψυχάς μας καὶ ἂς μὴ ἀγαπήσωμεν τὴν ἀδικίαν. Διότι ὁπωσδήποτε τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτὴν τώρα εἶναι μικρὸν καὶ μηδαμινόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον θὰ μᾶς βλάψῃ πολὺ καὶ μᾶλλον οὔτε ἐδῶ θὰ τὴν ἀπολαύσωμεν. Διότι, ὅταν παραδιδώμεθα εἰς τὴν τρυφηλότητα, ἆρα αὐτὸ δὲν εἶναι κόλασις καὶ τιμωρία;

Ἂς ἀγαπήσωμεν λοιπὸν τὴν δικαιοσύνην καὶ ἂς μὴ παραβῶμεν ποτὲ αὐτὸν τὸν νόμον. Διότι, τί θὰ ἠμπορέσω-

τος καρπώσασθαι βίου, ἂν μὴ λαβόντες ἀρετὴν ἀπέλθωμεν; Τί δὲ ἐκεῖ ἡμῶν προστήσεται; φιλία καὶ συγγένεια καὶ ἡ τοῦ δεῖνος χάρις; Καὶ τί λέγω ἡ τοῦ δεῖνος χάρις; Κἂν γὰρ τὸν Νῶε, κἂν τὸν Ἰώβ, κἂν τὸν Δανιὴλ ἔχωμεν πατέρα, οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελήσει τοῦτο, ὅταν ἀπὸ τῶν οἰκείων ἔργων ὦμεν προδεδομένοι. Ἀλλ' ἑνὸς ἡμῖν δεῖ μόνου, ἀρετῆς τῆς κατὰ τὴν ψυχήν. Αὕτη ἡμᾶς διασῶσαι δυνήσεται, καὶ ἀπαλλάξαι τοῦ αἰωνίου πυρός. Αὕτη παραπέμψει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μεν ν' ἀπολαύσωμεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωήν, ἂν δὲν φύγωμεν ἀπὸ αὐτὴν ἀφοῦ πάρωμεν μαζί μας τὴν ἀρετήν; Τί θὰ μᾶς προστατεύσῃ ἐκεῖ; Ἡ φιλία καὶ ἡ συγγένεια καὶ ἡ χάρις τοῦ τάδε; Καὶ διατί λέγω ἡ χάρις τοῦ τάδε; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν πατέρα τὸν Νῶε ἢ τὸν Ἰὼβ ἢ τὸν Δανιήλ, αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε, ὅταν ἔχωμεν προδοθῆ ἀπὸ τὰ ἴδια μας τὰ ἔργα. Ἀλλ' ἀπὸ ἕνα μόνον ἔχομεν ἀνάγκην, ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. Μόνον αὐτὴ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς σώσῃ καὶ νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τὸ αἰώνιον πῦρ. Αὐτὴ θὰ μᾶς στείλῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποίαν εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ν΄.

Ἰω. 7,25 - 36

«Ἔλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Μή τι ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστός; Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν».

1. Οὐδὲν ἁπλῶς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεῖται· Πνεύματι γὰρ εἰρημέναι εἰσὶν ἁγίῳ. Διὸ πάντα μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μιᾶς λέξεως ἔνεστιν ὁλόκληρον εὑρεῖν νοῦν, οἷον δὴ καὶ νῦν ἡμῖν ἐστι προκείμενον. «Πολλοὶ γὰρ ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Τί δήποτε πρόσκειται, Τῶν Ἰεσολυμιτῶν; Δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι οἱ μάλιστα τῶν μεγάλων ἀπολελαυκότες σημείων, οὗτοι πάντων ἦσαν ἐλεεινότεροι, οἳ τῆς θεότητος αὐτοῦ σημεῖον ἑωρακότες μέγιστον, τὸ πᾶν τῇ κρίσει τῶν ἀρχόντων ἐπέτρεπον τῶν διεφθαρμένων.

Ἢ γὰρ οὐ μέγα σημεῖον, μαινομένους καὶ φονῶντας καὶ περιιόντας καὶ ζητοῦντας ἀνελεῖν καὶ κατέχοντας ἐν χερσίν, ἡσυχάζειν ἐξαίφνης; τίς γὰρ ἂν τοῦτο ἐποίησε; τίς ὁλόκληρον μανίαν οὕτως ἔσβεσεν; Ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα σημεῖα, ὅρα τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν μανίαν. «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι;». Ὅρα πῶς ἑαυτῶν κατηγοροῦσι. «Ὃν ζητοῦσι», φησίν, «ἀποκτεῖναι καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Καὶ οὐχ ἁπλῶς οὐδὲν αὐτῷ λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ παρρησιαζομένῳ· ὁ γὰρ παρρησίᾳ λαλῶν καὶ μετ' ἐλευθερίας ἁπάσης, μᾶλλον ἂν αὐτοὺς παρώξυνεν· ἀλλ' οὐδὲν ἐποίουν. «Μήποτε

1. Ἰω. 7, 25-27.

ΟΜΙΛΙΑ Ν'.

'Ιω. 7,25 - 36

"Ελεγαν λοιπὸν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς 'Ιεροσολυμίτας· Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ ἰδές, ὁμιλεῖ δημοσία καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε. Μήπως ἐννόησαν πραγματικὰ οἱ ἄρχοντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Χριστός; 'Αλλὰ δι' αὐτὸν ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»[1].

1. Τίποτε δὲν ἔχει τεθῆ εἰς τὰς ἁγίας Γραφὰς τυχαίως. Διότι εἶναι ἐμπνευσμέναι ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ἂς ἐξετάζωμεν τὸ κάθε τι μὲ ἐπιμέλειαν. Διότι εἶναι δυνατὸν ἀπὸ μίαν λέξιν νὰ ἀνακαλύψωμεν ὁλόκληρον νόημα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ τώρα μὲ τὴν περικοπὴν ποὺ ἔχομεν ἐνώπιόν μας. «"Ελεγαν λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς 'Ιεροσολυμίτας· Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ ἰδὲς ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Διατί ἀναφέρονται οἱ 'Ιεροσολυμῖται; 'Ο Εὐαγγελιστὴς δεικνύει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν ἀπολαύσει τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θαύματα ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι ἀπὸ ὅλους, διότι αὐτοὶ ἂν καὶ εἶχαν ἰδεῖ πολὺ μεγάλην ἀπόδειξιν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, ἄφηναν τὰ πάντα εἰς τὴν κρίσιν τῶν διεφθαρμένων ἀρχόντων των.

"Η δὲν ἦτο μεγάλη ἀπόδειξις τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῷ ἐμαίνοντο καὶ ἐσκέπτοντο τὸν φόνον καὶ περιφερόμενοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν καὶ ἐνῷ τὸν εἶχαν εἰς τὰ χέρια τους, ἡσύχασαν αἰφνιδίως; Ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ αὐτό; Ποῖος κατέπαυσε τόσην μανίαν; 'Αλλ' ὕστερα ἀπὸ τόσα θαύματα, πρόσεχε τὴν μωρίαν καὶ τὴν μανίαν των· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν;». Πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτούς των. «Αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ λέγουν τίποτε, ἀλλὰ καὶ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν μᾶλλον θὰ τοὺς ἐξώργιζε περισσότερον. 'Αλλὰ δὲν ἔκα-

ἀληθῶς ἔγνωσαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ὑμῖν δὲ τί δοκεῖ; ποίαν περὶ αὐτοῦ φέρετε ψῆφον.

Τὴν ἐναντίαν, φησί. Διὰ τοῦτο ἔλεγον. «Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν». Ὢ τῆς πονηρίας! ὢ τῆς ἐναντιολογίας! οὐδὲ ταῖς τῶν ἀρχόντων ἕπονται ψήφοις, ἀλλ' ἑτέραν ἐκφέρουσι διεφθαρμένην καὶ τῆς οἰκείας ἀνοίας ἀξίαν. «Οἴδαμεν αὐτόν», φησί, «πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί». Καὶ μὴν οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἐρωτώμενοι ἔλεγον, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται. Καὶ πάλιν ἄλλοι τινές, «Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωϋσῇ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν». Ὅρα μεθυόντων ῥήματα. Καὶ πάλιν, «Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός; οὐκ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης;». Εἶδες μαινομένων ψῆφον; Οἴδαμεν, καὶ οὐκ οἴδαμεν· ἀπὸ Βηθλεὲμ ἔρχεται ὁ Χριστός· «Ὁ δὲ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί». Τί ταύτης τῆς μάχης σαφέστερον; Πρὸς γὰρ ἓν μόνον ἑώρων, τὸ μὴ πεισθῆναι.

Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός; «Καὶ ἐμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί· καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Καὶ πάλιν· «Πῶς οὖν φησιν αὐτοὺς καὶ εἰδέναι αὐτόν, καὶ πόθεν ἐστί· καὶ πάλιν, μήτε αὐτὸν εἰδέναι αὐτούς, μήτε τὸν Πατέρα; Οὐκ ἐναντιολογῶν· ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἑαυτῷ ἀκολουθῶν. Ἑτέραν δὲ λέγει γνῶσιν, ὅταν λέγῃ, «Οὐκ οἴδατε», ὥσπερ ὅταν λέγῃ· «Υἱοὶ Ἠλεί, υἱοὶ λοιμοὶ καὶ οὐκ εἰδότες τὸν Κύριον»· καὶ πάλιν, «Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω». Ὡς καὶ Παῦ-

2. Ἰω. 9, 29.
3. Α' Βασ. 2, 12.
4. Ἠσ. 1, 3.

μναν τίποτε. «Μήπως ἐννόησαν πραγματικὰ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»; Σεῖς τί νομίζετε; Ποίαν γνώμην ἔχετε περὶ αὐτοῦ;

Τὴν ἀντίθετον, ἀπαντοῦν. Διὰ τοῦτο ἔλεγαν· «Ἀλλ' αὐτὸς γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι». Πόση πονηρία! Καὶ πόση ἐναντίωσις! Ὄχι μόνον δὲν ἀκολουθοῦν τὴν γνώμην τῶν ἀρχόντων των, ἀλλὰ σχηματίζουν ἄλλην διεφθαρμένην καὶ ἀνταξίαν τῆς ἰδικῆς των μωρίας. «Ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτός, λέγουν. Ὅταν ὅμως ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεὶς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Καὶ ὅμως οἱ ἄρχοντές σας, ὅταν ἠρωτῶντο, ἀπήντων ὅτι θὰ γεννηθῇ εἰς τὴν Βηθλεέμ. Καὶ μερικοὶ πάλιν ἔλεγαν· «Ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὸν Μωϋσῆν ὡμίλησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»[2]. Κοίταξε λόγια μεθυσμένων ἀνθρώπων. Μερικοὶ πάλιν ἔλεγαν· «Μήπως ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κώμην τῆς Βηθλεέμ;». Εἶδες κρίσιν ἀνθρώπων μαινομένων; γνωρίζομεν καὶ δὲν γνωρίζομεν. Ὁ Χριστὸς ἦλθεν ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ. «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεὶς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Τί ὑπάρχει σαφέστερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν λογομαχίαν; Διότι οὗτοι εἰς ἓν μόνον ἀπέβλεπον, εἰς τὸ νὰ μὴ πιστεύσουν.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστὸς εἰς αὐτά; «Μὲ γνωρίζετε καὶ γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι καὶ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινὸς καὶ αὐτὸν σεῖς δὲν τὸν ξεύρετε». Καὶ ξαναλέγει· «Ἐὰν ἐγνωρίζατε ἐμέ, θὰ ἐγνωρίζατε καὶ τὸν Πατέρα μου». Διατί ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι καὶ αὐτὸν γνωρίζουν καὶ γνωρίζουν ἀπὸ ποῦ εἶναι καὶ ἀλλοῦ ὅτι οὔτε αὐτὸν γνωρίζουν οὔτε τὸν Πατέρα του; Δὲν ἀντιλέγει πρὸς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι πολὺ συνεπὴς μὲ τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλὰ ἐννοεῖ ἄλλην γνῶσιν, ὅταν λέγῃ, «Δὲν γνωρίζετε», καθὼς ὅταν λέγῃ ὁ Προφήτης· «Υἱοὶ τοῦ Ἠλεί, υἱοὶ τοῦ ὀλέθρου καὶ ὅμως δὲν γνωρίζετε τὸν Κύριον;»[3]. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Προφήτης· «Τὸ Ἰσραὴλ ὅμως δὲν μὲ ἐγνώρισε»[4]. Καθὼς

λός φησι, «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται».

Ἔστιν ἄρα μὴ εἰδέναι εἰδότα. Τοῦτο οὖν φησιν· Εἰ ἐμὲ οἴδατε, οἴδατε ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱός εἰμι. Τὸ γάρ, «Πόθεν εἰμί», οὐ τὸν τόπον ἐνταῦθά φησι· καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· «Καὶ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ᾽ ἔστιν ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε»· ἄγνοιαν ἐνταῦθα λέγων, τὴν διὰ τῶν ἔργων· καθὼς Παῦλός φησι· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται». Οὐδὲ γὰρ ἀγνοίας ἦν τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ κακίας καὶ πονηρᾶς γνώμης. Καὶ τοῦτο εἰδότες, ἀγνοεῖν βούλονται.

Πλὴν ποία ἀκολουθία ταῦτα; πῶς γὰρ ἐλέγχων αὐτούς, τὰ αὐτῶν φθέγγεται; Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, «Τοῦτον δὲ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν», ἐπήγαγε, «Καὶ ἐμὲ οἴδατε». Τί γὰρ εἶπον ἐκεῖνοι, ὅτι «Οὐκ οἴδαμεν»; Καὶ αὐτοὶ μὲν οὖν τοῦτο ἔλεγον, ὅτι «Οἴδαμεν». Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν τό, «Οἴδαμεν πόθεν ἐστί», λέγοντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνέφαινον, ἀλλ᾽ ἢ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ὅτι τοῦ τέκτονός ἐστιν υἱός· αὐτὸς δὲ αὐτοὺς ἀνῆγεν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων· «Οἴδατε πόθεν εἰμί»· τουτέστιν, οὐκ ἐντεῦθεν ὅθεν ὑποπτεύετε, ἀλλ᾽ ὅθεν ὁ πέμψας με. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι, «Ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα», τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι ᾔδεσαν ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπέσταλτο, εἰ καὶ μὴ ἐξεκάλυπτον. Διπλῇ γοῦν αὐτοὺς ἐλέγχει. Καὶ πρῶτον μὲν ἃ κατ᾽ ἰδίαν ἐλάλουν, ταῦτα εἰς μέσον ἤγαγε κράζων, ὥστε αὐτοὺς ἐντρέψαι· ἔπειτα καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν ἐξεκάλυπτεν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οὐκ εἰμὶ τῶν ἀπερριμμένων, οὐδὲ τῶν ἁπλῶς ἐλθόντων. «Ἀλλ᾽ ἔστιν ἀληθὴς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». Τί ἐστιν, «Ἀληθὴς ὁ πέμψας με»;

5. Τίτ. 1, 16.

λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ὁμολογοῦν μὲ τὸ στόμα ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται»[5].

Εἶναι ἑπομένως δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει νὰ μὴ γνωρίζῃ. Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ· Ἐὰν ἐγνωρίζατε ἐμέ, θὰ ἐγνωρίζατε ὅτι εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ «Ἀπὸ ποῦ εἶμαι» δὲν λέγεται ἐδῶ γιὰ τὸν τόπον, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἑπόμενα· «Καὶ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινὸς καὶ αὐτὸν σεῖς δὲν τὸν γνωρίζετε». Ἐδῶ ἄγνοια ἐννοεῖ τὴν διὰ τῶν ἔργων, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Ὁμολογοῦν μὲ τὸ στόμα ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται». Διότι τὸ ἁμάρτημά τους δὲν προήρχετο ἀπὸ ἄγνοιαν ἀλλὰ ἀπὸ κακίαν καὶ πονηρὰν γνώμην. Καὶ ἐνῷ τὸ ξεύρουν αὐτό, θέλουν νὰ τὸ ἀγνοοῦν.

Ποίαν συνέπειαν ἔχουν ὅμως αὐτά; Πῶς δηλαδὴ ἐνῷ τοὺς ἐλέγχει συγχρόνως λέγει τὰ ἴδια μὲ αὐτούς; Διότι, ὅταν ἐκεῖνοι εἶπαν «Αὐτὸς ὅμως δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», ὁ Χριστὸς προσέθεσε· «Καὶ ἐμὲ γνωρίζετε». Διότι, τί εἶπαν ἐκεῖνοι; «Δὲν γνωρίζομεν». Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ἴδιο ἔλεγαν· «Δὲν γνωρίζομεν». Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι ποὺ ἔλεγαν «Γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», δὲν ἐννόουν τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἦτο γήϊνος, καὶ ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ τέκτονος. Αὐτοὺς λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀνύψωσεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν εἶπεν «γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι», δηλαδὴ ὄχι ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως ὑποπτεύεσθε, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ μὲ ἔστειλεν ἐκεῖνος. Διότι, ὅταν εἶπε, «Δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», ὑπαινίσσεται ὅτι ἐγνώριζαν ὅτι εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, μολονότι δὲν τὸ ἀπεκάλυπταν. Τοὺς ἐλέγχει λοιπὸν κατὰ δύο τρόπους· Πρῶτον παρουσίασε, καὶ μάλιστα μὲ δυνατὴν φωνήν, ὅσα ἔλεγαν ἰδιαιτέρως, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἐντραποῦν. Ἔπειτα ἀπεκάλυψε τὰς σκέψεις των, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Δὲν εἶμαι ἀπόβλητος, οὔτε ἦλθα χωρὶς αἰτίαν. «Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινός, τὸν ὁποῖον σεῖς δὲν γνωρίζετε». Τί σημαίνει «Εἶναι ἀληθινὸς αὐτὸς ποὺ μὲ

Εἰ ἀληθής ἐστιν, ἐπ' ἀληθείᾳ ἔπεμψεν· εἰ ἀληθής ἐστι καὶ τὸν ἀπεσταλμένον εἰκὸς ἀληθῆ εἶναι.

2. Καὶ ἑτέρως δὲ τοῦτο κατασκευάζει, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς χειρούμενος λόγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, «Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί», δείκνυσι καὶ ἐντεῦθεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τό, «Οὐδεὶς γινώσκει», πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοπικοῦ τινος ἔλεγον διορισμοῦ· καὶ ἐντεῦθεν δείκνυσιν ἑαυτὸν ὄντα τὸν Χριστόν, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦλθε· καὶ πανταχοῦ τὴν γνῶσιν ἑαυτῷ μαρτυρεῖ μόνῳ τοῦ Πατρός, λέγων· «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρός». Καὶ παρώξυνεν αὐτοὺς τὰ λεγόμενα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι «Οὐκ οἴδατε αὐτόν», καὶ τὸ ἐλέγξαι ὅτι εἰδότες προσποιοῦνται ἀγνοεῖν, ἱκανὸν δακεῖν καὶ καθάψασθαι.

«Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐλελύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ». Ὁρᾷς αὐτὸς ἀοράτως κατεχομένους, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν χαλινούμενον; Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ὅτι κατεῖχεν αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' «Ὅτι οὔπω ἐλελύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ;» Ἀνθρωπινώτερον ἠβουλήθη φθέγξασθαι καὶ ταπεινότερον ὁ εὐαγγελιστής, ὥστε αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον ὑποπτευθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ ὑψηλὰ λέγει, τούτου ἕνεκεν ταῦτα παρασπείρει. Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι «Παρ' αὐτοῦ εἰμι»· οὐχ ὡς προφήτης μανθάνων λέγει, ἀλλ' ὡς ὁρῶν αὐτόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ὤν. «Οἶδα γὰρ αὐτόν», φησίν, «ὅτι ἐγὼ παρ' αὐτοῦ εἰμι».

Ὁρᾷς πῶς ἄνω καὶ κάτω κατασκευάζει τό, «Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα», καί, «Ὁ πέμψας με ἀληθής ἐστι», πρὸς ἐκεῖνο μαχόμενος, τὸ μὴ νομισθῆναι ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ; Καὶ σκόπει πόνον τῆς ταπεινότητος τῶν ῥημάτων τὸ κέρ-

ἔστειλε»; Ἐὰν εἶναι ἀληθινός, μὲ ἔστειλε διὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν εἶναι ἐκεῖνος ἀληθινός, εἶναι καὶ ὁ ἀπεσταλμένος του.

2. Καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐπιβεβαιώνει τοῦτο συλλαμβάνων αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἴδια των τὰ λόγια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγαν, «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεὶς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι» ἀποδεικνύει καὶ ἀπὸ αὐτό, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ἐκεῖνοι τὰς λέξεις «Κανεὶς δὲν θὰ γνωρίζῃ» τὰς ἔλεγαν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοπικοῦ προσδιορισμοῦ. Καὶ ἀποδεικνύει ἐδῶ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ παντοῦ δίδει μαρτυρίαν, ὅτι μόνον αὐτὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα, λέγων· «Ὄχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεὶς τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα». Καὶ τὰ λόγια του ἐξώργιζαν τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ὅταν τοὺς εἶπε, «Δὲν τὸν γνωρίζετε», καὶ τοὺς ἤλεγξε, διότι, ἂν καὶ τὸν ἐγνώριζαν προσποιοῦνται ὅτι δὲν τὸν γνωρίζουν, ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐρεθίσῃ καὶ νὰ τοὺς θίξῃ.

«Ἐζήτουν τότε νὰ τὸν πιάσουν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔβαζε χέρι ἐπάνω του, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του». Βλέπεις ὅτι αὐτοὶ συγκρατοῦνται ἀοράτως καὶ ὅτι χαλιναγωγεῖται ὁ θυμός των; Διατί ὅμως ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπεν, ὅτι συνεκράτει αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' εἶπε, «Διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»; Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ ταπεινόν, διὰ νὰ νομίσουν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ χρησιμοποιεῖ παντοῦ ὑψηλὰ νοήματα, δι' αὐτὸ παρεμβάλλει ταῦτα. Ὅταν ὅμως ὁ Χριστὸς λέγῃ, «Ἀπὸ αὐτὸν εἶμαι», δὲν ὁμιλεῖ ὡς Προφήτης, ποὺ ἔμαθε τοῦτο, ἀλλὰ διότι βλέπει τὸν Θεὸν καὶ εὑρίσκεται μαζί του. Διότι τονίζει· «Ἐγὼ τὸν γνωρίζω, διότι εἶμαι ἀπὸ αὐτόν».

Βλέπεις πῶς μὲ κάθε τρόπον ἐπιβεβαιώνει αὐτὰ ποὺ εἶπε, «Δὲν ἦλθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», καὶ «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε εἶναι ἀληθινός», διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ πρόσε-

δος. Μετὰ γὰρ ταῦτα πολλοί, φησίν, ἔλεγον· «Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει ὧν οὗτος ἐποίησε;». Πόσα σημεῖα; Καὶ μὴν τρία ἦν σημεῖα, τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ τοῦ παραλυτικοῦ, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ· καὶ οὐδὲν διηγήσατο πλέον ὁ εὐαγγελιστής. Ὅθεν δῆλον, ὃ πολλάκις εἶπον, ὅτι τὰ πολλὰ παρατρέχουσι καὶ ὑπὲρ τούτων ἡμῖν διαλέγονται, ὑπὲρ ὧν οἱ ἄρχοντες ἐκακούργουν.

Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι καὶ ἀνελεῖν. Τίνες; Οὐ τὸ πλῆθος τὸ τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐφιέμενον, οὐδὲ βασκανίᾳ ἁλῶναι δυνάμενον· ἀλλ' οἱ ἱερεῖς. Οἱ γὰρ τοῦ πλήθους ἔλεγον· «Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει;». Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ αὕτη ἦν ὑγιὴς ἡ πίστις, ἀλλ' ὡς πλήθους χυδαίου. Τὸ γὰρ λέγειν, «Ὅταν ἔλθῃ», οὐ σφόδρα πεπεισμένων ἦν τοῦτον εἶναι τὸν Χριστόν. Ἢ τοῦτο οὖν ἔστιν εἰπεῖν ἢ ὅτι κατὰ συνδρομὴν εἴρηται παρὰ τῶν ὄχλων· ὡς γὰρ τῶν ἀρχόντων ἄνω καὶ κάτω σπουδαζόντων δεῖξαι οὐκ ὄντα αὐτὸν τὸν Χριστόν, θῶμεν μηδὲ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν· μὴ τούτου βελτίων ἔσται ἐκεῖνος; Ὅπερ ἀεὶ λέγω, ὅτι οἱ παχύτεροι, οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐδὲ ἀπὸ δημηγορίας, ἀλλ' ἀπὸ σημείων ἐνάγονται.

«Ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος, καὶ ἔπεμψαν ὑπηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν». Ὁρᾷς ὅτι τοῦ Σαββάτου ἡ λύσις πρόσχημα ἦν; Ὃ δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἔδακνε, τοῦτο ἦν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, οὔτε τοῖς εἰρημένοις, οὔτε τοῖς πεπραγμένοις, διὰ τὸν ὄχλον ἐβούλοντο πιάσαι αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μὲν οὐκ ἐτόλμων, τὸν κίνδυνον ὑφορώμενοι, τοὺς δὲ διακόνους ἀπέστελλον ἐκδό-

ξε πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, μετὰ ἀπὸ αὐτὰ πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν· «Ὅταν ἔλθη ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα, ἀπὸ ὅσα ἔκαμεν αὐτός;». Πόσα θαύματα; Τρία ἦσαν τὰ θαύματα, τὸ θαῦμα τοῦ οἴνου, τὸ θαῦμα τοῦ παραλυτικοῦ καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ἀξιωματούχου τοῦ βασιλέως. Κανὲν ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀφηγήθη ὁ Εὐαγγελιστής. Ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται, ὅπως εἶπα πολλὰς φοράς, ὅτι οἱ Εὐαγγελισταὶ παραλείπουν πολλὰ καὶ μᾶς ἀναφέρουν μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μηχανεύονται οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων.

Ἐζήτουν λοιπὸν νὰ πιάσουν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τὸν φονεύσουν. Ποῖοι; Ὄχι ὁ λαὸς ποὺ δὲν ἤθελε τοὺς ἄρχοντας, οὔτε ἠμποροῦσε νὰ κυριευθῇ ἀπὸ φθόνον, ἀλλὰ οἱ ἱερεῖς. Διότι ὁ πολὺς κόσμος ἔλεγεν· «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμη περισσότερα θαύματα ἀπὸ αὐτόν;». Ἀλλὰ καὶ ἡ πίστις αὐτὴ δὲν ἦτο ὑγιής, ἀλλ' ὅπως εἶναι συνήθως ἡ πίστις τοῦ ἀμορφώτου λαοῦ. Διότι μὲ τὸ νὰ λέγουν, «Ὅταν ἔλθῃ», δὲν εἶχαν σταθερὰν πεποίθησιν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστός. Ἢ αὐτὸ λοιπὸν ἐλέχθη ἔτσι, ἢ οἱ ἄνθρωποι τὸ εἶπαν κατὰ τύχην. Διότι, ὅπως οἱ ἄρχοντες ἐφρόντιζαν ν' ἀποδείξουν μὲ κάθε τρόπον, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ Χριστός, ἔτσι καὶ ὁ κόσμος ἔλεγεν· ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ Χριστός. Μήπως ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔλθῃ, θὰ εἶναι καλύτερος ἀπὸ αὐτόν; Ὅπως λέγω συνεχῶς, οἱ ἀμαθέστεροι δὲν προσελκύονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν, οὔτε ἀπὸ τὸν λόγον, ἀλλ' ἀπὸ τὰ θαύματα.

«Ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι νὰ ψιθυρίζῃ ὁ κόσμος καὶ ἔστειλαν ὑπηρέτας διὰ νὰ τὸν πιάσουν». Βλέπεις ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ Σαββάτου ἦτο πρόσχημα; Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τοὺς κατέτρωγε περισσότερον ἦτο τὸ ἑξῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχον καμμίαν αἰτίαν διὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν, εἴτε ἀπὸ τὰ λόγια εἴτε ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἤθελαν νὰ τὸν συλλάβουν ἕνεκα τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ ἴδιοι μὲν δὲν ἐτόλμων, ἐπειδὴ ὑπωψιάζοντο τὸν κίνδυνον, ἔστειλαν ὅμως τοὺς ὑπηρέτας των διὰ

τους. Ὢ τῆς τυραννίδος καὶ τῆς μανίας! μᾶλλον δὲ ὢ τῆς ἀνοίας! Αὐτοὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες, καὶ οὐκ ἰσχύσαντες, τοῖς ὑπηρέταις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψαν, ἁπλῶς τὸν θυμὸν αὐτῶν διαναπαύοντες· καίτοι πολλὰ διελέχθη καὶ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησαν, ἀλλ' ἐζήτησαν μέν, οὐκ ἐπεχείρησαν δέ. Ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔτι φέρουσι, τοῦ ὄχλου μέλλοντος αὐτῷ προστρέχειν.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι». Δυνάμενος καὶ ἐπικάμψαι καὶ φοβῆσαι τοὺς ἀκούοντας, ῥήματα φθέγγεται ταπεινοφροσύνης γέμοντα, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Τί σπουδάζετέ με ἀνελεῖν καὶ διῶξαι; Μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ οὐδὲ σπουδαζόντων με κατέχειν ἀνέξομαι. Εἶτα ἵνα μή τις θάνατον κοινὸν νομίσῃ, τὸ «Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι» (καὶ γὰρ τοῦτο ἐνόμισαν)· ἵν' οὖν τοῦτο μή τις νομίσῃ, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνήργει μετὰ τελευτήν, ἐπήγαγε· «Καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν».

Εἰ δὲ ἔμελλεν ἐναπομένειν τῷ θανάτῳ, ἠδύναντο ἀπελθεῖν· ἐκεῖ γὰρ πάντες ἄπιμεν. Τὸ μὲν οὖν ἀφελέστερον πλῆθος, ἐπέκαμπτε τὰ λεγόμενα· τὸ δὲ θρασύτερον, ἐφόβει· τὸ δὲ φιλομαθέστερον, σπεύδειν ἐποίει πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ὡς ὀλίγου λοιπὸν ὑπολειπομένου χρόνου, καὶ οὐκ ἐνὸν ἀεὶ ταύτης ἀπολαῦσαι τῆς διδασκαλίας. Καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, Ἐνταῦθά εἰμι, ἀλλά, «Μεθ' ὑμῶν εἰμι»· τουτέστι, Κἂν διώκητε κἂν ἐλαύνητε, μικρὸν χρόνον οὐ παύσομαι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομῶν καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγων καὶ παραινῶν ὑμῖν.

«Καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με». Φοβῆσαι τοῦτο ἱκανὸν ἦν, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν. Καὶ γὰρ ὅτι ἐν χρείᾳ αὐτοῦ καταστήσονται δηλοῖ. «Ζητήσετε γάρ με», φησίν, οὐ μόνον οὐκ ἐπιλήσεσθε, ἀλλὰ καὶ «Ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὑρήσετε». Καὶ ποῦ ἐζήτησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι; Λέγει ὁ Λουκᾶς,

νὰ δοκιμάσουν. Πόση ἀγριότης καὶ πόση μανία! Ἢ μᾶλλον πόση μωρία! Ἐνῷ οἱ ἴδιοι ἐπεχείρησαν τόσας φορὰς καὶ δὲν ἠμπόρεσαν, ἐνεπιστεύθησαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ὑπηρέτας των, ἀλλὰ διετήρουν συνεχῶς τὴν ὀργήν των. Καὶ ὅμως πολλὰ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστὸς πλησίον τῆς δεξαμενῆς καὶ ὅμως δὲν ἔκαμαν κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἐμηχανεύοντο μέν, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρησαν. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἀνέχονται πλέον, ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐπρόκειτο νὰ προστρέξῃ εἰς αὐτόν.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἀκόμη ὀλίγον χρόνον θὰ εἶμαι μαζί σας». Ἐνῷ ἠμποροῦσε νὰ κάμψῃ καὶ νὰ φοβίσῃ τοὺς ἀκροατάς, λέγει λόγια γεμᾶτα ἀπὸ ταπεινοφροσύνην, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Διατί βιάζεσθε νὰ μὲ φονεύσετε καὶ νὰ μὲ διώξετε; Περιμένετε ὀλίγον καιρὸν καὶ χωρὶς νὰ βιάζεσθε τόσον θὰ ἀνεχθῶ νὰ μὲ συλλάβετε. Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι μὲ τὰ λόγια του, «Ἀκόμη ὀλίγον χρόνον θὰ εἶμαι μαζί σας», ἐννοοῦσε τὸν κοινὸν θάνατον (διότι αὐτὸ εἶχαν νομίσει), καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃ λοιπὸν κανεὶς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὅτι δὲν θὰ ἐνήργει τίποτε μετὰ τὸν θάνατόν του, προσέθεσε· «Καὶ ὅπου εἶμαι ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε».

Ἐὰν ὅμως ἐπερίμενε τὸν θάνατον, ἐκεῖνοι ἠμποροῦσαν πράγματι νὰ ἔλθουν, διότι ὅλοι ἐκεῖ θὰ ἀπέλθωμεν. Οἱ ἀφελέστεροι ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς του ἐκάμπτοντο ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια, οἱ θρασύτεροι ἐφοβοῦντο, ἐνῷ οἱ φιλομαθέστεροι ἔσπευδον νὰ τὸν ἀκούσουν, διότι ὀλίγος χρόνος ἀπέμενε καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀπολαύουν συνεχῶς αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν. Καὶ δὲν εἶπε μόνον, Ἐδῶ εἶμαι, ἀλλὰ «Εἶμαι μαζί σας», ποὺ σημαίνει· Καὶ ἂν μὲ καταδιώκετε καὶ ἂν μὲ ἐκδιώκετε, δὲν θὰ παύσω δι' ὀλίγον χρόνον νὰ φροντίζω διὰ σᾶς καὶ νὰ ὁμιλῶ διὰ τὴν σωτηρίαν σας καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω.

«Καὶ θὰ πάω εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλεν». Αὐτὸ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς φοβίσῃ καὶ νὰ τοὺς βάλῃ εἰς ἀγωνίαν. Διότι σημαίνει, ὅτι θὰ τὸν χρειασθοῦν. Διότι τοὺς λέγει· «Θὰ μὲ ζητήσετε καὶ δὲν θὰ μὲ εὑρῆτε». Ἀλλὰ πότε τὸν ἐζήτη-

ὅτι ἐκόπτοντο γυναῖκες ἐπ' αὐτῷ. Εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλους πολλούς, καὶ εὐθέως καὶ τῆς πόλεως ἁλισκομένης, μεμνῆσθαι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν παρουσίαν ζητεῖν τὴν αὐτοῦ. Τοῦτο δὴ πάντα ἐπήγαγε, βουλόμενος αὐτοὺς ἐφελκύσασθαι. Καὶ γὰρ τὸ μικρὸν χρόνον εἶναι τὸν λειπόμενον καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ποθεινὸν ἔσεσθαι καὶ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν αὐτὸν εὑρεῖν, ἱκανὰ πάντα πεῖσαι προσελθεῖν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔμελλε ποθεινὴ εἶναι ἡ παρουσία, οὐδὲν μέγα αὐτοῖς ἐδόκει λέγειν. Πάλιν δὲ εἰ ἔμελλε ποθεινὴ εἶναι, δυνατὸν δὲ ἦν εὑρεῖν, οὐδ' ἂν οὕτως αὐτοὺς ἐθορύβησε.

3. Πάλιν, εἰ πολὺν ἔμελλε χρόνον παρεῖναι καὶ οὕτως ὕπτιοι ἂν ἐγένοντο. Νῦν δὲ πάντοθεν αὐτοὺς συνελαύνει καὶ φοβεῖ. Τὸ δέ, «Ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με», δεικνύντος ἐστὶν οὐδεμίαν αὐτῷ· γενησομένην βλάβην ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τῆς αὐτῶν, καὶ τὸ πάθος ἑκούσιον. Διὸ τοίνυν προεῖπε προρρήσεις, ὅτι μετὰ μικρὸν ἀπελεύσεται χρόνον, καὶ ὅτι οὐχ ἥξουσι πρὸς αὐτόν· ὅπερ οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας, τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν προειπεῖν. Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Δαυῒδ λέγοντα· «Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρας μου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστιν, ἵνα γνῶ τί ὑστερῶ ἐγώ». Καὶ ὅλως οὐδείς ἐστιν ὁ μαθὼν τοῦτο. Ἐκ δὲ τοῦ ἑνὸς καὶ τὸ ἕτερον πιστοῦται. Ἐγὼ δὲ οἶμαι καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τοῦτο αἰνίττεσθαι, καὶ πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον ἀποτείνειν, ᾧ μάλιστα αὐτοὺς ἐπεσπάσατο, δείξας ἑαυτὸν εἰδότα τῆς ἀφίξεως τὴν αἰτίαν, ὡσανεὶ ἔλεγε· περιμείνατε μικρὸν καὶ ἀπελεύσομαι.

«Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς· «Ποῦ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι;». Καὶ μὴν τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἀπαλλα-

---

5α. Λουκᾶ 23, 49.
6. Ψαλμ. 38, 5.

σαν οἱ Ἰουδαῖοι; Διηγεῖται ὁ Λουκᾶς ὅτι ἐθρήνουν γυναῖκες δι' αὐτόν[5α]. Ἑπόμενον εἶναι ὅτι τὸ ἴδιο ἔκαμαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ μάλιστα ἀμέσως μόλις ἐκυριεύθη ἡ πόλις τῶν Ἱεροσολύμων, ὅλοι ἐνεθυμήθησαν τὸν Χριστὸν καὶ τὰ θαύματά του καὶ ἐζήτησαν τὴν παρουσία του. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ τὰ εἶπε, διὰ νὰ τοὺς προσελκύση. Διότι καὶ τὸ ὅτι ὑπελείπετο ὀλίγος ἀκόμη χρόνος καὶ τὸ ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐπιθυμητὸς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του καὶ τὸ ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν πλέον νὰ τὸν εὕρουν, ἦσαν ἀρκετὰ νὰ τοὺς πείσουν διὰ νὰ ἔλθουν πρὸς αὐτόν. Διότι, ἐὰν ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπιθυμητή, δὲν θὰ ἐθεώρουν, ὅτι ἔλεγε τίποτε τὸ σπουδαῖον. Ἐὰν πάλιν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπιθυμητὴ καὶ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν εὕρουν, δὲν θὰ τοὺς ἀνησύχει τόσον πολύ.

3. Ἐὰν πάλιν ἐπρόκειτο νὰ μένῃ πλησίον των πολὺν χρόνων, τότε θὰ ἔμεναν ἥσυχοι. Τώρα ὅμως ἀπὸ παντοῦ τοὺς διεγείρει καὶ τοὺς φοβίζει. Τὰ λόγια του, «Θὰ πάω εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλε», φανερώνουν ὅτι δὲν θὰ συμβῇ εἰς αὐτὸν καμμία βλάβη ἀπὸ τὰς μηχανορραφίας των καὶ τὸ ἑκούσιον πάθος του. Ἔκαμε λοιπὸν δύο προαναγγελίας, ὅτι θὰ ἀπέλθῃ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον καὶ ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν μαζί του. Δὲν ἦτο βεβαίως ἀπόδειξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ ὅτι προανήγγειλε τὸν θάνατόν του. Κοίταξε, τί εἶπεν ὁ Δαυΐδ. «Κάμε νὰ γνωρίσω, Κύριε, τὸ τέλος μου καὶ ποῖος εἶναι τῶν ἡμερῶν μου ὁ ἀριθμός, διὰ νὰ γνωρίσω, εἰς τί ἐγὼ ὑστερῶ»[6]. Καὶ γενικὰ κανεὶς δὲν ἔμαθε τοῦτο. Ἀπὸ τὸ ἕνα βεβαιώνεται καὶ τὸ ἄλλο. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι μὲ αὐτὸ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῶν Φαρισαίων καὶ ὅτι ἀπηύθυνε τὸν λόγον πρὸς αὐτούς, μὲ τὸν ὁποῖον μάλιστα τοὺς προσείλκυσε, ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ἐγνώριζε τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Περιμένετε ὀλίγον καὶ θὰ φύγω.

«Ἔλεγαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι μεταξύ των· «Ποῦ πρόκειται αὐτὸς νὰ ὑπάγῃ;». Καὶ ὅμως, ἂν ἐπεθύμουν οὗτοι ν' ἀπαλ-

γῆναι, τοὺς πάντα πράττοντας ὥστε μὴ βλέπειν αὐτόν, οὐκ ἐχρῆν τοῦτο ζητεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν, ὅτι Καὶ ἀσμενίζομεν, καὶ πότε γὰρ τοῦτο ἔσται; Ἀλλ' ἔπαθόν τι πρὸς τὰ λεχθέντα, καὶ ζητοῦσι πρὸς ἑαυτοὺς ἀνοήτως ὑποπτεύοντες, ποῦ μέλλει πορεύεσθαι. «Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων»; Τί ἐστιν, «Εἰς διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων;». Οὕτω τὰ ἔθνη ἐκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ πανταχοῦ διεσπάρθαι καὶ ἀδεῶς ἀλλήλοις ἐπιμίγνυσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ὄνειδος ὑπέμειναν· διασπορὰ γὰρ ἦσαν καὶ αὐτοί. Τὸ γὰρ παλαιὸν ἅπαν τὸ ἔθνος εἰς ἓν συνείλεκτο καὶ οὐκ ἦν ἀλλαχοῦ Ἰουδαῖον εὑρεῖν, ἀλλ' ἢ ἐν Παλαιστίνῃ μόνῃ. Πρὸς δὲ τοῦτο διασπορὰν τοὺς Ἕλληνας ἐκάλουν, ὀνειδίζοντες καὶ μεγαλαυχοῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς.

Τί οὖν ἐστιν; «Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν»; Ἐκείνοις δὲ πάντες ἐπεμίγνυντο τότε, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἦσαν Ἰουδαῖοι. Οὐκ ἂν οὖν, εἰ τοὺς Ἕλληνας δήλου, εἶπεν, «Ὅπου οὐ δύνασθε ἐλθεῖν». Εἰπόντες δέ, «Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι;», οὐκ εἶπον, Καὶ λυμαίνεσθαι αὐτούς, ἀλλὰ «διδάσκειν». Οὕτως ἤδη καθυφῆκαν τῆς ὀργῆς, καὶ τοῖς λεχθεῖσιν ἐπίστευσαν. Οὐκ ἂν δέ, εἰ μὴ ἐπίστευσαν, ἐζήτησαν πρὸς ἑαυτοὺς τίς ἐστιν ὁ λόγος.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρητο πρὸς ἐκείνους· δέος δέ, μὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς καιρὸν ἔχῃ τὰ λεγόμενα, ὅτι Ὅπου ἐστίν, οὐ δυνάμεθα ἀπελθεῖν, διὰ τὸν βίον ἡμῶν τὸν ἁμαρτημάτων γέμοντα. Περὶ μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φησι. «Θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ»· περὶ δὲ ἡμῶν

7. Ἰω. 17, 24.

λαγοῦν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἂν ἔκαμναν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐρωτοῦν αὐτό, ἀλλὰ νὰ εἰποῦν· Χαίρομεν ποὺ θὰ φύγῃς. Καὶ πότε θὰ γίνῃ αὐτό. Ἀντιθέτως, συνεκλονίσθησαν ἀπὸ τὰ λόγια του καὶ ἐρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον προσπαθοῦντες νὰ μαντεύσουν ἀνοήτως, ποῦ πρόκειται νὰ ὑπάγῃ. «Μήπως πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη Ἰουδαίους; Τί σημαίνει «εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη»; Ἔτσι ὠνόμαζαν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ ἔθνη καὶ διότι εἶχον διασκορπισθῆ παντοῦ καὶ διότι ἤρχοντο εἰς ἐπιμιξίαν μεταξύ των ἐλευθέρως. Αὐτὸ τὸ αἶσχος ὑπέστησαν καὶ αὐτοὶ ἀργότερα. Διότι καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν. Διότι τὸν παλαιὸν καιρὸν ὅλον τὸ ἔθνος ἦτο συγκεντρωμένον εἰς ἕνα τόπον καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ εὕρῃ κανεὶς Ἰουδαῖον ἀλλοῦ, παρὰ μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὠνόμαζαν διασκορπισμένους τοὺς ἐθνικοὺς διὰ νὰ τοὺς ταπεινώσουν καὶ διὰ νὰ ὑπερηφανεύωνται διὰ τοὺς ἑαυτούς των.

Καὶ τί σημαίνει, «Ὅπου θὰ ὑπάγω ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε»; Μὲ ἐκείνους τότε ὅλοι ἤρχοντο εἰς ἐπιμιξίαν καὶ ὑπῆρχαν Ἰουδαῖοι εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἐὰν λοιπὸν ἤθελε νὰ δηλώσῃ τοὺς ἐθνικούς, δὲν θὰ ἔλεγεν, «Ὅπου σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε». Ὅταν λοιπὸν αὐτοὶ εἶπαν, «Μήπως πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς διασκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη Ἰουδαίους» δὲν ἐπρόσθεσαν, Διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ, ἀλλὰ «Διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ. Τόσον εἶχαν ἀποβάλει τὴν ὀργήν του καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὰ λόγια του. Ἐὰν δὲν ἐπίστευαν, δὲν θὰ συνεζήτουν μεταξύ των, τί ἐσήμαιναν τὰ λόγια του.

Ἀλλ' αὐτὰ μὲν εἶχαν λεχθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ὑπάρχει φόβος μήπως τὰ λόγια του ἀφοροῦν καὶ εἰς ἡμᾶς, δηλαδή, Ὅπου εἶναι ἐκεῖνος, ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἔλθωμεν, ἕνεκα τῆς ζωῆς μας ποὺ εἶναι γεμάτη ἁμαρτίας. Διότι περὶ τῶν μαθητῶν του ἔλεγεν· «Ὅπου εἶμαι ἐγώ, θέλω νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι μαζί μου»[7]. Φοβοῦμαι ὅμως, μήπως

δέδοικα μὴ τοὐναντίον λεχθῇ, ὅτι «Ὅπου εἰμὶ ἐγώ, οὐ δύνασθε ἐλθεῖν». Ὅταν γὰρ ἐναντία τῶν προσταγμάτων πράττωμεν, πῶς δυνησόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖ; Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, εἴ τις τῶν στρατευομένων ἀνάξια πράττοι τοῦ βασιλέως, οὐ δυνήσεται τὸν βασιλέα ἰδεῖν, ἀλλά, τῆς ἀρχῆς παραλυθείσης, τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται κόλασιν.

Ὅταν οὖν ἁρπάζωμεν, πλεονεκτῶμεν· ὅταν ἀδικῶμεν, πλήττωμεν· ὅταν μὴ ἐλεημοσύνην ἐργασώμεθα, οὐ δυνησόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ἀλλὰ καὶ πεισόμεθα ὃ γέγονε ταῖς παρθένοις. Ὅπου γὰρ ἦν, οὐκ ἐδυνήθησαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν, σβεσθεισῶν αὐτῶν τῶν λαμπάδων· τουτέστι, τοῦ χαρίσματος αὐτὰς καταλιπόντος. Τὴν γὰρ φλόγα ἐκείνην ἣν εὐθέως ἐδεξάμεθα τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἂν μὲν βουλώμεθα, σφοδροτέραν ἐργασόμεθα αὐτήν· ἂν δὲ μὴ βουλώμεθα, ταχέως αὐτὴν ἀπολέσομεν. Σβεσθείσης δὲ ἐκείνης, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ σκότος ἐν ταῖς ἡμετέραις ἔσται ψυχαῖς. Ὥσπερ γὰρ καιομένης τῆς λαμπάδος πολὺ τὸ φῶς· οὕτω διαλυθείσης οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ γνόφος ἔσται.

Διό φησι, «Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε». Σβέννυται δέ, ὅταν ἔλαιον μὴ ἔχῃ, ὅταν ἀνέμου σφοδροτέρα τις ἐμβολὴ γένηται, ὅταν συνέχηται καὶ στενοχωρῆται (καὶ γὰρ οὕτω σβέννυται πῦρ)· συνέχεται δὲ ἀπὸ φροντίδων βιωτικῶν, καὶ σβέννυται ὑπὸ ἐπιθυμίας πονηρᾶς. Οὐδὲν δὲ αὐτὴν πρὸς τοὺς εἰρημένους οὕτω σβέννυσιν, ὡς ἀπανθρωπίᾳ, καὶ ὠμότης, καὶ ἁρπαγή. Ὅταν γὰρ τῷ ἔλαιον μὴ ἔχειν, καὶ ὕδωρ ἐπεμβάλλωμεν ψυχρόν· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ πλεονεξία, ἀποψύχουσα διὰ τῆς ἀθυμίας τῶν ἀδικουμένων τὰς ψυχάς· πόθεν δυνήσεται ἀναφθῆναι λοιπόν; Ἀπελευσόμεθα τοίνυν τέφραν τε καὶ κόνιν φέροντες, καὶ πολὺν ἔχοντες τὸν καπνὸν κατηγοροῦντα ἡμῶν, ὅτι λαμπάδας ἔχοντες ἀπεσβέσαμεν. Ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ

8. Α' Θεσσ. 5, 19.

δι' ἡμᾶς λεχθῇ τὸ ἀντίθετον. «Ὅπου εἶμαι ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε». Διότι, ὅταν ἐνεργοῦμεν ἐναντίον τῶν ἐντολῶν του, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ; Διότι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν, ἐὰν κάποιος στρατιώτης κάμῃ κάτι ποὺ εἶναι ἐναντίον τοῦ βασιλέως, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἰδῇ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, θὰ ὑποστῇ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν.

Ὅταν λοιπὸν εἴμεθα ἅρπαγες καὶ πλεονέκται, ὅταν ἀδικῶμεν, ὅταν ἐξαπατῶμεν, ὅταν δὲν κάμνωμεν ἐλεημοσύνην, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ ἀλλὰ καὶ θὰ πάθωμεν αὐτὸ ποὺ συνέβη εἰς τὰς παρθένους· αὐταὶ δηλαδὴ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ εἰσέλθουν, ὅπου ἦτο ἐκεῖνος, ἀλλ' ἔφυγαν ἐπειδὴ εἶχαν σβησθῇ αἱ λαμπάδες των, δηλαδὴ ἐπειδὴ τὰς εἶχεν ἐγκαταλείψει ἡ χάρις. Διότι ἐκείνην τὴν φλόγα, τὴν ὁποίαν ἐδέχθημεν ἀμέσως μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἂν θέλωμεν νὰ τὴν κάμωμεν λαμπροτέραν, πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν δι' αὐτήν, ἂν δὲν θέλωμεν, θὰ τὴν χάσωμεν ταχέως. Ὅταν ἐκείνη σβήσῃ, δὲν θὰ μείνῃ τίποτε ἄλλο εἰς τὰς ψυχάς μας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκότος. Διότι, ὅπως ὑπάρχει πολὺ φῶς, ὅταν ἡ λαμπὰς εἶναι ἀναμμένη, ἔτσι ὅταν σβήσῃ δὲν θὰ ὑπάρχῃ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκότος.

Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Τὸ Πνεῦμα μὴ τὸ σβήνετε»[8]. Σβήνει δέ, ὅταν δὲν ἔχῃ ἔλαιον, ὅταν φυσήξῃ δυνατωτέρα πνοὴ ἀνέμου, ὅταν πιέζεται καὶ ὅταν ἐμποδίζεται (διότι μόνον ἔτσι σβήνει τὸ πῦρ). Καὶ πιέζεται ἀπὸ βιωτικὰς φροντίδας καὶ σβήνει ἀπὸ πονηρὰς ἐπιθυμίας. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν δὲν σβήνουν αὐτὴν τόσον πολύ, ὅσον ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληρότης καὶ ἡ πλεονεξία. Διότι, ὅταν δὲν ἔχῃ ἔλαιον ἂς ρίψωμεν κρῦον ὕδωρ. Αὐτὸ εἶναι ἡ πλεονεξία, ἡ ὁποία ψυχραίνει ἐντελῶς τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικουμένων. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀναφθῇ; Θὰ ἀπέλθωμεν λοιπὸν φέροντες μαζί μας στάχτην καὶ σκόνην καὶ ἔχοντες κατήγορόν μας τὸν πολὺν καπνόν, ὅτι ἐνῷ εἴχαμεν τὰς

καπνός, ἀνάγκη πῦρ εἶναι τὸ σβεσθέν.

Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν τήν, «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Πόθεν δὲ ταύτην ἔστιν ἀκοῦσαι τὴν φωνήν, ἢ ὅταν πένητα ἰδόντες, ὡς οὐκ ἰδόντες αὐτὸν διακεώμεθα; Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν τὸν πεινῶντα Χριστόν, ἀγνοήσει ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ἐλέου δεομένους· καὶ δικαίως. Ὁ γὰρ περιιδὼν τὸν θλιβόμενον καὶ μὴ δοὺς ἐκ τῶν αὐτοῦ, πῶς ζητήσει λαβεῖν ἐκ τῶν οὐκ αὐτοῦ; Διό, παρακαλῶ, πάντα ποιῶμεν καὶ πραγματευώμεθα, ὥστε μὴ ἐκλιπεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλαιον, ἀλλὰ κοσμῆσαι τὰς λαμπάδας καὶ συνεισελθεῖν τῷ νυμφίῳ εἰς τὸν νυμφῶνα· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λαμπάδας τὰς ἐσβήσαμεν. Διότι ὅπου ὑπάρχει καπνὸς, κατ' ἀνάγκην ἐκεῖνο ποὺ ἔσβησεν ἦτο πῦρ.

'Αλλ' εἴθε νὰ μὴ ἀκούσωμεν τὴν φωνήν του νὰ μᾶς λέγῃ, «Δὲν σᾶς ξεύρω». Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀκούσωμεν αὐτὴν τὴν φωνήν, παρὰ ὅταν, ἐνῷ εἴδαμεν πτωχόν, κάμνωμεν ὅτι δὲν τὸν εἴδαμεν; Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τὸν Χριστὸν ποὺ πεινᾷ, θὰ μᾶς ἀγνοήσῃ καὶ αὐτός, ὅταν ἔχωμεν ἀνάγκην τῆς εὐσπλαγχνίας του. Καὶ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ τὸν δυστυχῆ καὶ δὲν τοῦ δίδει ἀπὸ τὰ ἰδικά του, πῶς θὰ ζητήσῃ νὰ λάβῃ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι ἰδικά του; Δι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ, ἂς κάμνωμεν τὰ πάντα καὶ ἂς ἐργαζώμεθα, ὥστε νὰ μὴ μᾶς λείψῃ τὸ ἔλαιον, ἀλλὰ νὰ στολίσωμεν τὰς λαμπάδας καὶ νὰ εἰσέλθωμεν μαζὶ μὲ τὸν νυμφίον εἰς τὸν νυμφῶνα. Εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. 'Αμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄.

Ἰω. 7, 37 - 44

«Ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἱστήκει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραζε λέγων· Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος».

1. Τοὺς προσιόντας τῷ θείῳ κηρύγματι καὶ τῇ πίστει προσέχοντας, τὸν τῶν διψώντων ἔρωτα ἐπιδείκνυσθαι χρὴ καὶ τοσαύτην ἀνάπτειν ἐπιθυμίαν ἐν ἑαυτοῖς. Οὕτω γὰρ δυνήσονται καὶ τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς κατασχεῖν τῆς φυλακῆς. Καὶ γὰρ οἱ διψῶντες, ἐπειδὰν κύλικα λάβωσι μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἕλκουσι τῆς προθυμίας, καὶ τότε ἀναπαύονται. Οὕτω τοίνυν καὶ οἱ τῶν θείων ἀκούοντες λογίων, εἰ διψῶντες προσλάβοιεν, οὐδέποτε καμοῦνται ἕως ἂν ἐκπίωσιν. Ὅτι γὰρ ἀεὶ χρὴ διψᾶν καὶ πινῆν· «Μακάριοι», φησίν, «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Καὶ ἐνταῦθά φησιν ὁ Χριστός· «Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω». Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδένα ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ἐφέλκομαι· ἀλλ' εἴ τις ἔχει προθυμίαν πολλήν, εἴ τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ.

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ»; Καὶ γὰρ ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία μεγάλη ἦν· τὰς γὰρ μεταξὺ μᾶλλον εἰς τρυφὴν ἀνήλισκον. Τίνος οὖν ἕνεκεν «Ἐν τῇ ἐσχάτῃ» λέγειν; Ὅτι ἐν αὐτῇ πάντες ἦσαν συγκεκροτημένοι. Τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ οὐ παρεγένετο, καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τι τοιοῦτον λέγει, ὥστε μὴ ἐκλυθῆναι τὰ λεγόμενα, μελλόντων εἰς τρυφὴν ἰέναι. Τῇ δὲ ἐσχάτῃ, ὅτε ἀνεχώρουν οἴκαδε, ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσι

1. Ἰω. 7, 37-39.
2. Ματθ. 5, 6.
3. Ψαλμ. 39, 9.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄.

Ἰω. 7, 37 - 44

«Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην τῆς ἑορτῆς εἶχε σταθῆ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐφώναζε δυνατά. Ἐὰν κανεὶς διψᾷ, ἂς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἂς πίνῃ. Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος»[1].

1. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προσέρχονται εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ τηροῦν τὴν πίστιν, πρέπει νὰ ἐπιδεικνύουν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν διψασμένων καὶ νὰ ἀνάπτουν μέσα των τόσον μεγάλην ὄρεξιν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἡμπορέσουν νὰ συγκρατήσουν τὰ λεγόμενα μὲ μεγάλην προφύλαξιν. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ διψοῦν, ὅταν πάρουν τὸ ποτήρι, τὸ ἀδειάζουν μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ ἔτσι σβήνουν τὴν δίψαν των. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούουν τὰ θεῖα λόγια, ἐὰν τὰ δεχθοῦν διψασμένοι, ποτὲ δὲν θὰ κουρασθοῦν ἕως ὅτου τὰ ἐξαντλήσουν. Διότι δι' αὐτοὺς ποὺ διψοῦν καὶ πεινοῦν εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴν δικαιοσύνην»[2]. Καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἐὰν κανεὶς διψᾷ, ἂς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἂς πίνῃ». Αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει· Δὲν ἑλκύω κανένα μὲ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν βίαν, ἀλλὰ προσκαλῶ μόνον ὅποιον ἔχει μεγάλην προθυμίαν καὶ ὅποιον φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν.

Ἀλλὰ διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξεφράσθη ἔτσι· «Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην τῆς ἑορτῆς»; Διότι καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα καὶ ἡ τελευταία ἦτο μεγάλη, καὶ τὰς μεταξὺ τούτων ἡμέρας μᾶλλον τὰς κατηνάλωναν εἰς διασκέδασιν. Διατί λοιπὸν λέγει «Τὴν τελευταίαν ἡμέραν»; Διότι κατ' αὐτὴν εἶχαν συνέλθει ὅλοι. Διότι τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ Χριστὸς δὲν παρευρέθη καὶ εἶχεν εἰπεῖ εἰς τοὺς ἀδελφούς του τὴν αἰτίαν. Ἀλλ' οὔτε διὰ τὴν δευτέραν οὔτε διὰ τὴν τρίτην λέγει κάτι τέτοιο, διὰ νὰ μὴ πᾶνε χαμένα τὰ λόγια του, ἀφοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ διασκεδάσουν. Τὴν τε-

πρὸς σωτηρίαν, καὶ κράζει· τοῦτο μέν, τὴν παρρησίαν αὐτοῦ ἐμφαίνων· τοῦτο δέ, διὰ τὸν πολὺν ὄχλον, καὶ δηλῶν ὅτι περὶ τοῦ νοητοῦ διελέγετο πόματος, ἐπάγει· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος». Κοιλίαν ἐνταῦθα τὴν καρδίαν φησί, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου».

Καὶ ποῦ εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος»; Οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἐστιν, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή»; Ἐνταῦθα ὑποστίξαι δεῖ, ἵνα ᾖ τὸ «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι» τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πολλοί, «Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός»· καί, «Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσει;», δείκνυσιν ὅτι διωρθωμένην δεῖ τὴν γνῶσιν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων οὕτως, ὡς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστεύεσθαι. Πολλοὶ γοῦν αὐτὸν καὶ θαυματουργοῦντα ἰδόντες, οὐχ ὡς Χριστὸν ἐδέχοντο· ἔμελλον δὲ λέγειν, ὅτι Οὐχὶ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Δαυῒδ ἔρχεται; Καὶ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω ἔστρεφε, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ φεύγει τὴν διὰ τούτων ἀπόδειξιν, πάλιν αὐτοὺς εἰς τὰς Γραφὰς παραπέμπει.

Καὶ γὰρ ἄνω ἔλεγεν, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς»· καὶ πάλιν, «Ἔστι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, Καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ»· καί, «Μωϋσῆς ὑμῶν κατηγορεῖ»· καὶ ἐνταῦθα, «Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι», τὸ δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιττόμενος. Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι· «Πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»· τουτέστι, πολλὴν ἕξει χάριν. Ἀλλα-

---

3α. Ἰω. 5, 39 καὶ 6, 45.
3β. Ἰω. 4, 14.

λευταίαν ἡμέραν, ὅταν ἔφευγαν διὰ τὰς οἰκίας των, δίδει εἰς αὐτοὺς ἐφόδια πρὸς σωτηρίαν των καὶ φωνάζει δυνατά, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ φανερώσῃ τὸ θάρρος του, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλήθους, διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁμιλεῖ περὶ πνευματικοῦ ποτοῦ καὶ προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος». Κοιλίαν ἐδῶ ὀνομάζει τὴν καρδίαν, ὅπως ἀλλοῦ λέγει ὁ Προφήτης· «Καὶ τὸν ἰδικόν σου νόμον εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας μου»[3].

Καὶ ποῦ ἀναφέρει ἡ ἁγία Γραφή, «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος»; Πουθενά. Τί σημαίνουν λοιπὸν τὰ λόγια του, «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή»; Ἐδῶ πρέπει νὰ τεθῇ σημεῖον στίξεως, διὰ νὰ φανῇ ὅτι ἡ φράσις «Θὰ τρέξουν ποταμοὶ ἀπὸ τὴν κοιλίαν του», εἶναι ἰδική του γνώμη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπεστήριζαν πολλοί, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός», καὶ «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα», θέλει νὰ τοὺς δείξῃ ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν ὀρθὴν γνῶσιν ὥστε νὰ πιστεύουν ὄχι τόσον ἀπὸ τὰ θαύματα, ὅσον ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφάς. Διότι πολλοί, ἂν καὶ τὸν εἶχαν ἰδεῖ νὰ κάμνῃ θαύματα, δὲν τὸν ἐδέχοντο ὡς Χριστόν, ἀλλὰ ἐπρόκειτο νὰ ἰσχυρισθοῦν· Δὲν ἀναφέρουν αἱ Γραφαί, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ; Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς περιεστρέφετο συνεχῶς εἰς αὐτὸ τὸ θέμα, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἀποφεύγει ὁποιανδήποτε ἀπόδειξιν καὶ διὰ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς πάλιν εἰς τὰς Γραφάς.

Διότι προηγουμένως ἔλεγε· «Νὰ ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», καὶ «Εἶναι γραμμένον ἀπὸ τοὺς Προφήτας, Καὶ θὰ εἶναι ὅλοι διδαγμένοι ἀπὸ τὸν Θεόν»[3α], καὶ «Ὁ Μωϋσῆς σᾶς κατηγορεῖ», καὶ ἐδῶ «Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοί», ὑπαινισσόμενος τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀφθονίαν τῆς χάριτος. Τοῦτο εἰς ἄλλο μέρος ὀνομάζει, «Πηγὴ ὕδατος ποὺ θ' ἀναβλύζῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον»[3β], ποὺ θὰ ἔχῃ δηλαδὴ πολλὴν χάριν. Εἰς ἄλλο μέρος ὅμως λέγει,

χοῦ μὲν οὖν, «Ζωὴν αἰώνιον», λέγει· ἐνταῦθα δέ, «Ὕδωρ ζῶν». Ζῶν δὲ λέγει τὸ ἐνεργοῦν ἀεί. Ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπειδὰν εἰς διάνοιαν εἰσέλθῃ καὶ ἱδρυνθῇ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει, οὐδὲ κενοῦται, οὐδ' ἵσταται. Ὁμοῦ τοίνυν καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῆς χορηγίας δηλῶν καὶ τὸ ἄφατον τῆς ἐνεργείας, πηγὴν καὶ ποταμοὺς ἐκάλεσεν, οὐχ ἵνα ποταμόν, ἀλλὰ ἀφάτους· καὶ ἐκεῖ δέ, τὴν πλημμύραν διὰ τοῦ ἅλλεσθαι παρέστησε.

Καὶ ἴδοι τις ἂν τὸ λεγόμενον σαφῶς, εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Στεφάνου, εἰς τὴν Πέτρου γλῶτταν, καὶ τὴν Παύλου ρύμην ἐννοήσειε, πῶς οὐδὲν αὐτοὺς ἔφερεν, οὐδὲν ὑφίστατο· οὐ δήμων θυμός, οὐ τυράννων ἐπαναστάσεις, οὐ δαιμόνων ἐπιβουλαί, οὐ θάνατοι καθημερινοί· ἀλλ' ὥσπερ ποταμοὶ πολλῷ τῷ ροίζῳ φερόμενοι, οὕτω πάντα παρασύροντες ἀπῄεσαν. «Ταῦτα δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος», φησίν, «οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες. Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον». Πῶς οὖν οἱ προφῆται προεφήτευσαν, καὶ τὰ μυρία εἰργάσαντο θαύματα; Οἱ ἀπόστολοι μὲν γὰρ οὐ Πνεύματι ἐξέβαλον, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, ὡς αὐτός φησιν. «Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;». Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δηλῶν ὅτι οὐ πάντες Πνεύματι ἐξέβαλον πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. Ὅτε γοῦν αὐτοὺς ἔμελλε πέμπειν, τότε ἔλεγε, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»· καὶ πάλιν, «Ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς Πνεῦμα ἅγιον, καὶ τότε τὰ σημεῖα ἐποίουν».

2. Ὅτε δὲ ἔπεμπεν αὐτούς, οὐκ εἶπεν, Ἔδωκεν αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον· ἀλλ' «Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, λέγων· «Λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νε-

4. Ματθ. 12, 27.
5. Ἰω. 2, 22.

«Ζωὴν αἰώνιον», ἐνῷ ἐδῶ, «Ὕδωρ ζῶν». Καὶ ὀνομάζει ζῶν, αὐτὸ ποὺ ἐνεργεῖ διαρκῶς. Διότι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν εἰσέλθῃ καὶ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ψυχήν, ἀναβλύζει περισσότερον ἀπὸ κάθε πηγὴν καὶ δὲν σταματᾷ, οὔτε ἀδειάζει, οὔτε στερεύει. Διὰ νὰ δηλώσῃ λοιπὸν συγχρόνως καὶ τὴν συνέχειαν τῆς χάριτος καὶ τὴν ἀλάθητον ἐνέργειάν της, τὴν ὠνόμασε πηγὴν καὶ ποταμοὺς καὶ ὄχι ἕνα ποταμόν, ἀλλ' ἀναριθμήτους. Καὶ ἐκεῖ τὴν πλημμύραν παρωμοίασε μὲ τὴν ἀνάβλυσιν.

Καὶ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ καθαρὰ τὸ λεγόμενον, ἐὰν κατανοήσῃ τὴν σοφίαν τοῦ Στεφάνου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Πέτρου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Παύλου, πῶς τίποτε δὲν τοὺς ἔφερε καὶ τίποτε δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, οὔτε ἡ ὀργὴ τῶν λαῶν, οὔτε ἡ βία τῶν τυράννων, οὔτε αἱ μηχανορραφίαι τῶν δαιμόνων, οὔτε οἱ καθημερινοὶ θάνατοι, ἀλλὰ ὅπως οἱ ποταμοὶ κυλοῦν μὲ μεγάλον παφλασμόν, ἔτσι ἔφυγαν ἀφοῦ παρέσυραν τὰ πάντα. Καὶ συνεχίζει ὁ Εὐαγγελιστής: «Αὐτὰ τὰ ἔλεγε διὰ τὸ Πνεῦμα, ποὺ θὰ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἐπίστευαν. Διότι δὲν εἶχε δοθῇ ἀκόμη ἅγιον Πνεῦμα». Πῶς λοιπὸν οἱ Προφῆται προεφήτευσαν καὶ ἔκαμαν χιλιάδες θαύματα; Διότι οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἐξεδίωκαν τὰ δαιμόνια μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδικήν του ἐξουσίαν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «Ἐὰν ἐγὼ διὰ τοῦ Βεελζεβοὺλ ἐκδιώκω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοί σας διὰ ποίου θὰ τὰ ἐκδιώκουν;»[4]. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγε διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν ἐξεδίωκον ὅλοι τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδικῆς του ἐξουσίας. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀναθέσῃ ἀποστολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του, τότε τοὺς εἶπε· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»[5]. Καὶ πάλιν· «Ἦλθεν ἐπάνω τους τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τότε ἔκαμναν θαύματα».

2. Ὅταν δὲ ἀνέθεσε τὴν ἀποστολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής· Ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ «Ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν» λέγων, «Λε-

κρούς ἐγείρετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε». Ἐπὶ δὲ τῶν προφητῶν παρὰ πάντων ὡμολόγηται, ὅτι Πνεύματος ἁγίου δόσις ἦν, ἀλλ' ἦν αὕτη ἡ χάρις συσταλεῖσα καὶ ἀποστᾶσα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολιποῦσα ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀφ' ἧς ἐρρήθη, «Ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Καὶ πρὸ ἐκείνης δὲ ἀρχὴν ἐλάμβανεν αὕτη ἡ σπάνις. Οὐκ ἔτι γὰρ προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπώπτευεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἡ χάρις.

Ἐπεὶ οὖν ἀνέσταλτο μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔμελλε δὲ λοιπὸν ἐκχεῖσθαι δαψιλῶς· ταύτης δὲ τῆς διανομῆς ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγίνετο, οὐ μόνον δαψιλείας, ἀλλὰ καὶ μειζόνων χαρισμάτων (καὶ γὰρ θαυμαστοτέρα ἦν ἡ δωρεά, ὡς ὅταν λέγῃ· «Οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός ἐστε»· καὶ πάλιν, «Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας». Καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ μὲν πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δὲ οὐ παρεῖχον· οἱ δὲ ἀπόστολοι μυριάδας ἐνέπλησαν)· ἐπειδὴ οὖν ταύτην ἔμελλον λαμβάνειν τὴν χάριν, οὔπω δὲ ἦν δοθεῖσα, διὰ τοῦτό φησιν· «Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον»· Ἐπεὶ οὖν περὶ ταύτης λέγων τῆς χάριτος ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν· «Οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον», τουτέστι, δοθέν, «ἐπεὶ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη», δόξαν καλῶν τὸν σταυρόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦμεν καὶ ἡμαρτηκότες καὶ ὑστερούμενοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ θεοστυγεῖς· ἡ δὲ χάρις καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις· δῶρον δὲ οὐ τοῖς ἐχθροῖς, οὐδὲ τοῖς μισουμένοις, ἀλλὰ τοῖς φίλοις δίδοται, καὶ τοῖς εὐηρεστηκόσιν· ἔδει πρότερον προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν καὶ τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καταλυθῆναι καὶ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ φίλους καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ

---

6. Ματθ. 10, 1 καὶ 8.
7. Ματθ 23, 38.
8. Λουκᾶ, 9, 55.
9. Ρωμ. 8, 15.

προύς νὰ καθαρίζετε, δαιμόνια νὰ ἐκδιώκετε, νεκροὺς νὰ ἀνασταίνετε. Δωρεὰν ἐλάβατε, δωρεὰν νὰ δώσετε»[6]. Ὡς πρὸς τοὺς Προφήτας κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν εἶχε δοθῆ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ χάρις εἶχεν ἀτονήσει καὶ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν γῆν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐλέχθη· «Νά, ἐγκαταλείπεται ἡ οἰκία σας ἔρημος»[7]. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνεται σπάνιον. Διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον Προφήτης εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οὔτε ἐπέβλεπεν ἡ χάρις τὰ ἅγια αὐτῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν ἀνασταλῆ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐπρόκειτο νὰ σκορπισθῆ εἰς τὸ μέλλον ἀφθόνως, καὶ αὐτῆς τῆς διανομῆς ἡ ἀρχὴ ἔγινε μετὰ τὴν σταύρωσιν, δὲν ἔγινεν ἡ ἀρχὴ μόνον αὐτῆς τῆς ἀφθονίας ἀλλὰ μεγαλυτέρων χαρισμάτων (διότι ἦτο περισσότερον ἀξιοθαύμαστος ἡ δωρεά, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ Χριστός· «Δὲν γνωρίζετε, ποίου Πνεύματος εἶσθε»[8], καὶ ὁ Παῦλος· «Δὲν ἐλάβατε πνεῦμα δουλείας, ἀλλὰ ἐλάβατε πνεῦμα ποὺ σᾶς κάμνει υἱούς»[9]. Διότι οἱ παλαιοὶ εἶχαν βεβαίως καὶ αὐτοὶ «Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν ἔδιδαν εἰς τοὺς ἄλλους, ἐνῷ οἱ Ἀπόστολοι ἐγέμισαν μὲ αὐτὸ ἀναριθμήτους ἀνθρώπους). Ἐπειδὴ λοιπὸν θὰ ἐλάμβανον αὐτὴν καὶ δὲν εἶχεν δοθῆ ἀκόμη, δι' αὐτὸ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Δὲν εἶχον λάβει ἀκόμη τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὁμιλῶν λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστὴς δι' αὐτὴν τὴν χάριν ἔλεγε· «Διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἅγιον Πνεῦμα», δηλαδὴ δὲν εἶχε δοθῆ, «ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν ἀκόμη δοξασθῆ», ὀνομάζων δόξαν τὸν σταυρόν.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἴμεθα ἐχθροὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ στερημένοι ἀπὸ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χάρις ἦτο ἀπόδειξις συμφιλιώσεως, καὶ δίδεται ὡς δῶρον ὄχι εἰς τοὺς ἐχθροὺς οὔτε εἰς τοὺς πολὺ μισητούς, ἀλλὰ εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς ἀρεστούς, ἔπρεπε νὰ προσφερθῆ προηγουμένως ἡ θυσία ὑπὲρ ἡμῶν, νὰ καταλυθῆ ἡ ἔχθρα εἰς τὴν σάρκα, νὰ γίνωμεν φίλοι μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἔπειτα νὰ λάβωμεν τὴν δωρεάν. Διότι, ἐὰν τοῦτο εἶχε γίνει, ὅταν

ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀβραάμ, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Εἰ γὰρ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις· ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ δώσειν τὴν γῆν· ἀλλ' ἀνάξιοι ἦσαν τῆς ἐπαγγελίας οἱ ἔκγονοι καὶ ἐξ οἰκείων οὐκ ἠδύναντο εὐαρεστῆσαι πόνων. Διὰ τοῦτο εἰσῆλθεν ἡ πίστις, πρᾶγμα εὔκολον, ἵνα τὴν χάριν ἐπισπάσηται καὶ μὴ διαπέσωσιν αἱ ἐπαγγελίαι. Καὶ λέγει· «Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν». Διὰ τοῦτο «Κατὰ χάριν», ἐπειδὴ ἐξ ἱδρώτων οὐκ ἴσχυσαν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν εἰπών, κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ἐπάγει καὶ τὴν μαρτυρίαν; Ὅτι διεφθαρμένη αὐτῶν ἡ γνώμη ἦν. «Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, ὅτι Πλανᾷ τὸν ὄχλον· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Οὐκ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός, ἀλλὰ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί»· καὶ διάφορος ἦν ἡ γνώμη, ἅτε ἐν πλήθει τεταραγμένῳ. Οὐδὲ γὰρ ἀκριβῶς προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, οὐδὲ τοῦ μαθεῖν ἕνεκεν. Διὰ δὴ τοῦτο τούτοις μὲν οὐδὲν ἀποκρίνεται, καίτοι λέγουσι· «Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται»; τὸν δὲ Ναθαναὴλ σφοδρότερον εἰπόντα καὶ πληκτικώτερον, «Ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;», ἐπήνεσεν ὡς ἀληθῶς Ἰσραηλίτην.

Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸς τὸν Νικόδημον εἰπόντες, «Ἐρεύνησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται», οὐ μαθεῖν ζητοῦντες ἔλεγον, ἀλλ' ἁπλῶς ἀνατρέψαι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ δόξαν. Ἐκεῖνος δὲ ἀληθείας

10. Αὐτόθι 4, 14-15.
11. Αὐτόθι 4, 16.

ἐδόθη ἡ ὑπόσχεσις εἰς τὸν 'Αβραάμ, θὰ ἐγίνετο πολὺ περισσότερον, ὅταν ἐδόθη ἡ χάρις. Καὶ αὐτὸ δηλώνει ὁ Παῦλος, ὅταν λέγῃ· «Διότι, ἐὰν ἦσαν κληρονόμοι οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τοῦ νόμου, τότε ἡ πίστις δὲν ἔχει ἀξίαν, διότι ὁ νόμος δημιουργεῖ ὀργήν»[10]. Αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ὑπεσχέθη ὁ Θεὸς εἰς τὸν 'Αβραὰμ καὶ εἰς τὴν γενεάν του ὅτι θὰ τοῦ δώσῃ τὴν γῆν, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοί του ἦσαν ἀνάξιοι ἐκείνης τῆς ὑποσχέσεως καὶ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ μένουν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των κόπους. Διὰ τοῦτο εἰσεχώρησεν ἡ πίστις, πρᾶγμα εὔκολον, διὰ ν' ἀποσπάσῃ τὴν χάριν καὶ διὰ νὰ μὴ ξεπέσουν αἱ ὑποσχέσεις. Καὶ «Διὰ τοῦτο ἡ ὑπόσχεσις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πίστιν, διὰ νὰ εἶναι ὡς δῶρον χάριτος»[11]. Καὶ ἦτο «Δῶρον χάριτος», ἐπειδὴ δὲν εἶχαν κατορθώσει τίποτε μὲ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἱδρῶτας.

Διατί ὅμως, ἐνῷ εἶχεν εἰπεῖ σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, δὲν προσκομίζει καὶ τὴν μαρτυρίαν; Διότι ἡ γνώμη των εἶχε διαφθαρῇ. «Διότι ἄλλοι ἔλεγαν, Αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ ὁ Προφήτης, ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι Πλανᾷ τὸν λαόν», ἄλλοι ἔλεγαν Δὲν θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κώμην τῆς Βηθλεέμ, καὶ ἄλλοι· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεὶς δὲν θὰ ξεύρῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Καὶ αἱ γνῶμαι μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ταραγμένον πλῆθος ἦσαν διαφορετικαί. Διότι οὔτε ἤκουαν μὲ προσοχὴν τὰ λόγια του, οὔτε εἶχαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθουν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἀπαντᾷ τίποτε εἰς αὐτούς, ἂν καὶ ἰσχυρίζωνται, «Μήπως ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;», ἐνῷ τὸν Ναθαναήλ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκφρασθῇ ὀξύτερον καὶ σκληρότερον, «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;», ἐπήνεσεν ὡς ἀληθινὸν 'Ισραηλίτην.

Διότι αὐτοὶ ἐδῶ καὶ οἱ Φαρισαῖοι ποὺ εἶπαν εἰς τὸν Νικόδημον, «Νὰ ἐρευνήσῃς καὶ θὰ ἴδῃς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει Προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν», δὲν τὰ ἔλεγαν αὐτὰ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ μάθουν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελαν ν' ἀνατρέψουν τὴν γνώμην περὶ τοῦ Χριστοῦ. 'Εκεῖνος ὅμως ἐπειδὴ ἠγάπα τὴν

ὢν ἐραστής, καὶ τὰ παλαιὰ ἀκριβῶς πάντα ἐπιστάμενος, τοῦτο ἔλεγεν· αὐτοὶ δὲ πρὸς ἓν μόνον ἑώρων, τὸ ἀνατρέψαι ὅτι ὁ Χριστός ἐστι. Διόπερ αὐτοῖς οὐδὲν ἀπεκάλυπτεν. Οἱ γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ἐναντία λέγοντες, καὶ ποτὲ μέν, «Οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἔρχεται», ποτὲ δέ, «Ἀπὸ Βηθλεέμ», εὔδηλον ὅτι καὶ μαθόντες ἠναντιώθησαν. Ἔστω γάρ, τὸν τόπον ἠγνόουν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεέμ, διὰ τὴν ἀναστροφὴν τὴν ἐν Ναζαρὲτ (καίτοι οὐδὲ τοῦτο συγγνώμην εἶχεν· οὐ γὰρ ἐκεῖ ἐτέχθη)· ἆρα καὶ τὸ γένος ἠγνόουν, ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαυΐδ; Πῶς οὖν ἔλεγον, «Οὐκ ἀπὸ τοῦ σπέρματος Δαυῒδ ἔρχεται Χριστός;». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκείνῳ συσκιάσαι ἐβούλοντο, κακούργως ἅπαντα φθεγγόμενοι.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ προσελθόντες εἶπον· Ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα πάντα θαυμάζομεν, κελεύεις δέ σοι πείθεσθαι κατὰ τὰς Γραφάς, εἰπέ, πῶς αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ δεῖ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, σὺ δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀφῖξαι; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπον, ἀλλὰ πάντα πονηρῶς φθέγγονται. Ὅτι γὰρ οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ μαθεῖν βουλόμενοι, εὐθέως ἐπήγαγεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «Τινὲς ἤθελον πιάσαι αὐτὸν καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα αὐτοῦ»· εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν ἱκανὸν ἦν εἰς κατάνυξιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ἀλλ' οὐ κατενύγησαν, καθώς φησιν ὁ προφήτης· «Διεσχίσθησαν καὶ οὐ κατενύγησαν».

3. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· οὐδενὶ βούλεται εἴκειν, πρὸς ἓν βλέπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλευόμενον ἀνελεῖν. Ἀλλὰ τί φησιν ἡ Γραφή; «Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, εἰς αὐτὸν ἐμπεσεῖται»· ὅπερ καὶ τότε γέγονεν. Αὐτοὶ μὲν

12. Ψαλμ. 34, 15.
13. Παροιμ. 26, 27.

ἀλήθειαν καὶ ἐγνώριζε λεπτομερῶς ὅλα τὰ παλαιά, ἐξεφράζετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι μόνον εἰς ἓν ἀπέβλεπον, εἰς τὸ ν' ἀνατρέψουν τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἀπεκάλυπτε τίποτε εἰς αὐτούς. Διότι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀντέφασκον πρὸς τὸν ἑαυτόν τους ἄλλοτε λέγοντες, «Κανεὶς δὲν ξεύρει ἀπὸ ποῦ θὰ ἔλθη», καὶ ἄλλοτε, «Ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ», εἶναι ὁλοφάνερον ὅτι θὰ προέβαλλαν ἀντιρρήσεις, ἐὰν ἐμάθαιναν. Ἀλλ' ἔστω, δὲν ἐγνώριζαν τὸν τόπον, δηλαδὴ ὅτι ἦτο ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, διότι ἔζησεν εἰς τὴν Ναζαρὲτ (ἂν καὶ οὔτε αὐτὸ συγχωρεῖται, διότι δὲν ἐγεννήθη ἐκεῖ), ἆρά γε δὲν ἐγνώριζον οὔτε τὴν καταγωγήν του, ὅτι ἦτο ἀπὸ τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαυΐδ; Διατί τότε ἔλεγαν· «Δὲν ἔρχεται ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ»; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἤθελαν κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον νὰ συσκοτίσουν, ὁμιλοῦντες περὶ ὅλων δολίως.

Διατί δὲν ἐπλησίασαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν· Ἐπειδὴ σὲ θαυμάζομεν δι' ὅλα τὰ ἄλλα, μᾶς προτρέπεις μάλιστα νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσὲ σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, εἰπέ μας, διατί αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουν ὅτι ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Βηθλεέμ, ἐνῷ ἐσὺ ἔχεις ἔλθει ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν; Δὲν τοῦ ἔκαμαν καμμίαν τέτοιαν ἐρώτησιν, ἀλλὰ ὁμιλοῦν δι' ὅλα μὲ πονηρίαν. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἐρευνοῦσαν οὔτε ἤθελαν νὰ μάθουν, τὸ ἀπέδειξεν ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἐπρόσθεσε· «Μερικοὶ ἤθελαν νὰ τὸν πιάσουν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔβαλε χέρι ἐπάνω του». Διότι, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον αὐτὸ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἀλλὰ δὲν μετεμελήθησαν, καθὼς λέγει καὶ ὁ Προφήτης· «Διεσκορπίσθησαν ἀλλὰ δὲν μετεμελήθησαν»[12].

3. Διότι τέτοια εἶναι ἡ πονηρία. Δὲν θέλει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τίποτε, ἀλλ' ἀποβλέπει μόνον εἰς ἕν, πῶς νὰ ἐξοντώσῃ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιβουλεύεται. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ ἁγία Γραφή; «Ἐκεῖνος ποὺ σκάβει τὸν λάκκον τοῦ ἄλλου, ἐκεῖνος θὰ πέσῃ μέσα»[13]. Αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε. Διότι αὐτοὶ μὲν ἤθελαν νὰ

γὰρ ἐβούλοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὴ σβεννύντες τὸ κήρυγμα· γέγονε δὲ τοὐναντίον. Τὸ μὲν γὰρ κήρυγμα ἀνθεῖ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι· τὰ δὲ ἐκείνων πάντα ἐσβέσθη καὶ ἀπόλωλε καὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ ἀδείας καὶ λατρείας ἐξέπεσον καὶ πάσης ἀπεστερήθησαν εὐημερίας καὶ γεγόνασι δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μηδέποτε ἐπιβουλεύωμεν ἑτέροις, μαθόντες ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἀκονῶμεν τὸ ξίφος καὶ βαθυτέραν ἑαυτοῖς διδόαμεν τὴν πληγήν. Ἀλλ' ἐλύπησέ τις καὶ βούλει αὐτὸν ἀμύνασθαι; Μὴ ἀμύνῃ· οὕτω γὰρ ἀμύνασθαι δυνήσῃ. Ἐὰν δὲ ἀμύνῃ, οὐκ ἠμύνω. Καὶ μὴ νομίσῃς αἴνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ἀληθῆ λόγον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι σὺ μὴ ἀμυνόμενος, τὸν Θεὸν αὐτῷ καθιστᾷς ἐχθρόν· ἀμυνόμενος δέ, οὐκέτι. «Ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος». Εἰ γὰρ οἰκέτας ἔχομεν, κἂν πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντες, μὴ τῆς δίκης καὶ τῆς κολάσεως ἡμῖν παραχωρήσωσιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέψωσι, κἂν μυριάκις προσέλθωσιν, οὐ μόνον οὐκ ἀμυνόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν. Δραπέτα, λέγοντες, καί, μαστιγία, τὸ πᾶν ἡμῖν ἐπιτρέψαι ἐχρῆν· ἐπειδὴ δὲ σαυτῷ προλαβὼν ἤμυνες, μηδὲν ἐνόχλει λοιπόν· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ παραγγείλας αὐτῷ παραχωρεῖν ἁπάντων, τοῦτο ἐρεῖ.

Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, ὅταν παρὰ μὲν παίδων τῶν ἡμετέρων τοσαύτην ἀπαιτῶμεν φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν, τῷ δὲ Δεσπότῃ μὴ παραχωρῶμεν ὧν βουλόμεθα τοὺς οἰκέτας ἡμῖν παραχωρεῖν; Ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τὸ πρόθυμον ὑμῶν περὶ τὴν ἀλλήλων κόλασιν· ἐπεὶ τόν γε ἀληθῶς φιλοσοφοῦντα οὐδὲ τοῦτο χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ συγγινώσκειν καὶ ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα,

14. Ρωμ. 12, 19. Δευτ. 32, 35.

τὸν φονεύσουν, ὥστε νὰ σβήσουν τὸ κήρυγμα· ἀλλ' ὅμως συνέβη τὸ ἀντίθετον. Διότι τὸ μὲν κήρυγμα ἀνθεῖ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἐνῷ τὰ ἰδικά των ἔργα ἔσβησαν καὶ κατεστράφησαν καὶ ἔχασαν τὴν πατρίδα των, τὴν ἐλευθερίαν των καὶ τὴν λατρείαν των, ἐστερήθησαν ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν καὶ ἔγιναν δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, ἂς μὴ ἐπιβουλευώμεθα ποτὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἂς γνωρίζωμεν ὅτι ἀκονίζομεν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ κάμνομεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας βαθυτέραν τὴν πληγήν. Ἀλλὰ σὲ ἐλύπησε κάποιος καὶ θέλεις νὰ τὸν ἐκδικηθῇς; Μὴ τὸν ἐκδικῆσαι· διότι ἔτσι θὰ κατορθώσῃς νὰ τὸν ἐκδικηθῇς. Ἐὰν ὅμως τὸν ἐκδικηθῇς, δὲν θὰ λάβῃς ἐκδίκησιν. Καὶ νὰ μὴ νομίσῃς, ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγω εἶναι αἴνιγμα, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐὰν δὲν τὸν ἐκδικηθῇς ἐσύ, τὸν κάμνεις ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐὰν τὸν ἐκδικηθῇς δὲν τὸν κάμνεις. «Εἰς ἐμὲ ἀνήκει ἡ ἐκδίκησις, ἐγὼ θὰ ἀνταποδώσω, λέγει ὁ Κύριος»[14]. Διότι, ἐὰν ἔχωμεν ὑπηρέτας, οἱ ὁποῖοι διαπληκτίζονται μεταξύ των, καὶ δὲν παραχωρήσουν εἰς ἡμᾶς τὴν κρίσιν καὶ τὴν τιμωρίαν ἀλλὰ τὴν δώσουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των, καὶ ἂν πολλὰς φορὰς μᾶς παρακαλέσουν, ὄχι μόνον δὲν τοὺς τιμωροῦμεν ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν καὶ τοὺς ὀνομάζομεν δραπέτας καὶ μάστιγας. Διότι ἔπρεπε, λέγομεν, ν' ἀναφέρῃς εἰς ἐμὲ τὰ πάντα. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλαβες ἐκίκησιν μόνος σου, μὴ μὲ ἐνοχλῇς πλέον. Αὐτὸ θὰ εἰπῇ πολὺ περισσότερον ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μᾶς παρήγγειλε νὰ παραχωρῶμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον, ὅταν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας μας ἀπαιτοῦμεν νὰ ἔχουν τόσην φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν, ἐνῷ εἰς τὸν Κύριον δὲν παραχωροῦμεν αὐτὰ ποὺ θέλομεν νὰ μᾶς παραχωροῦν οἱ ὑπηρέται; Λέγω δὲ ταῦτα, διότι εἶσθε τόσον ἕτοιμοι δι' ἀλληλοεκδίκησιν. Διότι ὅποιος φιλοσοφεῖ ἀληθινὰ οὔτε αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ κάμνῃ, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ συγχωρῇ καὶ νὰ χαρίζῃ τὰ ἁμαρτήματα, ἔστω

εἰ καὶ μὴ ἐκεῖνο ἦν τὸ μέγα ἔπαθλον, τὸ ἄφεσιν ἀντὶ τούτων λαμβάνειν. Εἰ γάρ, εἰπέ μοι, καταγινώσκεις τοῦ ἡμαρτηκότος, τίνος ἕνεκεν καὶ αὐτὸς ἁμαρτάνεις, καὶ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτεις; Ὕβρισε; Μὴ ἀνθυβρίσῃς· ἐπεὶ σαυτὸν ὕβρισας. Ἔπληξε; Μὴ ἀντιπλήξῃς· ἐπεὶ τὸ διάφορον οὐδαμοῦ. Ἐλύπησε; Μὴ ἀντιλυπήσῃς· ἐπεὶ τὸ κέρδος οὐδέν, ἀλλὰ γέγονας ἐκείνων πάλιν ἴσος. Οὕτως αὐτὸν ἐντρέψαι δυνήσῃ, ἂν μετὰ πραότητος ἐνέγκῃς ἐπιεικῶς· οὕτως αὐτὸν καταιδέσαι, οὕτως αὐτὸν ἐγκόψαι τῆς ὀργῆς.

Οὐδεὶς κακῷ κακὸν ἰᾶται, ἀλλ' ἀγαθῷ τὸ κακόν. Ταῦτα παρ' Ἕλλησί τινες φιλοσοφοῦσιν. Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν, εἰ παρ' Ἕλλησι τοῖς ἀνοήτοις τοσαύτης οὔσης τῆς φιλοσοφίας, ἡμεῖς ἐλάττους φαινοίμεθα. Πολλοὶ ἠδικήθησαν καὶ ἤνεγκαν· πολλοὶ ἐσυκοφαντήθησαν. Καὶ οὐκ ἠμύναντο· ἐπεβουλεύθησαν καὶ εὐηργέτησαν. Δέος δὲ οὐ μικρόν, μὴ μείζους ἡμῶν τινες παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον εὑρεθῶσι καὶ σφοδροτέραν ἡμῖν τὴν κόλασιν ἐργάσωνται. Ὅταν γὰρ οἱ Πνεύματος μετεσχηκότες, οἱ βασιλείαν προσδοκῶντες, οἱ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν φιλοσοφοῦντες, οἱ μὴ δεδοικότες γέενναν, οἱ κελευόμενοι ἄγγελοι γίνεσθαι, οἱ μυστηρίων ἀπολαύοντες, μηδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις φθάσωμεν ἀρετήν, ποίαν ἕξομεν συγγνώμην;

Εἰ γὰρ Ἰουδαίους ὑπερβαίνειν χρὴ («Ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη», φησί, «πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»), πολλῷ μᾶλλον Ἕλληνας· εἰ Φαρισαίους

15. Ματθ. 5, 20.

καὶ ἂν δὲν περιμένῃ μεγάλην ὠφέλειαν μὲ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι, εἰπέ μου, ἐὰν τιμωρήσῃς τὸν ἁμαρτήσαντα, διὰ ποῖον λόγον ἁμαρτάνεις καὶ ἐσὺ καὶ περιπίπτεις εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα; Σὲ ὕβρισε; Νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὴν ὕβριν, ἐπειδὴ θὰ προσβάλλῃς τὸν ἑαυτόν σου. Σὲ ἐκτύπησε; Νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὸ κτύπημα, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς καμμίαν ὠφέλειαν. Σοῦ ἐπροξένησε λύπην; Νὰ μὴ τοῦ προξενήσῃς καὶ σύ, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς κανένα κέρδος, ἀλλὰ θὰ γίνῃς ἴσος μὲ αὐτόν. Καὶ θὰ ἠμπορέσῃς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τὸν κάμῃς νὰ ἐντραπῇ, ἂν συμπεριφερθῇς μὲ πραότητα, ἠπίως. Μόνον ἔτσι θὰ τὸν κάμῃς νὰ ἐντραπῇ καὶ μόνον ἔτσι θὰ ἐμποδίσῃς τὴν ὀργήν του.

Κανεὶς δὲν θεραπεύει τὸ κακὸν μὲ τὸ κακόν, ἀλλὰ μὲ τὸ καλὸν τὸν κακόν. Αὐτὰ φιλοσοφοῦν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς. Ἂς ἐντραποῦμεν λοιπόν, διότι εἰς τοὺς ἀνοήτους ἐθνικοὺς ὑπάρχει τόση φιλοσοφία καὶ ἡμεῖς φαινόμεθα κατώτεροί των. Πολλοὶ ἠδικήθησαν, ἀλλ' ὑπέμειναν. Πολλοὶ ἐσυκοφαντήθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐξεδικήθησαν. Πολλοὶ ἔπεσαν εἰς μηχανορραφίας, ἀλλ' εὐηργέτησαν. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς ὁ φόβος, μήπως μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εὑρεθοῦν εἰς ἀνωτέραν κατάστασιν ζωῆς ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μᾶς τιμωρήσουν τότε βαρύτερον. Διότι, ἐὰν ἡμεῖς ποὺ ἐλάβομεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ περιμένομεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ποὺ φιλοσοφοῦμεν περὶ τῆς οὐρανίου χάριτος, ποὺ δὲν φοβούμεθα τὴν γέενναν, ποὺ διατασσόμεθα νὰ εἴμεθα ἄγγελοι, ποὺ ἀπολαύομεν τὰ μυστήρια, δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ προσεγγίσωμεν τὴν αὐτὴν ἀρετὴν μὲ ἐκείνους, ποίας συγγνώμης θὰ τύχωμεν;

Διότι, ἐὰν θέλωμεν νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῶν Ἰουδαίων (Διότι λέγει ὁ Χριστός· «Ἐὰν ἡ ἀρετή σας δὲν ὑπερβαίνῃ τὴν ἀρετὴν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[15]), πρέπει πολὺ περισσότερον νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῶν ἐθνικῶν. Καὶ ἐὰν πρέπει νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς Φαρισαίους, πρέπει πολὺ περισ-

πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀπίστους. Εἰ γὰρ μὴ ὑπερβάντων ἡμῶν τὴν ἐκείνων πολιτείαν, ἀποκέκλεισται τὰ τῆς βασιλείας· ὅταν καὶ Ἑλλήνων φαινώμεθα χείρους, πῶς ἕξομεν ταύτης ἐπιτυχεῖν;

Πᾶσαν τοίνυν πικρίαν καὶ ὀργὴν καὶ θυμὸν ἐκβάλωμεν. «Τὰ αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές». Καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ τῷ αὐτῷ πολλάκις χρῶνται φαρμάκῳ. Καὶ ἡμεῖς οὐ παυσόμεθα τὰ αὐτὰ ἐνηχοῦντες, ἀναμιμνήσκοντες, διδάσκοντες, παρακαλοῦντες. Καὶ γὰρ πολὺς τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ ὄχλος, καὶ λήθην ἡμῖν ἐμποιῶν καὶ διδασκαλίας δεῖ ἡμῖν συνεχοῦς. Ἵν' οὖν μὴ μάτην μηδὲ εἰκῇ ἐνταῦθα συλλεγώμεθα, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν παρασχώμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

16. Φιλ. 3, 1.

σότερον νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς ἀπίστους. Διότι, ἐὰν δὲν ὑπερβῶμεν τὴν ζωὴν ἐκείνων ἔχομεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὅταν ὅμως φαινώμεθα χειρότεροι καὶ ἀπὸ ἐκείνους, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτήν;

Ἂς ἀποβάλωμεν λοιπὸν τὴν πικρίαν, τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμόν. «Τὸ νὰ σᾶς γράφω τὰ ἴδια πράγματα εἰς ἐμὲ δὲν εἶναι βαρετόν, εἰς ἐσᾶς ὅμως παρέχει ἀσφάλειαν»[16], λέγει ὁ Παῦλος. Διότι καὶ οἱ ἰατροὶ πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο φάρμακον. Καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ παύσωμεν νὰ φωνάζωμεν τὰ ἴδια, νὰ διδάσκωμεν καὶ νὰ συμβουλεύωμεν. Διότι καὶ μεγάλη εἶναι ἡ ταραχὴ τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεων καὶ μᾶς κάμνει νὰ λησμονῶμεν καὶ δι' αὐτὸ χρειάζεται συνεχὴς διδασκαλία. Διὰ νὰ μὴ συγκεντρωνώμεθα λοιπὸν ἐδῶ ματαίως καὶ ἀνωφελῶς, ἂς ἐπιδείξωμεν καλὰ ἔργα, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒʹ.

Ἰω. 7, 45 - 8, 19

«Ἦλθον οὖν ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· Διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ ὑπηρέται· Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος».

1. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας σαφέστερον, οὐδὲν ἁπλούστερον, ἐὰν μὴ κακουργῶμεν ἡμεῖς· ὥσπερ οὖν κακουργούντων οὐδὲν δυσκολώτερον. Ἰδοὺ γὰρ οἱ μὲν Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, οἱ δῆθεν δοκοῦντες εἶναι σοφώτεροι, συνόντες ἀεὶ τῷ Χριστῷ, ἐπιβουλῆς ἕνεκεν καὶ θαύματα ὁρῶντες καὶ Γραφὰς ἀναγινώσκοντες, οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ ἐβλάβησαν· οἱ δὲ ὑπηρέται, οὐδὲν τούτων ἔχοντες εἰπεῖν, ἀπὸ μιᾶς μόνης δημηγορίας ἐχειρώθησαν καὶ ἀπελθόντες ὥστε αὐτὸν δῆσαι, ἐπανῆλθον δεθέντες τῷ θαύματι. Οὐ τὴν σύνεσιν δὲ αὐτῶν θαυμάσαι μόνον ἔστιν, ὅτι σημείων οὐκ ἐδεήθησαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας μόνης ἑάλωσαν (οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι Οὐδέποτε ἐθαυματούργησεν ἄνθρωπος οὕτως· ἀλλὰ τί; Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος)· οὐ τοίνυν τὴν σύνεσιν αὐτῶν μόνον ἔστι θαυμάσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν παρρησίαν, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας ταῦτα ἔλεγον, πρὸς τοὺς Φαρισαίους, πρὸς τοὺς πολεμοῦντας καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττοντας.

«Ἦλθον» γάρ, φησίν, «οἱ ὑπηρέται καὶ λέγουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρισαῖοι· Διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν;». Τὸ δὲ ἐλθεῖν, πολλῷ μεῖζον ἦν τοῦ μεῖναι. Τότε μὲν γὰρ ἀπηλλάγησαν ἂν τῆς τούτων ἐπαχθείας· νυνὶ δὲ κήρυκες γίνονται τῆς τοῦ Χριστοῦ σοφίας, καὶ μειζόνως ἐνδείκνυνται τὴν παρρησίαν· καὶ οὐ λέγουσιν, Οὐκ ἠδυνήθημεν διὰ τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτῃ προσεῖχον·

1. Ἰω. 7, 46.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ'.

'Ιω. 7, 45 - 8, 19

«Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, οἱ ὁποῖοι τοὺς εἶπαν· Διατί δὲν τὸν ἐφέρατε; 'Απεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται· Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ὡμίλησε ποτέ, ὅπως ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος»[1].

1. Δὲν ὑπάρχει σαφέστερον οὔτε ἁπλούστερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν ἡμεῖς δὲν φερώμεθα κακῶς. Διότι, ὅταν κακοποιοῦμεν, δὲν ὑπάρχει δυσκολώτερον ἀπὸ αὐτήν. 'Ιδού, οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν δῆθεν σοφώτεροι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν διαρκῶς μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, διὰ νὰ τὸν ἐπιβουλεύωνται, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ ἔβλεπαν τὰ θαύματα καὶ ἐμελέτων τὰς ἁγίας Γραφάς, ἐν τούτοις ὄχι μόνο δὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔπαθαν μεγάλην βλάβην. Οἱ ὑπηρέται ὅμως ποὺ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν των, ἠχμαλωτίσθησαν ἀπὸ τὸν Χριστὸν μὲ μίαν μόνον ὁμιλίαν του καὶ ἐνῷ ἐπῆγαν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐπέστρεψαν συλληφθέντες ἀπὸ τὸ θαῦμα. Δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τὴν σύνεσίν των (διότι δὲν εἶπαν· Ποτὲ δὲν ἔκαμεν ἄλλος ἄνθρωπος τέτοια θαύματα, ἀλλά· Ποτὲ δὲν ὡμίλησεν ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος), δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάσωμεν μόνοον τὴν σύνεσίν των, ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος των, διότι ἔλεγαν αὐτὰ εἰς τοὺς Φαρισαίους ποὺ τοὺς εἶχαν στείλει καὶ ποὺ ἐπολέμουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ποὺ μετεχειρίζοντο τὰ πάντα δι' αὐτὸν τὸν σκοπόν.

Λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ὑπηρέται καὶ λέγουν οἱ Φαρισαῖοι εἰς αὐτούς· Διατί δὲν τὸν ἐφέρατε;». Τὸ ὅτι ἐπέστρεψαν ἦτο πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν ἐὰν ἔμεναν. Διότι τότε θὰ εἶχαν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἐνόχλησίν των. Τώρα ὅμως γίνονται κήρυκες τῆς σοφίας τοῦ Χριστοῦ καὶ δεικνύουν μεγαλύτερον θάρρος. Καὶ δὲν ἰσχυρίζονται, Δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ τὸν συλλάβωμεν ἕνεκα τοῦ

ἀλλὰ τί; «Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος». Καίτοι γε ἠδύναντο ἐκείνην εἰπεῖν τὴν ἀπολογίαν· ἀλλ' ἐμφαίνουσιν ἑαυτῶν τὴν ὀρθὴν γνώμην. Τοῦτο γὰρ οὐχὶ θαυμαζόντων ἐκεῖνον μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ τούτων κατηγορούντων, ὅτι ἔπεμψαν δήσοντας αὐτὸν αὐτούς, οὗ ἀκούειν ἐχρῆν. Καίτοι γε οὐδὲ μακρᾶς ἤκουσαν δημηγορίας, ἀλλὰ βραχείας. Ὅταν γὰρ ἡ διάνοια ἀδέκαστος ἦν, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀλήθεια.

Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Δέον κατανυγῆναι, τὸ ἐναντίον ποιοῦσιν, ἀντεγκαλοῦσιν αὐτοῖς, «Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;», λέγοντες. Ἔτι αὐτοὺς κολακεύουσι καὶ οὐ καταφορικῶς κέχρηνται τῷ λόγῳ, δεδοικότες μὴ τέλειον ἀποσθισθῶσιν· ἀλλὰ τὸν θυμὸν ἐμφαίνουσι, καὶ μετὰ φειδοῦς φθέγγονται. Δέον γὰρ ἐρωτῆσαι, τί ἐλάλησε, καὶ θαυμάσαι τὰ λεχθέντα, τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσιν· ἤδεισαν γὰρ ὅτι ἁλῶναι εἶχον· ἀπὸ δὲ τεκμηρίου σφόδρα ἀνοήτου αὐτοὺς συλλογίζονται. «Διατί γὰρ οὐδείς», φησί, «τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν;». Τοῦτο οὖν τῷ Χριστῷ ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀπιστήσασιν; «Ἀλλ' ὁ ὄχλος», φησίν, «ὁ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσιν». Αὕτη γὰρ ὑμῶν ἡ μείζων κατηγορία, ὅτι ὁ μὲν ὄχλος ἐπίστευσεν, ὑμεῖς δὲ ἠπιστήσατε. Καὶ μὴν τὰ τῶν γινωσκόντων τὸν νόμον ἐποίουν ἐκεῖνοι· πῶς οὖν ἐπάρατοί εἰσιν; Ὑμεῖς γὰρ ἐπάρατοι, οἱ μὴ τηροῦντες τὸν νόμον· οὐκ ἐκεῖνοι, οἱ τῷ νόμῳ πειθόμενοι.

Ἐχρῆν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπιστούντων διαβάλλειν τὸν ἀπιστούμενον. Οὐ γὰρ ὀρθὸς τρόπος οὗτος. Ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς

κόσμου, πού τὸν ἐπρόσεχε σὰν Προφήτην, ἀλλὰ λέγουν· «Ποτὲ δὲν ὡμίλησεν ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος». Καὶ μολονότι ἠμποροῦσαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτὴν τὴν δικαιολογίαν, ὅμως φανερώνουν τὴν ἰδικήν των ὀρθὴν γνώμην. Διότι τοῦτο δὲν ἦτο μόνον ἀπόδειξις τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ὑπηρετῶν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀλλὰ καὶ τῆς κατηγορίας κατὰ τῶν Φαρισαίων, ὅτι ἔστειλαν τοὺς ὑπηρέτας διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ αὐτοὶ δὲν ὑπήκουσαν, ὅπως ἔπρεπε νὰ κάμουν. Καὶ ὅμως δὲν ἤκουσαν μακρὰν ἀλλὰ μικρὰν ὁμιλίαν. Διότι, ὅταν ὁ νοῦς εἶναι ἀδέκαστος, δὲν χρειάζονται πολλὰ λόγια. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας.

Τί ἔκαμαν οἱ Φαρισαῖοι; Ἀντὶ νὰ κατασυντριβοῦν, κάμνουν τὸ ἀντίθετον καὶ κατηγοροῦν τοὺς ὑπηρέτας λέγοντες· «Μήπως καὶ σεῖς ἔχετε πλανηθῆ;». Τοὺς κολακεύουν ἀκόμη καὶ δὲν χρησιμοποιοῦν βαρείας ἐκφράσεις, ἐπειδὴ φοβοῦνται, μήπως ἀποσχισθοῦν ἐντελῶς. Ἐκδηλώνουν ὅμως τὴν ὀργήν των καὶ ὁμιλοῦν μὲ ἐπιφύλαξιν. Διότι, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσουν, τί εἶπεν ὁ Χριστὸς καὶ νὰ θαυμάσουν δι' αὐτὰ πού εἶπεν, δὲν ἔκαμαν τοῦτο, διότι ἤξευραν ὅτι ἠμποροῦσαν ἔτσι νὰ αἰχμαλωτισθοῦν, ἀλλὰ προβάλλουν εἰς τοὺς ὑπηρέτας πολὺ ἀνόητον ἐπιχείρημα. «Διατί δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας;», λέγουν. Εἰπέ μου, μὲ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα κατηγορεῖς τὸν Χριστὸν ἢ ἐκείνους πού δὲν ἐπίστευσαν; Καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνεχίζουν· «Ὅσον διὰ τὸν ὄχλον, πού δὲν γνωρίζει τὸν νόμον, εἶναι καταραμένος». Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα σας κατηγορία, ὅτι δηλαδὴ ὁ ὄχλος ἐπίστευσεν, ἐνῷ σεῖς δὲν ἐπιστεύσατε. Καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ἔκαμαν ὅσα καὶ οἱ γνωρίζοντες τὸν νόμον. Διατί τότε εἶναι καταραμένοι; Σεῖς εἶσθε καταραμένοι, πού δὲν τηρεῖτε τὸν νόμον καὶ ὄχι ἐκεῖνοι πού ὑπακούουν εἰς τὸν νόμον.

Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς μὴ πιστεύοντας νὰ κατηγορῆται ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπίστευαν. Διότι δὲν εἶναι σωστὸς αὐτὸς ὁ τρόπος. Ἐπειδὴ καὶ σεῖς δὲν ἐ-

ἠπιστήσατε τῷ Θεῷ, καθὼς Παῦλός φησι· «Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει; Μὴ γένοιτο». Καὶ γὰρ οἱ προφῆται αὐτοῖς ἀεὶ ἐνεκάλουν λέγοντες· «Ἀκούσατε, ἄρχοντες Σοδόμων»· καί, «Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι»· καὶ πάλιν, «Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι τὸ κρῖμα;». Καὶ πανταχοῦ σφοδρότερον ἐπιτίθενται αὐτοῖς. Τί οὖν; Καὶ τῷ Θεῷ τίς ἐγκαλέσει διὰ τοῦτο; Ἄπαγε. Ἐκείνων γὰρ τοῦτο τὸ ἔγκλημα. Ποῖον δ' ἂν ἄλλο τις ποιήσειε σημεῖον τοῦ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὸν νόμον, ἢ τὸ μὴ πείθεσθαι;

Ἐπειδὴ δὲ εἶπον, ὅτι Μὴ τῶν ἀρχόντων τις ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; καὶ ὅτι Οἱ μὴ γινώσκοντες τὸν νόμον, ἀκολούθως αὐτῶν καθάπτεται ὁ Νικόδημος, οὕτως λέγων· «Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον;». Δείκνυσι γὰρ αὐτοὺς μήτε γινώσκοντας τὸν νόμον, μήτε ποιοῦντας τὸν νόμον. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος μὲν οὐδένα κελεύει ἀποκτιννύναι ἄνθρωπον μὴ πρότερον ἀκούσαντας, οὗτοι δὲ πρὶν ἀκοῦσαι ἐπὶ τοῦτο ὥρμησαν, παραβάται εἰσὶ τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ εἶπον, Καὶ οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, διὰ τοῦτο ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι εἷς ἦν ἐξ αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι καὶ ἄρχοντες ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Παρρησίαν μὲν γὰρ οὐδέπω τὴν προσήκουσαν ἐπεδείκνυντο· πλὴν ᾠκειοῦντο τῷ Χριστῷ.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ μετὰ φειδοῦς τὸν ἔλεγχον ἐπάγει. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὑμεῖς δὲ βούλεσθε αὐτὸν ἀποκτεῖναι, καὶ ἁπλῶς καταδικάζετε τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάνον. Ἀλλ' οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ προσηνέστερον, τὴν ἄφατον αὐτῶν ὁρμὴν

---

2. Ρωμ. 3, 33.
3. Ἠσ. 1, 10 καὶ 23.
4. Μιχ. 3, 1.

πιστεύσατε εἰς τὸν Θεόν, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι, τί σημασίαν ἔχει, ἐὰν μερικοὶ ἔγιναν ἄπιστοι; Μήπως ἡ ἀπιστία τους ἠμπορεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Θεοῦ; Ὄχι βέβαια!»[2]. Διότι καὶ οἱ Προφῆται αὐτοὺς κατηγόρουν πάντοτε καὶ ἔλεγαν· «Ἀκούσατε, ἄρχοντες Σοδόμων· Οἱ ἀρχηγοί σου δὲν πιστεύουν»[3], «Μήπως δὲν εἶναι ἰδικόν σας ἔργον νὰ γνωρίσετε τὴν κρίσιν;»[4]. Καὶ παντοῦ μὲ βαρείας ἐκφράσεις κατηγοροῦν αὐτούς. Τί γίνεται λοιπόν; Μήπως κανεὶς θὰ κατηγορήσῃ δι' αὐτὸ ἀκόμη καὶ τὸν Θεόν; Ὄχι βέβαια! Διότι τοῦτο τὸ ἔγκλημα εἶναι ἰδικόν των. Ποῖον ἄλλο σημεῖον ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ κάποιος, ὅτι σεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν νόμον, διότι δὲν πιστεύετε;

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Φαρισαῖοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας παρὰ μόνον αὐτοὶ ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν νόμον, ἐν συνεχείᾳ κατηγορεῖ αὐτοὺς ὁ Νικόδημος λέγων· «Μήπως ὁ νόμος μας καταδικάζῃ ἄνθρωπον, ἐὰν δὲν τὸν ἀκούσῃ προηγουμένως;». Ἀποδεικνύει δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς ὅτι οὔτε τὸν νόμον γνωρίζουν, οὔτε τὸν νόμον ἐφαρμόζουν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος διατάσσει νὰ μὴ φονεύσουν ἄνθρωπον, ἂν δὲν τὸν ἀκούσουν προηγουμένως, αὐτοὶ ὅμως ἐπεχείρουν νὰ κάμουν τοῦτο χωρὶς προηγουμένως νὰ τὸν ἀκούσουν, εἶναι παραβάται τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δι' αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνει, ὅτι ὑπῆρχεν ἕνας μεταξύ των διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ἄρχοντες εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν. Βέβαια δὲν ἐπεδείκνυαν τὴν πρέπουσαν παρρησίαν ἀκόμη, παρὰ ταῦτα ὅμως οἰκειοποιοῦντο τὸν Χριστόν.

Πρόσεχε μὲ πόσην ἐπιφυλακτικότητα ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ Νικόδημος. Διότι δὲν εἶπεν, Σεῖς θέλετε νὰ τὸν φονεύσετε καὶ χωρὶς κρίσιν καταδικάζετε τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάνον. Δὲν ὡμίλησεν ἔτσι ἀλλὰ πολὺ ἤπια, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀνακόψῃ τὴν παράλογον ὁρμήν των καὶ τὴν ἀπερίσκεπτον

ἐγκόπτων καὶ τὸ ἄσκεπτον καὶ φονικόν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸν νόμον τρέπει τὸν λόγον, λέγων· «Ἐὰν μὴ ἀκούσῃ ἀκριβῶς καὶ γνῷ τί ποιεῖ». Ὥστε οὐδὲ ἀκροάσεως δεῖ ψιλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀκριβοῦς. Τοῦτο γάρ ἐστι, «Καὶ γνῷ τί ποιεῖ», τί βούλεται καὶ διατί καὶ ἐπὶ τίνι, πότερον ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς πολιτείας καὶ ὡς ἐχθρός. Ἀπορηθέντες τοίνυν ἐπειδὴ εἶπον, Οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, οὔτε σφοδρῶς, οὔτε μετὰ φειδοῦς προσηνέχθησαν.

2. Ποίαν γὰρ ἀκολουθίαν ἔχει, εἰπέ μοι, εἰπόντος ἐκείνου, ὅτι Ὁ νόμος ἡμῶν οὐ κρίνει οὐδένα, εἰπεῖν, «Μὴ καὶ σὺ ἐκ Γαλιλαίας εἶ;». Δέον γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἀκρίτως ἔπεμψαν αὐτὸν καλέσοντες, ἢ ὅτι οὐ χρὴ μεταδοῦναι λόγου, ἀγροικότερον καὶ θυμικώτερον κέχρηνται τῇ ἀντιρρήσει· «Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται». Τί γὰρ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; ὅτι προφήτης ἐστίν; Εἶπεν ὅτι ἄκριτον ἀναιρεθῆναι οὐ δεῖ. Οἱ δὲ ὑβριστικῶς, ὡς οὐκ εἰδότι περὶ τῶν Γραφῶν οὐδέν, ταῦτα ἐπήγαγον· ὡσανεὶ εἴποι τις· «Ὕπαγε μάθε»· τοῦτο γάρ ἐστιν, «Ἐρώτησον καὶ ἴδε».

Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τὴν Γαλιλαίαν ἔστρεφον καὶ τὸν προφήτην, ἀπαλλάττων πάντας ταύτης τῆς ἀλλοτρίας ὑποψίας, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐχ εἷς τῶν προφητῶν ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ κόσμου Δεσπότης, φησίν· «Ἐγὼ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου». Οὐ Γαλιλαίας, οὐ Παλαιστίνης, οὐδὲ τῆς Ἰουδαίας. Τί οὖν οἱ Ἰουδαῖοι; «Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής». Ὢ τῆς ἀνοίας! ταῖς Γραφαῖς παρέπεμψεν ἄνω καὶ κάτω, καὶ λέγουσιν, ὅτι «Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς». Τί δὲ ἐμαρτύ-

καὶ αἱματηρὰν σκέψιν των. Δι' αὐτὸ φέρει τὸν λόγον εἰς τὸν νόμον καὶ λέγει· «Ἐὰν δὲν ἀκούσῃ προσεκτικὰ καὶ μάθῃ τί ἔκαμε». Ὥστε δὲν χρειάζεται μόνον ν' ἀκούσῃ, ἀλλὰ ν' ἀκούσῃ προσεκτικά. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει, «Καὶ νὰ μάθῃ, τί ἔκαμε», τί θέλει, διατί καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν καὶ ἀπέβλεπε μήπως εἰς ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας ὡς ἐχθρός. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Φαρισαῖοι ἀμφέβαλλον, διότι εἶχαν εἰπεῖ, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δὲν συμπεριεφέρθησαν εἰς τὸν Νικόδημον οὔτε σκληρῶς οὔτε ἠπίως.

2. Εἰπέ μου, ποίαν συνέπειαν ἔχει ἐκεῖνο ποὺ εἶπεν ὁ Νικόδημος, ὅτι δηλαδὴ ὁ νόμος μας δὲν καταδικάζει κανένα, μὲ τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων· «Μήπως καὶ σὺ εἶσαι ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;». Διότι, ἐνῷ ἔπρεπε ν' ἀποδείξουν, ἢ ὅτι ὀρθῶς ἔστειλαν αὐτὸν διὰ νὰ τὸν καλέσουν ἢ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ὁμιλήσῃ, ἀντιθέτως προβάλλουν ὀξυτέραν καὶ προκλητικωτέραν ἀντίρρησιν. «Ἐρεύνησε καὶ θὰ ἰδῇς ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν». Μήπως ὁ ἄνθρωπος εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Προφήτης; Εἶπεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῇ χωρὶς νὰ δικασθῇ. Οἱ Φαρισαῖοι ὅμως ἔδωσαν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν περιφρονητικῶς εἰς αὐτόν, σὰν νὰ μὴ ἤξευρε τίποτε ἀπὸ αὐτά, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε κάποιος· «Πήγαινε καὶ μάθε». Διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Ἐρεύνησε καὶ θὰ ἰδῇς».

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ διαρκῶς εἶχον εἰς τὸ στόμα τους τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὸν Προφήτην, διὰ νὰ τοὺς βγάλῃ ὅλους ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἀλλὰ ὁ Κύριος τοῦ κόσμου, τοὺς εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Οὔτε τῆς Γαλιλαίας, οὔτε τῆς Παλαιστίνης, οὔτε τῆς Ἰουδαίας. Τί ἀπήντησαν οἱ Φαρισαῖοι; «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ ἡ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή». Πόση ἀνοησία! Τοὺς παρέπεμπε συνεχῶς εἰς τὰς Γραφὰς καὶ τοῦ λέγουν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑ-

ρησεν; «Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μέγα τὸ λεχθέν, καὶ ὄντως μέγα· ἀλλ' οὐ σφόδρα αὐτοὺς ἔπληξεν, ἐπειδὴ οὔτε ἐξισοῖ νῦν ἑαυτὸν τῷ Πατρί, οὔτε Υἱὸς ἐκείνου εἶπεν εἶναι, οὔτε Θεός, ἀλλὰ φῶς τέως. Ἐβούλοντο μὲν οὖν ἀνατρέψαι καὶ τοῦτο· καίτοι πολὺ τοῦτο μεῖζον τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ», φῶς καὶ σκοτίαν νοητῶς λέγων· τουτέστιν, οὐ μένει ἐν τῇ πλάνῃ.

Ἐνταῦθα καὶ τὸν Νικόδημον ἐφέλκεται καὶ ἐνάγει ὡς σφόδρα παρρησιασάμενον, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπαινεῖ τοῦτο πεποιηκότας. Τὸ γὰρ κράξαι, τοῦτό ἐστι βουλομένου κατασκευάσαι, ὥστε κἀκείνους ἀκοῦσαι· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς αἰνίττεται κρυφῇ τοὺς δόλους πλέκοντας καὶ ἐν τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ· ἀλλὰ τοῦ φωτὸς οὐ περιέσονται. Καὶ τὸν Νικόδημον ὑπομιμνήσκει τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ἅπερ ἔλεγε πρώην· «Πᾶς ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα». Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, διὰ τοῦτό φησιν, «Ὁ τὰ φαῦλα πράσσων, οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς», δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς τοῦ φωτὸς ἀσθενείας τὸ μὴ ἐλθεῖν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διεστραμμένης γνώμης.

«Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς;». Τί οὖν αὐτός; «Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν· ὅτι οἶδα πόθεν ἔρχομαι, καὶ ποῦ ὑπάγω· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι». Ὅπερ φθάσας εἶπε, τοῦτο οὗτοι προβάλλονται ὡς προηγουμένως λεχθέν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνατρέπων αὐτὸ καὶ δεικνύς,

---

5. Ἰω. 3, 20.

αυτοῦ σου». Ποίαν μαρτυρίαν ἔδωσεν; «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μεγάλος ὁ λόγος, πράγματι μεγάλος, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐξέπληξεν, ἐπειδὴ τώρα δὲν παρουσιάζει τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε εἶπεν ὅτι εἶναι Υἱὸς ἐκείνου, οὔτε Θεός, ἀλλὰ μόνον φῶς. Ἤθελαν βεβαίως ν' ἀνατρέψουν καὶ τοῦτο, διότι ἦτο πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶπεν ἐν συνεχείᾳ· «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν θὰ περιπατήσῃ εἰς τὸ σκότος». Τὰς λέξεις φῶς καὶ σκότος τὰς χρησιμοποιεῖ μὲ πνευματικὴν σημασίαν. Δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν μένει εἰς τὴν πλάνην.

Ἐδῶ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Νικόδημον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐπαινεῖ διὰ τὸ μεγάλον θάρρος του καὶ ἐπαινεῖ καὶ τοὺς ὑπηρέτας δι' αὐτὸ ποὺ εἶχαν κάμει. Τὸ ὅτι ἐφώναξε, σημαίνει ὅτι ἤθελε δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου νὰ τοὺς προετοιμάσῃ, ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του. Συγχρόνως ὅμως ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Φαρισαίους, οἱ ὁποῖοι δολοπλοκοῦν κρυφίως εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν πλάνην, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ὑπερισχύσουν τοῦ φωτός. Καὶ ὑπενθυμίζει εἰς τὸν Νικόδημον τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰπεῖ προηγουμένως· «Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, μισεῖ τὸ φῶς καὶ δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς, διὰ νὰ μὴ γίνουν φανερὰ τὰ ἔργα του»[5]. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγαν, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δι' αὐτὸ λέγει· «Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς», ἀποκαλύπτων ὅτι ἡ μὴ προσέλευσίς των δὲν ὠφείλετο εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' εἰς τὴν διεστραμμένην γνώμην των.

«Τότε οἱ Φαρισαῖοι τοῦ εἶπαν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν σου;». Εἰς αὐτὰ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπήντησε· «Καὶ ἐὰν ἀκόμη δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή, διότι γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι καὶ ποῦ πηγαίνω, ἐνῷ σεῖς δὲν γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι». Αὐτὸ ποὺ ὁ Χριστὸς μόλις εἶχεν εἰπεῖ, οἱ Ἰουδαῖοι τὸ παρουσιάζουν σὰν νὰ ἐλέχθη προηγουμένως. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπιχείρημά των ἀνέτρεψε καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι

ὅτι ἐκεῖνα ὡς πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διελέγετο, ἄνθρωπον αὐτὸν ὑποπτευόντων ψιλόν φησι· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής ἐστιν μαρτυρία μου, ὅτι οἶδα πόθεν ἔρχομαι». Τί ἐστι τοῦτο; Ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰμι καὶ Θεὸς καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτῷ ἀξιόπιστος μάρτυρας· «Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε». Ἐθελοκακεῖτε, φησί, καὶ εἰδότες προσποιεῖσθε μὴ εἰδέναι· ἀλλ᾽ ἀπὸ ἀνθρωπίνης διανοίας ἅπαντα φθέγγεσθε, οὐδὲν πλέον βουλόμενοι τοῦ φαινομένου νοεῖν.

«Ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε». Ὥσπερ τὸ κατὰ σάρκα ζῆν, τουτέστι, τὸ φαύλως ζῆν, οὕτω τὸ κατὰ σάρκα κρίνειν, ἀδίκως κρίνειν ἐστίν. «Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐὰν κρίνω, ἡ ἐμὴ κρίσις δικαία ἐστίν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀδίκως κρίνετε. Καὶ εἰ ἀδίκως κρίνομεν, φησί, διατί μὴ ἐγκαλεῖς; διατί μὴ κολάζεις; διατί μὴ κατακρίνεις; Ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἦλθον, φησί. Τοῦτο γάρ ἐστι τό. «Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγώ, ἡ κρίσις μου ἀληθής ἐστι». Ἐπεὶ εἰ ἐβουλήθην κρῖναι, ὑμεῖς ἂν τῶν καταδεδικασμένων ἦτε. Καὶ ταῦτα οὐχὶ κρίνων λέγω, φησίν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, Οὐχὶ κρίνων λέγω, ὡς οὐ θαρρῶν, ὅτι εἰ ἔκρινον, εἷλον ἂν ὑμᾶς (καὶ γὰρ εἰ ἔκρινον, δικαίως ἂν ὑμᾶς κατεδίκασα)· ἀλλὰ νῦν καιρὸς κρίσεως οὐκ ἔστι. Καὶ περὶ τῆς μελλούσης μὲν κρίσεως ἠνίξατο εἰπών, «Ὅτι μόνος οὐκ εἰμί, ἀλλ᾽ ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με Πατήρ». Ἐνταῦθα δὲ ἠνίξατο, ὅτι οὐκ αὐτὸς μόνος αὐτοὺς καταδικάζει, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ. Εἶτα αὐτὸ συνεσκίασεν, εἰς τὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν ἐνάγων· «Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστι».

3. Τί οὖν ἂν εἴποιεν ἐνταῦθα οἱ αἱρετικοί; Τί πλέον

εἶχεν ὁμιλήσει σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην των, διότι αὐτοὶ ἐνόμιζαν, ὅτι ἦτο ἁπλοῦς ἄνθρωπος. Καὶ λέγει· «Καὶ ἐὰν ἀκόμη δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή, διότι ξεύρω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι». Τί σημαίνει τοῦτο; Ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ εἶμαι Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς εἶναι διὰ τὸν ἑαυτόν του ἀξιόπιστος μάρτυς. «Σεῖς ὅμως δὲν ξεύρετε». Μὲ τὴν θέλησίν σας κάμνετε τὸ κακὸν καὶ ἐνῷ τὸ ξεύρετε κάμνετε πὼς δὲν τὸ ξεύρετε, ἀλλ' ὁμιλεῖτε σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σας σκέψιν καὶ δὲν θέλετε νὰ καταλάβετε τίποτε πέραν ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν ἄποψιν.

«Σεῖς κρίνετε σύμφωνα μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια». Ὅπως ἡ γηΐνη ζωὴ σημαίνει ὅτι ζῇ κανεὶς κακῶς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ κρίνει μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια, σημαίνει ὅτι κρίνει ἀδίκως. «Ἐγὼ ὅμως δὲν κρίνω κανέναν καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθειαν». Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ, Ἀδίκως κρίνετε. Καὶ ἂν κρίνωμεν ἀδίκως, ἐρωτοῦν, διατί δὲν μᾶς κατηγορεῖς; Διατί δὲν μᾶς τιμωρεῖς; Διατί δὲν μᾶς καταδικάζεις; Διότι ἐγώ, ἀπαντᾷ, δὲν ἦλθα διὰ νὰ κρίνω κανένα. «Ἐγὼ δὲν κρίνω κανένα. Καὶ ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις μου εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθειαν». Διότι ἐὰν ἤθελα νὰ κρίνω, σεῖς θὰ εἴχατε καταδικασθῆ. Καὶ λέγω ταῦτα, ὄχι διὰ νὰ κρίνω. Καὶ δὲν εἶπα δι' αὐτό, ὁμιλῶ ὄχι διὰ νὰ κρίνω, διότι πιστεύω ὅτι, ἂν ἔκρινα, θὰ σᾶς εἶχα τιμωρήσει (διότι, ἂν σᾶς ἔκρινα, δικαίως θὰ σᾶς κατεδίκαζα). Τώρα ὅμως δὲν εἶναι καιρὸς διὰ κρίσιν. Καὶ ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς μελούσης κρίσεως, ὅταν εἶπε· «Διότι δὲν κρίνω ἐγὼ μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε». Καὶ ἐδῶ κάμνει ὑπαινιγμόν, ὅτι δὲν τοὺς καταδικάζει μόνος αὐτὸς ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ. Ἔπειτα ὡμίλησεν ἀσαφέστερον περὶ αὐτοῦ καὶ παρουσίασε τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· «Εἰς τὸν νόμον σας εἶναι γραμμένον, ὅτι ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἔγκυρη».

3. Τί ἠμποροῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν ἐπ' αὐτοῦ οἱ αἱρετικοί;

ἔχε τῶν ἀνθρώπων, εἰ ἁπλῶς οὕτως ἐκλάβοιμεν τὸ λεχθέν; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦτο ὥρισται τοῦτο, ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστός τις· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Πῶς οὖν εἴρηται τὸ Δύο; ἆρα ἐπειδὴ δύο, ἢ ἐπειδὴ ἄνθρωποι διὰ τοῦτο δύο; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ δύο εἰσί, τίνος ἕνεκεν οὐ κατέφυγεν ἐπὶ τὸν Ἰωάννην, οὐδὲ εἶπεν, Μαρτυρῶ ἐγὼ περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ Ἰωάννης; τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τὸν ἄγγελον; τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τοὺς προφήτας; καὶ γὰρ μυρίας ἂν εὗρεν ἄλλας μαρτυρίας. Ἀλλ' οὐ τοῦτο βούλεται δεῖξαι μόνον, ὅτι δύο, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας.

Λέγουσιν αὐτῷ· «Τίς ἐστιν ὁ Πατήρ σου;». Εἶτά φησιν· «Οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα». Ἐπειδὴ γὰρ εἰδότες ὡς οὐκ εἰδότες ἔλεγον καὶ ὡς πειράζοντες αὐτόν, οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτοὺς ἀξιοῖ. Διὰ τοῦτο λέγει λοιπὸν τρανότερον ἅπαντα καὶ μετὰ πλείονος παρρησίας, ἀπό τε τῶν σημείων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀκολουθούντων τὴν μαρτυρίαν λαβών, τῷ ἐγγὺς εἶναι τὸν σταυρόν. «Οἶδα», γάρ, φησί, «πόθεν ἔρχομαι». Τοῦτο οὐ σφόδρα ἂν αὐτῶν καθήψατο· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν, «Καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω», μᾶλλον αὐτοὺς ἐφόβησεν ἄν, ὡς οὐ μέλλοντος αὐτοῦ μένειν ἐν τῷ θανάτῳ. Διατί δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἶδα, ὅτι Θεός εἰμι, ἀλλ' ὅτι «Οἶδα πόθεν ἔρχομαι»; Ἀεὶ τὰ ταπεινὰ ἀναμίγνυσι τοῖς ὑψηλοῖς καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα περιστέλλει. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ», καὶ τοῦτο δείξας, ἦλθεν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οἶδα παρὰ τίνος ἀπέσταλμαι, καὶ πρὸς τίνα ἀπέρχομαι. Οὕτω γὰρ οὐδὲν ἂν ἔσχον ἀντειπεῖν ἀκούσαντες ὅτι παρ' ἐκείνου ἀπέσταλται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἄπεισιν. Οὐ γὰρ ἂν εἶπον, φησί, τί ψεῦδος,

Κατὰ τί πλεονεκτεῖ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δεχθοῦμεν τὰ λόγια του ἁπλῶς; Διότι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔχει ὁρισθῆ τοῦτο διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ καθένας δὲν εἶναι ἀξιόπιστος διὰ τὸν ἑαυτόν του. Πῶς ἠμπορεῖ ὅμως νὰ ἰσχύῃ τοῦτο διὰ τὸν Θεόν; Πῶς ὅμως καθιερώθη τὸ Δύο; Ἢ ἐπειδὴ εἶναι δύο, ἢ ἐπειδὴ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἀπαιτοῦνται δύο ἄνθρωποι. Ἂν εἶναι δύο, τότε διατί ὁ Χριστὸς δὲν τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἰωάννην, οὔτε εἶπε, Δίδω ἐγὼ μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμὲ ὁ Ἰωάννης; Διατί δὲν τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἄγγελον ἢ εἰς τοὺς Προφήτας; Διότι ἠμποροῦσε νὰ εὕρῃ χιλίας ἄλλας μαρτυρίας. Δὲν ἤθελεν ὅμως ν' ἀποδείξῃ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα.

Ἔλεγαν λοιπὸν εἰς αὐτόν· «Ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ σου;». Καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπεκρίθη· «Οὔτε ἐμὲ γνωρίζετε, οὔτε τὸν Πατέρα μου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἂν καὶ ἤξευραν ἔκαμναν πὼς δὲν ἤξευραν καὶ ἔλεγαν αὐτὰ δῆθεν διὰ νὰ τὸν δοκιμάσουν, δὲν τοὺς θεωρεῖ ἀξίους ἀπαντήσεως. Δι' αὐτὸ ὁμιλεῖ δυνατώτερον δι' ὅλα αὐτὰ καὶ μὲ μεγαλύτερον θάρρος καὶ λαμβάνει τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν ποὺ ἠκολούθει ἐκεῖνα, διότι ἤδη ἦτο πλησίον ὁ καιρὸς τῆς σταυρώσεώς του. «Ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι», τοὺς λέγει. Αὐτὸ δὲν τοὺς ἔθιξε τόσον, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἐπρόσθεσε, «καὶ ποῦ ἐγὼ πηγαίνω», μᾶλλον τοὺς ἐφόβισε, διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸν κρατήσῃ ὁ θάνατος ποὺ θὰ ὑφίστατο. Διατί ὅμως δὲν τοὺς εἶπε γνωρίζω ὅτι εἶμαι Θεός, ἀλλὰ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι;». Πάντοτε ἀναμιγνύει τὰ ταπεινὰ μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὸ ἴδιο ὑποδηλώνει μὲ αὐτά. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου» καὶ ἀφοῦ τὸ ἀπέδειξεν, ἦλθεν εἰς τὰ ταπεινότερα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ ποῖον ἔχω ἀποσταλῆ καὶ εἰς ποῖον θὰ ἀπέλθω. Διότι ἔτσι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ προβάλλουν καμμίαν ἀντίρρησιν, ὅταν θὰ ἤκουαν ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἐκεῖνον. Διότι

ἐκεῖθέν τε ἥκων, καὶ ἐκεῖ ἀπιών, πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν.

Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἴστε τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε. Οἱ γὰρ τοσούτων ἀκούσαντες τεκμηρίων τε καὶ ἐλέγχων, ἔτι λέγετε, «Οὐκ ἔστιν ἀληθής»· καὶ Μωϋσέα ἀξιόπιστον ἡγεῖσθε καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ ἄλλων καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ ἑαυτοῦ λέγει· τὸν δὲ Χριστὸν οὐκέτι. Τοῦτο κατὰ σάρκα κρίνειν ἐστίν. «Ἐγὼ δὲ οὐ κρίνω οὐδένα». Καὶ μήν φησιν ὅτι «Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα». Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησι, «Καὶ ἐὰν κρίνω δέ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐκ εἰμὶ μόνος»; Πάλιν πρὸς τὴν ὑπόληψιν τὴν ἐκείνων φθέγγεται· τουτέστιν, Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ τοῦ Πατρός ἐστιν· οὐκ ἂν ἄλλως ἔκρινεν ὁ Πατὴρ κρίνων, εἰ μὴ ὡς ἐγώ· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἐγώ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατήρ.

Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τοῦ Πατρὸς ἐμνημόνευσεν; Οὐ γὰρ ἐνόμιζον ἀξιόπιστον εἶναι τὸν Υἱόν, εἰ μὴ τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν προσέλαβεν· ἄλλως δέ, οὐδὲ ἔστηκε τὸ λεχθέν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δύο ἀλλοτρίῳ πράγματι μαρτυρῶσι, τότε ἡ μαρτυρία ἐστὶν ἀληθής· τοῦτο γάρ ἐστι δύο μαρτυρεῖν· εἰ δὲ μέλλοι τις ἑαυτῷ μαρτυρεῖν, οὐκ ἔτι δύο εἰσίν. Ὁρᾷς ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον τοῦτο εἴρηκεν, ἢ ἵνα δείξῃ ὁμοούσιον ἑαυτόν, καὶ δι' ἑαυτοῦ πάλιν δείξῃ οὐ δεόμενον αὐτὸν ἄλλης μαρτυρίας· καὶ δείξῃ οὐδὲν ἔλαττον ἔχοντα τοῦ Πατρός;

Ὅρα γοῦν τὴν αὐθεντίαν. «Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατήρ». Οὐκ ἂν δὲ εἰ ἐλάττονος οὐσίας ἦν, τοῦτο ἂν ἔθηκεν. Νυνὶ δέ, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ἀριθμοῦ ἕνεκεν παρείληπται, θέα

δὲν σᾶς εἶπα τίποτε τὸ ψευδές, ὅταν ἐβεβαίωσα, ὅτι ἦλθα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ θὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ, δηλαδὴ εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν.

Σεῖς ὅμως δὲν γνωρίζετε τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο κρίνετε μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια. Διότι ἂν καὶ ἠκούσατε τόσας ἀποδείξεις καὶ τόσας διαβεβαιώσεις, ἐξακολουθεῖτε νὰ λέγετε, «Δὲν εἶναι ἀληθινός». Ἐν τούτοις θεωρεῖτε ἀξιόπιστον τὸν Μωϋσῆν καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τῶν ἄλλων καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν Χριστὸν ὅμως δὲν τὸν θεωρεῖτε ἀξιόπιστον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κρίνετε μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια. «Ἐγὼ ὅμως δὲν κρίνω κανέναν». Καὶ ὅμως εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα». Διατί λοιπὸν ἐδῶ λέγει, «Καὶ ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις μου εἶναι ἀληθινή, διότι δὲν εἶμαι μόνος»; Πάλιν ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν των. Λέγει δηλαδή· Ἡ κρίσις ἡ ἰδική μου εἶναι καὶ κρίσις τοῦ Πατρός μου. Διότι, ἐὰν ἔκρινεν ὁ Πατήρ, δὲν θὰ ἔκρινεν διαφορετικὰ ἀπὸ ἐμέ, οὔτε καὶ ἐγὼ θὰ ἔκρινα διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Διατί ὅμως ἐνεθυμήθη τὸν Πατέρα; Διότι δὲν ἐνόμιζον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀξιόπιστος, ἐὰν δὲν προσεκόμιζε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός. Ἄλλως δὲν θὰ ἔστεκεν ὁ λόγος του. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δίδουν μαρτυρίαν δύο περὶ ξένου πράγματος, τότε ἡ μαρτυρία εἶναι ἀληθινή. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δύο δίδουν μαρτυρίαν. Ἂν ὅμως πρόκειται κάποιος νὰ δώσῃ μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του, δὲν εἶναι πλέον δύο οἱ μάρτυρες. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε διὰ κανέναν ἄλλον λόγον, παρὰ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ἐπὶ πλέον ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλης μαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι δὲν ὑστερεῖ εἰς τίποτε ἀπὸ τὸν Πατέρα;

Πρόσεχε λοιπὸν τὴν αὐθεντίαν του. «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλεν». Ἂν ὅμως ἦτο κατωτέρας οὐσίας, δὲν θὰ προέβαλλεν αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν. Ἔπειτα διὰ νὰ

τὴν ἐξουσίαν οὐδὲν ἔχουσαν παρηλλαγμένον. Μαρτυρεῖ ἄνθρωπος, ὅταν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀξιόπιστος ᾖ, οὐχ ὅταν μαρτυρίας δέηται, καὶ τοῦτο ἐν ἀλλοτρίῳ πράγματι· ἐν δὲ ἰδίῳ ὅταν μαρτυρίας δέηται τῆς παρ' ἑτέρου, οὐκ ὅτι ἐστὶν ἀξιόπιστος. Ἐνταῦθα δὲ πᾶν τοὐναντίον. Καὶ γὰρ ἐν ἰδίῳ πράγματι μαρτυρῶν, καὶ παρ' ἑτέρου λέγων μαρτυρεῖσθαι, ἀξιόπιστον ἑαυτὸν εἶναί φησι, πανταχόθεν δεικνὺς ἑαυτοῦ τὴν αὐθεντίαν.

Διατί γὰρ εἰπών, «Οὐκ εἰμὶ μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με Πατήρ»· καὶ τό, «Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἐστὶν ἀληθής», οὐκ ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ»; Δῆλον ὅτι τὴν αὐθεντίαν δηλῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἑαυτὸν τέθεικεν· «Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ». Δείκνυσιν ἐνταῦθα τό τε ὁμότιμον, καὶ ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦνται, τὸν Θεὸν λέγοντες εἰδέναι Πατέρα, αὐτὸν οὐκ εἰδότες. Καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναί φησι, τὸ αὐτὸν μὴ θέλειν εἰδέναι. Λέγει οὖν, ὅτι οὐ δυνατὸν εἰδέναι τὸν Πατέρα αὐτοῦ χωρίς, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπισπάσηται εἰς τὴν αὐτοῦ γνῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφιέντες αὐτόν, ἀεὶ τὸν Πατέρα ἐζήτουν μαθεῖν, λέγει· «Οὐ δύνασθε εἰδέναι τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ». Ὥστε οἱ τὸν Υἱὸν βλασφημοῦντες, οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν γεγεννηκότα.

4. Ταῦτα φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ δοξάσωμεν τὸν Υἱόν. Καίτοι εἰ μὴ φύσεως ἦν τῆς αὐτῆς, οὐκ ἂν οὕτως εἶπεν. Εἰ γὰρ ἐδίδασκε μόνον, ἑτεροούσιος δὲ ἦν, ἐνῆν καὶ αὐτὸν ἀγνοοῦντα εἰδέναι τὸν Πατέρα· καὶ πάλιν οὐκ ἦν αὐτὸν εἰδότα πάντως, εἰδέναι τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἄνθρωπον

μὴ νομίζῃς ὅτι τοῦτο ἐτέθη ἕνεκα τοῦ ἀριθμοῦ 'Δύο', κοίταξε ὅτι ἡ ἐξουσία κατ' οὐδὲν διαφέρει. Ὁ ἄνθρωπος δίδει μαρτυρίαν, ὅταν εἶναι ἀξιόπιστος ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του καὶ ὄχι ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην μαρτυρίας καὶ μάλιστα περὶ ξένου πράγματος. Προκειμένου ὅμως περὶ ἰδικοῦ του πράγματος, ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην μαρτυρίας ἄλλου, τότε δὲν εἶναι ἀξιόπιστος. Ἐδῶ ὅμως συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς δίδῃ μαρτυρίαν περὶ ἰδίου πράγματος καὶ λέγει ὅτι μαρτυρεῖται ἀπὸ ἄλλον, βεβαιώνει ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος καὶ ἀποδεικνύει ἀπὸ παντοῦ τὴν αὐθεντίαν του.

Τότε διατί, ὅταν εἶπε, «Δὲν εἶμαι μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε», καὶ «Ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή», δὲν ἐσιώπησεν, ἀλλὰ προσέθεσεν, «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου»; Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἔκαμε διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν αὐθεντίαν του. Καὶ πρῶτα ἐτοποθέτησε τὸν ἑαυτόν του· «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου». Ἐδῶ ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεὸν Πατέρα, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Υἱόν. Καὶ αὐτὸ λέγει ὅτι εἶναι ἡ αἰτία, ὅτι δὲν θέλουν δηλαδὴ νὰ γνωρίσουν αὐτόν. Λέγει λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζουν τὸν Πατέρα χωρὶς νὰ γνωρίζουν αὐτόν, διὰ νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς ὥστε νὰ τὸν γνωρίσουν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄφησαν αὐτὸν καὶ ἐζήτουν νὰ μάθουν διὰ τὸν Πατέρα, δι' αὐτὸ τοὺς λέγει· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ γνωρίσετε τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμέ». Ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ βλασφημοῦν τὸν Υἱόν, δὲν βλασφημοῦν μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα.

4. Αὐτὰ ἂς ἀποφύγωμεν ἡμεῖς καὶ ἂς δοξάσωμεν τὸν Υἱόν. Καὶ ὅμως ἐὰν δὲν ἦτο τῆς αὐτῆς φύσεως, δὲν θὰ ὡμίλει ἔτσι. Διότι, ἐὰν ἐδίδασκε μόνον καὶ ἦτο ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγνώριζε κανεὶς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ νὰ ἠγνόῃ αὐτόν. Καὶ πάλιν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει πλήρως τὸν Υἱόν, νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν Πατέρα. Διότι

εἰδώς, οἶδεν ἄγγελον. Ναί, φησί· καὶ γὰρ ὁ τὴν κτίσι εἰδώς, οἶδε τὸν Θεόν. Οὐδαμῶς. Πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ τὴ κτίσιν εἰδότες· μᾶλλον δὲ πάντες ἄνθρωποι (ὁρῶσι γὰ αὐτήν), καὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἴσασι. Δοξάζωμεν τοίνυν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, μὴ τῇ δόξῃ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διὰ τῶ ἔργων. Αὕτη γὰρ ἐκείνης ἐκτὸς οὐδέν ἐστιν. «Ἴδε σὺ» φησίν, «Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ καὶ ἐπαναπαύσῃ τῷ νόμῳ κα καυχᾶσαι ἐν Θεῷ. Ὁ οὖν διδάσκων τὸν ἕτερον, σεαυτὸ οὐ διδάσκεις; ὁ ἐν νόμῳ καυχόμενος, διὰ τῆς παραβάσεω τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις;».

Ὅρα μή ποτε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ὀρθότητι τῆς πίστεω καυχώμενοι, διὰ τοῦ μὴ συμβαίνοντα τῇ πίστει τὸν βίο ἐπιδείκνυσθαι, τὸν Θεὸν ἀτιμάζωμεν, ποιοῦντες αὐτὸν βλασφημεῖσθαι. Καὶ γὰρ διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης καὶ ζύμη καὶ φῶς καὶ ἅλας εἶναι βούλεται τὸν Χριστιανόν. Τί δέ ἐστι τὸ φῶς; βίος λάμπων, μηδὲν ἔχων ἐσκοτισμένον. Τ φῶς οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον, οὐδὲ τὸ ἅλας, οὐδὲ ἡ ζύμη, ἀλλ εἰς ἑτέρους ἐπιδείκνυται τὴν ὠφέλειαν. Οὕτως οὐ τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ἀπαιτούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέρων Τὸ γὰρ ἅλας ἐὰν μὴ ἁλίζῃ, οὐκ ἔστιν ἅλας. Καὶ ἕτερον δ τι ἐνδείκνυται, ὅτι ἐὰν αὐτοὶ κατορθώσωμεν, ἔσονται πάντως καὶ ἕτεροι· ἕως δ' ἂν αὐτοὶ μὴ κατορθώσωμεν, οὐδ ἑτέρους ὀνῆσαι δυνησόμεθα. Μηδὲν μωρόν, μηδὲν χαῦνο παρ' ἡμῖν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ κοσμικὰ πράγματα τοιαῦτα α βιωτικαὶ φροντίδες. Διὰ τοῦτο αἱ παρθένοι μωραὶ ἐκλήθησαν, ὅτι περὶ τὰ μωρά, τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἠσχόληντο ἐνταῦθα μὲν συνάγουσαι, ἔνθα δὲ ἐχρῆν μὴ ἀποτιθέμεναι

Δέος οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ πάθωμεν· δέος μὴ καὶ ἡμεῖς ῥυπαρὰ ἀπέλθωμεν ἐνδεδυμένοι ἱμάτια ἔνθα πάν

---

6. Ρωμ. 2, 17.
7. Αὐτόθι 2, 21.

οὔτε γνωρίζει ἄγγελον ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει ἄνθρωπον. Ναί, θὰ εἰπῇς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν δημιουργίαν, γνωρίζει καὶ τὸν Θεόν, μᾶλλον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν τὴν δημιουργίαν (διότι τὴν βλέπουν) ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν. Ἂς δοξάσωμεν λοιπὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνον μὲ τὴν δόξαν τῶν λόγων ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν δόξαν τῶν ἔργων. Διότι ἡ πρώτη χωρὶς τὴν δευτέραν δὲν εἶναι τίποτε. «Ἀλλὰ σὺ ὀνομάζεσαι Ἰουδαῖος καὶ ἐπαναπαύεσαι εἰς τὸν νόμον καὶ καυχᾶσαι διὰ τὸν Θεόν σου[6]. Σὺ λοιπὸν ποὺ διδάσκεις τὸν ἄλλον, τὸν ἑαυτόν σου δὲν τὸν διδάσκεις; Σὺ ποὺ καυχᾶσαι διὰ τὸν νόμον, ἀτιμάζεις τὸν Θεὸν παραβαίνων τὸν νόμον;»[7].

Πρόσεχε μήπως κάποτε καὶ ἡμεῖς ποὺ καυχόμεθα διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν μας, ἕνεκα τοῦ ὅτι δὲν διάγομεν ζωὴν σύμφωνον μὲ τὴν πίστιν, ἀτιμάζωμεν τὸν Θεὸν μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι τὸν βλασφημοῦμεν. Διότι θέλει τὸν Χριστιανὸν νὰ εἶναι διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ζύμη, φῶς καὶ ἅλας. Καὶ τί εἶναι τὸ φῶς; Εἶναι λαμπρὸς βίος χωρὶς καμμίαν σκιάν. Τὸ φῶς δὲν εἶναι χρήσιμον διὰ τὸν ἑαυτόν του, οὔτε τὸ ἅλας, οὔτε ἡ ζύμη, ἀλλὰ παρέχει ὠφέλειαν εἰς τοὺς ἄλλους. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς δὲν ἀπαιτοῦμεν τὴν ὠφέλειαν μόνον διὰ τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Διότι, ἐὰν τὸ ἅλας δὲν ἁλατίζῃ, δὲν εἶναι ἅλας. Αὐτὸ φανερώνει καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδή, ἐὰν ἐπιτύχωμεν ἡμεῖς, θὰ ὠφελήσωμεν καὶ ἄλλους. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐπιτύχωμεν, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ὠφελήσωμεν ἄλλους. Ἂς μὴ εἴμεθα λοιπὸν οὔτε ἀνόητοι οὔτε μαλθακοί. Διότι ἔτσι εἶναι τὰ βιωτικὰ πράγματα, τέτοιες εἶναι αἱ φροντίδες τοῦ βίου. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ παρθένοι ὠνομάσθησαν μωραί, διότι ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἀνόητα καὶ βιωτικὰ πράγματα καὶ συγκέντρωναν ἀγαθὰ διὰ τὴν ἐδῶ ζωήν, δὲν ἐτοποθέτουν ὅμως αὐτὰ ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε νὰ τοποθετήσουν.

Ὑπάρχει λοιπὸν φόβος μήπως πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιο. Ὑπάρχει φόβος μήπως φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ φοροῦντες

τες ἔχουσι λαμπρὰ καὶ περιφανῆ. Οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας ρυπαρώτερον, οὐδὲν ἀκαθαρτότερον. Διὸ τὴν φύσιν αὐτῆς ὁ Προφήτης ἑρμηνεύων ἐβόα· «Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου». Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τῆς ἁμαρτίας τὸ δυσῶδες, ἐννόησον αὐτὴν μετὰ τὸ γενέσθαι, ὅταν τῆς ἐπιθυμίας ἀπαλλαγῇς, ὅταν μὴ ἔτι ἐνοχλῇ τὸ πῦρ, καὶ τότε ὄψει τίς ἐστιν ἡ ἁμαρτία. Ἐννόησον τὸν θυμόν, ὅταν ἐν γαλήνῃ ᾖς· ἐννόησον τὴν πλεονεξίαν, ὅταν ἔξω γένῃ τοῦ πάθους. Οὐδὲν αἰσχρότερον, οὐδὲν μιαρώτερον ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας.

Ταῦτα συνεχῶς λέγομεν, οὐκ ἐνοχλεῖν ὑμῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ κερδᾶναί τι μέγα καὶ θαυμαστόν. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ ἅπαξ μὴ κατορθώσας, ἴσως ἐκ τοῦ δεύτερον ἀκοῦσαι ποιήσει τοῦτο· καὶ ὁ δεύτερον παραδραμών, ἐκ τοῦ τρίτου διορθώσεται. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς πάντων ἀπαλλαγέντας τῶν πονηρῶν, τὴν εὐωδίαν τοῦ Χριστοῦ ἔχειν ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα, σὺν τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

8. Ψαλμ. 37, 6.

βρωμερὰ ἱμάτια ἐκεῖ ὅπου ὅλοι φοροῦν λαμπρὰ καὶ στολισμένα. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερον βρωμερὸν καὶ ἀκάθαρτον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Προφήτης περιγράφων τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγε μὲ δυνατὴν φωνήν· «Ἐβρώμησαν καὶ ἐσάπησαν αἱ πληγαί μου»[8]. Καὶ ἐὰν θέλῃς νὰ γνωρίσῃς τὴν δυσοσμίαν τῆς ἁμαρτίας, σκέψου αὐτὴν μετὰ τὴν ἐκτέλεσίν της, ὅταν ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅταν δὲν σὲ ἐνοχλῇ τὸ πῦρ, τότε θὰ ἰδῇς, τί εἶναι ἡ ἁμαρτία. Σκέψου τὸν θυμόν, ὅταν εἶσαι γαλήνιος. Σκέψου τὴν πλεονεξίαν, ὅταν ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὸ πάθος. Δὲν ὑπάρχει αἰσχρότερον καὶ βρωμερότερον ἀπὸ τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν.

Αὐτὰ τὰ λέγομεν συνεχῶς ὄχι ἐπειδὴ θέλομεν νὰ σᾶς ἐνοχλοῦμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχετε κάποιαν ὠφέλειαν μεγάλην καὶ ἀξιοθαύμαστον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει κάτι μίαν φορὰν καὶ δὲν διορθώνεται, ἴσως ὅταν τὸ ἀκούσῃ διὰ δευτέραν φορὰν νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐξέφυγε διὰ δευτέραν φοράν, ἴσως διορθωθῇ μὲ τὴν τρίτην. Καὶ εἴθε ὅλοι μας ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ ὅλα τὰ πονηρά, ν' ἀποκτήσωμεν τὴν εὐωδίαν τοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄.

'Ιω. 8, 20 - 30

«Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν· οὔπω γὰρ ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ».

1. Ὢ τῆς ἀνοίας τῆς Ἰουδαϊκῆς! Πρὸ τοῦ Πάσχα ζητοῦντες αὐτόν, εἶτα ἐν μέσῳ λαβόντες καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες κατασχεῖν, καὶ δι' ἑαυτῶν καὶ δι' ἑτέρων, καὶ οὐ δυνηθέντες, οὔτε οὕτως αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐξεπλάγησαν, ἀλλ' ἐπετίθεντο τῇ κακίᾳ, καὶ οὐκ ἀφίσταντο. Ὅτι γὰρ ἐπεχείρουν ἀεί, φησί· «Ταῦτα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν». Ἐν τῷ ἱερῷ ἐλάλει, καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, ὃ μᾶλλον ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς διεγεῖραι· καὶ ταῦτα ἐλάλει, ἐφ' οἷς ἐδάκνυντο καὶ ἐνεκάλουν, ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ Πατρί. Καὶ γὰρ τὸ «Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστι», τοῦτο ἐμφαίνει.

Ἀλλ' ὅμως, «Ταῦτα», φησίν, «ἐλάλει ἐν τῷ ἱερῷ», καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, «καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐπίασεν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· τουτέστιν, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν ἐπιτήδειος καθ' ὃν ἠθέλησε σταυρωθῆναι. Ὥστε καὶ τότε οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως γέγονεν ἔργον, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς αὐτοῦ. Αὐτοὶ γὰρ καὶ πάλαι ἐβούλοντο, οὐκ ἴσχυον δέ· οὐ τοίνυν οὐδὲ τότε ἴσχυσαν ἄν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν.

«Εἶπεν οὖν αὐτοῖς πάλιν ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με». Τί δήποτε λέγει τοῦτο συνεχῶς; Κατασείων

1. Ἰω. 8, 20.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄.

Ἰω. 8, 20 - 30

«Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πλησίον τοῦ θησαυροφυλακίου, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναὸν καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἔπιασε, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»[1].

1. Ὤ, πόσον μεγάλη ἦτο ἡ ἀνοησία τῶν Ἰουδαίων. Ἐνῷ τὸν ἐζήτουν πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ ἐνῷ τὸν εἶχαν περικυκλώσει καὶ ἐνῷ εἶχαν ἐπιχειρήσει πολλὰς φορὰς νὰ τὸν συλλάβουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ μὲ ἄλλους καὶ δὲν ἠμπόρεσαν, ἐν τούτοις δὲν ἐξεπλάγησαν μὲ τὴν τόσην δύναμίν του, ἀλλ' ἐπέμενον εἰς τὴν κακίαν των καὶ δὲν τὴν ἄφηναν. Ὅτι δηλαδὴ προσεπάθουν τοῦτο, ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πλησίον τοῦ θησαυροφυλακίου, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναὸν καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἔπιασεν». Ὡμίλει εἰς τὸν ναὸν σὰν διδάσκαλος, πρᾶγμα ποὺ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐξερεθίσῃ περισσότερον. Καὶ μάλιστα ὡμίλει περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα τοὺς διήγειραν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα τὸν κατηγόρουν, ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ φράσις του, «Ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή».

Λέγει ὅμως ὁ Εὐαγγελιστής, «Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν εἰς τὸν ναὸν» καὶ σὰν διδάσκαλος, «καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἔπιασε, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του», δηλαδὴ ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη ὁ καιρὸς κατάλληλος κατὰ τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ σταυρωθῇ. Ὥστε καὶ τότε αὐτὸ δὲν ἦτο ἔργον τῆς δυνάμεως τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῆς ἰδικῆς του οἰκονομίας. Αὐτοὶ τὸ ἤθελαν ἀπὸ πολὺν καιρόν, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὴν δύναμιν. Οὔτε καὶ τότε θὰ ἠμποροῦσαν, ἐὰν δὲν τὸ ἐπέτρεπεν ὁ ἴδιος.

«Εἶπεν λοιπὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς εἰς αὐτούς· Ἐγὼ φεύγω καὶ θὰ μὲ ζητήσετε». Διὰ ποῖον λόγον ἐπαναλαμβάνει τοῦτο; Διὰ νὰ ταράξῃ τὰς ψυχάς των καὶ διὰ νὰ τοὺς φο-

αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ φοβῶν. Ὅρα γὰρ ὅσον τοῦτο ἐνεποίει τὸν φόβον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι ἵνα ἀπαλλαγῶσι, ζητοῦσιν ὅπου ὑπάγει· οὕτω μεγάλα ἀπὸ τοῦ πράγματος ἐφαντάζοντο. Καὶ ἕτερον δὲ διδάξαι αὐτοὺς ἐβούλετο, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων βίας τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλὰ ἄνωθεν αὐτὸ προδιετύπωσε, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἤδη διὰ τούτων προέγραψε τῶν λόγων. Ἔλεγον οὖν· «Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν;». Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν ὑποψίαν καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα ἁμάρτημά ἐστι, φησί· «Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲν θαυμαστὸν ὑμᾶς τοιαῦτα ἐννοεῖν, ἀνθρώπους σαρκικούς, καὶ οὐδὲν λογιζομένους πνευματικόν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πράξω τι τοιοῦτον. «Ἄνωθεν γάρ εἰμι· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ». Καὶ πάλιν ἐνταῦθα τὰς κοσμικὰς ἐννοίας καὶ σαρκικάς φησιν· ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τό, «Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», οὐ τὸ σάρκα μὴ ἀνειληφέναι ἐστίν, ἀλλὰ τὸ πόρρω εἶναι τῆς ἐκείνων πονηρίας. Καὶ γὰρ τοὺς μαθητάς φησι μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅμως σάρκα εἶχον ἐκεῖνοι. Ὥσπερ οὖν ὁ Παῦλος λέγων, «Οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί», οὐχὶ ἀσωμάτους αὐτοὺς εἶναί φησιν, οὕτω λέγων τοὺς μαθητὰς οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου οὐδὲν ἕτερον, ἢ φιλοσοφίαν αὐτοῖς μαρτυρεῖ.

«Εἶπον οὖν ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθαι». Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ ἑτέρως αὐτὴν ἀποδύσασθαι οὐκ ἔνι, εἰ μὴ διὰ λουτροῦ, ἀνάγκη τὸν μὴ πιστεύοντα ἔχειν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Ὁ γὰρ μὴ βουλόμενος αὐτὸν θανατῶσαι διὰ τῆς πίστεως καὶ θάψαι, ἐναπο-

---

2. Ρωμ. 8, 9.

βήση. Καὶ πρόσεχε, πόσον φόβον τοὺς προξενεῖ τοῦτο. Ἐνῷ ἤθελαν νὰ τὸν φονεύσουν διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν, τὸν ἐρωτοῦν ποῦ θὰ ὑπάγῃ. Τόσον μεγάλην γνώμην εἶχον σχηματίσει περὶ τοῦ πράγματος. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο ἤθελε νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι δηλαδὴ τὸ πρᾶγμα θὰ συμβῇ ἔτσι ὄχι ἕνεκα τῆς ἰδικῆς των βιαιότητος, ἀλλ' ἤδη τοῦτο εἶχε προαναγγελθῆ ἄνωθεν καὶ προεῖπε τὴν ἀνάστασίν του μὲ αὐτὰ τὰ λόγια. Ἔλεγαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι· «Μήπως θ' αὐτοκτονήσῃ;». Ἀλλ' ὁ Χριστὸς διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν καὶ διὰ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἁμάρτημα, τοὺς εἶπε· «Σεῖς εἶσθε ἐκ τῶν κάτω», ποὺ σημαίνει· Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον, ὅτι σεῖς σκέπτεσθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι εἶσθε ἄνθρωποι γήϊνοι καὶ δὲν συλλογίζεσθε κανὲν πνευματικόν. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν θὰ πράξω κάτι παρόμοιον. «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἐκ τῶν ἄνω. Σεῖς εἶσθε ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον». Καὶ ἐδῶ πάλιν ὁμιλεῖ διὰ τὰς κοσμικὰς καὶ γηΐνας σκέψεις. Ἑπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἔκφρασις, «Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον», σημαίνει ὄχι ὅτι δὲν ἔλαβε σάρκα ἀλλ' ὅτι εὑρίσκεται μακρὰν ἀπὸ τὴν πονηρίαν ἐκείνων. Διότι καὶ διὰ τοὺς μαθητάς του εἶχεν εἰπεῖ ὅτι δὲν ἦσαν ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι εἶχον σάρκα. Ὅπως λοιπὸν ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε, «Σεῖς ὅμως δὲν εἶσθε σαρκικοί»[2], δὲν ἐννοοῦσεν ὅτι ἦσαν χωρὶς σῶμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλεγε διὰ τοὺς μαθητάς του ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν κόσμον δὲν τοὺς ἀπέδιδε τίποτε ἄλλο, παρὰ 'φιλοσοφίαν'.

«Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπα, ὅτι θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὰς ἁμαρτίας σας, ἐὰν δὲν πιστεύσετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι». Διότι, ἐὰν ἦλθε, διὰ νὰ σηκώσῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδιώξῃ αὐτὴν μὲ ἄλλον τρόπον παρὰ μὲ τὸ λουτρόν, εἶναι ἀνάγκη ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει νὰ ἔχῃ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν θέλει νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν θάνατον καὶ νὰ τὸν θάψῃ ἕνεκα τῆς πίστεως, θὰ ἀποθάνῃ μαζὶ μὲ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ

θανεῖται αὐτῷ καὶ ἀπελεύσεται ἐκεῖ δώσων εὐθύνας τῶν πρότερον ἡμαρτημένων. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται»· οὐ τῷ μὴ πιστεύειν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἁμαρτήματα ἔχων ἀπέρχεται.

Ἔλεγον οὖν· «Σὺ τίς εἶ;». Ὢ τῆς ἀνοίας! μετὰ χρόνον τοσοῦτον, καὶ σημεῖα, καὶ διδασκαλίαν, ἐρωτῶσι, «Σὺ τίς εἶ;». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Τὴν ἀρχὴν ὅ,τι καὶ λαλῶ ὑμῖν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων τῶν παρ' ἐμοῦ ἀνάξιοί ἐστι, μήτι γε καὶ μαθεῖν, ὅστις ἐγώ εἰμι. Ὑμεῖς γὰρ πάντα πειράζοντες φθέγγεσθε, καὶ οὐδενὶ τῶν παρ' ἐμοῦ προσέχοντες. Καὶ ταῦτα πάντα ἠδυνάμην ἐλέγξαι νῦν· τοῦτο γάρ ἐστι. «Πολλὰ ἔχω καὶ λέγειν καὶ κρίνειν»· οὐκ ἐλέγξαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάσαι· ἀλλ' ὁ πέμψας με, τουτέστιν, ὁ Πατήρ, οὐ βούλεται τοῦτο. «Οὐ γὰρ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον». «Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, φησίν, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον». Εἰ τοίνυν εἰς τοῦτό με ἀπέστειλεν, ἀληθὴς δέ ἐστιν, εἰκότως οὐδένα ἐγὼ κρίνω νῦν. Ἀλλὰ ταῦτα λαλῶ τὰ πρὸς σωτηρίαν, οὐ τὰ πρὸς ἔλεγχον. Λέγει δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι τοσαῦτα ἀκούων, παρὰ ἀσθένειαν οὐκ ἐπεξέρχεται, ἢ ὅτι οὐκ οἶδεν αὐτῶν τὰς διανοίας καὶ τὰς χλευασίας.

«Οὐκ ἔγνωσαν δὲ ὅτι τὸν Πατέρα αὐτοῖς λέγει». Ὢ τῆς ἀνοίας! οὐ διέλιπεν αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον. Εἶτα ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ποιήσας καὶ διδάξας, οὐκ ἀπεσπάσατο, περὶ τοῦ σταυροῦ λοιπὸν διαλέγεται, λέγων· «Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ καὶ

---

3. Ἰω. 12, 47.
4. Αὐτόθι 3, 17.

θὰ μεταναστεύσῃ εἰς ἐκεῖνον, διὰ νὰ δώσῃ λόγον διὰ τὰς προηγουμένας ἁμαρτίας του. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ», ὄχι μόνον διότι δὲν πιστεύει, ἀλλὰ καὶ διότι φεύγει φέρων μαζί του τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά του.

Ἔλεγαν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς αὐτόν· «Σὺ ποῖος εἶσαι;»· Ὤ, πόσον μεγάλη ἀνοησία! Τὸν ἐρωτοῦν μετὰ ἀπὸ τόσον χρόνον καὶ τόσα θαύματα καὶ διδασκαλίαν. «Σὺ ποῖος εἶσαι;». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ὅ,τι σᾶς λέγω ἀπὸ τὴν ἀρχήν». Καὶ ὁ λόγος του σημαίνει· Εἶσθε ὅλως διόλου ἀνάξιοι νὰ ἀκούετε τὰ λόγια μου, ἀφοῦ δὲν ἠμπορέσατε νὰ μάθετε, ποῖος εἶμαι. Διότι σεῖς ὁμιλεῖτε πάντοτε διὰ νὰ μὲ δοκιμάσετε καὶ δὲν προσέχετε εἰς τὰ λεγόμενά μου. Καὶ ἠμπορῶ περὶ ὅλων νὰ σᾶς ἐλέγξω τώρα. Διότι αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχουν τὰ λόγια του· «Ἔχω πολλὰ νὰ εἰπῶ διὰ σᾶς καὶ νὰ σᾶς κατακρίνω». Καὶ ὄχι μόνον νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ καὶ νὰ σᾶς τιμωρήσω. Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε, δηλαδὴ ὁ Πατήρ μου, δὲν θέλει τοῦτο. «Διότι δὲν ἦλθα διὰ νὰ καταδικάσω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»[3]. «Διότι δὲν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱόν του εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ καταδικάσῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον»[4]. Ἐὰν λοιπὸν μὲ ἀπέστειλε δι' αὐτό, εἶναι δὲ ἀληθινός, δικαίως ἐγὼ δὲν κρίνω τώρα κανένα. Ἀλλ' αὐτὰ λέγω ποὺ εἶναι διὰ τὴν σωτηρίαν σας καὶ ὄχι διὰ τὸν ἔλεγχόν σας. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγει διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι, ἐνῷ ἀκούει τόσα, δὲν τοὺς ἀντιμετωπίζει ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἢ ὅτι δὲν γνωρίζει τὰς σκέψεις των καὶ τὴν εἰρωνείαν των.

«Δὲν ἐκαταλάβαιναν ὅτι τοὺς ὡμίλει διὰ τὸν Πατέρα». Πόσον ἀνόητοι ἦσαν! Δὲν ἔπαυσε νὰ ὁμιλῇ περὶ αὐτοῦ συνεχῶς καὶ αὐτοὶ δὲν ἐκαταλάβαιναν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν τοὺς προσείλκυσεν, ἂν καὶ εἶχε κάμει τόσα θαύματα καὶ διδασκαλίαν, ὁμιλεῖ πλέον περὶ τῆς σταυρώσεώς του καὶ λέγει· «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι καὶ ὅτι δὲν ὁμιλῶ ἀπὸ τὸν

ὅτι μετ' ἐμοῦ ἐστιν ὁ πέμψας με καὶ οὐκ ἀφῆκέ με μόνον ὁ Πατήρ». Δείκνυσιν ὅτι δικαίως ἔλεγε, «Τὴν ἀρχὴν ὅ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν».

2. Οὕτως οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. «Ὅταν ὑψώσητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Οὐχ ὑμεῖς τότε μάλιστα προσδοκᾶτε ἀπαλλαγήσεσθαί μου καὶ ἀναιρήσειν; Ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι Τότε μάλιστα «εἴσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι», τῶν τε σημείων ἕνεκεν καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἁλώσεως. Πάντα γὰρ ταῦτα ἱκανὸς ἦν ἐμφῆναι αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Καὶ οὐκ εἶπε, Τότε γνώσεσθε τίς εἰμι. Ὅταν γὰρ ἴδητε, φησίν, ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τοῦ θανάτου πείσομαι, «Τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι»· τουτέστιν, ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ πάντα φέρων καὶ ἄγων καὶ οὐκ ἐναντίος ἐκείνῳ. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπήγαγε, «Καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ οὐδέν». Ἀμφότερα γὰρ εἴσεσθε, καὶ τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμήν, καὶ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Τὸ γάρ, «Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ οὐδέν», τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας δηλοῖ, καὶ τὸ οὐδὲν ἐκτὸς τῶν πατρικῶν νοημάτων φθέγγεσθαι. Ὅταν γὰρ ἐκπέσητε τῆς λατρείας, ὅταν μὴ συγχωρηθῇ ὑμῖν μηδὲ αὐτὸν θεραπεύειν, ὡς πρὸ τούτου, τότε εἴσεσθε ὅτι ἀμύνων ἐμοὶ ταῦτα ποιεῖ, καὶ παροξυνόμενος ὑπὲρ τῶν μὴ ἀκουσάντων μου· ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οὐκ ἂν εἴ γε ἀντίθεός τις ἤμην καὶ ἀλλότριος, τοσαύτην ἂν ὀργὴν καθ' ὑμῶν ἐκίνησε. Τοῦτο καὶ Ἠσαΐας φησί· «Δώσει τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ»· καὶ ὁ Δαυΐδ, «Τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ»· καὶ αὐτός, «Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος».

Καὶ αἱ παραβολαὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσιν, ὅταν λέγῃ· «Τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐ-

---

5. Ἡσ. 53, 9.
6. Ψαλμ. 2, 5.
7. Ματθ. 23, 38.

ἑαυτόν μου καὶ ὅτι ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλεν εἶναι μαζί μου καὶ ὁ Πατὴρ δὲν μὲ ἄφησε μόνον». Ἀποδεικνύει ὅτι δικαίως ἔλεγεν, «Ὅ,τι σᾶς λέγω ἀπὸ τὴν ἀρχήν».

2. Μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου δὲν ἐπρόσεχαν εἰς ὅσα τοὺς ἔλεγεν. «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Δὲν ἐλπίζετε ὅτι θ' ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ ἐμὲ καὶ ὅτι πέραν τοῦ θανάτου μου τίποτε ἄλλο δὲν θὰ συμβῇ; Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω ὅτι τότε μάλιστα «θὰ γνωρίσετε ὅτι εἶμαι ἐγὼ» καὶ ἐξ αἰτίας τῶν θαυμάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀναστάσεώς μου καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως. Διότι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀρκετὰ νὰ φανερώσουν τὴν δύναμήν του. Καὶ δὲν εἶπε, τότε θὰ γνωρίσετε, ποῖος εἶμαι. Διότι, λέγει, ὅταν ἰδῆτε, ὅτι δὲν θὰ πάθω τίποτε ἀπὸ τὸν θάνατον, «Τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι εἶμαι ἐγώ», δηλαδὴ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος φέρω καὶ ὁδηγῶ τὰ πάντα καὶ δὲν εἶμαι ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσε· «Καὶ δὲν λέγω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου». Διότι θὰ γνωρίσετε καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ τὴν ἰδικήν μου δύναμιν καὶ τὴν συμφωνίαν μου μὲ τὸν Πατέρα. Διότι ἡ φράσις του, «Δὲν λέγω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», φανερώνει τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ ὅτι δὲν ὁμιλεῖ πέραν ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ Πατρός. Διότι, ὅταν ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὴν λατρείαν, ὅταν δὲν θὰ σᾶς ἐπιτραπῇ οὔτε νὰ τὸν λατρεύετε, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι ὁ Πατήρ μου κάμνει ταῦτα διὰ νὰ μὲ ὑπερασπίσῃ καὶ διότι ὀργίζεται ἐναντίον σας, ποὺ δὲν ἠθέλατε νὰ μὲ ἀκούσετε. Διότι, ἐὰν ἐγὼ ἤμουν κάποιος ἀντίθετος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ξένος πρὸς αὐτόν, δὲν θὰ ὠργίζετο τόσον πολὺ ἐναντίον σας. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Ἠσαΐας, ὅταν λέγῃ· «Θὰ δώσῃ ἀσεβεῖς ἀντὶ τῆς ταφῆς του»[5]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυΐδ λέγει· «Τότε θὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτοὺς μὲ ὅλην τὴν ὀργήν του»[6]. Καὶ λέγει ὁ ἴδιος ἀλλοῦ· «Ἰδοὺ ἐγκαταλείπεται ὁ οἶκος σας ἔρημος»[7].

Ἀλλὰ καὶ αἱ παραβολαὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ὅπως π.χ. «Τί θὰ κάμῃ ὁ κύριος τῆς ἀμπέλου εἰς τοὺς

κείνου; Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς». Ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ διὰ τὸ μηδέπω πιστεύεσθαι οὕτω φθέγγεται; Ἐπεὶ εἰ αὐτοὺς ἀπολεῖ, ὥσπερ οὖν καὶ ἀπολεῖ («Φέρετε», γάρ, φησίν, «αὐτοὺς ὧδε τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι καὶ κατασφάξατε»), τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐτοῦ φησιν ἔργον, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς τὸ γινόμενον; Πρὸς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διαλεγόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ τιμῶν τὸν γεγεννηκότα. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἀφίω τὸν οἶκον ὑμῶν ἔρημον, ἀλλ' «Ἀφίεται»· τοῦτο μὲν γὰρ ἀπροσώπως τέθεικε. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, «Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;», εἶτα ἐπαγαγεῖν, ὅτι «Ἀφίεται», δείκνυσιν ὅτι αὐτὸς τὴν ἐρήμωσιν εἰργάζετο.

Ἐπειδὴ γάρ φησίν, εὐεργετούμενοι καὶ θεραπευόμενοι οὐκ ἠθελήσατε γνῶναι, κολαζόμενοι εἴσεσθε ὅστις ἐγώ. «Καὶ μετ' ἐμοῦ ἐστιν ὁ Πατήρ». Ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσι τό, «Ὁ πέμψας με», ἐλαττώσεως εἶναι, λέγει, «Μετ' ἐμοῦ ἐστι». Τὸ μὲν γάρ, τῆς οἰκονομίας· τὸ δέ, τῆς θεότητος. «Καὶ οὐκ ἀφῆκέ με μόνον, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε». Πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον κατήγαγε, πρὸς ἐκεῖνα συνεχῶς ἱστάμενος ὅπερ ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ, πρὸς τοῦτό φησι· «Τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε»· δεικνύς, ὅτι καὶ τὸ λύεσθαι τὸ Σάββατον, ἀρεστὸν αὐτῷ. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φησι· «Δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου;». Καίτοι γε εἰπὼν μόνον· «Τέκνα ζητεῖτε;», ἔρριψεν ὑπτίους.

---

8. Αὐτόθι, 21, 40-41.
9. Λουκᾶ. 19, 27.
10. Αὐτόθι 13, 34.

γεωργοὺς ἐκείνους; Θὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ μὲ τὸν χειρότερον τρόπον»[8]. Βλέπεις, ὅτι παντοῦ ὁμιλεῖ μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευον ἀκόμη εἰς αὐτόν; Ἐὰν λοιπὸν τοὺς ἐξολοθρεύσῃ, ὅπως πράγματι θὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ (διότι λέγει· «Φέρετε ἐδῶ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ εἶμαι βασιλεὺς καὶ σφάξετέ τους ἐνώπιόν μου»[9]), διατί λέγει ὅτι τὸ ἔργον ποὺ ἐκτελεῖται δὲν εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ τοῦ Πατρός του; Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀδυναμίαν ἐκείνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ τιμήσῃ τὸν Πατέρα. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν, Ἐγκαταλείπω τὸν οἶκον σας ἔρημον, ἀλλὰ «Ἐγκαταλείπεται», θέσας τὸ ῥῆμα ἀπροσώπως. Ἀλλὰ μὲ τὰ λόγια ποὺ εἶπε, «Πόσας φορὰς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας καὶ δὲν ἠθελήσατε»[10] καὶ μὲ τὸ «Ἐγκαταλείπεται», ποὺ ἐπρόσθεσεν, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐρημώσεως.

Ἐπειδὴ δηλαδή, τοὺς λέγει, ἂν καὶ εὐηργετήθητε καὶ ἂν καὶ ἐθεραπεύθητε ἀπὸ ἐμέ, δὲν ἠθελήσατε νὰ γνωρίσετε, ποῖος εἶμαι ἐγώ, θὰ τὸ γνωρίσετε μὲ τὴν τιμωρίαν ποὺ θὰ ὑποστῆτε. «Καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι μαζί μου». Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε» σημαίνει μείωσίν του λέγει, «Εἶναι μαζί μου». Διότι τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἀπόδειξις τῆς οἰκονομίας, τὸ δὲ δεύτερον τῆς θεότητος. «Καὶ δὲν μὲ ἄφησε μόνον, διότι ἐγὼ κάμνω πάντοτε ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Πάλιν κατεβίβασε τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ αὐτὸ ποὺ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν συχνά, ὅτι δηλαδὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὅτι δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον. Δι' αὐτὸ λέγει, «Ἐγὼ κάμνω ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Ἔτσι ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Σαββάτου εἶναι ἀρεστὴ εἰς αὐτόν. Ἔτσι ὡμίλησε καὶ ὅταν ἦτο ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρόν. «Μήπως νομίζετε, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου;». Ἀλλὰ καὶ ὅταν μόνον τοὺς ἠρώτησε, «Ποῖον ζητεῖτε;», τοὺς ἔκαμε νὰ τὰ χάσουν.

Τί οὖν οὐ λέγει, Δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι ὑμᾶς ἀπολέσαι ἔργῳ τοῦτο ἐπιδειξάμενος; Πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν καταβαίνει. Πολλὴν γὰρ ἐποιεῖτο σπουδήν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ τῷ Πατρί, Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἀνθρωπινώτερον φθέγγεται. Ὥσπερ δὲ τό, «Οὐκ ἀφῆκέ με μόνον», εἴρηται· οὕτω καὶ τό, ὅτι «Ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν». Ὅτε εἰς τὸ ταπεινὸν τὸν λόγον κατήγαγε τότε πολλοὶ ἐπίστευσαν. Ἔτι οὖν ἐρωτᾷς, τίνος ἕνεκεν ταπεινῶς φθέγγεται; Καίτοι γε σαφῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ᾐνίξατο τοῦτο, εἰπών, ὅτι «Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν»· μονονουχὶ βοῶν διὰ τούτων τῶν πραγμάτων.

Μὴ θορυβοῦ, ὦ ἀκροατά, ἐάν τι ταπεινὸν ἀκούσῃς. Οὐ γὰρ μετὰ τοσαύτην διδασκαλίαν μηδέπω πεπεισμένοι ὅτι παρὰ τοῦ Πατρός ἐστιν, εἰκότως ταπεινότερα ἤκουον ἵνα πεισθῶσι. Καὶ τοῦτο οὖν ἀπολογία ἐστὶν ὑπὲρ τῶν μελλόντων ταπεινῶς εἰρήσεσθαι. Ἐπίστευσαν μὲν οὖν, οὐχ ὡς ἐχρῆν δέ, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἡσθέντες καὶ ἀναπαυσάμενοι ἐπὶ τῇ τῶν λόγων ταπεινότητι. Ὅτι γὰρ οὐ τελείαν πίστιν εἶχον, δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λόγων, ἐν οἷς αὐτὸν πάλιν ὑβρίζουσι. Καὶ ὅτι οὗτοι αὐτοί εἰσιν ἐκεῖνοι, ἐδήλωσεν εἰπών· «Ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», δεικνὺς ὅτι οὐδέπω παρεδέξαντο τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνον προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. Διὸ καὶ πληκτικώτερον εἶπεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, «Ζητήσετέ με»· νῦν δὲ μεῖζον προσέθηκεν, ὅτι «Ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε». Καὶ τὸ πῶς δείκνυσιν, ὅτι οὐ δύνασθε ἐλθόντες ἐκεῖ, παρακαλέσαι με λοιπόν. «Ταῦτα ἃ λαλῶ εἰς τὸν κόσμον». Διὰ τούτων ἐδήλωσε λοιπὸν ἐξερχόμενον αὐτὸν εἰς τὰ ἔθνη. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔγνωσαν λοιπὸν ὅτι τὸν

Διατί λοιπὸν τοὺς λέγει· Νομίζετε ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς ἐξολοθρεύσω, ἀφοῦ ἀπέδειξε τοῦτο μὲ τὰ ἔργα; Κατεβαίνει εἰς τὴν πνευματικὴν των ἀδυναμίαν. Διότι ἐφρόντιζε μὲ κάθε τρόπον, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἐναντίον τοῦ Πατρός. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινον τρόπον. Καὶ ὅπως εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν μὲ ἄφησε μόνον», ἔτσι εἶπεν ἐπίσης, «Ἐγὼ κάμνω πάντοτε ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Ὅταν κατεβίβασε τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, τότε ἐπίστευσαν πολλοί. Καὶ ἐρωτᾷς λοιπὸν ἀκόμη, διὰ ποῖον λόγον ὁμιλεῖ εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον; Καὶ ὅμως ὁ Εὐαγγελιστὴς σαφῶς ὑπηνίχθη τοῦτο, ὅταν εἶπεν, ὅτι «Ἐνῷ ἔλεγεν αὐτά, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν», σχεδὸν σὰν νὰ φωνάζῃ δι' αὐτὰ τὰ πράγματα.

Μὴ ἀνησυχῇς, ἀκροατά, ἐὰν ἀκούσῃς κάτι ταπεινόν. Διότι αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶχαν ἀκόμη πεισθῆ ἔπειτα ἀπὸ τόσην διδασκαλίαν, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, δικαίως ἤκουαν τὰ περισσότερον ἁπλᾶ διὰ νὰ πεισθοῦν. Καὶ αὐτὸ συνηγορεῖ διὰ τὰ μέλλοντα νὰ λεχθοῦν μὲ ἁπλᾶ λόγια. Διότι ἐπίστευσαν μέν, ὄχι ὅμως ὅπως ἔπρεπεν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ τυχαίως, ἐπειδὴ ηὐχαριστήθησαν καὶ ἀνεκουφίσθησαν ἀπὸ τὴν ἁπλότητα τῶν λόγων. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀποδεικνύει μὲ ὅσα λέγει κατόπιν, ὅτι δὲν εἶχον τελείαν πίστιν διότι πάλιν ὕβριζον τὸν Χριστόν· «Ἔλεγε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν· Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου», διὰ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι ποτὲ δὲν εἶχαν πιστεύσει εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλ' ἐπρόσεχαν μόνον εἰς τὰ λόγια του. Δι' αὐτὸ καὶ ὡμίλησεν εἰς αὐτοὺς αὐστηρότερον. Διότι προηγουμένως εἶχεν εἰπεῖ, «Θὰ μὲ ζητήσετε», ἐνῷ τώρα προσέθεσε τὸ σοβαρώτερον, «Θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν σας». Καὶ δεικνύει καὶ μὲ ποῖον τρόπον, λέγων ὅτι δὲν θὰ ἠμπορέσετε πλέον νὰ ἔλθετε ἐκεῖ, διὰ νὰ μὲ παρακαλέσετε. «Αὐτὰ εἶναι τὰ ὁποῖα λέγω εἰς τὸν κόσμον». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια δηλώνει, ὅτι τοῦ λοιποῦ θ' ἀπευθυνθῇ εἰς τοὺς ἐθνικούς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐκα-

Πατέρα αὐτοῖς λέγει ἔμπροσθεν, πάλιν φθέγγεται περὶ αὐτοῦ· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ταπεινότητος τῶν ῥημάτων τέθεικεν ὁ εὐαγγελιστής.

3. Ἂν οὕτω τοίνυν θέλωμεν τὰς Γραφὰς ἐρευνᾶν μετὰ ἀκριβείας καὶ μὴ ἁπλῶς, δυνησόμεθα τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἐπιτυχεῖν· ἂν διὰ παντὸς αὐταῖς ἐνδιατρίβωμεν, καὶ δογμάτων ὀρθότητα, καὶ βίον εἰσόμεθα ἠκριβωμένον. Κἂν σφόδρα σκληρός τις εἴη, καὶ ἀπηνής, καὶ χαῦνος, κἂν μηδὲν κερδαίνῃ ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις, τὸν χρόνον γοῦν καρπώσεται τοῦτον, καὶ λήψεταί τινα ὠφέλειαν, εἰ καὶ μὴ τοσαύτην ὡς αἴσθησιν ἔχειν, ἀλλ' ὅμως λήψεται. Εἰ γὰρ μυρεψεῖόν τις παριὼν καὶ προσκαθήμενος ἐργαστηρίοις τοιούτοις, καὶ ἄκων ἀναχρώννυνται ἐκ τῆς εὐωδίας, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἐκκλησίαν ἀπιών. Ὥσπερ γὰρ ἐξ ἀργίας ἀργία τίκτεται, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας προθυμία γεννᾶται. Κἂν μυρίων ᾖς γέμων κακῶν, κἂν ἀκάθαρτος, μὴ φύγῃς τὴν ἐνταῦθα διατριβήν.

Τί οὖν, φησίν, ὅτι ἀκούων οὐ ποιῶ; Οὐ μικρὸν τὸ κέρδος ταλανίζειν ἑαυτόν· οὐκ ἄχρηστος οὗτος ὁ φόβος· οὐκ ἄκαιρον τοῦτο τὸ δέος. Ἐὰν στενάξῃς μόνον, ὅτι ἀκούων οὐ ποιῶ, πάντως καὶ ἐπὶ τὸ ποιεῖν ἥξεις ποτέ. Οὐ γὰρ ἔνεστι τῷ Θεῷ διαλεγόμενον καὶ ἀκούοντα Θεοῦ διαλεγομένου, μὴ κερδαίνειν. Εὐθέως γοῦν συστελλόμεθα, καὶ τὰς χεῖρας νιπτόμεθα, ὅταν βιβλίον βουλώμεθα λαβεῖν. Ὁρᾷς καὶ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως πόση εὐλάβεια; Ἂν δὴ καὶ μετὰ ἀκριβείας ἐπέλθωμεν, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν ὠφέλειαν. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐν εὐλαβείᾳ καθίστη τὴν ψυχήν, τὰς χεῖρας ἂν ἀπενιψάμεθα· καὶ γυνή, κἂν ἀκατακάλυπτος ᾖ, περιτίθεται εὐθέως τὸ φάρος, τῆς ἔνδοθεν εὐλαβείας τὸ δεῖγμα ἐν-

τάλαβαν ὅτι προηγουμένως ὡμίλει διὰ τὸν Πατέρα, πάλιν κάμνει λόγον περὶ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξήγησε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἁπλότητος τῶν λόγων του.

3. Ἂν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφὰς μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ὄχι τυπικῶς, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σωτηρίαν μας. Ἂν ἀσχολούμεθα διαρκῶς μὲ αὐτάς, θ' ἀποκτήσωμεν καὶ δογματικὴν ἀλήθειαν καὶ εὐσεβῆ ζωήν. Καὶ ὅσον καὶ ἂν εἶναι κανεὶς σκληρός, στρυφνὸς καὶ τρυφηλὸς καὶ ὅσον καὶ οὐδὲν ὠφελήθη ἀπὸ τὸν προηγούμενον χρόνον, θ' ἀπολαύσῃ ἀπὸ αὐτὸν καὶ θὰ ἔχῃ κάποιαν ὠφέλειαν, μολονότι ὄχι τόσον μεγάλην, ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνεται, ὅμως θὰ ὠφεληθῇ. Διότι, ἐὰν μεταβῇ κανεὶς καὶ καθήσῃ εἰς ἐργαστήριον ἀρωμάτων καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ ἀπορροφᾷ κάποιαν εὐωδίαν, πολὺ περισσότερον συμβαίνει τοῦτο εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἐκκλησιάζεται. Διότι, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀργίαν γεννᾶται ἡ ἀπροθυμία, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν γεννᾶται ἡ προθυμία. Καὶ ἂν ἀκόμῃ εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ κακὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀκάθαρτος εἰς τὴν ψυχήν, μὴ ἀποφύγῃς νὰ συχνάζῃς ἐδῶ.

Ποῖον τὸ κέρδος, θὰ ἐρωτήσῃς, ἂν δὲν κάμνω αὐτὰ ποὺ ἀκούω; Δὲν εἶναι μικρὸν τὸ κέρδος, ἐὰν ἀναγνωρίσῃς τὴν ἀθλιότητά σου. Δὲν εἶναι ἄχρηστος αὐτὸς ὁ φόβος, οὔτε ἄκαιρον τὸ δέος. Ἐὰν ἀναστενάξῃς μόνον, διότι δὲν ἔκαμες ὅσα ἤκουσες, θὰ φθάσῃς κάποτε εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τὰ κάμῃς. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἀκούει τὸν Θεὸν νὰ ὁμιλῇ, νὰ μὴ ἔχῃ κέρδος. Διότι, ὅταν θέλωμεν νὰ διαβάσωμεν ἕνα βιβλίον, ἀμέσως συγκεντρωνόμεθα καὶ πλύνομεν τὰ χέρια μας. Βλέπεις, πόσην προσοχὴν δεικνύομεν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν; Ἂν λοιπὸν κάμνωμεν τοῦτο συνεχῶς μὲ ἐπιμέλειαν, θὰ ἀποκτήσωμεν μεγάλην ὠφέλειαν. Διότι δὲν θὰ ἐνίπταμεν τὰ χέρια μας, ἐὰν δὲν εἴχαμεν ἐγκαταστήσει εἰς τὴν ψυχήν μας τὸν σεβασμόν. Καὶ μία γυναῖκα καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀκάλυπτος, φορεῖ ἀμέσως τὸ ἔνδυμά της, διὰ νὰ δώσῃ τὴν

δεικνυμένη· καὶ ἀνήρ, ἐὰν κατακεκαλυμμένος ᾖ, γυμνοῖ τὴν κεφαλήν. Ὁρᾷς πῶς κῆρυξ γίνεται τῆς ἔνδον εὐλαβείας τὸ ἔξωθεν σχῆμα; Εἶτα καὶ εἰς ἀκρόασιν καθίσας, ἐστέναξε πολλάκις καὶ κατέγνω τοῦ βίου τοῦ παρόντος.

Προσέχωμεν τοίνυν ταῖς Γραφαῖς, ἀγαπητοί· καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, τὰ γοῦν εὐαγγέλια περισπούδαστα ἡμῖν γινέσθω, καὶ ταῦτα μεταχειριζώμεθα. Εὐθέως γάρ, ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα ὄψει ἐγκείμενον, καὶ ἀκούσῃ εὐθέως λέγοντος· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις ἦν οὕτω. Μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου». Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων, ἐπιθυμήσει παρθενίας εὐθέως, θαυμάζεται τὸν τόκον, ἀπαλλαγήσεται τῆς γῆς. Οὐ μικρὰ καὶ ταῦτα, ὅταν ἴδῃς καὶ Πνεύματος καταξιουμένην τὴν παρθένον, καὶ ἄγγελον αὐτῇ διαλεγόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἐπιπολῆς· εἰ δὲ ἐπιμείνῃς μέχρι τέλους ἐπιών, πάντα εὐθέως διαπτύσεις τὰ βιωτικά, πάντων καταγελάσῃ τῶν ἐνταῦθα· κἂν πλούσιος ᾖς, οὐδὲν ἡγήσῃ τὸν πλοῦτον, ἀκούσας ὅτι τέκτονος οὖσα ἐκείνη καὶ ταπεινῆς οἰκίας, μήτηρ τοῦ Δεσπότου σου γέγονε· κἂν πένης ᾖς, οὐκ ἐπαισχυνθήσῃ τὴν πενίαν, μαθὼν ὅτι τὴν εὐτελεστάτην οἰκίαν οὐκ ἐπῃσχύνθη ὁ τοῦ κόσμου Δημιουργός.

Ταῦτα ἐννοῶν, οὐχ ἁρπάσεις, οὐ πλεονεκτήσεις, οὐ λήψῃ τὰ τῶν ἑτέρων σύ· ἀλλ' ἐραστὴς ἔσῃ μᾶλλον πενίας, καὶ ὑπερόψει τὸν πλοῦτον. Ἂν δὲ τοῦτο γένηται, πάντα ἐξορίεις τὰ κακά. Πάλιν ὅταν ἴδῃς αὐτὸν ἐπὶ φάτνης κείμενον, οὐ σπουδάσεις τῷ παιδίῳ σου περιθεῖναι κόσμον χρυσοῦν,

11. Ματθ. 1, 18.

ἀπόδειξιν τῆς ἐσωτερικῆς της εὐσεβείας. Καὶ ἕνας ἄνδρας ἐὰν εἶναι τελείως ἐνδεδυμένος, ἔχει ὅμως ἀκάλυπτον τὴν κεφαλήν. Βλέπεις, πῶς τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐσωτερικῆς εὐσεβείας; Ἔπειτα, ἀφοῦ καθίσῃ οὗτος καὶ ἀκούσῃ, ἀναστενάζει πολλὰς φορὰς καὶ καταδικάζει τὴν προηγουμένην ζωήν του.

Ἂς προσέχωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου εἰς τὰς ἁγίας Γραφὰς καὶ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον ἂς μελετῶμεν τὰ Εὐαγγέλια καὶ ἂς χρησιμοποιοῦμεν ταῦτα. Διότι ἀμέσως μόλις ἀνοίξῃς τὸ βιβλίον, θὰ ἰδῇς ν' ἀναφέρεται πρῶτον τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ θ' ἀκούσῃς τὸν Εὐαγγελιστὴν νὰ λέγῃ· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις ἔγινε κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ἀφοῦ ἡ μήτηρ του Μαρία ἐμνηστεύθη τὸν Ἰωσήφ, εὑρέθη ἔγκυος ἐκ Πνεύματος ἁγίου»[11]. Καὶ ὅποιος ἀκούει αὐτά, ἀμέσως καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν παρθενίαν, θαυμάζει τὴν γέννησιν, φεύγει ἀπὸ τὴν γῆν. Διότι αὐτὰ δὲν εἶναι ὀλίγα, ὅταν ἰδῇς ὅτι ἡ Παρθένος γίνεται ἀξία τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὅτι συζητεῖ μὲ ἄγγελον. Καὶ αὐτὰ μὲν ἀπὸ ἐπιπολαίαν ἄποψιν. Ἐὰν ὅμως ἐπιμείνῃς νὰ μελετήσῃς μέχρι τέλους, ἀμέσως θ' ἀποκρούσῃς ὅλα τὰ γήϊνα, θὰ περιγελάσῃς ὅλα τὰ ἐδῶ. Καὶ ἂν εἶσαι πλούσιος, θὰ θεωρήσῃς τὸν πλοῦτον ὡς τίποτε, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἡ Παρθένος ποὺ ὑπῆρξε σύζυγος καὶ ἀπὸ φτωχὴν οἰκογένειαν, ἔχει γίνει μήτηρ τοῦ Κυρίου σου. Ἂν πάλιν εἶσαι φτωχός, δὲν θὰ ἐντραπῇς διὰ τὴν φτώχειαν σου, ὅταν μάθῃς ὅτι τὴν πτωχικὴν ἐκείνην οἰκίαν δὲν ἐντράπηκεν ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Ὅταν καταλάβῃς αὐτά, δὲν θὰ ἁρπάσῃς, δὲν θὰ πλεονεκτήσῃς, δὲν θὰ κλέψῃς, τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ θ' ἀγαπήσῃς περισσότερον τὴν φτώχειαν καὶ θὰ περιφρονήσῃς τὸν πλοῦτον. Καὶ ἂν γίνῃ τοῦτο, θ' ἀπομακρύνῃς ὅλα τὰ κακά. Ὅταν πάλιν ἰδῇς αὐτὸν νὰ εἶναι ἐξαπλωμένος εἰς τὴν φάτνην, δὲν θὰ φροντίσῃς νὰ στολίσῃς τὸ παιδί σου μὲ χρυσᾶ στολίδια, οὔτε θὰ κατασκευάσῃς διὰ τὴν γυ-

οὐδὲ τῇ γυναικὶ ἀργυρένδετον ποιῆσαι κλίνην. Ταῦτα δὲ μὴ σπουδάζων, οὐδὲ τὰς ἐκ τούτων ἐργάσῃ πλεονεξίας καὶ ἁρπαγάς. Πολλὰ καὶ ἕτερα ἔστι κερδᾶναι, ἅπερ οὐκ ἔνεστι νῦν κατὰ μέρος λέγειν· εἴσονται δὲ οἱ πεῖραν εἰληφότες.

Διὸ παρακαλῶ καὶ κτᾶσθαι βιβλία, καὶ μετὰ τῶν βιβλίων τὰ νοήματα κατέχειν, καὶ ταῖς διανοίαις ἐγγράφειν. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ οὐ προσεῖχον, τῶν χειρῶν ἐκελεύοντο τὰ βιβλία ἐξαρτᾶν· ἡμεῖς δὲ οὔτε ἐν χερσίν, ἀλλ᾿ ἐν οἰκίᾳ τίθεμεν, δέον ἐντυποῦν τῇ καρδίᾳ. Οὕτω γὰρ τὸν παρόντα ἐκκαθαίροντες βίον, τευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾿ οὗ καὶ μεθ᾿ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναῖκα σου κλίνην ἀργυρόδετον. Ἐὰν δὲν φροντίζῃς δι' αὐτά, δὲν θὰ χρησιμοποιήσῃς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ἁρπαγήν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἠμπορεῖς νὰ κερδίσῃς, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαριθμήσω λεπτομερῶς, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα γνωρίζουν, ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει πεῖραν.

Δι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ νὰ προμηθεύεσθε βιβλία, νὰ συγκεντρώνετε τὰ νοήματά των καὶ νὰ τὰ ἐγγράφετε εἰς τὸν νοῦν σας. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόσεχαν, εἶχαν διαταχθῆ νὰ κρατοῦν τὰ βιβλία εἰς τὰ χέρια των. Ἡμεῖς ὅμως δὲν τὰ κρατοῦμεν εἰς τὰ χέρια μας, ἀλλὰ τ' ἀφήνομεν εἰς τὰς οἰκίας μας, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ τὰ ἔχωμεν τυπομένα εἰς τὴν καρδίαν μας. Διότι ἀφοῦ ἐκκαθαρίσωμεν τὴν παροῦσαν ζωήν μας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι δι' ὅλους μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄.

Ἰω. 8,31 - 47

«Ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μού ἐστε καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

1. Πολλῆς ὑπομονῆς δεῖται τὰ ἡμέτερα, ἀγαπητοί. Ἡ δὲ ὑπομονὴ γίνεται, ὅταν κατὰ βάθους ἐρριζωμένα τὰ δόγματα ᾖ. Καθάπερ γὰρ τὴν δρῦν τὴν εἰς τοὺς κάτω κόλπους ἀφιεῖσαν τὰς ῥίζας καὶ περισφιγγομένην μετὰ ἀκριβείας, οὐδεὶς ἄνεμος προσπεσὼν ἀνασπάσαι δυνήσεται, οὕτω δὴ καὶ τὴν ψυχὴν τὴν καθηλωμένην τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ, οὐδεὶς περιτρέψαι δυνήσεται· τοῦ γὰρ ἐρριζῶσθαι, τὸ καθηλῶσθαι πλέον ἐστί. Τοῦτο γοῦν ὁ Προφήτης εὔχεται λέγων· «Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου». Οὕτω καὶ σὺ καθήλωσον καὶ σύναψον, ὡσανεὶ ἥλῳ προσπεπερονημένῳ. Ὥσπερ γὰρ οὗτοι δυσάλωτοι, οὕτως οἱ ἐναντίοι εὐάλωτοι γίνονται καὶ καταρριπτοῦνται ῥαδίως· ὅπερ καὶ τότε ἔπασχον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀκούσαντες γὰρ καὶ πιστεύσαντες, πάλιν ἐξετράπησαν.

Βουλόμενος οὖν ἐμβαθῦναι τὴν πίστιν αὐτῶν ὁ Χριστός, ὥστε μὴ ἐπιπολαίαν εἶναι, διασκάπτει τὴν ψυχὴν πληκτικωτέροις λόγοις. Τῶν γὰρ πιστευόντων ἦν καὶ ἐλέγχων ἀνέχεσθαι· οἱ δὲ εὐθέως ἠγρίαινον. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ; Πρῶτον παραγγέλλει· «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως μαθηταί μού ἐστε καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει

1. Ἰω. 8, 31-32.
2. Ψαλμ. 118-120.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄.

'Ιω. 8,31 - 47

«Εἶπε λοιπὸν ὁ 'Ιησοῦς εἰς τοὺς 'Ιουδαίους ποὺ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν. 'Εὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου, θὰ εἶσθε πραγματικὰ μαθηταί μου καὶ θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ»[1].

1. Ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ὑπομονήν, ἀγαπητοί μου. Καὶ ἡ ὑπομονὴ ἀποκτᾶται, ὅταν τὰ δόγματα ἔχουν τὰς ρίζας των εἰς τὴν καρδίαν μας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὴν δρῦν ποὺ ἔχει ἁπλώσει τὰς ρίζας της βαθέως εἰς τὸ χῶμα καὶ συγκρατεῖται μὲ αὐτὰς στερεὰ κανεὶς ἄνεμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ξερριζώσῃ, ὅσον δυνατὰ καὶ ἂν φυσᾷ, ἔτσι καὶ τὴν ψυχὴν ποὺ εἶναι ἀφωσιωμένη εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ τὴν ἀποσπάσῃ ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἡ προσήλωσις εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὸ ρίζωμα. Τοῦτο εὔχεται καὶ ὁ Προφήτης, ὅταν λέγῃ· «Καθήλωσε μὲ τὸν φόβον σου τὰς σάρκας μου»[2]. Ἔτσι πρέπει νὰ προσηλωθῇς καὶ νὰ συνδεθῇς καὶ σύ, σὰ νὰ εἶσαι καρφωμένος μὲ καρφὶ ποὺ τρυπᾷ βαθειά. Διότι ὅπως αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἀφωσιωμένοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύσκολα αἰχμαλωτίζονται, ἔτσι καὶ οἱ ἀντίθετοι τούτων εὔκολα αἰχμαλωτίζονται καὶ ἀπομακρύνονται ταχέως. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχαν πάθει καὶ οἱ 'Ιουδαῖοι τότε. Διότι, ἐνῷ εἶχαν ἀκούσει τὸν Χριστὸν καὶ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν, πάλιν ἀπεμακρύνθησαν.

'Επειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ κάμῃ σταθερωτέραν τὴν πίστιν των, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἐπιφανειακή, ἐρευνᾷ τὴν ψυχήν των μὲ ἐπιτιμητικώτερα λόγια. Διότι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ πιστεύουν ἦτο νὰ ἀνέχωνται καὶ τὸν ἔλεγχον. Οἱ 'Ιουδαῖοι ὅμως ὠργίζοντο ἀμέσως. Καὶ πῶς κάμνει τοῦτο ὁ Χριστός; Πρῶτον τοὺς δίδει τὴν παραγγελίαν· «'Εὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου, θὰ εἶσθε πραγματικὰ μαθηταί μου καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ», σὰν νὰ τοὺς λέγῃ·

ὑμᾶς»· μονονουχὶ λέγων, Μέλλω βαθεῖαν διδόναι τομήν, ἀλλὰ μὴ σαλεύεσθε. Μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν τὸν τύφον αὐτῶν τῆς διανοίας κατέστειλε. Τίνος ἐλευθερώσει, εἰπέ μοι; Ἁμαρτημάτων. Τί οὖν οἱ ἀλαζόνες ἐκεῖνοι; «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε».

Κατέπεσεν εὐθέως αὐτῶν ἡ διάνοια· τοῦτο δὲ γέγονεν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ κοσμικὰ ἐπτοῆσθαι. «Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», δηλοῦντος ἦν τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότος ὅτι ἐπίστευσαν μέν, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότος ὅτι ἐπίστευσαν μέν, οὐκ ἔμειναν δέ. Καὶ μέγα ἐπαγγέλλεται, τὸ μαθητὰς αὐτοῦ ἐκείνους γενέσθαι. Ἐπειδὴ γάρ τινες ἀνεχώρησαν πρώην, αἰνιττόμενος αὐτούς φησιν, Ἐὰν μείνητε· ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν, καὶ ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔμειναν. «Πολλοὶ γὰρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ παρρησίᾳ περιεπάτουν». «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν»· τουτέστιν, Ἐμέ· «Ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια». Τὰ μὲν Ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν, τὴν δὲ ἀλήθειαν παρ' ἐμοῦ εἴσεσθε, καὶ ἐλευθερώσει ὑμᾶς τῶν ἁμαρτημάτων. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν: «Ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε», οὕτω καὶ τούτοις ἔλεγεν, «Ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀπαλλάξω ὑμᾶς δουλείας· ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς εἴασε συνιδεῖν. Τί οὖν ἐκεῖνοι; «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε». Καίτοι εἰ ἐχρῆν ἀγανακτῆσαι, ἐπὶ τῷ προτέρῳ εἰκὸς ἦν τῷ εἰρηκέναι, «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν», καὶ εἰπεῖν· Τί οὖν; νῦν τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἴσμεν; ὁ νόμος οὖν ψεῦδος καὶ ἡ γνῶσις ἡ ἡμετέρα; Ἀλλ' οὐδενὸς τούτων αὐτοῖς ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπὶ κοσμικοῖς πράγμασιν ἀλγοῦσι, καὶ ταῦτα δουλείαν ὑποπτεύσαντες. Εἰσὶ

---

3. Ἰω. 6, 67.

Πρόκειται νὰ κάμω βαθεῖαν τομήν, ἀλλὰ μὴ κινῆσθε. Ἀλλὰ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια μᾶλλον κατεπίεσε τὴν ἔπαρσιν τῆς ψυχῆς των. Ἀπὸ τί θὰ τοὺς ἐλευθερώση, εἰπέ μου; Ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των βεβαίως. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι οἱ ἀλαζόνες τί ἀπήντησαν; «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ δὲν ἐγίναμεν ποτὲ κανενὸς δοῦλοι».

Ἀμέσως κατέπεσε τὸ πνεῦμα των καὶ αὐτὸ ἔγινε διότι εἶχαν τὸν φόβον τῶν γηΐνων πραγμάτων. «Ἐὰν μείνετε εἰς τὸν λόγον μου». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Χριστὸς ἐφανέρωσεν ὅσα ἐκεῖνοι εἶχαν εἰς τὴν καρδίαν των καὶ ἀπεκάλυψεν ὅτι ἐπίστευσαν, ἀλλὰ δὲν ἔμειναν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν. Καὶ τοὺς δίδει μεγάλην ὑπόσχεσιν, ὅτι δηλαδὴ θὰ γίνουν μαθηταί του. Καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ εἶχον ἀποχωρήσει προηγουμένως, ὑπαινισσόμενος αὐτοὺς εἶπεν, «Ἐὰν μείνετε», ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνοι ἤκουσαν, ἐπίστευσαν καὶ ἔφυγαν, ἀφοῦ δὲν ἔμειναν. «Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἔφυγαν καὶ δὲν ἐπήγαιναν δημοσία πλέον μαζί του»[3]. «Θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ Ἐμέ. «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια». Τὰ Ἰουδαϊκὰ ἦσαν ὅλα τυπικά, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν θὰ τὴν γνωρίσετε ἀπὸ ἐμὲ καὶ αὐτὴ θὰ σᾶς ἐλευθερώση ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας σας. Διότι, ὅπως ἔλεγεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «Θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὰς ἁμαρτίας σας», ἔτσι λέγει τώρα καὶ εἰς αὐτοὺς «Θὰ σᾶς ἐλευθερώση».

Δὲν τοὺς εἶπε Θὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἀλλ᾽ αὐτὸ τοὺς ἄφησε νὰ καταλάβουν. Καὶ τί ἀπήντησαν ἐκεῖνοι; «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ δὲν ἐγίναμεν ποτὲ δοῦλοι εἰς κανένα». Ἂν ὅμως ἔπρεπε ν᾽ ἀγανακτήσουν, εὔλογον ἦτο ν᾽ ἀγανακτήσουν δι᾽ ἐκεῖνο ποὺ εἶχεν εἰπεῖ «Θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν» καὶ ν᾽ ἀπαντήσουν· Δὲν γνωρίζομεν τώρα τὴν ἀλήθειαν; Ὁ νόμος εἶναι ψευδὴς καὶ ἡ γνῶσις μας; Ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ λυποῦνται διὰ γήϊνα πράγματα καὶ ὑποπτεύουν αὐτὰ ὡς δουλείαν. Ὑπάρχουν, ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοί, οἱ

γάρ, εἰσὶ καὶ νῦν πολλοὶ οἳ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδιαφόροις αἰσχύνονται, καὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ· ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας οὐκέτι, καὶ ἕλοιντο ἂν μυριάκις ἐκείνην κληθῆναι δοῦλοι τὴν δουλείαν, ἢ ταύτην ἅπαξ.

Τοιοῦτοί τινες ἦσαν κἀκεῖνοι καὶ οὐδὲ ᾔδεσαν ἄλλην δουλείαν καί φασι· Δούλους ἐκάλεσας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἀβραάμ, τοὺς εὐγενεῖς; οὓς οὐκ ἐχρῆν διὰ τοῦτο καλέσαι δούλους. «Οὐδέποτε γάρ, φησίν, «ἐδουλεύσαμεν». Τοιαῦτα γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ αὐχήματα· «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, Ἰσραηλῖταί ἐσμεν». Οὐδαμοῦ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων μέμνηται. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἀνέκραγεν Ἰωάννης, λέγων· «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ». Διατί δὲ μὴ ἤλεγξεν αὐτοὺς ὁ Χριστός; καὶ γὰρ πολλάκις ἐδούλευσαν, καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ Βαβυλωνίοις, καὶ ἑτέροις πολλοῖς. Ὅτι οὐ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῷ τὰ λεγόμενα ἦν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ πρὸς εὐεργεσίαν, καὶ πρὸς τοῦτο ἠπείγετο. Ἐπεὶ εἶπεν ἂν τὰ τετρακόσια ἔτη· εἶπεν ἂν τὰ ἑβδομήκοντα· εἶπεν ἂν τὰ ἐπὶ τῶν κριτῶν, τὰ ποτὲ μὲν εἴκοσι, ποτὲ δὲ δύο, ποτὲ δὲ ἑπτά· εἶπεν ἄν, πῶς οὐδέποτε διέλιπον δουλεύοντες. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐσπούδαζε δεῖξαι, δούλους ἀνθρώπων γενομένους, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ἥπερ ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δουλεία, ἧς Θεὸς μόνος ἀπαλλάξαι δύναται. Τὸ γὰρ ἀφεῖναι ἁμαρτίας, οὐδενὸς ἑτέρου ἐστί· καὶ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ὡμολόγουν.

Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ὡμολόγουν Θεοῦ ἔργον εἶναι, εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἐνάγει, καί φησι· «Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας», δεικνὺς ὅτι περὶ ταύτης λέγει τῆς

ὁποῖοι ἐντρέπονται διὰ τὰ ἀσήμαντα καὶ δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας καθόλου καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ προετίμων χιλίας φορὰς νὰ ὀνομασθοῦν δοῦλοι δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν παρὰ διὰ τὴν ἄλλην ἔστω καὶ μίαν φοράν.

Τέτοιοι ἦσαν καὶ οἱ 'Ιουδαῖοι, δὲν ἤξευραν ἄλλην δουλείαν καὶ τοῦ λέγουν· 'Ωνόμασες δούλους τοὺς ἀπογόνους τοῦ 'Αβραάμ, αὐτοὺς ποὺ εἶναι εὐγενεῖς; Αὐτοὺς δὲν ἔπρεπε δι' αὐτὸν τὸν λόγον νὰ ὀνομάσῃς δούλους. Διότι ποτέ, λέγουν, «Δὲν ἐγίναμεν δοῦλοι». Τοιαῦται ἦσαν αἱ καυχησιολογίαι τῶν 'Ιουδαίων. «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ 'Αβραάμ, εἴμεθα 'Ισραηλῖται». Πουθενὰ ὅμως δὲν ἐνθυμοῦνται τὰ κατορθώματά τους. Δι' αὐτὸ ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ὁ 'Ιωάννης μὲ δυνατὴν φωνήν· «Μὴ νομίσετε ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ λέγετε, ἔχομεν Πατέρα τὸν 'Αβραάμ». Διατί ὅμως δὲν τοὺς ἤλεγξεν ὁ Χριστός; Διότι πολλὰς φορὰς ἔγιναν δοῦλοι εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, εἰς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Διότι τὰ λόγια του δὲν ἀπέβλεπαν εἰς φιλοδοξίαν, ἀλλ' εἰς σωτηρίαν καὶ εἰς παροχὴν εὐεργετημάτων πρὸς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτὸ ἐφρόντιζεν. Διότι θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ τὰ τετρακόσια ἔτη τῆς δουλείας, θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ποὺ ἦσαν ὑπὸ τὴν δουλείαν τῶν Κριτῶν, τὰ ἄλλοτε εἴκοσιν, ἄλλοτε δύο καὶ ἄλλοτε ἑπτὰ ἔτη ποὺ ἦσαν δοῦλοι καὶ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ, ὅτι δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ εἶναι δοῦλοι. 'Αλλὰ δὲν ἐνδιεφέρετο ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἔγιναν δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ποὺ εἶναι καὶ ἡ πλέον βαρεῖα δουλεία καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόνον ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ. Διότι ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν εἶναι κανενὸς ἄλλου ἔργον. Τοῦτο παρεδέχοντο καὶ οἱ 'Ιουδαῖοι.

'Επειδὴ λοιπὸν παρεδέχοντο ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, τοὺς εἰσάγει εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς λέγει· «'Εκεῖνος ποὺ κάμνει τὴν ἁμαρτίαν, εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας» καὶ ἀπο-

ἐλευθερίας, τῆς ἀπὸ ταύτης τῆς δουλείας. «Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα». «Ἠρέμα καὶ ἐντεῦθεν τὰ τοῦ νόμου καταβάλλει, αἰνιττόμενος τοὺς προτέρους χρόνους. Ἵνα γὰρ μὴ ἀνατρέχωσι καὶ λέγωσι· Θυσίας ἔχομεν ἃς ἐπέταξε Μωϋσῆς· ἐκεῖναι ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύνανται· διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπήγαγεν. Ἐπεὶ ποίαν ἀκολουθίαν εἶχε τὰ εἰρημένα; «Πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι», καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοί. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλός φησι περὶ τοῦ ἱερέως· ὅτι «Ὀφείλει», φησί, «προσφέρειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καθὼς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν». Καὶ τοῦτο δηλοῦται διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ». Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ δείκνυσι τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ ἐλευθέρου· ἡ γὰρ περιβολὴ τοῦτο βούλεται, τουτέστιν, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ δοῦλος· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «Οὐ μένει».

2. Διατί δὲ περὶ ἁμαρτημάτων διαλεγόμενος, οἰκίας ἐμνημόνευσε; Δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ἐπὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, οὕτω πάντων αὐτὸς ἐξουσιάζει. Τὸ δέ, «Οὐ μένει», τουτό ἐστιν Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν χαρίζεσθαι, ἅτε μὴ ὢν οἰκοδεσπότης· ὁ δὲ υἱὸς οἰκοδεσπότης ἐστί. Τοῦτο γάρ ἐστι, «Μένει εἰς τὸν αἰῶνα», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων, ἵνα μὴ λέγωσι, Σὺ τίς εἶ; Ἐμά ἐστι πάντα· Υἱὸς γάρ εἰμι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένω τοῦ Πατρός· οἰκίαν καὶ ἐξουσίαν καλῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ οἰκίαν καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀρχήν· «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν». Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας ὁ λόγος, εἰκότως ταύτῃ κέ-

---

4. Ρωμ. 3, 23-24.
5. Ἑβρ. 5, 3 καὶ 2.
6. Ἰω. 14, 2.

δεικνύει ὅτι ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν. «Ὁ δὲ δοῦλος δὲν μένει εἰς τὴν οἰκίαν παντοτεινά, ἀλλ' ὁ Υἱὸς μένει». Σιωπηρῶς καταρρίπτει τὸν νόμον καὶ ὑπονοεῖ τοὺς προηγουμένους χρόνους. Διὰ νὰ μὴ ἀνατρέχουν εἰς τοὺς παλαιοτέρους χρόνους καὶ ἰσχυρίζονται, ἔχομεν θυσίας τὰς ὁποίας μᾶς ἐπέβαλεν ὁ Μωϋσῆς καὶ ἐκεῖναι ἠμποροῦν νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν, διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσεν αὐτά. Ἐπειδὴ ἄλλως, ποίαν συνέπειαν θὰ εἶχαν αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν; «Διότι ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ παίρνουν τὴν δικαίωσιν δωρεὰν μὲ τὴν χάριν αὐτοῦ»[4] καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἱερεῖς. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει περὶ τοῦ ἱερέως· «Ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ θυσίας διὰ τὸν ἑαυτόν του καὶ διὰ τὸν λαόν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς περιβάλλεται ἀπὸ ἀδυναμίαν»[5]. Καὶ αὐτὸ σημαίνουν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, «Ὁ δοῦλος δὲν μένει εἰς τὴν οἰκίαν παντοτεινά». Ἐδῶ μάλιστα δεικνύει τὴν ἰσοτιμίαν του μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου. Διότι ἡ παραβολὴ αὐτὸ θέλει ν' ἀποδείξῃ, δηλαδὴ ὅτι ὁ δοῦλος δὲν ἔχει δύναμιν. Αὐτὸ σημαίνει ἡ φράσις του, «Δὲν μένει παντοτεινά».

2. Διατί ὅμως ἐνῷ ὁμιλεῖ περὶ ἁμαρτημάτων, ἐνεθυμήθη τὴν οἰκίαν; Διὰ νὰ δείξῃ ὅπως εἰς τὴν οἰκίαν ὁ κύριος, ἔτσι καὶ αὐτὸς τὰ ἐξουσιάζει ὅλα. Καὶ τὸ «Δὲν μένει παντοτεινά», σημαίνει Δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ χαρίσῃ, διότι δὲν εἶναι ὁ κύριος τῆς οἰκίας· ὁ υἱὸς ὅμως εἶναι οἰκοδεσπότης. Διότι αὐτὸ τὸ «Μένει αἰωνίως» ἔγινε διὰ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων, διὰ νὰ μὴ τοῦ λέγουν· Σὺ ποῖος εἶσαι; Ὅλα εἶναι ἰδικά μου, διότι εἶμαι ὁ Υἱὸς καὶ μένω εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρός μου. Τὴν οἰκίαν ὀνομάζει καὶ ἐξουσίαν. Διότι καὶ εἰς ἄλλον μέρος τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατρὸς ὀνομάζει οἰκίαν· «Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρός μου ὑπάρχουν πολλαὶ διαμοναί»[6]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κάμνει λόγον περὶ ἐλευθερίας

χρηται τῇ μεταφορᾷ, λέγων ὅτι οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐκεῖνοι ἀφιέναι.

«Ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ». Εἶδες τὸ ὁμοούσιον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ πῶς δείκνυσι τὴν αὐτὴν ἔχοντα αὐτὸν ἐξουσίαν ἐκείνῳ; «Ἐὰν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ», οὐδεὶς ἀντιλέγει λοιπόν, ἀλλὰ βεβαίαν ἔχετε τὴν ἐλευθερίαν. «Θεὸς γὰρ ὁ δικαιῶν· τίς ὁ κατακρίνων;». Ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ ἁμαρτίας ἑαυτὸν καθαρόν, καὶ τὴν μέχρι προσηγορίας ἐλευθερίαν αἰνίττεται· ταύτην γὰρ καὶ ἄνθρωποι διδόασιν, ἐκείνην δὲ μόνος ὁ Θεός. Καὶ διὰ τούτου πείθει αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι εἰ καὶ δοῦλοι οὐκ ἦσαν, διὰ τοῦ ἐκείνην ἀποκρούσασθαι μᾶλλον γεγόνασι δοῦλοι, ἐπήγαγεν εὐθέως, «Ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε». Διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἐμφαίνει, ὅτι αὕτη ἡ ἐλευθερία οὐκ ἀληθής.

Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν (εἰκὸς γὰρ τοῦτο ἦν εἰπεῖν), ὅρα πῶς αὐτοὺς εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνέβαλε ταύτην. Ἀφεὶς γὰρ πάντα αὐτῶν ἐλέγξαι τὸν βίον, τοῦτο τὸ μετὰ χεῖρας, ὃ ἔτι πράττειν ἐβούλοντο, ἄγει εἰς μέσον, καί φησιν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι». Ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐκβάλλει τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐκείνης, παιδεύων μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτῳ. Ὥσπερ γὰρ ἐλευθερία καὶ δουλεία ἀπὸ τῶν ἔργων, οὕτω καὶ συγγένεια. Καὶ οὐκ εἶπεν εὐθέως, Οὐκ ἐστὲ τοῦ Ἀβραάμ, οἱ ἀνδροφόνοι τοῦ δικαίου· ἀλλὰ καὶ συντρέχει τέως, καί φησιν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε», ἀλλὰ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ λοιπὸν καταφορικωτέρᾳ κέχρηται τῇ δημηγορίᾳ ταύτῃ.

καὶ δουλείας, ὀρθῶς χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν μεταφορὰν καὶ λέγει ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀποβάλουν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν.

«Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός». Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ἀποδεικνύει, ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν μὲ ἐκεῖνον; «Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός», θὰ ἔχετε χωρὶς ἀντίρρησιν ἐξησφαλισμένην τὴν ἐλευθερίαν. «Διότι, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ κρίνει εἶναι ὁ Θεός, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ σᾶς καταδικάσῃ;». Ἐδῶ ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτόν του καθαρὸν ἀπὸ ἁμαρτίαν καὶ ὑπαινίσσεται τὴν κατ' ὄνομα μόνον ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν δίδουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τὴν ἄλλην τὴν δίδει μόνον ὁ Θεός. Καὶ δι' αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐντρέπωνται δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι ἂν καὶ δὲν ἦσαν δοῦλοι, ὅμως μὲ τὸ ν' ἀποκρούσουν ἐκείνην, ἔγιναν περισσότερον δοῦλοι, ἐπρόσθεσεν ἀμέσως· «Θὰ εἶσθε πραγματικὰ ἐλεύθεροι». Ἔπειτα δηλώνει, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀληθινή.

Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται ὅτι, δὲν ἔχομεν ἁμαρτίαν (διότι φυσικὸν ἦτο νὰ τὸ ἰσχυρισθοῦν), πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπο τοὺς κατηγορεῖ. Διότι ἀφοῦ ἄφησε τὸν ἔλεγχον ὅλης τῆς ζωῆς των, αὐτὸ τὸ ἔγκλημα ποὺ ἐσκέπτοντο ἀκόμη νὰ διαπράξουν ἀποκαλύπτει καὶ λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἶσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Μὲ ἠρεμίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ ἐκείνην τὴν συγγένειαν, διδάσκων αὐτοὺς νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦν διὰ τοῦτο. Διότι ὅπως ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δουλεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἔργα, ἔτσι καὶ ἡ συγγένεια. Καὶ δὲν εἶπεν ἀμέσως Δὲν εἶσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ δικαίου, σεῖς οἱ φονεῖς, ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτοὺς ὡς ἕνα σημεῖον καὶ λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἶσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ». Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐξετάζεται. Δι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν συνέχειαν αὐστηροτέραν γλῶσσαν πρὸς αὐτούς.

Καὶ γάρ ἐστιν ὡς τὰ πολλὰ παρατηρῆσαι, ὅτι μέλλων μέγα ἐργάζεσθαί τι, μετὰ τὸ ἐργάσασθαι, πλείονι κέχρηται τῇ παρρησίᾳ, ὡς τῆς μαρτυρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιστομιζούσης αὐτούς. «Ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι». Τί οὖν, εἰ δικαίως, φησίν; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν, ὅτι «Ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν». Πῶς οὖν φησιν, ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, μετετίθεντο πάλιν. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο. Εἰ γὰρ τὴν συγγένειαν αὐχεῖτε ἐκείνου, καὶ τὸν βίον ἐπιδείξασθαι χρή. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ χωρεῖτε τὸν λόγον, ἀλλ', «Οὐ χωρεῖ ὁ ἐμὸς λόγος ἐν ὑμῖν», τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ τῶν δογμάτων ἐπιδεικνύμενος.

Καίτοι οὐδὲ ὑπὲρ τούτου ἀναιρεῖν ἐχρῆν, ἀλλὰ μᾶλλον τιμᾶν καὶ θεραπεύειν, ὥστε μαθεῖν. Τί οὖν, φησίν, ἂν ἀπὸ σαυτοῦ ταῦτα λαλῇς; Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· «Ἃ ἐγὼ ἑώρακα παρὰ τῷ Πατρί μου, ταῦτα λαλῶ· καὶ ὑμεῖς ἃ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ποιεῖτε». Ὥσπερ, φησίν, ἐγὼ καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμφαίνω τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἔχω τῷ Πατρί. «Λέγουσιν αὐτῷ· Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἰ πατέρα ἔχετε τὸν Ἀβραάμ, τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτε. Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι». Συνεχῶς ἐνταῦθα τὴν φονικὴν αὐτῶν στρέφει προαίρεσιν, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ μέμνηται. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, καὶ ταύτης αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν βουλόμενος τῆς συγγενείας καὶ τὸ περιττὸν καύχημα ἐξελεῖν καὶ πεῖσαι μηκέτι ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας

Διότι, ὅπως ἔχει παρατηρηθῆ πολλὰς φοράς, ὅταν ὁ Χριστὸς πρόκειται νὰ ἐπιχειρήσῃ κάτι τὸ σπουδαῖον, μετὰ τὴν πραγματοποίησίν του, ὁμιλεῖ μὲ μεγαλυτέραν πεποίθησιν, διότι τοὺς ἀποστομώνει ἡ μαρτυρία τῶν ἔργων του. «Ἀλλὰ σεῖς ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Τί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος, ἐὰν αὐτὸ δικαίως γίνεται; Ἀλλὰ δὲν ζητοῦν τοῦτο δικαίως. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς λέγει τὴν αἰτίαν· «Διότι ὁ λόγος μου δὲν χωρεῖ μέσα σας», καὶ ἀποδεικνύει ἔτσι τὸ ὑψηλὸν νόημα τῶν δογμάτων του. Πῶς λέγει λοιπόν, ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ὅπως εἶπα προηγουμένως, εἶχαν ἀλλάξει πάλιν γνώμην. Διὰ τοῦτο τοὺς κατηγόρησεν αὐστηρῶς. Διότι, ἐὰν καυχᾶσθε διὰ τὴν συγγένειαν μὲ τὸν Ἀβραάμ, πρέπει νὰ δείξετε καὶ ζωὴν σύμφωνον μ' ἐκεῖνον. Καὶ δὲν εἶπεν Δὲν κατανοεῖτε τὸν λόγον μου, ἀλλὰ «Ὁ λόγος μου δὲν χωρεῖ μέσα σας», ἀποδεικνύων ἔτσι τὰ ὑψηλὰ νοήματα τῶν δογμάτων του.

Ἀλλ' οὔτε καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν φονεύσουν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὸν τιμοῦν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν, διὰ νὰ διδαχθοῦν. Ἀλλὰ τί θὰ γίνῃ, ἂν σὺ λέγῃς αὐτὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου; Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσεν· «Ἐγὼ ἐκεῖνα ποὺ εἶδα πλησίον τοῦ Πατρός μου διακηρύσσω καὶ σεῖς ὅ,τι ἔχετε μάθει ἀπὸ τὸν Πατέρα σας αὐτὰ κάμνετε». Ὅπως ἐγώ, λέγει, καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὴν ἀλήθειαν ἀποκαλύπτω τὸν Πατέρα μου, τὸ ἴδιο κάμνετε καὶ σεῖς μὲ τὰς πράξεις σας. Διότι δὲν ἔχω μόνον τὴν αὐτὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν ἀλήθειαν. «Ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτόν. Ὁ πατήρ μας εἶναι ὁ Ἀβραάμ. Λέγει εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς· Ἐὰν εἴχατε πατέρα τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἐκάμνατε τὰ ἔργα του. Τώρα ὅμως ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Συνεχῶς ἀνακινεῖ ἐδῶ τὴν φονικήν των διάθεσιν καὶ ἐνθυμεῖται τὸν Ἀβραάμ. Αὐτὸ τὸ κάμνει, ἐπειδὴ θέλει νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγγένειαν, νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὴν περιττὴν καυχησιολογίαν καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐλπίζουν ὅτι

τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ προαίρεσιν.

Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ νομίζειν ἀρκεῖν αὐτοῖς τὴν συγγένειαν ἐκείνην εἰς σωτηρίαν. Ποίαν δὲ ἀλήθειαν λέγει; Ὅτι ἴσος ἐστὶ τῷ Πατρί. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, καί φησι· «Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός μου». Δεικνύς, ὅτι οὐκ ἐναντία τῷ Πατρὶ ταῦτά ἐστι, πάλιν ἐπ' αὐτὸν καταφεύγει. «Λέγουσιν αὐτῷ· Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· ἕνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Τί λέγεις; ὑμεῖς Πατέρα τὸν Θεὸν ἔχετε, καὶ τῷ Χριστῷ ἐγκαλεῖτε τοῦτο λέγοντι; Ὁρᾷς ὅτι ἐξαιρέτως ἔλεγεν αὐτοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν;

3. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐξέβαλε τοῦ Ἀβραάμ, οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἕτερόν τι μεῖζον τολμῶσιν εἰς τὸν Θεὸν ἀνατρέχοντες. Ἀλλὰ καὶ ταύτης αὐτοὺς ἐκβάλλει τῆς τιμῆς, λέγων· «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ, ὅτι ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω· καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε. Διατί οὐκ οἴδατε τὴν λαλιὰν τὴν ἐμήν; Ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν. Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ».

Ἐξέβαλεν αὐτοὺς τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ· καὶ ἐπειδὴ μείζονα ἐτόλμησαν, τότε λοιπὸν ἐπάγει τὴν πληγήν, λέγων, ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραὰμ οὐκ εἰσίν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ δια-

θὰ τοὺς σώσῃ ἐκεῖνος, οὔτε νὰ ἐλπίζουν εἰς τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ εἰς τὴν συγγένειαν τῶν προθέσεων.

Διότι τοὺς ἠμπόδιζε τοῦτο νὰ προσέλθουν εἰς τὸν Χριστόν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐφαντάζοντο, ὅτι ἦτο ἀρκετὴ ἡ συγγένειά τους ἐκείνη διὰ τὴν σωτηρίαν τους. Καὶ ποίαν ἀλήθειαν διδάσκει ὁ Χριστός; Ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα. Διότι, δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ τὸν φονεύσουν. Καὶ προσθέτει· «Ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε, διότι σᾶς εἶπα τὴν ἀλήθειαν, ποὺ ἤκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου». Ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ καταφεύγει πάλιν εἰς αὐτόν· «Ἐκεῖνοι τοῦ εἶπαν· Ἡμεῖς δὲν ἐγεννήθημεν ἀπὸ πορνείαν, ἕνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Τί ἰσχυρίζεσθε; ὅτι σεῖς ἔχετε Πατέρα τὸν Θεὸν καὶ κατηγορεῖτε τὸν Χριστόν, διότι λέγει καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο; Βλέπεις μὲ ποῖον ἐξαίρετον τρόπον εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός, ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο Πατήρ του;

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοὺς ἔβγαλεν ἔξω ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον νὰ προβάλλουν ἄλλον λόγον σπουδαιότερον, καταφεύγουν εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν καὶ τοὺς λέγει· «Ἐὰν ὁ Θεὸς ἦτο Πατήρ σας, θὰ μὲ ἀγαπούσατε, διότι καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐβγῆκα καὶ ἦλθα ἐδῶ. Καὶ δὲν ἦλθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲ ἔστειλε. Διατί δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου; Διότι εἶσθε ἀνίκανοι νὰ ἀκοῦτε τὸν λόγον μου. Σεῖς κατάγεσθε ἀπὸ τὸν πατέρα σας τὸν διάβολον καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρός σας θέλετε νὰ κάμνετε. Ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο ἀνθρωποκτόνος καὶ δὲν στέκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν λέγῃ ψεύδη, ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του».

Ἀπέκλεισε λοιπὸν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐτόλμησαν μεγαλύτερα, τότε τοὺς καταφέρει τὸ κτύπημα λέγων ὅτι ὄχι μόνον δὲν κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ἀλλ' ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν

βόλου εἰσίν, ἀντίρροπον τῆς ἀναισχυντίας διδοὺς τὴν τομήν· καὶ οὐδὲ ἀμάρτυρον αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἐλέγχοις αὐτὴν κατασκευάζει. Τὸ γὰρ φονεύειν, φησί, τῆς ἐκείνου κακίας ἐστί. Καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, τὰ ἔργα, ἀλλά, «Τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιεῖτε», δεικνὺς ὅτι σφοδρῶς κἀκεῖνος καὶ οὗτοι φόνων ἔχονται, καὶ ὅτι φθόνος ἦν ἡ αἰτία. Οὐδὲ γὰρ ἔχων τι τῷ Ἀδὰμ ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἢ βασκαίνων μόνον, ἀνεῖλε.

Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα αἰνίττεται. «Καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε»· τουτέστιν, ἐν τῷ ὀρθῷ βίῳ. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς αὐτοῦ κατηγόρουν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι, λέγει ὅτι καὶ τοῦτο ἐκεῖθέν ἐστιν. Ἐκεῖνος γὰρ ἔτεκε τὸ ψεῦδος πρῶτος, λέγων· «Ἧ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί». Καὶ αὐτὸς αὐτῷ πρῶτος ἐχρήσατο. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἰδίῳ αὐτῷ χρῶνται, ἀλλ' ὡς ἀλλοτρίῳ· οὗτος δὲ ὡς ἰδίῳ. «Ἐγὼ δὲ ὅτι ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι». Ποία αὕτη ἀκολουθία; Οὐδὲν ἐγκαλοῦντες, ἀνελεῖν με θέλετε. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροί ἐστε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό με διώκετε. Ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἴπατε τὸ ἔγκλημα.

Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ ἁμαρτίας;». Εἶτα ἐκεῖνοι· «Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα». Καὶ μὴν ἐκ πορνείας ἐγεννήθησαν πολλοὶ καὶ γὰρ οὐ προσηκούσας ἐπιμιξίας ἐποιοῦντο· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐλέγχει, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο ἵσταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν οὐκ ὄντας ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου, ἐκ τούτων ἁπάντων (καὶ γὰρ τὸ φονεύειν διαβολικόν, καὶ τὸ ψεύδεσθαι διαβολικόν· ἅπερ ἀμφότερα ὑμεῖς ποιεῖτε) δείκνυσιν ὅτι τὸ ἀγαπᾶν, τοῦτο σημεῖον τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι. «Διατί οὐκ οἴδατε

7. Γεν. 3, 5.

διάβολον, ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε τραῦμα ἀντίστοιχον μὲ τὴν ἀναισχυντίαν των. Καὶ δὲν ἀφήνει αὐτὴν χωρὶς μαρτυρίαν, ἀλλὰ τὴν ἀποδεικνύει μὲ ἐπιχειρήματα. Διότι, λέγει, ὁ φόνος εἶναι ἀπόδειξις τῆς κακίας τοῦ διαβόλου. Καὶ δὲν εἶπε μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ «Τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνου κάμνετε», ἀποδεικνύων ὅτι καὶ ὁ διάβολος καὶ αὐτοὶ ἔχουν μεγάλην ἐπιθυμίαν διὰ φόνους καὶ ὅτι αἰτία ἦτο τὸ μῖσος. Διότι, ἐνῷ δὲν εἶχε καμμίαν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Ἀδάμ, τὸν ἐφόνευσεν ἀπὸ μῖσος.

Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινίσσεται καὶ ἐδῶ· «Καὶ δὲν στέκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ εἰς τὸν ὀρθὸν βίον. Καὶ ἐπειδὴ τὸν κατηγόρουν διαρκῶς, ὅτι δὲν κατάγεται ἀπὸ τὸν Θεόν, λέγει ὅτι τὸ ψεῦδος προέρχεται ἀπὸ τὸν διάβολον. Διότι ἐκεῖνος πρῶτος ἐγέννησε τὸ ψεῦδος, ὅταν εἶπεν· «Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγετε, θὰ ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλφοί σας»[7]. Καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐχρησιμοποίησε τὸ ψεῦδος. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸ χρησιμοποιοῦν σὰν ἰδικόν τους, ἀλλὰ σὰν ξένον. Αὐτὸς ὅμως τὸ ἐχρησιμοποίησεν ὡς ἰδικόν του. «Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ λέγω τὴν ἀλήθειαν, δὲν μὲ πιστεύετε». Ποία εἶναι ἡ συνέπεια ἐξ αὐτοῦ; Χωρὶς νὰ ἔχετε νὰ μὲ κατηγορήσετε διὰ τίποτε, θέλετε νὰ μὲ φονεύσετε. Ἐπειδὴ εἶσθε ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτο μὲ καταδιώκετε. Ἐπειδή, ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ἀναφέρετε τὸ ἔγκλημα.

Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσε· «Ποῖος ἀπὸ σᾶς ἠμπορεῖ νὰ μὲ ἐλέγξη δι' ἁμαρτίαν;». Ἔπειτα ἐκεῖνοι ἀπήντησαν· «Ἡμεῖς δὲν ἐγεννήθημεν ἀπὸ πορνείαν». Καὶ ὅμως ἀπὸ τὴν πορνείαν ἐγεννήθησαν πολλοί, διότι ἤρχοντο εἰς ἐπιμιξίας ἀνηθίκους. Ἀλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἐλέγχει τοῦτο, ἀλλ' ἐπιμένει εἰς ἄλλο σημεῖον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπέδειξεν ὅτι δὲν κατήγοντο ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀπὸ τὸν διάβολον, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ (διότι καὶ ὁ φόνος εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου καὶ τὸ ψεῦδος, σεῖς δὲ κάμνετε καὶ τὰ δύο), ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπόδειξις τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὸν Θεόν. «Διατί

τὴν λαλιὰν τὴν ἐμήν;». Ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ ἠπόρουν λέγοντες· «Τί ἐστιν ὅτι λέγει, Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;», διὰ τοῦτό φησιν· «Οὐκ οἴδατε τὴν ἐμὴν λαλιάν, ὅτι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε». Τοῦτο δὲ ὑμῖν γίνεται διὰ τὸ χαμαίζηλον τῆς διανοίας, καὶ διὰ τὸ πολὺ μείζονα εἶναι τὰ ἐμά.

Τί οὖν, εἰ μὴ δύναιντο συνιδεῖν; Ἐνταῦθα τὸ μὴ δύνασθαι, τὸ μὴ βούλεσθαί ἐστιν, ὅτι ταπεινοὺς ἑαυτοὺς εἶναι ἐπαιδεύσατε, ὅτι οὐδένα μέγα φαντάζεσθε. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον διώκειν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζηλοῦντες, διὰ τοῦτο πανταχοῦ πειρᾶται δεῖξαι, ὅτι τὸ διώκειν αὐτόν, τοῦτο μισούντων ἐστὶ τὸν Θεόν· τοὐναντίον δὲ τὸ ἀγαπᾶν εἰδότων τὸν Θεόν, φησίν, «Ἕνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Ἀπὸ τούτων σεμνύνονται, ἀπὸ τιμῆς, οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων. Οὐκ ἄρα τοῦ ἀλλότριόν με εἶναι, τοῦ μὴ πιστεύειν ὑμᾶς τεκμήριον· ἀλλὰ τοῦ ὑμᾶς μὴ εἰδέναι τὸν Θεόν, ἡ ἀπιστία σημεῖον. Τὸ δὲ αἴτιον, ἐκ τοῦ θέλειν ψεύδεσθαι καὶ τὰ τοῦ διαβόλου ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ ψυχῆς εὐτέλεια, καθάπερ ὁ Ἀπόστολός φησιν· «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;». Διατί δὲ οὐ δύνασθε; «Ὅτι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν», σπουδάζετε, φιλονεικεῖτε.

Ὁρᾷς ὅτι τό, «Οὐ δύνασθε», τὸ μὴ θέλειν λέγει; Ὅτι «Ἀβραὰμ τοῦτο οὐκ ἐποίησεν». Ἀλλὰ τίνα ἐστὶν αὐτοῦ τὰ ἔργα; Τὸ ἥμερον, τὸ ἐπιεικές, τὸ πειθήνιον. Ὑμεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας ἵστασθε, ἀπηνεῖς ὄντες καὶ ὠμοί. Πόθεν δὲ αὐτοῖς ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφυγεῖν; Ἀναξίους αὐτοὺς ἔδειξε τοῦ Ἀβραάμ. Βουλόμενοι οὖν τοῦτο διαφυγεῖν, ἐπὶ τὸ μεῖ-

δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου;». Ἐπειδὴ δηλαδὴ πάντοτε ἀποροῦσαν καὶ ἔλεγαν, «Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει· Ὅπου πηγαίνω ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε;», διὰ τοῦτο λέγει· «Δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου, διότι δὲν ἔχετε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ συμβαίνει εἰς ἐσᾶς, διότι φθονεῖτε καὶ διότι τὰ ἰδικά μου λόγια εἶναι πολὺ ὑψηλότερα.

Διατί ὅμως λέγει ταῦτα, ἐὰν δὲν ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν; Ἐδῶ τὸ ὅτι δὲν ἠμπορεῖτε σημαίνει ὅτι δὲν θέλετε, διότι ἐμάθατε τοὺς ἑαυτούς σας νὰ εἶναι ἀνάξιοι, διότι δὲν σκέπτεσθε τίποτε τὸ γενναῖον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸν καταδιώκουν ἀπὸ ζῆλον πρὸς τὸν Θεόν, δι' αὐτοῦ προσπαθεῖ παντοῦ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ καταδίωξίς του φανερώνει τὸ μῖσος των πρὸς τὸν Θεόν, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ ἀγάπη φανερώνει τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Λέγουν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι· «Ἡμεῖς ἔχομεν ἕνα Πατέρα, τὸν Θεόν». Ὑπερηφανεύονται δι' αὐτὴν τὴν τιμήν, ὄχι διὰ τὰς πράξεις των. Ἑπομένως τὸ ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι ξένος διὰ τὸν Θεὸν δὲν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι δὲν πιστεύετε, ἀλλὰ τὰ ὅτι σεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν Θεὸν εἶναι σημεῖον ἀπιστίας. Καὶ ἡ αἰτία προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι θέλετε νὰ ψεύδεσθε καὶ νὰ κάμνετε τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Αὐτὸ τὸ κάμνει ἡ μηδαμινότης τῆς ψυχῆς, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος· «Ὅταν ὑπάρχῃ μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία, δὲν εἶσθε γήϊνοι;». Καὶ διατὶ δὲν ἠμπορεῖτε; «Διότι θέλετε νὰ κάμνετε τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρός σας» καὶ δι' αὐτὸ φροντίζετε καὶ φιλονεικεῖτε.

Βλέπεις ὅτι μὲ τό, «Δὲν ἠμπορεῖτε», ἐννοεῖ ὅτι δὲν θέλουν; «Διότι ὁ Ἀβραὰμ δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό». Ἀλλὰ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα του; Ἡ πραότης, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ὑπακοή. Σεῖς ὅμως κάμνετε τὰ ἀντίθετα, διότι εἶσθε ἀπάνθρωποι καὶ σκληροί. Ἀπὸ ποῦ ὅμως παρεκινήθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸν Θεόν; Ἀπέδειξεν ὁ Χριστός, ὅτι ἦσαν ἀνάξιοι ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελαν ν' ἀ-

ζον ἀνέβησαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὠνείδισε φόνον, ὥσπερ ἀπολογίαν τινὰ ποιούμενοι ὅτι τὸν Θεὸν ἐκδικοῦσι, τοῦτο λέγουσι. Δείκνυσιν οὖν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἐναντιουμένων ἐστὶ τῷ Θεῷ. Τὸ δέ, «Ἐξῆλθον», δείκνυσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν ὄντα. «Ἐξῆλθον» δὲ λέγει, τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν αἰνιττόμενος. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι Ξένα τινὰ λέγεις καὶ κοινά, παρὰ τοῦ Θεοῦ φησιν ἥκειν. Εἰκότως οὖν οὐκ ἀκούετε αὐτῶν, φησίν, ἐκ τοῦ διαβόλου ὄντες.

Τίνος γὰρ ἕνεκεν ἀναιρεῖτε; τί ἔχοντες ἐγκαλέσαι; Εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, διατί οὐ πιστεύετέ μοι; Οὕτως οὖν αὐτοὺς ὄντας ἐκ τοῦ διαβόλου ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φόνου δείξας, ἔδειξε καὶ ἀλλοτρίους ὄντας τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Θεοῦ, ἀπό τε τοῦ μισεῖν τὸν οὐδὲν ἠδικηθέντα, ἀπό τε τοῦ μὴ ἀκούειν τὸν λόγον αὐτοῦ. Καὶ δείκνυσιν ἄνω καὶ κάτω, ὅτι οὔτε ἀντίθεος ἦν, οὔτε διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευον, ἀλλ' ὅτι ἀλλότριοί εἰσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἁμαρτίαν μὴ πεποιηκώς, ὁ λέγων ἑαυτὸν ἥκειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖθεν ἀπεστάλθαι, ὁ τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, καὶ οὕτω τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, ὡς πάντας πρὸς ἔλεγχον προσκαλεῖσθαι, εἶτα μὴ πιστευόμενος, εὔδηλον ὅτι διὰ τὸ σαρκικοὺς ἐκείνους εἶναι οὐ πιστεύεται. Οἶδε γάρ, οἶδε ταπεινὴν ψυχὴν ποιεῖν ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν». Ὅταν γὰρ τῶν ἐν τῇ γῇ καταφρονεῖν μὴ δύνηταί τις, πῶς ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς φιλοσοφήσει ποτέ;

4. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε τὸν βίον ἡμῶν κατορθωθῆναι, ὥστε καθαρθῆναι τὴν διάνοιαν, ὥστε μηδὲν ἡμῖν ῥυπαρὸν γενέσθαι κώλυμα. Φωτίσατε γὰρ

---

8. Ἑβρ. 5, 11.

ποφύγουν τοῦτο, ἐπροχώρησαν εἰς κάτι μεγαλύτερον. Καὶ ἐπειδὴ τοὺς κατηγόρησεν ὡς φονεῖς, λέγουν τοῦτο σὰν ἀπολογίαν, ὅτι ἔτσι λαμβάνουν ἐκδίκησιν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸ φανερώνει, ὅτι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ «Ἐξῆλθα» ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς προῆλθεν ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ μὲ τὸ «Ἐξῆλθα», ὑπαινίσσεται τὴν ἄφιξίν του πρὸς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ ἦτο ἑπόμενον νὰ εἰποῦν αὐτοί, μᾶς λέγεις παράξενα λόγια καὶ νέα, λέγει ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Θεόν. Δικαίως λοιπὸν δὲν τὰ ἀκούετε, ἐπειδὴ προέρχεσθε ἀπὸ τὸν διάβολον.

Διατί θέλετε νὰ μὲ φονεύσετε; Ποῖον ἔγκλημά μου ἠμπορεῖτε νὰ παρουσιάσετε; Ἐὰν δὲν ἔχετε τίποτε, διατί δὲν μὲ πιστεύετε; Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἀπέδειξεν, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τὸν διάβολον ἕνεκα τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φόνου καὶ ὅτι ἦσαν ξένοι διὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ διὰ τὸν Θεόν, διότι ἐμίσουν αὐτὸν ποὺ δὲν τοὺς ἠδίκησε καὶ διότι δὲν ἤκουον τὸν λόγον του. Καὶ τοὺς ἀποδεικνύει μὲ ὅσα λέγει, ὅτι οὔτε ἀντίθεος ἦτο, οὔτε δὲν ἐπίστευαν διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ξένοι πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει κάμει καμμίαν ἁμαρτίαν, ἐκεῖνος ποὺ εἶπεν ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἐστάλη ἀπὸ ἐκεῖ, ὁ ὁποῖος λέγει τὴν ἀλήθειαν καὶ μάλιστα λέγει τὴν ἀλήθειαν σὰν νὰ προσκαλῇ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἔλεγχον καὶ δὲν γίνεται πιστευτός, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν γίνεται πιστευτός, διότι ἐκεῖνοι ἦσαν γήϊνοι. Διότι γνωρίζει, ὅτι ἡ ἀδύνατος ψυχὴ κάμνει ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐπειδὴ ἐγίνατε βραδεῖς εἰς τὸ νὰ ἐννοῆτε»[8]. Διότι, ὅταν δὲν ἠμπορῇ κανεὶς νὰ περιφρονῇ τὰ γήϊνα, πῶς θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ σκεφθῇ τὰ οὐράνια;

4. Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ κάμνωμεν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θὰ κατευθύνουν ὀρθῶς τὴν ζωήν μας, ποὺ θὰ καθαρίσουν τὴν ψυχήν μας, καὶ ποὺ θὰ ἐμποδίσουν νὰ γίνῃ ἡ ζωή μας ρυπαρά. Νὰ φωτίσετε τοὺς ἑαυτούς σας μὲ τὸ φῶς τῆς γνώ-

ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅτι τὸ πλεονεκτεῖν κακόν, πότε εἴσεται τὸ μεῖζον; ὁ μὴ ἀπεχόμενος τούτων, πότε ἐκείνων ἀνθέξεται; Καλὸν τὸ ἁρπάζειν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ ἀπολλύμενα, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. «Βιασταὶ» γάρ, φησίν, «ἁρπάζουσιν αὐτήν». Οὐκ ἄρα μετὰ ῥαθυμίας ἔστιν ἐπιτυχεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. Τί δέ ἐστι, «Βιασταί»; Βίας χρεία πολλῆς (στενὴ γὰρ ἡ ὁδὸς) καὶ νεανικῆς δεῖ ψυχῆς καὶ γενναίας. Οἱ ἁρπάζοντες πάντες βούλονται προλαβεῖν· πρὸς οὐδὲν ὁρῶσιν οὐ πρὸς κατάγνωσιν, οὐ πρὸς κατηγορίαν, οὐ πρὸς τιμωρίαν· ἀλλ' ἑνὸς γίνονται μόνου, τοῦ λαβεῖν ἅπερ βούλονται ἁρπάσαι καὶ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν παρατρέχουσιν.

Ἁρπάσωμεν τοίνυν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα ἔγκλημα τὸ ἁρπάσαι, ἀλλ' ἔπαινος· ἔγκλημα δέ, τὸ μὴ ἁρπάσαι. Ἐνταῦθα οὐ τῆς ἑτέρου ζημίας ὁ ἡμέτερος γίνεται πλοῦτος. Σπουδάσωμεν οὖν αὐτὴν ἁρπάσαι· κἂν ἐνοχλῇ θυμός κἂν ἐνοχλῇ ἐπιθυμία, βιασώμεθα τὴν φύσιν· ἡμερώτεροι γενώμεθα· κάμωμεν ὀλίγον, ἵνα ἀναπαυσώμεθα διηνεκῶς. Μὴ ἁρπάσῃς χρυσόν, ἀλλὰ ἅρπασον πλοῦτον, τὸν βόρβορον δεικνύντα τὸν χρυσόν. Εἰπὲ γάρ μοι· εἰ προύκειτο μόλυβδος καὶ χρυσός, τί ἂν ἥρπασας; οὐκ εὔδηλον ὅτι τὸν χρυσόν; Εἶτα ἔνθα μὲν ὁ ἁρπάζων κολάζεται, τὸ μεῖζον τιμᾷς· ἔνθα δὲ ὁ ἁρπάζων τιμᾶται, προδίδως τὸ μεῖζον; Εἰ γὰρ ἀμφοτέρωθεν κόλασις ἦν, οὐκ ἂν ἐπὶ τοῦτο μᾶλλον ἦλθες; Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ μακαρισμός.

Καὶ πῶς ἔστιν ἁρπάσαι, φησί; Ῥίψον τὰ ὄντα ἐν χερ-

---

9. Ματθ. 11, 12.

σεως καὶ νὰ μὴ σπείρετε εἰς ἀκάνθας. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ξεύρει, ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι κακόν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ γνωρίσῃ ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον κακόν; Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀποφεύγει αὐτά, μὲ ποῖον τρόπον θ' ἀντέξῃ εἰς ἐκεῖνα; Εἶναι ὡραῖον ν' ἁρπάζῃ κανείς, ὄχι ὅμως ἐκεῖνα ποὺ θὰ χαθοῦν, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, «Βιασταὶ ἁρπάζουν αὐτήν»[9]. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὴν μὲ ραθυμίαν, ἀλλὰ μὲ ἐπιμέλειαν. Ἀλλὰ τί σημαίνει «Βιασταί»; Χρειάζεται πολλὴ βία (διότι ἡ ὁδὸς εἶναι στενή), νεανικὴ καὶ γενναία ψυχή. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἁρπάζουν, θέλουν νὰ προλάβουν τοὺς πάντας. Δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τίποτε, οὔτε καταδίκην, οὔτε κατηγορίαν, οὔτε τιμωρίαν, ἀλλὰ δι' ἓν ἐνδιαφέρονται μόνον, νὰ πάρουν ὅσα θέλουν ν' ἁρπάσουν καὶ παραγκωνίζουν ὅλους τοὺς ἄλλους.

Ἂς ἁρπάσωμεν λοιπὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ ἁρπαγὴ δὲν εἶναι ἔγκλημα, ἀλλ' ἔπαινος. Ἔγκλημα εἶναι ἡ μὴ ἁρπαγή. Ἐδῶ ὁ ἰδικός μας πλοῦτος δὲν ἐπιτυγχάνεται εἰς βάρος ἄλλου. Ἂς ἐπιχειρήσωμεν λοιπὸν νὰ τὴν ἁρπάσωμεν. Καὶ ἐὰν ἀντιδρᾷ ἡ ὀργὴ ἢ ἡ ἐπιθυμία, ἂς δαμάσωμεν τὴν φύσιν. Ἂς γίνωμεν ἡμερώτεροι καὶ ἂς κοπιάσωμεν ὀλίγον, διὰ ν' ἀναπαυθῶμεν διαρκῶς. Μὴ ἁρπάσῃς χρυσὸν ἀλλ' ἅρπασε ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον, ποὺ θὰ σὲ κάμῃ νὰ θεωρῇς τὸν χρυσὸν σὰν βόρβορον. Διότι, εἰπέ μου, ἐὰν εἶχες ἐνώπιόν σου μόλυβδον καὶ χρυσόν, τί θὰ ἐπροτίμας ν' ἁρπάσῃς; Δὲν εἶναι φανερὸν ὅτι θὰ ἥρπαζες τὸν χρυσόν; Ἔπειτα, ἐκεῖ ποὺ τιμωρεῖται, ὅποιος ἁρπάζει, προτιμᾷς τὸ μεγαλύτερον, καὶ ἐκεῖ ποὺ τιμᾶται, ὅποιος ἁρπάζει, προδίδεις τὸ μεγαλύτερον; Διότι, ἐὰν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη προεβλέπετο τιμωρία, μᾶλλον δὲν θ' ἀπέφευγες ταῦτα; Ἐδῶ ὅμως δὲν ὑπάρχει κάτι τέτοιο, ἀλλὰ μόνον μακαριότης.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, θὰ εἰπῇς, ν' ἁρπάσῃ κανείς;

σίν. Ἕως γὰρ ἂν αὐτὰ κατέχῃς, ἐκεῖνα ἁρπάσαι οὐ δυνήσῃ. Ἐννόησον γάρ μοι ἄνδρα ἀργυρίου τὰς χεῖρας πεπληρωμένας ἔχοντα· μὴ δυνήσεται, ἕως ἂν κατέχῃ τοῦτο, ἁρπάσαι χρυσίον, ἐὰν μὴ ῥίψῃ αὐτὸ καὶ εὔλυτος γένηται; Τὸν γὰρ ἁρπάζοντα εὔζωνον εἶναι δεῖ, ὥστε μὴ κατασχεθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσιν ἐναντίαι δυνάμεις κατατρέχουσαι ἡμῶν, ἵνα ἀφέλωνται. Ἀλλὰ φεύγωμεν αὐτάς, φεύγωμεν, μηδεμίαν ἐπισυρόμενοι λαβὴν ἔξωθεν. Διατέμωμεν τὰ σχοινία, γυμνοὶ γενώμεθα τῶν βιωτικῶν. Τίς χρεία τῶν σηρικῶν ἱματίων; μέχρι πότε τὸν γέλωτα τοῦτον ἀνελίττομεν; μέχρι πότε τὸ χρυσίον κατορύττομεν; Ἐβουλόμην παύσασθαι ταῦτα λέγων ἀεί· ἀλλ᾽ ὑμεῖς οὐκ ἐᾶτε, ἀεί μοι παρέχοντες ἀφορμὰς καὶ ὑποθέσεις. Ἀλλὰ νῦν γοῦν ἀποστῶμεν, ἵνα καὶ ἑτέρους διὰ τοῦ βίου παιδεύσαντες, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πέταξε αὐτὰ ποὺ κρατεῖς εἰς τὰ χέρια σου. Διότι, ὅσον κρατᾶς αὐτά, δὲν θὰ ἠμποροῦσες ν' ἁρπάσῃς ἐκεῖνα. Σκέψου κάποιον ποὺ ἔχει τὰ χέρια του γεμᾶτα ἀπὸ ἄργυρον. Ὅσον κρατᾷ αὐτὸ εἰς τὰ χέρια του, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἁρπάσῃ χρυσόν, ἐὰν δὲν πετάξῃ τὸν ἄργυρον καὶ ἐλευθερώσῃ τὰ χέρια του; Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἁρπάζει, πρέπει νὰ εἶναι χωρὶς βάρος, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζεται. Διότι καὶ τώρα ὑπάρχουν ἀντίθετοι δυνάμεις ποὺ μᾶς κατατρέχουν, διὰ ν' ἀφαιρέσουν ἐκεῖνο. Ἀλλ' ἂς τὰς ἀποφύγωμεν, ἂς ἀποφεύγωμεν, διὰ νὰ μὴ ἀφήσωμεν ἔξω καμμίαν ἀφορμήν. Ἂς κόψωμεν τὰ σχοινιὰ καὶ ἂς ἀποβάλωμεν ἀπὸ ἐπάνω μας ὅλα τὰ γήϊνα. Ποία ἀνάγκῃ νὰ φορῶμεν μεταξωτὰ ἐνδύματα; Μέχρι πότε θ' ἀσχολούμεθα μὲ αὐτὰς τὰς γελοιότητας; Μέχρι πότε θὰ κρύπτωμεν τὸν χρυσόν; Ἤθελα νὰ παύσω νὰ ὁμιλῶ συνεχῶς περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ σεῖς δὲν μὲ ἀφήνετε καὶ μοῦ δίδετε πάντοτε ἀφορμὰς καὶ προϋποθέσεις. Ἀλλὰ τώρα ἂς τὰ ἐγκαταλείψωμεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν, ἀφοῦ ἐγίναμεν παράδειγμα εἰς ἄλλους, τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου, ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, ἐνῶ διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας εὑρσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὑρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Ἡ σύνταξις τῶν εὑρετηρίων ἐγένετο ὑπὸ Ἐλευθερίου Μερετάκη.

Μᾶρκος

Πράξεις

2. *Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων*

Α

Β

Γ

Δ

Ε

Ζ

Η

Θ

Ι

Κ

Λ

M

N

Ο

Π

Ρ

Σ

Τ

Υ

Φ

Χ

Ψ

Ω

Στοιχειοθεσία, Ἐκτύπωσις:

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:
Ἀφοὶ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ

Κεντρικὴ πώλησις:
Βιβλιοπωλεῖον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Ἀρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965